ЖИВОТ И ДЕЛА

КАРА ЂОРЂА

55/155
60.-

Под ногама Ђорђа стоје,
Вјечне ноћи они броје....
Месец звезде, са Мунари!
Турске сабље и ханџари,
Копља, пушке и наџаци,
Таламбаси и барјаци.

И челенке турски знаци,
И гвоздени с' трош'ни ланци,
„Све поломи врли Ђорђе!..
„Од Тополе Кара-Ђорђе!!
Од тирана четир главе
Да Србина виш' не' даве!

Од Дахије Аганлије,
Старог Фоче Босанлије
Кучук Али, Јусуф клета,
Да Србину виш' не смета....
„Изсече ји оштра Ђорда,
„Из Тополе Кара-Ђорђа!!" —

К. Н

Константин Н. Ненадовић

I/II 1903/1884

Теће вода, куд је текла
Србска мајка то је рекла!

Места Бојна — Сјеница 1809. Грачаница и

Места Бојна — Суводол 1809. Сребрница и

Косово 1389 15 Јуна

Топола 1804 24 Јануара

Чучуге 1806. Жичко поље 1807. Јеленча 1807. Буковица 1807.

Салаш 1806. Црна-Бара 1808. Баурић 1808. Братачић 1809.

ЖИВОТ И ДЕЛА

ВЕЛИКОГ ЂОРЂА ПЕТРОВИЋА

КАРА-ЂОРЂА

Врховног Вожда, ослободиоца и Владара Србије

и

живот његови Војвода и јунака.

Као градиво за Србску Историју
од године 1804 до 1813 и на даље.

Сабро написо и издо

Константин N. Ненадовић

Краљев. Срб. Артиљерије Капетан у пензији.

Књига I.

Са 14 литографски слика.

Лешњица 1807.

Тичар 1810.

Са оригиналног пишчевог издања верно прештампано.

Штампа Савића и Комп. Београд 1903. год.

Алексинац 1807. Прокупље 1809. Бреза Паланка 1810. Куршумлија 1809.

Крушевац 1806. Грамада 1811. Јасика 1810. Вишровац 1807.

Поречи 1806. Праово 1809.

Штубик 1807. Кладово 1810.

Филип Вишњић пева уз гусле

У боју на Лозници 1808.

Силнога іе пухором Душана,
Негда циглог' Марсу соперника,
Ускипљелим с' Гербљановић' крвљу,
Сшењ Сербие дієшића зачео;
Породи га кришом и пребіез'ма.
Одгаи га сузам' и пеленом,
Па га шаље на Олимпа песак...
Да прокуша шам' іунашштво свое,
Те да маіци одповидієш' дође,
Коликосе на њ' ослонш' може.

Чубра Чојковић.

ПОСВЕЋЕНО.

КАРА-ЂОРЂЕВОГ ДОБА

СЈЕНИ

Свет. Петра Петровића Његуша I.

ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГ

ЈУНАКА СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ И РУСИЈЕ,

и

СВИЈУ ДРУГИХ ЈУНАКА И БОРАЦА, КОЈИ СЕ БОРИШЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ СРБИЈЕ

од 1804. до 1813. године

И КОЈИ У БОРБИ ИЗГИНУШЕ, ИЛИ ОД РАНА, А И БЕЗ ТИХ ДОЦНИЈЕ ПОМРЕШЕ

ВЕЧНА ИМ СЛАВА И ПОКОЈ ДУШИ.

ПРИЗИВ

Ај божество духовна свпјета!
О истино, красном' свему душо!
За предвјечност кад' је твоје сматрат',
И пред' време простират, се свéтом,
Бездан сљубјем Свемогућца т' задни,
И размахом вездјесу́шчја вишња
Мрак судбине обасјај ми људске,
Те нарочно Кара-Ђорђа Срба
Вјероватјем Аполона, Вожда
Неба кћерѝ, дјевственѝцá му́зá;
Да познаду владци и владимци,
Васелене сви у накрст краи,
Нек' уважа земља и пучина
Од' век' до век' божјег угодника...
Свјетодавца л' нараштајма млогим',
Игдес' игда у животу јавне;
А не да га затама́нит' жуде!
Јер' гњав' јаче да навише скаче,
Коре л' гулећ' тек' што бива горе,
Кад свуд' прољез наћи течност моћна,
И напредац нигда назадио.

Чубра Чојковић.

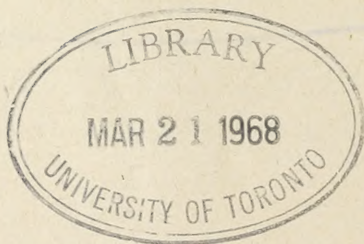

XXVII

ПЕЧАТИ КАРА-ЂОРЂЕВИ

Оба ова ниже стављена печата спомљена су са писама Кара-Ђорђеви, која је он у оно време властима одпушто; верно у свему, и у оној величини, која је и на писмама.

Кратко објаснење о печатима.

Први мањи печат као што се види, мало је овалан-дугуљаст, и у њему одозго стоји изваjата гола сабља у одсеченој и у оклоп обученој десној руци, која је лактом у круну одозго уметуга, и која круна стоји на оклопу главе људске са вратником и дораменицима ослањајућим се на дугуљаст бео круг на средини печата, у ком кругу стоји **Г.** и **П.** а то је: „**Георгије Петровић**“. А наоколо у другом кругу стоји: „**Коммендант фо=Сербие**“ ово „**фо**“ ја тумачим да значи „**од**“ (фон) Сербие. Даље објаснење о овом печату свакоме ће поњатно бити из његове саме садржине, која је добро изваjана.

Други већи округо печат, у ком одозго стоји грб Душанов, „бели оро“ са крунама на главама, а испод истог мало десно грб „**Србски**“ са крстом и оциламa, а лево грб „**Босне**“ са прекриштена у среди два кључа; а осим прочег около целог печата у кругу стоји: „Бж: мл: Ге: Пе: на: вс: се: IБос:“ ово значи: „**Божијеју милостију Георгије Петровић народа всега Србскога и Босанског**“.

Први мањи горе стављени печат као џепни употребљаво је Кара-Ђорђе и ударо по већој части на дипломе и писма одпуштата Војводама и чисто војеним стварима као њиов Врховни Командант, а други већи печат употребљаво је више на званична државна акта, и уредбе у обште одпуштате Земаљским Властима и ударо спрема подписа свога по више печата Земаљског Совета, који је на стр. 113 ове књиге нацртан, као Владар Србског народа.

ЧЕСТИТОСТ.

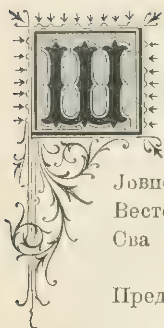умадино! Ти божества своја,
Јовиспатра умољев их отца,
Весте честју огањ чувајуће
Сва прогласи на торжество Србства;
Пред' њима нам' ти раскаж'де јоште
Поњатија свер истог' ти синка,
Да их Питски предзнамењем сљуби;
Ил' чуј вјерног', препоручит'га радим!...
О *Вишевци*, превазносите се
Родилиштем јединствена Срба,
Вјековима ватешчаног' једва!
Баничево л' дочајало Бошка
На усрдно и собратства крило,
Порођена Васојевић' — сином,
Србом *Петром* Напе́а питомцем,
И *Марицом* Артемиде Нимфом,
Дриаде га воспитале сретне,
Ламиа́ га обикнуле плашњам',
И харпија́, к'о Евменид' гроз'ма;
Ендимјона, Пана л' својствености
Чак внушиле собразнику тие;
Одтуд' једноч кћер Латоне г' љубну
При свем' своме дјевства завјешчању;
Но за дерзост још је́ видјеш'... нагу,
Осуди га бит' страшилом Турства,
И сушчества редкостју Србскога,
А образцем Духа руководње.
Огња силе, и Бореа крила
Сприсвајајућ младенчества гредом,
Приучаво с' Отцем домокућству,
Пчеловодству, скотопатњи, простим'
Насљедијам' прадје́да́ нам давни;
К'том кад' плужит', и пушкарат' вјерно
Навикао, мајка г' оженила
Помлађахног', ал' на време умну...
Све у своје с разлажућу доба;
Остаио с' у *Тополи* селцу,
К'о љубитељ дубравне дивоте,
Плести котац, као му и тајки,
Пак за руком све тек' што му пошло.

Чубра Чојковић.

ПРЕДГОВОР

Нема тога народа на свету, коме није преважно познавање своје историје; јер ништа толико не пробуђује у човеку уважење себе самога и својега рода, колико сазнање, да су његови предци кадри били славна дела свршити, да су велико и благотворно што учинили, на чему се оснива као последица и садашње благостање потомства. Ово знање побуђује у људима народни понос, који чини да се потомци диче својим предцима, да се труде да буду њима равни, и да све оно што је народно, цене, љубе и бране. Овај понос у својој правој мери, највећма је потребан народу за то, да буде *слободан*, то јест, да буде кадар самостално живети, творити и напредовати на стази развитка и образовања човечества: Зато вели мудри *Доситије*: „**Лежи и лежаће у ропству онај народ, који не зна шта је национални понос**“. — Прошлост је основ садашњости а историја је онај мост, који прошлост са садашношћу скопчава. Историју своју обделавати, објашњавати и познавање њено међу људма ширити, то је важна дужност свакога народа, но особито таквога народа, који је пострадао, и који после невоље, пун искуства, умудрен, бољој будућности тежи. Србски народ врло је срећан међу народима по томе, што има славну прошлост и што има живу историју у самом себи, која је сачувани спомен његове славне прошлости у преважним и лепим јуначким песмама, које у себи садрже историску истину, а не само поезију,

и шта више, што има извесне споменике свуда по својој отаџбини, а то су расејани свети храмови, манастири и толике друге грађевине, подигнуте негда од његових Краљева, Царева и деспота, осим њих има толике друге писмене и уметничке спомене, који неоспорно сведоче о славној његовој прошлости. Ови сви, у свези са православном вером хришћанском, одржали су у Српству свест, одушевљење и народни понос, те је до данас срећно сачувало толику снагу ка обновљењу свога живота, и то кроз столетње буре и невоље. Сада би ваљало да Срби помоћу науке већма напредују у јасно посведоченом и сасвим извесном знању своје историје, а зато су већ много учинили славни и достојни српски књижевници: Раић, Давидовић и други. Но остало је и потомцима још много посла, који се има свршити, да би се многе тавне и неизвесне стране и празнине старе српске повеснице разјасниле и попуниле, и да би се ова до неке целости могла заокруглити и довршити. А нарочито новије српске историје Кара-Ђорђевог и Милошевог доба, о ком су многи писали али врло мало истине написали, осим једини славе пуни Срба Павла Јовановића, Милоша Светића и Симе Милутиновића Сарајлије, који су истинску истину новијег доба у историјама својим, ако и у кратко и неподпуно, свету преставељали, а други сви, с правом се рећи може, да су били у писању Србске Историје удаљени од истине, и да је њима при писању, да не речемо незнање — него страст партајична владала, па су по својој страсти и писали; неке историчне Србе уздизали и хвалили, који не заслужују по делу њиовом велику хвалу, а неке, који су у великим добрим делима њиовим пуни славе, о њима писали су противно, и ишли да име њиово и сијајућа велика, дела њиова за народ Србски учињена, потавне.

Но Историја оће истину. Историја је свидетељица времена, свет истине, вестница древности и наставница живота. Она таму древности просвељава, народима и владаоцима живот славе повраћа и обновљава; испред њеног лица изчезавају мисли по страсти и својељубју написане;

од ње истина у Историји прави свој вид и боју добија: пред овим доказом сва друга извијања и обртања падају и нестају. — Овим смо ми кадри без сваког пристрастија народ наш честитим и прослављеним показати.Ваља дакле истину говорити. Сваком је Србину дужност по могућству труд свој умножити да се до истине дође и к' обштем благу народњем корист принесе. То иште име народно, Историја наша потребује, истина нас и чест наша позива. Ко се овима противити сме? — Признавајући истину ови речи, од више година трудио сам се, сабиро документа, саслушаво старе људе из народа, и проучио све оно, што је досад о новијој Србској Историји написато и на свет издато; и написо све што је нужно за биографију — живот ослободиоца Србије из 415. годишњег варварства Турског, безсмртног великог КАРА-ЂОРЂА и његови прослављени Војвода и Јунака од 1804—1813 год. и даље. Ово може као *Градиво* за Историју Србије служити. Јер верно и истинито описата дела из живота славни људи једног народа, ништа друго нису, него Историја тог народа.

Ја се при писању овог дела нисам освртао ни на какве околности; — није ме руководила страст, све сам бацио под ноге, и гледао да праву истину из разни важни извора, у колико су ми моје умне силе дозвољавале, изведем, која служити може за *Градиво* ономе, који истинску и безпристрастну Историју Србије новијег доба писао буде.

Било је људи, који су или због пристрастне своје грешне душе, или нагоном сиромаштва неистино писали о безсмртном великом КАРА-ЂОРЂУ, да се тим удобре код *Милоша* или код другог кога — и да до средства издржања, или до получења каквог званија дођу, те су неистино писали, не само о Кара-Ђорђу него и о његовим прослављеним Војводама, и на име, чест и славу њинову сенку бацали да њи потавне, да тиме већи сјај другоме даду, и да га преко сваке мере узвисе; а Кара-Ђорђа са његовим војводама понизе и омаловаже. Но као што је

тешко честитом јунаку — соколу наћи мане, исто је тако мучно похвалити кукавицу, која се по свом перју — делу познаје, облачити је у пауново перје, и пришивати јој оне изврсности, које јој недоликују.

Било је људи, који су неке потркушице шкрабаталице а не Историју Србије новијег доба писали, и белу хартију црнилом мрчили и белоту њену црнили; не само из своје себичности и користољубја, него и из зависти и пакости Њи није руководила истина, правичност и поштење, они нису имали стида, него су по свом својељубју од велики дела и људи правили мале, а од мали велике, и по мери своји собствени својства, малима и незнатнима тамјан палили су и похвалама уздизали ји, а велике људе и дела презирали и поруги излагали А зашто? Зато што је неке с једне стране руководио интерес, завист и непријатељство, а с друге наклоност и ласкање, те су наопачке писали и неистину, истини предпостављали. Такови људи опаког срца, покварене душе и нарави, добро дело и заслугу презирали су и газили у својој браћи и својим избавитељима, јер подла душа ради и пише оно, да и други нема оно што он сам нема. А благородна и праведна душа и у самом непријатељу добродјетељ цени и уважава.

Историја оће истину, Историја оће да је из истине истина поцрпљена и да је на истини основана. Она оће да буде огледало и да служи за углед и правац народа. Она оће да колико на добро и поуку служи народу добра и славна дела, толико и зла дела, погрешке и недостатци у њој написани, који нас могу научити, како да се од странпутице и несреће удалимо и спасемо. А сама правда изискује да добро дело буде хваљено, а зло и опако укору изложено, да се сваки на оно угледа, а овога гнушава и одвраћа. Но ако се кудила буду соколова добра дела, а хвалила кукавица, онда шта би се радило? Радило то: Да се потомци наши не угледају на сокола и његова јуначка и добра дела, него на кукавицу и кукавичлук, и онда би био конац; пропаст јунаштва и поштења Србског.

Народ један без истините Историје своје, никад велики и никад срећан не може бити, и увек је изложен пропасти. Народ, који Историју своји предака не познаје, он живи у мраку и никаквом се добром напредку надати не може.

Време је одавно било да Срби имаду верну и истинито написату Историју Србије Кара-Ђорђевог и Милошевог доба; да данашњи нараштај што у истој добро нађе да се с тим дичи и соколи, и да га још боље утврђује и упућује на пожртвовање за благостање свога отечества и за ослобођење народа Србског, који још није се сав са својом браћом Србије и Црне Горе сајединио, него раскомадан и поцепан још од *Косова* живи под јармом Турске владавине и уздише за спајањем с браћом својом. А што у Историји нађе да су предци Србинови што неупутно и ружно радили, да се и тим исправља, и чува од рђави дела. Није ли познато сваком Србину а и најмањем пастирчету из Србске колебе славно име јунака Милоша Обилића, који 15. Јуна 1389 год. на *Косову* принесе свој живот за поштење и ползу свога народа, чијим именом сваки Србин и Србче гди било да било дичи се, и оно га у поштењу и пожртвовању подиже и ојачава. Тако исто познато је и свакоме Србину и Србчету проклето име Вука Бранковића, који у исто време на Косову пољу издаде свој народ и своју браћу Турцима. Које издаје и ког имена Бранковића сваки Србин и свако Србче гнушава се и грози, и грозиће се докле је света и века. Не служе ли дела та оба имена противна једна другом за поуку Србину? Заиста служе; јер прво име Обилића, Србина учи поштењу, челичи у карактеру и спрема га за пожртвовање свога народа и отечества; а од Вуковог имена и злог његовог дела грози се, па и саму злу помисао удаљава од злог дела.

Па кад је ови навода права и необорима истина; зашто су неки људи неистино, неправо и посве пристрастно писали и преузносили хвалом оне људе, који такову хвалу не заслужују. А писали и ишли на то да великог и без-

смртног Кара-Ђорђа и његове славне јунаке, који се 10 година са силним варварским Турцима за слободу народа Србског борише, бише и крв племениту своју проливаше, у засењак баце. Нису ли то људи, који греше и према Богу и народу Србском?

Да, зар није сама промисао Божија дала, да се за спасење народа Србског роди КАРА-ЂОРЂЕ, који умеде, и скупи око себе јунаке у ОРАШЦУ и покрену народ Србски на устанак противу варвара Турака, са голим шакама, — скоро без оружја и без икакове ратне спреме, — те пође у борбу противу силни Турака, који од КОСОВА Србски народ окoват у гвоздене ланце држаху и угњетаваху. Он разби Турке, протера их из данашње Србије, потресе сву турску Царевину а и сам Стамбол силни Султана, и обнови на *Косову* пропадшу Србску државу; подиже јој војену снагу, устроји земаљски *Совет*, велики суд, и заведе свуд по земљи судове, полицијске, војене и друге грађанске власти, и испод грмљаве топова, гроктања пушака и севања оштри сабаља и јатагана над главама Србским, подиже нове богомоље, обнови цркве и манастире, подиже им звона, подиже школе, отвори рудокопње, ливницу топова, ливење новаца, творнице барута, установи поште, подиже у земљи радиност, написа закон *Грађански* и *Кривични*, и *Екзерцирна правила* за војску издаде многе уредбе користне за народ, и отвори трговину за извоз у стране земље, задоби кредит у земљи и на страни, и упозна Србски народ са Европским народима, а нарочито са јединоверном браћом Русима, с којим веза сајуз за одбрану и нападај противу заједничког непријатеља; гди дотле мало је ко знао и да има Срба на овој земној површини! — Зар противу таковог човека, ког је само небо за избавитеља Срба и Србије дало, може и сме, ко био да био, зло и да помисли, а камо ли да што рече и напише? Кара-Ђорђе је са његовим јунацима и његовог доба јуначким Србима, а нашим дедовими и очевима, све што данас имамо стеко. Никад Србије и данашње Краљевине Србске не би било, да није КАРА-ЂОРЂЕ са њего-

вим јуначким Србима, а нашим дедовима и очевима, земљу крвљу својом обојио и напојио. Све што Србија данас има, и што је до овог ступња дошла, то је њиова тековина; из њиове крви никла је Србска Краљевина, из које је излетио Душанов Оро са круном на глави, која круна и самога Краља Србског краси. Будимо сви захвални, а и потомци наши нека захвални буду свима славне успомене предцима нашим.

Имаће ко да замисли, ал не и да немислено каже, и да закриви Кара-Ђорђа, зашто он 1813 год. са неким Војводама и неким Србима пређе у Аустрију, а затим оде и у Русију? То само може онај учинити, који нимало појма о Србским догађајима тог доба нема. Оставио је Кара-Ђорђе земљу прво зато, што је усамљена Србија заостала била, и што је сила Турска више од 250.000 Турака и црни Арапа, искупивши се из три части света Европе, Азије и Африке на Србију нагрнула, и што јој се није могао никакови отпор дати, почем је дошло више до десет на једног Србина. А за углед овоме нека служи свакоме Србину најновији рат Србски од 1876 год., гди није могло више бити од 50.000 Турака противу Србије; па да не би Ултимата вечне успомене Руског Цара Александра II., шта би било од Србије и још кад тако по Европски спремљене и добро наоружане њене војске и изучени њени официра? Нека ово противни Србин замисли, па ће од критичке умисли противу сељака Великог КАРА-ЂОРЂА и његови без војени наука из села Војвода одмах умукнути

Кара-Ђорђе је оставио Србију и зато, што ју је морао по Букурештском Трактату Русије, са Турском 1812 год. везаног, за тад оставити;*) па да се доцније међу Србство опет у већој сјајности као Христос Спаситељ при увођењу Спаситељске науке јави, и као сунце које у вече у ноћ зађе, па се из јутра у зору сјајније рађа и луче своје на васелену пушта.

*) Упућујемо читаоца нека прочита трогодишњу Историју Симе Милутиновића од стр. 14. до 21

Кад овако кажемо, сад ће когод замислити, као што неки и има, те и замишљају и преписују пропаст Србије 1813 год. Русији, зашто она закључи са Турцима мир у Букурешту, зашто боље за Србе са Турцима не уговори, и зашто Србију саму себи остави? На ово питање нека му служи за одговор ово:

Русија 16./28. Маја 1812 год., као што на 271 стр. ове књиге букурештског трактата 8 тачка, што се Србије тиче, гласи, морала је такови уговор за Србију са Турском учинити. Морала је зато, што је Бонапарта-Наполеон I. са 800.000 Француза и друге од 12 народа Европске војске у срце Русије 1813 год. продро, и учинио, те је престолница *Москва* у пламен и пепео претворена, а потом из Русије са великом штетом прогнат био; па да није Русија, предвидевши напад Наполеонов, раније са Турском мир у Букурешту закључила, него да је и Турска противу Русије у то доба рат водила, извесна пропаст Руске Царевине била би; и онда кад не би било Русије, никад ни Србије било не би.

Но Русија, ако је 1812 год. и везала мир са Турском, како за себе тако као сајузница и за Србију, Турска није једна образована држава, да она уговоре и за најкраће време поштује. Него је она варварска држава, која се ни на какове уговоре не осврће, па је одма најежила се и преко уговора а потстрекнута Бонапартом, кренула сву силу своје Царевине противу Србије с умислом да је прегази, као што ју је и прегазила, па да преко Аустрије, која је већ сајуз са Русијом противу Бонапарте учинила била, на Русију нападне и помогне Бонапарти да је победи и разори. Но баш тад, кад је Везир Рушид-Паша 23. Септебра 1813 год. са силном војском у Београд дошо и смеро да Дунав пређе и на Аустрију нападне, победи је, са Бонапартом сједини се, и противу Русије пође и разори је. Па прво поиште од Аустрије да му изда седам главни Србски Војвода, за које обећа да ће дати по 5.000 дуката а за Кара-Ђорђа 10.000 дуката. Но кад му се то захтевање не уважи,*)

---

*) Историја С. Милутиновића стр. 39, 59.

силник *пошље и заповеси земунском Ђенералу, да му пошље за војску ране, и за коње сена, ако не жели да то све чак у Бечу потражи?* Но и то му не буде доста, него поручи да се у Земуну не звони у црквена звона, јер ти звуци кваре му јутрењи сан, а и поруга је за правоверне Мусломане звук звона слушати. Но баш тад, кад је се Сераскер Рушид-Паша јежио и спремао да Саву и Дунав преброди и на Аустрију нападне; а друга у Шумљи пребрата Турска војска од 100.000 преко Влашке и Молдавије на Русију,*) догоди се битка на Лајпцигу са Наполеоном, гди Руси, који су Наполеонову војску из Русије прогонећи сатрли, и Наполеона на Лајпцигу са својим савузницима до ноге потуку, и мал што им и Наполеон у ропство пао није. О тој порази Бонапарте и сам Рушид-Паша чује, кога, у логору на Врачару са силном војском станујућег, из Земуна прешавши Терџоман *Агаман Јерменин* извести, и прочита му и преда новине онда у Бечу на Турском језику излазеће, како је Наполеон у тродневној битки на Лајпцигу 7/19. Октобра 1813 год. тако разбијен да је једва живу своју главу изнео. Кад таки немио глас Рушид-Паша, који је се најежио био, чује, он се покуњи и нос земљи обори, и одма изда заповест по свој Србији да се са рајом лепо поступа, ма да је дотле који Србин и Царевог сина убио, све им Султан Махмут милостиво опрашта **)

При оваковим изванредним догађајима, који су снашли Русију, она је морала за неко време одвратити лице своје од Србије, на коју је дошла силесија непријатеља, тако исто и на Србију више од десет варвара на једнога Србина, којима отпор немогућ је био да се даде; те је и Кара-Ђорђе морао земљу на неко време, а по самом позиву Руског Цара вечне памети Александра I. оставити,***) јер није му могуће било као Владару земље и народа Србског ни у самим горама Србије тако и његовим првим Војводама

---

*) Историја С. Милутиновића стр. 15.

**) Историја С. Милутиновића стр. 49. 50.

***) Историја С. Милутиновића стр. 16. и 20. и 21.

заостати, почем су ји Турци и од Аустрије тражили да ји издаду, па су и силне новце за њиове главе давали.*) Па кад су овакове немиле околности како на Русију, тако и на Србију наишле, ко може тадашње њиове Владаре кривити? У том случају не може ни помислом осудити се ни Цар Александер I. ни Кара-Ђорђе. У земљи могли су остати само људи без значаја и омање Војводе, или они, који нису били близу Саве и Дунава да у Аустрију избегну и живот свој од варвара спасу; као што је се тако све и збило.

С овим држим да сам довољно објаснио стање тога доба, и читаоца, у колико сам мого, приуготовио, да лакше схвати ове биографије рад и дела великог и безсмртног КАРА-ЂОРЂА и његови јуначки славни Војвода, који су своје животе жртвовали за потомке своје, а за данашњи и будући нараштај Срба. Одајимо им почаст, помолимо се Богу за покој душа њиови и будимо им свима благодарни на њиовим великим напорним трудовима, и непредајимо славна имена и дела њиова заборавности, као и сами Руса изгинувши за слободу Срба, ако желимо, да и наши потомци на њи се угледају и што добро за народ Србски учини.

Ја сам у овом делу, Кара-Ђорђевог живота и његови предака и потомака, у другој књизи описо и живот од више његови Војвода и јунака, и колико сам података имао, и литографисане слике њиове, које сам добити могао, опису њиовом приложио; а о којим нисам могао добити и искупити података за сочинење животописа њиовог, и слике њиове, ја сам само имена Војвода, и други свију чиновника, званичника и јунака Кара-Ђорђевог доба као *Споменицу* написао и у почетку моје II. књиге ставио, и оставио другима, да ће пожале труда од исти заслужни наши Срба и јунака једног по једног живот, у колико података прикупе, опишу; и ако сам ког од заслужнији Срба име, по мојој немогућности изоставио и не будем га записо, у споменицу запишу.

Ја сам живот Кара-Ђорђеви неки Војвода опширно и

---

*) Историја С. Милутиновића стр. 58. 59.

потпуно поједнице тако описао, да читаоц кад чита живот једног Војводе, то доста скоро исто налази и у животу други Војвода, и то излази као повторавање једни исти њиови дела; но зато нека ми читаоц не замери и не каже да сам ја с тим у неку погрешку пао, ја сам баш то хотимично чинио, да сваком Војводи и јунаку одам почаст и да потпуно живот и славна дела њиова поједнице опишем, и да читаоц не тражи попуну дела из живота другог Војводе или јунака.

За састав дела овога животописа узео сам за основицу *Историју најважнији догађаја у Србији од год.* 1459 *до* 19./20. *Септ.* 1813, писану од *Павла Јовановића,* који је печатао у Новом Саду 1847 год., која ми је се као најпотпунија, најистинитија и најбоља допала, почем сам исту сравнио са књигама, по којим је он исту сочинио; и што је он у истима нешто изоставио и написао није, ја сам и из онога за овај животопис црпио и све оно, што сам за нужно нашао, те сам га попуњавао; у колико сам кадар био, а то су књиге ове:

1.) Забавнике од Вука Стев. год. 1827 и 1828.

2.) Пет књига Голубице у Београду печатане.

3.) Allgemeine Weltgeschichte von Siegfried Becher, Wien 1842.

4.) Живот Кара-Ђорђа од Светића у Београду 1846.

5.) Љетописи Срб. част 6. 7. год 1826, час. 8. и час 11. год 1827 и част 12. год. 1828 у Пешти.

6. Сербије Плачевно Пакипорабошченије год. 1813 у Липиску.

7. Ausführliche Darstellung des Feldzuges in Russland, im Jahre 1812. Von Eugen Labaum, Kapitän in königl. Corps etc., des Prinzen Eugen, vormaligen Vicekönigs etc. Pesth 1815.

8.) Napoleons Krieg gegen Russland 1812, von Liebenstein, Frankfurt am M. 1819.

9.) Историја Милутиновића год 1837 у Лајпцигу.

После ови служио сам се са Историјама и књигама овим:

1. Историје народа Србског од Димитрија Давидовића, печатане 1821 год. у Бечу, а препечатане од Гл. Возаровића 1846 год. у Београду.

2. Гласника Друш. Срб. словесности, свеске II. 1849

год. Глас. III. 1851 год. Глас. IV. 1852 год. и Глас. VI. 1854 год., и дјеловодног протокола Кра-Ђорђева, печатаног 1848 год. у Београду.

3. Србијанке Симе Милутиновића, части I. II. III IV. печатане 1826 год. у Липисци.

4. Тројебратства Симе Милутиновића, печатаног 1844 год. у Београду.

5. Устанак Србски под Црним-Ђорђем прве три године ратовања, од Милоша Светића, 1862 год у Новом Саду.

6. Огледало Србско од М. Светића, 1864 у Новом Саду.

7. Војне Срба са Турцима, од Петра Радовановића, 1852 у Београду.

8. Мемоари Проте Матије Ненадовића, 1867 год. у Београду.

9. Преодница свеобште Историје света, од Исидора Стојановића, 1844 у Београду.

10. Историја Србске революције, од Леополда Ранкеа, 1864 год. у Београду, превод од Стојана Новаковића.

11. Die Slaven ber Türkei. von Cyprian Robert; Dresden und Leipzig 1844.

Czerny Georgs und des Fürsten Milosch Obrenovitsch Leben und Heldenthaten. Nebst einer kurzen Geschichte des serbischen Aufstandes, von G. Wuitsch. Wien 1857, Verlag von Alb. A. Wenedikt, Lobkowitzplatz.

13. Србија и Русија, од Нила Попова, 1870 год у Београду.

14. Умотворине Томе Милиновића бив. Кара-Ђорђевог Војводе Србске Артилерије, печато С. Милутиновић, 1847 у Београду.

15. Кнежевина Србија, од М. Милићевића, 1876 год. у Београду.

16. Грађа за Срб. Историју, од Вука Стев. Караџића, 1828 год. у Будиму.

17. Правителствујушчи Совет Србски, од Вука Стев. Караџића. 1860 год. у Бечу.

Но од сви речени књига, ниједна не садржи у себи ни близу подпуну историчну целину, него су све укратко и управо у одломцима Историју Кара-Ђорђевог доба преставиле, а неке и тако су пакостно написане, да су писци

иишли на то да десетогодишње ратовање Кара-Ђорђево са Турцима потру, и владу његову као анархичну бесвластну свету представе. Ко иоле познаје Кара-Ђорђево доба, па прочита „*правителствујушчи Совет*“ од Вука Караџића, печатани 1860 год. у Бечу, који се састоји из 92 стране његови печатани мисли — а 86 страна сами уписника, који су упливом власти у Србији у то време уписали се, тај ће се дивити и чудити томе у књижеству прослављеном човеку, како је могао онако што шта писати и представљати свету онаке неистине, за које му је свак, па и Кнез Милош, коме је он лацкао и удварао се, чудећи се његовој неистини, кад су му исту књигу читали, достојну награду са речима дао, рекавши: „*Лаже Вук. је... му оца, лаже Бандула.*“*) — Но и то све није доста. Вукова је неистина продрла и у само страно Немачко књижество, коју је он сам посејо, и тим себе а и цело Србство и Србски народ пред светом омаловажавао и срамотио. Вели Србска изрека: „*во букајући рогом земљу копа, иа је себи за врат баца,*“ Но и осим Вуковог совета и његове назване грађе за Србску Историју, између горњи писаца, и неки други има, његови посљедоватеља — апостола — који су настављали и његову неистину — веру — проповедали, или што нису знали да неистину од истине разликују, или што су тако хтели. — Па су спрема Богу, истини и народу Србском грешили. — Нарочито писац да рекнем књиге или — брошуре —: „*војевање Србско под Кара-Ђорђем*“ из 42 стр. у 16-ни, коју је издала књижара Драгутина Хинца у Новом Саду 1862, и „*Пастир Краљ,*“ који је печатан у печатњи Г. Трумића у Митровици 1880 год. Овакови су гадни списи испод сваке критике, — и није ји нико те, ни удостојио. — Но и ја нећу, но само о њима и неким горњим писцима нек буде речено, овако:

Кад се ђубре у висину диже!
Да на цвеће црно ђубре пада?
Да мириса лишава га лепог...?

*) Тако је Кнез Милош казиво да је презиме Вуково било, а не Стефановић и Караџић. Види у Огледалу Србском од Милоша Светића на стр. 206 и 249.

Тад се цвеће кроз ђубре покреће. —
Цвеће цваје, беар боље сја'је!

Мирис мири па се свуда шири! —
Не може му ђубре нашкодити!
Тако злоће, Кара-Ђорђа грда,
И пред светом остају . . .
До века да смрде. —

„Па и на пољу књижества
„Треба сваког ђубрета, —
„Да свет види ђубре шта је?
„Кад с ђубрета пашче лаје. —

Но ја при писању ове Биографије нисам гледао ни нашто, но из свију речени а и други књига, црпио сам истину и оно, што сам по већини сагласија и једнакости писаца нашо, па ако је у тој већини и Вуково казивање упоредо са другима стајало, ја сам га усвајо, па и по њему писо. Држао сам се *челица* поуке, како оне по Богом датом им дару, својим трудољубним радом, како са разни мирисави, сладки и горки, здрави и отровни цветића, тако и са чисти и не чисти предмета слад сисају, прибирају и у кошницама у саћу чаурице-ћелијице пуне, који им за рану служи; тако сам и ја у овом мом напечатаном спису чинио. Ја сам поред свију изложени књига, из који сам историчне истине пребиро и ово дело сочинио, празнине допуњаво и из други неки списа и писама из Кара-Ђорђевог доба, која су сачувата, тако и из причања моји — породични — а и други стари Кара-Ђорђеви бораца, које сам ја од више година саслушаво, а и приликом кад је војена школа — Академија 6. Септебра 1850. год. у Београду у Србији први пут основата и отворена, при којој сам ја од тог дана до 10. Фебруара 1856. год. учитељ ученика по струци Артилерије био, и с којим сам сваке године по разним крајевима Србије путово и с њима шанчеве и разна друга бојишта Кара-Ђорђева посматро и проучаво, гди су нам свуда по наређењу власти стари Кара-Ђорђеви борци о ратовању, бојевима и разним стварима онога доба, гди су и сами учасници били, причали,

Какове су му биле главне Војсковође: Какови му је био Војвода Јаков Ненадовић, који од почетка Фебруара до 20. Априла 1804. год. очисти Ваљевски, Шабачки и Подрински округ, и Град Шабац 20. Априла од Турака узе. Какови му је био војвода Поп Лука Лазаревић, који је умро под 14 убојни рана. Какови је био Војвода Јанко Катић, какови Васа Чарапић, какови Стојан Чупић Змај од Ноћаја, какови Милош Стојичевић Поцерац, какови Лазар Мутап, какови Арсеније Лома, Хаџи-Продан, Вуле Илић и многи други, као што ће се из њиове Биографије у овој II. књиги видити.

А какови су му били други чисто велики јунаци, чија јунаштва не уступају Србској дики Косовски јунака Милоша Обилића, Косанчић Ивана и Топлице Милана, као што су јунаштва била: Хајдук Вељка, Курсуле Јована, Кнеза Стевана Синђелића, Бинбаше Петронија Шише и Капетана Зеке Буљукбаше, браће Недића, Барјактара Танасија Раића и многи други.

Шта је Ахилла према Хајдук-Вељку, и Србском Херкулесу Јовану Курсули, који у јунаштву не уступаше Вељку,**) који толике мејдане однесе и под своји 17 рана, и последње ране од забоденог и заломљеног Турског копља у његовом телу у боју на Делиграду 1813 год. са истим кући на колима однешен буде, па пошто се са својом породицом опрости, каже, те му исти одломак копља са дрветом из тела изчупају, гди тад јуначку своју душу, као Тивљански Војвода Епаминонда код Мантеје, испусти и у гроб оде. А шта би могао бити већи Шпартански јунак Леонид, који око 483 год. пре Христа у месту Термопилима са своји 4.000 Грка дочека небројену Персиску војску и са свима изгину, од јунака Војводе Стевана Синђелића, који на Каменици 19. Маја 1809 год. са 3.000 јунака Ресавски дочека многобројну силу Турску, и заклевши се са својим

**) Покојни прослављени велики јунак Узун-Мирко овако оцењиваше ове јунаке; говораше: да је био чисто велики јунак а не војсковођа, прво од Поломља Папазоглу из Студено-Бичја, па Хајдук-Вељко, па Јова Курсула, који каже да скоро и Вељка у јунаштву надмашиваше. па Главаш Станоје, Конда, Бјело Црногорац, Делибалта и други. А за ове последње и за Папазоглу тврди и С. Милутиновић, види Србијанку час. III., стр. 51 и од 88—97.

јунацима Ресавцима, да шанац одрже, или за своје отечество и слободу сви изгину, и кад Турци у шанац продру и сећи се стану, он играби и сдими пиштољ у барутану, барут запали, у ваздух одлети, па и својом смрћу мноштво Турака потамани, и смрћу својом себе и своје јунаке освети. А какви су били јунаци Дамњан и Глигорије Недић, браћа са Ђорђем из Остружња и Дамњаном из Котешнице сви Ваљевци, који 18. Априла 1804 год. на Лазареву суботу у боју на *Чокешини* не хтевши се испред мноштва Турака уклонити ни измаћи, но с неколико своји друга дочекавши Турке, и тукући се и крвавећи се са Турцима израњаве се, земљи попадају и под грдним ранама седеше на земљи, бијући се са Турцима, и пошто им је нестало барута, дозивали су своју браћу и давали од 1—10 дуката за један фишек барута, ко им дода, да Турке бију, и тако бијући се сви јуначки на бојишту од рана помру. Да л' надвишује Шпартанског Војводу, а Термопилског јунака, Бинбаша Петроније Шишо и Капетен Зека Буљукбаша, који на Засавици 1813 год. у шанцу, кад многобројна Турска сила навали, у шанац продре и из ког Војводе са војском побегну, гди ко знао буде; а Петроније Шиша и јунак Зека, са своји 150—200 голаћа јунака, у шанцу заостану и кољући се и уздржавајући Турке, да бегајућој својој браћи живот спасу, са свима својим јунацима изгину! Да ли су то Дивови од јунака? — Не мањи! Исто је био и Кара-Ђорђев лични барјактар Танасије Рајић Страгарац, који осим други јунаштва што је у времену десетогодишњег ратовања Кара-Ђорђевог починио, на Чачку 1815 год., кад Турци на његов шанац навалише и Срби се разбегоше, сам у шанцу бранећи топове остаде, и са јатаганом у руци секући Турке славно погину!

А какав беше Војвода Петар Молер Николајевић, Ваљевац, који у Лозничком шанцу 1813 год. обкољен од Турака издржа 15 дана и ноћи жесток бој, и собственом крвљу својом написа писмо, у ком тражаше скору помоћ, и кад му иста не дође, са своји 800 Срба не хтевши се предати, кроз многобројну силу Турску продре, и свој живот са половину своји јунака спасе!

Па кад смо ми имали оваке и многе друге оваке и овима подобне Кара-Ђорђевог доба славне људе и јунаке, који друге туђе целог света јунаке још од стародревни времена врлином јунаштва надмашавеху! Зар ми не грешимо кад при говору и писању оћемо кога да уподобимо и у славорадњи сравнимо, узимамо за пример стране из света слике славни људи, а не своје, које све друге надвишавају! и њима се китимо! — Зар није из наше баште славне успомене прошлости, свежије и мирисавије цвеће славни наши мужева, које нам под носом лепо миром мири! Него туђе? Заиста наше је мирисније и дивотније! Па кад је овако, зашто ми то чинимо и у грех падамо, те се са посађеним нашим цвећем — делима наши славни мужева не китимо, него из белог света туђим!? Које нема ону количину мириса као наше! Ништа друго држим да није, него то, што ми себе саме, своју кућу пуну миља и смиља, и башту пуну дивотног мирисавог цвећа од славни наши мужева заоставшу не видимо и не познајемо! А то је што наше праве и истине Историје немамо, и што живот и дела наши славни људи из Кара-Ђорђевог доба не познајемо.

Тешко оном народу који није имао и нема славни своји људи. А још теже ономе народу, који врлине своји славни људи не цени, не поштује, с њима се не поучава и не дичи! Такови народ не заслужује да се народом зове! И ако је такови гди и постојао, никад срећан и свој за себе задуго остао није.

Тако не китимо се туђим вештачким вараклајисаним цвећем, које за нас мириса не може имати! Него својим истинским, које миром мирише, и које је мирисавије него сво странско туђе и туђом руком засађено. Не будимо подобни оној тици, која је у своје тело туђе сјајно перје позабадала и окитила се да сјајнија буде, да би је Царицом назвали. Па кад јој је исто туђе перје, а покрај тога и њено из тела изчупато и ветар га разнео, она је остала нага и голишава. Нека нам ово служи за поуку, па китимо се и дичимо са делима наши славни људи а не туђи из света. — Но то не можемо пре чинити докле се не упознамо са делима наши славни људи. За то не пропу-

штајмо ни часа, него од прибратог досад градива пишимо истину Историју и славна дела наши стари, дедова и отаца, и упознајимо се са њиовим врлинама.

Ја сам узео себи слободу и покушао, ако и слабомоћном мојом руком, да наш свет са славним делима наши предака упознам. И написао сам ово дело: „Живот и дела великог КАРА-ЂОРЂА и његови славни Војвода и јунака.“ Које ако баш и не буде подпуно; то ће бар у колико му драго служити Србину на поуку, а нарочито Србину војничког реда; који ће се упознати са делима своји стари, и служиће му на дику; и биће као градиво за подпуну Историју и Живопис славне успомене наши славни дедова и отаца Кара-Ђорђевог доба. Па шат, после овог, наћи ће се који Србин, који ће ово боље и вештије и бољим правописом склопити, и прибратим још градивом из разни списа Историју Србије и живот великог КАРА-ЂОРЂА и његови спомоћника попунити, усовршити и улепшати.

Ја сам ово дело писо за народ, и народним Србским језиком, који се у Ваљевском и у Рудничком округу говори, и који је у мени од детињства мог у селу Бранковини, гди сам рођен и гди сам у школу одпочео ићи, укорењен. Па ако у мом писању читаоц ове књиге нађе коју неправилну реч написану нека ми опрости. Јер ја нисам никакве више школе посећивао, осим што сам Гимназијалне од пет разреда у Крагујевцу до 1842 год. изучио; а по том у војену Артилеријску службу ступио, у којој сам до 1869 год. као војник био, и тад у мировно-пензионо стање постављен. Не велим да неће бити и правописни, по новом кову, моји у штилу и изреки погрешака; а још више биће штампарски зато, што су Немци, који не знаду Србски, слагачи били, и зато што сам, немајући кога, да ми у коректури помогне, сам и коректуру водио.

Дакле кад је све овако, нека ми научени читаоци, који су у новом правопису вештаци, опросте.

У Бечу на Ђурђев дан 1883 године.

Константин Н. Ненадовић
Краљевине Србске Артилериски Капетан I класе у Пензији.

ТОПОЛА

Кара-Ђорђева Престолница

ИЗ КОЈЕ ЈЕ СРБСТВУ СЛОБОДА СИНУЛА; И ЊЕНЕ ИСТОРИЈСКЕ СУДБИНЕ

(Са сликом.)

Топола је као Римска Престолница Троја!

Велики КАРА-ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ рођен је у селу *Вишевци*, а одгајен у селу *Тополи*, у којој је живио до пропасти Србске, 1813 године.

Из *Тополе* дивотни велики муж бесмртни Кара-Ђорђе као сељак уста, пође противу Турака, народ Србски од тирана ослободи, државу Србству подиже, и беше владалац Србије од 1804 до 1813 године.

Из *Троје* велики Тројан основа Римљанима Римску државу и беше Царем Римским.

Оба ова прво незнатна места *Топола* и *Троја* од своји велики мужева и обитаоца, постале су прослављене престолнице у светској Историји. Но обе имале су и даље једнаку судбину и биле су од тирана спаљене и разорене.

Троју запали и разори грозни тиран, *Нерон*, Војвода Римски, да с тим своје име прослави.

Тополу постигла је та иста судбина, о којој ће се ниже извести. Сад прелазимо на опис Тополе.

Топола село*) Србског воскресења лежи у сред Шумадије у Јасеници, округа Крагујевачког, на подножју високе планине *Опленца* на једном троуглом у површини изпреламаном и пупчасто високом брдо-равњу, поред код — брдоравња — од западно-јужне стране, поред Тополе

*) Проглашена је званично владом Србском 1881 год. за Варошицу.

на удалењу од петнаест минута протиче река *Кубршница*, која на један и по сат западно од Тополе извире у селу *Буковику*, испод Венчачке планине виса *Букуље*. А са северно-источне стране тако исто на четврт сата поред Тополе тече бистра река *Каменица*, која од севера к' југо-истоку тече и у *Кубршницу*, испод *Опленца* и Тополе на четврт сата, улива се; и одатле *Кубршница* тече даље к' истоку и у Кусадачком атару, на месту *Просеку* улива се у њу *Велики Луг*, а одма затим и речица *Мисача*; и одатле *Кубршница* текући даље близу варошице *Паланке* на удалењу до стотину хвати на месту Рудинама утиче у *Јасеницу*, која извире у осоју Рудника, месту *Теверичу*, и протиче кроз *Страгаре*, и опасавајући Тополу, тече кроз село Жабаре, и у паралелу тече поред речене реке *Каменице* и *Кубршнице*, коју прима у себе и у Паланки улива се у Мораву код Великог *Орашја*, Смедеревске нахије. И тако те три реке, *Кубршница*, *Каменица* и *Јасеница* опасују, обкољавају и квасе подножја оштрог троугла села Тополе, у ком је бесмртни Кара-Ђорђе живио, и свето дело за ослобођење Србије предузео.

Топола одстоји удаљена од Београда 14 сати; од Смедерева 9; од Баточине 4; од Крагујевца 7; од Јагодине 14; од Рудника 4 и од Ваљева 12—14. А од околни најближи села са западно-јужне стране, као: од Манастира *Вољавче* и од села *Страгара* 2½ сата; *Врбице* — Аранђеловца — 1½ сат; од *Бање* 1 сат; са севера од *Орашца* 2 сата; од *Загорице* ½ сата; а са источне стране од *Жабара* ¾ сата; од *Трнаве* 1 сат; и на југо-истоку од *Вишеваца*, гди је рођен Кара-Ђорђе, 3 сата; од *Божурње, Обсишта* и *Вињче* ¾ сата Топола одстоји, и осим ови, има и више други у блискости одстојећи села.

Топола је испод *Опленца* на северо-западној страни великога виса. Опленац је један крак Руднички непроходими планина, малог и великог *Штурца*, који је висок над морском површином на 3.427 стопа*) и ког се гребен, или повијарац пружа од *Гаревице* планине по више Манастира *Вољавче*, па преко села Божурње до Тополе до-

*) Гласник XXI, стр. 169.

пире и ту се висом *Опленца* завршује. Други крак допире до села Буковика и завршује се врхом *Букуље,* која је висока на 1868 стопа над морском површином. *Опленац* биће исто оволико висок као и Букуља, који стојећи спрема њој равном висином његовом, као да јој дивотом његовом пркоси! Опленац дели се на виши шумнати и нижи голи Опленац. На овом нижем Опленцу засађени су Виногради, који дају најукусније јако црвено вино, да надмашује Француски *Бордо.* На врху високог Опленца Кара-Ђорђе поставио је био један великог калибра градски топ на лафету *„Абердар“*, те је из њега одређеним пуцњима као сигналима абер даво на све четири стране Србије, бројевима метака као знацима, да се војска на зборове купи, или знак навале Турака, или знак већи победа над Турцима. *О овоме је кажу Кара-Ђорђе обзнанио и растолковао био свима Војводама и Старешинама, кад чују, да са Опленца један топ пукне, и после кратког задржања друга два један за другим, то му је био сигнал да се војска на зборове скупи. А кад чују да прво један топ пукне, и после кратког ћутања, три једно за другим а по кратком ћутању опет један топ, то му је био сигнал навале Турака на Дрину; а тако исто напослетку кад су чули два одвојена пуцња топовска, то је био знак навале Турака на Делиград. За та места или крајеве Србије била је војска са свим готова, докле писмоноше нису стигле и заповест од Кара-Ђорђа за кретање војске донеле. А кад се пуцало из топа једно за другим, то му је био знак шенлука. Кажу да је се пуцањ тога топа могао добро чути на даљини више од 30 сати.*

Опленац, како мали тако и велики, у почетку устанка Кара-Ђорђевог 1804 год. био је сав великом гором покривен, а и село Топола шумната је била. У Тополи било је свега 40 добро богати и задружни кућа, и у свакој било је од 4—6 ожењени мушки глава.

Кара-Ђорђева кућа била је брвнара, као и све куће што су у то време од древни брвана грађене. Но његова кућа одликовала је се од други кућа у толико, што је

пространа била, и што је од врло дебели древни брвана саграђена и сложена тако, да нигди пукотине између брвана било није, да се у кућу провирити може, и што су у брвнима прорезате биле на неколико места пушкарнице, које су се изнутра отварале и затварале, да се у случају напада, из куће кроз исте пуцати и бранити се могло. Кара-Ђорђева кућа била је мало одвојена од други селски кућа и лежала је на самој ивици подножја великог Опленца планине, а са источне стране опасивао је њу и један огранак малог Опленца, до које је био сам густи шевар и шума, тако да како је човек из куће на источна до Опленца врата преко прага изишао, одма је у Опленачку шуму као у море ушо. И на та врата обично Кара-Ђорђе је рано из куће по његовом обичају излазио, а по већој части у кућу и долазио; а на друга кућна врата са западне стране имајућа, служили су се његови домаћи и други сваки који су му кући долазили.

Кара-Ђорђе осим ове куће, у којој је седио, имао је око куће више стаја за своју породицу и своје слуге, као и за смештање ране амбаре, чардаке и кошеве; за пића качњаке, качаре и подруме, и за стоку кошаре и коњушницу.

На западној страни испод куће имао је шљивак, и испод истог на *Кубршници* реци једну воденицу. На источној страни по више куће испод малог *Опленца* имао је виноград подрум, и кованлук, гди је много кошница имао, и особити је љубитељ трудољубиви пчела био. А мало даље к северу у *Крћевцу* имао је доста земаља, које је он сам са својим слугама обделавао; ту је и своју стоку држо и патио; и пре него што ће устати противу Турака, Кара-Ђорђе је имао свога домазлука 3.000 оваца, 300 комада свиња, 70 грла говеди и до 16 грла коња. И поред свега овог, и земље својом руком обделаване и паћења стоке, Кара-Ђорђе је водио и трговину са свињама, овцама и говедима, и 1804 год. био је први газда у своме селу Тополи.

Године 1804, кад Кара-Ђорђе устане против Турака и народ га у Орашцу на св. Сретење за свога врховног Вожда изабере, Дахије у Београду чувши за устанак његов,

шиљале су у Тополу своје посланике са неким калуђером Матом и молиле га, да се умири, обећавајући му много благо дати. Но кад у том ништа не успеду, врате се натраг; па после Дахије изашиљале су и друге, па и треће посланике, па и самог Дахију Агналију, да би га на мир склониле; но кад у тим ништа не успеду, они одреде Дахију Кучук-Алију да иде у Арнаутлук, да покупи војску и да доведе у Србију, и да силом Кара-Ђорђа на мир склоне и устанак угуше; који и оде преко Крагујевца до Јагодине. Но кад Кара-Ђорђе устопце пође са војском за њим, udари на Јагодину, коју не узме, и кад сву Јагодинску нахију на устанак покрене и по други пут пође на Јагодину, и пре него што ће Кара-Ђорђе са већом војском доћи и варош Јагодину освојити, Кучук-Алија због устанка не могне ићи у Арнаутлук, а не смедне дочекати Кара-Ђорђа у Јагодини. да се с њиме у бој упусти, него 15. Марта узме уза се Гушанца-Алију са 1000 Крџалија, провуче се испод Липара код Црнога-врха и преко Крагујевца врати се натраг у Београд, но да се освети Кара-Ђорђу, удари на Тополу, запали му кућу а и све зграде попали, и из амбара и чардака рану покупи и у Београд однесе.

После ове паљевине Кара-Ђорђе по ново начини кућу на два ката са шест соба од чатме и друге зграде пограђи, и све то палисадом загради, и на том палисаду мазгале — пушкарнице — за одбрану испрорезује. Кара-Ђорђе у тој кући седио је до 1811 год. Но кад Кара-Ђорђе све Турке из Србије као и из Градова у Турску прогна, и стане друге земље, у којима Срби живе, од Турака освајати и народ Србски ослобођавати, он науми да у срцу Шумадије у Тополи дигне Србску престолницу и тако, године 1811 Кара-Ђорђе око своје куће подигне од 3 шуха дебеле и од 3½ фата високе зидове у дужини по од 100 фати, и Град построји.

Град је био правилно четвороугалан-квадратан. На три градска угла подигао је Кара-Ђорђе по једну озидану четвороуглолну кулу, која је свака била висока по од три ката, у којима је било по неколико соба, и на кулама поставио је по један топ. На четвртом углу са источне стране

спрам самог Опленца, озидао је прекрасну цркву, које су зидови и олтар ван Града били, и само црквени торoњ допирао је до четвртог угла градског, који је симетрију Града, спрам друге три куле на угловима подигнуте попуњаво. Но и одвојену црквену авлију под (Б.) опасао је био високим зидом од 1½ фата, и у истој авлији или порти, на северној страни до врата, на која се у Црквену порту улазило, на северно-источном углу подигао је био школу (под д,) за сеоску децу и за учитеља обиталиште, ког учитеља сам је набављо и о своме трошку издржавао га.

У Граду на јужној страни до *Опленца*, између куле III-ће и цркве саградио је Кара-Ђорђе за себе и своју породицу изнутра поред самог високог Градског зида Двор или конак под (а.) са седам соба, трпезарном за ручање и сарачанама за држање домаћи ствари; и поред истог конака од куле скоро до цркве, пружао је се са северне стране дугачак ганг — ходник — у који је се на степене са источне стране надомак цркве пело, и из истог у коначке собе улазило. Тако двор, сајужен са кулом III, имао је врата, на која се и у кулу пело, а на Источној страни сајужен са црквеним торoњом, била су врата на која се из конака и у цркву улазило. И одма ту до цркве била су мала тајна врата, кроз која је се могло из конака и Града напоље у Опленац изаћи. Под тим двором или конаком на доњој западној страни при земљи била му је кујна и подруми, у којима је пића држо.

На северној страни у Граду спрам овог његовог Двора у ком је с породицом живио, био је други конак од једног ката под (6.) са неколико соба за госте, који је се пружио според зида Градског од куле I-ве до куле II-ге средње, под којом била су двоја дебела врата гвожђем окована, једна велика за кола, а друга мања за људе, кроз која се у град улазило.

Спрема овом конаку мало даље готово на среди Града под (в.) стајала је његова стара кућа од чатме саграђена, у којој су његови момци телохранитељи обитавали.

На источној страни у Граду според Градског зида спрам I-ве куле сазидао је кућу, у којој је црквењак-звонар

обитаво, и одма недалеко од исте била су мала ал добро тврда врата испод зида, кроз која се у црквену Порту улазило.

На западној страни у Граду недалеко од куле II-ге била су тако мала врата, кроз која се испод бедема ван Града излазити могло, и близу бедема био је ископат и озидан дубок бунар (под г.) за пиће воде.

Црква, која је посвећена Св. Богородици, на четвртом углу Града под (V-ри) била је, а и данас постоји, на свод озидана, и имала је на себи једно кубе и торањ, који је клисом покривен, у који торањ је Кара-Ђорђе и два звона подигао. Цркву је изнутра сву измало, и са иконама и другим потребним црквеним стварима снабдео. Поред свега овога, Кара-Ђорђе је у овој цркви Свете Богородице као својој задужбини пред дверима за себе и гробницу у земљи сазидао. Но кад је Кара-Ђорђа, Милош Обреновић, неверни његов Војвода, у зору 13. Јула 1817 год. на Св. Аранђела Гаврила у селу Радовању, округа Смедеревског, посредством Војводе Вујице Вулићевића и момка Николе Нова-ковића ноћу мучки на спавању сикиром убио, тело његово први пут било је ту у Радовању под једним растом-дрветом и укопато; а 1819 год., Милошева жена г. Љубица без-главно тело Кара-Ђорђево пренесе у Тополу, те га по други пут сарани у исту његову цркву у озидану гробницу. Но Милош кад за ото чује, дође у Тополу, те га из исте гробнице извади и по трећи пут укопа у женској прегради са десне стране до црквеног зида; гди и данас вечни санак борави.*) А лубању-главу Кара-Ђорђеву, која је била, од-сече и с'које је Милош кожу чрез Пеје Ћурчије у Београду одеро, памуком напунио, и у Цариград је Султану на дар послао, Пеја Ћурчија је код Београдске цркве кришом ноћу да нико не зна, до источни црквени врата укопао. Па кад је Београдска црква 1837 год. разваљивата, да се нова зида, Књагиња Љубица заповеди, те се отуда пренесе у

*) Но причају и као за истину тврде, као што ће се на свом месту казати, да су му се истог магновења два детета, од фраса разболела; и да је се од је-данпут ведро небо натуштило, необични громови пуцали, град, киша и олуја била, као да је тела земља да пропадне. А причају и то, да је после тога Тополу 6 година град-туча узаман туко!

Тополу и испоља ове Кара-Ђорђеве цркве, не смејући одкопавати гроб Кара-Ђорђев, да је са телом његовим споји, бојећи се какове насреће, да се њеној деци, или њој, као што јој се при трећем укопу догодило, опет не догоди, него је по више олтара близу зида у гробницу ћери његове *Полексије* укопа, где и данас ту почива.

На гробу Кара-Ђорђевом, где је по трећи пут сарањен, у њиме озиданој Тополској Цркви, и задужбини свете Богородице, Милош Обреновић положи му плочу са надписом, која и данас постоји, и то оваким:

Овди леже кости Георгіа Петровича Чернаго, подавшиго сербскому народу начатокъ ко избавлѣнію у 1804 лѣту, бившаго по том верховнимъ вождемъ и господаромъ до 1813 лѣта тогоже народа, а у овомъ наведенъ интригами непрянтеля србских, склонися у Явстрию, и отуда послѣ единогодишняго ареста преселися въ Росію, гдѣ съ возможною почестию отъ правителъства примлѣн; но неизвѣстно из какова узрока избѣже отуда и въ Сербию возбратися и овди отъ турскаго правителства усѣчением глави живота лишися мѣсеца Юлія 1817 године.

Овај Тополски Град, као и цркву, конаке, и друге у Граду грађевине, Кара-Ђорђе је сам о свом собственом трошку проградио. Наравно кажу да је ту било и Турски новаца, које је од њи у рату на пешкеш — добио. Он је кажу сам план од Града начинио, и над грађењем надзиравo. За грађење мајсторима и другим радницима, који су им при раду помагали, и за вучење камена и другог потребног материјала, исплаћивао је ком $2^{1}/_{2}$ а ком и до 5 гроша ондашњи новаца надннице.*) Кад му је ратни и народни посо дозвољаво и времена имао, он је според надзиравања и сам радио, зидао, јапију тесао, креч мешао и малтер за зидање правио; и није се ни мало ни у том раду ни од кога устручавао, што је он Врховни Вожд и Владар народа Србског био.

За ово време владе Кара-Ђорђеве, многи је свет како

*) А данашњи новаца чини по 15 и 30 гроша на дан, јер је онда дукат Цесарски 40 гроша био.

из страни туђи земаља тако и из Србије, њему у Тополу као у своју кућу долазио, и никад дана није било да гостију по разном послу а и жалбама и молбама имао није, па и у оно време, кад се он код куће десио није, које је он у свој Двор примао и угошћавао, без да је од народа ма шта за дочек гостију примао. Његова кућа била је народња кућа, и отворена за свакога, како за Војводе и друге чиновнике, тако и за богаташе а равно и за сиротињу. Тако и своје телохранитеље он је на рани издржавао, осим што су они од народа месечну одређену им Скупштином плату имали; тако и топџије, кад су се обучавали, ранио је, а и војску често кад је кроз Тополу пролазила појио је.

Топола је живо место било за време Кара-Ђорђево, и она је управо цветала, а и куће побоље у оно време грађене су. Но кад беше пропаст Србије 1813 год. Тополску цркву, Град, и конаке Кара-Ђорђеве Турци попале, али зидове не поруше. И тако ти споменици, осим цркве, коју доцније Тополци оправе, стајали су до године 1842, докле није дошао на владу за Књаза Србије његов син Александар, те је те споменике свога оца обновио.

Пошто је у Тополску цркву 1819 год. Кара-Ђорђе сарањен, од то доба до данас многи се свет у Тополској цркви скупља, а нарочито о Св. Ђурђеву дану, и о успенију Св. Богородице — велике Госпојине — кад црква слави, гди многи обојег пола болестници иду у цркву, Богу се моле, и на гробу Кара-Ђорђевом ноћивају, гди кажу да се многи исцелени кући враћају.

Кара-Ђорђев Град у Тополи обкољавао је са јужне велики, а са источне стране мали Опленац; а од истока право к' западу поред I. и II. куле и зида Градског пролазио је Београдски друм, и од куле II-ге одма испод Града савијао се и право теко к југу за Крагујевац и Чачак. Тај друм делио је село Тополу на северној страни од Града лежеће.

Кад је Кара-Ђорђев син Александар Кара-Ђорђевић 1842 год. дошао за Књаза Србије, он је Град и конаке

Кара-Ђорђеве, које су Турци попалили, обновио, улепшо, и изван Града многе грађевине подигао, гди је летње доба, или пролазећи за Крагујевац и Србију ту обитавао. На западној страни одма испод самог Града преко пута у шљивику Кара-Ђорђевом, спрам куле II-ге подигао је гостилницу под (1) за путнике; мало ниже под (2) касарну за кавалеристе, који су га као свита његова пратили; и под (3) коњушницу за коње њиове. Осим ови грађевина, мало више јужно од Града подигне се под (4) кућа Нуриска и од исте под (5) чесма. Више куће нуриске под (6) стоје 7 Турски гробова, које је Кара-Ђорђе пред устанак побио, а ниже куће нуриске поред пута више лепи кућа селски подигну се. На северној страни Града спрам куле II-ге поред пута Београдског, и пута, који кроз село Тополу води, на углу подигне се среска кућа двокатница, под (7), од које к северу поред пута пружала је се и с једне и с друге стране читава улица дућана за вашар под (8), који је се у години дана двапута држо. А испод те улице постојала је Попова кућа под (9) спрам среске куће до гостилнице с дућаном, и испод исте, под (10) општинска кућа; и даље к северу до Града простирао је се читав низ лепи кућа, гди је село Топола изгледала као какова лепа Варошица.*) У Тополи 1858 год. било је 240 кућа сеоски — са школом — међу којима и зидани двокатница, а данас има преко 377 порез плаћајући глава.

У Тополу и цркви Кара-Ђорђевој, храму свете Богородице, осим општина: *Тополске, Загоричке, Божурњачке, Обсишта, Винче* и други, многи се свет са свију крајева Србије стицао, а и данас стиче, па зато и два свештеника црква има. У ком сиону цркви Кара-Ђорђевој над гробом његовим скромно Богу се моли, и на гробу ноћивајући тражи изцелење тела, а души олакшање, кад му властничке неправде и тиранија притискује. — У том храму народ налазио је увек, и налази за себе утеху и олакшање, и ако му је власт свему томе стајала на пут. То опет народ не престаје ићи у цркву и над Кара-Ђорђевим гробом Богу

*) А званично 1881 год. већ је за варошицу и проглашена.

се молити, имајући ту веру да ће му из гроба Кара-Ђорђе дати моћ и силу, да се ти зала отресе. —

Топола је срце Јасенице, а Јасеница је својим округом може се праведно рећи душа Србије; и од Кара-Ђорђевог доба, кад је он прво са Јасеничанима противу Турака устао, и доцније кад је год народ Србски од зулума Турског, а и неправди Србски властника устајао на оружје, да се тог зла отресе, увек скупљао је се око Јасенице и Тополе, која је покретач била целе Србије. После пропасти Србске 1813 год., кад је Војвода Хаџи-Продан године 1814. устао противу Турака, први Јасеничани били су уз њега. Тако исто и године 1815, кад је прво Војвода Арсеније Лома устао противу Турака на цветни четвртак, одпочели су Турке тући први Јасеничани и Гружани. Доцније, кад је народ 1821 год. под Кнезом Марком Абдулом и Стеваном Добрњцем, тако и 1825 год. под Милојем Поповићем Ђаком и браћом Чарапићима устајао противу самовластног угњетавања и неправди Кнеза Милоша, хитио је у Јасеницу Тополи да одатле са Кара-Ђорђева гроба за себе правду тражи, гди се на Опленцу више града Кара-Ђорђевог улогори; но од Милошеви војника под његовим братом Јованом и Вучићем нападнут, поток је крви народне грозно проливен. Но ту опет је се народ доцније скупљао и договоре водио, како да се опрости тиранске самовластне неправде Милошеве; докле 1839 год. под Вучићем покрену се на устанак Јасеница и Гружа, а за овима и целе Србије народ, те протераше Милоша из земље.

Године 1858 кад Књаз Александар Кара-Ђорђевић 12. Декембра остави престол и оде из Србије, а на његово место дође опет стари Књаз Милош, који 14. Септембра 1860 год. умре, а на његово место дође његов једини син Мијаило за Књаза, но кад и овај из освете од браће Радовановића, Љубомира, Паје, Косте, Ђоке, и остали у Топчидеру 29. Маја 1868 год. мучки убијен буде, 20. Јуна дође за Књаза Србије малолетни Милан Обреновић; ког Кнежевску власт због непунолетства узме у своје руке

наместничество, састојеће се из три лица, као: Миливоја Блазнавца, Јована Ристића и Јована Гавриловића. Они Кара-Ђорђев Град са конацима и другим грађевинама изложе лицитандној продаји. Но народ из околни села Јасенице, Лепенице и Груже, кад за то дозна, пође тајно један до другог новце за одкуп Кара-Ђорђеви задужбина купити, и који нису имали готови новаца да за одкуп даду, они одвоје који једног, који два, три и више вепрова, те продаду, новце саставе и Кара-Ђорђеве задужбине за цркву Тополску купе. Говорили су: *„не дамо да се гроб Кара-Ђорђев продаје и да у цинцарске руке на поругу народа Србског дође!“*. И тако Кара-Ђорђев Град са свима грађевинама припадне Кара-Ђорђевој Тополској Цркви и општинама они села, која тој цркви на богомољство долазе.

Године 1877 тад се страшна грозба Кара-Ђорђевом Граду, његовим грађанима, а и светињама самој његовој Успенија Св Богородице Цркви и гробу његовом спрема, да то све као успомену његову и понос народа Србског поруши и уништи.

Тако, године 1876. кад Србска влада без довољне војничке спреме, без договора и савуза са Русијом и сродним народом Балканског полуострва, изненадно увуче неспремљен српски народ у рат, противу двадесет и пет пута јаче Царевине Турске, и кад Турци нападнуте на њи Србе потисну, неколико иљада Србски војника побију, изсеку, и заузму Јужне крајеве Србије, попале и поробе села и вароши, и пођу од Алексинца к' Београду да сву Србију с војском поседну; Тад Руски Цар Александар II., видивши пропаст Србије, ускори и одма пошље Ултимат Порти, којим заустави Турску војску у заузетим Јужним пределима Србије; гди после Србска влада са Турском мир учини и Турска, дејством Руса све заузете Србске земље Србији поврати. Тад народ види, да је рат започет без знања Русије, и да не би Русије, да би Србија опет под старо Турско господарство подпала.

После овог мира Србске владе са Турском, кад Русија 1877 год. објави Турској рат због варварства Турског

Град Кара-Ђорђев у Тополи.

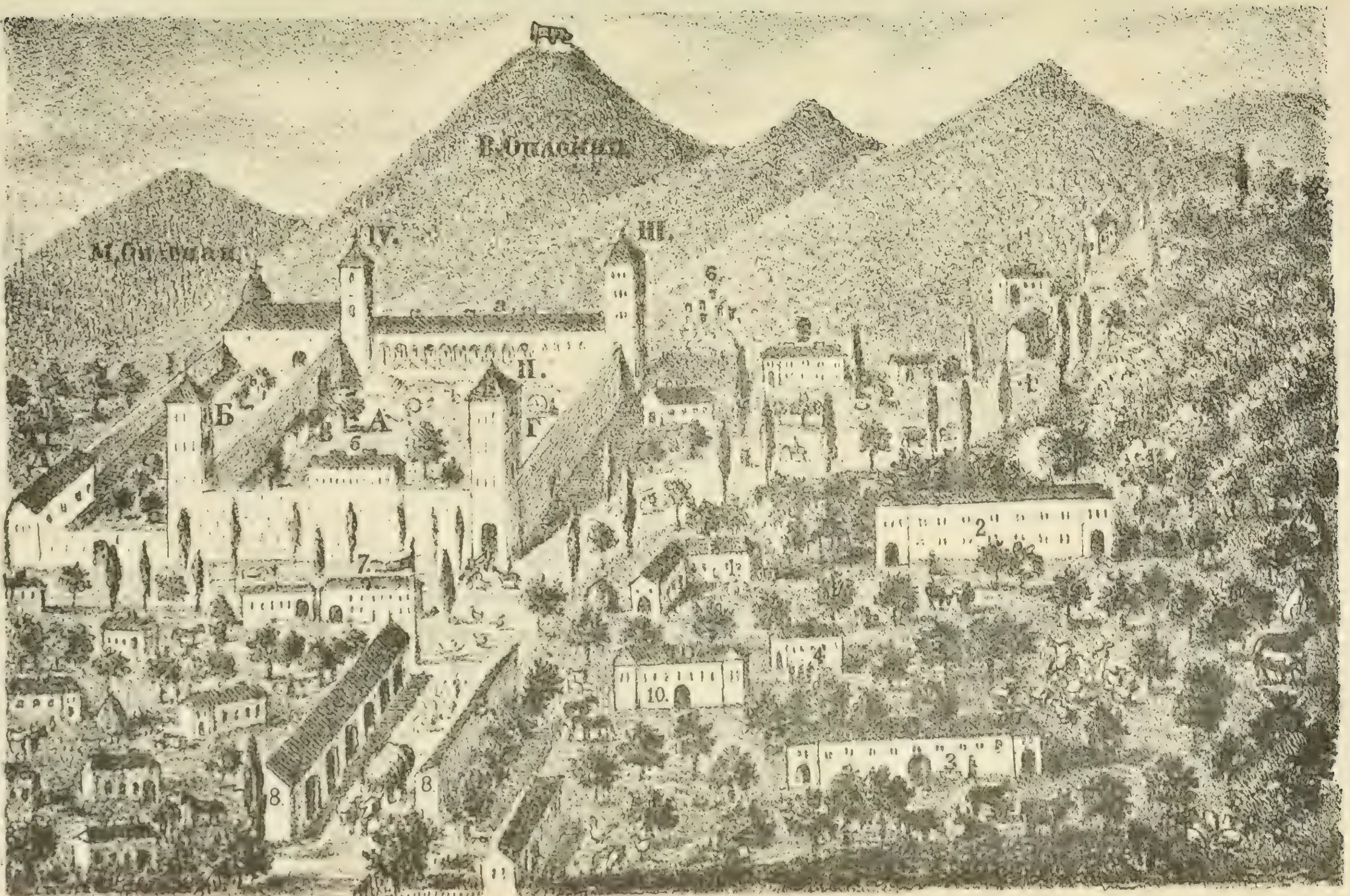

Гдије шта: А) Градска Б) Црквена авлија. А под I II. и III. Градске куле, под IV. Црквени торањ. Под а) Двор Кара-Ђорђев, под б) Конак за госте, в) Стара његова кућа за момке, г) Бунар, д) Школа. Изван Града: Под I. Гостионица, 2. Касарна, 3, Коњушница' 4. Кућа нуриска 5. Чесма, 6. Гробови турски, 7. Среска кућа, 8 Дућани вашарски, 9. Попова кућа, 10. Општинска кућа.

над Бугарима, тад и Српска влада опет намери, да народ Србски у рат противу Турске увуче. И тако, не питајући народ да ли је с'клон за ратовање или не, изда заповест војеним старешинама, да сву народну војску на зборове искупе и на границу противу Турака крену.

Та наредба опет изненади, обезпокоји и у велику бригу баци Србски народ, знајући да су у прошлом рату мноштво синова своји бескористно на жртву принели, а нарочито сатрвена је и много више од половине борећи се јуначки изгинула је Ваљевског и Крагујевачког округа народна војска. И тако народ из опробатог прошле године крвавог рата, увидио је да Турској сили двадесет и пет пута надмоћнијој, добро оружаној и спремљеној одолети и противу стати сам не може; а не знајући и не верујући Србској влади, да је Руска војска противу Турака у бој пошла, па увиђајући коначну пропаст Србије, коју су њиови очеви и дедови од Турског варварства ослободили, да опет под иго Турско не подпадне. И тако тад свуд је народ држао да је дошао крај Србске пропасти, па је противу владе вико, јежио се и тајно шаптајући ропто. Али ипак, прегнувши главу, заповест власти робски је слушао, и преко своје воље и свог убеђења да добро бити неће, ишао је невољно на границу Србије.

Па како је тако сав народ на зло слугио, да рат за Србију добро испасти неће; тако је и дична Јасеничка, Лепеничка и Гружанска војска мислила, која никад није своју крв за своје Отечество и бољитак народа штедила; па кад по позиву војене власти 25. новембра 1877. год. на дан Св. Клименте изађе на зборно место на Сушичком пољу у Крагујевцу, и хтену је власти заклети да у рат иде, она не хте заклетву да положи и као друге војске по Србији муком да мучи, него из свога отечестволљубља падне у погрешку, али из незнања да су и Руси противу Турака завојштили, и кажу, погледа својим старешина из ока, у око, и рече: „*куд нас спремаше, шта намераваше, и куд ођеше да нас водите зар на Касаиницу многобројне Турске силе, зар оћете земљу крвљу наши дедова и очева*

искупљену да упропаститите. Зар нисте видели у прошлом рату, у ком силна наша браћа изгинуше, да ми без помоћи Руске војске не можемо са Турцима на крај изаћи; Турци ће нас надбити, земљу поплавити, поробити и попалити. Нећемо више сами у рат! нећемо да се закињемо? да на границу идемо и земљу да упропастимо."

Старији официри од стојеће војске мирили су ту узбуђену Крагујевачку народну војску и доказивали да су Руси одпочели рат са Турцима, но војска им не хте веровати, него опали из пушака у вис у ветар и разиђе се са својим народним официрима својим кућама; између ти и Јасенички баталион под својим командиром Милованом Живићем из Жабара оде у Тополу, гди им је зборно место било; ту више Града Кара-Ђорђевог на малом Опленцу преноћи и сутра дан војници разиђу се сваки својој кући.

Влада Србска у Београду, кад извештена буде о тој побуни војника, одма одреди Артилериског Полковника Милутина Јовановића и да му под команду једну чету регуларни пешака, једну батерију топова, ескадрон коњице и 40 жандара, који се из Београда 28. Новембра крене, и пошто му се још две чете пешака из Смедерева од регуларне војске у путу сојединe, 29. Новембра, на дан триста седамдесет мученика приспе у Тополу, гди се на малом Опленцу по више Града Кара-Ђорђевог и цркве утабори; и одма пошље у Кара-Ђорђев Град војнике, у ком ни једне живе душе осим црквењака не беше, те га заузме, а затим изашље војнике и у село Тополу, те све сељаке и старе и младе, па и свештенике мирне повата, повеже и поапси.

Сутра дан 30. Новембра баш на светог Првозваног Андреју, као на дан обште народни, Полковник Милутин одслужи службу свога Бога? Не у цркви народној као храму Божјем, која је у Граду била, и коју је још у вече са барутом из Страгара донешеним напунио и затворити дао! — Него у табору свом, под ведрим небом. Кад се служба сврши, онда по датом му налогу у Београду, избаци 21 топ као шенлука — весеља — ради, да своју

војску охрабри, а народ застраши. — И тад се у једанпут појави у Граду, и букне пламен из кровова, кула, и други грађевина, који се у небеса лижући подизаше, и сажижаше тужну успомену народну и народњег избавитеља. Тај покор учинише војници, а нарочито жандари, који су за време службе изаслати од Полковника Милутина. То намењено беше и Божјем храму цркви Тополској, у којој је гроб Кара-Ђорђев, да се сажеже! Но прости војници вршећи те грозне наредбе ужасну се, и то не учине, побојавши се Бога! Цркву са домом и школом уз исту поштеде. Но кад их и по други пут Полковник Милутин гоњаше да цркву запале, одкажу му послушност, с речма: *„да они не смеду од Бога цркву запалити и рушити, па макар их он све до једног одма побио.“* — И тако тог дана црква Кара-Ђорђева остане невредима. — А друге грађевине бијаху у пра и пепео претворене.

Тог вечера смишљаше Полковник Милутин, како ће по датој му заповести и цркву, да уништи и заповест у свему изврши. Смисли да барут у цркви, баш нарочито за рушење донети и смештени, подпали и цркву са гробом Кара-Ђорђевим у ваздух дигне. — Но и зато никога безбожнога извршиоца не нађе. — Но око неко доба ноћи, догоди се неки необичан случај, који и њега од те намере одврати и устрави. Војници, који су те ноћи око цркве стражарили, на једанпут опазе неко појављење, које је изгледало као грдан велики човек без главе, замотано као у бело платно, које се као сенка појављивало час овде час онде и летило око цркве. Стражари кад то виде, уђе у њи стра, оставе своја стражарна места, побегну и о том одма јаве Полковнику Милутину; који и сам сиђе, о том се лично увери и сав се устрави. — Ту ноћ остану сва места у Граду, око цркве и код подрума, у ком су сељаци позатварани били, без икакове, до развитка дана, страже. Сутра дан Полковник Милутин извести владу, о свом до тог дана извршењу паљевине, тог појава и догађаја. С предлогом да се црква поштеди, бојећи се да се тим устанак народа, ако и цркву запали, као што су га

3*

подчињени официри о том и известили, да се народ спрема, не произведе. Тај предлог буде му од владе уважен, и црква спашена. А друго све што ватра није у стању била да сажеже, као зидове Градске, камене куле и друге камене грађевине, чрез мине и избушене рупе у зидовима, и барутом напуњеним и подпаљеним порушено. А после тога Полковник Милутин насилно под притиском жандара, натера сељаке, те су о свом лебу и без икакове плаће, то своје народно добро, народну успомену, и народну светињу са проливањем суза рушили и уништавали више времена, докле нису са земљом сравнили и камен развукли.

Србијо и Србски народе! пренеси се мислено на Тополу и на Град мученика Кара-Ђорђа, и представи у души својој како је осећање морало покретати и обузимати душу и срце они седи стараца, који су силом власти принуђени, да раскопавају колевку своје слободе и да гасе ватру, код које су се Срби после Косова први пут огрејали. Знак крста који су ови старци на себе метали, и проливање суза при рушењу овог Града, собом показује, да они дижу руку на народњу светињу, но за коју они неће одговарати ни Богу ни народу, него они, који су их на то приморали.

И тако Тополски Кара-Ђорђев Град са његовим грађевинама, као успомена народња и као Сион и светиња Србска, би грозно спаљена и уништена; из кога је громовна сила у лицу Кара-Ђорђа изашла, Турске робске ланце, у које је Србски народ оковат био, и у њима 415 година горко стењао, раскинула, Србски народ робства ослободила, слободу му дала, и стару Србску славу и Србију подигла.

Ту светињу, тај Витлејем Србски не срушише обладавши силни Турци 1813. год. Не сруши силни и грозни Сулејман-Скопљак-Паша, који по стотину Срба на дан, на коље 1814 год. набијаше. Не сруши ни Кнез Милош, који уби Кара-Ђорђа, главу му одсече, одера, памуком напуни, и у Стамбол је варварском Султану на пешкеш посла. Но поруши је просвештена Србска влада у 19. столећу 30. Новембра на сам дан *народни Светог Првозваног Андреју* 1877 године!

Тако том грозном паљевином и рушевином Града Кара-Ђорђевог, Србског поноса, Србске светиње, на свети Србски празник Св. Првозваног Андреју, ког Србија као патрона свог славјаше, Србска влада надвиси највећег у светској повестници тирана Римског Војводу *Нерона*, који, да би се прославио, запали и разори Римску престолницу *Троју*, и основа Римљанима велико Римско Царство, које је обухватало и данашње неке Србске земље. „*Паде Троја, ал поничe Рим!*“ Баш тако као што велики Кара-Ђорђе подиже *Тополу* и заснова Србима Србију; Топола паде, ал из њеног пепела подиже се независна *Краљевина Србска.*

После разорења Кара-Ђорђевог Тополског Града, свуд по Србији народ се раздражи, и стане викати противу тог грозног поступка; и свет узаври, особито у Крагујевачком округу; и да није било рата, букнула би буна у Србији. Тад Србска влада да би угушила раздраженост народну, смисли и створи „*заверу Тополску*“, која ни постојала није, о чему и званична акта сведоче, а то учини за то, да докаже народу да је морала Град Кара-Ђорђев порушити, као да су се завереници у Граду скупили да буну дижу, па у одпору њиховом да је и Град запалити морала. И тако за утишати и застрашити народ, поапси и у гвожђе окује мноштво најодабранији сељака, међу којим и свештеника, и покрај ти, уапси и своје највеће противнике: бив. Председника Министарства Аћима Чумића живећег у Београду; познатог добротвора Илију Милосављевића Коларца родом из Колара, Смедеревског округа, а живећег у Београду, који је сво своје имање више од 700.000 Србски динара тестаментом завештао био, за оснивање Србског Универзитета; храброг Подполковника Јеврема Марковића родом из Сабанте, Јагодинског округа, коме је за храброст и Руски Цар Александар II. орден Св. Ђорђа послао, и који је у то доба, кад је се војска у Крагујевцу узбунила, на граници Србије био. Свима овим створена буде кривица, да су радили да буну у Србији подигну! И да би горе ужаснули народ, и да се не би дознало оправдање њихово, одреде да им се суди између

Руднички највећи планина, месту *Врбици*, прозваном Аранђеловац, које је удаљено од села и вароши у којима постоје окружни судови. За осуду ти Срба одређен буде војени преки суд под командом и председништвом реченог разоритеља Тополски споменика официра Милутина Јовановића, који је по налогу владе нечувеним и из варварски стари времена непознатим тортурним мукама затворене Србе мучио, и осудио бив. Председника Министра Аћима Чумића и Илију Коларца старца од 80 год. на смрт. Првом владалац путем помиловања сведе смртну казну на 12 година заточења, а Коларцу на 6 година, но он разболевши се у апсу под тортуром, буде од владоца сасвим помилован и из апса пуштен, гди се осмог дана своје слободе у вечност пресели. Подполковника Јеврема Марковића, — баталионог командира народне војске Милована Живића из Жабара са више народни официра и неки сељака, тако исто осуди на смртну казну, а други до 500 људи осуди које на мање, које на више годишње робовање, над којим свима његова пресуда и извршена буде. И тако се та названа Тополска завера, која никад ни била није, грозно сврши, и тињајући жар, и пушећи се дим, из гаревина Кара-Ђорђевог Тополског Града, робским оковима и крвљу реченог јунака Јеврема Марковића и други Срба, угаси.

Но ако влада Србска, не имајући никаки политички обзира нити земаљске какове користи, по жељи дошљака — чији предци не имадоше никакови заслуга за Србију и за ослобођење Србије, спали и разори камени Кара-Ђорђев Град Тополски, и згариште његово зали толиком крвљу Срба, — ипак оста у народу од Каменог Града тврђа сила, коју нити ватра спалити, ни воља тиранске руке порушити може. Оста у народу успомена славне Тополе, у којој је Кара-Ђорђе одгајен, и одакле је почео свето дело за ослобођење Србије, задрмо Турску Царевину, запуљо престол Стамболски Султана, тирана, а и у Шаму Турке заплашио. Оста свето дело и име Кара-Ђорђево, које из срца Срба никакова тиранска моћ, никад не може, докле је света и

века избити, сажећи и разорити. И које ће светлити док је сунца, и под сунцем људства!

Закључујући са овим Историју Тополе и њени судбина, ево шта и један Србин С., описујући најзнаменитије усташке вође целога света, о Кара-Ђорђу, Тополи, и јуначкој Шумадији вели:

„КАРА-ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ.“
„Знаш ли оно на пољу Косову
„Кад замагли па се закрвави,
„Вук издаде и Обилић паде,
„И погибе наш честити Лазо —
„Тад је Србин под Турчина пао,
— — — — — — — —
— — — — — — — —
„Отео се, и сретно му било!

Рајине муке, ко ће да их прича! После дугог је бола здравље још слађе, а после мрке бујице сунце још лепше сјаје. Дична Шумадијо! Ти си шкољка Србске земље, а бисер у тој шкољци је село Топола.

Зар јунаци, који су као Јаничари Европи страх задавали, а као Граничари слободу јој сачували, зар таки људи да робују једнако? Зар момци, који као побратими Туркињу девојку убију, само да се не раздвоје, зар старац који, кад угледа одсечену главу оног крвника, који му је сина убио, повиче: благо мени, као да имам сина! Зар такви људи нису за слободу?

Јесу, и тај је одговор зајечао по Шумадији, по Србији, и не мога лепши одзив отворити но — Кара-Ђорђа!

Ти чисто сунце! чију би икону требала да има свака Србска кућа и пред њом да тиња вечити жижак. —

„Ја не умем да владам,“ говорио је Кара-Ђорђе, кад су га Шумадинци изабрали за Врховног Вођу свог. „Ми ћемо ти саветом помоћи,“ одговорише Кнежеви и Војводе. „Ја сам нагао, ја у јарости не знам за меру и границу, ја ћу онога смаћи, који ми се противи,“ говорио је даље. „Таквог ми и хоћемо,“ рекоше му Кнежеви, а за цело нису могли бољег наћи.

Као други Брут, убио је оца свог сопственом руком,*)

---

*) Убио је својег очува преко Ђорђа Остојића Скелеџије. К. Н. Н.

само да овај не падне Турцима у руке; дао је рођеног брата обесити, што је обесчастио девојку и забранио је матери да кука; дао је два момка обесити, који су против његове заповести по Београду пљачкали.*) — Као други Цинцинат је радио на маломе добру свом, кад се умирило по кадкад четовање. Његова је ћерка тако исто носила воду с чесме, као и свака друга сеоска девојка. Он је орао и копао — Руски је орден покварио, кад је обруч за кацу дељао. Умео је да ћути по вас цели дан и онда је најбоље било не дирати га.

А у битци какав је тек био. Скочити с коња, наслонити лице на шару пушку и Турчина свалити, то је урадио за магновење — јесу л' га само Турци угледали, знали су већ напред, шта их чека. Својим је топом био данас на западној граници, сутра на источној, а трећи дан где су га требали. Сам Наполеон, који је тако презирао Европске крунисане главе и војсковође, припознао је Кара-Ђорђа за себи равна, јер држати се толико година са таким оправама против непријатеља, који у Европи, Азији и Африци господари, није сваком дато. Ал кад би сравнили оба карактера. ту бледи слика Наполеона.

А какве је Војводе умео око себе да скупи, какве дичне јунаке, какве Србе! Ту је поп Лука Лазаревић, Хајдук Вељко, Стојан Чупић, Васа Чарапић, Станоје Главаш. Перо Добрњац, Јанко Катић, Милош Стојичевић Поцерац, Јаша Ненадовић, Миленко Кличевац и други многи.

Па тек његова смрт. Како ли нам стегне срце, кад поред толико наших мученика за народност и слободу, и Кара-Ђорђа бројати морамо. Кад морамо да споменемо несрећног убицу, који је једним махом преломио најпоштеније и најплеменитије Србско срце.

Није нам данас задатак да опишемо устанак Србски, њега зна сваки Србин (?) ил бар треба да га зна, само хоћемо поред наведених вођа, да донесемо и име онога, који, бар за нас Србе, треба да је на првом месту. Њему треба сваки Србин да у срцу дигне споменик, већи него што су ништави знаци од камена ил туча.

*) И острвљени секли жене и нејач Турску. К. Н. Н.

Њега је песнички народ овековечио у песмама, Историја му сачувала место, које је крваво заслужио, а Шумадинац се прекрсти и скине капу кад спомене свето име — Кара-Ђорђе.*)

Кад овако племенити Срби и велики странски људи Великог Кара-Ђорђа обожавају, карактер, дела и споменике његове поштују, и светињом га назиљу, како ћемо ми да окарактеришемо и у какови број уврстимо оне људе, који порушише и обесветише светињу народну? То остављамо народу српском нека он оцени и праведно пресуди овај грозни поступак људи.

---

*) Овај је нацрт од једног Србина С. Вили у подлистку „*Застава*“ број 124. од 3. Октобра 1875. год. И жао нам је што име и презиме своје изложио није да га познамо. К. Н. Н.

КАРА-ЂОРЂЕВО ПЛЕМЕ.

Кара-Ђорђев отац био је **ПЕТАР**, а мати **МАРИЦА**, обоје родом из Васојевића.

I. Кара-Ђорђеви предци.

Петров отац а Кара-Ђорђев деда родио се у Васојевићима, испод Подгорице Кучанско-Дрекаловићевог округа, испод Кнежевине Црногорске,*) и имао је још четири брата. Од који два брата остави у Васојевићима, а са два досели се у Србију. Један се насели у Ужички, а други у Смедеревски округ. Петров отац са Петром и другим његовим сином Мирком насели се и убаштини у селу *Вишевцима*, среза Лепеничког, округа Крагујевачког, гди је ту с кућом живио и после неког времена умро.

Кад Петров и Мирков отац умре, Мирко се одсели у место Мраморац код села Саранова истог среза, гди је живио и имао сина Кузмана; а даље о његовом потомству не зна се.

Петар, ожењен с Марицом, родом из Васојевића, остане у *Вишевцима*, на баштини свога Оца; ту живећи добро имање стече, и пошто с Марицом имадне овај пород: *а)* Кара-Ђорђа, *б)* Марију, *в)* Марка, *г)* Маринка, *д)* Јована, и *е)* Милицу. Он у Вишевцима умре, и у Вишевачко гробље укопан буде.

Кад Петар — Кара-Ђорђев отац — умре, Марица, оставши са ситном децом, издржавајући их здраво, са има-

---

*) А сад је тај округ у Кнежевини Црногорској Његово Височанство Књаз и Господар Црне Горе **НИКОЛА ПЕТРОВИЋ ЊЕГУШ** одкупио је грунт и кућу, у којој је бесмртног Кара-Ђорђа деда и отац рођен, пезу оградио, и данас је за успомену из великог уважења чува. Вечна слава Господару слободне Црне Горе!

њем посрне, па се уда у село Жабаре за неког Петронија. с којим порода није имала. Одатле ускоро са свом својом децом и мужем Петронијем пресели се у *Тополу*, гди је ту живила и децу одгајила.

Овај Петроније очув Кара-Ђорђев године 1786 погинуо је на Дубоком, више Остружнице код реке Саве, од Кара-Ђорђа, убио га је из пушке Ђорђе Остојић Скелеџија; убио га је зато, што је он хтео да изда Турцима своју и друге породице, бегајуће у Аустрију, и ту на Дубоком је и укопат.

Марица, мати Кара-Ђорђева, родом је из Васојевића, а од ког је племена не зна се. Но била је бистроумна, окретна и радикална, одважног духа и права јунакиња! Ал јунака Кара-Ђорђа и родила је! Она је доста муке и невоље, гајећи и подижући своју децу а и бегајући у Аустрију од Турака, поднела. Но осим друге своје деце, која су јој жива остала, те их је она подигла и окућила, највеће своје старање обраћала је, докле је одгајила и подигла свога сина Кара-Ђорђа. И дочекала је те је се испунило оно пророчество Вишевачког Спахије Сали-Аге, који је се у кући њеној и њеног мужа Петра оно вече на конаку тревио, кад је она Кара-Ђорђа родила, и предсказао јој, да ће јој рођени син Кара-Ђорђе бити велики човек и владати неким народом. Тако и видила је свога сина Кара-Ђорђа као ослободиоца народа Србског од Турског варварства, и у пуној слави као владара Србије. Пошто је у дому свога сина Кара-Ђорђа као владара пуни пет година у сваком задовољству проживила; године 1809 оде својој удатој ћери Милици у Смедеревском округу у гости, и кад се врати натраг у путу разболе се и у Асан-Пашиној-Паланки напречац умре. Одакле донесу је у Тополу и сaране у гробље Тополско.

II. Кара-Ђорђева браћа и сестре, од Петра и Марице.

1. Марија, сестра Кара-Ђорђева, рођена је у Вишевцима, а удата у село *Влакчу*, Крагујевачког округа, за сељака Новаковића, с којим је имала два сина и две ћери. Да л' се ко од те породице још и данас налази, не зна се.

2. Марко, брат Кара-Ђорђев, рођен је у Вишевцима, одрасто у Тополи, а после отишао у село Жабаре, Крагујевачког округа; ту се убаштинио и оженио; имао је једну ћер, која у младим својим годинама умре, а потом и Марко 1802 год. умре и укопат буде у гробље Жабарско.

3. Маринко, брат Кара-Ђорђев, рођен је у Вишевцима, одрасто у Тополи, ту с кућом живио, оженио се, и са дућанском трговином занимао се. Но како је имао страст похоте, те једну девојку насилно поштења лиши, Кара-Ђорђе га по пресуди Кметова 1807 год. даде обесити и ван гробља испод Тополски Винограда укопати. Маринко је био ожењен и после њега остала су два сина Степан и Стеван, и овај последњи имао је сина Симу и ћер Стану, која се удала у село Плашковац, округа Крагујевачког.

4. Јован, брат Кара-Ђорђев, рођен је у Вишевцима, одрастао у Тополи, а после одселио се у село Жабаре; ту се убаштинио и оженио, с кућом живио и умро; после себе оставио је једну ћер, од које и данас има у животу ћи Марија, удата за неког среског писара.

5. Милица, сестра Кара-Ђорђева, рођена је била у Вишевцима, одрасла у Тополи и удата била у Смедеревски округ за неког сељака и имала је три сина, од који једном било је име Гаја, а за даље не зна се.

III. Кара-Ђорђе Петровић и његово потомстао.

Кара-Ђорђе Петровић, од оца Петра и матере Марице, рођен 21. Декембра 1762 год. у селу Вишевцима, округа Крагујевачког. Па пошто му отац Петар умре, његова мати Марица, као што је речено — и као што ће се даље говорити — уда се у Жабаре за неког Петронија и пресели се у Тополу, гди се Кара-Ђорђе ожени у 19. години свога живота и узме себи за жену *Јелену*

Јелена је била ћи Обор-Кнеза Николе*) и матере Босиљке из села *Маслошева* у Јасеници, округа Рудничког,

*) Обор-Кнез Никола био је Султанским Бератом утврђен, и живио је 125 година. У Цариград је по позиву Султана пет пута ишао; он је имао право по двеста момака оружани уза се водити; и кад је год гди излазио, осим обичног свог оружија као Царски Бератлија носио је на коњу о ункашу на седлу топуз. Он је знао говорити Турски, Арапски и Грчки.

гди је и рођена .Но кад јој родитељи помру и сама заостане, а она оде својој сестри у *Јагњило* у Лепеници, округа Крагујевачког, која је удата била за Марка Филиповића Стеванова брата, који су оба били марвени трговци, гди је ту живила докле је Кара-Ђорђе није познао и за себе узео.

Јелена је имала и једног нејаког брата, именом Јована, кога је уза се одвела у Јагњило код свога зета Марка и сестре, па кад се уда за Кара-Ђорђа, она свога брата узме себи у Тополу, одгаји га, а потом ожени и окући, од кога и данас има четири сина.

Кара-Ђорђе Петровић и Јелена у Тополи с кућом живећи имали су овај пород, и то: ћер Саву, Сару и Полу, за овим сина Симу и ћер Стану, које обоје у својим детињским годинама од богиња помру; после ови, сина Алексу, ћер Стаменку и сина Александра.

IV. Кара-Ђорђеве и Јеленине ћери и од ћери унуци и даље потомство.

1. Сава, ћи Кара-Ђорђева, рођена у Тополи, а удата за Војводу Антонија Ристића Пљакића из Каменице округа Рудничког. Антоније Пљакић умро је 1832 год. у *Чернецу* у малој Влашкој и ту укопат. После себе оставио је два сина; првога Косту, који је доцније био Ађутант код Књаза Александра Кара-Ђорђевића у чину пешачког Мајора; а другог сина Аћима, који је био Срески писар и као нежењен умро. И једну ћер именом Марију оставио је, која је удата за пешачког капетана Антонија Павловића у Београду. Госпоја Сава умрла је у Београду 1847 год. и укопата је код Палилулске цркве.

2. Сара, ћи Кара-Ђорђева, рођена у Тополи а удата за Војводу Николу Кара-Марковића из Луњевице, округа Рудничког. Никола умро је у Хотину у Бесарабији 1816 год. и ту укопат. После себе оставио је ћер Катицу, која се уда за трговца у Београду Дука-Пешику, с којим је изродила велики пород. Затим Сара у Хотину по други пут уда се за Тошу Бојанића, бив. Барјактара Војводе Попа

Луке; с којим роди сина Ђоку, који је био пешачки поручник у Београду и као нежењен умро 1848 год. од колере — ћер *Јелку*, која се уда за трговца у Шапцу Теју Богатинчевића и од које има један син имено Мијаило, подпоручник коњанички, и три ћери. Ћер *Надежду*, која се уда за Стеву Радоичића члена Београдског суда и који без деце обоје у пензији у Београду данас живе И затим ћер *Стану*, која се уда за пешачког мајора Димитрија Стојадиновића, који је у Београду 1864 год. умро, а иза себе остави два сина и једну ћер, Стана и данас живи у пензији са децом у Београду. Сара умрла је у Београду, биће 1852 год., и сарањена је код цркве Св. Марка у Палилули у Београду.

3. Пола, ћи Кара-Ђорђева, рођена у Тополи, а удата за војводу Јовицу Миловановића синовца бив. Попечитеља војеног и Подпредседника Совета Младена Миловановића из Ботуња, округа Крагујевачког. Пола са Јовицом имала је двоје деце, која јој помру, а затим и она 1812 год. умре у Тополи, и укопата буде код Тополске цркве по више олтара.

4. Стаменка, ћи Кара-Ђорђева, рођена у Тополи, а удата у Бесарабији у Хотину за Димитрија Ристића родом Бошњака Поручника Царско Руски Киразира; он 1834 год. умре, и после своје смрти остави сина *Кузмана*, који је доцније у Београду био у војсци каплар и 1845 год. умро, и ћер *Јелку*, која се у Београду за неког казначеја уда и потом и она умре.

Стаменка по смрти тог првог свог мужа по други пут уда се у Београду за Војводу Илију Чарапића, с којим није деце имала, и који 1844 год. као полицај у Београду умре и укопан буде код Палилулске цркве у Београду. А после њега живила је Стаменка као удовица до 1875 год., које године умре и сарањена буде код исте цркве.

V. Кара-Ђорђеви и Јеленини синови, њиови унуци, и даље потомство.

5. Алекса, син Кара-Ђорђев, рођен у Тополи 1801 год.: кад је одрасто, он је учио школу у Београду код Доситија

Обрадовића, а кад и пропаст Србије 1813 год., њега Кара-Ђорђе преведе у Аустрију, гди је заједно с њиме делио политичне притворе у Крушедолу, Варадину и Грацу, а за тим 1814 год. одвео га је отац са собом у Русију; и тад га Цар Руски Александар I. узме у Пажки корпус, где је кроз четир године изучио војене науке, а потом преведен буде у Царску Гвардејску Регементу са производством у чин Поручника.

Доцније Алекса ожени се са Молдавском Влајињом Маријом, јединицом ћерком Николаја Трокина, бив. Маршала Дворјанског, који је живио у селу Скињен на своме добру, у Бесарабији.

Алекса је са Маријом Трокином имао само једног сина именом Ђоку, која после његовог рођења седмог дана 1827 год. у Скињену умре, и ту укопана буде. А за тим и Алекса наскоро 1830 год. у Кишињеву умре, гди сарањен буде у Кишињевско гробље у Басарабији.

Тог Ђоку, као једино дете Алексино, оставши мало од три год. после свога оца, брат Алексин, а син Кара-Ђорђев Александар узме га код себе, и пошто га одгаји и у Петрограду школује, узме га Цар Руски у свој Преображенски Гвардејски полк са чином Поручника; а доцније 1855 год. иступи из војене службе са чином Мајорским и дође у Србију, гди добије чин Подполковника и буде Ађутант код свога стрица Књаза Александра Кара-Ђорђевића. Но пошто се 28. Априла 1856 год. Ђока ожени са Сарком, ћерком бившег богатог трговца, званог Капетан Мише, он онда даде оставку на своје звање, и неко време живио је у Београду, а затим оде у Француску у Ницу, и сада живи у Паризу. Ђока са Сарком има два сина, старијег Алексу, који је рођен 1858 год. у Београду, а млађег Божидара, који је се 1861 год. родио.

6. Књаз Александар, син Кара-Ђорђев, родио се у Тополи на Миољдан 29. Септембра 1806 године. Кад је пропаст Србије била 1813 год. њега мати Јелена пренесе у Аустрију, и кад 17. Септембра 1814 год. оду многе Војводе и други одабранији Срби (преко 600 породица) у

Русију, па и Кара-Ђорђе са својом породицом, и 26. Октобра стигну у Хотин, Бесарабске области, и ту се настане. Цар Руски Александар I. даде Кара-Ђорђу велељепни Пашин двор за обитавање, и за издржавање његово одреди му 1.000 дук. годишње пензије. Тако и Александра од седам година младог донесе његова мати Јелена и отац Кара-Ђорђе у Хотин. Кад Александар напуни осму годину, њега отац Кара-Ђорђе даде, те је у Хотину у школу ишао. Кад му отац Кара-Ђорђе 13. Јула 1817 год. у Србији, у селу Радовању, округа Смедеревског, мукло ноћу при спавању од неверног његовог Војводе Милоша Обреновића погине, онда престане и издржавање, које је Руски Цар на личност Кара-Ђорђеву од 1.000 дуката пензије одредио био, да се издаје, и тим породица буде скучена и изложена у врло сиромашан положај. Но ипак, о Александру сама мати Јелена стане бригу водити, те је продужио школовање.

Кад је Александар одрасто и школу оставио, он је се занимао са економијом, обделавајући земљу, коју су под закуп узели, и отуд се издржавали. Но како Цар Александар у Бесарабију а и у Хотин 1822 год. дође, и чује у каквом се стању Кара-Ђорђева породица налази; он заповеди те се обустављено и дотле неиздавато издржање удовици Кара-Ђорђевој Г. Јелени од кад је Кара-Ђорђе погинуо, сво од једанпут изда; поклони јој двор Пашин, у ком је седила, и заповеди да јој се у напред подпуно издржање годишње издаје, докле се год она у Русији налазила буде. И тако то издржање по милости Цара Руског Александра I. примала је Г. Јелена до 1830. год., докле није из Хотина, пошавши за у Србију, у Краљево у малу Влашку отишла, и ту се настанила и живила, почем јој није дозволио Кнез Милош да у Србију, са другим породицама, дође.

Књаз Александар пре него што ће из Хотина за у Србију са матером Г. Јеленом поћи, 20. Маја 1830 године у Хотину ожени се са Персидом, ћерком Војводе Јеврема, сина Јакова Ненадовића, која је рођена 2. Фебруара 1813

год. у Бранковини ваљевског округа у Србији; и затим после венчања наскоро оду у Краљево, гди су живили до 1839 год без икакове ма чије новчане помоћи.

Кад 1. Јуна 1839 год. Књаза Милош из Србије протерају, за њим дође на владу његов старији син Милан, који и не прими Кнежеву власт у своје руке, због тешке болести, него после 25 дана умре. А на његово место изабрат буде за Књаза Србије његов млађи брат Мијаило, па како је се исти тад налазио у Влашкој код свога оца Милоша, тако Наместничество Књажевске власти, које је се бразовало по изгнању Кнеза Милоша из земље, продужио владати од 5. Јуна 1839 до 5. Марта 1840 год. Гди одма у почетка владе Наместничества 1839 год. Народна Скупштина одреди Кара-Ђорђевој удовици Г. Јелени 1 000 талира годишње пензије, и такову јој по Саветнику Павлу Станишићу припадајућу за две год. дана у Краљево пошље, коју је и у будуће до своје смрти из касе народне уживала. Но и на том не прође се, него дозвољено буде Кара-Ђорђевици Г. Јелени, те она са свом својом породицом на крају исте године, из Краљева преко Неготина у Београд у Србију дође, и у Београду се настани. А само сам Александар мораде отићи у Видин, гди је чекао три месеца, докле Књаз Михаило није дошао у Србију.

Кара-Ђорђева жена, Госпоја Јелена, живила је у Београду до месеца Фебруара 1842 год. а тад се разболе и умре. Њено тело Књагиња Љубица, Милошева жена, одпрати лично у Тополу, са сваком почашћу, и у Кара-Ђорђевој Тополској цркви, са леве стране од црквеног зида, у женској препрати сарани; Јеленини остаци и данас ту почивају.

Кад Књаз Мијаило, који је после смрти свога старијег брата Милана изабрат за Књаза Србије, 5. Марта 1840 год. из Влашке у Србију дође, и Књажеву власт у своје руке од Наместничества прими; он дозволи те и Алесандар Кара-Ђорђев син из Видина дође у Београд својој породици, кога и за свог Ађутанта узме. Но како Књаз Мијаило не остане за дуго на Србском престолу, него због

народа, који се побунио противу њега 26. Августа 1842. год. из Србије код Топчидера пребегне у Аустрију.

Тад народ Србски скупивши се на Врачару код Београда више од 10.000 Срба, на Скупштини 2. Септембра 1842 год. избере Кара-Ђорђевог сина Александра за Књаза Србије. Но због партајни сплетака Књаз Александар по избору том на Књажеско достојанство да оставку; али и по други пут сазвана буде велика Народна Скупштина у Топчидеру, која 15. Јуна 1843 год. опет избере Александра Кара-Ђорђевића за Књаза Србије, који се тад Књажеског достојанства прими, и владаше над Србијом као Књаз до 12. Декембра 1858 год. А тад због раздора и опозиције Србски великаша, остави сам својевољно Књажевски престо, оде у Београдски град, да би избегао свако трвење — а за тим одма пређе у Аустрију.

Народна Скупштина, која је на окупу била, по одласку Књаза Александра одма сутра дан избере себи понова старог Милоша Обреновића за Књаза Србије, који живљаше до 14. Септембра 1860 год. и тог дана умре; а на његово место тог дана једини син његов Мијаило прогласи себе за Књаза Србије, и по други пут владаше до 29. Маја 1868 год., где тог дана, у Кошутњаку у Топчидеру, од руке завереника браће Радовановића, Паје и Љубомира Адвоката, и Косте и Ђоке трговаца, из освете за учињене им неке неправде, и за то што им је Књаза Мијаила отац, Књаз Милош, убио њиховог деду Војводу Проту Илију Смиљанића, нечовечно убијен буде. А на Књаза Мијаилово место, за Књаза Србије велика Народна Скупштина у Топчидеру 20. Јуна 1868 год. прогласи за законог и насљедног Књаза Србског Милана, као четвртог владаоца од племена Обреновића, који 10. Августа 1872 год. у своје руке прими Књажевску власт као пуноЉетан. А пошто Србија после Србско-Турског рата постане независна, то народна Скупштина у Београду 22. Фебруара 1882 год. прогласи Књаза Милана за I. Краља Србије, који данас над Србијом као Краљ влада.

VI. Књаза Александра Кара-Ђорђевог сина, и књагиње Персиде од племена Ненадовића, ћери, синови, и унуци.

1. Полексија, ћи Књаза Александра, рођена 20. Јануара 1833 год. у Краљеву у Малој Влашкој, а удата у Београду 9. Октобра 1849 год. за бив. Министра Косту Николајевића, и они имали су овај пород: а.) Ћер Милицу, рођену 1851 год., која је у девојачкој 22 години свога живота 11. Априла 1873 год. у Бечу умрла и сарањена у гробље Св. Маркса. б.) Сина Николу, који је као Француски војник, војујући противу Прајза на Орлеану 11. Октобра а 27. Септембра 1870 год. погинуо. в.) Сина Александра, који је рођен у Београду 27. Септембра 1856 год. и г.) Ђорђа, који је рођен у Београду 31. Декембра 1959 год. а погинуо у Краљевини Румунској 24. Новембра 1882 у Турн-Мугорелу од спахије Антона Ведре, који га је убио из револвера из освете, што је он подигао код суда тужбу за повреду части. д.) Ћер Персиду, која је рођена у Београду 26. Априла 1860 год. и е.) Катарину, која је рођена у Грацу 6. Марта 1868 год. Отац ове деце Константин рођен је у Остружници, Београдског округа, 26. Октобра 1821. год., а умро је у Боксеку у Маџарској 1. Октобра 1877 год. и ту је укопат. Полексија и њена деца: Александар, Персида, и Катарина Николајевићи као пунољетни и данас у младим својим годинама живе.

2. Клеопатра, ћи Књаза Александра, рођена у Краљеву у Малој Влашкој 1834 год, удата у Београду за Милана Авр. Петронијевића садањег Србског посланика у Берлину, 27. Јануара 1855 год. И те исте године 1. Јула умрла је у *Глајхенбергу*, пренета у Србију и сарањена у Тополској цркви у фамилијарној гробници.

3. Алекса, син Књаза Александра рођен у Краљеву 1836 год., умро је у Београду 1841 год. и сарањен у Тополској цркви у породичној гробници

4. Светозар, син Књаза Александра, рођен у Београду 1842 год., умро је 1847, а сарањен у Тополској цркви у фамилијарној гробници.

5. Петар, син Књаза Александра, рођену Београду 29.

Јуна На Петровдан 1844 год.; учио науке прво у Београду затим у Генфу у Швајцарској и такове довршио у Паризу; венчао се 30. Јула 1883 год. на Цетињу са КЊАГИЊОМ ЗОРКОМ, ћерком Црногорског КЊАЗА НИКОЛЕ ПЕТРОВИЋА ЊЕГУША, рођеном 11. Декембра 1864 године, и данас живи у Паризу.

6. Јелена, ћи Књаза Александра, рођена у Београду 1846 год., удата у Београду за чиновника у Министарству иностраних дела Ђорђа Симића, данашњег посланика у Кнежевини Бугарској, 1867 год. а 14./26. Јула исте год. умрла је у *Кому* у Италији, пренешена у Београд, и сарањена код Палилулске цркве у Симићевој фамилијарној гробници.

7. Андрија, син Књаза Александра, рођен у Београду 1848 год., умро у Паризу 1864 год. и тамо сарањен у гробљу Монмартр (Montmartre).

8. Јелисавета, ћи Књаза Александра, рођена у Београду 1850 год., после седам месеци умрла и сарањена у Тополској цркви у фамилијарној гробници.

9. Ђорђе, син Књаза Александра, рођен у Београду 29. Декембра 1856 год., свршио науке у Паризу и данас живи у Паризу.

10. Арсеније, син Књаза Александра, рођен у Темишвару 4. Априла 1859 год., свршио науке у Паризу и данас живи у Паризу.

КЊАГИЊА ПЕРСИДА, пошто је изродила речено десеторо деце умрла је у Бечу 29. Марта 1873 г. у 7½ сати у вече у 60. години свога живота, и великолепним спроводом друштва *Конкордије* сарањена је у озидану за њу гробницу у Бечком гробљу Св. Маркса; на њеном гробу подигао је њен муж, Књаз Александар, врло леп скупоцени од плавог мармора споменик, под којим кости њене вечни санак бораве.

КЊАЗ АЛЕКСАНДАР КАРА-ЂОРЂЕВИЋ, стар 77 година, но још крепак, живи у Темишвару у Мађарској. А његови синови: КЊАЗ ПЕТАР са КЊАГИЊОМ ЗОРКОМ, и са његовом неожењеном браћом КЊАЗОМ ЂОРЂЕМ и АРСЕНИЈЕМ живи у Паризу.

ПОСВЕТА

ПРАХУ ОТЦА СРБІЕ

Нек се овай віекъ горди надъ свиіема вѣковима!
Онъ ће Ера быти страшна людскіема колѣнима —
Унь се осамъ близанацахъ у едан махъ изньихаше
Изъ колѣвке Беллонине и на землъи показаше:
Наполеон, Карло, Кнезъ Блыхер, Велингтонъ и Суваровъ,
Кара-Ђорђе бичъ тиранахъ, и Шварценбергъ и Кутузовъ,
Ареи є, страва земна, славомъ бойном ньихъ опіо,
И землю имъ за поприште, да се боре, назначіо. —
Из грмена великога лафу изаћ' трудно ніе;
У великимъ народима Генію се гнѣздо віе —
Овде му є по готову матеріалъ къ славном дѣлу
И тріумфа дичный вѣнацъ, да му краси главу смѣлу —
Ал' херою *Тополскоме* — Кара-Ђорђу безсмртноме
Све препоне на путь бѣху .... къ цылю доспѣ великоме:
Диже народъ — крсти землю — а варварске ланце сруши!
Из мртвіехъ Срба дозва — дуну животь Србской души;
Ево тайна безсмртника: — даде Србу сталне груди!
Одъ витежства одвикнута у ньим' лафска срца буди!
Фараона источнога пред Ђорђемъ се мрзну силе,
Ђорђемъ су се Србске мишце са Витежствомъ опиле!
Одъ Ђорђа се Стамболъ тресе, крвожедный отацъ куге!
Сабльом му се Турци куну, клетве у ньих нема друге! —
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Да! витеза сустопице трагическій конацъ прати!
Твоіой глави би суђено за вѣнац се свой продати...!!.
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Поколѣнія дѣла суде, што є чіе, даю свѣма —
На Бори се — Вукашине — обшта грми анатема —

Гадно име Пизоново не смѣ калят' мѣсецословъ,
За Егиста управъ сличи громъ небесный, судъ Орестовъ. —

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Надъ свіетлимъ твоимъ гробомъ злоба грдно блюва тмуше,
Ал' небесну силну зраку што ћ' угасит' твое душе? —
Плачне, грдне помрчине, могу л' оне свѣтлость крити?
Свѣтлости се оне крію, оне ће е разпалити —
Пламъ ће вѣчно животворный блистат' Србу твоѣ зублѣ,
Све ће сяйніи и чудесніи у вѣкове биват' дублѣ. —

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Зна Душана родит' Србка... зна дoити Обилиће —
Ал' херое ка' Пожарске.... дивотипке... и племиће,
Гле! Србкинѣ сада рађу.... благородствомъ Србство дише!
Бѣжи, грдна клетво, съ рода...! завѣтъ Срби испунише! —

У Бечу на Ново лето 1847 года.

Петар Петровић Његуш,
Владика Црногорски.

Загоркињо, врлог' посестримо!
Свагда бдивша
Над' појав'ма вјекова Србски
И чувавша језерце замутит'...
Без' освете, и ужасне плате,
Дај престав' ми своја догледања,
Како поста Ђорђе Господаром
Чим ли с' простак удостоји тога
У народу, пред главар'ма свјема...?

Чубра Чојковић.

Ђорђе Петровић-Кара-Ђорђе

Врховни Вожд и владар народа Србског.

ВРХОВНИ ВОЖД

НАРОДА СРПСКОГ

ВЕЛИКИ ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ

ПРОЗВАНИ

КАРА-ЂОРЂЕ или ЦРНИ ЂОРЂЕ

Од 24-га Јануара 1804 до 21-га Септембра 1813 године

или

од 21. Декембра 1762 до 12 ÷ 13. Јула 1817 године.

РОЂЕЊЕ.

ВЕЛИКИ КАРА-ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ родио се 21-га Декембра 1762 године у Србији у селу ВИШЕВЦИ Крагујевачког округа, на подножју планине Голубице, на које врху налази се стари Град Голубац или Голубан, а на десној страни реке Раче. Од земљораднички родитеља. Отац му се звао ПЕТАР, а мати МАРИЦА; обоје пореклом од Подгорице Кучанско-Дрекаловићског округа, испод Кнежевине Црногорске; Одакле су се и њихови стари у Србију доселили, и у ВИШЕВЦИ настанили.

Отац Кара-Ђорђев, није имао особити узвишени дарова душевни, но на против мати његова од природе обдарена је била врло одличним даровима. Она је била по све честна, вредна, и радина жена, пуна оштроумног духа и одважности. и у свему свом начину и понашању показивала је *мушки дрски карактер.* Знала је боље јахати

коња него многи човек; и зато су је у речи звали: „МАРИЦА КАТАНА.“

Кара-Ђорђе је 21-га Декембра 1762. године у вече ноћу рођен. Тог вечера кад је се он родио, тревио је се на конаку код његовог оца Петра, као гост Турчин Сали-Ага, спахија истог села, који је живио у Крагујевцу, и ту на преноћиште код Петра дошао.*)

МАРИЦА по све теретна тог вечера, зготови вечеру, и изда Спахији и свом мужу Петру; и после пошто им и постељу за спавање намести и намири их, у једанпут нестане је из куће. Но у то доба сва се кућа засветли! Турчин повиче уплашено; *„Петре, видиде да што не гори“*. — Петар одма истрчи напоље, види неку светлост с неба, која је се као дуга пружила и сву кућу његову и вајат обасула и осветлила; у којој светлости пред вајатом усмотри своју жену Марицу, гди при земљи пригнута стење. Петар се сети шта је, притрчи к њој, и види да је дете родила, и држи га у крилу, узме дете у наручије, унесе га у вајат — стају — а по том и Марица за њим дође; и одма се договоре да ни пошто не кажу Спахији да је дете тад у вече рођено, кад је се то светло појављење догодило; бојећи се да Турчин што не посумња, и детету не шкоди, него из јутра, и тако то и учине.

Петар се врати по том одма у кућу, и Спахији каже да је светлица синула, па одмах и изчезла.

Онда се Турчин успокоји, замисли и легне да спава, и како заспи и захрче, изговори у сну као и на јави поплашеним гласом, ове речи:

„Ја нијесам Мурат, Обилићу!
Ни дахија, нити кесеџија
Већ’ Спахија и насљедник оца,

---

*) Примедба. Ово тврди, и извести се даје да Кара-Ђорђев отац, Петар, није био сиромашног стања, као што многи о том кажу и пишу! — Није зато, што Салија-Спахија тог села Вишеваца, не би дошао на конак Петру, и тревио се при рођењу Кара-Ђорђа, него би као Спахија тог села а тако и Жабара и Тополе, тражио богатију кућу да у њој ноћи. И овај случај служи и тврди, да Кара-Ђорђев отац Петар, ако није био богат човек с кућом и имовином, а оно морао је бити бар осредњег стања у имаовини својој домаћој. — А после овога и друге Спахије, а и више Турака ноћивали су код оца Кара-Ђорђева и Кара-Ђорђа, који је у два маха и неколико Турака побио.

Добра, блага, к'а но и сам што сам!
Бога ради не дајте ме рајо,
Ви бар знате, шта сам и какав сам!
Све вас пазим к'о што су ми стари." . . .?

Кад ове речи изговори, прокртољи се, окрене се на другу страну, и продужи даље спавати, и не појави се да је се пробудио. Ове све речи саслушао је Петар, који је будан био, и видио је да је тај сан важан за његово дете.

Но после овога сна, у јутру у зору, Турчин ипак усни да га је счепао неки страшан лав са својим оштрим ноктима да га растргне, и он у том страху пробуди се и скочи из постеље уплашен и збуњен, а добро упамтио је и синоћни сан, узме те се умије, узме „Авдез" — помоли се Богу — па онако брижан каже да му се доручак зготови, па да иде.

Петар се здраво био уплашио за дете, и чинио се да ништа чуо није што је Турчин сањо. Сам зготови доручак и изнесе пред Турчина. Спахија се узбезекне! и запита: Петре, зашто се ти трудиш, гди ти је жена, зашто она не измећари? На то Петар простодушно рече: „*Немаш, Ага, шта чути, мучила се сву ноћ и у зору једва умирила се...!*" Турчин пак родила је ли? *Јесте Ага мушко балаво шковрче*! — Ага:

„Дај донес' га! кад' је мојом срећом...
Да га видим и даривам мајци!
А снио сам да ћу с' радовати,
И великог пријатеља стећи,
Зар мом' сину дру'гом што ће негда бити,
Јер' и дрво на дрво с' ослања."

Петар не имаде куд, оде и донесе дете окупато и већ повијено. Спахија га погледи, и охоло насмеје се, и заповеди те се дете развије, а дете ћутало је мирно и не заплаче се. Сали-Ага гледећи и дивећи се величини (био је 7 ока тежак кад је се родио)*) и мирноћи детета, рече: „*Алах*! *Алах*! *Машала*!"**) и продужи даље говорити:

*) Гласник III. стр. 139.

**) Бога ми Бога, право!

„Валах, билах, мусафа ми мога!*)
Мила ми је и угодна радост,
Добри људи колико и моја,
Здрав ти био, жив, и напредан!
Баш је нешто, и сином ти сия је;
Срећан ти је, тек' му' се храном старај...!“

Потом Сали-Аги извади дукат, те дете дарује, и Петар га повије, и однесе у вајат Марици.

Кад се Петар врати у кућу; Турчин му Сали-Ага Спахија рече: *„Вала Петре тај твој син биће велики јунак, и велики човек, и он ће са млогим миллетом — народом — заповедати.“* Па му онда исприча наведени сан, који је те ноћи уснио. И кад доручкује и развесели се догађајем рођења тог детета — Кара-Ђорђа — као да је на то тај сан значио, онда узјаше хата да иде, и рече: *„Чувај добро сина твога, и памти добро шта сам ти казао!“* Рече му с Богом и оде расположен у Крагујевац својој кући.

После, Петар и Марица, Ђорђа су брижљиво гајили и неговали, слутећи на ово, при рођењу светло појављење, и на сан, и речи Спахијине, које су добро запамтили, да ће бити Ђорђе велики човек, па о њему су се више бринули, него о свој другој деци, коју су доцније имали. А имали су осим Ђорђа још три сина, Маринка, Марка и Јована, и две ћери Марију и Милицу.

Кара-Ђорђе је растао и у свачем напредовао; а мајка му се том радовала и говорила: О! Боже даруј ми, да ми буде мој син Ђорђе срећан и велики човек, као што ми је онај Турчин на његовому рођењу тревивши му се проро-чествовао.**)

Детињство.

Карађорђе у детињству свом врло се нагло у расту, снази, и уму развијао, тако, да је од свију своји парника,

*) Бога ми Господа, и књиге ми свете.

**) Ово све о рођењу вожда Кара-Ђорђа написато је по казивању покојног советника Ранка Матејића, које му је отац Матија Јовичић, онда бив. Кмет Тополски, причао, а и многи други из онога времена. А Чубра Чојковић за све ово вели, да није измишљено, него су му то сељаци у оно доба чувајући стражу у совету казивали, и као за истину тврдили, а и сам стари Петар Тополац, то му је причао. Види Србијанку час II. стр. 186 а о рођењу вожда од стр. 9—15. А све ово тврди се као за по све истину и у Гласнику IV. Друш. Срб. слов. види од стр. 83—84.

највећи, најмудрији, и најјачи био, и при играчки, кад су се хрвали, свакога је надјачо и обалио, а при скакању, свакоме је одскочио. После при бацању камена с рамена, и бацању мотке свакоме је даље одбацио, па и много старијим у годинама од себе. И зато су се деца, његови вршњаци, увек око њега радо скупљали, и за чудо волели га, и при играчки свагда су га бирали себи за старешину — поглавицу — и њега што он каже слушали; а при игрању хајдука, као што је обичај тад код деце у Србији био — а и данас постоји — бирали су га увек за свога Арамбашу.

Први појав одважности у младољетству.

Још у детињству показао је Кара-Ђорђе особиту дрскост и мрзост противу Турака, који су у оно доба народ Србски угњетавали, и злостављали тирански. У 14 до 15 години свога узраста, налазећи се само сам код својих и Новкови свиња, чувајући их једном, у Загоричком атару поред реке *Кубршнице,* близу ћуприје, која је на тој истој реци била, преко које је ишао друм из Београда за Крагујевац.

Била је кажу честа' гора око те ћуприја, *Кубршнице,* и друма. Кара-Ђорђе се замори чувајући свиње, трчећи час овамо, час онамо за свињама, па остави свиње код ћуприје и Кубршнице да пландују и пасу. А он уморан мало више у страну оде, под један велики, дебео, густ, и гранат зелени раст, да се одмори; гди под истим на траву седне и сном обвладан заспи. Но у једанпут Кара-Ђорђе у сну у гори види: „*два велика и чудесна сијајућа лица, која су блистајућим сјајом и чудесном красотом сву гору око њега и предел сјајом засветлили, да се довољно оком није могло нагледати*! Кара-Ђорђа у том сну обузе велики страх и трепет у срцу његовом. *У тим лицима у сну опаженим, види Кара-Ђорђе светога Краља Студеничкога и с њим светога Архангела Гаврила, који је благовестио светој Богородици тајну божествену*! И у том магновењу у ком се срце и душа Кара-Ђорђева од

страха тресла, гледајући пред собом та светла чудеса! докле на једанпут и не исчезнуше оба, испред очију његови. — Но тад чује умилне и благе речи: *„Чуј и храбри се јуначе, с нама је Бог! — Беде и туге доста је било, а ти ако имаш тврду надежду на Бога, побједићеш врага, а храброст може бит' с вољом Божијом содружена; данашњи дан, одсудиће и укрепити мишицу твоју, и дух твој, и упутиће те куд треба ићи, да тражиш гди су остаци Светиња ваши Србски, и тражићеш там помоћи и спасења под благочестивим скиптром, који вјерују распјатије христово. Освести се од сна!“*

Кара-Ђорђе кад види и саслуша те светитељеве речи, тргне се, и из сна пробуди, и никог од свети лица пред собом не види. Па сав усхићен о чудесном том појаву, са страхом стане као дете о том размишљати! —

И тако удубљен у мисли, чује скику и гроктање свиња његови, и лавеж паса. Баци поглед на место гди је свиње оставио, и смотри да ртови прогоне свиње његове, и пође да ји брани, но тад и свиње скупише се у гомилу и потерају ртове. Турчин тад на бесном хату стане ји гонити и из пиштоља тући. Но кад Кара-Ђорђе на то место приспје, счепа камен и удари једног рта у главу, који стане скамукати. Турчина то још горе разјари, па како је испразнио био пиштоље пуцајући на свиње; полети на хату и сукне сабљу да посече Кара-Ђорђа. Кара-Ђорђе до Кубршничке ћуприје заклони се за један дебео Клен, па хитро иза појаса испод гуњића извади свој пиштољић сав увезан ликом, који је увек под гуњићем сакривен носио; скреше на Турчина долетившег са голом сабљом Клену, — дрво — и треви га у сред прсију, гди му куршум изиђе на лево раме, и Турчин се са свога хата стропошта на земљу и гласа не пусти! А хат турски под свом опремом оставивши мртвог свог госу одјури сам друмом, а и ртови агини одјуре за њим.

Па како је се то предвече догодило, при самом заходу сунца; Кара-Ђорђе свуче са Турчина сво његово одело, покупи оружје и све што је при њему нашао, па намами свиње да крв турску поједу, да се место не зна, па узме

оружје и одело и однесе у шуму и све посакрива у једно шупље дрво. Но док се он врати натраг, гди је се и посумрачило било, нађе свега избуцана и поједена Турчина од свиња, и он узме оне турске кости и побаца у једну локву у реци и одозго камењем и песком заспе; па зајми свиње и отера ји кући, и срећом његовом нико га не опази. А и он сам ником не каже шта је учинио, па ни самом свом оцу ни матери Марици Но доцније кад је по одрасто, казао ја за сав тај случај својој матери, Марици; и турско оружје, које је у шупљем дрвету сакрио био, употребио је.

Убијеног Турчина, тражили су Турци много и много, но никако му нису могли наћи ни трага ни јава, и да ли је жив или мртав.

Ово је први Турчин кога је Кара-Ђорђе, окушавши своју срећу и млађану снагу, још као дете у одбрани живота свога убио, и ово је се догодило биће у Мају 1777. године.*)

Пресељење из Вишеваца у Тополу.

На три године после овог случаја кад је Кара-Ђорђе првог Турчина убио. Кара-Ђорђев отац Петар умре; а Марица мати Кара-Ђорђева по други пут се уда за сељака Петронија у истом селу Вишевцима, и овај се одма пресели у село Тополу, и ту се са кућом стани. Тада је Кара-Ђорђу било не пуни деветнаест година. Он се као млад више занимао са ловом, него са земљорадњом, и увек под оружијем, а и кад је се у самом раду налазио, пиштоље за појасом и дугу пушку увек је покрај себе имао.**) И за то дрско и смело понашање, од сваког имао је као јунак поштовања, а особито од сељака Тополски, кога су и сами старци, ако је и млад био, као за једног јунака, који се не боји Турака, сматрали, уважавали, љубили га и поштовали.

*) О свему напред изложеном види Друшт. срб. слов. Гласник IV од стр. 84—86. и Дјела Милоша Светића од стр. 108—110 и Историју Давидовића на стр. 148.

**) У то време као и свагда Турци нису дозвољавали да Срби носу оружје но Кара-Ђорђе тако као млад, носио је оружије, на кога су се Турци пречали, но ишта му нису смели чинити; а Срби су се с њиме поносили и дичили.

Кара-Ђорђева женидба.

Кара-Ђорђе у деветнајестој години свога живота, а то је у години 1781. позна једну девојку именом ЈЕЛЕНУ, које су родитељи били *обор кнез Никола и мати Босиљка из Маслошева* у Јасеници округа Крагујевачког. Но та девојка ЈЕЛЕНА оставши без родитеља живила је код своје удате сестре за Марка Вилиповића у Јагњилу у Лепеници округа Крагујевачког. Кара-Ђорђе је њу само из виђења познавао, као и она њега, и једно другом допадали су се, ал једно с другим никако говорили нису, и симпатије своје измењивали. Једног дана нађе је Кара-Ђорђе код једног извора, где је дошла била да воду за пиће завата, па заиште воде да пије, она му дода. Кара-Ђорђе је тад запита: „*Јелена ођеш ли ти за мене поћи?*" Она се зарумени и стидљиво му каже: „*Бог с тобом Ђорђе, што питаш мене! питај моје старије, па ако они рекну, ја оћу!*" Па пође да иде, но Кара-Ђорђе је ували за руку и рече; кад ти оћеш, а ти ајде са мном, и не пусти је више од себе, разлупа судове с којима је за воду дошла, па је одведе кући у Тополу, с којом се одма у Жабарској цркви и венча. Кара-Ђорђе се на тај начин оженио за то, што су онда момчадија Јагњилска са Тополском момчади у великој завади због девојака били, па не би Јелени дозволили, да је њу Кара-Ђорђе редовно просио, да се у Тополу за њега уда.

Кара-Ђорђе је са Јеленом од венчања до саме смрти своје љубавно живио, и имао је с њоме четири ћери и два сина која му је изродила. А о унуцима од исти, и даљем потомству и предцима Кара-Ђорђевог племена напред је речено.

Друга освета над Турчином.

На скоро после женидбе, 1783. опет Кара-Ђорђе убије једног зликовчину Турчина, који је дошао био код њега на конак, а он не тревивши се код куће него у планини, по послу свом; а тако и очух његов Петроније у воденици. Кара-Ђорђе кад дође у вече кући својој, застане у

кући Турчина, гди вечера, а његова млада жена Јелена дворећи послужује га ракијом. Онда догоди се овако:

„Неки Дели Муса-ага,
Зликовчина, и на гласу пјанац,
Сам што хода, хара, хајдукује
Кесеџија!“
Кој' с' не боји цара ни везира,
А за Бога изван себе не зна,
Ће ког'вата, што му драго ради..
Редко му стар од смрти умицо,
Или младеж... од безчестија...
Ког' му годе пола и узраста...!
Сву Србију испунио злост'ма,
Уцвелио кога год је срео,
Ужасаво свога' и туђина,
Морио је крива и невиног,
И тек људе што ждерао није,
Управ дому дође Кара-Ђорђа
Тај зулумћар Делија-мусага
Само-сам, низећег се друштва;
Дошав сјаше свог мркова хата
Одпусти га собом да с' провада
Ил да стоји под запетом уздом;
А он грмаљ у дом у зачеље:
„Дај ракије и ужину бабо!“
Што од подне већ је било дана.
Бака скоро и снашица лакха
Тигањ масла, и решето јаја,
Слупају му, те кајгану преда њ,
Присјео је крвничина гнусна,
Него најпре по ва́ваде свици,
Младу зовне, служит' му ракију
Његовијем позлаћеним тасом,
Смештајући' м и од'оке више;
Па кад пе́ти узасобце испи,
Заложи се, и пробљадослови;
„Море бабо, ја ћу поћит' овде,
Ћеиф ми је и баш с'отом
Невом!“
Бака на то: „поћити си вољан,
Ал' невеста свог' имаде мужа,
Њега питај, хоће л ти је дати.“
У то доба, ко' да у боб врач'о,
Из' планине, и од стоке своје
Кара-Ђоко под своим оружјем;
„Помози Бог!....“ („И Турчин га гледну.“)
„Кад' је чега баш ћу и ја јести!“
Предузрео наумије турско....
Како двоређ угледао жену,
Пак посади'с до зликовца сама,
И то с' десне, наручније стране.
Под' пиштољма ко' с' два вјерна друга,
И с' ханџаром ка'но с' бескућником.
А и Шару (пушку) прислонио близу;
Још га пита: „јес Турчине пијо?“
„Једва шести сад' испити мислим.
„Шести л '? Но стан! док те пристигнем ја,
За кривицу што сам одоцнио“
Турк, умукну и мери га оч'ма.
А овај ти један за другијем
Пет салије ка'но у мјешину,
Пак истекар наздрави му шести:
„Здрав Турчине!..... (репом невипуо)
Кад смо с' нашли, да се почастимо!“
Искапи га, ко́ и предња што је.
Заложи се, пак од жене узе
Врг из' руке, он истоме служит',
И наспе му, и примит му пружи,
Докле крвник: Бре крмчино дивја!
Ти л' се нађе а судити мени?...
Младо, служ' сад! Ка'но ћеш ме поћас.“
Ал' му Србак на то прегудио:
„Које куде, зар Турчине не знаш.

Да за образ Срб ће убит' сваког?"
„А, Дин-Иман, Хем Ачдадисини!
Шта вла' рече, и жив претећ' мисли!
Како б' смео ти Турчина убит,
Господара, и царева сина?"
А Ђоко му да покаже како,
Пак вадећи свој и пиштољ запне
Те у груд му, и наочигледе:
„Ев' овако!" и пиштољ му грухне
А, Зликовче репом о равнину,
С'првим ревом душину изриг'о,
Јера палир с'двема Синџирлијам,
Кад' удари, већ је мехлем лишан
Брже с' гнезде, него и од грома,
К' томе скочи, те га и прекоље,
Да мрцини не посјеца главу,
Пак засједе наслагат се' сладко,
Кућна врата приказав закључат
Ста му јаук мајке и љубовце,
Но их кротки брж' умучка вјешто,
Рекавши им: „Не бојте се ништа!
Ви тек иком не казујте тога,
А од' мене узнат' се не може,
Ја ћу сакрит' и од дана исто."
Утјешив их, и умучка обе,
Диже кладе с' пријеклада тешке,
И уклони огањ са свог' мјеста,
Пак разману трнокопом јаки
За час тили раку ископао,
Подубоко, себи до појаса;
Скреше у њу зликовца хандаром,
Кó да купус усјецао ситно,
Ту га стрпав загрнуо земљом,
Кад уравње, онда ватру намкó,
И на сточић поред исте сјео,
Причекао док се ноћца ступити,
И разастре синке, и унуке,
На Божества, ка но'и на смртне,
Узјахао Церерина сина.... (арјон коњ)
Вјетрохитра л' зликовчине хата,
Ш'њим' отшо́ некуд' кроз дубраву,
Чак далеко на цут изагно'га,
Одјахао г' и одпетљо узду
Кнјаком га одадр'о живо,
И пустио куд' му драго ноћи,
Да б' га вуци, или нашли Турци
Под оправом свом на њему бившом;
А хаљине и оружије тога
И што јоште наш'о у ћемеру,
Тад' сакрио, што је боље мого,
Пак с'временом употребио је
Почем прошло томе и спомена,
Унљехатот' тражили са Турци,
Сву годину пред ћесарску војну,
Кафадари, и чак Јолдаши му,
Ал' ни јава, кó ни трага нигде*)

Кара-Ђорђе ћехаја Тополски.

Онај Турчин Сали ага Спахија, који је се у селу Вишевцима код Кара-Ђорђева оца Петра у кући на конаку тревио, кад је Кара-Ђорђе рођен, па због тамо наведеног светлог појава при његовом рођењу догодившег се, а нарочито санова, које је у кући Петровој те ноћи сањао. и

*) Чубра Чојковић Србијанка час. I. стр. 63—69.

држао да такови сни на рођење детета тог — Кара-Ђорђа — значај имају; као и због тога, што га је он први омиловао и дариво. Од то доба, по сили внутрењег неког убеђења, имао је јако осећање према Кара-Ђорђу, и увек га је јако волео, и по некад и неке поклоне му давао.

Кад Кара-Ђорђе дорасте, и ожени се, он га после женидбе у 22 години возраста његовог, а то је у почетку 1784. године постави, у свом Спахилуку над селом Тополом, над којом је он као и над Вишевцима и Жабарама Спахија био, Ћехајом — Наместником, који је десетке и остале даџије од села купио, дугове наплаћивао, добра му надзиравао, и остале послове Спахиске, као Надзорник вршио.

Тад је Кара-Ђорђе као Спахиски Ћехаја, као и дотле, али с правом оружије носио, тако и момке своје, колико му је такови кад потребно било, за вршење Спахиски послова, оружане поред себе имао.

Па како је тај Спахија Сали-ага, према Кара-Ђорђу добар био, тако му је се и Кара-Ђорђе увек услужан показивао, и све поуздано извршивао је оно, што му је Спахија налагао.

Једанпут Сали-ага Спахија његов, у Крагујевцу с кућом живећи, добије изненадно госте, па да би их боље угостио, пошље поруку у Тополу Кара-Ђорђу, коју он у само вече прими, да једну срну убије, и да му сутра рано у Крагујевац за ручак донесе.

Кара-Ђорђе кад прими ту Спахиску заповест, стане да мисли шта да ради, и је ли могуће што ноћу уловити. Но реши се да окуша срећу. Пошље те му одма из села шест момака оружани дођу, па пошто повечерају и ракије пију, спреми сваком у торбу по оброк проје и ракије, и крене се ноћу у лов. Идући тако Кара-Ђорђе ноћу по великом снегу, он напред а момци за њим, зађу у грдно велику Књештевичку планину, и око пола ноћи стане според једне кладе, и каже момцима да седну на исту, да се по-одморе, а он стојећки одмарао је се. Докле га један од момака по имену Митар не упита: „Бога ти Ђорђе куд

нас водиш ноћас по оваком тешком кијамету-зими и мећави — коме ли је сад ово о главу?“ Кара-Ђорђе:

„Које куде, не бојте се ништа!
Та ево ја с'вама идем скупа!..
За ког'но ће свију седам краља,
И сам царе негда нешто знати..
Пак не марим, нит' за живот мислим;
Умрети је кад год било стоји,
Већ' ја сматрам своју дужност само,
Докле живим, и док сам при снази,
Да урадим што спомена ради;
Ал вас тко ће кад сјетит се слабих,
Бојазљив их, и не вредних собом?..
Та домаћи презрет ће вас ваши!
Јер' како би штогод више могли,
А од' свакога' шта га с' пзискује?...*)

Кара-Ђорђе кад им тако изговори, они се застиде и одговоре: „*Та ми хоћемо сви, куд ти ту и ми, ми видимо да тебе сам Бог води, само тек смо упита смо, а ти кад год захтеш, ми смо с тобом и у гору и у воду!*“ И одатле крену се даље све идући у стопце за Кара-Ђорђем, који је пред њима ишао, снег пртио и пут им за лакше идење правио, док нек дођу до једног потока и неке урвине, за коју је он и умислио, да ту срна има. Ту се заустави, чак после поноћи, а скоро пред саму зору, момке по заседама понамешта, и каже им, да гледе, ако би какова *Срна, Јелен или Кошута* појавила се, да убију, а и он сам оде и заседне за једну кладу. Није много прошло. ал' пуче пушка Кара-Ђорђева, и Срндаћ се на потоку претурн; и Кара-Ђорђе рече: „*Ето, које куде моја је срећа!*“ Одма осеку ножевима једну мотку, вежу срндаћу ноге, кроз исте мотку протуре, и између себе мењајући се рано у Крагујевац стигну. и Спахији га однесу. Кад то Спахија види зачуди се, и врло му мило буде, и поносећи се, рекне својим гостима Турцима: „Видите ли какови ја људи имам; синоћ сам дао абер Ђорђу, да убије једну срну, и ево где је ноћас срндаћа убио, и гди га донесе!“ Турци: „*Валах! Билах! јест вредан твој Ђорђе, нема му равна ни Турчина, а камо ли Каурина!*“ По том Спахија да им те ручају, добро напију се, свима поклони

*) Чубре Чојковића Србљанка час. II од стр. 26—31.

по једно тесте вишека барута, а поред тога даде Кара-Ђорђу и један талир. И тако Кара-Ђорђе извршивши Спахијину заповест врати се са својим момцима у Тополу.

Трећа освета над Турчином.

После овога, једног дана, биће 1785. год., оде Кара-Ђорђе код свога стрица *Мирка* у Село Мраморац близу пустаре Баничине код Саранова на конак у госте, и сутра дан узме свога братучеда *Кузмана* и оду у Баничину у лов. Гди у Баничини убију једну срну и пођу натраг кући у Мраморац с ловом, и тек што изађу на друм велики, који иде од Паланке Крагујевцу; угледа их један Турчин, који је на хату ишао из Асан-пашине Паланке у Крагујевцу, и види Кара-Ђорђа и његовог братучеда где носе убијену Срну на леђима, па их хтеде поплашити и отети им лов, викне на њи и полети к њима на хату. Кара-Ђорђев братучед Кузман баци с леђа Срну па побегне у шуму. Кара-Ђорђе остане на месту, дочека летившег Турчина на хату, опали из пушке и погоди га по сред прсију, и Турчин се са хата свали, и падне мртав на земљу. Кара-Ђорђе брзо претрчи, увати му хата за узду, пребаци мртва Турчина преко седла на коњу, и тако одма однесе га у шуму у један поток; свуче са Турчина одело, па узме и оружије Турско, те га у неко шупље дрво сакрије; потом убије и турског коња, па заједно са Турчином у неку јазбину у јаруги свуче и одозго натрпа клада и дрвећа, и тако ји заспе. После тога врати се на друм гди је његов Стричевић срну за једну кладу бацио био, узме је и однесе у Мраморац стрицу своме Мирку, и пожали се на Кузмана, како је се од Турчина уплашио, и њега самог оставио. Мирко свога сина Кузмана жестоко искара, и рече му: како је он могао свога брата изневерити и побећи, који је могао сам заоставши и погинути, да га његова срећа послужила није, и каже му да тако што други пут не чини, ако оће да се његовим сином зове. И тако Кара-Ђорђе почастивши се код свога Стрица Мирка у Мраморцу оде својој кући здраво и весело у Тополу.*)

*) Гласник IV стр. 85—86.

Четврта освета над три Турчина.

Кара-Ђорђу у години 1786., у јесен, дођу његовој кући у вече три Турчина-Арнаутина на конак; он се није десио код куће. него отишао био у шуму код своје стоке. Кад увече у ноћ кући дође, види Турке у његовој кући где им је поред ватре у кући прострто, и да они на постељи седе и на чибуке пуше; а његова мати да им вечеру готови. Кара-Ђорђе остави дугу пушку у вајат, а са пиштољима и јатаганом за појасом уђе у своју кућу, назове добро вече, и они му на то одговоре да Бог добро! Кара-Ђорђе потом ћутећи седне поред ватре спрам Турака. Тад један од Турака запита Марицу која је вечеру готовила: *„Ко ти је ово газдарице?“* — *„То ми је син, одговори Марица.“* — Турчин: *„Море газдарице, овај твој син прави је ајдук,“* — Она му одговори: *„Вала Ага мој син није ајдук него као и остала царева раја.“* — Ћутећи Кара-Ђорђе, тешко му буде на те Турчинове речи, па се naљути и изађе на поље, а и Мајку изазове, и каже јој на само, да она деци његовој, млађој браћи и двема сестрама да вечеру, па да ји изведе из куће у вајат да спавају, а он да оће Турке да побије. Тако мати му и учини. И Кара-Ђорђе опет се врати у кућу, седне на исто место поред ватре, и ћутајући као и први пут стане је чаркати и ложити. Кад им Марица изда вечеру и Турци са прекрштеним ногама без оружја, које су још напред на постељу испод подглавља оставили били; око синије поседају и стану вечерати; и јеглену - разговор - водити. Док једном Турчину опет не дадне ђаво мира, него опет задиркљиво запита Кара-Ђорђа: *„Море влаше, шта ти је то за појасом, као Козије ноге?* Он одговори: *„пиштољи ага“* — „Е море, та то није ништа, зар и то може убити човека, и како би ти с тим човека убио?“ — Кара-Ђорђе тргне пиштољ иза појаса и рече: ев’, овако, па Турчина седећа за вечером у сред прсију, па из другог пиштоља и другог Турчина убије, за тим брзо сукне јатаган те и трећег збуњеног и преплашеног Турчина јатаганом по врату мазне, који се и на земљу скљока, кога мати Карађорђева Марица,

тучком копрцајућег се дотуче. Ова сва три Турчини Кара-Ђорђе тренутно и муњевито потуче; посвлачи са њи одело, и узме њиово оружје и друго што је при њима нашао, те то све посакрива. Па онда извуче Турке из куће, те их у коњско ђубре недалеко стојеће затрпа. После тога Кара-Ђорђе види, да то побиће Турака не може остати да нико не зна; па да би избегао турску освету, смисли да своју породицу у Срем претури; и тако узме турске коње, од који једног узјаше а два друга поведе, те ји негди у шуми у путу побије, а на једном те исте ноћи одјури на Умку код воде Саве, те са својим побратимом Ђорђем Остоићем, Скелеџиом уговори, да му другог дана скелу за превоз преко Саве за у Срем набави, па пошто добро то са Остоићем утврди и одреде сат и време, он се онда одма врати натраг у Тополу. Па потајно за бегство са породицом спреми се, на које и његов Очу Петроније склони се, а неки и од комшија и пријатеља његови.

Кара-Ђорђе полази из Тополе, убија свог очуа, прелази у Аустрију и постаје шумар

Кара-Ђорђе пошто се спреми, крене се, и тајно остави Тополу са својом породицом, Очуом, и неким од комшија и пријатеља своји, њи до тридесет и шест душа, и тајно дође до Умке код Великог-Дубоког, Београдског округа код Саве, гди је са Остоићем уговорио за превоз у Срем. Но кад ту у уговорено време лађу за превоз не застане, и стане је очекивати, Очу Кара-Ђорђев Петроније, које од стра, а које жалећи оставити свој завичај, стане одвраћати бегајуће, да се натраг у Тополу враге, но кад га нехтене нико ни да чује а камо ли да га послуша, јер знаду добро, кад би се вратили, да би их све мученичка смрт од Турака снашла.

Петроније кад види, да га нико не слуша, одвоји се од њи и стане им претити, да ће Турцима бегство њиово да одкрије и прокаже ји, ако се натраг у Тополу не врате. Па кад му и то не помогне, он онда надре и пође друмом к Остружници, да за њи Турцима јави. Тад наступи код

женскиња мукло плакање, а код деце уз матере вриштање, а сви стану га молити и заклињати да их Турцима не проказује, док се они у Срем не превезу, а он ако хоће нека сам и заостане. Но бадава бејаху молбе, бадава заклињање преклињање, бадава плач жена и вриска деце, Петроније остане при своме; не враћа се нит окреће главе, он је безчувствен! — Кара-Ђорђе је за то време ћутао, и само нокти своје, као што је обичај имао у тако неповољним случајевима, грискао. На то му мати његова Марица повиче: „*Сине Ђорђе, што ћутиш што га ти не вратиш, врати га сине! врати га Ђорђе! ако Бога знаш! ако га не вратиш проклета ти моја рана била! врати га, ако нећс уби га, и сви повичу уби га ако Бога знаш!*

На то Кара-Ђорђе истакне се и стане молити свога Очува Петронија да се врати, и да не даје толику чељад на жртву Турцима. Но Петроније не хтедне ни да га саслуша, нити да главе окрене, него управо иде друмом Остружници да их Турцима изда. Кара Ђорђе кад то види, потрчи за њим са Ђорђем Остоићем и повиче: „*врати се отац сад ћеш погинути.*“ Но Нетроније ипак безчувствен буде! Кара-Ђорђе повиче по други и трећи пут, „*врати се отац убиђу те.*“ — Но кад види да ништа не помаже; нанишани пушком но не опали је, не хтеде га својом руком убити; па одма исту дода *Ђорђу Остоићу**) и уватививши се руком за пиштољ рече: *удри побратиме, или ће те сад оба од мене погинути.*“ Ђорђе Остоић клекне на колено, нанишани, пушка опали и треви, и Петроније без јава мртав на земљу падне. Кара-Ђорђе тад рече: „*ха.... Отац! Е тако, које куде нађе, што но си тражио Боље ти један, нег оволика пилеж!*“

Кад бегунци видѐ да Петар мртав паде, сви утишају се и весело повичу: „*А, Ђорђе посветила ти се десница, Бог ти дао, што од Бога хтео.*“ Ископају раку и Пе-

---

*) Овај је Ђорђе Остоић рођени деда данашњи богати марвени трговаца на Бечкој и Пештанској пијаци имено: Јован, Ђорђе Тоша, и Александар Остоић браћа из Нове-Паланке у Банату.

тронија у Великом Дубоком-потоку саране,*) гди су у збегу сакривени били. А по том у кратком времену лађа са Аустријске стране на Умку дође, и бегајуће преко Саве у Срем превезе, и тако се од Турске смртне освете спасу.

Кара-Ђорђе, како се у Срем превезе, оде у Крушедол, и ту смести своју породицу и друге бегунце, и хтедне да се врати у Србију, да још по којег зликовца умлати, но породица његова, не имајући међ собом никакове одрасле мушке главе, да међу њима остане, једва га од тога одврати, и задржи. И он за неко време заостане и Шумаром Крушедолског Манастира постане.

Кара-Ђорђе, ступа у аустриску војену службу, војује у Италији као стражмештер враћа се у Србију, и противу Турака војује под генералом Вулетом Михајљевићем, а затим иступа из војске и враћа се у Србију.

Године 1787. пред само пролеће, Кара-Ђорђе напусти шумарство, и ступи у Аустријску војену службу као прост војник, гди за кратко време научи *екзерцир и запт војени*, постане капларом и оде под Полковником Вулетом Михајљевићем у Италију противу Талијана, гди је се неко време борио, и ту за одличну храброст његову постане и Стражмештром.

Када је Кара-Ђорђе у Италији био, и Аустријска војска нека Талијанска места заузела. Талијани мрзећи на, Аустријанце као своје непријатеље, нису им давали ништа за рану, па ни за скуп новац. Све што је за рану људи и коња могло служити, све су посакривали, а што нису могли, то су попалили и уништили. Догоди се да рана војницима

*) Доцније кад је се Кара-Ђорђе повратио из Аустрије у Србију 25. Марта 1796. год. оде на Благовести, у Манастир Благовештеније, и код Архимандрита Глигорија Студеничкога исповеди се, и замоли га, да учини један опроштај с народом, што је заповедио своме другу, те му је оца (очува) убио. Архимандрит после службе, каже народу, да има један човек који је у нужди заповедио те му је друг оца убио; и иште опроштај за учињени грех. Тај дан била је Манастирска слава, гди је се много света искупило: и кад Архимандрит пред Манастиром и пред народом очита опроштај. Народ у трипут гласно викне, да му Бог опрости, „Амин“. После тога, Кара-Ђорђе је донео био са собом 200 ока леба 200 ока ракије, и 200 ока вина и то раздели народу, за душу своме очуву; Манастиру иште — поклони — једног вола, и Архимандриту за молепствије даде пет дуката. Гласник IV. стр. 83.

под командом полковника Михајљевића*) у време не дође, и војници са раном стану оскудевати. Кара-Ђорђе поиште дозволу од Михајљевића да он иде у села, да што за рану прибави. Михајљевић му дозволи. Кара-Ђорђе узме уза се *Милутина Гарашанина*, и неке који су Талијански говорити знали, и још тридесет фрајкораца, и пође по селима да што ране за новац прибави. Прво стане на леп начин од Талијана рану поискавати, за тим и претити им, да ће им куће попалити и друга им зла починити, ако му рану за војнике не даду. Но кад све то не помогне; Кара-Ђорђе се досети, па стане њиову децу ватати, говорећи им: кад ми ништа за рану не дате, то ми, и човечије месо једемо, па ћемо вашу децу клати и јести; и тако више деце у једном селу поватају и пођу да их воду. Талијани видећи тако горостасно великог, необичног човека, са необичним у оделу људма, стану га молити, да им децу пусти, а они што год имаду да ће му за рану дати, само да им децу не кољe. И тако отворе подземне своје прикривене житнице и стану му рану доносити, тако и сакривену стоку, које тим и друга села посљедују, и Кара-Ђорђе се са многом раном у логор фрајкорски врати.

Но кад Царица Руска Катарина II. са славним Аустријским Царем Јосифом II. у Херзону углави савез; да Турску Царевину униште, и између себе поделе. Турска 24. Августа 1787. објави Русији рат; а и Аустрија Турској. Аустрија учини мир са Талијанима; и стане се за рат противу Турске спремати, и многу своју војску на граници Србије скупљати. Гди и Кара-Ђорђе под полковником Михајљевићем из Италије дође. Па како Царевина Аустријска, као суседка Србије, даде на знање Србима у Србији, да се за рат противу Турака спремају, тако се и у Срему силни фрајкор од Срба састављати и у војничком знању под командом Генерала Вулете Михајљевића вечбати стане.

Године 1788. по заповести Генерала Михајљевића пређе неколико чета фрајкораца у Србију, све готово сами Срба

*) Тад је Михајљевић био Обрштер, а кад се је вратио из Италије и спремао се да уђе с војском у Србију, посто је Генералом.

из Србије, и то: на Рачи, Шабцу и другим местима. А Капетан Радић пређе у Забрежје и ту ископа шанац 29. Јула. Између ти чета пређе и Кара-Ђорђе са педесет фрајкораца и оде преко Ваљевске Посавине у Крагујевачку нахију, гди још педесет момака искупи и оде Јагодини.

Мало доцније Генерал Михајљевић намести ћуприју на Сави код Забрежја, и са свом фрајкорском војском пређе у Србију; па пошље напред у Ваљево Мајора Кукића, који у Кличевцу код Ваљева шанац ископа: и позове Кнеза Алексу Ненадовића, те му искупи 1800 момака, које је у војеном екзерциру вечбао. Па и Михајљевић крене се Ваљеву, и одатле оде у Јагодину, пошто заповеди Кнезу Алекси Ненадовићу из Бранковине, Ваљевске нахије, те за њим са Ваљевском војском дође, којима војени мундир и оружје даде, па их врати натраг у Ваљево на Кличевац те су се екзерцирали, и потом које гди са Турцима по Србији борили.

Ове 1788. год. прешавши из Срема, Генерал Михајљевић није много Аустријске војске са собом превео, тако и други, на доњим местима преко Дунава; него све саме Србе фрајкорце; гди у Србији подигне војску од 18.000 људи све сами Срба, с којима отме од Турака: Јагодину, Ћуприју, Крушевац, Карановац, Чачак, Ужице и многа друга места, и већу част Србије од Турака очисти; но и Турака тад није много у Србији било. У многим овим бојевима био је и сам Кара-Ђорђе*), који је се храбро борио, и много му је то принело, што се са ратном практичном вештином, са земљишним положајима, и путовима Србије, а и са многим одличнијим људима и јунацима у Србији познао. А то му је све у његовом светом делу, у Устанку за ослобођење Србије од Турака, од велике користи било.

Године 1789. уђе у Србију јака Аустријска војска од 300.000 под Маршалом *Лаудоном*, која 18. Септембра Београд од Саве поред Топчидера, Мокрог Луга, и Вра-

*) А има података да је Кара-Ђорђе у друштву са Капетаном Радићем на Пожеги и другим местима у Ужичком округу био; гди је вођу од 10.000 Турака Ломигору убио. А после тога каже се, да је био, до Алексинца, Крушевца, Новог Пазара и око Сенице, Нове Вароши до преко Ниша. и до Вишеграда поред Дрине а и Ужичког града. Гласник IV. од стр. 95—99.

чарем до Вишњице обколи, и Шанац ископа, у ког 300 топова обсадни намести; и после четрдесетосмосатног бомбардирања, жестоком топовском ватром све градске зидине потресе, и варош поруши, па 30. Септембра са четири стране јуришом заузме Предграђа и Варош, и после два дана 48 лађа на Дунаву отме. Гди му заповедник Београда *Осман-паша* 8. Октобра понуди предају, која му се прими, и он 10. Октом.—28. Септембра са 7.000 заоставши Турака из Града изађе; а *Лаудон* с војском Београд поседне. У ком нађе 400 топова и много ране и џебане. Па одатле пошље Полковника *Давидовића* с војском преко Ваљева, те узме мајора *Лукића* и Лајтнанта Кнеза *Алексу Ненадовића*, те оде противу *Сокола* и *Зворника*. А Генерала *Фабра* пошље те заузме *Смедерево*, *Пожаревац* и сиђе низ Дунав, те обколи Кладово *(Фетислам)*, који му се 19. Априла 1790. год. преда, и у њему нађе 154 топа. И до тог доба Аустријска војска и сву Србију до иза Ниша заузме. А Руска војска за то време од Турака освоји Бесарабију, Молдавију и Влашку и поседне је.

Турска би тад била уништена Царицом Катарином и Царем Јосифом. Али се сад умешају Европске силе. Енглеска хтела је да посредује за мир. Пруска ступи у савез са Турском противу Русије, и Шведску наговори те Русији објави рат, и Белгију те се од Аустрије отргне. Но кад по несрећи и Цар Јосиф 2. фебруара 1790. године умре. А на његово место дође на престо Аустријски Леополд II., који у таким тешким околностима принуђен буде те 19. Септембра исте 1790. год. рат прекине. У које време морадне и Русија од рата са Турском престати.

Тад Цар Леополд II. похита, те с Фридрихом Вилхелмом Краљем Прајским, одкуда му је највећа опасност грозила, уговор учини; којим се обвеже да од рата са Турском одступи, и све, што је освојено било; Турцима натраг да врати; захтевајући за то, да њега Прајска, Енглеска и Холандска потпомогну, да Белгију опет под своју власт подвргне.

Тако се велика та намера, велике Царице Руске Катарине II. и славног и бесмртног Цара Јосифа II. осујети,

и запаљена надежда, за ослобођење свега Христијанства у Турској а нарочито Срба, исчезне. Јер Леополд II. на основу Рајхенбершке Конвенције, учињене са Краљем Прајским Фридрихом, морадне 27. Јуна 1790. год. учинити са Турцима примирје у *Ђурђеву,* а после тога, закључити и мир 1. Августа 1791. год. у *Свиштову*, и све Градове и земље заузете, Турцима повратити.

Па за тим и Русија престане на мир, који са Турском Августа месеца 1791. год. у *Галацу* закључи, а 9. Јануара 1792. године у *Јашу* потпише; али она уговором простор међу *Дњепром* и *Бугом*, па и сам *Очаков* за себе задржи.

Тим уговором Свиштовског мира, Аустрија Турску обвеже, да она Јаничаре не пушта више у Србију, и да свима Србима, који су се у рату са Аустријском војском противу Турака борили, амнестију — опроштај — да, и да их за то ништа и ни у чем не узнемирује. И тако се сва Аустријска војска из Србије поврати, у којој је и Кара-Ђорђе био.

Кара-Ђорђе по том иступи из војене службе, узме своју породицу из Крушедола и са многим пребегавшим народом врати се натраг у Србију, и опет се настани у Тополи, где је и пре живио, и кућу и земље имао. Ту је Кара-Ђорђе трговао, кућарио, а и са земљорадњом занимао се, али све се чувао и на опрези био. Дању пребивао је код стоке у шуми, и тек у вече, у неко доба ноћи, долазио је кући својој, а пре зоре одлазио је од куће у луг, и које куда по послу и трговини; а свагда је био добро оружан. Јер знао је да Турци на све оне Србе који су у Аустријској војеној служби били, а особито на оне који су одликовани, и које је народ пазио, да страшно на такове подозревају, боје их се, и о глави им раде.

Кара-Ђорђе као бинбаша, под Мустафа-пашом прогони Јаничаре, Турке из Србије.

Забрана, учињена уговором мира Свиштовског између Аустрије и Турске 1. Августа 1791. године, ради спокојства земље и народа Србског у Србији, да се *Јаничари*

и *Делије*, који су пре рата самовољства и насиља у Србији чинили, у Србију више не врате, заплела је ову земљу у нов немир, и принела нове беде и невоље.

Прво Беќир-Паша, који је Београдски Град од Аустријанаца примио; а после њега Мустафа-Паша Београдски, држеќи се строго тог закљученог мира; није дозвољавао да се Јаничари у Србију враќају и насељавају, који су покушавали да у Србију опет дођу. Па како довољно војске није имао, да насртајуќе Јаничаре из Видина одбије, тако године 1796. позове и Србски народ у помоћ, и пусти Србе, те и у сами Београдски Град неколико иљада оружани Срба, под Обор-Кнезом Алексом Стевановиќем, Ненадовиќем из Бранковине Ваљевског округа,*) и осталим Кнезовима други нахија уђу, и Град за обрану од Јаничара и њихови Дахија поседну. Но осим ове војске, која је Град посела, било је Србске војске и по окрузима под одређеним вођама, која је чувала да Јаничари у Србију не продру; и продревше из Србије прогонила их је. Међу овима вођама био је и Кара-Ђорђе, који је од Везира Мустафа-Паше за Бинбашу Бурунтијом утврђен, и могао је по 80 оружани људи увек уза се водити; предводитељ једног оделења Србске војске, који се јунаштвом и храброшћу својом, одбијајуќи Јаничаре од Београда, и протеривајуќи их из Србије до у *Видин* са Кнезом Илијом Бирчанином, особито одликовао. Но ове одличне услуге, управо навукле су на њега највише, и на Бирчанина најстраховитију мрзост од Јаничара.

Јаничари Београдом завладају, Хаџи-Мустава-пашу уморе, поделе Србију на четворо, стану народ угњетавати, и Кара-Ђорђу о глави радити.

Па како сва напрезања Београдског Везира Мустафа-Паше, заједно са помоћу народа Србског, против Јаничара напразна буду; и ови — *Јаничари* — под четири своје

*) Било је Ваљевске војске 1.800 момака, а из Београдског округа 750. момака. из Крагујевачког неки број; а и други окрузи такође давали су по. неки број, који 1.000, а који до 2.000 људи. Но ова војска била је једна код Пожаревца под Станком Арамбашиќем, а друга на другим местима, под другим вођама. Види Устанак Срба од Светиќа стр. 7. и Мемоаре Протине од 39—46 стр

поглавице — *Дахије; Мехмед-Агом-Фочићем, Аганлиом, Кучук=Алиом*, и *Мула-Јусуфом* из *Видина* у Србију продру, мах отму, и преваром изненада Београд 1800. год. заузму; а затим доброга Мустафа-Пашу стесне под своју га власт подчине, па га на послетку и 16. Августа 1801 године и уморе*). А по том и сву Србију под своју власт притисну, и између њи четири господара поделе. А да би се у тој власти одржали, они понамештају од њини рођака и Кабадахија свуд по варошима и Варошицама *Војводе* и *Муселиме*, а готово у сваком селу пограде ханове и чардаке, и у исте поставе по једног хаџију од своји слугу *Јаничара* за *Субаше*, са по 20 до 30 *Сејмена*, који су као полицаји држали село у запту. Па и у *Тополи*, као месту у ком је живио Кара-Ђорђе и сточарску трговину водио, наместе субашу који се звао *Ибраим*, а у селу *Бањи* до Тополе другога Субашу, који се звао мали *Ибраим*. И тако утврдивши се, *Дахије* стану највећа варварства над народом Србским изливати, одабранијим Србима и Кнезовима смрћу грозити; а највише Кара-Ђорђу о глави радити, на кога су више пута изашиљати Турци, и покушавали да га убију, од који покушаја, осим многи други, само шест такови овде наводимо.

Пошто Дахије 1801 год. умере Хаџи-Мустафа-Пашу, и 1803 год. убију у Смедереву врлог јунака Станка Арамбашића; трипут су шиљали Турке да и Кара-Ђорђа убију. Први пут шиљали су четири Турчина, други пут два, трећи пут петнаест Турака, између који били су *Кара-Мустафа, Хамет Пузлетић-ћато, Амет, Агил* и *Рамо*. Но никад нису могли дограбити Кара-Ђорђа, јербо је он дознаво да Турци гледе да га убију, па је се добро чувао.

*) Мустафа-Паша био је један изванредно поштен човек, он није разлику никакову постављо између Турака и Срба; и тако је Србе увек чувао од насиља Турског, и зато су га Срби звали „Србска Мајка.“ Он је био праведан и строг, но према Турцима био је строжији него према Србима. Тако трефи се те Бег-Новљанин заповедник града Шабачког, без икакове кривице убије Тамнавског Кнеза Ранка Лазаревића. Његов велики пријатељ Кнез Алекса Стеф. Ненадовић из Бранковине Ваљев. округа; пожали се за ото Мустафа-Паши. Мустафа-паша одреди и пошље 600 Турака са топовима, да ухвате „Бега-Новљанина“ и да му главу одсеку, но он дозна, и ноћу из града Шабачког побегне у Босну; а они ухвате његови 36 јатака, Турака, и све ји побију.

Четврти пут 1803 год., по Божићу, спреми се и зарече Турцима оглашени Турски Јунак из Крагујевца *Дели Мехмед*, да убије Кара-Ђорђа; и оде у Тополу, кога код куће не нађе, но некако прочује да је Кара-Ђорђе отишо у Жабаре да *Јовану Керти* крсти дете. Дели Мехмед оде у Жабаре Кертиној кући, гди затече Кара-Ђорђа, који је, по Крштењу детета, коме је име дао Петар, при ручку био са Поп Филипом, Јованом, Живаном, Величком и Илијом. Турчин изненадно тумари у кућу, и од једанпут викне бесно на Кара-Ђорђа рекавши му: *„аје бре да ми калаузиш — пут показујеш;“* — Кара-Ђорђе му одговори: *„иди Турчине; без вође си дошо, без вође и иди, слеп ниси: знаш одкуд си дошо, знаш куд ћеш ићи*; *очи имаш!“* — Турчин тад на њега нагло налети и увати да га напоље извуче и главу му одсече. Но Кара-Ђорђе Турчина счепа и одједанпут на земљу поред огњишта и ватре тресне га тако, да му чалма са главе одлети, и мал у лонац, у ком је свињетина кувата, не упадне. Па онда оружје од Турчина иза појаса истргне и напоље из куће кроз врата избаци, које жене водом залију да упалити не може; па га онда добро испребија и ребра му са ртењачом састави, и потом га напоље из куће избаци, који мало жив оде у Крагујевац.

Пети пут опет 1803 год., пред Цвети на 4—5 дана, једанпут Кара-Ђорђе са својим пашеногом Марком Филиповићем из Јагњила по послу свом на коњма оде у Паланку, па не хтевши сјахати с коња пројаше поред каване Узуна Сали-Баше, у којој се десило дванест Турака, и Сали-Баша, коме Кара-Ђорђе, познавајући се с' њим, назове помоз-Бог и прође. Тад Сали-Баша рекне Турцима, који нису Кара-Ђорђа познавали, видесте ли оног црног момка што прође и са мном се поздрави. Они одговоре видесмо. Даље Сали Баша рече: „ја се с њиме добро познајем, *што је год жива двоножца (људи) у Србаља, Турака и Немаца, од оног бољег јунака нема!* На то разљутивши се један од Турака *Авдија-Ага-Марић* на гласу јунак рече: *„Вала ако га ја не вежем и не чиним од њега шта ми*

драго, и не доттерам га везана, нек нисам Авдија но Кaурин!“ — Онда други Турчин, коме су те речи повољне биле рече: „*Ево ти по кесе, ако ти то учиниш!* За овим и други Турци то обећају и изиђе на број до 2400 гроша. — Сали-Баша кад то чује покаје се што је говорио, и постара се да ублажи Авдију и да га од тога одврати. Но Авдија се још већма разжести. — На то Сали-Баша рече: „*О, Авдија, весела ти мајка, немој да идеш не можеш ти тај посао свршити, хоћеш се осрамотити!*“ Но Авдија још горе се разјари, па сутра дан пojaше коња, удари на Кусадак, узме Милана Станојевог брата, који га уз Кубршницу одведе у Тополу. Но како је Кара-Ђорђе предоиво и лучио јагањце, они се сакрију за вајат. И кад Кара-Ђорђе сврши тај посо, умије се, уђе у кућу и седне да руча. Турчин рупи на врата кућевна и повиче: „*Хеј бре, излази да ми кажеш пут!*“ Кара-Ђорђе рече: „*Иди, Турчине, с Богом! како си дошао, тако и одлази; што ће ти вођа код твоји очију?*“ Турчин: „*Бре, хинасанаситим крсту! изиђи бре!*“ Кара-Ђорђе изађе а Турчин га счепа левом руком за раме а у десној држаше нож да га посече. Но Кара-Ђорђе увати посреди Авдију, па га тресне о земљу, да му и нож из руке испадне, и извади му и пиштоље иза појаса и на страну баци, и онда саставивши му руке на прси жестоко га изгњечи и ребра му испребија, па онда додаду му жене пратљачу, те га њоме добро измеца, и онда отури га од себе нека иде где хоће. А потом узме му коња и оружје, а свог узјаше и оде у Крагујевац на тужбу Кадији противу Авдије. Но место задовољења Кадија га уапси.

Авдија пошто се једва од убоја дигне, узме своје чизме, обеси о штап и пешке бос оде у Жабаре, где замоли неког Степана Максимовића, рекавши му: „*По богу и по светом Јовану да си ми брат, трчи на Божурњу (село) ше претеци Кара-Ђорђа: коња ми одведе и оружје однесе; и по Богу да ми је брат, и од данас до века, нека ти коња врати?*“ На то му Степан рече: „да он не може стићи Кара-Ђарђа, и ако га стигне да га он по-

слушати неће, да му коња и оружје даде.“ Тако Авд-ага пође пешке бос низ Јасеницу, носећи чизме на штапу за у Крагујевац. Њега подесе 25 Турака и запитају га? „*О! Авдага, весела ти мајка, камо теби дорат (коњ) и оружје?*“ — Авдија: „Затече ме Кара-Ђорђе у лугу једном, имало је с њиме око 40 хајдука! и мене уватише, бише, и коња ми отеше, и мало ме жива оставише! Но ајдете, што пре да идемо у Крагујевац, да кажемо Муселиму“; и Турци оду с њиме у Крагујевац. Но док су ови Турци у Крагујевац дошли, Кара-Ђорђе је био већ уапшен. За које су чули били кнезови: Кнез Јовица из Кнића, Ћира из Врбице и Кнез Милија из Светлића, као и Тополци, од који је 25 људи дошло те су молили Муселима да одпусти невиног уапшеног Кара-Ђорђа. На молбу исти Кнезова и Тополаца Муселим Кнезу Ћири рече: „*Отур, Кнеже Ћиро, оди ти седи ја ћу устати (као ђоја да су се власи осилили нема ништа од Турака).*“ Ђира одговори: „*Није ми дао Бог, теби је дао да седиш!*“ И стане бранити Ђорђа, па између осталог рече: „*Зна Везир за Кара-Ђорђа, он има бурунтију, вама неће бити ласно; но пуштајте ви човека!*“ По том Муселим упита Тополце: „*Зашто ви, Тополци, држите ајдука у Тополи, Кара-Ђорђа?* Тополци одговоре: „*Ако буде он ајдук, ено наши 25 кућа, све у робство, и наш мал (имање) нек пропадне; но он је орач и копач, а ви Турци не дате му с миром орати и копати!*“ И кнезови све то потврде; те тако га Муселим једва жива и здрава пусти, пошто он Муселиму 100 гроша као откупа плати.

Шести пут пошљу Дахије Узун-Мемеда Кабадахију са 12 Турака, да убију Кара-Ђорђа, да му главу одсеку и у Београд донесу. Мемед је сву ноћ ишао с Турцима, како би освануо у Тополи и Кара-Ђорђа затекао код куће. Но Кара-Ђорђе ту ноћ тревио се у Крћевцу у планини, и пође рано да иде до куће; и кад беше на реци Кубршници близу његове воденице и преко друма пређе, Узун-Мемед угледа Кара-Ђорђа, па стане с Турцима и рече: „Море оно је Кара-Ђорђе, видите ли гди из шуме само са једним другом иде и пут нам пређе?“ Но сад које ју-

нак нека трчи за њим, јер он из једне шуме Крћевца у другу шуму Загорице хита, где има хајдука својих другова, ово је његова хајдучка кућа. Но ниједанн е усуди се да за Кара-Ђорђем у потеру пође, и тако дођу у Тополу у Хан. И Узун запита анџију *Ибраима*, море камо ти Кара-Ђорђе? нисмо ли ти наручили, да га убијеш, а ти се њега бојиш или му атер држиш? Анџија му Ибраим на то одговори: „да га он никад и не види, и ко ће ухвттити ветар на планини, а особито он — Кара-Ђорђе — који има у свакој великој планини по 10 и по 20 хајдука: и како је он дознао, да га Дахије траже да убију, тако се чува, да ако и кад ноћу кући дође, с њиме дође по 20 и по 30 хајдука, па само што преноћи опет у шуму оде. Но ја ти кажем, Узуне, да он зна да си ти дошао и да га тражиш да убијеш, не би ни ти ни ја главе изнели, но бежи куд знаш, јер он само сам, нас десет се не боји, и на кога Кара-Ђорђе по пушци својој погледи, онај ти даље не живи. Кад то чује Узун-Мемед уплаши се, па срамно побегне у Београд Дахијама и јави им да није нашао Кара-Ђорђа.

Дахијско тиранство над Србима, и смјер Кара-Ђорђа, да убије дахију Сали-Агу-Бика, и да дигне народ на устанак противу Турака, а затим спрема се за устанак.

Кад Дахије убију доброга Везира Хаџи-Мустафа-Пашу, они јаве Порти у Цариград, да је био безверник и да није био прави Турчин, него је шуровао с рајом, и нашао је оно што је тражио; и замоле да им се пошље други Паша.

Порта им одреди и пошље Хасан-Пашу за Везира Београдског Пашалука; но он код њи ништа значио није, они су приформе ради Пашу поискали, који је само седио у Београду, а они су земљом владали и народом управљали, порез на народ и друге намете ударали, и гулили јадну сиротињу, како су хтели.

Дахије да би се у својој власти одржали, осим Јаничара, које су уза се имали, позову све голе и полу-наге Турке и лађаре, који су лађе вукли, из Босне, Арнаутске и других области Турске Царевине; и њима умноже своју

војску, па их сиротињским грабежом одену у свилу и кадифу, у сребро и злато, и снабду их са добрим коњима и Арапским хатовима, само да их верно служе, и да их од раје, и од свакога, па и од Султанове војске бране.

Од ти гладни голи скитница Дахије многе испостављају по народу за Субаше — Судије — и друге њихове чиновнике и војводе, који су над народом господарили, судили му и пресуђивали, и у њиховим је рукама био живот и смрт Србина. Они су се по селима појединце а и у чопорима скитали, и од народа, осим даџија и намета, отимали су и грабили све оно, што је за отимање вредност какову имало, гулили су народ! У селу у које су дошли, народ их је морао на рани безплатно издржавати. У сељакову кућу у коју су дошли, морао их је домаћин по неколико дана, ако је Турчину воља била, гостити и све му оно давати за гозбу што је најбоље у кући имао, да га угости; па кад је тако једног сељака оглодо, и појео му све што је имао, прешао је у другу кућу, па и даље тако. — Србске жене и девојке морале су Турке дворити и у свему им угађати, а и своје поштење на жртву им приносити, само да би њихов, њихови отаца, браће и мужева живот поштеђен био; а није штеђена ни вера, ни Србске Богомоље, Цркве и Манастири, све је то бешчашћу и поруги изложено било.

Турске војводе, Муселими, и Субаше са њиховим Кабадахијама — момцима — највећма су над народом тиранисали и беснили. Нама се јежи тело, и крвври у жилама, кад ово напред тиранство Турско описати за нужно држимо. Они су често а највише у летње дане, а нарочито у време бербе винограда, највише у села на теверич излазили; гди су им сељаци морали ладнике од шуме правити; јело и пиће им за гозбу бесплатно доносити, гди су се у једном селу по неколико дана гостили, па су у друго село прелазили. Код њи морало је и сво најлепше и најприкладније женскиње, младе, и девојке Србске из села долазити, и при свирању гајди и друге музике у колу играти и певати, и Турски живот тиме наслађавати. — Од тих

женскиња без разлике стања и младости, Турци бирали су најбоље и најлепше Србкиње, које су им се допале, па су с њима под ладницима, ладовитим грмовима и лиснатим шумарцима лежали, виљали се, грлили и јавно на срамоту пред очевима, браћом и мужевима, са несрећним Србкињама блуд у сред белог дана проводили. – Овака грозна тиранија Турска по свој јадној Србији царовала је.

Од свију тирана који су у унутрашњости Србије живели, највећи тиран био је Београдског Дахије Кучук-Алије брат, злогласни *Сали-Ага*, кога су због његове тиранске насилности прозвали Рудничким „Б*иком*". Он је седио у вароши Руднику и имао је свој конак; пред конаком имао је озидан Чардак, испод кога је била чесма, из које је шибала ладна вода. Он је наређивао, те су му сваке недеље долазиле у Град младе и девојке, те су коло играле пред његовим Чардаком, на ком је он седио, теверечио и блудничина на наргиле и чибук пушио, каву срко, и за себе бирао лепшу и лепшу Србкињу, те ју је поштења лишавао. Он је наређивао те су му несрећне девојке и невесте у колу колале, и певале гнусне песме за Србско уво, од који песама почетак једне оваки је био:

„Куп' се, бер' се, коло игра
Да дочека Сали-Агу,
Сали-Агу, дику нашу!
— — — — — — — — —
Сад долази Сали-Ага,
Сали-Ага, дика наша,
— — — — — — — — —
Проговора Сали-Ага:
„„Сад ми душа барјам има,
Кад ми млада коло води.""
— — — — — — — — —

А осим ове *Сали-Аги-Бику* певане песме, било је и други више гнусни песама, а и на другим местима Србије, где су се младе и девојке под морање скупљале, и насилницима колајући певале. Од који једне још почетак овде стављамо, која је певана у Гургусовачком — Књажевачком — округу на Тимоку:

„У Аге лепа постеља:
Сошице стручје босиљка,
Биљца су цвеће стратарово.
Пуста душа девојачка,
Када легне да тужно мирише,
Кад устане, она да издише.“. . .

Е тако су Турске гоље и скитнице дочепавши се власти тиранствовали и угњетавали Србски народ и бесчастили Србске жене и ћери. У народу био је угушен дух чести и дух поштења, био је успаван и умртвљен; — и то гнусно насиље гледао је Србин са својим обореним земљи очима, и са прекрштеним на прсима рукама, само је хукао и тајно из срца уздисао. Није ни помишљао да се те Турске заразе и сараџе може икада избавити. Трпио је сав народ, и ту кугу сносио, мислећи да је такову Бог на њега напустио. —

Но Тополски Јунак Горостасни Кара-Ђорђе, ког Вишевци Јунакињом Марицом породише и ког Топола одгаји; будном свешћу другчије је мислио, да та тиранија и насиље није од Бога на народ Србски пуштена, да народ сатире, бесчасти и опустошава. Па са болом у срцу свом смишљао је како да народу помогне, и да га из тог мрсвог сна пробуди, да стресе кугу са Народа, и робства ланце поломи. И тако чује да ће Сали-Ага Руднички Бик, који је осим свију зала завео за се и право прве ноћи Србкиње да спава с њиме, па онда да се уда; доћи у Манастир Вољавчу у Теверич, па смисли бар за тад тог Тиранског насилника да с душе народа Србског скине, па и устанак покрене.

И тако на сам дан светог Аранђела летњег 1803 год. позове Кара-Ђорђе Калуђера Максима из Драче, Кнеза Матију Јовичића из Тополе, и Гају Пантелића из Вољавче, и рече им: „*Ајдмо у Вољавчу; данас ће тамо бити света, а доћи ће Сали-Ага из Рудника, па да видимо, шта ће да ради?*“ — И тако сва четири оду у Манастир *Вољавчу*, гди се попну на Манастирски таван, одакле је се могло видети све шта Турци раде, гди су им Калуђери кришом донели што треба за јело и пиће. Ту на та-

вану они пробаве до после подне, где и Сали-Ага са својом тевабијом стигне са Краљицама Србкињама, које је уза се водио: коме изиђу Калуђери и народ, те га поздраве за мирно путовање. И Сали-Ага са свим Краљицама под ладник смести се и одпочне му коло играти, и певати му. Те краљице завео је Сали-Ага Бик по свима околним селима Рудника, у сваком селу имао је једну девојку, *која је се звала Краљ, друга Краљица, а трећа Барјактар;* и он је такове уза се водио. из села у село, и са другима је замењиво. Те краљице морале су га дворити и служити, и по вољи му чинити све што је он блудничина хтео. — Барјактар, девојка, стајала је пред њим са барјаком у руци; краљ је држао ибрик са ракијом или кавом, наливао у филџан (шољу) те додавао краљици, а ова Сали-Агу запајала. Затим Краљ ољуштио би крушку или јабуку, па разсекавши је на кришке, додавао је Краљици, те је она ипак својом руком Сали-Аги у уста мећала и залагала га. После тога,Краљ и краљица покрај њега, или у крило су му селе и седиле, и њему угађале грлиле га, и он чинио с њима јавно што је хтео, — на поругу и срамоту сакупљеног народа.

Тако радио је Сали-Ага у Манастиру Вољавчи и коло пред њим играло је, и певало, уз свирање гајди Док ето ти погуреног Старца *Милутина* из Овсишта; тад гајдаш *Мита Ракић* да би заметнуо смеј, рече: „*Ето пуштајте старца у коло; оће старац да игра*!“ Сви се на то стану из гласа смејати, а старац се расрди, па зграби Митине гајде и баци ји на земљу говорећи: „*Није ово место за смеј, но да се људи Богу моле?*“ На то га счепа гајдаш и један Сали-Агин ммак, па га повале и стану немилостиво бити. Тад Кара-Ђорђу који је са Манастирског тавана кроз неке две рупе — мазгале — гледао ту грозоту Турску шта раде са јадним старцем, и Србским женскињама и народом; узаврела крв у грудима његовим прекипи, па потегне пушку и рече свом другу гледаоцу тог грозног позорија, Гаји Пантелићу; удри Гајо Бећир=Пашу, а ја ћу Сали-Агу-Бика, а друге Турке лако ћемо побити, да да

noћас скупимо до 25 друга, па ако на нас поћу Турци из Рудника да заседнемо да и њи побијемо и да отворимо рат са Турцима. — На то брзо Кнез Тополски Матија Јовичић запуши једном, па и другом руком обе рупе, и стане га молити: „не по Богу Ђорђе, не замећи сада кавге, ти знаш да су сада жита пожњевена и сено покошено, и да се у пољу налази, па ће Турци ударити и свуд нам крстине и сена попалити, па што ћемо онда без ране? но остави за летос па рат у зиму са Турцима заподени, којима неће бити лако с нама ратовати. А кад зима дође, докле се летос можемо и спремити, и народ за рат приуготовити, па да ударимо на 600 ханова Турски по селима, у којима у сваком има најмање по два Турчина, па да их попалимо и Турке побијемо, па од тих можемо одма најмање 1200 момака оденути и са оружјем и коњима снабдети, а и Турске вароши попалити, па онда како нам Бог да. Овај разлог једва утиша, и умири Кара-Ђорђа, те од своје намере одступи и за зиму рат са Турцима одложи*).

После овога Кара-Ђорђе одма тајно стане се за рат спремати, ступи у договор са трговцима Драгутином Н. и Милошем Кабадарцем, који су из Београда од Дахија у Земун пребегли, и с њима уговори, те су му кришом, да нико знао није осим Кнеза Матије Јовичића и Гаје Пантелића, преносили; барут, артију, олово, кремење и пушке, које им је он из своје собствености исплаћиво. А после Св. Илије, Јула месеца, Кара-Ђорђе пошље свога повереника Гају Пантелића, који је био отресит и паметан човек, те позове на свети устанак противу Турака *Васу Варагића* из Белог Потока, који оде и каже: „*Брате Васо, посло ме Ђорђе да те позовем на устанак противу Турака, за наше младости, и за нашег јунаштва, да скинемо турски зулум, да нашим женама не вире ноге испод турски ћуркова, и да се наше кобиле не ждребе у оборима турским, и наше крмаче да се у њима не прасе, и наше краве не теле. Но брате, потражи колико више*

---

*) Овај смјер Кара-Ђорђев за рат с Турцима тревпо је се на Св. Аранђела летњег 13. Јула 1803 год.

можеш наћи поуздани момака, па у зиму, кад ти се јави, да си готов дићи се противу Турака„ На том позиву Васа и брат његов Кнез Марко благодаре Кара-Ђорђу, и обећају да ће они све то учинити као што им наручује, и за устанак противу Турака како ји он позове готови бити. После позива Чарапића, Гаја оде *Јанку Катићу* у Рогачу, те и њега тако исто позове у име Кара-Ђорђа, који обећа да ће чинити онако како га Кара-Ђорђе позива, готов са људма за устанак бити. Потом оде трговцу Младену Миловановићу у Ботуњу округа Крагујевачког; па пређе и Руднички округ и оде у Брусницу, те и трговца Милана Обреновића позове, но ова два у први мах мало се позатегну, но ипак изјаве да ће готови са бити, људма за устанак како их Кара-Ђорђе позове као што су и били. Затим Гаја Пантелић ишао је по наредби Кара-Ђорђа, и код други неки главни Срба, те ји је позивао за устанак противу Турака, који су сви на то пристајали. А после ишао је и сам Кара-Ђорђе код ти, и други главни Срба, те је се с њима за устанак договаро; а ови имали су договоре са другим Србима, које су на устанак противу Турака привољавали.

Тужба Кнезова Султану, противу дахија, због насиља, и њиове тираније.

Докле се Кара-Ђорђе 1803 год. спремао у Шумадији за устанак да ломи ланце Турски зулумћара у које су Србски народ оковали, дотле на Југозападној страни кнезови и многи одабранији Срби, због Турског тиранства у манастиру Чокешини, по сазиву Кнеза Алексе Ненадовића из Бранковине, тајно начине тужбу Султану, и посредством Хаџи-Асан Бега из Сребрнице пошљу је у Цариград Порти. У којој туже му се како су од Дахија са свим похарани. У тужби говорили су: да су они од Дахија опљењени, у лико опасани, и са свим пропали, и осим тога да им од њи није ни душа мирна, ни закон, ни поштење; нити је муж господар своје жене; ни отац ћери, ни брат сестре. Манастири, Цркве, Калуђери, попови све је то погажено и осрамоћено. Говорили су у тужби: „*Ако си ти још*

*наш цар, а ти дођи и ослободи нас од ови зликоваца. Ако ли ти нећеш, а ти нам бар кажи, да бегамо куд у шуму и у гору, или да у воду скачемо, и крај бедноме животу нашем учинимо,**)

Па како су се у Цариграду тревили и бив Спахије Србске под Хаџи-Мустафа-Пашом, које су Дахије из Србије у Босну протерали, као: Ибраим-Бег-Видаић, Хасан-Бег, стари Тефтер-Ћаја бив. код Мустафа-Паше советник, Коњалија, и неки други, који са својим пријатељима, а по препоруци Хаџи-Асан-Бега из Сребрнице подкрепе тужбу Срба и настану код Порте, те Диван реши, и одпусти Дахијама претећи ферман, овог садржаја: „*Ако они — Дахије — непрестану од угњетавања раје, да ће Султан на њи дигнути војску, али не Турску, јер правоверни, правоверног жалиће, и неће га тући; већ од друге вере и народа, која ји неће штедити, те ће им бити тако, како што никад није било Турчину!*“ —

Ово у место да поплаши разуздане бесне Дахије, да престану тиранисати Србе, више ји распали; и стану се између себе договарати и размишљавати, чију намерава на њи Султан ђаурску војску послати, да ли *Немце* или *Москове?* — Говорили су; „ко може и помислити, да ће он звати у своје царство туђинце! Тако нам Бога, повичу они, то он мисли рају, на нас подићи, а никога другога; и по свој прилици под Дервиш-Бегом сином Хаџи-Мустава-Пашиним, да освети свога оца, или под Хасан-Бегом спахијом, кога су из Србије протерали.“

А тим више веровали су и у својим мислима утврде се, што у исто време, од једног Немца, дознаду, да се Срби противу њи на устанак спремају. Тај Немац, који је у Земуну служио, код трговца Драгомира који је од њих у Земун побегао, и са Кара-Ђорђем у договору за устанак био; који му је кришом џебану и друге потребе за рат у Тополу шиљао, некако довати неко писмо, у

---

*) Ову тужбу ,коју ми је мој отац Никола Алексић Ненадовић сачувао, имао сам ја код себе, на којој су многи кнезови и главни људи подписати. Но такову ми неко у Крагујевцу кад сам гимназију 1840. год. изучавао, и кад сам у школу отишао, неко ми са другим стварима из сандука украде. К. Н. Н.

ком су били пописати Срби, које је Кара-Ђорђе на устанак противу Турака склонио. Оде у проход и препише 20 до 30 имена, па се врати у собу, те то писмо опет на своје место остави. Препис мете у недра, пређе у Београд, и оде Дахији *Кучук-Алији* и *Мула-Јусуву*, које нађе у кавани, и рече им: „Добро јутро Ага, шта радите?“ „Добро комшија, како сте ви?“ Онда Немац рече: „Шта ћете ми дати Ага, да вам нешто кажем за вас?“ „Ја шта ћеш ти искати да ти дамо?“ „Ја ћу искати вама један чам дрва да ми дате.“ „Кажи ти нама, даћемо ти и два чама дрва, а даћемо ти и дуката.“ Онда Немац извади препис из недара те им каже: „*Ево ови и ови подписали се и уговорили, да попале све ваше анове, и анције по њима да покољу, и да све Касабе изгоре и поарају* *).“

Па у почетку Јануара 1804 год. закључе Дахије, да све по народу Србске кнезове, бућубаше, оне који су у Немачком рату каплари и официри били, и противу њи под Мустафа-Пашом војевали, који су оглашени као јунаци, речити и богати трговци, као боља и боља свештена лица, који би могли рају противу њи дићи, да побију и исеку, и тиме рају обезглаве, па да онда опет својски, безбриге владају. Како то закључе, одма предузму, да то крваво дело и изврше.

Довде је говорено о животу Кара-Ђорђа. О тиранији и намери Турака да убију Кара-Ђорђа, и исеку Србске Кнезове, и о спреми Кара-Ђорђа да устане противу Турака. — Сад напред пуштамо да нам славни пјесник умновидни слепац *Филип Вишњић* истински у песми уз „*Гусле*“ сечу кнезова, и одпочети под Кара-Ђорђем устанак Срба 1804. год. противи Дахија исприча. Па ћемо онда даље наставити бесмртна дела великог Кара-Ђорђа.

Почетак устанка србског под Кара-Ђорђем противу дахија 1804. год.

1. Песма.

Боже мили! Чуда великога!
Кад се ћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане судија,
Ту кнезови нису ради кавзи,
Нит' су ради Турци изјелице,
Ал' је рада сиротиња раја,
Која глоба давати не може,
Ни трпити Турскога зулума;
И ради су Божиј угодници,

*) Гласник II., стр. 254, 257 и 258.

Јер је крвца из земље проврела,
Земан дош'о, ваља војевати,
За крст часни крвцу прољевати,
Сваки своје да покаје старе.
Небом свеци сташе војевати
И прилике различне метати
Виш' Србије по небу ведроме;
'Ваку прву прилику вргоше:
Од Тривуна до светога Ђурђа
Сваку ноћцу мјесец се ваташе,
Да се Срби на оружје дижу,
Ал' се Срби дигнут' не смједоше.
Другу свеци вргоше прилику:
Од Ђурђева до Дмитрова дана
Све барјаци крвави идоше
Виш' Србије по небу ведроме,
Да се Срби на оружје дижу,
Ал'се Срби дигнут'не смједоше.
Трећу свеци вргоше прилику:
Гром загрми на светога Саву
У сред зиме, кад му време није,
Сину муња на часне вериге,
Потресе се земља од истока,
Да се Срби на оружје дижу,
Ал' се Срби дигнут' не смједоше.
А четврту вргоше прилику:
Виш' Србије на небу ведроме
Увати се сунце у прољеће,
У прољеће на светог Трипуна,
Један данак три пута се вата,
А три пута игра на истоку.
То гледају Турци Бијограци,
И из града сви седам дахија:
Аганлија и Кучук-Алија,
И два брата, два Фочића млада,
Мемед-Ага и њиме Мус-Ага,
Мула Јусуф велики дахија,
Дервиш-Ага грацки таинџија,
Старац Фочо од стотине љета,
Све седам се састало дахија,
Бијограду на Стамбол-капији,
Огрнули скерлетне биниše,
Сузе роне, а прилике гледе:
„Ала кардаш! Чуднијех прилика!
Оно, јолдаш, по нас добро није."
Па од јада сви седам дахија
Начинише од стакла тепсију,
Заграбише воде из Дунава,
На Небојшу кулу изнесоше,
На врх куле вргоше тепсију,
У тепсију зв'језде поваташе,
Да гледају небеске прилике,
Што ће њима бити до пошљетка.
Око ње се састаше дахије,
Над тепсијом лице огледаше;
Кад дахије лице огледаше,
Све дахије очима виђеше,
Ни на једном главе не бијаше.
Кад то виђе све седам дахија,
Потегоше наџак од челика,
Те разбише од стакла тепсију,
Бацише је низ бијелу кулу,
Низ бијелу кулу у Дунаво,
Од тепсије нек потрошка нема.
Па од јада сви седам дахија
Пошеташе брижни невесели
Низ Небојшу кулу Јакшићеву,
Одшеташе у каву велику,
Пак сједоше по кави великој,
Све сједоше један до другога,
Старца Фочу вргли у зачеље,
Бијела му брада до појаса,
Пак повика све седам дахија:
„К нама брже, хоџе и ваизи!
„Понесите књиге инџијеле,
„Те гледајте, што нам књиге кажу,
„Што ће нама бити до пошљетка.'
Потекоше хоџе и 'ваизи,
Донесоше књиге инџијеле;
Књиге гледе, грозне сузе роне,
Дахијама овако говоре:
„Турци, браћо, све седам дахија!
„'Вако нама инџијели кажу:
„Кад су 'наке бивале прилике
„Виш' Србије по небу ведроме,
„Ев' од онда пет стотин' година,
„Тад је Србско погинуло царство

„Ми смо онда царство задобили,
„И два влашка цара погубили:
„Константина насред Цариграда
„Украј Шарца, украј воде ладне,
„И Лазара на пољу Косову,
„Милош уби за Лазу Мурата,
„Ал' га добро Милош не дотуче,
„Већ све Мурат у животу бјеше,
„Док ми српско царство освојисмо,
„Онда себи везире дозива:
„Турци браћо, лале и везири!
„Ја умријех, вама добих царство,
„Него ово мене послушајте,
„Да вам царство дуговјечно буде;
„Ви немојте раји горки бити,
„Веће раји врло добри буд'те;
„Нек је харач петнаест динари,
„Нек је харач и тридест динари,
„Не износ'те глоба ни пореза,
„Не износ'те на рају биједа;
„Не дирајте у њихове цркве,
„Ни у закон, нити у поштење,
„Не ћерајте освете на раји,
„Што је мене Милош распорио,
„То је срећа војничка дон'јела:
„Не може се царство задобити,
„На душеку све дуван пушећи;
„Ви немојте рају разгонити
„По шумама, да од вас зазире,
„Него паз'те рају к'о синове,
„Тако ће вам дуго бити царство;
„Ако л' мене то не послушате,
„Већ почнете зулум чинит' раји,
„Ви ћет' онда изгубити царство.
„Цар умрије, а ми остадосмо,
„И ми нашег цара не слушасмо,
„Већ велики зулум подигосмо:
„Погазисмо њихово поштење,
„Свакојаке б'једе износисмо,
„И на рају глобе навалисмо,
„И гријоту Богу учинисмо.
„Сад су 'наке постале прилике,
„Сад ће нетко изгубити царство;
„Не бојте се краља ни једнога,
„Краљ на цара ударити неће,
„Нити може краљевство на царство,
„Јер је тако од Бога постало;
„Чувајте се раје сиротиње;
„Кад устане кука и мотика,
„Биће Турком по Медији мука,
„У Шаму ће каде проплакати,
„Јера ће их раја уцв'јелити.
„Турци браћо, све седам дахија!
„Тако наши инџијели кажу,
„Да ће ваше куће погорети,
„Ви дахије главе погубити;
„Из огњишта проник' ће вам трава,
„А мунаре попаст' паучина,
„Не ће имат' ко језан учити;
„Куд су наши друми и калдрме,
„И куда су Турци пролазили
„И с коњскијем плочам' задирали,
„Из клина ће проникнути трава,
„Друмови ће пожељет' Турака,
„А Турака нигде бити не ће.
„Тако књиге инџијели кажу."
Кад то чуше сви седам дахија,
Све дахије ником поникоше,
И преда се у земљу поглаше,
С књигом не зна нико бесједити,
Ни како ће књизи одказати.
Старац Фочо подавио браду,
Па је б'јелу са зубима гризе,
Ни он не зна с књигом бесједити,
Већ се и он томе послу чуди;
Не поничe Фочић Мемед-Ага,

„Не поничe, већ јунак покличе:
„Дишер море, хоџе и ваизи!
„Мол'те Бога и језан учите
„Сваки данак а све по пет пута,
„Не брин'те се нама дахијама:
„Док је нама здравља и памети,
„И док нам је Биоградског града,
„Ми смо кадри управити градом,
„Око града сиротињом рајом.
„Кад краљеви на нас војштит' не ће,
„Како ће нам раја досадити,
„Кад нас има у седам дахија,
„У свакога по магаза блага?
„Каква блага? Све мека дуката,
„А све пуста блага лежећега;
„У нас, браћо, четири дахије,
„Аганлије и Кучук-Алије,
„И у мене и Мула-Јусуфа,
„У свакога има пуста блага
„Небројено по двије магазе;
„Нас четири када устанемо,
„Устанемо на ноге лагане,
„А магазе с благом отворимо,
„Просућемо рушпе по калдрми,
„На дукате покупити војску;
„Нас четири велике дахије
„На четворо разд'јелити војску,
„На четворо к'о четири брата,
„Поћићемо из нашега града
„Кроз нашије седамн'ест нахија,
„Исјећ' ћемо све Србске кнезове,
„Све кнезове, Србске поглавице,
„И кметове, што су за потребе,
„И попове Србске учитеље,
„Само луду ђецу оставити,
„Луду ђецу од седам година,
„Пак ће оно права бити раја,
„И добро ће Турке послужити.
„Док погубим кнеза Палалију
„Из лијепа села Бегаљице,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим и Јована кнеза
„Из Ландова села маленога,
„Он је паша, а ја сам субаша;
„И Станоја кнеза из Зеока,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим Стеву Јаковљева
„Из Лијевча гн'језда хајдучкога,
„Он је паша, а ја сам субаша;
„И Јована кнеза из Крснице.
„Док погубим до два Чарапића
„Из Потока Б'јелог од Авале,
„Кој' су кадри на Врачар изићи,
„У Биоград Турке затворити,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим Црнога Ђорђија
„Из Тополе села поносита,
„Који с Бечким тргује ћесаром,
„Он је кадар сву џебану купит'
„Од бијела града Варадина,
„И оружје што је за потребе,
„Он је кадар на нас завојштити,
„Он царује, а ја субашујем.
„Док погубим протопоп' Николу
„Из лијепа села Ритопека,
„Он пашује, а ја субашујем.
„Док погубим Ђорђија Гузоњу
„И његова брата Арсенија
„Из лијепа села Жељезника,
„Кој' је кадар Топчидер затворит';
„Док погубим протопопа Марка
„Из лијепа села Остружнице,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим до два игумана,
„Аџи-Ђеру и Аџи-Рувима,
„Који знаду злато растапати
„И са њиме ситне књиге писат',
„Нас дахије цару опадати,
„Око себе рају свјетовати,
„Они паше, а ми смо субаше.
„Док погубим Бирчанин-Илију,
„Обор-Кнеза испод Међедника,
„Ево има три године дана,

„Од како се врло посилио;
„Кудгођ иде, све крњата јаше,
„А другога у поводу води;
„Он буздован о ункашу носи,
„А бркове под калпаком држи,
„Он Турчину не да у кнежину,
„Кад Турчина у кнежини нађе,
„Топузом му ребра испребија,
„А кад Турчин стане умирати,
„А он виче на своје хајдуке:
„„Море, слуге! тамо пашче бац'те,
„„Ђе му гавран кости наћи не ће.““
„А кад нама порезу донесе,
„Под оружјем на диван изиђе,
„Десну руку на јатаган метне,
„А лијевом порезу додаје:
„„Мемед-Ага, ето ти порезе,
„„Сиротиња те је поздравила,
„„Више теби давати не може.““
„Ја порезу започнем бројити,
„А он на ме очима стријеља:
„„Мемед-Ага! зар ћеш је бројити?
„„Та ја сам је једном избројио.““
„А ја више бројити не смијем,
„Већ порезу украј себе бацим,
„Једва чекам да се скине б'једа,
„Јер не могу да гледам у њега;
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим кнеза Грбовића,
„Из лијепа села Мратишића,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим и Алексу кнеза,
„Из лијепа села Бранковине,
„И Јакова брата Алексина:
„Цар и ћесар кад се завадише,
„Код ћесара обрштери бише,
„И носише од злата кашкете,
„Попл'јенише све Турске паланке,
„Поробише, ватром попалише,
„Цар и ћесар кад мир учинише,
„А они се цару предадоше,
И код цара кнезови посташе,
„Млоге Турке цару опадоше,
„Седам паша, што су опаднули,
„Опаднули, па их поморили;
„Они паше, а ми смо субаше.
„Док погубим кнеза Тавнавскога,
„Из Љутица Станка обор-кнеза;
„Док погубим кнеза Мачванскога,
„С Богатића Мартиновић-Лазу,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док погубим кнеза Поцерскога,
„С Метковића Ружичић-Мијајла,
„Он је паша, а ја сам субаша.
„Док запалим Рачу украј Дрине,
„И погубим Аџи-Милентија,
„Кој' је иш'о преко мора сињег,
„Те је влашку ћабу полазио,
„Пак се узгред у Стамбол свратио,
„И од цара ферман излагао
„За стотину жутијех дуката,
„Да власима богомољу гради,
„Да је гради за седам година,
„Начини је за годину дана,
„Ево има шест година дана
„Како зида покрај цркве куле,
„А у куле набавља џебану
„И по мраку топове привлачи;
„Видиш, јолдаш, да се нечем' нада!
„Пак ћем' онда заћи кроз нахије,
„Те исјећи све српске кметове.
„Како би нам раја додијала?“
Све дахије на ноге скочише,
Мемед-Аги сви се поклонише:
„Фала јолдаш, Фочић Мемед-Ага!
„Твоја памет пашовати може,
„Ми ћемо те пашом учинити,
„Тебе ћемо свагђе послушати.“
Старац Фочо поче говорити:

„Нуто момка! и нуто памети!
„С којом р'јечи на пашалук сједе!
„Узми синко, Фочић Мемед-Ага,
„Узми сламе у бијелу руку,
„Мани сламом преко ватре живе:
„Ил' ћеш ватру са тим угасити,
„Или ћеш је већма распалити?
„Ви можете, и Бог вам је дао,
„Тако силну покупити војску,
„И поћ'ћете, синко, кроз нахије;
„Једног кнеза преварит' можете
„И на вјеру њега домамити;
„Своју ћете вјеру изгубити,
„Једног посјећ', а два ће утећи,
„Два пос'јећи, четири одоше,
„Они ће вам куће попалити,
„Ви дахије од њих изгинути.
„Ал' ви тако не мојте радити,
„Него мене старца послушајте:
„Ја сам глед'о у нашем инцилу,
„Ово, наше, дуго бити не ће,
„Него ће се пром'јенити царство,
„Већ се, синко, подобрите раји:
„Од харача раји отпустите,
„Нек је харач, к'о што Мурат рече;
„Прођите се глоба и пореза;
„С кнезовима ви се побратите,
„Кнезовима ате поклањајте,
„Кметовима осредње парипе,
„С поповима у дослуку буд'те,
„Не би л' и ми уз њих преживљели,
„Јера наше дуго бити не ће.
„А што ће нам више пусто благо?
„Да мељете, изјест' не можете."
Ал говори Фочић Мемед-Ага:
„Мој бабајко, не слушам те стари."
То изрече, а на ноге скочи,
И за њиме остале дахије,
Пак на граду бацише топове,
И просуше рушпе, и дукате;
На дукате покупише војску,
Њи четири велике дахије:
Аганлија и Кучук-Алија,
Мула-Јусуф, Фочић Мехмед Ага,
На четверо разд'јелише војску,
Њи четири, к'о четири брата,
Пак на граду отворише врата,
И одоше с војском по тефтишу
Кроз њихових седамн'ест нахија.
Првог српског кнеза преварише:
Домамише кнеза Палалију
И у Гроцкој њега погубише
И Станоја кнеза из Зеока
Преварише, па га погубише;
У његову двору бијеломе.
Преварише Марка Чарапића,
Преварише, те га погубише;
И Гагића Јанка буљубашу
Из Болеча села маленога;
Погубише кнеза Теофана
Из Орашја Смедеревске на'је;
Та и кнеза Петра из Ресаве,
Преварише Мату буљубашу
Из Липовца близу Крагујевца,
Те и њега млада погубише,
Моравцима цркви допадоше,
И ту Аџи-Ђера погубише,
А Рувима у град опремише,
И у граду њега погубише,
Мемед-Ага у Ваљево дође:
Грбовић се бјеше осјетио,
Па Грбовић на страну побјеже,
А дође му обор-кнез Алекса,
И дође му Бирчанин Илија,
Обојицу вата Мемед-Ага,
Бијеле им савезао руке,
Па их води на мост Колубари;
А кад виђе обор-кнез Алекса,
Да ће Турци оба погубити,
Тад' он рече Фочић Мемед-Аги;
„Господару, Фочић Мемед-Ага!
„Поклони ми живот на мејдану,
„Ево теби шесет кеса блага."
Мемед-Ага говори Алекси:

,Не могу те, Алекса, пустити,
„Да ми дадеш и сто кеса блага.“
Аа' бесједи Бирчанин Илија:
„Господару, Фочић Мемед-Ага!
„Ево теби и сто кеса блага,
„Поклони ми живот на мејдану.“
Вели њему Фочић Мемед-Ага:
„Не будали, Бирчанин Илија!
„Тко би горског упустио вука?“
Мемед-Ага викну на џелата,
Џелат трже сабљу испод скута,
Те Илији одсијече главу;
А Алекса сједе на ћуприју,
Па овако поче говорити:
Бог убио сваког ришћанина,
Који држи вјеру у Турчину!
Ах Јакове, мој рођени брате!
Ти не држи вјеру у Турцима,
Турчин нема вјере ни закона!
Ђе с' удесиш удри се с Турцима.“
Још Алекса говорити шћаше,
Али џелат говорит' не даде,
Трже сабљу, одсјече му главу.
Када до два кнеза погибоше
На ћуприји на сред Колубаре:
Кнез Алекса, Бирчанин Илија;
Аџи-Рувим на сред Биограда,
Једног дана, а једнога часа;
Виш' њих јарко помрчало сунце.
Мемед-Ага конаку похити,
Не би л' још ког Срба застануо,
Да још бира ђеког да пос'јече.
Ал' кад Срби жалост опазише,
Из чаршије на мах побјегоше,
Мемед-Аги ниједан не дође.
Кад то виђе Фочић Мемед-Ага,
Одмах позна, да горе уради,
И одмах се бјеше покајао,
Ал' се веће доцкан покајати,
Већ повика дванајест делија,
И Узуна свога кавеџију:
„Чујете ли, моји соколови!
„Брзо добре коње посједните,
„Пак трчите у село Тополу,
„Не би л' Црног погубили Ђорђа,
„Ако ли нам сад утече Ђорђе,
„Нека знате, добра бити не ће.“
Кад то чуше дванаест делија,
Одмах добре коње посједоше,
И пред њима Узун кавеџија,
Отидоше у село Тополу
У суботу у очи нећеље;
На освитак нећељи дођоше
Прије зоре и бијела дана,
И Ђорђијне опколише дворе,
Ударише с обадвије стране,
А са двије стране повикаше:
„Изиђ' амо, Петровићу Ђорђе!“
Тко ће љута змаја преварити?
Тко ли њега спаваћива наћи?
Ђорђе се је јунак научио
Прије зоре свагда уранити,
Умити се и Богу молити,
И попити по чашу ракије:
Бјеше Ђорђе прије уранио
И отишо у доње подруме.
Када виђе око куће Турке,
Он се њима јавити не ћеде.
Јави им се млада Ђорђијница:
„Да Бог с вама, Турци, ноћас био!
„Шта тражите овђе у то доба?
„Ђорђе сада пред кућом бијаше,
„Ту сад бјеше, пак некуд отиде,
„А ја не знам, куд је отишао.“
А то Ђорђе и гледа и слуша.
Кад је Ђорђе избројио Турке,
Чашу попи, а пушку потпраши,
Узе доста праха и олова,
Па изиђе својему обору
Међу своји дванаест чобана;
А кад дође, чобане избуди,
И овако чобанима рече:
„Браћо моја, дванаест чобана!
„Устаните, обор отворите,
Из обора ишћерајте свиње,
„Нека иду, куда коме драго;
„А ви, браћо, мене послушајте,
„И шарене пушке потпрашите;

„Ако Бог да, те се оно стече,
„Што сам данас радит' наумио,
„Честите ћу вас све учинити,
„Оковати у сребро и злато,
„А у свилу обућ' и кадиву."
Сви чобани једва дочекаше,
Ишћераше свиње из обора,
Пак шарене пушке потпрашише,
На мах они за Ђорђем пођоше.
Оде Ђорђе право своме двору,
А кад Турке с чобанима виђе,
Онда Ђорђе овако говори.
„Чујете ли, дванаест чобана!
„Сваки јако глајте по Турчина,
„Ал' немојте пушака метати,
„Докле моја најприје не пукне,
„Ја ћу гледат' Узуна Мемеда,
„Виђећете што ћ' од њега бити."
То изрече Петровићу Ђорђе,
Земљи паде, пушци огањ даде,
Пуче пушка, остат' пуста не ће;
Ђе је глед'о, Ђорђе погодио,
Мртав паде Узун са кулаша.
Кад то виђе дванаест чобана,
На мах пуче дванаест пушака,
Мртви паде онђе шест Турака,
Шесторица на коњма побјеже.
На мах Ђорђе викну по Тополи.
Те сакупи јоште више друштва,
Све по трагу Турке поћераше,
До Сибнице села доћераше,
И ту Турци у хан побјегоше,
Ками мајци да остати могу!
Ту их Ђорђе опколи са друштвом,
Па он викну у село Сибницу,
Сибничани сви му долећеше;
Ту се саста стотина јунака,
На мах Србљи хана запалише,
И тројица Турак' изгорјеше,
А тројица пред њих истрчаше,
И Срби их сва три погубише.
На све стране Ђорђе књиге посла
У свих градских седамн'ест нахија
На кметове селске поглаваре:
„Сваки свога убијте субашу;
„Жене, ђецу у збјегове крijте."
Кад то чуле српске поглавице,
На мах они послушаше Ђорђа:
Сви скочише на ноге лагане,
Припасаше свијетло оружје,
Сваки свога убише субашу,
Жене, ђецу у збјег одведоше.
Кад је Ђорђе Србље узбунио
И с Турцима веће завадио,
Онда Ђорђе прође кроз нахије,
Па попали турске карауле,
И обори турске теферичe,
И удари на турске паланке,
Све паланке он турске попали,
Женско, мушко, све под мач удари,
Тешко Србље с Турцима завади.
Турци мисле, да је раја шала
Ал' је раја градовима глава;
Уста раја к'о из земље трава.
У градове саћераше Турке;
Трчи Ђорђе од града до града.
И грађане свагђе довикује:
„Чујете ли, ви Турци грађани!
„На градов'ма отварајте врата,
„Измеђ' себе дајте зулумћаре,
„Ак' хоћете мирни да будете,
„Да градове цару не кваримо:
„Јер ако их ви дати не ћете,
„Измеђ' себе Турке зулумћаре,
„Те градове раја начинила,
„Градила их по девет година,
„Кадра их је за дан оборити
„И са царем кавгу заметнути;
„А када се с царем завадимо,
„Да устане сви седам краљева,
„Да нас мире, помирит' нас не ће;
„Бићемо се, море, до једнога."
Тад грађани сузе проливаху,

И Ђорђији 'вако говораху:
„Бег Ђорђије, од Србије главо!
„Даваћемо штогод раја иште,
„Не кварите царевих градова,
„Ни са царем замећите кавге,
„Ми даћемо Турке зулумћаре."
Па грађани устадоше Турци,
На градов'ма отворише врата,
Измеђ' себе дају зулумћаре,
Зулумћаре изјелице Турке,
Предају их у Србињске руке.
Боже мили и Богородице!
Када Србљи докопаше Турке
Зулумћаре у бијеле руке,
Па их сташе Србљи разводити
Преко поља без свијех хаљина,
Без ћурака и без антерија,
Без сарука, у малим капама,
Без чизама и без јеменија,
Голе, босе топузима туку:
„Море, Турци! кам' пореза наша?
У по поља Ђорђе сабљу вади,
Зулумћарске одсијеца главе.
А кад Ђорђе исијече Турке,
Исијече Турке зулумћаре,
Онда Ђорђе у градове уђе;
Што би Турак' по градов'ма б'јелим,
Што би Турак, за сјече, ис'јече;
За предаје што би, то предаде;
За крштења што би, то искрсти.
Кад је Ђорђе Србијом завлад'о,
И Србију крстом прекрстио,
И својијем крилом закрилио
Од Видина пак до воде Дрине,
Од Косова те до Биограда,
Вако Ђорђе Дрини говорио:
„Дрина водо! племенита међо
„Измеђ' Босне и измеђ' Србије!
„Наскоро ће и то време доћи,
„Када ћу ја и тебека прећи
„И честиту Босну полазити!"

Дахиски атентат противу Кара-Ђорђа и Србски кнезова.

Кара-Ђорђе је међу првима био, коме се о глави радило; на њега шиљати су Турци из Београда више пута*) да га убију, но он је се добро чувао и никакове вере у Турцима имао није. А да би дознавао шта о њему Турци мисле и говоре, и који му о глави раде. Он је са Тополским субашом ханџијом *Ибрахимом*, а и у селу *Бањи* до Тополе са ханџијом *Малим Ибрахимом* уватио неко пријатељство, с тим, што им је давао на поклон више пута новаца, и лепих хаљина, те су му они намере Турске противу живота његова клонеће се одкривали. Тако једанпут године 1803 у јесен пошљу Дахије из Београда неког Хаџи-Клименгу са 7 Турака, да убију Кара-Ђорђа у Тополи; Климента дође код Ибрахима у хан, на конак и стане га питати да ли је Кара-Ђорђе код куће. — Ханџија *Ибрахим* види зашто су га Дахије

*) Гласник II. од стр. 247—252 и 258. и Гласник IV. стр. 103, 108 и 109.

послале; па му каже да није; него да је пре једног дана отишао у Остружницу да свиње на скели прода; а у исто време пошље те јави жени Кара-Ђорђевој, како су Турци дошли да га траже, и шта им је он одговорио. Те тако се Кара-Ђорђе уклони у шуму од куће; и кад Климента са Турцима оде Кара-Ђорђевој кући и упита за њега, Кара-Ђорђевица исто потврди, да је отеро свиње на Остружницу да прода; и тако се Хаџи-Климента врати без успешно у Београд Дахијама.

Дахије у своме необузданом свирепству, у коме они ни мере ни границе имали нису, на послетку закључили су; *да Кара-Ђорђа, све кнезове, и све од храбрости познате одличне људе у Србији, који би противу њихови насиља одупрети се могли, побију.* И тако на све стране по Србији од једанпут и изненада тајно пошљу своје људе, и заповести на све војводе и Муселиме по кадилуцима — окрузима — да сваки Муселим своје Кнезове, а Субаше главније људе које су им они означили, и које су они за њи опасне држали, у одређени њима дан поубијају. А на Кнеза *Алексу Ненадовића* из Бранковине, *Илију Бирчанина* из Суводања округа Ваљевског, и *Кара-Ђорђа* као најважније у то време личности у Србији, не поуздавши се у другога, одреде и пошљу као најпоузданијег крвопију Дахију *Фочић-Мехмед-Агу* са зликовцем *Узун-Мехмед-Кафеџијом и Кара-Усеином* са 200 најхрабрији Јаничара Турака; јавивши претходно Кнезовима да у Ваљево ради лова долази, и поручи им да спреме квартире, и рану за људе и коње. И тако Дахија Фочић из Београда крене се, удари преко Београдског округа да успут посече Кнеза *Станоја Михаиловића* из села Зеока, но пресети се и то не учини, за то, да не чује Кнез Алекса, Бирчанин и Кара-Ђорђе, па да му не побегну; и тако руча код Станојеве куће, и одма у Ваљево на конак оде. Како дође Фочић у Ваљево застане Кнеза Алексу, и Кнеза Бирчанина, и Милована Грбовића, сина Кнеза Николе из Мратишића, који је дошао у место оца, јер му је отац болестан био, и који су сва три дошли, да по дужности Дахију дочекају, а по поруци његовој, не надајући се своме злу!

Дахија-Фочић, како кнезови пред њега изићу, он обојицу; Кнеза *Алексу Ненадовића*, *Бирчанин Илију*, а и *Милована Грбовића* у тамницу баци, и у томруке и лисичине окује.*) И сутра дан пред вече 23. Јануара 1804. године изведе Кнеза *Алексу*, и *Бирчанина* код реке Колубаре на педесет хвати испод Ћуприје у вароши Ваљеву, те их обојицу исече, а главе им пред својим конаком на шиљке набије, а Милована Грбовића невредима пусти.**)

При сечи овој Кнезова, Фочић је био заповедио, те су сви Ваљевци и Срби и Турци морали изићи, да гледе сечу Кнезова, да би их тим заплашио. Но и Срби и Турци, а и народ који је ту за послугу Турака дошао био, кад виде то крваво позорије, згрозе, се узрујају и стану сви викати противу Дахија, јербо су и Срби и Турци здраво волели Кнезове, а особито Алексу Ненадовића.

---

*) *Томруци* то су две засечене и издубљене на среди греде или кладе, у коју издубљеност могло је човечије тело по појасу стати, као преса, у ту издубљеност између те две кладе полагали су тело човечије и одозго клиновима заковчавали, да се човек ни окренути није могао, а камо ли, да је на ноге устати могао. А *Лисичине* то су били тешки ланци — гвоздени синџири — с којима су људма у једно врат, руке, и ноге заковчавали.

**) Кад су водили Кнеза Алексу на губилиште, он се окрене да види свога брата Јакова, па изговори ове речи:

„Хеј Јакове мој рођени брате,
Ти, не држи веру у Турчину. —
Турчин нема вере ни закона
Гди га сретнеш ту га и гамани
Да ти русу не посјече главу!...
Бог убио свакога Србина:
Који држи веру у Турчину. . .“

Па онда окрене се и рече: „*Вочићу! Вочићу! ја тебе не молим за живот; него те молим, посјеци ме јуначки бритком сабљом, као што би ја, Турке секо.*“ — Кад доведен буде на губилиште, целат га удари јатаганом по врату: и мало мазне и не одсече му главу, Алекса викне: „*Удри пасја веро као што би ја тебе!*“ Целат удари и други пут глава му одлети!

А Бирчанин кажу ишао је и само ћутао, и кад је видео гди Алексу погубише, он рече:

„Еј, Вочићу! Вочићу!
Проврпиће из земље, крвца наша
Помириће вас, и тиранства ваша!“

Но у тај га час целат udари јатаганом, и глава му одлети! Кажу да су оба на губилиште ишли поносито, и без икакове страшљивости.

Дахија Фочић кад види узрујани народ, а и Турке, не усмели се да иде у Тополу да убије Кара-Ђорђа. Него одма крадом пошље зликовчину *Узун-Мехмед-Кафеџију* са *Кара-Усеином,* и са њима 12 најјуначнији по избор Турака, те оду у Тополу да убију Кара-Ђорђа. А три Турчина пошље да убију Кнеза *Станоја Михаиловића* у Зеоке; и троицу у Манастир Моравце те погубе *Хаџи-Ђеру*; и одатле у Боговађу да убију и *Хаџи-Рувима.* Но Рувим чувши да су Кнезови у Ваљеву посечени, одма побегне у Београд *Леонтију Митрополиту,* надајући се да ће га он као глава цркве сачувати; но Грк Леонтије одма преда га Турцима, који га измуче, посеку и главу му на колац набију. Кнеза Станоја изаслата три Турчина застану код куће, који не надајући се зашто су дошли, да им ручак, но при ручку дође један петô стане на праг кућни и стане да кукурече, један од Турака рече: *„Кнеже, оћу ли да убијем овога ороза — петла.“* Кнез Станоје одговори: *„Можеш но ручка има доста,“* Турчин извади пиштољ запне, и скреше Кнезу *Станоју* у прси, и наместо га убије. синовац Кнеза Станоја, Никола, момче од 25 година, кад види убијеног свог Стрица, утрчи у вајат, счепа другу пушку и кроз кућна врата опали из пушке и убије једнога Турчина, а она друга двојица затворе се у кућу и стану викати: *„Е глава за главу немојте на нас вала ми нисмо криви“* Никола је хтео, и на ону другу двојицу кроз кућу да пуца, но родбина и сељаци скоче, те га од тоги одврате, и пропусте Турке те у Београд оду. И осим ови Кнезова, Дахије изненадно изашљу своје џелате, те посеку Кнезове *Стевана Андреића Палалију* из Бегаљице, *Марка Чарапића* из Белог Потока, и кмета *Јанка Гагића* из Болеча, сва три из Београдског округа; Буљубашу *Мату* из Липовца из Крагујевачког округа; Кнеза *Теофана* из Орашја Смедеревског округа; *Гаврила* Буђевца и многе друге, који нису за ту сечу дознали да побегну и да се од смрти спасу.

Дахија-Фочић кад посече Кнеза Алексу и Бирчанина, и пошље у Тополу Узун-Мехмед-Кафеџију да и Карађорђа

убију. Тад закнежи Пеју Јанковића из села Забрдице*) на Алексино место; а на Бирчаниново место постави његовог Буљукбашу Милића Кедића из Суводања среза подгорског; па одма остави Ваљево, и похита у Шабац, да и тамо кнезове исече. Но његов брат војвода Шабачког града, Муса-Ага-Фочић не дадне му, но каже: *„ја узимам моје кнезове на мој врат, и стојим за њи добар,“* и тако их од невоље спасе.

Ту у Шапцу Дахија Мехмед-Ага-Фочић дозна, да Узун-Кавеџија није убио у Тополи Кара-Ђорђа, него да је њега и све његове Турке Кара-Ђорђе побио. И да је по одласку његовом из Ваљева побунио се народ, и да га Јаков Ненадовић брат посеченог Кнеза Алексе и син Алексин Прота Матеја на оружје подиже, и у чете противу Турака купи. Па кад таки за њега поваљан глас чује, не смедне даље од Шапца ићи да кнезове сече, а ни сувим друмом, кроз Ваљевски округ за Београд; него из града Шабачког седне са Јаничарима у лађу и Савом у Београд побегне, и жалосан глас својим Дахијама однесе.

Џара-Ђорђе атентат осујети, Узун-кавеџију и Турке побије; и одпочиње рат противу Турака угњетача народа српског.

Узун Мехмед-Кавеџија 24. Јануара 1804 године у само разсвануће из јутра рупи у Тополу дому Кара-Ђорђевом,

*) Има неки те су писали да је Пеја сродник Ненадовића; но он није био сродник него кум, коме су Ненадовићи кумовали, децу крштавали, и који је уз Кнеза Алексу као момак ишао. Но кад Фочић посече Кнеза Алексу; позове из Браоковине брата Алексиног, Јакова, и рече му: *Е, Јакове, Алекса је хтео наше главе, па је изгубио своју, него ти да будеш Кнез на његово место.“* „Јаков му каже: *„Ја не могу бити Кнезом, што сам ја трговац, па имам да полажем Немачким трговцима рачуне и паре њиове народу да раздајем за стоку.“* На то му Фочић рече: „да кад он неможе бити, нека ко други од соја и овака — куће — његове буде.“ Јаков на то каже да нема ко; јер проти као свештеном лицу то не пристоји; а Протина браћа Никола и Петар да су потребни за кућу, и да за то немогу Вилајетске послове вршити. Фочић му каже да из његове фамилије мора ма ко Кнезом бити, и пусти га да иде у Бранковину да се промисли и сутра дан пошље Турке те га опет за то позове. Јаков тад нађе се учуду, па умоли кума Пеју да се прими кнежства и да се изда да је род Ненадовића; Пеја се на ото склони и Јаков га одведе у Ваљево; кога Фочић одмах закнежи. И тако је Пеја Јанковић Кнезом постао. Фочић кад је кнезове исекао није њиову породицу узнемиривао, нити им је њиово имање попалио, и конфисцирао, и разграбио као варварин тога доба! — а да је Фочић у овом добу био, то би можда и било! — Мемоари Проте Матије стр. 57.

са својим буљуком Турака. Како дођу, не сјашавши с коња, запитају Кара-Ђорђевицу, која је се пред кућом десила. *„Је ли код куће Ђорђе?“* Она одговори да није, него да је рано отишао у планину. Они је упитају оће ли скоро и кад доћи: она им одговори да не зна. Тад Турци одјашу коње пред кућом Кара-Ђорђевом у воћњаку, и стану ји провадати. Узун-Кавеџија одјаше и он свог хата, додā, да му се вада, па уцуња — уђе — у кућу, ваљда да се увери, да се није Кара-Ђорђе прикрио! но кад види да га заиста у кући нема, рече: *„деде млада донеси нам ракије.“* Па изађе из куће, и како је дан леп и топал, као у летње доба, био његови Турци у шљиваку простру му сена по земљи и одозго ћилим, и он седне; момци му зауздате коње повежу за шљиве и прошће; заваре каву и Узун-Кавеџији додаду, коју је сркао и на наргиле пушио, па и они поседају и ратлеишу се.

Кара-Ђорђе пред сами долазак ови Турака, из куће, тек, изишао је био, и по свом обичају увратио се на свој подрум, који је недалеко од куће у шумарку био, да се леба заложи, ракије сркне. Но кад Кара-Ђорђевица дође подруму, да уточи и носи Турцима ракије, и срећом затече га у подруму, па му каже за долазак речени Турака, и како су за њега питали, у кућу улазили, тражили га, и како су се у шљиваку рâт учинили, и послали је да им ракије наточи и носи. — Па му каже: „Богме газда зло изгледају Турци, тринест' их је грђи од грђега; живота ми не слуте на добро, да Бог даде, да на добро буде!“ Кара-Ђорђе наточи још једну чашу ракије, и искапи је, и рече: „Које куда носи псима ракију, подај им нек лочу; па се онда затвори у кућу, па никога не пуштај, макар у истој и изгорела! — А које куде у њину главу — ако Бог да биће*).“ Гди тако Кара-Ђорђевица и учини.

Па онда Кара-Ђорђе шчепа дугу пушку посреди, и под свим оружјем као и увек, у макне у шуму, и управо у дубраву оборима својим оде, где су му свиње за трговину рањене. Ту код обора нађе своји шест оружани чобана; оборе отвори и свиње пусти, нека иде куд је коме

*) Србљанка част II, стр, 33—38.

УСТАНАК Кара Ђорђа НА ТУРКЕ

у Орашцу 2. фебруара 1804. на Свето Сретење Господње.
Скуп првака јунака и усташи Срба противу Турака. Избор КАРА ЂОРЂА за Врховног Вожда и Владара Србије. Заклетва и Миропомазање.

Чинодејствовао ТАНАСИЈЕ АНТОНИЈЕВИЋ Прота Буковикски.
1. КАРА ЂОРЂЕ предаје Танасији Рајићу Барјак. 2 Обер-кнез Марко. 3. Станоје Главаш. 4. Вуле Илић. 5. Ајдук-Вељко. 6. Чарапић. 7. Катић. 8. Кнез Сима Марковић. 9. Арсеније Лома. 10. Јован Јаковљевић, и многи други

воља. Па онда прегледа оружје у своји момака да л' је добро напуњено, и да л' је у реду, охрабри их, и каже, да за њим пођу да на Турке нападну и да их побију. У путу им каже, с које стране Турке да опколе, и да сваки по једног Турчина на око узме, али нипошто нијидан пре да не пуца докле прва његова пушка не пукне, па онда сви сложно да оборе ватру и јуриш на Турке да учине.

Кара-Ђорђе кад тако своје чобане научи и распореди, прикраде се својој кући, опколи Турке, и позна Узун-Кавеџију, који је на сиџади седио и на наргиле са Кара-Усеином пушио, гди су их неки Турци дворили, а неки под шљивама лењствовали или чучали; па кад се близу Турака приближи, у једанпут као муња из честе пред Узуна излети и викну му: „*Ев Узуне главом Кара-Ђорђа!*" пушку скреше, а Узун ти репом о ледину. У тај мах оборе момци своји шест дуги пушака и убију толико Турака. Потом Кара-Ђорђе громовито викну: „*јуриш јунаци;*" иза појаса потегне један пиштољ те убије и Кара-Усеина, па и други, те још једног Турчина ипак смлави, прочи пет Турака збуне се, појашу на повезане коње за шљиве, од који још тројицу чобани побију, а два пешке издру и побегну друмом у Бању у хан и ту се затворе. Но Кара-Ђорђе са својим момцима-чобанима удари кроз шуму да их претече, но они ипак у хан издру. Кара-Ђорђе дође и сам хану у Бањи, и позове Турке на предају, но кад они не хтену, Кара-Ђорђе заповеди да хан запале; но на молбу *Малог Ибрахима* ханџије с којим је Кара-Ђорђе добро живио, од тога, за тад одступи, и Турци му се на веру предаду, од који, Кара-Ђорђе оружје одузме, и одело са њи поскида, па ји пусти те оду у Београд; рече им: „*Које куде по души вас турској идите тако сад у Београд, и кажите вашим Дахијама како и Срби умеду да бију Турке!*"

Потом каже ханџији *Малом Ибраиму*, који му је више пута добра чинио, подказивао му као и онај у Тополи *Ибраим*, кад су Турци долазили да га убију, да се склони у Ужички град, јер Срби не могу више да сносу Дахиске зулуме. Тад Ибраим попетља шта је

боље и боље имао, и оде још тог дана у Ужице. А Кара-Ђорђе одмах врати се у Тополу својој кући, од побијених Турака покупи оружје, посвлачи са њих одело и све на своје момке као и нађени при њима новац подели, а претекло одело и оружје остави те је другима Србима дао; и онда побијене Турке повише своје куће у земљу покопа.

Кад све то Кара-Ђорђе изврши, онда склони своју породицу у Крћевачку планину у збег, и остави код ње и код стоке два своја момка. И тог дана реши се да војује против Турака.

Тог истог дана 24. Јануара 1804. год. пође Кара-Ђорђе од куће само сам са своја 4 момка-чобанина, који су добро оружани и у турско лепо чоано рухо одевени; трећег дана 26. Јануара, имадне само 9 момака, а седмог дана 30. Јануара, на Три Јерарха искупи до 300 Срба под оружје; запали хан у Бањи; а по том и у Сибници и неколико Турака потуче, и пође своме побратиму *Станоју Главашу* харамбаши, који је имао чету од 40 по избор хајдука, и у којој је чети био, Вуле Илић из Смедерева, Хајдук Вељко Петровић, Хајдук Милован из Плане, Кара-Стева из Пожаревачке нахије, Милосав Лаповац, Милета из Глибовца, Мата Кара-Тошић из Копљара, и многи други знатни хајдуци-јунаци. Успут са тим бројем први јуначни Срба, идући Кара-Ђорђе да нађе Станоја Главаша, палио је по селима ханове Турске, и Турке, гди је год кога нашао и у путу срео, убијао је, *и народ на оружје за обрану части, вере и отачества позивао је, и око себе скупљао*; и изашиљао људе на све околне главне Србе, јунаке и кнезове да народ у чете збирају и да на скупштину у Орашац 2. Фебруара на Сретеније Господње дођу. И тако идући Кара-Ђорђе, и народ на оружије против Турака подижући, деветог дана започетог свог светог устанка дође у село Копљаре, ту Станоја нађе и с њиме се састане, који се са својом четом Хајдука Кара-Ђорђевој војсци, које је већ на броју 2000 Срба било*), присаједини; и одатле тог истог дана 1. Фебруара оду на конак у Орашац; код куће Обор Кнеза Марка. Орашачки хан у ком је 12 Турака

*) Момоари Проте стр. 229.

било опколе и они им се предаду, и од њи одузму оружје и одело и заточе их, а хан запале. Па тог вечера из Орашца Кара-Ђорђе пошље Алексу Дукића из Бање са неколико момака, те и у Тополи турски хан запали, и његовог пријатеља, који му је за новац пријатељство чинио, *Ибрахима ханџију* у Ужице испрати; Тополце са Кнезом Матијом Јовичићем на оружје подигне и у Орашац рано дође.

О осујећењу овог атентата, погибији Турака, који су дошли да Кара-Ђорђа живота лише, и о устанку његовом на Турке: „Ево како и Чубра Чојковић у Србијанци части II. од стране 33—38 у песми прича.“

2.

Спасење Вожда.

Тек' дан свану Србског' васкрсења,
Устанија за правицу своју,
Превршивше л' чрезмјерјам' Турство
Разјарило мужествена срца,
И Косово крви ожедњело;
Схорића се Лажи-свеца гробе,
Ћивот му је Небу дотешчао...
Потресао сву окружност падом,
Чак у Шамус' препану му вјерни;
Окамени с' Муфти-Ефендија,
Кругом свијет забезекну с' правни,
Узвртјеше с' и сви овладачи,
Кад' одзвекну оружијем Србство
Своју муку, но и бића светост.
Надмајсторит' зареку се Турци,
Хтев окренут' уз' натраге време,
И све воље прелити у своје,
Да потмурност одбуја им њина;
Приласкају бољег' и опасна,
Старешине од Народа важне
Докопавши и погубе нагло,
Обезглаве, чини им се труда;
Још при сјетес и црнога Ђорђа,
Четовањем . . . и фрајкорцем знатна,
Два три пута смаћи га тражили,
Ал' никако недоп'о им руке,
Док изберу Узун-кахвечжију,
Тер' јунака међу својим' редка;
Прида'ду му и дванајест друга,
Радокрвце сви по избор горе,
Да отиду и да смакну Ђорђа,
Отличност'ма свјем' им страховита,
Далек' више нег' сви потребљени,
Ка'но што их и не свара мисо;
Јер' кад' стиже на то одредниче
У Тополу Кара-Ђорђа кући;
Несрећом га него само њином
Тад' некако удесили дома;
Рап'о јутром на врата му бахну',
Али Ђоко већ' ракију пије,
Хљеба, лука л' при сукујућ уж'њу,
Богу с' молив и у изби својој.
Сјахав пита: „Кам' влахињо Ђорђе?!“

„Није г' дома, отиш'о је к' стоци
У дубраву к' стану и обору."
Смисле Турци причекат' га овђе.
Ткол'ће свладат' онаког' у гори?...
За плот коње сви повежу своје
Зауздан'е, а сами се свале
Međ' воћкама попландоват' ђоја . . .
Чем' ни доба у пост частни бивши,
Но кад' јави с', да г' из' далек' спазе,
Поуздају с' ручат мора доћи,
Пак му глава већ' у торби њиној,
А не знаду, да ни једног' таква
Још нијесу дограбили Срба,
Што су год их што куд' погубили;
Жена сљезе извјести га тајно
„Јадан газда! дошли неки Турци,
Тринест' их је грђи од' горега,
Па тек'-зе те упиташе само,
И по башчи почиват' легоше,
Отегавши све четири . . . свакји,
А свезани под' уздама коњи,
Живота ми не слуте на добро,
Ако с' чине и поспали веће!"
„Ти' хајд' горје, и закључај кућу,
Згореј у њој, ал' им не отвори,
Пак на двору што ја ш' њима свршим,
Ништа с' не бој, наш је бог још јачи
Од' турскога . . . !"
Пође љуба и учини тако,
А Ђоко нам' преклонив се вишњем
Полагахно недогледа'в умче
Тек' обору међ' чобане своје...
Неколика уздигао чврста,
Околио кућу и градину,
И рек'о им пазит' не промашат',
Но гађати како с' дигне који,
Ал' његова докле пукне најпре;
Пак им уђе, к'о сунчана луча,
Да их пронза јавом и присуством,
Разбуктана срцомјерјем лица,
Прекипљеле ка мушкости стрмње,
Затупље им бистрозрачјем очи,
Те се управ и у пуде круто,
А овајт'пм правце поглавару:
„Ев' Узуне главом Кара-Ђорђа!"
И дугом га посред груди тресну;
Тек' што пукла он ни медет веће.
Брж' подскоче за оружје прочи,
Ал' пиштољем и другога Ђорђе,
Пак другијем и трећега вјерно,
Кром дружина што је исприека
Неколика оборила маом;
Док их неки и у бјећи нагну,
Трче с' главам' плота прескочити,
Неби л' когод жив измак'о отле,
Да раскаже сиасета друз'ма
Распали их к' освети то већој;
Тако и би, мучно нешто издре
Без' оружја, и без своји коња,
Нити би их и хрт достигао,
Колике су тад' узели тутње,
Скок у натјеч нестизо им скока,
К' том' их Ђоко још крилатје зив'ма:
„Кудаћете без дружине пуне?!
Чиме л' тамо да се пофалите?
Да ме видли! . . па што ће вам рећи? . . .
Ненадност'ма јунаци се оштре
Овакијем! Ђе л' је храброст ваша?
При глави је свакога по глави,
Да б' најпосле и живот се дао,
Ал' што може нек' се даде скупље

Јунаштва је закон честитога.“
Оков сломе краљевићске мишце,
Барјак дигну свога Православља,
Опросте нам' угњетену мајку,
Тресну отле четирвјечном
пљјесњу,
Брж' и сами сљед Тиранства
затру,
Врага стопу већ' Србија одзна;
Спапуњјашес' Хани и Чардаци,
Узлећеше Муселимски двори
Огњем к' небу, те им вида
нигде;

У градове кравопије људства
Стрпају се ка' од' мачак' миши,
Но их и там' напаст не мимође
Доказат' им колик' могу лафи
Раздражени, увређени л'
страшно;
Све их Срби брж' облете свагди,
Још поноса чувствовали
драгост,
Преимућство л' својског
витежства
Те над' Турском охолости
глупом.

Први скуп првака јунака, и усташа Срба, противу Турака, и избор Кара- Ђорђа у Орашцу за врховног вожда и управитеља срб. народа.

Кад Кара-Ђорђе 1. фебруара у вече са *Главашем* и првим уставшим јуначким Србима за слободу Србије, у Орашац дође. Те ноћи и сутра дан рано, по позиву његовом, са по неколико оружани Срба поиздолазе у Орашац и сви прваци јунаци; с којима је се Кара-Ђорђе још за раније за устанак противу Турака договаро и на устанак склонио их. Ту дође, у место Јанка брат му *Марко Катић* из Рогаче, *Васа Чарапић* из Белог-Потока, Кнез *Сима Марковић* из Вел.-Борка, Кнез *Вићентије Петровић* из Корaћице, Сердар *Сима* из Даросаве сви из Београдског округа; осим ови, дође, *стари седовласи прота Танасије Антонијевић* са *Јованом Крстовићем* из Буковика, даље, Обор-Кнез Лепенички *Ђука*, и *Стеван Вилиповић* оба из Јагњила, Обор-Кнез Јасенички *Марко*, и богати трговац Теодосије *Маричевић* оба из Орашца, Кнез *Матеја Јовичић*, и *Петар Јокић* из Тополе, *Алекса Дукић* из Бање, *Петар--Кара* из Трешњевице, *Јанићије Ђурић* и *Танасије Рајић* из Страгара, *Милован* и *Радован Гарашанин* из Липовца, *Мата Кара-Тошић* из Копљара, *Димитрије Радовић* из Врбице, сви Крагујевачког округа, Буљубаша Качерски *Арсеније Лома* из Драгоља Рудничанин, и *Јован Јаковљевић* из Левча Јагодинског округа, и многи други одбрани Срби, прваци јунаци.

Тад 2. фебруара на св. Сретеније Господње 1804 год.

у Орашцу испод куће Јасеничког Обор-Кнеза *Марка*, која је била у сред једне планинске дољашице; под Орашачком планином и височима огранка Кљештевички Руднички планина; искупе се *изјутра рано*, сви јуначки усташи, ради збора и договора! Кара-Ђорђе изађе пред народ. и рече: *„Ето, браћо, ми у име Бога устадосмо противу Турака, који нам Кнезове секу, имање наше отимају, робе нас и арају, наше жене, сестре и кћери бешчасте, поштење нам газе, цркве и манастире наше скрнаве, и многе друге зулуме нам чине.“ „Сад браћо, ако ви престајете, као што сам ја започео, и као што мислим, ако Бог да, да ће добро бити, за народ, да подигнемо сав народ; да по селима све ханове и турске чардаке попалимо, ханџије и субаше побијемо, Турке у градове стерамо, да нам више зулуме у народу не чине.“* Искупљени народ сав повиче: *„Хоћемо! Хоћемо! Сви тако, како нам ти Ђорђе кажеш; ми те слушамо, и слушаћемо те! Е, браћо! добро кад хоћете! Ми сада, како смо ово дело почели, треба нам изабрати између нас једнога старешину, који ће бити глава пред нама, и да га сви слушамо, а без тога није нам вајде од започетог овог дела.“* На те Кара-Ђорђеве речи, стари Буковички прота Танасије рече: *„Тако и треба да буде, брате Ђорђе! И ја први, и сви овде сабрани тако оћемо, и оћемо баш да ти нама будеш старешина и глава пред нама, а ми ћемо те сви слушати.“* Тад сабрани народ, као из једног грла сав повиче: *„Ми оћемо тебе Ђорђе за старешину, и сви ћемо те слушати, и ко те не послуша, ми ћемо сви противу онога.“*

Кара-Ђорђе: „Ја не могу бити ваш први старешина, но ви браћо изаберите себи кога другога, ето *Станоја Главаша*, ето *Вула*, ето Кнеза *Марка*, ето *Теодосија* трговца или кога оћете, а ја ћу га најбоље слушати.“ Тад трговац *Теодосије Маричевић* рече: „Ја не могу бити старешина. Ако сутра турска војска рупи у Србију, како ћу ја изаћи пред Турке? И шта ли ћу им казати, кад ме запитају? Ко поби толике Турке, и попали турске куће и џамије? Него сад буди ти Ђорђе, који си ово дело и почео, па како буде? — Или нек буде Станоје Главаш, који је код Турака и онако познат као хајдук; па ако Турска војска удари на Србију, и Турци опет овладају, он с' хајдуцима нек бежи у гору, а ми ћемо изаћи пред турке, и бацићемо кабајет — кривицу — на њега и на остале хајдуке, па ћемо ми после њему лако израдити буруntију, и пре-

дати га као хајдука. Ако ли се што другојачије окрене, и ово се протегне, ми ћемо владати и заповедати; народ нам је свакојако у рукама.

На то харамбаша *Станоје Главаш* одговори: „*Добро Теодосије! Ја сам хајдук, и мене хајдуци слушају, и слушаће ме; али сав народ нису хајдуци, па ће људи сутра рећи: Куда ћемо ми за хајдуком? У хајдука нити има куће, ни кућишта. Сутра кад Турци навале, он ће у шуму, а ми ћемо остати на мејдану, да нас Турци арају и робе. Него нека народ узме себи за старешину из народа кога оће: ако Ђорђе неће, који је и досад био с народом и који је ово дело и започео: а ја ћу чинити што могу као и досад!*“

Сад *Танасије*, прота Буковички, запита Кара-Ђорђа: „*А зашто ти не би нам био старешина брате Ђорђе? Ми сви тебе оћемо; но кажи нам зашто ти нећеш?* Кара-Ђорђе ја ћу вам казати, зашто нећу? „*Ја сам човек плахо љут, пак, ко ме не послуша, или пође на страну, или почне какве старе пизме да тера, ја ћу онога да убијем, а ви можете зато замрзити и сваки на своју страну разгрћати, пак онда ништа од нас неће бити, а Турци ће једва дочекати, па ћемо онда пропасти горе но до сада!*“ Прота *Танасије, Станоје Главаш, Вуле Илић, Хајдук Вељко, Чарапић, Катић,* Кнез *Сима Марковић,* Кнез *Марко* и *Вићентије, Сима Сердар, Арсеније Лома, Јован Јаковљевић, и сви други, јунаци прваци и сав сабрани народ у један глас повиче*: „*Ми тебе оћемо Ђорђе, за првог поглавара и управитеља народа Српског, и кад си умео и знао, у Немачком рату са стотинама војника четника самовољника управљати, умећеш и сад са овим мирним народом; и такав нам и треба строг поглавар, да га имамо, и сви ћемо тебе слушати и помагати у свачему, што год ти хоћеш, и заповедао будеш, и ко тебе не послуша, каштигуј га како ти за право нађеш, па и самом смрћу.*“

Кад тај глас народа саслуша Кара-Ђорђе, он рече: „*Ја оћу браћо да се тога терета по жељи и вољи вашој примим; но да сваки зна, да ја оћу сви у слогу да дођу, да нико не тера пизме — освете — да лопова и хајдука не буде, да су путови, трговине и т.говци слободни и сигурни, а гди би се такови злочини уватили да се одма погубе.*“ На то опет прота Танасије и сав сабрани народ повиче: „*И ми то све тако и оћемо, и то добро тако и јесте; ти тако и ради, и с нама управљај, а ми ћемо ти сви у помоћи бити, и сви те слушати, па ће добро бити.*“

Кара-Ђорђе тад по молби сакупљеног народа, јунака првака, и србских кнезова, изјави, да се прима да буде Врховни Вођа и Управитељ Српскога народа. Сви се развеселе, и рекну: „*Срећан био Господару Ђорђе, Бог ти дао,*

те силу Турску ск'рхао, и избавио србску сиротињу да више не цвили од Турског зулума."

О избору Кара-Ђорђа за Врховног Вожда и владара народа српског, у Орашцу, сабратим народом, као што је напред изложено, Сима Милутиновић Сарајлија у Србијанки својој, части П. од стр. 39.—42. то исто као што је напред написато. али мало у другој ворми у песми прича овако:

3.

Народњи вожда избор.

Јако Венус из' пјенице мора,
Тритониа плавоокас' јави,
Судбоправца л' паче јестност грану
Зором љубве и сунашцем воље
Узвишене живостностју над' сва
И времена, и вешчества танија
К'о л' над' простор тако над Етером;
Тад' О'рао слетну на земљицу
Говјејца му окитети жребјем
Јединственим Милионов' људи,
Исплаканим вјекова тјец'ма,
И кадилом угодиа општа;
Сав се Олимп смертног' упропасти,
Ком' Небовлад моћи печат своје
Притиснуо та на чело мушко,
И живот му пре' рођења брои;
Сви г' у љубе кад' и ко их отче,
Радост'ма га забављати стану
Сви' милина, даров' надтјечна,
Сви у добством поздраве га рока,
Прие л' борбе овјенче му главу;
И да г' у Стикс Тетис замочила,
Текар би мус хтела Поликсена...
Кроз' тљеностцу правце к' вјековјечју.
Ал' тог' нитко посредствиа божја,
Сербу л' паче с'општене удаће'
Непрозрео, кром једини Главаш,
Тајно злобам' над крившиес' гоњче....
Пак на первом у Орашцу сајму,
Сродну Сербству без усмака реко,
Избрат' шћевшу најглаваром њега
Свем Народу жељевшем га здавна;
Забубњао колик' и гда мого:
„Море браћо! Ја нијесам за тог'!
Јер лудоват' волим нег мудричит'.
Већ' ме ово послушајте цигло,
Ето вама побратима мога,
Црног Ђорђа вам' извјестна свјема!
Вјерујте ми прецјенит се не мож',
Све нас проче он је премашио....
Ја га први у свему ћу слушат',
А уздам се и ви сви готови!",
Благодаре откровноме Сербу,
Пак пристану на совјет и с тога;
Нег' и Ђоко ту дошавши с' њиме
Простодушно и без лицемјерја,
Кроз' плач грозни с' нехотјењем тврдим
Отказујес' примит' верховенство:
„Којекуде, ни ја нисам, браћо!
За тог' посла, као ни за вожда

Већ' тражите на то в'рснијега;
Љут сам Срби, смлатићу странпутца,
С' непослушна миех садриети,
Нит' се игда са'м покорит' оном,
Што загушит' и Converts Бореас' узда...
А камо ли Отоманства грожњи,
Докле сила не признаде кривде,
И неузри своје и слабине'е,
Док неспустис' мнимост искат мира,
Међусобна л' нуждног' приатељства
Улоквице бездну смјештајуће."
Но залуду све колико с' презре,
И власт му се пуна даде одма;
По словима л' грлатог' Станоја,
И његовог' родственика Вула,
У глас викну: „Ми' нипошто другог'!
Кром' ког' реко благовјеститељу,
Сам не хтевши', што бољега знао,
Чак од' негда чудом миришућа."
Тако истог' вождом на миене
Строга Ђорђа, но в'рлости љубца,
Презнатнога и с' рођења сама,
А некмо ли посљедствиам' жизни,
Што истину јоште свиет воли,
И потомство мари знати дику.
Тко л' би већ' сад' не сљедово томе,
Ког' витези признадоше најпре
Чарапићи и Јаковљевићи,
Заклев му се ту пред' свјема најпре
И у смрт га слушат најточније;
Залуд после Катић негодова,
Што жреби'е непануло на њ'га,
За луд' Ј...в поређа с' ш'њиме,
Кочеперић' утркивати се
Шири хладом...
Све странит'се морали су сваки,
Ил' положнт' ненадвишна влади.

Заклетва народња, и миропомазање Цара-Ђорђево.

Кад тако народ себи избере Кара-Ђорђа за Врховног Вожда и Управитеља србскога народа; и Кара-Ђорђе се по вољи народа поглаварства прими. Тад стари седовласи прота Буковички, ТАНАСИЈЕ АНТОНИЈЕВИЋ под ведрим небом ту у ОРАШЦУ, пред изкупљеним народом, за срећно отпочето то свето дело, за ослобођење српскога народа од Турскога варварства, одржи молебствије и свети водицу. Кара-Ђорђе се закуне: „*Да ће он као Врховни Вођа и Управитељ српскога народа; народ србски од Турака, и од свачијег насиља и неправде бранити, и заштићавати, и свагда јуначки га противу непријатеља Србства водити и веран му бити.*

После ове заклетве Кара-Ђорђе целива свето Еванђеље и частни крст, и *седовласи прота* ТАНАСИЈЕ помаже Кара-Ђорђа светим МИРОМ и благослов му од Бога даде!

По том сви кнезови првaци јунаци, и сав ту сакупљени народ, ког је ту на скупу око 2.400 људи оружани било*) зада веру један другом, и над частним крстом и светим Еванђељем закуну се, да ће један другом и Кара-Ђорђу верни бити, и све што он заповедао и наређивао буде слушати и вршити, и да га нигди и никад издати неће; говорили су сви гласно за протом страшну заклетву ову: „*Ко издао, издало га тело; пожелео поћи, али не могао! У кући му се не јављало ни старо ни младо! Од руке му се све скаменило; у тору му овце не блејале; у обору краве не рикале. Да Бог да се у сињи камен претворио, да се други на њега угледају. Не био срећан ни дуговечан, нити лице Божије икад видео! Амин!*“ — *Амин!* Викали су на сваком ставу. —

Кад уставши народ ову заклетву положи, прота Буковички ТАНАСИЈЕ прекрсти сав скупљени народ, по трипут частним крстом и пошкропи га освештеном китом од босиљка на све четири стране. Кара-Ђорђе помоливши се Богу са старешинама, и искупљеним народом, за срећно њихово предузеће, целивају сви частни крст и свето Еван-

*) Нека овде не мисли читалац да су тад ти оружани Срби били подпуно оружани, и да су они имали исправно оружје; од њи по већој части, имао је човек, по једну дугу пушку на кремен, или по један или два пиштоља, или по јатаган (нож) за појасом, редак је који ту био од усташа Срба даје од та сва три рода оружја са собом имао, осим Главашеви ајдука и други који богатији Срба и Кнезова; тако исто нису имали ни барута и олова за напунити пушке, него су давали један другом по један фишек, да напуни пушку с којом да убије Турчина, па да од њега добије фишека а и добро оружје, и када су убивши Турчина таково добијали, делили су између себе. Било је на том скупу и такови људи који су на скуп и под барјак за слободу Србије дошли оружани са секирама, косама, ашовима, и другим оштрим орудијем, и алатима. Ето са каковим је оружјем онда Раја, себи слободу, од силни тирана извојевала. Така је оскудица код њи у оружју била. Истину нам каже народна песма: „*да је се дигла кука и мотика*“. Кад је град Шабачки године 1867 у србске руке опет пао, мноштво у њему нашло је се пушака кремењача, све изанђали и отрцани цевара по ратовима за време десетогодишње војне Кара-Ђорђеве, које су Турци по паду Србије 1813 год. од народа покупили, било је пушака у који у табану није било чивија, и који је као и цев без пафти, да из кундака неиспадне, ликом и опутом за кундак увезата; било је на истима у место каиша на ком се пушка о рамену носи „*погон*“, од какове врце, лике, а и саме павитине — дивље — лозе. И осим свега овога изанђалог оружја, заостало је у Шабачком Граду по изласку Турака 12 Кара-Ђорђеви топова, који су у Београдског Града Тополивници изливени, године 1809, 1811 и 1812 са надписом: „*Врховни Вожд Србског Народа Кара-Ђорђе Петровић.* Оваково оружије требало би у војени Музеум оставити, да виде потомци с' каковим су оружијем њиови стари себи слободу од силни Турака извојевали! К. Н. Н.

ђеље, прота их благослови; и онда Кара-Ђорђе и сви између себе братски се и весело изљубе.

Кара- Ђорђе тад узме протом Буковичким освећени барјак, који је пободен био, код стола од древени сошица у земљу ударени, и по вр'у исти, одозго од наметатог грања начињен био, на ком је, свето Еванђеље, частни крст, и видрица освештане воде при Богомољству стајала; *па га јавно за ослобођење народа Срб̓ског, од Турака развије;* и преда га у руке храбром и безсмртном јунаку *Танасију Рајићу* Страгарцу.

О миропомазању Кара-Ђорђа, Чубра Чојковић у Србијанки својој части II. од стране 43—44 у песми овако то свето дело пева:

4.

Помазање Вожда.

Свети Са'во приспјети је хтео
На тај избор свог' потомства славни,
Да свим' серцам још привнуши духа
Укрепив их благоумја штитом,
Праунука л' да истог' освешта
Озарием предвозвјестивши га,
И помазав миром правдољубља;
Ал' Највишји не прими му молбу
Участвоват'...
Што из' вољје в'рлости је тећи.
С' тог' невидан присуствоват' мого;
Но старцу је Проти Буковичком
Танасију Антонијевићу
Предостало замеинит' Сав'у
Сербу свеца и просветитеља...
Благословит'у Народу Ђорђа
Молебствием општедушја чиста,
Да упућа свог' Народа дјела
Сва блаженим чловјекољубјем
Најнуждњим владалцима људства;
Тие дјела свем су свјету јавна,
На прозору свагдашње му стоје,
Свјем надежда и ужитак правом,
Ал' њјим језгро чоечна блажја,
Божественост ак, им идеалом;
Славе л' храм се похвалост'ма сјаје,
А пороци троне потресују,
С' тог' Фаетон негда мимостркне
Приплануги, за бјелост одличит',
Да б' опета извори пресахли,
И он стопљен у Ериндан био;
Све к' надвишјем' узвраћају с' вали',
Ни пропусте узвест' отмјености
Стру'ја' с'гласјем у духовног' стране,
Да уживљу мазде Фуриоса (камил'ус)
И с' божају с' пјевкам Урание.

Кара-Ђорђе поставља старешине, разређује војску, издаје заповести, и са писмама и порукама позива народ по свој Србији на устанак противу Турака.

После избора, миропомазања, и свршеног молебсвеног чина, са презивањем светог духа, Кара-Ђорђе испоставља старешине, одреди сваком по неколико од своји војника, који је код ког старешине волео, уреди их по војнички, поучи их и охрабри, одреди их који на коју страну да иде, народ на оружје да подиже, и у чете да збира; изда им заповест да по селима ханове турске пале, и гди год ког Турчина виде да га убију; и онда их изашље те сваки на своју страну оде.

После овога Кара-Ђорђе у Орашцу напише 12 писама на лично познате му главне људе по Србији, у којима им јавља да је он устао противу Турака, да турске ханове по селима пали, субаше и Турке бије, и да добро успјева. У којима позове и њи да народ на оружје покрену и да то исто чине: 1. Књигу пише *Ђуши Вулићевићу*, трговцу у Азању округа Смедеревског; 2. *Миленку Стојковићу*, Бинбаши у Кличевац, и његовом Буљукбаши *Петру Добрњцу* из Добрње; 3. Кнезу *Момиру* из Лучице, сва тројица у Пожаревачком округу; 4. Кнезу *Стевану Синђелићу* — доцнијем бесмртном Каменичком јунаку — у Грабовац, у Ресаву; 5. *Милији Здравковићу*, Кнезу у Ломницу; 6. Кнезу *Јевти* у Обреж у Темнићу; 7 Кнезу *Милоју Теодоровићу* у Црнчу у Левач; 8. Бинбаши *Стевану Јаковљевићу* у Белушић у Левач; 9. *Мијушку* Кнезу Левачком, свима у Јагодинском округу, да подигну народ на оружје, да попале ханове по селима, побију и протерају Турке из села, и да чувају око Јагодине да Турци из села у народ не излазе, докле он к' Јагодини с војском не дође. 10. Књигу пише *Милану Обреновићу*, трговцу у Брусницу; 11. *Милићу Дринчићу* Буљукбаши у Теочин и 12. *Лазару Мутапу* у Прислонцу, да њих тројица подигну народ Рудничког округа, да попале турске ханове, побију Субаше по селима, и да чувају да не би Турци из Рудника изашли да села харају, докле он са војском не дође, да

Рудник узму. И покрај овога писменог позива Кара-Ђорђе им по разносачима писама и усмено поручи, да ако би који издао, и не би хтео са народом устати противу Турака, да му се олако неће проћи. — И осим ови позива, Кара-Ђорђе пошље поуздане људе и другим главнијим Србима по Србији, са таком истом поруком, да устају против Турака. Овај позив принесе то, да позване речене старешине, главни људи и народ, чујући, а и више њих познавајући силну моћ Кара-Ђорђеву и што рече, не пориче; а имајући тврду веру и поуздање у њега, стану се свуд, које с вољом, а које и без — воље — дизати противу Турака, у чете збирати и радити по позиву његовом.

О Кара-Ђорђевом устанку пролети глас кроз народ као муња, и одмах се почну дизати Срби на оружје противу Турака по свој Србији, за који устанак дознаду у Београду и Дахије.

Кара-Ђорђе јавно војује противу Турака. Ханове турске пали, Субаше и Турке бије, и народ на оружје подиже.

Пошто народ Кара-Ђорђа у Орашцу за Врховног Вожда, Управитеља и првог Господара народњег избере, прогласи, и на верност му се закуне; да последњу кап крви за њега и слободу народњу штедити неће, и пошто Кара-Ђорђе испоставља старешине, изашље их у народ, и свуда по Србији разашље људе са писмима и усменим заповестима, да се народ на оружје диже; он онда са задржатим код себе 800 Срба, са Марком Катићем, и са другим неким старешинама, које је код себе задржао, крене се из Орашца, узевши са собом и заробљене Турке, оде у Раниловиће на конак; запали турски хан и Турке побије, и сељане на оружје дигне. Па сутра дан одавде оде у Дрлупе, те и ту тако исто учини, па одатле удари на Дучин, и оде у Рогачу, гди Јанка Катића код куће не нађе; па одатле оде у Стојник, те и ту хан запали и Турке потуче. Но почем ту разуме од терзије Николе Ракића, који је из Београда ишао, да 35 Турака из Београда у Тевтиш*) иду, и да ће у Сибницу на конак. Кара-Ђорђе се одатле из Стојника врати, и оде Сибници, да раније Турке дочека и побије; гди му ту и Качерски јунак Буљукбаша Арсеније

*) Тевтиш турска је реч, и значи Екзекуција, која мири и казни противнике. Гласник IV. од стр. 118—125.

Лома са 80 Рудничана дође; кога Кара-Ђорђе на Београдски друм пошље, те ухвати бусију одакле ће Турци доћи, с налогом да Турке у Сибницу мирно пропусти, но ако се који натраг жив врати и из Сибнице побегне, да их побије. Кад речени Турци у Сибницу дођу, Кара-Ђорђева заседа обори ватру из пушака, гди убије 16 Турака, а други побегну натраг к' Београду, но Лома испадне на друм, двојицу убије а 17 живи му се предаду, које Лома у Сибницу Кара-Ђорђу доведе; од којих одузму коње, оружје и одело, и на бође јунаке разделе, а Турцима њихово Србско старо одело даду. Но како и ту Кара-Ђорђе од Радоја Трнавца Буљукбаше из Раниловића разуме, да неки Томаш из Венчана забрањује сељацима, и одвраћа их да не устају противу Турака. Тако Кара-Ђорђе из Сибнице поведе са собом и те заробљене Турке, крене се преко Миросаљаца, Тулежи и Стрмова, из којих села потера из сваке куће по једног човека у војску, хтео не хтео и 4. Фебруара дође на конак у Венчане; но Томаш чувши да иде Кара-Ђорђе већ је утекао био. Ту Кара-Ђорђе заповеди те убију једног Турчина, о кућним га вратима Томашевим обесу, његовог сина, а и све сељане, који су за оружје способни били, на војску потера.

Сутра дан 5. Фебруара одатле оде с војском Кара-Ђорђе у Даросаву, и разашље писма и поруке на неке главније људе и позове их да народ на оружје дижу; па 6. Фебруара одатле оде преко Буковика у Врбицу, гди ту преноћи, и разуме да је Петар Кара, Трешњевичанин, скупио 400 Срба у Шаторњи и чува друм поред Јасенице, да не би Турци од Рудника у народ продрли. Ово Кара-Ђорђе одобри, и пошље му поруку да остави 300 људи да друм добро чувају, а он да му у Тополу са стотину људи дође.

И тако Кара-Ђорђе идући кроз ова села свуд је ханове турске попалио, субаше и многе Турке, који избегли нису, побио, 28 Турака заробио, народ на устанак охрабрио, и 3.000 Срба оружани око себе скупио; па чувши да ће му Дахијски посланици ради преговора о миру доћи, из Врбице са свом својом војском 7. Фебруара у Тополу оде Гди му и Петар Кара са 100 Срба дође, кога Кара-Ђорђе

врати натраг, и заповеди му те оде Руднику, и све путове око Рудника поседне.

Преговори Дахија са Кара-Ђорђем за мир, и продужење војне

Узнавши Дахије у Београду да је Кара-Ђорђе устао противу Турака, и да је многу војску око себе сабрао, те турске ханове по селима пали и Турке тамани, уплаше се, да и сву рају по Србији на устанак противу Турака не подигне, па одреде четири стара Турчина, који су имали беле браде као снег, и неког калуђера *Мату*, родом из Жабара Крагујевачког округа*) који је био код Митрополита Леонтија у Београду, и пошљу ји као своје посланике у Тополу Кара-Ђорђу, да би га ма на који леп начин склонили на мир. Посланици дођу у Тополу баш тај дан 7. Фебруара кад и Кара-Ђорђе с војском. Они стану молити Кара-Ђорђа да се умири, и угиша народ, и да се прође кавге и размирице, и да ће му Дахије дати 500 кеса новаца. Но Кара-Ђорђе то помирењи посве одбаци, и захте да се сви Турци из села у градове иселе, и да не буде више ханова и субаша по селима, и да за то двор Аустријски јемствује, само тако могао би на мир престати, одговори им.**) — Дахијски посланици безуспјешно врате се натраг, и кажу Дахијама како Кара-Ђорђе и на какови мир пристаје?

Том приликом Кара-Ђорђе пошље у Крагујевац писмо на муселима Кара-Мустафу, да му одпусти богатог трговца Младена Миловановића из Ботуња, округа Крагујевачког, кога су Турци утамничили кад су и Кнезове секли и држали у тамници, и хтели га посећи, у размену за 20 заробљених Турака; с тим ако он то не учини, да ће он с војском на Крагујевац ударити, запалити га, и све и мушко и женско, мало и велико исећи. Кара-Мустафа онда без даљег говора одпусти Младена у замену заробљени Турака, који са истим писмоношом Турчином у Тополу Кара-Ђорђу оде; а и Кара-Ђорђе 20 Турака из ропства пусти.

*) Гласник IV. стр. 259.

**) Кара-Ђорђе је Турцима, дао знати, а и доцније давао им је на знање у преговорима, као да је склоњен мирити се, но то је чинио само зато да би се пролеће приближило, и гора зазеленила. Гласник IV. стр. 126.

— Овај Младен доцније велику је улогу у Београду имао, и био подпредседник Савета. —

По одласку Дахијски посланика у Београд, Кара-Ђорђе задржи се још два дана, скупљајући војску, и разашиљући писма, и строге заповести по окрузима на оне старешине и људе, који се нису усмјелили, и затезали да народ на устанак покрећу. Па из Тополе 1 . Фебруара оде у Јагњило, а 11. са војском пређе преко Космаја и дође у Рогачу на конак.

Дахије, како су од своји посланика, шиљати у Тополу, разумели, на какови би мир Кара-Ђорђе склонио се; и како Кара Ђорђе има око себе велику војску, и како му и дању и ноћу војска придолази и умножава се, и како у робству код њега има и Турака, баце се у бригу, па се договоре, *и не гледајући на њихово понижење, ићи и молити угњетену рају; — Силници!* Одреде *Дахију Аганлију* са 200 оружаних коњаника Јаничара, да иде и да Кара-Ђорђа ма с' каквим обећањима и новчаним жртвама на мир склони

Аганлија изађе са Јаничарима из Београда, па удари преко Колубарског среза, који још није био устао противу Турака, па их превари, те с њиме 1.000 људи пође да иду да траже Кара-Ђорђа, да се с њиме мире, и 11. Фебруара дође на конак у Дрлупе, кад и Кара-Ђорђе у Рогачу. Па изашље људе те позову Кара-Ђорђа, да дође, да се састане и мир учине. Кара-Ђорђе одговори да ће му доћи, и сутра дан 12. фебруара оде с војском у Дрлупе и стане близу Аганлије, гди је с Турцима на конаку у селу био. Па онда Кара-Ђорђе узме са собом неколико добро' оружаних момака и до десет старешина, па изиђе напред на пола пушкомета пред својом војском у отворено поље, и позове Аганлију на састанак који му изађе са 20 одабраних Турака, и кад се састану и поздраве; Аганлија стане склањати Кара-Ђорђа да се умири и утиша народ. Кара-Ђорђе му одговори; да не може мира бити: и наброји му све зулуме, које Турци народу Србском чине. — Аганлија одговори Кара-Ђорђу: „*Уверавам те, да од сад неће бити зулума, ни убиства, ни срамоћења, и неће бити ханова*

по селима, ни субаша, само умири народ: а што је било било, више неће бити! — Ми ћемо ти дати 500 кеса па ако у нама вере немаш, а ти се пресели у Немачку и тамо живи; купићемо ти и у Немачкој лепу кућу, Баштину, Шљивак, Виноград, Воденице, и све боље него што у Тополи имаш!" Кара-Ђорђе: „*Ја знам да би ви мени дали 500 кеса, само да одем у Немачку, а после би дали Немцима и хиљаду, кеса те би ме Немци вама предали, те би ме ви посекли. Које куде Ђорђе с вама неће мира.*" И онда рече: *Ја ти дајем тврду веру и заклињем се, да ја нећу бегати од народа, нити ћу народ оставити, да га ви опет газите и сечете, да ми дате и пет иљада кеса Ко ће вама више веровати, и кога би нам, ви, јемца могли дати, ако би се помирили, да ће те ви вашу реч и веру одржати, да не преварите?*" Аганлија: Ви можете нама веровати, да вас нећемо преварити, но биће тврдо и верно како уговоримо о миру, а за јемца цара немачкога, кога би ви тели, да за нас добар јемац буде, то вама само дати не можемо, нити Немца, нит другога краља, јер још се нисмо добро ни познали, па ко ће за нас добар бити?" Кара-Ђорђе: „*Па кад вас цареви не познају, и кад вам они веровати неће, како ћу вам ја са народом поверити се?*" У то магновење пукне једна пушка у Селу од Аганлијини Јаничара; војска србска помисли да на Кара-Ђорђа пуцаше, па у једанпут као ватра полети, и опале на Турке, гађи Аганлију у ногу рани. Арапина његовог код њега стојећа убију, и мал што Срби не кидишу да све Турке побију; но Кара-Ђорђе викне, и у једанпут заустави и Србску и Турску војску. Но у тој узбуни, опале из пушака и Аганлијини Гавази, те мало ране у главу Станоја Главаша и убију Кара Ђорђевог момка Јована Ђауровића из Барошевца. Кара-Ђорђе обуставио је битку за то, што би многи Срби у Дрлупи, који су били дошли са Аганлином страдали, и оставио је да ноћу на Турке удари и да ји све побије. Но како је Аганлија у време узбуне побегао у једну кућу, тако како се смрачи, ноћу мучки извуче се са својим Јаничарима из Дрлупе, и побегне у Борак те ноћи, и сутра дан у Београд оде.

А Кара-Ђорђе оде из Дрлупе у Рогачу, ту ноћи, и оде у Губеревце на конак. Дахија Аганлија како дође у Београд каже Дахијама о преговору мира са Кара-Ђорђем, тако и о догодившој се узбуни избацајем пушке његовога момка, чрез које је преговоре и прекинуо, и да би што и могло од мира бити да се тај случај није тревио. Дахије препишу то договарање Аганлиној неуметности; па одма одреде и пошљу Кара-Ђорђу и трећег свог посланика Фочића-Мехмед Агу у Губеревце*), да и он покуша да Кара-Ђорђа на мир склони; који саставши се с Кара-Ђорђем, обећа му силно благо, и све што он хоће дати, само да се умири Но и његово посланство напразно буде, па се и он без успеха у Београд врати.

Кара-Ђорђе из Губереваца преко Београдског огруга пређе и оде у Смедеревски округ да и тамо народ на устанак подиже. Дахије у Београду не имајући мира, и по четврти пут одреде посланике из 10 најглавнији и најстарији своји Турака, и са њима Митрополига Леонтија Грка, и Калуђера Мату, и пошљу их пред Кара-Ђорђа у Паланку, да би га на мир склонили Ти посланици кад дођу у Паланку изашљу Калуђера Мату те нађе Кара-Ђорђа у Ратарима Крагујевачког округа и позове га на договор у Паланку; но овај Мата ако је и звао Кара-Ђорђа на договор ради мира, увек, па и сад говорио је Кара-Ђорђу да се никако не мири са Турцима, но само да чини преговоре и да тиме протеже докле пролеће не наступи и гора не зазелени, да се лакше ратовати може; но и сам Кара-Ђорђе и без Матине поуке тако је чинио. Па сад крене сву војску од 4000 људи и оде у Паланку, на разговор. Како дође узме уза се неколико старешина и добро одевени и оружани до 40 јунака момака. Остави војску покрај Паланке, па управо оде у кућу гди су Дахијски посланици са Митрополитом били. Како код посланика уђе поздраву се једни с другим и поседају гди Кара-Ђорђе каже те и његове старешине поред њега седну. Сад посланици кажу како су их Дахије послале да учине мир, и како није могао то

*) Устанак Срба од Свегића стр. 18 и Истор. Пав. Јовановића стр. 9.

Ангалија у Дрлупи и други учинити, због догодившег се случаја; и поред свега што су му до сад говорили, да неће бити ханова по селима, субаша, зулума и бесчашћења. Обећају у име Дахија Кара-Ђорђу, да ће га они поставити Кнезом над целим пашалуком београдским, и дати му плату од 500 кеса годишње, и да он посредством Кнезова купи данак од народа, у што се Турци неће мешати, па да Дахијама предаје, а они да Цару шиљу, и да ће се Дахије о свачему са Кара-Ђорђем договарати, и пријатељски с њиме држати се, и да га неће преварити; дају му Бога за јемца? Само нека стиша и умири народ? Ово и Митрополит Леонтије све потврди као истинито обећање Дахијско. Кара-Ђорђе одговори, да он како њима, тако и Митрополиту верује, да су тако Дахије обећале, но он Дахијама не верује докле му год они не даду каквога Краља за јемца. Па и поред тога да он не може сам одмах умирити распаљени народ, који је свуда на оружје устао, него да оставља рок од један месец дана, докле сазове народну Скупштину, па да се са народом и Србским старешинама договори, и онда, да ће се моћи о преговору за мир договарати. На то један од Турака рече: све то може бити и одмах ако ти хоћеш. А други Турчин: „*Зар не видите да Кара-Ђорђе само на месец дана за мир отеже докле гора не зазелени.*“ — Кара-Ђорђе им каже: „*Идите ви натраг, и кажите Дахијама што вам ја рекох, и ја при тим и остајем!*“ И посланици се са Митрополитом врате у Београд безуспешно као и сви дотадашњи.

Кара-Ђорђе заузима Крагујевац, осваја од Турака град Рудник и Јагодину. Издаје наредбе, и позива народ на скупштину у Остружницу.

Пошто се посланици Дахијски у Београд врате; Кара-Ђорђе добије писмо, од Буљубаше Арсенија Ломе и Петра Каре, да страни Турци у Рудник долазе, и да их је већ до 500 придошило Сали-Аги Бику рудничком у помоћ. Кара-Ђорђе као што је и из Орашца писао рудничким главнијим људима да народ на оружје дижу, и да ће он

са војском дођи да Рудник освоји. Тако, сад пошто је поумножио своју војску; из Паланке крене се преко Саранова, и Чумића, и оде Руднику.

У Руднику је тад било двојаки Турака једни, који су били староседиоци под Бегом Токатлићем, као Цару одани; а други Дахијски Јаничари, над којима свима био је заповедник београдског четвртог Дахије Кучук-Алије брат, Сали-Ага, кога су као што је речено због његовог тиранског насиља женскиња србског, звали рудничким Биком. Па како је Кара-Ђорђе устао противу Турака, одредио је Буљукбашу Арсенија Лому и Петра Кару Трешњевичанина, те су са 500 Срба чували путове око Рудника, да Турци у Шумадијска села, у којима је народ устао противу Турака, не изиђу, и штету не учине. Тако Сали Ага Бик неимајући довољно одбране, позове у помоћ те му дође ужички Муселим-Џавић и Карановачки Пљака са 500 Јаничара.

Кара-Ђорђе како дође с војском Руднику, одма позове рудничке Турке на договор. Гди му изађе *Токатлић* са још два Турчина. Кара-Ђорђе имао је ту политику, да раздвоји Турке Султанове од Дахијски привրженика, да их лакше ломити и сатирати може. Па од *Токатлића* захте да му у руке предаду Сали-Агу-Бика, и дошавше Муселиме Алила-Џавића и Пљаку, или да их одма са свима Јаничарима истерају из Рудника, оставивши им рок од 24 сата; па ће он њих као царске послушне Турке све на миру оставити; не учине ли то, он ће с војском на Рудник ударити, запалити га, и све под нож ставити. Кад се Токатлић врати у Рудник и каже захтев Кара-Ђорђев. Дахијски Турци кад то чују уђу у Град и стану се за отпор спремати, а тим више што су чули да Дахија Кучук-Алија иде свом брату у помоћ. Кара-Ђорђе и он за то чује, па раздели војску у четири поделе; са првом оде сам уз Јасеницу; другу пошље те оде повише Рудника поред Јасенице; трећу стави код *Катрена*; а четврту код *Звезде;* и тако опколи Рудник са свију страна и позове Турке на предају; но кад Турци не хтедну му се предати он 28. Фебруара пред вече udari на Рудник, гди 86 Турака

побије, и у вече по ноћи више им кућа запали. Тад Турци виде да се одржати не могу, а и ране неимајући, изашљу *Токатлића* и замоле Кара-Ђорђа да их пропусти да из Рудника изаћи могу, да у Ужице иду. Кара-Ђорђе бојећи се, да Кучук-Алија са војском Руднику у помоћ не дође; одобри да страни Турци изаћи могу, а староседиоци да се ништа не боје, нека на свом месту седе. Па одреди један појак одељ Срба и те ноћи пошље ји, те увате заседе на Ужичком путу по више неке старе *Црквине*, на Рудничиштима одакле се пут за Чачак одваја, с налогом да кад Турци туда ударе, да ји из заседе побију. И тако, кад то Кара-Ђорђе нареди, сутра дан рано 29. Фебруара Турци и сами из Града изађу и за Ужице побегну; па идући путем за Ужице виде утрвен пут од људи, па се сете да ји Срби негде у заседама чекају; па окрену друмом чачанским на Јелен-Гроб, који утрвен био није. Србска заседа кад то види, она кроз шуму претрчи те ипак увати заседу и на чачанском друму, и кад Турци наступе, они оспу ватру из пушака и убију до 200 Турака, па и оба Муселима Ужичког *Алила-Џавића* и Карановачког *Пљаку*, кога убије Антоније Ристић доцнији Војвода, кога *Пљаком* прозову, — за то што је тог Муселима Пљаку убио, — а силни Руднички Бик-Сали-Ага са осталим Турцима избегне и од освете Србске спасе се

Кара-Ђорђе по одласку Јаничарски Турака уђе у Рудник, гди нађе до 45—50 Турски заоставши кућа са њиовим породицама, и позове неколико заоставши главнији Турака, те му у турску Мешћему-Судницу дођу, којима каже да се мирно владају и да своје послове као и догле раде, да се ништа не боје, јер ји нико и ни учем узнемиривати не сме. Па како је тог дана дошао био из Бруснице трговац *Милан Обреновић* са 60—70 Срба Рудничана, њега Кара-Ђорђе пред Турцима постави за старешину Рудника и Рудничког округа, и строго заповеди му, да обдржава ред у народу и да не би ко Турке узнемиравао, јер ће за то главом платити. Но Турци не смедну у Руднику остати, него покупе жене и децу, и сви у Ужице оду, а Рудник пуст оставе. После овога Кара-Ђорђе запали Сали-

Аге-Бика конаке; распусти рудничку војску, која је под Буљукбашом Арсенијем Ломом, Милићем Дринчићем из Теочина, и Мутапом-Лазаром из Прислонице у боју била, да на три дана кући оду, да узму што им је потребно, па да у Врбицу сви дођу. А Милану Обреновићу као новом старешини заповеди, да иде у округ међу руднички народ, да га на оружје подигне (јер је дотле врло мало Рудничана противу Турака устало), па да са свима другима уставшим Србима и он у Врбицу дође. Затим Кара-Ђорђе тог истог дана остави спаљени Рудник, пређе с војском преко Рудничке планине, дође у Страгаре на конак, војску одмори, па оде у Тополу и војску распусти на три дана, а после трећег дана оде у Врбицу, да дочека сву војску па да на Јагодину иде, као што је из Орашца, Кнезовима и главнијим људима писао.

Виде Дахије у Београду, да су сви труди и напрезања њиова узалудна, и да Кара-Ђорђе неће мира; него да све више и више рају на оружје подиже, по селима и друмовима Турке затире, па да је одпочео и по варошима да Турке бије и вароши пали. А неимајући довољно војске да противу њега пођу и устанак угуше, одреде Дахију Кучук-Алију да са 600 хатлија трчи Руднику у помоћ, да га одбрани; па да одатле оде у Арнаутлук, да покупи војску под плату, па да им час пре у помоћ дође да рају умире.

Кучук-Алија са 600 хатлија излети из Београда, па пође Руднику, но кад у путу од Кнеза Максима из Губереваца београдског округа чује, да је Рудник спаљен и Турци истерани и потрвени, и да се Кара-Ђорђе у Врбици очекивајући војску са неколико момака налази. Тако Дахија Кучук Алија пође Врбици спровођен мукло странпутицама издајице Кнеза Максима*) и изненадно удари на Кара-Ђорђа, који је у Врбици у једној долини на подножју високе планине Венчаца, са своји 50 момака чекао војску

*) Овај кнез Максим кад изда своју браћу Турцима побегне у Београд; но кад Бећир-Паша 1805 год. дође у Београд и Дахије буду погубљене, тог Максима изиште Кара-Ђорђе од Бећир-Паше, који довелен буде на Врачар; кога Војвода Јанко Катић посече. Мемоари Прота стр. 81 и 82.

да му дође. Бој се жесток отвори, који је читав сат трајао, но кад хатлије пођу да ји облету, Кара-Ђорђе нађе се принуђен, те са својим момцима одступи уз брдо у планину Венчац, гди турске Хатлије не могну ји гонити и тако се битка прекрати. Но ту падне у Турске руке Кара-Ђорђева сексана — товарни коњ — са пушкарским алатом, на којој је био и Кара-Ђорђев Ћурак — горња хаљина — које Турци узму и у Врбицу одступе. После овога боја Кучук Алија не хтевши ићи Руднику, но одседне у Врбици, и кад се поодмори, пред вече одјури у Крагујевац.

Кад те ноћи и сутра-дан 4. марта војска се у Врбици искупи, а и Рудничка под Миланом Обреновићем, Арсенијем, Ломом, и другима вођама придође. Кара-Ђорђе одма одвоји један појачи део војске, те га пошље правце за Дахијом Кучук-Алијом Крагујевцу. А другу сву војску крене, удари преко Београдског округа, те још неуставше Србе на оружје подигне; изда заповест Чарапићу Васи да друм под Авалом и око Београда чува, да не би Турци у народ изашли да штету учине, па пређе у Смедеревски округ, гди се са искупљеном војском под Ђушом Вулићевићем сједини; од које војске неки део одреди и пошље Смедереву да Турке у запту држе, да не би у народ изашли да штету учине. Па се са свом војском крене Баточини гди је Кучук-Алија послао под Ганићем 250 Арнаута да пут узапте, и да комуникацију од Јагодине за Београд држе. Но како су се ту Арнаути утврдили били, Кара-Ђорђе не хтене ударити на њи, но остави један део војске да ји у обсади држи; па не хте ићи ни Крагујевац, почем чује да су сви Турци из Крагујевца са Кучук-Алијом у Јагодину побегли, него од Баточине окрене војску и правце оде Јагодини, гди 9. Марта стигне у селу Штипље под планином Црнога-врха; и одагле позове све старешине и јунаке Јагодинског округа, којима је из Орашца писао да му дођу, да на Јагодину иду.

Но Кучук-Алија у Јагодини дочује, да су му Арнаути у Баточини обкољени и да им опасност од Срба прети, па одреди 500 хатлија са Делијом *Јосун-Агом* и пошље га Баточини да Арнауте обсаде ослободи; који се издајом

или небрежењем старешине Теодосија Маричевића, који је са 1500 Срба на *Липару* друм чувао, провуче и оде Баточини, гди стигавши нападне на Србе их растера а Арнауте обсаде ослободи, и остане те ту преноћи. Но Кара-Ђорђе како чује да су Хатлије под *Тосуном* отишли Баточини, узме један део војске, па сам брзо из Штипља оде за Тосуном Баточини, гди те исте ноћи к Баточини дође; па понамешта пешаке у заседе друмом, куда ће *Тосун* са Турцима за Јагодину да се врати, а кол себе задржи неколико пэшака и 600 коњаника; и тако те ноћи приправљен тајно, стане Турке очекивати да из утврђене Баточине изиђу. Делија Тосун-Ага сутра дан рано са 250 Арнаута пешака и 500 хатлија изиђе из Баточине и пођe друмом Јагодини, но не дошавши до Срба који су га у заседама чекали, примети због утапканог пута да га Срби негде чекају. Па окрене странпутицом преко Кијева к' Јагодини. Сад Кара-Ђорђе и са коњаницима и пешацима натури се за Турцима, стане ји гонити, гди ји стигне, и све пешаке турске а и многе хатлије побије, и тако Кара-Ђорђе гонећи ји и затирући, једва Газија-Тосун-ага*) са сто хатлија у Јагодину жив издре, а остали Турци сви изгину, и Срби леп шићар у хатовима, лепом оружију, оделу, новцу и другим којекаковим стварима задобију.

Кара-Ђорђе кад ове Турке од Баточине пошавше разбије, 10. Марта дође опет у Штипље, које је од Јагодине два сата удаљено; и онда искупљену војску за нападај на Јагодину распореди овако: одреди Младена Миловановића са Крагујевачком и Милана Обреновића са Рудничком војском и другим старешинама, да 11. Марта изјутра рано, од *Црвеног-брда* покажу се с' војском, и ударе на Јагодину, а он сам да ће са Београдском и Смедеревском војском отићи Левчанима преко Бјелице и од *Ђурђевог-брда* на Јагодину ударити. и тако, кад која војска прва отвори бој са Турцима, да друга, одма удари Турцима у леђа да се разбију и Јагодина освоји. Сутрадан кад сване, Кара-Ђорђе први са својом војском од *Ђурђевог-брда* појави

*) Овај је Тосун-ага доцније са 200 Делија 1815 год. из Пожаревца излетио и на Србску војску од 20.000 ударио и покор с њоме учинио и у бегство многе Србе обратио.

појави се и пође Јагодини, но Турци излете и жесток се бој отвори; Кара-Ђорђе потисне Турке, у варош их стера и с' краја неколико кућа запали. Но Турци, који су се нападају Срба на Јагодину надали, одкад им је дошао Дахија Кучук-Алија, и призво себи из Ћуприје Гушанац-Алију са 1000 Крџалија, били су се утврдили, шанац и ров ископали, а и од дењкова заклон за одбрану начинили; па у те заклоне и утврђења повуку се, и стану живо пуцати на војску Кара-Ђорђеву, коју од вароши одбију; и Кара-Ђорђе морадне са великом штетом натраг за *Ђурђевобрдо* повући се; тек у то доба од *Црвеног-брда* појави се Младен и Милан са војском, и не могну по наредби Кара-Ђорђа ударити Турцима за леђа, због изненадно надошавше реко Бјелице. Тако турске хатлије излете на њих, ударе, разбију, и Србе у бегство натерају, гди многе Србе исеку; и у овим биткама нападајућим на Јагодину падне у боју око 150 Срба мртви, 50 рањени и око 20 Турци заробе и исеку.

Разбијени Срби ипак не изгубе присуствије духа ни куражи, да за слободу своју мрети не жале; стану се опет у Црном-врху за напад на Турке скупљати. Кара-Ђорђе оде у Темнић, па потом и у Левач, те сав народ округа Јагодинског на оружје подигне; па по други пут са већом војском на Јагодину 16. Марта дође, са свију страна Јагодину опколи и на јуриш варош узме, многе Турке побије и зароби, које озлојеђени Срби због прве битке све изсеку, варош опљене и запале.

Но дахија Кучук-Алија како је сазнао, да Кара-Ђорђе велику војску опет купи, да на Јагодину удара, и кад је чуо да он на Јагодину иде, не смедне ићи кроз Јагодински округ к' Ћуприји, и одатле у Арнаутлук да војску под плату купи, а и другу битку да дочека, него 15. Марта изиђе из Јагодине са Гушанцем-Алијом и са 1000 његови Крџалија, пређе Бјелицу и провуче се кроз Црни-врх преко Липара, udари на Крагујевац, и одатле преко Белосаваца и Кораћице на Тополу, гди Кара-Ђорђеву кућу, воденицу, амбар, чардаке и друге зграде попали, рану сву покупи и оде Београду.

Кара-Ђорђе кад освоји Јагодину остави ту јагодинске старешине да обдржавају ред и поредак у народу, да чувају да не би Турци од Ћуприје продрли, и да војску свагда приправну имаду. Па се са свом својом војском крене за Кучук-Алијом и Гушанцем у потеру. Но како су они по измакли били; Кара-Ђорђе у путу остави пешаке, да полако иду, узме све коњанике и најкраћим путовима, које е он познаво, појури, да би Кучук-Алију претеко, но једва га на конаку у *Ропочеву* стигне; и кад види да су се Турци око ватре, које су наложили били, резазурили — раскомотили — он онда заповеди те коњаници коње одјашу и подаље од Турака у једном лугу повежу; па онда узме људе, и потајно прикучи се ближе Турака, па на оне који су око ватре седили и лежали из помрчине опали из пушака, и убије десет Турака, многе их рани, и хтедне их још тући, но Турци у *Таламбасе* учине узбуну и одмах ватре погасу, па неспавајући сву ноћ, у зору појашу коње и одјуре преко села *Врчина* Београду. Кара-Ђорђе немогне их због тешког умора посусталих коња и људи даље гонити. Него о томе хитно извести Васу Чарапића; и Чарапић, који је Београдске Турке у запту држао, кад чује да Дахија Кучук-Алија са Гушанцем-Алијом за Београд преко Лештана иде, узме уза се 70 Срба, потече брзо у Лештане, ту заседу ували, дочека Турке и преко 100 Турака побије, гди Кучук-Алија са Гушанцем безобзирце у Београд побегне. А Чарапић са својим јунацима многи плен, у добрим хатовима, оружју, оделу и другим стварима Турским задобије, и са истим своју чету и другу браћу Србе преодене и наоружа.

Кад Кучук-Алија са Турцима из Ропочева побегне, Кара-Ђорђе сутра дан после подне у два сата у Ропочеву дочека војску, која је за 14 сати од Јагодине дошла, па је распусти кућама, да војници своје послове свршавају, и да су увек готови да на позив у бој пођу. Па учини поруке и разашље писма по свој Србији, да народ, гди није устао противу Турака, на устанак покрене, и да се око они вароши, из које Турци нису истерани или побегли, и око градова, чува да у села Турци не излазе, и да се у народу одр-

жава ред и поредак; а поред тога да све старешине, са поједно два до три главна човека на скупштину у *Оструж-ницу* 9. Априла дођу. Па онда одавде Кара Ђорђе оде у Рипањ под Авалу Васи Чарапићу, те нареди да се добро око Београда чува да не би Турци никуд у села излазили; и по том одатле оде из округа у округ, из села у село, те је народ бодрио и противу Турака распаљивао, и на устанак општи подизо.

Ратовање Срба на Југозападној страни Србије, и освојење Ваљева и Града Шапца.

У Ваљевском округу *Јаков Ненадовић* из *Бранковине*, како му Дахија-Фочић, кнеза Алексу брата, и кнеза Бирчанина посече, одметне се од куће, у народ, и са синовцем својим *Протом Матијом,* и у договору са кнезом *Николом Грбовићем* из *Мратишића* среза Колубарског, и кнезом *Милићем Кедићем* из *Суводања* среза Подгорског округа Ваљевског, стане скупљати народ, оружан у чете. Турци у Ваљевском округу, кад то виде, поплаше се, и побегну из села и варошица, као с' Уба и Палежа, које у Босну а које у градове, а и из Ваљева испраге Турци жене и децу у Босну преко Дрине; а сами ратници остану у Ваљеву.

Јаков Ненадовић кад 600—700 војника на оружје око 15. Фебруара искупи, науми да удари на варош Ваљево и да га силом од Турака очисти; па пошље синовца свог Проту у Земун, да што барута, и други потреба војени прибави, који у Земуну купи само 300 танета и 9 фунти барута и ту напише писма неким Србима у *Варадин* и друга места, и умоли их да притечу што пре с' новцем за куповање барута и за одржање почетог устанка, па се врати Ваљеву. А Јаков, кад чује, да противу њега из Шабца иде Мусага, брат Фочићев са војском; остави код Ваљева Колубарског Кнеза *Николу Грбовића*, Подгорског Кнеза *Милића Кедића*, и *Миливоја Тадића да Ваљево у опсади држе*, па узме нешто војске и пође за зетом својим *Живком Дабићем*, из села *Јаутине* среза Тамнавског у сусрет војски Мусагиној, где се у *Бељини*

Шабачког округа сретну, и 23. фебруара *побију*; ту *погине* од србске стране Буљукбаша *Исаило Лазић* из Уровапа и *неколико Срба ране задобију*, а од Турака, погине њихов бег *Арап-Ацић-Ага* и *више Турака рањени буду*. Но Турци, у место да се врате натраг, сузбију се, окрену Ваљеву, и дођу у село *Свилеуву* на конак, и почну харати, и нагонити народ да им рану доноси. Јаков, упоредо идући с' њима, претече их, улогори се на брду *Гомилици* у селу *Свилеуви*, и одма живо начини шанац, на Дугом вођу *) и стане нападати на Турке и с' њима се пушкарати. Тад Турцима дође помоћ, коју им је *Али-Бег-Видаић* посло, и науме да на Србе плаховито ударе. Но и Јакову, у то време, дођу храбри хајдуци, браћа *Дамњан* и *Глигорије Недићи* из *Осечне*, *Ђорђе* из *Остружња* и *Дамњан* из *Котешице* са по неколико момака, и од Ваљева стигне му у помоћ 200 Срба, које му је кнез Грбовић и прота Ненадовић — који је се већ из Земуна вратио био — посло, под командом *Луке Милошевића* из Котешнице.

Турци пођу да ударе на ушанченог Јакова, и кад се близу шанцу прекуче, Јаков привидно остави шанац, и повуче се мало натраг, као да не сме у бој да се с' њима упусти, но кад Турци у исти шанац уђу, и заузму га, Јаков онда са распоређеном војском, са свију страна обколи и стесни Турке, и стане се с' њима тући. Но како су Турци мало ране у торбама за себе и своје коње понели, стану гладовати, а не смејући из шанца да изиђу да се кроз Србе пробију, нађу се у чуду, поплаше се, и стану Србе молити, дозивати и говорити им, да они нису пошли да се са Србима бију, но само да виде и питају их, зашто су се подигли, па зато нека их пусте, да они иду натраг, одакле су и дошли? Јаков се на то склони, но тако, да само Бошњаци изићи могу, а дахијске београдлије и Мусаге Фочића Турци да остану, нашто принуђени Турци склоне се. Тад Јаков пошто добро јаке засеге понамешта, отвори пут са шабачке стране, те из Шапца Турци изиђу, али уз Бошњаке надру и београдски Турци. Јаков тад 28. фебруара на њи, са свију страна нападне, и разбије их

*) Ово је први шанац кога су Срби у овом устанку начинили. К. Н. Н.

тако, да сваки на своју страну у нереду побегне, само да живу главу изнети могне? *ту падне 270 мртви Турака осим рањени.* Они Турци, који су живи остали, побегну у Босну.*) А лешнички и лознички Турци, кад за тај бој дознаду, одмах жене и децу своју брже боље у Босну пребацу.

И тог дана 28. Фебруара у вече прота Ненадовић са Грбовићем и Кедићем, случајно запале Ваљево, и побију се са Турцима, гди Пореч Алија, поплашивши се, са свима Турцима из Ваљева у зору у Босну побегне, и Срби Ваљево заузму.

Кад Јаков и то дозна, опијен тим двема победама, са својом војском крене се из Свилеуве са попа Луком Лазаревићем и са нешто Посаваца и дође опет у Бељин, и одатле 7. марта осване са војском око Шабца; распореди војску, удари на варош Шабац, неколико кућа запали, гди Турци сви из вароши у град шабачки побегну. *Јаков заузме варош* и на узвишеном месту *Баиру*, спрема Града, војску своју постави, а и са други страна *град опсади.*

Но како му није могуће било, због градске топовске ватре, да га јуришом узме, постара се преко своји пријатеља, те један топ из Немачке набави, који му новосадски владика Јован Јовановић чрез Димитрија Пуљевића у Варадину оправи, кару начини, муницију за исти спреми, и тај

*) Кад је Али-Бег Видаић у Зворнику, по позиву Мус-Аге Фочића, из Шабца, скупљао војску, да противу Јакова иде, Турци су се грабили који ће пре примљен бити, да противу Срба иде. Неки су говорили, да ће на ниже влаа ударити и побити их; а Сејдин Руњевачки субаша, говорио је: *„Ако су што они Власи, кад ја прођем, па њи по 20 у свитовима сретнем, а они одјашу и сакрију оружје под гуњеве; бива ја ћу сам на 50 ударити."* А Мешан Абдурамановић. *„Валах Кардаш ја ћу на 25 Турске ми вере"* А остали су говорили; како ће се напљачкати *Тамнавски сивуља, котлова и другог чега.* А после овог пораза у Свилеуви, гди је и сам Субаша Сејдин погинуо, разбијени Турци жалостни кад дођу у Лозницу говорили су: *„Валах, јолдаш! ја сам био на Москову, и на Немцу; али оваког боја и оваке војске, ја нијесам виђео: сваки носи надоштрен проштац, пободе у земљу, преда се, па пуца из њега? Е шта ћеш му бива учинити?* други казиваше: *како фришко пуне пушке и бацају као да шакама из вреће, и испред себе фишеке узимају, тако танад из пуш на бацају;* трећи прича: *како су власи лепо обучени све у белим гаћама и у црвеним ћурчићима."* Четврти: *„Валах кардаш! ја сам обелијо, али у хајдука барјака нити чу, нити га до сад виђо! Јами човече тако је се раја ижилила и поларџила, да јој без велике силе не може на пут стати! —*

топ са једним топџијом Матом Немцем, преко Кленка, крадом ноћу Јакову пошље. Кад овај топ Јаков добије, он наручи те му новосадски владика Јовановић доцније још један топ чрез Пуљевића оправи и тајно му у Србију достави*).

Јаков Ненадовић кад варош Шабац са ваљевском војском и шабачком посавином од Турака заузме, пошље људе, да одмећу сав округ шабачки, гди на позив његов дође му из среза тамнавског *кнез Станко из Бошњака*, а из Посавине *кнез Тодор из Жабара*, са понешто војске, тако и из Мачве *Андрија Витомировић из Дреновца* и *врсни и јуначни Остоја Спуж*, са по неколико момака. А и од Ваљева, дође му јошт Срба у помоћ, са *иротом*, *кнезом Грбовићем* и *Миливојем*, и тад притесну град шабачки и његову посаду, тако, да се ни један Турчин из града нигди маћи није могао. Но кад Јаков и топ добије, и на град пуцати стане, Турци се нађу још у већој тешкоћи, и стану се о предаји домишљати и договарати. Но у исто време Јаков дозна, да су зворнички Али-Паша-Видаић, и Мула Ножина покупили војску, дошли у Лешњицу, и да намеравају Шабцу у помоћ Турцима доћи.

Тад Јаков узме са собом 400 момака, остави под Шабцем синовца свог проту Матеју са попа Луком, да Шабац из топа бије, и да гледа да Турке на предају склони. А он похита пред Видаићеву војску, дође у *манастир Чокешину*, гди се 18. априла, у очи Цвети, са Турцима жестоко побије. Но почем *хајдук Ђорђе Ћурчија*, не слушајући Јакова, и не хтевши се на Чокешини са Турцима тући, у гору Цер са својом четом одступи, а Јаков имајући мало војске, према турској много већој сили, немогавши одржати се, изгуби више војника, и кад храбра два брата Недића из Осечне, Дамњан из Котешице, и Ђорђе из Остружња, сви из Ваљевског округа, који су

---

*) Но осим ова два топа, доцније, Јаков је јошт један топ од 6 фунти у Панчеву са натписом имена свог, на истом, дао тајно излити, лафетирати, и такови својим новцем исплатити и у Србију пренети. Овај је топ по паду Србије, 1813 год. смештен био у Београдском граду, код пашина серајла, са калимегданско-савске стране. Ја сам га у 1856 год. ту видио, и изваjан на њему подпис Јаковљев читао. К. Н. Н.

млого јада задали Турцима, погину*). Јаков одступи од Чокешине, и намери да пребере војске из Поцерине и Мачве, па да опет на Турке удари, но кад види да у том успјети не може, врати се за у Шабац, гди га у путу позив протин сретне, да у Шабац час пре дође, да му се шабачки Турци предаду.

Турци од Чокешине окрену се онда на Ђурчију, који их у заседама у Церу планини дочека и побије се с' њима, гди и ту много Турака мртви падне. Турци кад виде да није лако са Србима се тући, не смедну ићи Шабцу него врате се натраг у Босну.

О овој битки на Чокешини, ево како народни песник Филип Вишњић у својој песми прича:

Бој на Чокешини.

Полећеше два врана гаврана
Са врх Цера изнад Чокешине
Крвавијех кљуна до очију
И крвавих ногу до колена;
Салећеше у богату Мачву,
Те падоше на сред Прњавора
На бијеле Крсманове дворе,
Баш Крсмана кнеза Вуичића,
Како паше, оба загракташе,
То излази љуба Крсманова,
Излазила, па је говорила:
„Ја два врана, два по Богу брата!
„Јесте л' скоро са Цера планине?
„Јесте л' вид'ли цркву Чокешину
„И у цркви славна игумана,
„Игумана Аџи-Костантина?
„Јесте л' вид'ли Ђурч'ју арамбашу,
„Који чува страже од Турака
„С његовије триста и три друга,
„Да не буде робља из Поцерја?
„Јесте л' вид'ли мога господара,
„А Крсмана кнеза Вуичића?
„Јесте л' вид'ли Ваљевца Јакова,
„Та Јакова србског коменданта?
„Је ли дош'о ваљевац Јакове?
„Је ли дош'о и довео војску?
„Је л' колико војске у Јакова?
„Отиш'о је Крсман пред Јакова,
„Да дочека војску Јаковљеву,
„Под Јаковом коња да привати.
„Ђе је Крсман? Вода г' однијела!
„Што с' не нађе код својега двора?
„Турска ћу се назвати робиња
„За живота њему и за здравља;
„Мене Турци јесу додијали
„Свако вече двору долазећи,

*) Овде су се Срби са Турцима очајнички били, и кад им је нестало џебане, и пушке ји од јутра до мрака тукући се издаље, тукли су се са кундацима, и с чим се могло. Овде је на Чокешини више од 200 Срба погинуло, и више рањено било, а и Турака преко 1.000 мртви пало је. Види Павла Јовановића Историју стр. 13.

„Свако вече и свако ми јутро,
„Не могу им ватре надавати,
„Ја како ћу љеба нам'јесити,
„Како ли ћу воде нанијети?
„Сви питају, куд је Крсман отишо,
„А ја јадна казати не смијем.
„Јуче су се пушке испуцале,
„Сву је Мачву тама поланула:
„Није тама ода зла времена,
„Ни година, што родити не ће,
„Већ је тама од пра' пушчанога."
Ал бесједе двије тице вране:
„О госпођо, Крсманова љубо!
„Ради бисмо добре казат' гласе,
„Не можемо, већ како по јесте:
„Ми смо јутрос са Цера пла-нине,
„А јуче смоваздан почивали
„На бијелој цркви Чокешини;
„Виђели смо Ади-Костантина
„Костантина, славна игумана,
„Ђе Србиње јунак причешћује
„Без канона и без испов'једи:
„Јер Србиње на бој опремаше,
„Заклиње их крстом и законом,
„Да брат брата у боју не изда
„И вид'ли смо Ђурч'ју арамбашу
„С његовије триста и три друга,
„Који чува страже од Турака,
„Да не буде робља од Поцерја;
„И видл'и смо Ваљевца Јакова,
„У Јакова није млого војске,
„Нема више већ триста Србова,
„И четири с њиме арамбаше:
„До два брата, два Недића млада:
„Димитрије и с њим Глигорије;
„Треће бјеше Дамњан Кутишанац,
„А четврто Дамњановић Панто;
„Сва четири јесу једнолика,
„Једног раста а једног погледа,
„Једне ћуди и једне помисли;
„На њима је рухо једнолико:
„Чиста свила до земље спу-штена,
„А кадифа у краћем скројена,
„Све оружје у злато оковано,
„У рукама пушке једнолике,
„Једног арча, од дванаест драма,
„На глави им капе кадифлије.
„Златне ките бију по појасу;
„Јадној мајци, сви ти су једнаци!
„Када дође Ваљевац Јакове,
„Када дође и доведе војску,
Под Јаковом Крсман коња прими,
Добра коња крилата ђогата;
Како дође Ваљевац Јакове,
Како дође и доведе војску,
„Те се Јаков саста са Ђурчијом,
„У образ се они пољубише,
„Ал' за здравље питат' се не ћеше,
„Веће одма кавгу заметнуше:
„'Вако рече Ђурч'ја арамбаша:
„Та Јакове, србски коменцате!
„Оћеш, болан, више довест' војске?
„„Ако л' не ћеш више довест' војске,
„„Ја се први с' Турци бити нећу:
„„Јер ја нисам дрво врбовина,
„„Кад пос'јеку да с' омладит' могу,
„„Па да будем врба, к'о и била,
„„Већ Ђурчија горски арамбаша,
„„Кад пос'јеку, омладит' се не ћу;
„„Ја сам јунак душу огр'јешио

Кара-Ђорђево освојење Београда.

На светог првозваног Андреја 30. Нојемвра 1806. године.

I. Доњи, II. горњи Град. III. Калемејдан. IV. Варош. V. Шанац око Београда спалисадом утврђен. VI. Принца Евгенија и Лаудона Шанац Врачаром од Саве до Дунава.

Батерије Србске: а) на Таш-Мајдану. б) и в) на Врачару. г) у Савамали. д) у Ади преко Дунава према доњем Граду. — Јуриша на Београд: 1. Кара-Ђорђе на Сава-Капију упада први у варош и иде Цркви. 2. Кнез Сима Марковић на Варош-капију. 3. Војвода Васа Чарапић по ниже Стамбол-капије. 4. Војвода Станоје Главаш на Видин-капију. Срба 20.000 са 24 топа Турака до 16.000 са 280 топова.

„„И уз часне посте омрсно,
„„У Лешници три ноћи ноћио,
„„И три дана по њојзи одио,
„„Док сам турску уводио војску,
„„С Турцима сам мрсно вечерао,
„„Вечерао мрсно и ручао,
„„С Турцима сам иш'о у џамију,
„„Турски клањам, Србски Бога молим;
„„У Турака млого има војске:
„„Седам хиљад' и триста Турака,
„„И пред војском до два серашћера:
„„Дервиш-Ага из града Зворника,
„„Ножин-Ага од села Маоче;
„„Па сам чуо, што говоре Турци:
„„Турци веле, да Поцерје робе,
„„Да запале цркву Чокешину,
„„Да погубе Аџи-Костантина."
„Ал бесједи Ваљевац Јакове:
„„Ти Ђурчија, један пржибабо!
„„Ни стари ти четовали нису,
„„Већ чували краве по Сријему*).
„„Ласно ти је море бабе пржит'
„„У поноћи, кад нико не види,
„„А т' је мучно мејдан дијелити
„„У по подне св'јету на видику:
„„Не ћу, море, више купит' друштва,
„„С ово брата дочекаћу Турке."
„Истом они у ријечи бише,
„Кренуше се Турци из Лешнице:
„Бубњи бију, а свирале свире,
„Сва се земља испод Цера тресе,
„Право Турци иду Чокешини,
„Кад то виђе Ђурч'ја арамбаша,
„Он докопа пушку по средини,
„Обазре се, рече три ријечи:
„Моја браћо, до триста другова!
„Ко ће са мном, нека иде за мном:
„„Ја се први с Турци бити нећу.
„Што бијаше огња пламенита,
„Са Ђурчијом оде у планину.
„Кнез Мијајло Ружичић пошао
„Из лијепа села Метковића,
„И он води три хиљаде војске;
„Кад Мијајло опази Ђурчију,
„Ђе Ђурчија струже уз планину.
„Препаде се Ружичић Мијајло,
„На мах своју распустио војску:
„„Моја браћо и моја дружино!
„„Кад Ђурчија бјежи у планину,
„„Нема данас боја са Турцима,
„Ви бјежите сваки своме двору,
„„Да се сваки код свог двора нађе."
„Ту Мијајло распустио војску,
„Чича Јаков остаде пред црквом
„Су својијех три стотине друга,
„Су четири своје арамбаше;
„А игуман Аџи-Константине
„Није треба да с' у боју деси:
„Константин се игуман уклони;
„А чича се Јаков препадну о,
„Посједнуо крилата ђогата,
„Голу сабљу држи у рукама,
„Па дружини 'вако говораше:
„„Браћо моја, три стотине друга!
„„Да црквену затворим' авлију,
„„Да бусије себе поградимо,
„„Па да овђе дочекамо Турке."
„Ал' бесједе два брата Недића:
„„Чича Јашо! што си полуђео?
„„Ми нијесмо једне женске главе,

*) Ђурчија је био родом из Сријема из села Боеута.

„„Под затвором женски да помремо,
„„Па да цркву крви обојимо,
„„Да костима цркву потруспмо,
„„Већ хајдуци, убојни јунаци,
„„Што замећу по крајини кавгу
„„Измеђ' цара и измеђ' краљева;
„„Да идемо, да сретемо Турке,
„„Да се далек' с њима побијемо,
„„Ђе је свему св'јету на видику."
„То рекоше, па се послушаше,
„Сви шарене пушке потпрашише,
„Па Недићи напријед пођоше,
„А за њима Дамњан Кутишанац,
„За Дамњаном Дамњановић Панто,
„А за Пантом дружина остала
„Чича Јаков на ђогату јаше,
„Голу сабљу у рукама носи,
„Иде виђет', побит' како ће се.
„На далеко сусретоше Турке,
„Повисоко од бијеле цркве,
„Виш' Врањевца дубока потока,
„На високу брду голетноме,
„Ђе Љешници јесте на погледу:
„Слушај, госпо, ко завржe кавгу:
„Два Недића бусије не траже,
„Већ падоше оба на кољена,
„А обадва пушке оборише,
„Обје пукле, остаће им пусте.
„Бого мили, чуда големога!
„Ђе два брата, два Недића млада,
„Погодише у Турској ордији
„До два брата, два Турчина млада,
„Оба брата из вр Вуковија,
„Оба брата, оба барјактара,
„Оба п'аше, ногом не макоше,
„Барјаци им пусти остадоше;
„Земљи паде Дамњан Кутишанац,
„Земљи паде, пушци огањ даде,
„И он уби у Турској ордији
„Из Зворника Асан-барјактара,
„Асан паде, барјак му остаде;
„Земљи паде Дамњановић Панто,
„Земљи паде, пушци огањ даде;
„Пантелија уби у ордији
„Из Брчкога Глибан-барјактара,
„И он паде, ни ногом не маче.
„На ма пуче од триста Србова,
„На ма пуче триста џевердана,
„Мртвих паде за триста Турака;
„Од Турака седам хиљад' пуче,
„Магла паде од неба до земље,
„Нит' се види неба ни облака
„Од онога праха пушчанога.
„Боже мили! срца слободнога
„У два брата, два Недића млада
„Ђе с Турцима завргоше кавгу,
„Триста Срба са седам хиљада:
„Два Србина уд'риш' на педесет,
„Четворица на стотину Турак',
„Осморица на двјеста Турака.
„Бој чинише пуно и за много,
„Ја у дану пуно седам сата;
„Све разбише Турке на буљуке,
„Сташе Турци натраг узмицати,
„Рањенике Јањи проносити;
„Ев' Турцима индат придолази,
„Недићима нико ни одкуда,
„Ђе је срећа ту је и несрећа,
„Кад се седам навршило сата,
„Ев' Недићи рана допадоше:
„Пребише им Турци обојици
„Из пушака ноге до кољена;
„Оба сјела један до другога,
„Они вичу, рек'о б', вино пију,
„Око себе Србадију рабре,
„Пушке пуне, на Турке бацају.
„Ђе је срећа ту је и несрећа:
„У Недића нестаде џебане,
„А не могу на ноге устати,

„Да потраже по друштву вишека,
„Већ из гласа сташе дозивати:
„„О дружино, браћо Србадијо!
„„Није ли се у ког догодило
„„Ја вишека, да нама докучи:
„„Празне су нам пушке у рукама,
„„Још видимо према себе Турке;
„„У кога се вишек' догодио,
„„За вишек му ево по жут дукат,
„„Ако му се и то мало чини,
„„За вишек му ево десет дукат'."
„Доста злата, ал' џебане нема.
„Стаде викат' један до другога,
„Ни у једног није се десило;
„А то турски шпијуни зачуше,
„Отрчаше, Турцима казаше,
„Да ј' у Срба нестало џебане.
„Кад то чуше до два сераскера,
„Ножин-ага и с' њим Дервиш-ага,
„Од појаса сабље повадише,
„Из далека Турке повратише,
„И на силу Турке наћераше:
„„Јала кардаш, јуриш на душмана!
„„У душмана нестало џебане.""
„Кад ли, болан, Турци јалакнуше,
„На Србиње јуриш учинише!
„Ту се Срби покорити неће,
„Већ се бране и празним пушкама;
„Изломише пушке на седморо,
„Ев' тукући око себе Турке;
„А кад танке пушке изломише,
„Сваки Србин вата по Турчина,
„Како који докопа Турчина,
„Сваки пада по Турчину своме:
„Сваки Србин мори по Турчина,
„А Србина по двадесет Турака.
„Погибоше два Недића млада,
„И погибе Дамњан Кутишанац,
„И погибе Дамњановић Панто,
„Погуби га дервиш од Зворника:
„Дервиш-ага Панту долећео,
„Удари га сабљом изненада,
„У једном му одсијече главу,
„Пантелија оста на ногама,
„Глава паде у траву пред тело,
„Мртва глава са земље говори:
„„Ти си Дедо, ј**м ли ти нену!
„„Јер ме тако из преваре тучеш?""
„Сви се Турци онда зачудише,
„Та што рече мртва српска глава.
„Ту погибе за триста Србиња,
„А Турака Јађи донесоше
„Пет стотина, ондје укопаше.
„Вергијаша ни носили нису,
„И данаске стоји костурница
„Од Србаља и још од Турака
„Виш' Врањевца дубока потока
„На високу брду голетноме;
„Та знаће се њино разбојиште,
„Док је Цера и Видојевице
„И на небу сунца и мјесеца.
„Ђе Недићи јесу погинули
„У суботу на светог Лазара
„Пред Ристово пред цвјетоносије,
„Чича Јаков на ђоги утече
„Странпутице путем пријекијем;
„А Ђурчији 'вако говораше:
„„Еј Ђурчија, да те Бог убије!
„Јер ме данас издаде Турцима?
„„Ако Бог да и среће од Бога,
„„Ти се нећеш наносити главе,
„„Наносити за ту пријевару.""
„И што рече Јаков, не поreче."

Јаков кад дође у Шабац, каже му Прота, да је он са шабачким Турцима уговорио: *да Мусага-Фочић из града са својим јаничарима изиђе, и да аустријском страном у Београд иде, а само шабачки Турци Бошњаци у граду да остану и да се Србима предаду; каже, да му је он о том у Чокешину и писао, и позво га да дође, да капитулацију подпише, јер тако Турци захтевају, да се ти подпишеш, и да се хоће теби да предају, а не другом.*

Јаков сутра дан пређе у Кленак са протом, где и Мусага из града шабачког са неколико шабачки Турака пређе, и ту у присуству *обрштера Стојичевића,* и *капетана Косте Јовановића из Митровице, капитулацију о предаји шабачког града подпишу*, и Мусага 20. априла пређе у Кленак на аустријску страну, са својим харемом и са 300 Турака преко Срема и Земуна у Београд оде.

Тог истог дана Срби уђу у град, заузму га, и у граду постави Јаков код царски мирни и верни му Турака, поред турске поглавице, још за поглавицу и Павла из Вуконе, ваљевског округа, са 20 добри момака као заштиту градску и мирни Турака, да их не би ко од Срба нападо и узнемириво*); и дозволи, да Срби могу што хоће Турцима у град доносити и продавати. Ово је први град кога су Срби од Турака заузели.

Заоставши у Лешњици Турци кад чују, да се град Шабац Србима предо, сви у Босну побегну; и тако сво и шабачко окружије од Турака очишћено буде.

Тад Јаков пошље нешто војске Лешњици, те увате

---

*) Овде нек се разуме овако; у почетку устанка Срба, вође народне увек су народу србском говориле, да би народ слободније противу Турака покренули да ови не војују противу силног цара Султана, за ког је народ држао, да је непобедим, па се не би ни латио оружја за слободу своју; већ су вође говориле народу, да војују против царски одметника, који преко воље султанове народ; угњетавају и тиранишу; и тако су као противу бунтовника цареви покренули народ на оружје; а не противу царских Турака као мирни, који су Султану верни, и који, ђоја, не тиранишу народ, па тако су и Турцима вође говориле да их не би противу себе разјарили, па као њима су чинили чест, и за то их Јаков у граду и остави; види у протиним мемоарима на стр. 85, где прота каже кад су заузели град, како су они лепо, са мирним Турцима као и од пре *Бега Бегом навивали, а Агу Агом, и Ефендију Ефендијом* и пр. Ово је трајало до одласка Бећир-Паше у Босну, 1805. год. а после јавно су и отворено и противу султана војевали Срби.

Дрину, и остану да чувају, да не би Турци из Босне у народ продрли. Потом по свом шабачком округу испоставља власти, већу част војске одпусти кућама, да своје домаће послове приређују и нареди, да се сви Срби ваљевског и шабачког округа за рат спреме. И онда Јаков остави попа Луку Лазаревића код Шабца, и оде Ваљеву, те и тамо власти испоставља, па се опет врати у Шабац.

Кад Јаков дође у Шабац, добије потајну поруку од *Анте Богићевића из Клубаца, и Јевте Чотрића-Савића из Тршића, округа подринског,* да дође у Лешњицу, да би могао уговорити мир са Мехмед-Капетаном-Видајићем, који је се показивао да је на царској страни, па и на србској, а противу дахија, противу који су Срби устали. Јаков Ненадовић одма оде и посредством Анте и Чотрића састане се са Мехмед-Капетаном-Видајићам, с којим за Србе и србско ратовање углави врло полезан уговор: *да Јадар и Рађевина одпадају од београдског пашалука, с којима су дахије господариле, и да буде Мехмед Капетан-Видајић са његови пет синова господар исти срезова.*“ У прочем, учине уговор мира оваки:

„1. Да нема више читлука; 2. Да народ ти срезова плаћа Мехмед-Капетану арач и порезу, а више ништа; и те данке да купи Богићевић и Чотрић са другим кметовима, и да предају Видајићу; 3, Да они — Срби — сами између себе суде и уређују по својој вољи; 4. Да Турци никаковим послом не иду по селима, осим Спахија, који да излазе једанпут у години дана, да покупе свој десетак и главницу: 5. Да војска босанска, ако би унапред пошла на Србе у Београдском Пашалуку, не може ићи преко Јадра и Рађевине, него доле на Мачви да прелази Дрину; 6. За знак, да војска Турска унапредак, нит ће преко њих ићи доле на Србе, нити ће њима зулума какова чинити; да им Мехмед-Капетан да свога рођака Дервиш-агу, да седи међу њима — Србима —; и 7. За знак, да они више неће пристајати с'овим Србима одоздо — ратујућим —; одреде и пошљу Мехмед-Капетану неколико Јадрански и Рађевски кметова у залогу, и покупе између себе нешто оружија, те га у манастир Троношу у једну собу сместе и затворе, а кључ даду Дервиш-аги.“)*

И тад Јаков Ненадовић постави за старешине у Јадру

---

*) Ово покупљено оружије од народа доцније дођу неки људи из Ваљевског Округа ноћу, те све ако је и лоше било покраду. (Сигурно је то морало бити по наредби Јаковљевој).

и Рађевини *Анту Богићевића и Јевту Чотрића*, који ће се старати да се уговор овај врши.

Овај уговор, који је Јаков са Мехмед-Капеганом-Видајићем учинио, и који је доцније и Кара-Ђорђе одобрио, био је од врло велике користи не само за Јадране и Рађевце, да их не би Турци палили, харали и убијали, него је користан био и за Ваљевску нахију, и сву Шумадију, а нарочито за србско ратовање, јер преко ти места, која су на миру била, Мехмед-Капеган поставши као господар тог Санџака, није пушћо да турска босанска војска преко његовог Санџака на Србе иде. И тако Турцима је само отворен пут био од Лознице до Раче, те су Дрину прелазили, на Мачву нападали и са Србима се били. Но овај уговор доцније хајдук Ћурчија са својим ајдуцима нападањем на Турке тог краја самовољно наруши. Но кад Јаков за тај пусупак Ћурчију смрћу казни, ипак овај уговор, ако га је Ђорђе Ћурчија самовластно нарушио, остао је између Срба и Капетана Видајића до половине Фебруара 1807. године у важности.

Овим срећним независним ратовањем, очишћењем Ваљевског и Шабачког округа од Турака, заузећем Града Шабачког, и закључењем мира са Мехмед-Капетаном-Видајићем за Подрински округ, Ненадовићи још веће поштовање код народа задобију, и себе на овој страни Србије у старешинском првенству утврде, тако, да су Јакова Ненадовића тад у овом крају за првог свог господара држали, и наредбама се његовим сваки без разлике покоравао и слушао га.

Кара-Ђорђе као врховни вожд србског народа држи прву општу народну скупштину у Остружници. Води преговоре за мир у Земуну. Договара се са главарима и народом србским и продужује ратовање.

Кад Кара-Ђорђе Београдски, Руднички и Крагујевачки округ од Турака очисти, и, као што је напред речено, удари на Јагодину и освоји је, и из Јагодинског округа сви Турци из села у Ћуприју побегну, он онда преко Крагујевца врати се натраг, већу част војске одпусти кућама, да

своје домаће послове врше, а преко старешина изда наредбу на народ, да сваки Србин, који је за рат способан, у крајевима отребљеним од Турака, као *Београдском, Крагујевачком* и *Јагодинском* округу, готов буде, да, како се позове, у бој пође. А и сам Кара-Ђорђе са неколико момака пође из окружија у окружије, и из места у место, те је народ обавештавао, слободио и храбрио, да се на Оружје противу Турака диже; и тако дође у Тополу; и позове све вође, да они са понешто војника, са главнијим народним људма у Остружницу Београдског округа на скупштину 9. Априла 1804. год. дођу.

Кад се народни главари са понешто војске и са многим главнијим и најодабранијим људма, из ослобођени, а понеки и из други крајева Србије у Остружници 9. Априла искупе, и почну договоре водити о набавки џебане, оружја, и други потреба војени, како ће се набављати и одкуд исплаћивати. Тако о властима и судовима да се по народу изпостављају, а и о другим народним пословима, реду и поредку у земљи.

У то време, око половине Априла, добије Кара-Ђорђе позив да у *Земун* дође, где ће бити Варадински Генерал *„Женеј“* и *Дахијски пуномоћници*, те да се мире са Србима.*)

Кара-Ђорђе, како тај позив добије, пише проти Ненадовићу у Шабац да му час пре дође у Остружницу. Прота, како Турци 20. Априла Јакову Град Шабац предаде, одма

*) Овај је позив учињен за помирење по наредби Двора Аустријског, а у слѣдству молбе Проте Ненадовића, коју је он у почетку Марта на Ерцхерцога Карла и Митрополита Стратимировића посло, и на који је он одговор после половине Марта чрез Варадинске Генерал-Команде добио. *„Да се Аустрија, почем је са портом у добром одношају, не може мешати, у тај Српско-Турски рат са Дахијама, него ће гледати, да Турке са Србима помири.“* Тај одговор како је Ненадовић добио узме са собом 18 момака, и оде у Орашац Крагујевачког округа, да се са Кара-Ђорђем састане, да му тај одговор саопшти и да се договори о даљој заједничкој радњи у ратовању. Но кад ту Кара-Ђорђа не нађе, и не могне се с њиме састати; он онда иста писма у препису преда Кнезу Сими Марковићу, те их он Кара-Ђорђу преда. И Прота се врати натраг у Шабац, где у исто време кад је Прота у Орашцу био; Кара-Ђорђе и сам послао је био свога човека *Павла Поповића из Враниће Београдског округа у Шабац*, да види, шта се на том крају ради, *„бију ли Ненадовићи из топова Шабац,“* и да дозна одкуд су топове добавили. Види мемоаре Проте Ненадовића стр. 77. 80. и Историју од Светића стр. 23.

другог дана оде у Остружницу, гди му Кара-Ђорђе каже, да их Немци зову у Земун ради мирења са Турцима. Прота у договору са Кара-Ђорђем и другим народним поглавицама састави 9. точака,*) по којима се са Турцима мирити имаду.

Кара-Ђорђе сад узме уза се; *Проту Матију Ненадовића* из Бранковине, *Јанка Катића* из Рогаче, *Симу Марковића* из Борка, *Младена Миловановића* из Ботуња, *Проту Алексу Лазаревића* и *Михаила Лазаревића* из Шопића, *Павла Поповића* из Вранића, *Јуришу Михаиловића* из Грабовца, *Петра Ерића* из Звечке, *Ђорђа Миладиновића* из Жељезника, *Радоја Трнавца* из Раниловића, *Ристу Радојичића* из Блазнаве, *Танасија Рајића* из Страгара, *Ранка Радића* из Неменикућа, *Раку Левајца* и *Антонија Пљакића*; па с њима пређе у Земун, где затече и турске посланике из Београдског града од Дахија послате, као; *Ефендију Фочића, Ибрахим-Ефендију,* кадију београдског *Рустем-Ефендију,* пашиног *Диван-Ефендију, Алај-бега, Џебебибашу* и више од десет Агалара и други београдски Турака. **)

Генерал-фелдмаршал-лајтнант барон *Женеј* од двора аустријског одређен, 28. Априла 1804 год. покуша Србе са Турцима измирити. Но што Срби захтеваху, то Турци у нечем престати не могоше; и у тим се покажу димови на *Врачару* од запаљени неколико кућа; ***) које прекине

*) Ови девет точака, у препису, предали су Срби генералу Женеју у Земуну на састанку и умолили га да такове његов Двор спроведе Султану с препоруком за уважење исти. А непосредно кад су се повратили у Остружницу, послали су исте услове са молбом Султану, и захтевали да им се испуне. Види мемоаре Протине стр. 288—290 и Голубицу књ. V. од стр. 135—142.

**) Кад Кара-Ђорђе у Земун дође, и одпочну се преговори о измирењу, из Турци га у простом његовом селском народном оделу виде, а око њега друге у чоханим хаљинама; од који Турака један упита га: *„Јеси ли ти Црни-Ђорђе?"* а он на то одговори: *„Ја сам, ја, које куде, баш сам Турцима црн, а ником другом, а још ћу им црњи бити, ако жив будем."* Мемоари Протини стр. 85. а о даљим вођеним преговорима види протокол у архиви Српског Уч. Друштва под бр. 371.

***) Ови кућа било је њи до десет, у којима су неки Бугари седили, па се из исти иселили, и празне остале кровињаре; мисли се да је по наређењу Кара-Ђорђа неки *Аким Доланчевић* Остружничанин запалио, да ако би се до помирења у Земуну дошло, да се тим прекине, и да на Турке већа одговорност падне, као што је и било. Мем. Проте стр. 86.

даље договарање. где Кара-Ђорђе тад устане и *генералу Женеју* рече: „*Нуто, Господине! ми смо дошли по позиву вашем, на Царски и ваш образ (част), а Турци нас ипак робе и пале, фала вам, Господине, на вашем труду и доласку, ал од мира ништа нема; и од сад ће те чути и видети бојева*, и рече му *збогом!*“ И одма из Земуна са свом својом поменутом пратњом и главарима преко Срема и преко села Јакова, врати се у Остружницу.

Кара-Ђорђе, како дође у Остружницу, договори се са вођама и нареди, да у свима ослобођеним окрузима вође сазову скупштину, војску покупе, и колико је нужно, да исте у народу ради сигурности оставе, а осталу сву војску да на Врачар под Београд 9. Маја доведу.

Кара-Ђорђе са Катићем оде у унутрашњост Србије, а Прота Ненадовић оде у округ Ваљевски, у Бранковину, и јави Јакову Ненадовићу за закључење скупштине, и наредбу Кара-Ђорђеву. Јаков одма пише Попа Луки и саопшти му наређење Кара-Ђорђево, и каже му да по истом поступи. А он сазове окружну скупштину у *Рељином пољу***) и ту се реши: Ко ће поћи на Врачар, а ко остати, да одржава мир и поредак у народу; тако и да чувају границу, да не би Турци из Ужице и Босне у народ тумарали; постави се народна управа, установе се судови и судије изберу; а Прота из књиге *Корчмине* извади неколико — 15 тачака за суђење, за оба округа Ваљевски и Шабачки, које народ усвоји, и за закон призна. Када све то уреде, онда:

Јаков Ненадовић остави у народу Кнеза Николу Грбовића и Милића Кедића; а са Протом, Дабићем, Кнезом Пејом Јанковићем и Милованом Грбовићем са ваљевском војском 6. Маја 1804 г. крене се за на Врачар, дођу у село Уровце, и ту преноће, где и Лука Лазаревић са Остојом Спужем и Андриом Витомировићем са нешто шабачке војске дође. Јаков одагле врати Попа Луку на Скелу, да и онај други топ у Скели дочека, да прими, и да

**) На овом „*Рељином пољу*,“ Посаво-Тамнавци; на „*Лубенину*“ Колубарци, а на „*Понурама*“ Подгорци, увек су се скупљали, а и за време Турака договоре водили, о разрезивању данка или чега другога. Вели прота Ненадовић, у својим мемоарима, на стр. 32.

га на Врачар довезе, а они крену се даље, дођу на Палеж и стану војску преко Колубаре на Скели превозити. Ту дође од Кара-Ђорђа позив да Јаков иде код њега у збег, на ручак, коме Јаков и оде, а Прота остане превозити војску; кад се војска сва превезе, Прота је упаради, и у то време дође Кара-Ђорђе из збега са Јаковом, Кара-Ђорђе приближи се упарађеној војсци и поздрави је, рекавши: *„Добро дошли браћо! Србски соколови!“* Прота каже, када Кара-Ђорђе са тим речма поздрави ваљевску и шабачку војску, кога ту први пут виђеше, *није остао ни један војник који од радости запевао није, и идући преко Дубоког, рекао ди да не само војници певају, но да је и шумар и сваки листак на дрвету људски проневао.**) *И тако заједно 8. Маја западна војска* дође у Остружницу, ту преноћи и пође Београду; но кад приспе у село Жарково, дотрчи момак и јави Кара-Ђорђу да су Турци изишли из Београда, напали на Србе и бију се. Кара-Ђорђе нареди да војска што брже поита, а он са Јаковом и коњаницима у трк србској војсци у помоћ одлети, гди одма и сва ваљевска војска стигне, и добро се са Турцима побију, и принуде Турке те се са штетом њиовом натраг у Београд повуку. А војске се почевши од Саве кроз Топчидер и Мокри луг око Београда улогоре. Где им у логор Митрополит Стратимировић пошље једну војену цркву од платна са свим црквеним окрутом као: *Антимис, Путир и проче*, све што је за Божествену Литургију потребно, коју с леве стране реке Топчидерске више камене ћуприје у логору Ваљевском на брду разапну, и Божествену службу у истој одслуже.**)

Кара-Ђорђе је са београдском, крагујевачком и рудничком војском дошао био на Врачар 6. Маја, па ту остави код војске у место себе Јанка Катића, а он поита пред ваљевско-шабачку војску у сретање, пређе више Дубоког у Збег, да види како сиротиња живи, и има ли одкуд да се израњује, и ту позове главног команданта те западне војске, Војводу Јакова Ненадовића на ручак, који му и дође. И овде се први пут овог устанка, главни вођа за-

*) Мемоари Проте стр. 90.
**) Мем. Проте стр. 92.

падно Дринског краја Јаков Ненадовић са Кара-Ђорђем у збегу састане, с којим се Јаков договори о раду за народ, и о војевању противу Турака, и *Јаков ту призна Кара-Ђорђа за Врховног Вожда народњег.* А потом и Кара-Ђорђе *први пут поздрави ваљевско-шабачку војску,* и *са њиовим се старешинама упозна,* и заједно са истом војском, као што је више речено, до Врачара дође, која у заједничку радњу војену са искупљеном Кара-Ђорђевом војском на Врачару ступи; и тог 9. Маја, како је с пута дошла са Турцима око Топчидера побије се, и Турке принуде те се у град Београдски повуку. *Овде и сва друга дошавша војска и из други округа са својим старешинама призна Кара-Ђорђа за Врховног Вожда народа Србског. А и Кара-Ђорђе призна: све усташке вође са Јаковом, у којој се који власти дотле налазио, за народње вође и Војводе.*

Кара-Ђорђе освоји Пожаревац и смедеревске Турке на покорност принуди, и Београд обсади.

Како је *Миленко Стојковић из Кличевца* са *Петром Добрњцем* по позиву Кара-Ђорђевом, посредством писма његовог из Орашца још 2. Фебруара писатог му, усто, и подиго народ противу Турака; Пожаревац је обколио и у обсади га држо, пише Кара-Ђорђу на Врачар, и моли га да час пре дође, да се и Пожаревац узме. Кара-Ђорђе кад то писмо прими, нареди те се шанчеви на више места спрема Београду подигну, у истима остави Проту Ненадовића са нешто ваљевске и шабачке војске; и Васу Чарапића са београдском и другим вођама са понешто војске да Београд у обсади држе, и да чувају да не би Турци из Београда у околину излазили, и народу штету нанели. Па узме уза се Кнеза Симу Марковића, Јанка Катића и Милана Обреновића са нешто београдске, крагујевачке и рудничке војске. А од Ваљеваца Јакова Ненадовића, који уза се поведе Кнеза Пеју Јанковића и Живка Дабића, са ваљевском војском *и топ његов повезе;* а од шабачке узме Остоју Спужа и Ђорђа Ћурчију са неколико њиови момака и крене се Пожаревцу.

Кара-Ђорђе како приспе Пожаревцу, обколи га боље и стесни. Па од *Шутулове* баре стане га из *топа тући*, а по том на јуриш са Миленком удари, прво на стари турски шанац, ког освоји, па пође и на други да га јуришом узме. Турци кад виде, да се одржати не могу, пети дан по доласку Кара-Ђорђевом, и обрани посведневној њиној, 18. Маја 1804 год. предаду се.*) И по уцени, даду Кара-Ђорђу много коња, пушака, сабаља и јатагана у сребру оковати, и много други којекакови ствари; *које Кара-Ђорђе све на старешине и отличне војнике подели.* И осим тога, даду му 50 кеса новаца, које он за војене набавке одреди, и 10 иљада оваца, које су се у Кривом-Виру на паши налазиле, уступи Миленку, а овај себи једну част задржи, а остале по војски раздели.

Кара-Ђорђе кад Пожаревац заузме, сви Турци из тог округа којекуда разбегну се. Кара-Ђорђе по том нареди, те Миленко пожаревачке Турке до Дунава одпрати, који, неки на лађама за у Видин оду, а неки у Градишту заостану, а по том Миленко по заповести оде са војском под Београд.

Кара-Ђорђе постави у Пожарвцу као главног старешину Петра Добрњца са Момиром из Лучице, да народ на оружје прибирају, и старају се о реду и поредку тог округа. А он одлатле са својом војском крене се Смедереву, кога опколи, и из топа стане тући. Турци кад виде да он из топова њине куће руши, поплашу се, изиђу из Града неколико Турака и стану га молити, говорећи: „*Бег Ђорђе, немој да се бијемо, иди ти на Београд, па што год са Београдом урадиш и ми ћемо на то престати.*" Даду Кара-Ђорђу нешто новаца, и остали дарова, на које Кара-Ђорђе пристане; учине примирје под тим уговором, да Турци из Града у варош и округ не излазе, ако не желе да од Срба потучени буду; и да чекају на судбу шта ће с Бео-

*) Прота Пејић у својој записки каже да је се Пожаревац предо 12. Маја 1804, та записка налази се код срб. Ученик Друштва под бр. 375. А Прота Ненадовић у својим мемоарама вели; између 16. и 20. Маја 1804 види стр. 93., које је вероватније као што Нонадовић каже, јер како су се Срби искупили под Београд 9. Маја, није могао одлетети Кара-Ђорђа одма Пожаревцу да га 12. Маја узме?

градом бити. И на то Турци пристану. Кара-Ђорђе постави у Смедереву за варош и округ за поглавицу *Ђушу Вулићевића са Обрадом* из Крсне и остави у Смедереву нешто војске као обсаду: и тако кад и тај округ од Турака очисти и народ од Турака обезбеди, крене се са војском Београду, гди се улогори на Врачару, Београд притесни, са намером да га силом освоји, и Дахије са Јаничарима из Београда истера.

Кара-Ђорђе спрема се за продужење рата, тврђе обсађује Београд. Долази и одлази Беќир-Паша, који је радио, да Србе умири. Погубљење дахија. И посланство у Русију.

Сада Кара-Ђорђе са Врачара изда заповести на све округе Београдског Пашалука, који су од Турака ослобођени, да се народ оружа и за рат спрема. Тако стане и умножавати српску војску на Врачару, и пребирати добровољце из Турске и Аустрије под плату. Закључи уговор са Аустријским трговцима за набавку џебане и остали војени потреба. Стане тражити у зајам, и на поклон новаца, на страни и у Аустрији од богати Срба, а и из народа што прекупљаши, за набављање војени потреба, и исплаћивање добровољаца; за ово како у земљи, тако и на страни одзива нађе, јербо му сами Трстански трговци 2000 ф. на поклон пошљу *) А из турски суседни области, поврве многа браћа браћи у помоћ; тако и из Аустрије, у Јуну месецу пређу му неки Срби у помоћ, као: *Капетан Радич Петровић из Срема, Ритмајстор Петар Новаковић Чардаклија, Капетан Жикић, Лајтнант Ђорђе Симић из Сремчице, и за писмоводство Стефан Јевтић.* И тако, Кара-Ђорђе до под јесен прекупи до 33 000 *бораца***) и са истим, за безбедност Срба, сву границу ослобођени округа, рачунајући ту и Врачарску војску, под Београдом коју је имо, — увати.

Докле је Кара-Ђорђе војску и новац за ратне потребе

---

*) Ове новце донео је из Трјеста Павле Лукић. види II. Мем· стр. 195

**) Цела ова војска подељена је била на 12 подела (бригада) а толико, било је скоро и округа, из који се прибирала војска. Свака подела делила се на 10 - 12 бuљука — чета — под заповедништвом Буљук-баша (Капетана), сваки округ, и свака обштина, слала је својим војницима сваког петог дана рану, жењени људи могли су се редомице одпуштати кућама, а нежењени заступали су њиова места.

пребиро и муницију прибављао, коју су у Земуну 60 чивута дневно под надзором трговца Стефана Живковића израђивали, и по 7—8 буради у Србију тајно шиљали да на Београд нападне; а и са дахијским Турцима, и Гушанац-Алије Крџалијама туко се, који су из града београдског почешће излетали, али са штетом својом свагда се у Град враћали.

Догле Порта извештена буде од Аустрије, за устанак Срба противу одметника Дахија, која јој је и србске захтеве (у Земуну месеца априла Генералу Женеју предаге јој са препоруком за уважење поднела. А и београдски паша Хасан-Ага, о побуни Срба противу Дахија, известио је великог Везира у Стамболу. Као и из саме молбе Срба непосредно из Остружнице на Порту послате; дознала је Порта за устанак Срба противу Дахија. Но и поред свега тога, како су се у то време трефили у Стамболу бивши у Србији земљедржци (спахије) *Тефтерџија Асан-Бег, бивши Ћехаја* умореног Мустафа-Паше, *Вели-Ефендија* и *Ибрахим-Видајић,* који су од Дахија из Србије истерани, као и Старовлашки *Кнез Јован Рашковић*, који чувши за устанак Срба противу Дахија, као и за тужбу њихову на Порту послату, сагласе се па и они у име свију осталих из Србије изгнани земљедржаца (како би и они у Србију дошли да њихова добра и земље заузму) начине молбу, у којој потраже, да Порта Србима даде помоћ, да се истерају Дахије, као одпадници царски из Србије. То писмо испод руке доставе великом Везиру; велики Везир, кад то прими, призове *Султан-Ћехају, Мемиш-Ефендију* и заповеди му дозвати; Асан-Бега и Вели-Ефендију. Ови изиђу пред великог Везира, и ствар му пространије разложе о Дахијским зулумима *над верном сиротињом рајом.* А и Кнеза Рашковића препоруче. Усљед свега тога изда Порта ферман на Босанског Везира Бећир-Пашу; *да иде Србима у помоћ противу одметника, а и Србе да умири.* А, Асан-Бега пошље са другим ферманом Нишу, да све земљедржце, под управу Бећир-Паши пуномоћнику царском одправи. Рашковића са трећим ферманом преко Кара-Влашке да иде у Аустрију, да Србима што од потребе буде набавља; но овога на што су га одредили не

пошљу. — Будући, да су Асан-Бег и Вели-Ефендија у Цариграду изјаснили се, *да су Турци управитељи над Србским четама*: зато пишу из Цариграда *Балоти*, *Делибаши Мустафа-Пашином, Бинбаши-Дели-Ахмеду,* и још гди којим Турцима, да се Беђир-Паши подчине и да Србима иду у помоћ противу Дахија, као одметника цареви.

Беђир-Паша Везир Босански, како прими ферман Султанов, одмах скупи 4.600 војника, које земљедржаца, које други Турака у Босни, и дође у Зворник. И одатле прво пошље Србима свога Мухур-Саибију, са неколико Турака на Врачар, да јаве Србима и Кара-Ђорђу, а и Дахијама да долази у Србију са војском, и са султановим ферманом, да као пуномоћник царски извиди, и измири Србе са Дахијама. Срби их лепо приме, и стану се договарати, шта да раде, *Срби су сада први пут морали погледати очи у очи Султановим посланицима, коме су до сад писали тужбе противу Дахија, а Султану као верни иоданици показивали се* Било је разног разговора. — Но реше се; да га приме. Беђир-Пашини посланици бавећи се пет дана на Врачару у логору Србском, Мур-Саибија позове и Дахије, да му изиђу на договор, но кад они то не учинише, а он се врати са тевабијом његовом натраг у Зворник.

У то време, у Београду био је *Ага-Хасан-Паша* као царски човек, кога су Срби привидно за таквог признавали. А поред њега биле су силне Дахије, и Гушанац-Алија са Крџалијама, који се један с другим ни у чем слагали нису. А Паша, код њих ништа значио није, нити је што смео противу њине воље чинити, јербо они су у граду прави господари били, и често су из града излазили и око Београда са Србима били се

Кара Ђорђе, кад извештен буде од Мухур-Саибије, за долазак Беђир-Паше са војском, и за намере његове; смисли; да га пусти у Србију, и по писму Хаџи-Сали-Бега из Сребрнице проти писатог*) нареди, ге Ваљевски Кнез

*) У ком је Проту советовао, да Срби лепо и без оружја приме Беђир-Пашу као Царског веђила, који у Србију са царским ферманом долази, да Дахије казни, и Србе одбрани и умири. Аџи-Бег је и сам писао тужбу Султану противу Дахија и кривио их је, како они Србе угњетавају, и да су се због тога Срби противу њих и побунили, а Срби да су права и верна царева

Милован Грбовић са неколико шабачки кметова и са 50 коњаника изиђе на Дрину пред Бећир-Пашу, кога 12. јуна 1804. год. лепо дочека, и одатле преко шабачког округа до Палежа допрати. А ту, по наредби Кара-Ђорђевој; дочека га Јаков Ненадовић, кнез Сима Марковић и Јанко Катић са 600 коњаника. Везир ту преноћи, сутра дан пође, и дође у Жарково један сат и по више од Београда, и код Бели-Вода на конак улогори се.

Ту исту ноћ све четири Дахије, ваљда им је сам Бећир-Паша тајно дао знак, седну у лађу и низ Дунав без фамилија из Београда у Адакале побегну. Тад одма приграби власт њихову Гушанац-Алија са Крџалијама, но не показа се одма против Бећир-Паше, док не уђе исти у град. Сутра дан Кара-Ђорђе нареди, те се до четири хиљаде људи на путу четврт сата повише камене Цареве ћуприје, на Топчидеру са обе стране пута упараде, и топови на крилима поставе, тако да је ову војску, од Бели-Вода Бећир-Паша добро видити могао.

Потом Кара-Ђорђе са Врачара узме са собом прогу Ненадовића и 2.000 по избор коњаника, и кад дође код Бели-Вода близу Бећир-Пашиног логора, заустави се, и ту коњанике у два оделења према Јаковљеви 600 коњаника, који су пашу пратили, остави, и тако ђоја као безнамерно и неотично пашину војску са три стране обколи. Ту га Јаков, кнез Сима и Катић дочекају и он заједно с' њима, одма уђе Бећир-Паши под шатор на разговор. Гди при разговору, Везир Бећир-Паша стане златна брда Србима обећавати. Но на послетку, Кара-Ђорђе рече: „*Фала ти честити пашо, ми знамо, да Цар нама зулума не чини, рад је, и тебе је посло да нас умириш; али Дахије су ноћас низ воду побегле, они ће у Видину Војску покупити,*

Раја, он је код Порте доста прикео, те је Бећир-Паша у Србију са Ферманом и послат. Аџи-Бег ако је и Турчин: био је врло добар спрама Србима и особито је био у љубави са кућом Ненадовића, он је знао Србски читати и писати; па кад је год доцније пошао са војском преко Дрине да се са Србима бије, увек је писао Ненадовићима с' колико војске на њих иде и у који ће дан на њих ударити, тако и за друге војске јављао им је. Он је у писму поздрављао Ненадовиће имено у кући и мало и велико. И да му се надају тад и тад! види Аџи-Бегово писмо и Буруntију, у Голубици V. од стр. 129 - 134.

и опет на нас ударити, као што су и за Хаџи-Мустапаше чинили, док га већ и не убише Зато ти у кратко кажем да четири Дахије, докле год нама у руке не дођу, мртви, или живи, никакова мира дотле нема, нити о миру говори! — Устане и рече с Богом." Везир Бећир-Паша уплаши се, и рече: „*Бег Ђорђе отур! отур!* (седи, седи), *и кажи ми кога имаш да пошљем у Адакале; а ја ћу послати Буруntију на стрица Реџепова да их побије.*" — „*Имам*, рече Кара-Ђорђе, *Миленка Бимбашу.*" И тако, везир напише Буруntију Реџепову стрицу Ибрахиму, команданту града Адакале, да изда Дахије, да их Миленко побије, и главе им донесе; тако исто, *и Реџеп-Ага, своме стрицу пише: „Ако не побије Фочића-Мехмеда, Мула-Јусуфа, Кучук-Алију и Аганлију, да ће од Бећир-Паше погинути.*" И Кара-Ђорђе се потом врати на Врачар у Србски логор. А они даду писма, Бимбаши Миленку Стојковићу, који узме 40 момака, седне на Чето-Каик и одма оде, низ Дунав, а кад дође до Аеакале, остави момке у Чето-Каику. И оде команданту града Ибрахиму, стрицу Реџепову, и преда му писма Ибрахим кад прочита Везирову Буруntију, и писмо Реџепово, и види; шта му пише и заповеда, рекне Миленку да дође довече, кад се смркне. Миленко са неколико момака у вече оде; Ибрахим му покаже собе у којима су Дахије. Миленко их опколи. Дахије виду шта је, па погасу свеће Миленко запали доста крпа и баци их кроз пенџер у собу, где се засветли, и он их из поља све 25. јуна побије, главе им одсече и на Врачар Кара-Ђорђу у логор донесе*). Кара-Ђорђе их пошље у Београдску гврдињу, где их тамо нагакну на коље.

Кад Везир, с конака од Бели Вода пође, удари кроз упарађену Србску војску, где топови као из почасти стану пуцати. Везир Бећир-Паша са Бошњацима тако се уплаши, као да ни једне капи крви у лицу нису имали, били су бледи. Пређу и низа Саву оду у доњи београдски град.

Како Бећир-Паша у град уђе, и смести се. Кара-Ђорђе

*) Прича се, да кад је Миленко 25. Јуна 1804. побио дахије и главе им одсеко, заповедник града Адакале Ибраим-Ага даисте једном Циганину да их у Дунаву опере, но он испусти Аганлину главу те је вода однесе, за које Ибрахим-Ага удари му 500 штапа по табанима, и тако Бимбаша Миленко донео је у Београд на Врачар, и предо Кара-Ђорђу само три главе, Кучук-Алијину, Фочићеву и Мула-Јусуфа.

на Врачару одреди Јакова Ненадовића, Јанка Катића, кнез Симу Марковића и Грбовића, са више кнезова, и други дан рано пошље их у град београдски Беһир-Паши, који однесу у име народа они 9 пунктова, који су и у Априлу месецу у Земуну генералу Женеју при мирењу са дахијама дали, а и султану у Цариград ради уважења исти из Остружнице, на Порту послали, а то су ови:

1. Да се дахије искорене и престане читлук, сахибиство у Србији.

2. Да Срби даду 1.500 оружаних момака паши у помоћ, ради своје и његове безбедности, докле царева војска не дође.

3. Да се Србима ферманом царским опроштај изда, и да освете нема.

4. Да сваки везир управља ра̑јом по смислу Хатишерифа од 1793. године, и данак да се не подиже.

5. Да у свакој нахији буде судница (кадилук) и да се свашто суди по закону.

6. Да је Србима слободно обнављати цркве и манастире спаљене; да су обичаји вере слободни; нити да се Турци мешају у њихове свадбе; да Турци не суде поповима и калуђерима, но да се суде ови од свога Архијереја.

7. Да је трговина по нахијама слободна, и да сваки Србин своје добро ономе продати може, који му више да̑.

8. Раја да бира себи кнезове, и да их везир признати мора, за старешине раје, чија мишљења да мора Кадија да преслуша у свакој парници, па сви скупа, да изберу једнога човека за Врховног Вожда Србскога народа: преко њега везир да шаље све ствари које се тичу Срба; њему да су подчињени сви кнезови; њега да утврђује Султан својим ферманом који мора бити написан на име Србског толмача, као што то бива у Мореји.

9. У случају, ако би Султан пристао на ове све услове, Раја ће жертвовати живот за свога Султана и извршиваће све његове заповести*).

Кад Срби ове захтеве Беһир-Паши прочитају, објасне му, предаду, и изјаве, да се на основу ови, ако им се

*) Види Мемоаре Проте Ненадовића стр. 86 и 288—290. и Голубице књ. V стр. 277—284.

уваже, могу умирити. Беһир-Паша одговори: „*Иншала, иншала*, (ако Бог да) *још ће и боље бити, све ћете добити*". Кнезови се врате натраг на Врачар, и кажу Кара-Ђорђу, како им је Паша обећао све испунити; Кара-Ђорђе им рече: „*Када вам је Паша обећао све испунити, јесте ли тражили од њега, да, или он, или ми, замолило једног Немачког Чиновника, који ће при нашем уговору бити, па ако ми покваримо уговор, нека Немци јаве у Цариград, да смо ми криви, ако ли Турци покваре и зулум почну, нека они јаве Султану, која је страна крива.*" — Кнезови одговоре: „*Бог ме, то нисмо искали, а ваљало би.*" — Кара-Ђорђе, сутра дан, пошље у град, Паши, Проту Ненадовића и Петра Чардаклију, да и то захтевају, који се прво јаве Хаџи Сали-Бегу из Сребрнице, добром пријатељу Ненадовића, а и Срба, и кажу му, зашто су дошли. Он им одобри, и каже то је добро, и треба да иштите сведока, и ако не буде од Немца сведок, биће све ништа. — И изведе их пред Беһир-Пашу, гди Прота најпре каже; како је народ радостно примио обећање његово, кад су му Кнезови саобштили, и како је узвикнуо; да живи наш Султан Селим и Везир Беһир-Паша; Хаџи-Бег из Сребрнице кад му то истолмачи; паши се насмеше образи, поглади белу велику браду и рече: „*Иншала, Иншала, да си јапарум.*" (Ако Бог да, све ће бити). Прота опет пређе му скуту и рекне; јошт и ово народ поздравио те је честити пашо и молио те је, да на погодбу и уговор наш зовнеш или ти или ми једног од немачког двора човека, да нам буде сведок уговора, па ако ми преступимо, нека јаве нашему Цару, да пошље војску, па нека нас Србе све иссече. Ако ли Турци почну зулум чинити, нека и зато јаве нашему цару, да пошље везира и војску, да нас одбрани. Кад Хаџи-Бег то истумачи, везир закрвави очима, па громовито повиче: „*Олмаз! Олмаз!* и громовитије, по трећи пут, *Олмаз!*" (не може) рече, у нашега Цара земљу не сме се нико мешати, у нашега цара има доста верних Турака, који ће му казати, ко буде крив. И тако се Прота у логор без успеха врати натраг. Гди га Кара-Ђорђе у присуству поглавица запита: „*Е, које куде шта си урадио, и какав си одговор добио*". Прота

му каже: „*Добио сам три велика Олмаза*“! *неће Паша сведока; и све му по реду искаже.* Кара-Ђорђе, кад Прогу саслуша, рече: „*Ене де сад, које куде! зар ви мислите тако, да се умирите, па кућама? Нема ту мира, од сад ће да буде бојева велики*“. Но ти спремај, па иди гди си намислио (т. ј. у Русију).*)

Бећир-Паша био је лукав спрема Србима и Кара-Ђорђу, и кад је се опростио Дахија, гледао је да Србе обезглави и покори. *Једном пошље тајно на Врачар једног Турчина, да убије Кара-Ђорђа, али сам убилац погине од саме Кара-Ђорђеве руке.* Кара-Ђорђе јошт горе огорчи се на Бећир-Пашу, и јошт ближе прекучи војску Београдском граду; и стане захтевати; да му се поднети услови испуне.

У Београду, по одласку Дахија, као што је наведено, приграбио је био власт Гушанац-Алија са Крџалијама и Бећир-Паша код њега није ништа значио. Па и ново назначеног Сулејман-Пашу, дошавшег из Цариграда, не пусте Крџалије у град; већ се и он морао настанити у Смедереву. Но кад из Цариграда стигне му заповест, да каже, шта му фали? *воља или сила*, што не истерује Крџалије из тврдиње? *Сулејман распаљен противу Крџалија, а презирући и Бећир-Пашу, који га је противу Сроа тајно наговарао, дође у варош Београд, створи за себе партију од варошана Турака, која је пристајала, да се помири са Србима, па се пусти и у договарање са Кара-Ђорђем.*

Бећир-Паша за то дозна, и желећи сам свршити послове и задобити заслуге код своје владе, предухитри Сулејмана, и учини мир са Србима с’ оваквом погодбом:

1. Кара-Ђорђе има Врховну управу над целом земљом, и плаћа годишње Порти 500,000 гроша.

2. Само Срби могу судити Србима, а ни један Турчин не само да се не може настанити у селима, него ни привремено не може пребивати.

3. Укидају се Турске порезџије, али се плата Београдском Паши уредно издаје.

4. Што Срби донесу на трг, то Турци да купују за готове новце.

---

*) Мем. Проте стр. 99.

5. Војска се састоји од Турака и Срба; Кара-Ђорђе има своју стражу од 500 момака.

Ова је погодба била послата у Цариград на потврду, али Бећир-Паша ипак тајно поручи Турској влади, да не хита са одговором, па због чекања ове потврде Бећир-Паша с Кара-Ђорђем склопи привремено примирије. Но Кара-Ђорђе, ако је и учинио примирије, ипак није нимало рачунао, да ће Порта послати уговор Султану потврдити. Па намисли, да тражи помоћи у Русији, код самога императора Александра I. Јер су Срби у почетку устанка молили Аустрију, да им у помоћи противу Дахија буде, од које су око 20. Марта добили одговор: „Да Аустрија, почем се у добром пријатељству са Портом налази, ништа им помоћи не може, но да ће гледати, да их са Дахијама измири," која је то и покушала 28. Априла у Земуну, чрез генерала Женеја, но успети ништа није могла. Срби су после тога шиљали и у Рисањ, свога посланика тајно, Руском посланику Графу *Ивелићу* и молили га, за Руску помоћ. Но Ивелић им одговори; као и Аустрија: *да је његов Господар са Турчином у великој љубави, и да им помоћи не може, него је упути, да моле Султана у Цариграду!**)

Аустрија, као суседна са Србијом држава, ако је и одказала Србима помоћ дати, она је ипак велику пажњу на Србију и Српско ратовање противу Турака обратила. Она је врло добро пратила догађаје на Дунаву, који се збивају јер јој је њен интерес налагао. Прво, као што је речено, гледала је, да помири Србе са Турцима, а кад није успела, она је кроз прсте гледала, те су Срби разне војничке потребе, и џебану из Аустрије као кришом набављали. Признавала је закључене уговоре Кара-Ђорђеве са њеним поданицима, о разним набавкама, и новчаном зајму. Одржавала је нерасположење спрема Дахијама, и на послетку;

*) Ненадовићи су шиљали неког *Дамљана Милошевића*, кума њиовог из Котешнице, Ваљевског округа, те је у Црну Гору владики Св. Петру Његошу ишао и молили га да и он устане противу Турака или да им пошље нешто Црногораца у помоћ, а при том да у Рисањ сврати и да моли Графа Ивелића за Руску помоћ, и заштиту Руску. Дамљана су послали били одма после 20. Марта 1804 год. како су добили од Аустрије одговор (на њиову молбу на принца Карла, у почетку Марта послата му). да се никаквој помоћи од ње надати не могу, па су покушали и код Ивелића да би им он код Руског Цара какову помоћ израдио, види Ивелића одговор од 27. Октомбра 1805 год. у Српском Огледалу од Светића стр. 352 и мемоаре Протине стр. 99.

забранила је одношај ране и други потреба у Београдски Град, за Крџалије; и тим у свему показивала се, према устаршима Србима без јавног мешања у рат — као неутрална — но ипак, била је Србима благонаклона и од велике користи. Но сва та комшијска наклоност, била је Србима од мале помоћи, према њиховој великој потреби. И тако Кара-Ђорђе, одреди посланике; *Проту Ненадовића, Петра Чардаклиију и Јову Протића из Пожаревца, и тајно 1. Септембра 1894 године пошље их у Петроград цару Александру да га моле, за помоћ и за заштиту Срба. За ове посланике куда иду могли су само знати први доглавници Кара-Ђорђеви.*

За време бављења Бећир-Паше у Београду, и пре него што ће депутација Српска у Петроград цару Александру I. послата бити. Мусага-Фочић, који је 20. Априла 1804 г. у Београд из Шабачког града преко Земуна прогнат био, одакле је преко Аустрије у Босну, пре него што су Дахије погубљене биле, отишао, покупи у Босни нешто коњаника, пређе Дрину и преко Мачве 6. вгуста а 1804 год. дође у Шабачки град, и бавећи се само два сата, ископа у граду своји 100 ока дуката које је закопао био; на Бајиру вароши Шабца одсече 70 Српски глава, па се одма врати у Босну без да су га Србске чете око Дрине чувајуће гониле. Дозна за то Кара-Ђорђе, па одма одреди Јакова Ненадовића, Јанка Катића и Симу Марковића с војском да иду и да шабачке Турке за ото што су у град Мусагу пустили казне. Па како у зору у Шабац по снегу изненадно дођу, виде отворена на граду врата, па пођу улазити у град гди је пред војском Јаков и Катић ишао. Но како је у то време на џамије мунарету оџа „*дову саба*“ *учио,*“ (јутрењу чинио) опази Србе гди у град улазе, престане се Богу молити, па завиче: „*Аман Турци, умети Мухамед; уђе влах на капију у град.*“ Турци на глас оџе сви грну на капију, дочекају Србе, многе у кућама побију, и многе у градски шанац стерају, из ког није се могао нико маћи јер је свануло било, па би их Турци гађајући у леђа све побили. И тако Срби, ту, у шанцу као и Јаков, и Јанко Катић вас дан остану, одакле су се бранили; но Турци из града одозго преко

шанца сипали су на њи врућу воду, и кошнице са пчелама на њи бацали су, да би ји из рова изгнали да ји бију; но кад се смрачи у вече Срби оставе шанац и побегну у шабачку варош гди око 60 Срба погине, а и Турака је толико мртви пало; тако и Јаков и Катић спасу се. И Турци изневере Србе, и опет у град шабачки затворе се гди су Срби после тога, више пута на град нападали, и доста Србске крви пролили, докле га конечно по други пут 26. јануара 1807. г. нису узели, и Турке све у Босну прогнали.

После овога одметничког боја, Јаков Ненадовић изађе у нахију шабачку и по наредби Кара-Ђорђа позова себи харамбашу Ђорђа Ћурчију и убије га, зато што је он самовластно, позбацао оне људе са звања, које је Јаков у првом освојењу Шабца, и очишћењу Турака из шабачког округа, понамешто; а своје људе самовластно испостављо. Што је учињени уговор мира између Мехмед-Капетана Видајића за Јадар и Рађевину нарушио; и Турке из ти места изгонијо, што је један дућан у ваљевској нахији обио и поарао, и друга зла као одметник чинио; и што није страже око Дрине чувао, него је Мусагу-Фочића у Шабац пропустио,*) те је 100 ока дуката ископао, 70 Срба посеко у Босну се вратио, и учинио то, те су се шабачки Турци опет од Срба одметнули.

После овога, а у почетку октобра, из Цариграда стигне Ферман; у коме се заповеда Србима, да се разиђу својим кућама, обећавајући да ће им само тако Порта погодбу мира потврдити, и испунити жеље Србске.

Кара-Ђорђа није могао задовољити такав одговор. А Бећир-Паша није имао довољно војске, да примора Србе, да се по Ферману кућама разиђу, јер од оне војске, коју је из Босне довео, није ни пола, такове код себе имо, на то су се сви разбегли, и у Босну вратили; па непрестано је презо, и од бунтовни Крџалија. И тако принуђен буде, те закључи примирје и сојуз са Кара-Ђорђем учини, од кога добије 100 кеса новаца, за свој одкуп од Гушанца и његови Крџалија, који га пусте, те из Београда изиђе, и улогори се близу Срба, на Врачару; и захте од Аустриј-

*) Види Мемоаре Протпне стр. 99—101 и Устанак Срба од Јов. Хаџића стр. 31—32.

ски власти, у име турског правитељства, да забране, да се ништа Дунавом у град београдски Крџалија не доносе, који му се захтев и испуни.

Срби продуже обсаду не обзирући се ни мало на Портин Ферман, и надајући се, да ће Турке глађу приморати да им се предаду; скоро настане и зима, и Бећир-Паша, са оно мало војске, која је код њега заостала, 16. октобра крене се, и у Палеж на конак дође. Гди снег велики удари; Бећир-Паша, сутра дан зовне Јакова Ненадовића који га је пратио, па му каже: „Јакове, ево ти чадора, ето топова, а ето џебане, то је све царско! И ви ако сте, као што велите царева раја, а ви пошљите за мном, а ја одо, ако нисте царева раја, ето вам топова, а ето и џебане, па шта вам драго." Појаше коња, и сви по снегу у Босну оду. Јаков немајући куд, не могавши се у то време показати, да су Срби противници султанови, јави о том Кара-Ђорђу на Врачар, и мораде све до на Дрину отерати и код Бадовинаца Турцима на *реверс* предати. Који је реверс 1. маја у пролеће 1805. год. кад су посланици српски у Цариград шиљати, као за доказ служио, да су Срби права царева раја, и да не војују противу цара, него само противу цареви одметника и зулумћара*).

Како Бећир-Паша из града изиђе, почем га најпре Срби новцем од Гушанца искупе; онда у граду остане Сулејман-Паша, који је дошо на место, Хасан-Паше, по одредби Порте из Стамбола. И њега силни Гушанац Алија са Крџалијама, тако притесни да он никакове власти имао није, њега је Гушанац често и апсио, и оно што је он хтео, то је и Сулејман-Паша радити морао.

При оваким околностима, Кара-Ђорђе нимало није се бојао внутрењи у Србији по Градовима имајући Турака. Но само на опрезу био је, да спољни Турци на Србију из Турске не нападну. И кад Бећир-Пашу Срби у Босну испрате, с' којим је Кара-Ђорђе до 1. Јануара 1805 године примирије учинио Остави неколико чета под Београдом, да чувају, да не би Крџалије из града излазиле,

---

* Мемоари Проте стр. 95, 131 и 132.

и народу штету нанеле, а тако исто, нешто војске код Смедерева, Шабца поред Дрине и према Ужица, Чачка и Карановца, а осталу војску распусти кућама, но с тим, да је сваки и у свако доба готов за скупове и за бој спреман.

Сад Кара-Ђорђе стане се договорно са војводама и осталим поглаварима народним старати, да што новаца од народа скупи, те да се исплате дугови Аустријским трговцима, од који је новац на квите узајмљен, за откуп Бећир-Паше од Крџалија, као и за набављени барут, олово, и остале потребе ратне, тог лета; а и за будуће потребе ратне, које се набавити имају. Ударе данак на народ, на сваку пореску главу по 3 гроша; тако, како ће прорачуната сума новаца као потребна од 500.000 гроша изнети.

Поред тога, Кара-Ђорђе нареди; да се сваки Србин за оружије способан за рат спреми. Да се ред и поредак у земљи одржава, и да се лопови са стране дошавши ватају и прогоне. А потом, он сам пође по народу, да народ храбри, и да га за ратовање одушевљава.

Кара-Ђорђе ако се и није бојао внутрењи Турака налазећи се по Градовима у Србији, и ако је закључио са Бећир-Пашом примирије до 1. Јануара 1805 г. он, у Турцима вере никакове имао није. Он је врло добро пазио, на прилике и догађаје Цариградске, шта раде и смерају Турци и око границе Србске. Пак у Декембру месецу дозна да Мусага-Фочић купи по Босни војску, а Бећир-Паша да је скупио 8.000 Турака, да од Босне преко Дрине на Србију удари, а од Ниша Хафис-Паша са 20.000, покупљене војске, а и Бег од Лесковца, да се спрема да на Србију сложно ударе. Кара-Ђорђе кад се увери о намерама Турским, одма после Божића ове 1804. год. позове на одпусту налазећу се војску на скупове.

Закључак ратовања и рада Кара-Ђорђевог, до конца ове I. 1804 год. устанка његовог противу Турака.

Ова прва 1804 година ратовања у којој је бесмртни Кара-Ђорђе 24. Јануара свој свети рад за ослобођење народа Србског, тад из 415-годишњег Турског робства, од-

почео, и народ Србски из мртвила и сна будити стао, била је најтежа Јер народ угучен тиранством Турским, није ни помишљати мого, да ће се тог зла и тог јарма икад ослободити моћи. Мислио је, да је му та казањ од Бога послата, мислио је, да је сам Бог одредио Турке и њиовог непобедимог Султана, да над њима господари и да га гњави, мучи, убија и сатире. Није ни појма имао за своје ослобођење, а шта више да би смео и помислити, дићи руку противу Цара Царева! Па Кара-Ђорђе није смео народу ни казати, да он војује противу Цара Султана, него је народу говорио, и народ подизо да војује противу Цареви одметника, и непослушни Дахија, по Царевој вољи, а тако исто, и Турцима је казивао, и уверавo ји, да је Цару веран, и тако су му веровали и слушали га. Но и поред такови уверавања с тешком је се натегом народ на оружје подизо, гди је Кара-Ђорђе моро употребљавати предосторожне мудре мере, и то такове, да не би народ од себе одвратио, него га за себе придобио.

Он је прво у почетку устанка, у оном селу које није смело, или није хтело, устати да Турке бије, *дао убити Турчина,* па га о кућним вратима, или о каковом коцу дао обесити,*) или *натерати сељака из тог села, да га он сам својом руком убије, или посече;* па онда, сво село, бојећи се да глобу и крварину не плати, на оружије од стра дизало је се, а на неким местима, и с претњом, нагонио је народ у војску противу Турака. Но и осим ти мера, било је доста и свестни људи у народу, који су умели ценити, шта је слобода. А, познавајући редку одважност и мудрост Кара-Ђорђеву, радо су га слушали, и народ на оружије покретали, и у војску њему у јатама врвили. *Ко није имао оружија, узајмљиво му је онај, једну малу, или дугу пушку, који је имо две, а гди и тога није било, оружајо се Србин са сикирима, трнокопима, ашовима, косама и прочним алатима, и који што имо, па у бој ишо. Гди је Турчин убијен или заробљен био, узимато је од истог оружије, и давато ономе Србину који никаково оружије имао није, а по већој части давато је најхрабријим Србима бесплатно, као за отличје, а он његово оружије као ло-*

---

*) Гласник IV. стр. 122.

*није, даво је безплатно ономе Србину, који га никако имао није. А и Кара-Ђорђе кад је Турке уцењиво, који су му се предавали, добивено од Турака добро оружје, пушке, сабље, ножеве и коње, делио је Војводима, а Војводе делили су међу својим поглавицима, и најхрабријим војницима као почаст. Ко није имао фишека, даво му је онај Србин који има, па макар то и по један метак било.**) И овако је рађено скоро за цело десето-годишње ратовање Кара-Ђорђево; и отуда једино народ је се наоружавао.

Причају да је Кара-Ђорђе у почетку, кад је први пут на Врачар дошао, имао добоше од мерице! које је начинио био, а и два дрвена од трешње топа!**) из којих је са Ташмајдана на Београд пуцао, и недалеко од истог близу Палилуске цркве стојеће Батал-Џамије Мунаре оборио, у којој од тог доба Турци као ђаурима оскврњеној клањали и Богу се молили никако нису, и отад су је Турци и прозвали Батал-Џамија (покварена).

Од почетка устанка, до изласка Беćир-Паше у Босну, разбио је Кара-Ђорђе са Србима Турке на 24 места, и то лично он предводећи војску, прво у мањим бојевима: на *Сибници, Орашцу и Врбици, — Крагујевачког, и Дрлупама и Ропочеву, београдског округа,* у већим биткама; *на Руднику, рудничког и Баточини крагујевачког округа; на Јагодини двапут,* први пут је био сузбијен, а други пут кад је више војске прибрао, на јуриш ју је освојио. После тога, под Војводом Васом Чарапићем на *Лештанима*; у више бојева око *Топчидера*, и око *Врачара*; потом, лично на *Пожаревцу*. гди му се Турци предаду, на *Смедереву* гди Турке из вароши стера у град, и град у *Муасели*, одагле опет у више бојева на Врачару, на *Сопоту Кумодражи* и *Жељезнику*. А на југо-западу под Војводом Јаковом Ненадовићем на Бељину 23. фебруара, на Ваљеву и у Свилеуви 28. фебруара, на Шабцу гди је Варош освојена, 7. марта, на Чокешини 18. априла, и на Шабцу опет, гди су

*) Така је оскудица била у свачему, па и у оружју, једва да је у десетог Србина, што од оружја било; а Прота у својим Мемоарима каже, да је ишо у Земун, и први пут за војску, само 9 фунти барута и 300 куршума, а други пут једну зобницу фишека за своје паре купио; донео и на војнике поделио, кад су на Ваљево ударили, а трећи пут у две врећице, танке као свећице, које је коњма у терћије везо, добавио је, и пола посло стрицу Јакову у Свилеуве, а пола дао Радоју Трнавцу, те је однео Кара-Ђорђу у војску. (Види Мемоаре Протине стр. 62. 69 и 78.

**) О овим топовима напомиње у својој историји „Војна Срба“ и П. Радовановић на стр. 2.

Турци 20. априла град шабачки Јакову предали. После тога омањи бојева на Лешњици, Липници и Лозници, и опет на Шабцу, и поред ти више и омањи бојева и чаркања Срби са Турцима имали су и на другим местима; и свуда Турци побеђивани били су, и из ови означени места прогнати

У овој 1804. години, и ако је Кара-Ђорђе велику натегу имао, народ против у Турака подићи, и ако је оскудицу у новцу, оружју, баруту и другим ратним сресвима јако трпио, ипак је са помоћу Бога, са народом очистио 10 округа београдског пашалука, са свим од Турака, у Турску их прогно или их у градове стеро, и главне вароши од Турака ослободио, као: Рудник, Крагујевац, Јагодину, Пожаревац, Варош Смедерево, Ваљево, Варош и град Шабац, и омање; Баточину, Паланку, Градиште, Палеж, Лешницу; и за *Крупањ и срезове, Јадар и Рађевину* са Мехмед-Капетаном-Видајићем мир учинио. И у свима тим местима народу за старешине ради реда и поредка Србе изпостављао, и судове завео. Ове године у Остружници *прву је народну скупштину сазвао*, договоре и преговоре о побољшању за народ чинио, но бар кад у преговору са Турцима ништа успети није могао; од четири дахије народне крвопије, видио је пред својим ногама њихове главе, Србском мишицом осечене, и на коље набијене.

II.-ГОДИНА 1805.

Ратовања, рада, и догађаја србског народа, под Кара-Ђорђем.

Почем је закључено примирје са Беђир-Пашом 1. јануара ове 1805. год. истекло, и Турци се спремали, да на Србију ударе, Кара-Ђорђе искупљену војску 11. јануара разреди овако: *На Дрини под војводом Јаковом Ненадовићем постави 4000 људи. На Морави, под војводом Миленком Стојковићем 2000 људи. Код Београда под војводом Јанком Катићем и Васом Чарапићем као обсаду постави 5000 људи. Код Гроцке 500, и у Остружници под Кнез Симом Марковићем као резерву остави 3000 људи,* а осим тога код незаузети вароши и градова намести по један омањи одељак Срба, да на Турке мотре.

У почетку фебруара, Али-Призрен и Беħир-Ђаковалија са 300 Крџалија, изиђу крадом из Београда, и пођу да у Турску иду. Кара-Ђорђе дозна, и код Баточине дочека их и све до једног потуче. Гди много коња и оружја добије, и на војнике подели, и *500.000 гроша добијени преда војеној каси.*

У то исто време, фебруара, дођу посланици српски из Русије, који су 1. септембра п. г. отишли, и кажу Кара-Ђорђу: *„да им Руси за сад, почем се са Портом у добрим односима налазе, помоħи не могу. Него су саветовали да Срби поднесу своје молбе Султану. А Цар Александар I. да ħе преко свога посланика у Цариграду настати да Порта исте уважи.“*

У следству тог, и наложеног данка, пр. г. *Кара-Ђорђе сазове Народну Скупштину 17. Априла у Пеħане београдског округа.* Ту се донесе *наложени данак од 500 000 гроша*, за исплату дуга, учињеног за одкуп Беħир-Паше од Крџалија, у 200 кеса, а обашка за умирење Крџалија једну знатну суму новаца; а остатак за исплату набављене муниције и други ратни потреба.*)

На ову Скупштину Крџалије из Београда пошљу са највеħом сјајношħу *два цинцарина*, која су оденули у богато бојарско влашко одело, и који су знали влашки говорити; са лажним ферманом, у ком је написато било, да Султан заповеда Србима, *да углаве мир, или ħе их најстроже казнити.*

Тај ферман, у место да поплаши Србе, горе их распали; и сви се до једног закуну, да ħе пре сви са оружјем у руци погинути, него се покорити турској самовољи.

На овој Скупштини, сачине молбу на Султана Селима, онаку као што су је пр. године преко Беħир-Паше из 9 точки послали.**) Изберу посланике: *Стефана Живковиħа, проту Алексу Лазаревиħа из Шопиħа* и *Јована Протиħа из Пожаревца* и 1. Маја оправе их преко Влашке у Цариград са молбом, којој је и реверс Беħир-Пашин приложен. Кад

*) Кад овде србске старешине покупљени од народа данак, на један прострти биниш (огртач) сасну и стану новце бројати, Кара-Ђорђе суморно погледи и рекне: *„Које куде, је ли ово право оволике силне новце давати Турцима, да нас боље туку, или је боље, за ове оваковe новце куповати џебану, па ми да Турке бијемо,“* Мемоари Проте стр. 132.

**) Види молбу у Голубици час. V. од стр. 277–285. на којој су се 51. Главар србски подписао, и посланство у Цариград од стр. 285—287.

посланици у Влашку дођу; Јова Протић ту остане, а на његово место оде *Петар Новаковић Чардаклија*. Пошто се са Влашким Књазом *Ипсиландијем* у присуству генералног руског посланика посаветују, о којим исти и извешће своје у Петроград пошље

Ту је кнез Ипсиланди, по писму Кара-Ђорђевом посланике србске врло лепо и љубезно примио, у Цариград их испратио, и Кара-Ђорђа са писмом својим од 9 .Маја известио.

Посланици србски 28. маја стигну у Цариград, и преко патријарха грчког предаду молбу Султану Селиму. Порта у почетку покаже се као наклоњена, да ће одобрити молбу Срба, јер су је у то време узнемиривале и потресале унутарње буне, породивше се у северној *Грчкој*, *Руменији и Египту,* над којима је Али-Паша Јањински господарио. Но доцније кад доведе у ред своје унутарње размирице, намисли да свом силом противу Србије удари, и у покорност је доведе. И одреди зато Хафис-Пашу.

Кад посланици србски, за намеру Турску узнаду; посланик Живковић извара се од Турака да у Србији иде и да каже Србима, да се не противе, него Царској вољи покоре. Они га пусте, и он преко Влашке дође у Србију и јави само Кара-Ђорђу за праве намере турске, како Султан под Хафис-Пашом шиље велику војску противу Србије*) за које је Кара-Ђорђе још за раније знао, па се и спремио био противу Хафис-Паше да га дочека. Она друга два посланика, помоћу пријатеља, 27. августа умакну на руску лађу, доплове у Одесу, и одатле у Петроград оду. И тек идуће године у Србију дођу.

Пре него што је Скупштина сазвата, чачански Турци даду Србима повода, те 24. марта у очи Благовести, нападну на Турке војвода *Лазар Мутап и Милић Дринчић са 250 Срба*, бој је читав дан трајао и Турци ноћу искраду се и побегну у Турску. А Срби варош Чачак заузму.

---

*) А осталим Србима Живковић; да их заплашио не би, казивао је, да је у Цариграду све лепо за народ свршио, и да Цар све даје, што су Срби искали, и да је одредио Хафис-Пашу да са триста турака дође у Београд да седи; но да је се прочуло, да он купи војску од скитница Турака, па да иде на Србију противу воље царске, и да су га послали напред да каже Србима, ако Хафис-Паша, као непослушан Цару, пође на Србију, да га Срби силом одбију. Истор. Светића стр. 45.

После овога дође Кара-Ђорђу глас, да су се Турци у Карановцу затворили и са Србима побили, и да је три Србина и девет Турака погинуло. Кара-Ђорђе узме пет хиљада пешака и једну хиљаду коњаника, и са више војвода 15. јуна дође под Карановац, и са свију страна са војском опколи га, и стане га бити и стешњавати, 18-га нареди јуриш, но због јаке кише тог дана и због јаког турског утврђења ништа не учини. Он добави још један топ, и Турке боље опсадом стесни, и стане на варош жестоко пуцати, и кад варош запали гди 700 кућа изгоре, и њихов најбољи јунак и поглавар „Згуро" погине. Турци онда понуде Кара-Ђорђу да се предаду, 28. јуна уговор предаје буде учињен, и 29. јуна на Петровдан Турци изиђу из Карановца и по уговору, испраћени буду до Српске границе за у Нови-Пазар. Овде Турака много погине, а Срба буде 15 мртви и 30 рањени.

Има једна народна песма о овом боју, и о освојењу Карановца, коју овде увршћавамо!

6.

Бој на Карановцу.

Књигу пише Згура Мемед-Ага
Из онога шера Карановца,
Па је шаље у Тополу Ђорђу:
„Чу ли, Ђорђе, чу ли Петровићу!
Ласно ти је варакати синко!
По планини водити хајдуке,
Но ти хајде, мени Карановцу!
Чекаћу те за петнајест дана,
Ако нећеш доћи Карановцу,
Ето мене теби у Тополу:
Ја ћу твоје попалити дворе
И теби ћу ја одсећи главу,
А Јелену твоју заробити."
Кад је Ђорђе књигу разгледао,
Ону гледа, другу ситну пише
Једну шаље Чарапићу Васи:
„Купи, Васо, твоје Подунавце
Па ти хајде мени у Тополу,
Ласно ј' терат по Врачару Турке,
По Врачару, по свом завичају,
Но ти хајде мени у Тополу
Да идемо шеру Карановцу
А на мегдан Згури Мемед-Аги"
Другу шаље у Космај планину
А на име у село Рогачу
На колено Катићу војводи:
„Купи, Јанко, све твоје Космајце,
И понеси пушке гарабиље
Па ти хајде мени у Тополу".
Трећу шаље Сими Борчанину:
„Купи, Симо, све твоје Посавце
И повуци велике топове
Па ти ајде мени у Тополу."
Како књиге редом одлазиле
Све Војводе редом долазиле
Прво дође Чарапићу Васо,
И он води своје Подунавце;
Није шала Чарапићу Васо!
Бију за њим седам таламбаса.
А за њиме Катићу Војвода
Танко пева Петар Чеврљуга,
По том знају да је добар јунак.
За њим дође Борчанине Сима
И он води све своје Посавце,
Танко пева Борачки Чамџија

По том знају да је добар јунак.
Сјезери се поље од Тополе
Од јунака и од добрих коња.
У Тополи конак учинише
И у јутру кад дан освануо
И кад јарко огрануло сунце,
Напред пође Петровићу Ђорђе
А за њиме Чарапићу Васа
А за Васом Катићу војвода
За Катићем Борчанине Сима
А за њима сва остала војска
Па одоше шеру Карановцу
Отидоше здраво и весело
Паде војска код воде Мораве
Код Мораве, поред воде Ибра.
Кад је прво јутро освануло,
Освануло и грануло сунце
Ето иде Згура Мемед-ага;
На мркову четворе кубуре:
А овако Ђорђе бесеђаше:
„Побратиме Чарапићу Васо!
Ко ће сада на мегдан изаћи?
Васа спрема свога добра коња
Да он иде Згури на мегдана.
Вели њему Петровићу Ђорђе:
„Побратиме, Чарапићу Васо!
Погинућеш данас на мегдану,
Погинуће Подунављу глава;
Но ја имам мога зета Пљаку
И под њиме хитра бедевија,
И на њој су четворе кубуре,
Нек изађе Згури на мегдана.
Оде Пљака Згури на мегдана.
А да видиш чуда великога,
Када Туре очи искрвави
Па на Пљаку јуриш учинило,
Куда не би косић пролетео
Туда Пљака са свом бедевијом!.
Ал да видиш Остружничког Чолу
Под њиме је хрома белаћина
Па говори Остружнички Чола:
„Ходи, синко, који тебе чека!
А не терај који од теб' бега!
А да видиш Остружничког Чолу:
Боже мили чуда великога
Чола миче белаћ се спотиче
Згура ће му да одсјече главу;
Али Чола хитар на мегдану
Скочи с коња пушку преко коња
Чола креше а Згура облеће
Пуста пушка да опали неће
Ал' говори Петровићу Ђорђе:
„А, бећари, зашто ви гледате
Што гледате што не помогнете
Вид' те да ће 'накав јунак да погине
Без пусата и без добра коња.
Тада рече Ђука из Јагњила:
„Ја не марим данас погинути,
Када нема онака јунака.
Па одлети на своме Врачићу
На Врачићу коњу коспатоме.
Пружи пушку са коња на Згуру
Заједно им ватру прихватиле
И Чоли се гвожђе угрејало
Баш к'о да су у паради биле
Те под Згуром убише мркова
Коњ је Згуру притискао био;
Ал допаде Чарапићу Васа
Па потрже сребрну кубуру
Преко људи те Згуру у груди.
Онда викну Чарапићу Васа:
„Побратиме, Петровићу Ђорђе!
Оди, побро, одсеци му главу.“
Ал говори Петровићу Ђорђе:
Сеци, побро, место моје руке.“
Скочи с коња Чарапићу Васа
Те он Згури одсијече главу. —
Уватише краву Мркуљицу
Од хата му улар одсекоше
На вилици главу просекоше
Око врата крави натурише
Да је носи Шеру Карановцу.*)
На чаршију ватру оборише.
Карановац варош попалише
Долазише Буле Карановске
Те молише Петровића Ђорђа:
„Господару Петровићу Ђорђе!
Ти устави све твоје војнике
Да не чине силу ђеци нашој!
Њима Ђорђе вако говораше:
„Ја би лако војску уставио,
Ал не могу Лому и Мутапа

---

*) Ово Срби учинили су зато, да Турке већмаваплаше, а кад је крава на глави својој однела у варош осечену Згурину главу; Карановачки Турци кад су тако видили говорили су: „Јао мој Згуро! зар ти се хат у галушу претворио“

Цинцар Јанка од Орида града
Јер је Јанко из далеке земље
На далеко кућу оставио
Све од силе Турске и зулума;
И Драгића и Павла Ћумрића
Из некаква села Поповића:
И њима су додијали Турци...
Ту се буле јаду досетише,
Позајмљују све боља у горе
Докле суму Ђорђу погпунише.
Узе Ђорђе за Турке откупе
Па отиде у село Тополу.

У то време како је код Ужица један мали одељак Срба стајао, и на Турке мотрио, да не би из Града у села излазили и штету Србима наносили, Турци једне ноћи излете и на спавању 150 Срба посеку, а остале растерају. Зађу у околна села, поробе, попале и још 309 Срба побију, па се у град врате.*)

Усљед тога Кара-Ђорђе изда на војску оваку дневну наредбу: *„Браћо! Нека вам је Бог у помоћи! Вршите добро своју дужчост. Нека су људи свагда на опрези. И ако је душман далеко, но он је свагда близу нас. Чувајте се Турака. Зар ће вам боље бити, ако иогубите своје главе као Ужичани. Нека они сад ирезају од нас, којима смо се ми негда покоравали; сада су они под нама; недајмо се да нас варају!“*

По том Кара-Ђорђе одреди одма Јакова Ненадовића, који од Дрине са 3.000 Срба пође, и узпут, из Соколске и Ужичке нахије све Турке у селима заоставше у Босну прогна, и србске власти понамешта, *дође код Ужице, обколи је и запали, гди 5000 кућа изгоре и 300 Турака мртви падне.* Турци се у Град збију, но кад Јаков стане на Град из топова жестоко пуцати, Турци кад виду опасност; пошљу своје посланике Јакову, понуде предају, уговоре, и *20. јула на Светог Илију Јакову Град Ужице предаду.**)* Ужичани Турци положе Јакову уцену од 50.000 гроша, и 80 хатова, које Јаков све на војнике подели. И осим тога, на захтевање проте Ненадовића издаду му Турци

*) Истор. П. Јовановића стр. 23.

**) Овде Турци, кад изиђу да предају уговоре, и кад виде Србске топове, опипају их с руком, и увере се да нису древни, него метални, ударе им сузе из очију. И један од Турака запита Јакова; и рече: *„Куд си пошао? и рад што је пошла султанова раја, да удари на царске градове.“* Јаков му одговори: *„Да он није пошао противу цареви верни Турака, него противу цареви одметника и силеџија, који народ србски угњетавају!“* — И по том уговор се предаје закључи. Види Историју од Ранкеа стр. 108 и Мемоаре Протине стр. 181. и 184.

Осман-Аге Фочићевог сина, оног дахије, што му је оца — Кнез Алексу — посекао, белога хата под свом богатом опремом. А тако и Луки Лазаревићу, издаду једног хата Бега-Новљанина, који му је брата Кнеза Ранка 1801. год. посекао. Немирни Турци буду у Босну испраћени; а прочи остану у граду.

Јаков постави за заповедника Ужице, *Алексу Поповића*; а поврати се натраг, и у Соколској нахији, за старешину постави *Архимандрита Хаџи-Милентија Рачанског*, а, код Сокола, са једним одељком људи остави *Кнеза Милића Кедића* и дође на Дрину с војском.*)

Кара-Ђорђе ако је и оправио посланике у Цариград, да моле султана, да народу србском даде права. Ни мало држао није да ће Порта Србске жеље испунити, па је за одпор навале Турске, једнако војску умножавао, *и долазеће добровољце из разни србски крајева: Босне, Херцеговине, Црне-Горе, Бугарске и Албаније иод најам у војску узимао.* И тако до пред конац јула месеца имао је под оружјем преко *40.000 људи*, међу којима и *1.000 коњаника*. А кад дозна, да се Турци противу Србије спремају и србској граници приближују, од *Босне Бећир-Паша*, а из *Руменлије Хафис-Паша* од Ниша. Он војску распореди овако: *код Београда остави 5.000 људи, Моравску војску умножи на 18.000 људи*; од које, Миленкову војску *код Параћина на Иванковцу* умножи на *4.000 људи*, са једним топом, гди се добро опкопима утврди. Код *Јагодине* у Гиљу на левој обали Мораве на главном друму за у Београд, гди је се надао, да ће туда Турци на њега, задржи *10.000 људи*, а прочи *4.000 људи* подели у мање одељке, с којима почевши од Крагујевца до Пожаревачког предела, по планинама, ували путове и богазе, а и поред Мораве до Крушевца. На *Дрини* умножи под Јаковом војску на *12.000 људи*. Гди се Јаков опкопа и утврди, и постави чете на *Каблар планини*, и предстраже свуд границом поред Дрине и Сокола до Ужице. *У Тополи* резерву остави од *4000 људи*, која би у нужди имала *под-*

---

*) Мем. Проте стр. 179.

крепити војску на Дрини или Морави. А поред тога, код свију места, гди је Турака још уземљи било, стајало је по нешто војске. Кара-Ђорђе овако спреман очекивао је турску силу.*)

У то време Хафис-Паша из Ниша, са 45.000 Турака, дође под Параћин, и 31. јула на обкопе, Војводом Миленком брањене, жестоко удари, гди су се Срби цео дан јуначки борили и Турке сузбијали. Но кад им Кара-Ђорђе сутра дан рано 1. августа са 6.000 људи од Јагодине у помоћ дође, ударе на Турке, и тако их разбију, да је 400 коња и 7.000 Турака само мртви пало.**) Хафис-Паша буде од распрснуте србске кумбаре у ногу рањен, гди одма са војском у највећем нереду у Ниш побегне. И ту на скоро, неки кажу од ране, а неки да је се од срамоте отровао,***) на пречац умре. Срби су тако срећни били, да није више него 420 људи погинуло. Ово је први бој који је Кара-Ђорђе са празом султановом војском био

Кара-Ђорђе не уђе за тад у Параћин, зато што је с лесковачким пашом у добром одношају био, под чијим је пашалуком и Параћин лежао. Па би га заузећем противу себе навукао. Остави Миленка на Иванковцу, са нешто војске, а прочу сву војску врати у Остружницу.

Бећир-Паша био се у то време прикучио Дрини са војском састављеном из најамника и спахија. Но кад види

*) Ист. Ранкеа стр. 112.

**) Кара-Ђорђе је са Миленком заједно држао да ће Хафис-Паша проћи Миленка и друмом ударити на Јагодину, па да га он са прсију а Миленко с леђа увате, и да га разбију. Но Хафис-Паша надао је се том колачу, па не смедне даље ићи. Него поручи Миленку, да му се преда, оружје положи, и да га пусти да преко Пожаревца у Београд иде. Миленко му одговори, и упути га да он иде Царским друмом преко Јагодине. А што се тиче предаје и оружја, да ће се за то разговарати кад у Београд дође. Хафис-Паша разљућен рекне: *„зар ћу ја хајдука питати, којим ћу ја путем у Београд ићи?“* Па одма удари на Миленка. Ком сутра дан Кара-Ђорђе, кад види да Хафис не сме на Јагодину, претече у помоћ, и Турке разбију.

***) Хафис-Паша кад је на Србију пошао, мислио је да ће он Србе лако прегазити. Па је уза се повезао неколико кола натоварени личине, неки робски црни капица и бритвица кеба. Да кад Србе покори, да их веша и у лику опаше, а у место лепи капа, да им робске капе на главу натуче, а у место оружја, кад од Срба одузме да им кебе као поругу за појас даде. Но Бог и срећа јуначки Срба, то противно одреди. Мемоари Проте 139—184—186.

јаку србску војску на Дрини под Јаковом, не усуди се ударити на Србе, него се на левој обали Дринској задржи. А по кратком времену, војска му се већа част разбегне, и он се врати натраг.

Кара-Ђорђе овом славном победом на *Иванковцу* увери се, да се у србску снагу поуздати може. Па почем је свака опасност од Србије тад одклоњена, *15. августа ове 1805. год. сазове Народну Скупштинуу у Борак београдског округа.* Да се са народом, о народним унутарњим пословима посаветује и договори, као о купљењу данка; за набавку војених потреба, и о исплаћивању под најам долазећих војника; о бољем уређењу Земаљски Власти и Судова, о поправци цркви и манастира, о заведењу и уређењу пошта, о сазивању редовне Народне Скупштине о малом Божићу (1. јануара сваке нове године) и о другим народним установама.

Ту се искупе многе војводе и многа светина. Само са Јаковом Ненадовићем из Ваљевске, Шабачке и Рудничке наије дође око 500 нај дабранијих људи.

На овој Скупштини, осим многи полезни за народ закључака, установи се и *народни „Совет“*; састојећи се из 1 председника, 12 чланова, 1 секретара, потребан број писара, који ће бригу водити о бољем уређењу полицијски и административни власти, и о издавању уредаба полезни за народ, и тако даље.

У овај Совет одма буду ту на скупштини изабрата ова лица:

За председника Совета прога **Матија А. Ненадовић** из Бранковине нацје Ваљевске

Ред	*Одма изабрати за чланове Совета:*	Ред	Доцније за чланове Совота изаббрати.
1.	**Веса Велимировић** из Љубинића за ваљев.,	7.	**Ђурица** (а потом) **Милија Здравковић** из Ресаве за ћупрпску
2.	**Која Ивановић** из Свилеуве за шабачку	8.	**Вукоман Н.** из Сабанте за јагодинску
3.	**Стојан Павловић** из Берчића за рудничку	9.	**Аврам Лукић** из Пожеге за чачанску
4.	**Павле Поповић** из Вранића за београдску	10.	**Млад. Миловановић** из Ботуње за крагујев.
5.	**Јован Протић** из Пожаревца за пожарев.	11	**Василије Јов. Петроман** за ужичку
6	**Јанко Ђурђевић** из Коњске за смедерев.	12.	**Велисав Станојловић** за јагодинску нахију**)

*)

За секретара Совета **Божа Грујовић** из Руме, Срема — Аустрије.

*) На овом печату, као што је грб Србије са крстом, на ком су у углевима оцила изрезата са круном одозго и до истог грб *„Тривалије,“* у ком је свињска глава, са забоденом стрелом изрезата, са круном одозго, који су оба грба на среди везана један за други, између којих *крин* расте, а по врху обеју круна и крина одозго сунце зраке своје пушта; и под грбовима пише 1804. год. а Совет је установљен 1805. год. То онда мислити се може да та 1804. година означава прву годину устанка Срба под Кара-Ђорђем.

**) Ђурицу доцније заменио је Милија Здравковић, а Вукомана Велисав Станојловић, а и Јанко Ђурђевић доцније је за Советника изабрат.

Пошто шест Советника изабрани буду. Кара-Ђорђе нареди те се одма Совет у манастир Вољавчу рудничке наије смести*). А, за остали избор Советника, из они наија које нису на овој скупштани заступљене биле, распише: да свака наија од старешина. буљукбаша, калуђера, попова, кметова и од простог народа сазове скупштину, и да између себе изберу *најбољега и најправдољубивијега човека, и у ком сва наија има поверење,* и да га закуну: *„Да ће он са прочим саветницима, о свему народу србском „безпристрастно бригу водити, а нарочито о својој наији. Да ће свакот праведног, заступати и бранити. А крива, био он и командант, војвода, буљукбаша, поп, калуђер, кмет, без разлике лицемерија, кривца великога за његова дела у Совету јавити. Совет пак Врховном Вожду, који ће сагласно са Советом кривца каштиговати, а права одбранити.“* И кад се закуне. нека му Скупштина пуномоћије са подписима целе Скупштине даде, нека донесе у Вољавчу. И онда ће га Синод за свога друга примити. И тако и ови последњи 6 Советника народ изабере и у Манастир Бољавчу пошље **).

---

*) При поласку советника у Вољавчу, Кара-Ђорђе проти и советницима рекне: *„Идите у Вољавчу и старајте се како вас Бог учи за сав Српски Народ, да би и мени мало терета скинули, а и ја ћу тамо скоро доћи.“* А доцније, кад је се прота Кара-Ђорђу жалио, како у Вољавчи зло живе, и не могу да добију ни рâне па се муче, и замоли га, да се у друго које место Совет пресели. Кара-Ђорђе му каже: *„Видим да се мучите, но сад је време мучењу. Да Бог да, да само наша деца уживе; а ми ћемо целог нашег живота мучити се, ићи из Вољавче у* Вољавчу. И сам сам видио, да је Вољавча незгодно место за Совет, за сад не можемо бољег наћи од манастира Боговађе. Па преселите се у Боговађу. А ја ћу писати Јакову и Миленку, нека кажу калуђерима да спрему за вас што треба. А кад узмемо Београд, ако Бог да — *онда, смешећи се рече:* ви ћете седети у везировом серајљу. И заиста, кад 14. новембра исте год. освоји Смедерево, одма пресели Совет у смедеревски град. А кад и Београдом завлада доцније на концу 1807. год. декембра месеца пресели Совет у Београд у Дахије Аганлије двор, у ком је до пропасти 1813. год. заостао.

У Смедереву, кад је Совет попуњен. Једном прота намисли да то звание остави, и да иде кући у парохију. Доведе Весу на место своје, и каже Кара-Ђорђу, како је рад да иде кући да дужност протојерејску врши. Кара-Ђорђе му одговори: *„Енеде га сад, које куде! нема од тог ништа! окрене се Веси и рече: „Иди ти брат* Весо *кући; па кад ја мој стари посо прорадим; онда ће и чича прота свој.“* (Чича прота, тако га је звао као из неког уважења). Мемоари проте стр. 140, 177, 187, 189, 190, 197.

**) Мемоари Проте стр. 191.

Овај Совет, како се отвори у Вољавчу по закључењу Борачке Скупштине, распише те се искупе Окружне Скупштине, на којима изберу по три најбоља човека за чланове Магистрата, а за писаре, кад није било писмени људи, узму попове или калуђере, и тако се заведу окружни Судови. А обштинске или примирителне судове јошт у првој години завели су. После тога устроје ђумруке и поставу ђумрукџије и скелеџије. Одреду таксе за наплаћивање ђумрука и скеларине, и скупљање новаца за државну касу и тако даље.

Како је са Шабачким, Ужичким, тако и са Смедеревским Турцима, који су се србима у прошлој и овој години предали, уговорено, те су у Градовима остављени да мирно живе, а да у варош и села неизлазе. Код који је и нека мала Србска посада са појединим старешином за сигурност мира остављена. Смедеревски Турци погазе уговор, и изненадно Смедеревског Војводу Ђушу Вулићевића убију. А кад Срби из вароши побегну изиђу и варош опљачкају.

Кара-Ђорђе кад зато чује, стигне с' војском под Смедерево, *намести топове код редута на брду*, и стане на град пуцати*) а потом јуришом варош узме; и онда сакрије ноћу поред потока Језаве у једном шипрагу 600 добри момака. Сутра дан остави у вароши на видику неколико војника; а он са целом војском привидно одступи од Смедерева, па се заостави и утаји. Турци држећи да он оде и остави Смедерево, истрчу из града и потерају оно неколико војника зауставши у вароши, Срби бегајући дигну вику: *„Ето Турака, ето Турака,“* а Турци натуре се за њима. У то скривени у шипрагу 600 Срба јурну, и

---

*) Овде кад је Кара-Ђорђе тукао Смедерево кумбаром, управљао му је топовима неки *„Мата Шваба.“* Падала је веле хладна киша, и Шваба је дрхтао од зиме. Кумбара је падала овле онде, и ђулад су летила куд које. Срби су сумњали, да Шваба није подкупљен да тако ради.

Шваба припече ћевап уз ватру да шторуча.

На један мах Кара-Ђорђе шчепа онај ражањ с ћевапом, па га убоде у котлац Шваби, с речима:

Које куде,, по души те! погоди онде (показујући руком град) *као што треба, па ћеш добити и ћевапа и пара колико хоћеш.*

Сад Шваба избаци неколико метака, па се одмах зада пламен од запаљени кућа. *Е, које куде, тако те хоћу, рече Кара-Ђорђе, па дадв Швабн пуну прегршт дуката.*

у отворени Град уђу, и капију затворе, и у граду Турке који им се не предаду изсеку. Кара-Ђорђе поврати се, са војском живо udари на изишавше из града Турке, који између две ватре дођу, и сви побијени буду. *И тако Град Смедерево 14. Новембра ове 1805 г. Кара-Ђорђе узме. У њему нађе 16 топова* и доста *муниције.* Заробљене Турке у граду пусте, те на лађама низ Дунав у Оршаву оду. *А потом Совет у Смедерево из Боговађе одма премести.*

На скоро, после освојења Смедерева, добију Срби посредством *24 лађе* руске, које су за Галац одређене, *више топова, муниције и други војени потреба.*

Кара-Ђорђе кад и Смедерево освоји на концу Новембра, пошто код Београда, Шапца, на Дрини, на Морави, и око Ужице по нешто мотреће војске остави; већу част војника кућама одпусти.

А по том, око половине Децембра, сазове и *4 Народну Скупштину у Смедерево:* Која, кад се искупи, би закључено: 1. *„Да се турском двору због рата данак не плаћа.* 2. *Да се од Срба а и Турака који у Србији живе, данак покупи и на потребе војене употреби.* 3 *Да се сила војена свагда из 40.000 људи састоји“ и да се сва војена дела,не ограниченој власти Кара-Ђорђа подчине. Да сваки под оружјем војник добије на дан по 1 оку леба и пола оке меса говеђег, овчијег или свињећег, а у посне дане пасуља и литру ракије.* 5. *Да се грабеж и бегање смрћу казни.* 6. *Да се Смедерево оправи и с' људством укрепи, а Београд да се добро обседне.*

Поглавари се србски са Скупштине јошт и не разиђу, а посланик Петар Чардаклија и Прота Алекса, који су у у Цариград пр. год. 1. Маја послати били, и одатле у Русију избегли, из Русије дођу. И јаве, да је Турска Порта наумила са знатним војинством на Србију ударити. *Кад Србе виде, да се са Портом до јавног рата дошло, закључе, да сили силу против ставе. И да Београд што пре освоје.*

У исто време, 18. Декембра, у Шабцу, нападну Турци на заштиту шабачку, 250 Срба изсеку и у Град се затворе. Гушанац-Алија 23. Декембра ноћу из Београда пошље

1000 Крџалија, да села пљачкају. Но Срби их од Жаркова, Жељезника, и од Цареве Ћуприје, са три стране, тако у-вате, да се једва у Београд са великим губитком протуку. Но тог истог дана, један одељак Турака на шајкама уза Саву у Остружницу извезе се, много марве запљени и у Београд отера.

Кара-Ђорђе по закључењу скупштине, за освојење Београда, због догађаја у Шапцу, излетања Крџалија из Београда, и великог спремања Турског код Софије, и у Босни код Бељине и Зворника, гди је већ 6.000 Турака на окупу стајало, да на Србију ударе, позове сву србску војску на концу Декембра ове 1805. год. на скупове.

III ГОДИНА-1806.

Ратовања, рада и догађаја србског народа под Кара-Ђорђем.

Кад сва војска 1. Јануара ове 1806. год. искупљена буде. Дозна Кара-Ђорђе, да се силна војска србској граници приближује, *од саме Босне 25.000 Турака.* Он тад, у договору са Советом и главарима, одустане од завоје-вања Београда.

А да би боље и лакше дочекати могао турску силу, смисли, да се од *Видина осигура,* ако ухвати *Мирочке Пла-нине,* и од *Ниша теснаце Моравске* на *Цариградском друму,* и на левој обали *Бинче-Мораве Јастребачке пла-нине.* Договор са Војводама учини, Војводе распореди, и одма упочетку Јануара нареди: *те Војвода Миленко Стој-ковић удари на Пореч,* који освоји и заузме *Мирочке пла-нине,* по којим свуд, као и уз Дунаво, заседе понамешта, тако, да Турци нигди нити водом од Адакале, ни сувим од Фетислама и Видина проћи не могу. А по том, и у Крајину продре. Војвода *Петар Дорбњац* са *Капетаном Жикићем* са *6.000 људи* оде ширити се Нишу, који с ма-лим бојем или скоро без боја заузме варош *Параћин, Ра-жањ* и *Алексинац,* и код Алексинца на друму Цариград-ском близу десне обале моравске *Капетан Жикић веш-тачки шанац оснује,* који се доцније прозове *„Делиград,"* у који се војска србска смести. *Војвода Младен Милово-вић* освоји *Крушевац,* учини границу планином Јастребцем,

и по истој заседе понамешта. *Војвода Милан Обреновић са Капетаном Радичем* продре у *Стари Влах* у предел *Новопазарски,* да подигне и тамошње Србе, и да узапти Турке Арнауте, од Ерцеговине. Гди их ту *Старовлашки Кнез Максим Рашковић* једва дочека, и уз Србе пристане. *Војвода Јаков Ненадовић* боље се на Дрини обкопа и на *Лешњици шанац ископа,* у ком остави *Војводу Луку Лазаревића, и Проту Ненадовића, да чувају путове према Шапцу к' Београду.* А по том, по наређењу Кара-Ђорђевом, Јаков оде и *6. Јануара Шабац обсади.*

Покрај тога, и сам Кара-Ђорђе 6. Јануара рано, од Београда крене се само са 100 коњаника без пешака да на Шабац и Дрину иде, одакле је највећа опасност претила, дође до у Жарково, да се договори са Војводом Васом Чарапићем, како би Крџалијама пут прекратили, да села не пљене. Но у Макишу кад види 20 кола турски са натовареним сеном пошље неколико коњаника, те их опколе, Турци од кола са сеном начине кару, и стану се тући. На пуцањ пушака из Београда излети прво Гушанчев Кабадахија Дема са 100 хатлија, а за њим пођу и други Турци буљук за буљуком. Кара-Ђорђе са Катићем повуче се са коњаницима у шуму, Турци пролете Макишем, гди наиђу на Павла Поповића Советника са 20 пешака у мајданима, код Беливода, које обтеку, гди тукући се Павла са два момка ране, а они други одбију Турке; но Турци окрену Жељезнику, гди су Срби шанац чували, на које стражаре изненадно Турци ударе, 7 србски глава одсеку,*) а за тим тог дана кад Крџалије виде, да у Макишу војске србске нема, читава стада марве запљене, и у Београд отерају. Кара-Ђорђе искупи до 800 пешака, врати се Београду и 7. Јануара осване код Топчидера на Камаљу. То се јутро и Турци опет укажу. Чарапић удари на њи, низ Топчидер од Хајдучке чесме, а Кара-Ђорђе испод шуме к Жаркову. Читав су се дан борили, најпосле стигне и Јанко Катић, те тако узбију Турке натраг. Тај дан био је ту са Кара-Ђорђем и Прота Ненадовић, по ранијем позиву Кара-Ђорђевом ради договора о послу народњем.

*) Мем. Проте стр. 140, 141.

Види Кара-Ђорђе, да осим непријатељства крџалијског под Гушанцем-Алијом из Београда, да се и велике силе Турске са свију страна на Србију спремају. Па и ако су се Срби добро за одпор спремили, опет Кара-Ђорђе, у договору са старешинама, закључи; да Султана моли, да би умилостивио се одврагити турску силу противу Србије наперену. И потврдити ферманом поднете му праведне жеље србскога народа. 12. Јануара, у *Остружници*, са старешинама напише молбу у име народа србскога на Султана Селима, подобну оној која је 9/21. Априла 1804. год. и 17. Априла 1805. год. на Порту послата.*) Другу молбу начине на руског Цара Александра I. И трећу на Императора аустријског Франца, у којима молу Цареве, као што су и у прошле две године молили, за посредовање мира код Порте и за испунење праведни захтева народни.

Одреде Проту Ненадовића као председника Совета, и Божу Грујевића, секретара, који одма оду у Беч. Те мол´е предаду и одправе. А и замоле Императора Франца, не само за посредовање за мир; него да би се смилово да даде што и џебане Србима.**)

Посланство ово у Беч са молбама није донело Србима никакове користи. И ако је у сљедству исте молбе, по налогу Цара Александра I., Министар руски *Кнез Чарториски* под 3/15. Фебруаром ове 1806. год. писао у Цариград посланику руском г. *Италијинском, да посредује код Порте, као у пријатељству стојеће државе, да јој престави и објасни, да је у самом интересу Порте да престане од рата противу Србије, и да Србима да и утврди права, у просби Срба изложена, јер у противном случају могу се Срби у нужди бацити под заштиту Француске.****) А Аустријски Двор одговори на просбу Срба, писмом Њ. Ц. К. Височества Ерцхерцога Карла, Кара-Ђорђу и свима Србима у

*) Види Молбу у Голубици час. V. стр. 135 –141.

**) Мемоари Проте стр. 141.

***) У писму каже: *„Ако Срби буду принуђени бирати између пропасти и покровителства Француза, лако је видети, куда би се склонили.“* Из тог се види да се Руси у то време нису за Србе заузимали као покровитељи, него као пријатељи српски и Портини. Види писмо кнеза *Чарториског* у Голубици V. час. од стр. 142 – 145 и Херцога *Карла* од 145 до 146.

Србију писатог из Беча 7. маја 1806 год. У ком се каже: *„Многостручна ваша страдања, с којима сте изложени, од неколико година, приволила су ц. к. двор, да посредује за вас при блистателној Порти: а и мене су равно умножене ваше патње узбудиле, да оправим писма на пограничне паше и позовем их, да се од насилних мера уздрже. Очекујући налоге свога двора и т. д. Њ. Ц. К. Висост у писму свом даље каже: „Нада се, да ће се испунити желе српске, почем се његов двор налази у пријатељству са Портом.“* Но од ови дипломатски посредовања обеју држава Србима наклоњени, не би ништа. Почем нису се озбиљно смеле заузети код Порте за Србе, да не би је увредиле, која би могла ступити у *сајуз с Француском*, јер у то доба, тек обе државе свршиле су крваво ратовање са Наполеоном, који је после победе код Улма 5/17. октобра одржане и 1|13. новембра и у Беч ушао. Тако и код Аустерлица 20. новембра војску аустријску и руску надбио, да је Аустрија морала 27|14. декембра 1805 год. у Пожуну мир сепаратан са Наполеоном закључити, и уступити му многе земље и народе, и поред тога Јадранско море и Далмацију са Боком Которском. Али доцније Бокезци ступе у сојуз са Црногорцима, а добивши помоћ од руске флоте, која доплови до њих, под вице-адмиралом *Сењавином*, који продуже војну са Французима, која је целе 1806 год. трајала. То даде повода Французима, те са Турском у тешње пријатељство и сајуз ступе. И по наговору француског посланика Себастијана, Турска 24. декембра ове 1806 год. рат Русији објави.

Поводом горе наведеног боја Црногораца, Бокеза и Руса са Французима, Свети Црногорски Владика, Петар Петровић Његош, 15. фебруара, баш у онај дан кад су Црногорци пошли на Нови у Боки да ударају, пише Кара-Ђорђу, у ком писму моли га, да га потанко извести о стању ствари у Србији.*) На које писмо Кара-Ђорђе са советом 4. априла одговори, а 29. маја 1806 год. опет

*) Ово је писмо донео Кара-Ђорђу познати родољуб Ђура Милутиновић Црногорац. Он је био слеп, и писма је тајно проносио у једном шупљом штапу и гуслама.

Кара-Ђорђе пише Владики Св. Петру. У ком писму моли га, заклиње и позива га у свети сајуз да подигне Црногорце и Ерцеговце противу одпадника од православне вере, Бошњака. (Ово је писмо опширно и врло трогатално написато, где брат брата у свети сајуз противу крвника позива)*) Кара-Ђорђе је с тим хтео да пренесе рат у Босну, да је са две стране запали, и са Црногорцима да се здружи, и тако, да одсече Босну од Уруменлије и да старе Душанове границе завојује. Но тада му, због горњег окршаја Црногораца са Французима, не пође за руком, а нарочито, што су се и Руси са Французима борили. Па по готову би и Турска противу Руса пошла. Но ако тад и није, Порта је на концу ове године, као што је речено, то и учинила.

Крџалије 27. Јануара из Београда опет изиђу, и марву запљене, но Срби их код Авале дочекају, марву отму, 100 Турака потуку и 80 заробе.

Да не би Турци из Београда излазили и пљенили, Кара-Ђорђе у почетку Фебруара умножи војску код Београда, и такову под Војводом Васом Чарапићем, Кнез Симом Марковићем и Милојем Петровићем остави. А по том, оде са неколико момака Шабцу, кога је Јаков у обсади држао. Како дође у Шабац, чује да је велика босанска војска на Дрину слегла се, па одма хитно пошље у помоћ Гробовићу, Дабићу, Цинцар-Јанку и Бакал-Милосаву на Дрину са нешто војске, Попа Луку Лазаревића и Петра Бућукбашу к Лешњици противу Мехмед-Капетана-Видајића, Хасан-Паше и Бербер-Хусејина, који су под собом имали *30.000 Турака и 4 топа*, а Срба није више било него *5.000 људи.* Како дође Лука, настави бој с Турцима, који је од пре једног дана започет и вазда је трајао; Турци буду сузбијени, и тај бој испадне *на корист Срба.***) Знао је Кара-Ђорђе,

*) Устанак Срба од М. Светића стр. 53—55.

**) Војвода Лука радостан што су одбили Турке, пише Кара-Ђорђу, и са поносом каже; како су над Турцима победу одржали и многе побили и исекли, од који многи су се и у Дрини подавили. Кара-Ђорђе кад то писмо у путу прими мило му буде, насмеје се на множину исечених Турака, па Луки шалећи се одпише: *Гледајте, те повадите те лешине из Дрине, да се не трују људи, а и Сава се ево замутило крвљу, па немају ми људи шта да пију.*“

Кад у Лешницу сутра дан са Јаковом Кара-Ђорђе дође упита. Петра Бућукбашу, какви су Турци? он му одговори да су многи и одвећ снажни и

за јаку силу турску, остави нешто Срба као обсаду око Шабца, узме са собом Јакова Ненадовића са 600 људи и другог дана и сам похита у помоћ Србима к Лешњици. Како приспје, распореди војску у *Жичком пољу Ранитовачи* између *Лешњице*, *Јадра и Дрине*. Турци силно навале на Србе, бој је вазда трајао, Срби су од сами убијени Турски коња, који је до 400 побијено, заклоне (бусије) правили, те су се иза такови боље тукли. У којој битки *рањен буде и Јаков Ненадовић у главу,* и повуче се у варош Лешњицу, а потом остави бојно поље и оде у Бранковину својој кући, да се лечи, а пред ваљевском војском остане Милован Грбовић и Живко Дабић. Но кад и Кара-Ђорђа тог дана куршум у врат удари, који је заклањао одступање, види Кара-Ђорђе да се ту са мало Срба противу велике силе Турске одржати не може. Па те ноћи бусијски плот*) у Дрину побаца, и нареди да се одступа Шабцу. А он с бока Турског измакне се у Видојевицу и Цер, гди у Прњавору код Чокешине преноћи, сутра дан дође у Дубље, потом у Белотић, у Метковић, па у *Јеленчу;* и ту се у једном шљивику задржи, *нешто шанца од прошћа начини,* и за одбрану Србе прикупљати стане, гди му и остале старешине са Дрине стигну. Заповеди, те му и опсада шабачка дође, која је се од Турака за Думачу, а по том за Добраву код камене ћуприје измакла била; и сад се сви прикупе у *Јеленчу*. Турци су ишли устопце за Србима, дођу у Шабац и одатле пођу Београдским путем, ударе на Србе у *Јеленчи*. Бој се жесток отвори, и трајаше од јутра до

да ће се тешко разбити? на које му Кара-Ђорђе прихвати: „*Аферим* (*право*), *плашите се од Турака Бошњака, гди ми толике до сад разбисмо. Чекај да видише хоће ли мене разбити.*“ Но овде Кара-Ђорђа *удари куршум у врат испод котлаца* кроз свилену мараму, но срећом не пробије куршум, јер најпре удари кроз врбову грану, те ослаби, иначе Кара-Ђорђе би погинуо. И тако морао је напустити то бојиште.

*) Кара-Ђорђе по нужди, кад није времена имао да се са војском обкопа, и шанац земљани начини, он је у том случају од прошћа-плота шанац правио, сваки је војник морао па и он сам са Војводама успут узети из ограда по један заоштрен прошћак, па гди су се сретали са Турцима ударили су исти преда се у земљу, па су се иза истог као иза бусије тукли, а тако од исти су правили и шанчеве, јер је то здраво добро по нужди за обрану и противу коњице, турске служило.

пред мрак, и кад им је понајтеже било, онда Бог и срећа нанесе из Каонског Манастира *Калуђера Макарија* и *Јована Белова са 200 друга*, а и *Петра Молера са 20 момака одморни*, те ови из шуме ударе изненада Турцима за леђа, па их тако збуне, да су Турци морали одма узмаћи и одступити са великим губитком; гди им погине бивши Војвода Шабачки Абдага Видајић, син Мехмед Капетана.*)

Битка, овде на Јеленчи не беше још ни прекинута, а Кара-Ђорђе добије извешће, да је Хаџи-Бег из Сребрнице продро до Града Сокола, и да намерава Ваљеву. Кара-Ђорђе одма сву Ваљевску војску под Грбовићем и Дабићем оправи Јакову у помоћ. Но ова још ни стигла није, а Турци око половине Фебруара, на задушнице, допру до Бранковине, гди цркву и Јаковљеве дворе попале. А Јаков под раном са служитељима својим избегне на Близоњски Вис**) а одатле на Уб.***) Турци пођу за њим. Но овде их Ваљевска војска, коју је Кара-Ђорђе са Јеленче послао, предсретне, с којом Јаков онако рањен сузбије Турке до под Вис, а по том до Словца планине, гди их Срби претеку, но онда Турци окрену лево и дођу до у Ваљево на конак, ту преноће, и сутра дан Ваљево запале и врате се натраг ка Соколу. Срби, кад виде да Ваљево гори, поплаше се и стану се разилазити, да уклањају своје фамилије у збегове, па и сам Грбовић оде у своју кнежину. А Јаков остане сам са момцима на Вису.

Кара-Ђорђе је предвидио ту опасност, па пише Катићу у Рогачу, да с војском похита што пре Ваљеву у

*) Овде је Кара-Ђорђе био у великој опасности, као што је у шанцу сам говорио: *„По души ти те шљиваре Босанске, како неће да се без зла окану."* Мемоари Проте 141—143.

**) Овај је Вис; једно округло и шиљасто каменито брдо, на кога се вршку налазе неке пећинице, на подобије подрума; са врха овога Виса види се свуда на све стране, поглед је врло диван. С њега се види далеко сав предео до Београда, а и сам *Београд*, и преко Саве *Срем*. Испод врха истог, са Северо-Источне стране обрасто је џбуновима ситне шуме, а са Југо-Западне стране до поља испод врха опасан је виноградима, који скоро најбоље вино у Ваљевском округу дају. Овај Вис налази се између хатара Села *Бранковине* и *Близоња*.

***) Ово је једна речица, која се веругљиво протеже од запада и протиче кроз село Јаутину, и одатле кроз варошицу *Уб*, која је од исте и име добила, и улива се испод варошице Уба на пола сата у реку Тамнаву.

помоћ. Остави Нинка у Јеленчи, крене војску, а он преко Коцељеве са 50—60 момака око 25—26 Фебруара на покладе великог поста стигне пред војском на Уб. Кад му и војска приспе. а он се окрене косом право у Осечну на конак пред Турке. Турци су били с друге стране брда у Остружњу код Куле Хаџи-Бишћине. Кара-Ђорђе немајући доста војске, да на Турке удари, пошље само неку част у шуму, те ови на Турке оборе неколико плотуна, од који се Турци поплаше и окрену се Соколу и Босни. У то приспје и Јанко Катић, који из Ваљева удари с Јаковом преко планине у Соколску нахију, где попале Турска села; Дону, Дрљачу и Бачевце. А одатле врате се, и оду у Вукушић у Шабачки округ. А Кара-Ђорђе оде к' Београду, а одатле на Мораву к Делиграду противу Ибрајим-Паше.

У Вукушићу, Катић Јанко са једним делом ваљевске војске заузме шанац на друму Београдском. Шабачка војска под Луком постави се у Церовцу, на друму Ваљевском. Посавина Ваљевска заузме камену ћуприју на Добрави, код Орида. Варошани шабачки са нешто шабачке војске заузму ушће Добраве у Саву утичуће према Мрђеновцу. И тако су ту очекивали Турке за време великог поста — Марта месеца

Међутим у Вукушић јави Војвода Стојан Чупић, да је Мехмед Капетан са 7000 Турака прешао Дрину и зашо у Мачву, те роби и пали, и поиште помоћ. Коме хитно са нешто мало војске до 200 момака оде у помоћ Јанко Катић, Вуица и Живко Дабић, који се у Метковићу састану са Чупићем, и одатле изиђу пред Мехмед-Капетана Зворничког, гди се на Салашком пољу побију, Мехмед-Капетана разбију и сав пљен од њега, који је од Срба запљенио, отму, и у Босну га преко Дрине претерају; у овом боју падне 73 Турчина, а од Срба за дивно чудо само један погине. После ове битке Чупић, Катић и Вуица оду у Добрић и ту одма два шанца ископају и сутра дан због победе над Мехмед-Капетаном ударе у весеље и стану плотунима из пушака пуцати. Но шабачки 300 Турака кад

те плотуне чују, помисле да је бој и полете као у помоћ Турцима, гди се и они са Србима побију, но овди изгубе пет Турака, па се натраг у Град Шабачки бегством врате.

О овом славном боју на Салашу има једна лепа песма од народног песника Филипа Вишњића, коју овде увршћавамо:

7.

Бој на Салашу.

Вино пију три Србске војводе
У богатој и поносној Мачви,
У лијепу селу Метковићу,
А код двора Петра Ерићева
Прво бјеше Србска Војевода
Катић Јанко из села Рогаче
Од Космаја гњ'језда Соколова;
А друго је Војвода Вуица
Из Азање сниже Смедерева;
А трећа је Србска Војевода
Чупић Стојан Змају из Нoћаја;
С њима пије до двјеста Србина,
Ту Србина без коња не бјеше,
Већ све Срби на коњма добријем
На Хатима, а под Миздрацима,
Ја када се напојише винца,
Те им винце изађе у лице,
А ракија приче говорити,
Поче им се Чупић туговати:
„Ах мој брате, Јанко и Вуица!
„Тешко су ми Турци додијали,
„Јер сам, браћо, на крајини љутој,
„Украј Дрине, украј воде ладне.
„Пак ми Мачву из преваре краду,
„Не могу се с њима удесити,
„А да ми се с њима удесити,
„Волио би нег' царево благо,
„Да ја видим чија јесте Мачва,
„Чија јесте, чија л' ће остати;
„То би сада, браћо, највољео“
Истом Чупић у ријечи бјеше,
А стражарче долеће са страже,
Вјерна слуга Јуришића Станка,
Иза Батра са села Салаша,
Гологлаво бјеше, без обуће,
Без обуће и без дуге пушке;
Од шумскога трња одерано,
Грознијем се сузам упрљало;
Војводама када оно дође,
Оно њима Бога не назива,
Већ овако њима проговара:
„Жље га сјели, три Српске војводе!
„Жље га сјели и вино попили!
„Ви пијете и попијевате,
„Сиротиња у њевољи цвили:
„На Мачву вам Турци ударише,
„Седам хиљад' и триста Турака,
„И пред њима Мемед-Капетане
„Од Зворника града бијелога,
„Бијела му брада до појаса;
„Буљугбаша Јуришићу Станко
„Са својијех седамдесет друга,
„Шћаше јунак да узбије Турке,
„И на Турке огањ обориише,
Пуче пушак', од Јуришић Станка,
„Пуче пушак' седамдесет равно,
„Од Турака седам хиљад' пуче:
„Ми не знасмо један за другога,
Ко л' погибе, ког' ли уватише,
„Ко л' утече, који ли остаде,
„Нит' знадосмо, куд се ђеде Станко.
„Еле Турци Мачву прегазише,
„Поробише Совљак и Глоговац.
„Тко је вама коње набавио?

„Тко је вама чоху порезао?
„Тко ли вам је поков'о оружје?
„Разма једна сиротиња раја,
„Пак с Турцима рају завадисте,
„И Турцима сада издадосте;
„Што чините? да вас Бог убије!
„Што чините, јер се не бијете?
„Не бијете, јал се предајете?"
Кад то чуо Чупићу Стојане,
У руци му пуна чаша вина,
Пуна му се чаша задесила,
Од ешка му задрктала рука,
Па испусти чашу на синију
(Нит' се разби, нит' се проли вино)
А пљесну се руком по кољену,
Под кољеном скерлет чоха пуче,
И бијела кожа на кољену;
На руци му три златна прстена,
Та сва три му циркла на прстима;
Чупић Стојан грозне сузе проли:
У Стојана нема млого друга,
Разма цигле двије вјерне слуге,
Једно бјеше Сићићу Маринко,
А друго је Шуманац Васиљу;
Стојан викну двије вјерне слуге:
„Слуге моје! брже коње ваше".
А он скочи, припаса оружје,
Собом Стојан до мркова дође,
Па мркову притеже колане,
Притеже му четири колана,
А и пету ибришим-тканицу,
Узду вржe, на мркова сједе;
Око њега двије вјерне слуге.
'Вако Чупић рече са мркова:
„Браћо моја, Вуица и Јанко!
„Будите ми данас у невољи,
„Да идемо дочекати Турке."
„А Вуица гледну на Катића,
Катић Јанко у земљу преда се,
Јер Катићу мило не бијаше
Бој заметат' у земљи незнаној
С мало друштва а с млого Турака,
Друштва мало, а и то невјешто
Не познаје стаза ни богаза,
Проли сузе Чупићу Стојане,
Сузе проли, па опет говори:
„Браћо моја, Вуица и Јанко!
„Будите ми данас у невољи,
„Данас мене, ја ћу сјутра вама;
„Ил' ви пошли ил' не пошли браћо,
„Ја ћу један ударит' на Турке,
„Под срамотом овом остат' не ћу
„Мрет' ми данас или мрети сјутра,
„Волим прије о мање гријоте."
„Кад погледа војвода Вуица,
Та ђе Чупић грозне сузе лије,
Вуици се врло ражалило,
Па он скочи на ноге лагане,
И Чупићу овако говори:
„Побратиме Чупићу Стојане!
„Нека знадеш, ја те издат' не ћу
„Са мојијех сто педесет друга;
„Ко те изд'о, издало га љето!
„Бијело му жито не родило!
„Стара њега мајка не виђела!"
„Њим се мила сестра не заклела!
Пак Вуица викну на дружину:
„А на ноге, моји соколови!
„Брзо своје коње опремајте."
Вујо оде до коња алата,
Притеже му четири колана,
А и пету ибришим-тканицу,
Узду вржe, сједе на алата,
Око њега сто педесет друга;
Ту се Вујо и Стојан састаше.
Срамота се Јанку учинила,
Да он јунак од друштва остане,
Да остане, и да их издаде,
Веће и он на ноге устаде,
И долеће до коња ђогата,
До ђогата гриве окнивене,
Притеже му четири колана.
А и пету ибришим-тканицу,
Узде вржe, на ђогата сједе,
Око њега педесет момака.

Три војводе заједно пођоше,
Три војводе као три сокола,
А за њима до двјеста Србина
На атима а под миздрацима,
Ко'но сродно јато голубова;
Боже мили, да лијепе ките!
С Метковића села полећеше,
Пак Богатић село прелећеше,
У Клијење село долећеше;
А кад бише у село Клијење,
Чупић Стојан гледну испод руке,
Ал' му Совљак огњем горијаше,
А по њему Турци алакају.
Онда Чупић 'вако проговори:
„Браћо моја, Вуица и Јанко!
„И ви браћо, дв'је стотине Срба!
„Оћете ли да се послушамо:
„Да ми добре коње одјашемо,
„Па да с коња збацимо теркије,
„Да ми добрим коњма олакшамо;
„Да колане коњма притегнемо:
„Брзо ћемо с' ударит' с Турцима:
„А немојте жалити теркија,
„Ја сам чуо од старијех људи:
„Онђе нема нигда старјешине,
„Старјешине, ни да судит' може,
„Који није кадар платит' вина
„У механи за потребна друга;
„Вала Богу! и Бог ми је дао,
„Ако Бог да, те здраво будемо,
„Теркије ћу вама допунити,
„И хоћу вас вином напојити;
„Ако л' који у боју погине,
„Тражићу га, па га саранити,
„Л'јепо ћу му тело опојати.“
Кад то чуло двје стотине Срба,
Сви Стојана одмах послушаше,
Па с' добријех коња одсједоше,
Разбацаше са коња теркије,
И колане коњма притегоше,
Пак на добре коње усједоше,
Потекоше путем пријекијем'
На салашко поље истрчаше.
А кад они на друм изиђоше,
Турци прошли друмом широкијем,
Прошли Турци у богату Мачву,
Око пута преко поља равна
На плочама траву одадрли,
Ал' се јоште повратили нису.
Кад је Стојан сагледо друмове,
Опет онђе уставио друштво,
Па он својој дружини говори:
„Браћо моја, Јанко и Вуица!
„И ви браћо, дв'је стотине Срба!
„Ја сам ноћас лијеп сан уснио,
„Нека знате, наш ће мејдан бити,
„Ако Бог да, добићемо Турке,
„Само, браћо, држ'те се јуначки:
„Немојте се, браћо, препанути;
„Видите ли то Салашко поље,
„Колико је дуго и широко,
„Кад се Турци с плијеном помоле,
„Све ће поље собом закрилити,
„Ви се, браћо, препанут' немојте;
„Ја сам чуо од старијех људи:
„Нема смрти без суђена дана,
„Ни јунака без првога брата;
„Нека знате, ја ћу бити први;
„Већ овако да се послушамо:
„Око главе саруке завијте,
„А по турски сабље припашите,
„И по турски коње разиграјте,
„Да се Турци далек' не осјете,
„Нас је мало, а млого Турака;
„Па ајдемо право међу Турке,
„Ко нас гође види од Турака,
„Свак' ће мислит' њима индат иде;
„А када се Турцим' измјешамо,
„Да сви, браћо, Бога поменемо,
„А по једну пушку избацимо,
„Више пушак' немојте бацати,
„Већ тргните сабље од појаса,
„Да кроз Турке јуриш учинимо,

„Пак да Турке одмах рас'јечемо,
„Рас'јечемо Турке на буљуке,
„Нека не зна један за другога;
„Тако ћемо Турке забунити,
„Јоште, браћо, да вам ријеч кажем:
„Извадите дрвене чутуре,
„Напијте се поцерске ракије
„Зарад' срца и зарад' слободе."
Кад то чуло дв'је стотине Срба,
Сви по турски главе замоташе,
А по турски сабље припасаше,
Пак тргоше дрвене чутуре,
И стадоше све два и два пити;
Чупић трже дрвену чутуру,
Па он пије са два побратима.
По једном се пићем обредише,
А по другу пити започеше,
Ал' се Турци пољем помолише.
Колика је сила у Турака!
Све су поље собом закрилили,
Они гоне плијен од Совљака:
Седам хиљад' бијелих оваца,
Пет хиљада црвенијех коза,
Три хиљаде крава музовнијех,
Шест стотина Мачванских волова;
Стоји блека овац' за јањцима,
Стоји мека јањац' за овцама,
Века стоји коза за јарићи,
А јарића дрека за козама;
Стоји рика крава за теладма,
А телади мека за кравама;
Бука стоји Мачванских волова,
Не познају својијех чобана,
Види стока, ђе ће путовати,
Паке жали свога завичаја;
А за њима Турци алакају.
Виче Турчин један на другога:
„Лакше, Мујо! не умори марве."
„Хоћу, Усо, а да како не ћу;
„Далеко је Дрини путовати,
„Бојати се Чупића Стојана."
Турци мисле, нико их не слуша,
Чупић слуша, пак сузе прољева,
Та од јада гледајућ' очима,
Како Турци Србски плијен гоне
(У звјерки би срце препукнуло,
А камо ли у живу јунаку!)
Па говори Чупићу Стојане:
„Видиш брате, Јанко и Вуица!
„Видите ли сиротињског пл'јена!
„Тко б' остао под овом срамотом!"
Па он сарук на очи намаче:
„Ајте за мном, како који може.
Сви саруке на очи нам'коше,
А по Турски копља окренуше,
И по турски коње разиграше,
Пак сви шуте, ништа не говоре,
Већ одоше на сусрет Турцима:
Најнапријед Стојан на мркову,
За Стојаном Вујо на алату,
За Вуицом Јанко на ђогату,
А за Јанком дв'је стотине Срба.
А када их Турци опазише,
Они мисле, њима индат иде,
Па овако њима говораху:
„Вала, кардаш, немаш куда амо;
„Што смо ћели, то смо учинили;
„Овђе вама не има исета."
Србљи шуте, ништа не говоре,
А када се с Турци изм'јешаше,
Изм'јешаше, пак се познадоше,
Тад' сви Србљи Бога поменуше,
А на Турке огањ оборише;
Од Србаља дв'јеста пушак' пуче,
Мртвих паде за двјеста Турака;
Од Турака седам хиљад' пуче,
Паде магла од неба до земље,
Нит' се види неба ни облака,
Виш' њих јарко помрчало сунце
Од пушчаног праха и олова:
Али Србљи, старе мејданџије,
Више пушак' метати не шћеше,
Већ тргоше сабље од појаса,
И кроз Турке јуриш учинише,

Растиснуше Турке на буљуке
Као вуци бијеле јагањце,
Да не знаде један за другога,
Тко ли гине, тко ли задобива.
Турци вичу: „Умети Мухамед!“
Србљи вичу: „За вјеру ришћанску
„И за славу имена Србскога!“
Кад се двије ударише војске,
Црнобарац Станко харамбаша
На даништу бјеше крај Салаша
С побратимом Нинковић Јовицом
И са побром Латковић Јованом;
Кад стадоше сабље сијевати,
Станко срцу одољет' не може,
Веће они с даништа скочише,
Сваки себе уби по Турчина,
Пак на Турске коње усједоше,
И по пољу Турке поћераше,
Када виђе Чупићу Стојане
Ја у боју Црнобарца Станка,
Чупић њему 'вако проговори:
„Бе аферим, Црнобарац Станко!
„Да си синоћ мог брата убио,
„И да си ми дворе запалио,
‚Та све би ти данас опростио,
„Нити би те игда прекорио;
„Проклет био, тко ти споменуо!
„Кад си Србљу тако у помоћи“.*)
Да је коме стати па гледати,
Како Србске сабље сијевају,
Мртве Турске главе зијевају!
Ту не оста Србљин у дружини,
Који Турске не одс'јече главе,
Који по дв'је, који по четири
Војводама ни броја не има.
Сијече Турке од Рогаче Јанко,
Што би Јанко Турак' оставио,
Дочекује војвода Вуица;
Што б' Вуица Турак' пропустио,
Дочекује Црнобарац Станко;
Што би Станко Турак' промашио,
Дочекује Латковић Јоване;
Што би Јован Турак' оставио,
Дочекује Нинковић Јовица;
Што б'Јовица Турак' пропустио,
Дочекује Чупићу Стојане,
Чупић ради, да гласник не оде:
Сабљом с'јече, а мрковом гази,
Другом руком буздованом туче,
На све стране Чупић посла има,
Јер он жели, да гласник не оде.
Од Србаља нитко не погибе,
Разма једно цигло момче младо,
А ни оно не би погинуло,
Али смотри токе на Турчину,
Пак не шћеде коња да се држи,
Већ сјах с коња да токе добије.
Па га Србљи у боју згазише;
Ет' тако је лудо погинуло!
Од Турака мало ко утече,
Разма један Мемед-Капетане
На ђогату коњу виловноме;
Поћера га Чупић на мркову,
Ћераше се преко поља равна,
Ћераше се за пуно два сата:
Нит му може Мемед измакнути,
Нит' га може Чупић престигнути,
Јер је Чупић коња уморио,
И мрков му рана допануо,
На мркову седам грдних рана,
Још се коњма покорити неће.
Ал' говори Чупић са мркова:
„Потурицо, Мемед-Капетане!
„Обазри се, да се огледамо,
„Да видимо, чија је сад Мачва,
„Ил' је твоја ил' ће бити моја,
„Чија ли је од старине била.“
Турчин мучи, ништа не говори,
Веће бјежи с главом без обзира.

*) Станко из Црне Баре био је нешто скривио, па побегао у хајдуке, и била је изишла заповијест, да се не може предати, него да се мора погубити; но тим се случајем предао и остао на миру.

Опет Чупић њему проговара:
„Јао курво, Мемед-Капетане!
„Ћераћу те Дрини до обале,
„Док те јунак у Дрину не нагнам,
„Ја се тебе оканити нећу;
„Ако ли ми уз Дрину побјегнеш,
„Ћераћу те до града Зворника,
„Да би знао, да ћу погинути,
„Ја те данас оставити нећу."
Тад' се Турчин натраг обазрео,
Десну руку на прси метнуо,
Стојану се до седла поклања:
„Богом брате, Чупићу Стојане!
„Поклони ми живот на мејдану;
„Твоја Мачва, и твоја старина,
„Ја се у њу нигда вратит нећу;
„Нит' ћу доћи нит' ћу завојштити
„Већ ћу с тобом у дослуку бити,
„Држаћу те како брата свога;
„Ако л' би се у њу кад вратио,
„Еда Бог да и Мухамед светац,
„Те ја из ње главе не изнијо!"
(Боже мили, чуда великога!
Ђе сам Турчин тада себе прокле.)
Ал' се Стојан не би повратио,
Ћер'о би га макар и пјешице;
Али Катић прист'о за Стојаном
На ђогату гриве окнивене,
Па га Катић сустићи не може,
Већ Стојана грлом дизиваше,
Грлом виче, бјелом руком маше:
„Побратиме, Чупићу Стојане!
Врат' се амо, Бога ти једнога!
„Пуст' Турчина једног огласника,
„Нека каже Босанском везиру,
„Како јесте војску покупио
„Без Фермана и без бурунтије
„И без р'јечи Цара честитога;
„Па како је поробио Мачву
(Нек се вали по Босни каменој),
„Оћерао краве и волове,
„Оћерао и козе и овце,
„Нек им буле сир и масло купе."
Онда Чупић послуша Катића,
Пак се прође Мемед-Капетана,
Поврати се Јанку у Салаша,
Од Турака шићар покупише,
Сиротињски плијен повратише,
А Илију Срба саранише.
Од како је гавран поцрнио,
Није змија гују дочекала,
Као Чупић Мемед-Капетана
У широку пољу Салашкоме;
Ако ли тко вјеровати неће,
Нека иде те очима види:
Звати ће се Турска костурница,
Докле тече сунца и Салаша.

Пред Ускрс оде Јаков и Цинцар-Јанко у Забреж да волове продаду и за те новце џебану исплате и из Срема приме. Но трећи дан Ускрса добије Јаков писмо, да су Турци од Сокола продрли до на Пецку под Осман-Џором са 6.000 Турака, које је Хаџи-Бег посло, и да су се окренули шабачкој наији. О овоме Јаков хитно извести Луку, па и сам одма крене се пред Турке. Лука и Дабић из Вукушића узму нешто војске и на светли четвртак пођу пред Турке, но Турци раније у Свилеуву стигну, запале Лукине дворе и одатле окрену се у ваљевску наију, пређу речицу Уб, и падну на конак у село Чучуге. Лука пође у стопце за њима, а и Јаков са Забрежја стигне, гди се свега

до 2.000 Срба искупи. Јаков распореди војску овако: *Дабић и Лука поставе се од десне стране Уба са југо-источне стране. Веса и Цинцар-Јанко ухвате реку Уб са обе стране од истока. А Јаков заузме леву страну са северо-запада*, и тако разређени, са три стране, *у вече око два сата ноћи* ударе сложно на Турке, гди отвори се љути бој, који је сву ноћ трајао, и кад им сутра дан јошт *Петар Молер и Грбовић од Ваљева из Кличевца* са нешто војске *стигне*, ударе Срби сложно и потисну Турке к западу, уз речицу Уб, гди им је отворен пут за бегање био. Но кад им ту њихов вођа *Џора-Осман погине*, уђе стра у Турке, раздвоје се, пешаци нагну друмом, а коњица преко Јаутине, без обзирце бегати, а Срби, натуре се за њима, *гди готово све пешаке побију*, пало их је само мртви *2.800 Турака*. Турци су са себе хаљине и обућу с ногу скидали, да би им олакшало, да брже боси бегати могу, но то буде горе, подбију се и од умора падали су и седали у бегању, гди их је и смрт сналазила. Ту су их Срби кундацима, кољем и прошћем убијали, тако да су неки викали: *„Одступи по Богу, та да је кусмет много је.“* Сам Јаковљев синовац а брат Протин, Петар Ненадовић, осим што је много Турака побио, три жива Турчина уватио је и пред Јакова довео. Овако су их терали, све до Пецке. а одавде на изменце прихвати их Милић Кедић и Недић Мијајло. И тако жалосно сврши Хахи-Бегова војска под Осман-Џором. И ово је се догодило после половине Априла,

Срби кад овако срећно Турке Босанске разбију, у нади да неће скоро усудити се, да опет нападају, оставе заузета своја смештишта, дођу неки под Шабац у Тополик, који су доцније 6. Маја на Шабац нападали, а други оду у Китог Проти Николи Смиљанићу, који је са 50 до 60 момака друм од Босне чувао, гди је се и Чупић Стојан у Мачви са четама находио, који је и шанац из Засавице у Саву прокопао. Но Турци не гледајући на то, пре конца априла њи 1.500 пређу Дрину код Лешњице, растерају Србске предстраже, пођу Шабцу, и дођу до Новог-Села. Ту их Срби сложно са свију страна нападну, 600 Турака потуку а проче у бегство обрате.

На свршетку априла подељено српско војниште износило је *33.000 људи,* од којих је било *3.000 коњаника*, и имали су *48 пољски топова и 4 аван топа.* Осим ове војске било је још нешто *пограничне и гарнизонске;* а у *тврдињама* било је свега *30 топова,* градски мали и батаљени. Смедерево је било главно сместиште за све војене потребе и храну. Турака је око Србије било, *од Босне*, под управом везира босанског Беһир-Паше, Мустафа-Паше, Хаџи-Бега и Мехмед-Капетана-Видајића на *44.000 људи,* по веһој части коњаника. Код Ниша стајао је Ибрахим-Паша скадарски са 40.000 Турака. У обе турске војске било је 86 убојни топова, а и код Адријанопоља и Софије турска се војска прекупљала. А осим ти, било је Турака још у Србији по Градовима као: Ужицу, Соколу, Шабцу и Београду, у ком је последњем било 350 топова. Ове су Градове Срби са војском у обсади држати морали.

За то време, докле су се Срби до конца априла са Босанцима борили, Кара-Ђорђе био је бој са Турцима између Алексинца и Ниша, гди Ибрахим-Пашу разбије, и мал што исти у робство Србима не падне. После ови среһни и крвави победа, Кара-Ђорђе нареди, те војвода Миленко са 3.000 Срба заузме Црну-Реку и Крајинске планине спрам Бугарске ухвати, и тај крај од Турака осигура. — Међу тим, Турци ударе од Сарајева к' Ужици. Кара-Ђорђе појити с Мораве, те и та места око Ужице утврди и обезбеди, а потом оде у Тополу.

2. маја изиђе 500 Турака из Шабца и нагну Лешњици, но Срби их дочекају, 100 Турака побију, а други без обзирце врате се у град. 5. маја Гушанац-Алија са 2.000 Крџалија изиђе из Београда и пође к' Остружници, ког Милоје дочека и у Београд сузбије, гди неколико Турака мртви падне, а и сам Гушанац рањен буде.

Притесњени овако Турци, у Шабцу и Београду, а оскудевајуһи са храном, намисле да лађе аустријске на Сави и Дунаву са храном пловеһе отимају, а и на Срем нападну, ако им аустријске власти не допусте храну куповати, о чему 16. маја и аустријске команданте у Земуну и Панчеву известе. Усљед тог аустријска ђенерал-команда

још боље подкрепи страже дуж Саве и Дунава, и приуготови се да им добар отпор даду. А притом, Аустријанци мало смотренији постану према Србима у издавању ратних потреба, јер кад Срби молише да купе 36 топова, они их одбише У то време, усљед српске молбе Цару Александру и Императору Францу послате, руским и аустријским посредовањем обустављено буде нападање Турака на Србију.

Кара-Ђорђе употреби ту прилику да Шабац поново узме, и Београд освоји; искупи под Шабац 6.000 Срба, и понуди Турке да му се предаду. Турци, који су подкрепљени били са 1.500 људи по већој части коњаника, не имајући хране ни за људе ни за коње, и шта више, болест се у Граду изродила била, приме понуду; и у Кленку стану преговоре о том водити; гди захту, да им слободан пролазак преко Мачве буде, да под оружијем у Босну отићи могу. Кара-Ђорђе то одбаци и потражи да се безусловно предаду; а и паша не смедне Србима Град предати. После тог Срби 13. и 14. маја нападну на Град но без успеха. Петнаестог оставе Турци у Граду 400 људи, а са 1.800 коњаника рано изјутра излете из Града, и изненадно на *Камичку* на Србе, који су са топовима били, нападну, но ипак буду узбијени; но кад после подне по други пут излете и на српску варош ударе, освоје обкопе, и Србе у бегство обрате. Кара-Ђорђе тад из заседе од *Дурмине-баре* испадне, на Турке нападне, обрати их у бегство, и стане их гонити, и с бока и у леђа тући; Турци упадну у шанчеве и стану се бранити; ал кад се и они Срби, који су бегати почели, врате и Турке окупе, онда Турци нагну к' Граду, за којим Срби пођу устопце у потеру; гди Турци ушавши у Град, за собом врата затворе, и на јуреће их Србе са Града оспу ватру, од који многе побију, а до стотину Срба ускоче у спољни градски шанац, одакле су се вас дан тукли, и тек у вече ноћу избегли и живот свој спасли. У овим бојевима пало је Срба до 800 а и Турака 500 погинуло је; и Срби задобили су 4 Турске заставе и много коња и оружја*).

Под Београд 19. маја стави Кара-Ђорђе 20.000 људи са 22 топа, која су из Смедерева довучени, и за које,

*) Види Ист. П. Јовановића стр. 33.

ископају се трешије (заклони) за батерије у Циганској Сава-мали, тако и на висовима Мокрог-Луга, и у ове топове наместе, *и 22. Маја одпочну бомбардирати Београд*, но и Турци су са Града пуцали, но узалуд. Пред ноћ испадну Турци из Града и јурише на србске батерије у Сава-Мали, но буду са великом штетом одбијени. Срби продуже бомбардирање, но 24. Маја истуре Турци на Стамбол капији белу заставу и потраже договарање, но Срби понуду одбаце. 25. Упале Срби у Београдској вароши неколико кућа, а 26. поправе Срби трешије, покварене Турским бомбама, и 27. заопуцају опет Београд бомбардовати. 28. Маја Аустријанци понуде да Србе са Турцима помире. Тог дана с'обе стране пређу повереници у Земун. Но у место да се измире, још горе једни противу други се огорче и врате се натраг. 2. Јуна навале Срби јуришом на Београдску варош, но Турци их сузбију; и у исти мах излети из Града 2.000 Јаничара, но и они буду натраг одбијени. У овој борби изгубе Срби 500 а Турци 150 људи. Срби стану сад приближавати се Граду, правити ближе трешије и у исте топове своје намештати.

Док су се Срби са београдским Турцима борили, за то време, 23. Маја, Војвода *Прота Никола Смиљанић разбије* у *Китогу у Мачви Дервиш-Бега из Градачца*, и отме од њега *плен*. А Поп Лука 28. Маја *разбије Турке на Али-Агином Салашу*, у Мачви; којом победом Турци у Шапцу у очајање доведени буду. Но кад и Јаков Ненадовић после бомбардовања од Београда дође, он јошт боље Шабац стесни, па и од воде Саве, имајући једну шајку са једним топом, коју је од Мусаге отео, одпочне на Шабац пуцати.

Нападањем овим на Шабац и Београд турски двор нађе се још више озлојеђен. Па изда оштри налог, *да војинство од Софије, које је до 45.000 Турака износило, под управом Ибрахим-Паше Скадарског; и Дрине, под Везиром Бећир-Пашом и Мустафа-Пашом Босанским скупило било, у Србију уђе, умири је, и у покорност је доведе*. Но у то време задржи Турке побуна у *Румелији и Бугарској* због војничких преображаја, јер је Султан Селим наредио, да се низам уведе.

Увиђо је Кара-Ђорђе, да ће Порта са великом силом на Србију ударити, с тога закључи у војеном Совету што пре Београд да освоји, па позове Турке београдске на предају, но Турци 15. Јуна тај позив одбију. Кара-Ђорђе нареди; те 22. Јуна 2.000 Срба под управом једног руског официра, продру преко обкопа*) у доњу варош, но буду истерани. Срби покушају, и по други пут, јуришом, да у варош уђу и да је освоје, но буду ипак одбивени.

Кара-Ђорђе, како је наредио да се на Београд напада, добије вест, да је већ 3.000 Турака преко Дрине прешло, и на Црној Бари Војводу Луку са 400 Срба у шанцу обколило. Узме уза се Јакова и 2.000 Срба и поити на Дрину, Луки у помоћ, Јакова остави код Шапца а он дође на Дрину, удари на Турке, разбије их, и Луку са јуначким Србима, који су три дана Турке од себе одбијали, и гди им је понестало било и ране и џебане — ослободи. И одатле потера разбијене Турке, који преко Дрине умакну, а на бојишту 500 мртви оставе.

Кара-Ђорђе, кад ове Турке на Дрини разбије и Луку ослободи, 26. Јуна по Милоју Петровићу изда налог; да Јаков Ненадовић са војводама под Шабцем у четири колоне подели војску, па да на Шабац удари. А он потом хитно са неколико момака на Мораву одјури.

Стојан Чупић дође зором из Мачве и 27. Јуна, у 5 сати изјутра, на Шабац удари, мисливши да ће у то време и друге Војводе напад учинити. Но друге Војводе, због тога, што им је Милоје пренебрего наредбу Кара-Ђорђеву саобштити, закасне, и због тог неспоразумлења ништа не учине, него 120 људи изгубе. Кара-Ђорђе, кад зато дозна заповеди, да се Милоје одма обеси, потом обнародује у дневној заповести: *„да ће у будуће свакога онога, који дани му налог или заповест пренебрегне или са небрежењем сврши, обесити*. А Милоју за овај пар на молбу Војвода опрости.

---

*) Овде на велику несрећу Срба као добегне из Београдског града од Турака, *„Злогласни Београдски Митрополит Леонтије,“* Грк. Који је увидио да ће Срби и Београдом завладати, па као да се удвори Србима, грчка фанаријотска-протуа дође под маском као пријатељ. А иначе је за сво време био злотвор Срба‘ непријатељства и интриге сејао, и Турски шпијон био, он је дошао из Београдског града на концу Јуна 1806. год. (Ср. и Русија од Нила стр. 46.)

Кара-Ђорђе, кад са Дрине на Мораву приспје, гди је између *Јагодине и Ћуприје 13000 Срба као резерве стајало,* Ибрахим-Паша изда наредбу, те Турци истерани из Хасан-Пашине-Паланке, и из други источни места; да пођу, и да продру Смедереву, да би тим Србе од горње Мораве одцепили. Но Кара-Ђорђе узна за намеру турску, па пошље Војводу Миленка, који изиђе у сусрет пред Турке, где се с њима 4. Јула побије и до Поречa их сузбије. Но ту Турке тако разбије, да 1000 Турака на месту мртви падне, а други разбегну се к Тимоку. Хаџи-Паша, који између Нишаве и Источне Мораве са 16.000 Турака стајаше, кад дозна да Миленко к Тимоку Турке гони, заповеди, те пређу 13. Јула 3000 Арнаута на десни брег Мораве, а Срби повуку се натраг; но кад им Младен Миловановић са 4000 људи у помоћ дође, узбију Арнауте, који се са великом штетом натраг врате. Паша Крушевачки 16. Јула пређе преко Источне Мораве на десну страну са 6 000 Турака к Делиграду, с намером да Србе код Алексинца стојеће одсече. Но Младен остави неку част војске у шанчевима алексиначким, и са коњаницима и већом частћу пешака пође левом обалом Мораве Турцима за леђа, који су на Делиград напали били, да их од главног турског војинства одцепи. Но Турци кад ово виде, одступе од Делиграда и враћајући се у свој главни стан *изгубе 3 топа* и *много људи.* За то време, док се Младен око Делиграда са Турцима тукао, ударе Турци и освоје шанчеве и место Алексинац, но Младен похита с војинством преко Мораве, окупи живо Турке. разбије их, гди Турци изгубе *8 топова и 1.200 људи*, и разбегну се, једни Нишу, а други у планине, где их српске чете по већој части поватају и исеку. Но и Срба 1500 мртви на бојном пољу остане, али опет поврате Алексинац и шанчеве, у које оставе већу војску.

Кара-Ђорђе, кад овде на Морави разбије Турке и Србе за неко време од нападаја турског са те стране обезбеди, остави Делиград у ком је био, и Младена у алексиначким шанчевима, и похита на Дрину, одакле је већа опасност Србима претила. Дође у Тополу гди дозна, да Везир Босански прелази Дрину, и да је Хаџи-Бег Сре-

брнички испод Сокола већ прешао Дрину, и на Рожњу спрема Соколу са 7000 Турака улогорио се, и да намерава преко Ваљева к Палежу; Кара-Ђорђе у Тополи искупи до 1000 људи и са два топа крене се прво Ваљеву, гди скоро никакове српске војске није било, да Хаџи-Бегу на пут стане. Почем је готово сва ваљевска војска под Јаковом Ненадовићем испод Шабца у Дрену и Месарцима противу главне Везирове војске стајала, а у Ваљеву сам Прота Ненадовић са неколико својих момака, Кара-Ђорђе пређе Колубару на Белом-Броду, и код Петке у Лајковцу преноћи и предани, те војску одмори, гди разуме, да је се ваљевска и шабачка нахија од Турака поплашила и да су се многи војници и кућама својим разишли, да своје породице у збегове сместе. Ту пред њега у Лајковце из Ваљева дође и Прота Ненадовић, који све то потврди. Кара-Ђорђе одатле пише строгу заповест Милићу Кедићу Војводи Подгорја ваљевског, Војводи Миловану Грбовићу и буљукбаши Мијаилу Недићу колубарском, и тамнавском Кнезу Пеји Јанковићу, *да људи све своје послове оставе, и да пођу противу Турака пред Хаџи-Бега у Осечну. Дода у писму, који би оклевао, и не би одма у бој пошао, ма ко био, биће му кућа попаљена и он убијен.* Тако поручи и рудничким војводама Милану Обреновићу и другима, да Ваљеву пред Турке што пре похитају. А по том одатле Кара-Ђорђе дође у Ваљево и код Јаковљеве Куле у Кличевачки шанац смести се.

Речене ваљевске војводе брзо скупе војску и у Осечну ваљевског округа настану се. Рудничке војводе Милан Обреновић, Лазар Мутап, Јован Курсула, по заповести у Ваљево дођу и у Ситарима преноће, па и они у Осечну оду, гди се искупи на 1500 пешака и 200 коњаника. Па одатле крену се Братачићу гди је се Хаџи-Бег са 7000 Турака ушанчио и улогорио. Гди и Срби ускоре, те шанчеве према Аџи-Беговом логору подигну.

Други дан Кара-Ђорђе стане се спремати, да и он пред Хаџи-Бега иде. Но по молби војвода ипак заостане у Кличевцу са Кнезом Теодосијем из Кнића, и с једно до

300 људи.*) А пошље Проту Ненадовића и свога писара Стевана Јевтића, те они са 100 коњаника, са једним топом и са нешто пешака у помоћ Србима к Братачићу оду. Док су они приспели, већ су се Срби са Турцима побили били, но ако су се и јуначки противу много надмоћније турске силе борили, опет зато одпочели су били узмицати. Но кад им ова мала, али одморна, помоћ дође, охрабре се Срби, и стану жестоко из шанца, шуме и висова на Турке пуцати и нападати. Бој је вас дан трајао до мркле ноћи, гди тог дана погине 60 Срба и *тамнавски кнез Пеја* из *Забрдице*, а Турака више од 300. Те ноћи пошље Прота Ненадовић буљукбашу Мијаила Недића са 200 Срба, те код Сокола, за леђима турским, турско село Петрц запале, па се онда до на Пецку спусте, да сутра дан Турцима с' леђа ударе. Но Турци кад виде, да Петрц гори, и да су од Срба обкољени, те исте ноћи оставе шанчеве у Братачићу и побегну преко реке Пецке к' Рожњу, гди их Грбовић и Кедић у стопце потера а Недић дочека, гди са великим губитком до на Рожањ издру, а одатле опет добро Србима почашћени пређу испод Сокола Дрину и у Босну, одкуде су и дошли, оду. Срби су од бегајући Турака много коња и другог плена задобили, много Турака побили, и неколико живих ухватили. А Срба погинуло је 17 и 20 било је рањени.**)

Пре него што је Хаџи-Бег прешо Дрину и од Сокола пошо на ваљевску нахију, Везир босански Бећир-Паша са седам Паша и са многим капетанима, међу којима је био Сулејман-Паша, Синан-Паша, Ћајин-Паша, Хасан-Паша

*) Овде Прота Ненадовић, Хаџи-Мелентије Архимандрит, Кнез Теодосије, и Милован Гарашанин, буљукбаша, замоле Кара-Ђорђа, да он остане, и да не иде пред Хаџи-Бега, кажу му: „*Господару, ако нас Хаџи-Бег разбије, то није ништа, као да је једну четицу разбио. Ти ћеш опет покупити војску и њега разбити. Али, кад би тебе Боже сачувај Хаџи-Бег разбио, онда би се народ поплашио, а Турци осилили, и не би ништа могло бити*“. — Кара-Ђорђе одговори им: „*Е! Чича Прото! тако је то све, и ја знам, али ће рећи, не смеде Кара-Ђорђе да изађе Хаџи-Бегу, на битку, а како ће сутра Везиру и свој Босни изаћи.*“ Но ипак, кад му они разложе опасност обшту у случају несреће, он се склони, и остане у Кличевцу. (Приметба: има неки који тврде, да је ипак Кара-Ђорђе у боју на Братачићу против Хаџи-Бега био. Но ми више поклањамо веровање Протином казивању у његовим Мемоарима види на стр. 166.)

**) Мем. Проте стр. 171 и Ист. Светића стр. 69.

Бањалучки и Хасан-Паша Сребрнички, и Сераскер Кулин-Капетан са преко *45.000 Турака,* крене се из Босне, стане на Бадовинцима Дрину прелазити, гди са војводом Стојаном Чупићем, који је на Црној-Бари ушанчен био, ступи у договоре, и понуди га да се Срби покоре и харач плате, па ће окренути војску натраг. За ову понуду Чупић јави Јакову Ненадовићу. Јаков, који је имао већ налог од Кара-Ђорђе да Турке заварава, док он код Мораве око Делиграда Турке не разбије, и са те стране турску навалу Србима не одлакша, одреди синовца свог Проту Матију и Стојана Чупића, и оправи их у турски логор, преко Дрине, пошто за њи четири бега у залогу узме, да с Турцима преговоре воде, и завaравају их; гди у тим и успеду, и Турке више од две недеље дана уздрже од нападаја, а после тог на Црној-Бари, Прота и Чупић 6. јуна врате се и буду са беговима размењени.

Кара-Ђорђе, како је на Делиграду, као што је напред речено, Турке разбио, похити Дрини, гди је велика опасност Србима претила, дође Ваљеву, гди прво наступившег Хаџи-Бега (као побочно десно крило везирово са 7.000 Турака, противу кога, до доласка његовог, није србске војске било да му се одупре) на Братачићу разбије, и у багство обрати. Но у то исто време, кад је под Хаџи-Бегом турска војска прешла Дрину и преко Ваљева хтела да Палежу иде, пређе преко Дрине у Србију, код Црне-Баре, и сва друга велика босанска везирова војска. Која осим Тамнаве, сво шабачко окружије а нарочито Мачву и Поцерину поплави, и нешто од ваљевски села завате, који опусте земљу и похарају, многу марву отму, многе житеље изсеку, растерају и заробе, и преко 120 села попале. 8.000 душа пребегне у Срем, а неки и у Београд пребегну; и тако арајући дођу Турци у Шабац, с намером да се преко Шабца у Палежу са Хаџи-Бегом, који је од Сокола преко Ваљева пошо, — састану, да у Београд иду и Србе све да изсеку и униште.

Како турска војска Шабцу дође, Срби измакну се за речицу Добраву, а Јаков пошље Турцима мачванског кнеза Илију Марковића са неколико кметова, да опет Турке зава-

равају с преговорима о миру. У то Мачва и Поцерина, која се Турцима предала, стане им доносити и хране за војску. А Турци од покорени Срба кнезове и кметове изпостављају. Кнезовима и кметовима, који су народ предали, даду бурунтије (утврђења) и заогрну их црвеним бињишима; неки Срби отимали су се, који ће Кнезом бити. Један између њих, кога Турци кнезом поставе, шушљетајући радостан говорио је: „*Ја кез, ја кез.*“ гди му неки Мијаило Ракић рекне: „*Бре ако те ухвати у руке Кара-Ђорђе, видићеш какав ћеш ти бити Кнез*“.

Зато време Јаков на београдском друму *начини шанчеве код Малог-Дубоког на ушћу речице Вукодражи, и на Власаници*, и ту остави војводу Луку Лазаревића и Дабића; а потом сиђе, те и у *Забрежју на београдском путу ископа један шанац више Палежа, и два ниже Палежа поред Колубаре,* гди скела вози; за случај одступања Срба, ако Турци, било од Ваљева било од Шапца, продру, да ту Турке уздрже. И кад готов буде, пође пред Турке. Но у путу сретне Луку и проче србске старешине, који су од поплашени војника остављени.*) Јаков кад то види, одма пошље људе са заповешћу на све стране, да се разбегли војници врате натраг; и тако народ на војску што брже скупи, дође у *Дрен;* и одатле одма под Београд пише Кнезу Сими Марковићу и Јанку Катићу, те му они са по *1.000 људи* у помоћ дођу. И док они приспу; успе Јаков, те и он искупи до *4.000 људи.* И тако крене се из Дрена са ти 6.000 људи пред војску везира босанског. А везир босански Бећир-Паша пође и он

*) Кад се толика Турска сила у Шабац слегне, која је једнако србска села палила и харала, народ се поплаши, па и војска почне се разбегавати, да уклањају своје жалостне породице. Кад су се Турци малом Дубоком приближавали, старешина Живко Дабић говорио је својим војницима, да заседну у бусију и да Турке дочекају! А неки Мата из Грабовца рекне му: „*Какву бусију несрећниче? — Остави те козје ноге (пиштоље) иза појаса под кладу, па хајде да те предам Турцима, видиш да је Турчина као на гори листа, ми се одржати не можемо?*“ А један Попа Луку советоваше, да су на опреви, и да се старешине не састају у гомили да их народ не побије. Толики је страх овладао био народом да је и Лука своје хатове у Срем претурио! — Па обује опанке на ноге, и са старешинама у луг склони се, и пође Јакова да тражи; где их Јаков у путу бегајући сретне и код себе задржи, и кад стигне у Дрен својим уплівом војску охрабри и разбегле војнике опет у логор прикупи.

од Шапца са свом својом силном војском источно друмом Београду, пошто одреди и одправи бањалучког Хасан-Пашу, Сулејман-Пашу и Синан-Пашу са једним делом војске, те као његово десно крило паралелно оде друмом југоисточно ваљевској нахији, а он, Везир, дође до Вукодражи, ту српске предстраже под Петром Ерићем растера, падне на конак и улогори се.

Јаков дозна, да Хасан-Паша, као десно везирово крило, оделито и напред ваљевским друмом иде, па се окрене пред њега, гди га у Бељину дочека, побије се и до Власанице сузбије га, но ту га 20. јула тако разбије, да он са нешто мало Турака у шабачки Град умакне, а остала његова војска сва се распршти, и нагне Дрини за у Босну, но у бегању многи Турци од Срба буду потучени, и мало који у Босну жив издре. Но и Срби, при окнчењу самог боја на *Дугим-Њивама изгубе најбољег свог војводу Јанка Катића из Рогаче.**) И одатле српска војска крене се и ноћу удари на Везира, где су се сву ноћ пушкарали, а Турци просипали су на Србе из топова бомбе и картече, но Србима ништа нису наудили, а кад сване, Срби се због велике турске силе повуку у шуму. Но и Везир, кад виде, како Срби ноћу нападају, и кад чује, како му је десно крило под Хасан-Пашом разбијено и зло прошло, не усуди се напред даље ићи, него се од Вукодражи врати натраг у Шабац. Јаков остави ту своје предстраже, па се и он врати натраг са војском у Бељин.

---

*) Смрт Катића Јанка била је овако. Кад је турска војска била разбијена, Срби у бегању Турака сустигну једног старкељу Турчина, и повичу предај се Турчине, предај се, не гини. Турчин одговори, хоћу, ал не знам коме ћу, Срби кажу предај се војводи Катићу; но по несрећи, како је ту близу Катић био и то чуо, па долети са запетим пиштољем у руци и повиче предај се Турчине, ја сам Катић Јанко. Турчин одговори ладно хоћу вала, извади своју малу пушчицу (за коју Прота у својим мемоарима на стр. 172. каже не вреди ни 3 гроша, а и стари Турчин, да, више ваљао није), и наочиглед изненадно скреше Катићу у прса, који одмах мртав падне. И тако, несмотреношћу изгуби живот најхрабрији скоро војвода србски. Војници шчепају Турчина, вежу га, кога доцније Јанков брат Марко посече.

Како Јанко погину, Космајског среза војници узму његово мртво тело, и сви оду у село Рогачу и сахране. Оставе бојиште и кажу; сад кад немамо војводу идемо кући. — Но Кара-Ђорђе како дође у Бељин одма пише, те Марко Катић брат Јанков, са Космајцима дође, кога за војводу њиног постави.

Кара-Ђорђе очекиваше у ваљевском шанцу у Кличевцу исход двеју битака, које се у једно исто време догодиле и биле, једна на Братачићу а друга на Бељину, које су обе претиле за продирање преко ваљевске нахије, с намером да се у Палежу споје за у Београд, и за које се Кара-Ђорђе, а и по молби војвода, резервиро, ако ма с које стране Турци продру, да им на пут стане. Но у један исти дан добије Кара-Ђорђе извешће; да су на оба места Турци разбијени. Он тад остави у Кличевцу Проту Ненадовића са 300 људи и једним топом, и оде са једним топом и до 300 људи у село Непричаву на конак, а одатле позове Проту, да с ваљевском војском дође за њим у Љубинић; а рудничку војску са Братачића позове да дође у Бељин; а тамо да остане Кедић и Недић, да пазе од Сокола да се Хаџи-Бег не би повратио. Где и он у Љубинић на конак дође, и сутра дан оде у Орашац, пред кога из Бељина изиђе Јаков Ненадовић и Кнез Сима Марковић, и одатле сви скупа дођу у Бељин. Где је ту тог дана по Кара-Ђорђевом наређењу Милан Обреновић и Пљакић са 2.000 људи, већ дошао био. И тако се ту сва војска искупи, која ће противу Везира ударити.

Кара-Ђорђе сад одатле из Бељина у вече узме по избор 300 пешака, и оде Каменој Ћуприји на Добрави, и ту заседне, да дочека Турке, ако би се усудили, да изађу, да пљене и села пале. Овде добегну два незнатна момчета, од који је један био *Милош Стојићевић Поцерац*, који је био писар и буљукбаша код кнеза Илије Марковића, који је се Турцима предао; а Милош не хтео, и ако су му Турци мајку заробили, кога стража ухвати и пред Кара-Ђорђа изведе. Кара-Ђорђе, пошто га добро испита и увери се да није увода турска, па како је Милош вичан био са околином шабачком, пошље га Кара-Ђорђе са својим буљукбашом Алексом Дукићем и са још три своја момка, те провиде око Шаада положај Турака; и кад се врате, запита Кара-Ђорђе Дукића, *како му се види Милош?* Дукић му каже: *да ја добар, и да је бољи, него што га он уме и похвалити.* То Кара-Ђорђу буде врло мило. Милош му сад каже, да се у селу Грушићу састала Скуп-

штина, која се договара да носи Турцима порез и зајиру. Кара-Ђорђе одатле узме са собом Милоша и врати се у Бељин, и сутра дан крене сву војску, два сата напред у село Јаловик, која се ту ушанчи и улогори.

А одатле Кара-Ђорђе сутра дан узме уза се Проту Ненадовића и 300 одабрани пешака, и Милоша Стојићевића Поцерца, који им је, као вичан, пут кроз шуме показивао, и оде у Поцерину, да је противу Турака одметне. Дође прво у Грушић, гди ту скупштину затече, која је за Турке зајиру спремала, обколи је, главне присталице турске повата, испита, *и два најкривља кмета заповеди Милошу Стојићевићу, те их посече.* Но раније измакне му кнез Илија Марковић, коме је Цинцар Јанко подказао.*)
Каг то види народ, он се поплаши и стане молити Кара-Ђорђа, да им опрости, На ту молбу Кара-Ђорђе стане их питати:

„Хоћете ли се ви опет предавати Турцима?"

„Нећемо!" гракну сви као из једног грла.

„Ви Турцима дајете: волове, овнове, масло, мед, јајца, млеко и паре, а ја вам ништа не тражим, ни једно јајце, само вас зовем да будете своје газде, а не турски измећари."

„Хоћемо с тобом, у гору, у воду, захори се."

„Е кад хоћете, а ви дајте то што сте спремили Турцима, да се моја војска нарани."

И одатле изиђе мало више у дворище код зване Милоша Обилића воде на конак, гди се прича да су ту негда и двори Милоша Обилића били.

У вече седне Кара-Ђорђе за вечеру, и поред њега све редом старешине, где је коме место било. Милош Поцерац служио је око совре при вечери. Кара-Ђорђе рече те и он седне. Кад се Кара-Ђорђу трећа чаша вина наслужи, он узме чашу и рече: *„Господари и Браћо! ову чашу вина да пијемо у здравље младог јунака Милоша,*

*) Кнез Илија није био присталица турска, него је он, као што је напред речено, послат од Јакова да Турке са покорношћу народа заварава, да Турци не би села палили и народ робили, и тако је он по заповести и чинио. Па зато му је, ђоја, Цинцар Јанко и нагласио, те је одатле побегао.

који је од сад војвода поцерски, који с' именом својим насљеђује и јунаштво свога имењака Обилића." „*Здрав си Милоше, Војвода поцерски!*"

Милош скочи да га пољуби у руку, а Кара-Ђорђе с' њиме пољуби се у образ, па га врати те седне на своје место. Ето тако је Милош Стојићевић постао Војводом поцерским, ког је Кара-Ђорђе врлине јунака укратко познао.

По вечери, рече Кара-Ђорђе оним скупљеним Поцерцима: „чусте ли ви, да вам ја постави војводом Милоша?" *Чусмо Господару!* Њега да слушате; што год Вам заповеди он, то заповедам ја, за то, кад вас он позове, да идете сви за њим без изговора. Оружије сте предали Турцима; него узмите сикире и мотике; мени треба и таки радника, да копају шанчеве, а пушака имам доста. — Одговоре: — *хоћемо Господару!* Док један између њих рече: ми међу собом нисмо имали свога Војводе; опрости нам досад, а од сад ми ћемо сви за нашим војводом, а он за тобом у гору и у воду. Сви захору, у гору и у воду! Кара-Ђорђе: „*Ето које куде, да је просто, а од сад да вас видим? Чувајте се да вам више у таке госте не долазим.*" Сви му благодаре, и пођу да га у руке пољубе, он не даде, него се са понеким у образ изљуби. Па сад се окрене Војводи Милошу па му рече: „*А теби Војвода Поцерски заповедам, да имаш све моје налоге точно вршити, ако желиш достојан Војводом Поцерским се звати.*" Милош му се поклони и рекне: „*Господару! Сто живота да имам, сви ћу сто изгубити, а твоју вољу и заповест до смрти точно испуњаваћу.*"

Сутра дан буде опет скуп Поцераца а нешто и од Мачвана, које Кара-Ђорђе посаветује и заповеди да народ слуша свога Војводу Милоша Поцерца, као самог њега. А Милошу каже, да покупи војску, па да за њим у *Мишаре* дође. Одатле Кара-Ђорђе удари преко Петковице манастира, да би гди Чупића нашао, но у путу сретну 20—30 Турака, које све потуку. Кара-Ђорђе, по што одметне Поцерину, а не нађе Чупића, да се с њиме састане и разговори, остави на њега писмо, па се врати у Јаловик к војски.

Војвода Милош Поцерац скупи у Поцерини 200 коњаника и 200 пешака, и у очи саме главне битке одведе је на Мишаре у бој; који се у боју врло храбар покаже, и кога Кара-Ђорђе још више омили, и својим га посинком назове.

Кара-Ђорђе, како дође у Јаловик, он сву војску крене преко Жабара *к' Мишару*. Успут заповеди, те сваки пешак понесе по два, а коњаници по један проштац, којег куршум пробити не може, ради изненадног шанца (заклона). Па и самог себе са војводама од тога не изузме. Како 30. јула дође на Мишаре, одма прво с преда, а после и около, зађе, а да̂ прошће у земљу побити. А тим одмери и означи шанчеве, који се одма одпочну копати, а нарочито с преда, одакле Турци ударити имаду, и сутра дан већ ископати и готови буду.

На покладе Госпојинске 31. јула у суботу, *на узвишеном пољу Мишару, кроз које друм западно од Шапца а на Исток за у Београд просеца*, и које поље Мишар од Шапца три четврти, а северно од Саве нешто више од једне четврти сата одстоји; Кара-Ђорђе доврши шанчеве. Па по чем дозна, да ће сва сила Турска, од *45.000 Турака*, сутра од Шапца на њега ударити, он те вечери изда наредбу Војводи Јакову Ненадовићу и Луки Лазаревићу, да они са свом коњицом од 1500 момака у зору 1. августа у свету недељу из шанца изиђу, и у шуму се са десне стране пута, водећег из Шапца, сакрију, а на десној страни воде Добраве, пошто им каже и урочи знак кад и у које време битке, да на Турке ударе. А Кара-Ђорђе остане са 7500 пешака, са једном хлубицом и 3 топа у шанчевима. *Охрабри војску и заповеди да ни пошто на Турке пре нико не пуца, док се Турци близу шанца тако непрпкуче, да их лако у месо гађати могу, па кад им он знак пуцању са избацајем једног топа дао буде, онда сложно, плотунима линијским, да на Турке ватру оборе.* И тако приправан очекивао је Турке. Турска сва сила тог јутра крене се од Шапца, пређе Добраву и охоло потраже, да им се Срби покоре и оружје

*) Историја Ранкеа стр. 120.

положе! Кара-Ђорђе им одговори: *„ако хоћете, наше оружје, ево га, дођите и узмите га.“* *) По том Турци и саме њихове поглавице идући пред војском широм јуришe на Србе у шанцу и кад близу и скоро до самог шанца дођу, *тад Кара-Ђорђе*в *гласник топ пукне*, а Срби плотуне из пушака оборе, *гди прва нападачка турска линија сва готово мртва падне*, и ватра из пушака српски непрестанце се оспе, и Турци устукну назад. Па онда по други пут учине на Србе јуриш, но буду опет плотуном, једним, другим па и трећим дочекани, и кад трећи плотун Срби на Турке из пушака оборе, као знак за коњицу, која сад из шуме излети и у десни бок Турцима удари, отвори се из пушака и топова жестока ватра и сеча, која је 3 сата трајала, гди Турци разбијени буду, те се у логор за Добраву врате. Ту погину многи Турци и Мехмед-Капетан Видајић са његова два сина; а од Срба врло мали број.

Понедељник и уторник прође без боја, а у среду, 4. августа, рано Турци са свом силом више од 45.000 са више топова крену се на Србе, Кара-Ђорђе је војску распоредио као и први дан боја, и урочио кад други његов топ пукне, да коњица тад за леђа Турцима удари, а Срби да из шанца изиђу и на Турке оспу ватру. Турци сад смотренији буду и не пођу одма на јуриш, него из јутра прекуче се ближе, и стану намештати кошеве и батерије за топове правити. Кара-Ђорђе тад избаци из шанца један одел Срба, који у *расутом строју, као стрелци*, стану на Турке пуцати, и у њиховом их послу око прављења батерија узнемиривати, који Турке изазову, те пођу противу Срба, а Срби пуцајући стану шанцу редовно одступати, а Турци их гонити, но кад Турци близу шанца опет дођу, Срби тад оспу плотунима ватру на Турке, и кад топ пукне, Срби излету из шанца и на Турке стану жестоку ватру просипати, но кад и други топ српски пукне, који је био знак за коњицу, која груне Турцима косо за леђа, Турци се збуне, разбију, и у долину Савској страни одступе, и стану се искупљати и одмарати. Овај је бој трајао 4 до 5 сати. Кад тако Турци буду раз-

бијени, било је превалило подне. Срби пешаци оду у шанац да ручају. Турци кад виде безбрижне Србе, прикраду се и изненадно јурну на расуту српску коњицу, хатлије претеку Војводу Луку, а Јаков измакне за времена у шанац. Лука се бранио докле је пуне пушке имао, па потегне за сабљу, али гајтан, који је се око ње обавио био сметаше и не могне је извадити, у то један Турчин у вати под њим коња за узду, други потегне сабљом по руци, а трећи по глави, вичући: *„овамо ше браћо, ово је наш душман!“* Лука удари Турчина арбијом у чело, одскочи овако рањен од коња, гди му и један рукав пробију и он срећно умакне у честу и живот спасе. Кара-Ђорђе, кад тај нападај Турака види, са неколико коњаника под Јаковом и са пешацима излети из шанца, те се ту наново крвави бој из пушака и топова отвори, гди погине *Синан-Паша из Горажда*, *Каиетан из Дервенте, и многе друге Турске поглавице као цвет Босне, бранећи заставе своје, изгину.* Но кад им и њин најхрабрији *Сераскер Кулин Капетан*, који је за турбаном 7 челенака носио, погине, кога *Тодор из Каона уби*; клону Турци по све духом, и пред само вече око 6 сати разбију их Срби, у долину стерају и преко Добраве претерају, који се тог вечера жалостни врате натраг Шабцу, и не смедну више са Србима у бој упуштати се.*)

У славној овој битки на Мишару, врло вешто и веома дрско Кара-Ђорђем изведеној маневри, Турци буду пометени и сасвим разбијени; гди их много мртви и рањени буде, које са собом жалостни у Шабац однесу. А на против Срби су врло мало изгубили људи, али је војвода Лука тешки рана допануо, за кога се је мислило, кад су на бојишту нашли његов фес разсечен и крвав; који је пре подне тог дана, — са *Јаковом из братске љубави мењо,* — да је погинуо,

*) Турци после првог боја у Кленку и Митровици у Срему господи и друговима говорили су, да су они први дан пробали Србе, и нису хтели да на њи са силом ударе, него да виде сутра како ће их све потрти а и до Смедерева гонити, зато се многа светина с’ оне стране Саве спрема Мишару искупи и на дрвеће се испењу, да боље видети могу. Срби су Сремски изгубили надежду да ће се Срби одржати моћи према грдној великој Турској сили, плакали су и молили су се Богу, клечећи, за спасење душе њихове? Но кад виде да Срби Турке надбише, благодарили су Богу, певали, викали, скакали и капе у небо од радости бацали.

и стану га по разбојишту тражити, да га саране. Но он тад сам, сав крвав од рана, из честе пред Кара-Ђорђа изађе. Кара-Корђе кад виде да је Лука у животу, тако је радостан био, очевидци казивали су, да га никад дотле, једно због славне победе, а друго, што је Лука у животу, тако весела видели нису, јербо је он особито јунака Луку волио, па га је из љубави и великог у њега поуздања звао: *„Посинком и десном својом руком.“* Па одма нареди, те Луку у *Праовачку Аду* однесу, где му је и фамилија у збегу била, да се лечи.

При такој јуначкој и дрској борби знао је Кара-Ђорђе да су се Турци поплашили и престравили, и да им више неће на памет пасти, да на Србе скоро ударају, него да ће се сви у Босну повратити, да одреди свог посинка у боју показаног *младог јунака Милоша Стојичевића-Поцерца*, који је вичан у пределу шабачком и пошље га са неколико стотина људи у *Китог*, с наредбом, да по Мачви путове са војводом протом Николом Смиљанићем и Стојаном Чупићем поватају, и засеку, куда ће Турци од Шабца морати проћи. Гди се у Китогу умножи до 2:000 људи, које поделе у три одељка. *Смиљанић остане у среди Китога у Клењу,* на главном друму. *Чупић увати путове од Дубља, Орашца* (Шеварица) *па до Саве. А Милош од Клења до под Цер,* и тако узапте све путове, куда ће се Турци из Шабца за у Босну враћати; па те путове посеку и пообарају грмове, *и направе засеке*, да не могу скоро ни пешаци, а камо ли кола и коњаници проћи, и у те засеке заседну да дочекају Турке.

Кара-Ђорђе тад нареди, те Јаков Ненадовић војску из Мишара на Думачу, четврт сата од Шабца одстојећу, премести, и шанац, кога су престрављени Турци оставили, и Шабцу се повукли, заузме. Ту остави Јакова са Војводама, узме уза се 1.000 коњаника и 2 топа на низа Саву, после те славне Мишарске победе, оде у Београд. А одатле пошто нареди да се на Београд напада оде Делиграду.

Престрављени Турци у Шабцу не смедну се више ни на Думачи бавити, него повуку се сви око самог шабачког града, и шанчеве поред Саве за обрану ископају, јер

у њи такови је стра ушао био, да су се бојали да Срби и на град јуришом не ударе. И видећи да су од Срба обкољени, нигди се нису смели маћи, и да им се из *Срема* није давала храна, не би шта имали јести. За коње секли су грање, те су их ранили, а траву да косе нису се смели од града удаљавати; така је паника њима обавладала била.

Стешњени тако у Шабцу Турци, без хране и пића, обкољени српском војском, побркају се између себе, па у гомилама пођу кроз Китог, Дрини за у Босну, понесу све што су своје имали, потерају и стоку србске сиротиње, и повуку све што су могли дограбити. Али их дочека у Китогу љута гуја Никола Смиљанић; и под Цером Милош Поцерац, а у Мачви Стојан Чупић, прозвати Кара-Ђорђем *„Змај од Ноћаја;“* које у Китогу, Клењу, Дубљу, Орашцу-Шеварицама и даље, гди од 13—16 августа Срби одсеку 219 турски глава, убију 200 коња, ухвате живи преко 300 Турака, отму 30 натоварени кола, и поврате сву сиротињску марву и други плен, који су Турци били понели. 13. августа у Китогу Смиљанић убије знаменитог *Бешеревић-Хасу*, кога су Турци држали *„да га лепшег у својој Босни нема.“* Чупић побије много Турака, и код Дреновца посече знаменитог *Мулу-Сарајевског,* кога су Турци држали за тако паметна и правична, да и *„Цару уме судити.“* И за кога су Турци доцније силно благо обећавали дати, ако је жив. Милош Поцерац осим што много Турака изсече, отме своју матер, коју су Турци заробили били и у Босну повели, задобије сво богато одело погинулог на Мишару *Кулин-Капетана, Кулиновог хата*, под свом богатом спремом и рахтовима искићеним сребром и златом, и *Кулинову сабљу*, на којој су исписани били *Бераши фамилије Кулинове*, за ту сабљу родбина Кулинова *толико је злата Милошу давала, колико је она тежине имала;* но он на то ни гледао није, него је на срамоту Турака, а на дику своју и Срба *Кулиново рухо носио, сабљу Кулинову пасао и хата му јахао*. Војвода Смиљанић давајући известије Кара-Ђорђу о дочеку Турака по Мачви, писао је, *да му башча све турским главама родила*. Толика је множина побијени Турака била.

Гонећи тако Срби Турке, који су се једнако из Шапца повлачили, једном за бегајућим Турцима преко Саве пређе и у Срем Цинцар-Јанко, који посече *Остроч-Капетана,* а Лазар Мутап посече *старог Хаџи-Мосту* код *Босута*; те тако повреду суседне државе границу, где им се за то, наскоро затвори саобраћај и сви Срби, налазећи се у Сремском збегу, буду у Србију претурени.

Овај славни Мишарски бој, ево како народни песник Филип Вишњић у предивној песми његовој црта и Мишарске јунаке слика:

8.

Бој на Мишару.

Полећела два врана гаврана,
Са Мишара поља широкога
А од Шапца града бијелога,
Крвавијех кљуна до очију,
И крвавих ногу до кољена.
Прелећеше сву богату Мачву,
Валовиту Дрину пребродише,
И честиту Босну прејездише,
Те падоше на крајину љуту,
Баш у Вакуп проклету паланку
А на кулу Кулин-капетана;
Како па'ше, оба загракташе.
Ту излази када Кулинова,
Излазила, те је говорила:
„Ја два врана, два по Богу брата!
„Јесте л' скоро од доње крајине,
„Од Мишара поља широкога
„А од Шапца града бијелога?
„Јесте л' вид'ли млогу турску војску
„Око Шапца града бијелога
„И у војсци турске поглавице?
„Јесте л' вид'ли мога господара,
„Господара Кулин-капетана,
„Кој' је глава над сто хиљад' војске,
„И који се цару затекао,
„Да ћ' Србију земљу умирити
„И од раје покупит' хараче;
„Да ће Црног Ђорђа уватити
„И жива га цару опремити;
„И да ћ' исјећ' Српске поглавице,
„Кој' су кавгу најпре заметнули?
„Је ли Ђорђа цару оправио?
„Је л' Јакова на колац набио?
„Је ли Луку жива огулио?
„Је л' Цинцара на ватри испек'о?
„Је л' Чупића сабљом посјекао?
„Је л' Милоша с коњма истргао?
„Је л' Србију земљу умприо?
„Иде ли ми Кулин-капетане?
„Води л' војску од Босне поносне?
„Иде ли ми, хоће л' скоро доћи?
„Не гони ли Мичванскијех крава?
„Не води ли Српкијех робиња,
„Које би ме вјерно послужиле?
„Кажʼте мене, кад ће Кулин доћи?
„Кад ће доћи, да се њему надам?"
Ал' бесједе двије тице вране:
„Ој госпођо, Кулинова љубо!
„Ради бисмо добре казат' гласе,
„Не можемо, већ како'но јесте;
„Ми смо скоро од доње крајине
„А од Шапца града бијелога
„Са Мишара поља широкога,
„Вијели смо млогу турску војску

„Око Шапца града бијелога,
„И у војсци турске поглавице,
„И вид'ли смо твога господара,
„Господара Кулин-капетана,
„И ви'дли смо Црнога Ђорђија
„У Мишару пољу широкоме,
„У Ђорђија петн'ест хиљад' Срба
„А у твога Кулин-Капетана,
„У њег' бјеше сто хиљад' Турака.
„Ту смо били, очима гледали,
„Кад се двије удариште војске
„У Мишару пољу широкоме,
„Једно српска, а друго је турска;
„Пред турском је Кулин-капетане,
„А пред српском Петровићу Ђорђе;
„Српска војска турску надвладала.
„Погибе ти Кулин-капетане,
„Погуби га Петровићу Ђорђе;
„С њим погибе тридест хиљад' Турак';
„Изгибоше турске поглавице,
„По избору бољи од бољега;
„Од честите Босне камените.
„Нити иде Кулин-капетане,
„Нити иде, нити ће ти доћи,
„Нит' се надај, нити га погледај,
„Рани сина, пак шаљи на војску:
„Србија се умирит' не може.“
Кад то зачу Кулинова када,
Она цикну како љута гуја,
Па кадуна 'вако говорила:
„Јао врани, да зла тога гласа!
„Још ми каж'те два по Богу брата!
„Кад сте били, очима гледали,
„Знадете ли још ког по имену,
„Поглавара, кој' је погинуо,
„Од честите Босне камените?“
Говоре јој двије тице вране:
„Знамо сваког, госпо Кулинова,
„Сваког знамо, и казат' хоћемо
„Поглавара сваког по имену,
„И који је, кадо, погинуо:
„Погибе ти Мемед-капетане
„Од Зворника града бијелога,
„Погуби га Милош од Поцерја,
„Пак погибе паша Синан Паша
„Из Горажда са Херцеговине,
„Погуби га Лазаревић Луко;
„Погибе ти Мула Сарајлија,
„Погуби га Чупић код Дреновца;
„Погибе ти Асан Беширевић
„У Китогу лугу зеленоме,
„Погуби га Попе Смиљанићу;
„Погибе ти Дервентски капетан,
„Погуби га Ваљевац Јакове,
„На Добрави одс'јече му главу.
„Нешто Турак на Саву удари,
„На добријем коњма преплoвише,
„Утекоше у земљу Њемачку,
„Ками мајци да утећи могу!
„Зачуо их витез Цинцар Јанко,
„И зачуо Лазаре Мутапе,
„Припасаше свијетло оружје,
„Пријеђоше у земљу Њемачку,
„Пак по трагу поћераше Турке;
„Стигоше их на првом конаку,
„Баш на ушћу, код воде Босута.
„Истом Турци на конак одјали,
„У Босуту пред бијелом крчмом,
„Али Цинцар из краја повика:
„Стани, Туре! нијеси утекло.
„С друге стране Мутап повикао.
„Кад то зачу Остроч-Капетане,
„Лудо д'јете, одмах се препаде,
„Аџи-Мосто на мах обумрије;
„Ту долеће Цинцар са Мутапом,
„Мутап Мосту одсијече главу,
„Цинцар Јанко Остроч-Капетану;
„Утече им од Градачца Дедо;
„А ни он им не би утекао,

„Ал у Деда млого пријатеља,
„Па га сакри Њемачка господа.
„Кад згубише Остроч-Капетана,
„Ту Србини како мрки вуци
„Од њих пусто одузеше благо,
„И добре им коње поваташе,
„А њих јадне у Саву бацише,
„И овако Сави говорише:
„Саво водо валовита, ладна!
„Ждери, Саво, наше душманине.“
„Посјекоше Остроч-Капетана
„У Њемачкој пред бијелом крчмом,
„Не стиде се цара ни ћесара.·.„
Кад то зачу Кулинова када,
Љуто цвили, до Бога се чује,
Јадикује ка'но кукавица,
А преврће како ластавица;
Па овако проклињати стаде:
„Бјео Шапцу, не бијелио се,
„Већ у живој ватри изгорјео!
„Јер код тебе Турци изгибоше,
„Црни-Ђорђе, да те Бог убије!
„Од како си ти закрајинио,
„Млогу ти си мајку уцв'јелио,
„А љубовцу у род опремио,
„И сестрицу у црно завио:
„И мене си јадну уцв'јелио,
„Јер ми згуби мога господара,
„Господара Кулин Капетана.
„Попе Луко, рана допануо!
„Јер погуби Пашу Синан-Пашу,
„Који знаде Босну сјетовати?
„О Милошу, пушка те убила;
„Јер погуби Мемед-Капетана,
„Који'но је био десно крило
„Ц'јеле Босне и њене крајине?
„О Јакове, да те Бог убије!
„Твоји двори пусти останули!
„Јер погуби Дервент-Капетана?
„О Чупићу, жалости дочек'о!
„Јер погуби мулу Сарајевског,
„Који знаде и цару судити?
„О Китоже, не зеленио се!
„Смиљанићу, не веселио се!
„Јер погуби Беширева Асу,
„Кога љепшег у свој Босни нема?
„Остаде му злато испрошено;
„О Цинцаре, да те Бог убије!
„Мало јада по Турћији радиш?
„Ја шта тражиш по земљи Њемачкој?
„Јер погуби Остроч-Капетана,
„Лудо д'јете, јединца у мајке?“
То говори Кулинова када,
То говори а с душом се бори;
Доље паде, горе не устаде,
Већ и она црче од жалости.

После битке Мишарске, једнако је се Турска војска у чопорима из Шапца за у Босну повлачила, гди су их Срби у Мачви дочекивали и таманили, тако, да су свагда десетковани у Босну одбегавали.

У Шабачком Граду после Мишарске битке остало је 5 Паша, који нису смели из Града нигде да се макну, и то: *Сулејман-Паша, Ћајин-Паша, Хасан-Паша Бањалучки, Хасан-Паша Сребрнички и Али-Паша Видајић* са многим Беговима а са мало војске. Тако у првој половини декембра, дође Јакову Ненадовићу у логор, *Зворнички*

Владика, са неколико Турака, да уговарају за Турке у Шапцу, да им допусте да у Босну иду. Но Јаков то преговарање протегне докле и Кара-Ђорђе доцније не дође, те он са четири горње Паше предају града на Думачи у петак 25. јануара 1807 год. уговори; те му Град Шабац. — Турци у суботу 26. јануара 1807 год., предаду; пошто Турци у 10 сати пре подне из Града изиђу, и у Град Кара-Ђорђе у 1 сат после подне са војском уђе и поседне Град Шабац.*)

Кара-Ђорђе, кад под Београд са Мишара дође, нареди: *те се Срби приближе граду*, 12. и 13. августа стану Град бомбардовати, гди многе куће поруше, а 14. августа нападну на Србе Турци из Града, но буду узбијени Између тога добио је Кара-Ђорђе од Младена са Мораве извешће, како је Порта дала неограничену власт Ибрахим-Паши Скадарском Бушатлији, да Србију покори, и да је знатно војинство од Адријанопоља и Софије к Нишу оправила и њему под управу дала. Тим види Кара-Ђорђе отечество своје у опасности, нареди да се бомбардовање Београда и даље продужи (које је опет од 27. августа до 2. септембра на Град једнако пуцато) а он оде у Смедерево и у договору са Советом, у почетку септембра, позове свакога онога, који је за оружје способан био, што више и свештенство говором својим подпомогне позив Кара-Ђорђев, *и позове све Србе на обрану вере и отечества.* И заиста, младеж поврви са сви страна, и око половине септембра умножи се војинство до *65,000 људи, а артиљерије било је до 24 пољска топа.*

За то време докле је Кара-Ђорђе Београд тукао и војску пребиро, скупи се код Ниша с концем августа 20.000 Турака, са 14 топова, а Срба, под управом Младена Миловановића, пред Алексинцем било је *27.000 људи.* Саацп-Паша зором 30. августа са главном војском дође до Бање, и 31. августа нападне на средину српску. Срби имајући у шипрагу сакривене топове, на једанпут опале

*) О овој предаји Града Шабачког у 1807 год., кад је се и предо Кара-Ђорђу, говориће се опширније.

на Турке и узбију их. А кад Турци по други пут сложно ударе; онда опет, из потаје, српски пешаци ударе на десно крило турско, а коњица иза леђа навали. Дуго се пресудити није могло, чија је победа. Напослетку Турци окрену леђа и нагну бегати, сам Сааџи-Паша једва се бегством спасе, и с тим се битка оконча, и победа пресуди, *4000 људи* са обе стране остане мртви на бојишту. Срби освоје *турски стан, четири топа и многе заставе.* После ове победе, приспје и Ибрахим-Паша, сајединн своје војинство са Сааџиним, које је до *55.000 износило.*

У то доба, дође и Кара-Ђорђе у главни стан српски пред Алексинац, и узме војинство под своју управу, па сазове *војени совет и договоре се о распореду војске.* Гди Кара-Ђорђе *одреди Војводу Младена са 6000 људи,* да к Мустафа-Паше — (Ак-Белој) — Паланки као десно крило иде и да на непријатеља udари *18.000 људи* као средину војинства на *Куновачи* планини под собом остави: *Војводу Миленка са 6000 људи* одреди, да стане као лево крило између *Градишта и Бјелградца. Резерву, од 4600 људи,* са највише топова остави у шанчевима у Алексинцу, да пазу на Ниш. 20. септембра приспједу Турци на своја опредељена места, а *21. септембра започе се битка.* Младен са својим војинством буде несрећан и одступи к Алексинцу. Миленко напротив одржи победу, и принуди Турке к *Смрдану* бегати. Среда пак војинства задржи се, и тек око подне приспе на своје опредељено место, и одма на Турке удари. Турци са свих страна одступати почну, у том и ноћ наступи. Тај дан Срба остане на бојишту *3000, које мртви које рањени, а толико и Турака. Срби освоје 8 топова.* Затим Кара-Ђорђе 22. септембра, са главном силом својом на Ибрахим-Пашу удари, који му се са својом силом противу ставио беше; читава три сата борили су се храбро, напослетку битка се с тим пресуди што лаки пешаци српски, и са једне и са друге стране, с крила на Турке навале, и средини их гонити почну; и тако Турци нагну бегати. У бегству *изгубе 6 топова, 2 хаубице и 2000 људи, а и Срби 1500* људи изгубе.

При трајућим тако срећним српским победама, *Пасван-*

Оглу умножи војску *код Смрдана до 10.000*, и удари 23. септембра на Миленка. После дугог и храброг борења до саме ноћи Пасван-Оглу обрати Миленка у бегство, и гонећи га до *Исперлика*, гди стигну Миленку 6000 људи послати од Кара-Ђорђа у помоћ, и гонењу пут пресеку. Срби изгубе свој стан *и њих 900 буду заробљени;* које мртви, које рањени било је са обе стране преко *1000 људи.* Везир Ибраим-Паша Бушатлија кад види да Србе разбити не може, престане од боја и изда заповест Пашама, те се сва Турска војска око Ниша прибере.

О овим бојевима на Морави и на Делиграду, ево како их је народни песник Филип Вишњић у песми сложио.

9.

Бој на Делиграду.

Знате л' браћо, јесте л' запамтили?
Кад Крушевац Срби приватише,
Сва се Турска земља усколеба,
Сташе Турци ситне књиге писат',
Те пошиљу један до другога
Фала Богу! који књиге пише?
Ко их пише, коме ли јих шиље?—
Књиге пише паша Шашић-Паша
У Лесковцу на Морави граду,
Пошиље их Скадру на Бојану
Ка ономе Бушатли Везиру,
По имену паши Ибраиму:
„Аман, пашо! ти отац, и мајка!
„Да л' не знадеш, да л' за нас не ајеш?
„Ђаури нам земљу приватише,
„И паланке наше попалише,
„Џамије нам наше оборише,
„Нашу децу луду погазише,
„Наше каде резил починише:
„Развише им авлије мараме,
„И са леђа скидоше кафтане,
„Испод грла скидоше ђердане,
„Све на њима енџије дукате,
„И са ногу гаће од кумаша;
„Што господа у соби сеђаше
„На миндеру и свил'ном душеку,
„То сад бежи боса по снијегу
„Усред зиме, кад није земана;
„То је зазор цару у Стамболу,
„Камо л' тебе цареву већилу!"
Књиге гледа Бушатли-Везире,
Оне гледа, друге ситне пише,
Пошиље их паши Шашић-Паши:
„Шашић-Пашо, на крајини крило!
„Држ' се мало, не упусти града,
„Пратићу ти Мемед-Пашу стара
„Од Гусиња града бијелога,
„Те се држ'те до Ђурђева дана;
„А кад дође бијел' данак Ђурђев,
„Те се гора листом преобуче,
„Црна земља травом и цвијетом,
„И ижљегне јагње за заклање,
„А свежу се коњи у пајване,
„Планине се наките јабланом;
„Тад ћу силну сакупити војску,
„Па ћу доћи Нишу бијеломе,
„Од Ниша ћу низ Мораву поћи,
„С паланке ћу уд'рит' на паланку,
„Докле дођем на Ћуприју равну,

„На Ћуприј' ћу воду пребродити,
„Растурићу војску у Србију,
„Србију ћу земљу поарати,
„Поарати, пак је попалити,
„Све ћу њино робље поробити,
„Што је женско, све ћу поробити,
„Што је мушко, све ћу погубити;
„Кнезове ћу њине извешати,
А војводе на коље уд'рити;
„Уватићу Србска поглавара,
„По имену Црнога Ђорђија,
„Њега хоћу жива одерати,
„Кожу ћу му цару оправити."
То се Турчин тако пофалио,
Заборави рећи: Ако Бог да! —
Тако стаде до дана Ђурђева;
А кад дође бијел' данак Ђурђев,
Сва се гора листом преобуче,
Црна земља травом и цвијетом,
И ижлезе јагње за заклање,
Свезаше се коњи у пајване,
Планине се китише јабланом;
Таде везир ситне књиге пише,
Па их шаље на дванаест страна:
Прву шаље бегу Кавајскоме,
У Каваја покрај мора града,
Баш на бега сестрића својега:
„Слушај мене, од Каваја бего!
„Бери војску, што год више можеш,
„Брже ајде Скадру бијеломе;
„Јер имамо с ђаурима кавгу."
Другу везир књигу опремио,
У Топтана покрај мора града,
На онога бега Топтанскога:
„Чу ли мене, од Топтана бего!
„Брже бери силну млогу војску,
„Те ти ајде Скадру бијеломе;
„Јер имамо с кауриmом кавгу."
Трећу књигу везир опремио,
Опреми је к Тепелену граду,
На онога Али-Пашу стара:
„Али-Пашо од Крајине крило!
„Брже бери Тоску љуту војску,
„Те ти ајде на Мораву Бинчу,
„Чекај мене на Морави Бинчи;
„Јер имамо с кауриmом кавгу."
Па четврту књигу опремио,
Опреми је у Гусиње равно,
На Ђул-Бега, на шуру својега:
„Чу ли мене, од Бусиња бего!
„Брже бери силну млогу војску,
„Све Брђане безумне јунаке,
„Спушти војску к Пећи на крајину,
„Те ти ајде у Подримље равно,
„У Призрену да се састанемо;
„Јер имамо с кауриmом кавгу."
Пету књигу везир опремио,
Опреми је Пећи на крајину,
Ка ономе Раман-Паши младу:
„Пријатељу, пашо Раман-Пашо!
„Бери, пашо, млогу силну војску,
„Прати војску у Подримље равно,
„И пред војском два твоја синовца,
„По имену два моја сестрића;
„Баш једнога Дервиш-Пашу млада,
„А другога бега Етем-Бега,
„Што бољега у Турчина нема,
„У Призрену да се састанемо;
„Јер имамо с кауриmом кавгу."
Шесту књигу везир опремио,
Опреми је Ђаковици равној,
Ђаковици Арнаут-Пазару,
На онога Мустај-Пашу млада;
„Бери војску, пашо Мустај-Пашо!
„Бери војску, штогод више можеш
„Те ти ајде у Подримље равно,
„У Призрену да се састанемо;
„Јер имамо с кауриmом кавгу."

Седму књигу везир опремио
У Призрена града бијелога,
На онога Саип-Пашу млада:
„Чу ли, зете, пашо Саип-Пашо!
„Бери војску што год више
можеш,
„И гради ми конак у Призрену;
„Јер имамо с каурином кавгу.“
Осму књигу везир опремио
У Косово у Приштину града,
На онога Милић-Пашу млада:
„Милић-Пашо, од крајине крило!
„Бери војску, што год више
можеш,
„И гради ми конак у Косову,
„У Липљану да се састанемо;
„Јер се ђаур на оружје диже,
„Примиче се ка Косову ближе,
Па девету књигу опремио,
Опреми је Врањи на Мораву,
На онога Мемед-Пашу млада:
„Чу ли мене, пашо Мемед-Пашо!
„Бери, пашо, силну млогу вој-
ску,
„И чекај ме на Морави Бинчи;
„Јер имамо с каурином кавгу.“
А десету књигу опремио
У Кратово града бијелога
Наазару цареву већилу:
„Наазаре цареви већиле!
„Бери војску што год више
можеш,
„Ајде брже Нишу бијеломе;
„Јер имамо с каурином кавгу.“
Једанʼесту књигу опремио
Ка ономе Кара-Фејзи младу:
„Кара-Фејзо, од крајине крило!
„Крени војску, твоје крџалије,
„Те ти ајде Нишу бијеломе;
„Јер имамо с каурином кавгу.“
Дванаесту књигу опремио,
Опреми је великом Видину,
На онога пашу Осман-Пашу:
„Чу ли мене, пашо Осман-Пашо!
„Прати мене војску у индата,
„Прати војску Нишу бијеломе,
„И прати ми топе и кумбаре;
„Јер имамо с каурином кавгу.“
Силне су се књиге растуриле.
Књигу гледа од Каваја бего,
Па он бере силну млогу војску,
С војском оде Скадру бијеломе,
Књигу гледа од Топтана бего,
Па он бере силну многу војску,
Одведе је Скадру бијеломе.
Књигу гледа паша Али-Паша,
Он покупи Тоску љуту војску,
С војском оде на Мораву
Бинчу,
Онде чека Бушатли-Везира.
Војску бере од Гусиња бего,
Он покупи све Гусиње редом,
Суводола и Бијора равна,
И покупи Драгу и Рожаја,
Све Брђане безумне јунаке;
Спушти војску Пећи на крајину,
Оде с војском у Подримље
равно,
Стаде чекат' Бушатли-Везира.
Књигу гледа паша Раман-Паша,
Па он стаде силну брати војску;
Он покупи Полог Метоију,
И покупи Прекорупље равно,
И сву подгор изнад Метоије,
И Ругову више Пећи равне;
Спреми војску у Подримље
равно,
И пред војском два своја си-
новца,
Везирова два млада сестрића,
По имену Дервиш-Пашу млада
И са шњиме бега Етем-Бега,
Што бољега у Турчина нема;
Оде војска у Подримље равно,
Стаде чекат' Бушатли-Везира.
Мустај-Паша стаде брати
војску,
Он покупи Ђаковицу равну,

Ђаковицу Арнаут-Пазара,
И покупи Реку и Јуника,
Оде својском у Подримље равно
Стаде чекат' Бушатли-Везира
Саип паша стаде брати војску,
Он покупи бјела Призрена,
И покупи све Подримље равно,
И покупи Гору и Сиринић,
И покупи Љуму и Тополу;
Стаде чекат' Бушатли-Везира.
Малић-Паша стаде брати војску,
Он покупи сву Приштину равну,
И покупи Ново брдо редом,
И покупа све Јагњево равно,
И бијела града Вучитрна,
И покупи Дмитровицу равну,
И покупи сву паланку Бањску,
И сву Шаљу изнад Митровице.
И Дреницу испод Чигавице,
Стаде чекат, Бушатли-Везира.
Мемед-Паша покупио војску,
Па он паде на Мораву Бинчу,
Стаде чекат' Бушатли-Везира,
И Наазар покупио војску,
Све Јуруке и Бугаре младе;
Прати војску Нишу бијеломе,
Кара-Фејзо диже силну војску,
Силну војску, крџалије младе,
Те отиде Нишу бијеломе,
Стаде чекат' Бушатли-Везира,
Осман-Паша силну бере војску,
Па опреми Нишу бијеломе;
Млоге спреми топе и кумбаре,
Да чекају Бушатли-Везира.
Таде везир стаде брати војску,
Он покупи Малесију љуту,
И покупи Скадра на Бојани,
И покупи Миридита равна,
Покрај мора све Латине љуте,
И пред њима Ђон-Маркова сина;
И покупи све спахије редом,
Све спахије од Урумелије,
И делије од Анадолије;
Па кад било у очи недеље,
У суботу заучило подне,
Пукоше му на граду топови,
Ето везир из Скадра се крену,
Те удари преко Малесије,
Дође везир у Призрена града,
Онде седе за петнаест дана.
Док се силна сустигнула војска,
А кад било у очи недеље,
У суботу заучило подне,
Пукоше му на граду топови,
Таде везир из Призрена пође,
Те отиде у Косово равно,
У Липљану шатор разапео,
Онде седе за недељу дана,
Док се силна сустигнула војска,
Па се везир из Косова крену,
Те он паде на Мораву Бинчу,
Онде везир шатор разапео,
Те он седе три бијела дана,
Док се силна сустигнула војска.
Ондале се везир подигнуо,
Те отиде Нишу бијеломе;
Онде седе три недеље дана,
Док се силна сустигнула војска.
И на тефтер војску пребројио,
Изиђе му сто иљада војске.
Па кад било у очи недеље,
У суботу заучило подне,
Пукоше му на граду топови,
Ето везир из Ниша се крену,
Крену везир силну млогу војску,
И понесе топе кавалије,
И повезе топе баљемезе,
И кумбаре, чим градове прима,
И лубарде, чим градове пали;
Па удари низ Мораву ладну.
Но да видиш чуда великога!
Колико су Турци пресилили,
Нагони се јунак на јунака,
Бре који ће понапријед поћи,
Ко ће прије Срба погубити,
А ко ли ће роба заробити,
А кад били испод Алексинца,
Лоша их је срећа сусретнула:
Савила се насред друма гуја,
Љута гуја Петар од Добрњце,
На сред друма шатор начинио,
Па у шанцу шанац разапео,
Под шатором, пије ладно вино,
А кад Петра Турци опазише,
На Петра се Турци нагоњау,

Петар тури момке у параду,
На Турке је ватру оборио,
И Турке је љуто изранио.
Када виђе Бушатли-везире,
Где не може ништа на јуришу,
Таде војску натраг поврнуо,
Па намести сабље и топове.
Те на Петра ватру оборпо,
Оборио топе и кумбаре.
Према њему на Морави ладној,
Онде беше Младене везире,
И са ш њиме војвода Станоје,
И са ш њима до два обор-кнеза,
Једно беше обор-кнеже Јевто:
А друго је обор-кнез Милоје;
Сви гледају јаде према себе.
Турци бију Петра од Добриње,
Бију њега топом и кумбаром;
Тешко му је војска изгинула,
Што остало све се поплашило,
И свакоме лице потамнело
Од проклетог топа и кумбаре,
Од брзога праха и олова.
Често Петар по бедену шета,
По бедену и по метеризу,
Те огледа страже и капије,
И слободи сву дружину редом;
Ето пуче проклета кумбара,
Те удари Петра господара,
Удари га у десницу руку,
Клону рука низ чошну доламу;
Но је јунак, Бог му помогао!
Те не уче Петар ни лелече,
Да не тура страве у дружину,
Да не квари ћефа војводама;
Тек се маши дебелу ђогпну
Те отиде Младену везиру,
Па Младену ријеч говорио:
„Бог т' убио, Младене везире,
„Да л' не видиш, њима не видео!
„Да л' не видиш, да л' за нас не ајеш?
„Тешко мене досадише Турци,
„Досадише топом и кумбаром,
„Млога ми је војска изгинула,
„Што остало, све се поплашило,
„И свакои је лице потамнело
„Од проклета топа и кумбаре,
„Од брзога праха и олова;
„И ја сам се, брате, обранио,
„Обранио у десницу руку;
„Но ти прати војску на измену,
„Те потпуни мога Делиграда,
„Да ми Турци шанац не привате:
„Вера моја и тако ми Бога!
„Ако Турци мој шанац привате,
„Приватиће сву нашу Србију."
Итро Младен Петра послушао'
Те опремп војску на измену,
И потпуни шанца Петровога.
Мили Боже, на свем тебе вала!
Често ли се војске ударју,
Ударау по пољу широку,
По зелену лугу Моравскоме
Нагоне се у воду Мораву,
Крвави се сва вода Морава
Од јунака и добрпјех коња:
Тако билп три недеље дана.
Докле Петру одлакнула рука,
Он отиде под шатора свога,
Под шатором ситну књигу пише,
Па дозивље Туфекчију Стева:
„Побратиме, Туфекчија Стево!
„Ти понеси књигу у недрима,
„Право иди у село Тополу,
„Ка нашему господару Ђорђу,
„Те му баци књигу на колено."
Узе књигу Туфекчија Стево,
Па се маши хату маленоме,
Оде право друмом широкијем,
Те он дође у село Тополу,
Онде нађе господара Ђорђа,
Књигу њему на колено баци.
Узе књигу господар Ђорђије,
Па је даје писару Стевану.
Узе Стево књигу прегледати,
Књигу гледа, грозне сузе рони;
Пита њега господар Ђорђије:

„Мили куме, писаре Стеване!
„Каква књига, каква ли је гласа?
„И до сад су књиге долазиле,
„Нијесмо их сузне испраћали,
„А данаске грозне сузе рониш.“
Ал’ говори писаре Стеване:
„Мили куме, господару Ђорђе!
„Књига лоша, а лоша је гласа:
„Књигу пише Петар од Добриње,
„На њега су Турци навалили,
„Навалио Бушатли-везире
„С његовијех сто иљада војске,
„Тешко Петру војска изгинула,
„Што остало, све се поплашило,
„И њино је лице потамнело
„Од проклета топа и кумбаре,
„Од брзога праха и олова,
„Нама Петар ситну књигу пише:
„„Где си саде, господару Ђорђе?
„„Да се мени на невољи нађеш,
„„Да ми Турци шанац не привате;
„„Вера моја и тако ми Бога!
„„Ако Турци мој шанац привате,
„„Приватиће сву нашу Србију.“,
Кад то зачу господар Ђорђије,
Он се маши џепу свиленоме,
Те извади два дуката жута,
Те их даје Туфекчији Стеви:
„Нај’ти, Стево, два дуката жута,
„Те ти иди, те се напиј вина.“
Па он диже силну своју војску,
Све атлије и све токалије,
Сваки носи џиду на рамену,
До по џиде опшивено вуком,
Да с’ јунаку не помичу руке;
Те удари преко Шумадије;
Леонтије Српски Митрополит,
И он иде друмом широкијем,
И са собом све води попове,
И он вози велике топове.
Дође Ђорђе равну Крагујевцу,
Но са града покликнула вила,
Баш са града према манастиру,
Манастиру бијелу Коњицу,
Она зове Бушатли-везира:
„О везире, жалосна ти мајка!
„Да л’ не знадеш, да л’ за се не ајеш?
„Ето на те Црнога Ђорђија
„Са његовом силном многом војском!
„Све атлије и све токалије,
„Сваки носи џиду на рамену,
„До по џиде опшивено вуком,
„Да с’ јунаку не помичу руке;
„Леонтије Српски митрополит,
„И он иде друмом широкијем,
„И са собом све води попове,
„И он вози велике топове;
„Вера моја и тако ми Бога!
„Ако стигне господар Ђорђије,
„Те затече тебе на Морави,
„Да ти имаш крила соколова,
„Не би перје изнијело меса:
„Бијежаћеш, но побећи нећеш;
„Бранићеш се, одбранит’ се не мо’ш;
„Молићеш се, помоћи ти неће.“
Кад то зачу Бушатли везире,
У поноћи учинио лопцу:
Он дозива паше и бегове
И остале њине поглаваре,
Сваки својој заказаше војсци,
Од петала они подранише,
Плећи даше, бијегати сташе.
Мили Боже, на свем тебе вала!
Кад иђаху низ Мораву Турци,
Све скакаху Турци, ка’ јелени;
А кад ли се натраг поврнуше,
Отидоше Турци, ка’ * * *

Потом везир Ибраим-Паша Бушатлија, као што је одступио Нишу, а имајући од Султана неограничену власт,

дарат може продужити или мир закључити; а видивши, да није тако лако Србе победити и покорити, тим више, кад дозна како је Босанска војска сва разбијена; *пошље једнога од први Паша у главни стан србски Кара-Ђорђу, и понуди га на мир, који се прими.* Најпре закључи се *примирје за 42 дана, а после Ибраим-Паша пошље Србима царски ферман, којим објави да непријатељства престају. И тад недалеко иза Ниша обележе пограничну демаркацијону линију, између српске и турске војске.* А потом, 26. Септембра, Кара-Ђорђе оде у Смедерево, и позове тамо све поглаваре, да се са Советом посаветују, какове ће услове мира предложити. Ту већ и турски посланик са ферманом дође. Сад се почну договарати о условима мира, али са великим напором, јер Београд и Шабац још бијаше непрестано у турским рукама; зато га науме најпре освојити. Кара-Ђорђе добије допуштење од турског дошавшег посланика, *оде у стан код Београда и 29. Септембра позове Гушанац-Алију, да му Београд преда, остави му 15 дана на промишљање;* у противном случају, да ће *Град на јуриш освојити, и целу заштиту изсећи.* Ово све не поколеба Гушанца. Он одговори Кара-Ђорђу, да се диви победама његовим. *„Но он да ће Београд као своје собствено добро, са својим верним до последњег човека бранити, и у њему или господовати или умрети."* Не могне се Кара-Ђорђе овим поступком ползовати, врати се у Смедерево, и поглаваре и Совет до тога доведе, да ови закључе, *да Београд и Шабац силом освоје;* зато се код *Београда* умножи војинство до *18.000 људи; а код Шапца до 7.000,* које градове обседну и бомбардирати почну.

У Совету се, напоследак, согласно за основ мира положи: 1. *„Да Србија унапред слободна и за себе буде; 2. Да себи 12 окружни Кнезова и једног Обркнеза избере, коме они окружни Кнезови подчињени да буду;* 3. *Да овај Обркнез годишње 1.500 кеса* (750.000 гроша) *скупља, и у име данка Порти шаље*; 4. *Да им Порта једног Мухасила пошље, који ће 150 Турака, као заштиту, покрај себе имати, и у Београда за знак госпо-*

дарства Портиног седити; 5. *Да се Турци, који се у Србији налазе, из Србије у друге провинције изселе;* 6. *Да им се Београд и Шабац преда, и ако им се на леп начин не уступи, да га силом освоје* 7. *Да Порта плати Србима војене трошкове, учињене у борби противу Царски бунтовника;* 8. *Да се стално Србско војинство трошком земље обдржава*". Срби су готово све ове тачке у своме прошенију год. 1805. Високој Порти изложили, и Султана молили, да их ферманом својим потврди, а кад им Ибраим-Пашин посланик готово принуђен условија мира прими; онда к'тима точкама јошт и друге додаду, и почем их добро изјасне и за основ мира поставе, пошље Кара-Ђорђе по *Петру Ичку,* бившем толмачу турског језика у Берлину, са јошт два окружна кнеза у Цариград, да поднесу Порти на одобрење и потврђење. Петар, које помоћу своји пријатеља у Цариграду, које знајући обичаје и политику турску, које опет помоћу тадашњи обстојателства са Русијом, мир са Турцима уговори, *у коме порта сва условија мира од Срба поднешена јој прими и одобри.* Ова условија мира била су за Србе одвећ добра, али на устменом обећању основана; Диван се затезао потврдити их са ферманом. Порта при концу Октомбра пошље и Мухасила свог у Смедерево, с којим и посланици србски дођу, кога Срби приволе те 1. Новембра пише Гушанцу и саветује га, да Београд Србима преда; но Гушанац при првом свом одговору остане. При свему овом и Турци и Срби за војну приправљали су се, шта више кад Мухасил-Бећир-Ефенди у име Порте изјасни се, да условија послата у Цариград немогу одма подписана и ферманом потврђена бити, јер потребује одобрење Аустрије и Русије. Онда се овим изјасненьем и другима гласовима из Цариграда долазећима Совет увери, да ће се опет војна започети; зато Кара-Ђорђе постави за председника Совета Миленка, који настојаваше, да се дугови за узимате војене потребе аустријским трговцима од 1,800.000 гроша плате.

Па како се увере Срби да од измирења са Портом ништа нема, а и како је примирије са Ибраим-Пашом учињено јошт трајало, те није опасност од Турске војске

границама Србије нигди претила; реше се Срби силом оружија, па ма какви их жертви стало, Београдом и Шапцем завладати. А дошавши Мухасил-Бећир-Ефенди, као посланик Портин, принуђен, понуди Гушанца да Београд Србима преда, крџалија ту понуду одбије, и Мухасил 20. новембра остави Смедерево и оде.

Као што је наведено, Срби су од почетка устанка противу Турака на разним местима једнако многе крваве бојеве са Турцима имали, и поред тога, морали су војску око Градова као обсаду држати, и са Турцима се клати, особито око Београда, на који су Срби више пута нападали и многе храбре синове своје погубили. Сад дође време да се и тај Бели-град од куге азијатске очисти. Пре него што ћемо се у опис о нападу и заузећу Београда упустити. Нужно је, да се човек упозна бар у колико, — са положајем те тврдиње, која је Србима, а и другом свегу много јада задала.

Тврдиња Београд лежи на једној каменитој узвишености, гди се Сава у Дунав улива; и гди те две реке један угао праве, ту је постројен стари Град Београд, кога зидове са западне стране Сава, а са северне Дунав облива, и даље на исток поред Града протиче, и тако између те две воде, које зидове градске запљускују — Београд лежи. Београдски је Град од првог реда био турске царевине, а и Европе. Под зидинама његовим многа је крв људска проливена, и многи је се бој био, а осим многи у 1718. години нападао је на њега Принц Евгеније, а у 1780. год. Аустријски Ђенерал Лаудон, са великим војеним силама од по 100.000 људи, на ког су са Врачара, из њима ископатог шанца од Саве до Дунава, (који и данас постоји) по више од 200 обсадни топова грувало, па су га ипак са великим жртвама од Турака узимали. Сад се креће сиротиња раја! Креће се Ђорђе са Србима, скоро без топова, без добри пушака, што кажу са голим шакама, да га од силни Турака освоји! на чијим бедемима лежало је више од 350 топова, из којих ждрела смртоносну ватру Турци на нападајуће Србе бљували су! Редак је, а и нечувен ово појав у целој ратној Историји! — Пред тврдињом Београда од Саве до Дунава простирала је се варош, из-

међу тврдиње и вароши од 800—1000 метара у дужини лежао је простор или гласија и звао се Кале-мејдан. Како у Граду тако и у вароши живили су *Турци, Цинцари и Чивути*, други ко, редак је био. Од Дунава до Саве опасата је била варош споља, на удаљењу од тврдиње за 2000 м., много јаким шанцем, ког је дебљина под основом на 10—12 м. износила, а висина *грудобрана*, почевши нагибом од *берме* била је за 6 м., а од *берме* и ивице *Ескарпе* ров дубок је био за 4 м., дакле сва висина шанца износила је до преко 12 м. у висину. Ширина рова од ивице *ескарпе* до *контр ескарпе*, по површју исте са *гласијом* износио је до 6 м. Са унутарње стране шанац од *прсобрана* имао је *банкет* скоро за 2 м., осим пењућег се на истији нагиба. По банкету, уза сами прсобран, укопати су били један до другог растови дебели од 40—45 см. у пречнику *палисади*, којима су врхови заоштрени били; кроз те палисаде, свуд су пушкарнице изпросецате стајале, палисади по врху ивице грудобрана били су високи нешто више од 1 м., тако, како је се са банкета иза прсобрана лако пуцати могло. На свима савијајућим странама и угловима шанца подигнуте су биле *линете са таблама* и просеченим *топарницама*, које су ипак кошевима утврђене за 1, 2 до 8 топова, на које су топови постављени били. Најглавније за више топова било је седам. Код Саве, испод *Сава-капије* према Сави на брду, и испод *Варош-капије*; између *вароши* и *Стамбол-капије*, јужно Теразијама била је понајвећа са 8 топова, између Стамбол-капије и Видин-капије биле су две, једна већа и једна мања и испод Видин-капије на углу шанца к истоку била је тако велика са 8 топова, а одатле до Града било је још 6 мањи. И код углова, гди су им топови стајали, имали су и *подземне магацине за бојеву муницију*. Тај појас шанца, *био је дупла обрана вароши Београда и Града*. Ван шанца до преко Врачара било је свуд празно голо поље, гди нигди кућа било није. У варош с поља, могло се ући само на 6 капија, које су на шанцу биле и то: На *Сава-капију*,*) која је до Саве на 25 м. са западне

*) Ову капију разно су звали, као: Сава-, Шабачка-, Бањолучка-, а и Суу-капија (водена капија).

стране била. На *Варош-капију* са јужне. На *Стамбол-капију* са источно-јужне. На *Видин-капију* са источне. На *Балук-капију* (рибарску) и *Кале-капи-си*, (*Градску-капију до Града)*, са северне Дунавске стране. Све те, по готову, капије биле су тврдо на сводове озидане, под којима су казамати за обитавање војника били. Капије су одозго биле дебело покривене и платиране земљом на којима су од неки и топови стајали, *највећа је и најтврђа Стамбол-капија била.* У казаматима капија, било је *пророза (Амбразура), за пушке и топове,* где су ту намештени стајали, а и са обе стране капија стајао је по један или два наперена топа, на онога, који би непријатељски пошао вароши и Граду. А по врх истог шанца могло је се свуд и на све стране са Града пуцати. Ето тако су дуплу, оружану и добро брањену тврдињу имали Срби, са голим грудима, јуначким срцем, и верујућим у себе поуздањем освојити!!! *Није ли то љубав за веру и слободу своју умрети?!!*

Кара-Ђорђе сад обсађивање Београда са 18.000 људи узме у своје руке, и 22 новембра са *24 топа* одпочне *бомбардовати Београд,* где многе куће у вароши поруши и попали, но у залуд, све као и дотле. — А кад му још нешто војске у помоћ дође, реши се по што по то да га јуришом освоји. Подели сву војску на четири дела у четири команде, и то: *Војводу Станоја Главаша са Војводом Вулом Илићем са 4.000 људи одреди, да они људе у два одељка поделе, и да на Видин-Капију с лева дунавске стране преко шанца у варош продру. Војводу Васу Чарапића са 8.000 људи као средину нападајуће војске одреди, да војску подели у три оделења, па с' једним да нападне више Стамбол-Капије јужно, а са два испод Капије више источно Видин-Капији, које средишно оделење, као највеће, да гледи да пређе зиданим на свод водоводом, преко шанца у варош. Кнез Симу Марковића са 4.000 људи одреди, да у два одељка јужно на Варош-Капију и с леве и с десне стране да има ударити, и у варош преко шанца уђе. А, Кара-Ђорђе себи 2.000 људи задржи, да с војводом Милојем, поред Саве на Сава-Ка-*

пију удари. Кад Кара-Ђорђе тако војску са војводама за напад јуришом на Београд подели и распореди, *одреди дан, време и сат кад на свима точкама да се у тишини прекраду и сложно преко шанца у варош ускоче; означи им и место у среди вароши код Дели-Конака, да пошто у варош продру, да се, у случају нужде, имаду ту састати и сјединити.*

Кад Кара-Ђорђе тако војску распореди, домисли се, па запита свога *Бинбашу Конду,* који је код Гушанца а под управом Узур-Бега старешином крџалија буљукбаша био, и са неколико своји друга Христјана у логор на Врачар овога лета из Београдског града Србима добего, коме је Београд свуд добро познат био, гди би се најлакше могло у варош преко палисада упасти, и које су најслабије точке на шанцу брањене. *Конда* покаже му сва слабија места; и понуди се, да он први са неколико момака у варош провуче се и да Савску капију отвори; Кара-Ђорђу се то, и ако је за *Конду* врло опасно било, допадне, и одобри. За нападање на Београд одређен је дан био *30. новембар, на светог Првозваног Андреју пред зору,* у који је се дан тревио и турски годишњи празник *„Курбан-Барјам“,* ког Турци посте. Кара-Ђорђе нареди, те је се 29. новембра од јутра до мрака само из топова на Београд пуцало, да се Турци изнуре, и да не спавају *) а на против Срби су се тог дана одмарали и за ноћни напад спремали. Кад ноћ наступи у највећој тишини, сваки за на

*) Турци за сво време *Барјама* њовог, који траје по неколико дана, дању ништа не једу, а ни воду не пију и не пуше, и то зову пост. Осим кад су на путу. Него спавају; и у најлепше хаљине обучени шетају се (и спавају), имајући за појасом и најлепше оружје. У те дане сунете се (обрезују се), сиротињи деле, псе ране. богатији исеку на комађе по читаву овцу на псима поразбацају. У вече, које зову *Акшам,* преуготове све што треба за јело, спнију са јелом постане, па онда клањају — молу се богу — па чим топ са Града пред *јацију* — кад месец нов угледају, пукне, као гласник да јести могу, напију се мало воде т. е. узму *авдез,* чибук готов напуњен запале, па онда одма са прекрштеним ногама наклоне се на јело и са прстима чапају, једу, пију, кафу срчу, веселе се и из пушака пуцају. А чим други топ у јутру пред *„Сабаа“ — пред зору* пукне, као знак да више јести не смеду, повањају се па спавају као поклани. Срби су знали за тај њпов обичај, па су у зору и јуриш учинили, гди су са помоћу Бога и светог Андреје, на *Курбан-Барјам свеца Мухамеда,* ударили, победили и Београд освојили.

своју определену позицију оде, и спреми се, да у означено време на Београд удари. Па сад и *Бинбаша Конда* избере своји 5 момака, који су у крџалиском оделу били и који су сви турски говорити знали, којима се придружи и храбри *Узун-Мирко*. Кара-Ђорђе одреди и *војводу Милоја Петровића*, да се и он са 150 добровољаца за *Кондом* ближе капији испод брега прикраде, па кад Конда капију отвори, да и он са својим бећарима у капију јурне и такову да заузме. На дан светог Андреје 30. новембра мало пре означеног рока за јуриш, пред зору, крене се *Конда са Узун-Мирком и са 5 своји одабрани момака, за њим Милоје са 150 људи, а за Милојем на малом одстојању* Кара-Ђорђе *са 2,000 Срба у највећој тишини*.

Конда је ишао напред, и провуче се по више Сава-Капије код једног Чардака-Карауле, гди није турске страже било, који је ту сва места добро познаво, јербо је у служби крџалија у једној караули између Вароши и Сава-Капије на брегу, испод садање семинарије, био, пређе шанац гди га нико не опази, и пође путем испод брега као Градској капији, да се нико не сети; гди га турски кол (патрола) сретне и запита ко је? Он им турски немарно одговори: *„Момци Узур-Бега“!* и пређе мирно. Па кад види да се та стража турска поудали, поврне се и са леђа дође до Сава-Капије, у којој су два стражара код капије стражарили, ладно јурне у капију и са јатаганом, да се не чује, сам својом руком оба стражара посече, и са понетом сикиром катанац на капији хитро обије и капију отвори, гди стража турска на лупу из казамата излети, пушке препуцају и сеча се отвори, гди сви турски стражари плаовито побијени буду. *Но и Конда са четири на себи ране, са Узун-Мирком са две ране, и са једним здравим момком Младеном једва жив остане.* А друга четири јунака, *Никола Сремац*, који је катанац на капији сикиром обијо, Кнеза Симе сеиз *Драгић, Никола Стамболија* (четвртог име се не зна*) секући Турке изгину. У то на пуцањ пушака јурне у капију *Милоје са Крстом од Новог-Пазара, и Лугоњом са 150 момака, а и Кара-Ђорђе прискочи у исто време са војском,*

*) Види Историју Ранкеа стр. 125—126 и војне Срба од Радовановића стр. 3.

која кроз капију а која преко шанца и палисада у варош ускочи. Турци, као што су тог дана имали Барјам, спавали су, а који су чули пуцање пушака, мислили су у почетку, да, као обично, весеља ради пушке пуцају.

Но кад Кара-Ђорђе од Сава-Капије узбрдо продре Варош-Капији, до данашње Катедралне цркве, и пође Варош-Капији да Турке на капији потуче, и *Кнеза Симу унутра да пусти,* виду Турци шта је, па оспу ватру из своји кућа, где се жестока пуцњава из пушака са обе стране отвори. Но ипак Варош-Капију Кара-Ђорђеви војници освоје и отворе. Кроз коју Кнез Сима Марковић са својим људма у варош продре, и са Кара-Ђорђем сједини се; где у час југо западна част вароши буде у србским рукама. На пуцњаву пушака, *Станоје Главаш са Вулом Илићем продре преко шанца и палисада на Видин-Капији. А Васе Чарапића војска* испод Стамбол-Капије водоводом упадне у варош, *но Чарапића под шанцем љуто зрно турско из пушке у крста удари, и кроз прође,***) *кога војници жива одма изнесу под Кара-Ђорђев шатор на Таш-Мајдану, где и душу илемениту испусти.*

Сад оспе се жестока пуцњава пушака по целој вароши и на све стране. Кара-Ђорђе од заузете Варош-Капије крене се источно Дели-Конаку, у сусрет реченим Војводама, једнако секући и убијајући Турке, где у освитак загрме и са града турски топови на варош. И сад се тек одпочне *жесток крвав бој и сеча*, чинило је се, да од грмљаве топова, пуцања пушака, јаука и вриска жена и деце турске, небо се проламало. Кара-Ђорђе пролето је кроз варош сад на једну сад на другу страну, и војску храбрио. Где на једанпут Турци стешњени побегну из вароши у

**) Кажу да је Чарапић тад реко: Гле! *изеде ме пас, закон му..... Небојте се! Ено пева Чамџија...!* Тај Милисав Чамџија обећо је још пре јуриша, да ће ускочити преко шанца, и на топ сести, и тако реч и одржо је, баш кад је Чарапића самртно тане ударило, он је био обкорачијо турски топ и пево из гласа:

„Хеј! браћо Срби крила Соколова!
„К' мени, к' мени, ја сам на Ендеку,
„И Чамџија већ на топу седи...!

Ту је песму Чарапић рањен последњу чуо, и после кад су га на пушкама однели издануо. А Кара-Ђорђе доцније кад је чуо за Чамџију реко је: *„Ене које куде Чамџија баш сверова.“*

горњи и доњи камени град, гдије коме ближе било да издре,*) и главу изнесе, а неки се у куће позатварају, и, продуже пуцање, но кад им Срби, куће попале, они излете напоље, и, који се не хтену предати, сви побијени буду. *И тако до 10 сати пре подне буду из све вароши Турци истребљени и варош заузета.*

Кад тако сва варош у србске руке падне, војска се српска код Дели-Конака у среди вароши сједини. Кара-Ђорђе одма разреди војску, те у четама целу линију од Саве до Дунава поред вароши спрема граду улицама у-вати, и страже свуд понамешта, а потом и по вароши одајуће одељке одреди и страже постави. Огорчени Срби и после тога клали су Турке, гди су год кога нашли, нису штедили ни рањенике, ни жене, ни децу турску. И Кара-Ђорђе, да предупреди ту необузданост, морао је двојицу непослушника дати пушкарати, и тим се сеча прекрати. *А потом, Кара-Ђорђе заробљенике, рањенике, жене, децу и старе Турке склони посебно у Џамије,* и код исти стражу постави, да их ко не напаствује, и нареди, да им се даје пиће и рана. *Освојењем Београдске вароши, Срба, осим рањени, за чудо, није више него до 50 људи погинуло, и што погину незаборављени врли јунак војвода Виса Чарапић кога је Кара-Ђорђе здраво волео, и тад јако га жалио. Турака је мноштво погинуло, и много рањено било. Срби су многи богати плен задобили, и осим тога доста пушака, сабаља, ножева, разне војене сиреме, бојеве муниције пушчане и топовске и 24 велика топа.*

Кад Кара-Ђорђе варош освоји, и тврдињу Београд тако обседне и страже свуд, па и по вароши, понамешта, рањенике и заробљенике турске у Џамије смести, и за ред и поредак у вароши побрине се, одма 1. децембра нареди *те капетан Радић оснује шанац и у вече отпочне копати до сами кућа вароши Београда Кале-мегданом, почевши*

*) Београдска тврдиња делила је се и дели се на две поле, на горњи град са југоисточне стране на брегу, на којом постоје три капије за улазак у град, а поглавито *Стамбол-Капија* (а две друге обично затворене стоју). И на доњи град, који лежи у доњи, низини, спрама Саве и Дунаву, који такође има три капије, кроз које се у град доњи улази, *Сава-Капија*-Шабачка, *Видин-Капија*, и *Суу-Капија* са водене стране испод Небојше куле.

западно, од Турског шанца од Басамачког пута испод угла данашње Семинарије, па до самог Дунава. Овај шанац удаљен од града мого је бити 600 а негди и до 900 метара. Он је у главном за једну ноћ, изненадно, противу Града ископат био, пред којим Радич за топове пogради и *Линете, за неколико топова турски, које са шанца освојеног поскида, и у исте понамешта, и тако Град стесни,* да, са суве стране, ни један Турчин није смео ни главу помолити. Но почем Кара-Ђорђе дозна, да Турци са водене Савско-Дунавске стране, из Земуна рану добивају, он и том злу доскочи, 8. Децембра одреди и пошље *војводу Вула Илића са 100 момака, који уза се узму 5 велики топова, седну ноћу у лађу на Сави, и извезу се према Граду северно, на лежеће неутрално Острво,* које је на Аустријској страни, где никакове страже Аустрија, у то доба, није имала право држати. Како се Вуле извезе у Аду, *одма шанац ископа, топове у исти намести и против Града наиери,* у то Турци, са две шајке, не знајући за Србе, пођу да у Земун за рану иду, но Срби их окупе, гди њи неколико потуку а остали једва се здрави на шајкама у Град врате. *Гушанац кад то види, да је са свију страна обкољен, 10. декембра понуди Кара-Ђорђу да му се преда, али с тим, да га пусти да под оружјем из Београда са његовим Крџалијама изиђе, и низ Дунав у Видин отићи може. Кара-Ђорђе то одбије, и потражи без условну предају, остави му 24 сата на промишљање, и кад то време истече, оспе ватру из топова и са Кале-мејдана и са Острова на Град бацаши и бомбардираше га, гди све куће у граду са Острова порушене и попаљене буду.*

Гушанац тако претесњен, а није имао шта ни да једе, коње је и пашчад клао те је Крџалије ранио, омекша и Кара-Ђорђа понуди да ће му Град и оружје предати, ако му слободан пролазак низ Дунав за у Видин са Крџалијама и њиховим фамилијама буде, и за бољу сигурност, ако му се даду три Србина уз њега као таоци. Кара-Ђорђе ту понуду прими. Гушанац се преда, и узме 8 велики лађа, у које се на Дунаву са 800 Крџалија и са њиховим фа-

милијама свега на 1.500 душа у лађе укрца, и са три Србина као јамца. *17. декембра пред Божић низ Дунав,* (пошто пошље његове коње по својим момцима сувим да их воде) *за у Видин испраћен буде.**) Ког Миленко, код Пореча, са две шајке и са неколико топова дочека, топове са сува на лађе опали, но не треви их, потом са шајкама потера их, но Турци брзом водом са лађама избегну и у Видин одплове. Но оне Турке који су Гушанчеве коње водили Срби у путу дочекају и побију. Па ништа за то, Гушанац сва три Србина, као таоце, (њему дате), неповређене Србима врати.

Кад Срби Гушанца са Крџалијама низ Дунав оправе, остане у Граду Сулејман-Паша са Турцима, за ког су Срби мислили да ће и он по уговору учињеном са Гушанцем из Града изићи и Град Србима предати; Но Сулејман-Паша, не само да то не учини, него се успротиви Србима, и у Град их не пусти. Каже да Срби нису с њиме о предаји Града уговарали, него са Гушанцом. А он је постављен од Порте за Везира у Граду, а не Гушанац. И сад предложи Србима примирје на 21. дан ради договора, но како је то примирје за сву границу Србије важило, буде од Совета и Кара-Ђорђа примљено. Срби сад виде да су од Турака преварени, и да је Гушанац радио у согласију са Сулејман-Пашом и по наредби Порте, и ако је Гушанац за бунтовника царског проглашен; па усљед тога и издат је Миленку налог, те је на Гушанца код Пореча, да га казне, из топова пуцао, и момке његове који су коње његове водили побио.

IV. ГОДИНА-1807.

Ратовања, рада и догађаја српског народа, под Кара-Ђорђем.

Кара-Ђорђе ступи у преговоре са Сулејман-Пашом и захте, да му Град преда, но кад овај стане се противити,

*) 17. Декембра 1806 год. Гушанац предао је Србима горњи Град. Прота у мем. стр. 271. вели. Али је то погрешно, Гушанац је отишо из горњег Града 17. Декембра, али Срби Сулејман-Паша у Град не пусти, него остане у Граду; и горњи Град Србима 22. Јануара 1807. год. преда. те у њега Срби уђу, а он сиђе у дојњи Град, па тек дојњи Град 23. Фебруара 1807. год. заузму Срби, пошто и Сулејман Паша изиђе; а заоставши Турци без оружја, остали су неки и до 7. Марта, који су низ Дунав за у Видин послати. Види Историју Пав. Јовановића стр. 42. и Ранкеа стр. 128.

он му каже, да ће му рâну да се у Град доноси закратити, и по том да ће Град на силу узети. Сулејман-Паша нађе се у неприлици и види, да се противу огорчени Срба одржати не може. Предложи Кара-Ђорђу, да ће пустити Србе да у Град уђу, али да заједно са Турцима у посади градској остану, Кара-Ђорђе и то одбије. Сулејман-Паша, тако притесњен, предложи, да горњи Град Србима преда, а он са Турцима да се у доњи Град смести. Кара-Ђорђе му то одобри, но само без оружја, и да немају никаквог права Турци у горњи Град улазити и мешати се. И на то Сулејман-Паша пристане; оружје положи, у доњи Град са Турцима смести се, и *22. јануара 1807 године горњи Град са 300 велики топова, са много топовске и пушчане муниције и другог војеног прибора Кара-Ђорђу преда;* и Кара-Ђорђе тог дана са Србима у Град уђе и поседне га. Кара-Ђорђе у Граду свуд страже испоставља, а нарочито по брегу ивице спрема доњем Граду, у ком су се Турци сместили. Па онда одма оде Кара-Ђорђе Шапцу, да и Шабац од Турака прими, ког је Јаков Ненадовић у обсади, као што је речено, држо, и са пашама о предаји Града у Кленку уговаро, у присуству *Обрштера Обућине* из Митровице, ког је варадинска ђенерал-команда по молби Кара-Ђорђа, а посредством Милоша Урошевића и Милоја, за то одредила. Уговор је био успешан: *„Да Турци оружје Србима и Град предаду, тако и заробљене жене Србима издаду, а Турцима да буде слободан пролазак за у Босну са њиовим фамилијама.* Турци су на све пристали били потражише, да им се у таоце три Србина од војвода даду, за јемство њиовог одласка у Босну, у ком се Срби са Турцима не сложе, јер Турци тражише у таоце, *Проту Ненадовића*, а Јаков тога не даваше, ако и паша свог сина Србима у таоце не остави, и у том се Обућина на Јакова разсрди, груб према Србима буде, — и рекавши: *нисам ја магарац да због вас зебем,“* оде у Митровицу и уговор не закључи се.

Кара-Ђорђе са неколико момака, 24. јануара 1807 год. стигне у Мишар и с Турцима тог дана преговор о предаји Шапца учини; а у петак 25. изиђу пред њега на Думачу

4 паше; *Сулејман-Скопљак-Паша, Хасан-Паша Сребрнички, Ћаин-Паша Травнички и Али-Паша Зворнички, са 100—200 Турака, ту уговор о предаји Шапца, а и мир утврде. Кара-Ђорђу двоје сребрне токе поклоне, и врате се у Град. Сутра дан, у Суботу 26. Јануара, у 10 сати* пре подне Турци из Града на Ваљевску капију сви изиђу, оружје положе, и две Српкиње, које су у ропству имали, Србима предаду, своје жене и децу у Кленак претуре, и на 170 кола и са две натоварене са пртљагом лађе, од који се једна у путу потопи, Аустријском страном у Босну оду. А остали Турци, са пашама и са њиовим пртљагом, преко Новог-Села, Стојаном Чупићем у Босну преко Дрине испраћени буду.

Кара-Ђорђе тог дана, 26. јануара, у 1 сат после подне, са војском, добошима и свиркама у Град уђе, гди пуцњавом из 9 градски топа у два пута поздрављен буде. Кад је у град Кара-Ђорђе улазио, заоставши Јаничар-Ага, са Диздаром и са 10 Турака, ради предаје Града, сретну Кара-Ђорђа на градској капији, поздраве га са овим речма: *„Господару Беже, ми се вама молимо, да се за нас стараш, да и ми живети можемо.“ И преда му градске кључеве на једном послужавнику застртом одозго са једним извезеним златом цевретом.* Кара-Ђорђе их прими лепо, и одговори; да ће се за њи старати. *У Граду Срби нађу 9 топова, 1 кумбару, 9 сандука барута, и много топовских ђулади.* Кара-Ђорђе се ту у Граду у новом Беговом конаку смести, а по том постави за команданта Градског Попа-Луку са 1.000 људи, већу част војника одпусти кућама, да своје кућевне послове приређују.*) А он врати се у Београд, да заоставше Турке и из доњег београдског Града сасвим очисти.

Како дође у Београд, у тајном заседању Совета решено буде; *да се сви Турци и из доњег Града очисте.* Јаву Сулејман-Паши, да му се више не дозвољава ра̂на, него да он са свима Турцима из Града и из Србије одлази. Сулејман-Паша замоли за слободан одлазак преко Србије

---

*) Види о предаји Града Шапца писмо капетана Косте Јовановића, писато митрополиту Стевану Стратимировићу; у Голубици, час. V од стр. 287—292.

до Ниша; Срби му допусте, те 23. фебруара 1807 год. изиђе из Града и са 200 Јаничара, са породицама њиовим, а под пратњом Срба, за у Ниш пође, где у путу, на неколико сати од Београда, наиђу на заседу огорчени Срба, који на Турке нападну, и пратња у место да их брани и она уз њих пристане, гди све Турке потуку, осим јединога Паше, који им се преда, те га жива до у Ниш испрате. Но како је по одласку Сулејман-Паше још много Турака у доњем Граду са женама и децом заостало. Тај исти дан и у Београду распламти се осветна сеча Срба над Турцима, којој освети и горкој разјарености Срба, ни саме Војводе нити су смеле нити могле, од тога Србе уздржати, и та сеча два је дана трајала, тражећи и убијајући сакривене Турке по кућама. И само они су поштеђени били, који су се обећали покрстити, тако исто и Турска сиротиња, жене и деца њихова, поштеђена су, које 7. марта у Ниш под јаком обраном пошљу. Том приликом, по закључењу Советском, буду и *сви Чивути* и *по неки од Цинцара*, који су се са Турцима држали, из земље изгнати.

Срби у доњем Граду нађу на Бедемима до 50 градски топова, много топовске и пешачке муниције, и друге војене спреме. Том приликом и многи се Срби пљачком здраво обогате; а та иста пљачка и то богатство, које је у српске руке дошло, није опет никог другог било, него српско, које су Турци од сиротиње раје поотимали.

Освојењем Београда и Шапца, готово све српске земље Београдског Пашалука осим Града *Ужице и Сокола* биле су *од Дрине до Тимока*, за ово 3 године ратовања Срба, очишћене од Турака; па, шта више, и нека села у Нишким и Видинским Пашалуцима били су заузели Срби. И тако су те земље, које су од неколико стотина година под турским поданством биле, ослобођене.

Докле су се Срби нарочито са освојењем Градова занимали, водио је Наполеон I. рат с Прајском, почевши 9. октобра 1806. год. па за 6 недеља сво је краљевство покорио и пут себи за у Русију отворио. Па бојећи се, да Русија са Пруском у савез не ступи, а и ради свог

олакшања, у свом намерном предузећу рата противу Русије, *наговори Порту преко свог посланика Генерала Себастијана, те она 24. декембра 1806. год. рат Русији објави.* Па да би Турска боље у свом војеном послу противу Руса напредовати могла, саветује Порту, да са Србијом мир учини, и да сва српска поднешена јој захтевања одобри, и да Србе склони да у савез са Портом ступе. Порта престане на то, и оправи новога посланика свог да закључи са Србима уговор мира. Пре него што ће Турска дугим њеним премишљајућим устезањем рат Русији објавити, гди су још раније били односаји прекинути између Русије и Турске; па знала је Русија да ће до рата доћи, па је се преправљала, и већ су њене војене трупе у месецу новембру и декембру у Влашку и Молдавску ушле и преправне стајале, па чим јој је Порта рат објавила, њене су предње трупе одма и на Дунаву биле. Па кад Порта за раније није се умела користити, да са Србијом мир закључи, и са те стране себе осигура, докле је није на то, али већ доцкан, француска дипломација упутила, знала је се Русија Србијом користити, јер добро је знала од какове јој велике користи могу бити Срби у рату. Па је још пре конца новембра послала у Србију повереника свога *Капетана Угришића Требинског, званог иначе Беја-Илију Новокрештеног,* који је умео Србе за Русију задобити и испитати их, шта им је најпотребније да имаду за ратовање. С овим капетаном Кара-Ђорђе прво писмо напише главном војсковођи руске војске у Влашкој, Генералу *Михељсону*, у том писму између осталог означи; да су им најпотребнији *новци*, *оружје*, *џебана* и *извежбани војници*. У ком га писму за те три главне потребе моли, да му се одма пошљу, а и Капетан Новокрештени да им се поврати ради изучавања војске. Усљед тога Михељсон пошље Кара-Ђорђу 12.000 дуката за ратне потребе, и 11. јануара ове 1807. год. пише Кара-Ђорђу, осталим Војводама и свему српском народу, између осталог и ово: *„Отоманска Порта, објавила је рат Русији, зато, што се она стара о добру једноверних народа, што хоће да се приближи вама, наша драга браћо, по вери. Србски народ служи, за углед*

осталоме свету јуначким срцем, успламтелом вером хришћанском и љубављу према отацбини....“ Но ја не могу чинити распоред у општој цељи, јер не знам ни вашу снагу, ни намере, ни потребе ваше. С тога ми што скорије јавите, шта се догађа код вас; јавите ми колика је ваша снага, колика је и каква је, како је распоређена, и где се налази; јавите ми о вашим потребама, чим вас можемо подпомоћи, о вашим намерама, и гди можемо имати поуздани саобраћај с вама. Па, према томе, ја ћу удесити моју радњу на опште добро. Ја мислим, да ћете после Београда имати са Видином посла.*) А кад њим овладате, онда ћете моћи на вечита времена утврдити самосталност и мир народа србскога (?).... Народ србски постаће достојанствен народ, коме ће бити зазор да плаћа данак Турцима; зар није боље те новце употребити на војничке потребе народне, на ослобођење себе — од јарма.

Тако Срби обнадеждени од Руса, нису ништа друго ни мислити могли, него се Руса држати, с њима удружени противу Турака војевати, срећу и несрећу делити, и коначно се од турског јарма ослободити.

Међутим приспје и портин посланик из Цариграда у Смедерево, и стане се са Советом договарати о миру; обећавајући Србима, да ће Порта све поднете јој њиове услове одобрити, а и самосталност Срба признати, ако Срби у союз са Портом ступе, и ако јој 20 000 војника противу Руса даду? — Срби не даду турском посланику одсечног свог одговора, изјасњавајући се, да нити ће се са једном ни са другом страном држати, него ће за себе остати, ако Порта поднешене јој (у 1806 год.) србске услове мира одобри; одуговлачили су преговоре, па одреде и тајно пошљу своје посланике у Влашку, главном војсковођи руске војске, да с Русима сајуз углаве, и то: *Петра Чардаклију, Аврама Лукића* и *Јеремију Гагића*, који оду, и у Букурешту са Русима противу Турака сајуз уговоре; и

*) Овде је Михельсон напомињао Србима да на Видин ударају, да би се с њима сједињено и лакше у Бугарској са Турцима рат водио; а није замишљао да Србима сва Босна за вратом, и Арнаутска у грлу стоји; и да би за Србе штетно, а и немогуће било да отимајући Видин крв своју проливају: К. Н. Н.

кад се исти у Петроград пошље Цару Александру I. на потврђење, посланици врате се у Србију и објаве Совету: *„Да се Султану не поверавају, да ће им се од Русије свака помоћ дати, и да ће Русија помоћу оружја свога будућност среће србске и независност на вјек од Турака обезбедити; и да ће једног свога чиновника, по имену, Константина Родофиникина Генерала, послати које га руководству Срби поверавати се могу.“* Гди у првој половини марта дође руски курир и објави долазак његов. Том приликом, српски посланици молили су руског војсковођу *Михељсона* да им се пошље у Србију осим поверeника Генерала Родофиникина јошт неколико и *инџинирских официра, за поправљање тврдиња, једног топџиског официра, за обучавање топџија, рударски чиновника за копање руда, око 10.000 пушака и олова, у којима велику оскудицу трпе, и да им се бар до 200.000 гроша даде да исплате народне дугове.* Гди им Руси доцније и пошљу у Србију *једног топџијског и два инџинирска мајора.*

Извештена буде Порта да су Срби наумили или већ и уговорили савез са Русима; па по Татарину оправи заповест, који у Смедерево 17. Марта дође, и исту посланику свом Мухасил-Ефендији донесе. *Да, ако се буду Срби дуже одрицали, заједно са Портом отечество своје бранити, да одма остави Србију.* Портин посланик знао је да се Срби држе, да су у праву да могу бити неутрални, но није знао известно, да су се међу Србима и Русима скопчали тесни одношаји, па 19. Марта, у сакупљеном Совету, под председничеством Кнеза Симе Марковића, објави налог високе Порте и поиште одсечан одговор од србског Совета; говорио је *„Како ваља све предати забораву оно што је прошло, и ограничаво њиову зависност од турске годишњим данком од 2.500 кеса“*. Кнез Сима, одговори сасма лаконически: *„Србија гледа на се, као на сасвим самосталну земљу. Она неће да плаћа никакав данак, и нигда неће да подигне оружије противу своји једноверни савузника.“* — Ми одлазимо, рече посланик — *„ама гледајте, да из тога не изиђе кака несрећа.“* И тако ништа не учини Портин посланик Мухасил-Ефенди, остави одма Смедерево, и што брже врати се у Цариград. И тако Срби поставе се у непријатељство са Портом, и судбину своју вежу за Русију и њену по-

моћ, па опет пошљу своја више речена три посланика у Букурешт, да очекају из Петрограда уговореног сајуза потврду. Па и не чекајући такову, које је тад споро ишло, због промене у то време министра инострани дела, за којег постављен беше пешачки генерал *Андрија Будберг,* Срби су се стали за рат спремати.

Тако устанак србски, који је досад противу дахија и крџалија управљен био, и тамо тежио, да се под добрим условима за само-управу земље и народа под собственим законима и старешинама народним с Портом измире и под њеним врховним господарством остану, сад узме са свим други правац и други карактер. Досад је све висило о Кара-Ђорђевом врату, све наредбе су од њега као врховнога поглавара излазиле, старешине и Војводе од њега су зависиле, њему су одговарале, њега безусловно слушале. Сад сви Срби добију вишега господара. Руси су имали своје цјели и своје околности, према којима су и своје наредбе удешавали. Цели чисто србске потиснуте су биле у други и потчињени ред. Сви су већ сад од Русије зависили, од ње одобрења, од ње похвале и награде очекивати, од ње и одличија добијати. Тим је од сад положај Кара-Ђорђа, као управитеља и заповедника земље и народа, све тежи постајао, тим се раздор између старешина подрањивао, партије се рађале, и упливом Руски повереника уважење Кара-Ђорђева управителства обеснажавало. Из потреба руских извирале су наредбе и за Србе, а потребама србским нису свагда одговарале наредбе и за Русе; јер је у сојузу овоме, *Русија била цељ, а Србија средство или оруђе.* Је ли Русија требала или имала рат, морала је и Србија у рату бити, је ли мир, морала је и Србија у миру бити. Једном речју: у сојузу Руско-Србском противу Турака, Русију су руководили разлози, призрења и околности државе руске, којима је условљена морала бити будућност српска, као што је и била, почем су опасна обстојатељства Русије 1812 г. ради измирења с Портом најпосле морала Србију на жртву принети.*)

Кад посланик Портин Мухасил-Ефенди из Смедерева у Цариград дође, и донесе одговор Србског Совета; на-

*) Овако умствује у „Устанку Срба“ Милош Светић од стр. 84—86.

местник великог везира Кајмакам-Паша сакупи 29. априла министарски Совет, који реши: *да се са Србима најжешће поступи, да се сече и старо и младо, и мушко и женско, што год је се Србином називало, или да се тера у робље.* По овом закључењу дивана пошљу се у све пограничне пашалуке око Србије татари, са заповешћу да се сви листом оружају противу Србије, а нарочито, на Паше: од *Травника, Видина, Ниша и Солуна, и Мухтар-Паши од Јањине* буде заповеђено да са 6.000 Албанеза против Срба пође. Но сва ова предузећа и наређења не буду у свему извршена, породившом се *буном Јаничара,* у којој *Султан-Селим Ш. изгуби престол, а Мустафа IV. стриц његов, 29. маја 1807 на престол ступи. Овога опет Паша од Рушчука 13. јуна са престола отера, и Махмуд П. дође на престол.*

Једна част Турске војске, која се под Ибраим-Пашом код *Софије и Филипопоља* скупљала, крене се противу Срба; а на *Дрини* се већ било скупило до *16.000 Бошњака,* у намери Србе до последњег или побити или заробити Но Кара-Ђорђе се изодавна томе надао, па се и приправио. Војена сила Србска састојала се из *50.000 пешака, 12.000 коњаника и 2.000 топџија.* Између Чернеца и Калафата до Дунава дошло је 10.000 Руса под командом ђенерала Исајева, и већ је Руски полковник Никић настојо, да се са Србима сједини. Кара-Ђорђе подкрепи војинство код *Ђупровца са 12.000 Срба,* куда је нагнуо Ибраим-Паша са војинством. А на Дрини са 8.000 људи, гди је Јаков Ненадовић са Луком и Чупићем, после предаје Града шабачког, још од фебруара месеца због Мехмед-Капетана-Видајића, који је преко уговора (од 1804 године *за Јадар и Рађевину* из 7 точака са Јаковом закљученог, да Босанску војску кроз те пределе из Босне не пушта;) Асан-Пашу са војском за на Шабац у Лозницу пустио, крваве бојеве са Турцима особито на Лозници имао, и које је све из ти места у Босну преко Дрине претеро. Кара-Ђорђе после тог пође к Ужици, и из Бруснице 2. априла пише Јакову, те пређе Дрину један одељак србске војске под управом Стојана Чупића и обседне тврдињу Зворник, а доле више Раче пређе Јаков са главном вој-

ском од 12.000 људи. Остави Чупића да у обсади држи Зворник, а он нагне к Сарајеву. Турци су истина имали 16.000 војника, али на Дрини које куд подељени, и због обсаде Зворника увиде опасност, која им је и самом Сарајеву претила, пак у очајање дођу. Тад Хасан-Паша обрати се за помоћ *француском маршалу Мармонту*, који је се у Далмацији око Дубровника са војском налазио. Француски маршал Мармонт, прозвати кнез од Рагузе, науми сарајевске Турке од те опасности, која им грози, ослободити. Јаков о том извести Совет, који пошље свога посланика Мармонту, и умоли га, да од те намере одступи, јер Срби само за своју слободу војују, за која начела и Француска се бори. Мармонт молбу српског посланика не уважи, него пошље 3.500 Француза са 72 инжињерска официра, и са 12 топова преко Травника к Сарајеву, гди су се Турци за одбрану скупили били, и тако *Турака са Французима свега 20,000 људи износило је*. Хасан-Паша сад 20. маја крене се противу Срба. Јаков као невичан прослављеним у боју Французима, промени операциону линију и остави пут, који је узео био Сарајеву и у дубину 6 сати био ушо, па са главном војском својом врати се, и оде левим брегом Дрине к Равњу, и утврди се у обкопу, да ту дочека Хасан-Пашу са главном силом његовом, сједињеном са Французима, да се опроба у боју са истима, а један одељак војске пошље преко Дрине у Србију, да брани прелаз Турака, ако би га Турци прошли а на њега ударили не би.

Кад Јаков у Равњу добро шанчеве погради, ипак изађе напред Хасан-Паши у сусрет, почем у подигнутим шанчевима за обрану довољан број људи остави; 24. маја сукоби се Јаков са авангардом-непријатељском, гди је до 1. јуна пушкарајући се шанчевима одступао; 5. јуна упусти се у отвореном пољу у бој пред вече, но кад види, да би надбијен био, повуче се у обкопе. 6. јуна удари непријатељ на Јакова у обкопу, но буде одбијен, од 7. до 13. јуна било је чаркања; 14. са свануђем навали непријатељ из планина са свију страна к' обкопима; са обе стране борило се храбро, непријатељ двапут буде узбијен; *гди 200 Турака погине, 7 француски*

*топција Срби заробе и задобију 4 турска и 2 француска топа;**) непријатељ после подне и по трећи пут на Србе удари, но ипак сузбијен буде. Види Јаков да против надмоћнијег непријатеља одржати се не може, па увече у највећој тишини напусти шанчеве,**) и тог дана, у највећем реду, без икакове штете повуче се левом обалом на доњу Дрину, и сутра дан 15. око 10 сати пре подне стигне сва српска војска и превезе се у Србију на десну обалу Дрине. Непријатељ, како је опазио да су Срби напустили шанчеве, пође устопце за њима, па и он на Црној бари намести сплавове и скеле, пређе Дрину, удари на српске предстраже и до Лешњице отера их, где га ту 6 оделења српске пешачке војске бројем од 4.800 људи задржи; 16. изјутра нападне непријатељ опет на обкопате Србе у Лешњици, који принуђени буду у Цер планину повући се; заштита шабачка од 3.000 људи, под командом војводе Луке, затвори се у град и о обрани мислити почне. Но Јаков Ненадовић, знајући да непријатељ намерава прво Ужице у обсади стојеће ослободити; пише војводи Луки, да одвоји од одбране шабачке и да подкрепи војску *у Китогу,* и да се добро одупру ако би непријатељ узбијен био и Шабцу пошо. А *Стаматовићу* пише да му час пре са коњаницима од Ужица дође. 18. јуна крену се непријатељски одељци са 3 топа управо к' Ужици; на њих нападну четири оделења српска и сузбију их натраг до

---

*) Од ова два топа које је Јаков задобио од Француза, био је један негдашњег пољског краљевства, на ком је био испупчен пољски грб са натписом около грба: *„Пољског Краљевства“* и које је године изливен стајало је. Он је врло леп, и врло лепо изшаран — изваjан — био, и он је од некуд у француске руке, а потом у српске пао, па и после пропасти српске, кога су Срби били у земљу негди закопали, осто је ипак српски. И тај топ имо је судбину, да га је покојни кнез Мијаило у 1864 год. прелијо и од истог метала медаље за светковину 50. годишњу поградној и заслуженицима од 1815. год: као трећег српског устанка на Турке, пораздаво. Топ је био од 6 ф. калибра и Срби су га звали Пољаком, тај топ имао је велику знаменитост, он је кад је Вучић противу кнеза Милоша са својом партијом а доцније и противу кнеза Михаила 1842 год. на Жабарима ватру своју из себе бљуво, био је заглављиван, и одглављиван, и свашта је од њега било.

**) Пре него што ће Јаков шанчеве у Равњу напустити, дао је на више места ватру наложити да завара непријатеља, и тако испод наложени ватра мирно изиђе ноћу из шанца, да га Турци и не спазе, одступи Дрини и у Србију срећно пређе.

Црне-баре. 19. нагну опет, но врате се са великом штетом натраг. 24. стигне и војвода Стаматовић са 6 коњички одељака од 1.500 људи. Јаков сад распореди сву војску, и *определи 26. јуни за главну битку.* Ноћу између 25. и 26. пошље Марка Катића са 4.000 људи, који се тајно Дрини привуче, и нападне на турске страже при скелама и лађама, и све их до једног исече, а скеле уништи, и онда се прикрије са војском у обкопе и честе според Дрине, и тим буде повратак непријатељу преко Дрине одсечен; 26. јуна како сване, Јаков са 7 своји одељака јурне на лешњичке обкопе, које су Турци заузели били и из исти их избаци и к'Дрини их потера, у то стигне и Лука из Китога и потерају силно непријатеља к' Дрини, који бегати стане, тад испадне из заседа прикривени Катић, а с' бока Стаматовић са коњаницима, гди непријатељ буде у највећи неред доведен, нагне преко Дрине на 50 скела, које су им из Јањине послате, превозити се и бранити, но како је ови превоза за толику војску мало било, многи, који су и пливати знали и на Дрину нагазили, давили су се, а неки су и препливали. Овде Катић и Стаматовић са коњаницима поред Дрине јурећи их учинили су највеће крвопролитије на непријатељу и највише су их они потукли. Срба 910 мртви падне, а Турака више од 5.000, између који нађе се *5 турски капетана, 1 француски официр и 3 француске топџије. Срби задобију много пушака, топова, барјака, разне муниције, марве, хране, и од хаљина свучени са мртви људски телеса до 10.000 гроша.*

Кара-Ђорђе, као што је из Бруснице 2 апр. Јакову писао да Дрину пређе, имо је намеру да на Ужице нападне и освоји, а потом на Вишеграду у Босну да упадне; запали је и са Јаковом да се сојединн.*) Но кад добије извешће, да од Ниша од Ибраим-паше и од Тимока опасност Србима прети; одустане од те намере, па појури на Југо-Исток, како дође пред Ниш, гди је Младен Миловановић са војском у обкопи стајао, стане нападати на Турке, које разбије и у почетку маја Ниш обседне. Па после тог Кара-Ђорђе остави Младена код Ниша, и оде низ Тимок и сојединн своје војинство

*) Види Голубицу кн. V. стр. 147.

са Миленковим и 31. маја освоји на јуриш и утврђену варош *Неготин* а после и *велики Остров* на Дунаву, и тим за сједињење са Русима пут отвори. Но у то време Полковник Николић, који је преправан био, да се са Србима сједини, добије изненадно од генерала Исајева заповест, те се са војском од Дунава *к' Римнику* повуче, зато што су Турци на доњем Дунаву у малу Влашку прешли, Кара-Ђорђу и Србима тај поступак Руса врло немио и неугодан буде, па из потребе нареди; те се Острово и други положаји у Бугарској напусте, а на *Штубику* у шанчеве *код Миленка и Добрњца* сва се војска скупи за одбрану против *Мула-Паше Видинског, Гушанца, и Карафејзе,* који су под собом *40.000 Турака имали.*

У том генерал Милорадовић 1. јуна продре до *Обслистрије* и војску турску разбије, а Турци из мале Влашке гоњени, брже боље врате се к' Дунаву и сместе се у Остров. Кара-Ђорђа та победа генерала Милорадовића над Турцима обрадује, па нареди те Срби опет напуштене положаје без по муке заузму.

Кад генерал Милорадовић турску војску разбије и из мале Влашке за Дунав отера; тада генерал Исајев 7. јуна са 2.000 Руса из *Олонецког* полка пређе преко Дунава у Србију, и сједини се са српском војском, коју сам Кара-Ђорђе дочека; од које једна част оде Нишу, кога је Младен у обсади држ о. 9. јуна пређу 2 руска генерала, 18 штабс и жени официра са више топџија, од који неки тако оду Нишу. А, са прочом свом заосташом војском официрима и генералом Исајевом оде Кара-Ђорђе Миленку у Штубик, који баш у то време, кад је највише Миленко помоћ требово, дођу, јер је у врло страдателној обсади био.*) 19. јуна у зору на *Малајници* сајужени Руси са Србима изненада јурну на турске шанчеве, из који први шанчева Турке избију и Миленка обсаде ослободе, па онда сложно на Турке ударе, гди се жестока и

*) Ове су Србе Турци са седам страна обколили, и 7 шанчева оградили били, где су их у Муаселу 6 недеља држали, тако да на послетку Срби нису имали шта ни да једу ни воде да пију, јербо су им Турци воду од прокопа одвратили. А за рану у место леба имали су по 80 драма дневно суве пшенице на једног човека.

дуга борба отвори, но Турци и ако су се храбро борили, буду из свију шанчева Малајнички избачени, и по том коначно разбијени и у бегство обраћени. 5.000 мртви Турака на бојишту остане, Мула-Паша буде рањен, гди једва у Видин на једној брзој влашкој бедевији утече и спасе се.*) Срби задобију 4 топа, од који два велика, многу муницију, 11 барјака, војену касу са новцима, много коња и арапских хатова са богатом опремом и много други којекакови ствари. А Срба и Руса које рањени које мртви само 400 буде. Срба у овој славној битки заједно са Русима није више било, него *7 до 8.000 људи***) са више Војвода; противу силе турске *од 40.000* људи!

Кад Кара-Ђорђе турску видинску војску разбије и види да су ти крајеви од Видина и на Југу од Ниша неко време од Турака осигурани, остави ту Русе и Миленка са војском, узме уза се неколико момака и појури на западну границу противу босанске војске, дође у Тополу, гди разуме да је Јаков за то време срећно 26. јуна на Дрини Хасан-Пашу са Французима разбио и преко Дрине претерао, те и тај крај од Турака осигурао. Онда Кара-Ђорђе пише Јакову да са 3.000 војника к' Ужици иде, а он узме шумадинце са неколико већих топова и под Ужице дође, у ком су Турци по уговореном са Јаковом миру, од 20. јула 1805 год., у Граду заостали, да и одатле Турке истера, за коју је намеру имао још после заузећа Београда и Шапца да то учини, као што је напред 2. априла ове године из Бруснице Јакову и писао;***) но због наваливше турске војске на Миленка на Тимок и од Ниша, није могао то раније учинити, него је Град Ужице у појачој обсади једнако држао, гди су се Срби са Турцима почешће тукли Сад дође ред и на Град Ужице да га освоји. Како дође к' *Ужици* распореди војску, и првим јуришом на *Забучју*

*) Прича се да је овом приликом Ајдук Вељко кад је турска војска разбијена, бегајућег Мула-Пашу гонио до самог Видина и видинског града капију сабљом засекао спомена ради! Војне Срба од Радовановића стр. 35.

**) Кара-Ђорђе је после ове битке све војнике из *Олонечког полка* звао *„својом браћом.“* Заволио их је, и свакад доцније, кад би се нашао где са Русима, он би питао: *„Нема ли ту ко од моје браће.“*

***) Види V. част Голубице стр. 147 и 148.

по више Града, по кратком, али с обе стране храбром боју *освоји шанчеве*, које су Турци преградили били, и у исте своје топове понамешта, а по том оспе жестоку ватру из топова на Град бацати, и кад у Граду многе куће попали и зидове поруши, Турци, премда су се очајнички бранили, *увиде своју пропаст, па понуде Кара-Ђорђу предају Града;* коју Кара-Ђорђе без услова прими. Турци 29. јуна положе своје оружје, и у Босну испраћени буду. И тако Кара-Ђорђе *на Петров-дан претпоследњи дан месеца јуна Град Ужице,* око кога су се многи бојеви били и многа крв српска пролила, узме, гди Срба 70 а Турака 250 мртви падне; у ком нађе *више топова, муниције и друге војене спреме.**)

О узимању Ужица ево како народни песник Филип Вишњић у песми својој изводи, санак Кучукове Каде, и истог догађај:

10

Узимање Ужица.

Санак снила Кучукова Када,
Чудан санак, а у чудан данак,
У суботу у очи неђеље,
Ђе Ужице тама попанула;
Крчагово ружом процватило
Пола плавом а пола црвеном,
Вију вуци на Теразијама,
Са Татинца лајаше лисица
Нешто пуца са малих Крушчица
Уз Ђетињу муње сијевају,
На Јабучју орли пролијећу,
По највише орли крсташићи,
И међ' њима тица кукавица.
Кад се била из сна пробудила,
Онда оде млада на чардаке,
Те казује Кучук-Заим-аги,
Шта је млада у сану видила;
Но јој вели Кучук-Заим-ага:
„Зло си снила горе ће ти бити:
„Што Ужице тама попанула,
„То ће Срби града освојити;“
Што је поље ружом процватило,

---

*) Ужице први пут узео је Војвода Јаков Ненадовић с војском 20. јула 1805. год на св. Илију. Турке дахиске у Босну протерао, а са осталим називаним царским Турцима уговорио да остану у граду и мирно да живе. Но они доцније тај уговор наруше, многе Србе исеку и околна села похарају, па се у Град затворе. Кара-Ђорђе тад нареди те се Ужице са војском опсади, гди Турци у дугој опсади остану и немајући шта да једу скапавали су од глади; плаћали су за једну оку брашна по 12 гроша, за оку меда 20, за оку меса коњског 2 и за оку соли по 5 гроша (Гласник XXV, стр. 80). И у тако чемерној опсади надајући се да ће им помоћ доћи нису се хтели Србима предати. Има неки историка који нејасно о другом заузећу Ужица кажу: да је Кара-Ђорђе Ужице завојевао пред Петров-дан. Но Радовановић у Историји „војне Срба са Турцима“ на стр. 9 вели: да је баш на сам дан Петров-дан 29. јуна, ово је вероватније, по томе, што Јаков 26 јуна разбивши Хасан-Пашу на Дрини, по заповести Кара-Ђорђа отишао је с војском к Ужици и бој био. Дакле требало му је бар два дана до Ужице да путује.

Пола плавом а пола црвеном,
То су, Кадо, крстати барјаци;
А под њима бијели чадори,
Под чадором Србске поглавице
Пију вино и бистру ракију,
Сутра јуриш хоће на Ужице.
Што су вуци на Теразијама
Оно јесте Ваљевац Јакове
И са њиме Ваљевска нахија.
Са Татинца што лаје лисица,
Оно јесте Лазаре Мутапе
И са њиме Гружа и Морава.
А што пуца са малих Крушчица,
Оно јесте Милан од Бруснице
И са њиме Рудничка нахија;
Они вуку убојне топове,
Шњима наше обаљују куле.
Уз Ђетињу што сјевају муње
Оно јесте од Тополе Ђорђе
И са њиме ломна Шумадија.
У Јабучју орли што пролећу,
По највише орли крсташићи,
Оно јесте Ужичка нахија
И са њоме ломно Драгачево
И пред њима Обор-Кнез Алекса
А што кука тица кукавица,
Оно јесте прото Милутине
Та од Гуче села питомога;
Са њим кажу тридесет попова
И тридесет црни калуђера,
Те се моле Богу без престанка,
Не би л' нашег освојили града,

По освојењу Ужица Јаков Ненадовић са војском врати се опет на Дрину, а Кара-Ђорђе остави у Граду посаду, па оде у Тополу. Гди је тад и повереник руски, државни саветник Генерал Константин Родифиникин, родом Грк, у Београд 29 јуна приспео, кога је Младен Миловановић као Председник Совета, по Советском закључењу, у име Совета са пуцњавом градски топова дочекао и по том га у најбољу кућу, за њега у Београду одређену, намештену и са храном приоуготовљену сместио; којим је пријемом био врло задовољан, па како је Родофиникин од руского двора два писма са 5.000 дуката донео, од који је једно за Кара-Ђорђа, а друго за Совет, тако он оде у Тополу, и пошље свога толмача такође Грка, који је оденут био у онако рухо, као што су у то време носили Цариградски Грци, момци Бољара влашки и Крџалија; да јави Кара-Ђорђу за долазак његов за у посету. Кад Кара-Ђорђе види тога Грка немило му буде, и кад Грк оде, около стојећим рекне: „*Које куде ми оваке људе терамо из Србије.*“ Но опет Родофиникина, као руског генерала, прими врло добро, који Кара-Ђорђу преда писмо и испоруку; пак онда оде у Смедерево, и тамо од Совета врло добро примљен буде, а затим дође и Кара-Ђорђе. Родофиникин Совету преда писмо, које је означено било: „*Почитајемо*

му Совету народа славјано Србскога.“ У писму беше казано; да је Родофиникину „*испоручено да разбере за све невоље, које штите српски народ, да измисли начин како би било понајкорисније, за сложну радњу војске његовога Царскога Величанства и србске војске; да вам помогне да образујете склоп више управе, коју ви желите за добро народно, и свиме тим да вам најјасније докаже како вас заштићује велики Владар целе Русије.*“ А тајну наставу, имао је Родофикинин да сазна о стању све србске земље, о односају Срба са Црногорцима, и да обећа Србима, да Руски Цар: „*неће оставити никака могућа средства, да им помогне, само кад се у њих увери, да се они у свима својим радњама и правцима неће никако клонити од тога, већ да ће се соображавати са корацима Руске Царевине, који, као што цео свет зна, иду на то, да подигну опште добро.*“*) Но Родофиникин, и ако је био Грк, и Срби, ако су на Грке мрзили, због претераног лукавства њиовог и њиове себичности, опет као царског посланика и повереника лепо су га и срдачно предусретали и слушали, имали су пуну надежду, да ће се у сајузу са силном Русијом, а по обећању Руског Цара, варварства турског за свагда ослободити.

Па Кара-Ђорђе договорно са Советом радио је све онако, како их је великомоћног Цара посланик Родофиникин упућиво, имајући тврду веру и поуздање у Русију, Руског Цара, и у руску војску, која им је читав низ победа над Турцима обећавала; и тако по упутству Родофиникина и главног војсковође у Влашкој, управе и пошљу на исток спрама Видину и бугарској граници готово сву своју војску, која је тад износила *46.000 пешака, 6.000 коњаника и 1.500 топџија,* гди је Руса само *5.000* придошло било. Да би показали истинску помоћ својим сајузницима; не гледећи Срби на своје собствене користи, које би имали на западној дринској граници, гди би могли у Босни, утичући на Србе Босанске, границе своје ширити, но и на источној граници сајужена војска развијањем за нападај није никакова успеха имала.

Наполеон после многи и за њега срећни над Прајзима одржани победа, код *Јене Ауерштета,* разорења *Еуфрата*

---

*) Истор. Србије и Рус. Нила Попова стр. 59.

прелазка свога преко *Елбе* и улазка у *Постдал* и *Берлин,* принуди Фридриха Вилхелма Краља Прајског, те му половину земаља своји уступи, и мир у *Тилзиту* 7. и 9. Јуна ове 1807 год. учини. У почетку Јула Кнез Волхонски донесе у главни руски логор пред Исмајлом вест о закључењу овога мира. По којима условима морала је и Турска са Русијом у примирије ступити. На скоро тај глас пукне и по целој Србији. Ибраим-Паша предложи за све границе примирије и обуставу војне, које буде у Каменици од Кара-Ђорђа и генерала Исаијева примљено и са Ибраим-Пашом подписато. Потом ради главног примирења *Халиб-Ефенди,* генерал *Сергије Лашкарев*, француски полковник *Гиљомино* као пуномоћници у граду *Слободзеји* (Собожја) састану се. уговоре премирије и подпишу, а оставе да други пуномоћници подпуни мир закључе. У томе главном уговору беше само поменуто, да се прекида бој на источној граници Србије; но о јужним и западним границама Србије не спомену ни речи.

Порта, мрзећи на Србе, користи се тим неподпуним закључењем мира за све границе Србије. Велики Везир одреди да се војинство против Србије умножи, врховно повелитељство на место Ибраим-Паше, који је због горњег са Кара-Ђорђем чињеног примирја збачен, преда се *Хуршид-Паши,* који код Ниша 55.000 *Турака* сакупи и 2. *Августа* на Србе и Русе код *Ћипровца* и *Проваије* удари, потисне их, гди се једва код Алексинца зауставе; но ту сузбију Турке натраг. Сојузници у том боју које мртви, које рањени имали су 3000 *људи.* Кара-Ђорђе ни помислити није могао, да Руси као сојузници неће и за Србију примирије углавити, как сад, кад види шта је, договори се са Родофиникином, који покуша, код Хуршид-Паше да се и за Србију примирије склопи, но не буде успеха.

Врло је важно и по све значајно овде напоменути, што баш после закљученог засебног између Руса и Турака примирја, гди о Србији ништа ни речи о закључењу мира споменуто није, и гди је се Србија изненадно у највећој нужди притесњена силом турском налазила, и баш у то

време, пре него што ће руска војска Србију напустити; 27. Јула дође у Србију ађутант *Маркиз Паулучи* и код Неготина углави са Кара-Ђорђем уговор, по ком Срби подпадају под руску заштиту и себе подвргавају сваком уређењу и склопу државном Цара Александра I, који уговор подпише Кара-Ђорђе, војвода Миленко Стојковић и члан Савета Јеремија Гагић. И тако тим себе сасвим повере Руском Цару и стану под заштиту његову. Но ако је тим уговором Кара-Ђорђе себе и своје, првенство власти, као и саму независност Србије, у корист Србског народа под заштиту Руску ставио, да би се само Србски народ од Турског ига ослободио; опет не би ништа. Јер у то доба, кад је највећа опасност Србима од Турака грозила, сва руска војска, која је под Исаијевом генералом у Србији била, не гледајући на толико поверење од стране Срба, у пркос и против погодбе уговора*) врати се у Влашку, а Срби сами себи остављени буду. Но сад још и већа опасност за Србију наступи, што Руси очисте и Острово на Дунаву код Праова и к' Дњестру одступе, посредством тог су Острова Срби у свези са руском војском стајали. Па и то је још цвеће било, но Лашкаров допусти Турцима, да са Влашком и Молдавском тргују, и под тим изговором турска војничка флота искрсне на Дунаву спрама Србије, и пресече саобраћај Срба са влашком страном. Тај поступак Руса Србе у највећу забуну доведе. Југовић по налогу Совета пише у главни руски стан писмо, у ком му изложи какова опасност Србима прети, што нису Руси и Србе у примирје узели, и што руска војска Србију напусти. Молио је да ако се ништа друго учинити не може, да се и за Србију примирје склопи, а оно бар, да у Београд „*утешително*“ писмо пошљу. Родофиникин, и он је писао и казао: „*Ако што скорије Срби не буду умирени, они ће, без сумње, пасти у очајање и на све ће прегнути.*“ **) Народ није ништа ни знао о закључењу примирја руског са Турцима, па управо није знао ни зашто Руси тако одма одоше, и саме Србе

*) Види Истор. Ср. и Рус. Нила Попова стр. 55.
**) Види Ист. Срб. и Рус. Нил Попава стр. 55—56.

оставише, да се противу Турака боре, па је мислио и сумњичио, да су Руси из Србије отишли каковим поводом својих Војвода и старешина, па је негодовао и управо викао противу истих. Народ мислио је и то: да га Војводе варају о правој помоћи и савезу с Русима, кад они само дођоше, у две битке бише, па одма и одоше; као што је народ велику радост имао у долазак Руса, тако је неизмерно велику жалост имао када га Руси изненадно оставише. Неке Војводе, увиђајући, да је незадовољство у земљи, рекоше Кара-Ђорђу, да је преко потребно, да се сазове скупшиина и да се народ утиша. Коју Кара-Ђорђе и сазове. На скупштини искрсну питање под чијом заштитом Срби да остану под руском или турском? Договор је био кратак. Кара-Ђорђе се обрну сакупљеном народу са оваким речима: „*Ну ето: тражисте скупштину она је се ево скупила; говорите шта хоћете?*“ Тада изиђе из гомиле један стари кмет, и одпочне скупштини оваку причу: „*Један газда имао је стадо оваца и једног чобанина. Кад истера овце у поље, нападну на њих вуци и многе покољу, тако да чобанин дотера кући много мање оваца, но што је отерао у поље. Сутра дан понови се то исто. Трећи дан оста још само неколико стотина оваца, тако, да најзад дође ред и на јагањце. Кад би још потрајало, то би и са јагањцима било оно исто, што и са овцама. Баш исто је тако и с нама; ми смо се завадили са Турцима, изађо смо први пут противу њих, и изгубисмо многе, изађосмо други пут, и опет изгубисмо многе; скоро ће доћи ред и на децу. Ми признајемо тебе за старешину и господара; ми смо ти покорни и слушамо те. Но и ти ниси цар, и ми би хтели да знамо, ко је наш цар; јер ми изгибосмо, а Руса ни од корова.*“ Кад то рече стари кмет, умаче опет у гомилу. Кара-Ђорђе кад то саслуша, запита „*ко је то био*? Одакле је? Не би одговора. Тада Кара-Ђорђе брзо рече: „*Ви мислите да су цар-ви и Руси као раци у торби, и да их можемо просути пред вас, а ви да бирате кога вам је воља. Ево вам које куде, два цара: један у Цариграду, други у Петрограду, бирајте кога хоћете.*“ Народ се утиша и разиђе, не давши гласа за Султана. Народ је још од пропасти Косовске навикао да има себи цара за господара, па ма такови и тиранин био, он је мислио. да му је

Бог одредио да цара имати мора, а на мањег владара њему е тешко научити се било, па ма да му је овај највеће добро чинио, он опет мислио је, да повр' тог, опет треба да му је господар цар.

Докле су се Срби очајно спремили за одпор Турака, и докле је Русија водила са Турском преговора, о коначном закључењу мира, Порта не гледећи ни на што, опет наново изда заповест на све паше и бегове, да се спремају и на Србе ударе. 8. октобра скупи Хасан-Паша војинство на *Буцави* а 10. у 6 сати у јутру пређе преко реке, Срби се повуку к' Ужици натраг. Турци пођу у стопце за њима, но кад се близу тврдињи прикуче Срби са свих страна 15. октобра нападну на Турке и коначно их поразе. Овим поражајем Турака охрабрени, Срби пређу Дрину и упуте се по други пут Сарајеву. Но на заповест Совета врате се из Босне и поставе се на граници у одбранителни положај; а тако и Турци зауставе свуд по целој граници Србије непријатељства противу Срба, па и они поставе се у дефанзиву. Турци су обуставили војну зато, што је Турска, при закључивању мира са Русијом, наилазила на велике тешкоће од стране Руса, па сама понуди Србе да с' њима с'клопи примирије; и ради тог пошље у Београд своје посланике, да чине преговоре са Србима. 13. Новембра дође у Престоницу Србије митрополит Аксентије и Видинлија Попевић, који знадијаше српски, грчки, и немачки, са писмима Кара-Ђорђу, митрополиту Леонтију, и свему србско му народу. Њима је било поручено, да склоне Србе на покорност, обећавајући бацити у заборав све што је било, и да допуштају Србима, да могу свој унутрашњи склоп уредити онако, како сами хоће. Највише ваљало је да се побрину о томе, да Срби пошљу своје посланике у Цариград. Митрополит Аксентије, родом Грк, настани се код митрополита Леонтија Грка, и Грк Родофиникин заповеди Грку Леонтију, *да не пушта своме госту никога осим она лица, која су већ позната са свога „благонамеренија.“* Кара-Ђорђе сазове 'војводе и народну скупштину у Београд, и Родофиникин беше позват да суделује у преговорима. Но сама Руска дипломација није могла

дејствовати одсудно у то доба. Она је стајала под силним упливом Француске дипломације, она није имала сталних убеђења, што се тиче онога положаја, који мора у будуће заузети Србија. Све што је Родофинкин могао радити, то је — да советује Србе да буду умерени! Преговори се протегну до 21. новембра, и најзад беше одлучено; да се турским посланицима овако одговори: „*Са признањем примају Срби понуду султанову, и готови су ба се користе његовом милошћу, но желе, да ради веће сталности, нуђена им обећања имају за јемце руског цара, који с њима једну веру верује и француског цара као посредника између Русије и Порте.* Би решено још: *да се пошљу посланици у Цариград,* француском посланику *Себастијану,* и кнезу *Прозоровскоме* у Јашу. Уз то Кара-Ђорђе, посла са митрополитом Аксентијем писмо цариградском патријарху. Писмо то беше написато доста умереним изразима; испрва се описиваху патње Срба од дахија, за тим како су они вазда спремни за бој, и најзад поверење руском и француском цару. Писмо то било је написато под утицајем Родофиникина. *Руска је дипломатија ликовала, кад виде да се одлука Србска подпуно подудара са њеним жељама, а оно јемствовање, што Срби захтевају, беше за Русију веома користно, а Наполеону није било противно.**) Као што су опуномоћени посланици Портини, овде врло угодна и врло пробитачна горе означена условија за коначни мир Србима нудили, Срби, не што нису умели, и што нису увиђавни били, да се том понудом користе, него нису хтели да се од Русије одлуче, а нарочито утицајем повереника руског Родофиникина, који је више користи за Русију него за Србију пред очима имо. А Срби да не би увредили ничим Русију, као своју савезницу, не гледајући и на то што је Руси у примирије при уговору са Турцима узели нису, опет све су оно чинили како их је Родофиникин советовао. И тако у место да са Турским посланицима коначни и врло пробитачни мир за Србију углаве, и једанпут смире се, они само обашка, за

*) Срб. и Рус. Нил Попов стр. 60.

све границе Србије до 20. Априла**) наступајуће 1808 године, примирије учине; које после тог и на даље на неопределено време продужено буде.

Како сад мир по свима границама Србије наступи, Кара-Ђорђе не распусти сазвагу народну скупштину, него се са старешинама и народом постара о установама земаљским за народ полезним и о установлењу постојаног правленија; и тако до 20 Декембри ове 1807. год. под председателством Кара-Ђорђа советујући се установе сљедујући за Србију устав:

1. Србија се на 12 округа дели.

2. Совет полаже своју столицу у Београду и назива се „Сенат“.

3. У Београду и у већим варошима постављају се градски поглавари, а по селима кнезови.

4. Таково звање само они људи получити могу, који су већ у рату служили и који писати и читати знају.

5. На изображење житеља Србије, да се највеће попеченије обрати.

6. Коншкрипција да се уведе. Сваки и за оружје способан Србин јесте војник.

7. Који дјејствително на оружје позвани буду, да у напредак оружје носе.

8. Страни да у Србији не могу куће куповати, и друге непокретности.

9. Да се устројеније Молдавије и Влахије са Србијом соглашава, и да се усвоји, и да се земља Руској заштити подвргне.

На овој Скупштини изберу посланике Павла Поповића советника, Јанићија Ђурића писара, и Јована Југовића, и прате у главни квартир руски к' главно-командујућем књазу Прозоровском у Јаш, а од њега да иду у Петроград Цару Александру и препоруче народ србски његовој царевој милости. По том попуне Сенат са неким новим члановима тако, да из сваког округа буде по један као представник народа, а Младен Миловановић остане као

**) У Голубици час. V на стр. 148, каже се да је мир учињен до 1. Априла 1808.

председник Сената. И онда Совет, по сили Устава, буде на концу овог месеца декембра ове 1807 год. из Смедерева у Београд премештен.

V. ГОДИНА 1808.

Ратовања, рада, и догађаја србског народа, под Кара-Ђорђем.

Како је по учињеном примирју са Турцима свуда мир по границама Србије постојао, Кара-Ђорђе са Советом, на основу за целу земљу издатог Устава; стане се бринути о бољем уређењу државе, и државних власти, заведењу школа, подигнућу и обновљењу манастира и цркава, ливењу звона, вадењу руда, побољшању трговине и т. д.; и покрај свега тога приправљао се за војну, дао је веџбати србске војнике у екзерциру по европејском начину, и тврдиње са нужним војеним стварима снабдјевати. Овај Устав, који је Србија сама себи дала и себе с' тим од Порте отргла, притворно је гледао Диван; но Срби не гледећи на то, по својој увиђавности потребним установама за земљу уређивали су се.

Но покрај тога, терале су се у Београду и интриге, и рађале партије, нарочито изрођене митрополитом Леонтијем Грком, који је из Града београдског Србима привидно пребегао, и као шпијон турски код Срба пребивао, но ништа сам није могао учинити и раздор међу Србима укоренити, докле не дође у Србију за посланика руски колежски советник Константин Родофиникин, такође Грк, кога митрополит Леонтије лукавством својим улови у своју мрежу и себи привуче, који после кратког времена доби одвратност спрема Србима, и једино и више вероваше митрополиту Леонтију него свима Србима и војама Срба. Леонтије је пањкајући говорио Родофиникину, *да су Срби прости, дивљи и варвари, с' којима он ништа не може учинити, и као ђоја да њега, митрополита, није било, они би већ давно и давно пропали. Родофиникин је као Грк, и ако су га Срби лепо дочекивали и предусретали; у свему веровао Леонтију.* Срби су то увиђали и знали су да их сваки Грк сматра за варваре, па сад увиђали су и осећали да их и Родофиникин као Грк за такове гледа; које их је јако вређало и незадовољ-

ство се противу истога рађало. И Родофиникин је то увиђао, но ипак једнако се је дружио са митрополитом Леонтијем, *с' њиме договоре водио, и потајно кроз нека мала потајна врата из његове куће у кућу Леонтију ноћу одлазио и с њиме шурово.* Тај поступак њихов уродио је код Срба незадовољством, а особито код родољуба, и Срба, који су из Аустрије као научени људи у помоћ браћи својој у Србију прешли, да им од користи буду; противу који је Леонтије понајвише интригиро, и код Родофиникина мразио их, говорећи, да су они одани двору аустријском а не руском? У кући посланика Родофиникина само си могао Грке видити, гди је се Грчка реч чула: *„Грк, Грка, Грку,“* и т. д. Срби су знали, да кад би посланик био рођени Рус, не би нико дрзнуо да каже што противу Срба рђаво. — А најмање да би он сам Србе презиро. При таквом стању ствари, и одношају Родофиникина према Србима, Срби су трпељиви били и уздисали су из дубине душе и вајкали се, што је руски агент предубеђен према Србима, *и што велика Русија може да добије рђав појам о Србима.* Готово сви Срби сматрали су Русију као какову грдну машину, које је главна полуга био Родофиникин, с којом је управљао митрополит Леонтије, и на коју је хотео страну, тамо га наводио, и да је управља. У том одношају, Кара-Ђорђе ипак није се подчинио народној мржњи на Грке, ако их је и сам мрзио, и није се клонио сношаја са Родофиникином, но на против за љубав опште ствари, угађао му је. Кад га је једном походио, овако му је рекао: *„Султан ми је нудио 200 хиљада гроша само за то, да оставим Србију, па да пређем у ћесарију и тамо станујем. Ја на то не хтедо пристати за то, што не хтедо оставити браћу своју. Затим је султан нудио опроштај и слободу свима Србима, да можемо управљати сами собом, само да стојимо под његовом врховном управом. Ви сте ми казали да на то не пристанем; ја сам вас послушао. Сада сва судбина Срба зависи од нашег цара Александра I., што речете, то ће бити. Но кунем вам се Богом живим, да Кара-Ђорђе неће видити Турке у својој земљи, јер они неће моћи другаче прећи овамо, до преко његова тела.“* Ово Кара-Ђорђе изрекне Родофиникину, изађе у другу собу, где беху сакупљени сви чланови Совета и рекне им, да ће обесити

онога, ко уради што преко совета Родофиникинова. Но при свем том Родофиникин ипак осто је Грк и терао фанариотски правац са митрополитом Леонтијем.*)

Кара-Ђорђе, не гледећи на сплеткарење, остане и даље у споразуму са Родофиникином. Но кад се глас разнесе, да Французи мисле преко Босне на Србију да насрну, то га јако у бригу баци. А Аустрија, увиђајући неопредељено стање ствари у Београду, пратила је све догађаје који се у Србији збивају, па посредством својих пријатеља, који Србе саветоваху, да Срби од Аустрије помоћ потраже, Кара-Ђорђе у јануару ове године напише писмо ерцхерцогу Карлу. У томе писму он је захваљивао Аустрији на заштити, којом су се Срби дотле користили, и мољаше га, да му за новце пошље праха и олова, говорећи, да и ако је Русија послала доста џебане, опет би шиљала још и више, но јој стоји на путу даљина растојања и тешкоћа саобраћаја. Ово писмо Кара-Ђорђе покаже посредством свог секретара Јанићија и Родофиникину; и да је намеран таково послати посредством земунских трговаца. Родофиникин примети, да то писмо неће трговци ради себичности своје послати ерцхерцогу Карлу, а ако новце за џебану пошље, да ће они такове за себе задржати, и џебану за такове дати. А при том да Аустрији није у интересу да Србе потпомаже, а потребе ратне да ће Русија Србији давати. Но Кара-Ђорђе да поласка Аустрији ради добрих одношаја на комшилуку, ипак оправи писмо посредством земунских трговаца, који оду у Беч и предаду, и отуд донесу одговор од ерцхерцога Карла, тад само оваки: *„Да Аустрија не мисли никако одступити од строге неутралности. а само да неће пречити тајноме извозу ране и чоје у Србију“* Ово је учињено привидно, али многе војене потребе гледала је Аустрија кроз прсте, које су као тајно у Србију преношене, пропуштала је.

Постакнуте неке војводе, сад потраже, да им се исплате новци, које су они издали на народне потребе. Неки су тражили по 80—90 хиљада гроша. Кара-Ђорђе заповеди,

*) Истор. Срб. и Рус. од Нила стр. 59.

те се за измирење дуга продаду турске куће и дућани, који су остали иза Турака, и које су биле као државно добро. Но новцима од продати кућа не могну се подмирити сви дугови. *Војводе захту, да се удари на народ данак. Кара-Ђорђе им то одрече.* Сад покрштени Турци, који су у Београду заостали, замоле, да им се њиово приграбљено имање поврати; одређена буде за то комисија, која извиди и изнађе, да је већа част имања њиовог у рукама Младена и Милоја Кара-Ђорђе захте, да се хотмица врати. Младен са неколико сенатора потужи се за то Родофиникину и хотећи сазвати и Народну Скупштину. Родофинникин ту ствар привидно изравња. Но ипак, противници којима је једино било да се обогате, начине тужбу противу Кара-Ђорђа, *у којој траже ограничење власти његове, или да се збаци;* коју предаду Родофиникину, те је тајно кнезу Прозоровском у Влашку пошље. Прозоровски одговори: *да он сожаљује што иоглавице и старешине народне, у место, да буду углед осталима, а они се кавже и раздорима упропашћују своју отаџбину.* У то време, пише и Кара-Ђорђу и саветује га: *да се чува од опаких људи, који га окружавају и којима је једина брига како да се што више обогате, уз то каже, да се учине преко потребне наредбе, да се дозволи свакоме једноверцу да се насели у Србију, да је свакоме житељу српском осигуран живот и имовина, коју нико не може изгубити без одлуке највеће власти, коју је народ изабрао, и потврде Врховног Вожда; да се одреди плата како Врховном Вожду, тако и члановима Сената, и старешинама које служе у отечеству.* Но ти савети не могоше помирити Кара-Ђорђа са Младеном, који беше захватио у своје руке цео слаби Сенат, тако да је често радио и противу наредаба Врховног Вожда. Но Кара-Ђорђе ипак се није бојао слабог Сената, ког су се чланови подчинили самовољи Младеновој. А тим више, што је имао за собом јаку партију Јакова Ненадовића с осталим војводама, који управљаху на западним границама Србије, и која спремаше самоме Младену жесток удар: но како беше забринута, како ће да заштити отаџбину од Турака, то је одложила и тај удар на удесније време.

Поред свих тих незгода и партија, које су изродили фанариjотски странци својим упливом, опет земља је уређењем народни установа, а не имајући рата са Турцима, напредовала, и упоредо са аустријским у суседству Србима цветала је. Кара-Ђорђе, вишом силом датог му дара узвишенији, био је над страсним партијама, вештом и разборитом управом својом умео је ипак одржати у равнотежи застранење, и заслуживао је да су га звали и сматрали као главу свега народа. Увиђајући и двор аустријски унапређење Срба и нове српске државе, пограничне власти аустријске потраже прилику, да се са Врховним Вождом састану и о суседним делима поразговоре. У то око половине марта, Кара-Ђорђе доби глас да фелд-маршал-лајтнант *Симбшен* намерава доћи из Петроварадина у Земун, да се види и поразговори са Врховним Вождом, састану и о суседним делима поразговоре. У то, око половине марта, Кара-Ђорђе доби глас да фелд-маршал-лајтнант, *Симбшен,* намерава доћи из Петроварадина у Земун, да се види и поразговори са Врховним Вождом, ако само он хоће. Кара-Ђорђе саопшти то Родофиникину, и објасни жељу Симбшена о састанку, која беше у сљедству молбе Аустријанаца, да се разреши слободна продаја марве и дрва од стране Срба, и слободно пропуштање аустријске хране у Србију. Састанак је био 23. марта. Аустријски генерал хвалисао је милости својега двора, обећавао је да ће послати у Србију солдате и официре, да учи народ војничкој вештини, говорио је, да ће Аусгрија позајмити Србима колико год они хоће новаца; само ако Срби буду верни искључиво аустријском дому; доказиваше, да нема ништа од руске заштите, јер је Московија далеко од Србије; питао је, шта ће у Београду руски генерал и какав склоп заводи у Србији. *„Кара-Ђорђе захвали свој немачкој господи на томе, што се брину о Србима и увераваше их, да не зна зашто живи Родофиникин у Београду, јер се он не меша у његове послове.“* Наскоро после тога, Кара-Ђорђе дозна преко земунски трговаца, да је аустријски двор готов да узме Србе под своју заштиту и одбрану, ако се само они обвежу да ће до века остати верни

поданици Аустрије. Кара-Ђорђе по савету Родофиникиновом одговори, да о таком предмету може водити преписку само са фелд-маршалом. Симбшен похита да одговори Кара-Ђорђу, звавши га у Варадин на лична договарања; говорио је: *„Да се договоримо и наш посао тако уредимо, како ће и теби и целој храброј српској „нацији“ иослужити на срећу, част, дику и радост.“* Родофиникин опет посаветова Кара-Ђорђа, да не иде сам у Варадин, но да место себе пошље својега секретара и председника Сената. 8. маја дође у Земун ерхерцог Лудвик, и Срби му са поздравом послаше две старешине. Симбшен замоли, да сутра пошљу пуномоћнике ради преговора. Младен и секретар Кара-Ђорђев одоше у Земун, и тамо им рекоше, да су од стране Аустријанаца одређена четири пуномоћника, и у томе земунски варошки управник, трговац Милош, који је до то доба водио своју преписку са Кара-Ђорђем. 10. маја ерцхерцог оде из Земуна, а пуномоћници пређоше на српску страну. Они увераваху Србе да треба написмено да моле заштиту од аустријског цара, који ће им тада за вођу послати ерцерцога Карла, и с' њим новаца, топова, оружија и џебане, да ће Кара-Ђорђу дати *„титулу Књаза“* и *„фелд-маршала,“ Младену грофа,* а осталим *старешинама опет награде, налик на ове.* Српски посланици одговоре, да су Аустријанци сами одпочели преговоре с њима, па за то ваља чекати писмени предлог од аустријске владе. 12 маја био је други састанак, на коме после дужег саветовања беше објављено Србима, да им неће дати обећање на писмено, него нека се ослоне на усмена обећања. Српски посланици замоле за рок неки, док се разговоре са Кара-Ђорђем и осталим војводама Рок буде остављен за пет дана. Међутим аустријска војска стаде се примицати српским границама, и то нашкоди ономе утиску, који учинише аустријски предлози на многе српске војводе. Кара-Ђорђе и Сенат одговорише писмом, које је написао Родофиникин, на име Симбшена, изложив укратко све минуле догађаје и споменув, да су се преговори са Аустријом почели са том цељи, да се разреше неке пограничне трговачке незгоде; Срби пређоше да траже за-

штиту Аустрије: *„Такав предлог каже се у писму — који искрсну од ваши пуномоћника, нас је веома зачудио, јер прво, ни ми, ни народ српски, који је пролио крв за своје ослобођење, не може на то иристати, а при томе нам и горе насликани положаји наши послова иречe, да се подамо, А баш и да пристанемо, то не би имало никаква значаја, док не би потврдили велики цареви, руски и француски, у чијим је рукама наша судбина.“* Аустријски генерал, одговори, да су Срби бајаги сами и молили за заштиту; а на питање руске владе, бечко министарство одрече се, да је имало каква посла са Кара-Ђорђем, и обараше сву кривицу на земунског старешину, који је токорсе „својим несташним владањем дао узрока Русији да подозрева.“ Затим су аустријске власти, још два пута чекале Србе, но њихове претензије беху одбачене. Том приликом писао је Књаз Прозоровски, рускоме посланику грофу Руманцову у Беч: *„Ја налазим, да је поступак Аустрије гнусан, а лукавство њихово подло, и не може ми се на ино, него морам да закључим, да је цел аустријског министарства та, да завади нас са Турцима или и са Французима. Може бити, да ће Аустријанци улити у уши и једнима и другима само да их противу нас озлоједе — потварајући, да наше намере нишане на то, да иисвојимо Србију или још нешто и више него то. Суновратност тумачења, ио коме, као да наше данашње заштићавање Србије, противу угњетавајући је непријатеља, чини је руском ировинцијом и дакле подводећом под општу обвезу остали руски области, тако су та претварања очевидна, да та не захтевају ни даљег доказивања.“*)*

Међутим Порта да би Србе од Русије одцепила, непрестано је тајна средства употребљавала; у марту месецу прати посланике Кара-Ђорђу у Тополу, посредством који, ако и не преволе Србе да од сојуза руског одступе, оно бар, да им докаже, да намере Русије са Србима нису искрене; такође, да познаду унутрашње стање Србије и дух партаја испигају. Ови посланици ништа не успеду, а

*) Србија и Русија Нил. Попов стр. 67.

будући да је већ и време примирија 1. априла изишло; зато науми Порта опет оружије против Срба подићи, заповеди да се главни квартир премести код Софије, и Паше добију оштре налоге, да се оружају. Около половине јуна, једна част главне турске силе дође у Софију, а Срби скупе сву војску код *Ниша и на Дрини.* Код Београда скупе *15.000 Срба. Шабац* и *Смедерево* поправи се, и са нужним стварима снабде. По молби Сената, Аустрија дигне затвор за рану, коју није била допуштала, да се из Аустрије у Србију износи. Русија такође војинства своја у *Валахији* и *Молдавији* покрене, и да би се о покретњи турског војинства известила, кнез Прозоровски пошље једног свог генерала у главни стан турски, *који великоме везиру објави: да ако турска војска нападне на Србију, то ће се сматрати да је примирје нарушено.* Но у то време породи се у Константинопољу буна, коју Барјактар-Мустафа-Паша 28. јуна подигне, гди *20.000 Турака падне,* Султана Мустафу IV са престола сгера и удави, а на његово место, на престо турски, постави Султана Махмуда II а доцније и самом себи Барјактар 19. новембра зада смрт. Диван, овим превратом тако збуњен, да није знао шта би најсавесније било предузети, не смедне напасти на Србију. Велики везир књазу Прозоровском одговори, да по примирју, које је учињено у *Слободзеји,* прекидање војне *тиче се само они Срба, који живе у околини Видина и Фет-Ислама, а не остали.* Књаз Прозоровски одговори: *да тај услов нигда Русија није примила, и да сасвим не постоји.* — Руси захту и даље продужење примирја, које Турци драговољно приме, најпре учини се примирије *на два месеца*, а по том на *неопредељено време*, гди Порта зажели коначно закључење мира, за који се место *Јаш* определи, гди се пуномоћници при концу декембра, ради договора, скупити имаду. И турска се војска са граница Србије уклони. Водећи Турци преговоре са Русијом, тражили су средство да се измире са Србима, без руског посредништва. У тој цељи, морао је *Архијепископ видински* позвати на преговоре *Митрополита Леонтија*; место за састанак било је одређено село *Голубино близу По-*

реча. 1. октобра беше први састанак; заједно са Леонтијем дође секретар Кара-Ђорђев, један члан Совета и прерушен (обучен у српско одело) *Родофиникин,* под именом секретара совета. Са видинским пак Архијерејом био је и чувар печата видинског Мула-Паше, и Капућехаја кнеза Стурзе. Турски посланици уверавали су Србе, да ће они, без посредништва других држава, добити 10 пута више од Порте, но са посредништвом њиховим, и да ако Србима треба како јемство, руско или француско, онда нека оставе Порти, да она избере чије ће. Српски посланици увераваху, да је сад тешко убедити народ да положи оружје, кога на 80 хиљада војске на броју има; а овамо није ослободио сву српску земљу, или га сагласити, да престане на јемство само једне државе, јер Порта може сутра кренути војску, па онда Србија остати на чистацу, без заштитника. Турски посланици предлагаше Србима, три или четири државе, међу којима би Порта могла изабрати два заштитника. На тај предлог Турака посланици српски ништа не одговоре, док не запитају Кара Ђорђа и Сенат. Ево какав је био одговор: *„Срби не могу улазити ни у какве преговоре без одобрења руског цара; јемство других дворова је потребно зато, што блисшателна Порта није обвезана да испуњава уговоре и обећања, која даје својим поданицима, као што су Срби, и да Срби избирају за јемце Русију и Француску, зато, што са осталим државама не стоје у додиру.“*

Међутим, у Ерфурту, Наполеон лично састане се са царем Александром I., и одрече се посредништва између Русије и Турске, остављајући њима самима да сврше спорове путем договора или војне, и за раније је признао распространење руских граница до Дунава. Кад за то чује Прозоровски, он пошље свога ађутанта Великом Везиру са условима мира, међу којима бијаху и ови: *назначај граница по Дунаву и самосталност Србије под заштитом Русије и Турске.* Но те преговоре прекине нова буна јаничарска, која букну у новембру, и они се обновише тек у фебруару наступајуће 1809 год. у Јашу.

Док је трајало пуно примирје, са све три стране, кнез Прозоровски и Родофиникин занимали су се у јесен са питањем о склопу Србије. У темељу тога склопа била је

мисао о ослобођењу Србије вечито од турског јарма, и о постављењу у њој сопственог поглавара под заштитом Русије; јер географски положај Србије, као што је говорио кнез Прозоровски, у једном писму Родофиникину, на десном брегу Дунава, не допушта, да се пожели подпуно сјединење овога краја са руском државом! Родофиникин састави запис о српском питању, на који је Прозоровски правио примедбе. У тој записци, расматрају се границе Старе Србије, на шта је Прозоровски учинио ту примедбу, *да је немогуће у тадањим приликама, да се опет понове некадање старе границе(!)* У чланку, о политичким одношајима Србије према осталим државама, беше исказана та мисао, да се у Србију не пуштају ни политички ни трговачки агенти осталих држава, јер „инострани агенти моћи ће овде да раде противу наших жеља. Не да се ни помислити, да Аустрија не би гледала да утанча и смањи овде наш уплив, јер, без сваке сумње, види, да ћемо добити над њом знатну превагу, кад тај наш уплив ухвати овде корена, па ма како да ради противу Русије, ми би јој могли створити овде унутрашњег непријатеља, који је често опаснији од спољњег.“ На то Прозоровски примети: *„Ако припознамо Србију за засебну државу,* онда не знам, како би јој могли забранити да не прима иностране агенте; но мени се чини, да можемо овако установити: *да се ти агенти не примају без одобрења руског царског двора, под чијом заштитом Србија стоји. Да се уплив руски укорени у Србији, то ће бити веома важно, особито у време војне Русије и Аустрије, јер ће он зауздавати ову последњу државу, и шта више, неће јој дати да отпочне бој. Турска ће бити тако рећи под управом руског двора.“* Што се тиче врховне власти у Србији, Родофиникин мишљаше, да је за њу потребан *књаз;* но он двоумаше, да ли да тај владар буде изборан или насљедствен; он је само то додао: да је за српски народ, за поглавицу *најзгоднији Кара-Ђорђе* између свију осталих старешина. Кнез Прозоровски је приметио, *да Кара-Ђорђе треба да буде оглашен за насљедственога владара,* јер у противном случају, могу лако поникнути не само унутрашњи раздори, већ и упливи од многих дворова; да осим тога треба поставити Сенат

под председништвом *књаза и руског конзула,* (!) *који може ограничавати самовласност књажеву и уздржавати га од таких поступака, који ће бити противни Русији.*“ *Данак*, који Србија плаћа Порти, по мишљењу Родофиникина и Прозоровског, не треба да пређе више од *10.000 гроша на годину.* Што се тиче унутрашње управе, у томе се обојица слажу, да не може бити у тој ствари руског мешања.

Док су главне војсковође руске војске и руски агент у Београду склапали унутрашњу управу за Србију, дотле је раздор између српски војвода још једнако растао.

Родофиникин држаше, да ће бити потребно, да позове Кара Ђорђа у главни руски логор на једно два или три месеца; да сина Кара-Ђорђева Алексу и децу знаменитијих великаша пошљу у Русију на науку; а Младена и Милоја, који самовласно управљаху у Сенату, и на које су већ многе старешине омрзнуле, да уклоне из Србије. Цар Алексендар I. приста на све предлоге Родофиникина и кнеза Прозоровскога, но с тим, *да све буде уређено по драговољном убеђењу Кара-Ђорђа и осталих поглавара*; *и држаше да не треба тражити да руски агенат председава у српском Сенату.* И ако су се сви преговори о преображају Србије и о удаљењу Младена и Милоја из Сената водили веома смотрено, опет некако ова двојица докуче то, и као и пре подозревајући на Митрополита Леонтија, умедоше распалити Кара-Ђорђа противу Родофиникина.*)

Напред је казато, како је Митрополит Леонтије у почетку српског устанка од дахија Кара-Ђорђу шиљат био, и како је се напрезао са свима својим силама да Србе покорности и предаји Турцима склони; и како је, кад је видио, да Срби Турке на све стране добро истукоше и из земље прогнаше и за себе Совет народни установише, и кад види, да ће и Београдом Срби завладати, у ком се он налазио, тад Србима од Турака тобоже као пастир добегао. „*Вероломни Грк, истина да се спољашње Србима показивао као пријатељ, али унутарње у свом паклєном срцу другу је мисао и намеру имао;* он, на велику несрећу, дође

*) Србија и Руси а Н. Попов. стр. 68., 69.

Србима као агент турски, и одмах на писмоводитеље у Совету Југовића, Грујевића и Филиповића викати и на њих разно којешта измишљавати, и по народу почне раздор сејати; да Правителство, Совет народни, и учени људи Србима не требају; добивао је писма из Цариграда, и од околни паша и бегова и потајно бацао ватру у народ, и говорио је: да нема нужде сиротиња за њих неколико људи, који су себе у достојанства поставили и господом учинили, са Турцима бити се, но да је боље да се Турцима предаду. Овако се лукави Митрополит Леонтије трудио учинити; да установљено Правленије и Совет уништи, учене људе у народу оцрни и омрази и од народа удали; да Кара-Ђорђа и главне старешине народ остави и Турцима се преда. Средство и начин к тому били су новци, које су му давали околне паше из Цариграда, а нарочито Гушанац Алија београдски паша. Он је те новце, немилице по народу просипао и партаје у народу правио многе је, као што он мисли, за себе задобио. Но срећом у својим пакленим намерама није могао успети. Јер Срби, којима је робство већ додијало, а познавши шта је тад слобода, у својим предпријатијама постојани и послушни својим старешинама остану. Он при свем том интригирати не престане. Кад се Срби у почетку 1807 год. у Совету сагласе, да од Русије помоћ ишту, Леонтије је и против тога тајно кроз другога мњеније своје давао, *„да он за добро не налази, да Срби себе Русима поверавају и њих се предржавају, јер ће их Руси, кад у највећој нужди буду, оставити и преварити, као Орлов што је преварио у Грчкој Грке и Мореју на жертву Турцима оставио.“* Ово су митрополитове речи биле противу Руса. Но Срби презру, и одбаце његово мњење, па посредством своји посланика савуз са Русима уговоре, и Руси пратe свога агента Константина Родофиникина у Београд. Онда злокоzарни Грк изврне лист, и изда се за претераног привrженика Русије, пак настави интриге даље, и код Родофиникина учене људе, које Срби при себи имађаху, опадне, и увери га, да су двору аустријском привржени а не рускому, да је споразумевање и обхођење Срба са Родофиникином притворно

и дволично, и многе друге лажи противу Срба овоме у уши пушто је. Родофиникин, рођени Грк, поверује Леонтију све, пак о том опширно пише у главни квартир руски; на које главнокомандујући књаз Прозоровски постане о Србима противног мњења. Па дошавшим депутатима Југовићу, Павлу и Јанићију у главни квартир; не допусти да у Петроград к' цару Александру иду, и да Србе царевој милости препоруче, него Југовића код себе задржи, а другу двојицу врати натраг, и пише Вожду и Совету 8. марта ове 1808. год. под бр. 326 из Јаша овако: „Что ходатаиствомь и попечителностію его, и ми Серби включени у примиріе сь Портою, до окончателнаго заклъученія мира между Росискою Імперіею и Портою Отоманскою, при коемь всемилостивѣйшій Государь неоставить Сербовь безь особенаго своего вниманія и попеченія, кь обеспопеченію будуштаго вашего жребія; что ми должни оставать ся спокоинима, а во всѣхь дѣлах до благостоянія и до нуждь Народа Сербскаго касающих ся сь Родофиникиномь совѣщать ся и его совѣтамь слѣдовать; и что он неспрѣчаеть надобности вь посилкѣ депутатовь кь лицу Государя Императора." Известивши се Срби обстојателно, како их је Митрополит опао, употребе сва средства, да увере Родофиничкина о искрености Срба спрема њему и Русији; но напразно. У том дође и *Недоба колежкји Советник за помоћника Родофиникину*. Овај опет дан ноћ бављаше се са Леонтијем, презираше Срба саобраштење, обичаје, поредак, љубов и усрдије. Родофиникин прекине саобраштај са Србима, па и он са Митрополитом народ подговарати стане, да се правленију србском не покорава. Од дана до дана старешине народње интригама својима до тога доведу, да се при концу ове 1808. год. у Совету између себе готово покрве; советски секретар Стефан Живковић из совета буде истеран, а Миленко и Петар Добрњац са Вождом заваде се. Па како су и иза посланика Турски, који су од стране Порте к' Србима долазили, и радили да Србе од руског сајуза одврате; остале неке владике и нека мања духовна лица, све сами Грци, који су са истим посланицима по највише из Цариграда дошли

били, и стали по улицама са Недобом*) и Митрополитом Леонтијем противу правитељства којекакове речи просипати и интригу водити, добивајући за ото и писмена упутства из Цариграда. За ове смутње дознаду Срби и Вожд сугласно са Советом закључи „*да се сва празноодајућа лица по Београду као и Митрополит Леонтије из Србије прогнају;*“ које решење саобште и Родофиникину. Овај на то од стране Императора Александра протестира, особито за Митрополита Леонтија, *кога под своју заштиту узме*, да мора међу Србима остати. Кара-Ђорђе протестацију тичућу се Митрополита уважи, а друге све скитнице и фанариоте Грке, као и владику Краљевића прогна. *Којима свима, па и Краљевићу, Родофиникин даде трошка*, те оде у Далмацију и тамо га Французи приме, и за владику наместе. Због ове заштите Кара-Ђорђе и Младен са Родофиникином сваде се; гди неке Војводе противне тој завади буду, бојећи се да не би Русију тим увредиле. Лепо се вели у једној србској брошурици, „*Мати Србија син Србин,*“ која је написана одма после Кара-Ђорђева пада, но која је много доцније издана у Лајпцигу. Срби су имали пет послова: „*да се бију са Турцима; да се уздају у Русе, да се чувају митрополита Леонтија; да у свему верују и покорују се Родофиникину; и с једне стране, да се грозе од првога; као од невере и издајника, а с друге да се овоме другоме предаду свом душом и срцем.*“ Многи су уздисали из дубине душе и вајкали су се, што је руски агенат предубеђен према Србима, и што велика руска држава може да добије лажан поглед на србске ствари; као што се ни преварили нису, јер као што смо навели, интригом Родофиникина, кнез Прозоровски ладно прими србске посланике у Јашу, и спречи им да иду у Петроград Цару Александру, него их врати натраг у Србију.

Но поред свију ти интрига, завада и сплетака, изрођеним у Србији митрополитом Леонтијем и сдруженим аген-

*) За Теодора Недобу кажу, да је и он био Грк, а неки да је Пољак, а свакојако није био рођен Рус, а неки да је био син наложнице једног руског конзула у Рагузи. Но довољно то, да је мрзио на Србе, и био је човеко-Србомрзац, који се само дружио са Грцима, Чифутима и са заосталим Турцима, у Београду, а Србе презиро. Види Мати Срб. и син Срб. стр. 45., 71.

том руским Родофиником и Недобом, Кара Ђорђе са Совером оснивајући се на декембарски устав Народне Скупштине, у овој интригом владајућој години, увео је у земљи многе реформе. Он раздели округе Србије на капетаније, (срезове) у којима је у свакоме, гледајући по броју становништва, морало бити *од 3 до 5 батаљона пешака и од 3 до 6 стотина коњице.* Коњица и пешаци у вођеном екзерциру у овој години, нагло обучавали су се у својим окрузима и срезовима, на зборним местима, а топџије у Тополи, као месту у ком је живио Кара Ђорђе. И попис ако није могао бити вођен правилно, јер многи кнезови противно закону не умедоше ни читати ни писати, и рачунали су у рабоше*); но тим путем, *сакупљена пешадија беше добро оружана, коњица не уступаше ни у чем турској, а топџије србске надмашаху вештином и турску артилерију! У тврдињама беше хране и џебане изобила. Ма да нико није водио рачуна о поправци тврдиња, од части с тога, што Срби и Турци имађаху од старина обичај, да ону тврдињу сматрају крепку и јаку коју бране људи храбри, а слабу ону, коју чувају мекушци и плашљивци.* Установе, *да само они могу носит пусат,* (оружје) *који су били уписани у војску,* које је то противно било старинскоме народном обичају, да сваки човек слободан може оружје носити, но ово је учињено зато, *да се подигне дух у народу ратобоган,* и да онај сматра себе у понижењу, који не носи оружје. Уверен са Сенатом да народна просвета може подићи Србе, не само у правственом но и у материјалном одношају, *подиже у Београду Кара-Ђорђе велику школу, и неколико омањи у Смедереву, Шабцу, Пожаревцу, Паланци, Руднику, Ваљеву и Крагујевцу.* Имућнији Срби слали су своју децу да се уче и у аустријским школама, које су биле заведене за тамошњи Срба децу. Постарају се да подигну трговину, којој је устанак био веома наудио. У то време извозили су из Србије годишње разни сирови производа на *1,660 000 форинаша; увоз из Аустрије, због стешњени погранични мера, једва је*

*) Рабош је једно танко као прст расцепљено дрво у које се зарезују и убадају ножем количине бројева, ма чега, као и тежине кантарске.

достизао 320.000 форината; но сувишак у новцу, који претицаше Србима, таким начином, био је по већој части трошен на тајно куповање војничке опреме. Изнова се започело обрађивање руда и фабрицирање барута. И о црквеним пословима саветовали су се, но није било толико новаца, да се цркве и манастири богато оките. *Суђење* остало је по старом уведеном обичају; *кнезови размрсивали су и претресали грађанске спорове, а кривичне, нарочито убиство, судио је махом војнички суд.* Целе скоро године примирје између Турака с'једне стране, а Русије и Србије с'друге, не беше поремећено, и Срби могоше, једном данути душом. Ове је године држава србска до највеће *своје славе дошла била;* и у највећем цвету унутарње, у миру развијајуће се, налазила се и најсрећнија била. Но среће се онда највише чувати треба, кад се најмилије на нас осмејкује, јер с висине стрмоглав се пада.

VI. ГОДИНА-1809.

Ратовања, рада и догађаја србског народа, под Кара-Ђорђем.

Срби су се тако већ миру били предали, као да је већ мир закључен био, као да је независност Србије са свим од Порте призната, и као да се немају ни одкуд ништа бојати; занимали су се само са внутрењим делима. Но у одношајима држава, што војштише, догоди се промена, у колико је се Русија с'ближавала са Француском, у толико је се Француска одмицала од Турске. Ово Порта увиди, па 24. декембра 1808 год. углави мир са Енглеском. И пошто тим Турска осигура своја острва и прибрежја своји морâ, науми опет Влашку, Молдавију и Србију у своје господарство да поврати; па сво своје војинство, које је и на Црном мору имала, противу Србије и руског војинства у Валахији и Молдавији крене. Са концем фебруара т. г. *пуномоћници мира,* скупивши се у *Јашу,* разиђу се, јер Диван није хтео Валахију и Молдавију уступити и Србији слободу дати, па позове све своје правоверне именом Пророка на оружије, и за предводитеља ове војске наименује старца Јусуф-Пашу.

Пре половине марта србски посланик Павле Поповић, који се у главном квартиру при Кнезу Прозоровском нахођаше, извести Кара-Ђорђа, да су договори у Јашу прекинути, да је и примирију време већ изишло, и да ће Русија са Турском наскоро опет рат отпочети. У почетку априла Родофиникин, који се ђоја беше са Кара-Ђорђем помирио, дође у Совет, и ту прочита писмо Кнеза Прозоровског: „*Да војинство руско прелази већ преко Дунава у Болгарију, да ће једно оделење Руса преко Видинаући у Србију, а други корпус руске војске из Мале Влашке да ће Србима у помоћ доћи. — Него да Срби ударе на Турке што скорије на све стране.*“ Када писмо Родофиникин прочита, *смота га и остави у џеп**) —

По добивеној тој наредби од главнокомандујећег кнеза Прозоровског из Влашке, коју Родофиникин саобшти Совету, Кара-Ђорђе са Советом, не сумњајући о противном,— а имајући у преправности војску, одма учини распоред за нападај на Турке.

У то време било је под управом Хајдук-Вељка код Провале 8.000 људи. Војвода Миленко беше код Дунава у Крајини са 4 000 људи, гди је шанац начинио, остров обколио и сајуз од Видина пресекао. Против Албаније стајало је 5.000 људи а под Јаковом Ненадовићем и Кнез Симом Марковићем на Дрини 8.000 људи наодило се.

Противу Ниша Кара-Ђорђе одреди Војводу Милоја Петровића, који се 22. Априла са 16 000 Срба крене преко Алексинца к' Провали, гди 1. Маја дође к' Нишу. Турци како чују, да се Срби к' Нишу приближују, одма жене и децу са драгоценостима из Ниша оправе. Но Вељко разуме за то, и 27 априла код Мустафа Пашине-Паланке (Ак Паланке) сретне их, све их исече, и драгоцености им пооотима; а потом, 28 априла, дође до пред Ниш, и одатле са 8.000 људи, 30. априла, врати се опет Провали преко Зибриче, гди тврдињу Бели Градац разори, и све без разлике возраста мачу преда. Станоје Главаш са 3000 људи и са Кнезом Јевтом, по наређењу Кара-Ђорђевом, пређе преко

*) Види Мати Србија и сни Србин стр. 24, и Истор. Србија и Русија од Нил Попова стр. 70, и Истор. од Павла Јовановића стр. 56.

планине Јастребца и предузме пут у Стару Србију, Албанској и Митровици, спусти се до Прокупља, удари на варош и освоји је, потом пређе Топлицу, освоји Куршумлију, и све околне Србе на оружије подигне, и Турке преко Лаба Приштини отерао. У тим бојевима погине Срба 30 а Турака више од 150 мртви падне.*) Милоје дође до Ниша, са војском удари на тврдињу, но кад види, да је освојити не може, оде к' Провали. Кара-Ђорђе подкрепи војску Војводе Миленка спрема Видину код острова са 2.000 људи, на нишкој страни под Војводом Петром Добрњцем код Гургосовца (Књажевца) са 2.000 људи.**) Војводи Јакову Ненадовићу изда заповест, да пређе у Босну и предузме офензиву к' Сарајеву. Јаков расположи својих 8000 људи и пређе на три места Дрину, и то Кнез Сима са Протом Ненадовићем пређе у Босну на Сикирићу, — пут Више-граду; Војвода Лука на Лешњици; а он, — Јаков пређе Дрину испод Зворника, и пошто обколи Јању и Бељину, заузме Љубовиђе и Раковац, и на Бранковинама и Прибићевцу 15. априла жестоку битку издржи, гди Кнез Милић Кедић, при јуришању на турске шанчеве, смртно рањен буде, од које ране после неколико дана и умре. Но Јаков Турке разбије и турске шанчеве освоји, и обвлада Вишеградом и Сребрницом и са обе стране планине Босанске ухвати. Но после битке под Сакалом у Грачаници на Лазама рањен буде и оде у Бранковину, да се лечи, а главну команду прими Кнез Сима Марковић, који са Попа Луком на Главици разбије јаку силу турску, гди погине разглашени турски јунак Меха Оруџић, чији мач задобије Војвода Поп Лука, на ком надпис стајао је „КАРОЛУС VI“, и тако по поражењу тих Турака, Кнез Сима, прекупљајући Србе босанске у војску, намисли по плану Јаковљевом и распореду Кара-Ђорђевом предузети пут к' Сарајеву.

Кара-Ђорђе тако србску војску у три главна правца расположи, која у месецу априлу срећно пређе дотле постојеће границе србског земљишта очишћеног од Турака. — Он науми, да се том добром приликом кори-

*) Види војне Срба од Радовановића стр. 28.

**) Историја Пав. Јовановића стр. 56.

сти, с Црном Гором сједини и Босну од Румелије одцепи, устанак у Босни противу Турака произведе, и од турског јарма Хрисћијане ослободи. Па у почетку маја, Кара-Ђорђе са Војводом Вулом Илићем, Миланом Обреновићем, Вуицом Вулићевићем и Лазаром Мутапом са 8000 Срба и са 10 топова узме и сам офензиву. Уђе у Босну и преко Рашке, најкраћим путем преко Чемерне планине и реке Увца, дође до под Сјеницу, обколи је и обшанчи, и из четири шанца стане је из топова тући, и пошто две Градске Капије запали, јуришом је узме, и сву варош разори; гди 1000 Турака са Пашом Аџи-Бегом Чавићем мртви падне. Срби задобију многи пљен, *и једну касу са новцима, које Кара-Ђорђе на војнике подели.*

Кад је Кара-Ђорђе пошао да освоји Сјеницу спевата је једна народна песма, од које одломак један њен овде уврштавамо:

11.

Чавић Мустај-Бег и Кара-Ђорђе.

(Комад од пјесме)

Још Зорица не забијелила,
Ни даница помолила лица,
И од дана ни спомена нема,
Док покликта са Јавора вила,
Виче Вила у Сјеницу града
А на име Чавић-Мустај-Бега:
Од Мораве и од Шумадије:
„Ђе си данас, Чавић-Мустај беже?
„Ђе си данас? није те не било!
„Ал не чујеш, ил' не ајеш, бего?
„Ето иде силна војска на те,
„А пред војском Петровићу Ђорђе
„Од Тополе, од његове куле,
„С њиме иде небројена војска,
„Три стотине младих барјактара,
„Пет стотина младих Буљуг-Баша
И дванаест главнијех војвода;
„Вуче Ђорђе њемачке топове
„И ситнога праха њемачкога,
„Скоро ће ти граду досадити,
„Љута му је у дружини гуја,
„Мутап Лазо од воде Мораве,
„А са њиме Курсула Јоване,
„Из високе Рудничке планине,
„Јаше Србин суру бедевију,
„Што но му је Ђорђе поклонио.“
А кад зачу Чавић Мустај-Беже,
Одмах беже одговори вили.
„Луда ти си, мила посестримо,
„Што ме плашиш црним каурином,
„Каурином од Тополе Ђорђем;
„Ђорђе тога нема ни једнога,
„Већ он вуче од трешње топове.
„Од куд Ђорђу њемачки топови?
„А шта ће ми вала досадити?
„Док је мени Паша у Пазару,
„А у Скадру Мамуте Везиру

„И Ђул-Бега из Гусиња равног,
„И док су ми аге Колашинци
„А од Босне тридес Капетана
„И са њима Травнички Везиру,
„Не бојим се црна каурина,
„Каурина од Тополе Ђорђа.“
Опет вила Бега дозиваше.
— — — —
— — — —
— — — —

По освојењу Сјенице Кара-Ђорђе оде на Нову-Варош, па и њу обколи, један шанац ископа и јуришом је узме, и у граду 600 Турака исече. А потом остави у граду 600 Срба као посаду. Одатле врати се опет Сјеници на сусрет пећском силном Нуман-Паши, који је под собом 20.000 Арнаута са многом коњицом имао. Дође до под Сјеницу, гди се на Сјеничком висоравном пољу *Суводолу* са Турцима сукоби, и побије, гди силном турском коњицом обкољен буде, који се принуђен нађе у *каре постројити*, и из топова одпор Турцима давати. Но помоћу свог храброг Војводе Вула Илића, који се са малом србском коњицом плаховито залети, удари с леђа на Турке, вичући турским говором: *„Побегоше Турци, побегоше Турци“*. Тим хитрим нападом Вуле Турке збуни. Кара-Ђорђе тад магновено развије војску, учини живо напад, и тако разбије Турке да један за другог у бегању није знао куд ће; у том боју Турака 3000, а Срба само 70 буде мртви, осим рањени. Срби задобију многи плен и Турци побегну Новом-Пазару. Кара-Ђорђе одатле у два правца црногорским границама напред пошље (па онда опет оде у Сјеницу) и то у првом: Војводу Вујицу и Чолак Анту Симеоновића, који пређу реку Лим, и ударе са 2000 људи на град Пријепоље, у ком је толико исто Турака било, но ништа не успеду, буду одбијени и изгубе 200 људи, а и Турака до 300 мртви буде. Но ипак Чолак Анта са једним одељком пређе реку Тару и преко Дробњака дође до под Никшић и на Превију шанац ископа, који и данас постоји*), и тако се с Црногорцима сједини. А у другом правцу са Суводола изашље Војводу Милана Обреновића и Раку Леваjца са 3.500 Срба, који пређу реку Уну испод Белог-Поља, ударе преко Колашина пут Васојевића-Црногорској граници, гди

*) Овај су шанац Црногорци у рату са Турцима у 1877 год. очистили и боље га утврдили, који им је од велике користи био К. Н. Н.

се са мањим турским четама срази, гди 30 Турака и 13 Црногораца мртви падне; а по том на Кукутници са Скопљак-Пашом, који је под собом 15000 Турака имао, жестоко побије, гди Турци буду разбијени, од којих 1000 мртвих падне, а Срба 30 погине, међу којима *чувени црногорски јунак Буљукбаша Јован Шибалија,* кога је Владика св. Петар Петровић Његош са Црногорцима напред у сусрет Кара-Ђорђу послао. Црногорци, кад су видили србску војску, њину оправу и топове, дивили су се, а нарочито топовима, које први пут у своје браће такове видише. И тако Кара-Ђорђева се одавно жељена свеза Србије са Црном Гором оствари, гди многи споредни Босанци, Ерцеговци и Црногорци прискоче Кара-Ђорђу у војску, гди му се број војника до 30.000 умножи. Кара-Ђорђе се сад од Сјенице обрне противу Новог Пазара, који је средиште свију путова, који вежу Босну са Руменлијом, — да освојењем истог са свим одсече Босну од Руменлије. Удари на Нови-Пазар, ког је бранио Пећски Нуман-Паша и Пазарски Капетан-Паша са 12.000 војника и са 10 топова, освоји варош, и посаду турску стера у горњи Град, па стане спрему чинити, да и горњи Град освоји, Турци кад виде своју опасност, понуде да му Град предаду, но под тим условом; да под оружјем са женама и децом пропуштени буду. Кара-Ђорђе тај услов прими, и Турци одпочну из Града излазити, но несрећан један случај томе на пут стане. Један од Пљакићеви војника, види у једног Турчина лепе сребрне пиштоље, па неатно маши се за исте да упита Турчина, да ли би исте предао. То Турчина разјари, скреше и убије Србина. Онда Срби, не знајући шта је, препуцају на Турке, а Турци, мислећи да је превара, врате се и нагрну у Град, па се опет затворе. Но већа част оних Турака, који су удаљенији били од Града, били су несрећног тог случаја жртве, сви изгину, многе жене и девојке турске поскачу у реку Рашку, и подаве се, само у ропство Срба да не падну. У свој Босни и Херцеговини спремали су се Срби и сви што у Христа верују, да листом на оружје противу Турака устану. Кара-Ђорђе одпочне опет преговоре о предаји Новога-Пазара водити, и кад

преговоре сврши, Турци му Град предаду, и тек што он са српском војском Град поседне; у то време стигну му зли и немили гласови са Мораве од Ниша; да су Турци — неслогом војвода Милоја и Добрњца, — Кнеза Ресавског Стевана Синђелића и сву његову војску потукли, и да у Србију продиру.

Кара-Ђорђе, и ако је сва ова места и предјеле око истих заузео, с Црном Гором сојузио се, и све, што му је на пут изишло и противу стало, расуо и растурио, ипак не дочека, да плодове тих победа ужива. Види отечество своје у опасности, остави само Чолак-Анту код Црне Горе, прибере сву војску, остави завојевата места, Градове и предјеле, и нагло похита од Новог-Пазара ка Морави, од куда је велика опасност Србији претила. С пута пише, да и Кнез Сима Марковић са војводама завојевата места у Босни напусти, и на десну обалу Дрине у старе границе своје у Србију врати се и у одбрану постави.

Као што је напред речено, по захтеву главног команданта руске војске Кнеза Прозоровског, Срби узму офанзиву изван граница дотле постојавше Србије, и у три правца упусте се са Турцима у велике бојеве, мислећи да су Руси преко Дунава у Бугарску прешли, и да ће руска војска и у Србију — у помоћ Србима доћи, — као што им је повереник Родофиникин казао, но то не буде! — Ваљда што кнез Прозоровски одма и умре! Или, што није у интересу Руса било, да тад на Турке војују? Или је Родофиникин преварио Србе. Али како му драго, Срби навале на Турке, и срећно свуда над Турцима у почетку победе одрже, и многа земљишта освоје.

Порта кад види напад сами Срба, а руска војска да се и не миче. Изда заповест на све паше, те се сво војинство, које је на Црном Мору и у Бугарској противу Руса стајало, на Србију крене. Велики Везир дође са 33.000 војника ка Нишу; а из Албаније, Македоније, и Кистендила пребере се још 20.000 Турака. Ово војинство сједини се са војском великог везира, освоји пут од Мустафа-Пашине-Паланке и оцепи српско војинство од главног војинства, на страни у Бугарској. И тад се главна

турска војска крене од Татар-Пазарџика, од које једна част дође Србима са стране у бок а друга стани се код Бјелице, и на Србе 15. маја удари. Срби су се држали храбро до 17. маја, али не могући већој сили отпор дати, оставе своје топове, пак побегну ка Тимоку, и код Гургусовца (Књажевца) скупљати се почну, но и ту не прихвате битку, него се повуку Бањи, Алексинцу и Делиграду.

Војинство српско, које је из Делиграда изашло и код Ниша било, поградило је шанчеве. И то први на Чегру у Каменици, у ком је заповедник био кнез Ресавски Стеван Синђелић, из Грабовца Ресавског, са 3.000 Ресаваца; у другом шанцу, у горњим Матејевцима одонуд Каменице, Илија Барјактаровић из Извора ћуприског округа; у четвртом је био такође у Каменици главни војсковођа Милоје Петровић; у петом, повише Каменице, био је Млавски војвода Пауљ Матејић, вла из Мељнице пожаревачког округа; а у шестом, у Доњим Матејевцима били су Милојеви бећари.

Баш тад кад су Турци ударили на Србе код Ниша, ударили су Турци на Србе под Миленком и код Гургусовца и разбили их. Вељко кад чује за пораз Срба на Тимоку, остави Ниш и похита Гургусовцу Србима у помоћ, но буде доцкан, он се онда окрене и ухвати Бању, да Турци даље не продиру, и да не зађу Србима за леђа.

Код ове нишке војске био је главни командант Милоје Петровић, кога је Кара-Ђорђе по препоруци Младеновој поставио, а њему је био подчињен Петар Добрњац, који је увек ове крајеве од Турака бранио. Та два човека, имали су јаку мрзост један противу другога, а шта више и против њихови лични пријатеља. Па тако Петар, не покоравајући се Милоју, сам са коњаницима оде Бањи Ајдук Вељку, баш кад Турци силно на све шанчеве, у којима су се Срби били затворили, ударе, но Срби им жесток одпор даду и одбију их. Турци смисле, да ће им лакше бити да шанац по шанац освајају, и тако ударе на први шанац кнеза Ресавског Синђелића, кога са свију страна опколе. Кнез у опсади бранио је се са 3.000 Ресаваца и дању и ноћу, и једнодушно Срби завере се, да ће се до последње

капи крви бранити, и за веру и отечество сви јуначки изгинути, а да Турцима шанац уступити неће. Напразно су Турци кроз осам дана непрестанце на Каменичке-Чегарске јунаке ударали, гди их је хиљадама мртви и рањени пало, Турци су се уз шанац више пута пењали, но Срби су их увек челичном храброшћу сузбијали. Напослетку нестане Србима џебане, ране и воде; Турска војска учини дову (молебствије), избаци два топа, и пође кораком напред, прикучи се близу и јуриши на шанац, и пошто у другом јуришу прокоп шанца својим мртвим телесима испуни, навали газећи преко својих мртвих Турака, поускачу унутра у шанац, и почну се са Србима клати и чупати Синђелић види да нема помоћи, и да је крај животу њиховом дошао, па не хтедне ни мртво тело његово у турске руке да падне, у том боју — у среду 19. маја по св. Тројици — уграби, испали и сдими свој пиштољ у заоставши у шанцу подземни магацин са барутом, од ког се шанац распрсне, и он заједно са својом браћом Србима и са кољућим се у гомили Турцима у ваздух одлети. Одлети Синђелић вечне српске дивотне успомене и тако, тај јунак, живот свој у друштву своје храбре браће Срба оконча. Само неколико Срба умешани међу Турке и мртва по земљи лежећа турска и српска телеса, чудом Божјим, као гласници крваве те катастрофе остану живи и спасу се!

После овога боја на Каменици, или после ове кланице *Чегарске*, Паша нишки обрече, за сваку српску главу по 25 гр., које му се донесу. Ове даде ћурчијама Србима, те, са такови кожу одеру, напуне памуком, и пошље их у Цариград Падиши, да га увери да је победио ђауре. А од лубања озида Ћеле-Кулу, $^1/_4$ сата од Ниша на друму Цариградском.

Кула је та четвороугална, а висока до 15 стопа Има у наоколо 56 редова глава, а у сваком по 17, дакле свега 952 главе. Главе су између цигаља малтером с поља углављене и узидане, а изнутра не. Село Каменица од ове је куле на север за једно $^3/_4$ сата између горњи и доњи Матејеваца, а стражњим својим делом, одовуд са истока Србије, наслања се на једно камениго брдо.

Кад ветар дува онда неки тужни звук из свију они суви голи лубања чује се, као да напомиње потомцима Синђелића какви треба да су, гди се брани народна слобода, образ и народно право.

Варварски паша нишки заповедио је, те су телеса ти изгинулих јунака Срби у један јарак на гомилу потрпали и земљом засули, а после опет заповеди, те одгрну, те их пси и тице поједу.

При овој ужасној кланици, Милоје Петровић, главни војсковођа, гледао је ту катастрофу, а и Петар Добрњац, који је тад од Бање, не саставши се са Вељком, повратио се био, па ни један од њих нису хтели да притеку у помоћ својој браћи и Турке одбију! Било је војвода, који су опомињали Милоја, да изиђу из шанчева и да ударе Турцима за леђа, но Милоје им није дозволио. — Кад се та катастрофа сврши, Турци пођу и противу других шанчева; но Милоје заповеди, те се сви шанчеви напусте. Оставе и саме топове и побегну Делиграду. Петар Добрњац каже својим људима: *„избављајте што можете, па бежите куд који зна, зар да се за Милоја бијемо!“* *) Па после Добрњац оде у Београд и са издајником Митрополитом Леонтијем и Недобом у Аустрију побегне. И тако сва војска у нереду побегне. Турци се натуре за истом, и гонећи их многе потуку, кажу, да је са дивним Синђелићевим неумрлим јунацима преко 3000 Срба изгинуло; но и Турака нападајући на Синђелића много их је више мртвих пало. Говорено је, да је Милоје примио од паше нишког пуну лубеницу дуката, да издају учини. Но било како му драго, обојица како Милоје тако и Добрњац гледећи своју браћу како јуначки гину, и не питећи им у помоћ; за пуно, узимају се оба подједнако за издајице, не узимајући у обзир, ни њиову несмелост, неспособност или нехатост; они су криви. — Па за то заслужили су презрење, а и Божја казна доцније их је постигла обојицу; јер Милоје ипак учини кривицу, побегне у Аустрију, кога аустријска власт на искање Кара-Ђорђево преда Војводи Попа-Луки

---

*) Историја од Ранкеа стр. 163.

у Шабцу, који га убије; а Добрњац пребегавши у Аустрију побегне у Влашку, но 1810 год. опроштено му буде, те дође опет у Србију, а затим 1811 год народном Скупштином протерат буде у Влашку, где тамо бедно од ране неизлечиме у Јашу 1828 год. умре. Обојица ови вођа корен је породице изумро и скоро уништен.

После овога пораза сва српска војска од Ниша добегне у Алексинац и Делиград, и ту се затвори у шанчеве са прочом војском дошлом са Тимока и одупру се противу Турака. Турска војска, која је од Гургусовца са Тимока раније дошла била, опколи у Бањи Војводу Вељка, који је под својом управом имао 5000 Срба, а Турака 20.000 било је, који су Вељка са три стране обколили били; и премда су Турци наваљивали да Вељка из Бање избију, но Вељко сву навалу Турака са великим губитком турским одбијао је.

У то време приспје и Кара-Ђорђе од Новог-Пазара у Ћуприју, и ту остави Младена, Капетана Радича и Буљукбашу свог Петра Јокића са нешто војске да шанчеве ископају и утврде се; да не би Турци од Тимока продрли, а по случају, ако се Турци не узмогну сузбити од Алексинца, Бање и Делиграда, да се ту сва војска у Ћуприју повуче и у одбрану постави. Пише Миленку, те и он из Крајине у помоћ Делиграду притече, па живо оде Бањи те Вељка 10. јула*) од обсаде Турске ослободи, а потом оде с војском Алексинцу и Делиграду.

За то време 29. маја ударе Турци на кнеза Симу Марковића, који се је из Босне по наређењу Кара-Ђорђевом за на десну обалу Дрине са 8000 људи повлачио. Срби су морали палити села, кроз која су пролазили, да би од Турака, који су их гонили, лакше узмицати могли и тако пређу Дрину и поседну шанчеве; где и турска војска, гонећи их к' левој обали Дрине, под Ибраим-Пашом са 18.000 Босанаца приспе, ту се улогори и стане очекивати исход боја нишке војске на Морави.

Кара-Ђорђе кад разбије турску силу код Бање, која је хајдук Вељка опколила била, пошље за њом војводу Миленка к' Гургусовцу, а он са свом војском српском,

*) Голубица V. час. стр. 158.

коју је прибро, утврди се у Алексинцу, а нешто мало војске остави и у Делиграду за одбрану шанчева. Српске војске 20. јула било је ту свега на окупу до 30.000 људи, а Турака од Ниша који су пред Алексинцем стајали било је 75 000 и једнако је се број исти умножавао.

Кара-Ђорђе са Сенатом позове сав народ, који је способан био за оружје, на одбрану отечества. А пише српским посланицима, који су се налазили при главној војној руској управи у Влашкој, а нарочито сенатору Павлу Поповићу, да настане за скору руску помоћ, или да руска војска пређе Дунав у Бугарску и да одврати што год на себе од страховите толике силе Турске, која је нагрнула са свих страна на Србију. Кара-Ђорђе пише лично и самом главнокомандујућем руске војске. Но напразно су очи своје возводили, руке подизали и молили, оста празан глас вапијући Срба; не би помоћи!

Турци су се спремали непрестано за одсудни напад, који се број умножио беше на 89.000 са 20.000 коњаника; управитељи топџиства бијаху *енглески официри.* А Срба које на Морави, Дрини и другим местима, напрезањем сената за одбрану земље, прикупљено је било свега до 60 000 оружани људи. Кара-Ђорђе нареди, те се из Београда довезе више велики топова и у шанчеве их постави

Сад и Ибраим-Паша 24. и 25. јуна са 18.000 Турака пређе Дрину, нападне на Србе под кнезом Симом Марковићем и разбије их, па једна част турске војске пође Шапцу, а друга Ваљеву Колубари. У то упадну у ужички округ и 10.000 Албанеза. Но Јаков Ненадовић, који беше од ране пооздравио, прекупи нешто војске, изађе пред Турке који су Ваљеву пошли, па их на Буковици дочека, разбије и у Босну их протера. А у исто доба и Кнез Сима Марковић у Китогу дочека пошавшу турску босанску војску, која је Ваљеву пошла; окрене се и противу Албанеза, те и њих 30. јула*) из ужичког округа у Босну протера.

Код Алексинца 27. јуна нападне 40.000 Турака на подељену српску војску од 30.000 људи, којом управљаше

*) Голубица V. час. стр. 157.

сам Кара-Ђорђе, бој је жесток био, гди у почетку битке по несрећи рањен буде и сам Кара-Ђорђе, који се мораде из битке уклонити. Истина, да његово место заступи војвода Миленко, и ако су се Срби јуначки борили, не би Кара-Ђорђа, па и Срби турској сили не могоше одолити, оставе своје шанчеве и нагну бегати Делиграду. У бегству, силном турском коњицом гоњени, Срби изгубе многе топове, мунишију и на бојишту 6.000 Срба и 5.000 Турака мртви буде

За Делиградом Срби се опет искупе, оставе у Делиграду 9.000 људи, па пређу на леву обалу Мораве, Турци дођу до Делиграда, опколе га, па и они пређу за Србима преко Мораве, нападну на Србе, гди су се два дана непрестанце Турци бесомучно а Срби очајно тукли, но Срби приморани буду 1. јула опет на десну обалу Мораве Делиграду прећи, ту се стâне, а потом повлачити се стану Ћуприји; Кара-Ђорђе рањен напред дође Ћуприји, мисливши да се ту Срби у шанчевима, гди је заповедио био да се пограде, Турцима одупру. Но затече шанчеве порушене и Јокића гди такове руши, а Капетан Радич побацао већ беше топове у Мораву, а неке преко Мораве превлачио, јер су чули да су Срби, поражени, побегли другим путем у Србију. Кара-Ђорђе кад то види, као поражен запита Јокића ко поруши шанчеве? Јокић одговори: *„Ја, заповедио ми је Господар Младен.“ Кара-Ђорђе љутит тргне пиштољ, опали и Јокића рани, а Младен побегне.* И тако Кара-Ђорђе, гди је мислио да се противу Турака одупре, морао је напустити ту добру позицију, прећи преко Мораве и Јагодини повући се.

Турци оставе обсаду око Делиграда и пођу за Србима гонити их: заузму Ћуприју, а Срби се повуку Јагодини, и стану се прикупљати на Липару и Таборишту код Белице утврђивати. Миленко, који је од Бање Гургусовцу Турке гонио, наиђе на јаку турску потпору, и принуђен буде те к Пожаревцу одступи, кога су Турци гонили. И тако Срби огромно већим надмоћијем турске војске морали су у унутрашњост Србије одступати, а Србе у Бањи

и Делиграду у опсади Турској оставити, који су се непрестано јуначки борили, и од шанчева одбијали их.

Пошто Кара-Ђорђе мало залечи своју рану, 24. јула дође у Београд, нареди, како ће се Град у случају бранити, посаветује се у Совету и 25. оде к војинству на Мораву.

Сад се настојало не само о ослобођењу Бање, гди је Вељко опет затворен стајао, не Делиграда и Шабца, него да се и 10.000 Албанеза, који су опет од Новога Пазара продрли и Србе до Ужица и Пожеге сузбили били; па и ако их је Јаков из ужичког округа истерао био, они опет границу српску пређу; па како да се и они из земље истерају. У највећој овој опасности и Гушанац-Алија, стари крвник српски, са 5.000 коњаника из Рушчука дође, и пошто из Ниша јошт 4.000 Турака у помоћ добије, udари на стојеће Србе око Пека, разбије их, освоји Пожаревац и опусти сво пожаревачко окружије.

Сад стане хиљадама Срба, између Мораве и Тимока станујући, Београду бегати, и на аустријску страну прелазити. Види Совет ту опасност, па оне, који су поле способни за оружје, у земљи задржи а оне који се бранити не могу дозволи, да се уклонити могу. И тако се опет до 60.000 Срба на одбрану отечества сакупи, између који је било 4.000 коњаника. Но и ова изнурена и усиљена војска подељена је била на више места.

При концу јула, крене се 4.000 Срба и оде к Бањи. Ту ударе на Турке, који су у окопу Вељка држали. Вељко са неколико момака излети из свог утврђења и кроз Турке протуче се и са Србима за сложни напад на Турке договори, па опет у Бању натраг кроз Турску силу невредимо врати се. 29. Јула сложно Срби ударе на Турке, Вељко са свим својим војницима из Бање опет продре, и са Србима сједини се, а Турцима празну Бању остави.

Срећније оконча Јаков Ненадовић и кнез Сима Марковић борбу на западној страни Србије, гди је Ибраим-Паша опет нагао био; Јаков потуче његову војску 5. Августа под Сулундар-Пашом на Ражњу код Сокола, гди 250

Турака, а 50 Срба мртви падне,*) а 6. Августа, кнез Сима код Шапца, и принуде турску војску на оба места, да бега преко Дрине. При самом прелазу, окупи их кнез Сима код Црне Баре, многе побије, а многе на Дрину нагна, који се подаве. Ово зада Србима нови дух, те више пута на Морави код Ражња на Турке нападати стану, не би ли Турке сузбили, но ништа не успу и многи изгину.

Видећи, да би се Срби тек онда од опасности спасли кад би Делиград ослободили и Турке до иза Ниша сузбили; зато намисле са целом својом силом да навале и Делиград ослободе. Зато веће се војинство почне скупљати код Ћуприје. Но Турци оставе код Делиграда неколико хиљада Турака, а са свом осталом војском 13. Августа пођу к' Ћуприји, и сразу се са Србима, по већој части пешацима, који, и ако су се са највећом храброшћу борили, опет приморани буду најважније точке Турцима уступити. Изгубе надежду на победу и ноћу преко Мораве пређу и Багрдану побегну. Ту буде Срба 6.000 које мртви које рањени, и изгубе своји 40 топова и много муниције.

Тад Кара-Ђорђе да спасе војску од коначне пропасти, од Ћуприје измакне је. Турци окрену се натраг и са свом великом силом 23. Августа ударе на Делиград, у ком је само 9000 Срба било, који су се још од пропасти Каменичке у истом налазили, и после боја код Алексинца и Бање једнако се са Турцима скоро борили. Осам дана сада непрестанце јуришали су Турци на србске шанчеве, у јутру почињала се битка, а у вече свршавала. Ноћу јуначни Срби спремали су се за бој, и покварене шанчеве од турских бомби и силне топовске ватре оправљали, и изнемогле Србе кроз Рујишки поток — који је сојужен са шанчевима био, — одморним Србима замењивали су за сутрашњи нови бој. Турци су поседнули целу Делиградску околину својим трупама, но ипак нису могли Србе уплашити. Њихово србско срце беше срчано, непоколебљиво и неустрашимо, али тело њиово беше здраво уморено. Они су видели, да ће сви изгинути, па се ипак смрти нису бојали, ни своје судбине.

*) Историја П. Радовановић стр. 23.

Срби пошто избију многе турске јуришне нападе и обкољени буду, мноштвом мртвим турским трупинама, ван шанчева, и у шанцу своје браће, мало помало, изнемогавши Срби, смањивали су се; и кад виде, да се никако одржати не могу, ноћу тајно коритом Рујишког потока, који се са шанчеви сојужаво, 23. Августа кришом провуку се, срећно пређу преко реке Мораве, утаборе се, и ту намисле да се ипак одупру турској сили. Делиградски шанчеви беху гробница србска, а тела поубијани Турака по пољу око шанчева лежала су у гомилама, пало је мртви 7.000 Турака само у овим последњим осмодневним нападима. — Скупа победа!

После пада Делиграда, цела сила Турска крене се напред. Цео крај, с десне стране Мораве, до Пожаревца сва равница огрезне у бегству, убијању и сваком покору и страхоти Срба. Што није могло стићи у Шумадију, оно учече у Омољске и Пекске планине. Кара-Ђорђе шиљао је писма Родофиникину и нарочитог посланика свог Советника Павла Поповића*) с писмом кнезу Прозоровском у Влашку, описујући у њима ужасан и очајнички положај Србије, па их молио да ако ништа друго, бар, да пређу само Дунав у Бугарску, да ударе на Турке и да тим одмаме огромну турску силу, која је се на Србију слегла; но све то ипак као и дотле у залуд беше! — И на против кад у Београд 25. августа стигне глас, да су Турци Делиградом завладали, узбуни се сав народ а и сам Сенат. *Тада Родофиникин, руски агенти, Државни Саветник Недоба и Митрополит Леонтије договоре се, и 27. августа узму уза се и свој персонал: секретара Прокуровића и Лазара Павковића, руског нижег официра**)* и у вече 27. августа позову себи у друштво *Петра Добрњца, Јована Протића, Стефана Живковића,* и још неке од грађана

*) И том приликом Павлу наложено је било да иште књиге, у којима се садржавају закони руски, да би из њи изводили оне законе, који су за Србе прилични, и по којима би се управљати могли. Голубица књ. V. стр. 161, 162.

**) У књиги Мати Србија и Син Србин на страни 28. каже се: да је Павковић био родом из Далмације, и да је од Францува добего, гди му је Родофиникин издејствовао, те је као официр у службу руску ступио, каже: „да је тако рђав човек био, да је сав Београд од њега смрдио и народу на штети био.

са фамилијама, да се прошетају, и шетајући се до по ноћи сиђу и на Дунав, *и ту их Радофиникин позове у спремљени чамац да поседају, да се по води провозају*; *но кад чамац буде на пола Дунава, онда Недоба заповеди кормано шу и весларима да управе чамац на аустријску страну, к' вароши Панчеву.* И онда рекоше Србима о опасности Србије. *Недоба рече: „неће проћи јошт ни два дана и Турци ће ући у Београд. Нама је жао што сте оставили тамо куће пуне имања, и што ништа нисте са собом понели, но не бричите се, ви сте пошли на нашу реч, Руски Цар накнадиће вама сву штету.“* — Из Панчева Родофиникин, Леонтије, и Недоба са својим персоналом и са Добрњцем оду у Влашку. О издајничком бегству њиовом те ноћи нико није знао. Но сутра дан 28. Доситије Обрадовић, наставник Кара-Ђорђевог сина, и Архимандрит Филиповић, који су обитавали у истој кући у којој је Родофиникин био, кад уђу у њиове собе нађу их пусте, и тим им се разведри тајна; виде да су побегли, а потом и по целом Београду глас пукне, да је Родофиникин са својим персоналом тајно, кришом у Аустрију умакао. Тај глас збуни становнике Београда јошт жешће, него глас о победама Турским, гди су Турци преко Мораве прешли к' Јагодини 30 сати у удаљену од Београда, и гди је једно оделење Турско дошло недалеко на уток Мораве у Дунав на 5 сата од Смедерева, гди је свуд србска војска бодро бранила даљи напредак и прелазак Турака преко Мораве. Но агенти присталице Митрополита Леонтија, и Родофиникина, Грци, по бегству њиовом говорили су да Србија мора пропасти, и да ће Турци за два дана доћи у Београд. Тим раздраже народ, који о одбрани отечества почне очајавати, сваки се је само о свом и своје породице спасењу бринуо, и преправљао се да бежи у Аустрију.

Кара-Ђорђе кад чује за тај покор и ту издају, остане непоколебим, не изгуби мужество и поуздање у себе, нити надежду. Полети у Београд, те поплашени народ, који је наумио да бега, јер бегством Београђана сав би се народ и у унутрашњости Србије на бегство узрујао, охрабри и заустави, говорећи му: *„Да на бегунце не гледа, да је*

жеља њиова да Србија пропадне, па зато да су и побегли." Потом нареди кнезу Сими, да с већим бројем војника иде к' Багрдану и ту прелазак турске војске, ако би пошла да преко Мораве пређе, уздржи.

Кара-Ђорђе сад наново осети важност и поуздање његово, колико вреди код народа. На пође кроз народ и стане га храбрити и на одпор Турака будити, говорио је: *да кад Турци не могоше освојити Србију свог пролећа и целог лета, да неће ни сад у време кишне јесени а и зиме која наступа.* У исто време прати опет писма у главни руски стан, описујући, како су Срби по њиовом наређењу ударили на Турке, и како Руси допустише да сва сила турска и испред њи, са доњег Дунава и од Рушчука, Шумља, и из Бугарске удари на Србију. Говораше: *„Ми сиромаси, сво пролеће и цело лето брани смо се, и на многе молбе наше никакву помоћ не добисмо, и на послетку и ваш агент Родофиникин између нас без икакове нужде избеже, само да пре пропаднемо.“**) Даље, писмо то било је необично живо написато, и наличило је на прву преписку Срба са Русима, које се је доцније упливом Родофиникина изметнуло било у канцеларско красноречије, и на послетку даље у истом писму Кара-Ђорђе каже: *„ако су браћа наша Руси прави Хришћани, Срби се јошт налазе у животу, народ је остао по бегству Родофиникина на миру и задовољан је са Војводама. Нека Руси пређу преко Дунава на турску страну, па ће Србима бити лакше.*“

Све усиљене мере, сва напрезања Срба и изнурени одпори противу силесије Турака не помогну толико Србима, колико распре, које су се после освојења Делиграда између сами Паша породиле; јер кад је до победе дошло, сваки је био рад победом ползовати се, и себи заслугу код Султана задобити. Стану један другом послове кварити, докле су се они између себе кошкали, тад и Кнез Прозоровски у то време умре, и његову главну команду за срећу Срба прими над руском војском у Влашкој Кнез

*) Мати Србија стр. 30.

Багратион, који у Бугарску преко Дунава са војском пређе и око Исмајила непријатељства са Турцима започне.*) Тад турска главна војска, која је у Србији била, напусти Србе и похита противу Руса; сам Гушанац-Алија остане са 12.000 Турака, но и он с концем Октомбра прогнат буде из Србије. И тако Србија се ове 1809 год. спасе, и Срби гроба, који им се приправио бјеше — избаве.

Сад да видимо, како су се одбеглице, у Влашкој код Главнокомандујућег руске војске, и с чим су себе оправдали. Руски агент генерал Родофиникин и Митрополит Леонтије, кад дођу у Јаш, и разуму, да су се Срби одржали, и да Србија није пропала. Сад изврне Родофиникин лист, не стидећи се, стане казивати да је побегао од Срба зато, што су га хтели убити, а прочим с њиме бегунцима обећавао је златне горе, да му то сведоче! А Митрополита Леонтија, Петра Добрњца и Јована Протића прогласи код главног команданта руске војске за српске посланике и као такове му и престави, који и поверује.**) Митрополит Леонтије да одржи себе у том, пише неким у Србију, и каже: да им Руси неће помагати докле Срби не смене Вожда и Совет; давајући им упутство, да пошљу друге посланике, који ће се придружити с њиме. Но ова депутација да донесе од свију старешина потписе, како народ моли Кнеза Багратијона, за Леонтија и Родофиникина, да их пошље натраг у Србију, јер народ ником другом не може себе да повери до само њима двојици. Но кад у томе нису ништа могли успети, они су сами лажна писма писали, и кнезу Багратијону као из Србије да су дошла достављали, и као да народ српски опет жели и моли, — да се у Србију поврате! Њиховом интригом, да би сачували себе, довели су кнеза Багратијона дотле, да им је све веровао; а правим народним посланицима српским Милану Обреновићу, Мелентију Архимандриту Рачанском, Архимандриту Спиридону Филиповићу и секретару Мијајлу Грујевићу мало је поверења поклањао.***)

*) Голубица V, стр. 159 и 166.

**) Мати Србија стр. 30—33.

***) Мати Србија стр. 33, 34.

За мучко бегство Родофиникина и интриге његове у Влашкој, радовао се председник Сената Младен Миловановић са његовом партајом противу истог, па су говорили: *„Ето, да они не желе да Србија не пропадне не би ни бегали“* ... заиста тако је што, у ствари, и било, које њихово бегство и интриге у Београду и у Јашу чињене, то оправдавају.

У почетку новембра, Скопљак-Паша са силном војском пређе преко Дрине и стане палити и арати Подрински округ. Војвода Јеврем Ненадовић са 4.000 Срба на Овчану дочека га и сузбије до Дрине. Турци обиђу око Сокола и управе се ваљевском округу. Јеврем их са Максом Крстићем сукоби опет на Остружњу, и ту се са Турцима жестоко побије, битка је цео дан трајала; но Јеврем кад види да турској сили одпор дати не може, повуче се у ваљевски округ у Буковицу, да се ту противу Турака одупре; Турци су ишли узастопце за њим, палили и села харали. У Буковицу стигне Јеврему у помоћ Прота Ненадовић, Петар Молер и Лука Лазаревић са војском, који Турке дочекају, разбију и преко Дрине натраг у Босну са великом турском штетом протерају. Мало доцније Сулејман-Паша и Аџи-Бег, из Сребрнице, са 25.000 Турака опет пређе Дрину и Србе на Рожњу по више Града Сокола — који су Град у опсади држали и чували да се Турцима храна не доноси — опколи, и храну у Град Турцима унесу, па окрену кроз Рађевину харати и палити. Војвода Молер, Прота Ненадовић и Максим Крстић са мало војске изиђу пред Турке и побију се, па се у шанчеве на Бауриħу повуку, гди им ту и Јаков Ненадовић, Милош Поцерац и Анта Богићевић, а и сам Кара-Ђорђе у помоћ дође, гди се до 20.000 српске војске умножи Па онда сложно на Турке ударе, бој је крвав био, но ипак Срби Турке разбију, и са великом штетом преко Дрине испод Лознице у Босну претерају. После овога боја, ове године, нису се Турци усуђивали по зимњем времену више на Србе нападати, и тако одступе од Дрине.

Као што су се интриге у Београду, Митрополитом

Леонтијем и Родофиникином посејане, ковале, због којих је Младен и Милоје борбу водио, и противу Родофиникина и Леонтија био, Јаков Ненадовић мислио је, да је Родофиникин због њих из Београда и побегао, па због тога и Руси да не дају помоћ Србији. Па после овог боја, Јаков огорчен на Младена и Милоја, изиђе пред Кара-Ђорђа и пред свима војводама каже му: *„Господару! Ко ће и даље заштићавати Лозницу, и бранити овај крај?“* Кара-Ђорђе му на ово одговори: *„Они који су и до сад“* т. ј. Јаков са дружином. На то Ненадовић примети: *„Ја не могу то на себе узети, нека брани Лозницу Младен и Милоје, који неће да приме руску војску, и хоће сами да буду цареви, и умеју тако да се с тобом завађају.“* После овога изиђе Јаков својој војсци, која је била упарађена, па јој покаже свог синовца Проту са овим речима: *„Ево браћо, ја сам га послао био, кад смо се ми тек почели били тући са Турцима, и он нам је нашао цара, који нас је хтео да прими под своју заштиту и који би нас бранио: но Милоје и Младен неће да га приме, желећи сами царовати по вољи“* Осим тога Ненадовић напомене све несреће, које је Србија у последње време претрпела, почињући од пораза на Каменици. После таких речи једва се разиђу војводе и уздрже од међусобног боја. Но Јаков не одустане од свог убеђења, које је противу Младена и Милоја имао. Кара-Ђорђе оде у Београд, и једно, поводом тог незадовољства, а друго, због пребацивања Руса, чрез раздора војвода, нађе се побуђен, па сазове Народну Скупштину на свршетку ове 1809. год. Јаков дође у Београд на ту скупштину са 600 наоружаних кметова. Привржении Јакова, ходајући по сокацима, говорили су јавно: *„Хоћемо цара! А нећемо да нам Милоје и Младен суде, и са нама управљају!“* Други су долазили пред кућу, у којој је заседавао Совет, па су викали: *„где је тај високославни Совет?“* тражећи да им се покаже шта је писано у Русију и какав је одговор отуд добивен. И у самом скупу, седници, која је држана у кући Кара-Ђорђа, многе старе-

шине викале су на Милоја и Младена, окривљујући их између осталог и за пропаст на Каменици

Но Милоје био је већ осуђен још пре поласка Кара-Ђорђевог у помоћ Лозници. Кога су на малој скупштини у Палапки држатој окривили за пропаст на Каменици и за друге разне злоупотребе, и из службе истерали, гди му је заповеђено, те је из Београда отишао у Остружницу да тамо живи; сада дође ред и на Младена. Кара-Ђорђе види опште неповерење и повику на Младена, па каже старешинама: *„Ако Младен није радио и поступо право, то седи ти господару Јакове на његово место и управљај боље, ако сви ви хоћете Цара, хоћу га и ја: ви Господару Миленко (Стојковић) куме Милане (Обреновић) и Господине Мелентије (Архимандрит из Раче) идите у Влашку, те молите Цара и доведите Русе у Србију.“* Јаков Ненадовић заузме место председника Совета, и одма уклони из овога све чланове, које је он рачунао да су противни овој промени а њихова места са новим не попуни, говорећи, да српски народ нема од куда толике саветнике плаћати.*)

По свршетку скупштине, одређени посланици за Букурешт, разиђу се кућама, спреме се за пут и дођу у Београд, којим Кара-Ђорђе придода за секретара Михаила Грујовића. Њима дају писма од Кара-Ђорђа и Совета на старешине руске у Влашкој, у којима се је правдао Кара-Ђорђе, због потварања и опадања *Родофиникином и Леонтијем, који су говорили да их је хтео он убити*; том приликом изјавио је Кара-Ђорђе, да их због њиховог подлог интригантства не жели више никад видети; и у исто време молио је Кара-Ђорђе заједно са Советом, да Руси пошљу један део војске у Србију. Посланици српски крену се из Београда за Букурешт, ударе на Пореч на Миленка, који је и он одређен био да пође, но он не хтене, него у место себе пошље свог секретара Јеремију Гагића, гово-

*) Ово је по Вука Караџића причању, но Бог свети зна, да л је све овако било, као што он о Јакову говори. Јер је Вук сву Историју Србску Кара-Ђорђева времена онакарадио и изопачио, које су по Вуку и страни писци на немачком и француском језику писали. Па и ово може бити да није баш све овако.

рећи да он неће да зна ни за Кара-Ђорђа ни за Совет. Кад посланици стигну у Букурешт, њима се придружи Митрополит Леонтије и Петар Добрњац, па стану говорити да они нису ишли противу Кара-Ђорђа да га збаце, него да му власт ограниче, и лацкањем обрлате Милана Обреновића тако, да и он постане противник Кара-Ђорђев. Кад Кара-Ђорђе за то дозна, пошље новог посланика Архимандрита Спиридона Филиповића, но он ништа не успе по жељи Кара-Ђорђа, јер противници његови већи су утицај имали улагивањем и интригом њиовом код Руса, него Кара-Ђорђе и Совет Србски; и тако се то интригирање и на даље протегне.

Ова је година врло тешка и претешка за Србију била, и ако је Србија у овој години највећу своју војену снагу имала и развила, и ако је у почетку пролећа по позиву Руса прешла дотле постојеће српске границе, на Турке, у три главна правца, ударила и свуд победоносно напредовала, а многа српска земљишта завојевала, гди је и сам Кара-Ђорђе узео офензиву од Рашке Црној Гори, и пред собом сву турску силу разбио, расуо, многе градове у Ерцеговини и Босни поотимао, земљишта и пределе завојевао, и многе хришћане из Босне и Ерцеговине на оружије противу Турака подигао. Босну од Руменлије и Албаније одсеко, и са Црном Гором сјединио се. Но сви ти победоносни успеси и сва завојевања и разширење граница Србије буду узалудна, због каменичке катастрофе. Јер Срби бијадоше тим приморани све напустити, и у уже границе повући се, да одбију турску силу, која је се из целе турске царевине, са Црног и Егејског мора и са самог доњег Дунава, од Шумље и Рушчука, испред сами Руса на Србију слегла, и у Србију продрла, и пропашћу Србији претила. Тим више, што Руси по обећању свом Дунав не пређоше, нити на Турке ударише, и тим Србија у највећу опасност беше доведена. Цело пролеће и лето морала је сама Србија противу огромне силе сурске борити се, и мал што и гроб своје пропасти не нађе, коју им је митрополит Леонтије, држећи се тајно са Турцима и

обрлаћени Родофиникин и Недоба спремио, бегством њиховим без нужде потврдили су. Но ипак Срби, ако су тешком ратном борбом изнурени и смалаксали, и ако су бегством митрополита Леонтија и агента руског Родофиникина и други непријатеља србски узколебани били, опет су се одржали, и од пропасти, која им се спремала, спасли. Па и ако су Срби од Турака тако стешњени били, и границе њине сужене, опет су се границе њине југо-источно повлачиле, *од ушћа до извора реке Поречке, покрај Ајдучке горе, Мораве, Ћуприје, преко Крушевца, јужно преко Карановца, Чачка, Пожеге, после илачином Округлицом и долазиле су код Љубовије до Дрине, и одатле Дрином до утока у Саву.*

VII. ГОДИНА-1810.

Ратовања, рада и догађаја српског народа, под Кара-Ђорђем.

У Србији између старешина и народа, због силне навале турске, а нарочито због бегства руског агента Родофиникина и непомоћи руске, било је разни мишљења, да ли даље да се држе Руса? Или да траже другу коју велесилу за заштитницу србског народа? И због тога били су несложни и доведени до велики распри.

Премда се предели Србије, у почетку ове 1810. год., нису далеко простирали, но опет, осим стари своји граница имали су нешто под собом и од нови, у прошлој години завојевати. Могли су се противу Турака држати. Но у почетку ове године, неслога је у Србији због прошлогодишњег крвавог рата и непомоћи руске још владала. Па нису због — прошле године — несрећни војни желили више ни да ратују, а ако су увиђали, да им предстоји и даље рат са Турцима водити. У јужним пределима владаше дух у народу да се опет Турцима подчине, у источним, да се опет држе Руса, у западним противно — што им Руси у прошлој несрећној години помоћ, коју су им обећали, не дадоше. Така је то збрка и разно мишљење код војвода и народа царствовало. Војвода Миленко, жеднећи за самовлашћем, хотео је се одметнути од Сената и Кара-Ђорђа. А, при том, добио је био на своју руку и

Хајдук Вељка, који су имали под собом војнике бећаре (доброволце) и Цигане, које су они под плаћу држали. Шта више, и житеље округа Пожаревачког и Ћупријског побуне противу Сената и Кара-Ђорђа. Чује за то Кара-Ђорђе, да се на тој страни народ побунио, дође у Београд 22. јануара, договори се са Советом, учини наредбе, узме са собом 500 коњаника и 27. јануара к' Морави оде, гди подкрепи војинство своје још са 2000 људи, дође до Ћуприје, и ту сазове све кнезове из источне стране округа, те им престави стање ствари и потребу савеза са једном хришћанском државом, и да без истог обстати и одржати се не могу. И тако обманути народ долине моравске убеди и умири. Ту војинство остави, па се врати и оде у Тополу. Хајдух Вељко и Миленко, како су чули да им се приближава Кара-Ђорђе, скуње се и склоне на границу Влашке, да у случају нужде могу прећи и сојединити се са одељком руске војске, која је била у Малој Влашкој. Ове неслоге међу србским вођама не би било, да су им добри гласови из руског главног логора долазили; но повољни гласови није било. Извештаји, који су долазили из Букурешта у Београд од србски посланика, нису задовољавали жеље Совета. Будући, да кнез Багратијон правим србским посланицима, који су му послати од стране народа и старешина србски, и жалбу противу Родофиникина, Недобе и митрополита Леонтија поднели, — не уважи. Но на против захте: да се Срби опет противу Турака дижу и војну одпочну. Багратијон пише Вожду, Совету и у истом писму митрополиту Леонтију! (кад је ово писмо писато, митрополит Леонтије тад је још био као бегунац у Влашкој а не у Србији)! под 18. фебруаром ове 1810. г. бројем 164 из Крајове: *„да им шиље и Родофиникина, који је међу њима био, натраг ради предавања добри Совета, и нужни сретстава народу србском и Совету“* *) Срби му на то одговоре: *„Да они моле за помоћ руску, и желе противу непријатеља с' њима војевати; али Леонтија, Родофиникина, Недобу, и никога од њихове бе-*

*) Види Поробошченије Србије 1813. Стр. 34, врс. 24 и стр. 35 до врс. 13

галачке свите да не могу примити.“ И тако тим писмом Срби буду још више озлојеђени противу кнеза Багратиона. Зато Савет и Кара-Ђорђе није хтео и даље остати у такој неизвестности, реши се сходно свом пређашњем закључењу и 26. фебруара пошљу свог секретара и тајног советника Ивана Југовића у Беч, да моли двор аустријски за помоћ србском му народу, и да ће се радо Срби покровителству Аустрије подвргнути *)

Овај поступак Совета, као и ново наметнути прирез, по коме је сваки богатији Србин био дужан платити по дукат на главу, што је износило 150.000 дуката, изазове нове смутње, које су добро дошле биле Миленку и Вељку у њиховој завади са Советом; но кад Кара-Ђорђе ствар обстојателно народу разложи, све се утиша. Међутим, очекивао је се прелазак руске војске у источне крајеве Србије. Но Совет оклевао је да пошље Русима у сусрет нешто војске, и тако генерал Исајев, који је пошао био у Србију, заустави се у Малој Влашкој; пише у Србију, и укори их зато. И тако се прелазак њихов задржи. Јер Срби су тад врло предостројжни били, да не улету са Турцима сами у рат без дејства Руса, као што су то у прошлој години по поруци кнеза Прозоровског учинили, па сами себи остављени и жесток бојак са Турцима сами били. Но опет срећом божјом одржали су се. У то време руски цар смени кнеза Багратиона, а за Главнокомандујућег постави графа Каменског. Нови руски војсковођа увиди, да при оваком раздору партаја, не може се очекивати на сигурно помоћ Србије у случају рата; а знајући, да Кара-Ђорђе има највећу власт и уплив у народу, одма пошље овоме писмо пријатељског садржаја, а на *име Врховном Вожду срискога народа;* а Родофиникина уклони из логора, који оде у Петроград и постане директором Азијског Департмана. Сад Архимандрит Мелентије и одбегли Петар Добрњац врате се у Србију, а Милан Обреновић остане да чека прелазак руске војске преко Дунава.

Граф Каменски да увери Србе делом, настави војена дјела противу Турака. Заповеди графу Цукатову, да ве-

*) Истор. Пав. Јовановић стр. 64, 65.

лики Остров на Дунаву освоји, и савез са Србима око Тимока отвори. Но како су Срби очекивали посланика свог Југовића из Беча, да им донесе одговор од двора аустријског, хоће ли Аустрија Србе потпомагати и од Турака заштићавати, тако Совет ипак не изда наредбу, да се Срби са Русима саједине и противу Турака дејствују. Зато се Цукатов са својих 3.000 људи, са којима је у Србију пошао, врати натраг у Малу Влашку.*) Сад главнокомандујући граф Каменски са српским Советом ступи у живу преписку, где више чланова Совета буде на страни руској. А Кара-Ђорђе ипак не хте се ни нашта решити, док не дочека повратак Југовића из Беча. Због чега Милоје Петровић умеша се опет у дела народна, и са Кара-Ђорђем свади се, ког Кара-Ђорђе хтедне ухапсити, но он побегне у Земун, кога аустријска Генерална-Команда, по захтеву Кара-Ђорђевом, врати натраг, и војводи Луки, у Град Шабачки преда, где 2. априла у тамници кад је се са Луком разговарао из два пиштоља с леђа убијен буде, и глава му се у Београд однесе. И тако Милоје за учињене грехе Каменичке и многа друга зла главом плати.

У то време врати се Југовић из Беча, и доведе са собом једног аустријског штабног официра. И све што је могао успети код Аустрије били су голи савети обећања; јер Аустрија није хтела са Портом пријатељство нарушити и српске предлоге примити. Кара-Ђорђе није се надао таком понашању Аустрије према српском народу, па каже у очи томе официру: *„благодарим ти, брате, што си дошао у Београд, но ја би волео видети да си довео са собом 10.000 војника.“***)*

Доласком Југовића из Беча 1. априла, кад види Совет и Кара-Ђорђе да се никаквој помоћи од Аустрије надати не могу, принуђени, 15. априла изашљу посланике своје у Далмацију француском маршалу *Мармонту*, да га умоле, да Наполеон I. Србију под своју заштиту узме. Но овај

---

* Истор. Пав. Јовановића стр. 65.

**) Срб. и Рус. Нила Попова стр. 77.

их одбије, јер је знао, да Срби због изаслати својих посланика у Влашку, траже опет савез са Русијом.

Сад Кара-Ђорђе са Србима кад види да се ни у чију другу помоћ надати не може, него само у руску, и да нема другог спаса, него држати се једноверне Русије, па како је тако је — реши се, да се и даље држи Руса. Измири се са старешинама источних округа и Миленком, који је тако забраздио био, *да је са Рџеп-Агом, заповедником Адакале уговарао, да му Пореч са топовима и цео онај предео преда, ако му он земљиште од Клокочевца у притјажње његово уступи.* Који сад од тога одступи, и са Вељком Кара-Ђорђу и Сенату се покори.

Као што је још у почетку марта велики везир издао заповест пашама од Румелије, Македоније, Мореје и албаније да војску противу Србије скупљају, гди паша Албански на концу априла са 7.000 Албанеза удари на Крушевац, опколи иљадника Цукића у опкопу, постојавшем измеђ Ибра и Укупа са 800 Срба. Но кнез крушевачки Андрејевић и тог краја управник Стеван Јаковљевић, са 6.000 људи ударе на Турке, разбију их и растерају и Србе ослободе. Срба, осим 1.000 житеља што Турци заробе, и много марве што у Албанију отерају — падне још мртви 500 и три предводитеља рањена буду.*)

Баш у то време, у Београду и код паша у суседству Србије а и у самом Цариграду, разнесе се глас; да ће маршал Мармонт са 15.000 Француза ударити на Босну; Аустријанци са Кара-Ђорђем на Ниш; а Руси да ће кренути сву своју силу у Бугарску, да Султана покоре. Глас овај произашао је отуд, што је Кара-Ђорђе ступао у преговоре са Бечом, и што је слао посланике своје у Далмацију Мармонту, да изјаве своју оданост Императору Француском Наполеону I., и препоруче се покровитељству његовом. Овај глас правдао је се и тим, што је маршал Мармонт заузео својом војском био један округ у Хрватској, који су у прошлој години заузели турски бегови, и који је Хрватској припадао. У сљедству тог, босански

*) Истор. Пав. Јовановића стр. 66.

паша стаде утврђивати по Босни Градове, и са храном их снабдевати. А командант Адакале, прекине сваки саобраћај са Аустријом. Серашћер Рушид-Паша, налазећи се у Нишу, позове на оружје све верујуће у великог Пророка од 10—70 године.

Двадесет седмог априла, врате се у Београд из Влашке српски посланици, и донесу Совету писмо, у коме је гроф Каменски напоменуо све, што је Русија за три године Србији учинила, исказујући том приликом своју жељу, да српски народ не заборави те услуге, *обећавајући му самосталност и независност.* У писму овоме признаје Кара-Ђорђа за Врховног Вожда; *„Русија очекује, вели се у том писму, да ће Србија при наступајућем рату учинити јој знатну помоћ и придружити своју војску руској. Ако то не учини, то ће Србију очекивати жалосна судба. Због чега треба, да се Совет о свему точно изјасни.“* Ради овога 1. маја држана је седница у Совету у присуству самог Кара-Ђорђа, где буде решено: *да Србија по жељи прими учешће у предстојећој војни и да се у будуће тражи њено покровитељство.“* *) О ком закључењу и гроф Каменски извештен буде.

У сљедству тог стигне и позив од руског главног вође Каменског, којим позива Србе на војну. Овај позив потпуно задовољи Кара-Ђорђа, и он пошље пред Русе 4.500 одабрани пешака и 1.500 коњаника под управом Петра Добрњца. С војском овом похита Добрњац, да се сједини са грофом Цукатовом, те да заузме Неготину и Брзу Паланку, а да опседне Кладово.

После тог, при свршетку маја, Кара-Ђорђе учини војени распоред, тако, како ће се већа част српске војске по захтеву Руса на Истоку са руском војском сјединити и у савезу војевати. А на другим пограничним местима само од Турака бранити. Миленка одреди да и он са 6.000 Срба од Пожаревца иде у Крајину. Јакову Ненадовићу на Дрини, гди су се многи Турци већ скупили били, пошље 6.000 људи у помоћ. После тог, пошто се мало по

---

*) Србија и Русија Нил: Попов 78.

мало искупи још до 20.000 Срба као подкрепу пошље Алексинцу и Бањи. И нареди да се шанчеви код Делиграда поправе и добро код Ћуприје са војском као подпора укрепе.

Цела српска војена снага пред свршетак јуна била је од 58.500 Срба под оружјем, између који било је 3.000 коњаника и 75 топова са нужним бројем топџија. 35.100 војника од ове војске одређено је у источне округе, који ће у савезу са руском војском војевати. А остали број остао је да брани јужну и западну границу, а у Тополи, селу Кара-Ђорђевом, одређен је један број војника да се као резерва налази. Миленко од Пожаревца не продре у у Крајину, као што му је задатак био, него стане се код Пореча, и Вељка, који је Противу Кладова отишао био, са нешто војске подкрепи. У то време и генерал Цукатов дође из мале Влашке к' Дунаву, и 26. јуна са 7.000 Руса пређе на десну обалу Дунава, и сједини се са Вељковом и прочом српском војском, који одма са Србима ударе на Брзу-Паланку и принуде Турке те у Видин побегну. Онде изгубе Турци 2 топа, 5 барјака, и 500 Турака падне у ропство. Одатле крену се савезници, обседну варош Неготину и на Прахову шанац у ком су Турци били, чија се одбрана 28. јула савезницима преда, и Турци у Видин одпуштени буду. Генералу Хукатову сад присаједини се једна част и Миленкове војске, и стане код Брегова. А друга част Миленкове војске стајала је код главне српске војске на горњем Тимоку, код Сврљига и Бање. Док је овако Цукатов, на доњем Тимоку, Турке обсађивао и бој бијо, дотле Рушид-Паша, који је код Ниша са 20.000 Турака стајао, крене се, обиђе српску војску код Сврљига и 13. јула разбије је и у бегство обрати, а по том се опет у Ниш врати. Срби изгубе ту 1.500 људи и тек стане се код Алексинца, Ћуприје и Делиграда, где је Кара-Ђорђе са 12.000 Срба стајао.

Док су ови бојеви на истоку и југу Србије трајали, Турци под Али-Пашом Видајићем на Дрини, који су се око Јањине и Зворника искупили, и начинили једну повећу флоту, пређе на три места Дрину и Лозницу, у којој је био

војвода Анта Богићевић, Милош Стојићевић-Поцерац и Бакал Милосав, обсаде и тако стасне, да у очајање Срби дођу, док им у помоћ не дођу Лука Лазаревић, Кнез Сима Марковић, које је Јаков одредио, те их обсаде ослободе; пошто разбију Турке и преко Дрине их у Босну са великом штетом претерају, гди Турци од Дрине са свим одступе.

Ево како народни песник Филип Вишњић овај бој на Лозници у песми својој пева:

12.

Бој на Лозници.

Затјече се Паша Али-Паша
У Зворнику у својему граду
На Ћитапу своме алкор ну;
„Ој да би ме не родила мајка
„Ни Влахиња ни млада Туркиња:
„Већ кобила, која хата мога,
„Хоћу силну покупити војску
„По Зворнику и по Мулалуку;
„Па ћу звати пашу Сребрницу,
„Херцеговце соколове Турке,
„Мостаране до мора јунаке,
„Па ћу звати млоге капетане,
„Краишнике љуте убојице,
„И четири Санџак-Алајбега,
„Седам паша са селам Санџака,
„И осмога пашу Учтуглију;
',Кад сакупим војсу у Зворника,
„Подградићу орахове шајке
„Шајке лаке, орахове лађе,
„У Зворнику у мојему граду,
„Па ћу шајке спустити низ Дрину
„Ја пред војском покрај Дрине поћи.
„С војском сићи до поља Тичара,
На Тичару с војском Дрину прећи,
„На Лозницу хоћу ударити,
„На Лозницу, моју ђедовину,
,Коју ми је ђеде освојио,
„У Косову пољу задобио,
„У Косову на свијетлу сабљу,
„Па од мене Раци преотеше,
„Преотеше на љуту срамоту
„Код мојијех петстотина кмета;
„Сад ја кмета немам ни једнога;
„Мисли сјести у б'јелу Лозницу,
„Илијна ил' до Пантелијна;
„А кад сједнем у б'јелу Лозницу,
„Поватаћу Влашке поглавице,
„Јакова ћу на колац набити,
„А Луку ћу жива одерати,
„Милоша ћу с коњма истргати,
„Ћупића ћу бритком сабљом посјећ',
„Цинцара ћу на ватри спалити;
„Кучку курву Богићевић-Анту,
„Који ми је Јадар посвојио
„И под своје крило приватио,
„Хоћу њега на коло вргнути.
„Ја не могу рала уватити,
„ Нит' умијем орат' ни копати,
„Веће хоће тако урадити,
„Да би своју изгубио главу;
„Већ с' овако живљети не може."
То говори паша Али-Паша,
То говори ал' Бога не моли,
Већ окрете силну купит' војску,

По Зворнику и по Мулалуку:
Књигу пише, посла Сребрници,
Другу посла на Херцеговину,
Трећу посла бијелу Мостару,
На Мостарце до мора јунаке,
А четврту Босанском везиру,
Учтуглији паши Кукавици,
Пету посла у крајину љуту,
На тридесет и три Капетана;
Шесту посла, брате на четири,
На четири Санџак-Алајбега;
Седму посла'ев књигу клетвену
На Бошњаке Турке Мусломане,
На мечете и на све џамије;
На све хоџе и на мујезине:
,Ко је Турчин и Турског племена,
„Те га јесте Туркиња родила
„И Турскијем мл'јеком задојила,
„Те вјерује свеца Мухамеда,
„Нек се диже тући ђаурина:
„Ђаури нам тешко додијаше,
„Нашег цара прво уцв'јелише,
„Уцв'јелише за срце ујеше:
„Двије њему земље освојише:
„Оћунлију и Маћедонију;
„Исјекоше Турке Јењичаре,
„Јењичаре, цареве синове,
„ А градове б'јеле поурваше,
„Од џамије цркве поградише:
„И те би им јаде опростили,
„Ал видите'л, ђе ће горе бити?
„П'јани власи мировати неће;
„По Зворнику и по Бијељини
„Ми се Турци маћи не смијемо
„Од влашкијех љутијех змајева,
„Прелијећу преко воде Дрину
„Па се наше Босне привaћају,
„Дочекују по друмов'ма Турке,
,'И русе им с'јецају главе;
„Из чаршије изић' не смијемо
„Нит на воду Дрину извирати;
„Нека знате, више ћ' јада бити:
„Сву ће нашу Босну посвојити:
„Од'те, дођ'те, ако Бога знате!"

Оде књига по свој Босни славној
На све Турке турске поглавице,
Када Турци књиге проучише,
Низ образе сузе прољеваше,
Па скочише на ноге јуначке,
Из подрума коње изведоше,
Припасаше свијетло оружје,
Са сви страна војску сакупише,
Па Зворнику граду одведоше,
Кад се Турци под Зворник слегоше,
Те их паша на тефтер узео,
Ал' Турака сто хиљада дође.
То је паши врло мило било,
Па он гради орахове шајке,
Шајке лаке, орахове лађе,
У Зворнику у својему граду;
Па он шајке отиште низ Дрину,
А он војском покрај Дрине сиђе
На Тичару војском Дрину пређе
Изађоше у поља Лозничка,
Украј Дрине табор учинише
И Лозничка поља притискоше:
Све је бијел чадор до чадора
Коњ до коња, јунак до јунака,
Бојна копља кано чарна гора,
Све с' вијају по пољу барјаци
Кано мрки на небу облаци;
Товни коњи, а бијесни Турци,
На алаје по пољу одлазе,
На Лозницу попријеко гледе.
Ту су Турци мудри и паметни:
Бише Турци за петнајест дана,
Не шћедоше заметати кавге.
А кад своју одморише војску,
Па се војска у једно сустиже,
Прије зоре и бијела дана,
Лозници се граду прикучише,
На Лозницу сложно ударише,
Прве Турци шанце освојише
И по шанцу адет поставише:
По бедену вргоше барјаке,
А у шанцу амаз проучише;

На Лозницу на град ударише,
Како Турци нагло ударају,
За беден се рукам' привађају,
Лозница се из темеља креће.
У граду су до три војеводе:
Прво јесте Србска Војевода
Од Лознице Богићевић Анто,
А друго је Србска Војевода
По имену Милош од Поцерја
А треће је Србска Војевода
Ја из Шапца Бакал Милосаве.
Трчи Анто по бедену граду
Ка'но соко по јелову грвњу
По бедену поређа барјаке,
А Србине меће на бусије;
Виче Анто, грлом бијелијем,
Виче Анто, к'о да соко кликће,
Око себе Србадију рабри:
„О Србини, не бојте се, браћо!
„Пун'те пушке и туците Турке;
Нек је Турак' сто хиљада војске,
„Нас у граду двадесет стотина,
„Нека знате, разбићемо Турке.
„Не жалите праха ли олова,
„У мене је за доста џебане:
„Да ложимо три мјесеца дана,
„Да ложимо војску би гријали:
„Џебане нам нестати не може.'
Стоји цика српскијех пушака,
Јаук стоји око град' Турака;
Црвен пламен свезан је за небо
А од оне ватре из пушака.
Бој чинише три бијела дана:
Ни престаше нити сна имаше,
Ни сједоше ни леба једоше,
Нит' стадоше нити воде пише;
Нагло Турци на град ударају,
Ништа Турци успрегнути неће,
Бре какав је Поцерац Милошу,
И какав је Бакал Милисаве,
Прије би се они помамили,
Него би се Турцима предали.
Излијеће Поцерац Милошу,
Излијеће на горњу капију,
На ђогату коњу крилатоме,
Па сијече Турке око града
Ту се Милош не зна уморити,
Док под собом коња не озноји;
А кад ђогат под њиме сустане,
Он се онда ев' у град поврати,
Ђога сјаше, дората узјаше,
Па изгони дора на капију,
Све једнако Милош сјече Турке,
Јер се Милош не зна уморити.
С другу страну-оа доњу капију
Излијеће Бакал Милосаве
На јагрзу коњу великоме,
Па сијеће Турке око града,
Ту се Бакал не зна уморити,
Већ разгони Турке око града,
Док под собом коња не умори;
Кад јагрза у пјену учини,
Тад се с коњем он у град поврати,
С оног сјаше, а другог узјаше,
Па једнако он разгони Турке?
Ко ће сили Бож'јој одољети?
Кол' побити све цареве Турке?
Све једнако бојак без престанка:
Нити знаду, кад им данак прође,
Данак прође, кад ли ноћца дође,
Све једнако борба од пушака.
Дан четврти кад је освануо,
Ев' пошета Богићевић Анто
По Лозници по бедену граду;
Анто гледа свуда око града,
Јесу л' Турци ишто узмакнули;
Турци нису ништа узмакнули,
Већ се граду ближе примакнули'
Кад то виђе Богићевић Анто,
Препаде се Богићевић Анто,
Па процвиље из грла бијела,
Цвили Анто како љута гуја,
Како љута гуја под каменом,
Цвили Анто: „Јаој моја мајко!
„Мили Боже! Што ли ћу ти јако?
„Сад ће Турци Лозницу узети,
„Ми Војводе главе погубити,

„Сиротиња муке допаднути;
„Ја не жалим нит' се тога страшим,
„Ми Војводе што би изгинули,
„Али што ће наше јадне душе?
„Душе не ће виђет' Бож'јег лица:
„Сиротиња с нас муке допада."
Ту му дође Поцерац Милошу,
Крвава му сабља до балчака
И десница до рамена рука,
Сијекући око града Турке,
Милош тјеши Богићевић-Анту:
„Ја мој брате, Богићевић-Анто!
„Немој тужит', не плаши Србова,
„Еда Бога и Богородице!
„Како смо се побили с Турцима,
„Ево има шест година дана,
„Ђе гођ смо се с Турцим' ударили.
„Свагђе јесмо Турке разбијали:
„Добре коње у срму облисмо,
„У скерлет се чоху обукосмо,
„Све од Турак' што смо добивали;
„Еда и сад Турке разбијемо,
„Од Турака шићар добијемо!"
Ал' бесједи Богићевић Анто:
„А мој брате, Поцерац Милошу!
„До сад смо се с Турцим' ударали,
„Кад на Турке огањ оборимо.
„Одмах почну Турци узмицати,
„А сад Турци узмакнути неће;
„Је ли бојак три бијела даца?
„Је ли ово ватра без престанка?
„Ништа Турци узмакнути не ће,
„Већ се ближе прикучују граду,
„На Лозницу нагло ударају:
„Сад ће Турци Лозницу отети,
„Ми војводе главе погубити,
„Сиротиња муке допаднути.
„Слатки Боже! што ли ћу ти јако?"
Ал' ето ти Бакал Милосава,
Крвава му сабља до балчака
И десница до рамена рука,
Сијекући око града Турке,
Бакал кара обје војеводе!
„Не будал'те, двије војеводе!
„Ил' сте луди, ил сте се препали?
„Што се' болан, 'нако не владате,
„Ко су с' старе војводе владале?
„Ђе је вама дивит и хартија?
„Што ви ситну књигу не пишете.
„Не пишите, па је не шаљете
„Б'јелу Шапцу, Лазаревић Луки
„Команданту од Шапца бијела,
„Нек вам даде индат у Лозницу?
„Другу пиште, Чупићу пошљите,
„Трећу пиш'те шеру Парашници
„Голом сину Зеки буљубаши
„Та они су на гласу јунаци
Њих се боје све Турци Бошњаци;
„Ако нама од њих помоћ дође
„Нека знате разбићемо Турке."
Кад то чуо Богићевић Анто,
Та онда се пера осјетио.
Узе Анто перо и хартију,
Дркћу руке, писати не може,
Веће даде Поцерцу Милошу:
„Нај ти, побро, Поцерац Милошу!
„Нај ти, побро, перо и хартију,
„Књигу пиши, је ћу говорити."
Узе Милош дивит и хартију,
Милош пише, а говори Анто,
Вако Анто у књизи говори:
„Господару, Лазаревић Луко!
„Ја из Шапца Српски коменданте!
„Или чујеш, болан, ил' не чује

„Или за нас хајеш, ил' не хајеш?
„На Лозницу Турци ударили
„И прве нам шанце освојили
„И по њима адет поставили
(По бедену уд'рили барјаке),
„И у њима амаз проучили,
„А Лозницу града опасали;
„Нагло Турци на град ударају
„За беден се рукам' приватају
„Лозница се из темеља креће,
„Хоће Турци Лозницу узети.
„Да ти видиш, Лазаревић Луко
„Ја каква је сила у Турака!
„И какви су коњи у Турака!
„Још да Турци пију рујно вино,
„Рујно вино јал' бистру ракију,
„Би иагнали своје добре коње
„Би Лозници на беден скакали;
„Ал' не пију вина ни ракије.
„Па уздама коње пометају.
„Дај нам индат до нејеље пр̏ве,
„Ако ли нам не дадеш индата,
„А индата до нејење прве,
„Када буде у свету нејељу,
„Ја ћу Турцим' предати Лозницу
„Бранити се више не можемо."
„Оде књига Шапцу бијеломе,
Учи књигу Лазаревић Луко,
Учи књигу, грозне сузе лије;
Другу Луко на кољену пише,
Те је шаље бијелој Лозници,
А на руке Богићевић-Анти
И свом побри Бакал-Милосаву
И Милошу, крилу од Поцерја:
„Чујете ли, до три војеводе!
„Браните се не дајте Лозници
„Ја у Турке у проклете руке,
„Не дај града без велика јада,
„Без пројева крви од Србина;
„Неће проћи три бијела дана,
„Стићи ће вам помоћ са свих страна,
„Вијећете јада од Турака"
Оде књига бијелој Лозници.

Оде Луко друге књиге писат':
Прву пише, шаље у Љешницу
Ев' из Борка Симеуну кнезу:
„Симеуне, Биоградски кнеже!
„Не распусти Бијоградске војске,
„У Љешници дочекаћеш мене:
Лозница нам у невољи цвили,
„Ваља дават' индат у Лозницу
„И Србињске избављати душе
„Од Турака и нечисте руке.
Другу пише, те Чупићу шаље:
„О Чупићу, змају из Ноћаја!
„Војску купи, хајде у Љешницу,
„Лозница нам у невољи цвили."
Трећу пише, шаље Парашници,
Голом сину, Зеки Буљубаши
„Голи сине, буљубаша Зеко!
„Дед' устани и голаће крени,
„Да си брзо у бјелу Љешницу,
„Лозница нам у невољи цвили."
Трећу пише, те Катићу шаље:
„О војводе, Катић Симеуне!
„Деде крени твоје Прекодринце
„Ти си џаба господство добио,
„Сад ћ' у тебе срећу окушати:
„Да си брзо у Љешницу бјелу
„Лозница нам у невољи цвили
„Онђе ћу те виђет' код Лозницe,
„Онђе ћу ти љебац поклонити."
Кад Чупићу ситна књига дође,
Чупић учи, грозне сузе лије,
Главом маше, зубима шкргуће,
Јер је Чупић тешко обољео,
И тешка га болест обрвала,
Па се коња држати не може.
Викну Чупић слуге и дворане:
„Чујете ли моје верне слуге!
„Трч'те боље по богатој мачви,
„Поздравите моје буљубаше:
„Побра Луку, Јосиповић Перу,
„С Богатића Ковић Михаила,
„А од Дрине Бјелић-Игњатију,
„И поздрав'те Срдана Илију;

„Моји момци, лави одабрани!
„Јаш'те коње, хајте у Љешницу
„Војску куп'те по богатој Мачви,
„Хајте листом у Љешницу б'јелу:
„Лозница нам у невољи цвили."
„Буљубаше кад чуше Чупића,
Сви скочише на ноге јуначке,
И по Мачви војску покупише,
Без Чупића лавови одоше,
Луко купи око себе војску
Ја по Шапцу и около Шапца,
По Посављу око воде Саве,
По Тамнави и по Поцерини;
На мах Луко покупио војску.
У Љешницу шанцу дојездише
Једног сата а једног минута,
Поглавице уједно дођоше
У по с' ноћи онђе састадоше.
Једнако је бојак на Лозници:
Пушке праште а топови гуде,
Испод неба лијећу лубарде:
Све баљемез баљемеза виче,
А лубарда лубарду дозива.
Ту Србињи спавати не могу:
Уста Луко, пође по логору,
Па он себе зове поглавице!
„Чујете ли, Српске поглавице!
„И ви браћо, мали и велики!
„Послушајте, што ћу бесједити
„Ако Бог да и Богородица,
„Те се сјутра с Турцим' ударимо,
„Деде, браћо, да се не издамо:
„Ко издао, издало га љето!
„Бијело му жито не родило!
„Стара њега мајка не виђела!
„Њим се мила сестра не заклела!
„Јоште, браћо, да вам ово кажем:
„Који би што у боју добио,
„Да добије везирево благо,
„Нека другу не даде исета,
„Проклет био, ко од њег' искао
Свако себе нек шићара тражи.
„Хајте браћо, бијелој Лозници.
„Оно ј' тежак бојак без престанка."
То рекоше на ноге скочише,
Сви коњици коње посједоше,
А пјешаци пушке докопоше;
Све с' коњици по два поређаше,
А пјешаци по два загрлише;
Поглавице напријед пођоше.
Из Љешнице у по ноћи пошли
Па на Јадар воду ударише,
Док Србињи Јадар пребродише,
Први Србљи у Руњане дошли,
Још последни Јадар прелажаху,
У Руњаним' ишчекат се хоће
Код студене воде Теферича
У Руњанским зеленим шљивицим
Ту по ладу попадала војска:
Ко с' угриј'о водом с' разлађује
Ко је жедан ладну воду пије,
Ко иодицу ко љуту ракију;
Пјешадија у пушке загледа,
А коњици колане притежу,
На Лозницу попријеко гледе.
Опет Луко пође по логору,
Стаде Луко разређиват' војску,
Куд ће који ударит' поглавара,
'Вако рече Лазаревић Луко:
„О из Борка кнеже Симеуне!
„Ти удари јунак од Истока,
„Од истока са својега сента,
„Уза Штиру, уз воду студену;
„А бимбаша Катић Симеуне!
„Ти удари пољем до Липнице,
„Ту ћ' у тебе срећу окушати.
„Голи сине, Зеко буљубаша!
„Добро чувај брда и Гучева,
„Утећи ће у планину Турци;
„А ја одо с мојом кумпанијом
„Од куда су понајтјешњи кланци,

,Од Запада покрај воде Дрине.
„Ви Мачванске чујте буљубаше!
„Чупићеви лави изабрани!
„Кад Чупића међу вама нема,
Ви хоћете друмом ударити,
„Ево друмом најнапред на Турке:
„Ви најприје заметните кавгу,
„Нека буде сваколика кавга
„На онога Срдана Илију,
„И нек буде срећа Срданова“.
То рекоше, па се посулише,
Сваки своју страну разматраше;
Ал’ је мука на бој ударити.
Турци бију једнако Лозницу,
Три војводе по Лозници оде,
Ев’ погледа Милош у Руњане,
Милош најпре Србе опазио,
Па дозивље Богићевић-Анту:
„Побратиме Богићевић Анто!
„Кака ј’ војске по брдим’ Руњанским?
„Ако оно Турцим’ индат иде,
„И још оно буде Турска војска,
„Нико неће остат’ од Србина,
„Српска ће се св’јећа утрнути;
„Ако л’ оно буде Српска војска,
„Тере нама сада индат стигне,
„Сад ћеш вијет’ јада од Турака,
„Деде узми дурбин од биљура,
„Не би л’ војску на дурбин познао.“
Узе Анто дурбин од биљура,
У шљивике Руњанске погледа,
И познаде, да је српска војска,
И познаде Лазаревић Луку;
А кад позна Богићевић Анта,
Он казује Милошу Поцерцу:
„О Милошу! нама индат дође!
„Ено Луке славна комендата.“
Онда рече Поцерац Милошу:
„Побратиме, Богићевић Анто!
„Ти обуци све турске хаљине,
„И ти узми три, четири друга,
„Кроз Турску се војску прокрадите,
„Па идите у Руњанске башче:
„Ако Србља буде са јабане,
„Та не знаду од куд уд’рит’ваља,
„Ваља тебе уредити војску“.
Кад то чуо Богићевић Анто,
Узе Анто три, четири друга,
Обукоше све турске хаљине,
Па на добре коње посједоше,
Кроз турску се војску прокрадоше
И одоше баш прид српску војску.
Кад с’ машише брда Руњанскога,
Од Турака нико их не виђе,
Разма један паше Али-паша;
Али-паша Турцим’ бесједио;
„Јењичари, моја ђецо драга!
„Ен’ утече градска поглавица,
„Од Лознице Богићевић Анто,
„Јал’ утече, јал’ по индат оде:
„Сад јуришом хајте на Лозницу,
„Готова је бијела Лозница“
А кад, болан, Турци алакнуше
И Лозницу града опасаше
Туку града са четири стране:
С једне стране топовима туку,
С друге стране бојним лубардама,
С треће стране лагум поткопаше,
А с четврте јуриш без престанка
Трчи Милош по Лозници граду,
Оно себе Србадију рабри:
„Не бојте се, Србљи, браћо драга!
„Пушке пун’те а туците Турке
„Сад ће нама лијеп индат стићи
„Вићећете јада од Турака“.
Какав огањ гори на Лозници,
Црвен пламен до неба свезали.

Дође Анто српскоме логору,
Опази га Лазаревић Луко,
Пред Анту је Луко потрчао,
Са Антом се у образ пољуби,
Немају се кад за здравље питат',
Веће рече Лазаревић Луко:
„Како ј' брате Анто, у Лозници?“
Анто проли сузе низ образе,
Антонија нема шта казиват':
„Видиш, Луко, Како ј' у Лозници!
„Сад су Турци ушли у Лозницу,
„Па се сада кољу по Лозници,
„Већ потец'те ако Бога знате!“
Онда Луко викну поглавице:
„А Србињи! свак на своју страну.“
Па коњици коње посједоше,
А пјешаци пушке загрлише,
Па Лозници граду потекоше,
Најнапријед Срдане Илија,
И пред њима Пурко барјактару,
Он пјешице свилен барјак носи,
Барјак носи, војсци калаузи,
А Илија за њим на ђогату.
Најпре Турци виђеше Илију
И пред њиме Пурка барјактара,
Па се Турци тада препадоше,
Кад Илију за собом виђеше,
Па се Турци натраг окренуше,
Не би л' како узбили Илију,
На Илију огањ оборише;
Ал' Илија успрагнути не шће,
Већ подвикну к'о да пије вино,
Па на Турке јуриш учинио;
Са сви страна Србљи ударише.
Једнолико сложно ударише,
И на Турке огањ оборише,
Ка'но грозна киша из облака,
Тако с' просу пушка од Србаља,
Кад то виђе Поцерац Милошу,
Он на граду отворио врата,
Па из града јуриш учинио,
Са свих страна забунише Турке.
Боже мили и Богородице!
Кад се двије ударише војске,
Једно Српска, а друго је Турска
Стоји цика тананих пушака,
Стоји јаук рањених јунака;
Ето гребу мачи гребештаци,
Ев' шкргућу кости од јунака;
Јека стоји убојних топова,
Земља јечи, ведро небо звечи,
А све зељош зељоша дозива,
Виш' њих јарко помрчало сунце
Од онога праха и олова.
Турци даше плећа, побјегоше
Дрини води ладној на обалу:
Ето паше на ноге скочише,
А на добре коње посједоше,
Дрини води ладној утекоше;
Оставише убојне топове
И џебану, што је за потребе,
И бубњари бубњеве бацише,
И свирачи свирале бацише,
Побацише зиле и борије,
Погубише ситна ћеманета.
Мили Бого, чуда големога!
Да се коме чуда нагледати,
Како Српске сабље сијевају,
Мртве Турске главе зијевају!
Те не оста Србљин у дружини,
Који Турске не одс'јече главе.
Што Турака од сабље утече.
На Дрину их воду наћераше.
Колико је Дрина вода ладна,
А на њојзи нигђе брода нема,
Ту је Турчин тада пребродио,
Ђе је који доспјети могао.
Преко Дрине мало ко и пријеђе,
Камо чуда што у Дрини оста!
Дрина вода не тражи тефтера,
Веће ждере без броја јунаке,
Бого мили и Богородице!
Од како је постала Лозница,

Нису љепше Срби задобили,
Него тада, кад разбише Турке.
Од Турака шићар задобише
Ова пјесма свјема Србињима
Од мен' пјесма, а од Бога
здравље!

После ослобођења Лознице и прогнања Турака преко Дрине, Јаков Ненадовић одпусти већу част војинства кућама, да своје послове посвршавају. Но кад се од једанпут 24. јула на Дрини ставе 18.000 Турака, онда Јаков са своји 6.000 Срба постави се спрам Лознице, и позове најскорије одпуштене војнике на окуп, да би препречио прелазак турске војске преко Дрине у Србију. Но Турци добију јошт 5.000 Турака ое Сулејман-Паше скадарског у помоћ, али ипак, не удере на Србе, јер босански Везир, бојао се је напада Француза и Аустријанаца, а и Бошњаци нису имали веру у Везиру, држали су да је он потајно Србима наклоњен, и тако су се многи и кућама разилазили.

Ибраим-Паша гувернер босански, 3. августа удари барјак код Травника и Босанце позове на Дрину. Но опет многи капетани и бегови не пођу за везиром, јер не беху склони војевати, бојали су се ипак Аустријанаца и Француза, тако, док су се једни били скупили, други су се разишли, из ког узроки Везир није могао ништа тако важно предузети; до у вече 15. августа, што се само обали дринској прекучи са војском, но Срби живо из пушака и топова опале и одбију га.

Диван у Отамболу био је незадовољан са поступком Бошњака; па изда налог Везиру, да објави свима капетанима и Беговима, да се Порта налази у дружби са Француском и Аустријом, и да ће сваки онај, који би се устезао да на војну пође, вубиом удављен бити. На то похите сви, војни тој противни, капетани и бегови и број турски војника на Дрини у почетку септембра до 25.000 нарасте. Сад Паша стане се хвалити, када пређе Дрину да се неће пре уставити, докле не узме Шабац, Београд е Смедерево. Овом зарицању пашином и сами су се Турци смејали, и имали су право, јербо, при свој тој сили турској, паша је само кретање чинио, па не пређе ни Дрину. Србима омр-

зне чекање, што Турци не прелазе да се бију, па се стану неки и разилазити, а неки образују и ајдучке чете око Старог-Влаха, противу који Јаков Ненадовић пошље Милоша Обреновића, који их опколи и потуче. *И овде се Милош први пут као поглавица у гоњењу ајдука покаже и рањен буде**)

Док су босански Турци овако на западу мутљали поред Дрине, а Срби на опрезу једнако били, дотле сојузници на источној страни Србије и поред Тимока једнако су бој са Турцима били. После заузећа Брзе-Паланке на Дунаву и Прахова, генерал Цукатов обсади Неготин, који му се по дугој обсади 26. септембра преда, и он са 3.000 Руса стани се јужно на Тимоку. Полковник Звиленев са 1.200 Руса са Србима оде Кладову (Фетисламу) и ојача обсаду Фетислама под Петром Добрњцем, гди им Турци Град на крају септембра предаду и пет стотина Турака оружје положи, који буду отпуштени под условом да за годину дана противу Срба и Руса не војују. У граду нађу 21 топ и 6 барјака. Полковник Орурк са 3.000 које Руса које Срба, под управом Танасија Чарапића, — будући се је Миленко разболео, и у Пореч отишо — и са Вељком 2.000 људи оду покрај Тимока Гургусовцу. Одакле су преко Тимока по кат-кад у Бугарску са козацима полковника Никића упадали, и на турске обкопе код Брегова нападали, но су сузбијати бивали, покле напослетку Брегово Генерал Зас тек 6, окт. на јуриш узме; гди 1.500 Турака исечени и 100 заробљени буду. И овим тога Срби добију 3 топа и 7 барјака. За време обсада и отимања ови места од Турака, било је на југу крвава бојева. 13.000 Арнаута нападну изненадно на Крушевац, заузму га, многа села попале, поробе, и житеље у робство одведу. Кара-Ђорђе од Делиграда пређе Мораву, удари на Арнауте, разбије их и од Крушевца отера, гди једног пашу са 1.100 Турака зароби и све исече. А и Срби изгубе 1.500 пешака и 900 коњаника. Но Турци опет навале на Србе, гди после жестоког боја буду тако Арнаути разбијени, да које куд по шумама разбегну се. Оставе на бојном пољу

*) Србија и Русија Нил. Попов. стр. 79.

2.000 мртвих и 11 топова, но и Срба 1.000 мртви падне.*) Сераскер Рушид-Паша, кад чује за овај пораз Турака, крене се из Ниша на Мораву преко Крушевца са 30.000 војника. Кара-Ђорђе се од Крушевца повуче преко Мораве и у Јасици обкопима утврди. Овај паша био је врло опасан, јер је радио друкчије него остале паше што су биле пре њега. Није он хтео ударити на Делиград, који је пређашњим пашама задавао толики посао; код Делиграда остави нешто војске да га привидно напада. А он потегне Крушевцу, где је прелазећи земљу опустошаво; и на Јасици одпочне бој са Србима, које је трајао седам сати, где Турци сузбијени Крушевцу буду, који су предео тај ужасно опустошавали, и у народ ушав је био стра, да је бегао куд је који могао и крио се по шумама, па већа част војника крушевачког округа са Левчанима оставе шанчеве и разиђу се да своје жене и децу спасавају, где се та страва почне примицати и крагујевачкој нахији, те се и Крагујевчани, коју су бранили Делиград, стану бргнути о својим кућама. Кад то види Кара-Ђорђе, и сам се забрине да не буде опет као прошле године, па пише Петру Добрињцу и препоручује му овако: *„Да дођеш са целим народом што је код тебе, или да склониш Русе да они пошљу које одељење од своје војске. Или једно, или друго! А брже боље ма које! Јер кад пропадне све амо, шта ће нам онда Кладово помоћи. Не чекај другога писма, него одма час пре полази, па потрчи и дању и ноћу. Сад до тога стоји све.“***)

На то Цукато није оклевао ни часа, него пошље одма 3.000 Руса и пред њима полковника Орурка, кога је Вељко спроводио. Он га поведе Тимоком кроз планине и кршеве, та тако ударе на Бању, коју је желио успут да је узме, из које су га Турци прошле године истерали. Кад се Бањи прикуче, у којој су се били 400 Турака са једним пашом обкопали, а пред обкопима стајала је турска коњица, Гроф Орурк пошље на њих волинске улане и козаке, а Ладошку чету упути, те заузме брдо, које је с леђа Града. Улани

*) Истор. Пав. Јовановића стр. 70.

*) Историја Ранкеа стр. 168.

и козака разбију турске коњанике, а Ладошци заузму брег, одакле одма јурише на први шанац, у ком је било 400 Турака с једним топом; шанац отму на јуриш за по сата, и сви Турци побијени буду, осим њих 90 са пашом што остану живи, које Орурк одпусти под тим условом; да, овога рата више противу Руса и Срба не војују. Од стране Руса и Срба погине 126 људи; овај је бој могао бити 22. или 23. августа, сад гроф Орурк и Вељко крену се из Баље и преко Делиграда похитају са војском, и испод града Сталаћа, гди се Бинча и српска Морава састаје, Мораву пређу, и у варваринском пољу до саме Мораве улогоре се, пошто неколико козака у помоћ Кара-Ђорђу к Јасики пошље, као подпору за одступање Срба. Ту су већ по наредби Кара-Ђорђевој неки шанчеви ископати, а неки се одпочели копати, да даду одпор Турцима, гди и гроф Орурк увиди, да је особито добра позиција, па нареди те се још један шанац уза саму леву обалу Мораве са бока за 1.000 људи и за 8 топова ископа. Пре него што ће гроф Орурк у Варварин са војском доћи Мехмед Рушид-Паша нападао је једнако на Кара-Ђорђија, који је жесток одпор Турцима давао, и прелазак преко Мораве отежавао, но кад једно турско оделење 30. августа мало ниже испод Јасике прелазити стане на леву обалу српске Мораве, које је смерало да одсече пут српској војски од Варварина; Кара-Ђорђе увиди ту турску намеру, па се полако повлачити стане између две врло стрмените високе велико шумнате клисуре-косе, с леве и десне стране српске Мораве протежуће се до Варварина. поред које теснацем (дефилеом) врло неугодан пут са леве стране поред Мораве, Варваринском пољу води, гди се на самом изласку — грлу дефилеа и Мораве Варваринско поље налази, и тако повлачећи се без икакове штете, по тој врлети, приспе у Варварин, и ту се са целом руском војском под Орурком сједини и за одсудни бој спреми. Турска војска ишла је само у редовима, јер друкчије није могла, ишла је полако, али узастопце тим кланцем моравским за српском војском, и кад једанпут сва из тог теснаца у Варварин-

ско поље, где је српска и руска војска ушанчила се и очекивала Турке, изиђе, и пред самим грлом тог теснаца војска се турска у бојни ред постави, Рушид-Паши то као беше мило, кад види пространу равницу, па говораше Турцима: *„Све се тужисте, на Србе, да се не можете с њима нигде у пољу да десите. Ето вам поља, ето вам Срба! Де се покажите да ли сте вредни да једете царски хлеб.“* И тако он 6 септембра удари на Србе и Русе. По заповести Кара-Ђорђа и грофа Орурка, Срби пусте нападајуће Турке, те се близу шанчева прикуче, па онда живу ватру из пушака и топова на Турке оспу, битка се одпочне жестока и крвава, која је цео дан трајала. Турци су нападали као бесомучни, но испадом Срба и Руса из шанчева Турци буду са великом штетом сузбијени натраг, гди им тог дана Срби отму 7 барјака. Рушид-паша кад види, како се Срби сојужени са Русима лавовски боре, побоја се и увече тога дана отпочне копати шанац спрам грла кланачког, и за нови нападај приправљати се. А и Срби спремали су се да боље дочекају Турке. Рушид-Паша 10 септембра са свом својом силом, која му је придошла, опет удари на ушанчене Србе, кога су Срби и Руси са жестоком ватром одбијали, но после трећег јуриша сам паша одступи, увери се да Србе из шанчева добро уређени избацити и победити не може! И поплаши се, да му Срби не дођу од Јасике одкуд за леђа, и теснац затворе, одакле не би могао ни један Турчин главе изнети,*) па тог вечера, крадом, остави Варварин, провуче војску кроз кланац, пређе Мораву код Јасике, и преко Крушевца се као опарен врати у Ниш.

У овом боју многи тврде, а и Петар Радовановић у „Војне Срба са Турцима,“ на стр. 32. да је било 70.000 Турака под Рушид-Пашом, са 22 топа и 4 кумбаре; а српске војске само 12.000 са 3.000 Руса и 18 топова. Војском српском управљао је Кара-Ђорђе, под чијом су управом били: Ајдук Вељко, Младен, Милан, Станоје Главаш,

---

*) И заиста то би могло лако бити, да су Срби имали више војске, да нешто одвојити могу, да у повратку Турака теснац засеку и затворе, сви би Турци могли изгинути у кланцу. К. Н. Н.

и многе друге војводе. А руском војском управљао је гроф Орурк. У овој битки погинуло је преко 1000 Турака. А Срба 70 пешака и 10 коњаника. Руса 7 пешака, 12 козака и један штабс-официр, сестрић грофа Орурка, а и Вељко је рањен у десну руку био. А Курсула, као јунак над јунацима, највеће је јунаштво показао.

Ова је варваринска битка била врло одсудна за опстанак Србије. Зато се све војводе, који је њих ту до 18 било, договоре, или да задржу ту Турке да даље не продру или да сви изгину. Па замоле Кара-Ђорђа да се из ове битке удали, бојећи се да не би и он у борби од Турака пао; рекне му: *„Господару! Ми те сви молимо да се на страну уклониш из овога боја, јер је мноштво Турака а нас мало, па ако нас Турци разбију и ми изгинемо. Народ ће се опет око тебе скупити, и ти ћеш наћи друго војводе, и земљу одржати. Али ако би нас с тобом Турци разбили и ти погинуо, онда се народ нема око кога скупљати, и све би прсло и пропало.“* Кара-Ђорђе им одговори: *„Које куде, видим да је велика турска сила и дописна је тако, али ће војска мислити да се бојим Турака, па ће се поплашити, и онда може зло бити.“* — Неће господару, одговоре војводе, ми ћемо их јуначити. Но кад му то и гроф Орурк по жељи и молби војвода саветова, рекне: *„Господар Ђорђе! Ако Турци буду јачи, боље је да разбију самога мене него и мене и тебе.* И онда он одобри да се из битке удали.*) — Кара-Ђорђе расположи војску, изда заповест, па се пред битку на једно брдашце са северне стране, на сто хвати од десног крила српске војске, испење, одакле је цела борба преглед имала. Турци први на Србе ударе, борба се одпочне, и кад трећи турски топ пуче, Кара-Ђорђе расматрајући рече: *„Ене по души их турској.“* — Не могаше се уздржати, за мали часак сђети низ брдо у војску; управу над војском предузме, и по дугој крвавој борби Срби Турке одбију.

Овде држимо да је вредно о положају места, где су се битке збивале, као важно за студију стручњака штогод

*) Правит. Совет од Вука стр. 43.

навести; па и чинимо. Јасика село, лежи северно спрам Крушевца три четврти сата удаљена; поред саме леве обале српске Мораве; и један непун сат по више грла од теснаца, који је између две високе непреходиме оштрог гребена планине. Од који једна зове се Мојсиње планина, која се протеже са источно-јужне стране у дужини од 4 сата, а у главном почевши од ман. св. Нестора, који је на четврт сата од Ђуниса, и један сат од Делиграда на десној обали Мораве, а левој од Ђуниса, па све поред Мораве, гди јој Крушевац спрам ребара на левој страни остаје, па преко исте даље тај планински ланац северу пружа се, из ког једна грана планине шири се и иде северо-истоку низ Мораву, и гребен јој пролази вр' села Варварина, и заласује од севера поље варваринско. Кроз просек те планине води теснац од Јасике до Варварина у дужини два сата. Кроз који српска Морава од запада к' северо-истоку протиче, и поред које левом обалом води пут у поље варваринско. На ком се једва двоја кола размимоћи могу. На излазу тог кланца састају се и уједињавају обе Мораве, гди њихово спојење сачињава један оштар угао. На ког висини постоје још развалине града Сталаћа, испод ког одма до обале уједињене велике Мораве протеже се поље варваринско, на ком су постројени шанчеви и битка била.

Док је Кара-Ђорђе бој био са Рушид-Пашом на Варварину, силна се босанска војска од 40.000 Турака под босанским везиром слегла на Дрину. Кара-Ђорђе кад извештен буде, говорио је сам да није никад запао у гору тескобу него тад. Па заиште наново помоћи од Петра Добрњца, који се је једнако бавио у Крајини и око Кладова: *„Не оклевај ни минута — писао је Кара-Ђорђе — сваки минут вреди; и до тога је јако стало, хоће ли на минут раније на Дрину отићи.“*

Но срећа послужи Србима, те Рушид-Паша одма буде сузбијен, и у Турску оде. И тако Србима одрешене буду руке, да са Мораве могу кренути већи део војске на Дрину. Сад Кара-Ђорђе остави нуждан број војске у крушевачком округу спрам Албаније, па се онда крене са свом осталом војском, графом Орурком и Русима у Делиграду; и ту у

шанчевима остави потребан број војника, да од Ниша одбивају Турке, — ако би ударили. А и Руси ту заостану да бране ту покрајину. Кара-Ђорђе и одатле уза се узме крагујевачку, смедеревску, грочанску и београдску војску и граф Орурк преда му неколико стотина Козака под командом полковника Никића, па се брзо крене за на Дрину. А и сам гроф Орурк пођe се Кара-Ђорђем до Тополе, одатле оде у Београд, па се врати натраг својој војски у Делиград.

Докле је Кара-Ђорђе идући Дрини прекупљао војску Босански везир на три места пређе Дрину, и то: код Зворника, Лознице и Црне-Баре, па се на сва три места ушанче, па онда једна војска од Зворника пође Ваљеву арата, села палити и пустошити; друга од Црне-Баре пође по Мачви, а трећа обколи и у Муасери Лозницу, у којој се војвода Анта Богићевић са 1 200 Срба у обкопи налазио, па је из топова и кумбара са свију страна оспе тући; 12 дана издржали су Срби жестоку обсадну ватру, докле Кара-Ђорђе не стигне од Мораве са војском, те их ослободи.

Кара-Ђорђе са војском од Мораве 4. октобра у вече дође к' Дрини, и своје војинство са Јакова Ненадовића и Луке Лазаревића војском сједини, војску распореди како и гди треба, па се онда прекупи близу Турака на по сата, и те ноћи у тишини, да Турци ни приметили нису, спрам турски шанчева, — шанчеве подигне.

Сутра дан 5. октобра кад виде Турци србске обкопе, изненаду се, па одма пођу да на Србе ударе, Срби им изађу на сусрет и жестоко се са Турцима на пољу Тичару побију, гди Срби Турке надбију, и у њихове шанчеве стерају; Кара-Ђорђе са Србима, Никићем и Козацима продре и у лозничке шанчеве, у којима су Турци Лозницу у муаселу држали, гди много Турака побије, растера, а неке и преко Дрине претера, и Србе са Богићевићем обсаде ослободи. Па се онда окрене противу главне турске војске, која је у шанчевима поред Дрине у Црној-Бари била, и те ноћи јошт нове шанчеве ближе Турака подигне; и сутра

дан рано 6. октобра, *на светога Тому*, изиђу из шанчева обе војске и србска и турска, те се из топова и пушака страшно побију, та крвава битка трајала је непрекидно 8 сати, и на послетку пред вече измешају се Срби и Турци, гди су се тако два сата секући и крвавећи борили. — Кара-Ђорђе у свом писму од 8. октомбра војводама на дојњем Тимоку у Крајини писатог, о овом боју између прочег овако каже: „*Није било другчије — говори Кара-Ђорђе — но смо се измешали, те се пуно два сата са сабљама и ножевима клали! — Ту изгибе много Турака, и одсекосмо много турски глава; њи је трипут више но наши изгинуло; жешћега боја није никад било; наша је победа!*“ — У овом главном боју код Црне-Баре и на пољу *Тичару* погинуло је 2.800 Турака и Паша од Сребрнице, са много турски бегова и капетана. А и од Срба пало је за дивно чудо 121 мртав и 178 рањени;*) међу којима 6 козака буде мртви и 12 рањени, а и сам полковник Никић буде у ногу рањен. Овде су се српске војводе тако јуначки бориле, да су под сваким по три коња погинула. И многе су војводе ране задобили, као: *Лука Лазаревић, Стојан Чупић, Лазар Мутап, Цинцар Јанко, Капетан Милисав* и многе друге старешине, буљубаше и капетани буду рањени.

Док су се овде сви Срби на десној обали дојње Дрине овако борили, дотле Петар Молер на горњој Дрини пређе више Зворника на леву обалу Дрине у Босну, многа села попали, многе Бошњаке зароби и пашу Видајића убије. Босански везир кад види тақови његов пораз, не падне му више на памет да на Србе удара, него нагло пређе на леву обалу Дрине у Босну. Па и српска војска пређе одма брже боље за њим у потеру. Кад Босанци то виде, забрину се за своју домовину и на иљаде разиђу се својим кућама. Везир остане најпосле само са неколико бегова и спахија; па у тој нужди пошље одма Кара-

*) Овако каже сам Кара-Ђорђе у писму свом војводама писатог 8. октобра 1810. год. у Лозници. Види Вуков Совет од стр. 45 до 47. А Ранке у историји на стр. 168—170. вели, да је 800 Срба тад погинуло! Веровање поклања се писму Кара-Ђорђевом. Даље, о овом боју на Лозници и Тичару врло је важно прочитати С. Милутиновића Србијанку час IV од стр. 23—34.

Ђорђу своје посланике, с киме мир уговори и обвежу се обе стране, да неће ове зиме прелазити Дрину и кавге заметати. И тако се сва српска војска из Босне у Србију преко Дрине врати.

Кара-Ђорђе свом обалом дринском постави страже под управом Анте Богићевића. И о свему овоме извести графа Орурка, који је се у Делиграду бавио, неки број војника одпусти кућама, а осталу сву војску из дојњи крајева Србије пошље да подкрепи Делиградску и Моравску војску. Па онда оде у Тополу. А полковник Никић са козацима оде у Ваљево, где је и зимовао.

Кад се са Дрине врати српска војска на Делиград, и оснажи Моравску војску, Граф Орурк остави Делиград и крене се за Крајину. Успут удари на Гургусовац, који је био још у турским рукама; кад до њега 4. новембра дође, а и друга руска војска генерала Заса са Тимока приспе, прикучи се Граду; турски коњаници излете пред њу, и она их разбије; па одма опседне утврђење, и стане га из 18 топова тући. Ноћу Турци учине испад, да би се пробили; али буду узбијени. Други дан Орурк скупи на једно место 12 топова, и стане тући у једну тачку, да провали зид и брешу начини, а нареди, да се спреми за јуриш. Наскоро кула и један део зида падне. Одређена за јуриш чета флигел-ађутанта Заса пође напред. Турци се поплаше, пусте се у договоре, и предаду са условом, да се пропусте кућама без оружја, гди тако и буде. Ту у гарнизону било је 800 Турака. Утврђење, са 4 топа и са свим што је унутра нађено, предаду Руси Србима. С покорењем Гургусовца отргла су се од Турака два среза, у којима је било више од 80 села, која су дотле зависила од Турчина, који је био као старешина у Гургусовцу. Одатле граф Орурк са руском војском оде низ Тимок у Крајину, па и у Влашку пређе.

Међутим почело се о миру између Руса и Турака пословати, о чему генерал Зукатов извести Кара-Ђорђа, и желећи се с њим лично видити, пише му да војинство, које је Нишу пошло, обустави, али да не распусти, па и сам у Прахово да дође. Вожд узме 2000 коњаника са со-

бом и оде у Прахово. Ту му предложи граф Зукатов од стране главно-командујућег графа Каменског, *да прими Леонтија и Недобу;* но Вожд му на то одговори: *„да побегавшој преварсној браћи Србима прашта, и прима их натраг; што се пак тиче Митрополита Леонтија и Недобе њему да их не преставља, нити о њима да што говори.“* Совет у то време закључи, да се Русији благодари за помоћ, коју је она Србима ове 1810 године дала; такође да се у Србију нешто руске војске иште, па прате Милана Обреновића 17. новембра главнокомандујућем графу Каменском у Букурешт, који ће му за учињену помоћ благодарити, и у име Совета нешто војинства искати од Русије, да у Србију пошље. — Милан, који је испрва Вожду Кара-Ђорђу увек велики пријатељ био, и свог секретара Војновића шиљао из Букурешта, и писмено Вожду јављао како се ствар находи; постане сад непријатељ, и стане се споразумевати са Миленком, Петром и другима, који су противу Вожда-Кара-Ђорђа ишли. Почне противу Вожда и мислити и радити; Војновић дозна и Вожду искаже; но кад се Војновић у Букурешт натраг врати, Милан се разболе и 29. декембра о. г умре. Тако и генерал Зукатов престави се, а граф Орурк оде с војском у малу Влашку на зимовање. А у Србији остану само козаци Полковника Никића код Ваљева. 23. декембра донесе курир глас, да је примирије закључено. Кара-Ђорђе сад постави по границима Србије страже, а војску сву распусти кућама. И тако се ове године војна срећно сврши по Србе.*)

Истина да Кара-Ђорђе са Србима у овој години није извршио оне његове високе намере: да Босну освоји и да у савезу с' Црногорцима на ново воскрсне стару српску државу и народност уједини — као што је замишљао. — Па не само то, него је и Србија долазила у највећу опасност, јер се две године узастопце морала, не, за што друго, но за сам живот свој борити; али је сад баш за то била много јача но пре. Сад већ није била Србија само Паша-

*) Историја Пав. Јовановића стр. 71, 72.

лук Београдски; у њој је било крајева закачени од свију околни Пашалука и Санџака, а од Видинског је Пашалука била освојена Крајина, Црна Река и Кључ; од нишког је био освојен Алексинац и Бања, и вароши и нахије; од лесковачког је пашалука био у рукама Срба Параћин и Крушевац; од новопазарског старински славни манастир Студеница, по коме се читава нахија тако прозвала; а од Зворничког Пашалука у Босни били су им у рукама крајеви с' ове стране Дрине, Јадар и Рађевина; и са свима горњи именовани вароши, и целе нахије звале су се.

Били су дакле Срби отели од Ислама дојиста велики део земље, која је родна и врло добра за обделавање.*)

Само да су се могле још утврдити унутрашње установе, не би ли минули немили унутрашњи раздори, који су се појављивали, и у сред бојне хуке, и не хоћаху се смирити!

VIII. ГОДИНА-1811.

Ратовања, рада, и догађаја србског народа, под Кара-Ђорђем.

Од почетка србског устанка противу Турака владала је између Кара-Ђорђа и старешина народни подпуна сугласност, докле, при концу јуна 1806 године не дође među њи из београдског града црни калуђер, злогласни митрополит Леонтије-Грк; који одма започне између вођа и народа србског интриге сејати, и старати се да их позаваћа и предузетом светом делу ослобођења на пут стане, и да србски народ опет под тиранију турску доведе. Но при свом његовом лукавству, интриге његове ни код кога не уваташе корена. Но кад Руси послаше Србима 29. јуна 1807 год. свога агента Родофиникина, а око половине марта 1808 год. кад му придодаше за помоћника и Недобу, који оба бијадоше Грци; митрополит Леонтије лукавством својим као Грк придоби и привуче својим целима и намерама Родофиникина па и Недобу; и мало по мало са свим их за себе у своје вигове придоби, да ти Грци слише се у једну паклену душу, и стадоше заједно раздор сејати између војвода и народа. То сејање интрига њиови мало по мало започе клијати; но ипак не могоше патриотизму вој-

*) Историја од Ранкеа; стр. 171.

вода и народа србског у предузетом делу ослобођења на пут стати, владаше између Срба прилична сугласност, и ако су се између поједини њи и тревљавала по која лична зађевица, опет народ слушаше своје војводе, а војводе свога Врховног Вожда Кара-Ђорђа.

Но кад 1809 године Турци силно на Србију навалише, и после пораза на Каменици у Србију до утока Мораве продреше, они: Митрополит Леонтије, Родофиникин и Недоба да би поплашили и упропастили народ србски 27. августа те године ноћу побегоше из Београда у Панчево и одатле у Влашку, са свим персоналом агенства руског, секретаром Прокуровићем и Лазаром Павковићем нижим официром, преваривши неке и од грађана србски са фамилијама, као и Јована Протића и Стевана Живковића. — А с вољом побегне с њима и Петар Добрњац као главни кривац каменичке погибије, који је због тога, да избегне праведну казњ своју, војску сам оставио и у Београд се склонио био. Тим подлим и тајним издајничким бегством мислили су да ће се Срби поплашити и разбећи, а Турци Србе погазити и под своју власт опет подврћи. Но то не би по жељи њиховој! Него народољубива храброст србска одби многобројну силу тирана, — без ичије помоћи. Земља не пропадне, и Срби се те тешке ратне и кобне године, сами борећи — одржаше. Те грчке издајице србскога народа, кад су видели да Србија не пропаде, него се одржа, да сачувају себе од праведне казни Рускога Цара, у Влашкој издаду се за србске посланике, па настану, сад, код Главнокомандујећег руске војске Кнеза Багратијона разне интригантске потворе правити; србски народ, србске војводе, и Србског Вожда код Руса опадати, говорећи: *да су Срби варвари, да Русима наклоњени нису* и пр. И да су се за то из Србије измакли, што им је опасност животу претила. — И Бог свети зна, које какове су лажи казивали Багратијону, — докле га нису доста за себе придобили; где главнокомандујући Багратијон више је готово њима, него правим српским посланицима, и Србима у Србији поверење поклањати стао. Сад они, кад су код руског главног Војсковође у нечем успели и

своју га руку задобили, са Петром Добрњцем задобију и преко њега српског посланика Милана Обреновића, а онда њих двојица посредством истераног из Совета Стевана Живковића, који је код Миленка секретар био, задобију и Војводу Миленка Стојковића, а овај у неколико обрлати уза се и хајдук Вељка, који је на свашта готов, и коме није било никад право, а особито, ако се само радило што за ред, он је увек свачем у пркос ишо, и био је као неки одметник и самовоља; на кога су многе тужбе због његовог насиља и многи други разни погрешака и иступа скупштини долазиле, да су га наумили били у тамницу бацити. Ови застранивши људи издавали су се за претеране Руслсте, и утворством својим нашли су били код кнеза Багратијона приличан наслонац. Па су онда сами грамзили за првенством власти у Србији. Под уветом тим говорили су да они оће и да само нато иду, да Кара-Ђорђа и Совет српски у власти и самовољи ограниче, а на против сами су самовоље били. Тако су ти људи погрешан пут узели, сплеткарили, сами себе, а и отечество своје подривали. У прошлој 1810. години врло су мале и скоро незнатне услуге својој земљи учинили. Добрњац цело лето бавио је се око обсаде Кладова, док га Руси освојили нису. Милан врзо се по већој части које куда по Влашкој. А Миленко био је једнако у Крајини уз Русе код Зукатова. Ти су људи тражили да задобију Русе, а у земљи да превуку у своју партију Јакова Ненадовића, који је највеће поверење код Руса а и код народа имао, а и друге војводе. Но кад никако нису успети могли, онда су једину надежду полагали у Русе, који су им лацкави били, да ће их они у њиховој намери подпомагати. Па како су Руси при крају године сви из Србије у Влашку на зимовник отишли; за које је Совет и Кара-Ђорђе молио руског главног Војђу да им неки број војске у Србију пошље. На коју су они радо исчекивали — да им у Србију дође; за које је се највише старао Милан Обреновић; но како се он разболе 29. декембра 1810 године у Букурешту и умре, а потом наскоро престави се и генерал Цукатов, од кога су највише пријатељства тражили.

Но ипак Миленко и Добрњац непрестану од своје зле и убитачне намере.

Докле је год главни командант руске војске, Кнез Багратијон, био у Влашкој, више је поверење поклањо одбеглицама из Србије, него правим српским посланицима, а и самом Совету и Вожду народа српског; тако су га на своју руку бегунци интригом себи привукли били. Но кад руски двор Кнеза Багратијона са главне команде уклони, и на његово место постави за главног војсководју грофа Каменског; онда се ствари за Србе окрену сасвим на боље. Кара-Ђорђе је знао за то сплеткарење и смерање њихово; па пошље у Влашку Архимандрита Филиповића, који о свему извести грофа Каменског. Овај нови војсковођа гроф Каменски постане према Србима другог мњења, него што је његов предшественик био. Па је писао у Србију, као што је напред наведено, лепо, и тражио од Срба искрено удружење и савуз, што је Србе задовољавало, и у истом признаво је Кара-Ђорђа за Врховног Вожда народа српског. То писмо или прокламација допринела је, те су се противници повукли натраг, и сви заједно у пр. 1810 години војевали. Но чим је рат на свршетку те године престо; опет је Миленко и Добрњац опозицију противу Совета и Кара-Ђорђа започео потајно терати.

Миленко Стојковић био је иначе врло ваљан војвода, и учинио је велике услуге Србији, био је талентан, а при том врло богат. Но кад код њега за писара дође 1808. год. истерани из Совета секретар Стефан Живковић, човек пун интрига и непоштења, поведе се Миленко за њим, који га је наговаро, да он преграби врховну власт за себе. Миленко сад, да би у својим властољубивим плановима успео и у народу привrженика за себе прибавио, просипао је благо своје; и издаво је се за претераног превrженика Русије, у надежди да ће му Руси у томе на руци бити. Чинио је више самовољни дела: *курире је зауставльо, новце је неке, које су Руси као помоћ Србима слали, у Поречу узео, те својевољно на своје беħаре потрошио; зато је долазећа од Руса писма и отваро; Дунав је заградио, да боље кореспонденцију ватати може, под ви-*

дом риболова; поглаваре је српске код Руса опадао и доказивао да су Аустрији наклоњени. А на последку дошао је и до такове ниске крајности, да је са управитељем Оршаве - Адакале - Реџеп - Агом договарао се, *да му Пореч са топовима и цели околни - предел преда, ако му предјел од Клокочевца у притјажање његово уступи.*)* Врховни Вожд све је то дознаво, и више пута опомињо га и молио, да се не показује непријатељ отечества, више му је пута праштао за дела, за која би у буди којој му драго државн чиновник био и такове преступе чинио, морао би не само кажњен, него и живота лишен бити.

Но доцније кад се Кара-Ђорђе после битке на *Тичару* пр. 1810 године код Лознице од рањеног Војводе Луке Лазаревића, а мало доцније и од Милановог писара Лазара Војновића, који је ту из Влашке дошао био, по све тачно извести шта намерава Миленко са својим присталицама, који теже за превратом и упропашћењем отечества, Кара-Ђорђе тад смисли, не само да брани своју власт и моћ, и интерес земље, него да уједно и ону сломи, која је била у његови противника; и да тако отечество од коначне и известне пропасти спасе. Па 1. Јануара 1811 године на мали Божић сазове на народну скупштину и све веће и мање народне старешине. На којој скупштини, са согласијем свију народни посланика и старешина, установи се „УСТРОЈЕЊЕ СОВЕТА И ВЕЛИКОГ СУДА.“ Овим устројењем или уредбом свакоме чиновнику место се определи, и граница дужности и службе положи. Садржина овог закона била је ова:

1. Врховни Вожд народа Србскога, који уједно јест и председатељ сената Ђорђе Петровић — Кара-Ђорђе.
2. Вице-председатељ Сената Младен Миловановић, који уједно јест и попечитељ војени дела.
3. Попечитељ иностранн дела Миленко Стојковић.
4. Попечитељ внутрени дела Јаков Ненадовић.
5. Попечитељ правосуђа Петар Добрњац.
6. Попечитељ финанције Кнез Сима Марковић.

*) Историја Павла Јовановића стр. 66. II Прав. Савет Вуков стр. 55 и 56.

7. Попечитељ просвештенија Доситеј Обрадовић,

8. Секретар Сената Иван Југовић.

9. Све Војводе зависиће од Врховног Вожда и Сената, од кога ће и наредбе примати, у прочем бићеду равни један друго му.

10. Велики народни суд, који ће судејском струком управљати, биће подчињен, као помоћник Сенату. Председатељ овога суда биће попечитељ правосуђа Петар Добрњац, членови пак дојакошњи Сенатори.

11. Које је јест напосљедак и закљученије: *Тко ову уредбу не призна, да се из отечества изгна.*

На ово устројење сви се једнодушно согласе, и сваки с радошћу ову уредбу призна, све се Војводе и друге Старешине Кара-Ђорђу *на верност закуну*; и на определено сваки своје место оде. Осим Миленка, Добрњца и Вељка, који су исчекивали Нејшлотски Руски полк, закаснили се, и на ову скупштину нису дошли. А и Јаков због болести заостао је био у Палежу, а на место себе посло је сина свог Војводу Јеврема; а друге све Србске старешине на тој скупштини биле су.

Овим устројењем Совет се из темеља прекроји, а тим и цело стање у земљи промени. Совет буде попуњен од најзнатнији у земљи људи, који буду у исто време и попечитељи, који су управљали земљом и сочињавали министарски Совет. Судска се власт одвоји од административне. Устројен буде Велики Суд и попуњен од стари дотле бивши Советника, који су мање знатни него ови садашњи били. Овим устројењем, буде превласт од свију већи Војвода одузета, и они предели, којим су они сами господарили, буду подељени на осам и више мањи Војвода; који сви остану непосредно да зависе од Врховног Вожда и Сената, од кога ћеду наредбе примати, и у прочем останy равни један другом у подељеној им власти. И готово сва се земља сасвим друкчије подели, од велики Војводства на мања Војводства — кнежине.*) На која многе нове

*) Овом поделом буде и Милош Обреновић постављен над Кнежином Пожешком, под чију власт подпадала је и Брусница са 16 села, на које му је и диплома као и другим Војводама издата. А не као што Вук у Грађи за Исто-

Војводе и Капетани испостављати буду, који поједнака права у званију задобију са дотадашњим, већим Војводама и господарима; који су читаве округе, а и више под својом влашћу имали и дотле од њи зависили. Сад остану сви да поједнако зависе од Совета и Кара-Ђорђа. И тако том поделом, која се допала свима, а нарочито мањим заповедницима, Кара-Ђорђева власт овом уредбом подигне се и већма ојача. А посилившим Војводама, који су велику власт у народу имали, као Миленко, Добрњац и други, буде им власт овом уредбом одузета и скр'ата.

Кад се тај закон на Скупштини изведе, преустројство договорно, се у читавој земљи учини. Буду окрузи на више кнежевина подељени, са опредељењем колико којој кнежевини припала имено, и који села. Онда, као што је напред наведено, старешине се све на вршење тог закона и на верност Кара-Ђорђу закуну, и разиђу се сваки на своје место.

После тог Кара-Ђорђе неке заслужније веће војводе остави на дојакошњим својим местима, као окружне и пола окружне и имајући ипак у округу више мањи војвода и капетана над кнежевинама; неке поразмешта, и многе мање старешине и од капетана на новоустројене кнежевине за војводе испоставља; и дипломе, како дотадашњим тако и новопостављеним војводама, капетанима и свима без разлике како мањим, тако и већим војеним, судским и административним државним чиновницима, тако и советницима и попечитељима изда*) У којима им се осим означења границе њихове кнежевине, — или војводства, и дужности вршења дате им власти над народом, родољубно пропишу. Од који се диплома једна војводи Луки, као и другим, — са мањим изузетком издата, овде из оригинала означује:

„Србскому Воиводи г. Луки Лазаревићу.“

„Труди Ваши за отечество поднети, и истинаја храброст Ваша против неприятеля на разнима мѣстама пока-

рију на стр. 45 и 46 неистино каже, да је имао Ужице и сву Ужичку нахију од његовога брата Милана на поклон! ? као да је то његов Спајилук био, и да је то Кара-Ђорђе као из пакости тај округ поделио, на свога зета Антонија Пљаку и друге Војводе. И за ово Советник Лазар Арсенијевић каже: да Вук лаже. Види Огледало од Светића стр. 251, 252.

*) Види Мемоаре проте Ненадовића стр. 275.

занная, обратилае наше вниманіе на вас и в'знак вашего отличія, и вознагражденія потверждавамо имено вас Воиводом и Командантом Шабачким и Кнежине ваше от ниже именовани села слѣдујущим образом:"

„1. Вам власт даемо с Кнежинам вашим управляати, и с оним полно заповедати, что вам се предпише, а общество кое ће бити под вашом властію неугнѣтавати."

„2. Ви да будете полный исполнитель волы правителствуіюща Совѣета народня, и волы моей."

„3. У Дѣлама военым од сад у будуще заповѣести, наставленія, и потребованія примаћете из правителствуіюща Совѣта од г. Попечителя военнога Младена Миловановића, у таковим што вам потребно буде от нѣега иштите."

„4. У Дѣлам внутреным' ваши Кнежина што год бива, и треба да явлате у правителствующій Совѣт Г. Попечителю внутрених дѣла Яакову Ненадовичу, от коега у таковим примаћете наставленія."

„5. Впрочем кромѣ нашей под никога власть неподпадате, касателно Кнежине Шабачке; слѣдује вам знати у будуще кому се имате покоравати."

„6. У време воеваня под коега командующаго в послушаніе и покорност вам предпише се бити, святѣйше да заповести онаго исполнявате; ибо свакій таковыи Коммандующій биће от нас изабрат, и наименован. Увѣрени мы да вы с вашом призналностію, кою вам оказусмо, биђете задоволни, — усугубите труде ваше, дѣлам касающим ся благополучія народа и за показати себе достоиным у будуще сего уваженія."

„У Београду Януарія 18. 1811.

Утврждено при народнѣм собраніи.
Верховныи Сербскога народа Вожд
(М. П.) Георгій Петровић.
(М. П.) Правителствующій Совѣт народній."

„Назначение села под команду Луке Лазаревића."

(„Овде долазе „Кнежине Тамнавске" 20 села, и „Кнежине Посавске" 33, свега 52 имено села по реду именовата су.*)

*)Види Прав. Совет од Вука имено; на стр. 61. Но ја такова изоставио сам што велики простор заузимају.

„С тим ћеш селима командирати, и рачуне од свашта давати, а у согласію с Чупићем и Јиком Поцерцем бити, свакад че вам едне заповѣести долазити, а понаособ како за воину тако и за проче."

„И у договору с кметовима от ваше нахіе да оградите 3 мензулане, едну у Шабцу, другу у Свилеуву, трећу у Мачви. За те три мензулане от нахіе да узмете у сваку мензулану по 4 коња, а уз те конѣ по три мензулціе; исте конѣ и мензулције храна и плата од нахіе, да у еданпут уреде што ће им за годину требати како за право вѝ с кметовима нађете."

„Магистратце с писаром оправите амо у Београд к' Совѣту, гди ће они примити поученіе и наставленіе како ће поступати и пресуђивати."

„Ви Воивода да уредите у сваком селу Кнеза Сеоскога, кои ће са селом оградити кошеве, амбаре за десетке, и вам рачуне давати, и да се не мешате у свештеничкій духовни чин, коим имаде митрополит да Суди."

„А Священици и Калуђери да се у Мирски, и военна не мешаю."

„Ви пак гди кой на суд позовете да одма онде отидете, а за млађе што кой гди учини зло, похара или што буде да га имате предавати Суду у Магистрат. Кое му Магистрат пресудити не може они ће онакове слати у Совѣт."

„А особито за свашта да являате како мени тако и Совѣту за зло, и за добро. Завистъ и противност међу вама да не буде; а кои би се едан другом противно, да ће морати на отвѣт доћи, и за свашто од Совѣта наставленіе да иштете, и да познаете да е он верховна власть."

„Заклетве оне у Собору кое су биле, кои преступи оће бити лишен старешства, а што се кому опредѣли да са оним буде задовољни. У овом вам пункту описуемо потребне ствари, и наставленія от кога чете шта тражити, то есть од Совѣта, кои су сад членови, раздѣлени поособ у дѣлима:"

„1. Господар Младен Миловановић Попечителъ военних дѣл, што за воиску потребуе, џебане, олова, барута, ћун-

лета, вишека, топова и проче военне муниціе от онога да тражите."

„2. Господар Миленко Стойкович Попечитель Иностраних дѣл, то ест ако би какови човек, из друге землѣ прешао к нама, и што тражио, таки такова човека да пошлѣте к нѣму."

„3. Господин Доситей Обрадович Попечитель просвѣщенія народа, он ће знати просвѣщенія издавати, и ако у нахіи учительи требаю, от нѣга иштите."

„4. Господар Яков Ненадович Попечитель внутрених дѣл; от нѣга ћете просити внутрена дѣла, он ће вам наставленія давати."

„5. Господар Петар Теодорович он ест великіи Судія Вилаетскій, кое ћете за таково от нѣга наставление искати, кои скриви како ће га каштиговати."

„6. Господар Кнез Сима Маркович Попечитель кассе народнѣ, от нѣга наставленіе тражите, будући да ће се сви приходи обрнути у народню кассу, и оданде ће се искати потребна, за топціе плата, и прочая за содржанѣ."

„Овіи преименовати 6 членова Совѣта, биће сви у едном согласію, друго от нахіе да пошлѣте 10 топція и 5 добошара."

„Свакіи от свое Кнежине главе да препишете право, и како препишете таки нама на знанѣ да дате."

„От Муниціе свака три мѣсеца рачун у Совѣт шальите, колико сте примили, поарчили, и шта іошт имате."

„У Београду 11. Януарія 1811.

Утверждено при народнѣм собраінію
Верховньıи народа Сербского Вожд
(М. П.) Георгій Петрович.
(М. П.) Правителствующій Совѣт народній"

Овако је Кара-Ђорђе и Совет објаснио војводама и другим властима ново установлење Попечитеља, како се који од војвода по ком случају и на кога Попечитеља има званично односити, наставлења, и буди што од кога тражити. Но сви ти Попечитељи имали су своје седнице заједно, у којима су своје послове заједнички у Совету решавали, и договоре заједнички о свачему водили, па су

се онда сваки по својој струци сами на писмима подписивали и наредбе властима на име совета издавали.*) А попечитељ правосуђа, као председник Великог Суда, сам је независно са члановима својим договоре водио, налоге Судовима одпушто, и пресуђивао

Како су законом овим главне Војводе, који су за Попечитеље и Советнике постављени били, имали до то доба целе округе а и више под својом влашћу, гди им је народ у име какове новчане подпоре домаће послове срађиво, од куда су се и издржавали; сад, како су том уредбом свега тог лишени били, Народном Скупштином у накнаду тог одређено буде: Кара-Ђорђу 24 000 гроша годишње, који се тог одрече, говорио је: *„фала вам браћо на том, ја не могу ништа узимати од сиротог народа, ако Бог да, те се коначно од Турака ослободимо, то ће за мене бити највећа награда! па да идем својој кући, да слободно своје послове радим!“* Советницима одређено буде годишње по 6 000 гроша; секретарима Совета од 2—4.000 гроша, члановима варошкй магистрата по 400 гроша, магистратским секретарима по 300 гроша и осим тога; чланови и секретари магистратски да добију у натури рану. Председнику београдског магистрата одреде једну хиљаду гроша а члановима по пет стотина гроша. Професорима велике школе у Београду одреде по 1000 гроша годишње плате А друге све војводе и капетани остану по старом, и не добију никакве новчане подпоре, него да им становници њихових села домаће пољске послове срађивају. И на овој скупштини многе друге нуждне уредбе и уређења за напредак земље узакоњена буду.

Још у почетку ове, 1811. године, за време трајања народне скупштине, јави главнокомандајући руске војске гроф Каменски Вожду и Совету: *„Да ће један полк руске војске у Србију послати, који у Београду да стоји, и једног дипломата. Такође, опомене од стране цара Александра првог Вожда и Совет, да шиље и Митрополита Леонтија, — кога да приме!“* — Но они на то

*) Подписивали су се: *„У Правителствующем Совету Сербском Попечитель“* (дотични Н. Н.) види V. част Голубице стр. 172.

главнокомандујућем не одговоре, него прећуте. Главнокомандујући у првој половини месеца фебруара исте године пошље Нејшлотски полк у Србију: гди их изаслати чиновници на Дунаву приме, и до Београда свуд са гостбом весело допрате. *Кад су се били близу Београда на два сата прекучили, Кара-Ђорђе је ту изишао био са неколико стотина коњаника, са већим чиновничеством, духовенством и са литијом, те дочекао Русе, и одатле их до у Београд допратио, гди руска војска са пуцњавом топова са београдског града поздрављена буде.* Дочек руске војске био је неописано радостан, било је грљења и љубљења Срба са Русима својом браћом, тако певало се и играло; пред Русе је изношено јело и пиће, а и после тога торжественог дана давала је влада српска сво издржање руској војсци у Београду, као: храну, пиће, огрев, свеће, квартир и прочa све безплатно. — Само су се Срби грозили немили своји гостију и злотвора Митрополита Леонтија и Недобе!*) Уз које опет *Недоба у виду дипломата и Митрополит Леонтије дошо је!* — Гди им се станови одреде; војници буду смештени по вароши а команданту руске војске полковнику Бали одреде стан, у ком је пређе Родофиникин обитаво. У то време дође у Београд и Јаков Ненадовић, који је се од болести опоравио био, и то са двоје момчади на саоницама, а не као што су неки мислили да ће он са силним људма доћи и опозицију терати; које су изводили отуда, што он због болести на скупштини није био. И како дође он се одређеног му Попечитељског званија прими, и буде задовољан са новом скупштинском уредбом.

Уз руску војску дође Миленко, Добрњац и Вељко, и стану се старати да начињену уредбу на скупштини покваре, Младена и Југовића из службе истерају и Кара-Ђорђа власт ограниче. Но не пође им за руком, јер је се Јаков са Младеном помирио био, и званије попечитељско примио. А ајдук Вељко, који је уз њи био, почем му Кара-Ђорђе све опрости и диплому, коју је у прошлој години због његови самовољни погрешака осудом скупштине

*) Плач. поробљ. Србије, стр. 43 и 45.

изгубио био, и из Београда Миленку у Пореч да га не затворе побегао, поврати, а при том и неколико стотина дуката даде, и он се задовољи, и од њи одлучи. Па како се глас разнесе, да су Турци продрли Делиграду и оће Бањи; он прикупи бећаре и одма — одјури на границу — да је брани, као поново постављени војвода бањски.

На то клоне Петар и Миленко, Стеван Живковић богати трговац у Београду и стари противник Младенов, навали на њих да ударе на кућу Младенову. Петар и Миленко кажу му да немају људи. А Живковић одговори: *Ја и вас два, то су тројица; а камо момци? Ја имам два до три, и ви по два три човека; ето нас десет. А кад пушке запуцају слећи ће се народ, који мрзи на Младена, а навали ће и сељаци иљачке ради!*“ Они му само одговоре: *„немамо цибане, како знамо почети?“* Живковић изађе те донесе пуне бисаге фишека. Али су они обојица били већ клонули духом, што им дотле ствар не пође за руком, па кад им је то Живковић говорио, они су седили мирно и покуњено код оџака и машицама џаркали по угљевљу, ништа му не одговоре.

Кара-Ђорђе кад је видео да су противници његови Миленко и Добрњац остали усамљени, и духом клонули, но ипак да су говорили, да су Руси на њиховој страни, а против Кара-Ђорђа и Младена. Па како су они Нејшлотску чету Руса под командом полковника Бале од Кладова допратили, и у једној кући са Балом у Београду седили, Кара-Ђорђе морао је доста веровати том хвалисању и изношењу тих речи, па ако никад није, то је тад морао негодовати противу Руса. Па да се увери и буде на чисто, како полковник Бала о њему мисли, и да ли он његове противнике заклања и брани, — он смисли да самог Балу пита. — И тако, један дан кад су били на ручку код Младена сви, Кара-Ђорђе, Петар, Миленко и полковник Бала са официрима, па после ручка пођу сви да Балу, као страног госта за почаст испрате до куће, а и Кара-Ђорђе пође; па у путу може бити навалице, заметне с Миленком жестоку некаку расиру. Заповеди својим момцима, да му сабљу одпашу и ухапсе га. Пол-

ковник Бала стане молити за Миленка, који је с њим у једној кући седео. А то је баш Кара-Ђорђе и чекао. *Скине капу, па закуне Балу хлебом царевим, да му каже; је ли он дошао да брани Миленкову странку.* Бала одговори: „*да је он дошао под Кара-Ђорђеву заповест, да помогне срском народу.*“ На то му Кара-Ђорђе одговори: „*Кад је тако, дај да те пољубим у руку место цара! Бала се пољуби с њим у образ.*“ Кара-Ђорђе није више хтео никаквога уверавања, Миленка се овај час прође са свим, и задовољан буде, што је видео, да је и са те стране обезбеђен.*)

Кара-Ђорђе сутра дан Миленку и Добрњцу одмах пошље дипломе, којим су за попечитеље и советнике постављени. Они врате ове дипломе натраг са писменом изјавом, да не могу примити нове дужности, већ желе остати у старима, или да се уклоне у своја села, па да живе као и сви остали људи. После овога, други дан, на свима главним ћошковима биле су по вароши прилепљене *Великог Суда* објаве, да су Миленко и Добрњац по тачки 11 скупштинског закона осуђени на изгнање из земље. У овим објавама набројате су обојице изгнаника њихове кривице, а између остали, Миленко се окривљава и за то, што је он послате *неке новце из Русије у помоћ народу српском задржао, и на своје бећаре потрошио, и што је хватао преписку, вођену између главног руског војсковође, Кара-Ђорђа и Совета, и како је се одметнуо у Поречу и самовлашће чинио.* Петру како је *са Каменице и Делиграда у Београд, а одатле са Родофиникином и у Влашку побегао, како је се тамо сам наметао и за посланика народног издавао, а на то да га нико поставио није; и како је задржао за себе неке новце ђумручке.* Даље у тим пресудама поменуто је, да су им сви ови преступи били опроштени и назначене нове дужности у Београду, но они је нису хтели примити, и тиме су себе довели, да се по закључењу скупштинског закона у 11 тач. изложеног, из земље протерају. И најпослетку означено им је гди хоће у Аустрију, Турску, Русију или Влашку. Ова

*) Историја од Ранкеа стр. 179—180.

пресуда саопштена је обојици изгнаника и они одговоре, да ће се иселити у Влашку.

Сад буду узети из Београда, и под стражом козака и Срба спроведени преко пожаревачке нахија до на Дунаво. У Поречу и Кладову узму све своје покретно имање и своје фамилије са собом. Миленко своја непокретна добра остави свом брату у притјажење; и онда од Срба и козака преко Дунава у Влашку испраћени буду. После овога Кара-Ђорђе стави у затвор Стевана Живковића; но по кратком времену позове га у Тополу и опрости му. Стеван после тог оде у Влашку од куда се није више никад ни вратио у Србију, као ни Миленко ни Добрњац.

После изгнања Петра и Миленка, Младен некако добије писмо Милоша Обреновића, у ком пише Миленку и Добрњцу, да се држе добро и да ће им он са 2.000 људи у помоћ доћи? Но како је се у то време због прогонства Петра и Миленка у пожаревачкој нахији свет узбунио, Милош у место одговора, добије заповест из Совета да заједно са другим војводама народ умири, које то и учини. Кад је мир био повраћен, Совет позове Милоша у Београд на одговор за речено писмо, који тако признa за своје. Гли му буде као мало знатном војводи опроштено, пошто он обећа, да ће у напред бити веран Совету и Врховном Вожду.*)

Да не би Митрополит Леонтије и у напред опет интригирати могао, удали га Сенат из Београда од правленија у Крагујевац, да тамо седи и столицу епархије београдске да има. А с Недобом немајући куд — стану се слагати добро!

Почем Миленко и Петар не приме попечитељска звања и буду из земље протерани, Кара-Ђорђе у договору са Советом, на место Миленково, за попечитеља иностраних дела постави професора Велике Школе у Београду Миљка Радојића. На место Петрово, за попечитеља правосуђа, советника Илију Марковића. На место Доситеја Обрадовића, који 21. марта умре у Београду, мало доцније за попечитеља просвете постављен буде први секретар Со-

*) Историја Ранкеа стр. 181.

вета Иван Југовић, а за првог секретара постављен буде Филип Грујовић други секретар Совета.*)

И тако се сломи сила велики господара, која се беше укоренила у народу, а на штету народа. Кара-Ђорђе остане сам на влади и управи Србије, а Совет управљаше договорно и сугласно са Кара-Ђорђем. И тим подигне се врховна власт, која једино беше у рукама Вожда и Совета. А најсилнији људи, који бијадоше у земљи, беху ипак у уважењу само за то, што се тврдо приљубише уз Врховног Вожда и сложно радише.

После тог сваки је се Попечитељ старао да своју струку доведе у ред. Попечитељ војени по заповести Врховног Вожда чинио је наредбе, да се војска и топџије у војној вештини вежба, и старао се о спреми ратних потреба. Попечитељ внутрени дела о подигнућу кошева за храну војника, пошта и реда у земљи. Попечитељ финансије о прекупљању новца за касу државну, од данка, скела и ђумрука. Попечитељ правосуђа о суђењу и о поучавању судија у провосуђу. Попечитељ просвете о уређењу и подизању школа; а сви у опште сваки по својој струци о увођењу канцелариског званичног реда, у колико је то могло бити.

Но како и месец Јуни наступи и време се за војевање приближи, Врховни Вожд расположи војводе и на све стране распише, да се војништво купи и војводе у приправности буду. У то исто време и руски Император Александер I. стао је и у Пољској прикупљати војску противу Француза. У Влашкој противу Турака остави под командом грофа Каменског, на свима точкама од Црнога мора до Видина, само 30.000 људи, а остало војништво све у Пољску противу Француза повуче.

Па како су се Турци од нишке, а и босанске стране спремали и војску прекупљали, да на Србе ударе, Кара-Ђорђе изда заповест војводама западног краја, да крену војску противу Бошњака, и да дуж Дрине границу нвате. А он 29. јула из Београда са Младеном Миловановићем, са 4.000 Срба и 8 топова и са 1.500 Руса, једним еска-

*) Голубица књ. V. стр. 303.

дроном козака и 4 топа под командом полковника Константина Полтурецког оде у Делиград, противу Везира Рушид-Паше, који је код Ниша стајао. Док је Кара-Ђорђе до Делиграда с војском дошао, 8.000 Турака продру на Грамади, попљачкају, попале и многу штету Србима учине. Но кад Кара-Ђорђе с војском приспје, удари на Турке, гди је читав дан упорна битка трајала, и Турци надбијени буду, и врате се натраг у Ниш са великом њиховом штетом. У овом броју Срба 30, а Руса 6 мртви буде. Кара-Ђорђе 10. октобра заузме Алексинац, прикупи још војске из Бање под Младеном, и пођe противу Турака у Грамади. Везир се повуче у град Ниш и са војском затвори, а хришћане све напоље испусти. Кара-Ђорђе пође за Турцима, и Ниш обсади, и стане га из топова тући, но после вишедневне обсаде, кад види, да га силом оружија због јаке топовске ватре и многе градске обране узети не може, а и Рушид-Паша понуди Кара-Ђорђа да мир са Србима углави, Кара-Ђорђе понуду прими, примирије учини, и тад одступи од Ниша и повуче се у шанчеве алексиначке и делиградске. Па потем Рушид-Паша везир тог краја, не усуди се више на Србе да напада, полковник Полтурецки са Русима врати се у Београд свом шефу Бали, преда војску и одатле сам у Влашку оде. А и Кара-Ђорђе одпусти већу част војске кућама.

На босанској страни, Прота Ненадовић по заповести Врховног Вожда Кара-Ђорђа,*) 2. августа крене се са војском противу Сокола, дође у Мерчко, ту пола војске као резерву остави, а с половином оде на Рожањ према граду Соколу, ту се улогори, шанчеве поправи, и војску стане у војеном знању сваки дан вежбати и каре постројавати. То вежбање све војске трајало је до 10. септембра, прота сад нареди, те и она војска из Мерчкога дође и заузме турско село Петрц на један и по сат спрема Соколу. Но кад зворнички Турци 16. септембра ударе на Костајник, ова сва војска из Петрца оде зором пред Турке у Кру-

*) Овце је прота и Лука Лазаревић 15. јунија 1811. год поставлен био од Вожда за главне подкомандантe против Бошњака, и то: над ваљевском, шабачком, зворничком и соколском нахијом. Голубица V. час. стр. 170—171 и Огледало Србско од М. Светића стр. 151., 152.

пањ. Но Турци за то дознаду, и 18. септембра тргну се натраг у Зворник, а и Срби доцније 29. септембра одатле опет оду у Петрц; где су се ипак у војеној вештини сваки дан до 5. октобра вежбали. Но кад 5. октобра Срби дознаду, да се везир травнички к' Спречи са мунницијом приближио, а до 8. октобра да је скупио до 8 000 Турака, и да намерава под командом Сулејман-Скопљак-Паше, и Сали-Бега-Алипашића претурити војску у Србију и у Рађевом пољу улогорити се, а одатле да ће низ Јадар Лозници. Тад Срби из Петрца дођу у Мерчко, а одатле војвода Јеврем Ненадовић узме пут с' војском кроз Рађевину, тајно провуче се и у Рађевом пољу улогори се, и одма шанчеве за 2.500 људи и батерије за четири топа ископа. Но тог истог дана турска војска, испод Сокола на Узавичкој скели, стане се превозити, и кад се превезе, она се ту поред дринске обале на Церичком пољу улогори. Срби од деветог до дванаестог октобра радосно у шанчевима очекивали су да Турци на њих ударе. Но Турци, извештени о том, промене правац, па пођу уз Дрину преко Драбића за на Баурић. Срби у Рађевом пољу, извештени и они о томе буду, одреде војводу Петра Николајевића Молера, да са једном четом Срба ноћу трчи и да пре Турака уграби шанац на Баурићу. Срби ту покваре шанчеве у Рађевом пољу, па се и они живо ноћу крену пред Турке; 13. у свануће дођу у Мерчко, сједине се са том војском, и оду Баурићу. Но у путу на месту Срећици угледају Турке, па помисле да Турци на њи иду; Пр. та Ненадовић брже напред истури аван гарду, која, кад опази да Турци иду напред и спуштају се ваљевском округу, онда пођу све војвода са коњаницима кроз шуму да претеку Турке, но Турци брже уграбе и на Братачићу стане се. Србски коњаници стигну у село Остружње где су Турци село палили, нападну на Турке, растерају их, и пола село спасу од паљевине. у то стигне и сва српска војска, оди у Остружњу на једном брдашцу на сред села, код једне старе куке, ископају шанац спрам турског логора, који су се на Братачићу станили, шанац ископали и у исти топове наместили. Исте ноћи испадали су Срби под капетаном Дабићем и Јовицом Николићем и на Турке сву ноћ нападали и узнемиривали

их, да спавати не могу. Турци се нађу у чуду, па те ноћи одпочну шанчеве копати. а 14. октобра кад виду Србе спрема њима у шанчевима, што пре похитају, те до подне шанчеве своје доврше. После подне распореди Скопљак-Паша Турке за напад, па пођу широм на Србе, и стану из топова, а по том и из пушака ватру на Србе просипати, но кад се ближе шанчева србски прикуче, и Срби оспу ватру из топова, пушака и карабиља на Турке. Шест сати трајала је непрекидна борба, Срби, који су с поља били, повуку се у шанчеве, из који стану на Турке сложно пуцати, но кад Турци, прикучујући се корак по корак, близу Срба дођу, и своје барјаке око шанчева позабијају, Срби отворе врата од шанчева, јурну на поље, устреме се на Турке и сад се отвори најжешћа борба: по три барјактара под једним турским барјаком падала су, и Турци опет се држаху. Сад коњица турска навали, а и србска противу исте, — под Грбовићем и Тадићем вођена, но буде тако усуката, да се једва бегством спасе; у том и ноћ наступи, а Турци охрабрени наспрам Срба, већа част на самом бојишту преноћи, а Срби тог дана у толико у добитку буду, што у својим позицијама заостану; и те ноћи боље се утврде, и још један топ са Мерчкога дотерају, и тог вечера из шанца до неко доба ноћи ватру су из топова на Турке просипали, гди су многу штету Турцима нанели. Овога дана погинуло је 73 Турчина, 224 била су рањена. од Срба неверовато један момак погине и три била су мртва.

15. октомбра рано пре исхода сунца, Срби одпочну на ново ватру из 3 топа и једног кубуза два сата непрекидно у турски логор просипати, гди ђулад многе коње и Турке поваља, на које Турци оставе свој логор, пређу Јадар, и пођу к' друму ваљевском. Прота Матија и Јеврем Ненадовић са неколико коњаника отисну се устопице за Турцима, и полако гонећи их и сузбијајући да не пале села, а тим очекивајући да им у помоћ дође и кнез Сима Марковић и Лука Лазаревић, и тако за Турцима до близу Буковице дођу, гди ту Турци и на конак падну. А Ненадовићи заостану у селу Станеру, и одатле, кад им пешаци стигну, 10 кумпанија (чета) најпречим путем пошљу да

најскорије побрзају и да увате Ваљево, да би га од паљевине сачували. Прота и Јеврем Ненадовић одатле пођу даље за Турцима, и при заходу сунца дођу и они до Буковице, гди им ту стигне и резерва са топовима, а и Грбовић и Тадић са коњицом. А мало доцније приспе и кнез Сима*) и Лука Лазаревић с војском. Ту се договоре и на једном брду по врх Турака ушанче се, и сву ноћ стану на уморене Турке пуцати и нападати, узнемиривати их и не дати им спавати; а у зору 16. октомбра намештене и нанишањене топове изненадно обори у турски логор; Турци се узмутљају и узбуне, па излете турске хатлије, а и србска коњица пре њих изиђе, и зачне се иза тог и топовска и пушчана ватра, која пуна два сата трајаше, са већом штетом дупло Турака него Срба. Срби на послетку потисну Турке, који се окрену натраг бегати, — путем Соколу; Срби се натуре за њима и терали су их једнако с леђа и по јакој киши пушчаном ватром 6 сати непрестано. Турци су тако у нереду бегали, да су се неки у шуме од умора посакривали, гди су их Срби после шест дана тумарајуће налазили и потукли. Србска војска у гоњењу Турака задобила је многи пљен у шаторима, коњма, хаљинама и другим стварима. Турци тако уморни падну на конак под Рожњем у Пуљези, гди их ту опет са Мерчкога шанца окупе из једног кубуза тући, и за једно их брдо стерају, гди ту преноће. А српска потерна војска, дође у Стапар, који је три сата удаљен од Мерчкога и ту преноћи. На Буковици погине 37 Турака, а рањени било је 52, између који и Диздар Града Сокола, који од те ране и умре. Од стране Срба погинули су само двојица, и више коња поломљено је. 17. октобра пре зоре крену се Турци Дрини, не смејући ићи преко Ржња, гди је српска војска стајала, него преко непроходними врлетџ к Прослопу, и стровале се низ стене Прослопа у Љубовијску реку, а одатле на оцек Дрине, скели на Сикирићу оду, и ту се у једном окуту улогоре.

---

*) Кнез Сима Марковић био је главни командант над протом Ненадовићем и над Луком постављен, од Кара-Ђорђа тог времена. Голубица књига V. страни 261 и деловодног протокола Кара-Ђорђевог № 1731, стр. 224.

Овим путем нико запамтио није, да су поједини људи а камо ли војска, да је икад пролазила. Покр'али су се многи и коњи и Турци. Срби идући у потери за њима, налазили су много лепи пушака, другог оружја, руха и коњске опреме. Сад Срби поуздано известе се, да ће Турци одатле кренути се уз Дрину, да Соколску нахију харају; па се 18. октобра крене у Соколску нахију пред Турке Прота Матија са пешацима к Оравици, а војвода Јеврем Ненадовић са осталим војводама и коњицом Торнику, где се обе војске 20. октобра у Равној Гори, над Торником сједине, ушанче и Турке очекивати стану. Турци до 25. октобра једнако су код Дрине стајали, а кад им у помоћ још 5.000 Турака дође, и нарасте број на 22.000 људи, они 26. октобра пођу зором под управом Сулејман-Паше уз Дрину са свом силом, а лађе њине левом обалом уз Дрину, — упоредо ишле су. Турци су имали ту намеру, да горњи крај Соколске нахије похарају и попале, и одатле да закаче Ужице, и кроз ужички округ, пошто га опустоше, ухвате Стари-Влах, који је у српским рукама био и да дођу у Пријепоље. Срби дознаду зато, па крену сву своју војску и преко планина претеку Турке, и дођу у Овчин, и ту се ушанче. Турци преноће у Бачевци и 27. октобра крену се противу Срба на Овчину. 28. октобра ударе Турци на Србе, где се страшно побију, и Турци после трећег јуриша буду потиснути, и нагну одступати, а Срби их ватром гонити, докле их до саме обале дринске не стерају; битка је цео дан трајала, и Срби мегдан одрже. Турака је доста мртвих пало, а и Срба, које рањени а које мртви било је до 100 људи. Срби не оставу и ту Турке на миру, него их са свију страна оптеку, и стану их једнако из планина нападати и тући, докле их све до једног до конца октобра не претерају.

Док су се Срби са Сулејман-Пашом борили, војвода Анта Богићевић, који се у Лозници налазио, око половине октобра узме 300 момака и пређе Дрину, провуче се, Скочац сав ватром попали, доста Турака побије и робља зароби, па се натраг са пљеном врати.

За време трајања ових битки, — са Сулејман и Али-

Пашом на горњој Дрини, — Али-Паша Видајић скупи 12.000 Турака, и, имајући један топ, на доњој Дрини; Дрину, код Црне-Баре, пређе, и у Ранитовачи улогори се, да Мачву хара, роби и пали; војвода Стојан Чупић, Лука Лазаревић, и Живко Дабић, у подигнута два шанца у Салашу Црнобарском, дочекају Турке са својих 1.200 Срба и са једним већим топом већег калибра, кога су звали „*Крњом*“, — бој се жесток отвори, који је читав дан трајао, но напослетку Турци буду сузбијени, пошто на бојишту осим рањених оставе 30 Турака мртви; а од Срба срећом ни један не погине! Али-Паша одатле окрене своју војску, и у селу Бадовинцима улогори се, и ту 10 дана остане, но кад чује, да је Сулејман-Паша, на горњој Дрини од Срба разбијен, у Босну се вратио, онда и он, — Видајић, остави Бадовинце и преко Дрине са војском у Босну пређе.*)

Док су Срби овако срећне бојеве са Турцима на западној страни Србије на Дрини водили; генерал-лајтнант гроф Орурк источно на Дунаву у савезу са Србима, био је се са Турцима око Видина. А Кара-Ђорђе на југу, најсрећније; јер пре половине октобра месеца везира Рушид-Пашу код Грамаде разбије и у Ниш стера, гди Кара-Ђорђа и на коначни мир понуди. А скоро у исто време, главни командант руске војске кнез Кутузов, који је по смрти грофа Каменског примио главну команду над руском војском у Влашкој, пређе на флотили по више Рушчука, Рушчук опколи, а и оне Турке, који су код Рушчука на леву обалу Дунава били прешли, изненадно нападне, и тако их потуче, да је 5.000 Турака мртви и у руско ропство 1.000 живи пало. А и самог великог везира у мало што Руси не заробе. И осим тога, Руси задобију много топова, муниције, ране, барјака, шатора, а и једну војену касу са новцима. О чему Генерал-лајтнант Засс писмено о тој победи извести Кара-Ђорђа, а он такову радосну вест одма достави писмом Совету; гди попечитељ Јаков Ненадовић ту радостну над Турцима победу, по налогу Вр

*) Види о ратовању овом Срба против Турака од 1. августа до 11. новембра ове 1811. године Голубице час. V. од стр. 121—133. и 181.

ховног Вожда Кара-Ђорђа, свима Војводама по Србији под 13. октобром т. 1811 год. обзнани.*)

Поразом овим великог везира Порта се принуђена нађе, да склопи са Русијом мир. И побеђени велики Везир понуди кнеза Кутузова да коначни мир са Русијом учини. кнез Кутузов то једва дочека због Наполеона, који је силну војску готово целе Европе противу Русије спремао, да на њу удари. Гди се Град Ђурђево за преговоре мира одреди. А и Рушид-Паша нишки, по налогу Порте, као што је раније напред речено, понудио је Кара-Ђорђа да с' њиме уговор коначног мира особено за Србију начини, и то по својој прилици наговором Француза. Понуда је била ова: *„Да Срби Порти одсеком данак плаћају; да своје вњутрење правленије имају за себе; да Врховни Вожд Кара-Ђорђе Бератом царским за кнеза потврђен буде; и да Србија и Кара-Ђорђе сва она права има, која господари Влашке и Молдавије имају."* *„Но да Срби пропусте кроз Србију босанску војску, да може, као најпречим путем, сићи на Дунаво, да против Руса стану, за који уговор мира присшајао је Рушид-Паша, да и сам Наполеон за шакови јамчи."* Кара-Ђорђе тај предлог саобшти кнезу Кутузову и поиште од њега упутство. Од ког добије одговор: *да Срби са Турцима никакав мир не закључују, да ће он у име Русије користан уговор мира и за Србију са Турском закључиши? Него да Рушид-Паши одговори: да ће Срби пристати како цареви турски и руски уговоре и мир закључе."* Оваки одговор Кара-Ђорђе и Рушид-Паши даде. Ни мало не сумњајући о противном; имо је пуно уверење, да ће Руси као савезници Срба при закључењу мира са Турцима, и за Србе полезан мир закључити. Но по несрећу Срба није баш тако било! Сад се опуномоћеници ради преговора и утврђења мира како турски тако и руски састану у Букурешту.

Ступивши тако Порта у преговоре мира са Русијом, сва војинства на свима странама поставе се у мир; Врховни Вожд Кара-Ђорђе са Младеном и старешинама сенатским од Ниша дође у Београд. Сазове народну скупштину,

*) Голубица час. V. стр. 178.

на којој изберу за посланике Јакова Ненадовића, кнез Симу Марковића, секретара Михаила Грујовића и Лазара Поповића писара, и оправе их 26. декембра*) у Петроград к' цару Александру са молбеницом: *„Да Србе при закључењу мира са Турском из вида не изгуби, и по несрећи, да их како не изостави.“*

У овој години с'кр'та је Уставом власт већи војвода, који су се по неки самовољно владали, и централисата је земаљска управа у лицу Вожда и Совета, попуњеног од најзнаменитији личности из народа; што је било корисно за Врховну управу, и за већи ред у земљи. Али, у колико је то корисно по земљу било, у толико је и штете имало, јер кад се најважније војводе, на највиша места у централној управи за Попечитеље поставе, лишени буду у окрузима код народа популарни људи, и с тим изгуби се она снага јединства за ратовање, која је била. Истина, да су Врховним Вождом постављане нарочите боље војводе за главне команданте, гди је се на којој страни рат водио, но није више било оног чврстог јединства, као што је пре тога постојало.

Ове године, ако су Срби и срећне ратове са Турцима водили, ипак остали су у старим својим границама од прошле године постојавшим, докле се и не зачну преговори коначног мира између Руса и Турака.

То ратовање у овој години није усиљено за Србе било, као прошле године, и радо су га Срби водили, и сасвим приљубили су се уз Русе као уз своју рођену браћу, што никад до то доба било није. Но највише у неспокојству су били због повратка митрополита Леонтија и Недобе, који су насилно Србима наметути, и које су Срби јако мрзели, због интрига њиови, који су ипак између Срба сејали, и раздор како у земљи тако и на страни и у самом Петрограду код Руса правили, Србе црнили, и опадали их

---

*) По историји Пав. Јовановића стоји, да су посланици одпраћени у Петроград 26. декембра 1811 год. на стр. 81. а по Мати Србија и син Србин на стр. 48. стоји, да су у новембру оправљени, а г. Милићевић у Кнеж Србији на стр. 82. каже да су посланици 10 декембра 1811 г. отишли у Русију, а у Мају 1812 г. да су се у Србију повратили. Но ми стављамо као што Јовановић каже.

код највиши власти руски, називали су их варварима, да нису искрени спрема Русима, и много којешта на Србе потварали су Србију тим слабили, и пропаст јој спремали.*)

IX. ГОДИНА 1812.

Ратовања, рада, и догађаја српског народа, под Кара-Ђорђем.

Закључење мира 16. маја у Букурешту, Руса са Турском, на основу ког Срби воде преговоре са Турцима.

Како је Порта ступила у преговоре мира са Русијом, обуставила је била с војском свако непријатељство, како спрема Русији тако и према Србији. И Србија за време преговора мира у Букурешту, целу зиму провела је у миру, имајући пуну наде́жду у повољан мир. Докле и српски посланици попечитељи Јаков Ненадовић, и кнез Сима Марковић, секретар Михаило Грујовић и Лазар Поповић писар, који су 26. декембра месеца пр. год. к' цару Александру послати били, из Петрограда 15. маја ове 1812 године у Београд не дођоше, који врло добар глас Србима донеше: *„Да цар Александер I. неће Србе без покровитељства оставити, нити са Портом мир пре закључити, док Порта не призна независност Срба.“* Тако им је цар усмено изјавио; и да увери Србе о својој царској милостивој наклоности и вољи његовој, по истим посланицима *послао је Цар Александер Кара-Ђорђу једну скупоцену брилијантима украшену сабљу* са надписом: *„ЗАШТИТНИКУ ПРАВОСЛАВНИЈА ВЈЕРИ И ОТЕЧЕСТВА.“ Један скупоцен прстен и бурмутицу на дар. И поред тога најименовао га је кавалером с' обдарењем ордена св. Анне I. степена, а чланове Совета српског истим орденом II. степена почествовао је.* А око пола месеца јуна, за дивно чудо Срба и злогласни *митрополит Леонтије* преко агента руског Недобе прими и он од цара руског *орден свете Анне I. степена* као и сам Вожд! Такови му је издејствовао његов једномисленик Недоба.**)

У том пролеће и пола лета прошло је било, а Срби ништа знали нису о закључењу мира између Турака и Руса.

*) Србије плачев. поробош. види стр. 48., 50., 53. и 54. И Историју Симе Милутиновића стр. 42. 44.

**) Плачев. Поробош. Србије стр. 49, 50.

Међутим силно се руско војинство у Пољској скупило било, противу француске војске под Наполеоном, под чијим су барјаком и заповешћу све готово војске свију европски држава стајале. Руски Цар заповеди главнокомандујућем у Влашкој, кнезу Кутузову, да што пре са Турцима мир закључи и да са војском похита у Пољску, ради спасења Русије. Кутузов види своје отечество у опасности, на брзу руку мир у Букурешту 16—28 маја ове 1812. године срећно за Русију, ал несрећно за Србију учини! — Преда главну команду адмиралу Чичагову и оде у Петроград

Турска по уговору овога мира уступи Русији Бесарабију и пола Молдавије. Чичагов по одласку Кутузова ништа не знајући за садржај закљученог мира, учини договор са *владиком црногорским св. Петром Петровићем Његошем и Кара-Ђорђем,* како ће дејствовати, против непријатеља Русије. *Кара-Ђорђе, мислећи да ће бити миран од Турака, стане се спремати и мислети како би могао неколико иљада оружани Срба отправити у Пољску, у помоћ православној својој браћи Русима. Нареди, те се по свима црквама држало молебствије, и ноћу бденије, за спасеније Русије и победу над њеним непријатељима,* који су се спремали да је упропасте и разоре.*)

Но како се у то време и закључени мир између Порте и Русије наједанпут у Србију огласи, а и Наполеон 23 и 25 Јуна са целим војинством својим од 600 000 преко реке *Нимна* пређе и 28. — у *Вилну* град од Руса напуштени дође, руско правителство изда налог, да се све заоставше војинство из Влахије и Молдавије крене А дипломат руски Недоба Вожду и Сенату 8. точку Трактата, која се Србије тиче, прочита. Срби тим као громом поражени буду, кад виде, да су их Руси таковим уговором на жртву принели! — Стану размишљати шта да раде, опомињући се како их је не један пут но више пута Цар турски нудио да се примире и од союза руског одступе, обећавајући им пробитачна права дати, а нарочито

*) Плач. Пораб. Рабије стр. 52 од 20 врс., и деловод. Прот. Кара-Ђорђев од 25. августа 1812 године стр. 55. № 915.

1811 год. чрез везира Рушид-Пашу. Али Срби такове понуде свагда одбацише за љубав Руса. Французи бивши у Илирији-Далмацији, нудили су их више пута, да им помоћ даду, и темељ њиховог дома — Србије оснују; но већа част Србски великаша, имајући тврђу веру у Русима као једноверцима, па ако су посредством посланика а и чрез писма преговоре са Французима водили, опет су остали да се држе Руса. Тако и Аустрија нудила је Србији покровителство њено, но све су то Срби одбили, имајући веће поуздање у једноверну Русију, да ће им она највећи пријатељ бити, и да ће се они помоћу њеном турске тираније ослободити и српску државу основати. Могуће је, да понуда Портина није била искрена; а Француска да је намеравала да Србе задовољи, од савеза руског одвоји и тим Русију ослаби. А друге државе, да помире Србе са Турцима, и да стану на пут ширењу руског уплива у турској царевини — Но како било, да било, у том размишљању по крајњој нужди и очајању, ипак Срби пошљу посланике своје у Влашку адмиралу Чичагову са молбом: *„да им пре, него што пође, какву год помоћ остави.“* Чичагов им се у свему благонаклон покаже, али им никакове помоћи не остави; него позове и она број војника који је се у Шапцу и Београду под командом полковника Бале налазио па се скупно главној армији руској у Пољској, по заповести крене. И не би у стању да вапијућим Србима помоћ пружи и утеши их.

Осма тачка писменог уговора од 16.—28. маја 1812. године у Букурешту закљученог мира између Порте и Русије, за Србију била је ова. *Сходно томе што је углављено четвртим чланом предходних тачака. Премда нема никакве сумње, да ће блистајућа Порта, као и до сада снисходити и бити великодушни сирам Срба, као народа, који је одавна у њеном подансшву и данак јој плаћа, но опет имајући у виду саучешће какво су они имали за време целог војевања, нађено је за умесно ставити особите услове о њиховој сигурности. По овоме блистателна Порта прашта Србима и даје им општу амнестију, тако, да више нису одговорни за пређашња*

*дела. Ако су Срби иоградили какове градове у својој земљи за време војне, где их пре није било, да се поруше, пошто нису од потребе, а у будуће, блистателна Порта заузеће по пређашњем све градове, паланке и утврђена места у којима су свакада постојали топови, зпира и друге војене потребе, и тамо ће сместити војску како само за добро нађе. Но да сва посада турска не би притешњавала Србе у праву, која су као поданици имали; то ће блистателна Порта побуђена чувством милосрђа, учинити нужне мере с народом српским, какве су потребне ради његове безопасности. Она поклања Србима на њихове молбе, такве олакшице, какве имају њени поданици Архипелашких Острова, и других места, и радиће да осете њено великодушије, дозволиће им независну унутрашњу управу; одредити цифру данка који ће примата преко српских руку, и да ће она све ово учинити у договору са народом српским."**)

Овај уговор мира истина је кратак, но по свом садржају много је важан и користан за Србију био, и ако није њена независност у уговору означена. То опет уговорена су њена унутарња права под поданством Порте, као што је имађаху хришћани у Архипелашким Островима. У Хијосу није живео нико од Турака ван кадије и муселима, али су и они зависили од први људи између хришћана. Унутарња влада на осталим островима личила је на републиканску. Но највећа је то за Србе несрећа била, што је у Трактату стављено, да Турци опет Градове и Паланке са војском поседну! Оваки уговор могао је силу имати и за Србе од користи бити, да је везан са једном европском цивилизованом државом, а не са варварском Турском, која, кад је год што обећавала, или уговарала, никад свога уговора држала се и испуњавала га није.

По овој осмој тачки Трактата, виде Срби да су сами себи остављени, свашта су мислили и размишљали; опомињући се да су потоке крви пролили, док су Србију од Турака очистили, и градове поотимали, па сад по осмој тачки уговора, све шанчеве пограничне да поруше,

*) Овај је чланак 8 извађен из Историје Србија и Русија од Нила стр. 87.

све топове и остале војничке ствари да свуку у Градове и Турцима да предаду и себе рајом у савршено пређашње поданство опет да даду. А да им Порта за досадашње ратове опрости? Да између себе сами суде, и Турцима одсеком данак да плаћају, у колико са Портом сами Срби уговоре! — Познавајући Срби свирепост турску, да ако би се они по овом уговору Турцима предали, који су више пута, турске предлоге мира одбацили, многе Турке исекли, многе покрстили, буле њихове за себе венчали, џамије им порушили, и сваком злу турском три пут су више злим враћали. Добро знајући, да кад би се Турцима предали, ни сам Султан, и ако би воље имао, не би био у стању свирепству и тиранству турском границе положити и на пут му стати. А камо ли, да би они ове повластице у осмој тачки Трактата за Србе условљена фермали и испуњавали.

Па како да се предаду? Себе, своје породице и своје имање, — Турцима — да повере! Не, никако, — за савестно не нађу. Јер знаду, ако би Србин због насиља казао Турчину ја ћу се жалити цару или паши, а Турчин бих као увек што је, по јатагану руком ударао, и казао: *„Ево ти цара!“* а по пиштољима: *„Ево ти везира!“ „Ево ти паше!“* Па куд би се онда Србин део ако би се Турцима предао? и Турци земљу заузели. Било би: *Ако у гору вуци, ако у поље Турци!* Зло! Ако Срби са малом својом војском противу огромне силе турске ратују, а још прње и горе ако се малодушно Турцима предаду. Него реше се, да покушају код Порте, на основу осме тачке букурештског уговора за измирење са истом. Па ако ништа не успу, после да се са Турцима бију *на живот и смрт!*

Па како је у земљи разглашено закључење мира, о ком је се разно говорило и тумачило, и народ се плашио, Кара-Ђорђе са Советом изда прокламацију на сво чиновништво, свештенство, и на сав народ српски.

У тој прокламацији, он је обзнањивао, говорио је: да су турски султан и московски цар у добри час утврдили мир, како међу собом тако и за нас; па заповедамо, да од сада у напред свуда по границама престану граб-

лења и крађе са Турцима, већ свуда да буде мирно; ако би ко противно овоме нашему наређењу поступио и учинио какву штету пограничним Турцима, без сваке милости биће кажњен смрћу, па ма ко био старешина или млађи. А ради утврђења овога мира и с наше стране, шиљемо неке људе руском двору, нашему великом *„покровитељу,“* који се до сада старао о томе, а и сада ће нам помоћи; а друге посланике послаћемо у Ниш везиру ради преговора а отуда султану, да донесу утврђење у каквом стању ми да останемо. Ми и наш народ срећни смо, што се можемо користити нашим трудовима; султан у договору са Русима опростио је целоме народу, па за то шиљемо људе ради договора. Но до тога времена, док се наши посланици поврате из Цариграда или Ниша, војска и народ да се не разилази, већ да буде тврд и храбар до свршетка овога дела и као што је до сада био. И тако, како је мир закључен, ми се старамо да добијемо од султана утврђење овога за цео народ, то од сада војна престаје, а руска војска, која је била код нас у Шабцу и Београду, креће се Делиграду ради становања поред границa и Дунава док се дело подпуно не доврши. А кад се дело мира потврди Султаном, тада ће се отворити слободни путови ради трговине на све стране, и доћи ће султанови људи да управљају у договору с нама.

Дано у Београду, 21. јула 1812 године. У народном правителствујушцем Совету. Врховни вожд Сербскаго народа.

Георгiе Петровичъ.*)

Но како у уговору Русије са Турском, ни оно што је нешто повластица за Србе условљено; нису појединце опредељени ни у колико односаји Срба спрам Турака, то Кара-Ђорђе у јесен 15. августа ове 1812. год. на велику Госпојину сазове Народну Скупштину у манастиру Враћешници. На коју стигне и посланик руски гроф Ивелић, који формално обзнани закључење букурешког трактата од 16|28. маја ове 1812. год. донесавши у исто време многе ордене српским војводама!**) — На којој изберу

*) Срб. и Рус. Ипл. Попов стр. 87—88 и Голубица књ. V. стр. 264—269.

**) Истор. Милутиновића стр. 20 и Голубица књ. V, стр. 210.

посланике кнеза Милића ражањског, Советника Јована Протића и Стевана Јевтића секретара,*) и пошљу их у Цариграду ради договора мира између Србије и Турске. Но посланици српски док су преко Софије дошли у Цариград, Турци наговором Француза политику своју преокрену; великог везира збаце, и на место њега поставе бившег у Нишу Рушид-Пашу великим везиром, који из Ниша пређе у Шумљу. Српски посланици, дошавши у Цариград, буду послати Рушид-Паши у Шумљу. Они стигну овди, и то баш у онај дан, кад је везир заповедио да се истера из службе Халиб-Ефендија и казни смрћу кнез Дмитар Мурза, који су имали учешће при закључењу букурешког уговора. Рушид-Паша објави сад српским посланицима без сваког околишења да Порта не намерава закључивати са Србима новог мира, већ да они морају положити оружје, и покорити се на оне услове, какве је Русија за њих уговорила. Осим тога Рушид-Паша придода, да се српска ствар у опште њега и не тиче, но да је за ту ствар састављена нарочита комисија, која ће скоро доћи у Ниш, куда треба и они да иду. Кад дођу у Ниш српски посланици, јаве се послатом ради преговора с њима Челеби-Ефендији; од кога добију онаки исти одговор, као и од великог везира. Но како посланици српски нису имали и на таква захтевања овлашћења, врате се у Србију, да саобште Кара-Ђорђу и Совету турска захтевања. А то је било у декембру ове 1812 год. кад је Наполеон побегао из Русије.

Но како ни једне, тако ни ове године, није прошло без ратовања и ако је мир постојао, опет Турци нису мировали. Осман-Капетан, од Градачца, пређе Дрину, на спрам Црне баре са 2.000 Бошњака ушанчи се, и пошље Турке да села харају и пљачкају. Војвода Стојан Чупић, који је увек бодрим оком Мачву чувао, изиђе пред Турке, само са својих 00 момака, код села Клења, и на Журави удари на њих, разбије их, где 70 Турака мртви, а од Срба само један падне. Ова је битка само један сат трајала. Турци се повуку у шанац, и после неког времена капетан Градачевић врати се натраг у Босну. У овој години 1812. осим ове није више битака било, осим појединих пограничних зађевица од стране Бошњака и Арнаута.

*) Види Делов. Протокол Кара-Ђорђев стр. 51 и 52 бр. 888—890.

X. ГОДИНА 1813.

Ратовања, рада, и догађаја српског народа, под Кара-Ђорђем.

Безуспешно продужење преговора о миру.

Кад се посланици српски врате из Ниша, Вожда Кара-Ђорђа и Совет о свему оном шта Турци мисле, говоре и одговарају, известе. Онда Кара-Ђорђе позове све војводе на скупштину, која се 1. јануара 1813. држала у Крагујевцу, на којој изберу посланике по други пут и то: Живка Констандиновића пожаревачког кнеза, Илију Барјактаровића параћинског кнеза, Јевту Савића лозничког кнеза и Гаврила Николајевића секретара великог суда, и прате их у Ниш к Челеби-Ефендији, да њему и подручној му комисији, од стране Срба условија мира у сљедујућим тачкама у кратко садржавајућа поднесу.

Срби од турске тражили су:

1. „Докле страже српске стоје, донде и границе Србије да буду и остану.

2. „Кара-Ђорђа Вожда, да призна Порта за Књаза Србије, и да га Султан утврди својим Бератом.

3. „Земаљско правленије српско да светли Довлет својим ферманом утврди.

Српске обвезе спрам Турака:

4. Обећавају се Срби високој Порти верни и подани бити. —

5. Једнога царскога Мухасила са онолико Турака примити, колико уговоре, и за нужно нађу.

6. Данак Султану годишње одсеком да плаћају, колико уговорили буду, и да предају такови Паши у Београду, или у Цариград да односе.

7. Помоћ светломе Девлету против непријатеља свагда давати, чувајући своју земљу, с толико војске, колико се сад одреди, верно војевати.

8. Царске градове као царево највеће добро чувати, бранити и обдржавати, и ако такове не би могли одбрањивати, помоћ за одбрану од Порте тражити, а за оправку градова како се сад уговори.

Кад српски посланици јануара месеца ове услове мира турској комисији у Нишу поднесу, онда је комисија од њих следеће захтевала:

„Да се по уговору мира са Русијом; 1.) Сва утврђена места у Србији, која су подигнута за време рата, поруше; топови у градове да се свезу и наместе, где су и пре били, и да се предаду Турцима; и осим тога да српски народ преда Турцима и сво своје оружје, јанаће коње и сву скупоцену орму; 2.) Турцима се оставља право, као и пре, насељавати се у градовима, варошима, варошицама и селима и да добију натраг све што им је пре припадало, као: поља, баште, куће воденице и т. д. 3.) Срби остају као и пре поданици великог Султана, и у њиховим земљама уводе се турске власти, као што је то и пре било; ако ко не би могао или хтео пристати на ово, тај нека се исели из Србије куда му драго.“

Представљајући ова захтевања, Турци су се једнако позивали на 8. чланак букурешког мира: тако су широко толковали они његове опште изразе; но и Срби су се позивали на тај исти чланак. На тај начин није се могло доћи до измирења, и турска комисија настане да српски посланици преставе своје услове Порти, обећавајући, да ће их она поднети Султану.

Будући, да ова захтевања турска нису ни најмање сходна била предложењу Срба; за то српски посланици врате се натраг; а Челеби-Ефенди ипак обећа предложења Срба Порти поднети.

Турци су се непрестано кроз то време за војну приправљали, из ког узрока и турска комисија са границе премести се у Софију; од куда је Челеби-Ефендија у месецу мају писао Кара-Ђорђу, да он пошље повторително своје посланике са својим захтевима; и то се учини. Срби саставе сва своја захтевања у 2 тачке, и по посланицима својим Живку Констандиновићу, Јевти Савићу и Гаврилу Николајевићу, при концу маја пошљу их у Софију, те комисији предаду. Захтевања била су ова:

„Да им се ситно оружије као пушке и пиштољи, које су свакад Срби при себи носили, не одузима. Истерани из

Србије Турци и њиове породице да се не враћају натраг, а Срби пуштају у београдски град пашу с известним бројем војске, која се може по договору са пашом сместити и по другим градовима". А што се тиче свију други услова, Срби изјављују жељу, да се доцније договоре. Но Турци и сада нису хтели ни у колико попустити од своји захтевања; премда су Турци обећали србским посланицима на њихове последње услове послати одговор у Цариград, то опет не учине.*)

Но сви труди, напрезања, и предложења, не само што осујећена буду, него на последак јаве Турци Србима, да намеравају противу њи небројено војинство подићи. Са овим договарањем Турци су само протезали, док се боље спреме и виде шта ће бити са Наполеоном, који се тада прогнат из Русије по Германији са Прајзима и Русима борио; и који је непрестано Турке подстрекавао да на Србе ударе и разбију их, па да после нападну на Аустрију и да је смету сајузити се са Русијом и Пруском. Тога се ради и један чиновник француски граф Такс у стану турском при великом везиру налазио. И тако Турци нису се спремали сад на војну само противу Срба, већ да пређу преко Саве и Дунава, да нападну на Аустрију, која би морала своју војску на Саву и Дунав противу Турака спустити и бранити се, и тим борбу Наполеону олакшати.

И тако са сви страна прикупљала се к' границама Србије турска војска, спремајући један пресудан удар усамљеним Србима, о којима у тадашње време ни једна европска држава није мислила ни рачуна водила; јер сва је пажња била обраћена на велику борбу за ослобођење западни народа испод власти Наполеонове. Но на против Срби увиђали су то лукавство турско, па су се и они спремали непрестанце за обрану своје миле земље Србије, и чести и поштења србског.

Уобште стање Србије пред пропаст 1813. год.

И тако приближаво се час, у коме је претила опасност, да се сав онај ред поруши, који се мало по мало

*) О целим овим вођеним преговорима, види Голубицу час. V. од стр. 234—243 а тако исто у прилогу ове књ. Кара-Ђорђе у Петрограду.

завео у Србији за време десетогодишње њене независности од турске власти. Овај поредак јако се разликовао од онога, коме су се Срби покоравали до свога устанка. Границе Србије 1813 год. окружавале су све оне земље, које су припадале до 1877 год., а по већој части које и данас припадају Краљевини Србској. У овим земљама било је задржано старо подељење на нахије или округе, који је тада такови двадесет и једна била. Нахије опет делиле су се на кнежине, или војводства, која су се опет разделљавала на општине; начелници нахија били су већином војводе првога реда, који су чинили народу за време војне велике неоспориме услуге. Начелници војводства или кнежина били су војводе другог реда, и кнезови, који су зависили у почасти од главни војвода у делима војеним, а управљали су грађанским пословима и купили данак под надзором окружни магистрата. (Судова). Општинским пословима управљали су примирителни судови од двојице кметова. Војводе скупљали су војску у својим окрузима; учили људе способне у екзерциру оружију и војевању, и набављали запру за војску, осим тога, војводе су дужне биле водити бригу о уредности местни поштa. А све без разлике војводе по делу војеном зависили су од непосредни налога Врховног Вожда Кара-Ђорђа.

Што се тиче магистрата—судова окружни, који су се састојали из председника, три члана и секретара, то њиов главни задатак био је: расматрати и расправљати грађанске спорове, а ко се није задовољавао магистратским решењима, жалио се Врховном Вожду, а овај их је спроводио великом суду. У оваким случајима преслушаване су парничне стране усмено пред великим судом, који је разгледао ствар, издавао писмену пресуду и подносио је Врховном Вожду на потврђење; а овај шиљао је утврђену пресуду надлежном војводи на извршење. Но врло је мало грађански спорова и долазило Врховном Суду, а по највише имао је расматрати кривична дела. У деловодном протоколу Кара Ђорђевом често се спомињу смртне казне и друге жестоке казнене мере. Смрћу се казнило за хајдуковање, крађе и буну. Осуђене на смрт хајдуке, кажњили

су на оним местима, у којима су они највише зла чинили, а остале преступнике на месту учињеног преступа, али свагда, пошто су им најпре пред народом пресуде прочитане. Иследђење кривице, као изрицање пресуде, није чињено на основу какви писани закона, већ по обичајном народном праву; по схваћању и разумевању судије, и на основу необорими доказа Да би боље и правичније магистратске судије пресуде изрицали, сваке године звати су у Београд на поуку, и учили су се у изрицању правде. Од овог суђења изузете су биле кривице учињене пре устанка на Турке.

Стање народа, не гледајући на дуготрајну војну и жртве, које су поднешене због ове, може се рећи да је било добро, изузимајући нахије, које су много трпиле од насртања Турака и од злоупотреба војвода. Но војводе, које су чиниле неправде народу, бивале су кажњене. Јер сваке године, од почетка устанка, о малом Божићу (1. јануара,) држата је народна скупштина, састојећа се из главни чиновника, војвода, и најодабранији људи из сваке нахије; на којој скупштини све власти полагале су рачуне од примљене порезе и други прихода, као и рачуне од издатака на мунницију, уводе, на неговање рањеника, на мезулане и друге разне потребе. Тако и о стању и поступању с народом. На којој су скупштини војводе и друге власти, за своја добра дела и у поступању добром са народом похваљиване и награђиване бивале; а за злоупотребе и зла дела укоравати, и под суд на осуду давате. Било је прилика да је усљед тужби војвода, или други ко, пошто је испитан и за крива нађен и у затвор стављат. На тој скупштини правили су биланце о купљењу за ту годину данка; и о потрошку за набавку оружја, други војени спрема и разни други потреба за народ. Тако исто чинили су распореде за ратовање те године И на истој скупштини доносили су којекакове уредбе; и друге установе за војску, школу, цркву и народ. Земљоделство било је у добром стању, тако је било, да је се н. пр. могло на сваку нихију разрезати до 1,000.000 ока ране за руску војску. Трговину водили су Срби већином са Аустријом. Врховни

Вожд Кара-Ђорђе нарочито старао се, да буде у добрим одношајима са Аустријом и Влашком ради трговине. Трговина са турском водила се само у време примирја, и то по нарочитом одобрењу, а друкчије се казнило смрћу; ко је ухваћен да је противу забране трговао, тај је главом плаћао, а роба долазила је у касу државну. Што се тиче дација, биле су ове: 1.) пораза, сваки жењен човек и који је имао имања плаћао је по 10 гроша; 2.) десетак од целога берићета скупљали су и предавали магистрату; 3.) двадесети део од оваца, коза и телади на издржање пошта и артилерије; 4.) жировница од сваког домаћег свињчета по 4 паре, а од купљеног по 10 пара, коју су скупљале војводе и у касу народну предавале; 5.) судске таксе; 6.) прирез, који се по некад ударао у неким местима на народ по случају какви непредвиђени расхода; 7.) ђумручке приходе особито на северним и источним границама; који су или непосредно долазили у касу државну, или су давати под закуп; тако ајдук Вељко држао је под закуп ђумруке од Пореча до Радујевца, и плаћао је за њих 70.000 гроша. Таксе ђумручке опредељавао је Совет. У почетку плаћало се по 3 гроша од места, (?) но кад су Руси закупили неке ђумруке плаћали су по 9 и 10 гроша, (?) 8.) скеле на Дунаву, Сави, Морави, Ибру и Колубари такође даване су под закуп; 9.) аренда од риболова долазила је у касу; 10.) приходи добивени продајом приватни турски добара; 11.) приходи од руда вађени у рудницима; 12.) Руска новчана помоћ; која је више пута долазила у народну касу; но у коликој суми није извесно.

Расходи земаљски били су ови: 1.) плата војницима, који су служили као својевољци, и разним занатлијама при војсци, од које топџије добијали су по 5 гроша дневно, остали војници по 15 гроша месечно, а мајсторима плаћано је по 1 и по 2 гроша на дан; 2.) за набавку војеног материјала: шалитре, сумпора, барута, олова, пушака, топова и т. д.; 3.) за набавку ране за војску, осим десетка; 4.) на одржавање градова и шанчева у виду кулука; 5.) плата чиновницима (до 1811 год. ни Кара-Ђорђе ни Совјетници нису имали плате из народне касе, већ добивали су на

издржавање од 80 до 100 гроша месечно од они нахија, које су они представљали као посланици.) У 1811 год. на скупштини установљено је било да се даје Кара-Ђорђу 24 000 гроша годишње плате, *но он се тога одрекао, и није је хтео примити.* Советницима по 6 000 гроша; секретарима Совета од 2.000 до 4.000 гроша; члановима магистара по 400 гроша; магистарским секретарима по 300 гроша; осим тога чланови и секретари магистара добивали су и рану у натури; председник београдског магистрата имао је 1 000, а чланови по 500 гроша. Војводе и капетани нису добивали плате у новцу, но свакоме давало се како село, кога становници дужни су били срећивати његове послове. Професорима Велике Школе у Београду била је плата по 1.000 гр. год. 6.) Пеште обдржаване су прирезом од тога округа, у коме су постојале, тако ваљевски округ плаћао је 23.427 гр.; 7.) опште народне зграде, градио је сам народ; а плату су добивали само они, који су управљали радом; 8.) Владике су добивале димницу по 12 пара од куће; а Свештеници добивали су извесну плату, за венчање, велико и мало опело и за друге црквене обреде, осим тога, добивали су бир од сваке жењене главе по 15 ока жита; 9.) било је и повремени расхода: као на путовање чиновника, одређени по каковом званичном послу и т. д.

Покрај свега внутрењег уређења земље, Кара-Ђорђе није гледао само на ратно стање; старао је се и за просвету; још у почетку прве године устанка, како је Србију од Турака очистио; започеле су се школе у земљи подизати, тако, да су по целој Србији по Градовима, варошима, варошицама а и многим селима биле школе подигнуте. Кад је Београд од Турака освојен, у истом буду установљене две ниже школе (једна за варошку децу, а друга за Турску, која су се била искрстила) и една велика школа какве Срби никад до онда нигди нису имали.*) У истој први је учитељ био Иван Југовић (или Јован Савић), који је био професор у Карловцима, после њега Миљко

*) Вук у књизи живот и обичаји народа Србског вели на стр. 299, 300 да је та велика школа основата у 1806 години, и да такове дотле никад је нигди у Србству није било. — А тако и у Грађи за историју Вук на стр. 12 ипак вели. А за професоре. Види Србијанку час. III. стр. 101—104.

Радоњић, Лазар Војновић, Миша Поповић, Глиша Живановић, Јова Мијоковић и Симо Милутиновић. А најглавнији међу њима бише особито поштовани калуђер Вићентије Ракић, који је предавао Богословију и Доситије Обрадовић Попечитељ просвете као директор велике школе. У велику су школу примата деца из мањи школа; *па су у истој учила Историју свију народа од постања света до данас; Географију целог света; и Статистику свију држава; Права (ваљда Римска); нешто из Физике, начин како се пишу писма разна, Рачун, Немачки језик, и „правоучителна преподаванија.“*)* За те све науке била су три учитеља, и раздељене су биле на три године.**). *Са црквеним наукама* и делима управљао је Митрополит Леонтије с још једним Владиком, у њихову управу нису се мешале ни војене ни грађанске власти.

Што се тиче војске Србске; још од почетка самог устанка 1804 године, Србска се војска вечбала *по Аустријском начину,* које је прво олпочео у Топо и Крагујевчане вечбати у екзерциру Екзерцирмајстор Прока Славонац, родом из Пакраца, после вечбо је и Драгачевце Србе. Београдске пахије вечбо је Ђурковић са својим Ађутантом Јаковом Јакшићем; Ваљевце и Подринце вечбо је Сима А. Ненадовић са својим братом Јевремом; Шапчане вечбо је неки Јаковчић; а Смедеревце код Вуја вечбо Хербезъ; и тако је се свуд по нахијама екзерцир уводио и народ са војводама у ратној вештини обучав .***) А пошто су дошли Руси 1807. *Кара-Ђорђе заповеди, да се Срби вечбају по руском начину. Војска, у мирно доба, вечбала се у малим четама, сваки трећи дан у месту, где је ко живио, а после је сваки Војвода скупљао све чете целога округа, па продужаво учење с пальбом и без оне. Коњанике нај-*

*) Са пропашћу Кара-Ђорђа, пропале су 1813. године све мање па и велика школа; која је тек у Београду 1863 подигнута. А дотле је био само лицеј.

**) У овој великој школи учио је се Кара-Ђорђев, син Алекса, Јован Протић, Максим Ранковић, Лазар Арсенијевић, Бошко Тадић, Лука Николе Ненадовића, Протин синовац, Младенов сестрић, Јовица, Миленкови синови Милан и Иван и насторак Николче, Милосав син Совет. нахије Ћуприске, Стеван Новаковић из Смедерева, Милоје Божић из Чумића, Радован Дољанац из Остружнице и многи други.

***) Србијанка час. III. од стр. 24—27.

пре су учили као и пешаке, пешке, па онда тек коњаничком вечбању. Топције су се училе у Тополи, гди је живио Кара-Ђорђе. Што се тиче коморе; *на сваки 7 војника биле су по две коморције са коњма од мање способни људи за рат, који су из села ратницима од њиови кућа леб, рану, преобуку, и проче носили, и тако је уређено било, да се онај који је се од војске враћао, с другим, који је војски ишао на средини пута сретали; они су и рањенике са бојишта односили. Одело војске ни мало се није разликовало од народњег одела, осим топција и добошара, који су се аљине мало више разликовале од народњи.* За војене преступе осуђивали су војнике саме Војводе, по настави Врховног Вожда и народног Совета, а окружни Магистрати нису имали права да се у то мешају. У земљи биле су подигнуте *фабрике баруша*, у Страгарима и Ресави, и *барутни магацини. Мајдани били су отворени у Руднику,* гди је Бакар и Сребро ископавато, које је на ковање новаца, ал под Турским жигом употребљавато,*) а тако и гвожђе *је вађено, у Губеревцима, Стојнику и Јагодњи више Крушња,* у којим двама последњим вађено је олово за куршуме. *У Београдском Граду* устројена је била *тополивница гди су звона за цркве, пољски и коњанички топови, а тако и разног калибра ђулад за топове ливени,* у колико су за рат потребни били. Топољеја први је био Милисав Петровић из Баната самоук, а после њега два Руса, а после ови, био је топџибаша војвода Тома Милиновић из Морињa од Боке Которске у свему и он самоук.**) А по градовима имали су доста тешки, турски градски топова.

И осим свега тога, била су многа друга уређења и уредбе као и о такси новаца, који је на циркулацију у Србију пуштат, уведене, и пр. тако; да је склоп младе србске државе доста приближан био у уређењу другим европским државама, и ако нису имали доста писмени и научени људи, и писани закона. Таква су уређења и средства имали Срби, кад су се Турци спремали да на њи нападну.

*) Гласник III, стр. 183.

**) О овим самоуким тополивцима види биографију њиову.

Распоред Кара-Ђорђев за рат, и позив Срба, на свету војну.

Још пре пролећа Кара-Ђорђе, Совет и војводе увиђали су, да ће се заметути жестока борба на свима границама Србије. Па су се и они живо спремали за отпор Турака. Кара-Ђорђе заповеди, те се боље утврде и потребним стварима за војну и рану војника снабду сва ратна утврђења, почињући од стране Влашке и Аустријске границе и то: Град Кладово на Дунаву, Неготин град од стране Видина к Бугарској и по реци Тимоку главни шанчеви: Гургусовац, Бања и Делиград к Нишу; од Делиграда к Новом-Пазару по непроходимим овим горама, и на неким местима потребни нови шанчеви пограде се, и град Карановац; од Албаније и Ерцеговине Златибор: против Босни по реци Дрини, Лозница и Лешница, до града Шабца на реци Сави граници Аустрије, Београд тврдиња на Сави и Дунаву; Смедерево град на Дунаву; Остров Пореч, главни шанац; и Текија на Дунаву против града Адакале утврди се, и с раном снабдје

На Савету, који је држан у Јагодини 9. априла, био је начињен тајни план,*) како ће се војевати противу Турака. Да би се војска брже и боље могла кретати, као и непријатељ одважније дочекати, стављена је сва војска под управу четири главне војводе, којима су биле подчињене све остале војводе, а они опет били су у непосредном одношају с Кара-Ђорђем.

Војсци, која је одређена била да брани србску границу *од Саве до Лознице*, постављен је за *главног команданта војвода Лука Лазаревић; од Лознице до Рачс* заповедо је *прота Матија Ненадовић;***) Јужном војском заповедао је Антоние Пљакић: а на истоку, од Неготина до Делиграда заповедничество је дато било Попечитељу*

*) Голубица књига V, стр 260 и деловодног протокола Кара-Ђорђевог регистер види од стр. 80—83.

*) А доцније кад је по наређењу Кара-Ђорђа, после 28. јуна огишао на Дрину Попечител Кнез Сима Марковић са 3000 војника, и стао као резерва, на средини између команданта проте Ненадовића и Луке Лазаревића и држао центрум, а после се и сјединили; онда прота и Лука подпали су са свима војводама под главну команду Кнеза Симе; који је остао главнокомандујући тог краја до саме пропасти. Види Голубицу V. час. стр. 258—261 и деловод. проток. Кара-Ђорђев стр. 209 и 224.

војеном Младену Миловановићу. Главни стан првога био је у *Шабцу,* другога у *Ваљеву,* трећег у *Карановцу,* а четвртог у *Делиграду.* До та *мала резерва* под управом *Кара-Ђорђа* стајала је у *Тополи.* Ради боље сигурности мирни становника, и да би се војска слободније могла кретати, наређено је било да се пресели сав народ свуда од границa, од Дрине и реке Мораве у планине, и у унутрашност Србије.

Кара-Ђорђе тад 21. јуна месеца изда ПРОКЛАМАЦИЈУ која се *Петровске недеље* свуд по Србији по на особ, по кнежинама прочита,**) и позове сав народ Србски на „НАРОДНУ СВЕТУ ВОЈНУ“, у којој позива сваког Србина који је за оружје способан да под барјак Србски ступи и у СВЕТИ БОЈ противу Турака за спасеније православне вере, отечества и слободе народне пође! Нареди преко Митрополита Леонтија да свештенство и калуђери по свима црквама и манастирима бденија држе и Богу се моле, да србско оружје победи хришћанског непријатеља. Јављено је и заповеђено било и Хаџи-Мелентију Архимандриту да осим тога иде и по границама Србије, те да храбри војску и војводе. По свима црквама и манастирима да звоне црквена звона; народ са свију страна стече се у Богомоље, где су читане Прокламације Врховног Вожда. У овим Прокламацијама описивано је било десетогодишње војевање противу Турака; побројани узроци, зашто се сад противу Турака дижу, а осим тога спомињало се и о руској заштити: *„Ми смо нашли себи заштитника,“* Цара *Александра,* који је мир закључио; запрећено је Турцима враћати се у Градове и Вароши. Све је ово добро познато Султану у Цариграду и није му противно; но не допада се Спахијама, јаничарима, Турцима варошанима и онима, који су протерани из ове земље. Они су побудили свога господара, противу његове Царске воље, да освоји ову земљу; смерајући да побију све мушкарце старије од седам година; да поробе и потурче жене и децу, а у ове крајеве да населе други народ. Но требали сад да их се бојимо? Нису ли ово баш они непријатељи, над којима смо ми још у самом

**) Види распис и прокламацију у Голубици V. час. од стр. 262—269.

почетку одржали победу, кад ништа нисмо имали до голих шака. А сад имамо 150 топова, 7 од камена озидани утврђени Градова, које смо с храброшћу нашом задобили, и 40 шанчева које смо пограђили, и Турц их крвљу њиновом залили, које се све то и данас у рукама нашим налази, и у истима наша војска. Војске доста и џебане и сваке друге војене потребе по Градовима имамо. Ми се још 10 година можемо држати без ичије помоћи, но неће проћи ни пола године, нама ће доћи помоћ од нашег савезника. Нека само народ устане сложно на оружије, нек не штеди крви за своје Отечество, своју веру, и слободу пролити и умрети. А боље је и умрети, него пред Богом и народом осуђен бити, а Бог ће нам помоћи. Даље Кара-Ђорђе говорио је. Ја сам уверен у усрдије ваше које имате к православној вери и Отечеству, и у храброст вашу, коју сте до данас показали, да труда и крви своје нисте поштедили пролити за љубав вере, Отечества и помомства свога. Затим Кара-Ђорђе, призивајући Бога у помоћ, завршује своју прокламацију овим речма: **„Нека Бог улије храброст у срца Србски синова; нека разори и уништи силу душмана, који су дошли да погазе прави Божији закон."** Говорио је: О! Боже свемогући обрати милосрдне очи на благочестије и цркву, *Амин!* О! Боже! не утри твоје благочестије, *Амин!* Боже! помилуј и охрабри народ Србски и Срца синова Србски, *Амин!* Боже! всемогући, разори, и победи силу Турску, која је наумила да разори благочестије твоје, *Амин!* Боже! наш, помилуј нас, *Амин!*

На позив Врховног Вожда Кара-Ђорђа, сваки Србин, који је способан био за оружије похита, на избављеније Отечества, и скупи се свега *до 53.500 војника*, од који на *Делиграду под Командом Младена Миловановића постави 18.000 људи, на Дрини под главном Командом Кнеза Симе Марковића 16.500 људи; код Вељка у Крајини 7.000 људи; у Тополи као резерве 1.500 људи. А остатак војске од 10.500* стајао је један део под *Илакићем код Карановца* као главна резерва, а остали по *Градовима, шанчевима* и *другим местима*, како ји је где *по потреби Кара-Ђорђе расиоредио.*

Турака било је пет пута више, него Срба, који су се искупили да са три стране на Србију ударе; као *од Ниша на Бању и Делиград: од Босне на Лозницу и Лешницу; од Видина на Неготин.* Спремљени овако Турци, наумили су да најпре на Србе ударе и покоре ји, и почем Београд, Шабац, Смедерево, Кладово, и друге по внутрењости Градове освоје, онда из Србије на Аустријску државу да нападну.

Цара-Ђорђе разболе се од врућице, навала силесија неодољиви Турака на Србе, и продирање у Србију.

Први се приближи Србским границама Али-Паша, покретајући се од Ниша Делиграду. Срби су држали, да под његовом управом има 60 000 војске. Али-Паша јави Кара-Ђорђу да је он пошао на Србску границу, да сазна хоће ли Срби опет да буду раја, да положе оружје, да предаду Градове, топове и поруше шанчеве, као што су наш Цар и Московски Краљ уговорили за вас. „*Два су се Цара о томе погодила, а ви нећете да пристанете на Царске договоре, но преко ваши посланика варате нашег Цара и наше посланике има већ више од године, а није требало да наш Цар чека ни по године вашег одговора. Сад или покорите се, или нам се надајте с' војском, а немојте говорити да смо напали на вас преваром.*" Овако писмо добије Кара-Ђорђе и од Босанског Везира Деренделије, који је прикупио био на *Дрини* грдну војску из Босне, Херцеговине и Албаније на *130,000* људи; затим, на *Источној граници* Видински Барјам-Паша Уруменли-валеси са *60 000 Турака.* А покрај тога под *Нишом* био је још један Турски табор, под управом самог великог Везира *Рушид-Паше.* А и код Софије 100.000 Турака, стајало је. И тако Турци опасавши и Србију са три стране са силесијом војске, која је се спремила, не само да бој бије са Србијом, него и са Аустријом, по наговору Наполеона. И тако прво на Западној граници на Дрини. нападну Турци на Србе *15, Јула баш у тај исти дан у који се Кара-Ђорђе* од врућице (тифуса) разболе, кога на колима из Јагодине у Тополу однесу, који је боловао до 3. Августа.*)

*) Гласник IV. стр. 164. 165 и види у овој књизи Кара-Ђорђев Извештај у Петрограду.

Одма за тим, Турци обседну хајдук Вељка у Неготину. он је и дању и ноћу 15 дана излетао противу непријатеља; но Турци непрестанце приближивали су се обкопима у Неготину, обарајући кулу по кулу, и тиме лише Србе заштите. Сам Вељко принуђен буде становати у подруму. Међутим нестане и џебане; све што је од метала било у Неготину, па и сама кантарска јајца, прелизено је у танета, а на послетку стану пунити топове новцем, (талирима) у место олова или гвожђа. Узаман је Вељко тражио помоћи од Младена, захтевао џебане од Совјета и љутио се на нехајање њихово. Помоћ му не дође, јер није му се могло одкуд дати, свуда је навала Турака била.**) Џебана

**) Да би се читаоци о истинитости овог навода уверили, да попечитељ војени Младен Миловановић и правителство србско, хтело је, ал није могло обсађеном Вељку помоћи дати, а не као што је Вук Караџић неистину за Младена писао; нека то објасну из Кара-Ђорђевог деловодног протокола № 1.716 и регистром са стр. 15—18. извађена два Младенова и једно Кара-Ђорђево писмо, које овде верно излажемо.

I.

Ваше Високоблагородије, Врховни Вожд и кавалер!

Ето вам шиљемо писмо војводе Вељка у којему ће те све разумети, али будући да иите индата, тако ми ову војску раздвоити не можемо, јербо можемо овде ослабити, а доле ништа неће малина моћи учинити, а овде шанчеве, које смо оградили не можемо опразњавати, а овај Турчин из Ниша изишо у Топоницу и данас су излазили на Алексинац, и тако надамо се, да ће сутра ударити — а све ће вам Алекса Дукић усмено казати за свашто, ми смо се са свим војводама советовали, и за добро нашли, да војвода Антоније са свом војском амо дође најбрже, па ако би ови Турци мало поразбили се, ми би са свом овом нашом војском пшли к Неготину у помоћ Вељку, и заиста би му помогли добро, а да В. Антоније Пљакић чува ове наше шанчеве које смо оградили, и да не прође Турчин у вилајет, но ви оштро наложите Пљакићу нека најбрже сву своју војску овамо води, јербо озго никака ни од куд Турчина нема, а за свашто ће вам Дукић устмено показати о свему. Ако што ново од Дрине имате изволите нам обзнанити, а у будуће што се амо случи све ћу вам обзнанити. С тим остајем Ваш

У Делиграду, 21. јулија 1813. покорни

Младен Миловановић.

Из Делиграда.

Его Високопревосходителству Верховном Вожду и Кавалеру Господару Георгију Петровичу с високопочитањем, у Тополу.

II.

Благородни господару Антоније Пљакићу

здравствујте!

Дајемо вама на знање, како вам шаљемо једно писмо г. Младена Миловановића, из кога ћете разумети што вам пише и како говори да су Турци у Топоницу дошли, и онди се улогорили, и хоће скоро на њи да ударе, и пише

му се пошље из Београда, али доцкан и узаман стигне. Једног дана на крају месеца јула нестане и самога Вељка,

да би добро било да ви са војском на овај крај похитате, да би се они Турци разбили и да би се војводи Вељку помоћ могла послати, јер се он у великој опасности находи; зато вам препоручујем, да како ово наше писмо примите и разумете одма незадржано са војском вашом на овај крај похитате и најђете се тамо око Крушевца, како ћете моћи на оне Турке наступати, који од Ниша на вас пођу, а отуда од тога вашега краја и тако никакове силе Турске нема, и ви находећи се туда по тим брдима више тек Арнауте подбуњујте, да се више подигну, и сами знате какове несреће може бити кад Турци продру од Делиграда и низ Мораву мјеста увате и пређу, онда већ нема фајде; зато похитите што скорије на онај крај, а учините наредбу како ће се и ту чувати по граници да не би Турци преваром какову штету учинили, то јест страже поставите — остајемо вами свако добро желећи.

У Тополи, 23. јула 1813-те.

Верховни Вожд Народа Србског и Кавалер
Георгие Петрович.

Г. Војвода Антоније, примите и од мене љубезно поздравље с којим желећи вам свако добро од Бога, и поздрављајући све ваше домаће — такођер и Алексије вас љубезно поздравља, који је ономаде из Београда, јесам ваш

покорни брат
Стојан Ненадовић, писар.

Благородному Господару Војеводи *Антонију Пљакићу* главнокомандујущему да надлежит с почитаньем у Карановцу или где буде.

№ 1704

незадржано час пре.

III.

Благородному Господару Војводи Антонију Пљакићу.

Поздрављајући вас препоручујем вам да дођете амо, и да поведете војске што више можете, и да се договоримо за свашто, јербо су Турци на Вељка врло навалили, и баш је страшно да га неуништоже, јербо већ има недеља дана од како су га са свим затворили, и весма га утјеснили пак непрестано бију кумбарама и топовима дању и ноћу, и заиста јесте сасвим страшно да не провале, за то ви што брже амо с војском да поитате доћи, да гледамо, како ћемо уредити, јербо овај Турчин овде дошао је на Алексинац, пак неће да се бије но се укопо и утврдио, за то ви дођите амо с војском, да гледамо, да једни овде чувамо ове Турке, да не учине штету, и да потпунимо шанчеве, а једни да идемо Вељку доле у помоћ, док није човек са свим пропао, а Боже сачувај, кад један пропадне са свим, сви се крајеви могу збркати, а ви тамо уредите добре страже пак с војском амо што брже да пођете. То вам препоручујући и вас љубезно поздрављајући остајем ваш доброжелатељ.

У Делиграду, 27. Јулја 1813.

Попечитељ Војениих дјел и Каваљер
Младен Миловановичь
Из Делиграда.

Благородному Господару Војводи Антонију Пљакићу — Комендату Карановачком незадржано час пре у Карановце или гди буде.

удари га непријатељско ђуле из топа и по пола га разнесе, он је једва могао около стојећима рећи: „*Држ! — држ-те-се!* и с том половином речи падне мртав на земљу.

Момци Вељкови, видећи шта би, узму траве, која је била донета ту за коње, те га покрију да га војска не види. У вече брат му Милутин с момцима узме Вељково тело и сарани код цркве и метне одозго по вр' њега још два погинула бећара, и заравни по вр' гроба земљу да се не познаје; јер би Турци дали небројено благо за главу Вељкову, и тако је нису могли наћи. Војска истог дана, не видећи Вељка, позна, да је погинуо. Па повичу да се више не могу држати у Неготину, него да се бежи куд се зна. — Пети дан после смрти Вељкове његов брат Милутин ноћу напусти Неготину, остави топове и преко једне баре Тресета преведе војску, где се многи заглибе и подаве, и повуче се у Поречке планине, и заузме путове и богазе, да стане на пут даљем продирању Турака. А Турци уђу у Неготин и заузму је. И одатле пођу уз Тимок, а и на шајкама уз Дунав Кладову, ког је са мало војске бранио војвода Живко Константиновић Шљивић, где на Кладово ударе Турци са сува, а и на шајкама са Дунава, и пошто неколико топова на Град опале, Живко са својим момцима и бећарима ноћу остави Град и побегне. Турци Кладово заузму, и у истом што одбране затечу, која избећи није могла, сву исеку, и одатле се крену водом и сувим острову Поречу, у ком је заповедник био Хаџи-Никола Михајловић Сарајевац, ког је Кара-Ђорђе одма после освојења Неготина за таквог поставио. Хаџи-Никола је у дну Пореча начинио био један шанац, у ком је наместио топове већег калибра противу турских војничких лађа, које ће допловити уз Дунав, и тако Дунаво — да лађе не прођу — затворио. Но по несрећи једне магловите ноћи провуку се кроз помрчину турске лађе уз Дунав српском обалом и војску на суво избаце, која заузме простор између вароши и шанца, у ком је Хаџи-Никола био, и тако га од вароши одсеку. Кад то спазе они Срби, који су у вароши били, поплаше се, па на врат на нос поседају у лађе и чамце и побегну

преко Дунава у Банат. А Хаџи Никола, и кладовски кнез Крачун Вла (ког је Живко највише зато код себе држао, да се не би тајно договарао с Реџепом, заповедником Адакале, за којим му је била сестра) опкољени остану у овом шанцу само са 70 добровољаца. Храбри Хаџи-Никола тако опкољен са сува Турцима, а и са водене стране Дунавом а не имајући хране коју је дотле једино из вароши добијао, није знао друго шта чинити, него се на позивање Реџепово, с бећарима својим преда на веру. Али Реџеп њега ипак посече, а бећаре као робове задржи, само Крачуна пусти, те оде у Банат. Одатле сувоземна турска војска сва оде у сусрет великом везиру ка Делиграду дође до Пожаревца и ту стане, а проча војска на лађама оде уз Дував управо ушћу моравском. Но почем су Турци знали, да се на левој обали ушћа Мораве налази српска војска под заповедништвом војводе Вула Илића, која брани Дунав и прелаз преко Мораве, заустави се, и на Петки код Дунава под командом Реџеп-аге искрца се и улогори. И тако Турци све источне крајеве до ушћа Мораве заузму.

Овакe несреће снашле су Србе и на западној граници. Овде Турци наместе на Дрини ћуприју, пређу Дрину на Врањеву у Србију, и одма опседну Лешњицу, у којој је био Јанко Стојићевић, војвода, са 600 Срба ушанчен. И стану у шанцу Србе из топова и кумбара тући и копањем ровова шанцу се прикучавати. Срби су им јуначки отпор давали; но кад им не би помоћи, Турци их понуде на предају, они то одбију. Но кад их Зворнички владика Грк понуди да се предаду, обећавајући им, да им Турци неће ништа чинити, него узети оружје и слободне по одпуштати, они владики поверују и после 13 недељнога боја предаду се, но буду преварени, јербо ни једног Турци не пусте, него их у Цариград као робове у ланцима пошљу, гди су тамо сви поумирали, осим њи 70 што су се живи у Србију чак доцније вратили, а о војводи Јанку не би више ни гласа ни трага.*)

*) Јанко је био рођени брат великог јунака Милоша Поцерца, који је после смрти његовог брата Милоша војводом посто; и који је сабљу Кулин капетана од брата насљедио; онда кад је Јанко у робству пао, и ту сабљу Кулинову Турци су узели, и опет Кулиновој породици повратили.

Турци пошто освоје Лешњицу, ударе свом силом и на Лозницу, у којој је војвода Молер ушанчен био, и имао у шанцу око 800 јадрана и 6 топова. Турци их окруже са свију страна, и стану их тући из највећи топова и кумбара, и прикучивши се рововима кроза земљу к шанцу, побију им из шешана све топџије, да им већ није било вајде од топова. Срби су били начинили из шанца до на реку Штиру кроза земљу тавник (тунел), кроз који су силазили те воду захватали, а Турци дознавши за то, одврате Штиру на другу страну, те тако шанац остане без воде, да Срби нису имали, шта да пију, а и од брашна лебац да замесе, него су брашно по земљи простирали, те је се росом квасило, и тако су тесто замесивали и лебац пекли. Турци и тамо пошљу владику зворничког, те позове Србе на предају, али Молера неверујући владики, заиште у везира да устави ватру, и да одреди своје посланике да се разговарају о предаји. Везир то учини, и турски се посланици састану с Молером. Турци заишту да Србе положе оружје, па да их све пошљу Хаџи-Бегу у Сребрницу (јер се онда мислило и говорило да је он особити пријатељ Србима), и онде да се доведе сваком своје робље (жене и деца), па даље куд их одреде; а Молер заиште да их Турци пропусте са оружјем, да изиђу из шанца и прођу кроз турску војску, па да иду куд ко хоће, а њима да оставе топове са џебаном у сандуцима у шанцу. Турци не пристану на искање Молерово, нити Молер на турско, него се, по растанку, настави бој као и пре. Вративши се Молер са овога договора у шанац Србима, каже им све по реду шта Турци ишту, па најпосле дода ово: — „*Ја, браћо, жив Турцима у руке нећу; а ви ако хоћете, ето вам Турака, ја идем на шанац, нека ме убију! ако ли и ви нисте ради на овај начин Турцима се предавати, а ми да бежимо једну ноћ кроз Турке, па који жив изађе, изађе, а који погине, Бог да га прости! Боље нам је свима изгинути, него се Турцима у руке предати. До сад сте, браћо, били на мојој души, а сад вас ја скидам са своје душе и остајете господари од себе; ако ћете се предавати ето вам Турака; ако ћете бежати, ја сам с вама.*“

На овај очајнички Молеров говор, сви пристану да беже кроз Турке. На три дана пре него ће побећи, *Молер напише писмо србским старешинама својом собственом крвљу у место мастила.* У том писму им јави у каквој је невољи, него да гледају да их избаве, и то овако: *најпре да пошљу у Гучево (вис плански над Лозницом) што више пешака, а они са коњаницима и топовима да се покажу одоздо уз поље, па кад се турска сила обрне к њима, онда они из Гучева да се прекуче к шанцу, а они из шанца да јуришe на Турке, и тако да се састану.* Најпосле, дода и то: „*Ако ко жели да пропаднем ја, пожалите барем народ овај, и гледајте да би га избавили.*“ Писмо ово узе из шанца неки Пецо из Клубаца, с још једним другом, којима Молер да 10 дуката, и срећно прођу кроз Турке и писмо однесу у србски логор. Кад, за три дана, не буде никаква гласа на ово писмо, они се у шанцу договоре да беже, и то једну ноћ кад је била велика киша и ветар, а и помрчина да се прст пред оком није могао видети. Заказано је било свима, ако би кога Турци опазили, да не меће пушака, него да се брани ножем и другим чим може. Сви изиђу из шанца на велику дољњу капију од Штире, па оданде обрну куд је ко знао, и, колико је познато, прођу с миром кроз Турке, јер нигде пушка не пукне; али кад у јутру рано Турци опазе да су Срби побегли, одма ударе за њима у потеру на све стране, особито делије, и многе Србе сустигну и побију. Молерове је коње побила један дан турска кумбара, која се међу њима распукла, а војводе Анте Богићевића син, Бојо, изађе на коњу (после свију, јер му пре нису дали, да не би Турци опазили кад коњ пође мостом, који је од дасака био начињен, и пред капијом се спуштао преко обкопа,) и за велико чудо прође срећно кроз Турке. Од 800 људи, који су били у шанцу, 200 их је погинуло онде, а око 400 у бежању, те тако их је једва око 200 остало у живогу.

Одређени за главног команданта дринске војске Кнез Сима Марковић, и ако је у ранијим бојевима са Турцима показао се као добар вођа; сада у овом рату, као пометен, никакову ратну вештину показао није, а шта више, имао

је под собом опробане и готово најбоље војводе, као: Луку Лазаревића, проту Матију Ненадовића, који су прво за главне команданте овога краја одређени били; после ти војводу Петра Николајевића Молера, Стојана Чупића, проту Николу Смиљанића, Милоша Обреновића, Јефрема Ненадовића, Јанка Стојићевића Поцерца и многе друге старешине и капетане, са 10.000 добри војника. Па кад је Турска војска прво у половини месеца јула Дрину прешла и одма 15. н. м. у Лешњици војводу Јанка Стојићевића у шанцу обколила, који је се после 3 недеље јуначке одбране на послетку, кад му помоћи није било, морао Турцима предати. А потом и војводу Петра Молера у Лозници. Он се није показао ни жив, да истим војводама у помоћ притече, а камо ли да покуша да их обсаде ослободи. Него се премештао из шанца у шанац, у Поцерини. Докле Турци после 6 недељног крвавог обсадног боја и Лозницу не заузму. И онда кнез Сима повлачити се стане Шабцу, а Стојан Чупић и Смиљанић увате шуму Китог. Прота Ненадовић стане Турцима на супрот на Дубљу, гди му Сима Марковић одвоји од своје војске 2.000 пешака и под Милошем Обреновићем пошље му у помоћ, а и Стојан Чупић у помоћ му притече.

Турска војска пошто Лешњицу и Лозницу освоји под Дерен-Дели-Али-Пашом, и Сулејман-Скопљак-Пашом сва преко Бадовинаца крене се Шапцу; а Сулејман-Паша пође низа Саву, и удари на Србе у Дубљу, гди после жестоке битке Срби потиснути буду, који се у десно Сави тргну, и у Равњу (Засавици), гди се војвода Сима Катић Прекодринац налазио и са турским четама бој био, шанац стану копати између реке Саве и блатне језерне широке отоке Засавице, као у земљоузу. Скопљак-Паша са свом војском пође за Србима и одма стане ударати са западне стране јуришом на Србе, с које су стране Срби започели и шанац грудобран, од Саве до воде Засавице, копати. Турци су јуришали као бесомучни и на сам грудобран пели се и барјаке своје у грудобран забадали, и о[illegible] исти се са Србима и за перчине рукама ватали и чупали и барјаке један од других отимали, но Срби су их осим пушчане

ватре, јатаганима, кундацима и које чим тукли и јуначки одбијали, и тако после многи турских дивљих и плаховитих јуриша, Турци ипак сузбијени буду, и Срби гродобран са прсију доврше.

Турци, руковођени француским инџинирима, увиде, да Србима само са западне стране с прсију досадити не могу, начине батерије спротиву тог грудобрана, а и на десној обали Засавице, јужно спрема левом крилу отвореног србског логора, с које стране според Засавице нису времена Срби имали да шанац ископају. И олатло Турци као и спред, изненада проспу ужасну топовску ватру у леви отворени бок Срба, преко језеровите непреходиме воде Засавице; а у исто време и са лица преко грудобрана на Србе оспу из топова и кумбара Срби изненађени ипак јуначки се бориште, но са отворене стране преко Засавице просипата ужасна топовска ватра, растроји Србе и после 17. дневног јуначког крвавог дневног и ноћног боја, због неспавања, умора и оскудице у џебани, у бегство се низ кључ обале савске и засавичке обрате. Војвода Стојан Чупић са голим јатаганом у руци преко воде Засавице преплива и спасе се, Прота Ненадовић дочепа се једног коња, Милош Обреновић и Сима Катић на чуну избегну, и у Шабац главној војсци дођу, гди је Лука Лазаревић са војводом Симом Ненадовљћем град шабачки јако утврдио био. А и кнез Сима је ту већ са Јевремом Ненадовићим и војском њговом, осим оне коју је ту у Китогу под војводом Смиљанићем оставио, приспео био. Но на Равњу-Засавици у пола-шанцу бинбаша Шишо Петроније, и капетан Зеко реше се и завере, те, сваки са својима војницима храбрим голим синовима, који је 150—200 било, заостану и обустављајући Турску силу и дивљу навалу, докле Србска војска не измакне и не спасе се, сви славно изгину. Овде Срби оставе 5 топова с муницијом, из много коња, и до 1.500 Срба изгину а и у води у бегању подави се. Но и Турака двојином више, и силесија турски коња мртви падне. Конац овог боја биће 15. августа.*)

*) Мемоари проте Ненадовића стр. 274.

Турци кад разбију Србе на Равњу — Засавици, и сву готово Мачву до Поцерине притисну, сви скупа пођу Шапцу. Но како је у одступању кнез Сима Марковић у Китогу налазећу се србску војску под војводом протом Смиљанићем знатно поткрепио, Турци не усуде се да нагло пођу за Србима Шапцу, и да похите, да се са у средоточеном искупљеном србском војском у бој упусте, па ако су више него десет пута већу војску него Срби имали, застану и стану се прикупљати да џумле (у скупу) кроз непроходиму шуму Китог, њихово свагдашње страшило прођу и на србску војску код Шапца бану.

Кара-Ђорђе као болан у Тополи још раније знао је, да су Турци обвладали источним крајевима Србије, које је Хајдук Вељко бранећи погинуо, и да су Турци продрли у Србију. Но кад добије извешће, да је босански везир и на западном крају Србије завладао Лозницом, Лешњицом и Равњом, као најважнијим местима тога краја; и да смера даље Шапцу, он онако полу болан, и тек што се мало од болести почео опорављати, полети из Тополе у Шабац, и кад тамо приспје изда заповест главнокомандујућем тог краја кнез Сими и војводи Луки Лазаревићу, да се сва војска око Шабца прибере, и поред тог да увату Китог планину, имајућу пред собом и да се добро одупру, да Турци даље не продру. А он одатле оде у Београд, где добије извешће са више страна, да су агенти турски продрли у Србију и наговарају народ да положи оружије, и да им Турци неће ништа чинити, но само да ће њиове војводе казнити, за то што су убили пашу у Београду, покрстили многе Турке, што су се изженили многим турским булама (женама) и девојкама, и што су ишли на Сјеницу.*) Кара-Ђорђе бојећи се за народне војводе. и видећи ту опасност која народу српском са свију страна грози, напише писмо Цару Александру I., и оправи га у главни руски стан у Теплицу, у Ческој, у ком писму

*) Ови агенти били су по већој части Грци и Цинцари, које је Митрополит Леонтије из Београда у народ изаслао, те су народ бунили, а и он је сам по Београду и народу такове лажи сејао, и говорио да је Кара-Ђорђе умро у Тополи, и да Србија мора пропасти да шкрини Кивот свет. Краља Студеничког и т. д. Види Србије плачев. поробош од стр. 66—68.

јавља, о свему. и о напредовању Турака; и моли за скорију, ма какову, помоћ. Но на то никакови одговор не добије.

Одма за тим добије Кара-Ђорђе и са јужне стране Србије, од Младена Миловановића извештај, да је битку код Делиграда изгубио, и да се повлачи с војском натраг к Ражњу и Параћину. Кара-Ђорђе опет полети у Шабац, да изда наредбе војводама и војску да охрабри, па онда, да иде јужној српској војски Младену. Но тамо разуме, да сви становници између Дрине и Саве беже у Срем, и да их пограничне аустријске власти ласкаво примају, и обећавају им олакшице, шта више примају их и у царску војену службу, и да су већ четири батаљона од пребеглих Срба склопили. У Шабцу изда наредбу војводама, како да се противу Турака бране, и после три дана врати се у Београд, с намером, да одатле иде на Мораву Младену, да га бар морално подпомогне кад му помоћи ни од куд дати нема. Но ту опет застане од Младена извешће, да је велики везир оставио Делиград, и у Делиграду обседнутог војводу Вуицу Вулићевића и Антонија Пљакића са 3.000 Срба, но он, да је писо да им војска од Гургусовца и Бање притече у помоћ, а он — Младен — да не би и од видинске војске с леђа нападнут био, и између две ватре дошо, прешо је с војском на леву обалу Мораве, и почем је увидио, да је се већ нека час видинске војске са војском великог везира сјединила, да он одступа ближе Смедереву, како би у савезу са војском војводе Вула Илића лакше могао одупрети се — да Турци не пређу Мораву, јер он са својом војском сам толикој сили турској противу стати није могао; и да турска војска десном страном Мораве за њим упоредо иде. Кара-Ђорђа та вест као гром порази, који увиди, скору и неодклониму пропаст. Па се посаветује са Саветом и Недобом шта да се ради? Руски агент, Недоба, видивши и сам скору пропаст, и да се Срби противу толике наваливше многобројне турске војске, са свију страна турске царевине искупљене, никако одржати не могу, саветује Кара-Ђорђу, да пише писмо великом везиру, и тражи примирје на шест недеља, те да

би за то време могли се иселити сви они Срби, који неће да остану у турском поданству; а остали предаће се на милост и немилост великом везиру. Кара-Ђорђу се допадне тај савет, јер се надао за то време поправити поремећено стање ствари у Србији. Кара-Ђорђе напише писмо и пошље великом везиру у логор, овог садржаја: „Чујемо, да сте ви дошли на реку Мораву са свом силом, коју сте имали поред Дунава; да је сав народ са оне стране Мораве побијен, села и вароши попаљене, жене и деца поробљена, а видимо, да смерате упропастити сву Србију; но ја се надам, да се то не може свршити тако брзо и без проливања крви, а ако се и сврши, биће вам грехота пред Богом, а цар неће имати никакове користи од пусте земље. Но ако хоћете сами да се користите, а опет и од своје стране да учините богоугодно дело, то дајте нам времена, ради преговора о миру: тако ће остати народ не растеран и под вашим поданством, онда шта ће бити цару велика корист, а ви ћете учинити богоугодно дело, тако ћете примити народ као уцветану башту, и не упропашћен до корена. Ако пристанете на преговоре за мир, онда пишите босанском везиру и објавите свој војсци, која је опколила Србију, да престане нападати за шест недеља, како би ми имали времена да вам пошљемо депутацију, ради преговора, и да би сваки, који не смедне остати, иселио се за то време из Србије и настанио се где хоће.“ Кад велики везир добије то писмо, позове на договор главне начелнике појединих делова војске; но они му изјаве да је ствар са Србима већ скоро свршена, а много крви проливено, па ако се сад продужи на шест недеља, примаћи ће се зима, а Срби само омају као што су омајивали 10 година — Везир и не одговори на писмо Кара-Ђорђево.

Кара-Ђорђе и ако је писао великом везиру и нудио га на примирје, он је са војничког гледишта добро знао, да везир неће на понуђено му примирје пристати И тако у том очајничком положају очекивајући одговор, имао је у срцу бољу и грижу. Зашто га Руси као сојузници у једанпут тако оставише; зашто закључише пштаран и ште-

тан мир за Србију, а по Русе користан, задржавши за себе Бесарабију и неку част Молдавије; чему се таквом штетном миру нико надати није могао, тим више уверавањем самога цара Александра I.; *„да он неће пре са Турском мир закључити, докле Порта не призна независност Србије.“* Врло га је то потресло, размишљао је: како напослетку тражи помоћ и заштиту да спасе свој мили народ од пропасти — код Француза, па не нађе; тражи код Аустрије, па не би па напослетку моли и самог српског злотвора Султана да се умилостиви и да српски народ не сатире, но и код њега ништа не успеде. А сви ти раније сами су му више пута нудили, помоћ и заштиту, само да Срби од савеза руског одступе. Султан га је више пута нудио на мир и обећавао повољна права народу српском дати. Но све то он одби држећи се чврсто једноверне браће Руса А они га од једанпут нечујно усамљена оставише, и са највећег виса славе и среће драге му Србије у понор и пропаст букурешким миром низвргоше! — Гризла га је савест! Зашто не прими понуду Султанову, који га нуђаше на повољан мир. За што не прими понуду Султанову, који га нуђаше на повољан мир. Зашто не прими покровитељство и савез Француске, гди му је сам Наполеон својеручно писао, нудио га, и уверавао: *„да ће старе српске границе Србији повратити и стару српску славу подићи.“* Тако и зашто се напослетку и у наручје Аустрије не даде, која га је нудила, и заштиту му покровитељства обећавала. — Све га је то мучило, и срце му парало. — Но из тог празног размишљавања и кајања прене и кад види, да нема одговора од великог везира о понуди мира, стане се спремати да на Мораву иде и види да ли се што још земљи помоћи може. —

Издаја Митрополита Леонтија.

Издајица Митрополит Леонтије у Београду интригира, одвраћа народ да не слуша војводе, наговара га да бежи у Аустрију, и проглашава да је Кара-Ђорђе умро да ковчег св. Краља шкрипи и да Србија мора пропасти.

Младен извештен буде на Морави, да је Митрополит Леонтије дошао из Крагујевца у Београд, и да он интри-

гира не само у Београду него и по народу, посредством својих агената Фанариота сеје: *„да је Кара-Ђорђе болујући у Тополи умро. Да светог Краља кивот шкрипи, и то да је знак, да Србија ове године мора пропасти. Дао је уверавати народ да Турци неће народу никаква зла чинити, него само неколико старешина истребити; и за чије господство народ гине, и за кога?“* У Београду старао је се испод руке да трговце узбуни, да ишту дозволење од правителства да своје еспапе пренесу у Аустрију. Леонтије је и у цркви београдској, при окончању божествене литургије — када су деца појала *„Спаси Господи и помилуј,“* говорио, не могући се уздржати пакосник: *„да ће господ спасти онога, који има лађу, да се у Немачку преко Дунава превесши може.“* Леонтије је добошем обзнанио у Београду, да је он једну лађу купио, да превози народ у Немачку страну, и да је он руски каваљер, да се не боји никога. О овоме је и Кара-Ђорђе извештен, — но он прећути! — Митрополит Леонтије старао је се да београдску посаду побуни, да Град оставе: и да иду својим кућама, говорио је: *„за кога да гину, и да чувају Београд, а своју децу и жене да допуштају Турцима робити.“* Ове бунтовне речи Леонтије је свуд по народу сејао и још неке и за раније, док су Срби Турцима свуда одпор давали, а неке на крају, кад су Срби притесњени били.*) Услед ови бунтовних речи, Младен пише Митрополиту Леонтију и позове га у логор на Мораву, под изговором да дође да пређу у Ковин на аустри ску страну ради договора о миру са његовим старим познаником Реџепом, кога би он молио, да се прими посредовања за преговоре о миру са великим везиром. А Младен га је позивао да би га само из Београда од Недобе одвојио, и под своју руку ставио, да не пали дању и ноћу, и по народу буну да диже. Митрополит здраво се устумара због тог позива, јер увиди лукава зверка, да га Младен не позива за то што му пише. Покаже то писмо Кара-Ђорђу, па дода да двоуми о истинитом позиву Младе-

*) Србије Плачев. Пораб. види од стр. 66—68.

новом, па не зна дал да иде или не? Кара-Ђорђе не увиди ни он из садржине тог писма да га Младен баш за то зове да с Реџепом преговара. А и не посумња да Младен под тим изговором жели с' њиме у Аустрију умаћи. Каже Митрополиту, да он и сам намерава ићи на Мораву у логор к војсци, и тако позове Митрополита те седне с њиме у његова кола и заједно оду на Ушће Мораве, где је био шанац начињен, кога су Срби бранили под заповедничеством војводе Вула Илића. Ту Кара-Ђорђе охрабри војнике, и обећа им још помоћи и топова из Београда послати, па одатле оде уз Мораву у логор Младену. Овде је злокварни Митрополит при поласку, у име Кара-Ђорђа, лажно и на само казао војводи Вулу Илићу, да он, ако Турци Мораву пређу, побаца топове и џебану у воду, па да распусти војску да бега куд који зна, које је Вуле и поверово Митрополиту, не сумњајући у подлу издају његову, тако и учинио, а после ту превару објаснио је војеном Попечитељу Младену.

Кад се Кара-Ђорђе у логору на Морави са Младеном састане, ту се разговоре о силесји Турака и убеде, да од преговора мира неће бити ништа, него да се бране до последње капе крви, па шта Бог да. Овде Младен насамо све исприча Кара-Ђорђу, како Митрополит буни народ у договору са Недобом и смера да земљу упропасти, и јави му да га је у писму звао, да га код себе задржи, да не жари и не мути по народу. На које Кара-Ђорђе због Недобе каже Младену, да Митрополита Леонтија сад остави на миру, па ако Бог да, те се срећно одрже и одбију Турке, знаће он шта ће с њим учинити. Посоветује Младена и војводе како да се држе противу Турака, па одатле врати се у Београд. Но уз пут наилазио је на гомилу народа, који је бегао у Аустрију; узалуд их је Кара-Ђорђе убеђивао и говорио им да се врате натраг, и да то не чине, но и њега већ није нико хтео ни да слуша.

Пропаст Србије.

Турци разбију Србе на свима местима, заузму сву Србију; Кара-Ђорђе, советници, многе војводе и народ, пребегне у Аустрију.

Кад Кара-Ђорђе 18. септембра са Мораве дође у Београд, напише одма неким војводама и кнезовима писмо овако: „Јављам вам да сам дознао, да ви спремате чамце, и превољавате народ да бежи и да се сели у Аустрију. Чудим се, шта вам је, кад се наше војске свуда по границама боре се непријатељем и бране шанчеве, и колико ми имамо народа у унутрашњости, који живи далеко од границе, па он не бега, а ви се уклањате и чините неред, само да себе спасете, па ма каквим начином то било. Зато препоручујем, где год кога ово писмо застане, поред воде или у унутрашњости земље, нека сваки тамо остане, и да се нико не сели ради спасења живота свога на ону страну, јер и онамо нема спасења зато, што Немци шиљу на Французе све оне, који год пређу на ону страну. И тако објавите народу, нек сваки зна, да и тамо немају куда и да сви остану овде; ми немамо никакве нужде да се селимо и бегамо икуд, јер се ми јошт свуда тврдо држимо." Но 20 септембра стигне из шабачког логора Кара-Ђорев секретар Јанићије Ђурић, ког је он тамо, кад је на Мораву пошао, послао био са писмом, у ком све војводе и старешине дринске западне стране достављају Врховном Вожду и правителствујућем Совету, да се они налазе у најжалоснијем стању и траже најбржу помоћ. У исто време, кад су у Совету, поводом овога писма, саветовали се шта да раде, стигне извештај и са Мораве, да су прве ноћи по одласку Кара-Ђорђевом Турци прешли на леву обалу Мораве и принудили српску војску под војводом Вулом Илићем, те се повукла натраг, која се одма за тим сва распрштала и својим кућама отишла, да склањају жене и децу да их варвари не поробе и не потуку. Кара-Ђорђе не имајући ни једног војника са собом, да пође пред непријатеља или да се затвори у београдски град; и у место тражене помоћи јави у Шабац, да се велики везир примиче Београду. По том Кара-Ђорђе похити Недобићу, да се посаветује шта да ради где код истог застане и митрополита

Леонтија, и јави му за сав несрећни догађај, како су Турци у Шапцу на Србе навалили, а доле и преко Мораве прешли. Недоба му и митрополит Леонтије каже, да нема ту спасења, него да пређемо у Земун, и да се договоримо са Генералом Црвенком, да нареди лађе, да се народ у Аустрију превози и спасава, како Турци заузму јошт Смедерево и пођу Београду. На то Кара-Ђорђе престане и сутра дан у недељу рано из јутра 21. септебра 1813. године седне у чамац са руским агентом Недобом, Митрополитом Леонтијем, архимандритом Филиповићем и секретаром својим Јанићијем пређе на аустријску страну у Земун, гди се више и не врати, јер му повратак скучен буде, — по чем је одма и под стражу стављен био. А то му је његов кум Недоба,*) и Леонтије Грк из раније преправио био, тим више, што се у то време Аустрија ни у колико није слагала са назорима Кара-Ђорђевим и правитељства србског због ојачаног уплива руског у Србији.

Чланови Совета српског кад разуму да им се Вожд српски вратити више не може, да Турци од Смедерева наступају и они сутра дан 22. септембра у понедељник, заједно са Кара-Ђорђевицом госпођом Јеленом и породицом Кара-Ђорђевом у Земун пређе и сав народ из Београда на лађама на врат, на нос и дању и ноћу превозити се стане, гди су им аустријске власти за превоз на руци биле.

Младен Миловановић кад Турска војска повише ушћа Мораву пређе и војска се српска под Војводом Вулом сва разиђе, он одма похити у Београд, да се са Вождом и Советом споразуме, шта и како да се ради; но кад 22. септембра у подне у Београд дође, не застане ни Вожда ни советнике. Он се одма и најбрже врати к Морави, распусти остатак војске, да бега куд који зна. Па се одма врати и више Смедерева кришом провуче се између сами Турака, јер су Турци већ Смедерево заузели и на београдску нахију наступили били; у Ковин на аустријску страну, са многим Србима преко Дунава пређе, гди одатле у Земун под стражом допраћен буде.

*) Кара-Ђорђе је Недоби био кум при венчању.

Попечитељ унутрашњих дела Советник Јаков Ненадовић заостане сам у Београду и тог истог дана, 22. септембра, покупи сва најважнија акта советска, нека у једно бур е сложи и у земљу закопа, а нека још важнија у два бурета сложи; советско здание запали, да се Турци са заоставшом архивом не ползују,**) па из Београда уза Саву на колима оде на Забрежје, да прими своју породицу, за коју је најбрже послао момке, да му из Бранковине у Забрежје дође; да је у Аустрију преведе, и да та два бурета, наслагана с' актама и задневена, на име ракије тајно у Срем претури.

Када Војводе под Шабцем 23 септембра пре подне у уторник, баш у тај дан кад је Рушид-Паша после подне с војском од Смедерева дошавшом, Београд већ заузео био, прво од земунског трговца Николе Мариновића у Кленку извештени буду, да је Кара-Ђорђе са Недобом, Леонтием и са свима советницима у Земун пребегао и да је Београд пуст осто, Договоре се и одреде војводу Милоша Обреновића и буљубашу Петра Јокића Тополца, да трче са 2.000 коњаника, да Београд пре Турака заузму, (не знаjући да су Турци Београд већ заузели били) а они да ће са војском свом похитати. Но када им у исто време дође и Андрија Милошевић из Котешнице, ваљевског округа, кога је Јаков са Забрежја послао да им за ту пропаст јави, те исто потврди; и каже да су Турци заузели Смедерево, и да су већ јуче наступили на београдску нахију, који пале и села харају, и да је и он јуче, по заповести Јакова, советско здание запалио и после тога да је синоћ заједно са Јаковом у Забрежје дошао, за које и војска узна да су Турци продрли из Смедерева к Београду и да је Кара-Ђорђе у цесарију пребегао, у коју уђе одма страх, војници оставе саме војводе, разиђу се и потрчи свaки својој кући, да жене и децу спасавају, да их Турци не поробе и не побију. Војводе сад, остављене сами себи од војника, потраже и они у бегству спасења и тако све војводе нагну да беже у Аустрију. Командант града шабачког, војвода Лука Лазаревић, запали у граду конак у ком је седео, па се из града

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 126. и 212.

на водену капију преко Саве са породицом превезе у Срем, с којим пређе и млађи војвода Сима Алекс. Ненадовић, кнез Сима Марковић а друге војводе, које су ближе обале савске са кућама становале, пошљу своје момке да им породице њихове доведу, да у Немачку бегају, или у збегове склоне, а неки од млађи војвода и капетана и сами кућама оду. Милош Обреновић тог истог дана одма из Шабца пошље свог момка Димитрија Ђорђевића у Брусницу Рудничке нахије, да му жену и децу на Забрежје доведе, да у Аустрију бегају, а он сиђе са Јевремом Я. Ненадовићем у Забрежје, гди ту још застану попечитеља и члана Совета Јакова Ненадовића, који је из Београда дошао и очекивао породицу да му из Бранковине дође, да је у Аустрију преведе. Тог дана, 23. септембра, прота Ненадовић сам с капетаном Јовицом Милутиновићем и са 18 својих момака заостане у свом шанцу код Шапца, који је из топова на Турке пуцао, да их уздржава да народ лакше бегати може, но кад сила турска у вече приближи се, и он те ноћи, остави топове и побегне преко Коцељеве ваљевске нахије, и преко села дође у Забрежје Јакову, ту у шанцу преноћи и сутра дан 25. септембра пође опет уза Саву пред Турке, да народ склања у збегове, који се не могне у Немачку превозити, па одатле кад види да Турци села пале, оде међу народ у Посавину ваљевску.

Кад Јакова Ненадовића породица 26. септембра из Бранковине стигне, и одма стане у Немачку да се превози, а Милоша Обреновића породице још не би да дође, да је Димитрије из Браснице (јер је далеко) доведе, и у Немачку претури, коју два дана Милош у Забрежју очекиваше, но кад је не би, Милош тад препоручи Јакову Ненадовићу свог синовца ђака Ристу, сина пок. Милана Обреновића, кога је Јаков из Београда са собом и довео, и да му сабљу Миланову на аманет, ког Јаков прими, у Аустрију са својом породицом у Срем превезе, и доцније истога Ристу и у Русију одведе и на школовање га даде.*)

*) Овог је Ристу Јаков чувао као свог сина, и намести га у Петрограду у Руски кадетски корпус, где је преко 40 србски синова, који су у Бесарабију добегли, било примљено, да поред други и војене науке изучавају; међу којима

После тог Војвода Милош Обреновић свуче са себе војводско одело, и таково заједно са својом сабљом и једним скупоценим бињишом (огртачом) преда војводи Јеврему Ненадовићу, да он то у Аустрију пренесе и код себе чува, докле и он у Срем не пређе.*) А по том Милош Обреновић обуче друге простије грађанске аљине на себе и по вр исти узме од Дамњана Марковића из Бранковине велики гуњ од сукна, обуче и оде у Брусницу, да жену и децу своју тражи и да их у Немачку преведе.**) Но Милош још и не дође до Брусница, а Турци заузму и само Забрежје, и увате сву обалу савску од Раче до Београда и одатле свуд низ Дунав, и тиме пресеку свако бегање Срба у цесарију. И тако Милош Обреновић и многе друге војводе као: Станоје Главаш, Хаџи Продан, браћа Јаковљевићи, Лазар Мутап, Арсеније Лома, Милић Дринчић, Миливоје Талић, Прота Матија Ненадовић, Никола Катић, Кнез Аврам Лукић советник, Аксентије Миладиновић, Радован Грбовић, Василије Јовановић, Капетан Панто Илић, Васиљ

е био и најстарији син Кара-Ђорђев Алексије, кога доцније у Пашки кор по заповести Царевој преведу. Доцније биће 1818. или 1819. год. по истога Ристу дође у Петроград Герман, и по налогу Милошевом поведе га у Србију, гди на пречац, у Варшави умре. Кажу да га је Герман по заповести Милошевој отровао за то што је се он заклео у Петрограду сину Кара-Ђорђевом Алексију, с ким је добро живио; да ће Милоша убити, и осветити му се што је он Вожда Србског Кара-Ђорђа мучки убио. А друге и за то, што је Милош сво имање и благо његовог оца Милана Обреновића себи приграбио.

*) Ове аљине превео је Јеврем Ненадовић у Аустрију, а одатле однео и у Русију, гди је таково као аманет чувао, а пошто у Србију у 1830 год. врати се, исте донесе и преда Кнезу Милошу. Осим сабље, коју су му Аустријанци као и од Јакова што су узели сабљу Миланову, не преда. Том приликом кад су Аустријанци и од Јеврема, његову сабљу одузети хтели, бацио је он исту у Дунав код Варадина.

**) Види Мемоаре Проте Ненадовића на стр. 213. који све ово тврди. Но има неки који би хтели да другачије изведу него што је: као и сам Нил Попов у Историји Србија и Русија на стр. 99. што каже: да је Јаков наговаро Милоша да пређе у Срем, па и по други пут, да је нарочито опет из Срема враћо се, и звао га да пређе у Аустрију, но да му је Милош одговорио: „Шта ћу ја да радим у Аустрији, кад би ја тамо отишао, душман би ухватио моју жену, моју стару мајку, моје дете и продао би их у ропство. Не може се бежати од опште несреће.“ И тад каже да је отишао кући. Но то је гола измишљотина: Јаков како је прешао у Срем одма је узет под стражу и одведен у Апању, па у Фенек, и да је хтео није могао опет у Србију враћати се, а шта више да с Милошем говори и да га наговара да у Срем пређе, а друго никаково Јаков није имао ни нужде, ни потребе, да он као Попечитељ једног другог реда Војводу Милоша на прелазак склања.

Павловић, Георгије Лазаревић.*) А и осим ови још и све друге војводе, кнезови, капетани, и друге српске старешине. које су поудаљенији са кућама од обале савске и дунавске били, застану у Србији и не могну пребећи у Аустрију него се у шуме и пећине, као и други народ са породицама својим у Збегове склоне; гди су доцније по већој части били жертва тирана. — Војвода Милош Обреновић, кад у Брусницу дође, и нађе своју породицу, тад склони се са истом у Збег у манастир Никоље код свога кума Игумана Хаџи-Атанасија, кога турци у јануару 1815. год. у Београду код Батал-Џамије жива на колац-набише.**)

Глас о пребегу Вожда Србског у Цесарију, кад се као муња по свој Србији у једанпут распростре, био је громовни удар за сав народ србски, већи потрус није он осетио ни после пропасти на Косову, и тешко ће се онако обште народна ненадна буна наћи у целој историји света. Реко би човек, да се све живо, а и само дрвље и камење устра, забуну, и јаук претворило. Па тако свуда по свима местима, војска остави своје војсковође и појури сваки својој кући да своју породицу спасава да их варвари не поробе и не побију. Који су били ближе аустријске границе пребегну листом у Аустрију, а који су се налазили подаље побегну у збегове, и посакривају се по густим шумама, каменим врлетима и пећинама. Затекше се војводе у Делиграду, Вуица Вулићевић са 3 000 Срба, и испод Делиграда, и у Топољаку Антоније Пљакић, држали су се

---

*) Од ови војвода који су после пропасти у Србији заостали њих једанаест, у Топчидеру 8. августа 1814. год. подписале су се заједно с Милошем, на једну жалбу, коју су послали у Беч Проти Ненадовићу, да је царевима достави. Види Мемоаре Протине на стр. 222. и 223. А Нил Попов у својој Историји Србија и Русија на стр. 99. каже: „А на српској страни у Србији остао је један једини војвода — Милош Обреновић.“ А друге као да су све војводе у Аустрију пребегле. Ово је крупна и хотимична неистина! Јербо оне су само војводе, кнезови и капетани као и прочи прост народ што је, пребегли у Аустрију, који су били близу Саве и Дунава, и такови је било у великој мањини. А из удаљенији места Србије сви су заостали, па су се у шуме и врлетна места узбегове скрили. Као што је тако и Милош учинио и у манастир Никоље у шуми узбег склонио се; почем чак и руднички нахије није могао стићи да до Саве дође, и да са својом породицом у Аустрију пређе, као што је намераво, пошто су Турци Савску и Дунавску обалу заузели, и бегању Срба на пут стали.

**) Мемоари Проте стр. 236.

јуначки у обсади и после пребега Вожда и главара србски још 40 дана; па кад узнаду за пропаст србску. Вујица изиђе изиђе ноћу из свог шанца провуче се рујишким потоком између сами Турака, да ни опазили нису, дође до по више Смедерева и Орашца к Дунаву, и готово са свим својим војницима пређе преко Дунава у Аустрију и дође у Панчево. А војвода Пљакић зет Вождов, исте ноћи изађе из шанца у Топољаку и тако исто са свим његовим војницима прокраде се између Турака, и оде у Карановац гди му је и кућа била, па тек доцније са неколико момака и са Жупским војводом Милошем Сарановцем, који се нехтену оа позив Милоша Турцима предати, провуче се и код великог Дубоког више Остружнице у Срем пређу.*) И тако се тим и последња храбра сјајна и светлећа србска војена жишка угаси. И Срби који су се без без пушака, топова, барута, олова, и без икакове ратне спреме у почетку устанка свог, са голим рукама противу силни угњетача дивљи Турака подигли, и своју земљу дичну Србију из четирстотине петнесто-летног робства турског сами ослободили; 7 камени градова са 600 градски и 130 пољски топова,**) са многом муницијом и другом ратном ратном спремом; од Турака својом храброшћу отели, 40 шанчева јако утврђена у земљи поградили, многе уредбе и установе у земљи држављанске увели, и Србију до највеће славе слободе и сјаја подигли. Сад све то; морадоше навалом многобројни Турака скупљени из три части света Турске Царевине, *Европе, Азије* и *Африке,* одолети; и са највеће своје славе коју су је кроз десетогодишње ратовања и проливање своје племените србске крви задобили; у понор пропасти низвргнути! — Гди све изгубе и у првобитно Рајетинско робство дођу!

Ово тужно страдање Срба, Србије, и Кара-Ђорђа ове 1313 године. Ево како учени Јован Хаџић у песми својој, тужно црта!

---

*) Историје Милутиновића стр. 46 и 52.

**) Види историју Пав. Јовановића стр. 92.

13

Страданије србско.

Године 1813.

Од Босне се Турска војска силна љута диже,
Сабља сјева, пушка пуца, чета чету стиже,
А Дрина се плачем гуши, Мачва тешко дише,
Јадар са њом и Поцер'је и Шабац уздише.
Облак се вије
Сунце се крије
Србији.

С' Делиграда, Неготина, и Кладова тутњи,
А Морава предаје се горке судбе слутњи;
Већ и Петки јављају се силна грома гласи,
Београду ударају грозна рока часи.
Сузе, ах! лије,
И прси бије
Србија.

Срб Србина довикује, к'обрани позива,
Диже гласе до небеса, и Бога презива;
Руса виче и нариче, сињи пуца камен,
Али Москве више не'ма, сву прогута пламен.
Помоћи није,
Жалост ах! није
Србија.

Болан Ђнрђе у Тополи у постељи лежи,
Десна рука клонула му, Турчин већма с јежи.
Већ погибе храбри Вељко, десно паде крило,
Устава се провалила, бурја продре силно.
Јаук се чује,
Враг ланце кује
Србији.

Залуд Вила са планина' биљем Ђора диже,
Притиснута кад Србија веће слабо дише;
Нит' се грудма устављају громовни ударци;
Ђорђе броди преко Саве, и дјеца и старци.
Главе кад није
Ни срдца није
Србији.

Остављена 'скорбна мајка неутјешна гледи,
Прекосавским царским Србма плачевно бесједи:
Примите ми у загрље моју дјецу драгу,
'Љебом, вином и љубавју дижите им снагу.
Брат вам се вије
Нек срдце бије
Србину.

Ах! хоће ли Божје око Срба озарити,
Хоће ли се кад год сунце опет нам родити,
Љубвом, слогом и јуначством крст и образ бјелит',
И кроз силне ове муке вечном славом свјетлит'?
Где срдце бије,
Ту с' свјетлост вије
Србији.*)

Кад тако Турци као што је више речено, заузму сву Савску и Дунавску обалу и пођу села палити, народ харати и робити, Прота Матија Ненадовић који је у ваљевској Посавини међу народом заостао био, види ту грозоту гди се димови од Шапца и Београда свуд според Саве као облаци до небеса дижу, а пламенови од горећи кућа до облака у висину вију, топови и пушке на све стране пуцају и страх у срце Срба уливају. — Прота стане мислити шта да ради? Па смисли; да своје душмане и крвопије за милост моли. — Напише писмо на везира босанског Дерен- дели Али-Пашу и Хаџи-Бега свог старог пријатеља, у ком их у име народа моли, заклиње и преклиње, да престану од јарости, *„да не пале, робе, и не сатиру народ, јеу народ ће се сав разбећи и раселати. Па шта ће онда цару пусша земља, кад народ затру и растерају. А народ ће се предати цару, који само жели мира."* Нађе неког старца Јакова из Пањуа, и силом га са угрожењем живота натера да носи писмо у турски логор, и таково му преда, у једног дугачког прута процепу углављено, те везиру Али-Паши однесе. Идући Турцима старац трипута је на колена од стра падао, докле до везира не дође и не преда писмо. Турци кад писмо прочитају обуставе харање и палење; а Јакова неиредима отпусте. И одатле низа Саву спусти се везир с војском к Београду. Одавде Ваљевци оду Турцима на Врачар, те се предаду, приме муселиме и калију и одведу у Ваљево. И са тим се од Колубаре до Дрине мир учини, и турски судови и кнезови поставе.**)

По том Прота Ненадовић и он пређе у Срем састане се са пребеглим српским главарима и Вождом који су сви

*) Дела Милоша Светића стр. 121—122.

**) Мемоари Проте Ненадовић стр. 216.

под стражом били у Фенеку, па по што се са истима договори, као слободан, у првој половини декембра крене се за Беч гди у исти 15. дек. приспе. У Бечу остане, гди је по договору војвода код царева радио, да би се што српском народу помогло, које је он својим уметним радом доста знатне користи за српски народ учинио.

Кад се ваљевска нахија Турцима предала, одма томе сљедује и кнез београдсхе нахије Аксентије Миладиновић, који се са народом нахије београдске и кнезом Аврамом Лукићем Турцима преда, гди Турци поставе своје турске власти и у београдској нахији.**) И онда одатле велики везир изашље свога Делибашу Али-Агу Серчесму придавши му кнеза Аксентија и Лукића који са 2.000 делија оду кроз народ, те су га предавали докле и у рудничку нахију не дођу, и ту позову на предају све српске војводе и војводу Милоша Обреновића са обећањем да им ништа неће чинити. Милош са његовим момком Димитријем изиђе пред Серчесму и пред његове ноге положе оружје. Но овај им само одузме сабље, а проче оружје код њих остави. За тим дође војвода Лазар Мутап, Арсеније Ломо и Милић Дринчић те се и они Серчесми на веру предаду а и сво окружије рудничко покори се Турцима; тако и из ужичке нахије дођу кнезови и војводе те се Серчесми предаду. Сад Дели-Баша Серчесма наименује Милоша кнезом Рудничке нахије узме га уза се, и оде у Чачак гди ту и пожешку нахију на предају склони, но војвода Хаџи-Продан једва се на молбу народа и Муселима чачанског Латиф-Аге зета и љубимце Сераскера Рушид-Паше преда. Кога Латиф-Ага једва дочека и под своју заштиту као пријатељ његов одма узме, па и сву Хаџи-Проданову породицу у трнавски манастир смести и заклони, да их нико узнемирити несме. Па одатле Арап-Ага Серчесма кад му се те нахије по испредају, пође са кнезом Аксентијем и Милошем преко крагујевачке нахије која се упливом Милоша и кнеза Аксентија и она преда, и одатле оду у Београд. Тад Дели-Баша Серчесма, код заступника великог Везира који је из Београда по позиву отишо код Сулејман-Паше који

**) Мемоари Проте Ненадовића стр. 217.

је одма за београдског Везира постављен, Милоша Обреновића, за учињене његове услуге за Турску у предавању народа под власт Турску, препоручи. Те га Сулејман-Паша лепо прими и за показану верну и свесрдно вршећу службу у предавању народа србског Турцима; назове *„посинком! поклони му сребром оковане и позлаћене пиштоље, и ата; и учини га Баш-Кнезом Рудничке нахије, изда му буруntију да га сваки као царевог верног служитеља има слушати.“* После тога даде му устмено нека *особена тајна поверљива наставлења,* која су ишла у корист Турака, па га пошље те бде у Рудничку нахију међ народ, да такова врши, да кнезује и да Цара верно служи! — А код себе у Београду задржи београдског *кнеза Аксентија Миладиновића као ћефила и већила свију други удаљенији кнезова.* И тако се сав народ испредаје Турцима и подпадне под старо њиово господство и тиранију. Свуд по народу испоставља Везир Сулејман-Паша Турске власти од Турака а и Срба који су Турцима говили и вољу Турску вршити хтели.*)

Цара-Ђорђе у Аустрији

од 21. септембра 1813. бо 21. септембра 1814.

Како је Кара-Ђорђе на аустријску земљу 21. септембра 1813. године ногом ступио с намером да се са Генералом Црвенком споразуме за случај превоза Срба у аустријску страну, за коју је цел по наговору Недобе и митрополита Леонтија и прешао. Види да је преварен, — почем одма под стражу буде стављен, — без да се је са генералом Црвенком и састао био. О ком прелазу Кара-Ђорђевом, Црвенка је унапред већ пре једног дана знао. И тако земунски генерал Црвенка, одма пошље свога ађутанта те пита Кара-Ђорђа *ког је Цара човек, и гди жели живити?* Кара-Ђорђе одговори: *„Свима је познато под чијом се је он заштитом са Србским народом до тад налазио, а за тад, да живити жели близу фрушке горе.“* Но Црвенка потражи писмени одговор, гди живети жели у Аустрији или Русији? *У одговору спомениша буде Ру-*

*) Види Истор. Срб. Милутиновића стр. 54. и 55. и Грађу Вукову стр. 55. и 56.

сија Сад аустријски генерал нареди, те Кара-Ђорђа одма под стражом одпрате у *манастир Фенек.* А Кара Ђорђеву породицу и секретара Јанићија оставе под стражом у Земуну, и узму им све што су год имали, па и саме њихове ствари, и оне, које им је сам руски Цар Александар I. испоклињао, па и писма и преписке из Русије, Одузимајући од жене Кара-Ђорђеве госпоје Јелене новце, хаљине, накит и остале ствари; управитељ земунске полиције говорио је: *„Ето какво вам је пониженје учинила Русија; а да сте се ви држали нашег Двора, не би се тако осрамотили.“* Међу тим посланик Кара-Ђорђев, ког је он још из Београда послао цару Александру, стигне са писмима из главног руског логора; но Црвенка не дадне Кара-Ђорђу да на ова писма одговори. Но и Недоба је од цара добио писмо, којим му јавља, *да ће се цар почем је дозно за несрећу Срба која их је снашла постарати, као и за све Србе прешавше у Аустрију да их избави и у Русију преесели!* Генерал Црвенка по том оде сам Кара-Ђорђу у Фенек, да би га он лично склонио да остане у Аустрији. Но и по трећи пут добије одговор да он жели живети у Русију. Тако исто и сви пребегли србски главнији главари, по договору са Кара-Ђорђем изјавили су да желе поћи у Русију да се тамо настане. После тога спроведу Кара-Ђорђа под стражом у *Голубинце,* заједно са Јаковом Ненадовићем, Младен Миловановићем, Симом Марковићем и Луком Лазаревићем, где ту проведу једну недељу дана, а одатле 29. октобра преведу их у *Варадински Град.* Гди Кара-Ђорђе са Младеном и Јаковом буде у горњем Граду у оној засебној — која и данас постоји — касарни затворен. А друге војводе као Сима Марковић, Лука Лазаревић, Павле Цукић, Јеврем Ј. Ненадовић, Илија Марковић и многи други буду у дојњем Граду по затварани, а Јанаћије Димитријевић Ђурић буде у казамату затворен. У граду арадском затворене су биле војводе: Вуле Илић, Вујица Вулићевић, Јанко Поповић и Јован Стевановић, а проче војводе биле су под стражом тамо гди је се ко затекао.

Аустријске власти нису боље поступале ни с другим Србима, чим су се они појавили на обали аустриској, одма

су им одузимали оружје, не остављајући им ни украсе, што је ишло уз оружје, ово, делили су између себе пограничнн чиновници. Котроманац морали су одлежавати Срби у простим лађама поред обале Савске; но како је било време кишно, лађе су се ове напуњавале воде, тако да су људи стајали до колена у води, а жене држале су на рукама своју децу да се не подаве. Не гледајући на то нису хтели пуштати народ на обалу из ових лађа; много је људи и жена, а још више деце помрло од ладноће и мочари; но и мртво тело нису дали саранити, докле за свако нису наплатили по 6 форината. По издржању котроманца, Србима су дозвољавали насељавати се, али само по даље од границе; а многи немајући станишта, станили су се наравни под ведрим небом.*) Све ово принудило је већи део Срба да се врати натраг под турску власт, — али су им Аустријанци и у томе сметали**)

Међу тим Кара-Ђорђе и друге војводе пошљу 10. декембра Архимандрита Филиповића у главни руски логор, који је онда био на Рајни, с молбом, да се преселе у Русију. 22. декембра 1813. год. би објављено српским војводама, да ће их преместити у Штајерску. Тада Кара-Ђорђе опет пошље 3. јануара 1814. године новог посланика у руски логор Максима Јакшића, с молбом онаком какву је и пре послао био. А 7. јануара Кара-Ђорђа и његовог старијег сина Алексија пошљу Аустријанци у *Грац под стражом,* која је имала пуне пушке; гди 22 и. м. стигну у Грац. Младена Миловановића преведу у Брук *на Мури;* Јакова Ненадовића *у Цили,* Симу Марковића *у Марбург,* Луку Лазаревића *у Еденбург,* секретара Јанићија Димитријевића *у Петаву;* Павла Матејића *у Леобен,* Митрополита Леонтија *у Целовац (Клагенфурт),* а остале у друге вароши и градове. Губернатор Штајерске, кнез Хо-

*) О Боже! Дал је тад било у Граници Срба, и код Срба свести? да бар они својој страдајућој браћи, бар у колико је могуће тугу и невољу олакшавају — Валда их је било? А и, свести? — Јер по већој части били су како војени тако и цивилни по граници чиновници Срби!! Но 1847-8 год. пребегавши из Аустрије Србима у Србију. Сваки Србин, Србину је, братац био; братски га је угостио, и за Срба крвцу лио! —

**) Србија и Русија од Нила Попова види од стр. 102—104.

хенцолерн, више је пута шиљао Кара-Ђорђу свога ађутанта, с понудом, да се подпише на верност дому аустријском, и да остане да живи у Аустрији, а за награду добиће **„титулу Књаза"** а у случају, ако Аустријанци освоје Србију, Босну и Херцеговину *њега ће поставити за владаоца тих земаља под покровитељством Аустрије.* Али Кара-Ђорђе је увек одговарао, да неће. Напослетку *Хохенцолерн* позове Кара-Ђорђа својој кући, па између многих других разговора, упита га: *„Каквом је цару веран?"* Кара-Ђорђе *покаже руком на руски орден на прсима, па одговори: „Чији знак на себи носим, томе и верујем, и остаћу тврд у томе докле год будем жив, а ако не би био веран њему, онда ни другоме веран бити не могу."* Хохенцолерн одговори Кара-Ђорђу: *„Кошуља је ближе телу, него горња хаљина, а Аустрија је ближе Србији, него ли Русија, и Руси неће никада владати Србијом!"* Кара-Ђорђе није променио свога одговора. Тад кад види Хохенцолерн љутито му рекне *„кајаћеш се!"* И од тог времена, увек је према Кара-Ђорђу био хладан. У том времену већ су Савезници освојили Париз, и у Беч скупе се владаоци и отворе Европски Конгрес, гди је се решавало питање за умирење народа. Овом Конгресу обратили су се били и Срби, и сви како у Србији заоставше, тако и у Аустрију пребегавше српске старешине, и сам Вожд Кара-Ђорђе. Још 8. декембра месеца 1813. год.*) послали су свога посланика у лицу Проту Матију Ненадовића, коме су дали опширно и генерално овлашћење да код дворова ради, да се цареви умилостиве и настану код турске Порте, да Султан опрости српскоме народу, да га до корена не сатире, и да милостивије са Србима управља. И да цар Александер, пребегши у Аустрију српски народ и српске војводе под своју заштиту узме За прво, тешка је сугласност Дворски Конгреслија била. — А за друго Цар Александер I. заузме се код двора аустријског, гди гроф Неселроде у месецу марту 1814 год. извести Кара-Ђорђа *да му је наклоњен Руски Господар.* Јунија месеца добија Кара-Ђорђе писмени извештај и од

*) Види Мемоаре Протине стр. 335.

Максима Јакшића, свога посланика к Цару Александру одправљеног, који му то исто јавља. *Јула месеца, Аустријска влада попушта све војводе и проче Србе, које је у притвору држала, и дозволи им да у Русији ићи могу.* Којим дозвољено буде те дођу и у Нови Сад, и онде гди су им породице биле, али ипак праћен је био властима сваки корак њиов. — А и Кара-Ђорђе из Граца сиђе доле својој породици, и оде у Карловце Митрополиту Стратимировићу, одакле мислио је да се искраде и у Србију пређе, да наново устанак противу Турака подигне; но због јаке аустријски власти позорности не испадне му за руком. И у том руски посланик код бечког двора гроф Штакелберг пошље Кара-Ђорђу и његовим војводама руске пасоше; а у месецу августу и новце за путни трошак. Гди 17. септембра Кара-Ђорђе са његовом породицом, његове војводе, и многи други Срби, крену се на пут преко Темишвара и кроз Ердељ испраћини буду, *„оставивши све своје имање и новац у рукама аустријски чиновника.“* Гди у руску варош бесарабске области Хотин 26. октобра 1814. год. дођу. Ту се сместе и од Цара Александра I. добију сви пристојно издржање, које су таково уживали докле је се год који, у Русији налазијо. Кара-Ђорђе је од руског Руског Цара добиво годишње на своје издржање по 1000 дуката цесарски, Младен и Јаков по 500 цесарски а проче војводе, који по 400 који 300 цесарски па на мање, годишње добијали су.

ТУЖНО СТАЊЕ СРБА У СРБИЈИ

За време боравлења Кара-Ђорђева у Аустрији

Од 21. Септембра 1813. до 21. Септембра 1814.

Докле је се Кара-Ђорђе у Аустрији са многим пребегшим војводама који су по разним местима и градовима Царевине Аустријске расејани, и одвојено један од другога у притвору налазио, и пропаст народа србског оплакиво; дотле Турци пошто им је се народ србски са заоставшим у Србији војводама и осталим народним старешинама на милост и не милост предаво, сву земљу заузму,

и по Србији Муселиме, Кадије и прочe турске власти изпостављају. Па у то време, кад им се народ предаво, као и неку благост спрема народу србском и старешинама показивали су; но мало доцније, кад се у земљи уреде, утврде, и сву власт над народом у своје руке спажно узму, и од после половине 1814 године стану над народом и бив. старешинама, по урођеној нарави њиовој најжешће тиранствовати, Србе убијати, и сећи, женску чељад по дивљој навики њиовој одводити, и злостављати. — Од народа стану отимати: коње, оружје, новац, одело, накит, волове, овце, и све друго што је и најмању вредност имало. морао им је Србин, ако је хтео, да му на рамени жива глава остане, најгорем гољи Турчину, ал Царевом сину дати. Моро их је Србин ранити, појити, и свашта им рад радити, и робску угодност чинити, без икакове наплате; наплата је Србину била довољна та, ако је Србину његов, или његове породице живот поштеђен био. Угружени Срби, том турском дивљом тиранином, многи, а по већој части бивше србске старешине за владе Кара-Ђорђеве неследну збегове оставити, и на позив србски предавши се кнезова, Турцима поверити се, и предати; него су, како по једини тако и у четицама оружани по шумама и гудурама лутали, крили и с' народом договарали се шта да раде; дал сви опет наново да листом на Турке устану, па или да стресу јарам тиранства или да сви изгину. Па и ако су Турци од народа што је се одузети могло, све до голе душе одузели, и у лико га опасали, али омиљено Србима кроз десетого ишње ратовање у њиовој самосталности ношено оружије, нису могли Турци од народа покупити, јер су Срби таково све које куд, и по самим кладама и дупљама посакривали; а имали су у срцу свом наду, да се опет противу Турака подигну, и пропалу своју слободу пошто по то извојују. Имали су тврду надежду да ће омиљени њин Вожд Кара-Ђорђе међу њих опет доћи, за слободу их противу Турака у рат на ново повести, и слободу им коју су имали извојевати. И тако морао је рат Срба противу Турака раније ил доцније опет бити.

Па како аустријски император Франц I. по молби руског цара Александра I., све српске војводе и Кара-Ђорђа затвора ослободи. Кара-Ђорђе тад смисли, да се опет тајно у Србију међу народ српски врати, па наново за слободу Срба да се бори, па или да се ига турског Срби ослободе, или да једанпут сви изгину. И тако из Градца у Штајерској, дође у Карловце митрополиту Стратимировићу, под видом као у гости; али имао је другу намеру, да одатле ако и како узмогне избегне у Србију међу своју браћу. Но од бодри очију аустријски власти, које су га свуд пратиле, и на сваки његов корак, стопу, и сењку пазиле. Не буде му могуће да се искраде, и у Србију врати; где га одма одатле преко Ердеља у Русију испрате. О његовом из Градца ослобођењу силаску у Карловце, и смеру да дође у Србију, пуко је глас и у Србији, и стала су се разлеђавати, залеђена српска срца, и шапутајући очекивали су га тужни Срби, као озебо сунца; и с' нестрпљењем, тајанствено изгледали су на доласак његов као на Спаситељев, но све напразно би не може од Аргусови очију, и Цербера чувајући га, измаћи! — Отуда је се управо и зажего устанак војводе Хаџи-Продана, и плануо двадесет првога септембра месеца баш у тај дан, кад је пр. 1813. год. Србија пропала; и кад је Кара-Ђорђе на путу за у Русију кроз Ердељ испраћиван био.*)

---

*) Види Историју Милутиновића стр. 99.

Аксентија, Милоша, и молбе народа и Хаџи-Продан у Чачак дође и Серчесми преда се. Но Муселим чачански Латиф-Ага Слишамлија, који је са истим Хаџи-Проданом, још за раније, у добром пријатељству био, то једва дочека, измоли га од Серчесме, узме га код себе и у своју заштиту, а остави му да он са његовом браћом и оружје које је код себе имо носити може.

Сад Хаџи-Продан по вољи свога пријатеља Муселима Латиф-Аге пресели се ближе из Збега Шлепајског, *у трнавски манастир Благовештеније.* Но како се на скоро за тим и болест куга појави и стане народ морити, особито по варошима, то и Латиф-Ага из Чачка пресели се са свим својим домаћим (осем харема) у Трнавски манастир код свога пријатеља Хаџи-Продана.

Доније Латиф-Ага узме код себе Хаџи-Продана, који није био Турски Кнез, и Драгачевске кнезове Аврама Лукића и Ђоку Протића Гучанина, који су за турске кнезове испостављати, па је с њима договарао се и као советово о умирењу јошт не умиреног народа, који се је по шумама у четама крио, и није хтео доћи да се преда. Једанпут Латиф-Ага са Хаџи-Проданом из Благовештенија дође у Карановац и одатле пође са реченим кнезовима да народ. који је јошт по четама непредат заостао, умирује и на предају га склања; дође на конак у село Лазац, код Милована Миладиновића. Но тог истог вечера дође из села Атенице неки Борислав Палалић, и на само јави Хаџи Продану да је брат његов Мијаило, калуђер Пајсије и барјактар његов Јосиф Алтобабић посвађао се са Латиф-Агиним момцима у манастиру Трнави, и да су исте повезали и у планину одвели а новце и остале Латифове ствари да су код њих у манастиру задржали. Кад зато Хаџи-Продан чује, исте ноћи 21. септембра остави Латафа, не јави му се да одлази и одма оде у манастир Трнаву. Како дође у Трнаву, Латифове момке ослободи и под њиховим оружјем и њиховим стварима испрати их у Чачак, а новце и ствари Латифове код себе задржи; и стане одма народ у бој позивати и чете пребирати, а одатле у Небош Планину, па и тамо стане народ пребирати и на оружије подизати. И

у исто време пошље неког *попа Симу Сјеничанина* и позове кнеза Милоша Обреновића, да се и он народњем устанку придружи, и рудничку нахију подигне, а да ће му он првенство власти уступити. Но Милош не хтеде том позиву сљедовати, имајући пред очима своје личне користи, па да би се удобрио и уверио Турке о превржености и верности његовој према њима, истога поп Симу одма спроведе свом поочиму Сулејман-Паши у Београд, да он све лично паши искаже; а у писму свом каже, да ће он веран остати Сулејману и да ће сам гледати да тај устанак угуши и усташе повата. После попа Симе, Хаџи-Продан пошље поново *попа Радована Вујовића из Трнаве* и позове га на устанак да дигне нахију рудничку противу Турака; но Милош одговори по истом да он не престаје с њима и каже им, да се они умире и да се не шале главом, па онда одма оде у Брусницу рудничком муселиму Ашин-Бегу, и јави му за устанак Хаџи-Проданов, о ком је већ и Ашин-Бег извештен био. Ту Милош са Ашин-Бегом ухвати пријатељство и с' њим се побратими, па и са Ашинбеговим делијом Ћор-Зуком такође се побратими. Сад, после тог, Милош прикупи неколико Срба и са побратимом својим Ћор-Зуком и четом Турака оде нахију пожешку противу усташа под Хаџи-Проданом. Уз пут је Милош народ карао и одвраћао, да не пристају уз Хаџи-Проданов устанак, говорио им је, да од тог устанка ништа бити не може, него само главе узалуд да губе и робље турско да буду. И тако дођу до Небош планине, гди се је Хаџи-Продан са усташима налазио, па изненада нападну на усташе, разбију их, од који само један погине, именом: Ђука Живковић, а остали се сви разбегну; но у селу Горачићу ухвати Милош и Ћор-Зука игумана Пајсија и сву Хаџи-Проданову породицу, а сам Хаџи-Продан са браћом једва се спасе. Ту сву Хаџи-Проданову породицу и игумана Пајсија пошље Милош побратиму свом Ашин-Бегу у Чачак, осим једне једите Пљакићеве синовице, а снаје Хаџи-Проданове именом *Петрије*, која је млада и лепа била и коју Милош за себе задржи, и по одобрењу побратима његовог Ћор Зуке преобуче је у мушке аљине и пошље

II. УСТАНАК СРБА

под Кара-Ђорђевим Војводом Хаџи-Проданом.

Одпочет 21. септ. 1814 и до прве половине дек. угушен.

Пре него што се одпочне причати о другом устанку Срба под Хаџи-Проданом; како је устанак започет, у колико је се развио, колико је трајао, како је и киме угушен, и посљедице истог, нужно је знати прво и о животу тог народног вође, Војводе Хаџи-Продана И тако:

Хаџи-Продан се родио у Сјеници, на домак Новога Пазара. Он је са своја три рођена млађа брата Николом,*) Михаилом и Гаврилом и са породицом у Сјеници с кућом и живио, и са трговином занимао се. Његов отац звао се Глигорије, и он по имену оца звао се Глигоријевић. А хаџијом звао се отуда, што је ишао у Јерусалим на поклонење гробу Христовом. И он се тако звао, док још није ни дошо у Србију и умешао се у српске послове.

Кад Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804. год устане противу Турака, и пукне глас о устанку његовом свуда, па и у Херцеговини, Хаџи-Продан, са своја три брата, измакне се од Турака, остави своје место рођења и своју домаћу чељад, и добегне у Србију браћи Србима у помоћ.

Но како после одбега њиховог на скоро Ћаја Босанског везира кроз Сјеницу за у Босну прође; и ту чује за њихов одбјег у Србију, узме Проданову и његовог брата Мијаила жену и децу и одведе са собом у ропство у Таслицу-Плевље. Хаџи-Мустај-Бег Чавић Сеничанин, који је био велики пријатељ Проданов, настане око Ћехаје, и

*) Овај Никола погинуо је у Поречу у боју 1813. године војне Срба од Радовановића стр. 41.

измоли од њега исту чељад, те му их да, да их поврати из Таслице у Сјеницу кући њиховој. Но Чавић по свом момку из Таслице пошље их натраг; но момку потајно каже, да са робљем позадоцни, и кад буду близу Сјенице, да их ноћу испрати у Србију њиховим мужевима: Хаџи-Продану и Мијаилу, и да сутра у Сјеници разгласи, да му је се робље искрало и побегло. Које тако момак Чавићев у свему учини и ропства их спасе.

Дошавши Хаџи-Продан са својом браћом у Србију, војевао је противу Турака храбро, тако, да у 1806. години Кара-Ђорђе постави га за војводу Кнежине зване Кол-Дамићки у Старом-Влаху.

Године 1809. кад је Кара-Ђорђе са војском изишао из Србије, и Сјеницу са њеном окружијем освојио, гди у Сјеници Мустај-Бега Чавића син и снаха падну у српско ропство, тад Хаџи-Продану да се прилика, те од Кара-Ђорђа измоли Чавићевог сина и снаху, те их мирно и здраве кући одпусти, и тако за учињено му Чавићем пријатељство пријатељство му врати.

После овога, Хаџи-Продана Кара-Ђорђе постави и кнезом сјеничким над Старим-Влахом, који је мудро управљао и јуначки војевао за слободу српску до пропасти 1813. године. А, после?

Кара-Ђорђев старовлашки војвода кнез сјенички Хаџи-Продан Глигоријевић после пропасти српске 21. септембра 1813 године склони се са својом породицом у збег у *Шљепају Пећину,* налазећу се у селу Рашчићу по вр' Драгачева, чачанске (пожешке) нахије.*) Но кад се Милош Обреновић, по позиву кнеза Аксентија Миладиновића и Аврама Лукића дошавши у Чачак са делибашом Серчесмом, Серчесми у Такову преда, и своје оружје као знак покорности пред ноге његове положи, онда се испредају многе војводе а и народ целе рудничке а после тог и пожешке нахије. И онда једва на послетку по позиву кнеза Лукића,

*) Пред том Пећином Шљепајом Хаџи-Продан начинио је био и једну црквицу, која и данас постоји, и која слави светог Аранђела. Народ ту Пећину Шљепају, и црквицу данас зове Хаџи-Продanова Пећина и Црква. Та је Пећина у врху Драгачева, на једном чоту, и тешко је к њој доћи; она је велика и у њој се је и род од Турака крио и живио, до које Турци допрати нису могли. Види о овом и Историју С. Милутиновића стр. 52.

Срба Сулеј-Паши на кланицу пошље. Потом прохте му се да неколико села попали и поробн. Но Милош га од тога одврати, говорећи му да тим може сав народ побунити, и поплашити да се не предаје, па ће онда горе учинити, и тако он од тога одустане. Како Сулејман-Паша заробљенике у Београду прими, он их други дан пред Божић 17. декембра*) пред варош и Стамбол-Капијом све до једног са Игуманом Пајсијом и његовим братом Димитријем Ристовићем живе на коље понабија.

Одатле из Кнића Ћаја-Паша опет пошље напред у Крагујевац Милоша са побратимом његовим Ашин-Бегом, да и тамо народ мири, па онда да иде и у Јагодину. А он заостане у Книћу, гди је Србе ватао и у ланце оквио као и у Чачку што је то чинио. Милош са Ашин-Бегом кад дође у Крагујевац неке повата, а неке посаветује, да буду мирни, да се не буне, па онда оде у Јагодину, а Ћаја-Паша за њима дође ипак на готово у Крагујевац, те и ту поватани 50 Срба посече, 86 у ланце окује**), између који и Николу Вукићевића, трговца из Светлића, са Александром братом његовим, па се одатле и он за Милошем са робљем крене к Јагодини. Милош, кад је дошао до Јагодине, одма настане око усташа, те их склони на предају, те се покоре Турцима, и разиђу куд је који знао и могао, а неке ту и похвата. Гди ту и Ћаја-Паша у Јагодину за Милошем, као што је дотле све за њим од Чачка ишао, дође, и у Јагодини многе најглавније Србе а нарочито из Левча и Темнића, и јунаке још из први дана устанка 1805. године, војводе *Јована и Стевана Јаковљевиће браћу,* и сина жупског војводе *Ђукића****) у синџир

*) Ови 36 мученика највероватније је, да су пред Божић 17. декембра 1814 год. на коље набијени, као што у историји Вукић на стр. 301 каже и Вук у Грађи на стр. 65 вели пред Божић на Савин дан. Јер они други 152 мученика из Јагодине, који су дотерати, и у тамницама лежали, погубљени су о Св. Сави а то ће бити 14. јануара 1815 год. Види историју Сим. Милутиновића на стр. 87. и 89. А и прота Ненадовић у Мемоарима својим на стр. 236. каже да је та велика сеча и набијање на коље Срба било 11. и 12 Јануара 1815 год., а то је на три дана пред св. Саву; и ово је највероватније као што Милутиновић и прота Магеја каже.

**) Србија и Рус. Нил. Попов. стр. 109.

***) О сину војводе Петра Ђукића и жени његовој; види Историју . Милутиновића од стр. 93.

баци, гди 152 најбоља Србина буде у ланцу и окову. И осим тих до 100 душа најлепшег и најотменијег женског робља наробљено је, међу којима је била и породица Хаџи-Проданова, Јаковљевића и Ђукића.

Када Ћаја-Паша и у Јагодини народ са Милошем умири, и робља нароби, он намери поћи у Београд са толиким робљем, као победитељ, па позове и Милоша да с њиме у Београд иде. Но тад Милош подозре на лукави позив Ћаја-Паше, па не смедне у Београд поћи тим више, што су сви усташи, који су у ланцима оковати били, и Ћаја Пашом на Кланицу у Београд вођени, од истине, или да би се осветили Милошу, што их је он са Турцима убијао, хватао и у ланце Турцима предавао, *„јавно сви говорили су и као с озбиљом доказивали, да је и Милош Обреновић, Кнез рудничке нахије, с њима у побуни и договору био, и да их је он подговорио и охрабрио на буну, па после предомислио се, и издао их, и не хтео с' њима пристати, или се препао од Турака, па њи оставио, и са Турцима противу њих, Срба, окренуо се."***) Збоґ ког Милош поплашен, настане око свога побратима Ашин-бега, коме је толико услуге у тишању буне учинио, а и код други Турака пријатеља његови, те га од Ћаја-Паше измоле, с изговором тим, да је одавно од куће отишао, и да мора ићи кући да своје послове уреди, па ће онда и сам у Београд доћи. Гди Ћаја-Паша по молби Турака Милоша пусти, те кући његовој оде, уваживши му услуге, које му је он у угушењу буне учинио, и многе Србе на кланицу Турцима предао, и устанак србски угушио. Но мал што и Милош за ревност своју над жертвама жертва није био***)

Ћаја Паша одатле из Јагодине, као победилац са силесијом Срба и са заробљеним чељадма у синџире оковатим, тријумфално оде у Београд, и Сулејман-Паши везиру гакове преда, гди Сулејман чељад по харемима као пешкеш подели, а тужне Србе у синџирима дотерате у тамнице

**) Види историју Милутиновића на стр. 87. од прве врсте па на ниже.

***) Историја С. Милутиновића; види од стр. 85.—87.—90. и Грађу Вука Караџића стр. 67. од 11. до 20. врсте.

је у село Шаране његовој кући. Хаџи-Продан одатле пређе преко Мораве и дође у Рудничку нахију у село Јешевац Јовану Жујевићу, а овај га састави са Николом Вукићевићем, главним трговцем из Светлића, који је одпочео народ по међусобном ранијем договору у крагујевачкој нахији на оружје дизати. И тако се сад састану јошт више бољи и бољи људи на устанак прикупљати, о ком су се јошт из раније договарали, а нарочито у Гружи и Јасеници, па и јагодинска нахија сва се ускомеша и подигне на оружје: да своју част, живот, слободу и имовину од Турака брани, и почну Турке тући.[1])

Како је чуо Сулејман-Паша, од попа Симе Сјеничанина, кога му је Милош под стражом са писмом послао. да је се народ побунио, он одма одреди Ћаја-Пашу с војском, да иде и да народ арањем и роблењем мири. А своме посинку Милошу Обреновићу са највећим ласкама пише, да и он пристане са Ћаја-Пашом, и да гледа, да се народ умири, дајући му веру, да осим Хаџи-Продана и његове браће, кога год он преда и на веру узме, да му неће ни длака с' главе полетети? И тако, док је Милош и сам без препоруке Сулејман-Пашине по Драгачеву са Ћор-Зуком устанак гушио, усташе ватао, 60 Срба посеко, а друге, заробљене, побратиму свом Ашин-Бегу у Чачак шиљао, дође из Београда и Ћаја-Паша са војском у Чачак, с'којим се Милош састане и Ћаја-Паши придружи.*)

Сад Ћаја-Паша поватане Срб́е по Грагачеву Милошем и Ћор-Зуком све у синџире баци, као и породицу Хаџи-Проданову, и Игумана Пајсија, па онда нареди те и Латиф-ага са Радославом, који је код војводе Димитрије Кујунџије писаром био, оде кроз Драгачево у Пожешку нахију, те и тамо нешто Срба изсеку, а нешто у синџиру у Чачак Ћаја-Паши доведу, од који заробљеника Ћаја-Паша 78 Срба у Чачку посече.**)

Но како се у то време расчује да је се и Крагујевачка нахија побунила а особито Гружа, Ћаја-Паша одма

---

[1]) Историја С. Милутиновића стр. 76. 79. и Гр. Вукова стр. 59. и 62.

*) Грађа за историју од В. Караџића стр. 62.

**) Србија и Русија од Нила стр. 109.

одреди верног му Милоша, да и тамо оде и устанак гуши. Милош скупи 2.000 Рудничана, па са својим побратимом Ашин-Бегом и са 100 Турака оде у Гружу и управо у село Кнић, гди су се усташи улогорили били. Милош како дође позове неке поглавице усташке на договор, гди умешношћу својом преволи Симу Милосављевића Паштрмца, бив. барјактара код војводе Пљакића, Тому Вучића Перишића, бив. момка Кара-Ђорђевог, Благоја Томића из Кнића, Миленка из Опорнице, Станка из Витовнице, те му се на веру предаду, које он за своје момке узме;*) а Петар Тупаковић, који је и он ту био, не хтедне, што је барјак развио био, и у таламбас дао ударати, него се одма у луг склони. А остале све вође под Хаџи-Проданом, као и сви усташи не хтедну се на позив Милошев предати, него се сутра дан у Книћу побију, па и ако је усташа само 5—600 било, опет Милоша са 2000 Срба и 100 Турака сузбију и мегдан одрже. Но кад чују, да се и Ћаја-Паша са војском прикучује, и да ће озбиљно Милош са Турцима противу своје браће да се бије, виде да отпор толикој сили не могу дати, па се куд који разиђу, неки оду кућама, те се прекрију, а неки по шумама разиђу се. А Хаџи-Продан као главни вођа усташа са својом браћом и момцима појури кроз планине и дође по више Остружнице у велико Дубоко, па се на чуну према Бољевцима преко Саве превезе у Срем, гди одатле у Земун до у Контроманац допраћен буде; но ту у Контроманцу ни један дан не оставе га, него га Немци одма у Мохач спроведу. Одатле после неколико месеци Хаџи-Продан пуштен буде, и у Русију у Хотин испрате га.**)

Кад Ћаја-Паша из Чачка са многим заробљеницима у ланце окованим у Кнић дође, пошто су се усташи већ разбегли били, ту застане Ашин-Бега и Милоша са војском, који су га очекивали. Онда Ћаја-Паша одатле од заробљени Срба одвоји Игумана Пајсија са старијим његовим братом Димитријем Ристовићем и још најотменији 36 Срба, и у ланцима их у Београд као знак победе и умирења

*) Историја С. Милутиновића стр. 81—82.

**) Историја Милутиновића стр. 82. и Грађ. Вук. стр. 63.

Срба, распаљен у десетогодишњој самосталности државе српске, који је се још од Кара-Ђорђевог устанка код народа зажего, није угасио, и да су заоставше у Србији од Кара-Ђорђа старешине врло опасне по Турке, и да ће они и осим Хаџи-Продана покренути кад тад опет устанак противу Турака. Па смисли Сулејман-Паша да све старешине по Србији и главне заоставше људе, као што су то и дахије у почетку првог Кара-Ђорђевог устанка чинили, у дослуху са посинком својим Милошем потамани, па напослетку да и Милоша смакне, јер колико се год Сулејман-Паша показивао да Милоша пази, и да му је благодаран, за утишату буну, опет вере ни у њему имао није. А поред тога уверио се, да од народа није сво оружје одузето, па нареди да се најстрожије од народа оружје купи. Изађу Турци у народ и стану опет поново и са највећим зулумом и варварским мукама истраживати и изгонити од народа одело и оружје. Једнога су Србина, из Грбица у крагујевачкој нахији везали жива око ражња, па га онако пекли према ватри, да каже; где су неке токе и пиштољи, за које се било чуло, да су у њега. Женама су облачили гаће, па их били по табанима; људима и женама натицали су на главе торбе пуне пепела, па су одоздо ударали руком да им пепео иде у очи, у нос и уста, који их је гушио; неке су распињали за руке и ноге по трбушице и мећали одозго на леђа камење, ударали им по 100—200 батина, пребијали им кости сикиром и маљем и које каквим другим нечувеним мукама народ српски мучили су, да од народа оружје изнуде. Но Срби и Српкиње по већој части све су те муке претрпили а многи на тим мукама и душу испустили, и све друге ствари ма коју вредност имале исказивале су, али омиљено им оружје особито поболе, које су које где по кладама, дупљама и другим местима посакривали били, нису проказати и одкрити хтели. Таково грозно поступање Турака са Србима, после Хаџи-Продановог устанка грозније и чемерније, него што су саме дахије пре Кара-Ђорђевог устанка чиниле, морало је Србе на одпор изазвати, и изазвало је.

побаца, а после их баш на Св. Саву 14. јануара 1815. год. изјутра пола из тамнице изведе, а половину сужника сутра дан пред све четири градске капије, а неке и на бедему доњег града спрама Земуна, живе на коље набије, неке и изчеречи и њихове удове на ченгеле на капијама извеша, а неке изсече и главама њиховим окити капије, и бедемове градске. Но и после овог у гомили мученичког покоља једнако су одабраније Србе из народа доводили*) и по неколико их сваки дан пред капијама, где свет пролази, на коље набијали и секли. На кољу живили су Срби по два до три дана, и увијали су се као црви, док су при свести бивали ружили су Турке, да би их само раздражили да их побију и да им из мученичког тела душа изиђе. Но ипак ретко је који варварин смиловао се да по ког на коцу мученика убије. Па као што је коље нарочито ниско начињено било, гомилама паса летило је и урлајући живим Србима на кољу ноге и руке глдаоли су, од ребара месо одкидали и утробу им чупали, и тако су ускоравали смрт јадним на кољу мученицима. Пси су тим мученицима милостивији били него Турци. Свугде су по градским и варошким улицама поразвлачили пси удове од људских телеса, као: руке, ноге, главе, црева, дробове и такове глодали и режајући ждерали. Турци па и сам Сулејман-Паша, који је сваки дан из града излазио, и гледајући наслађавали су се тим ужасним позоријем.**)

Кад је мноштво мученички Срба на Св. Саву Сулејман-Паша на бедемима градским, спрам аустријске дунавске и савске обале фронтом Земуну окренуте, на коље живе понабијао, и са изосецатим главама на шиљке натакнутим градски бедем окитио, Ђенерал аустријски Црвенка, који је у Земуну живио, кад тај призор очима види, био је изван себе од јарости због пашиног варварства; а аустријски Срби, пренеражени несрећом своје браће, узбуне

*) Између многи других, и неког хромог Васиља са два друга родом из Босне, и војводу Косту-Бега, војводе Димитрија Кујунџије брата са свом његовом породицом, довели су, и на коље понабијали (а породицу у ропству задржали). Историја Милутиновића стр. 86. 87.

**) Историја Милутиновића од стр. 88.—90.

са и окруже стан свога начелника. Ђенерал напише одма писмо Сулејман-Паши, у коме му каже: *„да се он доста осветио Србима за њихову побуну, и да нема узрока да вређа хришћанску државу, градећи таку параду пред њеним очима; и ако одма не уклони с бедема, окренутих Аустрији, оваки ужасни призор, Ђенерал ће сам доћи и скинути те мученике!“* Сулејман није чекао да му се повтори ова претња, него пренесе овај ужас на другу страну Града. . . . . .

Овако једино помоћу кнеза Милоша Обреновића угуше Турци II. устанак Срба под Хаџи-Проданом; гди је преко 300 најглавнијих људи само у Београду, не рачунајући друге по Србији, на највећим мукама поморено и поклано било.*) Но Милош, за толике принешене Србе на жртву Турцима, у место да добије од Турака благодарност и награду, за учињену Турцима грдну услугу у покорењу, хватању и предавању усташки Срба, као што је се надао, увиди напослетку да Ћаја-Паша из Јагодине хтеде и њега у Београд Сулејману одвести, да га на жртву musломанству као курбан принесе. Но би срећан, те га Турци, његови јолдаши пријатељи, од Ћаја-Паше измоле, те кући оде. Но Милош ако је се и уверио да у Турчину вере никакове нема, опет је се држао уз Турке, са њима се побратимио, удварао им се, и турски их верно ипак служио. Па опет је по кратком времену од Сулејма-Паше позват у Београд отишао, и лепо примљен био, гди је очима својим гледао како се најчеститији Срби, које је он Турцима предао, на кољу муче и превијају, и како на грозним мукама мученичку душу своју испуштају. Но Милоша то потресало није, опет је остао верна слуга и вршиоц воље свога поочима љутог Сулејман Паше.

Овим устанком увере се Турци, да у народу још ратоборни дух није клонуо, и да се жар слободе у срцима

*) Србија и Русија од Н. Попов, на стр. 109. каже да је тад које у Србији које у Београду 447 Срба грозно поклано и на коље живи набијено. А Прота Ненадовић у Мемоарима на стр. 236. то исто тврди. Између којих вели, набили су Турци живог на колац и игумана из манастира *Никоље Атанасија*; који је, као што Вук у Грађи својој на стр. 54, 1813. год. примио Милоша Обреновића у манастиру Никоље са породицом у збег, и да су кумови били!

Главнији Срби, и они кнезови и војводе који су се после поропасти 1813. године Турцима на веру поиспредавали, а и они, после Хаџи-Проданозог устанка 1814. год., који су у планине одбегли и крили се; морали су се не само од Турака крити и чувати, него и од они Срба, које је Сулејман-Паша за кнезове постављао. А нарочито кнеза Аксентија Миладиновића из Чибутковице београдске нахије, и руднучке кнеза Милоша Обреновића, који су код Турака у Београду непрестано готово били, и вољу тирана вршили. Милош тако је се код Турака удворио био, да су Турци у његову верност највећу веру полагали, а особито Сулејман-Паша, као поочим свом посинку веровао је, пазио га и највише лацко му, за то му је Милош и највеће услуге чинио, ватањем и довођењем у Београд једног по једног из народа знатнијег човека, под видом хајдука, које је он свирепи Сулејман-Паша тамничио, секао, и на коље набијао. Турска тиранија у Србији после Хаџи-Проданове побуне тако је царствовала, да ни један Србин са породицом својом никакове сигурности ни дању ни ноћу за свој живот имао није. Свирепи Сулејман-Паша беснио је над народом српским у Србији, и то у много већој мери него што су Дахије пред првим устанком Кара-Ђорђевим тиранствовали. Наравно, да је се морао народ пошто по то латити наново оружија, да се од те тираније избави, тим више што је десет година у својој самосталној Србији, лепо живовао и окусио плод слободе, а тим више што је у њему пробуђена кураж, и што је народ више оружија имао него пре првог устанка.

Сулејман-Паша дозна за то потајно жуборење народа, да се нешто комеша и кува; па на концу јануара 1815. године позове у Београд све нахијске кнезове српске, које је он закнежио; па пошто им да строгу заповест, да данак покупе, да се Срби Турцима покоравају и да пазе на народ, да се покрет какови опет не учини, јер ће сви они главом платити, ако се и најмања побуна у њиховој нахији догоди; па их онда одпусти, да иду и да заповест његову као царевог већила врше. А Кнеза Милоша, као свога посинка и верног слугу царевог, код себе у Београду за-

држи, да и даље вољу његову врши, и добавља оне Србе које он захте.

Докле је се Милош у Београду код Сулејмана налазио и вољу његову вршио, знатније бивше Кара-Ђорђеве војводе, старешине и јунаци договоре се, улуче прилику и *тајну скупштину на међи београдске, ваљевске и рудничке нахије, у селу* РУДОВЦИМА *београдске нахије, у једном шумном гуштаку код пивнице попа Ранка, тајно, — биће 2. фебруара 1815. год. на Сретеније Господње, — учине.**) На којој је био *Лазар Мутап*, *Арсеније Лома* и *Милић Дринчић* бив. војводе рудничке под Кара Ђорђем, *Милутин Гарашанин* из Гараша нахије рудничке, *Мијаило Ђуровић, Никола Прогоревчанин* и војвода *Никола Катић* из Рогаче, нахије београдске, *Тома Вучић Перишић,* доглавни момак Кара-Ђорђев и *капетан Божа* из Вукосаваца, нахије крагујевачке, *игуман Авакум* из манастира Боговађе, и капетан *Васиљ Павловић*, из Бајевца нахије ваљевске,**) а и из других нахија било је *до 60 главнијих људи.* На том *збору договоре се и завере, да се дигну противу Турака. И сви се закуну на часном крсту и светом еванђељу, које им је донео Авакум игуман Боговађски, и ту молитву под ведрим небом на мразу, снегу и највећој мећави учинио, и скуп и предузеће благословио.* При богомолепству овом *прокуну свакога онога који би издао, и онога Србина који на позив и рок њихов не би пошао противу Турака.* Овде закључе да се народ потајно за рат спреми, па чим пролеће дође, да сви ЦВЕТНЕ НЕДЕЉЕ, ако дотле што *од царева* из Беча за народ добро не дође, где се *прота Ненадовић* налази и за народ ради, на Турке устану, и да где год кога Турчина нађу убијају. Овде закључе и то: „да се позове кнез *Аксентије Миладиновић* и кнез *Милош Обреновић*

*) А у Мем. проте Ненадовића стоји, да је ова Скупштина држана 5. марта 1815. год. у Вреоци Београд. нахије код Капетана Петка куће!? Види на стр. 343 и 344.

**) Који су оба: Игуман Авакум, Капетан Васиљ, и више други Срба стајали у договору, и преписци са пребегшим војводама у Срему, радили и народ спремали за нови устанак, као и с протом Ненадовићем у Бечу. Види истор. Милутиновића стр. 182, 186, 187, и 216, и Мемоар проте стр. 347.

III. УСТАНАК СРБА

под Кара-Ђорђевим војводом Арсенијом Ломом, одпочет 8. априла 1815. год. на цветни четвртак;*) а војводом Милошем Обреновићем, потоњим кнезом Србије

*даље продужен 12. априла на страстни понедељник**) и окончан 14. јула исте године.*

Одпочето тиранство турско над србским народом после пропасти Србије 21. Септембра 1813. год., по одласку Кара-Ђорђа из земље, изазвало је готово у исти дан 21. септембра 1814. год. II. устанак Срба под Хаџи-Проданом. Но тек после Хаџа-Проданове пропасти стану Турци као бесни највеће тирјанлуке над Србима изливати, много већи него икад што је дотле било, тако да сваки Србин, гди је год и ма кога и најгорег гољу Турчина у путу срео или га видео, бегао је у шуму као дивља звер, и свој живот заклањао. Излишно би било овде напред изложена и многа разна друга и грознија мучења турска изваћати.***)

Тако 1814 год. већа част главни људи и по готову све српске старешине, који су за време владавине Кара-Ђорђеве биле, оставе своје куће и породице, па су се

*) Види грађу за Срб. Историју од Вука стр. 74. и других писаца. — Кад је Лома устао на Турке, и погинуо 10. априла на Лазареву Суботу. И историја Милутиновића стр. 123—126, и 130—131.

**) Кнез Милош није престао на устанак 10. априла на Цвети 1815 године *у Такову* нити је барјак развијо, него у Црнућу 12. априла, код своје куће. Ко о овоме сумња, нека прочита: „*Житије Обреновића*“ од 1852 године, које је по казивању кнеза Милоша писато. Види стр. 11. а и Истор. Милутиновића стр. 123—126, 128—130 и 131.

***) Види турску тиранију у историји Србије од Милутиновића од стр. 102 до 104.

крили по гудурама, кршевима, јазбинама, пећинама и неприступним горама. Милостивији били су им вуци него Турци. — Дању су у тим склоништима да их нико не види чамили, а ноћу ишли су пријатељ до пријатеља, а сродник до сродника и договарали се, да опет устану противу Турака, па макар сви до једног изгинули; јер и оваки живот, под тиранском сабљом турском, коме је сваком Србину, сваког часа и минута, не само његов него и целе његове породице живот о концу висио, није био живот? Него на животу, у страху умирање! Ти главнији људи и старешине свуда су код народа драговољни одзив налазили и вољу и жељу изјављивали да се противу Турака сви листом на оружје дигну и пођу за свој спас и своју слободу, и у саму смрт, па или да се ослободе, или да сви изгину, и мушкарци се затру. Између ти многи људи, који су се које где од Турака крили, биле су и све оне старешине које су и у Хаџи-Продановом устанку учествовали, а и они, који су се у Книћу кнезу Милошу на веру предали, као: Сима Милосављевић Паштрмац, бив. војводе Пљакића барјактар. Тома Першић Вучић, доглавни момак Кара-Ђорђев, Благоје Томић из Кнића и други, били су се сакрили у селу Црнућу, рудничке нахије, у једној дубокој шумној долини, где је и Милош с кућом живио. Они су ту себи најбоље склониште изабрали, једно због тога, што је Милош код Турака добро стајао и био љубљен, на кога ни најмању сумњу неверства рајетинског нису имали, па би, по случају напасти турске, нашли у њему и заштиту; друго да би дознавали од њега шта Турци мисле, говоре и шта намеравају с њима и народом српским да раде и кога хоће да море,*) па су један другом доказивали и чували се; а треће, да би и Милоша како год од Турака одвојили, одвратали и на нови устанак склонили. Па кад су се уверили, да се он на устанак никако склонити не може, они су га чували и тајно се за устанак с народним вођама и народом договарали, да Милош ни знао није.

---

*) Јер је Милош на захтевање Скопљак-Паше свога поочима, једног по једног од главнији Срба и војвода хватао и у Београд на мучење и клање Турцима шиљао и предавао. Види мемоаре протине стр. 236, 240, 241. 257, 337—339.

на устанак противу Турака; *па ако не хтедне с њиме у рат, него намери поћи противу народа, као што је под Хаџи-Проданом,* **„онда да га убију“.** На то одреде *војводу Лому,* који се ту *закуне, „да ће он позвати и преволети Милоша на устанак; иак ако не хтедне — зарече се Лома том збору,* **„да ће он Милоша као Турчина сматрати, и у првој га згодној бусији сам собом убити, да већ не служи ни Турцима, кад неће своме превједноме народу и кукавној сиротињи, у оваквој нечувеној нужди и страдању, и тако да се најпре од њега почне.“** После овог, потајно пошљу у *Срем Павла Гошнића,* да запита *војводу Молера,* оће ли бити какове помоћи, јер народ оће да устане противу Турака, па да *гине,* и извести *Молера о њином договору,* и позове, *да се и они сиреме, тако и џебане прибаве, па чим чују да је народ противу Турака устао, да и они у Србију сви пређу.* На овој скупштини, од ове три нахије, били су *понајпаметнији људи, одабрани јунаци великн родољуби.* Па пошто се у прочем свему посаветују и договоре, тајно се разиђу сваки у своју нахију, да спремају народ потајно и пажљиво на устанак; а и по другим нахијама да гледа народ да приуготове на устанак.*)

И ако су речене *војводе и јунаци* тајну *скупштину у Рудовцима* држали, и договор за устанак Срба противу Турака водили, дознао је Сулејман-Паша за тај *састанак,* па ако и није знао шта су се Срби тајно договарали, опет могао је знати, да се то њи, тирана, Турака тиче, тим више, што је опазио, да се после тог састанка још више народ комеша.

Он намисли да све главније људе по Србији потамани, и од кнезова захте, да му се од сваке нахије по 300 главни људи у Београд пошљу, под видом да прави шанац око Београда, и то све да морају доћи: *топџије, добошари, каплари, капетани, војводе и најмањи који је био чиновник српски или момак војводски, под владом Кара-Ђорђа. А нарочито од кнеза Милоша Обреновића захте, да му доведе, војводу Мутапа, Лому, Дринчића, Про-*

*) Историја С. Милутиновића стр. 119, 120, 161—163 и 216; и Мемоаре проте Ненадовића стр. 344.

тића, кнеза Аврама Лукића, и друге неке војводе. — Но ко ће живе лаве похватати? кад одбегну у планине густе, који су народ за устанак спремали.*)

После реченог захтева Сулејман-Паша подкрепи Београд са 2000 Бошњака, и нареди да се опет наново од народа оружије истерује. Турци, који су пошли да оружије купе, стану највећа зла него икад што су дотле такова чинили, над народом чинити и беснити. Стану најбоље људе по Србији убијати, у шабачкој нахији посеку *проту Свилеувског,* у Градишту *кнеза Вељка* на колац набију, *Николу Станковића* из Остружнице и капетана *Николу Раонића* из Лознице ваљевске посеку. Карановачки 30. Турака обколе у кући Пушу Бимбашу и убију га; па после и Пљакићевог зета у кући опколе, и позову га на предају, но он из куће оспе из пушака Турке једног по једног обарати, напослетку Турци *запале му кућу и он бијући се јуначки у кући са женом и децом изгоре.* А и многе друге Србе по Србији поубијају.**) Народ од те тираније сад још већим делом побегне у планине. А бивше војводе и друге из народа старешине већ су били одбегли у планине.

Као што је се Милош једнако, а и одма и после Хаџи-Продановог устанка у Београду код Скопљак Паше налазио, и свога поочима тиранску вољу вршио, Сулејман-Паша запита Милоша говорећи му: *„Имамо рат са Московом, оћеш ли Милошу с нама, и хоћеш ли бити веран, а може бити и онај одоздо, да ће и овога крмка подговорити да војује!“* Милош му одговори: *„да ће с њима Турцима бити!“* Сулејман-Паша сад поново поиште од Милоша да му у Београд доведе Кара-Ђорђеве војводе: *Мутапа, Лому, Кнеза Аврама,* поп *Николу* и *Прошића.* Но како су исти већ у гору одбегли, и били изван домашаја не само Турака него и Срба, Милош се нађе у чуду и паши одговори: *„јест честити везиру, они су код мене, ако не дођу, ја ћу (ићи) за њи.“****)* Сад виде Милош да

*) Види Мемоаре проте Матије стр. 240, 241 и 338.

**) Мемоаре проте стр. 273 и 339.

***) Мемоари проте стр. 336—338.

се и сам у опасности налази, и ако је он вољу Сулејманову верно вршио, сад види да му је немогуће што чинити, и захтевате кнезове у Београд довести, јер ти јунаци не даду се обманути и преварити да из гора изиђу, да се поватаги могу.

Па и ако се Сулејман-Паша спрема Милошу као посинку свом лацкав увек показивао, сад види Милош опасност и по сам живот његов, па поиште се од везира да би могао до његове куће отићи, да своје послове посвршује, па ће опет доћи, но Сулејман-Паша не пусти га и у то време пошље 40 Турака изненадно у смедеревску нахију, у село Селевац, који у кући опколе војводу Станоја Главаша и позову га да им се на веру преда. Но он у месту предаје, из пушака десет Турака сам убије, но кад му Турци кућу запале, он из куће са више рана излети, још једног Турчина умлати, но и он мртав падне, коме Турци главу одсеку и у Београд Сулејман-Паши донесу, коју главу као драгоценост пред пашиним сарајом на шиљак за углед натакну, да свак, па и кнезови, да је виде, и спомене их шта и њи све чека. Сутра дан Сулејман-Паша навалично пошље свог једног гаваза Милошу, те му овај као из шале рекне: *„Е Кнеже Милоше, виде ли Главашеву главу? Сад је и на твоју ред!“* Милош му одговори: *„Вала сам ја моју главу бацио одавно у торбу, и већ од неког времена туђу на рамснима носим, а и ту за који дан до Божије воље, и везирске.“* Па извади кесу и за ту вест, што му је као за Главашеву главу казао, нешто му бакшиша даде; и онда гавазу рекне: *„Ја до сада, па и од сада свога ћу старијега, кога ми је Бог и честити Цар поставио над главом, добро слушати, па како се изиђе на крај, а до века живети нико се погодио није и смрт је сваком неизбежна, макар кад и ма од које руке; по божјој вољи бити мора.“* С овим одговором гаваз оде. Но кад кнезови, који су ту од везира позвати због данка, Главашеву главу на шиљку виде, згрозе се, а знајући да ништа није скривио, поплаше се, па се измоле од везира и из Београда оду; а Милоша везир задржи, те ипак заостане. Тад

Милош стане премишљати зашто њега самог Сулејман-Паша ипак задржа. Ни мало се сад није надао у каково поочимско пријатељство и добро — а није знао зашто га везир задржа, па после неколико дана заиште се од везира да и он кући иде, да данак купи и да своје послове посвршава, па ће опет доћи, но Сулејман то одложи до другог времена. Милош се сад још горе уплаши и стане подозревати на лукаво пријатељство свога поочима Сулејман-Паше, баци се у бригу и стане премишљати како да се Београда опрости. Но срећа му пође за руком. Ћаја-Паша који је био грабљив за новац, понуди Милошу да налазеће се робље у Београду одкупи. Милан једва дочека ту поноду, па му одговори, да он оће, но да готови новаца за одкуп нема, него да иде у народ, па да такове покупи, и да прода један џелеп волова, који на рани има, па да новце за одкуп састави и да му донесе. На то му Ћаја-Паша каже: *„Ми да цену за робље прекинемо, па ћеш ти лако у вилајет хабер учинити, да се новци покупе и донесу."* Молош му рече, да се без њега не могу новци покупити, јер народ неће другом веровати, па да мора сам ићи, да новац од народа за севап за одкуп робља покупи. Ћаја-Паша на то се склони, и прецени робље за 100 кеса да му се на 60 робиња плати, који су се код њега налазили, осим Хаџи-Проданове породице, коју и за откуп не хте му дати, а за жену Коста-Бегову, снају војводе Димитрија Кујунџије, обашка за 8 кеса погоде се, и Милош му на ту погодбу и облигацију даде. Но, Ћаја-Паша ипак предомисли се, па му опет каже, да он пошље свога Димитрија да у народу новац покупи, и да му га донесе, но Милош му ипак одговори да без њега то бити никако не може, као што му је и пре погодбе казао, и да он сам мора ићи да паре покупи. Па га онда замоли да га пусти, да у Земун пређе, да прода волове, и да за исте узме капару, па да му те новце донесе. Ћаја-Паша одобри Милошу да у Земун отићи може, као што су га увек пуштали те је тамо прелазио, са пребеглим Србима разговарао се и по налогу Турака премамљивао их и обећавао, да им Турци неће ништа чинити, ако се у Србију врате; као што је

многе на повратак у Србију и склонио; и као гласове доносио, шта Срби и Немци мисле и говоре противу Турака. Милош пређе рано из јутра у Земун, прода волове и узме капаре 300 дуката, па се врати у Београд, те даде Ћаја-Паши 150 дуката, а толико и код себе задржи, остали кусур новаца остане Ћаја-Паши дужан, докле такове од народа не покупи и не донесе. Ћаја-Паша сад преда Милошу робље, које он таково прими и из Београда испрати, нека иде сваки својој кући, и гди који зна. Сад Ћехаја-Паша код везира Сулејман Паше измоли изун тескеру, да Милош може кући отићи, да од народа новце за одкуп робова покупи и своје послове посвршује, па да се врати, коме везир дозволу и да. Милош оде Сулејман-Паши, пољуби га у скут и благодари му на милостивом одпусту робља и обећа: да ће он погођену цену новаца што пре покупити и у Београд њему донети и увек веран му за сву досадању милост његову и благодаран као своме оцу бити.*) Јави се и Ћаја-Паши, и себе у милост његову препоручи, па са својим момком Димитријем Београд остави, и све странпутицом својој кући у Црнуће оде.

Милош како својој кући у Црнуће дође, пошље свога брата Јефрема, те крене волове да их на Остружници у Немачку претури, трговцима прода и кусур новаца прими.**) А свога момка Димитрија Ђорђевића одпреми у народ, *те по неким старим харачким фаличним и од прошли година претекшим и заоставшим турским тескерама, као нов харач (данак) од народа покупи и у Црнуће му донесе*, с том намером, да такове новце у Београд Ћаја-Паши за доплату робља носи.***)

Како дозна војвода Арсеније Лома да је Милош у Црнуће дошао, одма му оде и саопшти му сво закључење Рудовачке скупштине и позове Милоша да се народнем устанку придружи, и да ће му се у овом крају и првоначалство поверити, само

*) Историја Милутиновића стр. 114.

**) *Овај челеп волова није била све својина кнеза Милоша*, него су исти *волови као беглук од народа јошт раније истерани и безплатно од народа покупљени, још прошли година за неку другу потребу.* Види историју С. Милутиновића на стр. 118 од 1. врсте.

***) Историја Милутиновића стр. 117, 118 и 121 од врсте 11.

са народом да пође. Милош одговори Ломи и Мутапу, који су и очекивали да Милош из Београда дође, како је он грдну муку у Београду од Турака имао, како их је верно служио, па једва се од њих из Београда измакао, па и да Турцима не жели добро. Но да устанку сад није време, јер је се он с Молером у Земуну разговарао, да му је Прота Ненадовић из Беча писао и од стране руског Елчије препоручио и саветовао, да Срби буду на миру, и да само моле Султана да би им што олакшао, које ће и они посредовати, и да се гледи да се поткупи везир, како би арзовал (молбу) на Султана послао. Па сада треба да се остане још на миру бар за неко време. И даље каже: *да он противу Срба неће са Турцима ићи. А са Србима у друштво да пође, док се још не промисли ба му тад ништа казати не може.* Лома Милошу остави да се промисли, и на растанку каже му, *да ако он намисли опет да се држи Турака и не пође са народом, да ће га он убити,* и оде. А код Милоша ипак остане Лазар Мутап са момцима да га чува, да међу Турке не измакне, и да га склања на устанак.

После неколико дана опет у Црнуће код Милоша дође Мелентије Павловић, Игуман манастира Враћешнице, кнез Јово Добрача и трговац Никола Луњевица, који су сви пристали на закључење рудовачке скупштине, да се противу Турака на смрт и живот бију; па пошто се поздраве с Милошем, и они га позову да се народњем устанку прељуби, и кажу му да ће се сав народ на оружје противу Турака подићи, само они чекају још докле право пролеће наступи, па ће се сви дићи, кажу му и то, да ако он неће *да мора са народом* поћи. Милош им говораше, да од тог устанка *ништа бити не може*, што Турци добро пазе, а друго, народ је по све оскудан; па да са може што учинити, и он би за то рад био, но овако *да не може пристати.* Па напослетку каже им *да пристаје на то с народом да заједно гине, само тако, ако Турци сами на народ пођу*, *да се само бране на што им Бог даде.* Но ни на одбрану, и ни на што, Милош им опет каже, да пре угазити и престати не може нити сме, докле он сам собом

не сабере бар рудничке нахије прости народ, да га упита шта он мисли и хоће ли се он бранити из свег срца, па онда хоће ли њега за најстаријега и општег господара свога, да он то зна и онда ће ласно пристати он само један! Осим тога Милош рече, ја вама и свима казати морам сад у напред и то: *да ја руку моју и оружје на Султана дићи никако и никада не мислим нити хоћу, него само на зулумћаре Турке, а цару царево, како и Богу божије намеравам чинити и давати.* На овако што ја само могу пристати! Но док ово буде ви идите кући, а ево сад код наше цркве биће у Такову сабор, где ћу и ја бити, с народом разговарати се, па што свршим то ћу и вама ја јавити, па онда им каже, да је он послао свога брата да прода волове да се нађе која пара, *па ако затреба добро, а ако не да се исплати робље, које је од Ћаја-Паше у Београду искупио.* Онда му они кажу да је све то лепо и да ће га слушати, ако само уз народ пође; па оду сваки својој кући, а Милош остане до празника и сабора у Црнућу.*)

У Београду су Турци, међутим већ осетили били, да се опет нешто јако мути у народу, и да тиња пожар, и тек што није дим избио и пламен посукљао. Па везир чрез телала обзнани у Београду, да сваки правоверни буде готов и на опрезу. Но како и Милош по обећању свом није отишао у Београд, да новце за откуп робља однесе, а везир Сулејман-Паша дозна, да је Јефрем брат Милошев дошао у Београд да волове у Земун превезе, па пошље Турке те га ухвате и у тамницу баци, а волове себи узме и у Град дотера, па онда одмах о томе пише Милошу и позове га у Београд да к њему најскорије дође, јер каже да има с њиме врло важног посла, који не трпи одлагања. Милош му на то одговори да је он здраво болестан и да он никако за тад доћи не може. Кад везир такав одговор од Милоша добије баци Јефрема у окове, а ухапси и кнеза Мирка, који је надзиравао над народом, кога је око три хиљаде душа Срба било, али све сиротиње раје, — а главнији у гору су одбегли, — што су шанац

*) Историја Милутиновића стр. 119—121.

око Београда подизали, а неке и кметове из београдског округа утамничи, само код себе остави слободна кнеза Аксентија Миладиновића.*)

Докле је се Милош премишљао, да ли да пође са Србима или противу Срба са Турцима, као што је и противу Хаџи-Продановог устанка био, дотле су српски јунаци и родољуби по закључењу *Рудовачке* скупштине спремили народ за устанак противу свирепих Турака. Па како и цветна недеља као одређени рок за устанак Срба наступи, *Кара-Ђорђев Качерски бивши војвода Арсеније Лома* из Драгоља, рудничке нахије, *на цветни четвртак 8. априла 2815. год.* устане противу Турака, подигне народ из целог качерског среза, Рудника и Јасенице, и први одпочне бој са Турцима, и у Јасеници побије и растера арачлије Турке, и сав порезни новац, који су од народа покупили били, отме; па одатле крене се одма на Рудник, у Руднику обколи Турке, који се повуку под Муселимом њиним Токатлићем у један шанац, и после дводневног боја Турци му се на веру предаду. Војвода Лома по несрећи његовој пође да те Турке у Ужице испрати, но његов млађи брат Мијаило, жедан турске крви, узме 50 Срба, па их у путу претече, увате според пута заседу, и кад Турци са Ломом, који их је пратио, наступе, оспу ватру из пушака, где убију Токатлића, а и све Турке побију осим једног јединог Турчина, сестрића Токатлићевог са још два Турчина, који жив остане, и кога Лома пође да бар њега са његова два друга жива пропусти. Но Турчин Токатлићев сестрић идући са Ломом рекне му: *Е, војвода Ломо, „ја видим да ти ниси крив што мој ага и Турци на вери од хајдука изгибоше, но тако је свуда, ђе промакну рози уши, зуби мимо главу. А, ево сад' и вазда теби од мене свакојако фала!“* па извади иза појаса сребрн нож — јатаган, пружи га Ломи у корицама и рече: *„на Ломо овај нож, ако Срби убију и мене, као мог агу, нека га бар носиш ти, ако останем жив, да ти је Бдгом просто.“* Лома узме нож и хтеде да га задене за појас, Турчин у тај мах опали из пиштоља и Лому, како се био сагао

*) Историја Милутиновић стр. 122.

био, да нож за појас задене, по сред темена удари и Лома падне. Турчин тад ободе коња и побегне, и ако су га Срби јурили да га убију, Турчин само сам на добром коњу издре и жив у Ужице дође.*) И тако Лома 10. априла на Лазареву Суботу, по више Рудничишта, погине: кога још жива однесу у село Баре кмета Раке кући, где и своју племениту душу испусти, и по вр' Ракине куће у ливади у истом селу сарањен буде.

Како је војвода Лома устао противу Турака на цветни четвртак, Милош је дознао за то, па се некако из Црнуће измакао и у Брусницу отишао, и своме побратиму Ашин-Бегу за устанак јавио. Но бивши Кара-Ђорђев војвода Лазар Мутап, кад види да му Милош измаче, остане он код Милошеве куће у Црнуће, а Тома Вучић, Благоје Томић из Кнића и Сима Милосављевић Паштрмац, узму уза се Милошева брата Јована, па оду у Гружу, да народ на устанак крећу и Турке бију. Но пре него што ће се из Црнућа кренути, одреде и пошљу Милутина Гарашанина у Брусницу, да позове Милоша, да се прељуби устанку народњем, и ако не хтедне да га како убије, а ако га не убије, да ће он убијен бити. Но најпре да му и то каже, ако са Србима не пође, да ће му жену и децу сву побити, а и његовог брата Јована, кога са собом у Гружу воде. Кад Гарашанин са момцима у Брусницу оде, изазове Милоша и јави му све што ће с њиме и његовом породицом бити, ако одма с њиме противу Турака не пође, и каже му, да ће он одма на Брусницу ударити, па како њега тако и Ашин-Бега са Турцима побити. Милош, познавајући одважност Гарашанинову, поплаши се, па му се закуне, да их неће издати и да ће с њима поћи, но да му допусти да Ашин-Бега из Браснице испрати. Гарашанин му допусти. Милош узме Ашин-Бега из Браснице, где му је живот у опасности био, па га изведе до у село Каменицу, ужичке нахије, ту се један другом опет зареку и завере, да и у будуће и за свагда остају побратими и добри пријатељи, а по том се Милош братски**) са Ашин-

*) Историја С. Милутиновића стр. 130—133.

**) И овде Милош разуме од Срба, који су на Руднику, у боју били, да је војвода Лома погинуо. Историја Милутиновића стр. 130.

Бегом опрости, који у ужички град оде. А Милош са Милутином Гарашанином, који га је свуд пратио и чувао да где не измакне, на Лазареву Суботу 10. априла у Таково дође. У који дан и храбри војвода Лома, који први у трећем устанку подиже се противу Турака, погине. *А и Тома Вучић Перишић, Благоје Томић из Кнића, Сима Паштрмац и Јован Обреновић побију пoресџије Турке у селу Коњуши у Гружи и покупљени од народа данак узму, а тако исто и писар крагујевачког кнеза Шарге, Јован Илинчић у крагујевачкој Јасеници побије Турке арачлије, и народни новац отме*, и то све буде 10. априла на Лазареву Суботу.

Када Милош на Лазареву Суботу 10. апр. у Таково дође, гди се је многи свет, који се обично тог дана у очи празника Цвети скупљао, скупио био, сад ту, из те светине, изиђу људи и сами позову Милоша, да и он противу Турака са осталим свеколиким Србима пође, па или да се ослободе турске тираније, или сви да изгину и да се род српски утамани. А њега Милоша, ако се присојузи устанку, да га примају за првог рудничког вођу и господара. Милош стане народ од рата одвраћати и разбијати, и тог дана на Лазареву суботу цео им је дан престављао и напомињао све мучности и страхоте таковог предузећа, *говорио им је да нису спремни, описивао снагу и свирепост Турака; да је опште народна слабост често бунићи се, да ако се опет побуне, све ће их Турци побити и род српски у Србији утаманити*, и Бог те пита много којешта говорио је, да народ српски од устанка одврати. — Но кад види, да се народ у свом подузећу никако не да поколебати и од рата одвратити — Милош пред само вече пошто га Гарашанин на само изазове и запрети убиством, — да не одвраћа народ од устанка, и да престане обороčавати предузеће народно, онда Милош угуши своје злослутије, — па им рекне: *„Браћо Срби! Чујте ме сад и верујте ми, да шта вас по једнога боли, то и мене истога боли и мори, гњави и дави. Данас овде доста смо се изјадали један другоме, видим да свакога срце боли за чим и мене, и свакоме да је тешко, и дотужало му што и мени, него*

*претрпите ме још до у јутру, па ћу вам сутра на све данашње разговоре мој одговор јавно изјавити. Како из цркве изађемо, па свакојако је данас и празник воскресенија љубимца Лазара. — А сутра је повећи што и милији празник, па шта Бог да?**)

Сутра дан на Цвети 11. априла кад изиђе народ из цркве, Милош се попне на један камен, и проговори народу овако: „Слушајте браћо! Чујте свиколици Срби! Чуј велико и мало, мушко и женско, који сте год дошли овде данас, а ко није данас овђе, они свак од вас да чује и почује, и да добро сваки разуме и упамти, ово што ћу свима сад за вазда прозборити ја: Ако сте ради мене имати са вама, и пред вама за руководца и за свагда, и ако се надате, да труди ваши могу напредовати, а ви сви сад из једнога грла пред овим божјим домом изреците, и од пут пред светим олтаром свети завет учините, *да ви на ваше душе примате све оно, што би од овога предузимајућег посла могло изићи несреће и страдања, па да ми обећате и одма да ми дате пуну власт, да ја могу заповедати свакоме, и свакога казнити, који ме ма у чем не послуша, јер за сад не може друкче бити.* Ево на ово ми двоје одговор дајте, пак сам ја одма сместа ваш и у свако доба, докле ваш избор не оправдам." На то искупљена светина на сабору код цркве повиче: „*Све на нашу душу, и врат, и образ?*" Тек ти хајде са нама, све наређуј и управљај и како знаш милуј и карај, само да се ова општина српска избави невоље, хрђе и зулума, па нико теби да нема ни горке речи рећи! И тако Милош, ипак премишљајући се, једва пристане уз народ, који буде весео и честита му. Милош им сад каже, да сваки кад оде кући, узме пушку у руку, па гди год ког Турчина види да убија. А кад буде доста, он ће им казати, када да престану. И тако се народ весео разиђе кућама, када од Милоша чу да ће и он с народом, а не с Турцима противу народа као што је у Хаџи-Продановом устанку то чинио, па онда одма узму пушке у руке, па у чете усташки вођа одлазити стану.*)

*) Историја Милутиновића види од стр. 123–125.

*) Историја Милутиновића стр. 126 и 127.

Милош потом из *Такова тог дана 11. априла, на Цвети у вече, дође у Црнуће кући*, гди не застане свога брата Јована, него пун товар новаца, које је Никола Луњевица послао из Јасенице, што је Ломо од турских порежџија кад их је побио отео и Лазара Мутапа са неколико момака, који су Милоша чекали да с Гарашанином дође. Милош тим изненађен запита своју мајку Вишњу и жену Љубицу за Јована; оне му кажу да је отишао у Кнић Благоју Томићу у Гружу, да тамо са уставшим Србима турске арачлије побију, и новце од народа покупљене отму. Па онда кажу му и то, како су се усташке вође заклели, ако он Милош не дође, и с њима уз устанак не пође, да ће их они њих све заједно са децом побити, па да су за то и брата Јована с њима одвели. Милошу не буде то никако по вољи и у бригу се баци. — Но кад у неко доба ноћи, али ето дође и *Вучић Перишић, Јован брат Милошев и Сима Паштрмац са развијеним барјаком*, који са собом донесу, и све од порезџија у Коњуши отете народне новце. Кад види Милош и кад се увери, да му је и брат Јован одиста умешан у устанак, и да је и он порезџије Турке тукао, немадне куд на другу страну но са Србима, па како буде. —

Сутра дан 12. априла на страсни понедељник 1815. године у *Црнућу* пред кућом Радована Маринковића, у којој је Милош са породицом живио, Сима Милосављевић Паштрмац, бив. барјактар војводе Пљакића, пободе у земљу развијен свој барјак,*) који је са собом са дошавшом етом усташа Срба развијен и донео, око кога се сви скупе, а и сам Милош под њим се вођама закуне, да ће с' њима и народом ићи, и да их издати неће. И онда вође да би Милоша боље утврдили у тој заклетви и више га код Турака компромитирали, именују га за најстаријег њиховог вођу рудничког; тим више, што су чули, да је главни њихов вођа тог краја војвода Лома више Рудника погинуо; и кажу му те си, Милош, напише од своје стране

*) Милићевић у Кнежевини Србији на стр. 272. каже, да је Паштрмац развио свој барјак, вели: „Сима је изнео свој барјак, и развио га за знак освећења тога великог народног рада.“ Но то неће бити сопствени Паштрмчев барјак, него војводе Пљакића, код кога је он барјактарем био.

неколико писама, на главније људе, који се још покренули и устали нису, да устају противу Турака и тако, и тим писмима Милош јавни противник Турака постане, и не могне више од усташа одустати и изневерити народ, као у хаџи-Продановом устанку.

После овога Милош оде у вајат, извади из сандука своје побоље војводско одело, обуче га на се, и задене за појас сребрне пиштоље и сабљу припаше, и изнесе свој војводски барјак, те преда Сими Паштрмцу, рекавши му: „*Нај и теби, што но је за тебе!*“ *) После се ту у Црнућу Милош договори са усташким вођама о сложном ратовању, па остане и даље у Црнућу са неколико момака да војску пребира, а војвода Лазар Мутап узме уза се Јована брата Милошевог и оде преко Мораве кроз Драгачево подизати народ на оружје, и војску купити, и кад довољан број Срба прекупи, оде противу Чачка.

Кад Мутап дође до Чачка, остави Јована са нешто Рудничана на брду Љубићу, да ту нешто шанчића начини, а Мутап са свом својом војском груне и у Чачак уђе, где се Турци у један шанац око велике Џамије, који је постојао, сви с'кр'ају, а Мутап их око шанца по наблизу опколи, и тако их ту у опсади држати стане. У крагујевачкој нахији у исто време по ранијем договору устао је противу Турака кнез Јован Димитријевић Добрича, и газда Петар Топаловић, варош Крагујевац попалили, па и они Турке у шанац око Џамије стерали и опколили их. Држећи Мутап тако Турке опсађене, очекивао је појачање војске, па да на исте јуришом удари. Но како ту у Чачак дође и кнез Милош из Црнуће, но скоро без икакове војске, где не могну на шанац ударити да га заузму и Турке истерају; но стану већу војску прекупљати. Па како се тад расчује да је Ћаја-Паша са сином везировим Мухамед-Бегом са војском изишао из Београда, узео са собом кнеза Аксентија Миладиновића, и с' њим неколико стотина Срба, и пошао Чачку, Милош тад одма узме и он из Чачка неко-

*) Ове јо речи Милош изговорио кад је Паштрмцу свој барјак дао, и заменио Паштрмчев, те га је после Паштрмац уз Милоша носио. Види историју Милутиновића стр. 129.

лико стотина Срба и оде у Црнуће натраг, те своју породицу у збег смести, а по том нешто још Срба скупи, па пође пред Ћаја-Пашу. Но како разуме, да је Милутин Гарашанин сакупио нешто до 200 Срба и да у Кљештевици планини на брду Липару очекује Турке, тако и он пође Гарашанину у помоћ, но док је он приспео, већ је Ћаја-Паша мали број Срба под Гарашанином, и ако су се и јуначки борили, разбио; Кљештевицу прошао, и упутио се Чачку, где је села уз пут палио. Милош се уклони од главне силе Ћаја-Пашине, и сједини се са Гарашанином, па оде пред мањи број Турака у Рудовце под Делибашом Серчесмом и Кара-Мустафом, где је и кнез Аксентије са нешто Срба са Турцима био, где се ту са Турцима одма на велики петак побије, но после незнатног пушкарања из заседа, које је цео дан трајало, Милош ту у вече остави Гарашанина, уклони се и побегне испред Турака, и дође у село Црнуће, где му је фамилија још била; а Турци преко Штурца дођу у село Мајдан на реци Деспотовици и ту у очи Ђурђевдне на конак падну. Кад Милош тако поплашен дође у Црнуће, па хтене своју породицу да ретури у Немачку или у Морачу,*) Милошева жена Љубица, видећи свога мужа поплашена и у очајању, с' подсмехом упита Милоша и Србе, који су с' њим били: „*О! зар сте већ ослободили земљу од Турака?*“ — А кад јој се стане Милош правдати, и показивати шта је и како је, Љубица га стане прекоравати: „*Куд бегате?*“ Говорила је она: „*Зар ћеш да ше ја кецељом мојом од Турака заклоним.*“ *Није ли боље умрети на бојишту, него бегати срамно? Идите противу Турака, народ ће се охрабрити кад види вас да се бијете, и они који су побегли вратиће се, пошто посакривају своје породице у збегове; правда је с' нама и света Богородица неће нас оставити.*“ Па онда каже Милошу: „*Ти се бојиш, да ми не паднемо живи Турцима у руке? Ја заклињем нашег верног слугу Марка Штитарца да нас поубија у опасном часу: мене, моје ћери, снау и свекрву.*“ Штитарац, који је био хајдук и без срца човек, даде реч да ће их све

*) Види Историју Милутиновића на стр. 135—137.

поубијати, кад би видео да би у ропство турско пали.*) После ти речи Љубичини; Милош стане размишљати, шта да ради. Но на срећу баш у то време стигне из крагујевачке нахије Кнез Јован Димитријевић Добрача са 500 добро наоружани Гружана, и војвода Милић Дринчић са 200 Црногораца, који су продрли од Крагујевца кроз рудничке планине и пошли Чачку противу Ћаја-Паше. Страх и очајање Милоша сад се окрене на радост, реши се да опет пође противу Турака, па са овом војском опет оде Милош Чачку у помоћ војводи Лазару Мутапу,

Мутап, како се Ћаја-Паша прикучио Чачку, оставио је варош и Турке у шанцу око џамије, које је у обсади држао, па је прешао на леви брег Мораве, и ушанчио се испод брда Љубићског, на ком је Јован са својом четом у шанцу био, па како је Ћаја-Паша дошао у Чачак, и Срби прешли преко Мораве; Јован брат Милошев поплаши се, остави шанац на Љубићу, па се са својом четом у луг измакне. И кад Милош са Кнезом Добрачом и Дринчићем до Чачка дође, он на Љубићу нађе празан шанац и такови заузме, па позове свог брата Јована, те из Луга дође, ту се улогору и шанац боље поправи. Па онда, пошље да му из шанца од Мораве дође и Лазар Мутап на договор, но он је се био здраво разболео, ког су кући у Прислоницу однели, који наскоро и умре. Сутра дан Врања-Паша удари на Љубић, но Срби га одбију, гди неколико Турака мртви падне, а и сам Паша буде рањен; где се после тог за неколико дана престане од боја. Док су се Турци тог дана са Србима тукли, десет стари кметова српски, који су силом турском приморани, те су им калаузили и помагали Паши да мири народ, оставе логор и избегну од Турака. Но ове кметове ювата стража српска и доведе пред Милоша, које их Милош све до једног као издајице исече!**)

*) Срб. и Рус од Нила стр. 118.

**) Види Грађу за српску историју од Вука стр. 83, Милош ти 10 кметова који су силом приморани те су уз Турке пошли, то се види из истог што кад су улучили прилику од исти су и избегли, немилостиво побије! а није мислио како је он својевољно са Ћаја-Пашом у прошл. год. ишо, и многе Србе на жртву принео!

После овога боја, Милоша опет спопадне нека страва и зла слутња, да се са Турцима на крај изаћи не може, па науми да се измакне. Каже војводи Милићу Дринчићу, Кнезу Добрачи и брату његовом Јовану и осталим, да они сами на Турке ни пошто не нападају, но ако Турци на њи ударе, да се само бране и чврсто у шанчевима држе, и шанце не напуштају; и да чувају да Турци у села не иду, не пале, и не харају; а он каже им мора да иде на неколико дана да скупи још војске, и да набави из Немачке џебане, па ће опет доћи.*) Но тек да се са Љубића крене, добије вест, да су се ваљевски Турци кренули под Селим-Ћехајићем у помоћ Чачку и повели уза се кнеза Радована Грбовића и Петра Миловановића из Тврдојевца,**) који су уза се имали и по неколико пандура Срба за калаузе; (путовође) па не смели ићи право Чачку, него ударили преко Маљена кроз ужичку нахију, гди их је дочекало у Дружетићу 70 хајдука Срба под Тучом и Ковачом и Јованом Мићићем харамбашама, који су више Турака потукли, ране им многим задали, и у Ваљево натраг сузбили. А при том да је и капетан Јовица Милутиновић из Санковића ваљевске и војводе Павле Цукић и Максо Крстић***) из Срема са по неколико Срба на Ушћу повише Палежа прешли да ваљевске нахије народ на оружије подижу.

Прелазак војвода из Срема у Србију, очишћење Палежа од Турака; и одлазак кнеза Милоша Обреновића у Срем.

Сад Милош као што је се спремио из Чачка са Љубића дође кући у Црнуће, и у место да купи војску и шаље Чачку, узме доста новаца, и одатле са Мелентијем Павловићем Архиман. Враћешнице, и Симом Паштрмцем са неколико момака, пође преко Рудоваца београдске нахије к Палежу и Ушћу да се са Цукићем Јовицом и прочима састане, па одатле у Срем да пређе. Но како су Цукић, Макса и Јовица из Срема код Купиновачког Чардака у Србији прешли, капетан Јовица као у том крају познат

*) Историја Милутиновића стр. 139.

**) Кнез Петар био је турска удворица, и присталица. Види историју Милутиновића на стр. 141. и 142.

***) Види историју Милутиновића стр. 189.

човек чрез Марка Матића из Грабовца, Уроша Скељанина, и Пантелију Ушћавина за два непуна сата из оближњи села, који су за раније преправни за устанак били, скупи 500 добро наоружани људи, па одатле одма са Ушћа пошљу капетана Ђуру из Црвене Јабуке у Посавину, и позову капетана Петра Ерића из Звечке, с којим су у Срему налазеће се војводе тако исто још за раније у договору као и с многим другим за устанак противу Турака били, да одма народ на устанак дижу, и да њима похите, а капетан Јовица, као добро познат у ваљевској нахији, распише и пошље писма на многе главне људе у ваљевској нахији, као: *војводи Радовану Грбовићу* у Подгорину, кнезу *Раки Тешићу* у Мијоницу у Колубари, капетану *Васиљу Павловићу* у Бајевацу Тамнави, и многим другим, у којима их позове, да устају противу Турака. Па одатле крену се Палежу, гди уз пут преко 30 Турака које су сретали, поватају и побију.

У Палежу дочују Турци за прелазак Срба из Аустрије, и да се Срби на Ушћу скупљају и спремају да на Палеж ударе, па на врат на нос све потоваре што су имали у три лађе, а и Србе опљачкају и многу чељад као робље у лађе потрпају, па да беже низ воду у Београд. Дозна за то Цукић и капетан Јовица, па најбрже пошљу попа Живка из Уроваца са неколико Срба, те увати Ушће Колубаре, и одма једну лађу од Турака отме, и Турке све потуче. У то стигне Цукић и Јовица с војском, гди још две натоварене лађе са Турцима и српским робљем на Кулубари застану; но како није се могло на Турке пуцати, да не би и робље српско изгинуло, учине са Турцима погодбу, и зададу им веру, да сво српско робље одпусте и пљачку, што су од Срба у Палежу опљачкали, на суво избаце, па ће их с миром пропустити да иду, на то Турци пристану и одпуштени буду, те на лађама низ Колубару Савом у Београд оду.

Прелазак војвода из Срема, скуп Срба из Посавине на оружије и очишћење Палежа од Турака, што је све извршено за један дан.

Ту Цукић и капетан Јовица у ослобођеном Палежу од Турака са војском преноћи, сутра дан оставе у Палежу

капетана Петра Ерића из Звечке, и Ђуру из Црвене Јабуке са њиховим четама, да Палеж и путове од Београда и Шапца узапте и чувају, а они са војском крену се Ваљеву, ноће у Мургашу код Павла Даниловића, гди им сутра дан зором дође капетан Васиљ Павловић из Бајевца са свима његовим људима, и одатле уз пут још прикупљали су људи, дођу Ваљеву и у шанцу на Кличевцу више Ненадовића куле улогоре се, гди тог истог вечера и Радован Грбовић, који је у Мањену избегао од Турака, са кнезом Раком Тешнћем са нешто војске, којом су до Ваљева Турке гонили, на брдо Врану са западне стране Ваљева дођу и улогоре се; и кад чују добош и виде барјак српски у Кличевцу, обрадују се. А Ваљевски Турци увате шанац око Ненадовића куле, но кад виде за њи ту опасност, сутра дан под кулу затворе њиног удворицу кнеза *Петра Миловановића* из Тврдојевце са више Срба, па се опет повуку у Ваљево и око џамије у шанац сместе и за обрану приуготове.*)

Када српска војска у Кличевачком шанцу код Ваљева преноћи, сутра дан допадне Цукићу и Јовици глас, да је преко 300 спахија из Београда у Палеж дошло, и Палеж да су опет заузели, по чем им се капетан Ерић и Ђура са оно мало Срба, који су остали да га чувају, одупрети нису могли, него се испред Турака уклонили; и да они из Посавине од народа траже рану, коју су им започели Срби и доносити. Како за то вође народне у Кличевачком шанцу чују, Цукић и Максим Крстић и други остану код Ваљева, а капетан Јовица узме 100 коњаника, па све трком отрчи Палежу, ноћи у Грабовцу, ту прекупи нешто пешака и преко Звечке то вече дође близу под Палеж са прикупљеном војском.

Кнез Милош Обреновић из Црнућа преко Рудоваца дошавши к Сави, у село Ушће, гди не нађе прешавше војводе из Срема, него му кажу да су отишли на Палеж, очистили Палеж од Турака, и отишли Ваљеву,**) но да су по одласку њиховом спахије опет Палеж заузеле, и да је

*) Историја Милутиновића од стр. 191.—198.

**) Види историју Милутиновића на стр. 203. од последње врсте па надаље.

се капетан Јовица повратио с војском да спахије из Палежа гони; на то и Милош са Ушћа дође Палежу, гди се те ноћи са капетан Јовицом састане и један с другим изљубе. Сад Милош узме Јовицу на страну и запита га гди је прота Ненадовић? Јовица му каже да је у Бечу и здраво, и да су скоро од њега писмо имали; онда Милош упита и за Молера гди је и зашто он не прелази у Србију; Јовица му каже да очекује не би ли још којег бећара прибавио, а и џебану прибавља да има с чим прећи, па ће и он и сви Срби отуд до који дан прећи. Онда Милош запита га може ли се џебане набавити; гди му Јовица каже да може доста, тек да нема новаца, на то му Милош одговори: ево има новаца. И онда Милош запита Јовицу, да ли би се он могао гди у Срему са Молером састати и разговорити. Јовица му каже да може али тајно. Милош ту остави Симу Паштрмца са његовим момцима да пазу на Турке у Палежу докле домуз арабе не буду готове за нападај на Турке спахије, *а он, Милош, са Јовицом оде у Уровце, гди Јовица нареди, те га на једном чуну два веслара преко Саве превезу, који у Прогаре попа Живку Николајевићу оде, гди шу поп дозове Молера, те се код његове куће састане са Милошем.**)

Капетан Јовица, кад испрати преко Саве Милоша у Срем у *Прогаре;* врати се својој војсци у Палеж, па настане, те се тог дана домуз-арабе доврше, и потисну ближе Палежа, иза који подвикну Турцима и стану на исте пуцати, па онда са западне и јужне стране опашу Палеж у вече, и оспу ватру из пушака; Турци кад то виде поплаше се, и нагну преко Колубаре превозити се, а Срби их гонити, гди им се једна претоварена лађа, у којој је преко 100 Турака било, утопи, и сви се Турци у Колубари подаве, тако исто и чето-кајик који су имали у Колубари претоварен, са много Турака утопи се и Турци подаве. Но и оне Турке, који су прешли преко Колубаре и сувим Београду побегли, у бусији дочека капетан Ђуро из Црвене Јабуке са дружином, и све их готово потуче. Сутра дан рано капетан Јовица на задобивеном хату тур-

*) Историја Милутиновића стр. 205.

ском са неколико момака пође спорел Колубаре, гди нађе капетана Петра Херића на стражи, који је очекивао чето-кајик да га на Колубари дочека, па кад га Јовица запита да нису какви Турци продрли на лађи Колубаром, он му одговори да никакови нису; сад тек виде, да су лађе потопљене, и пође исте уз Колубару тражити, гди угледају од утопљеног чето-кајика гди кљун из воде вири. Јовица нареди те се један Србин загњури у воду, веже конопцем за алку од кајика, изиђе на суво, гди Срби такови из воде извуку, и у истом дванаест мртвих Турака нађу, који су *оружије и чибуке у рукама подављени држали*. Капетан Јовица нареди, те се кајик очисти и на воду пусти, и исти са весларима снабде, а после тог са чакљама нађу у Колубари и другу потопљену лађу, и њу из воде извуку и у истој нађу много мртвих Турака све са оружјем као и у првој лађи, а и по Колубари са чакљама тражећи их, много их поизвлаче на суво, и тако, које из лађа а које из Колубаре, извуку Срби више од сто подављених Турака. И тако Срби по други пут очистивши Палеж од Турака; многи плен у оделу, оружју, коњма и нешто џебане задобију, а понајглавнији је добит за Србе био, *што на чето-кајику и један топ задобију*.

Код таке за Србе срећне потамане Турака, капетан Јовица намисли да Милоша и Молера у Срему о том извести и обрадује, па се договори са Милошевим барјактаром Симом Паштрмцем, да он, Сима, са свима његовим — Јовичиним — коњаницима пође сувим на Забрежје, а он, Јовица, да ће водом уза Саву на чето-кајику у Забрежје изаћи, и ту се састати, тако и учине; пошто Јовица заповеди те се најпре сав Палеж попали. У Палежу над војском остане капетан Петар Ерић и Никола Станковић из Остружнице, да добро чувају друмове и скелу. Паштрмац оде сад са коњаницима на Забрежје, а капетан Јовица узме уза се Николу Луњевицу, неколико добрих момака, и шеснаест вештих веслара, отисне се на турском чето-кајику низ Колубару, па уза Саву пође, гди га официр страже прогарске запита; *„комишија! куда ћете овамо?“* па га опомене да ближе обали сремској не иде. Но Јовица му

се јави да је он Србин, да је Турке у Палежу побио, Палеж запалио, а и чето-кајик на ком се вози од Турака отео, и да иде и Шабац да спали. То официру као Србину мило буде, па пријеђе ближе Јовици, који му све исприча, и замоли га да пошље једног свог солдата у село Прогаре, да јави ту радосну вест његовом пријатељу попу Живку Николајевићу, које ће њему мило бити, и да ће солдат од њега бакшиш бар три форинта добити. Официр му учини по вољи, а Јовица изиђе у Забрежје, гди мало час и Паштрмац са коњицом дође.

Кнез Милош Обреновић у Срему, у селу Прогари.

Води договор са војводом Петром Николајевићем Молером, и враћа се опет у Србију.

Кад Кнез Милош Обреновић пређе *у Срем и у Прогарима* састане се са војводом Петром Молером, и каже Молеру све, како је се народ подигао на оружје и извини се зашто је био с Турцима противу Хаџи-Продановог устанка, јер каже није знао, би ли то угодно било Русима и би ли они шћели што помоћи у таком случају Србима, или би их презрели, или чак по невољи каквој и одмагали; *а сваки од нас и сав свет зна, да се Срби бранити и одбранити без туђе помоћи нису могли, тим више што никаквог оружија имали нису ни други средстава; па да је он за то том устанку и противан био, од кога није се могло ничему добром надати, а да и од њих — војвода — нико у Србији био није, па да ништа није ни могло бити; — и да он сам ништа није могао ни учинити, а и данас да он сам не може ништа без њих — као паметнијих главнијих војвода, који су у Срему били — учинити;**) *и да је он дошао да види, хоће ли они у Србију прећи, да отпочети народни устанак преватe и руководе, па ако они неће, да се ни он више неће ни враћати у Србију, почем он сам не може народу помоћи без њих, нити му од какове користи бити.***) А за џебану и остале потребе, да он има доста новаца, и да је

*) Историја Милутиновића стр. 215—217.

**) Историја Милутиновића, види на стр. 216 од врс. 30.

такове и са собом донео, и преда војводи Молеру новце, да набави што треба, барут и олово, ако мисли у Србију прећи и онда му каже: *„да је лако било народ из Срема на устанак покренути, но сад треба му и у помоћ претећи, руководити га и помагати му, јер каже, ја сам шта му од помоћи без вас могу бити, и не могу сам одговорност на моју душу узети, да одговарам пред Богом и народом.“* На то му Молер одговори, да су они истина још изодавна за устанак спремали се, као што је и њему добро познато, али да су готови и да пређу у Србију сви до једнога, само чекају да још купе џебане, и приберу по нешто у Срему ратника, па ће онда сви по три четири или са бећарима, као што су војвода Цукић, Макса Крстић, капетан Јовица и Ђура из Црвене-Јабуке са бећарима крадимице у Србију прешли, па ће и они тако прећи.

И онда Молер каже Милошу да се он одма натраг у Србију врати и предузето дело Срба продужава, како се може боље, докле и сви и они не пређу, а да ће га за то време прешавши храбри и поуздани војвода Павле Цукић подпомагати до доласка њиног. А он Молер да се мора још који дан задржати, и то толико само, док нађе и утврди људе, који ће за новце џебану и друго што треба додавати, и док проти Ненадовићу у Беч опише сву ствар како је сад у Србији, да би он министру руском јавити могао, и препоручити још једанпут и последњи пут српски народ и његово суштествовање, па онда, да и он час пре овамо дође, и са собом да преведе ако је могуће што год ратника у Србију. После тог Молер примети Милошу, да он као човек не би што самовољно предузео да у Србији ради, без савета и договора други старешина: *„које би том будалаштином могао себе до срамоте довести, као што је то у устанку Хаџи-Проданову велику несрећу и штету народу српском, а себи срамоту принео,“* него да се са војводом Цукићем соглашава, *па кад он одовуд и прота Ненадовић дођу, да имаду њих четворица — Петар Молер, Павле Цукић, прота Ненадовић и Милош Обреновић — управу над земљом и народом предузети, и сваки поглавар од три нахије бити и њих*

*као пуномоћници народни представљати, и да имаду између себе раван глас и једнаку власт, а и једнаку бригу да води, и да ни један не сме сам за себе самовољно се истицати и првенство власти тражити, него они сва четири заједно и у сагласију да буду, и да се о благостању народа старају, па да од њих, ни тројица не смеду ништа предузимати, ни закључивати без согласија четвртог.**) **„А, ако би по новом избављењу Србије, опет се међу своје Кара-Ђорђе вратио, да би му првоначалствено место имало, и остало, него да буде од њих окружен и советован, и да не раду сваки посебице и наопако; кад од једног камена није било нигди куће, а камо ли града.“****) *„На све то пред војводом Симом Алек. Ненадовићем Милош пристане, и обећа се и тврдо завери Молеру да ће и унапредак на све пристајати и радо и весело с' њима соглашавати се, што год би они, као ученији и паметнији од њега, за добро и за боље народа проналазили и довијали се.“* Још нађу за добро, да позову и умоле *студеничке калуђере* да и они пређу у Србију, *и светог* **Краља** *из манастира Фенека у Србију пренесу,* које ће то у народу велики дух подићи, и сваком Србину храброст у срце улити. Тако се Милош на сав горњи разговор, који је био у присуству војводе Симе Алек. Ненадовића и други, на све са Петром Николајевићем Молером мудрим и врсним војводом Кара-Ђорђевим согласи; *веру зада, и тврдо се обећа, да ће се за увек тог предржавати?****)

У то стигне и глас из Ужица од капетана Јовица, да је опет све Турке на Палежу потукао, Палеж запалио, много оружија, коња, одела и другог плена, *а и чето-кајик са једним топом* и нешто џебане да је добио. Извешћем овим како Молер тако Милош и друге војводе буду раздрагани, те су се целог дана *у Прогареву Сремском гостили и веселили.* Тако Милош после тог радостног гласа, разговори

*) Историја Милутиновића стр. 217—218; види и 189. стр.

**) Види Историју Симе Милутиновића на стр. 218, од 24. до 29. врс. и даље до врс. послед. све од речи до речи, сав разговор Молера са Милошем овако као што је овде наведено о Кара-Ђорђу, и о управи земље, и обећању и завету Милошевом како ће се тога у свему предржавати?

***) Историја Симе Милутиновића види, од стр. 217—220.

се о још које чем са Молером и другим ту десившим се српским старешинама; реши се, да се опет врати у Србију. Даде Молеру једну већу суму новаца, од оних које је војвода Лома и други устаници од порезџија кад су их потукли и после Милошу донели, а тако и од оних које је он од народа по старим неким фалишним тескерама турским покупио, и од продатог народњег џелепа волова, за исплату робља српског Ћаја-Паши; да Молер нађе људе који ће џебану набављати и у Србију потајно шиљати. Па сутра дан пред вече Милош се растане са Молером и пође са војводом Симом А. Ненадовићем, који је доста џебане прибавио и више од 100 момака искупио био, између који био је и један добошар именом Аксентије и знаменити хајдук Станко, који је код генерала Црвенке у Земуну у служби као слободњак био, и ко га је генерал здраво волео; но кад близу чардака *Прогаревског* дођу стража их опази, и они се повуку у *Прогарску* шуму и у њој заноће. А сам Милош тог вечера прокраде се и на чуну у Србију пређе. Сутра дан зором војвода Сима А. Ненадовић са војводом Јаковом Јакшићем, кад види да се стража због излитија воде не може никако обићи да у Србију пређу, са својих стотину момака удари на стражаре, повеже их, гди један стражар мртав и његов један момак рањен буде, и тако пред очима исти седне у приуготовљене лађе и у Србију у село Ушће пређе, гди га ту његов добар љубавник *капетан Јовица дочека, и одатле заједно са Милошем у Палеж спусте се.*

Милош како је се из Срема у Палеж вратио, и уверио се, да је све онако као што је у *Прогари* чуо, као и за чето-кајик, на ком је и један топ добијен; нареди те се тај топ одма са чето-кајика скине, па почем исти топ није имао за поље лафета ни точкова, да би се могао сувим вући и као сувоземни топ употребити, каже да се одмах лафет каки таки начини и на точкове намести. Па како ту није било никакови мајстора, који тај посао разумевају, до само по један прост ковач и колар, који су нешто знали ковати и кола правити, па и њих двојица нису могли сами радити, те су и други Срби, који те послове нису

ни мало разумевали, помагали ковати и тесати, докле лафет не слупају, на точкове наместе, окују и топ на исти наместе.

Но док су се они ту у Палежу, — док се топ на лафет не постави, — бавили, дође писмо из Ваљева са Кличевца капетану Јовици од Павла Цукића, да му се похити час пре, јер су му се људи здраво побунили, и да му прете и грозе. — Јовица јави о том Милошу и Сими А. Ненадовићу, узме уза се 50 коњаника, па најбрже потече Ваљеву, и уз пут још прикупи до 100 коњаника, и тог истог дана дође у Ваљево на Кличевац Цукићу, где стане народ храбрити и говорити им да слушају своје старешине, да се не боје ништа Турака, па им распирлита казивати како је он са мало људи Турке на Палежу све до једног побио, и како су његови војници многи плен задобили, као: хатова, парипа, сребрних пушака, ножева и сабаља, новаца, џебане, одела скупоценог, а и један топ са чето-каjиком; после тог, да им многа војска у помоћ из Немачке иде, да је прешао из Немачке са војском и војвода Сима А. Ненадовић брат протин, и да је осто у Палежу са војводом Милошем Обреновићем и са војском, и да ће кроз дан, два, и они сви овамо на Ваљево доћи, и тако капетан Јовица као њин познати земљак, у коме имадоше Ваљевци веће поверење него из друге нахије војводи Цукићу, народ утиша, и остане да слуша своје старешине.

После три дана стигне у Ваљево и Милош са Симом А. Ненадовићем и његовом Ваљевском пешачком војском и топом од Палежа на Кличевац.*) Па како су се Турци у Ваљеву око џамије на левој обали реке Колубаре ушанчили, докле ни пушка ни топ са Кличевца до њи добацити не може, то се војводе, сад, кад се војска поумножи, договоре, да се на Ваљево напада. Војвода Сима А. Ненадовић са војводом Максом Крстићем и његовом војском сиђе са брда Кличевца, спусти се у долину, пређе речицу Љубостињу и са десног крила са северне стране испод брда Ситара ухвати пут од Колубаре до Љубостиње и турском шанцу прекучи се; капетан Јовица спусти се

*) Историја Милутиновића стр. 221.

и испод Ваљева пређе Колубару и близу реке Граца испење се уз брдо звано *Брђане* јужно-западно, и дође у *Врану*, где је војвода Радован Грбовић у шанцу са неколико људи у *Врани* на брду Брђанима више Ваљева на јужно-западној страни био, и ту се у шанац смести, са ког су брда могли Срби у варош одозго у перчин Турке тући; у који шанац, код капетана Јовице и Грбовића, са неколико својих момака са Кличевца пешке оде и кнез Милош, и уз то високо брдо успење се. А трећа част војске, као средина речени крила, под Цукићем спусти се, пређе Љубостињи, а нешто и преко Колубаре пређе, и опашу Ваљево и са источне стране. И тако, кад се за напад на Ваљево у вече распореде, уроче пред зору кад трећи топ са Вране пукне да сви јуришом ударе на ушанчене Турке. У то време тог вечера стигне и Петар Молер са другим војводама и остане у шанцу Кличевачком као резерва.

Кад ноћ наступи, и страже буду свуд добро размештене, Милош са Јовицом у шанцу на Врани легне спавати, но тек што први сан проспавају, дотрчи са страже *Илија Баштрић*, из села Осечне, Колубарац, пробуди Јовицу и каже му, да је чуо неки *мукли топот*, уз брдо *Брђане* са западне стране Ваљева, и удаљавајући се од ува све лаганију исчезавајућу тутњаву, и каже: *да по том суди да Турци из Ваљева побегоше.* Јовица му то не поверова, а кнез Милош чувши тај говор пробуди се, па кад му кажу шта је, Милош рекне Јовици, да иде да види шта је, и је ли истина? Капетан Јовица узме са собом Баштрића и момке, и кроз помрчину сиђе низ брдо, и провуче се полако кроз варош и до саме ћуприје на Колубари дође, и кад ништа не види и не чује пређе и преко ћуприје па и до самог шанца прикраде се, и види да је капија од шанца отворена, и слама по ћуприји прострта да се прелажење не чује, уђу и у шанац и кад виде да никога нема избацу пушке, и обојица колико из једног грла повичу: *„Хај, утекоше Турци! утекоше Турци!“* По том Јовица одма пошље те јаве у Кличевачки шанац

војводама, а он се одма врати у шанац *на Врани,*)* и каже као праву истину, да су Турци побегли из Ваљева уз западне *Брђане.* Милош каже, те се тад три топа са *Вране* један за другим избаце, и одређени Срби за јуриш полете за Турцима, но Турци уз високо врлетно и стрменито брдо више Ваљева, спрам Вране брда, а на западној страни Ваљева, уз које једва коњи успети се могу, под поглавицом њиним Селим-Ћехајићем странпутицом испели се и изишли, куда се Срби нису никако надали, па одатле ударили на *Јелину-Брезу* и измакли, да их војвода Макса Крстић, који је се за истима у потеру натурио био, нигди стигао није. И тако ваљевски Турци измакавши се, сједине се са другим Турцима, који су ишли били њима у Ваљево у помоћ, да их поткрепе и спасу, па се и они с пута поврате сви, и ударе преко Пецке и у Јадар Рађеву камену свале се, гди је и Али-Паша-Видајић-Хромо с војском у шанчевима логоровао. И тако Ваљево, кога су Срби у опсади четрнаест дана држали, без капи крви очишћено буде од Турака.

Војвода Петар Николајевић Молер, како је се у Прогари растао с њиме Милош, одма је отишао у Фенек манастир код Студенички калуђера, које преволи да у Србију пређу и св. Краља пренесу, почем престане на услове калуђера, да се из братства Студеничког за Владике постављају,**) па онда одатле оде у Купиново код свога пријатеља попа Никола Николајевића и сина му поп Саве, који су оба добри родољуби свију Срба били, па посредством

---

*) *Врана место* налази се на јужној страни Ваљева, на брду, јужно-западним *Брђанима*; то је брдо високо, и над самим Ваљевом оштар осек његов наднео је се, уз који су се могли тад пешаци испети. На брду том, налази се једна брдсвањ гди су добри виногради и та се брдовањ и данас *Врана* зове; на том брду биле су аустријске војске, као и на источној страни Ваљева на Кличевцу 1789. год. шанчеви; који су и за време војевања Кара-Ђорђевог исти на ново пограђени. А спрема Врани на брду Јужни Брђана налази се тако исто стрмenуто брдо звано Западни Брђани, који ланац брда један врло дубок поток без воде раздваја, од јужни Брђана на западној страни на ком се и гробље ваљевско налази; уз те су се Брђане Турци прокрали и из Ваљева побегли. На Врани у шанцу налазећа се најмања војска, бесопасна је од сваке друге много надмоћније војске, и ту је кнез Милош са Грбовићем и капетан Јовицом кад су Турци побегли из Ваљева у Врани био.

**) Историја Милутиновића стр. 219.

исти и Јована Русмира из Срем. Карловаца са нашавшим још за раније трговцима уговори и утврди, да они тајно џебану набављају и у село Скелу истом Русмиру, бившем за Кара-Ђорђа ваљевском учитељу, предају, који ће им такову и исплаћивати. По том поруку учини на све Кара-Ђорђеве војводе и друге Србе, који су се у Аустрији као бегунци налазили и с којима је Молер, као главни иразуман војвода, у договору још за раније био, да у Србију одмах и гди ко може кришом прелази, и гди који пређе, одмах да народ на оружје противу Турака подиже. А пише и јави Проти Ненадовићу целу ствар о устанку Срба у Србији и договору његовом са Милошем у Прогари, и преласку његовом са осталим Србима, који су способни за оружје, и позове и Проту да и он час пре из Беча похита да у Србију дође.

После тог Молер узме уза се војводу лозничког Боју Ан. Богићевића, војводу Симу Катића Прекодринца и са нешто џебане и војника, које је у Срему покупио, па на Купинову пређе Саву и извезе се у српско село Скелу, гди га у Скели дочека са нешто момака капетан Васиљ Павловић из Бајевца, Стеван Брдар из Кожуара, и Ранко Антонијевић из Вуконе ваљевске нахије, с' којима је Молер још од после пропасти разговор и договор једнако имао, и један другом о стању ствари у Србији и раду Протином у Бечу јављали, и по народу разглашавали. Ту капотан Васиљ покаже Молеру, који није хтео ни Милошу а ни другим војводама показати, гди је о пропасти српској 1813. год. један топ са свом својом оправом закопао, и прикрио, те га изваде и одатле одмах, пошто ту у Скели остави Јована Русмира, који ће наручену џебану примати, и гди му се јави разашиљати, оду с' топом управо Ваљеву, и дођу баш онога дана у вече у Ваљево на Кличевац, кад ће Турци те ноћи из Ваљева побећи; и тог вечера доцкан дошавши није се Молер са војводама, који су Ваљево у обсади држали и спремили се били да на Турке ударе, ни састао. То исто вече, по договору са Молером, приспе из Мачве у Ваљево и војвода Стојан Чупић са својим капетаном Илијом Срданом из Прњавора Мачванског са

неколико момака, који су у селу Платишеву боравили и из Срема на Митровици у Мачву прешли, и од туд Ваљеву похитали.

Баш у то време, кад је Петар Молер са реченим војводама бавивши се у Срему у Србију прешао, у исти дан, или у дан два, све војводе и српске старешине са способним за ратовање Србима по поруци Молеровој, и из других свију места, који су се као емигранти у Аустрији налазили, у Србију поизпрелазе, као: из Срема прота Никола Смиљанић пређе у Мачву, а доцније и архимандрит студенички Мелентије Никшић са калуђерима; из Панчева кнез гружански Петар Оташевић, кнез старовлашки војвода Максим Рашковић, капетан грочански Живко Михајловић из Бечкерека; ајдук Вељкова браћа војвода Милутин и Миљко Петровић, и њихов братучед Миленко Теодоровић, и Здравко њихов бимбаша и азнадар, из Ковина: војвода пожаревички Иван Момировић и рамски Живко Шљивић, и војвода црноречки Петар Ђорђевић Цода, и неки из Беле Цркве, Нове-Паланке, и многи други из разних места, који су се затекли и раније нису смели у Србију прећи, а простија је класа људи још раније по позиву Турака сва готово у Србију прешла била, почем није се имала одкуд издржавати. Ови сви Срби били су по већој части у договору са прочим старешинама и главнијим људима у Србији за устанак на Турке; па како је гди који, као познат, прешао из Аустрије у Србију, народ их је очекивао, престајао уз њих, у чете се збирао, и полазио противу Турака.*)

У очи те ноћи, кад ће Турци из Ваљева побећи, као што је речено дође и Молер са реченим војводама, војском, једним топом, и џебаном у Ваљево на Кличевац. Турци и онако поплашени, кад виде умножену српску војску, још горе поплаше се, и мучки ноћу помоћу помрчине искраду се и преко Брђана побегну, и од очевидне своје погибели спасу се.

Сутра дан, по бегству Турака, сиђе Милош са брда Вране са капетаном Јовицом и дође у логор на Кличевцу,

*) Историја Милутиновића стр. 185—187.

гди су све војводе биле, и пошто се један с другим изпоздрављају, онда Петар Молер напомене Милошу држи ли се оног у сремском селу Прогари договора и обећања, и остаје ли при задатој речи и заклетви —?**) *Да нема у Србији једноналичија и да нико не може рећи: Ја сам господар! Мора ме сваки без и једне речи слушати! И ја ћу сам по својој глави, да никога не питам ни за шта, радити, да ме мора свак, па било мудро, лудо, или штетно трпити и слушати? Него да се ту као што смо у Прогари уговорили, разредимо, и народу објавимо да нас четворица; ја, Молер, Прота, ти, Милош и Павле Цукић, главни управници народа да будемо, и заједно и сугласно да радимо и земљом управљамо, докле не дође Кара-Ђорђе и врхавну управу над земљом и народом прими, а после да останемо и да будемо његови помоћници и саветодавци.*" На које му одговори Милош: „*Ја од моје стране о томе господарству не мислим, нити сам га тражио, нити га тражим; а ти ако хоћеш, буди господар и заповедник најпрви и какав волиш, тек нам, брате, казуј што боље знаш, и срећније да буде, пак ћу те ја први слушати.*" На то Молер: „И ја брате не тражим да будем сам старешина, па ни Цукић ни Прота да сами земљом управљамо, па и ти да не можеш бити сам, него нас четворица за едно као браћа, и то све онако и никако другче, него како смо се у Прогареву договорили, онако је најбоље за данашња и нова обстојателства овога свачим сиротнога народа, „*јер овако никако се народ обезглавити не може, а и глава народна никако заушити у самовољности, које но је политическо беснило и помам, и тако се само избавити можемо из јарма турског сретно, и тако ћемо се моћи бранити од свакога зла и душмана у напред верно и поуздано, тако и праву народну слободу стећи, а и славу имена српскога васкрснути и одужити*". Па му почне више поменути начин управљања и владања земљом и народом повторавати и препоручивати да писмено утврде и народну владу народу објаве. На које Милош му одговори: „*То је све добро и паметно, ја се потписивати, а и противити томе нећу, да тако не буде, јер нас тројица и онако смо такве старешине, а прота ако из Беча дође и он ће бити четврти; али сад, да се ми подпишемо, ко ће бити*

---

*) Историја Милутиновића стр. 219.

*у туђој кући старешина, а још иста кућа није наша но туђа, и тако је зец још у гори; већ дајте да ми свак живо прионемо кућу очистити од душмана и земљу освојити, па ћемо тоирв и лакше зеца уловити, ражањ му наћи и усјећи, па сјести благовати.**) *Но кад је баш за тим стало, нека буде тако.* Ја велим ово, и то налазим по мојој памети за најбоље за сад и наш посао, да ти узмеш и чуваш од Сокола и Босне те крајеве, а ја да идем са војском на Чачак, од ове војске узми ти мању част, а код мене остави већу, јер је душман у Чачку у срцу Србије. На то се Молер за тад согласи. У тај ма дође код њи и војвода Стојан Чупић, и они даљи разговор прекину и растану се. И тако се тај договор Молера са Милошем за тад а и за свагда не оствари. Милош оде у шанац више Ваљева у Врану, и обојица остану један спрам другог да подозревају. Молер остане при мислима да управа земље и народа за тад дође под управу њи четворице, докле Кара-Ђорђе из Русије не дође; а Милош да сву власт у своје руке приграби, које случај донесе те испадне по Милошевој вољи.**)

Истога првога дана, по избегу ваљевских Турака, изјутра млади ваљевски војвода Сима Алекс. Ненадовић дозна, да су под кулом испод Кличевца, коју је од три ката зидао у првом устанку његов стриц Јаков Стев. Ненадовић и високим шанцем обшанчио, Турци затворили неколико кметова и кнеза посавског Петра Миловановића из Тврдојевца, који је пријатељ Милошев био, и који је се слепо уз Турке држао, но опет зато награда му је од Турака била тавница. Сам Сима оде кули да сужнике пусти, кад тамо дође нађе врата од тавнице затворена и засута грдном гомилом камења, да се не би лако и фришко отворити могла. Нареди те се камење одклони, врата обију, из тавнице сужници, од глади и скоро без ваздуха живећи, пола мртви и на умору изведу; који, како из тамнице на чисту промају изведени буду, неки одма помру, неки од сунчане

*) Историја Милутиновића стр. 246. и Србија и Русија од Нила сравни са стр. 120.

**) Историја Милутиновића стр. 247.

светлости ослепе, а неки буду без чувства и у лудилу, а неки у пола лудилу падну, као што је и сам кнез Петар полу луд био, које војвода Сима пошље, те их одведу у кличевачки шанац, да се људи раном, пићем и другим које чим у живот и умност повраћају. А он онда узбуђен и потресен тим позоријем сва врата на кули разори, и кулу запали, па и он у Кличевац оде, но тамо затече немир код војника, који такови одма својом слаткоречивошћу утиша.

Но чим Милош с Молером се растане, и Молер стане о Милошевом властољубљу размишљати, па смисли да га пошто по то склони па и принуди, да пристане на онај договор у Прогареву, на који је се заклео и реч своју уложио. — Но баш тад, кад је Молер то смишљо, и Милош идући на Врану промишљао је, како да смакне и Молера и Цукића; и у то време баш догоди се један случај, који за тад а и за свакад намеру Молерову осујети; и у мал што Милошу не изиђе за руком да своје противнике смакне, него то остане те доцније оба, па и Чупић, главама својим плате. — Случај је овај:

Кнеза Петра Миловановића из Тврдојевца, ког је Сима Ненадовић из тавнице полу луда извадио, позове на ручак војвода Павле Цукић и Стојан Чупић у једну кућу близу шанца, с којима при ручку буде и неки поп Лука Радовановић из Дупљаја. При ручку војвода Павле Цукић стане питати и корети кнеза Петра зашто се држао Турака, и није ишао са браћом својом, па ето до шта је дошао. Кнез Петар правдајући се говорио је, да је морао ићи с Турцима, и да и сад Срби не могу изићи са њима на крај и да су се лудо побунили и т. д. Чупића његов одговор дирне, па му каже да је он турска улизица, а српска издајица био, а и сад кад тако лудо говори, заслужује да га сваки презре; — па га удари једном кошћу, са које је месо јео, по челу. Кнез Петар онако суманут, а тим више што је се мало и напио, разјари се, па скочи преко трпезе и кидише на Чупића, да му нож иза појаса истргне и да га ножем прободе. У тај мах поп Лука, кога су Жујћом звали, испод доламе опали пиштољ гди кнез

Петар мртав простре се.*) Сад се после тог Срби у логору Кличевачком узжурбају и стану викати на војводе, мислећи да они убише Кнеза Петра, а нарочито *Милошеви момци Симо Паштрмац и Благоје Томић***) из Кнића и други, који ту узбуну и покрену, устану против Цукића и Чупића, стану викати на њи и грозити им! — Но у тај пар дође и млади војвода Сима А. Ненадовић и својом речитом љубезношћу са плаха умекша и уташи љуте, а потом Молер и Капетан Јовица истакну се и са Симом умире узбуну ваљевске војске, *осим Паштрмца и Благоја и други Милошеви момака, који викати не престану*, — због који Цукић и Стојан Чупић са Капетаном Срданом и својим момцима оду на Врану Милошу, где се Чупић и Цукић због тог заваде са Милошем, где Милош, приморан, сиђе се са Вране у Кличевац, те Паштрмца и Благоја са момцима умири, говорио им је да је он казао да се Кнез Петар убије, зато што он сам добро зна да је Петар турски човек и увода био, и да је Турцима пријатељствовао, а противу Срба да је ишао, и тако се и његови момци по све умире и уталоже. Ову је побуну у војсци ваљевској сам Милош са својим момцима и произвео, да би народ Молера, Цукића и Чупића побио, но кад ваљевске војводе своје војнике утишају, и момци Милошеви сами остану; онда Милош пошто се са Цукићем и Чупићем свади са Вране сиђе, те и своје момке утиша.***)

Војвода Стојан Чупић са својим Капетаном Илијом Срданом и момцима, после ове гунгуле и свађе са Милошем, одма сиђе са Вране, и оде из Ваљева преко Скеле у шабачку нахију, где узпут у селу Скели од неке момчади

*) Овај Поп Жујо из свете убио је Кнеза Петра, зато што је он његовог рођеног брата Димитрија Радовановића из Дупљаја, који је хајдук био, и који је са Милутином Гарашанином и Павлом Даниловићем пред сами [illegible] устанак у Докмиру побио Турке поресције и убио Турчина Игрића, па некако Кнез Петар преварио га, обећавши му да му неће ништа бити, те му се преда, а он га одма изда Турцима, те га у Ваљеву посеку. У историји Милутиновићевој на стр. 249. а и Вук у Грађи на стр. 90. каже, да је Кнеза Петра, Цукић убио, но ово је погрешно, него је Кнеза Петра, Поп Жујо, а не Цукић убио, ово потврђује и Милићевић у кнеж. Србији стр. 393.

**) Ова обадва пратили су Милоша из Кличевца у Шанац на Врани, но кад у путу за убиство Кнеза Петра Милош разуме, на само Милош да им налог који се оба одма са неколико момака у Кличевац врате, и тек они кад дођу у ваљевску војску, противу војвода узбуне је.

***) Види где и Вук у грађи за Србску Историју на стр. 90. наивно каже: да је Паштрмац Сима и Благоје Книћанин, наваљивао на Милоша, да убије Молера, Цукића и Чупића, због смрти Кнеза Петра и то каже да би се догодило да није било страа турскога; али каже Милош види да није сад томе време, па ји утиша (Оставио је Милош тад само зато, што је се ваљевска војска умирила, јер он није уза се имао никакове војске, него само неколико своји момака, па није смео, а доцније сву тројицу једног по једног смакао је, као што ће се доцније видити. К. Н. Н.

на тврду веру купи Чупић два добра турска коња под свим такумом, који су од Турака кад је Капетан Јовица Турке у Палежу побио, задобили; Чупић једног коња задржи за себе а другог даде своме Капетану Илији Срдану, па појашу и одатле пођу, па Срдан оде у Прњавор, а Чупић у Богатић да Поцерину и Мачву одмећу.

По одласку Чупића договоре се војводе у Ваљеву, поделе ваљевску војску, па се тог дана сви сваки на своју страну разиђе. Петар Молер остави Милошу већу част војске и оба топа, па се крене са Војводом Богићевићем, Дабићем, Јакшићем, Капетан Јовицом и прочим, и оде против Али-Паше Зворничкога, који је у Јадру са доста војске био, у Црниљево спрема Влашићу испод Цера; ту улогори се и шанац ископа да Турци друмом из Јадра продирати не могу, и да шабачке нахије Србе на устанак противу Турака покрене. Војвода ваљевски Сима А. Ненадовић и Грбовић оду у Соколску нахију на Баурић, те увате стари српски шанац, обнове га и утврде се да туда Турци Ваљеву продрети не могу, па пошто околне Србе подигну на оружје, Сима А. Ненадовић остави у шанцу са војском Грбовића, па и он са једном четом војника сиђе под Цер у тамнавски логор у Црниљево.

Кнез Милош одатле из Ваљева са Павлом Цукићем, већом чашћу ваљевске војске и са обадва топа преко Љига оде Чачку; пошто се Цукић од Љига одвоји, и оде у Крчмаре у Лепеници Крагујевачкој; па после тог пређе у Пожаревачку нахију, те је тамо народ и у тим крајевима на оружије противу Турака одмећао.

Докле је Милош са Чачка одсуствовао и до Прогара у Срем у Немачку прелазио, вратио се и преко Палежа у Ваљево дошао и ту бавио се, дотле војвода Дринчић, кнез Добрача и Јован брат Милошев, у шанцу на Љубићу код Чачка бавили су се и на Турке, да у села не иду, пазили. Но кад се Турска војска поумножи, Јован, брат Милошев, по настављењу Милошевом*) измакне се са Љубића к рудничкој планини на домак засеока села Бершића и у једној дубрави стане, засече се и ту прекупи четири хиљаде војника и стане се чувати од Турака. Драгачевски срез који се је први противу Турака одметнуо и дотле једнако брдо држао, кад то види да Јован Љубић са војском остави и од Турака уклони се?! — виде, да се ту сами одржати не могу, па почем су им куће близу Чачка биле, смисле да породицу своју у планину сместу, па да их ту бране,

*) Историја Милутиновића стр. 246. од врсте прве.

па тако и учине. Оду од Чачка и све своје породице у Овчара долину благовештенску до Мораве сместе па се разделе и чувати се стану од стране чачанске. Турци кад виде, да су се Срби измакли са Љубића, онда са калаузом Петром Илићем, бившим буљукбашом кнеза Ђоке Протића чачанског, који се је у Чачку између Турака затекао, пође са хиљаду Арнаута и ударе на збег у Овчару, а до стотину Арнаута пошљу преко Мораве, те запале и похарају село Коњевиће, па се врате опет натраг на десну обалу Мораве, и онда сви на збег ударе; оно мало Срба што је збег чувало растерају и свале се до манастира Благовештенија, где жене и деца побегну у планину, а највише отисну се низ Мораву, а Арнаути за њима, од који многе поватају, многе женскиње у Мораву са децом поскачу и подаве се само да не буду турске робиње. Турци су бегајуће женскиње низ Мораву терали до над манастир Николље и одатле до с' према манастира Преображења Но и ту не имајући нико да их брани много женскиња у робство падне, много се и у Морави подави. Ту је Морава носила и мајке и децу у колевкама, и девојке и Арнауте који су за девојкама у воду скакали, да би их повата ли. Одатле Арнаути, кад не узмогну Мораву прећи, са многим робљем и пленом у збегу запљененим врате се натраг у Чачак.*) Јован, брат Милошев, по наставленију Милоша, за све то време а и за време робљења и паљења и ако је имао четири хиљаде војника под собом, није се хтео ни маћи, а камо ли да с леђа Арнауте нападне и да их до ноге све потуче, него је мирно гледао како Арнаути тужну сиротињу кољу, — мрцваре и у робство одводе! Он се држао братњеве наставе, па је избегаво сваки бој са Турцима и премештао се је из места у место и по гудурама шумоватим крио се да с Турцима нигде у сукоб не дође, па и после овог робљења тако је једнако петнаест дана радио, докле се Милош не врати из Срема и са ваљевском војском не дође на Љубић и не позове га к себи.

Кад Милош са реченом ваљевском војском са 2 топа до Чачка у свануће дође, одма заузме празан шанац на Љубићу, који је његов брат Јован напустио. — Па одма пошље те му и Јован са војском из руднички планина на Љубић дође; тај шанац поправи и још друга два спрема

*) — Ето какову је несрећу Србима принело двоумљење кнеза Милоша, да л' да се с Турцима бије или не; те је издао налог своме брату Јовану, да се с Турцима у бој не упушта те је од Чачка са 4.000 људи одступио, и мирно гледао покор Арнаута шта са јадним народом раде; а није хотео претећи да их одбрани. — Историја Милутиновића стр. 266 и грађа Вукова стр. 92.

истом подигне. Но тек што се у тим шанчевима поодморе и свакојаки се разговори одпочну; — но око десетину ћеhара Срба без ичијег питања и дозволе сиђу к Морави, и преко Мораве опале из пушака на Турке, аови на Србе и тако се бој отвори, којима још Срба у помоћ дођа. Но Турци не хтедну само да се са Србима преко воде пушкарају, него пређу преко Мораве и хатлије јурише на Србе, но тад Срби с'лете из шанчева, те се са Турцима побију, и кад виде Турци да на њи Срби и из топова пуцају, које они такови имали нису, ужасну се и преко Мораве натраг се врате, а Срби их потерају и неколико њих и преко Мораве пређу, и до Чачка их дотерају, неколико глава одсеку, па се и они натраг преко Мораве својима врате.*)

Сад Срби, поред Мораве, те ноћи по више Чачка ископају један шанац, пограде табле за топове, у ком шанцу одређен буде за заповедника Танасије Рајић, Кара-Ђорђев бивши барјактар. Но те исте ноћи пошљу Турци Кара-Мустафу Капи-Бинбашу везирскога са хиљаду одабрани хатлија, да по Драгачеву чине тефтиш-мире народ, и да ту држе отворен пут к' Сеници и Новом Пазару. Сутра дан чују за то српске старешине, па се посаветују, гди буде одређен кнез Аврам Лукић са три стотине Срба, те одма пређе Мораву по више Чачка и пође са Турцима, и сутра дан стигне их на конаку, но Кара-Мустафа дозна за ту потеру Срба, гди му се војска ту поплаши и растроји и оде куд је који знао, а он са 40 коњаника побегне преко Старога-Влаа к' Сеници, но српска га заседа дочека на путу у Котражима, у планини, под Вујом Бјелокаменцем из Котражи Драгачевског са петнаест Срба, Вуја опали и прво убије Кара-Мустафу па и његовог кавеџију, па са дружином оспу ватру на Турке, где више Турака побију, а остали распу се и побегну к' Сеници. Срби опљачкају побијене Турке, Вујо одсече Кара-Мустафину главу, и однесе своме старешини кнезу Авраму Лукићу, и он је пошље на Љубић, и јави да су Турци разбијени. Други дан Лукић се забави у Драгачеву и попали куће Петра Илића бив. Бу-љукбаше Протићевог, који је Турцима калаузио и њихов присталица био, тако и неки други турски удворица, који су спречавали народу да се не диже противу Турака, и да не иде Србима у помоћ Чачку. Но тог истог дана догоди се и главна битка на Чачку.

Пошто је српски шанац према турском великом шанцу преко Мораве по вр' Чачка, у ком је Рајић за заповед-

*) Историја Милутиновића стр. 267.

ника одређен, довршен и добро утврђен био, и у исти оба топа смештена, у то време стигне са Гружанима и кнез Јован Добрача, где по договору старешина одређен буде и он, да ниже од Рајићевог шанца поред Мораве на старом броду шанац себи са Гружанима ископа, и ту се смести, које таковн Добрача за ноћ шанац подигне. Но Турци сутрадан кад то виде, а они прве те ноћи, испод и пониже Чачка и Гружанског шанца; ноћу начине преко Мора ћуприју на броду *Траваричину, званом магарећем,* преко истог сви мукло пређу, пешаци прекрију се у шиб, а тако и турске хатлије ниже испод пешака, и ту прикривени претаје се, па у сами расвитак турски пешаци крену се и изненадно навале на Гружански шанац: но Гружани дочекају их жестоком пушчаном ватром и Турке сузбију, потом јурну турске хатлије, и са свију страна сад Гружане опколе у шанцу, но јуначки Гружани стану их из шанца жестоком ватром обарати и разређивати, где им Турци ништа не могну учинити. Но како те ноћи сви Гружани као у нов шанац нису се сместити могли, него су у неком шибљу недалеко од шанца заостали били, па пођу својој браћи у шанцу на помоћ; но турске их хатлије од шанца одсеку и разбију да ку ј који побегне. По том ударе турске хатлије и на српску коњицу, која је измеђ Добрачиног и Рајићевог шанца поред Мораве, а испод брда Љубића, на ком су шанчеви били и у њима Милош са главном војском био, постављена била, те и српску коњицу хатлије турске раскрште. Но кнез Милош Обреновић на брду из љубићских шанчева, где је главна војска била, кад то види шта би, *„узме уза се 100 коњаника, и једва главу своју изнесе! И тек да се не види ту, оде у патролу селу Трбушану уз воду, па чак испод Коњевића села окрене низ воду;*) одакле је тако уклоњен са стране из десне гледао, што је морао чинити кад им ништа собом помоћи није могао!“**)* Тако Милош, кад у сред дана и кад су Срби поред Мораве највећи бој са Турцима имали, не претекне им у помоћ, него оде са Љубића у патролу? — Онда и сва главна српска војска угледавши се на свога вођу из шанчева са Љубића побегне и празне шанчеве остави. Е тако се ту сад од Срба учини метеж и крвеж! Они Срби, које су Турци растерали, немогавши уграбити да на врата у Рајићев шанац уђу, него

---

*) Историја Симе Милутиновића на стр. 271. од врсте 15—20.

**) Село Коњевићи по Историји Милутиновића на стр. 138. од Чачка одстоји мало даље од једног сата; а Милићевић у Кнеж. Србији вели два сата.

гди је који дошао нагну преко шанца, и шанац обурвају и пресртугу начине. Турци заслепљени кроз струге развађеног шанца за Србима и у шанац улете, Срби се сад и у шанцу сви помуте, па на другу страну преко шанца надру искакати, па и са те стране шанац искакајући сурвају и у један шибљак и врбљак побегну, где није било по несрећи дебелог дрвећа да се заклоне и Турцима одупру, гди их и ту Турци јуришом нападну и 200 глава српских у часу одсеку. И тако Турци ту Србе поразе, шанац заузму, и оба топа, која су Срби имали, отму. Од Срба остао је само један једини у шанцу, заповедник истог, Танасије Рајић, код топова, који не хте побећи, него бранећи топове и секући Турке, славно у шанцу код топова погине. Јунак Рајић, кад је видео, да се Срби помутише и осуше бегати, викао им је: *„Не бежите браћо, но удрите, од Бога не нашли! Како би своје топове оставили!? Знате како нам је без њих! Колико нам ваљају свуд и свакада!* — А кад види да га нико не слуша, он викне овако: *„А оно ћу ја код њих остати на оба света и до вјека!“* И тако бранећи сам топове и секући се са Турцима славно погине, где сав изсечен на комађе буде, и гди му се од тела ништа знати није могло. Ал му име вечито оста знатно и славно.*)

Кад Турци у горњем шанцу Србе потуку, растерају и топове, пошто и Рајић погине, узму разоре шанац, па се онда сви окрену противу доњег шанца Добрачиног, да и ту Србе смрве и шанац разоре, но храбри Гружани, и ако су од боја уморни били, цео дан са Турцима борећи се, ипак Турке жестоком ватром из пушака одбију, где много Турака око шанца мртви падне. Виду Турци да у шанчеви Србе није лако разбити а и дан је превалио, и вече стане се прекучивати, досади им се, престану од боја, одступе од шанца и стану натраг преко Мораве у Чачак враћати се. Но Ћаја Паша, који је са неколико хатлија на десној страни Мораве у Чачку заостао, и са обале преко Мораве гледао, и сејрио, како његови Арслани Србе бију и разгоне, па кад се победоносни Турци стану преко Мораве у Чачак натраг враћати, он са обале моравске сам стане Србе из гружанског шанца позивати, довикивајући им: *„Рајо! Предајте се и смирите се, а не гините! Никога од вас од сада глава заболети неће од Турчина! Ја вам Ћефил, и мој Нисаф и хрз! На мој се врат и на моју душу ослоните, и послушајте ме, те ми се предајте без даљега зла и крвежа!“* Но како се је у шанцу —

*) Види Историју Милутиновића од стр. 270—272.

почем су Турци одступили и бој престо, — дигла јака врева међу људма и рањеницима, да се није могло ништа чути, но један Србин дочекује, да нека Туркешања преко Мораве дозивље Србе, па му са леве стране Мораве довикне да пређе ближе, јер ништа се овамо не чује због српске у шанцу вреве и моравске хуке? На то се Ћаја-Паша премакне до саме Мораве, а *Васа Томић Книћанин* са два друга прикрије се у врбљак, и под саму обалу Мораве с оде, и оним истим гласом познавши Ћаја-Пашу одговори му: „*Хоћемо Господару! Хоћемо се предати, а што ћемо и то највол'мо теби, него нам ходи честити Пашо ближе и овамо к'нама, па нас прифати сам собом!*“ Ћаја-Паша на хату кулашу пође преко Мораве где је ту плитка Морава била,и кад дође до пола Мораве, *Васа Книћанин узме га на око, опали пушку, и погоди га под грло у кошлац, а друг његов из пушке погоди га у ногу и пребије је, а Паша извене се и стрмоглави са коња у Мораву, где га вода однесе у један вир, и лом, и ту се мртвив обустави; а коњ му се без госе сам врати натраг, у Чачак.*

Срби у шанцу кад дознаду да је Ћаја-Паша погинуо, у место да се боље окураже, уђе у њи неки страх, да сад Турци на њи опет не навале, да се за Пашу освете, а не имајућу више џебане да се бранити могу, него само по један фишек, па и ако их је Кнез Добрача храбрио, нагну сви преко поља бегати у шанчеве на брду Љубићу Но Турци како још сви нису били прешли Мораву, опазе их, те окрену за њима и престигну позад бегајуће, те све изсеку, да се врате те у шанцу све заоставше рањенике, који су се и извидати могли, побију, шанац поруше, па се онда, са поносом преко Мораве у само вече сви врате у Чачак. Овде је по несрећу више погинуло Срба него што је пре тога цео дан бијући се мртви пало.*)

Кад се добро смрачи *Кнез Милош са Благовештенским Архимандритом Мелентијем Павловићем испод*

---

*) Ова је битка била 4. маја 1815 год. која је трајала од јутра до мрака, у којој погибе славно Танасије Рајић из Страгара, бив. Кара-Ђорђев лични Барјактар, а и Ћаја-Паша кога преваром уби Васа Томић из Кнића. Овог дана у битки нигди није био Кнез Милош, него како је у почетку боја видео, пораз Срба, он остави војску на Љубићу у шанчеви, узме до сто коњаника, и са Архимандритом Мелентијем измакне се испод села Коњевића, које је удаљено од Чачка два сата, па тако и од бојишта. Под видом као да је отишао у патролу — па се ту целог дана трајуће крваве битке у једној чести притајан налазио, а по одласку његовом и сва војска из Љубићски шанчева оставши без старешине побегне; па тек у вече ноћу Милош тајом врати се на Љубић, где застане празне шанчеве са 180. људи и у истим преноћи, и ту разуме у јутру 5. маја и увери се да је Ћаја-Паша погинуо. Види Историју Милутиновића стр. 271—275.

села Коњевића, где је у патролу — као што је напред речено, отишао био — и цео дан за време боја у једној чесши са једно до сто момака провео, сад после несрећног разбића Срба са опрезом поврати се и дође на Љубић, где се ту од разбегавши Срба свега до 180 момака искупи, а изјутра, кад је бој одпочет, било их је на Љубићу преко 3000 Срба. У то дође на Љубић и *Васа Томић Книћанин* и каже да је он *Ћаја-Пашу* у Морави убио, и да га је вода у један лом однела. Срби и Кнез Милош у пола му поверују и нешто веселији тим гласом буду, но остану сву ноћ у шанцу на опрезу, докле и дан не освану. Но кад дан осване изиђе неколико Турака на десну обалу моравску и стану дозивати Србе: *„Хеј Срби! Је ли море наш Паша код вас? мртав или жив, или макар и сама глава пашина, тамо ако је, и дајте га жива или мртав, а иштите што вам је драго!“* И тад Срби, и Милош о Васином синоћњем казивању увере се, и Кнез Милош сад пошље те се Турцима каже, да је Ћаја Паша синоћ погинуо и да га траже у Морави, где Турци отиду низ воду, нађу га у једном кршу заустављена, изваде га и код џамије у Чачку сахране.

Но тог дана 5. маја изјутра нигде није било више Срба него до то сто осамдесет људи на Љубићу са Милошем, јер прошлог дана који су живи остали сви су побегли, које у шуме а које по кућама и где је ко хтео и могао. Милош да би сакрио тако мали број људи у шанцу да Турци не виде, па да не пређу да их растерају, нареди те коњаници изиђу изван шанца и коње поређају пред шанцем, те тако шанац заклоне и људе у шанцу, да не би Турци од куд видити могли, а потом нареди те и гуњеве људи са себе поскидају и на коље по шанцу понатичу, да се црни, и да Турци из далека мисле да је многа српска војска у Љубићским шанчевима! Но поред свега тога, и од ови мало Срба, нагну са Љубића својим кућама разилазити се, и ако их је Милош и проче старешине молиле, богорадиле да остану, говорећи им да кад је Ћаја-Паша погинуо да ће сви Турци отићи из Чачка, но бадава многи видивша грдну силу Турску у јучерашњим бојевима, оду кућама. Милош кад то види, остави и он Љубић па пође са Архимандритом Мелентијем Павловићем за Србима, но у путу нађе један добош у шумару кога су Срби у јучерањем бегању бацили, па као од шале да Мелентију Архимандриту, те о врат обеси, и рекне му да бар у њега узгред протандрче што боље може, он то учини, и та шала

не буде узалудна, где се на глас доболиа многи разбегли Срби из честа око њи скупе, и Милош се сад мало охрабри и за истима у шанац на Љубић опет се врати, и ту онда са старешинама и заостане. Па се сад предомисле те одма разашљу на све стране момке у врбовку по нахији, и у обллжња села да се побегивши народ на Љубић поврати, и да им кажу, да су се Турци, пошто им је Ћаја-Паша, погинуо, тешко сневеселили и клонули, а сви Срби охрабрили, и да се они побегавши Срби међу сво у браћу опет враћају, како и отпочну долазити, и тако се за неколико дана скупи опет око иљаду људи на Љубићу.*)

Премда су Турци Србе тако 4. маја разбили, многе потукли и оба топа отели им, али је и Турака доста погинуло; а највећа жалост и несрећа била је њима, што им Ћаја-Паша погибе. Па и ако су између себе изабрали другог за главног старешину Исмаил-Бега Серезлију, и за помоћника додали му Мухамед Бега, Сулејман-Пашића — сина Београдског Љутог Сулејмана-Паше; — опет кад виде да се разбијени Срби после онако страшног боја и пропасти нагло сваки дан искупљају и приумножавају и за бој спремају, поплаше се, да не буду од Срба сасвим опкољени, јер кроз Србију да иду Београду није могуће, но једино налазили су да им је још отворен пут кроз Драгачево, најбезопасније и најближе к' Новом Пазару и Сјеници, да се између Срба измаћи могу; а начули су да се негде и Адем-Паша са војском, као њихова помоћ, близу Карановца и Пожешке нахије налази, па закључе да ноћу из Чачка тајом сви изађу и преко Драгачева и Јелице у Босну и Арнаутску оду.

Но на један дан пре него што ће Турци из Чачка побећи, једна робиња снаа Максима Црнковића, бив. капетана Кара-Ђорђевог, родом из Драгачева, добегне из Чачка Србима на Љубић, и каже до ође Турци некуд да беже и да су се спремили, али кад, куда и у које време да не зна. Но Турци баш те исте ноћу у зору на видовдан 15. јуна тијо и мукло са свом опремом, отетим топовима, и заробљеним српским робљем, из Чачка изађу и пођу Драгачеву уз Јелицу планину. У то време у зору опет добегне у Љубићски логор туфекџија Чачански, Петар Нешковић, кмет варошки, и јави Србима, да Турци оставише Чачак и побегоше уз Јелицу; а после мало тог дође и једна Српкиња ,која је у Овчару била заробљена, те и она то иста потврди; то Милоша и проче старешине, и

*) Историја Милутиновића, види од стр. 267—276.

оне Србе који зато дочуше обрадује, но ипак не пођу у потеру за Турцима; но кад им и са страже српске дођу, те кажу да Турци побегоше, онда Милош и старешине објаве свима војницима за бегство Турака из Чачка. Па онда са Љубића крену се са свом војском у потеру за Турцима, који су били изашли изван Чачка; и машили се Јелице планине, ал српске заседе на Плочици побију се са Турцима, и опет у шуму одступе; Турци прођу и дођу до у село *Ртаре**) с' миром на одмор, где их ту сад дочека у заседама са неколико стотина Срба Кнез Аврам Лукић, и побије се са Турцима, који стану и из топове на Србе пуцати. Но на то приспје и Кнез Милош са војводом Дринчићем, Кнезом Добрачом и прочим старешинама са свом војском, па одма стану Турке свуда око села опкољавати, путове ватати и у заседе за напад постављати се, Турци кад то виде, да им опасност од Срба прети, поплаше се, оставе у Ртари топове, српско робље, српску стоку и сав други плен, а и свој сопствени пртљаг, и све до голе душе да лакше издирати могу, а поведу собом само калаузе (путовође) Србе; између којих и кнеза драгачевског Ђоку Протића, који се у њиним рукама још у Чачку затекао био. Турски великаши нагну одатле друмом а прочи Турци надру бегати куд је који могао и знао. Срби тад из заседа излете, па наклопе се тући расејане бегајуће Турке, где их сад тек права трема (паника) спопадне, да се у бегању нису ни осврталии, нити умели бранити, па оставе у бегању и саме њихове жене и децу. Срби су их цео дан гонили, убијали и секли, мало је који Србин био да није бар једног Турчина убио, било је Срба који су тог дана и по десет коња турски под собом променили, и јурећи Турке секли и убијали, и тако су их тог дана Срби гонили и убијали до Хаџина брода, и ту их напусте даље гонити. Но сутра дан, предузме их гонити старовлашки кнез Максим Рашковић са харамбашом Ковачем и Тучом, и хајдуцима Јованом Мићићем и Станком Сремцем са њиховим четама до саме границе Старога-Влаха, а и до спрам самог Града Сјенице, и ту их оставе и врате се, где ту Турци свога путовођу кнеза Ђоку Протића посеку.

Срби, гонећи Турке од Ртара до Хаџина брода и даље, задобију преко тридесет шатора и толико турски барјака, много коња и оружја, муниције, сво своје робље, плен и оба своја топа поврате, више Турака заробе, но

*) У Историји Милутиновић вели на стр. 280. Ртаре, а Милић. у кнеж. Срб. на стр. 673. каже Ртима.

по већој части исеку их, тако и много турског женскиња и деце у ропство српско падне.

Кнез Милош ишао је за бежајућим Турцима до села Краварица,*) па се одатле врати натраг у село Ртаре на конак; гди се ту и сва српска војска искупи. Сад се Милош овде после ове прве и корисне победе над Турцима, истакне у селу Ртару и први пут покаже се као први главар над главарима овог краја, и пусти у војску викара, те обзнани, да сваки онај који је турског роба, робињу или робље заробио, да у јутру зором неповредимо пред његов чадор доведе, који то не послуша главом ће платити. И тако сутра дан сво се турско заробљено робље пред Милошев чадор доведе, око ког се стража постави. Милош тад изиђе пред заробљенике, па како би им се удобрио, утеши их и нареди, те се рањеницима ране позавијају, па заповеди те сутра из ближих села дођу кола и коњи, те жене турске са децом натоваре на кола, неке рањене Турке на коње, а неке помећу на носила, које су их Срби носили, па им онда сваком по нешто новаца да, и испрати их у ужички Град и преда Турцима. И заиста Турци су се чудили добром поступању Милошевом са турским робљем. Бивше турске жене фалиле су се у Сеници и Рушид-Паши, на добром поступању Срба спрам њих кад су у робству Срба биле.

Одатле из Ртара са војском врати се Милош у Чачак. И одатле пошље војводу Милића Дринчића са хиљаду људи са братом његовим Јованом и Јованом Мићићем те ужичку и соколску нахију одметну и Ужице опседну, неколико кућа попале и у град Турке отерају; па онда шанац подигну, и тако су Турке држали у шкрипцу да из града у села не излазе и народ не харају. А кнез драгачевски Аврам Лукић оде Карановцу, војводи Радославу Јелачићану, који је у опсади Карановац држао, те боље опседне и стесни Карановачке Турке, да се нигде из вароши нису могли маћи и по намешта свуд страже и ухвати бусије, да не би им Турци од куд из Босне у помоћ дошли и у народ банули.

После тог Милош из Чачка распусти код њега сву заосталу војску, те оде кућама својим на три дана, да се виде са њиним породицама, па и он оде у своје село Црнуће, па после три дана кад војска на окуп дође, крене се из Црнућа са војском и са оба топа, удари преко кра-

*) Гди се ту тог имена и река Краварица зове, види кнеж. Срб. Милићевића на стр. 647.

гујевачке нахије, која је била сва од Турака опшшћена, и преко Крагујевца дође у Баточину, гди су се 500 Турака опшанчили били, па их опколи и на предају позове, који се други дан Милошу без икакова боја предаду, али под оружјем и да у Турску слободно могу ићи. Милош по том поруши шанац, и сам преко Мораве Турке испрати, но они не оду у Турску него у Ћуприју, гди је тамо још турске војске било. Па како је се војска крагујевачке нахије под кнезом Јованом Добрачом и Петром Топаловићем и другим са његовом војском рудничке нахије на Баточини сјединила, пође Пожаревцу, где је се преко Мораве на Орашју и Ливадици неколико дана превозило.

Војвода Петар Молер, који је се у Забрежју налазио, и преко Купинова из Срема џебану примао, чује да је Сулејман-Паша из Београда са хатлијама изишао, и на обшанчене Србе у Болечу ударио, па похита им са Забрежја са једно стопедесет момака у помоћ; но док је он дошао Срби су били напустили шанац и повукли се у шуму, а Сулејман-Паша опружио Смедереву, чувши да србска војска под Милошем намерава Пожаревцу, па падне на конак у Гроцку, и одатле оде у Смедерево, преноћи, узме смедеревске Турке, па удари на Србе у Јабучју, и после кратког боја растера их, но ту његов млађи син Осман-Бег рањен у ногу буде, и он онда пошље рањеног сина из Смедерева на чето-крајинку Дунавом у Београд, па се и сам сувим све според самог Дунава пратећи сина у Београд врати. Петар Молер идући преко београдске нахије за Сулејман-Пашом и прикупљајући војску нигди Сулејмана нити стигне ни сретне, дође у смедеревску нахију, нађе разбијене Србе, охрабри их и опет у Јабучије поврати, те шанац заузму. Па одатле оде уз Мораву са попа Савом Николајевићем из Купинова, и војводом Јаковом Поповићем Јакшићем Орашкој Скели, где је се Милош са војском превозио, и ту се с' Милошем састане, где га Милош као вештог ратника противу Пожаревца позове, те и он пређе Мораву у пожаревачку нахију, где се г. усташке вође Стеван Теодоровић Добрњац брат Петров, Марко Абдула и многе друге вође, са многим Србима Пожаревачке нахије, Милошевој главној војски сједине.

Баш у то време кад је се народ у нахији Рудничкој, Крагујевачкој, Ваљевској, Чачанској, Београдској и осталим нахијама противу Турака подизати на оружје стао, усто је народ и у смедеревској нахији, прво под Ћор-Стојаном Ћирковићем из Крњева, који стане на Куличу више ушћа

Мораве Србе око себе прикупљати, а и на дну Головина на друму под Павком Н. Сараоцем; где му из Аустрије са четом људи пређе Стреља Лесковачки бивши војвода Кара-Ђорђев и његов побратим и ту шанац подигну, и тако та два логорчића имали су преко Мораве сообраћај један с' другим. Турци сиђу из Смедерева са три чето-кајика пуна Турака, извезу се на суво и ударе на старанову чету, па из чето-кајика стану на Србе из топова са картечом пуцати, но Срби их ипак разбију, више Турака потуку, и доста плена задобију; а од Срба само један погине, и Турци се на лађама врате опарени натраг. Пожаревачки Турци кад зато чују убију смољског кнеза Јована Милијевића из Лазнице, и Моравског Нешу из села Лучице ране, и више варошана у Пожаревцу позатварају, гди им утече трговчић Рајица Милетић, који са два друга дође на Мораву у Кулич Стојану, те се с' њиме састане, узме од њега барута и олова, и пође са своја два друга уз Мораву, да народ на оружје диже, гди до педесет друга скупи, но и ти се одма разиђу и само са десет остане, па се Раица врати и оде преко Мораве у смедеревску нахију у Јабучје. Гди одатле крене се сам војвода Стреља са Рајицом и одпочну народ у Пожаревачкој нахији противу Турака подизати, дођу у Пругово само са шест момака. Турци кад то чују стану се у Пожаревцу обкопавати и изашљу 200 Турака противу исти Срба, и стану село Смољинац харати и Србе сећи. Војвода Стреља дође до на брдо Смољинско да се са Турцима побије, но кад Турцима још из Пожаревца двеста Турака приспје као помоћ, он одустане од нападаја, па се извакне да још Срба прикупља и своју чету увећа. Турци одатле оду у село Кулу, а Срби за њима пођу и хтедну да на Турке ударе, но сељани их одврате од тог, бојећи се да им Турци село не попале. Турци и одатле крену се као у тефтиш у село Рановце да народ мире, а српска четица под војводом Стрељом пође за Турцима и престигне ји да им не да даље кроз народ, и да не продру да се са 500 Турака који су им од Ћуприје ишли споје. Но ту срећом дође Кара-Ђорђев војвода Павле Цукић са 50 добро наоружаних момака и ресавски војвода Милосав Здравковић са стотину Срба, те се ту састану и подкрепе, па се одма крену у к' Рановцу, и како у вече дођу сложно ударе на Турке. Турци се у селу позатварају у куће, и стану се бранити, но Срби куће попале, и Турци из ватре излете и стану бегати, а Срби их тући и сећи гди од 400 Турака једва до стотину живи по мраку у Пожаревац из-

дру, а остали сви изгину. Ту Срби од погибши Турака задобију доста коња, оружја, џебане, одела, новаца и све оно што су Турци идући кроз села од народа пограбили, *као и петора кола пексимита (суарка) и другог леба, три виноградске возионице (каčице) пуне кисела млека, на колима натоварене, које је уз њи раја возила, а делије са истим жеђ у место воде пијући гасиле.**) Но овде и Срба много падне, зато што Турци како су у село Рановце дошли похватају све сељаке, па их за шљиве повежу, па, како су Срби на њи ударили, Турци онако везаним главе им поодсецају. У овом боју први је јуначки јуришио на Турке Војвода Стреља, а за њим Војвода Павле Цукић са засукатим рукавима и голом сабљом у руци.**)

После овога боја војвода Павле Цукић и Милосав Ресавац са војском оду, те у селу Миливи ћупријске нахије шанац подигну, да не би Турци из Ћуприје у пожаревачку нахију продирали; но Турци ударе на њи, и они приморани повуку се у Манасију и Турци заузму шанац, па га опет напусте и врате се у Ћуприју, Срби дођу из Манасије, па се опет у шанцу стане, сад Турци на ново на њи ударе, но Срби их жестоко са великом штетом Турском одбију.

Војвода Стреља и Рајица из Рановца оду у Пругово, по сата од Пожаревца, да чувају да не би опет Турци у села излазили да их пале и робе, но Делибаша Јосин Анадолија изиђе из Пожаревца са 1.500 Турака, и зајми сва говеда пруговска и потера у Пожаревац. Стреља и Рајица са дружином западну на друму у згодну бусију, убију неколико Турака и сву стоку отму.***)

За време ови и пре ових бојева по позиву војводе Стреље, Павка Сараорца и после Павла Цукића, Стефан Добрњац подигне и у Морави народ; Маринко Џодић у Омољу и Млави; Стојка из Кисиљева рамски; Панта Јанковић из Раброва пекски; Павле Богдановић рекски; а Мијаило Ђорђевић звиждски народ на оружје; и све ове нове старешине кад чују да Милош са рудничком и крагујевачком војском Мораву, на Орашју прелази, и да намерава Пожаревцу сви се у Орашје са војском слегну и

*) Овде је она пословице постала, на питање шта ћемо без, чега: „Што и војска без кисела млека“. Историја С. Милутиновића стр. 177.

**) О овом боју прича се да је река Витовница потекла крвава, од многе проливене крви људске.

***) О свима овим ситним бојевима у пожаревачком округу види у Историји Симе Милутиновића од стр. 171.—184.

с рудничком и крагујевачком војском сједине, и ту се до 20.000 српске војске умножи. А и у путу близу Пожаревца стигне Павле Цукић и Милосав Ресавац са њином војском.*)

Кад тако српска војска ојача, Милош са Молером и прочим српским старешинама, са свом војском и са оба топа крене се Пожаревцу, у ком је се у једанаест шанчева 2.000 Турака налазило. И кад Срби дођу до Пожаревца, и Турци опазе велику српску војску. Делибаша Јосић-Анадоли-гази**) из Шутиног шанца кад види српске коњанике, који су напред ишли, узјаше хата и излети напоље и за њим читав рој делија, ударе на српску коњицу, пола је исеку и сву распу. Милош са војводама кад види шта би од српске коњице изиђе сваки пред своју војску, и стану их храбрити. Милош им стане говорити: „*видите ли Срби како Турци нашу браћу сретају и секу?! и пред нашим очима! но и ми Турке ударимо слободно и сложно, а ја ћу напред!*“ Па онда ударе на Турке и измешају се Срби и турске делије, но делије продру мимо Србе, па стану сећи и Србе разгонити, који се смету и стану бегати; но Милош, Цукић, Стреља и други окрену се и стану делије у леђа тући, вичући Србима ударите: „*Да од Бога нађете! куд их се уклањате! та што сте се смели и побркали? удрите и ви њи! као што они вас бију' нема се куд бегати!*“ Тако су исто и друге војводе Кара-Ђорђеве као: *Пешар Молер, Милић Дринчић, Јован Додрача, Јаков Јакшић, Поп Сава Николајевић* из Купинова, и друге старешине говором и делом, бијући Турке, повратили дух смелости код Срба, те се Срби онда сложно одупру Турцима, и почну жестоку пушчину, ватру на делије просипати, који гађати са хатова стану па кад се у пола прореде, нагру натраг у шанац а Срби за њима, па их у шанцу опколе, где су поједини Срби две ноћи на њи пуцали. Међутим српске главне старешине договоре се, па се разделе и пограде са војском те ноћи шанчеве око Пожаревца, и прибав фашине. Војвода Молер стане са војском и обшанчи се на брду више Пожаревца. На друму ресавском и ћупријском стане Кнез Милош. На друму смедеревском скели моравској стане Цукић, и сутра дан поодморе се; па други дан сложно у вече ударе

*) Историја С. Милутиновића стр. 286.

**) Ово је онај исти Јосип-Делибаша кога је сам Кара-Ђорђе на Баточини који је се ушанчио био са 600 делија 1804 год. тако жестоко са 400 Срба разбио, да је једва жив у Јагодину са мало нешто делија издро, а други готово сви су побијени били.

на обшанчене Турке јуришом, из ког првог шанца у други побегне делибаша са делијама, који све што су у шанцу имали оставе, и једва живе главе изнесу. Срби тај шанац заузму, где многи плен задобију, и ту се сутра отвори у шанцу читав вашар продавањем куповањем задобивени турских ствари и коња. Други дан ударе Срби и на други турски шанац, па' и њега узму. Трећи дан у зору удаје Срби и на трећи шанац те и из њега Турке истерају и заузму га, тако и из других места из вароши истерају Срби Турке, који се сви збију у велики шанац, у ком су Турци имали и један топ, и још два мала шанчића око цркве, и око џамије. Срби други дан у вече ударе и на онај шанац око цркве, и заузму га, но у цркви заостану Турци, из које кроз отворене пушкарнице стану бити оне Србе, који су у шанац ускочили, но они прељубе се уза зид црквени и тако заклоне се од пушчане ватре, и тако уза зид стојећи читав дан нису се нигди смели маћи, него су гладни и жедни стојали; но увече превале Срби цркву и Турке са великом својом штетом из цркве истерају, гди Турци у велики свој шанац побегну, а Срби уђу у цркву и напуне шанац са војском око цркве, и тако пресеку саобраћај Турака између великог турског шанца, и шанца око џамије. Кад сутра дан виде то Турци, они се поплаше, и стану довикивати и питати Србе ко им је старешина, Срби им кажу да је кнез Милош, но они из најпре невероваху, говорили су: *да су Срди хајдуци; а кнез Милош да је са Турцима који но је како Мухур-Сајибијом још уз оломњанску предају иостављен, и кнез тако и царев чирак и измећар (слуга); Милоша истина не познајемо, али познајемо његова Димитрија па ако је он ту, то мора бити и његов Димитрије, и онда ми ћемо се њему предати, јер ми знамо да је он царски кнез, и гди је он, ту је и сва раја, и ми с рајом нити се можемо ни хоћемо бити.“* Онда Милош пошље Димитрија поглавици турском Тахир-аги у шанац да саслуша турске предлоге, па да дође да јави. Турци су хтели да изиђу из Шабца и да оду у Ћуприју са свим оружијем, да повуку топ и остало све своје што год имаду, и да их Димитрије испрати до у Ћуприју. Но Милош све то одобри, само да Турци оставе топ и све остало што је беглучко, на које Турци пристану, и у другој половини јуна испраћени буду Турци Димитријем момком Милошевим, те оду у Ћуприју; одкуд се Димитрије врати са лепим поклоном од Турака. И тако Срби заузму предајом Пожаревац са 20.000 бораца,

који су се жестоко противу 2.000 Турака у 11 шанчева обкопати борили, где је доста и с једне, и с друге стране мртви и рањени било!*)

За време освојавања Пожаревца, смедеревски Срби, који су у Јабучју у дну равнице Годомина у шанцу били, нису ни они дремали, него се дигну под Павком Сараорцем, и од ушћа Говеђе-баре ударе на варош, стерају све Турке у град смедеревски и варош заузму, а потом Стојан Ћирковић из Крњева, на брегу више реке Језаве начини један мали шанац и у исти постави један топ на лафету Кара Ђорђев, (кубуз од осам ока, 18 ф. калибра) и за исти кару пуну фишека, које су негди пронашли закопато. У то време кад Турке у град стерају, запљене и сва турска говеда и уз њих неколико Турака потуку. Турци тако притешњени и опкољени у граду, не имајући довољно зајире за своје издржавање, нађу се у невољи, па замоле Србе да им допусте да могу два Турчина до Пожаревца отићи, да тамо мир са Милошем уговоре, молбу им Павко и Стојан уваже, и два Турчина до Пожаревца спроведу. Ти Турци стигну у Пожаревац баш у то време, кад су пожаревачки Турци нудили предају. Милош Турке прими лепо; и они захтеваху да се од опсаде ослободе, да могу излазити у варош, куповати што им треба, да ће бити мирни, и да ће са Србима лепо живити, и само ће у Граду боравити и Град Царски као аманет чувати, за време тог ратовања. За бољу сигурност тог мира обећају ако Срби на то пристану и своје таоце дати. Ова понуда Турака Србима у то време врло угодна буде, да чују и Пожаревачки Турци ову понуду, како би се и они лакше предати могли. И кад се пожаревачки Турци предаду и испраћени буду, онда овим смедеревским посланицима одговори се: да они остану одбранително у Граду и да на поље у варош не излазе, у њи неће нико дирати, и ако на њи ко нападне нека се бране; јер не може нико јемствовати да народ може њи у вароши трпити, а да се што не догоди. И тако Турци пола задовољни врате се у Смедерево. Турци су ишли само на то, да накупују ране од Срба, и да се у Граду осигурају.**)

После предаје пожаревачких Турака, Срби све турске шанчеве заравне, па како су извештаји долазили за време обсаде Пожаревца, да се од Уруменлије прибира турска војска к' Ћуприји, и да ће и Уруменли-Валија Марашли-

*) Историја Милутиновића стр. 298—300.

**) Историја Милутиновића стр. 290. и 299.

Али-Паша у Ћуприју дођи; а од Босне да се примиче Дрини босански везир Рушид-Паша; а од Албаније од Новог-Пазара да Адем-Паша купи војску и смера да иде Карановцу у помоћ.

Тако Милош договори се са војводама и нађу, да Милош са војском иде да прво карановачке Турке преволи на предају, које је кнез Аврам Лукић са Драчевцима у опсади држао и који су му већ нудили предају, али под оружјем да изићи могу, и да тај крај чист од Турака буде, док им помоћ ни е дошла, па после да иду на Дрину. Павле Цукић да остане у овим крајевима гди је до сад био и да чува да Турци од Ћуприје не продру. Петар Молер да прво иде у Адакалу, и да покуша не би ли од Сали-Аге Реџепова брата који топ и џебане купити могао, и ако је могуће, да га и у шта уз склони, (Мислили су да ће га за себе придобити зато, што је његов брат у Рушчуку по заповести вел. везира удављен, па би као Арнаутин из освете са Србима пристао.) па после тог да и он иде дринској војсци. Молер по договору оде до села Мишљеноваца на реци Пеку, но ту га стигне књига са Дрине од војводе Симе А Ненадовића, да им брже у помоћ дође, јер се везир босански до на Дрину са војском спустио, Одакле Молер одма врати се и каже Цукићу, да он оде у Адакале, и ако узможе што да с' Реџепом сврши. Цукић оде, но ништа не успје, јер Сали-Ага не смедне се у тако што упустити.

Кнез Милош од Пожаревца са већим делом војске оде Карановцу, да Турке, који предају нуде, прими и Карановац од Турака очисти. Како дође Карановцу, Турци му понуде, да их под оружјем пропусти да слободни могу у Арнаутлук отићи. Милош ту понуду, и ако су Турци склони по нужди били да и само оружје Србима предаду,*) прими, и под пратњом лепо их и мирно до изван границе српске испрати. Но како је ту било и Адем-Пашини војника, с' којима је Милош у добром пријатељству још од Хаџи Продановог устанка био; Милош и њих пусти и по истима пошље Адем-Паши на дар 1000 цес. дуката са поздравом и молбом, да он као добар његов пријатељ на Србе не напада? — Но на тај поклон и поздрав Адем-Паша са писмом одговори Милошу, и зафали му на посланом му новцу, и на крај писма каже му, иронично, са подсмехом овако:

*) Грађа Вукова за Срб. Историју стр. 113.

„Држ' се Бане за врбове гране!
Ела расте у небеске стране!
Коси Бане како си почео,
Тек од кише причувај одкосе;
Ја ћу пјеват' и веселити се,
А Бог дао, те свако пјевао,
Тко радијо право и поштено".*)

Но Адем Паша из захвалности на поклону свога доста Милоша, како је стајао с војском на граници, и старао се да продре Карановцу и обседнуте Турке ослободи, није мого од Радосава Јелачанина бившег Кара-Ђорђевог војводе који је на горњем Ибру у место Димитрија Кујунџије стајао и бодро чувао границу; но као Турчин после Милошевог достојевског писма са поклоном, из захвалности на поклоњеним му дукатима, и то сам лично Адем-Паша, предводећи своје Турке, упадне у Србију и три србска села похара и попали, и то још доцније кад је Србија већ умирена, и кад је царски Ћећил у Београд дошао и од Срба примљен био. Па се онда Адем врати са шићаром кући.**)

Милош пошто одпусти и испрати карановачке Турке, оде са војском као што су у Пожаревцу уговорили преко ваљевске нахије Дрини у мачванско село Липолист до саме Поцерине.***)

Но и у јагодинској нахији, како је устанак у рудничкој и крагујевачкој нахији одпочет и она граничећи се тим нахијама, одма се започне противу Турака дизати Студенички бивши Кара-Ђорђев војвода поп Филип са капетаном Бошком у селу Бачини, покрене Темнићане; кнез Илија Вукомановић из Сабанте са писаром Нешом и Пантом Тодоровићем из Црнче и Милосавом Дробњаком покрене Левчане, и нешто шанца у Бјелици начине. Гди им ту још дође из Темнића бивши под Кара-Ђорђем барјактар Милета Радојковић из Катуна са Николом Манардом из Пајковца са нешто још Темнићана. Ћерим Паша у Јагодини кад за то дозна, пошље Турке да те Србе растерају па да иду Крагујевцу, да обсађене Турке у шанцу ослободе; но бјелички Срби те Турке разбију и пола потуку, од који се до три стотине само у Јагодину врате. Кад Срби те Турке разбију, главе им одсеку и на шиљке натакну, па пола војске одвоји се и тако с тријумфом оду Крагу-

*) У овој песми Адем-Пашиној С Милутиновић на стр. 303 тврди, да је стих у писму Адем-Паше био: „држ' се бане за „врбове" — а не, за — „Јалове" — гране, као што Вук каже, у својој грађи на стр. 113.

**) Историја Милутиновића стр. 304.

***) Историја Милутиновића стр. 319.

јевну, и на шиљцима главе однесу и око турског шанца, да Турке заплашу у земљу позабадају, да би им се пре предали. Па онда позову крагујевачке Турке на предају, да положе оружје, и на тврду веру да иду у Ниш, Видин или где ко хоће. Неколико Турака изиђе на договор и на то пристану: но њин главни заповедник Муселим Ахмет-Смрди-Буба, као одбацци да неће раји да се предаје, али те ноћи по помрчини искраде се из шанца са Турцима и друмом побегне Јагодини, узевши уза се и Србе, имајући у сужањству као и кнеза Ђуку Јагњилца, но Срби, како опазе, пођу за њима, где их на друму у Црном-вр'у пленини престигну, многе потуку и заробљене Србе отму, као и кнеза Ђуку, који је сав изсечен био, но опет је од тих рана оздравио, па одатле окупе Турке где су их све у плећа до саме Јагодине гађали, од који живи до педесет Турака у Јагодину умакне. Срби гонећи Турке заробе њих 70 а и самог јунака Смрди-Бубу, које Турке за српске робове у Јагодини измењају.

После баш у време кад су карановачки Турци одпуштати. Јагодински Срби охрабре се,, па на Бјеличком Таборишту код Јагодине искупе се до 7.000 људи и ушанче; па науме да јуришом узму Јагодину; и ако је њих, Срба, мање било него Турака у Јагодини под Ћерим-Пашом. Турци како их опазе излете до села Буковче и ту се побију, где са обе стране доста мртви и рањени буде, и нико мегдан не одржи; па се Турци врате у Јагодину, а Срби у шанци Табориште на Бјелици. После пет-шест дана Милета Радојковић са једно 400 Темнићана пође да одсече саобраћај Турака између Ћуприје и Јагодине, где је у Ћуприју одпочела Марашли-Али-Пашина војска придолазити. Но Турци кад су у једном шанчићу на Гиљу код Јагодине као стражу чували, где их је до 500 било, опазе и јаве у Јагодину, мисливши да има више Срба, где Ћерим паша одреди Делибашу Харап-Селима са 3—4.000 Делија и нешто грађана, који изиђе и нашавши Србе у пољу опколи; Срби окрену један другом леђа у леђа, и тако пуни пет сати бранили су се, докле и вече не наступи, и почем Делибаша у образ буде рањен, врате се Турци опет у Јагодину, овде је са обе стране било по нешто мртвих и рањених.

Кроз неколико дана умножи се у Ћуприји Марашли-Али-Пашина војска на 30.000, од које нека част пође и удари на ушанчене Србе у Милијеви, растера их, па се врати у Ћуприју. После опет Турци изиђу са топовима, и ударе на српски логорчић код белог дрвета, где је био

Милета, те и ту Србе растерају, па се опет врате. И тако после овога Турци су више пута излазили, и којекакове мале српске четице разгонили, где је са обе стране било мртви и рањених, па се опет враћали у Ћуприју, докле ту не дође и Марашлија.*)

Прослављени у Кара-Ђорђевим ратовима Мачвански војвода Стојан Чупић, како је дошао у Мачву озлођен из Ваљева, због догодивше се побуне војника у логору кличевачком, које су момци Милошеви подстакли, и који су му животу грозили, где је се морао са Милошем због тога посвађати, и где је тад увидио да Милош смера да првенство власти у своје руке преграби; које њему као старом и много заслужном војводи није по ћуди било, да Милош од млађи и непрослављен и дотле војвода ту власт у своје руке узме, јавно је противу Милоша викао и говорио је: „*Кад смо под црним страдали, та зар нам бијели Руднички момчуљак што бољи бити може? Или ћемо све лудо и глупо веровати, што се о њему а од њега лаже и маже?*“ Па није ли боље да останемо на миру! Даље говорио је: „*Ја сам био Господар и Старешина; зато волим сад и погинути од везира, него ли слушати од данас онога, који је до јуче мене слушао и служио.*“ — Но при свем том ако је и противник Милошев био, опет се старао да Мачване на устанак противу Турака покрене, прибављао је из Аустрије џебане и посредством свог капетана Илије Срдана, Бановца и други прекупљао је момака, но сав његов труд и старање било је узалудно.

Па како се одма у Поцерини појави Кнез Милошев момак харамбаша Марко Штитарац са дванаест својих хајдука, ког је Милош из села Црниће од своје куће послао, да као Мачване противу Турака одмеће, који и сиђе у село Штитаре своју постојбину, пошто се удружи са Пантом Бановцем, који је уза се имао до стотину момака; где се у Штитару искупи преко пет стотина мачвански кметова; на ком скупу Штитарац стане говорити, да устају противу Турака. Но они му одговоре, да они неће, него нека се он између њи са његовом хајдучијом торња, докле је читав! И тако Штитарац измакне се у брдо, остави своје момке, пак се опет врати *са Пантом и Павлићем Мостом*, па изазове на само *пет кметова, Јована Јуришића из Црне-Баре, Митра Лазића, и Стојадина Јелића из Петловаче, Саму Тарлаћа из Рибара, и Ћирка Николића*

*) Историја Милутиновића стр. 308.

из Прњавора, па се на ново с њима сам поразговори.*) У то дође и капетан Срдан са петнаест момака, и оду кметовима опет говорити да се дижу противу Турака, но они не дадоше се ипак покренути! После тог Штитарац упита их: *„Или воле за крстом, или за ибриком?“* На то му први *Ћирко Николић* одговори, да *воли за ибриком*, а тако му одговоре и сви други кметови. И онда најстарији између њих, кога су они као за главног њиховог кмета и старешину изабрали, *Живан Чоњага* из Салаша позове, ко је за ибриком, нека се одвоји и нека пође за њим, а које за крстом, нека иде са хајдуцима, и тако сви пођу за Чоњагом и разиђу се својим кућама. А Штитарац оде у Цер, где се неко време претаји!

Мучно је било одметнути ове крајеве око Дрине особито Мачву, која је још од почетка првог устанка на Турке готово непрестано кроз петнајест година право бојиште била, које су сваку стопу земље турских коња копите задирале и у којој је највише народ страдао. Много је се Чупић са Срданом, Симом Катићем Прекодринцем и другим својим људима усиљавао да народ на устанак покрене, но сво његово усиљавање остане без корисно, јер народ је волео у том злу и под Турцима остати, него да га веће турско зло постигне, нису могли ни мислити Мачвани да се већ и кад од Турака избавити могу, па су и у том стању желели да остану на миру. И тако горе речени пет кметова, који су се са Марком Штитарцем на само разговарали, са још некима, договоре се, да Чупића Турцима предаду.

Па преко *Мишра Лазића*, из Петловаче, тајно у Босну Турцима поруче да пређу преко Дрине на Бадовинцима, а они ће ту довести Чупића и предати им га? Кад су се тако договорили са Турцима, они лажно кажу Чупићу да они пристају с њиме на устанак, али рекну му, да је поручио његов пријатељ из Босне Синан-Јеминић, који му је увек добављао џебане, да дође на Прудово да му нешто каже, Чупић се дуго устезао да иде, но напослетку поверује њима, узјаше на свога хата, па оде са њима заједно

*) Ови сви кметови осим Јуришића о ком не зна се, после овог разговора са Штитарцем који су имали, одмах настану као што ће се напред видети, те обрлате и преваре Чупића и Турцима га издаду, а за то време Штитарац утаји се у Церу и нигде се појављивао није са својим хајдуцима докле Чупић Турцима није предат. Тврди се и за истину држи, да је узрок предаје Чупића Турцима наговор Штитарца био, који је он нарочито од кнеза Милоша послат из Црнућа, не, да Мачву као харамбаша у ког народ вере нема, подиже, него да Чупића било ма на који начин сћерда. — Зато што је он јавни противник кнеза Милоша био. Види историју Милутиновића стр. 254 и 260.

на Прудово да се са Турчином састане и разговори. Но кад на Прудово дође, на место Турчина Синан-Јеминића, Мараш-Али-Паша, по договору и позиву издајица Чупићеви речени кметова, пређе Дрину са четом Турака, лађу под обалу Дрине завуче, а Турке по чести посакрива, и тако стане очекивати Чупића да на Прудово дође. Па чим Стојан Чупић са своја три момка, *Луком* и *Мирком Ђонлићем* из Богатића и *Спанком КопрNew* из Салаша, са издајицама кметовима као пратњом његовом у *Прудово* дође, Турци као бесни изненадно из честе искоче, Чупића са момцима ухвате, повежу и опљачкају, а кметове невредиме одпусте, а и момке Чупићеве пашини гавази опљачкане и голе изведу и одпусте, да их Турци не побију. А Чупића везана баце у лађу, превезу се преко Дрине и одведу га пред Везира Рушид-Пашу; а овај га одреши, и на хату његовом пошље га у Зворник Али-Паши Видајићу слободна, но у Јањи опет Турци свежу га и на колима одвезу до у Зворник, где буде у синџире окован и у тавницу бачен. Кога после месец дана ноћу у тавници гајтаном удаве и на ђубре коњско пола нага само у гаћама избаце.*) *И тако издајом своје браће војвода Стојан Чупић Змај од Ноћаја нађе грозну смрт!*

Докле је се свуд народ по Србији лако покрећао и радо устајао противу Турака, тешко је било подићи западни крај Србије; и за то што је Али-Паша Зворнички у Јадру са доста војске логоровао, а Рушид-Паша код Бељине и на Дрини према Мачванима са великом босанском војском слегао био, и претио да упадне у Србију. Па и у том случају Мачва и Поцерина, лежећа поред Дрине, није се смела никако одважити да устане противу Турака. Тим више што народ тог краја није видео да код српски усташки вођа има што јаке војске, да би могла прелазу Турака преко Дрине на пут стати, а још мање са истом бојак бити. Па мучно их је било и на устанак покренути, а најтеже Мачву, којој је и највећа опасност од Турака претила

Војвода Петар Молер после заузећа Ваљева дошавши са војводом Јаковом Поповићем Јакшићем, Бојом Богиће-

*) У Историји Милутиновића на стр. 262. стоји: да је Везир Рушид-Паша Чупића у Зворник послао Али-Паши Видајићу да га само као аманет чува, а овај га баци у синџире и у тавницу и после удави га. Но како је Чупић у тавници месец дана лежао улучио је прилику те помајчио Али-Пашину мајку да га жива из тавнице испусти, и она је то примила и старала се да га пусти, но Турци га тајно удаве, на ђубре баце; и да га је она оплакивала и дала у гробље српско сахранити. А Али-Паша да је морао, због смрти Чупићеве, отровати се, зато што је он аманет Везиров потапсо (презро), и Чупића, преко његове заповести дао удавити.

вићем, капетан Јовицом и Гајом Дабићем са нешто ваљевске војске — јер већи део одвео је био кнез Милош Чачку, а неки део и војвода Сима А. Ненадовић са Максом Крстићам и Грбовићем, на Баурић према граду Соколу, — у шабачки округ подигне посавски срез, који је са ваљевским округом гранично, дође у Црниљево и ту се улогори. И одатле посредством војводе Стојана Чупића, Симе Катића Прекодринца, капетана Илије Срдана Бановца и други старешина, који су за Кара-Ђорђа над Мачвом старешине биле, да они као познати народу Мачву и Поцерину на устанак противу Турака покрену; но кад сва њихова успљавања остачу без успеха Петар Молер пише војводи Сими А. Ненадовићу, да му са нешто војске од Сокола дође. Сима Ненадовић остави на Баурићу војводу Грбовића, па са четом војника удари према Поцерини, те њу на оружје подигне и у црниљевачки логор Молеру са војском дође Војвода Молер преда тад главну команду Сими А. Ненадовићу, па оде на Ушће код Палежа, да из Срема прими џебану, па одатле оде и противу Пожаревца као што је напред речено.

Војвода Сима А. Ненадовић кад прими главну команду и виде да се не могу лако Мачвани на устанак покренути, а догоди се те баш у то време одма по одласку Молера пет речени мачвански кметова војводу Чупића преваре и издаду Турцима. Тад Сима Ненадовић одма одреди стотину момака и пошље их капетану Илији Срдану са заповешћу, да он са војводом Симом Катићем и Бановцем, који су и они до стотину момака имали, издајице Чупићеве смрћу казне. Који примивши заповест оду у Липолист и одатле ударе на кућу Чупићевог првог издајице Митра Лазића из Петловаче те му је запале, па после пређу у Рибаре, те и Симе Терлаћа кућу запале, а потом и Ћирка Николића из Прњавора кућу и све друго попале му као и другима и све опљене и стоку отерају, коју на војску употребе.*)

*) Историја Милутиновића стр. 244. Издајице Чупићеве биле су Турцима побегле. Историја Милутиновића стр. 314. Но доцније и њих казна Божја постигне, јер хајдук *Ногић* убије Остоју Јелића и Ћирка Николића; а Лешњичани Стојадина Јелића, кога је Мараш-Паша кад је у Дубље дошо Рушид-Паши за пидат посло, ког увате и запитају гди је био, и кад им каже да је за пидат био, и да га нема, јер Рушид-Паша пидата не да, они кажу: „кад нема пидата, нека нема ни за пидат послата“, па га посеку. Историја Милутиновића стр. 318. А доцније у дубљанском боју 14. Јула Сима Терлаћ са другим издајицама бијући се противу Срба изгину; осим што у српске руке по разбићу Турака главни издајица Митар Лазић рањен падне, кога кнезу Милошу жива доведу, и он се с њиме на само поразговара, па га натовари на кола, и са пратњом да га Срби не убију испрати његовој кући у Петловачу; — који у кратко време од ране и умре. — Види Историју Милутиновића на стр. 329. од врсте 9.

Посде овога војвода Сима А. Ненадовић са српским старешинама договори се, и онда стану српске старешине капетан Илија Срдан, војвода Симо Катић Прекодринац, капетан Ђука Стојићевић Поцерац, и Бакал Милосав, војвода Прота Никола Смиљанић и капетан Петар Ерић Ваљевац пролетати кроз Мачву, побуђивати их на устанак, примамљивати их једног по једног и своје чете увећавати. А из црниљевачког логора капетан Јовица се једном четом Ваљеваца оде Шабцу, те варош запали, на ког Турци заокупе из топова тући, и он одметајући народ опет се у црниљевачки логор врати. А Прота Никола Смиљанић са капетаном Ерићем са четом људи ухвати у Китогу пут и ћуприју на језеру и стане друм чувати и ч ту своју умножавати; у то војвода Молер из Пожаревца ког је освојавао дође, и онда и он са својом војском од иљаду људи из црниљевачког шанца груне у сред Мачве у село Клење, гди ту и све вође са својим четама дођу, те се скупштина од Мачвана у очи самог Петрова дана учини и једва се Мачвани на устанак противу Турака склоне и престан .

Но како везир Рушид-Паша од издајица Чупићеви одма д зна да је и Мачва на устанак пристала, намисли да са две стране пође са војском противу Срба; *од Бадовинаца кроз Мачву, и из Јадра Али-Паша кроз Поцерину Шабцу;* за које војвода Молер дозна, на засече путове у Китогу, и остави ту војводу Смиљанића са капетаном Ерићем да друм чува, а сву чељад мачванску у Поцерину у збег изсели; па са свом својом војском оде под Цер и стане између села *Радовашнице и Петковице* и свуд бусије куд би Турци прођи могли ухвати Но Рушид-Паша и за то дозна, па не смедне кренути Али-Пашу из Јадра противу Молера; него одреди Мараш Али Пашу Ићитуглију Никшићанина, који је војводу Чупића издајом примио и заточио; са једном миљадом во избор војника, са три стотине Никшићана, који зором спрам Лешнице са војском превезе се и пође кроз Мачву вођен Чупићевим издајицама, позивајући Мачване да се умире и да им неће ништа, но само да иде, да их хајдучије ослободи, гди се опет многи Мачвани помуте; и тако паша идући кроз Мачву, не смејући Церу нити Китогу, где су српске војске биле, дође на конак мирно на Дубље и ту шанац одма ископа и у њега се смести, па заиште од Рушид-Паше помоћ, но овај му не пошље, него одговори да има доста војске да рају умирити може?

Но како у то време и кнез Милош са војводама Ми-

лићем Дринчићем, игуманом Мелентијем Павловићем, и братом својим Јованом по испусту Турака из Карановца, преко нахије ваљевске, са војском ваљевском и нешто Рудничана у Црниљево дође, и одагле одма са војводом Симом Ненадовићем и његовом војском до Поцерине у село Липолист, где се војвода Молер са осталим старешинама и са војском налазио оде, гди у вече на конак у Липолист стигне. Па како је тих дана прешао био из Срема и студенички архимандрит Мелентије Никшић са својим секретаром Јованом Мијоковићем, који се и он ту код Молера десио. Милош како сјаше с коња и не питајући се ни ским и не саветујући се за нападај на Турке, него чучи под један грм и одпочне дуги разговор шаптајући са архимандритом Никшићем водити. На то му Молер приђе и каже да није сад време беспосленом разговору и оклевању, почем се Турци на Дубљу утврђују, а други на Бадовинцима из Босне преко Дрине превозе, па треба одма ићи на Дубље да се исти разбију, док им још помоћ приспела није. На то му Милош одговори, да ће киша да удари, па ће војницима пушке закиснути, а и војска да му је уморна, па да се остави за сутра. Но војвода Молер не хте оклевати, него каже Милошу да он иде к Дубљу да Турке те ноћи око шанца и по селу расчисти, па у јутру да се на неспавајуће уморне Турке сложно удари и да се разбију. Милош то одобри, и остане у Липолисту до зоре у непрестаном разговору са Мелентијем Никшићем.*)

А Петар Молер узме уза се све коњанике, нешто ваљеваца и пешака рудничана, па са Јованом братом Милошевим по највећој киши, која је сву ноћ падала, оде Дубљу против Мараш-Али-Паше, који се ушанчио био. Молер успут удари кроз Китог и кад дође до јереске ћуприје, сретне проту Николу Смиљанића са нешто мало пешака и каже за намеру његову и Прота му одобри, па и он са својом четом са Молером пође, где у неко доба ноћи на Дубље стигну; и ту застану два добра јунака војводу Николу Катића из Рогаче са двадесет момака и Симу Катића Прекодринца са стотину голаћа својевољица бећара, те се ту и са Срдановим пешацима споје. Па онда пешаке војвода Смиљанић и Сима Катић као том месту вични распореде, и Турке изван шанца опашу, па те ноћи са великом виком јуришом ударе на Турке, гди их у шанац

*) Види Историју Милутиновића гди на дну на стр. 319 каже да је кнез Милош ту у Липолисту затекао Молера, а одма на стр. 320 вели да је Молер затекао Милоша да се са Никшићем разговара.

стерају, много помлате, колебе им попале и доста пљачке задобију; но и од Срба рањен буде капетан Ђука Стојићевић Поцерац. Па кад тако Срби Турке у шанац стерају, прекуче се и близу шанца, гди су на Турке сву драгу ноћ до зоре пуцали. Но како је те ноћи сву ноћ киша падала и ништа се није могло видети, па како је српска коњица на страни у помрчини без дејства и пешака стајала, уђе у њу неки страх, па нагне и побегне натраг до саме јереске ћуприје; само што код Молера неколико коњаника заостане и поп Сава Николајевић из Купинова. Одакле Војвода Јаков Јакшић сам врати се да види од шта се људи поплашише, па идући путем певао је по руски: *„Хај Марушка, мила душка голубушка,* и проч." да чују Турци, и да мисле да иду Руси, да се горе поплаше а Срби охрабре! На тај глас изађе пред њега прота Смиљанић и каже му да одведе коњанике натраг, и да им закаже да се немају ни од чега бојати. И тако Јакшић ћутке сад врати се до јереске ћуприје, охрабри коњанике и одма сви враге се натраг к Дубљу и недалеко од шанца преноће.

Други дан у развануће и Милош са војводом Симом Ненадовићем, Милићем Дринчићем и са свим пешацима на Дубље дође, па нареди, те се Турци на предају позову, но они даду одговор да ће се до последњег борити. Милош сад заповеди, те се поградe *домуз-арабе* за пешаке и да свaки пешак узме по један широк проштац на један да носи напред, а други да иде за истим па да иза њега пуца.*) Па кад то готово буде, разређене старешине око шанца ударе јуришом са војском на турски шанац, где први у шанац ускочи *Подруг Тешан, Пешар Чарка, Шарић Бошњо;* а и *војвода Милић Дринчић* ускочи на врата од турског шанца, запречи их и са сабљом стане млавити и сећи Турке, но тако тамanећи их и погине. Но ваљевска војска пуцајући не пође одма на јуриш; док млади ал храбри војвода Сима Алек. Ненадовић пред њу не излети на зелену хату, па повиче: *„Напред браћо! Напред! И за мном за*

*) Историја Милутиновића стр. 324 ово је неко ново измишљење кнеза Милоша било да се по два човека за један проштац заклоне, један да носи напред проштац да не пуца, а други да иде за њим и да пуца, тако и домуз-арабе, (турски значи свињска-кола), са два точка дрвена дебела, на којима осовини прековата је дубке била дебела даска да је курпшум пробити није могао, коју домуз-арабу напред по неколико људи, гурали су, а за истима заклоњен један или два човека ишли су те на Турке пуцали. Лепи за ратовање проналасци?! — Но Кара-Ђорђе кад је нападо на шанчеве турске у пољу употребљевао је прошће за заклон, но само по један човек носио је на рамену поред пушке у руци и по један проштац заоштрен, па је ударао преда се у земљу, и иза истог свог заклона као из заседе био је Турке, а не овако као што је Милош радио! — и излагао људе већем губитку.

крст часни и веру Христову!“ Па полети на хату пред војском са *капетаном Миловалом Зујаловићем* из Тулара; и долетивши до турског шанца Сима Ненадовић испали обе мале пушке у шанац на Турке, па сукне сабљу и полети у лево косо поред шанца, но га зрно пушчано погоди и мртав са хата свог падне, где га Ваљевци прихвате и изван бојишта изнесу. Па како је ваљевска војска много поштовала и љубила свог дичног младог војводу Симу, многи закукају и заплачу се за њим, па испревртћу наопако своје гуњеве и капе од жалости за својим милим војводом и упараде се, пред које изиђе војвода Молер и поведе их напред, но сад Ваљевци, који су у првом нападу, не пошавши на јуриш, застали били, да би осветили свога љубљеног војводу, јурну сви ћорлемице преко пособрана у шанац поускачу,*) тако и друга војска са други страна то учини, и сад настане сеча ножевима и котрљање турски глава у шанцу, и вика Турака: „*Аман медет!*“ Где се у часу разврши и реши победа над Турцима, где по неки Турчин и не бранећи се нагне између Срба из шанца бегати, па и сам Мараш-Али-Паша гологлав побегне из шанца и у један трњак под једним грмом причучне и сакрије се; а један његов Турчин попне се на исти грм да гледи Србе. Но голаћ подруг Теша са својом голаћском дружином са Чираковићима браћом, и Илијом Коренитом из Гласница јурећи Турке, опази на грму Турчина, па опали пушку и Турчин се низ гране мртав на земљу с’кобрља; Јово Чираковић потрчи да истог Турчина опљачка, но кад тамо нађе Пашу уз грм са сабљом, гологлава и босонога чучећа, Јово упре му дугу пушку у прси и повиче: *Предај се и баци сабљу бре! Ил погибе сад!* Па-па му одговори: „*Не удри, предајем се, а Паша сам ја! Но ме живог поведи Милошу аманет ти Божији: Па ћеш од њег имати добар бакшиш.*“ Паша баци сабљу пред њега и кесу са новцима, које Чираковић узме и сабљу о рамену обеси, ухвати онда Пашу за браду, пред дружину из трња извуче, и онда пред Милоша одведе га. Кога Милош радо и лепо прими, сабљу од Чираковића одузме и паши је да, а Чираковићу, што му је живог пашу довео, поклони пет

*) О овоме свему, сам ми је покојни Јаков приповедао, као и о смрти Симе Ненадовића, Милића Дринчића, и капетана Милована Зујаловића, да су сва три од српске руке, и од српске пушке погинули, а како, и зашто? То је каже, тако се онда хтело! И да нису неотично погинули! А Сима Милутиновић каже на стр. 326 за Дринчића да је по свој прилици од Срба погинуо, а на против Јакшић мени је и за Симу казиво, да су баш сва три од Срба погинули. — А у породици стари Ненадовића као у тврдо држали су да их је Штитарац са хајдуцима по заповести Кнеза Милоша побијо.

дуката. Сад Милош заповеди да се све запљачкате ствари од Турака пред њега донесу, да паша што позна да је његово узме, које то Срби и учине, но један Србин, који је пашин ћурак задобио, не хтеде га дати, говорио је: „*Зар ви старешине да сву пљачку узмете, а сиротиња да ништа нема, ја не дам што сам задобио?*“ па напне пушку. — Милош викне на свог барјактара Паштрмца а овај скреше из пиштоља, те истог на место убије! Тад паша замоли Милоша, те му се све турске мртве главе пред њега донесу, да би познао који су му од сродника погинули, између којих нађе главу свога сина Османа а другог су му сина Срби заробили.

У овој битки, која је 13. и 14. јула 1815 год. на Дубљу била, мало који Турчин побегне, сви изгину, између који и нови Паша-Хасо-Древаница са свима никшићским Турцима. Срби задобију доста плена, и заробе 83 Турчина. Срба погине дванајест, и осим њи још три најваљанија јунака војводе Сима Алекс. Ненадовић из Бранковине нахије ваљевске, Милић Дринчић из села Теочина нахије рудничке, и капетан Милован Зујаловић из Тулара ваљевске нахије.

И осим ови изгинувши Срба на Дубљу, изгину сви напред речени они не Срби, присталице турске, и издајице Чупичеве, који су се заједно са Турцима борили и Србе били. Ту се после разбића Турака нађе рањен и главни издајица Чупићев кмет Митар Лазић, који је издајство са Турцима и уговарао, и зароблјеном онде Мараш-Али Паши Чупића и издао; гди кнез Милош заповеди: *Те Лазића пред њега изведу, и он се шњиме на само поразговара, даде му кола у пратњу, да га Срби не убију, те га кући његовој однесу родбини, гди се до неколико дана и сконча и Бог му се смиловао!**)

После овога Дубљанскога боја, све српске старешине заузму оне позиције, на којима су пре овог боја биле; с

*) Вели Сима Милутиновић Сарајлија у својој историји на стр. 329 од вр. 9. — Овде се Милош покаже великодушан? Спрема Митру *Лазићу*, главном издајици Чупићевом! И под пратњом, да га Срби не убију пошље га на колима родбини његовој! А кад је из Чачка од Турака десет кметова из београдског округа, који су са Кнезом Аксентијем приморани били, да с Турцима иду и пут им показују на Љубић браћи својој избегло, не би Милош милостив, него их све до једног исече! (Види Грађу Вукову стр. 83). А није се Милош опомињао како је он у Хаџи-Продановом устанку сам од своје воље са Ћаја-Пашом ишао, и најодабраније Србе из Карановачког. Рудничког, Крагујевачког и Јагодинског округа вато, и Турцима предаво, те су их у Београду живе на коље Турци понабијали! Чудно ли је то великодушије Милошево спрема Лазићу? као главном издајици славног војводе Чупића, који ни од кога, и никакву милост не заслужује; и баш Милош да спрема таковом човеку имадаше осећаја! —

тим, да се од Турака само бране ако ударе, и да села чувају да Турци не робе и не пале а Срби да у Турке ништа не дирају, па ма и Дрину прешли. Ту у том крају остане и на даље као главни заповедник војвода Молер.

Милош сад преда она 83 заробљена Турчина војводи проти Смиљанићу, те их у Китог његовој кући одведе, и да им даје тајин у Белотићу, и добро да их пази, — до даље наредбе. Па се са заробљеним Мараш-Пашом и ваљевском војском под војводом Луком Грбовићем преко Дреновца крене Шабцу. И ту каже Грбовићу, те на Бајиру начини једно шанче спрам самог града, и да чува, да не би Турци из града излазили да села арају. Па онда поручи војводи Смиљанићу, те му из Белотића заробљене Турке пошље, које у шанац смести, с тим умишљајем како ће их моћи одатле испустити да у град побегну!**) О којој намери тад ником не каже. Остави ту у шанцу Грбовића и Ђакал Милосава, пошто им препоручи да са заробљеним Турцима добро поступају и тајин им уредно издају. Па онда са Мараш-Али-Пашом и осталом војском оде у Црниљевачки шанац; и сутра- дан пошље свога брата Јована са Рудничанима к Јагодини у логор Бјелички. А он ту остане са Ваљевцима под Гајом Дабићем, који је заузео команду после погинувшег војводе Симе Ненадовића, *гди у Црниљеву Милош разапне један чадор за себе, а други за Мараш-Пашу*, и ту стану се одмарати и тајне договоре водити; које тако остану *неколико дана у дослуку кафу срчући, дуван пушећи, гостећи се и разговарајући се.**) Овде Милош под Пашиним чадором искаже све зашто је се раја дигла противу Турака зулумћара, а не противу Цара, и Цареви људи. Паша му је говорио, да је он знао, да је раја противу насиља устала, да не би никад руку противу исте диго, и да се од сад неће ни дићи? „Каже: да Султан зна, као што ће морати знати, како је раја верна Султану, и каква је, све ће јој дати, и учинити“. Али каже, „*чувај се Милошу да се који краљ не умеша у српске послове, као под Кара-Ђорђем што је се умешао Москов, па куд је сад и један и други! Кад Цар озбиљом на њи загрми одоше на крај света! А сиротиња оста у Арсланским чељустима.* Него ја држим, да ти то Милоше нећеш и ако ме ођеш послушати, *држи*

**) Види историју Милутиновића стр. 331—333 и 339.

*) Гр. Вук. на стр. 117 каже: *Да су се гостили, кафу пили, дуван пушили и да му је Милош давао чест као што се пристоји?* — Ако му је одавао чест зато, што је славног јунака војводу Ћупића на Прудовима, издајом кметова, преваром ухватио, у Босну одвео, те су га Турци и уморили. —

се за Царев у Стамболу скут! Њему се моли и тужи! Цара и очим и мајчими! Цару служи; и дај све што узиште, и преклањај му се до црне земље! Љуби му ноге и папуче, а и саме стопе куд иде! Цар нити је гладан, ни жедан, ни го, ни бос, ко јучерања потурица, па неће ти ни поискати што без душе; а и немогу ти сви Турци толико зла учинити, колико може добра сам Цар ка'но ти Божи већил на земљи, те над свим Царевима и Миллетима; па ти је много лакше Цара ублажити и угодити му, и одобровољити сирема овој сиротињи; него надбити и истребити Турке, који има више, него на твојој глави косе и у мојој бради Влакана, и који се сваки дан рађају, као на земљи трава! Почуј ме и веруј ми Бане и витеже! Како ти Цара за скут, и Цар ће тебе под скут, па се никог не бој; зато не пропусти сада ову прилику него изјави своју и народну молбу и жалбу везиру Рушид-Паши, који ће ти све у здравље царево учинити? На то све Милош му одговори: *„Ти си пашо, Од сад мој гост и прави пријатељ, и када ти год воља и где хоћеш можеш слободно поћи, јер видим да си све моје и сиротињске жеље и мисли, као и све опште невоље погодио! Ја ћу те испратити гди хоћеш: да Бог да цар шакове паше, везире, аге, хоџе и кадије међу рају да шиље, гди би сиротиња мирна била, и не би имала кривде и невоље?“* И паша му на то захвали? — И тог вечера растану се, и Милош оде у свој шатор да спава. Но стигне му писмо из Белице од Јагодине, у ком му јављају, да се у Ћуприји многа турска војска слегла, а у Ниш да је дошао с војском и Уруменли-Валија Али-Паша-Марашлија, и да Турци још нигде не ударају; него позивају Србе, и говоре, да Паша неће Србе да затире, него по царевој вољи да је дошао да помогне сиротињи, да зулуме укине и зулумћаре Турке из земље протера и раји по датој му царској пуној власти ферманом мир у земљи и ред постави, којим и Милоша позивају да и он одмах ради преговора дође. Но Милош им одговори, да он за тад не може доћи, док не види оће л' му што о том и босански везир Рушид-Паша казати. Кад сутра дан осване, Милош опет оде паши под чадор на кафу. *Тад паши подари лепи, наранжасте боје ћурак и добра лабудаста хата са свом опремом;* тако поклони и *пашином чибукџији и кавеџији по једног коња и по једно одело; пак му рече, да се спреми да пође на свој вилајет и да ће га сам до близу Дрине пратити.* На то му

паша одговори: *„Ја готов с тобом и на твоју реч куд год хоћеш ти! А валах и ти са мном ако хоћеш и до везира преко Дрине поћи, јамачно ти ни трунка зла бити неће, него поштење и дочек, што икада и икоме: везир ме љуби, а и сви су ми босански капетани добри достоьи и капи-јолдаши, особито везиров делибаша Харап-Серчесма, који но би један за мене у везира све израдио и умолио.*“ Милош кад за то име чује упита Мараш-Пашу, и увери се да је то онај његов побратим и добротвор Серчесма, коме је се он у Такову 1813. год. предао. „Па га по паши поздрави, и да му божји аманет учини ову српску Факир-Фукару, измучену и у крајњој нужди и невољи, кад га сами Бог и срећа сиротињска ту донела, и да он може све за сиротињу код везира добро израдити. Још му каже, ако би он свога побратима Милоша узети хтео на веру, да би он дошао везиру сам собом, да га о свему послу и побуни народа извести, и да га увери о покорности раје према цару, да је сиротиња устала само на зулум, за који цар и цареви људи не знају, нити су за то криви, као ни сама раја; и да се договоре како да се ова раја умири и задовољи, али да га везир опет поштено и здрава отпусти у народ. Ово да његов побратим упита везира, па да му пошље поруку или књигу хоће ли доћи, и где ће га побратим његов дочекати, и прихватити са неколико Срба и кнезова.“ Паша му одговори: Да му је све то мило и да ће он све то делибаши казати, а и сам ће код везира израдити, да он код њега на разговор доћи може, тим више што је се он уверио о њему — Милошу — као верном царевом рајетини и слуги. Овде још паша замоли Милоша, да му отпусти и оне заробљене Турке у Шапцу. И Милош му се обећа да ће му и то учинити; за које се и сам спремао како су заробљени да их пусти, за то их је из Белотића у Шабац и довео, и домишљао се како и на који начин да их отпусти, није смео јавно од народа да их пусти, па кад га сад и паша за те заробљенике замоли, он смисли и пише из Коцељеве одма во води Грбовићу тајно у Шабац, да он заробљене Турке у шанцу тако чува као да они лако могу из шанца у Град шабачки побећи, и ту тајну да једноме од Турака открије, како се они том приликом могу ползовати и побећи, које тако Грбовић по тој тајној заповести и учини и Турке на овај начин отпусти, те у Град шабачки побегну, и то овако;*)

*) Историја Милутиновића стр. 334—337.

Грбовић кад добије такови налог од Милоша, буде непажљив у чувању заробљеника, и тако два три дана са старешинама удаљавао се од шанца безбрижно, војници кад то виде, они један дан куд који се растуре, тражећи по погорелој празној вароши леба, меса, пића а неки и по згариштима какове пљачке, а и дебелог лада за одмарање, и тако не остане нико више у шанцу него само два стражара и то само са једне стране, па и они без бриге су куњали. Кад то заробљеници виде, изиђу из шанца и преко поља нагну шабачком граду, Турци из града кад их виде сету се шта је, испадну из града са оружјем те их прихвате; но кад чују од њих да је шанац празан и без одбране, они јурну у шанац и све што у њему нађу пограбе, узму *триста гуњева и један велики свилени барјак, који је пободен и развијен у шанцу био, и тај је барјак био покојног Милована Грбовића војводе, који му је Кара-Ђорђе дао, за ког сргу и један р'ш привезан је био*; тако и један мали *голаћски-бећарски барјак, као знаменит, што је на Мишару од Кулин-Капетана добивен и што је за срећан сматран,* и то све у Град однесу, да их нико ни опазио није, осим јединог *Јакова Јакшића Ланцирлије,* који је недалеко у свом комесарјатском квартиру био, кад то види повиче: „*Аmo те браћо, Ев ударише и осрамотише нас Турци!*“ На то избаци по неку кубуру, на који глас претече му из преко потока Камичка и са Бајира неколико Срба, и неколико коњаника као: кмет палежски Алекса Стевановић, и са пешацима мали Боја ужички хајдук, Алекса Божин београђанче и Риста Бошњак, појуре их, и неколико пушака избаце за Турцима, но Турци све што су зграбили однесу, са собом у град и Србе здраво оштете.

После издатог налога Грбовићу за испуст заробљених Турака, Милош предомисли се, и заостане још са пашом до извршења истог, да пашу свога новог пријатеља с' ким се још и побратими, сасвим задовољи, и кад чује да су Турци у град побегли, јави паши, узме уза се стотину коњаника и дође Шапцу, те увери пашу о истином извршењу његове воље, ту преноћи у ливади *Цимини-Јабука*, па сутра дан на очиглед шабачки Турака испрати пашу, пошто му за трошак 500 гроша даде, са капетаном Илијом Срданом до Лешњице, коме препоручи да га лешњичким Турцима преда као аманет царски и везирски, одакле ће већ моћи отићи сам преко Дрине у Босну, у своју и ве-

зирску војску; ово Срдан изврши и Марашли-Али-Паша у Босну оде.*)

Милош кад испрати Мараш-Пашу остане под Шапцем, да чека одговор везирски чрез свога побратима Серчесму. Но како добије вест да је војвода смедеревски Вујица Вулићевић, из Русије од Кара-Ђорђа послан, дошао у смедеревску нахију, и да га код његове куће очекује са неким важним пословима и настављењима за народ и опште српску ползу, закаже ту, да ако би позив или књига каква од Рушид-Паше везира босанског за њега дошла, да писмо не шиљу за њим, него да му одговоре, да је он отишао до Јагодине по — позиву — нужним послом, и да ће он на његову реч и везирову веру што скорије доћи, него да је молио везира, да његова војска не би нападала и досађивала сиротињи харањем и палењем. Но ипак турска је необуздана војска преко Дрине прелазила и пљачкала, — које су Срби одбијали. Тек што Милош од Шабца Вујици оде, други дан дође му од Делибаше књига по жељи његовој и везирској вољи написана, да му слободно на јуначку везира веру, и на јемство свога побратима Серчесме дође.

Милош узевши неколико добри коњаника оде низ шабачку и ваљевску Посавину, па преко Скеле кроз београдску нахију дође у Жељезник, где је ту у шанцу србски логор под Вићентијем Станковићем из Остружнице био. Ту Милош нађе Сретеновића, Лисовића и Јоксу Милосављевића, који су тек са дружином из Земуна у Вишњицу као емгранти, још од пропасти српске 1813. бавећи се, прешли и ту дошли, којима се Милош обрадује, па и њи узме са собом и још неке, те одатле одма удари у преко смедеревској нахији, па и не дође до исте, нађе Вујицу Вулићевића у Болечу, где су Срби у шанцу пут од Београда чували.

Кад се ту Милош са Вујицом састане, Вујица му каже сву поруку од Кара-Ђорђа о свачему и саветује га; *да са Султаном у Цариграду чини погодбе, а све молећи се и на зулуме и зулумћаре жалећи се предузима; где ће му и руски Елчија при руци и у помоћи те радо бити и на бољи начин мир учинити међу Србима и Турцима, који би сада од свега најбољи био, за све Србе.* Саопшти му и то: да Кара-Ђорђе у Хотину, како је чуо за ову буну српску, одма је к' себи сазвао све старешине своје, онде налазеће се, међу којима је и он сам био и ту им

*) Историја Милутиновића стр. 339—341.

је предложио, да би добро било послати једно прошеније одатле самоме цару Александру, који је сада већ у Паризу и у новој слави да би се смиловао и помогао барем овде много страдалноме народу српскоме, што но се је опет и од љуте невоље сад узбунио и ако му он не помогне сада, то јамачно пропада сав и посве, него да се избере од њих један, који ће у Париз отићи, и цару то изручити, а он Кара-Ђорђе рекне да Младен Миловановић у Париз иде, које буде од свију и одобрено, и он је пре његова поласка овамо већ на петнајест дана и у Париз отишао.*) Пак и њега да је у Србију оправио, с таквим наставленијем, какво је њему већ изјавио; *и да му је одкрио, где је у Тополи закопао до 12.000 дуката у једној кумбари, које да извади како дође, и да их даде куму Милошу, нека их употреби на потребу и нужду народну, док Бог даде што и више помоћи од куда, о чему ће се он тамо и од туда старати, колико год узможе, више и боље.* То све од Вујице саслушавши Милош, упита га још и ово: **„А да што мисли Кара-Ђорђе. хоће ли овамо. и када ће. ако неће сада? Ово се на ново рат отвара, и Бог зна како ћемо се и кад умирити, а он би то све барем сада, по толиком страданију општему и своjему, боље и вештије знао и могао. него ли ја. и ти и други који, кад и Руси и Турци још њега и тамо боље познају. но другога ког му драго Србина.“** „Сада се у овом послу и времену ни у кога више не узда, до у Бога, и у се и у своје кљусе, рече му Вујица; јер ко зна би ли Руси Кара-Ђорђа сад овамо и пустили да дође; него ти сам собом настани у Цара турскога и његовијех Везира, те на који год бољи а могућнији начин умири с' Турцима ову праву и јадну спротињу, *како но је и Кара-Ђорђе исти, знаш и ти, могао да је знао, што знаде сада* — па да би од сада колико год и Србија душом одахнула, што ли у томе послу помоћи од некуда и са стране буде и појави се, и с' тим ће бити боље и брже и испуњена ова жеља-мира.“ Хеле оба њи ту се још које о чему поразговоре, и запита Милош Вујицу, да ли он зна имали ђе год Кара-Ђорђем остављене џебане и топова; на које му Вујица одговори да не зна. Па се одатле оба са Вујичиним писаром Антом крену у Тополу, те закопату под кулом кумбару напуњену са два-

---

*) Младен већ је био код Париза у Шалону 9. јула те 1815., где је се са Евремом Ненадовићем састао. Види биографију Јевремову у овој књизи.

нест хиљада дуката на означеном месту нађу и изваде**) Па одатле оба оду у Бјелички логор, код Јагодине.

Но док су они ту дошли већ је у Ћуприју са Урумелли Валеса Али-Паше Марашлије војском приспео био његов Делибаша са његовим саветником и љубимцем Хаџи-Јорданом Кајзерлијом Христијанином, који како су дошли по налогу везира одма призвали били ту десивше се српске старешине са бјеличког логора, и питали су их зашто су се Срби на оружје и противу кога подигли, да им Срби слободно све искажу. Који су им одговорили, да је се народ српски дигао на оружје натеран зулумом, да се од зулумћара брани; и сву су исказали тиранију турску, шта су Турци од њих чинили; а они да су верна раја царева. Гди на првом састанку у манастиру Јошањици уговореном дође из Турака речени Хаџи-Јордан Ћурчибаша са нишким владиком и са још два три Агалара, а од Срба Кнез Милоје Теодоровић из Црнче, калуђер Неофит из манастира Никоље и Јован брат Милошев са Димитријем толмачем, на ком састанку све им исте старешине опак испричају тиранију турску, како чорбалије не знају за веру, за Бога, ни за Цара, па је спротиња устала да се брани и да остаје увек своме Цару Султану верна. На њихово казивање и сами се изасланици турски згрозе и кажу, да то више неће бити, да је везиру Марашли-Али-Паши дао цар ферман да он то извиди, и сваког кривог, па ако ће и сам београдски везир бити, казни. Дошавши у то време Милош са Вујицом, остане у тајности и не покаже се Турцима; који кажу да се сав њихов разговор и другим кнезовима па и Милошу достави, и да им кажу да ће и сами везир Марашлија у Ћуприју са још војске кроз десет дана доћи,

**) У овом разговору Милоша са Вујицом у Болечу. С. Милутиновић у трогодишњој Историји на стр. 345 на крају каже; као да Милош и Вујица у Тополи кад су 12 000 дуката тражили нису нашли, него да се у Бесарабији говорило да су их нашли и ископали. — Но ту Сима ништа не говори и о другим новцима, које је Кара-Ђорђе у Топчидеру у два мала буренцета пуна дуката закопо под једном врбом; које је и за те новце Кара-Ђорђе по Вујици поручио Милошу, да и те ископа и на народну ползу употреби. Но, о овим на оба места новцима имало је се довољно уверења, да је Милош на оба места закопате дукате ископао, и то како је у Тополу са Вујицом отишао. А у Топчидеру ископао је много доцније два буренцета пуна дуката, које су Руси Кара-Ђорђу за набавку војени потреба послали. И то сама покојна Књагиња Љубица Милошева жена причала је, осим други, овако: У Топчидеру гди се и сад конак Милошев налази била је једна дебела врба, под којом извирала је вода, и била бара, под том врбом закопао је био Кара-Ђорђе 1813 године пред паденије Србије те новце. Но 1815 године Кнез Милош није смео од Турака да иде и да те новце тражи и ископа; но кад се Србија умири, он после тога на годину или две дана тајно потражи новце, но непогреви место гди су закопати. Он свуда на около око врбе стане копати јавно, као темељ за конак, и тако на буренцета са дукатима најђе и ископа их, и ту на истом месту конак који се и данас налази сагради.

па да се и они ту нађу, а и Милош, па ће све добро по Србе бити; и кад везир дође да ће он нешто своје војске и у Београд послати, која треба мирно да прође. На то им Срби одговоре, да они не знаду оће ли моћи сви кнезови а и Милош доћи, јер је он са војском на Дрини, противу везира Рушид-Паше, па ако Рушид-Паша пређе Дрину онда се он мора тамо целог лета бранити и да не може доћи, него нека везир то прекрати, ако Рушид-Паша хтедне га послушати. Турци и Ћурчи-Баша обећају да ће они све те њихове изјаве везиру-Марашлији казати, и да ће он писати Рушид-Паши, да престане више од Босне на рају нападати. Одатле старешине испрате те турске изасланике до у Ћуприју, па се врате у Бјелицу и сав њихов разговор кажу Милошу, Вујици и прочим старешинама. Сад Милош договори се, како ће се дочекати везир Али-Паша Марашлија, остави ту Вујицу са старешинама и каже им ако везир захте да се нешто турске војске у Београд пропусти да и то приме; и да му дозволе да до 10.000 такове у Београд отпћи може,*) па одатле Милош тајно из Бјелице да га Турци ни знали нису, на Дрину Рушид-Паши оде.

По одласку Милошевом на Дрину, кроз неколико дана дође и сам Али-Паша у Ћуприју. Вујица у договору са српским старешинама одреди Кнеза Милоја Теодоровића из Црнче Јагодинске наије, и калуђера Неофита из манас. Никоље, те Везира као царског већила са свим ласкаво и покорно поздраве, и народ препоруче његовом великодушију. Поводом тим, једно јутро везир пошље у логор међу Србе свога Ћурчибашу да каже Србима, да му оружије предаду, и кад тај захтев везиров Ћурчибаша Вујици искаже; Вујица извади свој пиштољ иза појаса, пружи му га и рекне: „*Носи то везиру, и кажи му, да му ја сутра собом долазим, а да ме он убије мојим пиштољом, истим.*“ С' таким одговором врати се Ћурчибаша везиру, и каже му то, а везир одма читав кат хаљина, по истоме опреми Вујици, с' препоруком да се она реч за оружије заборави, и не спомиње више, кад је до тог стало. Тако Вујица прве недеље обуче те даровање аљине и оде у цркву и благодари Богу на том првом успеху.**)

После тог Марашли Али-Паша захте да њему самом Срби дођу и кажу зашто је се и противу кога раја побунила. Старешине бјелички и Вујица одреду истог кнеза Теодоровића и калуђера Неофита, који везиру оду и ус-

*) Историја Милутиновића стр. 348.
**) Историја Милутиновића стр. 349.

мено све зулуме турске, и повод буне сиротињске, искажу. На које им везир собом и свој ферман покаже, и њиме објави, да је он тим опуномоћен од самога цара, да зулум уклони и зулумћаре затре. Него им присоветује да се они царској вољи покоре, и за знак да су они цару покорни да одма пропусте Ћехаја-Бега са 8.000 војске његове у Београд, па ће им цар све опростити, а зулумћаре казнити. Па онда, да они одма један арзовал (жалбу) од себе у име све српске факир-фукаре на Султана напишу, у ком сва зла и пакости, која су им и од кога чињена, у колико се може опишу и изложе, па да у истом самога цара препонизно моле, да им буде све милостив и скори благодјетељ и покровитељ, и да између себе изберу два посланика, па да му такови донесу, с' којим ће их он у Стамбол послати и препоручити да царску милост испросе.

Кад се та два посланика од Везира Марашлије врате у Бјелицу и српским старешинама и Вујици кажу шта им је везир казао и советовао, Вујица, као што је се са Милошем напред договорио да се све по вољи везира учини,*) то све одобри, и друге старешине на то склони, осим Павла Цукића, који противан буде пушћању турске војске у Београд, да се по вољи царског већила ферманом опуномоћеног у свему учини.

Сад начине молбу (арзовал) на султана онако као што им је везир казао; па одреде опет кнеза Милоја Теодоровића и калуђера Неофита, па да и у Стамбол иду, па их везиру у Ћуприју пошљу, као и жалбу за султана однесу, и везиру јаве, да Срби као верна и покорна царева раја пропушћају 8.000 цареве и везирске војске, да у Београд проћи може, а везир са осталом војском да у Ћуприји причека докле им царева милост и опроштај ферманом из Стамбола не дође. Мирољубиви везир Али-Паша Марашлија на то престане, одма нареди, те са Ћехаја-Бегом 8.000 Турака у Србију уђу, и мирно друмом које су их Срби пратили и рâну им безплатно давали до на Врачар под Београд оду. А везир жалбу и молбу Срба, коју је Анта Протић писар Вујичин писао, пошто Ћурчибаша пријатељски као христијанин лепше по начину мисли и изражаја турског, на Турски језик преведе, да је и султан читати може; прочита, па исту са Милојем Теодоровићем и калуђером Неофитом са Татар-Агом тог часа у Стамбол

*) Историја Милутиновића стр. 348. од 22 врс.

опреми. А и од своје стране по истом Татарину писма пошље, и јави цару, великом Девлету и Дивану у Стамболу радостну вест, о успеху његовом како су му се Срби одма покорили и војску његову у Београд мирно и без икаквог противлења пропустили.**) У то време дође и Прота Матија Ненадовић у Бјелицу, који је се у Бечу за народне послове бавио, и код дворова заузимао.

Када Милош стигне у Мачву и у Китогу нађе Молера у логору, гди је друм од Дрине, да Турци Шапцу не продру, чувао. Па пошто се ту са Молером и другима поздрави, каже да је дошао, да иде преко Дрине везиру Рушид-паши, као што му је реч дао, да ће му отићи на разговор. Ту га Молер и неки стану одвраћати да не иде у лудо међу Турке, кад се може и из Србије, а нарочито са опуномоћеним Везиром Марашли Али-Пашом за Србе радити.*) Но како је се Милош умео са Турцима свагда и у свакој прилици наћи и удворити им се, које је за себе задобијо, и више добра чинио им, тако и сад имао је у себи поверење, да му Турци неће ништа, тим више што је са Везиром Рушид-Пашом познат, и што му је по падењу Србије првог устанка велике услуге лично чинио, — и што се је код њега до јуче заробљени на Дубљу Мараш-Паша као гост налазио, с киме је он јако пријатељство увотио, и намеру његову изјавио му, — а и стари познаник и побратим његов Делибаша Серчесма, па у све те уздајући се, решио се да иде код Босанског Везира, и да настоји да се мир учини, *„јер је Милош још од почетка овог трећег устанка имао у глави намеру ту, да само зулум и чорбалије Турке уклони са душе, пак да се помири са Турцима, па Цару Царево, како и Богу Божије, без околишења давати, те мирно живкараши и кућаркаши!“* **) остане при својој намери да иде међ Турке Везиру Рушид-Паши, па онима који су га одвраћали да не иде рекне: *„Ја браћо сад за сада никако друкчије учинити не могу, него Везиру по мом обећању и на његову реч и образ отићи, морам и главом у крило његово пануши, да би знао и*

**) Историја Милутиновића стр. 376.

*) Овде кад су одвраћали Милоша да не иде Турцима без икакове нужде и хасне, Паштрмац рекне Милошу: „баш ако ти је живот мрзак, ти можеш с првог грма врат сломити, да не идеш чак међу Турке, и да носиш своју главу на шиљак као највећа будала.“ На то Милош одговори: „Али Паштрмче, ако Бог да, те ја одем и вратим се здраво и весело, ко ће онда бити та највећа будала, ја ли, ти ли?“ Паштр.: „А онда не ти, не, будала бити, ал' не ни ја, него ће Везир бити и остати највећа будала под небом и до века који те испусти.“ Историја Милутиновића стр. 351.

**) Историја Милутиновића види стр. 351. од 33 врсте.

*погинути, доста сам добра од њега видио, а никава зла! Па што Бог да и овда!"***)* Међу тим дође од Капетана Срдана глас, да Турци од Везира босанског долазе у Лешницу, да Милоша везиру воде и то: његов побратим Делибаша Харап-Али-Ага Серчесма са стотином Делија, Капетан од Градачца Мурат Османбеговић, и сами његов заробљеник побратим Мараш-Паша, и ту да ће Милоша очекивати да њима дође, па одатле Везиру.

Милош сад узме уза се Кнеза Матију Ранковића Тополца, газда Мијаила Оташевића, Аврама Лукића Кнеза Драгачевског, газду Николу Симеуновића из Бабине Луке нахије ваљевске, Ђорђа Розоглију писара, и Димитрија као свог обичног толмача, и од слугу Вула Григоријевића свога посинка за чибукџију, а Јову Пазарца за кафеџију, Богића Глоговца и Илију Божурца за момке, и осим ти свију, поведе уза се још и два Мачванска кмета Јанка Црнобарца и Живана Врачарића, па тако Милош крене преко села Прњавора и Петковице са стотину коњаника дође Манастиру Чокешини, па одатле одма пошље Везиру Оташевића, да му јави да Милош иде на његову реч и веру Везиру на разговор. Оташевић оде преко Дрине до Везира, који га радосно прими, па га одма поврати са Дервент-Делијом Милошу, с'одговором, да је он пред њега послао у Лешњицу његовог Милошевог побратима Серчесму са Агаларима, да га прифате и доведу к'њему. И тако сутра дан дође у Лешњицу Делибаша Серчесма, са поменутим Агаларима и Делијама, те и Милош к'њима у *Ранитовачу*, под Лешњицу дође, па се на Јањинској скели преко Дрине превезу, и на Врањево где је Везир са војском био оду, где Милоша Делибаша под свој чадор узме, и кад вече наступи он га под оружијем Везиру изведе и престави га. Како Милош пред Везира Рушид-Пашу изађе са својом пратњом, упита Везир Делибашу са веселим гласом и шаљивом вољом; *„Те що ли ти је тај твој Подратим Милош, за кога се мисли и говори, да је колик бор, или барем колико овога мог чабора стожер,* — који је био од самога сребра? — Делибаша одговори му, да је то баш онај чувени Милош и његов побратим. *„Милош тад извади сам своје оружје иза појаса и стави га пред ноге Везира, пак клекне и целива земљу пред њим и серџаду — простирку, на којој је Везир седио, па и скут од хаљине, па се онда натрашке измакне, и подвије обе руке (робски) за појас, стане, и*

***) Историја Милутиновића види стр. 359. од 17 врсте.

говорити му почне: *) „Ми смо сви Царева раја и твоје слуге! Него честити Везире, а велики Довлетски Ваћиле! Богу јединоме и теби самоме на вјечни аманет ја и сва српска фукара! Нас је само прегрдни зулум подигао на оружје, да се од зликоваца и зулума бранимо, а ми смо сви сад и вазда твоја и царева раја — а нијесмо хајн-каури и хајдуци, те све за колца и конопца, како нас наше крвопије називају, и у Цара нас и на Цареву Дивану и код Царскије Већила црне и опадају, него смо послушна цару и царскоме свакоме већилу раја, зато и правду тражимо и просимо у тебе и у Цара, да нам дате, и од зулумћара закрилите." То тако што и још што шта изговори Милош Везиру, и он му одговори: „Довлет неће и не да зулума чинити никоме, а и ја га презирем, мрзим и гоним! Како год лаж, притворност харамаза и зулумћара; послушност и мирноћа моја су душа и образ, а свако ме зло, пакост, кривда, и насиље може страшно разгњевити; и још којешта изговорио је и булазнио па онда каже: „Цар ће исти ово све, како и Мухур Сахибија нови, наскоро узнати, па благо теби и српској фукари, а тешко зулумћарима свима по свој турској Царевини, како и вашима самим? Сад узми твоје оружје и пођи на конак, па рахат одпочивај" И тако се то прво вече разговора растану.

Сутра дан Везир зовне Милоша са дружином на диван, и међу осталим разговором каже, да ће он као Валија-Босански од своје стране самоме Довлету за српску фукару све писмено јавити и узда се, измолити не само опроштење ове побуне, но у свему олакшање, и свега зулума затрење, како и самога зулумћара мазулук сургунлук (прогонство). „Та томе је свему крив Скопљак-Паша, кога сам оломлани поставио, и надао се да ће бити добар и паметнији, но сам се преварио. Него ви ваља мене да нешто послушате, које ће за вас боље и лепше бити, а то је да сва фукара српска своје оружје преда, па да се ослони на моју душу, а ја ћу јој све у Цара израдити, што год јој треба. Исти тај глас о предаји оружја треба од вас који да однесе и престави Цару молбе и жалбе, а ја ћу препоручити и израдити да се испуне, и да један тамо код Довлета остане, који ће у будуће као посланик рају бранити и заступати." На то му Милош одговори: „Да он није ни од чијег оружја господар, и да он не зна оће ли народ таково хтети дати, а своје да му даје као што му је јуче и без никаквог искања дао, него да га пу-

*) Историја Милутиновића стр. 361. од врсте 32 па надаље.

сти, да он отиде, сабере народ и упита га, хоће ли на то пристати, но нужно је за ово да би Везир учинио примирије на једно месец дана докле он отиде, народ сабере и на то га склони.“ Везир одговори: „Баришик (примирије) да учинимо на двадесет и један дан, које ће за ово бити доста; ама ти Милош да останеш код мене, и да напишеш на вилајет писмо, па да по овим кнезовима пошљеш, да они то изврше и оружје покупе. На то му Милош зафали са свом дружином и као узгредно каже му, да он не сме више од три дана овде остати; зашто је народ тако му казао, и онда му је се обећао повратити па се он боји, да народ другога не изабере, па Бог зна, куд би и куда други заокренуо са сиротињом? И још много којешта говорио је Милош да би га Везир само одпустио! Но Видајић Топал-Паша слушајући рече: „*Ко је још икад чуо и видио, да курјак из гвожђа у луг омакавши иовраћа се опета и својевољно.*“ Но Милош на ову претњу опет отвори велики разговор, доказујући да је нужно да он иде, и да ће се везиру за цело вратити и казати шта народ мисли. Сад његов побратим дели баша Серчесма слушајући Видајића рече. „Док је мени мојије пет стотина делија, мој ће побратим долазити к мени где год хоће, и полазити здраво и весело кад и куда му драго.“ Ово делибашино изречење потврди и везир, и каже да он своју задану реч никад погазио није, па неће ни сад. И тад каже те Милош оде на noћиште; па онда свога татарина пошље на Дрину Турцима, а с њиме од стране Милошеве пошље у Бадовинце Јанка Црнобарца кмета Србима, да објаве да је учињено примирије.*)

Трећи дан везир зовне делибашу, и каже му да препоручи Милошу, да гледа и да настане свима силама да злосретну сиротињу умири, и да ће он гледати како за њега тако и за рају да добру реч рекне; па како је Уруменли Валија Мухур-Сахибија Али-Паша Марашлија с девлетским ферманом у Ћуприју дошао, да зулум укине, и зулумћаре казни, да му се Милош умилно пријави и све зулуме и зулумћаре искаже, и да за рају моли да је помилује, које ће све то Мухур-Сахибија као добар човек и Царев овлашћеник учинити. А да ће он и Бошњаке од нападања на Србе, по добивеној од Мухур-Сахибије заповести, уздржавати, докле не добије налог да и сву војску распусти и у Травник не оде мировати, које и сам жели; него нека ипак Срби чувају се од непослушности Бошњака, и нека

*) Историја Милутиновића 369. 370.

их одбијају ако пређу Дрину. Ово испоручи Милошу Рушид-Паша преко Делибаше, и тог дана разговор је водио са босанском господом и погађао намере са Србима Девлета и Мухур-Сахибског да ће тешка мука и пропаст бити зулумћарима, док само добри Марашлија чује рајине жалбе на зулумћаре, као што су и они овде од Кнезова наслушали се. Кад у вече буде, сазове Везир свој диван и Милоша са његовом дружином, па му каже: „Милош Кнез! ти сутра зором одлазити допуштење имаш, с твојим друштвом, с којим си амо и дошо, а све што сам ти говорио и препоручио упамтио си, и ја ти опет препоручујем да ми поздравиш српску факир фукару како децу од оца, нека се умири и оружје остави, и ти мени опет да дођеш и да кажеш, па ћеш видити и ти и сав свет шта ћу ја добра учинити раји, које ће ме и њихова деца благосиљати и казати Бог да прости за раатлук ко нам поклони!" Него ће ипак добро бити да од вас ко овде остане, чрез кога ћу ја писма и хаброве од тебе добијати. Милош ту остави Кнеза Аврама Лукића, Мијаила Оташевића, Ђорђа Розоглију и Николу Симеуновића, који су с њиме и дошли били, као и оба мачванска кмета*) све као јемце, да ће се он, Милош, опет Рушид-Паши повратити. Па после свега тог једва се Милош с везиром опрости и растане, *„ал' ипак с' обичним варварству и скотству иоћудним.., и приличним робољепно — велељепним одпуском и поклоном, које тек нужда и невоља крајња чини, ал' глупа и адска надмјености не само радо гледа и прима, него га још од свакога изискују а да само то већим унижавањем себи подобника уздизати себе могу, и нискошћу се наслаждавати једином"* — Још ту Милош на бакшише везирским гавазима Агаларима, и млађим изда сав свој новац и од Лукића сто дуката позајми, пак се и тога белаја избави и одкупи, али опет и једва до својега истога пöбре на конак и одмор стигне.**)

У јутру рано устане везир те каже делибаши, да он сам донекле испрати Милоша, па да га да једном поузданом делији, да га преко Бјељине и преко готове ћуприје на Дрини намештене у Бадовинце и до Китога испрати, па да се врати. Тако и буде: Милош опрости се и пољуби се послењи пут са преважним Аврамом Лукићем и с' осталим Србима, испраћен до некле буде својим побратимом,

*) Но почем се Милош никако Рушид-Паши ни вратио није. То Турци ископају рупе, па у исте дубоке ставе, Аврама Лукића и Оташевића, па около земљу насипу и маљевима набију, тако да су оба у највећим мукама после два дана умрли. А Симеуновић некако се искраде побегне и живот свој спасе, друге пак заостављене таоце по заповести Марашлије везира Турци их поодсецаше.
**) Историја Милутиновића стр. 372.

који му при растанку на само рече; „Ето ти побратиме, пут нови, којим ћеш боље и посве мирно проћи и отићи него оним којим си дошао: јер су те лешничани Турци уочили, а и наоштрили се због на Дубљу изгинувше њихове браће, и овим путем мој и твој дост (пријатељ) Дервент-Делија тебе ће пропратити, и у путу казивати да си мој дост и мусафер Али без шале ово упамти: *да од сада на вјеру ни мени истоме нигде и нигда не долазиш, па ако би те ја исти звао, молио и слободио! Па сад за вазда с Богом, и нек ти је Бог у помоћи, шек никако и никада не заборављај што ти је побратим советовао.*“ И растану се на домак Јање. А Дервент-Делија испрати Милоша преко дринске ћуприје до близу Китога, па се врати натраг, пошто га Милош са неколико дуката бакшиша обдари.*) А Милош оде у Китог, и од прве страже узме два момка, те га допрате у велики српски логор у Китогу на јереској ћуприји.

Овде Милоша у логору радознало дочекају, да виду шта је са Рушид-Пашом учинио, и кажу му поруку од Срба и Турака, да иде у Јагодину, и да је тамо и Хаџи-Мелентије Архим. Враћевшнички отишао. Онда њима Милош каже; како је мир са везиром на двадесет и један дан учинио, и да Турци неће нападати, но опет добро да пазе, да не би непослушни Турци излазили и села пљачкали; па онда оде Шапцу, да и тамо за примирје Србима каже, но кад буде у пољу шабачком, Турци угледају гомилу људи, и са града опале један метак из топа, где ђуле кроз људе пролети, но ником штете не нанесе, Милош сад са својим момцима удали се и обиђе око Шапца и кад пређе на дну поља тамнавску ћуприју, одјаше да се одмори, но ту га сретне од Јагодине Хаџи-Мелентије са једним Татарином Мараш Али-Паше, који га позивају, да тамо дође, па одатле заједно сва три пођу преко Уба до у село Дихиће нахије београдске на конак. Ту им исто вече стигне и друга вест, да је пропуштен Ћехаја-Бег од Јагодине са 7—8000 Турака и да је већ близу и до Београда дошао. Сутра дан одатле оде Милош у Црнуће својој кући, да се одмори и узме новаца. И одатле јави писмом у Белицу да ће он до који дан доћи, па после два дана са Кнезом Аксентијем Миладиновићем из Чибутковице београдске нахије, ког је себи позво, и који је дотле код своје куће, чувајући се ћутао,**) оде Јагодини.

*) Историја Милутиновића стр 368. 373.

**) Кнез Аксентије био је у Чачку, ког је Ћаја-Паша силом са собом и са више Срба из београдске нахије као и они 10 кметова што су из Чачка из-

Баш у доба кад је Милош у Турке преко Дрине Рушид-Паши отишао, и Срби на Морави кад су уговарали са везиром Али-Пашом-Марашлијом мир и предају; *дође све низ Дрину до под Шабац у српски логор из дољњо Морачког манастира Игуман Теодосије са још двојицом Црногораца, послан од старога црногорског свет. владике Петра Његуша, да он види и разуме чисто, ко је и шта је у Србији из новке почео, и колики је успех већ учињен? Но он никога ту од главнији старешина не нађе, јер су отишли били испратити Милоша преко Дрине, те ту пречека, док Молер не врати се, па се шњиме разговори, који га о свему извести, — и он се одма у Црну-Гору поврати, с тим најнежељенијим, за старог владику гласом, „Да се није још у Србију повратио Кара-Ђорђе на своје место, и да је ова српска побуна и рат пре умирен, него што се и започео!!“*)*

Докле је се Милош на Дрини бавио и преко Дрине Рушид-Паши узалудно ишао, дотле Вујица Вулићевић на Морави у договору са старешинама тог краја а по савету Милошевом већ је учинио мир са везиром Али-Пашом Марашлијом, послао посланике у Цариград, и војску Турску под Ћаја-Бегом пропустио био у Београд. Тад после свега тога и Милош са Дрине на Бјелицу дође И одма пошље свога толмача Димитрија Ђорђевића, те јави везиру о доласку његовом, и моли га за опроштај зашто се толико задржао, те пре дошао није, и поиште од њега наставлење, како ће се у напредак и он са сиротињом владати и у ког уздати! На ту понуду везир му пошље по Ћурчибаши бројенице, као знак уверења, да му безопасно доћи може Милош побратими се са Ћурчибашом, и одма са истим оде у Ћуприју везиру, који га ласкаво прими. Ту се њих двојица о много чему разговоре и договоре, да Срби пропусте везира са свом војском његовом у Београд, и да му дају за војску рâну и друге потребности. Сад везир рекне Милошу, да и он од своје стране и од сиротиње још један арзовал напише на девлет, у коме да се ипак сва злочинства од зликоваца народу учињена искажу, и на иста пожале и заплачу, како би се девлет и сам цар смиловао, и конац злоупотребама учинио и сиротињу помиловао. Па да би та вторична молба боље и

бегли на Љубић, те их је Кнез Милош исекао, — потеро, те су му калаузили — пут показивали. С којим је био и Кнез Ђока Протић. Па кад Турци из Чачка побегну и Протића одведу, те га код Сјенице посеку, Кнез Аксентије некако се од Турака искраде и побегне. Па опет моро је се од Кнеза Милоша до овога позива које куда крити, јер и њега тражио је књ. Милош да посече.

*) Историја Милутиновића стр. 360.

скорије на султана подејствовала, и прву српску молбу по посланицима већ у Стамбол послату подкрепила, Милош из Ћуприје одма поручи те му кнез Ћира Јовановић из Смедерева брже боље у Ћуприју дође. Милош ту ипак преноћи и сутра дан са начињеном молбом Ћиру као другог посланика у Стамбол опреме. Но и тог дана везир по договору са Милошем стане се пред његовим очима спремати да у Београд и сам са свом његовом војском иде, учине се наредбе да се конаци за везира и турску војску путем к' Београду спреме; гди напред оде Вујица Вулићевић и везирски Ћурчибаша да конаке спремају. О чему везир не пропусти и цара у Стамболу известити; како му је се сва раја предала и он у Београд са свом војском да иде.*)

У то време кад су први српски посланици кнез Милоје Теодоровић и калуђер Неофит из Ћуприје са молбама у име народа српског у Цариград приспели, *гди је ту и од руског* ЦАРА АЛЕКСАНДРА I. *већ раније стигао био курир, чиновник Лазар Павковић — к' султану с' опоменом, да са српскога народа свако угњетење дигне, и умереност му поклони, које и сама правда и њиовог Букурешког Трактата угодба и пријатељство изискује*, осим тога му је при ласкавом отношењу дао, као испод руке, на знање, да је и ГЕНЕРАЛ БЕНИГЗЕМ *из Хамбурга на то враћен,* **са четрдесет хиљада** *бесиослене војске, и да је се на самој његовој граници настанио —!***)* Са истим *руским куриром и император аустријски* ЦАР ФРАНЦ ПРВИ, тако исто послао је био *свога курира у Цариград*, са наставом, да његов посланик опомене и пријатељски посаветује *турски диван, да буде блажији, и да престане од угњетења народа српскога на комшилуку његовом у Србији.****)* И на последку руски Елчија, код турскога двора запита на порти: „**Какав Турци рат имају са Србијом, додајући, да је то сасвим против осме тачке трактата Букурешкога**“.****) За то посланике српске, *на опомену царева*, Турци у Цариграду *врло лепо приме*, дају им *фермане, којима се Србима све опрашта;* тако и везир Али-Паша Марашлија да иде у Београд, *и да се стара за рају цареву, као отац за своју децу, јер*

---

*) Историја Милутиновића стр. 377. 378.

**) Овај притисак на порту учинио је цар Александар из Француске из Шалона, у следству молбе Кара-Ђорђеве, коју је он по бившем свом војеном министру Младену Миловановићу из Хотина Бесарабске области у Париз царевима послао, као што ће се овамо доцније видити.

***) Историју Милутиновића стр. 352. 353.

****) Грађа за срп. ист. Вук. стр. 125.

*како је Бог рају препоручио цару, тако је цар препоручује везиру Али-Паши.**) И тако посланици Милоје и Неофит не задржу се у Цариграду ни месец дана, него се врате натраг у Ћуприју.

Сад Везир Али-Паша Марашлија из Ћуприје одма пошље свог Татарина и са њим одреди Милош Вујичиног писара Анту Протића, *те оду у Босну Рушид-Паши,* а узгред и у Смедереву Турцима и Србима објаве да је мир и премир учињен, па онда тако и у Београду Ћехаја-Бегу и Скопљак-Паши објави, и пошље заповест да одма Милошевог брата Јефрема и проче Србе и Кнезове из апса пусти, но Сулејман-Паша то не учини, — па одатле у Шапцу Турцима и Србима у Китогу глас мира однесу; а одатле сам турски Татарин у Босну Рушид-Паши оде, и јави му, да је мир учињен и да крене и распусти војску са Дрине, а Србе, налазеће се у таоцима, да пусти. Рушид-Паша повинујући се томе, још остане неколико дана докле ћуприју са Дрине дигне и у Зворник пренесе, Србе који су после одлазка Милошевог као таоци заостали били одпусти, осим Кнеза Аврама и Оташевића, које су поморили, и прогласили да су од куге помрли. Па онда сву војску Босанску кућама распусти, и са Дрине и сам у Травник оде.

После тога, Али-Паша Марашлија изда заповест војсци за полазак из Ћуприје у Београд, но пре него што ће се кренути, Милош, који је се једнако код њега налазио, узме одпуст од Везира да иде напред и у Јагодини да спреми конак за Везира и његову војску, и да преправи све што треба, да његова и Царска војска ни с чим не оскудева. Везир одпусти Милоша и обдари га са једним чоаним капутом, који оде у Јагодину, па пошто нареди све што треба за Везира и његову војску, оде и у Бјелицу, где ту застане и Проту Ненадовића, који је пре неког времена из Беча дошао, који му исприча о заузимању његовом за српски народ, и обећању Царева. — Па одатле оду све ту десивше се српске старешине као Прота Ненадовић, Кнезови Милоје Теодоровић из Црниче, Павле Поповић из Вранића, Аксентије Миладиновић из Чубитковица и Ђука из Јагњила, са још неким Кнезовима и Старешинама, те у Јагодини дочекају Везира Марашлију, који су га после тога и до Београда пратили, и код њега у Београду заостали.

Па како је још за раније Вујица Вулићевић са Везирским Ћурчибашом отишао путем Београду, да свуд конаке

*) Срб. и Рус. Нил Попов стр. 126.

за Везира и Везирску војску преуготовљавају, и да им народ зајиру и тајин за рâну људи и коња доноси. Тако и Милош оде из Белице друмом наређивати, да се што може боље Турци мирно дочекивају и да ниучем не оскудјевају; а потом како му брата Јефрема и на заповест Везиреву Сулејман-Паша није хтео из тавнице пустити, па побојавши се од свог Поочима Сулејман-Паше, од кога је се једва раније преваром измакао и главу изнео, и ако му је верно служио, да му се што опет од силника, који и везира не слуша, не догоди, не смедне ићи у Београд, него закрене с пута и оде у ваљевску нахију у Палеж Петру Молеру, који је са Дрине дошао био, те се с'њиме састане и на само као са паметним човеком разговори, како да брата свог Јефрема тавнице ослободи, и Сулејман-Паша из Београда да се протера, тако и освему другом чему посаветује, како и шта у будуће да се ради — Ту разрежу и на ваљевску нахију за издржавање везиреве војске у Београду зајиру, стоку, дрва, сено, и јечам, на народ, и да се све то безплатно носи у Београд И тако исчекивајући ту Милош тај намет на вилајет, и у Београд Турцима шиљајући, за дуго заостане! — Где и Везир Али-Паша Марашлија у Београд стигне, и улогори се прво код Таш-Мајдана и Батал-Џамије, где је и његов Ћаја-Бег са војском био па тек трећи дан у варош са војском уђе, и у Хаџи-Риџала унука Фочићевог конак, у ком је за Кара-Ђорђа Совет постојао, смести се. На кога Сулејман-Паша из Града пречајући се није излазио него очекиво шта ће Марашлија предузети да ради

Па како Милош, задржавајући се у Палежу са Молером, одма у Београд, као што је Марашлији казао не дође. Марашлија стане подозревати на Србе а нарочито на Милоша, тим више, што му довољно тајина за израну војске, који му је народ безплатно доносио, недостајаше, па поводом тим, Ајани и Бегови његови стану му говорити, да га Милош превари, и да он чека док још зима наступи, па да рају покупи, па да на њи удари, и да они поскапају од глади, и од друге невоље. Оваком честом досадом Марашлија стане питати кнезове за Милоша где је и зашто не долази као што је се обећао, него га превари — Узбуђен говорећи кнезовима сузе су му низ белу његову браду капале као грашке. Кнезови не знајући ни сами што Милош не долази, говорили су му да ће он скоро доћи, док пореже по народу, и сакупи што треба за његову војску, као што сваки дан долази, ето по суву стока, и

низа Саву на лађама, јечам, брашно, мед, масло, сено, дрва и друго што шта. Но кад и други пут Марашлија стане питати за Милоша, зашто не долази; Прота Ненадовић, каже му да: „Милош што би и дошао к'теби, не да му народ, и не сме од зулумћара и чорбаџија, који су још у Београду, и који у чаршији на твоје очи убијају и рањавају Србе, који и вас и нас послужују, и знај, честити везире, да ти ни доћи неће, док ти у Град на своје место, као Царски Већил не седнеш, и док онога, који је све ово и закуво, са онога места не уклониш, који и не престаје од зла и опачности своје кад ето ни кнезове ни Милошевог брата и друге Србе на твоју исту реч, која ти је Царска као и сабља и Ферман, не слуша, и не пушта из тамнице." Па и овде везир Марашлија заплаче се, и кнезовима рекне: „Превари мене Милош, па неће доћи, него нека они њему пишу, да никад ништа добро не може бити, нити се што добро израдити може, докле и он не дође!" — Ако ли се боји од кога, нека узме иљаду момака, и ја ћу му моји иљаду Делија послати, па онда слободно шњима да може доћи: него му ви пишите да он час пре за своју и сиротињску срећу дође, те да оправда и себе и мене, и да окриви и обелодани збиља кривог. Па онда везир опет поиште од Скопљак Сулејмана Паше Јеврема и друге Србе, да му без чуда пусти, јер ето му Милоша са војском на врат, а он да му је дужан помоћи, те тако Сулејман једва Јеврема и друге Србе пусти,

Кнезови пишу Милошу све шта им је везир говорио, и како је плакао, и да га озбиља и на свако добро позива и да се ништа не боји, да му је брат Јеврем из тавнице пуштен, па да га и они сад позивају, да је сад време да дође. Тим позивом пошљу кнезови у Остружницу Вујицу са његовим писаром Антом, тако и одпуштеног Милошевог брата Јефрема, а с'њима и везир Марашлија пошље свог Ћурчи-башу, да Милошу сам јави нашто га позива, и шта ће Милош кад у Београд дође радити и говорити, а највише ово: „Да Милош каже пред свима његовим Агаларима, Ајанима и Беговима, а и самим Капиџи-Башом Царевијем, којега му је Цар дао за сведока и за извршитеља суда, над осуђеним, чија је он и народ српски раја, и ко им је додијао те су се морали побунити, и да све слободно пред свима што зна изговори, и да другога везира захтева, а и њега истог ако хоће, све ће му се

учинити, да само више крвежа и ратовања не буде.“*)
Милош са Молером по позиву из Палежа дође у Остружницу, и пошто му ту Вујица поруку од Кнезова, а Ћурчибаша од Везира Марашлије искаже; Милош посаветује се са Молером, па одпише Везиру, да ће му скоро доћи, неозначивши у који дан и с’киме.

После три дана Милош узме двадесет добрих момака, остави за сваки случај Молера у Остружници, па изненадно у вече рупи у Београд, и управо у конак где су кнезови оде и одседне; и одма пошље те му Ћурчи-Баша његов нови побратим дође, који се са Милошем види, разговори, и тог часа оде те везиру јави, да је Милош на позив његов дошао и да пита кад може пред њега изаћи. Овај долазак Милошев у Београд учини велику радост свима Турцима Марашлиним, а особито њему, Марашлији. Па како је се Марашлија преселио био из првог конака Хаџи-Рицаловог у други на пијаци, око ког је било доста празног простора, заповеди те му се ту војска упаради и фењери попале, па онда призове себи све турске великаше на диван, и потом пошље, тог истог вечера, да му кнез Милош са кнезовима и другима дође Милош пошто се са кнезовима договори, шта ће везиру говорити, а имајући на уму и сву ону поруку, испоручену му у Остружници од Марашлије, шта ће радити, и да слободно говорити може и сме. Онда Прота Ненадовић каже кнезовима да сви они ћуте и да се не уплећу у разговор, да не би Милоша у његовом говору смели; и онда кнез Милош, Прота Ненадовић, кнез Ђука из Јагњила, Павле Поповић, и други неки са толмачом Димитријем Ђорђевићем, који је до стотину било, с момцима, и са везирским Гавазима са запаљеним фењерима пођу везиру, где се једва кроз нагомилану светину само Милош са четири кнеза и Димитрије промакне и до везировог конака дођу, где одма пред везира пуштени буду, а прочи сви Срби заостану,ваљда су Турци то тако навалично и хтели.

Кад Милош са кнезовима пред везира пуштен буде, кога је Диван испуњен био турским поглаварима, који су седили и чибуке у рукама не пушећи, нити дима пуштајући, ћутећи држали. Сад везир им каже, „добро ми дошли!“ и они тад пређу те пољубе у скут везира, па се измакну,- и онда им везир каже; те спрема њему поседају и под се ноге као клечећи из покорности подвију. Сад је била таква тишина нико ни речи да проговори, ни прамен дима да

*) Историја Милутиновића стр. 338.

ко из чибука пусти, за неколико тренутака, док кнезовима не донеше у филџанима кафу или шербет, и кад то кнезови испију, онда их упита сам везир Марашлија: „*Е Милош кнез! Јесте ли Цару покорни?* А Милош одговори: „*јесмо.*“ И тако га је три пут питао, и он му одговарао. Па онда везир даље рекне: „*ти ево овое сад пред свим Диваном кажи право, ко, и зашто, и чиме, подиже рају на оружије и у хајдуке, па на Цара војшшише, а једанпут вам је Цар све опростио био?* Милош му на то одговори: „*честити везире, и Царски вјерни и прави Већиле, Ко ти је год казао, да је се раја похајдучила, он је сам хајдук; ко ти каже, да је раја ова на свога Цара дигла руку и оружје, он га је дигао сам, својом руком на исту рају, пак и на Цара, чија но је раја.*“ И ту је даље Милош све Турске зулуме избројао и показо везиру, зашто су се Срби, не противу Цара и Цареви људи, него противу зулумћара, који Цара слушали нису, подигли. Како је ту говор Милошев везиру толмачио неки Поп Стојан из Ниша, поред кога је стајао и Милошев толмач Димитрије; везир опомене свога толмача и рекне му: „*Стојан! пази добро да што погрешно не кажеш или не изоставиш, видиш да тај код тебе стоји који добро зна турски.*“ Милош даље свој говор настав и каже: „*Ова иста Царева раја и Српска сиротиња, ни у време Кара-Ђорђа није на Цара помила оружје подићи, него је то учинила на зулум дахијски, и на зорбу и јарамазлук њихових млађи.*“ Па онда искаже сву тиранију коју су Дахије над народом Српским чиниле и онда, као и овда, под Сулејман-Пашом. И онда даље ипак настави: „ако се Србима не да правица, не престане тиранија и Цар не одреди једног доброг и праведног Пашу, који ће праведно са рајом управљати, да ће се сви Срби разселити и побећи у *Каурску* — Немачку — па онда нашто ће Цару пуста земља?“ На ово везир проговори: „Ако вам Довлет пошље доброг и праведног везира, били онда куда ишли?“ „Никуда, и ништа више и боље не би тражили, до доброг, верног, и праведног Царевог намесника, који нам не би зло, беду и неправду чинио, рече Милош.“ Везир: *Е па добро је то! и право је, тако и треба, и тако ће да буде одсада! Ја вас уверавам, да ћу писати овај час Довлету, да за вас такова везира нађе и пошље.*“ Ал Милош и на то одговори: Довлет је и наш честити Цар нашао и већ нам послао таквог жељенога одбранога везира; а то си ти честити везире, сваузданица, дика и одбрана наша.“ А везир му на то: „До-

бро је и то све, што збориш Милош Кнез, али ја не могу међу вама остати, јер ја имам други Максуп; него ћу вам наћи другога доброг везира, и у Цара вам га измолити. На које Милош му опет одговори: А ти нас поведи све за собом, јер иза тебе ми остати нећемо, па где и докле будеш ти, нека и нас при теби. Ја ти више ништа боље немам ни знам казати, до још и ово: „Ако нас остави што ћемо ми сви прећи у *каурску* земљу, и никада се више враћати нећемо." Милош сад ућути, а и везир по:ређути, па осталим проговори: „*Е господо! виђесте ли Милоша? Чусте ли шта говори? Имате ли ви који њега што упитати више? А ви питајте!*" Пак ућути он, а и сви. Док само Капиџи-баша за све одвали: „*Хаки вардр Милошун!*" т. е. право има Милош! — Онда већ и везир Милошу рече: „*Хајде Милош на свој конак, и хабар учини свима Србима, да ће све од сада боље бити, како Довлет и факир фукара жели и тражи.*" К'томе Милош придода а да не остане ништа неуглављено, честити везире, дужан сам ти још и ово казати, да ће све добро моћи бити за народ и угодно, ако већ никад никакви од ваше турске.... стране поговара не будне за оружије наше, које при појасу имамо, јер смо га некако научили носити, за пређашњије добрије везира, што га не би носили и од сада? А ево јутрос хабера са Дрине, да Бошњаци пре поласка свога кућама за везиром, и једна булумента Турака прешла је Дрину, и ударила низа Саву на Засавицу, а друга ударила правце у Мачву, да окрајна села поробе и попале; него им се наопако догодило, што на Засавици они разбију наше Србе, а у Мачви на буди изгину. Па ће се то и у будуће са Бошњацима догађати, као што ћете и ви честити везире на скоро видети! Па како да ти силлај дамо?"*) И везир му на то за свагда одговори: „Ја не марим ако ћете и топове у појасе заћети, или на раме упртити; јер сам уверен, ако вама никакова зла не буде од мене, да ћете и ви мировати, и оружје само носити за дику вашу и моју; а ваш душман и мој је и царев! Него хајте, па се успокојите како за све тако и за оружје." И тако се овим напред наведеним разговором тог вечера између везира Али-Паше Марашлије и Кнеза Милоша мир заврши, и Срби и даље остану турска раја, као што су и пре почетка овог трећег устанка били, само са разликом том што

*) Повод овога говора о оружју био је тај, што је везир преко свог обећања датог у Ћуприји Вујици, да неће оружје од народа узимати" ни спомињати више, о том, но доцније ипак у Београду спомињао је кнезовима за то, а и после тог. Види Грађ Вук. стр. 134.

им слободно остане оружије за појасом носити! — Кад сутра дан осване, Сулејман-Паша по заповести Мухур-Сахибије, која му је још те ноћи издата, са свима својим Турцима из града изиђе на Врачар, и одатле у Руменлију оде. А везир Али-Паша Марашлија одма тог јутра са великом парадом у град пође, гди га пред великом београдском капијом на Калимегдану *Кнез Милош дочека, који је 12 овнова својом руком и ножем у курбан заклао, у знак благодаренија, йо турском обичају, йреко које крви Марашлија у град београдски уђе и у Сарај конак смесши се;**) и почне везировати и заповедати ко у својој кући. И после тог одпочне своју војску распушћати, која за неколико дана сва из Београда оде, а код њега остане само његова тевабија, и неколико стотина сејмена, који су стражарили, и градске и варошке капије чували.

После тога везир Марашлија *први* по свима градовима и окружним варошима по Србији испоставља турске муселиме, и, у споразумлењу са Милошем, дода им по једног Кнеза Србина, без кога муселим да не може сам Србима судити, а нико други да се не сме у вилајетске послове мешати; па муселим да се има односити њему везиру, а Кнез Србин, баш Кнезу Милошу. А овај да стоји у споразумлењу са везиром и код њега у Београду да пребива. *Друго*, после тог, везир одобри на молбу Срба-Кнезова, те се у Београду установи народна канцеларија из 12 Кнезова, који су имали бити из сваке нахије по један, да суде Србима за веће кривице, па кога нађу да је за смрт, да га предају Паши, да се погуби. *Треће*, Паша и Кнезови да одређују колико ће се плаћати данка; па Кнезови да разрезују на народ данак, и да га купе и преко српске канцеларије предају, и тако све друге чације и намете за војску. *Четврто*, осим царскога данка, везирског и вилајетског трошка, да имаду Срби давати спахијама њиово, али да имаду они спахије, у години дана једанпут у своја села излазити, своје приходе за три дана сабрати, а после три дана, ако би се који забавио, да се има о свом а не сеоском трошку издржавати. *Пето*, ђумруци и скеле по Србији, осим београдске скеле и ђумрука, које везир за себе задржи, да остану у српским рукама. *Шесто*, Срби да имаду као и до сад издржавати на рани и тајину везирску војску у Београду.

Па како везир одобри да Срби у Београду могу имати народну канцеларију, сад у ту канцеларију на членове по-

*) Историја Милутиновића види стр. 392

стављени буду Вујица Вуличевић из Азање као Кнез од смедеревске нахије; Павле Поповић из Врањића београдске; Петар Николајевић Молер из ваљевске; Кнез Милоје Теодоровић из јагодинске нахије. За секретара опређен буде Јово Мијоковић, а за писаре Лазар Поповић из Врањића београдске, и Гаврило Вићентијевић из Роготе нахије соколске. Ту се још одреди за комесара Јаков Јакшић, *који да прима из народа све доносеће се потребе као дрва, сено, брашно јечам, стоку, мед, масло и проча*; које су и досад за везира, и војску њихову безплатно-беглучки издавате; и да од тог рачун и протокол од примања и давања води, и канцеларији с општава и предаје. После Срби све своје шанчеве поравне, војске распусте, и сваки се у свој домаћи рајетински живот и мирно стање повуче! — Па онда пошље Милош од стране своје и везирске Павла Сретеновића у Цариград са известијем и уверењем, да је се Србија умирила, и Султана као и његовог намјестника припознала, и да Срби опет остају права и верна султанова раја. Порта кад ту корист за себе увиди, одма потврди Али-Пашу Марашлију за управитеља београдског пашалука, с' тим да задржи чин и румелиског губернера.

И тако овај III ћи устанак Срба, који је 8 Априла на цветни четвртак под Кара-Ђорђевим војводом Арсеније Ломом започет, и по смрти истог, 12. Априла на страсни понедељак Кнезом Милошем Обреновићем приваћен, продужен, и под Кара-Ђорђевим војводама и Милошем до 14. Јула кад дана последње дубљанске битке вођен, би мир са Марашли Али-Пашом учињен, и Срби подпадну опет под турско господарство, као што су и пре овога рата ове 1814 године били; и као што је Кнез Милош, и пре од почетка овога устанка, који је на исти силом Срба приморан, мислио и закључио, *да само зулум и зорбалије уклони с' душе, пак опет Цару царево, и Богу божије без околиша да даје, па мирно да живкара и кућари!**)

По том везир Марашлија остане главни управитељ Срба и Турака у Србији, а Милош уз њега као баш Кнез, па ако и није од таквог од Султана потврђен био, доцније удворивши се код Марашлије, имао је власт како над Србима тако и над српским кнезовима у својим рукама.

Право је имао, свети Петар владика црногорски, кад је у месецу Јулу ове 1815 год. у Србију шиљао Игумана Дојно-Морачког манастира, Теодосија да види је ли се Кара-Ђорђе повратио из Русије, па да и он противу Ту-

*) Историја Милутиновића стр. 351. 360. 394.

рака устане; и кад је извештен од молера, да није, нити да може за тад доћи. Добро је увидео, и прозрело око његово, шта је и шта ће бити, — па је са тугом казао? „*Да је овај српски рат или побуна, пре је умирен, него што се и започео!*"

Цара-Ђорђе у Русији.

Кара-Ђорђе кад са својих десет главних во вода осим други старешина и одабранијих Срба 26. Октобра 1814 године из Аустрије у руску варош Хотин дође, ту разуме да је његов сјенички војвода и старо-влашки Кнез Хаџи-Продан противу Турака са народом 21. Септембра устао, да брани сиротињу од турског варвар тва; и да се устанак његов јако распростире, и народ да се радо на оружје диже. Та га вест здраво обрадује, јер види да у народу није утрнут дух храбрости и пожртвовање за своју слободу. Па стане смишљати, како да се народу српском помогне, и како да се у Србију повратити може. Но ускоро после тог у Декембру месецу прегвори се та његова радост у горку тугу и жалост, кад дозна, да је његов бивши војвода, а Сулејман-Пашом постављени за рудничког Кнеза, Милош Обреновић сојузио се са Турцима, и тај устанак, ако је и плануо у Рудничкој, Пожешкој, Крагујевачкој и Јагодинској нахији, да је на концу Новембра Милошем угушен, и Хаџи-Продан, да је једва жив у Аустрију пребегао и живот свој спасао! И да је Милош са Ћаја-Пашом и другим Турцима многе старешине, најодбраније Србе, а и саму њихову чељад по тим другим нахијама повато! Да су их Турци у ланце оковали и у Београд дотерали, те их секу, и на коље набијају! Тај чемеран и ужасан глас поразио је срце Вожда и Господара Српског Кара-Ђорђа.

Па се баци у бригу и стане смишљати шта да ради и како да се помогне јадном народу српском, да их Турци бар не кољу, на кољу не набијају и по све не затиру. Види, да нема ни у кога другог поуздати се, да народу српском помогне, него у једноверну Русију и њеног моћнога Цара Александра I., који је дотле увек Србију заштићавао; па науми, да ипак моли Цара Александра да стане на пут бар свирепству и покољу турском у жалосној Србији. И одма у Јануару месецу 1815 год. сазове све у Хотину налазеће се српске војводе, и с њима учини

договор; начине молбу на Цара Александра, у којој опишу свирепства турска, која се тад у Србији збивају, и замоле га да помилује српски народ у Србији, који је жртва букурешског мира. И ако ништа друго, у тадашњим по Русију тешким околностима, учинити боље — не може; бар да пише Султану да престану паше од сече и набијања на коље Срба. Па ту молбу по бившем војеном Попечитељу Младену Миловановићу у Париз Руском Цару Александру пошљу. И стану ишчекивати да им Младен повољну вест цареву за српски народ донесе.*)

Исчекујући тако Кара-Ђорђе да се Младен Миловановић из Париза врати настане и пролеће, гди ипак извештен буде — Кара-Ђорђе — да су се Срби, од тешког зулума турског, опет под војводом Арсенијем Ломом на цвети четвртак противу Турака подигли, и да је Лома из Јасенице и Рудника Турке истеро и запалио га, но по несрећи да је и сам после тог на превари погинуо. Него да је после Ломе Милош Обреновић, који је противан био и овом устанку, и сам се на устанак приморан Гарашанином, Вучићем и Благојем из Кнића, који су у исто време у Крагујевачкој нахији пореснице Турке потукли, — склонио, и продужио га са војводама његовим — Кара-Ђорђевим — Лазаром Мутапом, Милићем Дринчићем, Кнезом Аврамом Лукићем, Јовом Добрачом и другима, те га води. Ова вест Кара-Ђорђа ипак здраво обрадује; тим више, што је разумео, да је и Милош сад престо са Србима противу Турака. У исто време о том га устанку Срба и Прота Ненадовић из Беча писмом његовим од 29 Априла ове 1815 године извести, и у истом примети му да би добро било да се и у Петроград на Сенат са молбом обрате, и замоле да би се што помогло српском народу.**)

Кара-Ђорђе тад опет сазове све српске војводе налазеће се у Хотину, па договорно начине молбу на Цара Александра и на Сенат руски у Петрограду, у којој га известе, да је се народ опет у Србији противу зулума турског подиго; и да га моле, да би код все росијскога Императора Цара Александра порадио, да се Цар умилостиви и да подпомогне српски народ, да се ослободи турског зулума, бар у толико у колико је букурешким миром и трактатом између Русије и Турске и за Србију условљено. И такову у Петроград пошљу.

*) По једном писму које је Јеврем Јак Ненадовић као поручик Царско-Руског Александровског коњаничког Полка, 1, Августа 1815 године из *Ремса* својој породици у Хотин писао, био је Младен 9, Јуна код Париза у *Шалону*, с ким је се ту Јеврем изненадно састао. К. Н. Н.

**) Види Мемоаре Протине стр. 347. и 348.

А после тога Кара-Ђорђе добије и из Срема тајни позив од Молера, у име свију други војвода, да и он у Србију што пре дође, почим све српске војводе и други пребегли Срби, у Аустрији налазећи се, у Србију прелазе; а тако му опет и Прота Ненадовић писмом из Беча јави, да су све војводе из Аустрије у Србију прешле и пренеле са собом барута и други за рат потреба.*) И после тога да су Палеж, Уб, Ваљево и Крагујевац од Турака очистили, и да Срби свуда противу Турака добро напредују. Онда Кара-Ђорђе тајно одреди војводу Вуицу Вулићевића, да му тајна упутства и поруку на Милоша, како да се има управљати, — и онда му одкрије и каже; гди је и на ком месту под кулом у Тополи у једној кумбари закопао своји 12.000 дуката, а тако и у Топчидеру два мала буренцета пуна руски дуката, које је он под једном дебелом врбом пред падење Србије закопао; па пошто му за те новце све лепо објасни гди се и колико гди новаца налази, каже му да он — Вуица — како дође у Србију, да јави и о том кума Милошу, па да отиде с' њиме у Тополу и Топчидер, да новце ископају, и да их на народну нужду и корист употребе, док Бог даде што и више помоћи од куд, о чему ће се он старати колико год узможе боље, — а потом ће и он гледати, да ма на који начин у Србију дође, само док се с' Царем Александром састане. И тако Вуица са важним Кара-Ђорђевим порукама на Милоша из Хотина у Србију тајно оде.

Гди после одласка Вуичиног поврати се и Младен Миловановић из Париза, и јави Кара-Ђорђу и војводама, да је Цар Александер по молби њиној послао курира и препоручио посланику свом код турског двора у Цариграду, да Турци одустану од рата са Србијом, и да се предржавају Букурешког Трактата. Па како се Кара-Ђорђе од Младена извести, да је Наполеон побеђен и у заточење послат, па да је и ратовање свршено; тако, да ће се и Цар Александер ускоро у Петроград повратити, то Кара-Ђорђе остане и даље да чека Цара Александра, да се у Петроград поврати, па да му он и сам оде, и лично га за народ српски моли.

Војвода Вуица како дође у Србију, позове Милоша са Дрине, гди је се тад налазио био, те се у Болечу Београдског округа састану, и ту му Вуица на само испоручи, поруку Кара-Ђорђеву за народ, и каже му где је Кара-

*) Мемоари Протини стр. 348.

Ђорђе у Тополи под кулом закопао 12 000 дуката у кумбари, а тако и у Топчидеру под врбом, да их он — Милош извади и на народне потребе употреби. Онда Милош Вуицу запита? **„А шта мисли Кара-Ђорђе? Хоће ли амо, и када ће, ако сад неће? Ево се рат отвара, и Бог зна како ће се свршити. А он би за овај посао био бољи од мене и од тебе, још га познају и Руси и Турци боље него и једног Србина.“** Вуица му на то одговори, да ће и он доћи, ако га Руси пусте, док се само састане са Царом Александром, и умоли га да се за Србе заузме, и помогне им да се избаве од турског јарма и мучења. За ово не буде ни мало угодно Милошу. И онда му Вуица даље каже: „Сад се у овом послу у ово време, ни у кога не уздај, него у Бога, у се и у своје кљусе. Јер ко зна оће'л Кара-Ђорђа Руси овамо и пустити. Него ти сам собом настани у цара турскога, да се како год умири ова јадна сиротиња, као што је, сам знаш, и Кара-Ђорђе могао, да је знао онда оно што зна сада — да би само Србија данула душом.“*) Но ови последњи искази допадну се Милошу; јер се то Вуичино мишлење баш слагало са Милошевом мишљу, који је још од почетка овог III устанка, на који је силом приморан био, да пође противу Турака, у глави имао, да гледи, да се помири са Турцима, па да под истима и уз исте живкари како се може,**) само да скине с' главе, његове зорбалије, а нарочито Сулејман-Пашу, који је неколико стотина Срба изсекао, и скинуо им главу са рамена, па на послетку да је и његову хтео, да није умакао из Београда. И тако разговарајући се из Болеча оду одма у Тополу, те испод средње куле изваде речени 12.000 дуката, па одатле заједно оду Јагодини на Бјелицу, гди је и у Ћуприју приспео био, везира Али-Паше Марашлије, Делибаша и Ћурчибаша са војском, и гди су већ бјеличке старешине позивате да се султану покоре и умире. Ту Милош у Бјелицу кад дође и не покаже се Турцима; него остави Вуицу да мир са Турцима уговара, и да 8 000 Турака у Београд пропусти. А он оде на Дрину и пређе у Босну Рушид-Паши по својој понуди на договор, но једва се из Турака жив измакне. И одатле дође опет на Белицу, гди је Вуица и други кнезови са Турцима по његовој настави, мир већ учинио, и посланике у Цариград на порту послао. Гди и Милош Уруменли-Валеси, Али-Паши Марашлији у Ћуприју оде, договор с' њиме учини; и Али-Пашу са свом његовом војском

*) Историја Милутиновића стр. 344 и 345.

**) Историја Милутиновића стр. 351 и 352.

у Београд пусти, и до Београда испрати и тако Срби падну опет под турску власт и господарство! А Милош остане уз везира Али-Пашу Марашлију као главнији кнез, и помоћу Марашлије добије над свима другим кнезовима и Србима првенство власти, да је у име Пашино свима Србима заповедао*), и чинио како је што хтео.

Кара-Ђорђе у Петрограду.

Наскоро затим дозна Кара Ђорђе да је кнез Милош учинио мир са Турцима у Ћуприји, и опет подчинио народ српски првобитном господству турском, и да је везир Али-Паша Марашлија већ и са свом његовом војском дошао у Београд. Па потом кад чује да је цар Александар са конгреса из Беча дошао у Петроград, узме уза се бившег попечитеља внутрени дела војводу Јована Ненадовића, па журно из Хотина оде у Петроград, по највећој цичи. Како Кара-Ђорђе у Петроград дође, учини подворење великом канцелару кнезу Чарториском, и попште да пред цара изићи може; где му се јави да одма други дан цару преставити се може. Кад Кара-Ђорђе пред цара Александра I. изађе; цар га са највећим благоволењем прими. Ког је ту Кара-Ђорђе молио: *„да буде милостив да избави народ српски из турскога ропства.“* Тако је српске и његове заслуге за Русију учињене, његово и Србије жртвовање, а у корист Русије, снажно са сузама из очију капајућим изговорио, очитао, и описао, — које је парало срце у доброг монарха! Но како су се обстојателства Европе бечким конгресом, после скоро окончаног рата са Наполеоном I., уз ког је цела Европа против Русије пошла била, изменула, и гди још грдне ране Русији, учињене због тешког рата, залечене било нису, није тад било могуће Монарху руском да испуни молбу Кара Ђорђеву, да поведе нови рат противу Турске, и да избави једноверну браћу своју Србе! Па му цар са болним срцем одговори: *„Да му за тад никакову утјешење дати не може.“* Него му каже, да иде у Хотин, и да тамо чека, па кад он види, да му може руку помоћи пружити, да се из-

*) Од тих заповести које је Милош, кнезовима и народу заповедао у име везира. Види у Мемоари Проте Ненадовића стр. 353 која је баш њему и издата 1. новембра 1815 године где одозго каже: „Съ произволеніем чес итога свјетлогъ и великога, везира Марашли Али Паше Урумелии Валееси и Белиграда Муафезій, и покровитеља српскаго народа.“ (Сад долази наредба а одоздо испод пете потпис). (м. п.) Милош Обреновић Верховни кнезъ и правителства народа сербскогъ, съ прочима. Милош је тад само Марашлиом као главним кнезом именован, а тек доцније султан га је у 1820 години за Баш-Кнеза бератом својим потврдио.

бави народ српски испод јарма турског, који он Србе на уму и срцу свагда има, да ће он Кара-Ђорђе први о том извештен бити.

Како дозна Милош чрез Петра Добрњца да је Кара-Ђорђе са Јаковом Ненадовићем у Петроград цару Александру отишао, одма у почетку 1816 год. кришом да нико од Срба ни знао није а и од Турака, до јединог везира Марашлије, пошље Мијаила Германа у Петроград, с’ тим налогом, да Мијаило удари преко Бесарабије и да узме уза се бив. војводу Петра Добрњца, који је још 1811 год. због његових иступа протерат из Србије, и који је мрзио на Кара-Ђорђа, као и на све веће војводе, па да ш њиме иде у Петроград, и да моле цара Александра, у име његово, и у име свију српски кнезова и народа српског, да би се цар састарао: *„Да бивши десет војвода народа српскога и Кара-Ђорђа, који се у Русији налазе, одлучи од свакп српских послова и да их не пушта да дођу у Србију!“* — Герман оде, и са Добрњцем баш тад дође у Петроград, кад је се и Кара-Ђорђе са Јаковом налазио. Како стигну у Петроград та два Милошева тајна изасланика, Петар одма стане налог и вољу Милошеву, а не народну, тако кивно и простачки вршити, да је јавно и пред сваким говорио: *Како је опуномоћен цара молити, да не пушта Кара-Ђорђа са они десет војвода, у Бесарабији налазећи се, у Србију.“* Кара-Ђорђе слушао је то са највећим болом срца, но знајући у каквој се онда народ српски ватри и опасности налазио, и знајући, да се интригама и два човека народ упропастити може, предпо-лаго је срећу свог милог народа својој срећи, слушајући то трпио је. Но кад за ту глупост и двор руски дозна, Петар Добрњац одма из Петрограда протеран буде.*)

*) Вук у његовој погрди — правителствујућем Совету на стр. 75 вели: „Кад српски посланик Михаило Герман пође из Србије у Петербург јави се у Бесарабији Добрњцу и договоре се да иду заједно у Русију! Петар је мислио (кога!) да се поред Германа умијеша у српске послове, а Герман је мислио да њега Петар одведе у Петербург о своме трошку! (зар му није дао Милош трошка!) а за даље је, по свој прилици, имао свакп особити своје мисли? (И даље Вук на стр. 76 каже:) Кад у Петербургу први пут изиђу пред Родофиникина, он грчки запита Германа откуд Петар с’њиме, а Герман му опет грчки одговори, да је сам пристао уз њега; онда Родофиникин каже Петру српски, да он са Србијом сад нема више никака посла, него одмах сутра да одлази из Петербурга у Бесарабију, које Петар и учини. — Примедба из целог овог види се да је Вук удаљавао се од истине да је искаже, зашто је Цинцарин Герман, као и Добрњац шиљет од Милоша у Петроград, замотавао је као да он није позвао Добрњца, него да је сам шњиме пошао, па после као да је хтео Герман да превари Добрњца, да га о његовом трошку у Петроград одведе, као да Герман није добио од Милоша за пут новаца, па после како је Родофиникин казао Добрњцу да одлази из Петрограда, и он да је отишао; а није хтео Вук да каже, да је Петар због горњих речи његових протеран. Но ако је Вук и замотавао да сакрије посланство Германово и Добрњчево у Петроград, опет га је и сам одкрио. — И потврдио горње казивање. К. Н. Н

Кад Добрњца из Петрограда руска власт протера, доцније Кара-Ђорђе под 15. Јуном 1816 исте год. из Петрограда пише Милошу, и неким првим старешинама у Србији, наводећи Добрњчеве речи, које је говорио у Петрограду, — па каже: „*Ако је Петар оно говорио по њиховој жељи, то не служи ни њима ни народу на част, којим је он десет година управљао; ако ли није говорио по њином кал'гу, то да пишу Господару Императору, да је Петар то сам, или по наговору непријатеља Србије чинио.*

Не обзирући се Кара-Ђорђе на те увреде и не чекајући одговора на писмо његово, да му из Србије за неблагодаран поступак Добрњчев одговоре, и по вр' тога изјасне се, — толико је свој род љубио, да је ипак кад је Герман 29. Јуна исте 1816 год. из Петрограда у Србију враћао се, по истом посло пуномоћије писмено на Милоша и српску канцеларију у Београду, да 4.000 дуката, које је у време несрећног паденија поверио онда новопостављеном Архијереју Мелентију Никшићу, да од њега изишту и на ползу народа обрате; а њега о томе да известе.*) Но док је се Герман у Србију повратио, Милош је већ владику Мелентија Никшића под 16. Јуном исте 1816 године због Штитарца Марка убио, па како ти четири хиљаде дуката тако и све до ситне паре што је се код њега нашло узео.**) А тако исто и Петра Николајевића Молера још о Ђурђев-дну у Априлу предао је везиру, те га је он удавио.

Да ли су ти Милошеви изасланици, што код двора руског противу Кара Ђорђа успети могли? То свак себи лако преставити може, да нису. Нису имали приступа ни код већи државника руски: а камо ли да су пред лице Императора Александра пуштени били. Сваки их је презирао. Чудили су се и дивили Руси, говорећи: „*Какви су то необразовани и безкарактерни Серби, кад они нису своме некористољубивом Вожду, признателни и благодарни за учињено његово толико пожртвовање, да их избави испод јарма много стољетног турског; па му не признају и пакосте! Па како да могу благодарни бити Господару Императору и Росији?*“ И тако презрени од Руса изасланици Милошеви ништа не сврше. Добрњац буде одма из Петрограда протеран. А Герман, који се као цинцарин умео боље чувати, и ништа не говорити зло о

*) Преодница свеопште Историје света Нсид. Стојановића стр. 128 и 129.

**) Књажевина Србија од Милићевића стр. 670 и о Молеру стр. 392.

Кара-Ђорђу, врати се и он у Србију; и све то каже Милошу, да није ништа смео прословити ни противу војвода а камо ли противу Кара-Ђорђа, што зло рећи.

Кара-Ђорђе како је се у Петрограду појавио; о ком и-двор руски одма извештен буде, канцерал руски, Кнез Чарториски, одма га прими код себе, и по жељи Кара-Ђорђевој и вољи царевој, заказата му буде аудијенција на други дан, да се цару као што је речено преставити може. Ког дана Кара-Ђорђе и изиђе пред цара Александра, који га са највећим благоволењем прими, где после подужег разговора, дивећи се цар његовом исполинском стасу, бистроти умној, и озбиљности Кара-Ђорђевој; а сама спољашност његова херојичества показивала је — Цар га благоволително тронут — одпусти Но на другој царем одређеној аудијенцији буде Кара Ђорђе и Царици престављен и на обед задржат. Где после тог Цар Александар нареди, те његов дворски сликар Кара-Ђорђа наслика, која се та слика и данас у галерији дворске сликарне у Петрограду налази.*)

Кара-Ђорђе је у Петрограду био особито неко појавлење. сваки је тражио прилику да га само видити може. А код државника и други многи личности за сво време бављења његовог у Петрограду позиват је био на обед, и вечерњу закуску — (Soare) Сваки је се радово, да Вожда Серба, Ђорђа-Черног, (тако су га звали) у свом дому за успомену види. А тако и саме даме Петроградске дивиле су се стаситости, лепом и озбиљном изгледу и уљудном понашању, горштачкот хероја српског Вожда!

При свом том добром примању једноверни Руса, Кара-Ђорђа није могло ништа развеселити! Он је имао једнако

---

*) О овој слики прича се: Кад је Кара-Ђорђе први пут на аудијенцији код цара руског био: Цар нареди да дворски сликар, Кара-Ђорђа наслика али да му не каже да то чини по царевој вољи, и заповести. Сликар оде у стан Кара-Ђорђев и понуди да га наслика? Но Кара-Ђорђе никако не дозволи му! Но кад Кара-Ђорђе буде код цара на ручку. Цар нареди те га сликар из друге собе за време ручка наслика, да Кара-Ђорђе ни приметио није! Коју слику после тог сликар боље дотера. Па кад трећи пут Кара-Ђорђе пред цара изађе. Причају, да му је цар исту смешећи се показао, и упитао га је! *„Да л познаје ову сличност?“* Кара-Ђорђе зачуђен одговори! *„Да! Познајем, ваше Царско Величанство!“* — И тако после тог да је дозволио те је сликар исту допунио, која се и данас чува у галерији царског двора. — Са ове слике као с' оригинала први је снимак донео у Србију покојни Г. Глиша Возаровић, који је чрез г. Максима Јакшића у Петрограду дао преслика и; и то је ова права Кара-Ђорђева слика коју данас и литографисану имамо; и од које сам ја снимак у овој књиги приложио. Кад је први премалат снимак, и Г. Возаревић у Београду такови добио. прође улицом испод Варош-Капије где је Возаревић седио један стар сељак из доба Кара-Ђорђевог. Возаровић га зовне к' себи, покаже му слику Кара-Ђорђеву и упита? Да л он познаје које то: „Сељак бризне плакати, стане љубити исту слику и кроз плач говорити, Бог с' тобом! Како не би познао Господара Ђорђа! Бог да му душу прости! А проклет онај, који нам га уби!“ —

на уму отечество своје, и народ свој! Предпостављо је своје браће Срба просте колебице велељепним палатама петроградским; и суву корицу леба српског волио је него у сјајним салонима давате му у част луксузне обеде! Није њему ни до чега тога било! Он је непрестано чезнуо за својим отечеством драгом му Србијом, за својом браћом Србима; као дете за изгубљеном Мајком! Горка је туга на срцу његовом лежала! — Што је морао отачаство своје, своју земљу и браћу оставити! — Стајале су му пред очима и дању и ноћу нерећне последице свога народа! Бога је молио, Цара преклињо, око великаша настојавао, да му нађу и даду способа, како би се народу српском помоћи могло; и како би се и он у Србију повратити могао да ране Срба и своје залечи; њихове враге расточи, и да се уцвељеном народу српском као спасавајући анђео опет појави. Залуд су били изговори Двора Руског и Царевог, да томе сад није време, да су Русији од Француских ратова још пресне ране; да она, кад би на Порту устала, ако би то и корисно било православљу, целу европску политику вређало би. — Но сви ти разлози били су за њега узалудни! Он остане при свом мишљу! — И кад види и увери се Кара-Ђорђе, да се тад слабо у руску помоћ надати може остави Петроград и врати се натраг жалостан у Хотин.

Но пре него што ће Кара-Ђорђе из Петрограда отићи, још раније за време бављења његовог у престоници руској, под 4. мајом 1816 године, предао је Цару Александру I. извешће о целом раду Срба у Србији од 1812 год. до пропасти Срба, па и до преселења његовог из Аустрије у Русију 1814 године. Које известије овде, за објасненије и допуну напред описати његови и српски дела, у целости излажемо.

Кара-Ђорђево известије*)

О Србији и последњим догађајима српског (новијег доба као и о првима за тим следујућима.

По заключенију мирнаго трактата Росие с Портоју у Букуресту 1812, при којом одстране наше нитко био није, узнавши ми да росијске војске из предјелов наших изступају, и нас овако критическом положенију оставлају, дошли смо сви у крајне очајаније. У овом недоумјенију и

*) Ово извешће сочинио је у Петрограду Лаза Теодоровић доцнији бивши советник у Србији. Види Гласник IV. стр. 152.

неизвестију находећи се на велику радост дође Јего Сијателство Г. Генерал-Лајтнант Граф Ивелич ка нама у Тополу 28. Јулиа с наставленијем, објавити нам статију мирнаго Букурестскаго трактата, касајушпусја и до српскаго народа. Советовао је да се на њу согласимо показујући што је Росију побудило мир с Портоју закључити и војске своје из пределов наших извести. Уверио нас да се с овјим ни мало благонаклоност нашего Покровитеља неумаљава, како к мени вожду, тако и народу. Да ће Турци трактат овај исполнити и нас у миру оставити. Уверијо нас је Господин Граф у име Государја, да како се непријател из Росие очисти, перву помошт Сербом дати и објештанија своју во исполненије привести буде Государ. Ово су за нас превесели гласи били, и особито смо соболезновали, что ми незакључивше с Портоју мирнаго трактата против нарушајуштаго спокојствије нашего великаго Покровитеља са војскама нашими поћи не можемо. Совјетовао јеште Господин Граф да депутацију у Цариград отправимо за поговорити с Диваном о будуштем стању Сербие, о погодби за дан, (данак) и проча народу нуждна, која сва увјеравао је Господин Граф да Турци по трактату учинити морају.. Овим Совјетом Господина Графа Ивелича у имје нашего великаго Покровитеља увјерени у присуствију Јего депутацију у Цариград оправимо. 3. Агуста за поговорити с Диваном, и узнати вољу Султану и намјереније с нама, заповједимо по Совјету Господина Графа депутатима нашим мир скоро незаклучавати, но разговоре и време продолжавати, докле би се обстоајтелства Росије поправила. Отправлени депутати били су кнез Милић Ражански, Јован Протић и Стефан Јевгић Секрета. Потом свим Старешинама собрати се у монастир Врањешницу заповедим ,и овди височајшу вољу нашего всемилостивјаишаго Покровитела са Господином Графом, који је овди до овога дана по просби нашој остао био, обнародујемо торжествено 15, Августа под гермљавом топова. Коју статију ја, сви Старешине, војска и прочи народ са особитом радостију и восклицанијем примимо и Јему у име великаго нашего Государја на свјатим моштем первовјенчанога нашего Краља Стефана присјагу положимо бити верним нашему Покровитељу до последнија капле крови. И тако Господин Граф Ивелич бивши очевиднји свидетјел наше к престолу росијскому особене привержености отправи се у главну квартиру Адмирала Чичакова взјавши с' собоју и депеше наше, на име Господина Адмирала.

Депутати наши у Цариграду представили су Порти од стране Народа покорност, по том молили, да им се јави, каковој милости има се народ од својего Султана надати. Очекивајући на ово своје прошеније одговора провели су 6. недеља овди, потом одправлени к Великоме Везиру Рушид-Ахмет-Паши у Адрианпоол, с њим о миру разговоре водити, и дошли су к њему у самоје оно време, кад је везир некојега Драгомана и Реиз Ефендију, који су од стране Порте с Росијом мир у Букурешту заључили, посекао био, и тела их јеште пред шатором везировим лежала су без глава. Везир депутате наше весма сердито прими, упитавши их, што су дошли, и на што су послати од стране народа. Ови (депутати) јаве, да су дошли, поклонити се од стране народа, показати покорност народа ка Султану и просити известити их, каквој милости има народ од својего Султана надати се, Велики Везир сердито им на ово одговори: Порта захтева од народа, да буде његова раја (робови) као што је и била, да дате градове, и шанцеве да покварите, топове све Турком да предате и оружије, сав прошастији десетогодишњи на народу заостављиј данак да издате по ономе како сте прекад сте раја били, давали. Да се Турци населе по Србији у вароши, како су и пре били. При том упита Везир: хоћете ли се на то согласити, и говори, ако знате да ће се народ на ово све согласити, и ви на то полномошчије имате на овај начин са мном мир везати можете, иначе не. Депутати одговоре му ово: народ нас је за сада само отправио узнати вољу Султана и шта ће он од нас захтевати. Ову Султанову вољу ми смо дужни народу објавити, и по том ако се народ согласи, мир закључити. Но то нам је познато, да народ неће се согласити дати ситно оружије, знајући, да им онда и живот у опасности остаје, а за проче све може бити народ ће се и согласити с уговором. Везир одговори на ово сердито, идите ви и јавите вашему вожду и Сербима свима, да је наша воља и захтевање ово, које сам вама мало пре јавио. Зато договорите се и пошљите депутате у Ниш, да се може мир окончати, и ми ћемо на то од наше стране отправити Софијскаго Назир - Мустаф - Решит - Челеби - Ефендију и у Уруменли Валиса нишког Али-Пашу. Ако ли се Серби на то не согласе ја сам у ово десет година дана потрошијо царски 12 милиона гроша војујући на Сербе, кром Босанског и Албанског Везира и многу војску изгубијо, јоште ћу толико троје потрошити а оставити нећу докле

Сербе не покорим, да буду рајом како су пре ови 10 година били. Со тим депутате наше отпрати давши им писмо на Челеби-Ефендију и Нишкога Али-Пашу у Ниш. Ова двоица примивши писмо од Великог Везира чрез наши депутата, пишу нам по истим депутатима, да се ми договоримо и непремено друге депутате у Ниш пошљемо. Ови перви депутати наши повратили су се и к нам у Сербију дошли с начала Декемврија и о свем овом Великог Везира зактевању известили нас. Ми узнавши ове страшно захтевање Порте и Великога Везира от нас, отправимо 25. Декемвр. Господина и Кавалера Архимандрита Филиповића с депешами к нашему Покровитељу, за известитити што, Порта од нас захтева и како трактат нарушава искати от Њега у овом критическоме положенију нашем наставленије, а по том соберемо све старешине и народ у Крагујевац, 1. Јануара 1813. и објавимо свим оно захтевање Порте от нас, на које нитко не може соглаeити се и тако закључимо и друге депутате у Ниш послати: имено Живка кнеза пожаревачкога, Јевту Савића кнеза лозничкога, Илију кнеза парачинског и Гаврила секретара с наставленијем, објавити Турком, на што се народ соглашава, представљајући им ове пункте:

1., Границе наше да остану, докле страже Сербске стоје и у ово парче земле нитко да нам се не меша,

2., Велики Султан и светли Девлет да признаду Карађорђа за Верховнаго Сербскаго Вожда, и да га потверде својим царским писмом и печатом Сербским Бегом.

3., Велики султан такóжде да призна правителствујушчи Сербски Совет и Земски Суд, којих светли Девлет својим ферманом да потверди, Вожд и судови народом да управљају и по вољи царској да се владају.

4., Ми пак обећавамо се светломе Девлету верни и истинити подани бити.

5., Једног царског човека пашу или везира примаћемо међу нас у Београд са толико Турака колико уговоримо, и колико за потребно нађемо, за знак нашег к цару верног поданства и да је ово земља царска.

6., Обећавамо се светломе Девлету от ово парче земље данак отсеком давати за све а приходи у земљи да буду народни, и обећавамо се овај данак, колико погодимо, тако подпуно издавати (или самому Девлету или коме Девлет издавати заповеди) да нигда пара не фали.

7., Обећавамо се у време војне давати светломе Девлету и војену помоћ против свакога, кои буде војевати

против светлога Девлета и онолику помоћ, колико уговоримо, и цару нашему верни у војини бити.

8., Царске градове обећавамо се обдержавати и како своје очи, и најбоље царско добро чувати; које ако не би могли сами против какови царски непријатеља бранити, то ћемо искати от светлога Девлета помоћ, за моћи их сачувати. Трошак војске и поправка градова по уговору да буде царски или наша.

9., Турци стари, кои су међу нама у Сербији по варошима живили, а особито изићи принуждени, који су се с нама завадили и повод овај революцији дали, да се между нас не насељавају, но с пашом или везиром онолико јабански Турака да дође, колико уговоримо а не стари.

10., Данак отсеком да дајемо онолико, колико Турски Девлет заиште и колико уговоримо. Овај данак да купе наши кнезови по народу а не Турци.

11., Сербски Верховни Вожд, правителствујући Совет и Суд Земски да суде Сербима, а онај царски везир, да заповеда и суди Турцима, који у гарнизонима буду.

12., Терговина свака да иде, и штогод от ове пропадне, чије било, докле сербске страже стоје, сербско правитељство да плати.

12., Са овим наставленијем и пунктови отишли су наши други прежде именовати депутати у Ниш при концу Јануара 1813 года, кои тамо приспевши представили су Челеби-Ефендији и Али паши на питање њихово: на што се народ соглашава по горе п менутим пунктовима. Ове назначене пункте узели су турски депутати, и обећали их цару поднети, и на оне одговор нашим депутатима дати. буде ли цар от оних што примити или не.

Но кад су наши депутати турским све ове пункте представили, заючели су им турски говорити ово: „Кад ви захтевате да вам се никто у вашу земљу не меша, градови, шанци, топови и оружије у вашим рукама да буде и да буде ваш Вожд управитељ Сербима. то се зове у царству краљевство, а то није нигди било; но кад ви тако захтевате, нека се ваш Карађорђе потурчи и сва Сербија, и нека буде цару у помоћ како и Босна: тако може бити везир над тим пашалуком. А што је Босни што се изтурчила? Неће ли тако, то захтевамо:

1., Цар опрашта народу све прошле погрешке и захтева.

2., Да буде раја, како што је пре била.

3., Сви нови по Сербији направљени шанци да се уравне.

4., Сви топови у градове да се поставе на своја места гди су и били.

5., Ситно оружије сва Сербија да преда Турцима, при том хатове и рахтове Турцима да даде.

6., Турци да се опет населе они исти, кои су и били по Сербији, у градове и паланке, и колико к тому ми хоћемо војске поставити у оне.

7., Села и што је год турско било: доми, њиве, баште, виногради, воденице и пр. опет да буде њиово, како што је и било. И ако би от овог што било изгорело или покварено да мора се поправити.

8., Серби да буду раја турска како што су и били, а владеније да буде све турско како и пре што је било у Сербији, а кои неће раја бити, из Сербије да изиђе, и куде хоће да иде.

За данак за прошасти 10 година нису хотели ни отговорити хоће ли народу опростити или не.

По закљученију ови пунктова, упитали су турски депутати имаду ли они полномоштије, да могу на овај начин мир закључити. Из ови разговора и предложених от турски депутата пунктова видећи депутати наши да се народ на предложене согласити неможе, отговорили су, да они такова полномоштија неимају. На које Турци отговорили су, кад ви такова полномоштија неимате, идите к вашему Вожду и народу, договорите се тамо и нама или пишите или депутацију пошљите, хоће ли се народ на ово наше захтевање согласити. Тако их Турци из Ниша отпусте и дођу са начала месеца ферфара 1813. Ови депутати наши до[ш]ли су писмо от турски депутата на име моје и народа, у коjему јављају, да они са овим нашим депутатима ништа нису могли о миру окончати, и да се он (уполномоштени Челеби-Ефендија) премешта у Софију, и препоручује нам у писму, да друге депутате пошљемо са наставленијем и полномоштијем, са коим ће он (Челеби-Ефендија) моћи мир закључити, јер ако не согласимо се (говори) по њиовом захтевању јеште овом депутацијом, мора ће се војне открити.

Узнавши ми и от други наши депутата ужасноје захтевање турско, а при том видећи, ако би ми на ово њиово захтевање престали, да морамо сви жертва бити, совјетовали смо се измежду себе, да и у будушче са Турцима мирне преговоре имамо, а измежду тога са последњим нашим силама приуготовљавати се и дати на знање свим старјешинама и воинству, ако Турци нападну, да се бране. Но измежду тога на писменоје захтевање Челеби-

Ефендије от Априла, отправилисмо и трећу уполномоштену депутацију у почетку Маја у Софију ка њему (Челеби-Ефендији) именно: кнеза Живка пожаревачкога, Јевту кнеза лозничкога и Гаврила Секретара с наставленијем, узнати: је ли цар што на наша прошенија из Ниша послата отговорио и просити најпосле ова два пункта.

1., Да се народу најпосле ситно оружје неотбере.

2., Да се стари измежду нас изићи принуждени Турци, кои су ову революцију проузроковали, опет међу нас ненасељавају у градове и Паланке.

А за данак, гарнисоне и прочаја, што Турци ишту, имали су наши депутати настављеније, по прилици согласити се, само код два горња пункта по желанију нашему Турци дозволе. С тим отправившисја депутати наши у Софију к уполномошченом Челеби-Ефендија упитали су најпре: је ли цар што на прошенија наша из Ниша отговори, и је ли кои от поднесених пунктова одобрио. На које отговори Челеби-Ефендија, да цар ништа није отговорио, но ми можемо онако закључити мир, како смо вам казали у Нишу, ако ви на оно имате от стране народа полномошчије. Наши депутати идући из Србије у Софију, и видећи у путу многе војене потребе и војске идуће на границу Сербску и чујући от Челеби-Ефендије, да он захтева све оно, што и пре и да никакова отговора от Султана на наше из Ниша у Јануару послато прошеније неима, предаду Челеби-Ефендији прошеније писмено овако:

Ми видећи, да Султан на наша зимушња прошенија из Ниша ништа неотговара, хоће ли от оних пунктова што примити или не, и видећи да он истинито велику војску против нас аки какове јаке краљевине диже, и народ уничтожити намерава, најпосле ова два пункта от цара просимо.

1. Не отабрати ситно оружије от народа, које никако бити не може, или *не* без великога крвопролитија.

2. Не населити старе и измежду нас изагнате Турке, кои су и повод овој революцији дали

А *на* друго све, што цар от нас захтева, обешчавамо се, да ће наш народ согласити се, и за све ћемо моћи закључити; јербо народ десетолетним војевањем из нужде бранећи свој живот, жели и проси от цара мира и покоја. На које полномошчниј Челеби-Ефендија отговори овако; „Кад сте ви хотјели мира и покоја имати, и све по вашем захтевању да буде, зашто нисте нас послушали,

кад смо ми вас сами понуђавали 1810 года, кад је Граф Каменскиј на нас силно напао, да се ви от Руса одвоите и са нама мир учините. Ми би онда све, што би ви захтевали, одобрили и подписали; но ви сте онда на наша писма одговарали, да ви са нама мира сами чинити нећете, и да има, кто се за вас стара, и како два цара учине, да ћете онако престати И ево вашега писма (показујући опоје у подлинику депутатом нашим) Два су цара сада начинили, да се Сербија овако преда а не иначе, зашто сад не престанете? Наши депутати с овим убјеждени и чујући ово, замоле, да им се само на ово прошеније и предложена два пункта, отговори, и последња воља Султана објави, на које царскоје захтевање да и ми или писмено или из уста паки отговоримо. Но Челеби-Ефендија стајао је на первому својему предложенију и приглашавао наше депутате. да се на она согласе и подпишу. Кои када немогши то учинити обешча се Челеби-Ефендија на њиова прошенија отговорити и последњу вољу султана објавити. Но ни султан ни уполномошчени Челеби-Ефендија не отговоре, и депутате наше без отговора и сваке надежде отпусте. Док су депутати наши на границу дошли, и турске је војске авангарда до 60.000 силна под предводитељством Уруменли Валиса Крсли-Али-паше на границу нашу от Ниша к Делиграду приспјела. Депутати наши дошли су к мени у Тополу при концу Маја, објавили Турска намеренија, и да захтевају Турци народ обезоружати и под оно иго и јарам довести, под коим је прежде ове революције стењао; и да су већ турске војске на границу дошле.

Узнавши ово намереније турско од депутата наши, заповедимо свим старешинама и воинству бити сасвим приправним к походу. У исто време примим писмо от реченога турске авангарде предводитеља на име моје и Совета оваково:

Сербскиј Верховниј Вожде

Георгије Петрович!

„Дајем вама на знање, како сам ја дошао с војском „на границу послат от Султана и Великог Везира, да питам вас, хоћете ли бити раја (робови), и предстати на „оно, како су два цара учинила. Будући да је наш Цар „и Росиски Краљ учинили мир за вас, да се ви морате „покорити, оружије положити, топове и градове дати, и „шанце покварити и бит' раја, како што сте и били Ако „ли на то не престанете, ми смо дошли силом вас на то

„натерати да будете раја. Два су цара тако учинила а ви „на царске договоре нисте хотели престати, но лажете цара „и његове депутате с вашим депутатима ето већ година „и више. Требало је да вас наш цар нечека ни пола годи- „не, а сад или тако покорите се или ето нас на вас с вој- „ском да знате, да нас чекате и да нерекнете, ударили смо „преваром. Остајем у Нишу 1813 године месеца Маја.

Уруменли Валиса

Крсли Али-Паша.

У ово исто време и на овај начин писмо добијемо и от Босанског Везира Али-Паше, кои је от стране Босне, већ на границу нашу реку Дрину дошао био, собравши сву Босанску, Херцеговачку и Албанску на 130.000 силну војску у један пункт. А и от Видина била је војска 60.000 силна по суху и Дунаву под предводитељством Капетане Али-Паше на наше границе приспјела. Ови сви уједно време објавили су, да на нас с војском наступају.

Наше војске у внутрености, које су стајале готове, кром гарнисона у пограничним шанцима, и сва проча приуготовленија била су готова, и војска наша числила се кром гарнисона 41.500 људи, коју раздјеливши на три части заповедили смо на границе против Турске такожде у 3 пункта поставлене војске спешити.

1., Тако под командом Г. Главнаго Началника Војводе Вељка от Видина числило се 7.000.

2., Под командом Господара Младена от Ниша около Делиграда 18.000.

3., Под предводитељством Господара Кнеза Сима от Босне 16 500.

У гарнисонима у 32 града и шанца окружајушчим Сербију са свију страна числило се 12 000.

Расположивши све овако војске и сам сам био пошо к Делиграду, где ће најсилнија војска Турска от Ниша бити, за учинити овди с Турцима решителну баталију. Но нешчастна и жестока болезн врућишчина у нас названа прикључивша се мени у путу, обуставила је мене от мојего пожелајемаго намеренија и у Јагодини 15 дана заостати принудила, ожидавајући да би се здравије моје поправило Но ова нешчастна за мене и прељубезноје моје Отечество болезн моја умножаваше се от дана на дан, и до самога конца мене приводјаше. Овди получим ја писмо от Началника војске против Босне Г. Симе да је на онај крај верло тешко и множество Турака. И тако ја и последњу

част војске, са којом сам мислио сам поћи 1.500 људи и све моје телохранитеље са моим первим Секретаром Јаникном отправим у помошч на Дрину а ја *отчајавајући* заповедим отнести ме на коли *боловати у Тополи* дожидавајући сваки час последњаго конца. Која болезн моја от *15 Јунија* до 3. Августа продолжавала се. Војска наша между тим на сва ова три пункта, која једној другој у помошч доћи није могла, бориле су се са особитом храбростију.

Перво сражениje догодило се на Дрини 15. Јунија около Лешнице. Везир босанскиј пошље једну отабрану част војске своје за прокушати у каквој су сили и приправности Сербске војске. Гн Лука Лазаревич предводитељ авангарде дочека ик около речице Лешнице храбро, и у логор ка везиру поврати. По том везир Босанскиј са свом силом преправи се преко Дрине *на Новом Селу* у нашу страну и начне дејствовати силније.

У исто време напала је војска Турска от Видина на Неготин, где их је храбро Главниј Началник оног краја Г. Војвода (Г) ајдук Вељко храбро дочекиво и ш њима борио се и често их от Неготина отбио у њиов лагер, кои потом усиливши се обкружили су крепост Неготина.

На војску турску от Ниша под предводитељством Крсли Али-Паше на Делиград приспевшу војска наша под командом Главнога Началника Гна Младена *перву ношч на ону удари,* много Турака побије, где и предводитељ *Турски Али-Паша погине.* Но будући да су се Турци пре укрепили били, остали су у своим шанци. Разумевши Велики Везир да је Крсли Али-Паша у боју погинуо поспеши сам са свом војском својом, у числу 100.000 ка Делиграду оној војски у помошч, то укрепи се и начне даље дејствовати. И тако Турци са сва три пункта начину силно дејствовати против наши војска. *Народ* у оваково својој и Отечества опасности *мене между* собом невидећи, и ни на једном крају нечујући, говорили су: *да је Господар наш' жив он би между нама како и свагда пре био;* начне народ *унивати* и храброст своју *губити,* држећи ме за мертва. Ово њиово мишлење *подкрепио је Митрополит Леонтије,* кои је својим пријатељима писао, да сам ја умро, и да свакп бежи куда зна, јербо другог спасенија нема. А ко неби својему архипастиру веровао? Оваково гласе и грмљаву топова на све стране чујући ја, и разумевајући из рапорта главни Началника над војскамн, да је великоје на све стране претесненије, чујем да је и Глав-

ниј Началник наш над војсками от Видина Г. Вељко от топа погинуо, и Неготин остаје обкружен, тога времена извешчени рапортом како је Везир Босанскиј силно нападеније на наше војске учинио, силно кровопролитије било, и да су наши принуждени били два сата назад уступити оставивши у Лешњици шанцу 400 војника между Турцима на Божију промисл, кои после *10 дана* принуждени буду не имајући ни са једне стране помошчи отдатисја Турком *у плен*. Турци по том силно нападну на шанац Лозницу близу Дрине. Војске наше немогући и овде помошч дати, буде принужден гарнисон ону ношчију оставити, и тако ова сва војска буде принуждена уступити *4 сата* от своје позиције *Дрине* на *Симино Брдо* близу реке Јадра.

Оваке гласе слушајући, будући да се и болест моја мало умалила принужден будем *7-га Августа* с последњим човеком из двора мојего пођи к оној војски на Дрину и колико сам мого војене потребе са собом понети, куда 14-га Августа приспем от војске с великом радостију дочекан Овди 15. Августа нападне неко отделије војске Турске на нас; војска наша видећи мене между собом, Турке храбро дочекамо, побијемо и принудимо их повратити се у свој первиј лагер. Опасност Сербије и последње очајаније видећи, да ће сва *Сербија жертва бити, писао сам* и за све силно турско нападаније објавио мојему Великому *Покровитељу* Александру у главниј квартир Теплиц у Во(г)емији чрез нарочитога посланика Г. т. советника *Лазара Павковића*, на које смо и отговор у Цесарији добили од *16-г Септемвра*. Овди добијем писмо от Началника војске наше од Делиграда Г. Младена, да је *Неготин* пао, да је сва позиција реком Тимоком и Гургусовац шанац остављен и да је он главну једну баталију изгубио, гди је један шанац *са 2.500 људи* страдо на Делиграду, и да су три храбре војводе *Новак* Драгачевскиј, *Георгије* Ражањскиј и *Димитрије* Парезан и бинбаша храбриј *Јован* Курцула погинули, и да су трећи дан по тако силном сражениjу Турци Делиград претеснили, и да велика турска сила покрај Делиграда к Морави отлази. Ово разумевши положивши позицију от Дрине гором Цером и шумом Китогом од шанца Равња на Сави реки на великому друму к Шабцу от Босне. *Трећи дан* по мојему пришествију овамо оставивши тверду позицију овди поспешим *на Мораву* за задержати позицију Моравом како што сам 1809 года. Разполагајући ја овди позицију Моравом *20. Августа* добијем известије да је и крепост *Кладово*, која је Дунаво

бранила, Турком у руке пала, и да су Турци на Пореч (у острову Дунава) сухом и водом дошли, куда помошч послати способа било није, будући да су турске војске от Ниша на Мораву и Дунав дошле биле. По овој позицији находећи се, добијем известије, да је Везир Босанскиј силно напао на шанац Равње и *15 дана* дневно нощчно бијући га и премда су све силе наше онога краја овди за обрану употребљене биле, узео га је, где је 2.000 храбри и отабрани наши војника са своје 3 војводе, *Јоксимом Карамарковићем* Ужичким, *Петронием* Шишом Старовлашким, и *Зеком Прекодринским* с *неколико* јоште главни *Капетана* погинуло, а проча војска Китогу и Шабцу уступила, и да Турци намеравају овим путем к Шабцу проћи. Овај удар разумевши поспешим паки к Шабцу за утвердити позицију около Шабца. Како су Турци от Делиграда к Морави прошли и шанац Равње пао, бегао је народ многочислено са свих страна у Немачку, кои није возможно било зауставити, и са коим се наша војска приметно умалила (будући да су и Немци многе војнике наше ласкали и у своју службу примамљивали, и по *том 4 баталиона Сербски* војника ово доброволно, а ово и на силу набрали). По отшествију мојему с Мораве ка Шапцу разумјем у путу да је и Пореч остров пао и да је до пола оног гарнисона са своим Капетаном *Хаджи Николом* жертвом био, и да су иови Турци предводими *Режепом* водом и сухим дошли *на Мораву, и соједињили се са великим Везиром* и да је на Морави весма опасно. Видећи већ крајну нужду и опасност и недоумевајући што у овако критическом положенију чинити, утвердивши около Шапца позицију поспешим с моим первим секретаром Јаникиом курирски у Београд, за посоветовати се са кол. совјетником Импер. Рос. агентом Недобом, каково би средство могло се сада употребити за спасти народ и не дати на жертву, и да би могли у каковиј преговор с везиромући, кои Г. Недоба видећи нашу опасност и чујући наша мненија совјетује, да ако се не можемо више держати да пробамо и да пишемо великому везиру, да војске обустави, да шанце ненападају, и у внутреност да неступају, и да иштемо *термина једно 6 недеља*, да могу они из земље изићи, кои усудити се не смеју у поданству Турскому остати и у том мислио сам време продолжити. По совјету Господина Недобе писасмо овако:

„*Великому Везиру, царскому*

„Векилу Мурсајибији Светлога Девлета.

„Ми чујемо, да сте ви са свом силом на Дунав по „реки Морави дошли; сав је народ по тој страни Мораве „погубљен, села су и вароши попаљена, жене и деца у „плен одведени; намјерени сте видим и сву Сербију „уничтожити: које надам се нећете моћи ласно и без „много крвопролића совершити, а ако совершите, биће „вам грешно пред Богом, а цару никакове фајде от пу-„сте земље. Зато ако хоћете цару фајду и себи севап-„(богоугодно дјело) учинити, дајте нам времена, да се о „миру почнемо разговарати. Народ да остане цел и под „вашим поданством, и тако цару велика фајда а вама ве-„лики севап; и боље је, да примите народ како једну цвје-„тушчу башчу него сасвим изгубљен и никому фајда да „не буде. Ако се на то огласите, о миру да говоримо, „пишите и Босанском везиру и дајте на знање свим вој-скама окружајушчим Сербију, да престану дејствоват' про-„тив нас за једно 6 недеља, да имамо времена договорити „се и послати вам депутацију, и кои остати несме, за ово „време из Сербије да изиђе и куда хоће да иде.“

Отправивши ово писмо великому везиру на Дунав-које кад је примио и прочито, много је мислио, хоће ли, согласити се на ово наше прошеније. Призове своје поглаваре, совјетовао се о том са њима, и они говорили му: „ово је дјело већ близу концу приведено а ми смо доста крови до сад пролили, ако сад опет остане за 6 недеља, то ће и зима доћи. То Серби само нас лажу, како што су и за ово 10 година лагали за продолжити време.“ На то велики везир ништа нама неотговори, и заповеди војскама, да довершују како је почето.

Ове све везирове речи јавио је нама свјашченик *Николај*, кои је при везиру писма сербска прочитаво и на она отписиво, да везир на мир не престаје, и војске своје дејствије продолжавају. Потом ја отправим мојего Секретара Јаникију у војску к Шапцу, а сам останем у Београду спремајући војене потребе и сам поћи на Мораву намеравајући.

У исто време мојего у Београду пребиванија добио је Господин Митрополит Леонтије писмо от Началника војске наше на Морави Г. Младена, да он, Господин Леонтије дође к њему на Мораву и посвјетовавши се тамо с њим могао отправити се у Немецку страну у Ковин на

разговор Режепу, аки старом јего познанику, да би посредством и ходатајством овога код везира разговор о миру повести могли. Које писмо Господин Леонтије покаже ми, при том извјести ме, да он тамо сам поћи сумња се. Ја и тако спремам тамо поћи понудим га са мном да пође, кои согласи се и тако у друштву дођемо на устје, где Морава у Дунав пада. На којем мјесту шанац и војску имао је Г. Вуле Илић спрам турске војске на другом брегу Дунава лежеће. Видећи ја овди велику опасност и жертве свакиј минут от наше браће из Турски топова и кумбара, охрабрим их колико је могуће било, и заповедим, да се овди крепко держе, и обнадеждим, да ћу јешче *послати помошчи* и топове из Београда за утвердити се боље Дунавом и сувим. Отправим се позицијом уз рјеку Мораву до *Господина Младена*, с коим советујући се: је ли потребно више пошиљати ка Режепу о миру говорити, кад нам везир није хотео на писмо наше и прошеније отговорити нађемо да није више полезно, и тако закључимо держати се овако, докле можемо, а ја отправим се с Митрополитом у *Београд*. Идући путем и видећи многиј народ бежећи у Немачку повраћао сам их натраг, но ништа успјети нисам могао. Прибив у Београду *20 Септемвра* нађем мојего Секретара Јаникија послата от свију Началника из Шапца к мени и Совјету са писмом свију старјешина онога краја јавити мени све нужде онога краја, и последњиј совјет и војене потребе колико више *можно искати*, у којем истом разговору, и жалостна извјестија с Мораве дођу, да су Турци перву *ношч* по мојем са Мораве отшествију провалили и на нашу страну преправили се, да је војска наша принуждена била оставити и ову позицију и видећи варвара у серцу наше земље, кои по обичају својему хара, жене и дјецу у пљен отводи, разасула се и свакиј своју децу тражити и спасати отишао. Овај ужасниј глас разумјети и неимајући више војске поћи против непријатеља, нити регулате или какове нибуд за затворити се у градове, будући да је већ и последњиј човек из све земље на позиције изишо био. Видећи последњу пропаст ово немило извјестије објавим војскама нашим *около Шапца*, при том обнадежден од *Росијскаго агента*, да се чрез Австрију у Росију спасти могу, преправим *21. Септемврија* у Австрију, такожде народа и старешина мала част спасла се у Австрију, нека част преправљајући се на Сави и Дунаву у Австрију пала Турком у пљен и под меч, а њека утонула от страха тур-

скога у воду, а нека част остала по шумама и пешчерама и потом подала се Турком у поданство.

Но јево бједе и жалости от мене, при оволикој жалости мојој, и пропасти у Австрији.

По прибитију мојему у карантин Земунскиј са семејством моим и первим Секретаром Јаникиом у содружеству Г. Агента Недобе, первиј јешче, другиј и трећиј дан позивао је мене и мојего Секретара Јаникију пограничниј Австријскиј Генерал Червенка к себи у дом, испитати, кога смо ми цара људи, и гди живити намеравамо. На које отговоримо, да је познато свакому, чији смо ми људи, и чија је рука до данас на нама била, и да же имо за неко време около Фрушке Горе преживити. На вопрос повторитељниј тогоже Червенке Генерала: чији смо сада, и писмено да отговоримо; гди мислимо остати живити, Цесарији или Росији, отговоримо у Росији. Заповеди речениј Генерал мене от фамилије и мојего Секретара Јаникије, оставивши их у карентињу, под стражом провожајем директором контумаца Земунским отаслати у монастир Фенек 20. верстиј от Земуна, а Секретара под стражом поврате у Земун. По истеченију чрезвичајном 30. дана времене карентиља у отсуствију мојему заповједи отпоменутиј Генерал Червенка семејство моје под *стражу узети и све до голе душе ограбити* даже и вешчи от Государја мени подарене, *решкрипте* на подарене ордене, и јешче нека важна из Росије писма, говорећи истиј Полиц-Мајстер Земунскиј, кои је био послат от Червенке моје семејство ограбити: „Подај Госпо сада срамотно, то вам је учинила ваша Росија; а да сте се држали нашег двора, неби сад тако срамотно давала.“ И свуда до гола тела око жене и дјеце моје тражио је, са(ш') њи скидо и отнео, што је нашао, како у новцима тако у одјејанију и прочим вешчма. Находећи се ја овде дође мој посланик Г. Лазар Павковић из главне росиске квартире Теплице у Бо(г)емији с депешами на мене от 16 Септемвр. како гласи копија под *А*. На које сам ја хотео отговорити, но на повторителне молбе моје Г. Червенка недозволи мојему Секретару из Земуна к мени доћи, кои Секретар и сам видећи наше бедноје сада положеније и да нам се већ састајати недаду, напише мени једно писмо овога содержанија, и преда га једноме калугеру из Фенека, да ми донесе:

„Превосходителниј Господин

Георгије!

мне високопочитајемиј.

„Ја сам по заповести Вашој хотео к Вам доћи, но „Генерал Червенка недопушча ми више с Вама састати се „називајући ме руским духом. Измежду тога разумео сам, „да је он с директором намјеран сутра тамо доћи, и Вас „опет понуђавати, да писмено дате, гди сте намерени „остати, или у Австријском или Росијском царству, на „које мораћете што год отговорити. Но ни под кои на„чин да Вас не преваре, да се подпишете остати у њио„вом царству, они Вас не могу силом принудити; но из„волите им казати, да сте Ви росијскиј човек и да ћете у „Росију ићи, будући да је дошло писмо от Государа Гн. „Недоби, да ће нас у Росију избавити каковим било на„чином и то ће бити старање њиово. А разумели сте до„ста и у писму оному, које је Вам Гн. Павковић чито. Ра„зумевам, да се тамо около Фенека наоди много старе„шина и народа; објавите им ово, да се ни један непод„пише Генералу Червенки, но да сви кажу, да ће у Ро„сију ићи. А и Ви Господине мој опомените се, како су „и стари наши страдали по немачкому царству. Чули сте „како је Георгије Бранковић последњиј Деспот Сербскиј „у заточенију њиовом умро. Ја Вас уверавам, ако оста„нете у њиовому царству да ћете и Ви онако дочекати. „Не само ми но ни један Сербин у *овому царству* спа„сенија неће имати. Јавите то свима, кои Вам до руке „дође. Да се держимо Росије, која ће нас избавити. Ваше „све овде што сте имали до последње паре, све је Чер„венка заповједио ограбити.“

Ово писмо мојего секретара попадне у руке Генералу Червенки, који узевши с нега копију, отправи га у Петроварадин, а из Варадина генерал-команда у Беч.

Из Фенека, испитавши мене Генерал Червенка и трећи пут и доставши от мене отговор „у Росији желим живити“, отправи ме таки под стражом у село Голубинце са 4 јеште главна чиновника: Господин Младеном Миловановичем, Господин. Јаковом Ненадовичем, Симом Марковичем, и Луком Лазаревичем, а одавде после 7. дана у Петроварадин 29. Октомвр. и под стражом поставе у горнем граду. Када су и опоменути 4 началника наши један по један под стражом доведени били. Друге перве старешине серпске заповедило је начелство австриско, гди је

кога находило под стражу узети: како ти мојего перваго Секретара Јаникију Димитријевића, којего је Генерал Червенка с паспортом снабдео и са стражом донекле испратити дао с заповестију најскорије ићи у Росију, задержали су у Сибињу (у Ердељ) и натраг у Варадин повратили и у тјурму посадили. Вуицу Вуличевића, Вула Илића, Јанка Поповића и Јована Стефановића војводе держали су под стражом у крепости Варадској и тако јеште неке гди су их фатали тамо и задержавали.

Чрез ово време мојего у Варадину до 6. Јануара 1814 года под караулом пребиванија неописане беде и прекоренија от ондашњег австриског началства претрпио сам, које постављајући ми пред очи преверженост мију с с народом. к Росискому престолу аки неку велику мију погрешку, приглашивало ме свакимъ начином подписати се и остати у цесарској земљи, но видећи мију непоколебимост, за више пакости причинити ми, дало је добошом по варошима и сели обнародовати: „ком год има серпска страна што дужна, ако би от којего времена то било, да се има код правитељства у Варадину јавити.“ При том правитељство је подушталова људе неке напрасне дугове измишљавати и оне от нас неколико старешина наплатити искати, оснивајући правицу на овому; један плаћа за све а сви за једнога. Но ни један от ових кредитора исправна документа на дуг имао није.

Овди мало и Народу Сербскоме, који је у Австриским пределам спасенија тражио, и от меча Турска избавленија.

Народ Сербски за избећи робства и меча својего непријатеља преправљао је се из Сербије на многим местима по Сави и Дунаву у Австрију, где сваки Сербин по закону онога государства оружије своје на брегу положити је морао. Но будући је оружије сербско много сребром оковано и позлаћено: молили су Серби да им барем дозволе с онога сребро поскидати, које је у неких цело иманије састављало. Но погранични началници, који су оружије отбирали, не само дали нису; но на очи онога Серба оружије негово помежду своих пријатеља поделили су, и премда су Серби молбе обе о том и Губернатору у Петроварадин подносили, ништа се пол зовали нису. По отобранију оружија потребно је било Сербом неимајушчим време карентиља издержати (имушчи нису били кужни), и поставлени су били измежду неки сара у Јакову на Сави са начала Септемвр. 1813 года. Будући да

су у ово време многе кише пролиле се, баре су се ове наводниле, и оно место гди је народ време карентиља издержавао, покрила је била вода тако да су људи до колена у води стојали и матере принуждене децу у објатијама держати или топити се гледати. Но при свем том народ је морао овди време карентиља издержавати, које је началство аки с неким удоволствијем гледало. Множество народа, људи и жена а особито деце от зиме и воде овди је помрло. Коим милостивоје началство смиловало се за онај комад земље, у који ће лећи, по 6 форинти и више наплатити. Овди непишем, што је свјашчеником за опело давато По издержанију карентиља поселио је се народ по варошима и селима скупо плаћајући квартире. Било је и добродетељни житеља, који си ову ководошавшу браћу драговољно под кров свој примали и угоштавали. Но тек што су се поместили, већ друга је заповест от началства дошла, да се даље и у друга села премешчају. И таки, ако није началнику онога села или вароши што дао, морао је товарити. И тако целу јесен и зиму били су почти све на пољу у поселенију и многи от зиме и глади померли. Овди доста је прилична она латинска пословица: Qui vult vitare scillam, Incidit in charybdim.

Оваким поступањем Австријскаго владенија огорчени Серби закључе сви у Сербију повратити се, ако ће сви жертва Турком бити, и поврате се кром неке части која је по том са мном и другим чиновницима дошла у Хотин.

Бавећи се ми јеште у Петроварадину разумемо да с Австријско владаније намерено нас из Варадина у Грац (у Штирији) преселити и све по једнога по варошима разсејати. Посоветовавши се ми 5. том находјашчисја за нуждно судимо ову нашу беду нашему Покровителју обзнанити, и просити избавленија из руку немецких. Запросимо Господина и Кавалера Архимандрита Филиповича ово дело на себе примити, кои драговољно прими и 10 Декемвр. отправи се у главниј Российскиј квартир на реки Рајни. 22. Декемвр. обзнани мени ово и Губернатор Петр. Сигентал, даћу ја и све моје старешине у Грац на неко време преселени бити, за уклонити нас одавде из очију турски, будући, говори, да вас Турци ишту. Известно сада узнавши намереније Правитељства посоветовавши се с Господин. Недобом отправимо 3 Јануара 1814 года и другаго нашего посланика Максима Јакшића са депешами на височајше име у главну росиску квартиру.

Хаџи Продан Глигоријевић
Кара-Ђорђев
Старовлашки Војвода и Вођа II. Србског устанка
од 21. Септемвра до конца Нојемвра 1814. године.

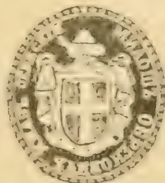

Милош Тешић Михаиловић
Прозвани М. Обреновић
Кара-Ђорђев
Рујанско Руднички Војвода
и други Вођа Ш. Србског устанка од 12. Априла 1815
потоњи Књаз Србије.

7. Јануара под стражом с набијеним пред моје очи пушкама отправе мене са старшим моим сином Алексиом у Грац, куда 22. приспем. На овај начин и све друге старешине по једног допрате до у Грац и, недозволивши ниједному са мном видити се, разсеју их по разним варошима Штајерске. Ја са сином Алексиом останем у Грацу. Господара Младена пошаљу у Брук на Мури, Г. Јакова у Цилу, Г. Симу у Марбург, мојего секретара Јаникија у Петаву, Г. Луку у Јуденбург са јего секретаром Лазаром Теодоровичем, Павла Матеича у Леобу, Вула Илича у Штанц.

Равно шчастије постигло је и Г. *Митрополита Леонтија* бити у *Клагенфурту*, гди је прилежно обучаво се у латинскому књижеству. И тако сваки под смотром у својему новому месту пребиваније с печалному покритим лицем неизвестен каков ј(ег)о судба дожидајет, ожидавање известија от наши посланика из главне квартире. Перва писма примим от Јего Сијателства Господина Графа Несселроде препровожајема писмом Госп. нашего перваго посланика Арх. Филиповича из Беча 15-ог Марта, у коима *смо* сасвим о благонаклоности всемил. Монарха нашего уверени. От другаго нашего посланика Максима Јакшића друга писма от Јунија примим, кои равно Государеву благонаклоност ка нама повторава. Ове веселе гласе објавим ја и другим нашим старешинама, коима сам могао.

Измежду овога времена Губернатор Штаерски принц (Г)о(г)енцолерн често је мени пошиљао полковника Левачича с позивањем, да се согласим и подпишем бити веран австрискому двору, и остати у земљи њиовој, уверавајући, да ће мене реченij двор титлом Књаза пожаловати, и мене са своим војскама у моје отечество повратити, Боснију и (Г)ерцеговину под моје владаније дати, и да је кошуља ближа нежели хаљина и да Сербија нигда Росии подпасти неможе. *На* које му ја отговорим ово: „Господине! ако имате какова друга разговора са мном, изволите разговарати се, а о тому престаните ми више говорити.“ Но истиј полковник помоли потом једну велику (х)артију златним слови написану и великим печатом потверждену, питајући ме, имам ли ја овако от Росије. Ја сам отговорио, да и бољу имам, и све имам, што от Государја желим. Напосљедок сам горе именоватиј Принц призове ме к себи у дом и по многим приватному разговору упита ме „кому сам ја цару веран?“ Ја показујући на орден отговорим; чији знак на себи носим, оному сам веран, и остајем до

конца мојего, и, ако би овому неверан био, и другому веран бити не могу. Принц је све оно, што и полковник мени представљао, и на она подписати се согласити ме трудио се. Но видећи, да у том успети не може, са особитим негодованијем отпусти ме говорећи: „Кајаћеш се," и по том до мојего похода свагда ме је хладно примо, и хладно се са мном обходио. Ово је догодило се, када је цар наш у Париж перьиј пут ушо При концу Јулија 1814. года добисмо пасоше и трошка от уполномошченаго при Вијенскому двору Россискаго Министра Г. Графа Стакелберга за поћи у Росију. Дамо се на пут 17. Септемвр. тек. љет. и оставивши све имјаније наше у Немјецкога началства рукама, о трошку Всемилостивјашаго великаго нашего Государја Императора, допратим се 26. Октомвр. с чиновници и некоју частију народа у Хотин Бесарабији; где богатоје пожалованије от Государја како ја, тако и сви чиновници Сербскиј и народ уживајући с фамилијама находимо се, у надежди и прељубезноје Отечество наше Всемилостивјејшим нашим Государом скоро избавленоје видети.

Написано у С. Петербургу 4. Маија 1816. года.

Кара-Ђорђе у Хотину.

Спрема, прекупља, и вецба добровољце. Позива га кнез Милош да у Србију дође? Ступа у сојуз; са грчким, бугарским, и влашким комитетом Јетериста-Патријота, да се сви хрисћијани у турској царевини против Турака подигну.

Кара-Ђорђе кад се из Петрограда у Хотин зловољан с'малом надеждом врати, гди је се само уверио о наклоности Цара Руског спрема њему и народу Србском; но због ондашњи политички Европски околности, да му је Цар за онда слабу утеху и помоћ обећао дати, да народ Србски испод ига Турског ослободити може, упитан буде од Србски Војвода: *„За Бога Государу оће ли бити што помоћи руске, да се један народ од Турака ослобођава?"* Добију одговор: *„Ја, којекуде, нема од помоћи ништа, него уздајмо се само у се, и у своје кљусе!"* — И тако стане се он одма исте 1816 год. за рат спремати. купити бећаре — добровољце, оружати их и у екзерциру јавно их у Хотину вечбати, с' намером да у Србију иде. А, пошто ступи у сојуз са Грчким Етеристама, почну се прекупљати добровољци не само у Хотину, и Кишињеву него и у Бендеру, Акерману, а у Одеси и другим поморским варошима Бесарабске области, који се прикупе на 15--20.000

људи, који буду обучени у једнако одело (мундир); имали су на глави једнаке капе-калпачиће, на којима напред био је од метала шиљад (знак), на ком је била израђена мртвачка глава са две, испод исте, прекрштене човечије кости, са надписом: „*Слобода или смрт*“ Ове војнике, који су били Грци, Срби и Бугари, обучавали су руски официри, који су обучени били у исто добровољничко народно одело, и они поделили су били ту сву војску на чете и батаљоне. А оружати су били са руским пушкама шошама са бајонетом, а и са народним пушкама, јатаганом и пиштољима на кремен Од који кад су поучени били најодабранији шиљати су тајно у Србију, Бугарску и друге пределе у Турском Царству у којима хришћани живе; те су народ за устанак приуготовљавали.

Но Кнез Милош како му је Вујица у Болечу, кад је из Бесарабије дошао, на питање његово казао, да ће и Кара-Ђорђе, ако га Руси пусте, како се с' Царем Александром састане у Србију доћи, добро је Милош утубио те Вујичине речи, а и Молерове у селу Прогари у Срему, а после и код Ваљева на Кличевцу, који му је казао, да њи четворица, *Молер*, *Милош*, *Цукић* и *Прота Ненадовић* земљом управљају, докле се Кара Ђорђе из Русије у Србију не поврати; па је се једнако бојао, да Кара-Ђорђе не дође у Србију, да му власт из руку не избије, тим више што је он са Марашли-Али-Пашом мир закључио, и код њега као главни кнез био, који је у име Везира Марашлије по Србији жарио и палио, и делећи власт са Марашлијом имо је свакога Србина главу у својим рукама; па тако у договору са Турцима, а на рачун њин, чинио је што је хтео! Па за одржати себе у тој власти; оне Србе на које је сумњао да му опасни бити могу, пошто је од њи корист за себе извуко, — једног по једног скидао је мучки убиством са овога света; и одма у 1816 години убио је Војводу Павла Цукића, после о Ђурђевадне у Априлу Председника Сербске канцеларије Војводу Петра Николајевића Молера и Капетана Радича предо их је Марашлији, те их је удавио; а за овим, 16 Јуна 1816 год. Владику Шабачког Мелентија Никшића, после ови у јесен у Новембру стане тражити да убије и бившег Кара-Ђорђевог Попечитеља и Советника Кнеза Симу Марковића из Борка, и Капетана Драгића Петровића из Ропочева, но они дочувши за зле намере Милошеве крили су се које где; но напослетку Милош их ухвати, преда своме поочиму Марашли-Али-Паши, који оба на мученике 9. Марта 1817 год.

посече. Па пошто ове као најзнатније људе у Србији потамани; а заоставше заплаши, једино имао је се још бојати они војвода у Бесарабији, а највише Кара Ђорђа, за кога знао је да га сав народ српски и све војводе љубе и да су му привржени. Па како су они изван његовог и турског домашаја а под закриљем Руског Цара у Хотину били, и бојећи се да они у Србију не дођу и да му власт из руку не узму, послао је био у Петроград, као што је више речено, Мијаила Германа свога љубимица са Петром Добрињцем, да порадн да се Кара-Ђорђе са војводама ни у Влашку а камо ли у Србију не пуштају, као је то са договором Марашли-Паше учинио. Но кад ништа успјети није могао; он смисли да Кара-Ђорђа лацкаво премами у Србију, па да га убије и тим себе осигура у власти, и свакидашње плашење ослободи! Па онда као с' вољом и као с озбиљом каже Вујици, те пише у Хотин Кара-Ђорђу и позове га да у Србију дође. То писмо било је у главном написато овако: „Кнез Смедеревски Вуица Вулићевић, у име Кнеза Милоша Обреновића моли вас господару Ђорђе, да час пре у Србију дођете, а за оно, што су Герман и Добрњац којешта за вас у Петрограду говорили и булазнили, да им за ото нико налог дао није, да говоре; па ми је казао да вам јавим, да су све оно из своје главе измишљавали и лагали, и да су каже за то код њега у велику немилост пали? — Тако непочасите часа но што пре дођите, каже ми Милош, **да жели видети свог старог Вожда у новим борбама са Турцима?**“*)

Кара-Ђорђе и без позива Милошева, како је из Србије изишао, имао је једнако намсру да се у Србију опет врати, да ломи окове Турске. Но није му дала страна политика, нису му дале стране власти, које су строго пазиле на њега, да му није било могуће од њи измаћи се! Но тад, кад је из Петрограда у Хотин дошао, ваљда му је потајно казато, — прего је ма како, и ма на који начин у Србију да иде — и поче се јавно спремати и оружати!

Није Кара-Ђорђа вукло у Србију властољубље, ни чежња за првенством власти; није он намеравао да отима првенство од Милоша, он је имао друго што на уму, имао је вишу мисао! Он је чезнуо за Србијом, за својим народом, да му од помоћи буде, да ако не другчије, а оно бар само советима да подпомаже како Милоша тако

---

*) Историја Србије и Русије од Нила Попова. Види стр. 131., а Кара-Ђорђе је позиват и од други Војвода искрено, који су му верни били и срдачно га позивали да у Србију дође. Види Мемоаре Протине од стр. 347—349.

и друге властнике, да се само кукаван народ Србски једанпут ослободи Турака. Имао је тврду веру у Бога, и јако поуздање у себе и у браћу своју, народ свој! А и, у саме Русе! Но тек што је намеравао да се крене на пут задржи га до пролећа изненадан овај случај!

Грчке Етеристе понуде Кара-Ђорђа и умоле га да с'њима у сојуз противу Турске ступи, Кара-Ђорђе ту понуду Етериста радо прими, ступи у договор са члановима тог *комитета, састојећег се из Грка, Бугара, и Румуна,* где по дугом саветовању начине план, да противу Порте сви христијани у турском царству за ослобођење своје у једанпут заједнички устану. У том комитету дотле био је, и опет договорно и изборно заостане, главни управитељ *за Грчку* и све пределе у турском царству, у којим Грци у већини живе, *Граф Каподистрија*, онда бивши државни Министер руски, а доцније кад је Грчка ослобођена био је президент Грчке;*) а други за главне вође изабрати буду: За *Влашку* и *Бугаре* господар Влашке *Књаз Ипсиланди,***) а над *Бугарима* да буде *главни Вођа Јоргаћ.****)

*) Граф Каподистрија био је министер руски од 1814 год. и он је први са Кара-Ђорђем зачео мисао у Петрограду, за општи устанак христијана у Турској царевини; и по одласку Кара-Ђорђа из Петрограда, пошто на то добије од руског цара Александра I. дозволу да се за устанак спремати у Бесарабији може, 1816 год. да оставку и оде у Хотин, где је се за устанак спремао, и са Кара-Ђорђем и другима сојуз и план за опште ратовање начинио. Но пошто Кара-Ђорђе 1817 год. погине, и тај устанак смрћу његовом осујећен и одложен буде до 1821 год., где он те године по други пут Грке на устанак покрене, и где помоћу руском од Турака ослобођена Грчка, а и Румунија буде. И Граф Каподистрија по ослобођењу Грка од турског господарства постане президентом Грчке. Но буде за своје велике заслуге у самој Атини пред црквом на сам дан Воскресења, од Грка Мавро-Михаила (Црног-Михаила) убијен, зато што му је он оца у заточење због дизања бунта по осуди послао. И тако за своје велике заслуге народу Грчком учињене буде од свога брата Грка, као и Кара-Ђорђе од свога кума Милоша Обреновића, мучки убијен! — Чудна и поједнака судба ови великих и славних људи!

**) Књаз Ипсиланди у то време био је господар и владалац Влашке. Његова породица доводи се у Грчкој од старе владајуће породице. Он је био велики пријатељ Србима, и у време војевања Кара-Ђорђева са Турцима; он је као књаз влашки велике услуге Србији чинио, и дописивао се са Кара-Ђорђем, Јаковом, и Протом Ненадовићем, упућивао их, и радио у интересу народа Српског. Који дописа кореспонденције његове има доста и данас код његовог сина књаза Георгија Ипсиландија у Бечу, које код себе као успомену чува. Ваљда ће иста изаћи на јавност, и осветлити у оно доба одношаје његово са Србијом, које ће много принети користи за историју Србије онога доба. О књазу Ипсиландију имала би се велика повест известити. — Но овде није места, зато укратко и спомиње се име његово, као пријатеља Срба. — Књаз Ипсиланди после своје смрти оставио је у Влашкој велико имаоство, које и данас постоји И за себе оставио је једног сина и ћер, који су то имаоство насљедили. Ћи његова данас живи у Паризу. А син његов Георг Ипсиланди титуларни књаз руски и посланик краљевине Грчке живи у Бечу. Он је се оженио са ћерију опште познатог бечког богатог банкара Симона, званог барона Сине, који је сво његово богатство, не имајући деце, своме зету књазу Георгију Ипсиланди оставио И Георг Ипсиланди са ћерком Барона Сине има троје деце, које им је Бог дао, те су и с тим богати.

***) Јоргаћ родом је из Трикале, па кад је Кара-Ђорђе устао противу Турака, он са седам своји момака дође у Србију где је са Ајдук-Вељком противу

А у Србији и у оним пределима гди Срби живе да буде *Врховни Вођа Кара-Ђорђе*. Но тако да све друге па и саме главне Вође свију устаника, да се имаду по саветима Кара-Ђорђевим као освелоченог великог вештака и јунака управљати и слушати га, гди би год Кара-Ђорђева војска под његовим Војводама у додир са њиховом војском дошла. За овај план општег устанка хришћана у турској царевини то се разуме морао је знати и Двор руски. — Но ако и није знао; завереници свакојако могли су извесно рачунати на руску помоћ, ако им посо за руком добро пође; за које су предузеће највећу надежду полагали у Кара-Ђорђа. Знајући колико важи његово страшно по душмане прослављено име и присуство у Србији, у њеним покрајинама и свуда по свој турској царевини, коју је сву уздрмао био. Главни комитети ти Етериста постојали су *у Букурешту, Јашу у Хотину* гди је и план за устанак закључен био. Но у ког су се патријоте највише уздали, у њему их срећа изневери! А да видимо како?

Несрећан повратак Кара-Ђорђев из Русије у Београд

Пошто Кара-Ђорђе са закључењем уговора, и плана за ратовање са Етерије комитетима готов и по све за полазак за у Србију спреман буде, смисли да је најбоље, да прво у Србију сам иде са још једним од своји Војвода; па после да и друге Војводе, кад им он поручи, да појединце са понеким бројем војника добровољаца, које је он у Хотину спремљене и извечбате имао, у Србију дођу. Договори се са војводама и закључе; да прво војвода Младен Миловановић с'њим у Србију пође, па онда после њега један по један. Но Младен се у то време од црвеног ветра разболе тако, да се не могне на пут кренути. Кара-Ђорђе, не чекајући да Младен оздрави, узме руски пасош, под видом да у купатила Мехадијска у Ау-

Турака као јунак војевао, кога Кара-Ђорђе и за капетана постави. Кад Ајдук-Вељко погине, и Србија 1813 године пропадне; Јоргаћ пређе у Банат, и ту ожени се са Ајдук-Вељковом женом Чучук-Станом, и 1814 год. оде у Влашку где је живио. По том 1816 год. ступи у комитет Етериста, кога и за главног Вођу Бугарског као јунака изберу. Но пошто Кара-Ђорђа Милош убије, и општи устанак тим осујети се, Јоргаћ је и даље живио у Молдавији и за устанак спремао се Но како Турци некако за смер Јоргаћа дознаду, па пођу да га ухвате, он се затвори у Молдавији у Манастир „Сего“, Турци га опколе са свију страна, који је се више дана бранио, но кад види да ће Турци у Манастир продрети и ухватити га, он запали у Манастиру нагомилан барут, и заједно са многим Турцима у ваздух одлети. После смрти Јоргаћеве остала је његова жена Стана, са двоје деце имено Јевросиме и Милана; који је доцније у Грчкој био пуковник а и Чучук-Стана живила је до 1849 год. у Атини, која је и пенсију од Грчке владе до смрти уживала.

стрију иче, и тако 24 Априла 1817 године пређе преко реке Прута на Котрованцу Липке у Молдавију, где га са оне стране Прута Руски Генерал *Пини* дочека, и одатле Кара-Ђорђе с њиме и са својим секретаром *Наумом Канаром* у Јаш дође, и ту се боље са члановима комитета за углављено предузеће разговоре, уговоре, и подпишу. Ту проведе Кара-Ђорђе у Јашу 6 недеља дана, гди је поред тог очекивао да му и Младен дође; потом оде у Букурешт, и ту тако исто учини, и задржи се две недеље дана; но кад разуме, да се Младен још болестан налази, и да на пут још поћи не може; он онда пише у Хотин да му Кара Павле и Радован Н момци његови одма спреме се, и да му коња његовог у Земун доведу, и да се у Земуну јаве његовом буљукбаши Петру Јокићу Тополцу за даље упутство *) И тако Кара-Ђорђе по углављеном сојузу и плану, као и сви други чланови комитета сваки на свој крај и посо пође. Кара-Ђорђе из Букурешта са Канаром крене се преко Влашке, дође до аустријске границе, пређе у Оршаву испод Мехалије и одатле оде у Белу-Цркву. Ту руча, одмори се, и замоли Тошу Недељковића трговца, те га он сам на његовим колима до Дунава довезе **) А одатле га стражмештер Кордонски Панта Остојић из Нове-Паланке још са два Граничара на чамцу преко Дунава на српску страну близу Рама, лицем на Петров дан 1817 год. превезе.

Кара-Ђорђе на Петровдан 1817 године дође у Србију

Кара-Ђорђе како на своју милу српску земљу 29. јуна ногом ступи, искрсне пред њега Старовлашки Кнез Максим Рашковић из села Штиткова, који је онда на Раму био скелеџија. Овде се Кара-Ђорђе нешто поразговара с' Кнезом, чинећи се као да се и не познају! Видећи то Кнез Максим који га је добро познао, и ако је се прерушио био и косу овранио; учинио се и он као да га не познаје, не јави му се; но доцније кад је дозно за

---

*) Кара-Павле и Радован по поруци Кара-Ђорђа преко Ердеља и Баната доведу Кара-Ђорђеве коње у Земун, но кад се јаву у Земуну Петру Јокићу, од кога разуму црни глас, да је Кара-Ђорђе у смедеревској нахији убијен; они се из Земуна жалостни врате натраг преко Темишвара, где ту буду затворени, но кад они кажу да су они само као момци вршили заповест свога Господара, буду одма пуштени, и оду натраг и Хотин.

**) Ово ми је старп Тоша Недељковић сам о том причао, да је он Кара-Ђорђа на својим колима до Дунава одвезао, одакле га је Остојић стражмештер преко Дунава на чамцу превезао; овај је Тоша у Белој-Цркви 1871 год. умро, а има сада сина у Бечу трговца Васу Недељковића. К. Н. Н

жалосну његову смрт, врло је жалио и кајао се, што му са није силом сам наметнуо да га познаје.*)

Кара-Ђорђе после тог растане се са Кнезом Максимом, остави ту на обали Дунава стражмештера Остојића са оба граничара, пошто им зафали и са по неколико дуката обдари.**) Па онда поита са својим Наумом на Мораву, до које, како стигне, на Орашју на скели преко Мораве превезе се, гди сукоби Кмета Стојадина из Вел.-Плане, па пошто се с'њиме поздрави и мало поразговара, запита га Кара-Ђорђе: „*Можеш ли ти мене брате, где прикрити?*“ Овај му одговори: „*Могу, но куд ћу га онда?*“ ***) „*А ко вас држи?*“ (т. е. ко им је старешина) упита Кара-Ђорђе? Кмет одговори: „*Држи нас Господар Вуица.*“ Кара-Ђорђе? „*Е, фала Богу, кад вас држи Господар Вуица; он је мој човек; неће ме издати Милошу, јер ако би ме Вуица издао Милошу, Милош је турска подлизица, па би гледао да ме упропасти.*“ Даље запита: „*можеш ли ти мени наћи Господара Вуицу?*“ „*Ја сам с њиме*“ одговори Кмет „*јутрос ручао у Паланки и рекао је доћи у Велику Плану на конак.*“ После тога Кмет оде у село са Кара-Ђорђем, и прекрије га у његов подрум.

Кара-Ђорђев састанак са Вујицом у Великој Плани.

Кад тог дана увече Вуица у Велику Плану на конак дође, Кара-Ђорђе изиђе са кметом Стојадином до планског гробља, па га онда пошље те на само јави Вуици о њему, гди Вуица одма са кметом Стојадином Кара-Ђорђу дође.

Кад се Вуица са Кара-Ђорђем састане и поздрави; одма му Вујица рекне: „*Зашто, Господару, дође у ову*

*) Види Преодницу свеопште Историје света од Професора Исидора Стојановића од стр 130 па на даље. —

**) Дао је стражмештеру Панти Остоићу 10, а оним двама граничарима по 5 дуката ћесарски. Тај-Панта Остојић родом је из *Нове-Паланке*, и он не смедне се више вратити у Аустрију са још једним граничаром Пером Протићем, него заостане у Србији, где је се неко време крио од Милоша и Турака, а доцније је у Србији трговао, после тог био је полицај у Смедереву, а после тог неки ђумручки чиновник у Радујевцу и умро је 1850. год Он је после себе оставио једног сина имено Миту Остојића, који је живио у Бечу као агент трговачки, кога су звали Лепи-Мита и који је пре четири године и умро. Од тог Панте Остојића има данас браће од стричева у *Новој Паланки*, који су данас богати марвени трговци на Бечкој и Пештанској пијаци; Јован, Ђорђе, Тоша и Александар — Остојић — браћа, а њихов отац звао се Сава Остојић. Овај граничар Пера Протић живио је кријући се прво у Пожаревцу, но мало доцније кад Милош узна за њега буде убијен потајно и у Мораву бачен, кога вода близу Смедерева избаци на обалу, гди ту и сарањен буде; а са оним трећим граничаром шта је било не зна се, кажу да је се доцније вратио натраг?

***) По овим речима Кмета Стојадина види се да је и њему казато да се пази на долазак Кара-Ђорђев; а тако и да је Кара-Ђорђе знао да му је непријатељ Милош К. Н. Н.

ватру!“ А Кара-Ђорђе на то, љутито прекоревши га одговори му: „*Е, не знаш ти, што сам ја дошо?*“ Као да му је тим прекором хтео рећи: ти бар знати мораш, што сам ја дошо! Почем га је Вуица прошле године писмом својим у име Милоша и сам звао да из Хотина у Србију дође, па га је Кара-Ђорђе тим прекором хтео и на њихов позив опоменути. — А друго, он је 1815 год. и посло Вуицу из Хотина у Србију са препорукама за Милоша, и да му јави да ће и он доћи у Србију чим се са Царом Александром састане.

Но ту после тог у Великој Плани Среза Јасеничког*) Смедеревског округа код гробља провео је Вуица на само са Кара-Ђорђем целу ноћ у разговору, где се пред саму зору растану. Кара-Ђорђе оде у село Радовање у колебу *Драгића Војкића*, која се у лугу налазила; а Вујица одатле из Велике Плане оде у Паланку, и одма пошље да му секретар његов из Смедерева Анта Протић час пре дође, да га пошље у Београд да јави Милошу да је Кара-Ђорђе дошо. Шта је Вуицу навело, да за Кара-Ђорђа јавља Милошу? Да ли је то учинио Вуица, пошто му је Кара-Ђорђе у дуљем разговору план одкрио, и у световању за добро и нуждно нашао, па и самог Кара-Ђорђа на то склонио, да за његов долазак Милошу јави, или је то учинио по својој глави, кријући од Кара-Ђорђа и заваравајући га? Ово је остало завијено у тами? — Но за тврдо држати се може, да за ото Кара-Ђорђе није знао, почем он у Милошу, који је се слизо са Турцима и који је до пре кратког времена толике његове прве војводе, као: Цукића, Молера, Владику Никшића, Кнеза Симу Марковића, Драгића и друге потуко, није вере имо. —

Но у колико Кара-Ђорђе није имао никакове вере у Милошу, познавајући његово злоковарно тирјанско срце, па је морао намеру и имати, да Милош за долазак његов дотле не дозна, докле он себи обрану за његову безбедност не пребере, са старешинама се не споразуме и себе добро обезбеди, па тек онда да се Милошу као оснажен јави, да је дошо. — У толико Вуица, напротив, имо је вере у Милошу? И држо је да Милош није био непријатељ Кара Ђорђу! Јер не би му Милош казо, да он пише и позове Кара-Ђорђа да у Србију дође и да се без њега ништа са Турцима учинити не може; а тим више, што је Милош свагда пред њиме — Вуицом — добро о Кара-

*) Велика Плана, Радовање и Паланка били су тад у Срезу Јасеничком, а данас одељени налазе се у Срезу Орашком.

Ђорђу говорио, и показивао се да је пријатељ и поштователь Кара-Ђорђев?! Но то је Милош чинио притворно. — Прорачунао је Милош да ће само тим начином постићи своју цел, — ако Кара-Ђорђа лацкаво домами у Србију, да он и не посумња што зло о њему — Милошу — што би га побудило да са оружаном четом у Србију дође, које му онда не би ништа могао и кадар био да учини; прорачунао је и то, да ће само чрез Вуицу, као пријатеља Кара-Ђорђевог, отрести се моћи Кара-Ђорђа, и да кад он дође у Србију, да ће се тако прво Вуици јавити! Па за ту цел он је за раније наместио код Вуице у службу пандура Николу Новаковића кивног непријатеља Кара-Ђорђевог, и дао му потајну заповест, шта да ради ако дође Кара-Ђорђе и ако Вуица не јави му за долазак његов? Дао му је да убије и Кара Ђорђа и Вуицу! Милош је смислио то, да Кара-Ђорђа на леп начин под видом пријатељства дозове у Србију, и то тек онда, кад је видео, да чрез посланство Мијаила Германа и Добрњца у Петрограду прошле 1816 године код Руса ништа успети није могао, да Руси Кара-Ђорђа и с' њим десет главни војвода у Хотину бавећи се у Србију не пусте. Но кад је чуо да се Кара-Ђорђе и сам јавно оружа и спрема да у Србију дође, он тад све тајне мере предузме, да ако се Кара-Ђорђе у Србији појави, да га ма како било убије. Јер Милош тад једног Кара-Ђорђа бојао је се да му власт из шака не исчупа, па за то је и гледао, да га, ма како, умртви и да га се курталише. А тим да се и код Турака боље препоручи, и себе у власти и господству утврди!

Извештај Вуичин, о доласку Кара-Ђорђа у Србију.

Кад Анта Протић из Смедерева у Паланку дође, овде му Вуица насамо повери, препоручи и рече: „*Иди господару Милошу у Београд и закуни га да ником живом не казује, па му онда од моје стране јави, да је дошо господар Ђорђе по заповести двора руског, да дигне народ на Турке, а за њим ће одма устати друге поглавице кристијанске; него се жели с њиме — Милошем састати и разговарати, може ли то бити, или не? Па ако може бити; да се посаветујемо како? Ако ли не може, да га онда испратимо у Црну Гору, где ће бољу згоду очекивати. Зато нека господар Милош узме од везира изун (дозволу), да може доћи до Пожаревца*

или до Паланке или најпосле, ако га везир не би далеко од себе пуштао, у Раковицу —; па дођи да ми јавиш!“

Анта Протић оде у Београд, и кад изиђе пред Милоша поздрави се с’ њиме и с’ другима који су се ту тревили, и почека да улучи прилику, да с’ Милошем на само говорити може. Па кад ову улучи, приступи к’ вратима, затвори их и спусти резу.*) Милош поплашено упита га: „*Шта то уради?*“ „*Не бој се господару!*“ рекне Анта; „Имам ти казати велику тајну; но прво те заклињем именом Божијим, да ником не одкриваш“ „*Нећу, Боже сачувај?*“ рекне Милош. „*Добро!*“ настави реч Анта. „Посло ме господар Вуица, да ти јавим, да је дошо господар Ђорђе!“ Милош као громом поражен занесе се и Анти утрчи у реч: „*Па шта вели господар Вуица?*“ Он му онда све редом искаже, као што му је Вуица наручио. Милош саслушавши га рече му: „*Добро! тако да учинимо као што вели господар Вуица. Него да пошљем мога Димитрија везиру, да узме изун?*“ Остави Анту у соби, и одма пође к делу.

Спрема да се убије Кара-Ђорђе.

Милош Обреновић, као што је напред наведено, није Кара-Ђорђа ни у Русији на миру остављао и једнако је бушио да га удали од српски послова и српске границе, па сад да га трпи у народу, и да пристане с’ њим на ризик своје власти и лепог од Турака изгледа, за који је толике, најзнатније војводе и многе одабраније Србе. на покољ и жртву Турцима дао, а и сам многу невину српску крв пролио —! Па сад, да другом власт уступи? Не! нема од тога ништа! Овладавше Милошем самољубље шаптало му је: Убиј! убиј! Кара-Ђорђа под каквим му драго видом, па упиши то у највећу заслугу к’ турској порти и захтевај још већу себ’-народу милост! — И тако мало час зачује се жубор између његови подлизица, којима је он презревши заклетву Анти дату, — Кара-Ђорђа долазак саопштио, и од њи тобоже искао за то савета? Сваки је од њих говорио и предлаго по жељи Милошевој, не имавши ни један поштења и куражи да против тиранске воље Милошеве што рече? Јер имајући пред очима још свеже гробове, из који је се крв врућа још пушила, као: Кнеза Симе Марковића, Цукића, Драгића и други, које је Милош пре неколико месеци потукао, што су се споразумевали с Кара-

*) Реза је од гвожђа с којом се врата затварају — закључају.

Ђорђем. Но кад ту позваном Науму Ичку цинцарину, ком је Милош, њему — Ичку — и Павлу Сретеновићу Лисовићу напред казао шта намерава са Кара-Ђорђем учинити, — као санћим каже — да је дошао Кара-Ђорђе и упита шта да ради? Потврица Ичко одговори: „*Радите шо, што с' прасетом у очи Божића!*“ А Павле Лисовић у највећој ревности рече: Господару; „*каменом у главу ту треба стуцати и тог Анту и Вуицу, па и Кара-Ђорђа, јербо је оно звер, па ће за њим скочити сав народ.*“ — Анту после тог Милош баци под стражу, и стане се договарати како да убију Кара-Ђорђа. Но крвавог их је зноја стало док су смислили и изнашли начин, како ћу то убиство у дејство привести; јавно не сме Милош од народа, знајући како чезне за својим омиљеним вождом, а тајно не сме нико од Бога, знајући да његова казна постиже и за обичне људе, кад који убица ког невиног убије, а камо ли за избавитеља Србије и њеног часног крста из четирвјечног варварског ропства. На то Милош рече: „*Нека га Вуица, који га је на веру и узео, ма га та вера и убила, убије; нужно је да он буде удица; и да му врати Кара-Ђорђеву главу; ако жели да своју на рамени одржи.*“ — Сад састави Милош писмо на Вуицу, у ком између остале заповести каже: „*Са соглисијем свију дванаест кнезова закључили смо да убијеш Кара-Ђорђа, и да му главу у Београд мени пошљеш.*“*)

Писмо ово за Вуицу преда Милош, Павлу Сретеновићу Лисовићу 7. Јула 1817 год. са даљим строгим и грозећим за Вуицу усменим налозима, кои се одма к' Вуици на пут крене; а за њим пођу кабадахије**) момци Мило-

*) Баш у то време кад је Милош писао тако Вуици, Кнезови су били код своји кућа, и о том ништа нису знали, но тек доцније 16. Августа 1817 године после убиства Кара-Ђорђа, које је између 12—13 Јула 1817 год. извршено. Кад је Мијаило Герман агент из Влашке усљед питања руског, ко уби Кара-Ђорђа? иописко од Милоша каково уверење, којим би се могао Милош оправдати? Онда Милош нађе се у чуду; па начини сведетелство, на које принуди кнезове те се на исто подпишу, и печатима утврде, као да је то убиство са согласијем њиним било, а не да је он сам по својој тиранској вољи заповедио да убију Кара-Ђорђа; па таково у Влашку Мијаилу Герману пошље. Види преодницу историје света, од професора Исидора Стојановића на стр. 134.

**) Кабадахије, то су од бескућника и хајдука, без разлике вере и народности, одбрани момци као лични телохранитељи и вршиоци воље своје господара, којима није жао било, ни свог оца убити, а камо ли да су имали милосрђа према ма'ком другом; и такве су паше и везири, око себе као страшило држали, А такове је и Милош око себе све с'коца и с'конопца Арнауте и Цинцаре из Турске искупио био, и одео их у богато турско одело, те су га чували, и тиранску вољу његову вршили. Оваке је кабадахије и после тог Милош у великом броју око себе и после до 1837 године увек држао, који су у врло богатом турском оделу златом извезеном са турским шаловима око главе пили око Милоша као телохранитељи његови, а пред њима као њиов поглавица био је из Турске неки Настас Цинцарин, ког је Милош Арсланом (лафом) својим звао! — Тај је страшило сваком Србину био!

шеви, водећи са собом Анту Протића, и зауставе се у Паланки; да чекају и да виде оће ли Вуица извршити заповест Милошеву, коју му је Лисовић Павле однео; па ако то не учини, онда ови да ударе да убију и Вуицу и Кара-Ђорђа.

Пошто је Милош све ово за убиство наредио, строго и поузлано препоручио да Кара-Ђорђа убију. Оде Милош с' неколико своји доглавни момака у београдски град, и јави Али-Паши-Марашлији за долазак и намеру Кара-Ђорђа! Везир кад то чује од Милоша, с'невесели се, обори главу и замисли, па после дугог ћутања рекне: „*Ако је Кара-Ђорђе дошао са знањем двора руског, то без сваке сумње нека дође к' мечи, ако ли је дошао разбојнички, ја те опомињем Милоше, да будеш веран султану и да одржиш мир у народу; а ево ти на услуги сва моја војска, која се у Србији находи, и обећавам ти се, да ћу ако нужно буде, за кратко време скупити 50.000 Турака и под твоју управу дати.*" Толику је веру везир имао у Милошу. Но Милош му одговори, да му та војска није од потребе, и да ће он са својим људима доакати Кара-Ђорђу; *и да је он већ за то учинио наредбу и изаслао људе са строгом заповешћу да убију Кара-Ђорђа, и да му главу у Београд донесу.* Затим са допуштењем везира Али-Паше стане се Милош спремати, да и он са својим кабадахијама и са 1.000. Пашини делија, које је од Паше поиско, противу Кара-Ђорђа пође.*)

Кара-Ђорђе у селу Радовању мирно борави, а не зна бедан да му кум Милош Обреновић, смрт спрема.

Докле је у Београду Милош спрему чинио, да се убије Кара-Ђорђе, дотле је Вуица Кара-Ђорђа час овде, час онде прекриво. Први дана оно га је склонио у *Радовањском Лугу у колебу код трла Драгића Војкића.* Овај *Драгић* казивао је, да га је Кара Ђорђе, дошавши са момком *Наумом*, затекао где коси, и ту је са њиме заједно оно јутро косио, ту и преданио. Кад се смркло, одвео га је *Стојан Пауновић Аџибеговац* преко села *Јовану Ђуковичком* на трло код *воде Доћана.* Овде се Кара-Ђорђе више дана и дотле бавио, док није Вуица добио од Милоша крвави налог и презрео најлепшу за јунака прилику да верност своју ма и главом покаже и ос-

*) Преодница све опште историје од професора Исидора Стојановића види стр. 134 и 135.

ведочи; — за добро нашао, да га опет пошље у село *Радовање* на трло *Драгића Војкића*, као на скровитије и згодније место за тајно убиство.

Место ово у округу Смедеревском срезу Јасеничком а у селу *Радовању* врло у страни, од вароши Паланке три а од онда постојавшег Цариградског друма један сат удаљено; лежи на десној одовуд коси брда *Крушчице*, триста корака од Планинског венца к' југу идући, где је онда била врло густа шума Око среде овога места имао је *Драгић Војкић* једну од проштаца подигнуту и на једну *велику од три стуба границу — дрво — прислоњену саграђену колебу*. Пониже те колебе стајале су Драгићеве кошнице, а на подножју протезао је се један бистар поточић са извором

Силазећи амо Кара-Ђорђе с' верним Наумом, последњи је пут видио ону страну, где се родио и одкуд је започео своје неумрло свето дело за ослобођење српског народа. Била је субота у очи Светог *Аранђела Гаврила Љетњег,* 12. Јула 1817 год. Назвавши добро вече Драгићу, одмори се мало и после неког разговора рече: „*нисам већ четири године јео меда, бил' ми могао дати мало?*" „С' драге воље" одговори Драгић. Зађу обојица да виде кошнице. „*Ајде ову ћемо истрести*" — *подрезати — рече Кара-Ђорђе; „па добро памти, колико ће ти дати на јесен меда.*"*) — Ту мало поједе меда, па после се наслони и заспи. „Но ја сам испрва мислио, прича Драгић, да му је што позлило, јер је држао очи отворене, да ме је стра било у њега гледати." Видећи, где сам се ја узверао, рече ми онај момак *Наум*: „Уклони се ти Драгићу, он спава Ја се онда уклоним, кад мало час тргне се Господар и рече: „*Еј, што усни' децо; — за Богг! Камо што то не долази Вуица?*"

„Кад се већ мрак почео ватати, ето Господара Вуице са момцима. Он се одма са Господаром Ђорђем одвоји и оде у моју колебу. Но један од Вуичиних момака по имену Никола Новаковић испречи се на мене, и уватившп се за јатаган оштро ми али потишим гласом рече: „Уклони се ти Вла'у**) с' тим твојим кучетом — дететом — одавде, јер ћу вам сад спискати за душу. — Ја се онда уклоним и одем с' мојим сином мало даље под један грм, где сам и ноћи," Причао је Драгић, и даље.

*) Дала му је вели Драгић, 15. ока меда. Преод. II. Стојановића стр. 135

**) Влау, тако обично Турци Србима говоре, влау, каурине. што значи безверниче погански робе.

Кара-Ђорђева последња вечера, крвава ноћ!

Кара-Ђорђе је с' Вуицом у колеби Драгићевој под границом вечерао, не знајући тужан шта је за њега кум Милош Обреновић спремио, но ипак прозревши да се нешто око њега плете, није му било до вечере ни до оне ракије, којом га је Вуица подло нудио говорећи: *„Што не пијеш Господару."* *„Остави брате"*, рече му Кара-Ђорђе. *баш ми ту — показујући руком под грло — застаје, што не могу да гледам оног пса — мачувши главом на Николу Новаковића, који се био с' поља на колебу наслонио — он нешто ружно погледа."* Добро је прозрело бистро његово око, јер овај је склоњен да убије Кара-Ђорђа и покаје брата, који је, ал' за своја зла дела, по одсуди судској погинуо. Но Вујица га је 'рабрио, и после дужег притворног разговора лего је Вуица ипак притворно да спава, покривши се ћурком*) по глави, вирио је кроз рукав истог, и гледао оће ли Кара-Ђорђе заспати. Кара-Ђорђе са својим Наумом седећи у колеби до пред саму зору не заспи; па почем га сан надвлада, пришапће Науму да седи и да не спава, докле он — само малко не трене, не поспава; — и тако седећи наслони се на дебло границе, и пред саму зору заспи. Ах! Заспи вјечно! из ког се сна више никад ни пробудио није!!

Час убиства

Крвава зора, крвава ноћ!
Сикира паде, узе му моћ!

Никола Новаковић момак Вуичин сву ноћ стражарио је и гледао прилику како ће да изврши крвно дело; није се смео поуздати да убије Кара-Ђорђа из пушке, држали су да га куршум не бије, а на будна тако није имао куражи, да на њега нападне; па је кроз прошће од колебе провиривао и мотрио да л' ће Кара-Ђорђе заспати, па на спавању да га сикиром убије.

У свету недељу, 13. јула 1817 године у зору на *светог Аранђела Гаврила* летњег, кад је Кара-Ђорђе спао — изиђе Наум из колебе, и оде на поточић на подножју исте колебе близу текући, да се умије, и да са извора за свога Господара фришке воде у тиквици захвати и донесе —? Тад крвник Никола Новаковић кроз колебу смотри,

*) Ћурак (пелц) то је горња хаљина постављена лисичином или од други који дивљи зверова кожом (поставом), које такове обично Турски агалари огрнуте носе.

да је Кара-Ђорђе на дрво наслонивши се заспо, и да се Наум у колеби не налази, уграби ту прилику, па не смедне му с' очију ударити: с' десне стране полако измакне два три прошца од колебе, промоли се у исту, и из прека замане пустник, и великом сикиром лупи Кара-Ђорђа сечимице до самог рамена у врат до котлаца, и сикиру у врату од стра грчевито из руку испустивши клети, остави! Кара-Ђорђе како је седећки спавао, и преко крила сабљу имао, и десном је руком за балчак-ручник држао, до пола је извуче, појми да устане, клоне и мртав падне! Никола живо упадне у колебу, јатаганом му главу одсече, па истрчи наполље, шчепа дугу пушку, нанишани, скреше и верног Наума Канара умивајућег се на потоку убије; стрчи на поточић, главу и њему одсече и у колебу је донесе.

Утворни грешни Вуица Вулићевић, који је лежао и који је се покрио био ћурком и по глави, као да очима својим не гледа грозно позорије, које се извршује над својим Вождом, пријатељем и Господаром, кога је на вери имао, сав по ћурку попрскан врелом крвљу свога Вожда — на пуцањ пушке, тргне се као из сна и види у колеби обезглављено дрктајуће тело Кара-Ђорђево, из кога врела крв шиба и пуши се! — Јадовито укне и сузама лице своје облије! брже скочи и напоље из колебе истрчи, сав збуњен као у лудилу, једва рекне, те му убица из колебе обоје бисаге*) изнесе, у којима су се новци и ствари Кара-Ђорђеве налазиле; и каже том свом крволочком момку, да он посечене главе и проче све ствари које ту заостају покупи и да за њим у Паланку донесе. А он Вуица те обоје бисаге баци на коња, уседне и остави то крваво и грозно разбојништво, и као бесомучан горко јадикујући и проклињајући Милоша одјури у Паланку, гди су га послати егзекутори Милошеви чекали. Како дође, јави Павлу Лисовићу да је убиство над Кара-Ђорђем извршено и преда му обоје бисаге, у којима нађу 4 000 дуката, орден Кара-Ђорђев са лентом, крстом, и златну колајну, с којим га је Цар руски обдарио био. Више руских медаља за српске војводе, поред тога неколико барјака српске народне боје, његово Вождовско одело са калпаком и перјаницом, план за опште ратовање, и нека писма. У том стигне и убица Никола Новаковић са главама, сабљом Кара-Ђорђевом, коју му је Руски Цар Александар I. још кад је у Србији ратовао подарио, с'натписом: „*Заштитнику Православ-*

*) Бисаге су обично од коже торбе, које су начињене и удешене тако да се и на седлу преко коња пребачене у њима ствари носити могу.

Кара Ђорђе побеђује Силног Нуман Пашу

Пећског са 20.000. Арбанаса у Ерцеговини на Сјеничком пољу Суводолу,
при концу Маја 1809. године.

нија вери и отечества“, пиштољима, оделом са њега свученим, сатом, прстеном и неком другом поситницом. Те ствари Вуица од момка прими, брже напише писмо Милошу и по истом свом момку, убици Новаковићу, главу Кара-Ђорђеву и Наумову у зобницама тајно и најскорије напред у Београд Милошу пошље. Мало доцније за првим, крене се и Павле Сретеновић Лисовић са момцима, коме Вуица преда и оне ствари које су му доцније донете, као сабљу Кара-Ђорђеву и проче, с’писмом на Милоша, у ком је описао извршено убиство Кара-Ђорђа с’назначењем свију ствари и новаца, које су се при Кара-Ђорђу нашле, које то Павле Лисовић прими, у Беогрда однесе и преда Милошу.**)

Прво погребење Кара-Ђорђева обезглављеног тела.

Да видимо даље шта је са телом Кара-Ђорђевим урађено: у јутру рано на светог Аранђела Гаврила 13. јула 1817 год., кад Драгић Војкић својој колеби приђе, нађе у истој Кара-Ђорђа тело без главе, а ниже код поточића на извору и Наумово, и кад стане над Кара-Ђорђевим телом плакати, умучка га Милошев грозни извршиоц убиства Новаковић, претећи му да ће га одма убити ако само писне, или ако он то ма ком каже. Потом даље преповеда Драгић: „Заклао сам два јагњета за душу, и ту је тај убица крволочни момак доручковао, пио ракију, и после са главама и стварима отишао, а Господара Ђорђа и онога његовог момка Наума голе је наге, само у гаћама, крваве оставио, све је са њи поскидао и однео. А кад он оде, и главе њиове однесе, ја *ископам гроб код једног Бреста (дрво)* на сто корачаји од колебе доле код потока, поп их Јован опоји! (овај ће Јован бити из Буковика?) па прво сложим момка Наума, а пров њега Господара Ђорђа, мислећи да ће га кад гад ма ко од рода тражити, урежем крстић у онај *Брест*,*) после две године Госпо-

**) Ове је све ствари, новце, и сабљу Милош за себе задржао, а од медаља Руски једну је Кара-Ђорђе дао одма Вуици, а друге медаље куд је Милош део не зна се. — Речену пак сабљу коју је Руски Цар Александар I. Кара-Ђорђу поклонио, Милош је такову код себе задржао. Но кад 1839 год. Милош оуде из Србије протеран, однео је и ту сабљу са собом, коју доцније поклони своме сину Књазу Михаилу, коју он преправи, и корице њене самим дијамантима украси; па кад је се, у богато његово одело које је дијамантима тако урешено било облачио њу је пасао. Та сабља после смрти, Књаза Михаила 1874 године кажу да је од некуд доспла — у Бечки ферсацамт — заложницу — но после 11 месеци почем није искупљена, продата је лицитандо, коју су неки Бечки Чивути купили, а коме су је они препродали, Бог свети зна.

*) Многи од народа долазе са својим болесницима сваког младог Петка на овај гроб, и место где је убијен Кара-Ђорђе, као и у самој Тополи, на тим местима моле се Богу, преноћивају, и кажу да се многи здрави и исцељени кући враћају! —

дара су Ђорђа одавле извадили и пренели у Тополу, а оног момка Наума кости ту и данас леже.“**)

Крвава одсечена глава Кара-Ђорђева.

Како је Милош чуо од Анте Протића као што је напред речено, да је Кара-Ђорђе дошао, онда пише Вуици по Павлу Сретеновићу Лисовићу 7. Јула, у ком му грозно заповеда, да ни часа не почаси, него да убије Кара-Ђорђа и да му главу у Београд пошље; назначивши му у писму и то, да ако он — Вуица — његову заповест одма не изврши, као што му се заповеда, да он шаље његове људе, који ће Кара-Ђорђа а и њега, Вуицу, убити. — И тако Павле Лисовић са момцима и кабадахијама Милошевим из Београда оде, и заустави се по датом му Милошевом упуству у Паланки; и сам писмо Вуици однесе, и пошто му таково преда, све му устмено искаже шта му Милош заповеда као и то, да он са пандуром његовим Николом Новаковићем убије Кара-Ђорђа. После тог Сретеновић позове Николу на страну, те и њему каже заповест од Милоша, па се онда врати у Паланку да исчекује извршење убиства!

**) За овога Драгића Војкића из села Радовања прича се: „да је до тог грозног убиства био добар газда и поштен човек; но после те катастрофе, помру му сви домаћи, и он сам у кући остане, осиромаши и разболе се где је више година боловао, и кога су носили у више Цркви и Манастира на опраштање, не би ли душу испустио, но он ипак живио је. Но кад Начелник Смедеревски Антоније Мајсторовић, биће 1845 год., добије од Министра внутр. дела Илије Гарашанина налог да се изнађе место, где је колеба Драгићева била, као место где је убијен Кара-Ђорђе, као и место код Бреста где је сарањен био, и да се иста крстовима обележе. Начелник Мајсторовић изађе у срез Јасенички у село Радовање, где се сви стари људи а и многа светина ту с'бере; но нико немогне да покаже баш право место где је Кара-Ђорђе погинуо, и где је сарањен био. Но како је се још Драгић тад у животу врло болестан наодио, пошљу за њега, те га на воловским колима дотерају, и кад се овај близу прекучи светина поврви пред њега, и повиче, ето га! ето га! иде Драгић. И као дође не могавши сићи са кола, покаже место где је Кара-Ђорђе убијен, и место где је укопан био; и кад то одкопају, нађу заиста кости Наумове без главе, и таквог опет закопају, почем се увере о истинитом казивању. Онда Драгић онако из кола болестан, од сабрате светине, поиште опроштај, да би се с'душом растати могао. На то га бивши стари кмет Милија Н. из Селевца запита: „Драгићу јеси ли ти знао да ће убити Господара Ђорђа, или да га ниси и ти сам убио, кад се толико мучиш?“ Одговори Драгић: „Нисам браћо, Бог и моја душа, ни једно ни друго.“ Осим што је на мојој земљи било, па ме може бити за то Бог казни. И тако га Милија три пут запита, и он заклетвом три пут одговори да није, нити је напред шта, за ото знао. Онда Милије рече: „Е, Драгићу, ако ниси знао, да ће Господара Ђорђа убити, или ако га ти ниси убио, да ти је Богом просто, и да те Бог прими и узме ти душу; а ако истину не говориш, да Бог да се много мучио, и с'душом не растао. И тако светина те Милијине речи по трипут изговори, и рекну амин! Драгића одатле повезу на колима кући његовој, но тек што је се од тог места одмакао, дотрче и јаве да Драгић умре у колима. И онда народ рече, Бог да му душу прости. — После на тим местима где је Кара-Ђорђе убијен, и са Наумом укопан био, по један дебео растов крст народ укопа.

Кад Вуица прими и прочита тај крвави налог, и саслуша Лисовића; види какова му опасност животу предстоји ако не послуша и Кара-Ђорђа не убије, и да ће — Лисовић у Паланки чекати, за извршење тог грозног са дела —; а и Милош да ће се у случају сам кренути га војском турском из Београда. И тако Вуица ненадно застрашен, реши се и на спавању са Новаковићем убије Кара-Ђорђа...

Премда је Милош строге заповести отправио био Вуици да убије Кара-Ђорђа, а и своје момке послао са Павлом Лисовићем, да ако га Вуица не послуша, да они обоицу убију. Опет Милош бојао је се, да се момци не застраше и убиство не изврше, па да му како Кара-Ђорђе не измакне; узнемирен је био, и због властољубља жедан крви његовога кума и вожда, реши се да и сам иде, као што је и задао реч Везиру, да ако његови момци, које је изаслао, не убију Кара-Ђорђа, да ће он сам ићи да то учини; и тако спреман са више својих момака по већој части из Турске, узме и од Паше 1.000 делија, узјаше на коња, и таман да се из Београда крене*) — ал, ето ти Николе Новаковића са још једним момком Павла Лисовића, где донеше главу Кара-Ђорђеву и Наумову у зобницама, и пред Милоша давши му писмо Вуичино баце, рекавши: „Ето ти господару главе Кара-Ђорђеве, нећеш се више од њега бојати." Крвава кумовска глава Кара-Ђорђева потресла је тад и варварско срце Милошево! — Одседне — сјаше с коња, и 1.000 делија турски отпусти. А Љубица, његова жена, која је се ту тревила, и која је свог кума**) и вожда врло поштовала и љубила, кад позна главу њеног кума Кара-Ђорђа, зграби је у руке, па стане је љубити, плакати и проклињати убице његове, не знајући у то време да га је сам Милош убио! Милош кад то види, грижом савести узнемирен у тај мах, зграби од жене његове главу Кара-Ђорђеву, узме и Наумову и однесе одма обе у град везиру Али-Паша-Марашлији, коју многи од његови Турака исту познаду. На тој услуги везир Али-Паша захвали Милошу на верности према њему и султану! И онда обе главе Кара-Ђорђеву и Наумову Марашлија да Милошу, те он даде Пеји Ћурчији, те одере, насоли, са памуком их напуни и у град однесе, које одма по турском

*) Србија и Русија од Нила Попова стр. 132 од врс. 10—14.

**) Кумови су били отуда, што је Кара-Ђорђе венчао био војводу Милана Обреновића и децу му криштавао, а после тога и Милошу је двоје деце крстио.

татарину пошљу у Стамбол Падиши.*) Од који буде глава Кара-Ђорђева стављена на излог пред вратима Серајиља, палате — султанове, са натписом: „*Глава знаменитог вође српски хајдука, који се звао Кара-Ђорђе!*“ После 7 дана, узму Турци те обе главе оставе у свој музеј знатности, где су се до пре неколико година у музеју турском у Цариграду налазиле; но кажу да су их одатле неки Грци украли, и да се сада у грчком Атинском музеју налазе.

По истом том Татарину који је однео главу Кара-Ђорђеву у Стамбол 18. Јула 1817 год. Милош напише писмо, и пошље српским посланицима, који су се код турске порте у Цариграду налазили, Кнезу Милосаву и Ристи, у ком између осталог овако каже: „*Судбина Божија довела је овде к' нама опет губитеља рода српскога Кара-Ђорђа — сиротињски плач и сузе ухватише га и убише, и главу му с' једним његовим другом — у Београд мени послаше, које ето са согласијем честитог везира шиљу се обе одерате у Цариград. Зато вам препоручујем у овом мом писму — да устанете што боље можете и да узмете себи слободу, силу и дрзновеније код Порте за народ што је потребно просити, зашто у садањем овом сретњем случају имамо најбољу прилику просити.*“**)

Кад је Кара-Ђорђе мучки убијен, и у Русији се чуло, ево како су Руси у једној песми која је у *Кишињеву* растурена била оплакивали.

14.

Пјесн погибшаго сербскога верховнаго вождја Георгија Петровича Чернаго.

На голосъ: „Полюая тебя стралую.“

Сколь труды мои велики
Отъ усердія что несъ,
Такъ злодѣи, кучи толики
Позабыли трудъ мой весь.

Я для васъ только труждался,
Не щадя себя и чадъ;
Съ непріятелемъ сражался,
Ждя за ревности наградъ.

*) Одерату главу — лубању Кара-Ђорђеву и Наума Канара, Пеја Ћурчија закопао је тајно ноћу уза сами зид Београдске велике цркве, надомак врата, са источне стране. Но кад је доцније Београдска црква 1837 год. развaљивата да се нова зида, по казивању Пеје Ћурчије, нађене су обе, које буду ископате, и Кара-Ђорђеву главу познавши по једном зубу који му је фалио, Књагиња Љубица заповеди те се Кара-Ђорђева глава пренесе у Тополу и код његове цркве, коју је он сазидао, спољa више самог олтара до црквеног зида у гробницу његове ћери Полексије укопа. Јер кажу није смела да гробницу Кара-Ђорђеву опет одкопава и са телом је сојузи; бојећи се да се њеној деци или њојзи каква несрећа не догоди. — А Наумову главу доцније опет код Београдске цркве на оном месту где је и пре била закопају.

**) Преодница свеопште Историје света од професора Исид. Стојановића стр. 139.

Обратися вся вселена
Правоту зрѣвъ сію,
Что то лира умилена
Воспѣваетъ скорбъ мою

Ах, отечество любезно!
Я къ тебѣ привержеъ былъ,
Для тебя мня все полезно,
Смертъ от очизни получилъ.

Неужели для того вамъ
Вѣрной правды служилъ,
Жертвуя семейство, самъ
Смерть за правду получилъ.

Пустъ би лучше непріятель
Прахъ мой пулей низложилъ.
О Боже, праведный создатель,
Тогда бы я спокоенъ билъ!*)

Но къ несчатію моему
Простотой обшибся, в' другъ
Льва къ отечеству своіему.
Вѣрный патріотизма духъ

Не надѣялся во вѣки
Прахъ той смертъ поносну несть;
Ктобъ подумалъ, чтобъ человѣкн
Могли дать такую местъ!

Е тако је грозно Србине и народе српски, у крилу твом живот окончао велики онај Муж, који ти је данашњу срећу основао. Он је тебе из четир стотине-петнаестогодишњег вечног ропства турског избавио, и 10 пуни година снажно бранио и чувао, од небројени хиљада варвара докле је год мало снаге и силе имао, и докле није сасвим смалакса о и моћ посве изгубио, и тако морао подлећи силном десеторугобом непријатељу. — И удалити се, удалити се само за време оставити те. — Но, и удаљен од тебе, роде српски, он је о теби дању и ноћу мислио, о теби старо се и за твоју слободу, за твоју срећу радио; и кад је спреман и готов био, да те конечно од варварства ослободи, дође у твоје крило, у твоја недра, да те спасе, и шта? ах! ах! тужан! нађе грозну смрт! — од кога од Србина?!! — Ти њега не сачува? не сачува цигло ни за десет дана од једног његовог злотвора Милоша грамзећег да над тобом самовластно господари! — Но ти народе ниси крив. Јер ниси знао, да је твој љубљени Господар Ђорђе у твоја недра, недра мајке Србије дошо. Но крив је мучки убица! убица Милош! који преваром Господара и свога добротвора, који га је из голотиње и туђег слуге и говедара, за војводу узвисио, одео га у сребро и злато, и обогатио; лукаво дозва и тајно мучки-уби! уби! за докопати се само првенства власти. — Уби, и на крваву столицу свога избавитеља, свога кума и Вожда седе! А овамо врли и драги Србине у горњем писму свом баца љагу на народ! да га је народ убио? може ли што неправедније и може ли што непоштеније, и грешније бити? него каљати, један народ, народ српски; који је у том злоковарном грозном делу, чист и невин. Чистији од сваког злата и драгог камена, а чистији и од саме росе мајске.

*) Извађена из Гласника IV. са стр. 154, 155.

Па кад је властољубиви Милош оваку најчистију крв Србина пролио, и на народ љагу бацо да је он ту грозоту учинио! — зар да се не гнушава Србин, и не Србин оваке грозоте? Зар да не презире властољубље Милоша, који најдобродјетелнијега човека Кара-Ђорђа уби, ког је сама промисао Бога за избављење рода српског Српству дала. Зар има Србина да не тужи за таким добродјетељем, за ким сам дух — гени човечанства жали. Зар да не тужи Србин за оним човеком ког је народ себи за Вожда и Владара свог изабрао, и ког је дух за вишим тежио да сво Српство од турског јарма ослободи, па као што је сам говорио да иде кући да своје земљоделске послове врши, да оре и копа, и да буде грађанин, пријатељ и отац Срба. Зар да не туже заоставши синови и унуци за таковим Владаром, коме није ни један раван био. Он је био пријатељ Срба и са добродетељи обдарен да с народом Влада, притјажавао је мудрост и свако отечествољубје грађанина. Као Владар познавао је земљу, као судац правду, као Војсковођа вештине војничке, као отац љубио је Србе, као мудар природу, и његове најразумније савете и разсуђења из ње је црпио. Зна се да кад је се он, као да је од Бога послат, међу Србима појавио, да је слобода Србији синула. Зна се да је он више љубовију Срба него подчињеношћу поносан био. Зна се да је он живот Срба као од вишњег Бога њему поверену светињу сматрао почитовао и уважавао. Вјечна остаће слава његова у свим срцима Срба, и у свима народима живиће име Кара-Ђорђа. Кара-Ђорђа име нека је прва реч коју српска мати своје дете одпочне учити да говори. Кара-Ђорђево име нека очеви спомињу, кад децу своју к изображењу душе, и младиће у добродјетели облагорођавају и упућују. На Кара-Ђорђа нека се сваки Србин сети и погледа, кад га отечество на услугу позивало буде. Свето нека буде име Кара-Ђорђево нашима унуцима и праунуцима во веки векова. И кад не би било Српства да име Кара-Ђорђево спомиње, други би народи спомињали, и помињаће, да је био **Кара-Ђорђе Велики Владар**, добар отац, пријатељ и избавитељ свога народа.

Тако кад видимо, да је Милош Обреновић најдобродетелнијег Србина Кара-Ђорђа, који избави српски народ из 415-то годишњег турског робства, срце ударцом сикире преломио. Сад да видимо како је Милош за таково крвно дело, ког подобног у целој Историји света нема, за убиство Кара-Ђорђа свог добротвора и кума, и пријатеља, оца и Владара народњег, он сам са његовим извршиоцима убиства‘

и њиово потомство прошло, и какову су награду од Бога примили,

Бич савести!

Кад Милош ослободиоца народа српског од турског варварства Кара-Ђорђа убије, мислио је да ће тек онда спокојан бити? Но то крвно дело, убити свога кума, свога Вожда; и највећег у Српству персоном, родољубјем, правичношћу и некористољубљем, снагом, храброшћу и славним заслугама Србина, коме не би равна у целој повестници Срба! Ипак не нађе покоја? Сад отпоче борбу? Борбу праведну, и борбу заслужну. Борбу! Са својим собственим унутарњим рођеним душманом? Кога олово не бије, и анџарско оштро гвожђе не сече! А ко је тај, који се усуди да силног Милоша обеспокојава и мучи? — Тај је јунак у срцу Милошеву врло мајушан — али ипак много силнији од Милоша, и именује се „**Грижа савести**," која га одпоче тако кивно гонити и морити, да није имао мира ни дању ни ноћу, једнако му је крв Кара-Ђорђева пред очима била! Ноћу пренувши се из сна, сав у дрктавици рикао је као в..! Излазила му је слика Кара-Ђорђева једнако пред' очи, излазила му је крвава с'цена убиства, мртво обезглављено тело, глава одсечена и одерана, млазови пушеће се *кумовске* крви у разним видовима! — Викао је у сну авај! Помагајте? Но помоћи није му било! — И тако дошао је до тога да је постао као бесомучан. — Но и ако је Милоша такова мука морила, и ако је толико Војвода, Кара-Ђорђа, и многе друге одличне Србе дотле побио, а и стотинама Срба на жртву своме поочиму љутом Сулејман-Паши предао, те их је изсеко, а и живе на коље понабијао, опет је жеднио за крвљу бољи и бољи Срба, и није престао убијати једног по једног, најбољег и најзаслужнијег за народ Србина дотле, докле није од народа српског 1839 године из Србије прогнат.

Међу тим чак доцније, скоро при навршењу две године од убиства Кара-Ђорђа, једне зимске ноћи појави му се у сну целокупан као у животу Кара-Ђорђе, сав блистајући се као у сунчаним зрацима, па Милошу рече *„грешни властољупче, ти се нећеш пре смирити, бићеш од Бога зло наказан, ако ме из јаме не извадиш и не пренесеш у мој дом, у моју тополску задужбину, у цркву свете Мајке Богородице!"* То рече као на јави, подиже се као у небо зрачан, и ишчезе! Милош тргне се из сна, сав дрктајући од стра, појури у другу собу својој жени Госпођи

Љубици, и каже јој за страхоту виђену, и чувену! Она га стане тешити и мирити, и у прочем рекне му: *„Јесам ли ти сама више пута говорила да Господара Ђорђа пренесеш у Тополу, па зашто ме, за Бога, не послуша?“* Милош јој одговори: *„Ја би то учинио али бојим се да се народ не покупи и не побуни.“* — Госпођа Љубица: „Све то лако може бити да нико и не зна, само ако ти хоћеш?“ Додавши: „Ако ми ти дозволиш ја ћу то учинити тако, да нико не зна? Ја ћу га ноћу дати да се ископа, у Тополу пренесе и сарани. — Милош јој одобри! *)

Друго погребење Кара-Ђорђа.

Госпођа Љубица, жена Милошева, нађе једног сељака имено Милосава Н. из села Грбица Крагујевачке нахије са воловским колима, па пошто му озбиљно закаже, да се главом својом не шали и да ником не казује, а то исто поручи и Драгићу Војкићу по истом сељаку, и пошље га у Јасеницу Смедеревску у село Радовање, те отиде и са Драгићем ископају тело Кара-Ђорђево, које није ни почело било да труне. Па начине те ноћи један прост сандук, од дасака, у исти сложе га, на кола натоваре и одозго сеном добро сандук обложе и покрију, тако, да нико знати није могао шта се у колима налази; и тако га тај Грбичанин у вече у Крагујевац дотера, и јави се Госпођи Љубици, која тело Кара-Ђорђево чрез њеног момка Марка Јагњилца у свој подрум малог коначића код великог Дуда смести, а чрез свог онда бившег домоводитеља Ранка Матејића Тополца дала је раније потајно начинити један сандук у који каже, да, Марко, Кара-Ђорђево тело смести: но како је сандук кратак само од једног фата као за обичне људе био, и Јагњилац не могне га у исти сандук сложити, па узме *сикиру те му обе ноге испод колена у цевима пребије*, и онда га у сандук згњечи и положи.**) А, после тог Госпођа Љубица даде Ранку Матејићу покров, свећу и воштаницу, који сиђе у подрум те га покровом покрије и свећу запали, те је сву ноћ до пред зору горела, после тог Ранко Матејић, по наредби Госпође Љубице, изнесе у

*) О овом догађају причала је све Госпођа *Љубица*, бив. Советнику Ранку Матејићу Тополцу, који је он многим о том проповедао, и одавде настају даље сви случајеви који су се збивали, о премештају тела Кара-Ђорђевог у Тополску цркву Рождества Свете Богородице — вел. Госпође; који је он готов свега очевидац био.

**) Причао ми је покојни саветник Ранко Матејић, као и за све друго — да је се исти Марко Јагњилац подрумџија Милошев сутра дан зграну о — полудио и да су га везана кући у Јагњило одвели, где је наскоро и умро. К Н Н

зору из подрума тело Кара-Ђорђево, натоваре на иста кола и у Тополу га однесу, гди га у очи сами велики задушница 1819 године у озидану, још за живота свог, Цркву, коју је 1811 године о свом трошку озидо, и пред дверима за себе гробницу ископао и озидо, у исту гробницу положе и тако га по други пут саране, пошто га Тополски свештеник Јован опоја. По том гробницу зазидају и каменим плочама као што је и била да се не познаје патошу а по вр' тога Ранко Матеић одозго простре један ћилим, који му је Госпођа Љубица дала, да се боље не види, и по гробу са ногама не гази. — Када све то изврши Ранко Матеић, онда бивши Милошев домоводитељ, а у доцније време члан државног Савета српског, који је у 1871 год. као пензионер у Тополи умро; врати се у Крагујевац и о свему том Госпођа Љубици јави. За ото време, које је о свему овом горе наведеном причао Г. Ранко Матеић, и даље прича; да је се Милош уклонио био у Пожаревац; и доцније кад је дошао у Крагујевац извести га Госпођа Љубица, и каже му како је тело Кара-Ђорђа у његову озидану гробницу у Тополској цркви пред Дверима дала саранити, за које не буде Милошу по вољи што је тело у гробницу пред Дверима сарањено. —

Треће погребење Кара-Ђорђа.

Доцније Кнез Милош Обреновић у очи једног недељног дана оде у Тополу, да се Богу помоли, и да на гробу Кара-Ђорђа покајање греха свог изиште? И са собом поведе тад Владику Мелентија Павловића да молитву очита, но кад пред само вече у цркву уђе, и види гди је Кара-Ђорђе пред Дверима сарањен, на ком месту у цркви затече неке немоћне над гробом Кара-Ђорђа лежеће; које то Милошу јако противно буде — и тако заповеди, да се те ноћи и до сутра, до пре Божије службе, одатле испред Двери опет Кара-Ђорђево тело из гробнице извади и у дну цркве до женске преграде са десне стране по трећи пут сарани; и де озго њиме — Милошем — преправљену од црвеног мермера плочу по гробу положе, које тако до сутра, до пре службе и извршено буде. На тој плочи дао је Милош изрезати оваки надпис:

„Овди леже кости Георгія Петровича Чернаго, подавшаго Сербскому народу начатокъ ко избавленію у 1804. лѣту бившаго потомъ верховнимъ вождемъ и Господаром до 1813. лѣта тогоже народа, а у овому наведенъ интри-

гами непріятеля Србски уклони ся у Австрію и отъ туда послѣ едногодишняго ареста преселися въ Руссію гдѣ съ возможною почестію отъ правителства примлѣн; но известно из какова узрока избѣже отъ туда и въ Сербію возвратися, и овди отъ Турскаго правителства усѣченіем глави живота лишисія мѣсеца Юлія 1817 года.“*)

Ту, у Тополи, у цркви храму свете Богородице и данас вечни сан борави велики Кара-Ђорђе, чија је негда била моћ, громоносна сила, која је затресла сву Турску Царевину, а и сами престо силни Стамболски Султана, оживила малаксало успавано уздање Срба, и воскреснула Српство из 415-то годишњег турског ропства.

Сви очевидци преповедали су као Драгић Војкић, Милосав из Грбица, Свећеник Јован и сви они који су при трећем том погребу тела Кара-Ђорђевог били, а и сам Ранко Матеић бивши саветник, да је тело Кара-Ђорђево за дивно чудо целокупно било, кажу, као да је јуче сарањено, да није иструнило нити и најмање да је заударало, говори покојни Ранко; ја сам га мојим рукама пипо! — И само каже што на себи није имало главе, и што му је Марко Јагњилац ноге у цевима сикиром пребио, изгледало је тело скоро као у жива човека!

Последице трећег погреба Кара-Ђорђева.

Причао је Ранко Матеић и то: „Каже био је из јутра ведар и јасан дан и нигди ни једног облачка да је се на небу видити могао, па кад су Кара-Ђорђа по трећи пут из његове озидане гробнице извадили и у нову ископату гробницу положили и земљом засули, и студену плочу одозго по гробу положили, па мало доцније кад Милош на службу Божију у цркву уђе, од једунпут дуне така страховита олуја, да је дебела дрва ломила и из земље из корена чупала, а после тог пљусне јака киша тако, као да је се облак провалио, и онда необично крупан град, (да је за стопу земље покрио био), севање муња и пуцање громова, тако је каже било, да нас је стра све у цркви обузела, и нико се од нас из цркве као и Господар Милош нити је смео ни могао где маћи, и ако је служба божија и свршена била, морали су у цркви чекати дотле,

*) Види Гласник III. стр. 143 и 144. А напред на стр. 465 ове књиге. Милош каже: „*Судбина божија довела овде к' нама губитеља рода српскога Кара-Ђорђа — сиротињски плач и сузе уватише га и убише, и главу му још с једним његови друга — у Београд мени послаше?!*“ и т. д. Преодница Свеоп. Историје Свете П. Стојановића стр. 139.

докле год то време престало и уталожило се није. После тог, кад изиђу из цркве, седне Милош са Владиком да руча, врло брижан и зловољан, због те догодивше се непогоде, но нису били ни у пола ручка, ал' дотрчи Татарин из Крагујевца и донесе писмо од Госп. Љубице, која му јавља; да су му се оба његова сина тог јутра разболела и фрас добила. Милош и онако због догодивше се необичне бурне непогоде времена био је забринут и зловољан, но кад дозна да су му се и деца тог истог јутра разболела, буде поражен; престане од ручка, стане се кајати и тешкати, говорио је: *„ала шта учини! Зашто га ископава? Ето сад шта би!* — Владика га Мелентије стане тешити, немојте се Господару бринути, то је само случај Кара-Ђорђево; је тело као и други људи — а поп дода тешећи га рече: као и друге „мрцине!“*) Но Милоша не могаху утешити, седне одма на кола и одјури у Крагујевац, где заиста оба сина у фрасу нађе; где се стане грдно кајати шта је учинио. — Но кад госп. Љубица разуме шта је он у Тополи учинио, да је тело Господара Ђорђа из његове гробнице извадио и у другу гробницу сахранио, стане се на њега љутити, свађати и говорити му: *„Шта си урадио? зашто си га на ново ископавао? зар не даш мирно и његовим костима у гробу да леже?“ Ти оћеш да ми децу упропастиш!* — Па одма сутра дан узме обадва болесна у фрасу детета и оде у Тополу, где у тополској цркви на гробу Кара-Ђорђевом, заједно са болесном децом, молећи се Богу и искајући од Бога опроштај, да буде милостив, да јој деца оздраве, и тако у цркви преноћи; кад сутра дан осване али за дивно чудо обоје деце здрави са гроба Кара-Ђорђевог устану! Где госп. Љубица предани и још једну ноћ ту у Тополи преноћи, па се здраво са својом децом благодарећи Богу у Крагујевац поврати. И после тог госпођа Љубица каже. наредила је, те је се у тај дан сваке године молитва на гробу Кара-Ђорђевом читала, и кад је год кроз Тополу пролазила на гробу његовом палила је свећу.

Кад се госпођа Љубица у Крагујевац врати, Милош обрадује се кад види да су му деца оздравила; па онда сво имање у Тополи које је Кара-Ђорђево приграбио био, и приходе од исти. као: од воденица, воћњака, винограда и њива сам за себе брао, преда тополским сељацима на уживање, с том наредбом да таковим зирате —

*) Каже да је дотле тај поп Јован био добар и поштован, но после у одма, пропије се, и са женом заједно пропевањало, и од сваког презрени буду!

обрађују —а да не смеду отуђити, него да чувају за потомство Кара-Ђорђево! И заиста то имање, кад је по изгнању Милоша из Србије 1839 године, породица Кара-Ђорђева у Србију дошла, она је од тополски сељака тако ово примила, и даље са истим расцолагала.

Божија казањ, над убицама.

Сад да видимо шта је се са извршиоцима Кара-Ђорђевог убиства догодило, и какву су награду од Бога они и њиово потомство примили. — Па ћемо опет о Милошу као главном убици и његовом потомству коју реч пробеседити.

1:) Никола Новаковић из села Опарића среза Левачког, нахије Јагодинске, који је сикиром Кара-Ђорђа убио, био је врло свиреп, да је мећао људма руке, кад се на ког наљути, у ступу, те их ломио, био је посве свиреп! Но кад убије Кара-Ђорђа укратко полуди, и више времена у лудилу је био. Једанпут докопа се коња и пође својој тетки у Жупу, и хтене преко реке Расине да пређе, гди с коња у воду падне; вода га однесе у јаз воденични и јазом до под воденицу, гди у воденички точак западне, којим сав смрвљен буде. Никола је био удовац а имао је сина и једну ћер, девојку од 16 година. Николин син у скоро падне у неку болест, коју је више година боловао и у ранама распадо се, и потом умро. А Николина ћи, кажу, да је, бивше баш онога дана на Аранђеловдан кад јој је отац Кара-Ђорђа убио, полудила, и она је више година живила и надживила и брата и оца, па је увек, вавек док је год живила, излазила после поноћи око 2 сата на селско Опарићско гробље, па кукала и запевала докле не сване, а потом се мирно кући враћала, и тако је и свој живот скончала: и та се кућа сва угасила да никога ни једне душе више од Николиног рода нема, кажу да су му врата куће глоговим коцем затворена.

2.) Вуица Вуличевић, неверни војвода Кара-Ђорђев, рођен је 1773 год. у селу Азањи Смедеревске нахије. Војводом је посто после свог брата Војводе Ђуше, који је 1805 год. од Турака у Смедереву погинуо.

Причало се кад је Кара-Ђорђе после смрти Ђушине дошао у село Азању, и наредио да народ смедеревске нахије себи другог војводу на место Ђушино изобере, па онда отишо у Ковзаре на конак. Кад сутра дан скупио се народ и друге мање старешине смедеревске нахије и довеле Ву-

ницу. Он је тада млад био, и врло невиђен и ружан, као сва та породица што је била осим Ђуше. Кара-Ђорђе упита кметове;

„Којекуде, зар тога хоћете да вам поставим за војводу?

„Тога, Господару! одговоре они.

„Ама неће он моћи ништа учинити Ово је нахија, па је ово војска?

„Нема бољега, Господару! одговоре они.

Е па лепо, којекуде, изиђите, те се опет договорите, па ми онда дођите.

„Они изађу у једну ливаду, ту се мало разговоре, па дођу Кара-Ђорђу.

„Е шта учинисте?

„Ми хоћемо њега, Господару!

„Па лепо, кад га хоћете ви, хоћу га и ја. И тако га потврди за војводу смедеревске нахије.

Ето тако је Вуица постао војвода. Да ли какво тајно какво пророчко предосећање није шаптало Кара-Ђорђу, да ће баш тај војвода некад скратити његовог живота дане? То се не зна, али се извесно зна, да га је Вожд после тог увек водио и за свога главног пријатеља држао. А и Вуица је увек одан и веран пријатељ Кара-Ђорђу до саме пропасти српске био. А и после пропасти кад је отишао у Русију Кара-Ђорђу је одан и веран био, јер не би га Кара-Ђорђе са важним порукама 1815 године к' Милошу у Србији ни посло. —

Кад је Кара-Ђорђе 1817 године у Србију из Хотина дошао, Вуица је се као пријатељ његов изненадном доласку његовим зачудио, и запито га: „*Зашто дође, Господару, сада у ову ватру?*" И кад му је Кара-Ђорђе одкрио зашто је — он дошао. — Онда Вуица обрадовао је се доласку његовом.*) и мислио је да ће и Милош ту радост заједно с њиме делити; па пошље одма свога писара Анту, те га извести о доласку Кара-Ђорђевом, и позове га да час пре дође да се с Кара-Ђорђем састане и разговори. — Није Вуица ни посумњати могао на Милоша, да је он непријатељ Кара-Ђорђу, тим више, што је се он притворно пред Вуицем показивао, као пријатељ његов, а и казао му те је он писао Кара-Ђорђу у Хотин и позове га да у Србију дође, са речима: „*Да Милош жели видети свог старог вожда у новој борби са Турцима.*" Но Милош то је подло чинио, да би само Кара-Ђорђа преволео да у Србију дође да га убије.

*) Историја Србије и Русије Ипл Попов стр. 131 од вре. 12.

И тако преваривши се Вуица, добије од Милоша најгрознији налог, који је и његовом животу грозио. — Те да сачува свој живот, презре љубав, презре поверење, погази веру и поштење, и заборави на свога господара, који га је од простог човека за војводу поставио, и у богато руо преодео; тиме приморан, — изврши над својим господаром и вождом Кара-Ђорђем 13. Јула мучки убиство, и пролије најплеменитију српску крв! —

После овог убиства Вуица је једнако жалио за Кара-Ђорђем, и кајао се што га не сачува — гризла га је непрестано савест! Па, из очајања, 1818 год., да би му Бог опростио велики грех, између Велике Плане, села Радовања и атара старог Аџи-Беговца у Радовању скоро до самог оног места где је Кара-Ђорђе погинуо, начини цркву, и назове је „*Покајница*". Ова је црква на врло лепом месту, у Грабовачком потоку, четврт сата од друма. Ова је црква од дрвета сграђена, и шиндром покривена, а изнутра таван шашовцима обложен од буковог дрвета; на среди тавана измолован је Господ Саваот; на иконостасу има разни икона; прозори су јој мали. Има једна већа икона Севтога Ђорђа, на којој стоји овакии запис: „Сію церковь огради господаръ Вуіца за споменъ 1818." А споља, на дувару цркве, тако на једном брвну изрезано стоји 1818 год. кад је ова црква саграђена. Ова је црква данас Велико-Планска, гди се свет многи у њу стиче и зове је *Покајницом.**)

Но при свем том Вуичином покајању и грађењу Покајнице цркве, да би Бога умилостивио, да му Бог грех ублажи, ако не по све опрости, за учињену издају и убиство свога избавитеља и народа српскога, па ако је то морао и по заповести Милошевој учинити, није остао без Божије казне; а да видимо како?

Грешни Вуица како је при грозном позорју убиства Кара-Ђорђа у колеби Драгићевој те крваве ноћи, после вечере, лего ћоја да спава и покрио се својим ћурком и по глави, кроз ког је рукав једним оком вирио, да види оће ли Кара-Ђорђе заспати, па је и сам тако заспао, и у зору на пуцањ пушке Николе убице кад је се из полу сна тргo, остао је вечито на исто око слеп. Но то је почетак Божије казне?

Доцније Вуица у 1820 год. буде одређен и послат са другом још двојицом као депутирац у Стамбол, да проси од султана милост, да би се смиловао да српском народу

*) Кн. Србија од Милићевића стр. 144 и 152.)

подари ма каква права и олакшице учини. Но он буде од Турака у почетку врло лепо примљен, и многим богатим даровима што је убио Кара-Ђорђа обасут. Но доцније кад се Русија заузме код порте за ослобођење Грчке: а потражи да и Србији даде права условљена Букурештским трактатом од 1812 године; Тад Турци разјаре се, и хтену српске депутирце да побију, па и Вуицу; кога порта једва од јаничара спасе, у тавницу га баци, гди је $4^1/_2$ године у Стамболу тавновао; и тек по захтеву Руса 1825 год. буде из тавнице пуштен, и сви му скупоцени дарови опет буду враћени, и он у Србију дође.

Кад Вуица у Србију из Цариграда дође са врло богатим турским оделом, и многим сребрним и златним стварима, кога су Турци за заслуге што је убио Кара-Ђорђа обдарили, криво буде Милошу, што и он ништа добио није. А највише бојећи се да није Вуица боље обљубљен код двора турског, који би му могао власт из руку изтргнути, па онда окриви Вуицу, одузме му кнежство, и пошље га кући његовој у село Азању, с тим да се од своје куће нигди не сме маћи, ако не жели да главом плати. Па после тог Милош одма пошље своје кабадахије, те све оне ствари као и одело које је Вуица у Цариграду од Турака на поклон добио, као и друге све кућне његове ствари које су вредност имале, па и сам сав новац од Вуице одузму, кућу му опљене и тај плен Милошу однесу.

Кад тако кнез Милош Обреновић Вуицу опљачка, Вуица падне у бедно очајно стање, и болест где је три године дана у грдним ранама, отворившим се по телу његовим, боловао и муку мучио: Носили су га тако болног по црквама и манастирима, те је од народа искао опроштај за учињени грех, да би душу испустити могао; — но кад се напуни три године дана мучења његовог, у највећој беди и сиротињи 11. марта 1828 год. умре. За ког кажу да је сарањен у темељу цркве Кусадачке, на које олтарном зиду, с поља стоји овакав надпис:

„Здје почивâјет раб Божји Вуица Вулићевић, из Азање, нахије смедеревске, бивши Војвода и по том Кнез и депутирац народа Сербскаго при Портје Отоманской вјерно послуживши своjему Отечеству. Поживе љет 75. Престави се у Азањи 11. Марта 1828 љета.“

Грешни Вуица имао је једну ћер коју је удао за неког трговца у Смедерево, које су деца сва помрла; а и два сина, Митра, којег Вуица ожени но он без деце у кратко умре; и Петра за кога Милош уда своје жене књегиње

Љубице рођену сестру, и намести га још за живота очина за Кнеза у Јасеници нахије смедеревске. Но 1825 год. кад Милоје Ђак из села Кусатка дигне буну противу њега и Милоша, Петар буде од народа из кнежства истерат. Доцније опет кнез Милош постави га у службу, но народ никад га волио није, а шта је са истим напослетку било и кад је умро, немамо података, не зна се. Но то се зна, да су и његова деца коју је имао поумирала; и да од те праве Вуичине лозе, данас никога у животу нема, и да је се сво семе порода његовог затрло.

Сад да видимо и укратко да даље изложимо како је кнез Милош као главни убица Кара-Ђорђев прошо, и какове су га судбине са породицом његовом до смрти пратиле.

3.) Кнез Милош Обреновић кога је Кара-Ђорђе од свињарског и говедарског чобанина за Војводу поставио и из чобански дроњака, у свилу и кадиву, и сребро и злато преодео, кад убије Кара-Ђорђа, он се још више слиже са својим поочимом Марашли-Али-Пашом, коме је Србију 1815 год. под његову турску управу подчинио. За коју га је уелугу Марашлија и својим кнезом поставио; баш као и његов први поочим љути Сулејман Паша, коме је се он у Такову 1813 год. подчинио; и коме је устанак Срба под Војводом Хаџи-Продамом 1814 год. помого угушити, неколико стотина Срба поватати и на кланицу му дати, те их је Сулејман-Паша све које изсеко а које живе на коље понабијао.

Убиством Кара-Ђорђа Марашли-Али-Паша још више Милоша возљуби, и првим га кнезом до себе огласи, и такову му власт као љубимцу и посинку свом даде, да је он што је год хтео чинио, и најплеменитије Кара-Ђорђеве Војводе и друге Србе сам убијао, или их Марашли-Али-Паши предавао, као и у Сулејман-Пашино доба, те их је он секо. Па не само што је тако Милош племенитим Србима одузимао живот, него им је и име каљао, и чест помрачавао. У првом случају које је сам по Србији Србе мучки убијао, оглашавао их је, да су српске издајице, а турске присталице; а у другом случају оглашавао је да их је морао по захтевању паше ватати и на погубљење му дати. И тако је то Милош све чинио, и све оне Кара-Ђорђеве војводе, за које је држао да му могу опасни бити, и првенство му кнежевске власти из руку истргнути, потаманио. То грозно поступање Милошево са Србима годило је Марашли-Али-Паши и од велике користи било је и самој турској царевини да одржи Србију у свом поданству, и тако тим Ми-

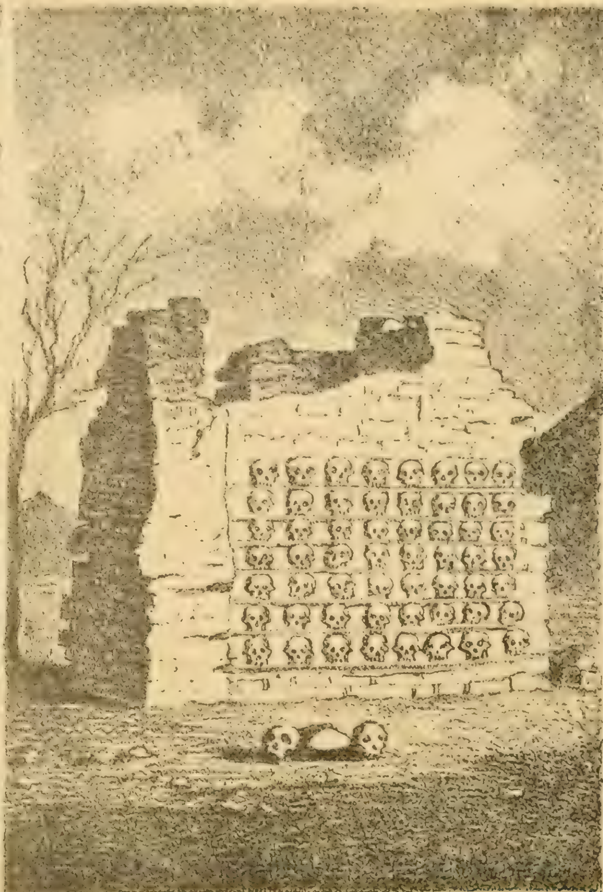

Безсмртније СТЕВАНА СИНЂЕЛИЋА војводе Ресавског
на Каменици 19. маја 1809. год. са Ћеле кулом.

лош удворивши се код Марашлије, и други паша стане и даље радити, и за силне српске паре доведе и Порту дотле, те га она и за Баш Кнеза Србије својим Бератом 1820 год. потврди; и Милош као Баш-Кнез остане, те је араче и друге даније и намете од народа српског купио и Турцима предаво.

Таково поступање Милошево гледала је Русија с’презрењем, и одма од 1815 год. старала је се и радила непрестано да Србија до своји права дође, која су јој 1812 год Букурештским Трактатом 8 точком уjамчени. Но Порта устезала је се и није хтела да да права Србима; и тако напослетку принуђена буде Русија те Турској 1828 год. рат објави, и пошто турску војску потуче и до Адријанопоља са војском дође, натера Порту те она по Букурештском трактату од 1812 год. условљена права, за Србе 1830. год. даде. Том приликом, Милош као турски Баш кнез користи се и преко Паша и Везира, опет за силне паре српске и преко воље руске дипломације изради, те га Порта те исте 1830. год. и без знања Русије за наследног књаза Србије Бератом потврди.

На како је кнез Милош напојен био духом турски паша и Везира, а нарочито поочима својих љутог Сулејман-Скопљак-Паше, и Марашли-Али-Паше, те је по њиовој турској системи над Србима деспотски и самовластно владао: које самовлашће његово седам је буна противу њега изазвало, и то године 1815, 17, 21, 24, 25, 26, 34, и 1835, које буне Милош је по већој части немилостиво са пролитијем крви Српске угушио. Докле напослетку немогући народ више његову самовластну и самовољну владавину сносити, скочи на оружије 1. Јуна, натера га те да оставку на књажеско достојанство, а 3. Јуна те 1839 године протера га из Србије, који у Влашку на своје спахилуке, оде који су више милиона коштали, и која је за поғрабљене од народа паре покупово.

После прогонства Милошевог, изабрат буде 4. Јуна за књаза Србије његов старији син Милан, но како је он самртно болестан био, тако образовато буде наместничество, које је земљом управљало; но како Милан и не дочека потврђење од Порте него 26 Јуна умре; тад Наместничество сазове народну скупштину, на којој буде изабрат за Књаза Србије млађи син Милошев Мијаило Обреновић; но како је се он налазио у Влашкој код свога оца, тако Наместничество остане и даље, те је земљом управљало до 5. Марта 1840 год. Но почем тог дана Кнез Ми-

јаило дође из Влашке, Наместничество одступи и Кнез Мијаило владу у своје руке прими.

Књаз Мијаило како књажевску власт у своје руке прими, као млад наговором свога оца, матере и стричева Јеврема и Јована, стане гонити оне најбоље народне људе у земљи, који су израдили код Русије и Порте устав за Србију, с којим су самовласт Милошеву скр'али, и који не примивши такови, и из земље га прогнали; Том гонитбом и Кнез Мијаило изазове нарот на буну, који устане и противу њега, он пође да побуњен народ у Крагујевцу силом оружја растера и умири, но најђе на такови отпор да се са побуњеним народом и у бој упусти, и кад противу себе види такову огорченост, хитно врати се натраг, дође у Топчидер и 25. Августа 1842 год. са својим стричевима и другим његовим саветодавцима напустивши књажевску власт у Аустрију пребегне.

После одбега књаза Мијаила из земље, народ српски уважавајући заслуге и безсмртна дела Великог Кара-Ђорђа одма 2. Септемвра 1842 год. на Врачару, гди се је до 16 000 Срба из целе Србије искупило било, избере себи за књаза Кара-Ђорђевог сина Александра Кара-Ђорђевића, који владаше до 12 Декемвра 1858 год. Па како је се у то доба између српски великаша највећи раздор изродио, кога су Обреновићи посејали, отимајући се између себе за власт: и ишли један противу другога, а и против самога Књаза, тако да Књаз Кара-Ђорђевић покуша да исте великаше сложи и умири, но кад у том не успе, он из огорчења, не хтевши никакове мере употребити да себе на престолу одржи, сам напусти своју књажевску власт, у вече седне на своја кола, одвезе се у београдски град, а потом трећег дана пређе у Земун, одатле оде у Темишвар, потом у Пешту, па Беч, и Боксек, гди је неко време живио а данас опет склонивши се у Темишвару живи

По одласку Књаза Кара-Ђорђевића из земље, народна скупштина, која је на окупу била, одма 13. Декемвра 1858 године, избере себи за Књаза старог Милоша Обреновића, који 12 Јануара 1859 год. дође у Србију, прими књажевско достојанство, па ако је стар и слаб био, владао је онако исто самовластно деспотски, као и за прве владе његове, гди после дужег тешког боловања, кажу да му је лице ранама нагрђено било, 14. Септемвра 1890 г. у Топчидеру умре.

После смрти Књ. Милоша, његов син Књаз Мијаило истог дана 14. Септемвра прогласи себе за Књаза Србије

и по други пут ступи на престол српски, који ипак не владаше задуго, него га четири брата Радовановићи пред вече око 6 сати 29. Маја 1868 год у Топчидеру из освете, из револвера убише а потом га грозно сикиром и ножевима измрцварише и лице му нагрдише. И тако смрћу Књаза Мијаила, који је без порода био, сво право племе Милоша Обреновића у лицу његовог сина Књеза Мијаила угине.

И тако свију убилаца Кара-Ђорђеви готово сав се корен порода и родбине њиове затре.

Кара-Ђорђеве особине и врлине.

Кара-Ђорђе је био у сваком смотрењу особито неко појављење, и један чрезвичајни човек. Он је био врло високог раста и стаса, и према висини раста, имао је и стас и снагу тјела одговарајућу — симетричну — комплекцију, нити је био дебео ни мршав, но кошчато умерену снагу тела имао је. У оно време, све је људе у Србији надвишавао, а тешко је било и на страни видети те висине и стаситости човека, и није му било равног. Кара-Ђорђе имао је сразмерну главу спрема телесности, косу на глави имо је црну и увек кратко неправилно шишату, чело имао је умерено повисоко са борами мало набрато. — Обрве имо је покучасте, густе и црне. Очи умерене, мислеће, граорасте, провиђавне и пуне ватре; нос правилан римског типа; бркове имо је средње густе и мало смеђе; уста имао је умерена и увек затворена; а лице имо чисто и мало црнпурасто, а изглед замишљен и по све озбиљан Био је врло чрезвичајне снаге телесне и душевне крепкости, редка проницателног разума, врло отважна слободна и храбра духа, и у највећим опасностима био је неустрашим. Није био себичан, ни среброљубив, а ни трошаџија, и никад није тежио да што туђе себи присвоји; био је задовољан са оним што је сам радом својим стекао, и таково је чувао.

У приватности био је човек као сваки други уредан Србин, није био ни горд, ни поношљив; а по дужности строгу послушност захтевао је. Није био говорљив, но кад је с ким говорио, говорио је танким својим јасним гласом увек озбиљно, јасно и кратко, без лакрдије, и излишности. Врло је мало спаво и увек је у зору устајао. Спавао је на тврдој простој постељи, а и на голој земљи.

У јелу и пићу био је умерен, у путу свагда је носио уза се у бисагама на свом коњу Дорату у застругу; уз пост угњеждена пасуља (папуле), а у мрсне дане, сува меса

(пастрме) или печења, а увек погачу (леб) и соли, и поред тога једну малу чутурицу ракије, у које је грлић тесан био тако, да човек кад је из исте ракију пијо, моро је помало сисати. И поред тога мали сребрни корица ножић и једну од сребра кашику за силајем носио је*) При јелу и пићу волио је да није сам. Кад је јео, увек одсецо је по кришчице погаче, и са комадићем меса или пасуља додавао је својом руком око њега налазећим се, без разлике био он прост војник његов момак, или Војвода; тако и чутурицу са ракијом додаво је те су из ње редом пили**)

Кара-Ђорђе ако је и имо по старинском из Душановог времена кроју народно Вождовско одело, доламу, јелек, копоран, калпак са перјаницом и чизме, које је кад кад у велике свечане и друге дане, кад је потреба изискивала, облачи; а иначе највољо је и увек носио тадашње просто сеоско народно одело, као: на глави црну шубару, опанке на ногама, а по који пут и чизме, на њему је била сељачка кошуља и гаће, јелек, гуњче и чакшире сукнене, кроја Арнаутског потесне, појас и силај окићен са сребрним пулијама, иза кога је вирио страховити пиштољ, ***) за који се не зна да је икад с њиме промашио на кога је избацио; а осим овога пиштоља који је од простог жутог метала имао оковату јабуку, носио је по кад што и нож јатаган-белокорац за силајем, а и сабљу о појасу; а увек дугу пушку „*Крџалинку*" у руци, која је сва окована и извезена била сребром позлаћеним, на које цеви било је двадесет павата, а горе на кундаку на истој висиле су тешке ките од три литре злата. Ову пушку Крџалинку и речени пиштољ највољо је Кара-Ђорђе; и кад је из њи непријатеља гађао, кажу да нема случаја да је икад промашио. А, по врх свега тог, велики реснати гуњ од сукна носио је.

Он је био пешак на гласу, а и у боју највољо је пешке. Кад је јахао најрадије је јахао на свом коњу Дорату,

---

*) Кад је Никола Новаковић убио Кара-Ђорђа, он је ову кашику узео себи и она је некако дошла у Манастир Каленић Јагодинске нахије. Она није велика и овално је округла; с'њом је Кара-Ђорђе увек јео, с'њом погинуо и данас с'њом калуђери у Манастиру Каленићу народ причешћују. К. Н. Н.

**) О, особинама и врлинама великог Кара-Ђорђа довде, и надаље, види и карактеристику бившег Попеч. Правосуђа Лазара Арсенијевића у Гласнику VI од стр. 150 — 153, а и од Гаје Пантелића у Гласнику II. од стр. 237 – 238 II у Голубици књ V од стр 297 рапорт барона Дабића, која се и у овој књиги у биографији његовој печата. К. Н. Н.

***) Овај пиштољ налази се данас код Унука Кара-Ђорђевог, Књажевића Ђорђа Алек. Кара-Ђорђевића; који му је покојни војвода Тома Вучић Перишић при крштењу на дар дао. А Вучићу допао је некако у руке, после убиства Кара-Ђорђа. К Н. Н.

ког је волео од свију други коња.*) А иза леђа на коњу свагда је имао једно мало верно псетанце.

У ратним радњама био је особити Гени, и он је скоро свом ратном радњом сам за сви 10 година неограничено управљао. Био је особити стратег у избору мјеста (позиција), за бој и за прављење шанчева; и врло велики тактикер у нападају на непријатеља, и подели војске, и знао је магновено ватру оружја употребити, напад учинити, непријатеља растројити и победити; у тој вештини није му равног било!

У унутарњем питању, и у устројству земаљском, ако је и добро разумевао, опет ништа није хтео радити без договора са народом, и народним старешинама, за којима се више поводио и чинио оно што народ хоће. — У политичним ван земље одношајима, био је нерешителан и не практичан. — Није био лукав, да се магновено користи, па ма то и на штету другога, па и своји савезника и пријатеља било. — Јер су обично јунаци у политици слаби вештаци. Био је тврдог и поштеног карактера.

Он је од природе имао јаку и ватрену натуру, но знао је исту обуздати и њу победити, и у обхођењу са женскињама показивао је суровост, и осим своје жене ни којој се другој показао није, нити је се која похвалити могла, да за коју мари. Врло је на покварене женскиње и људе мрзио, тако да је од ти блудница у селу Жабарима заповедио, те су две такове у реку Јасеницу у воду у један дубок вир бачене, но исте не подаве се, него живе из воде једва изиђу, и тако застрашене никад више нису ни помислити смеле на другога кога, осим свога мужа. А, доцније и у Београду заповедио је, те су прву жену Живковићеву Љубицу и неке друге још две луднице у врећу погрпате, и пред многим женским и мушким светом у Дунав побацате, које су се и подавиле. И тим је оној покварености, која је од насиља турског код женскиња у Србији заостала и мах отела била — на пут стао; и са тим поступком са свим је искоренио.

Био је окретан и по све озбиљан, родољубив, побожан, праведан и строг. Истину је толико волио, да никад ни у шали није хтео чути да га ма ко лаже. Здраво је на удворице и лаже мрзио. Неправде, преступљења и непоштење, ни код кога трпео није. Свога рођенога брата обесити је дао, што је овај девојку једну силом поштења лишио.

*) Милутиновића Србпјанка час. IV, стр. 94.

У рату био је неуморан раденик. А у време примирија код своје куће у Тополи, он је сам својом руком орао и копао, жњео и косио, дрва секао, и земље крчио, винограде и воће садио, није се ни мало од народног сеоског рада устручавао и либио, и шта више често је сиромашним сељацима сам собом у свему том раду помагао, те су своје послове срећивали. И тим својим радом ишао је на то, да народу даде пример, и да га на већу радиност у земљорадњи побуди. Једном надељавајући обруч на кацу код своје куће, наслонивши обруч на прса и дељајући га, искриви на прсима руску медаљу, коју му је Цар Александар I дао. Он није могао провести ни једног часа без посла. Кад је после пропасти српске 1813. пребегао у Аустрију, и одпраћен у Грац у Штајерској, где је под присмотром био, он и ту није проводио безпослене дане, него је набавио једног наученог Србина из Хрватске Костајнице имено: Јована Тривића, те му је учио сина Алексу, поред кога и он за то кратко време бављења његовог у Грацу научио се читати и писати, где је се у том у Русији у Хотину још боље изучио, да је и писма писати могао. Његова жена Госпоја Јелена и његове к'ћери, такође носиле су народно женско одело, и домаће послове радиле су као и све друге сељанке; воду су на обрамици носиле, прале, лебац месиле, готовиле, шиле, преле, ткале и т. д. И што је Кара-Ђорђе за пример радиности био људима, то су оне женскињу биле. Он је своју Матер, брата Маринка (ког је обесити дао) сестре, жену, и своју децу, здраво волео, но нико му се није смео усудити да му лацка и да му се удвара.

У кући његовој вођена је у јелу и пићу умереност, но свагда и за сваког отворена му је кућа била, и ако му је ко, ма и најсиромашнији дошао, угошћен је био.

Кућни намештај био му је бољи него у други сељака, без излишности. Но увек су му били пуни амбари и чардаци са раном, и подруми са пићем.

Домаће момке његове он је пазио, но сваки спрема сваком, и највећем сиромаху морао је бити пристојан, Њега је његова жена и сви домаћи звали *„Газдом!“* — А само војска, војводе и народ Господаром.

У ратно време, није њему за општу народну корист тешко било путовати дању и ноћу, по највећој зими, врућини и свакој друг ј непогоди, и често сносити глад, жеђ, и неспавање. У време рата и бојева, он је на све стране Србије, брзо као муња прелетао, с једног краја Србије на

други, и из логора у логор. Где је се он појавио, војници српски са војводама охрабљивали су се и добијали у највећој опасности, што кажу, по три срца, само присуством његовим, рачунали су као извесну победу над Турцима. Његово само присуство српској војски и без помоћи, била је јака помоћ, и без војске, војска. Он је сам својом персоном сочињавао као неком вишом силом већу војску! Где год је се он појавио, за Србе била је снага и општа радост. А за Турке стра, трепет, и поражење.

Бојева осим напред изложени колико је Кара-Ђорђе са Турцима имао, броја нема, и не могу се исторично описати. Но где је се год он појавио као громом Турке је поражавао, нити му је икакова сила противу стати могла. Он је волео пре погинути, него и за један тренутак уступити. Са најмањом својом војсчицом разбијао је и разсипо највећу силу турску; и скоро нигди, ни у једној битки побеђен није, но увек био је победитељ Турака Његово високо тело, његова велика снага и добра својства, исто су била велика као и његово јуначество.

Поред свију добродјетељи, које су карактер Кара-Ђорђев красиле, и њега у поштовању узвишавале, било је и то у његовом карактеру, да никад случаја није било, да ма кога грубо опсује, као што је то по већој части обично, код Срба ружан обичај био, а и данас постоји. — Он је здраво мрзио на то, јер такове су псовке својствене Турцима глупацима и тиранима У његовој нарави била је само изрика ова: „*Којекуде, по души га*!“ Зашто тако да буде, тако треба да се учини, зашто је тако учинио! Или ако је хтео кога да нашто опомене, или са благовољењем да позове, он је казао: „*Еј, момче?*,“ као затегнуто изговарао је, и као да је се на крају два е чуло. Тако је дозиво и саме старе људе, говорећи „*момче*“ или „*ене, којекуде, нутоде момче!*“ — То су једине честе изреке његове биле, А да се и кад каковим грубим изражајима служио, баш никад примера није било. Проту Ненадовића звао је „*Чича Прошо*“ као из уважења, и ако је Прота много и у пола млађи од њега у годинама био. Тако исто није се могао лако познати, кад је гњеван или брижан, увек је једнак био,, без да је се љутина или брига његова на спољашности његовој могла приметити; но једино у тим случајима покте је на прстима „*гриско*“ и замишљено ћутао, без икакве суморности. И ако је намеру какову наспрам кога имао, да је изврши, он ју је са највећом обичном његовом ладнокрвношћу, у једанпут муњевно и у

часу извршио. То непознавање нарави Кара-Ђорђеве са другим ванредним врлинама његовим, уливало је како у простог војника, тако и у војводе стра и поштовање, и много је приносило, те му је могуће било народ српски онако чврсто у запту, покорности и послушности држати и без натеге у једну сугласност сбити, те тако отечество своје од турског јарма ослободити.

Као што је био Кара-Ђорђе велики војсковођа; велики јунак, неуморниви раденик, добар пешак, с малим јелом и пићем задовољан, био је чуваран и штедљив; и као што је свој новац чуво, и у излишност трошио није; исто тако и сваку народну пару чувао је да се излишно не троши. Кад му је народна скупштина 1811 године одредила, да му се годишње (јер дотле ништа нико није у новцу примао), из народне касе издаје по 24.000 гроша, он је одбио, и није хтео да прима! И кад га је народ и војводе молиле, да му то одређују као награду за труде и трошкове његове, одговорио је: „*фала вам браћо; којекуде! ако Бог да, ће сав народ српски од Турака ослободимо, ја ћу тим доста награђен бити, па да идем кући, да и ја моје послове радим!*“ И он што је год целог свог века уштеђиво, па и оно што је пре од почетка рата као земљорадник и трговац уштедио, све је у почетку рата са Турцима 1804 год. за барут и олово потрошио; и после тог, све што је за време десетогодишње војне приштедио све је за народ издо. Он је и у Ш. устанку 1815 год. издао на народне потребе 12.000 дуката, које је у његовом граду у Тополи у једној кумбари закопао био, и осим тога 4.000 дуката које је на оставу код владике Мелентија Никшића имо, — осим они новаца које је у два буренцета у Топчидеру закопао био; — и то је све његово имаоство било, осим лепе непокретности, које је у Тополи тад имао. А он је на послетку осто, те је са својом породицом једино од милостиње Руског Цара Александра I. живио. А доцније, после његове смрти, живила му је породица не имајући ни одкуд никакове подпоре, у доста сиротном стању.*)

Кара-Ђорђе као што је у свему био велики, био је

*) Па има неки без-образовани писаце, који по књигама пишу и кажу да је Кара-Ђорђе био *тврдица!* — А има и такови, који без стида пишу, као Нил Попов у Историја Србија и Русија на стр. 218 од 18—24 врсте. Да је Кнь. Милош Обреновић *удовици Кара-Ђорђевој Г. Јелени, и његовом сину, определио приличну пензију, и дао им на расположење неку његову лепу кућу у околини Галаца!* — Ово је по све неистина што Госп. Нил историје писац каже! — Јер Милош није био великодушан ни спрема другима; а камо ли спрема Кара-Ђорђевој породици, коју је он убивши Кара-Ђорђа до тог стања довео. К. Н. Н.

и у њиме ослобођеној Србији и велики реформатор! Установио је „*Народни Совет*“, и министарства са пет министера, које су попечитељима звали, као: *министра војеног, внутрењег, правде, просвете и црквени дела и финансије*, но ти сви министри имали су средоточије у Совету, где је се у опште на предлог дотичног попечитеља ствар гласала и решавала. Установио је велики „*Народни Суд.*“ Поделио је Србију на нахије (округ), а ове на *кнежине* (*срезове*); а ове на *општине*. Завео је свуд по земљи *окружне и општинске судове, окружне, среске и општинске власти*, војене особено, који нису утицали на друге речене власти. Установио је по свој Србији *школе*, а у Београду *велику школу* осим две мање, за образовање млади Српчића, коме је наука жељна, особито на срцу лежала. Подизао је и оправљао *цркве и манастире*, и са *уредбама* и *звонима снабдевао их*, која су у Београдском Граду ливена. Завео је у Београдском Граду *тополивницу*, где је више *пољски топова* и *ђулади* излио. Новце је сребрне и бакарне ковао.*) Подигао је *творнице — фабрике — барутне*, и *магацине* за чување барута Отворио је *рудокопње*, из који је вадио *гвожђе, бакар, сребро и олово;* од чега је лио *ђулад, куршуме и топове* за рат. Призивао је и примао *научене људе* са стране. Уредио *ђумруке*, и издао уредбе о наплаћивању ђумрукције и скеларине; ступио са Аустријом и Влашком у споразум за извоз, и увоз промета, и подиго *трговину*, и тим увећао приход за народну касу; за саобраћај по свој земљи установио је главне, споредне и ратне *поште*. Таксиро је новац који је у земљу уношен. Издао је уредбу да не могу страни поданици непокретна добра у Србији куповати. И многе друге уредбе и уређења до најмање ситнице издао је. Подигао је свуд по земљи *магацине и напунио их с раном*, за рану војске и у случају глади у земљи. Установио је још од почетка 1804 год. те је се народна скупштина сваке године о малом Божићу — 1-га Јануара месеца скупљала, на којој су рачуни потрошка народног новца прегледани, о раду војевања и поступању народни старешина са народом дават рачун, разлози, и одговорност, и на којој су закључења, за текућу годину шта се радити има, чињена. Тако исто на тој скупштини издавате су уредбе и наређења за народ полезна; и данак и други издатци потребни на народ разрезиват је. И поред тога, искоренио је разбојничества и покварености зајс-

*) Гласник III, стр. 182.

тавшу од Турака; и подигао безбедност и морал у земљи; и из мртвог сна пробудио и оживио Србина, и дао му моћ, дух храбрости, понос, поштење и благостање. Није ли то велики човек што беше КАРА-ЂОРЂЕ, чије име остаје вечито код Срба свето, славно и безсмртно, а и код повестнице светске!

Поред тога, био је Кара-Ђорђе у Србији и организатор српске војске, која се састојала из пешака, топџија и коњице; а имао је људе обучене и за прављење шанчева. Војска је у војеној вештини, прво по аустријском а доцније по руском начину вечбана, у које је владао и добар ред и дисциплина. Он ју је дао поделити на чете, баталионе, и већа војена тела, на среске и окружне војске. Четама су управљали капетани; баталијонима као среској војсци, среске млађе војводе; окружном војском старије окружне војводе, које су све те старешине како грађанске тако и војене, бирате из истог округа народом, и Кара-Ђорђе их је признавао и потврђивао, и такови као познати народу тог округа људи управљали су и војску водили; и кад је ко и од ти војвода, као добар и јуначан вођа умро или погинуо у рату, народ је бирао себи за вођу његовог брата или сина, или је такове сам Кара-Ђорђе постављао, и оживљавао име јунака, који је био страшило Турака, да се опет то име чује. Као што је на Ђушино место у Смедереву постављен био за војводу његов брат Вуица, на Јанка Катића његов брат Никола, на Милића Кедића његов син Димитрије, на Милоша Поцерца његов брат Јанко, на Милана Обреновића његов по мајки брат Милош, на Анте Богићевића његов син Боја и т. д. А при спојавању војске из два или више округа уједно у већа тела, знале су се, или су нарочито од Вожда постављате главне војводе. А над свом војском у Србији заповедао је сам вожд Кара-Ђорђе.

Кад је Кара-Ђорђе 24. Јануара 1804 године устао на Турке, имао је само своја 4 оружана момка, трећег дана имао је 9, седмог 300, а десетог дана искупио је око себе 2.000 људи; а доцније од 600 000 житеља, живећи онда у Србији,*) имао је војску кад мању кад већу и до 68—70.000 добро оружани Срба. У почетку устанка правио је од луба и мерица добоше, није имао ни џебане камо ли топова, па је од трешњевог дрвета начинио неколико топова и гвозденим их карикама оковао, и из њи Турке био, управо их плашио! а доцније у 1813 години имао је седам градова

*) Мемоари Проте Ненадовића стр. 229 и 333.

камени и 40 шанчева, земљани тврђава са 600 градски и 130 пољски топова, са многом бојевом муницијом, које је, прве све а последње већу част са својим народом од Турака отео, а нешто и сам поградио и топове у Београдском граду излио.

Врховни вожд народа српског, велики Кара-Ђорђе био је особито неко појављење, један чревичајни човек, како у величини тела, превеликој снаги, и јунаштву, тако и у душевној величини. Он је био диван и узоран! Какав само човек бити може! Није то сваком дато! Надмашавао је у опште у врлинама најславније велике људе свију векова до тога доба, и имао је све врлине које само смртан имати може. Он је био у свему само себи раван! Ког смрткиња, бесмртника роди! Највећи и најталентнији војвода овога века *Наполеон I.*, ком ни Велики *Карло, Блихер, Велингтон, Суваров, Шварценберг и Кутузов не беху равни,* и који све европске крунисане главе и Војсковође презираше, само је дао почаст Кара-Ђорђу, ког је за себи равна сматрао. Јер знао је, да је се Кара-Ђорђе са два пиштоља за појасом и дугом пушком у руци са своја четири момка — чобанина — прогињу силног и победонсног Султана, који господароваше у три части света: Европи, Азији и жаркој Африки подигао, и који немаше ни пушака, топова, џебане ни новаца, и 10 година победоносно бојак бијаше. Редак је у вековима такови појав човека! И ако би се сравнила оба карактера, Наполеон и Кара-Ђорђе, ту бледи слика првога. Јер први ишо је као велики Војвода са великом војском и са свом војеном спремом да осваја и подчињава себи туђе народе! А други ишао је са сиротим Србима без икакове војене опреме и новаца, ослобођаво, и ослободијо из под 415-то годишње турске тиранске подчињености свој народ, своју браћу Србе. И није тражио, да кад народ ослободи да се на престо српски попне, да њиме влада; и сиротињски новац себи као Владар згрће; као што је сам народу на скупштини 1811 године кад му је народ нудио годишњу плату; одказо преко; да не прима! И да ће он доста бити награђен, ако му Бог да, да народ Српски од Турака сав ослободи, па да иде кући у Тополу да своје домаће сеоске послове ради!

Но како му драго, оба ова велика Генија била су чрезвичајна, која само вековни Бог зна дати могу? Наполеон I. био је за сав свет! А Кара-Ђорђе за свој народ. Оба су била чрезвичајна духа војничка, онај у свету изо-

браженом, а овај у тако званом природном суровом свету. Оба су савременика, и једнаком судбом праћена; скоро у једној години рођена, оба прво незнатна, скоро у једно време војеној служби посвећена, и у једној 1804 години до највише точке владалачке своје висине доспела, и то до године 1813 задржала се; и један другом на пропаст радећи оставила су оба у тој једн ј години земљу њима подчињену; и оба су се по други пут у исту повратила, и по сујетном покушању пропаст своју нашла! Да је судбина у години 1804 у време развијања њиова ова два редка и чрезвичајна војена талента једног другоме приближила, које европска и руска дипломација заиста није желила, и Порту је са озбиљном обазрителношћу под 3/15 фебруаром 1806 године на те внимателном учинила, који зна, какови би данас изгледи Србије били, како би вопрос Восточни стајао, и куд би се сав свет европски окренуо?

Но при свем том да Милош није убио Кара-Ђорђа, из чијег пепела и дигла је се само Србија, како је он учинио договор са врло важним вођама свију хришћанских народа у Турском Царству и ступио у савез са Румунима Бугарима и Грцима, а подпомогнут и Русијом да се у једанпут за ослобођење своје противу Турака подигну. Не би више стењало хришћанство под Турским јармом. Српство би се ујединило, и не би данас било турске владавине у Европи. Пао би полумесец, и сјао би златан крст на светој Цркви Аја-Софији у Цариграду.

Велики Кара-Ђорђе најдостојнији Србин међу свима Србима од како је Српства, и најдобродјетелнији човек, какав је и кад живио на овом свету, мораде на последку подлећи и оставити своју њиме ослобођену Србију, храм Србства, мораде оставити по закључењу свог можног савезника и народа србског прија-теља, Цара Руског, а душманина Цара Турског! Мораде баш тако? — Као што силни и велики Наполеон I., који грдну велику војску имађаше, по закључењу Европски Владара, мораде оставити Француску, и стићи из своје земље; баш тако, као и Кара-Ђорђе Србију! Оба велика, оба славна, и оба за свој народ дична мужа, готово их у једно исто време постиже и једна судбина! „*Сила Бога не моли!*“ — Вели народна пословица. И ако су они, надмоћијем велесила, морали своју земљу оставити, ипак, никад не могу смањити се њихове врлине и величине због те пропасти, које су бити морале. — Ако би им се баш то узело за њихове мане, то оне топе се у њиховим врлинама и величинама! Ако су

и пали! они су засновали и поставили јак и чврст темељ за развиће и слободу свог народа и отачбине. И ако им судбина стаде на пут, те не довршише своје безсамртно дело, и морадоше оставити своју земљу и свој народ, десет и више пута јачом силом натерати. Али та сила не би у стању, да распаљени жар и љубав народа спрема својој отачбини и слободи угаси! Вели народна пословица: „*Притиснуто јаче то на више скаче!*“ На темељ у ког Наполеон I. Французима постави, диже се Француска у сјај који целом свету и данас сјаје! На темељу ког Кара-Ђорђе за народ српски Србију основа, и подиже храм Србије,ули у народ моћ, љубав Србији жар, веру, слогу и слободу. Па сила тирана, ако и поплави 1813. године опет Србију; немаде силе да то све разори! У срцу Срба остаде вера, остаде љубав, остаде жар, остаде слога, остаде моћ за своју слободу; не угаси је Турчин!

Диже се опет по други пут народ српски под његовим војводом Хаџи-Проданом 1814 године, да стресе са себе турску несносну грозну поплаву, па ако такову и нестресе, — *не даде Милош — ваљда је тако зла судбина хтела?* Ипак осташе код народа речене добродјетељи, остаде жар за своју слободу; па и сама сабља и коље Сулејман-Пашино немаде силе, да из срца Срба жар љубави за слободом истисне и угаси! Пробуђени Кара-Ђорђем дух у народу, показаше, Срби, како се за слободу и отаџбину и на мукама на кољу умире!!

Па и по трећи пут, диже се народ под војводом Арсенијом Ломом 1815 године, и Милош Обреновић га сад превати и пође с народом и опет народ под Турке после тромесечног устанка, у првобитно стање под турску власт подчини. Но у трећи пут народу нешто Бог поможе — вели народ, да: „*У трипут Бог помаже!*“ Подуну Север Букурештским миром, и отпоче растурати Азиску тмину, која је Србију била обузела, и Србима се поче српски храм — зидати на темељу ког је Кара-Ђорђе за Српство основао; и помоћу своје браће Руса, који су их 1812 године 8 точком букурештског трактата као сојузници за спас Русије морали привремено на жертву душману принети. Сад мало помало, баш на основу тог трактата почеше Руси, поче достојан син Цара *Александра I.* Цар Никола, на темељу, ког је Кара-Ђорђе Србији положио и крвљу га својом залопио, храм Србије, Србима, крвљу и пепелом га великог Кара-Ђорђа озидо, утврђивати и красити, који је тек 1820 године довршен, и Србија полунеза-

висна буде; који се храм Србији заблиста, а и данас независној Краљевини Српској блиста!

И тако Руси, који су Србију букурештским миром за свој опстанак жертвовали, избавише испод турског господства, и то само на темељу ослобођења Кара-Ђорђем и у оним границама докле је неумрли Вожд Кара-Ђорђе са својим јуначким Србима допро. Али Ђорђа не би међ живима; да види како му народ српски ужива плод труда његови! Њега беше, за влашћу грабљива, Милошева рука у зору 13. Јула 1817 године уморила!

У овом нацрту Кара-Ђорђевог карактера и живота, и други — није се ишло да ко кога низи; нити Кара-Ђорђа виси, и велича. Он је сам себе над висом узвисио, увеличо и обезсмертио. Само слабомоћна рука пише оно, што дела говоре. И онај који ово чита, *ко је да је, ако је само поштен човек, мора поштовати добродјетељи. и велика дела, великомученика* ВЕЛИКОГ КАРА-ЂОРЂА.

А да је све овако и оваки ВЕЛИКИ КАРА-ЂОРЂЕ био тврду његова дела! Тврди и славни пјесник Чубра Чојковић у Србијанки части II. стр. 31 у његовој песми и овако о Кара-Ђорђу каже:

„Еваки је прериједки Ђорђе
Свуд' и свагда у приликам' сваким'
Удивљаво и отваро пута
К' нашествију честитосги Срба;
Кад у Сабор или на панађур
Долазио, све б' забљешто видом,
Ванју диван, ко' безсмртна храме,
А груди му мужомоћјем бreче,
Сав би сајам уњгас заблењао
И безвластна, но свим' страшно-важна;
Та чисто му отличие неко,
И велебност разасипрас' јавма,
Ка'но муње кроз облаке мрачне;
Поглед му је казањ ил' награда
Те свуд' точним' видна му биаху,
Риеч'ма би кротко надумјев'о,
Ал у дјелу предољев'о вјерно,
Тко л' биваког' невојлео Вожда,
Ил' што худно њему помислио!
Ким' природа себ' је превазишла,
И Тамирис прослављат га слаб је
Прем надпјевос и с' Музама самим';
При њем'... Србу чезну Полубози
Троја л' паде, да поникне Рома,
Отплативша на срамоту зајме,
И да негда, све бит' у времену.‘,

О прозиву Црни-Ђорђе, или Кара-Ђорђе.

Како је Кара-Ђорђе, прозват „*Црни*“-*Ђорђе*; те и Турци на језику своме протолкују? „*Кара*“ што и *Црни*. Свашта се о томе говорило и нагађало? Али Сима Милутиновић Сарајлија у Србијанки части II. од стране 23.—26. овако говори:

„Кара-Ђорђе смисли удат' сестру.
Одредио од' имућа свакоі'
По неколик' у прћију њојзи,
Пак' и Кошниц' добрих пријесáдá
Одвоно у свом' улишаку
И мапци их показао драгој;
Овој ти нам' не буде повољно,
Што је дому оставио више,
К' том' подозре, да је и све боље,
По прита' и негодпе криво,
Што у вјешта ријеедко су лоше,
Са разницом једва и примјетном
Особито л' у пчеларска сина...
Усуди се једноч писта бака,
Кад' не бјеше син јој Ђоко дома,
Промјени све кошнице ћерке
За највеће и најтеже друге,
Постави их како и стајале,
Уздајућ' се непознаде Ђоко,
Сазнававши у стотини крмач'
Колико је опрасила која,
Које л' јање од које је мајке,
Ил' тек' на глас ноћу згађав пушком...
То л' улишта да неуразличи,
Та рукама своим оплетена.
Други дан је обично пошао
Син јој Ђоко прегледати пчеле,
Шта му раде, имају ли соли...
Ал' допази у хитрије тајно,
Осјети се маічино му бити,
Јер' ту други приступит' не смио.
Пак је зовне, и упита зашто?...
„Нека синко сестрица је твоја,
Што понесе, да га се не сгиди.“
„Добро мајо! но под вирде редом
Под' кошнице најпре свеколике,
Пак ми казуј какова је која.“
Ста нагибат', прво сестричине,
И подизат', да их мајка гледа,
Те му каже да је свака добра.
„Добре мајко, а да шта ти мислиш!“
Пак јој даје прегледат' домаће
Пред' последњом припита је опет:
„Шта тис' чини о пашима мајо?“
„Добре синко, баш к'о ен'и оне!“
„Еја мајко! и ти сад то видиш?..
А ну погле и последњу саму,
Увјер' ми се да су све баш добре!“
Син кошницу поиздигне више,
Да му мајка подвири се бољма,
Тек' поднесе' лукавица стара;
И кошница на главу јој спаде;
„Ха! ето ти меда и пчелица“
Сад' волиде једној, нег осталим:
Кад' већ ми два ни колик' ти зете!..“
Врисну бака: „ Еј мој синко црни!
Шта учини од мајчице своје?..“
Ал' за тијем он отиш'о одма
К' стоци својој, да и невјешт чему,
А њу стару мед обкладе свуда,
И ђе која печила је муха...
Смјешног' више, нег' опасна било,
Али верлост хоће тако правде,
Нити сматра на род и на лица.
Отле черни, или наче строги
Прозвише му оста до вјека,
Те и Турци на језику своме,
По чудесно сретњу војевању,
Што их свуда поче разбијати,
Претолкују Кара што и Црни,
Кара-Ђорђе, вјечно-знатно' име!“

Примедба од Светића?

Светић овде говори? О предевку турском „*Кара*,“ и српском „*Црни*,“ који се свагда к'имену Ђорђа врховнога вожда српског придавало. Шта се о поводу и узроку тога придевка приповедало, говорило, нагађало, или измишљавало, није овде место испитивати. Само ћу да назначим,

да је ово наименовање, било турско било српско, свакојако исторически знаменито за живот народни. Славни Хаммер у Историји Османскога Царства ч. I. стр. 79. говори: „Осман (по коме су Турци Османлима названи, отац Урханов и дед Муратов) од свога црномањаста лица, црне косе, црни обрва и црне браде, још из младости назван је *Кара-Османом, Црним Османом*, које називање у устима источни житеља служи на част лепоте ради, и кад се ком младом четобаши придене, свагда добру срећу и напредак предсказује. Хафис, у прослављеној својој песми једној, црномањасто лице свога љубимца хвали и многи туркомански кнезови добили су такова наименовања, под којима су се у историји прославили. Тако је *Караси* као и *Осман*, такође један од они десет кнезова, који су раздробљено Селџукско царство поделили. *Кара-Јусуф*, т. ј. *Црни Јосиф* и *Кара-Искендер*, т, ј. *Црни Александар*, и оба она кнеза од славне оне династије под именом *Црнога овна* — — придевак имена *Црнога Османа* подударио се са првим седиштем његовог племена, и са првом државином у Риму са особитим неким значењем. Тако Ертогрул се најпре станио у *Караџатагу* (Црној Гори) североисточно од Ангоре леже́ћем, *Осман* је прво и прво получио господарсво над *Караџахисаром* (Црним Замком.)“ — Даље на стр. 84 вели „*Кара-Абдурраман*,“ који је у храбрости с'оцем својим надметао се, и које га је име дуго још после смрти његове као победоносно у спомену живило, почем су и Гркиње матере децу своју с'тим страшиле говорећи: „*Ето Црнога Абдурамана*, име Црнога било је од времена како се Осман тако називао, име срећно, и тако се називао и *Кара-Мурзал, Кара-Али* — и т. д.“ И даље уз ово примјечава: „да је и онај, који је барут изнашао, звао се *Црни* (Schwarz).“

Тако исто кад бацимо поглед на живот народа српског, примећавамо, да непостижими промисао света чудесним начином са овим именом „*Црни*“ сајужава судбину народа српскога. Тако је име Срба исторично оживило на брегу Восфора *Црнога мора*, где је њи Плиниј године 79. после Христа нашао. После пропасти српске на Косову године 1389. остатци српске слободе и своје државине нашли су последње убјежите у *Црној Гори*, и ту се роди *Црноје*, и од њега у *Црној Гори* посташе *Црнојевићи*, и ови очуваше, да се свећа српске слободе не угаси. Тако и онај, који је између три страшне силе, турске, Фердинандове и Запољине (1527. год.) За српску слободу барјак подигнути довољно духа и срца имао, који је на се-

гединским пољима Запољину војску разбио, звао се *Црни Јован*; тако је и Патријарх многи народ српски из Турске у аустријско царство превео под именом *Чарнојевића*; тако видимо ево и сад Србију испод јарма избављену од ЦРНОГА-ЂОРЂА,

Постепености Кара-Ђорђеве, рад и начин његове владавине.

Кара-Ђорђе пре устанка свог противу Турака, у својим детињским годинама, кад му отац Петар умре, чувао је стоку своју а и свог комшије Новаковића. Но кад му се мати Марица преуда за Петронија, његов се очу с кућом премести у Тополу. Ту се Кара-Ђорђе 1781. год. у 19. својој години ожени.

У почетку 1784. године Сали-Ага спахија тополски, вишевачки, и жабарски, који је с кућом живео у Крагујевцу. Кара-Ђорђа у 22. год. живота постави за Ћехају-Наместника његовог спахилука.

Кад године 1786. Кара-Ђорђе убије три Турчина у његовој кући. он, бојећи се освете, са свом својом породицом и неким од комшија пређе у Срем, оде у Крушедол, ту се настани, и шумаром манастирским постане.

После тог, године 1787., остави шумарство и ступи у аустријску војну службу у фрајкор, под командом полковника Вулете Михаијљевића, постане ускоро капларом, и оде у Италију, где је противу Талијана војевао и *стражмештром* — наредником постао.

Кад се врати из Италије, године 1787 у јуну месецу на Заорежју са војском Михајиљевића пређе у Србију, који је до 1790. године противу Турака са аустријском војском војевао. На крају ове године, пошто војска аустриј, ска враћати се стане натраг, и Кара-Ђорђе пређе у Срем, остави војену службу, па се врати у Србију и оде у Тополу 1891. године, где је се земљорадњом и марвеном трговином занимао. Потом од 1796. године био је вођа, Бинбаша, једног оделења Срба под човечним Мустафа Пашом, коју је противу Јаничара водио, и Јаничаре од града Видина прогонио и туко. После радио је опет са земљорадњом и трговао са марвом у Тополи. А покрај тога потајно договарао се са одабраним људима по Србији приликом куповања и лучења марве, и поджижо их за устанак противу Турака. И на послетку Кара Ђорђе од побратима свог Станоја Главаша арамбаше узимо је по неколико момака, па је тајно по некокико дана са истима кроз народ до Крагујевца,

Смедерева, Ваљева, Јагодине, Пожаревца, а и други округа, места по Србији ишо; и, испитиво да ли би народ престо на устанак за своју слободу противу Турака, и упознаво се са непознатим местима, и са најкраћим путовима кроз шуме и врлети за лакши и бржи саобраћај-комункацију којевања, кад се дигне противу Турака. И тако Кара-Ђорђе 24. јануара 1804. године одпочне безсмртни славе пуни рад свој. А пошто 2. фебруара те године на *свето Сретеније Господње* у Орашцу, на скупу од српски јунака и народа од преко 2000 скупљеног, изабрат буде за Врховног Вожда и управитеља народа српског; који тог дана јавно противу Турака у Орашцу развије барјак за ослобођење српског народа, и стане Турке тући и народ противу Турака свуд по Србији дизати

Од 2. фебруара 1804. године до 15. августа 1805. године Кара-Ђорђе је, као управитељ устанка и Врховни Вожд народа српског, владао над народом посредством народни главара и вођа који су му под барјак његов притекли, и које је он за вође и војводе имСново, аови посредством главнији људи из народа, и кметова који су, као власти, по народу договорно именовати. *И зато време Кара-Ђорђе као изборни Вожд, владао је у Србији неограничено као — диктатор.*

Но пошто све Турке из целе Србије, из села и вароши протера, или у градове стера, и земља од Турака очишћена буде, сазове народну Скупштину 17. априла 1805. године у село Пећане и договорно са народом учини султану у Цариграду предлог овај: 1. Да султан једног мухасила — гувернера — у Београд пошље. 2. Да им дозволи у 12 кнежина (округа) по једног обр-кнеза од Срба поставити. 3. Да народ може по вр' тога себи једног великог баш-кнеза изабрати, коме ти 12 кнезова, да му подчињени буду, који ће посредством исти од народа данак купити и у царску касу шиљати; и да султан како кнезове тако и баш-кнеза Бератом својим утврди. 4. Да им дозволи цркве и школе подизати. Но пошто Порта ту молбу Срба не уважи и не потврди, Кара-Ђорђе сазове 15. августа 1805. године у Борак другу Народну Скупштину, и ту предложи народу, да се установи унутарња земаљска управа, под називом *„Синод“*-Совјет, и да се установе и уреде грађанске власти и судови у земљи, које ће под управом совјета стајати. Народ одобри и Кара-Ђорђе распише свуд по Србији да свака нахија за себе сазове посебну народну Скупштину, и да иста изабере по једног советника, или за-

ступника од најбољи, најпоштенији и најправеднији људи у свом округу, који да се на истом сабору народу јавно закуне, да ће народ сав, а нарочито тог округа заступати, да му се право од власти суди; да му се никакова неправда ни од власти, ни војвода, и ни од кога не чини, у сваком погледу, и од свакога, и да такове народом изабране заступнике Синоџије у манастир Вољавчу у Синод пошљу И тако народ из 12 онда бивши округа изабере себи по једног советника под називом кнеза и пошље га у Вољавчу у Синод,*) Који се прво тад 15 Августа 1805. године Синод и отвори у манастиру Вољавчи; доцније се премести у манастир Боговађу; одатле пошто се у јесен 14. новембра 1805. године и Смедерево узме, у Смедерево премештен буде Тог Синода председник био је сам Кара-Ђорђе, и у исто време вожд народа српског.**) И за то време до 20. декембра 1807. године Влада у Србији била је: „*Народно — заступническа — изборна или управо републиканска*“, а Кара-Ђорђе као изабрани од целог народа био је *президент заступничества и врховни вожд народа српског.*

А, кад и Београд од Турака 30. новембра 1806 год. на Свет. Андреју Срби отму, 20 Декембра 1807 год. на скупштини у Смедереву реше; да се совет у Београд премести, где одма на концу истог месеца и премештен буде; ту на истој скупштини и нов устав за Србију начине. На основу ког сасвим се уреди српско правленије сходно устројству други држава, мислећи да ће боље одговарати потреби земље тог доба. Но тим устројењем баш је промашена корист земље. Јер тим уставом дођу великаши и попуне места советска, које народ такове бирао није. И онда постане у земљи „*влада властничка*“, састављена од великаша; јер тај савет, сад мање је зависио од народа па и од самог вожда српског. Јер сваки од советника имао је у својим пределима и округима власт, где је се догађало, да су они и појединице налоге истима одпуштали, држећи себе да су они и советници и главни команданти своји нахија, одакле су се и несноразуми порађали. Зато на скупштини у Београду држатој 14 декембра месеца 1808 год. доведу то у свој ред, да се само у име *правителственог совета и врховног вожда* властима налози одпу-

*) Види мемоаре Проте М. Ненадовића о устројењу савета стр. 140, 189, 164. 195 и 197.

**) Био је председник совета прво Прота Ненадовић, а после њега Младен Миловановић, и после овог Јаков Ненадовић, но сви ови само у одсуству Кара-Ђорђа председавали су К. Н. Н.

штати имаду; где се и неки главни команданти по нахијама испостављају, и решење скупштинско донесе, те се све власти и војводе на верност вожду Кара-Ђорђу закуну и огласе насљедство и на потомство његово.

Ово решење скупштинско којим се Кара-Ђорђе за врховног вожда и господара Србије заклетвом утврђује, и његово потомство за насљедно проглашује, у целости овде излаже се:

„Ми долеподписани дајемо на знање, како смо у договору у Тополи и у Београду держаномъ съ верховнимъ господаромъ и своимъ старешинама закључили и заклетвомъ взаимномъ потврдили како слѣдује:

1. Советъ народни! сви команданти, войводе, кнезови и савъ народъ признајемо господара Кара-Георгія Петровића и нѣгово законо потомство за первогъ и верховногъ Србскогъ предводителя; кое му се сви обѣштавамо вѣрни и нѣговой заповести покорни бити а онъ господаръ Георгіе Петровићъ обѣштава се за савъ народ отеческу бригу носити, и совет народни за врховни селѣ судъ припознати.

2. Све заповести издаваће господаръ Ђорђе Петровићъ преко совета народня и у договору са советомъ народньимъ. — Свака наредба коя се заключи, ако ће на обшту ползу да буде, то е нуждно, да се по заповести изврши, онако као што е заповеђено; — ово другоячіе не може бити, докъ сваки чиновникъ и старешина незна од кудъ ће заповесть примати, и кому ће одговоръ за свашто давати; — зато дакле дае се на знанѣ свакомъ, кому надлежи знати, да ће се одсад наредбе и заповести издавати одъ врховногъ господара преко совета народнѣгъ. — Советъ народньи пакъ издаваће заповесть на првогъ одъ нахіе команданта, кои ће после примлѣну заповесть подчинѣне себи властнике издавати, и одъ нњи совершеніе заповести изискивати; за кое ће ответъ совѣту народнѣмъ давати.

Дае се дакле на знанѣ свакомъ за обште владанѣ и управленіе, да е господаръ Јаковъ Ненадовићъ изабранъ и поставлѣнъ за первогъ команданта у целой нахіи ваљевской, на кога ће се све заповести одъ врховногъ господара преко совета народня издавати; а све проче старешине у реченой нахіи, да имаду одъ нѣга заповестъ примати, и нѣму за свашто отвѣтъ давати, сваку покорност и послушаніе дужни су нѣму као првом у нахіи старешини одавати, — кои би се нашао, да нѣму покоранъ ніе, онай ће и самом господару врховномъ и совету народнѣмъ непоко-

рань бити, и такови ће се као обшти целогъ народа непріятель сматрати, и као такови од целогъ народа као издайникъ отечества каштигованъ ће бити.

Тако заключено и издано "*)

„У Београду 14. декембра 1808 год.

(М. П.) Правительствующи Советъ Народньи Србскій.

(М П.) Кара-Ђорђе Петровићъ врховниваждь и предводитель Србскогъ Народа."

И за то време од 20. декембра 1807 до 1. јануара 1811 године гди је Совет попуњен био од великаша, и гди је Кара-Ђорђе преко Совета и у договору са Советом заповести на народ издаво; могло би се назвати владавина „Великашка."

Но кад 1. јануара 1811 године у Београду на народној скупштини изиђе нов Устав, по ком се устроје и шест попечитељства и тад подпадну све власти у Србији како грађанске тако и војене под власт надлежни попечитеља, који попечитељи нису имали особене своје канцеларије, него су се у Совету усредоточавале, гди су и послови у присуству свију попечитеља-министера и саветника по предлогу дотичног попечитеља заједно решавати, и потом у име врховног Вожда Кара Ђорђа и Совета властима наредбе отпуштате. Тад се изпостављају многе војводе, и како нове, тако и старе војводе дипломама утврде се, у којим и круг дужности и власти њиове означене буду; и тако сваки старешина у својој кнежини буде за себе у кругу свом самосталан, и није више зависио од окружни командаиата, почем су та званија укинута, него чисто од надлежног попечитеља. А главни команданти само у време вођења војне, над војском и војводама нарочито су постављати од савета и врховног вожда Кара-Ђорђа. И тако тај четврти начин владавине у Србији од 1 јануара 1811 год. до 21. септембра 1813 године, као до дана пропасти српске, мого би се назвати „Уставно Монархичан."

О границама Србије.

Граница Србије Кара-Ђорђевог доба протезале су се западно од ушћа Дрине у Саву код Раче, па све северно реком Савом до Београда, и одатле источно Дунавом до утока реке Тимока у Дунаво, одатле Тимоком до *Сиолца*

*) Извађено из огледала српског, од Милоша Светића види стр. 150 и 151.

и ту прешавши Тимок пружала је се граница Србије до близу *Адлије* а за тим до *Белградчика*, и даље јужно к Пироту заузимала је већу част пиротске нахије, па се даље јужно пружила граница до близу *Лесковца*, и одат ле до на речицу *Ситницу* и левом страном реке *Ибра* заузимала је планину *Рогозно* са њеним пределом и *Старовлашком* нахијом до *Новог-Пазара* са *Ново-Пазарском* нахијом, а затим прешавши реку *Рашку* испод Новог-Пазара до *Дуге-Пољане* па на *Кладину*, и одатле реком *Увцем* до реке *Лима* и овом реком до у *Дрину*, и одатле све *Дрином* остављајући *Вишеград* у Србији на *Зворник* до утока Дрине у Саву. Ово су у главном границе Србије биле које је безсмртни Кара-Ђорђе са Србима од турске царевине завојево био и на којима су страже српске до 1813. год. постајале, не узимајући у рачун оне пределе који су 1809. год. у Босни заузети, и оне земље које су у Ерцеговини освојене и с Црном-Гором и Србијом саједињене.

Ове је границе Србије Турска при закључењу мира са Русијом у Букурешту 16/28, маја 1812 год. осмом точком у трактату стављеном признала, но године 1813 не гледајући Турска на тај трактат она га је у свему нарушила, и Србију наново под своје господарство подвргла

Русија пак, после окончаног рата са Наполеоном I доцније кад је се од тешког рата опоравила, тражила је од порте да она по 8 точки Букурештског мира од 1812 г. Србима права у реченим границама даде, и поново на конвенцији у Акерману 25 септембра 1826 год. петом точком и особеним актом порту обвеже, да 8 тачку Букурештског мира испуни, но кад Турска и по тој обвези не хтене Србима права дати, Русија 1828 год. 26. априла објави Турској рат, а 7 маја и одпочне га, и Дибић потуче је, и по трећи пут у Адријанопољу уговором од 2 септембра 1829 год. шестом точком обвеже је и принуди, те она права Србији по Букурештском трактату у реченим границама одма око половине септембра те исте године, Султанским Хатишерифом у половини Ребјул Ахира 1245. године Турске, призна и објави српском народу да ће му права дати; па на крају септембра ове 1829 године пошље и београдском везиру Хусејин паши ферман овог садржаја: *„Пошто добијете овај ферман кога смо ми својеручно подписали, знајте да је у смислу чланка 5-ог закљученог међу нашом Царевином и Руским двором Акерманске конвенције, уговорено било да наша Царевина одушевљена искреном жељом да изјави Императо-*

рско Руском двору нове доказе свога дружевног осећања, а тако исто да с тачности испуни све услове мирног букурештиског трактата, *намерна је да без одлагања предузме и изврши све услове што су обележени у чланку 8-ом реченог трактата, односно на српски народ, који одавна стоји у поданству наше Царевине, плаћа нам данак, и за сва времена и свакад заслужио истинске знаке наше султанске милости и нашег великодушија. Осим тога поменута земља подпуно је достојна те високе награде за своју, многим доказима осведочену, предaност и верност нашој Царевини.* А потом другим Хатишерифом султанским од 7. Ребјул-Евеља 1246 год. а то је од 3. августа 1830 год. Србији права, као полунезависној земљи на основу букурештског трактата 8 точке и други наведени принудни аката у реченим границама даде.

Рок извршења фермана и хетишерифа условљен је од 18 месеци. И тако одређена буде 1830. год. руско турска комисија, која ће обележити границе Србије, које су под владом Кара-Ђорђевом постојале, на којима су страже српске држате и они предели око Србије из који су људи на скупштину српску у Србију долазили. Комисија у марту месецу дође у Србију. Комесари су били од стране руске, капетан генералног штаба — *Коцебу*, љубимац Дибића као председник комисије; кнез *Мосаљски*, и капетани лајтнанти: *Енес* и *Каменски*. А од турске стране *Хаџи-Ђан*, *Хаџи-Ахмет* са неколико млађи Турака, којој комисији од стране српске придодат је био кнез *Јоксим Милосављевић*.

Руски комесари били су све млади интелигентни људи, и прави пријатељи Срба, имали су и начињену Карту Србије докле су страже српске у доба Кара-Ђорђево постојале, по којој и означавали су да буде граница Србије, и старали су се да што више земљишта Србији припадне. Но у тој намери нису своју цел подпуно постигли, јер кнез Јоксим Милосављевић, по налогу књаза Милоша Обреновића, у место подпомагања на сметњи им је био, те су многе српске земље, које је Кара-Ђорђе од турске царевине отрго, и које су под његовом владавином стајале, изван границе српске у Турској заостале, као: читав предјел-срез *Рогозно* с оне стране Јастребца планине, код Ниша до на домак Бање Алексиначке, виша села остало је у Турској, нахија Ново-Пазарска и друга места остану у турским рукама. Којим попуштањем књаза Милоша Турци користе се, па и шест округа, који су тад у карту Србије ушли у

које је Кара-Ђорђе завојево, и који су под Србијом били, као: Крајински, Тимочки, Параћински, Крушевачки, Староворлашки и Подрински, задрже за себе, које тек доцније принудом Русије, Турци их Србији 1834. год додаду, но ипак не подпуно као што су у државини Кара-Ђорђевој постојали.

О границама Србије које су између Србије и Турске означене по султанском хатишерифу од почетка Реџепа 1249. год. или новембра 1833. год.*) који је Србима на Скупштини у Крагујевцу о светом Тривуну 1834. год. објављен, у ком је стајало: да се Србији као полунезависној земљи по Букурештском тракату од 1812. год. и границе Србије од 1813. год. које су тад постојале одређују, и враћају они шест предела који су под Србијом 1813. год. били и то: *Крајина*, *Кључ и Црна Река*, *Гургусовац* (Књажевац) *Бања*, *Сврљик-Бања*, *Алексинац*, *Ражањ*, *Параћин*, *Крушевац*, једна част *Пазарска*, једна част *Старог-Влаа*, *Јадар* и *Рађевина*.

Комисари који су ишли од места у место и омеђили српске границе у реченом Хатишерифу означ не, а на основу букурештског трактата од 1812 год. стајале су, и остале овако:

Омеђашење границе почето је од утока реке *Тимока у Дунав*; и Комесари ишли су левом страном Тимока до села *Вражогрнаца* и одатле до близу виса *Тупња* после речицом *Бездом*, од те на *Вршку-Чуку*; на *Затворену Пољану*; на *Остричеву Пољану*: на *Бабин Нос*; на *Китку Планину*; на *Клисуру*; на теснац *Кади-Богаз*; на *Ресавати Камен*; на *Светог Николу*; на *Писону Букву*; одавде право на село *Дивчинцу (Репушницу)* близу села *Папратне*; (на *Коренашац*) у планини *Доноврт*; и онда на *Уланац* близу села *Влаов'ва*: па на *Перши*; *Лозан*; *Гољан*; *Чернојевиц*; *Рибар*; *Преконоге*, *Грамаде планине*; на *Љути Врх*, *Курилово*. После остављајући *Кačaj-Кошару* на десно и *Пописну*: сишав речиц и *Тополници*; па преко ње у Мораву, два сата више *Алексинца*. Па преко *Мораве* на село *Суповац*; на планину *Мали Јастребац* па на *Велики Јастребац*; на теснац *Јанкову Клисуру* (*звану Дрмна*); одатле преко *Батотала*; *Лепенца*, *Шошетина*; *Белог Брда*, *Висока Вршина у Копаоник*; па преко *Јаринске* косе у реку *Ибар*; при селу *Јарињи*: *Ибром* на ниже до утока *Рашке*; *и Рашком* на више у гору *Паресију*; од ове по вр'у горе *Голије* на *Вратинице*; до *Јанкова Камена*; и одавде косом планине *Јавора*, имено *Василина Вр'а*; силазила је у *Ојкова*-

чко-Брдо, близу реке *Увца*. Па затим брегом *Увца* до *Кожаља* близу села *Доброселице;* и одавде на *Орлић*, *Вигор* и *Препелицу*, која се налази на врху *Ивице*; и Ивицом у реку *Дрину* и све Дрином до утока *Дрине* у Саву према Рачи.

Ово су главне границе Србије, које су комисијом означене, које је Султан Хатишерифом својим од године 1831 призно и на исте к рту издо, но ипак остали су Турци у речени шест округа који су тек у почетку 1834 год. и из ти места турским комисаром *Ћашиф-Агом* изсељени.

Доцније између ови главни погранични точака подигнуте су свуд карауле (стражаре), и то; Полазећи од Дрине сувом ужичком границом, подигнута је код села Јагоштице прва караула која се зове *Штула* па даље друга; *Дивака*, *Плоча*, *Запоље*, *Столац*, *Балван*, *Дубље*, *Гуманци*, *Цигља*, *Крмељаш*, *Крајичиновица*, *Тусто Брдо*, *Сјеништа*, *Волујак*, *Кокин Брод* (ови последњи 6 налазе се на Увцу), *Трудово*, (на сувој међи), *Дебело Брдо*, *Витлишта*, *Кадина Стјена*, *Тасовица*, *Јавор (*Василина чесма), *Вучија Пољана*, *Радишковина*, *Васиљевићи Суви Хрш* (Бјели Камен), *Стека чесма*, *Осман Пашино брдо*, *Крњача и Одвраћеница* (ова граница износи $56^1/_2$ сати*)*.

Одавде настаје Чачански округ и у њему се налазиле на овим местима карауле, имено: *Бањска*, *Кути*, *Голице*, *Борје*, *Анишне и Рашка*. Даље прелазила је граница у Крушевачки округ, у ком су подигнуте биле ове карауле: *Казновска*, *Попово Поље Шарпељ*, *Јариње*, *(*ове све покрај *Ибра)* *Криви Лаз*, *Остраћско Гувно*, *Исево*, или *Голиш*, *Гувниште*, *Суво Рудиште*, *Беђировац*, *Кошаре*, *Ивошићи*, *Дебела Глава*, *Златарија*, *Магово*, *Мала Липа*, *Велика Липа*, *Равна*, *Главица*, *Церова*, *Мечја Шапа*, *Јанкова Клисура*, *Смрдан*, *Суво Брдо*, *Главна*, *Сенокос*, *Црна Чука*, *Добра Вода*, *Мачници*, *Прокоп*, *Страцимир*' *Равна Гора* свега 39 и по сата).

Даље иду границе округа алексиначког у ком су биле ове карауле: *Касанова Чука*, *Три Кладенца*, *Гревачка*, *Јасенова Вода*, *Голетничка*, *Змијина Глава*, *Суповац*, *В. Дренова*, *Шаренац*, *Тешица*, (на Морави*)*, *Каписка (*где се капија налази на путу од Алексинца за Ниш*)*, Добрујевац, Катун, Бистровац, Баутовац, Липа, Брестовик (око 17 сата.*)*

Даље у округу Гургусовачком (Књежевачком): Драговац. Шупљи Горун, Топола, Курилово, Дебели Дел. Грамада, Попошница, Коларница, Плеш, Пернатица, Баре,

Пандирало, Младеновац, Блато, Црквенац, Жљебина, Причељ, Коренатац, Шљива, Иванова Ливада, Писана Буква, Расовати Камен, Кадибогаз, Китка, Тресак, Суви Кладенац, Оштричевица, Шашка и Затворена Пољана. И на последку у округу Црноречком: Вршка Чука, Рајков Суват, Дугачки Рт', Тупањ ,на сувој међи не дошав до Тимока; али после ове страже граница слазила је у Тимок испод села Вражогрнца, и левом страном Тимока до у само Дунаво.

Ово су пограничне точке биле које су у обште Србију од Турске Царевине до 1876 год. одељавале: а од ове године од после српско турског рата српске су границе само на југу раширене и заузимају нешто већи простор него што је бесмртни Кара Ђорђе са својим јуначким Србима од 1804—1813 год. завојево био, и које је требало да је на основу Букурештског мира 8 точке од 1812 год. при самом међашењу Србије 1831 и 1834 год. под Србију дошло. А на југо западу преко и изнад Дрине остале су и данас границе Србије.

НА·ВС·СЕ·IБОС
БЖ·МЛТЕ·ПЕ

Јануара
07 год.

Ужица 29. Јуна 1807.

Лозницу 18. Маја 1807

Неготину 31. Маја 1807.

Малајницу 19. Јуна 1807.

Варварин 6. Септембра 1810.

Освојио од 1 Маја до 15 Јуна 1809
Нову-Варош.
Нови-Пазар.
Сјеницу 1809.
Пријепоље 1809.
По освојењу предаја
Београда 30 Новембра 1806 год.
Шабца
Смедерево
Ужица 29. Јуна 1807
Рудник 28 Фебруара 1804
Јагодину 16 Марта 1804
Пожаревац 13 Маја 1804
Лозницу 18 Маја 1807
Неготину 31. Маја 1807
Малајницу 19 Јуна 1807
Варварин 6 Септембра 1810
Тичар 6 Октом 1810
Мишар 1. и 4. Августа 1806. год.
Делиград 22. Септембра 1806-7-8-9-10-13.
Срба 9-500.
Турака по 100.000.
Срба по 10-25.000.
КАРА-ЂОРЂА ПЕТРОВИЋА
Врховног Вожда и ослободиоца Србије последњи час, у зору 13. Јула 1817. год
Последња вечера, Крвава ноћ! Крвава зора! Крвава ноћ!
Сикира паде, узему моћ!

ЖИВОТ И ДЕЛА
СЛАВНИ ЉУДИ ИЗ КАРА-ЂОРЂЕВОГ ДОБА
I. БЕОГРАД ПРЕСТОЛНИЦА СРПСКА

1.
Доситије Обрадовић

Карађорђев I. Попечитељ Просвете.

(Са сликом)

Мудрослав Српски Димитрије, рођен је у Чакову у Банату 1739 г. Његови родитељи били су Ђурађ Обрадовић а мати Круна. Он је се млад закалуђерио у Манастиру Хопову и наречен Доситије.

После дугог самоучког ревног и свесног проучавања, и после дугог путовања скоро по целој Европи, Доситије је знањем и списима својим био познат свему српском народу.

Кад је у Лајпцигу био, издао је на свег своје животописање, познато под именом: „Живот и Приключенија Димитрија Обрадовића, нареченога у калуђерству Доситеја.“ Наскоро за овом књигом изда и другу под именом: „Совјети здравога разума.“ У Липисци печата „Басне Езопове“, године 1788. Вративши се отуда, печата у Бечу год. 1791. „Собраније Вешти.“ Године 1803 изда „Етику или наравоучителну филозофију.“

Па како се у Београду под Кара-Ђорђем на крају 1807 године заведе и велика школа, у којој је био професор Иван Југовић (или Јован Савић). после Миљко Радоњић, Лазар Војновић, Миша Поповић, Глиша Живадиновић и Сима Милутиновић.

Доситије тад дође у Србију и постављен буде за управитеља велике школе, коју тако унапреди да су се многи српски синови науком богатили, и између њи и сам Кара-Ђорђев син Алекса.

О овој школи вели Вук Караџић да никад од како је Србства нигди боље није било. Доцније Доситије купио је више Видин Капије једну кућу за школу младића, који су се спремали за свештенике. Ту је мислио и типографију да смести.

У јануару 1811. у Београду кад су се први пут попечитељска званија установила био је и он постављен за попечитеља Просвете, и осто је у том званију док није и умро.

Сима Милутиновић прича, како су га једном у Совету запитали, шта да раде те да Србија буде напредна. Он оћута за онај мах, па сутра дође и ово им каже:

1. Да Управу земље преместе некуд у средину ближе Вожду;
2. Да владаоца земље поштују и око њега се збирају, али да му не дају никуд из земље путовати; и
3. Све што имаду са страним силама, да ишту кроз писма паметно писана, а посланика, ма и најпаметнији, никуд да не шаљу док се земља не уреди.

Доситије је велику и вечиту заслугу учинио српском роду у оно време, писајући речене књиге на српском народном језику, и у Београду као учитељ и управитељ велике школе и министер Просвете.

Умро је године 1811. 21 марта у Београду. у 72-ой години живота свог. Тело његово почива у гробу испред западни врата велике цркве. Још за живота саставио је себи надгробни натпис у ово неколико скромних речи: „Овде његове српске кости леже. Он је род свој љубио."

Његова надгробна плоча данас, код западни врата у дувару цркве, стоји усправо узидана.

Његова је жеља била да се укопа код хајдучке чесме у Топчидеру и да му се стави на плочи речени надпис. Но ова његова жеља није испуњена до данас.

2.

Иван Југовић или Јован Савић

Кара-Ђорђев II. *Попечитељ Просвете.*

Иван Југовић родио се у Сомбору у Бачкој, Аустро-Унгарској. Отац његов био је Гаврило Савић свештеник сомборски, а овога отац звао се Сава Југовић, по чијем имену Гаврило оставивши старо презиме „Југовић", прозове се оним именом Савић. Иван је имао још два брата Мојсеја и Григорија и једну сестру имени о Февронију. Брат његов Мојсије кад изучи богословске науке био је свештеник у Старој Паланки, а Григорије кад сврши правничке науке и положи цензуру био је адвокат у Бечкереку. Иван Југовић сврши и он маџарска права, оде у Сремске Карловце митрополиту Стратимировићу с намером да се закалуђери. Но Стратимировић на концу 1801 постави га за професора латинског језика II. гимназије Карловачке, гди је професором био до конца 1804 год. Но како код Митрополита Стратимировића у неку немилост дође, он у почетку јануара 1805 год. напусти професорско место, па пређе у Србију, где примљен буде за писара у Совету постојавшем у Смедереву. Али га наскоро заболу очи, и он се опет врати у Маџарску и оде у Пешту те је се лечио, и пошто се излечи, он 1806 год. опет врати се у Србију за писара у Совету. Па пошто у почетку 1807 умре Божа Грујевић секретар Совета, тад Југовић постављен буде за првог секретара на Божино место. Ове године кад се Совет премести из Смедерева у Београд и установи се велика школа у Београду, Југовић од секретара постављен буде за првог професора исте. Но одма 10. декембра Кара-Ђорђе и Совет кад одреде за посланика саветника Аврама Лукића, Петра Чардаклију и Јевремија Гагића, одреде и Југовића да иде у

Русију и Цару Александру препоруче Србију и Српски народ његовом царском милостивом старању, но у Влашкој Кнез Прозоровски не допусти им да иду у Петроград, него их врати натраг.

Године 1809 Југовић опет слат је у Влашку у Букурешт са Павлом Поповићем советником и Кара-Ђорђевим Секретаром Ђурићем, те су као посланици главнокомандујућем руске војске послом ишли. Кад се Југовић из Букурешта врати, у почетку 1810 год. шиљат је и у Беч као посланик Императору Аустријском по народњем послу, али се ускоро врати несвршивши ишта зашто је послат. За сво време одсуства Југовићевог у професури замењивао га је у великој школи Миљко Радојић.

Године 1811, кад Доситеј Обрадовић 21. марта као попечитељ просвете умре, Кара-Ђорђе постави Ивана Јоговића за попечитеља просвете. На концу ове године опет Иван Југовић са попечитељем внутрени дела Јаковом Ненадовићем и Кнез Симом Марковићем ишо је као посланик Српски у Петроград Цару Александру I., те су га молили, да буде милостив, да при закључењу мира Русије са Турском не изгубе из вида и за Србију полезан мир закључити. Које их Цар са благовољењем прими, обећа им да он пређе неће учинити мира, докле Турска Србију за независну не призна. По том обдари их сва три орденом Свете Ане II. степена и са по једним скупоценим прстеном, а тако преда им и за све чланове Совета Српског тог истог реда ордене. А Кара-Ђорђу скупоцену сабљу, прстен и орден Свете Ане I. степена подари. Који се из Петрограда у Србију у месецу мају 1812 год. задовољни врате. По повратку из Петрограда Југовић са писмом Кара-Ђорђа 23. Августа слат је Руском Елчији у Цариграду Италинском. Кад се Југовић врати с пута, остао је у званију попечитеља просвете до фебруара 1813 године и тад из непознати узрока пребегне ноћу у Земун, гди му је 28 фебруара писато и питат да јави, „*Зашто је отишао тајно ноћу из Београда у Земун?*“ Из Земуна Иван Југовић оде у Стару Паланку брату свом Мојсију свештенику; из Паланке у Темишвар, па одатле у Беч оде. Но кад се ове исте 1813 год. из Беча врати и дође у Бечкерек другом свом брату Григорију адвокату, разболе се и умре.

Југовић док није прешо у Србију звао се крштеним именом својим Јованом, а презименом свога деде Саве (Савић), као и његов отац Гаврило и браћа што су се Савићи презивали, од који Савића и данас потомака има у Старој Паланки и Бечкереку. Но кад Јован 1805 пређе у Србију, он промени своје право име и назове себе Иваном, а презиме преузме свога прадеде Југовић, и тако је у Србији познат био као Иван Југовић.

О Југовићу нема више података. Но још ово да је он био здраво научен човек, да је говорио осим српског говора још немачки, мађарски, француски и латински. Он је заслужан човек за Србију. Јер кад је дошо у Србију и постављен за советског писара, он је прво у Совету боље увео рад канцеларски и архиву уредио. Кад је установљена велика школа у Београду он је први професор био, и преко 70 великошколаца ђака, а синова српски изучавао је. У више пута ишао је као посланик у стране земље и за корист Србије радио. Слава његовом имену,

3.

Теодор Филиповић или Божа Грујевић

I. *Секретар Совета.*

Теодор Филиповић родио је се у Руми у Срему. А отац његов у Врелу у Посавини Ваљевске нахије, одакле је се у Руму доселио. С чим је се његов отац занимо не зна се. Но он имао је два сина Теодора и Мијаила, које је оба дао лепо школовати.

Теодор кад сврши науке у Маџарској и постане доктор права, он оде у Русију где буде за професора на Университету у Харкову примљен; а доцније и његов брат Мијаило за њим оде.

Кад Кара-Ђорђе устане противу Турака и на Врачар са војском под Београд дође и обсади га, он одреди Проту Ненадовића, Јову Протића и Рпимајстора Петра Чардаклију те они 1. септембра 1804. оду преко Влашке у Русију, да моле цара Александра I. да помогне србскому народу да се од турског робства избави.

Прота Ненадовић са своим друговима прешавши преко Влашке и Молдавије дође у Харково у Бесарабији, где је се и Петра Чардаклије жена налазила. Ту се познаду са Теодором Филиповићем, па како им није познат био руски говор и потребан им је био један паметан толмач, тако Прота Ненадовић преволи Филиповића, те он да оставку на професорско звание и с њима депутатима оде у Петроград. И кад предаду молбу цару Александру и сврше њиов посао, зашто су од Кара-Ђорђа послати, Чардаклија за неко време по послу народњем остане у Петрограду, а Прота Ненадовић са Јовом Протићем и Теодором Филиповићем 14. декембра 1804 врати се из Петрограда, ударе преко Варшаве, Галиције, Токаја и Арада и 11.—12. јануара 1805 дођу у Србију. А Филиповић оде у Карловце, где му митрополит Стратимировић даде друго име, назове га Божа Грујевић (да га не би аустријске власти као њиовог поданика позвале из Србије) и он сигурно одатле оде у Руму, а у априлу пређе у Србију и оде у Бранковину, где одпочне устројевије Совета писати.

После 7. јуна 1805 Божа Грујевић са Протом Ненадовићем оде из Бранковине у Тополу Кара-Ђорђу, који га лепо прими и угости, и исприча му о уставку његовом на Турке; па почем Кара-Ђорђе са војском пође противу Карановца, то и Грујевић с њиме оде, где је уз њи био, док Карановац 29. јуна није Кара-Ђорђе од Турака освојио. А после тог Грујевић врати се од Карановца преко Београдске нахије са војском, udari на кнеза Симе Марковића кућу, а одатле са војском ваљевском и топом оде преко Љубићњића и Такова у Врело његовој дедовини, те се са породицом његовом види, а после три дана оде опет у Бранковину, где је писао устројство Совета и слово, које би имао народу говорити приликом установлења Совета.

Кад Кара-Ђорђе 15. августа 1805 на велику Госпођу сазове народну скупштину у Борак код кнеза Симе Марковића куће, где се тад установи Совет, Божа Грујевић одређен буде за секретара Совета и оде у манастир Вољавчу као место одређено за Совет, где је он сваку оскудицу заједно са советницима у том планинском и скоро пустом месту трпио, и ту у Совету он сам без млађег персонала био је и секретар и писар и практикант и све по

писајућем послу. Одатле ускоро премести се Совет у Боговађу, а пошто 14. новембра 1805 узето буде Смедерево, премести се у град смедеревски, а кад и Београд освојен буде, онда Совет на концу 1807 премести се и у Београд и смести се у дахије аганлије двор. Но баш кад се Боже Грујевића испуни жеља, он се разболе и по пресељењу Совета из Смедерева у Београд оде у Аустрију да се лечи и тамо умре; а брат његов Мијаило Грујевић постављен буде на његово место за секретара Совета.

Божу Грујевића са Протом Ненадовићем око половине јануара 1806 из Остружнице шиљао је Кара-Ђорђе и у Беч, те су ишли и молили аустриског императора Франца, да притече српском народу упомоћ са ратним потребама, и да поради код Порте да би Султан дао какова права народу српском. А однели су и молбе у име народа српског за султана, те су их у Цариград из Беча послали, а и на цара Александра I. молбу оправили су да би се заузео код султана да би народу права дао.

3.

Мијаило Грујевић

II. *Секретар Совета.*

Мијаило Грујевић рођени је млађи брат Теодора Грујевића I. секретара Совета српског под Кара-Ђорђем. Он је се родио у Руми, а науке учио у Мађарској. Кад му брат Теодор оде у Русију и у Харкову примљен буде за професора, за њим у Харково оде и Мијаило; чим је се тамо занимао не зна се. Но кад његов брат Божа Грујевић на професорско звање у Харкову да оставку и у Србију 1805 године дође, и постављен буде за првог секретара у Совету, тад и Мијаило са њим дође, и кад му брат Божа 1807 год. у Београду умре, онда Кара-Ђорђе постави Мијаила Грујевића на његово место за секретара у Совету.

Мијаило Грујевић остао је секретар у Совету до пропасти Србије 1813 год. а тад и он је побегао у Аустрију, где је после живио, и с чим се занимао не зна се. Но има једно писмо где он из Потисја из Аде 14. јула 1817 год. Проти Ненадовићу пише, које овде у целости га стављамо:

Честњеншіи Господине Оче.

Мени особито почитаjеміи!

На поруку Вашу по брату Стеви Јевтићу ево одговарам — желим' вас како и све Србље, и ако є истина да Господ. Милош Обреновић' на вас напао, и које какве рачуне под другим видом истражује, то му се никад начудити немогу, што он Господ. Милош ради, а зар ништа даље не види од носа. — Ніе му времена, нитъ каква нужда га нагони испуняват' оно що ће нѣму самому наiпосле на главу дођи — заръ не види он шта ради? — Іедногъ по іедногъ осуђивати и ђоя нєко правосудіе находи, и жели прогласити себе таковим дѣлом — а знали онъ да Турци то башъ желе и хоће да тако бива! Докле и онъ небуде и ми са ньиме осужден и погуб. = Кажите му ако у любави и нисте, да враждовати наiлакше, али добра чинити дѣла врло є мучно: Кажите му и питаі те га како є нѣму, кад је Совѣт бившіи од нѣга за покоiнога и

доброга Милана хотѣо се наплатити; и ніе се наплатио и опоменните га ко га е онда одъ вражде избавіо, и зашто е онога побратіо, и ели оно право — а ели то право що он чини, као ми е що нисамъ ближе васъ, и що прилике неимамъ съ Го. Милошем пробеседити — желити е іеданпутъ да погледамо — ща смо изъ врагованя учинили. — Что се тиче Атестата я свагдаръ и у свако доба готовъ оно що знамъ осведочити: а за люубав вашу, и ако самъ одъ васъ удалѣнъ то яче люубим — а іошъ яче сожалюіем и васъ и проче, да и самога Милоша — ербо тако радећи нитко се са мномъ обкладити не сме, да нећете сви ама сви іеданъ по іеданъ на жалость іедним проћи трагомъ!...

(Желѣзо) Гвожђе како сви видимо наіече и нищага сатрти неможе — но нѣгова собствена хрђа. Како сад чувствуіемъ жалимъ что у Србіи нисамъ да му истину изговоримъ макаръ ме живота коштало — више пута что би требало да гонимо и презиремо оно любимо и съ оним се славимо, а другдашъ что би валяло и дужни смо любити — гонимо и презиремо, — хе люди, люди докле насъ умъ и слабость доводи. Како сву браћу тако и Васъ покрову Божію (кадъ люди нећe) препоручуіемъ, есамъ и пребивамъ до гроба васъ любећи

Ваш

Михаилъ Филиповићъ, с. р.

Молим за браћу мою у Врелу разберите и явите ако буде прилике. У Потпсю у Ади 14. Юулія 1817.

После о овом Мијаилу Грујевићу непознато ми је даље што говорити. Но само у толико да је се он биће после 1842 год. доселио као ожењен у Србију са два сина Васом и Савом, где је био члан суда у Београду, а потом биће 1845 умро. А његов син Васа био је рачуновођа у контроли, а Сава у најдоцније време био је члан Апелационог суда, али су и они помрли, и почем женили се нису, није за њима ни порода никакова остало.

5.

Сима Милутиновић или Чубра Чојковић Сарајлија.

Свеславан велики песник и списатељ српски.

(Са сликом)

Сима, прозвани у књижевству „*Чубра Чојковић*", тако прозваг од Црногорског Владике Св. Петра Петровића Његуша II., рођен у Сарајеву у Босни од оца Милутина Симовића, који је био трговац и матере Анђелије 3. октомвра 1791 год. Они више деце нису имали. Кад је Сими било неколико месеци удари чума у Сарајево, његови родитељи одатле побегну, и дођу у варош Градачац. Ту проживе 6 година, па одатле пређу у Аустрију и дођу у Земун, где их је неки рођак позво, и ту се стане. Кад Сима поодрасте и буде за школу, Отац га да у Земуну у школу, где је ту сигурно и грчки научио говорити. Одатле оде у Карловце, где је науку продужио, и упозно се са Симом Алек. Ненадовићем који је и он у Карловцима у школи био и с' њиме се побратими. Но пошто Ненадовић ступи у кадетску школу, Сима Милутиновић изда неку — као што J. Јаша Игњатовић каже — пасквилу, због које је избибан и из школе истерат буде. Где

оде у Сегедин те је се даље учио; па како су му родитељи после освојења Београда из Земуна у Србију прешли, и он оданде у Србију у 1808 године дође, где је у Совету писаром неким био, а неко време и професором у великој школи. А доцније и противу Турака око Дрине у четама голи синова као голи син туко се.

После пропасти српске 1813. године види се да је Сима заостао у Србији и у манастиру Благовештенију код владике Дионисија неко време био, где је у манастиру Благовештенију 21. априла 1814. год. неке молбе по препоруци руског Елчије у Бечу чрез Проте Ненадовића, српским старешинама заоставшим у Србији на Султане писао, а тако и молбу на Руског Цара „да Бога ради не заборави српски народ.“ — На овим молбама потписато је 9 главара српски. Ове је молбе сам Сима у манастиру Благовештенију 1814. год. са владиком Дионисијем писо и преписо а потом пред II. устанак на Турке, 1815. год. као писар, секретар и толмач грчког језика код ваљевског владике, кога су Срби звали „Халаук“ а Турци „Дели-Папаз“ (махнит поп), под платом по 50 гроша месечно четири месеца служио. Кад је устанак 1815 г. противу Турака одпочет, владика као Фанариот, не хтене Србима придружити се, него се уклони у Зворник а после и у Аустрију пређе. Сима испрати владику до Зворника који му ту неплаћени ајлук за четири месеца по 50 гроша плати, а нешто га и закине, па га остави и у Србију својој браћи врати се.

После тог види се да је Сима у Срем прелазио и у Србију 1815 године преко Ушћа повратио се и у Ваљево са својим полубратом Симом Ненадовићем војводом отишо, и после борио се у Голаћима противу Турака, где је он у селу Влашићу са својом дружином сакривено неко Туре на грму уватио и пред војводу Ненадовића довео, који му живот опрости и у слободу пусти га.

Мало доцније у очи Петровадне, види се да је у селу Мачванском Липолисту био, кад су Мачване на устанак противу Турака склањали, како је Сима узајамно са неким момчетом Мачванчетом Аврамом Станојчићем загрљен стајао и слушио, како српске вође превољевају Мачване да и они пођу противу Турака, а они да нису хтели. Докле то момче опази један прамичак облака, који је чувајући овце увечбо, кад је се год исти појавио да је кише било, па каже Сими „да видиш како ћу ја сад Мачване преволети да пођу у име Бога сви с' вама“; па одма скине капу с главе, стане пред старешине и замоли их да им једну речицу каже, и они му одобре, а он рече овако: „Господо Српска у нас је овуда по свој Мачви одавно већ велика суша, ако Бог данас да кише, ова ће Мачва без рјечи с' вама одма пристати, на оружије устати и с вама заједно мрјети.“ Ово рече па се окрене Мачванима, па их упита: „Браћо Мачвани! Је л' да хоћемо ми сви шњима, ако нам својом и нашом срећом и божијом вољом данас и кишу донели буду?“ Нато народ сав гракну да онда оће, и прекине се даље договарање, и народ се стане смејати и веселити. А Станојчић докопа Симу за појас и стане шњиме играти и подврискивати, радујући се што их је преволео као да је све желье доделио. Док не прође ни по сата, муњ и светлице учестају, стане по која крупна кап воде и град па-

дати, па се онда проспе силна летња киша, како је сам Бог дати може. Сад се растури сав овај збор и стане сувоте тражити. Али Аврам са Симом својим другом остане под голим небом на игралишту, тек само набију на главе гуњеве, ипак загрљени. И тако Мачвани сви пристану и сутра дан који је што имао од оружја поврви у чете капетана Петра Херића и Проте Смиљанића. После тог Сима је у битки и на Дубљу 13. јула био, где је његов војвода полубрат и друг Сима Ненадовић погинуо, кога је он доцније у песми оплакао; (види биографију Симе Ненадовића).

После кратког времена те исте године, кад се Срби Марашли Али-Паши у Ћуприји предаду и мир са њиме учине, видимо Симу као писара уз Јована Милошева брата, кога је он са Дубља из чете Голаћа узео и са собом повео, а доцније кад Марашлија у Београд са војском дође и народна канцеларија установи се, видимо Симу као писаром у истој канцеларији.

По паденију Србије 1813 год. родитељи Симини са другим народом, од Турака из Београда побегну у Аустрију и одатле оду у Краљево, па одатле у Чернец у Бесарабију и ту се настане. А може бити и Сима да је са Засавице са његовим полубратом Ненадовићем сишао до у Палеж и на Забрежју у Срем прелазио, па се опет у Србију вратио, јер је у 1814 год. у јесен зацело у Србији био.

Па како Сима разуме, да му се родитељи налазе у Краљеву 1816 год. јуна месеца остави писарство и пође за у Влашку да своје родитеље тражи. И кад на лађи из Београда Дунавом до Поречја спусти се, разуме да му је отац прошао за Београд, да њега Симу нађе, он онда оде у Краљево, где разуме да му отац живи у Чернецу у руској бесарабској области, њему се то учини преко света, па не хтедне сам ићи, него врати се у Видин да ту оца чека, док се он из Београда врати, па са њим да иде. Но кад ту разуме од једног лађара, да му је отац Дунавом прошао за Чернец, кога је он на својој лађи возио, и да је од Дунава поштом итно у Чернец отишао и да се до Јаша зауставити неће, — тад Сима неимајући трошка, да иде и да своје родитеље нађе, остане у Видину и ту се код неког Турчина Мехмед-Барјактара погоди, да му башту, у којој је бостан, чува. Код тог Турчина остане Сима у служби два месеца, где у шуми у самоћи чувајући бостан отпочне певати. И ту у Видину у бостану напише прво своје дело „Тројесестарство“. После изиђе из службе од тог Турчина и стане за учитеља преко зиме у Видину, и ту је преко зиме други преко 60 песама сочинио, од који је сачувао само до 20 а друге су све некако пропале, и те његове песме и тројесестарство из Видина послао је у Пешту г. Тоши Павловићу, уредннику матице српске, који је то тројесестарство доцније поправио и штампао.

Бавећи се Сима у Видину, из неки политички околности буде затворен, где је у затвору подуже био „и где је се у ланцима и кладама мучио.“ Напослетку буде пуштен и 1818 год. дође опет у Србију. Но ту се ни мало не задржи, него оде у Бесарабију да тражи своје родитеље, где их нађе у Кишињеву, у којој су се вароши и све друге пребегле српске војводе налазиле. Ту заостане код његови родитеља, где му наскоро и његова мајка

Анђелија умре. Сима ту бавећи се, причањем војвода за 4 године дана напише „Србијанку“. Па у 1825 год. крене се преко Одесе и дође у Немачку у Лајпциг.

Ту се позна са неким младићем и учеником Христифором Хаџи-Јовановићем Бугарином, родом из Шисгова, који му је у новчаној припомоћи био, осим другог новца који је у Бесарабији од Срба добио. А највише добио је од одеског трговца Ризнића, који му је дао 1.000 талира за печатање Србијанке и 300 талира у име бављења његовог у Липиски; те 1826 године у пролеће од 4 маја почевши изда све четири части „Србијанке“ и неколико песмица стари, нови сачињени и преведени. Поред тога посла Сима походио је универзитетска предавања и упозна се са одличним немачким књижевницима, као: Хердером, Кругом, Гримом, Уландом, Амалијом Талфи и В. Герхардом. Код Круга је слушао философију. Њему је и једну оду написао. Чувени преводилац српских народних песама, Герхард вели: „У лето 1826 год. упознадо се са овим честитим, врло образованим и даровитим човеком. Уз њега се научиме усуди спустити се у златне рудникe српске појезије, и њему имам захвалити за највиша објасњења у овом гласарију о обичајима његови земљака и њиови суседа.“ И госпоја А. Талфи се сигурно користила његовом помоћу преводећи србске народне песме. О њој вели Ј. Игњатовић: „кад би Сима споменуо ту списатељку, то је било с' одушевљењим речма и могло се видети, да је према њој имао већу него списатељску наклоност. Ако је био рђаво расположен, чело би му се разведрило, кад би му ко споменуо Амалију Талфи.“

Сима остане у Немачкој до 1827 год. и упозна се са најславнијим Немачким песником Гетеом, који је први Немцима похвалио српске народне песме, превевши сам песму Хасан-агиница. Исте године већ стари Гете радосно јавља Немцима о томе познанству. О Сими вели: „Die herzliche Einfalt und Biederkeit, die seiner Nation eigen, bezeichnet ihn wie sein Gedicht“ да би желео, да Герхард или Талфи, који су србске народне песме преводили, преведу и Симину Србијанку. Гете није ни слутио, какве би муке Немачки преводиоци имали са Србијанком: а из осталога говора његова о њој види се, да му је Сима о своме спеву и сувише појетски објасњаво. Ипак је Герхард превео неке песме из Србијанке уз помоћ Симину.

Бавећи се Сима у Немачкој, највише допао му се научник Хердер, Гете, Шилер, Уланд, Хајне и Гримови. Једанпут десе се Сима у Липисци са неким књижевником у некој галерији ликова и кипова. Наиђу на кипове Шилера и Гета један до другога. Сима их гледајући приђе ближе, те пољуби Гета у чело, а Шилера у уста. Околина његова зачуђена тим различитим пољупцима, запита га, зашто баш тако различито пољубац им даде; а Сима одговори: *„код Гета ми се допада бистрина ума, код Шилера силни ватрени израз!“* Свима се тај одговор допадне, и дојиста ова Симина пресуда о тој двојици пјесника врло је важна. Дуго су се Немци кошкали о томе, који је од те двојице већи пјесник. У данашње доба пресуђено је у Симином смислу: Гета држе за појету ума, а Шилера за појету срца.

Симу су уважавали славни Немци као генијалног и оригиналног човека. Дух Симин, створен за стварање, свуда је оставио трага.

Српске је књижевнике онога доба све поштово и уважаво, ни противу кога није никоме дозволио да се што зло пред њиме рекне. Од грчких писаца поштовао је и проучаво Омира; од енглески особито Шекспира.

Бавећи се у Липисци, измислио је један особени плуг за орање, па је такови од дрвета у моделу сам начинијо, код себе га држао и свакоме га показиво, који се стручњацима допадао.

Пред јесен 1827 год. добије Сима са Цетиња од владике црногорског Св. Петра Петровића Његуша I. позив, да дође у Црну Гору, и он из Немачке окрене к'Цетињу, дође у Трјест, ту пробави један месец дана код пријатеља и познаника, ишчекивајући брод за Дубровник, и упозна се са владиком Мушицким и једанпут за совром при ручку похвали му Србијанку Мушицки, а Јефта Поповић прихвати да је врло добра, но кад би још хтео коју драму српску да сочини; на то Сима примети не знам што би, осим Обилића, ко је они такову и најволијаду. Он им обећа да ће такову сочинити, и кад оде у Црну Гору испне се на Ловћен планину и за осам дана Трагедију Милоша Обилића сочини. Ево шта он сам каже: „Не бив у самоћи, нигде најближе Бога, па ни при суштеству човека, то ли када у грудима природе!? Свевишњости У подловћенској овчарско-церно-горској колеби, оно је искушено, а и ово произведено за осам дана чистога поста. Више шкаљарах которски засеока 1827 года од 12. до 20. сеплембра."

Кад је Сима 1827 год. дошо у Црну Гору, био је неки празник или недеља, и баш у време Богослуженија, гди је у цркви и владика Св. Петар Петровић био. Сима остави свој пртљаг пред црквом, па и он уђе у цркву да слуша Божју, па после да види гди ће се сместити. Кад Симу тутори цркве као странца виде, поднесу му тас по обичају, и Сима на исти баци један једини талир, почем више није ни паре имао. Кажу да владика није пре познаво лично Симу, него да је за њега из чувења слушао и позво га у Црну Гору. Па кад види то владика, који се био окренуо из стола, како Сима на тас талир баци, осмехне се, закључивши да то баш Сима мора бити. Кад су из цркве изашли зовне га владика у двор, и кад дође упита га: *„Бога ти јеси ли ти Сима Сарајлија?* — „Јесам," одговори Сима, *„а одкуд ме познајеш?"* *„По оном талиру — одговори владика — што ти је можда последњи у кеси био."*

Владика Св. Петар I. прими Симу за народњег секретара и поред секретарске дужности преда му у 1829 год. на воспитање свог синовца Рада, младића од 16 година, доцнијег владику Црне Горе Петра Петровића Његуша II. такође великог доцнијег песника.

Бавећи се у Будиму, ожени се са госпођицом Маријом Поповићком Будимкињом, с' којом је се још раније преко писама упознао био, јер кад је 1826 године издо Србијанку, она је на исту неке приметбе правила, које је Сима за умесне нашао, и кад је видио, да она разумева Србијанку, он је заволео и науми с њоме ожепити се.

Кад Сима из Будима 1839 год. у Србију дође, не имајући никакове државне службе, а и ни одкуд никакове помоћи за

издржавање своје, осим једине подпоре од 300 талира годишње, као неке пензије, стани се у Београду.

Па како је у то време, по изгнању из Србије Кнеза Милоша, продужена борба ради уведења устава и законитости у земљи народном страном названом „Уставобранитељском“, тој страни и Сима се одма придружи. Тад је после Милоша дошао на владу 1. јуна 1839 год. старији син његов Милан, који је болестан био и који одма 26. ист. м. и умре. А на његово место дође млађи брат његов Михаило. Но како се борба за уведење устава и даље настави, коме је влада Михаилова противна била, због тога мораде и Михаило 27. августа 1842 године у Земун побећи. А онда на његово место 2. септембра 1842 год. народом Српским изабрат буде за Кнеза Србије Александар Кара-Ђорђевић, где се народна странка и народ умири, устав уведе и закони се, на сили устава, стану израђивати и вршити. Тад и Сима одма те 1842 год. добије државну службу и први пут указом постављен буде за секретара Министарства Просвете, у ком звању проведе пет година а потом и умре.

За време борбе око устава за ове три године Сима је велики поборник био, тако и много је пропатио као и сви други главнији борци Уставобранителне странке. Он је морао 1840 године за спасти свој живот од погибели са многима бегати у Београдски град; и одатле са другима Уставобранитељима у Видин, где су од Турске владе као Емигранти примали издржање дотле докле се 1842 год. по Амнестији нису опет у Србију вратили. Кад се Сима у земљу поврати, тад се те године одпочне највећа борба у Србији за устав и законитост, где Кнез Мијаило принуђен буде 27. августа 1842 год. Србију оставити и из Србије побећи.

Од разних дела, које је написао, да наведемо само следећа.

У Београду спевао је и печато 1842 год. „Аманет Кара-Ђорђа на Делиграду.“

„Србијанку“ у четири части спевао је у Бесарабији у Хотину од 1820—1824 год. а печетао је у Лајпцигу 1826 године.

„Пјеванију Црногорску и Херцеговачку“ написао је у Црној Гори од 1827—1832 год. а печатао је у Будиму 1833.

„Дику Црногорску“ драму печато је на Цетињу 1835 год.

„Историју Црне Горе“ од искона до новијег времена написао у Црној Гори од 1827—1830 год. а печатао у Београду 1835 год.

„Историју Србије“ од почетка 1813 год. до конца 1815 год. написао у Србији од 1834—1836 год. а печатао у Лајпцигу 1837 год.

Сима је неуморими књижевни радeник од своје ране младости до смрти био. Он је пред своју смрт од неког незнаног времена спевао два важна дела, једно „Трагедија великог Кара-Ђорђа,“ а друго „Одаклија Зубанова“. — Но смрт уграби, те обе његове творевине остадоше у рукопису недовршене. Причала ми је пок. госп. Маца његова супруга, да јој је сам Сима казиво да му је та Трагедија Кара-Ђорђева најумније од свију његови умотворина. Сам је говорио, она ће сјајом својим надсијати све дотадашње умотворине његове, а и Србијанку.

Кад је био на умору биле су му последње речи, које је изговорио г. Маци: „Помажи сиротињу. — Васпитај ми Драгишу. — И Пантелић трагедију моји ће довр....и!?“

Ту трагедију г. Маца ми је до звезда хвалила! Она каже да је дивотна тако, да се човек њеној дивоти надивити не може! Тамниће каже Србијанка пред њом! А она ће светлити над свима делима која је Сима списао! Ту трагедију г. Маца преписала је својом руком у два преписа, и чувала ју је код себе као обе очи у глави до своје смрти. Од који преписа налази се у овој страни у Аустрији под печатом на аманету и данас код једног Симиног и Мациног доброг и верног пријатеља.

Казивала ми је г. Маца да јој је за то дело давао један мађарски магнат, који се са Симом добро познаво, као за невиђено и нечитано 8.000 фор. да га за Мађарску Академију наука купи. Но она му није дала.

Говорила ми је г. Маца; Симина је Србијанка круна свију његови пјеснички дела; но трагедија Кара-Ђорђева, кад се печата биће у круни Алем драги камен, који ће јој сијањем својим блесак давати!

Сима је био један неуморни пјеснички и књижевни раденик међу свим Српством највећи; с њиме од како је Српства до данашњег дана нико се успоредити у његовим умотворинама не може. – До једини владика Црногорски Петар Петровић Његуш П. са његовим „Горским Вјенцем“ и у неколико Љубомир П. Ненадовић и Бранко Радичевић. — Он је своіи корени дивни умотворина написао Србима више, него и један Србин што је до данас то учинио. Он је у пјесничком раду само себи раван био. А хоће ли и кад таког као Симу и Његуша Српка родити, то је питање? —

Грдна је за Српство штета што се све умотворине Симине не искупе и не прелечатају; а сама трагедија „Кара-Ђорђа“, ако и довршена није, не печата. Нашло би се људи, ако не сад а оно доцније који би закључак њен довршили. Зар је Сима та његова дела писо за себе? И да леже у мраку! — Он их је писо за Српство, Српчиће и Српке, да се поуком користе. — Па зашто да се на срамоту Српства његова дела не печатају? Та докле ће Српство у загушљивој политичкој тмини чамуљати.

О опширнијем Симином животу ми овде престајемо говорити, о њему треба читава књига да се напише; но само изложићемо овде још у неколико његове личне животне особине и црте.

Овај врли Србин и славни стихотворац Сима, који је у Србији од 1808 године радио за Српство мачем и пером, у 56. години свога живота, као секретар министарства просвете 30 дек. 1874 год. у Београду умро је, и сарањен код Маркове цркве у Палилули.

Госпоја Марија Милутиновићка умрла је у Београду 17. марта 1875 год. у 10. сати пре подне и сарањена је код њеног драгог Симе да вечни санак борави. Бог да им душу прости, лака им земља била; а вечно ће им се име спомињати! —

6

Вићентије Ракић

Учитељ Богословља.

Родом је из Земуна. Крштено му је име било Василије. Пошто му је умрла жена, покалуђерио се и живио је у манастиру Фе-

неку. За аустријског рата (1788—1791) био је војени свештеник и живио је у Шапцу. После отишао је био у Трјест, на позив православне тамошње општине. После 1807 год. прешао је у Србију и ту је у Београду учио младиће, који су се спремали за свештенике. Написао је у стиховима врло много песама у хвалу многим светитељима и угодницима Божијим, које су се у своје време врло радо читале, и многе су целе на памет изучаване. И он је, кажу, преминуо 1824 год. у Београду.

7

Радич Петровић.

Капетан.

Родом је из Остружнице. Он је раније прешао у Аустрију, па кад цар Јосиф II. и Катарина II. руска царица у Херзону 1787 год. углаве савез да Турску униште, Радич је одма ступио у фрајкоре, и пред почетак рата у јесен исте 1787 год. 26./15. новембра по уговору са Немачком господом пређе ноћу из Земуна са 200 људи да отвори у доњем београдском граду са дунавске стране капију, да немачка војска у град уђе. Радич по уговору пређе и капију отвори. Но како је те ноћи необична јака магла и помрчина била, немачке лађе са војском не погоде у град, да се извезу на одређено место, него оду испод Београда низ Дунав а он са људма чекајући до пред зору, једва жив избегне. И тад је у фрајкору посто капетаном.

Кад доцније Аустрија намерна буде, да с већом војском у Србију пређе, генерал Вулета Михаљевић, капетана Радича пошље напред, те он 29. јуна 1788 год. на Забрежју преко Саве у Србију пређе, где у Забрежју и шанац ископа; а мало после, и Кара-Ђорђе као стражмештер са четом људи у Србију пређе, који су пошто и Михаљевић са већом војском у Србију уђе, заједно војевали и Турке из Србије прогонили.

Но кад Аустрија доцније 1. августа 1791 год. у Свиштову са Турцима мир закључи и сва аустријска војска 1792 и 3 год. из Србије изиђе, онда Радич дође у пензију, који је у Срему у селу Јакову живио и такову уживао. А Кара-Ђорђе иступи из војске и пређе у Србију.

Кад доцније Аустрија отвори војну са Французима под Наполеоном I. Радич опет ступи у активу, који је противу Француза са Србима храбро војевао, где је и немешаг за одличије добио, и по окончењу рата Аустрије са Французима опет дође у пензију где је у селу Јакову живио.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, Радич који је се за време, а и пре немачког рата са Кара-Ђорђем познавао, остави своју пензију и пребегне у Србију, Кара-Ђорђе лепо га прима. Који је од 1804—1813 год. велике услуге земљи чинио, а нарочито у копању шанчева и другим уређењима војеним који је пракса имао.

Године 1813 пребегне и он у Срем и одма још из контумаца стане куцати фрајкор, не би ли повратио или наново заслужио пензију, но то све буде у залуд. И тако је две године живио у Срему са женом и дететом у највећој сиротињи и невољи.

Кад Срби 1815 год. поврате мало своју слободу, он у пролеће 1816 год. остави жену и дете у Срему, пребегне опет у Србију, и дође у Београд, где га Петар Молер прими у свој конак. Како је прешо из Срема Кнез Милош Обреновић одма јави паши Марашлији да је Радич добего, и да је он с Кара-Ђорђем војево, Туркињом се оженио, и да он са Петром Молером намера да народ опет противу Турака побуни.

Паша упита Молера какав је Радич човек, и шта тражи у Београду. Молер му право каже да је стар и сакат човек, који једва иде, а притом нема нигде ништа, па је дошао својим људма, да не умре од глади. Паша се тим одговором Молера у тај ма задовољи и остави га на миру.

Но кад Милош после неколико дана по Ђурђевудне, са неколико кметова и своји присталица дође у Београд, гди је и нека скупштина држата, нађе прилику да се отресе соперника свог Молера, још од Прогарског и Ваљевског па Кличевцу разговора. Па свади се с' Молером због Радича. Кажу да му је Милош говорио, да он стоји у тајном договору са Кара-Ђорђем, да побуне народ противу у Турака, па да му је зато и Радич из Срема дошо. Па пошто се Милош напред с Пашом договори, привидно помири се са Молером, па га превари те оде с њиме Паши у Град, гди његови момци са зад, а Пашине Делије са стране у Пашином конаку код басамака јурну, увате Молера, и Паши га предаду, који га у тамницу баци.

Затим Кнез Милош Обреновић одма из града пошље своје момке са својим присталицама да увате и Радича у Молеровом конаку, да га вежу и у град дотерају.

По том Марашли-Паша даде Кнезу Милошу чашу вина, као и свима онима који су ту са Милошем били, Молера и Радића ватали и довели да их погуби; те по чашу вина испију, као знак да узимају крв Молерову и Радичеву на њиову душу. И после овог Кнез Милош Обреновић са својим крвницима, који узеше и вино у име крви Молерове и Радичеве попише, врате се из града у варош.

Тог дана у вече у очи недеље по Ђурђевадну 1816 године Марашлија заповеди те његове делије у тамници обоицу како Молера тако и Радича удаве, и још неког кујунџију, који је кажу новце градио; и ноћу избаце их на Калемејдан на ђубре те су васдан у недељу мртви лежали, да их свет гледа, а пред вече дозволи, те их београдски Срби на крај гробља с леве стране цркве саране.

И тако да два прослављена мужа мученички живот скончаше, који су велике заслуге за ослобођење народа српског од турског ропства јунаштвом својим стекли. И злобом Милоша би им награда мученичка смрт.

Радич је био крупан, здрав и јак човек; лица је био мало намргођена, особито под старост; био је јунак и велики родољуб, а Турцима страшни непријатељ, имао је на себи 30 рана, које од куршума, а које од сабљени удараца, које је у бојевима добио. Женио је се трипута. Од прве жене остала су му у Срему два сина, који су били капетани, а од треће једна кћи. Да ли кога од његовог потомства у Срему још има, не зна се. Кад је погубљен, Радич, могао је имати скоро 80 година.

8.

Ђорђе Миладиновић-Гузоња.

Војвода и командант београдског града.

Родом је из Жељезника београдске нахије. Још пре почетка устанка противу Турака 1804 год. песма прича, колико је Ђорђе био важан човек у својој околини, и страшан Турцима у Београду.

Кад су дахије договор чиниле да им влада остане дуговечна, и кад су закључиле да изсеку кнезове, онда се и за Ђорђа овако говорило:

„Док погубим Ђорђија Гузоњу
И његова брата Арсенија
Из лијепа села Жељезника
Кој' су кадри Топчидер затворит'."

А кад је устанак плануо, види се да је и Ђорђе Гузоња између устаника био, јер је и он са Кара-Ђорђем 28. априла 1804 год. у Земун по позиву Фелдмаршала барона Женеа, да би помирио Србе са Турцима, прелазио.

Доцније је био Ђорђе у бојевима, у којима је београдска нахија бивала.

Године 1811 4. фебруара поставио га је Кара-Ђорђе и Совет за команданта града београдскога,*) где је остао све до 21. септембра 1813 год. до пропасти.

Шта је даље било с њим, не зна се, осим то да је преживео пропаст и други устанак и да је трговао.

Он је на путу, негде у рудничкој нахији, идући по послу трговине 1817 год. у време власти кнеза Милошеве ненадно мучки убијен. (Зар наћиће се ко да одкрије убицу његовог?)

9.

Јовица Миловановић

Војвода посаде београдске.

Јовица родио је се у селу Ботуњу нахије крагујевачке. Он је рођени синовац бившег попечитеља Младена Миловановића. Кад је поодрасто за школу, њега је стриц његов Младен дао школовати у нижим школама. А кад се установи и велика школа у Београду, њега стриц намести те је се у истој школи код славног Доситеја Обрадовића и Југовића учио и пошто у истој школи проведе три године и поодрасти, иступи из исте. Кога Кара-Ђорђе као младог постави за војводу посаде београдског града. А за тим одма и ожени се са ћерком Кара-Ђорђевом Полексиом, с којом роди двоје деце, које обоје ускоро помру, а за њима и мати њихова Полексија 1812 год. умре и сарањена буде у Тополи код цркве уза зид по више олтара. И тако Јовица устане удов.

Кад пропаст буде 1813 Јовица пребегне у Аустрију. И 1814 са његовим стрицем Младеном Миловановићем оде у Русију и настани се у Хотину, где добије од Русије издржање као и друге тамо доселивше се војводе.

После тог Јовица ожени се у Хотину по други пут, с којом имадне једну ћер Јелисавету и два сина, Милана и Теофила, и

*) Голубица час. V. стр. 168.

кад други Срби дођу у Србију 1830 и 1831 онда и Јовина дође, и са женом и децом настани се у Смедереву, и ту је живио б.ће до 1835 године, гди у Смедереву и умре.

10.

Милисав Петровић

Тополивац.

Милисав Петровић родом је из Баната. Он је прво у Банату био чизмарски шегрт, па од једног сацције у које га је кући његов мајстор седио, научи споредно сацијски занат, па онда оде у друго неко место, те је од сацилука живио.

Кад Срби освоје Београд 1806 и град заузму с војском, Милисав тад дође у Београд са својом женом и одпочне на Зереку у Београду сацијски занат радити. Но кад се и Совет у Београд 1807 из Смедерева премести, Милисав чује да правителство тражи каквог човека, који ће им умети топове саљевати. Па у Милисаву зачне се мисао и поуздање да ће он сам тим корисити Србију. Па у кући турској, у којој је седио, прибави за свој новац метала, и само сам са својом женом као самоук излије један шестофунтовни пољски топ, некако га са простим справама проврти и оструже, лафет начини, окује га, и кад у свему готов буде, он са својом женом узме исти и од његове куће одвуче га пред Совет; Советницима га покаже и подари га у народну ползу.

Кара-Ђорђе и саветници задиве се тој самоучкој изради, и зафале му за његову израду и родољубивом поклону.

После тога Милисав у дојњем Београдском граду, близу велике касарне на домак Небојше куле, устроји читав Арсенал. Сазидао је фуруну за топлење метала; ископао је рупу, гди је саливао топове; имао је оделење тесачко, гди су се лафети израђивали коларско гди су се точкови, предњаци, каре и други мунициони возови израђивали; и треће оделење ковачко, у ком су лафети и возови оковати, и проче све потребе топовске израђивате су под његовом управом, докле нису два Руса из Русије дошла, те су као стручњаци и од тог заната предузели управу, и продужили изливање и лафетирање топова.

Шта је даље било са првим топољеом српским Милисавом Петровићем и где је умро, нема даљи о њему података. Вечни му покој, као и његовим посљедоватељима био, и вечна слава имену њиповом.

Чубра каже да Милисав у ливењу топова тако извештио се, да је он на истима изливао „Грб. Србије“ и надпис Врховног Вожда Српског Кара-Ђорђа; и које је године саливен.

11

Тома Ђуров Милиновић.

Топчибаша, Војвода и командант Српске Артилерије.

Тома Милиновић рођен је у Морињу приморју Боке Которске. Још као млад одао је се морнарству и на мору одрасто је. Пропутовао јо на бродовима целу Европу, многе пределе Азије, а неку част и жестоке Африке. На последку станио је се био у Трје-

сту, гди је се трговином морском занимао. Но кад Французи Трјестом овладају и војном слободу трговине укину, затру и угасе; и кад Тома Милиновић, као и многи други поштени и богати трјешћански трговци, буде од Француза поробљен, поробљен и варош умртвљена, — он онда остави Трест и са својом женом и једним својим сивчићем дође у Србију; и одма ступи у службу при артилерији, гди својим природним знањем за кратко време постане топчибашом, командантом артилерије, кога Кара-Ђорђе и за војводу своје гарде постави.

Када Руси, пред закључење мира са Турцима у Букурешту, 1812 год. своја два мајстора, који су у граду београдском у арсеналу топове, ђулад и бомбе саљевали, позову натраг, онда Срби остану у крајњој нужди без вештог мајстора за ливење топова. Тој посла прими се Тома Милиновић као самоук, који Кара-Ђорђа и српско правителство обрадује.

После своје смрти Тома је оставио у Акерману своју жену Маријету, једног ожењеног јединца сина, који се после његове смрти на недељу дана у вечност пресели, и од истог жену с петоро деце.

Бавећи се Милиновић у Акерману написао је два своја дела о ратовању Срба од 1804—1815 године, и по Илији Брзаковићу и Тошици Илијћу, кад су из Русије, у којој су војничке неке ствари куповали, за Србију враћали се, послао, која су у књажевску канцеларију и предата а можда да се и данас у Архиви исте налазе.

Сима Милутиновић његов пријатељ и поштоватељ написао му је овако.

Надгробије:

Бог да прости Милиновић Тома,
Свом' народу правог' пријатеља,
Особита свог' је фала дома,
Што га роди Србству браннтеља,
Кара-Ђорђу вољнос' придружјо,
Свим' га силам' вјерно послужјо,
Вјенац славе спомен му је друга,
Томо ј' житељ дјел'ма вјечна круга.

Петар Новаковић чардаклија

Ритмајстор.

Петар је родом из неког места у Арнаутској. Шта су му родитељи били, кад је дошао у Аустрију и кад је у војски аустријској Ритмајстором постао, то се све не зна. Но о њему тек се може знати од половине јула месеца 1804 год., кад је он, чувши да је Кара-Ђорђе устао противу Турака, као родољуб у логор на Врачар под Београд дошао и себе на расположење Кара-Ђорђу ставио.

Чардаклија је био ожењен, и његова жена била је у Будиму код руске принцезе, која је за Палатина удата била. Пре него што ће он у Србију доћи, прво испрати своју жену у Русију у Харково са Танасијем Стојковићем и Теодором Филиповићем, па затим у Србију пређе.

Па како Кара-Ђорђе намери да у Русију пошље посланике, да моле Цара Александра, да би помого српскому народу да до својп права дође, тако одређен буде за посланика Прота Ненадовић, Јован Протић, па одма с њима и Петар Чардаклија, који се спреме и 1. септембра 1804 год. преко Влашке оду у Русију; ударе и на Харково, гди је се жена Чардаклина налазила, ту склоне и Теодора Филиповића професора Харковског Универзитета, те да оставку, узму га са собом, па оду у Петроград, у који стигну 26. октобра.

Па како су још у Србији написали били молбу на Цара Александра и са собом је понели, тако изађу пред Кнеза Чарторпског, министра иностраних дела, и предаду му молбу за Цара, који обећа да ће је Цару предати. Па пошто их упита сваког по наособце одакле је који и они му се кажу, рече: добро, добро, нама је познато да су Срби против Турака устали. Па запита: Како је ваш Вожд Георги Черни и војводе јесу ли здраво? Прота одговори, ми: „Слава Богу здрависмо и клањамо се Вашему В. превосходителству и Императору, с поуздањем на једноверну Русију и имајући бољу надежду за избавлење Србије од Турака." — Чарториски: „Добро; но Србија је од Русије далеко а ми смо у пријатељству са Турцима." „А јесу ли Турци у тврдињи у Београду?" Прота: „У тврдињи Ваше превосходителство."—А колико их има? —„Ми држимо, да их има шеснаест и више хиљада. А и босански везир довео је 7.600 Турака." „Има ли у Србији више тврдиња и колико у њима Турака." „Има Смедерево и у њему 1.500 Турака, Шабац и у њему 2.000, Соко 1.500 и Ужице у ком мислимо да има 4.500 Турака." Чарториски: Имаду ли они добри пушака? Имаду довољно. — А Срба колико? — Има: „15.000 који су наоружани, а кад сви устану може и па 70.000 Срба да буде." — А зашто је босански везир довео толике хиљаде војника? Прота: „Он је од султана послат да би нас помирио са Дахијама и другим Турцима." — Па је ли каков мир учинио? „Он је учинио у толико што је одобрио, те је Вожд послао Миленка, коме је Реџеп издао четири Дахије, који су побегли низ Дунав у Адакале, те их је погубио." — А са другим Турцима што је радио? „Он осталим Турцима опростио је; а нама обећао сву нашу молбу из девет пунктова поднешену му испунити, и од Султана потврђење Хатишерифом издејствовати; ми смо му на том благодарили и молили везира да би он призвао једног аустријског чиновника, да се на ту нашу погодбу за бољу сагурност потпише; па ако би ми ребелију учинили или Турци, по првом свом обичају, започели вам опет зулуме чинити, то аустријски двор, као најближи сусед, Султана да извести. — Везир је на то громко и јаростно казао: „Не може то бити, ни један краљ у нашега цара земљу мешати се не може — у нашег цара султана има верни Турака, који ће му праву истину казати који шта радио буде." По том ми смо узнали да везир иде само на то да нас умири и оружје нам одузме. *Чарториски*: „Право, ето ја ћу ваше прошеније доставити государу императору." И потом се с њима опрости и оду.

После неколико дана опет изађу пред кнеза Чарториског и он их запита: „А јесте ли молили аустријски двор као најближи вама за помоћ?" Прота; „Ми јоште први дана у Марту дали смо

прошеније и имали најврђу надежду, да ће нам дати војску, оружје и прече потребе, и да ће нам помоћи и од Турака нас ослободити, јербо смо ми аустријском двору, кад је у рату са Турцима био, увек помагали, а и за цара Јосифа војевало је наши 18.000 Срба Фрајкора три године, па смо искали да нам бар толику помоћ у војски као зајам даде. Но они су нам писмено одговорили: да су они са отоманском портом у великом пријатељству, и да они нама ни војске, ни официра, ни оружја дати не могу; јербо би са Портом пријатељски мирни трактат кроз то нарушили. Но ипак Аустрија гледи кроз прсте, те нам трговци новац и потребе војене дају. *Чарториски*: Право као Христијанин! То би нарушило трактат; а тако је и Русија с Портом у пријатељству! „Је ли у вас писмени аустријски одговор?“ Јест него је остао у Србији. — Добро ви чувајте тај одговор. Потом му прота каже како је Аустрија одредила варадинског генерала Женеја, који је позвао Србе и 15 Турака из београдског града у Земун да их помири; но да у томе никакав успех учињен није.

После *Чарториски* обећао је депутацији, да ће се Русија, као пријатељица Порте, заузети да даде Србима права, но они да опет предаду молбу Порти. А при том саветовао је да Срби установе један совет у Србији, како би се и са другим државама односити могли.

Тако депутација, кад саслуша савете руске, остави у Петрограду Чардаклију да ишчекује из Цариграда одговор Портин; а прота Ненадовић и Јова Протић са Филиповићем 14. децембра 1804 год. врату се у Србију и кажу Кара-Ђорђу савете руске, који одма по истима у свему поступи.

Доцније врати се и Петар Чардаклија, који одређен буде на Скупштини у Пећанима 17. априла 1805 год. као посланик, те са протом Алексом Лазаревићем, Јовом Протићем и Стеваном Живковићем 1. маја 1805 год. оду у Цариград и однесу молбу султану, и предају је преко патријарха цариградског. Но ти посланици зло примљени буду у Цариграду и једва живот свој спасу кроз посланство руско, и избегне Алекса Лазаревић и Петар Чардаклија на једну руску лађу и преко Одесе 13. октобра 1805 год. оду у Петроград, а затим доцније и у Србију. (А Јова Протић заостао је био у Влашкој у Букурешту, а Стеван Живковић раније некако измоли се од Турака, те у Србију дође.

После овога посланства Чардаклија је у пролеће 1807 године, по учињеном савезу Срба са Русима, одређен, те је као посланик са совегником Аврамом Лукићем и секретаром савета Јеремијом Гагићем ишао у Влашку у главну квартиру руску, те су молили да им се одреди једно лице, које ће као агент руски у Београду бити и пребивати. Којом приликом обдарени буду са по једним прстеном са драгим камењем и са неколико стотина дуката, које између себе поделе. И тако Петар Чардаклија по већој части као разборит човек врсно је посланичке дужности, где му и брат његов Јован Чардаклија из Аустрије у Србију пређе, те је као чиновник у Београду био; но о њему нема се података: но само у толико да је у Србији до пропасти српске 1813 год. био, а за тим отишао је 1814 год. са другим Србима у Русију, где је Бесарабији од руске владе издржање имао, и тамо је негде и умро.

17.

Конда Бинбаша.

Савакаписко-Свето-Андрејски јунак.

Конда Бинбаша Крџалија био је из места Поломља, а вере православне, Србин.

Године 1804 находио се он код Гушанца-Алије, као Буљукбаша. Гушанац као царски противник и старешина Крџалиски, имао је у својој дружини и хришћана и Турака, и с њима је ишао по Бугарској и по Руменлији, те харао како хришћане тако и Турке.

Кад дахије виде, да не могу српски устанак да савладају, онда Кучук-Алија изађе из Београда, продре до Јагодине, и ту поручи, те му дође Гушанац с 800 Крџалија, и тако га склони да им помогне савладати Србе. Међу тим Крџалијама био је и сам Конда, који и у Београд дође.

Конда је у Београду као Буљукбаша заостао у служби преко две године. Кога одреде, те је као поглавица са својим момцима на једној караули (стражари) измеђ вароши и Сава капије испод угла данашње Митрополије на брегу стражу на шанцу чувао.

Но Конда као Србин, ако су га Турци за његову показану храброст волели и звание му Буљукбаше дали, волео је Србима него Турцима, па је гледао да избегне од Турака, и за то тајно јави Србима, који му даду одговор да ћега радо примити. Сад Конда, пре него што ће измаћи, многе је хришћане, који су се измеђ Турака затекли, дозиво у караулу и преко шанца спушто их, те су ноћу у српски логор, који је био близу Саве у пољу Венецији испод Мокрог-Луга, у шанац Војводи Милоју бегали.

Кад их је тако све испратио, онда намисли да и сам са својим момцима ноћу одбегне. Тад им рекне да и они одлазе, а он оде у другу караулу, где је разговором Турке завараво. Кад се врати и види да су момци отишли и све однели што је било, онда и он сам пређе преко шанца, па, звиждећи, искупи у мраку момке, и тако сви пређу Србима.

Кад Турци опазе, да је Конда побегао, побоје се да ће Срби ту ноћ напасти на варош, зато сав Београд осветле машалама и оспу пуцати из пушака и топова.

Ово је било некако у Августу или Септембру 1806 год.

Јесен превали, а и зима се прикучи. У Смедереву закључе да се Београд и Шабац пошто пото узме. Под Шабац ставе 7.000, а под Београд преко 18.000 људи са више од 20 топова. И намисле да јуришу на варош 30. новембра 1806 год. на Св. Первозваног Андреју, кад се и турски Курбан-Бајрам тревио.

Кара-Ђорђе предузме сам опсаду Београда. Станоја Главаша са 4.000 Срба одреди да у варош продре на Видин-капији, Васу Чарапића са 8.000 на Стамбол-капију, Кнеза Симу Марковића са 4.000 на Варош-капију, а он сам са 2.000 Срба да удари на Сава-капију. Кад тако распореди за напад војску, одреди и сат на Св. Андрију пред зору, кад Турци спавају, да сви сложно ударе, у варош да продру и заузму је.

Кад Кара-Ђорђе тако војску распореди, Конда понуди се Кара-Ђорђу да он, као вичан местима, први кришом уђе у варош

и да Сава-капију (Бањолучку-капију) отвори. Кара-Ђорђе му одобри.

Конда Бинбаша, са Бинбашом Узун-Мирком Апостоловићем и још са шест добри момака по турски, као што су Крџалије, обучени: Николом Стамболијом, Драгићем Кнеза Симе сеизом, Николом Сремцем, који уза се и секиру понесе да локот на капији обије, Младеном и још са два своја сопствена момка, који су у Крџалијама под њим у служби били и сви турски и арнаутски говорити знали крену се тајно у одређено време ноћу, и пред зору у очи Св. Андреје оду. За њим пође Милоје Петровић, његов побратим са 150 голи синова (беһара) на једном блиском остојању, а за Милојем тако исто сам Кара-Ђорђе са 2.000 Срба.

Конда, са својом храбром и без самртном малом дружином, провуче се тајно по више Сава-капије преко шанца, где га Турска стража не опази, јер је помрчина била, и пође прво Градској капији, да завара траг ако га ко од Тарака буде опазио. У путу сретне Турски колл' (патролу), која га запита ко је? он Турски одговори: „*Ја сам кардаш!* (брате) *момци Узур-Бега!*“ и прође мирно и немарно! Па кад види да се патрола Турска поудали, врне се и са леђа дође до Сава-капије, у којој су два стражара код капије стражила, ладно јурне у капију и са јатаганом, да се не чује, сам оба стражара посече, а са понетом секиром Никола Сремац катанац на капији обије и капију отвори, тад на лупу обијања на капији катанца турска стража, која је спавала, из казамата излети, пушке турске препуцају и сеча се отвори; где сви турски стражари плаовито у часу исечени буду. Но и Конда са четири на себи ране, Узун-Мирко са две ране и са једним здравим момком Младеном једва живи остану, а друга сва четири момка секући Турке погину.

У то на пуцањ пушака јурне у отворену капију Милоје са Крстом Ново-Пазарцем, Лугоњом и беһарима, а за њима устопце Кара-Ђорђе прискочи са војском, на окреду узбрдо великој Цркви и тај крај вароши и шанац заузму, продру до Варош-капије, те и кнез Сима у варош кроз капију упадне са војском, где страшна пуцњава из пушака и топова с града а и по свој вароши у Београди отвори се и Срби 30. новембра 1806 год. Београдом завладају.

Конду, као што је на капији тешко рањен био, изнесу Милојеви беһари из капије на поље, где су логоровали, а и Узун-Мирко, с њиме једва оде, а после кад варош очишһена буде од Турака, сместе ји у Аганлијин конак, где су се дуго лечили и излечили. По освојењу Београда, многа господа из Немачке прелазили су и гледали Конду и Узун-Мирка, а и Кара-Ђорђе и све старешине Српске веома су их пазиле и уважавале.

Конда, пошто се извидо од рана, ишо је 1807 год, у бој на Ужице, и после тога у крвавом боју исте године на Свете Тројице код Лознице на пољу Тичару бијући Турке погине; а где је сарањен не зна се. Неки кажу да је укопан у Манастиру Троноши.

Конда је био човек омален, крутуљав; говорио је српски и мало је на бугарски занесо, а знао је турски и арнаутски као прави Арнаутин или Турчин. Кад је погинуо, није му било више од 30 година. Био је особито велики јунак. И при освојењу Бе-

ограда обесмртио је име своје упаском својим у Београд као први, на Св. Андреју, 30 новембра 1806 год.

Узун-Мирко Апостоловић

Бинбаша голаћа

Савакаписко-Свето-Андрејски јунак.

Мирко је родом из Старе Србије, Његовом оцу било је име Апостол: и он се по очином имену презиво Апостоловић. А Узун Мирко зват је од турске речи „*узун*", што значи „високи." Дакле „Високи Мирко."

Како је Кара-Ђорђе 24. јануара 1804 год. устао против Турака за ослобођење Срба од турски варвара, пукао је глас на све стране, а нарочито по турским пределима око Србије где Срби живе, па је се распрострo и по Старој Србији, како Срби под Кара-Ђорђем Турке уништавају и прогоне. За то чује и Узун-Мирко. Па како су по том гласу многи хришћани из Турске Царевине полетели у Србију браћи својој у помоћ, тако и Узун-Мирко са два своја друга искраде се између Турака и у јесен 1804 год. дође у Србију и одма ступи под команду бећарског Војводе Милоја Петровића, који је под Београдом испод Мокрог Луга са бећарима — голим синовима — или добровољцима логоровао, и чувао да Турци из Београда не испадају и да народу по селима штету не чине.

Узун-Мирко под командом Милоја при одбијању Турака да из града не излазе, а и при нападању на Турке, покаже се као велики јунак и вешт ратник, па одма и Буљукбашом постане а затим и Бинбашом Кара-Ђорђе га постави, и он тад добије засебну од другог независећу команду, где је у своју чету голаће пребиро, и Турке око Београда тукао.

Кад се Кара-Ђорђе у јесен 1806 год. реши да освоји Београд од Турака, и под Београд доведе 18.000 Срба, тад из Београда међу Србе добегне и велики јунак *Конда*, који је код Крџалија као Буљукбаша на једној караули између варошп и Сава-Капије на шанцу стражу чуво; с киме се Узун-Мирко као јунак с јунаком брзо позна и побратими. Па пошто Кара-Ђорђе одреди дан 30. новембра на Св. Првозваног Андрију да се на Београд у зору напада, и војску под војводама разреди, која ће с које стране јуришом на Београд нападати, тад јунак *Конда* са Узун-Мирком изађе пред Кара-Ђорђа и понуди себе да он као познат београдском положају, турском војеном распореду, обичају и језику, прво сам са неколико момака кришом у Београд упадне и да Сава-капију отвори, да српска војска кроз њу у Београд јуриши могне. Кара-Ђорђу се тај предлог врло допадне. Но како је по живот њихов врло и опасан, тако Кара-Ђорђе жалећи такове јунаке рече им: „*ама ви ћете којекуде изгинути.*" На то му Узун-Мирко рече „*ако ми Господару изгинемо, мање ће други Срби погинути.*" И Кара-Ђорђе Кондин предлог уважи.

Тако *Конда* узме са собом побратима свог Узун-Мирка, са своја два крџалиска момка, којима се придружи Никола Стамболија, Драгић Кнеза Симе синз, Никола Сремац, који узме и понесе и секиру за обијање катанца на вратима капије, и Младен,

који су сви обучени били по турски у крџалиском оделу и који су знали турски и арбанашки говорити, па се крену тајно ноћу пред зору на Св. Андреју 30. новембра у одређено време Кара-Ђорђем за јуриш на Београд. За њима пође Милоје Петровић са 150 голи синова на близом одстојању, а за Милојем тако исто и сам Кара-Ђорђе са 2.000 Срба.

Конда са својим побратимом Узун-Мирком и са својом малом безсмртном дружином провуче се тајно преко шанца, где га турска стража не опази (јер је помрчина била), и пође прво градску капији да завара траг; ако га ко од Турака опазио буде. У путу сретне турски кол' — патролу, која га запита ко је? Конда турски одговори? *„Ја сам кардаш* (брате) *момци Узун-Бега!"* и прође мирно и немарно! Па кад види да се патрола турска поудаљи, врне се и са леђа дође до Сава-капије, у којој су два стражара код капије стражарила; па ладнокрвно јурне у капију и са јатаганом, да се не чује, сам оба стражара посече, а са понетом секиром Никола Сремац катанац на капији обије и капију отвори, где на лупу обијања на капији катанца, турска стража, која је спавала била, из казамата излети, пушке турске препуцају и сеча се отвори, где сви турски стражари плаховито у часу изсечени буду. Но и *Конда* са четири на себи ране, Узун-Мирко са две ране, и са једним здравим момком Младеном једва живи остану, а сви други момци секући Турке изгину.

У то на пуцањ пушака јурне у отворену капију Милоје са Крстом Ново-Пазарцем Лугоњом и бећарима, а за њим устопце Кара-Ђорђе прискочи са 2.000 војника, па одма окрену узбрдо улицом великој Цркви, те тај крај вароши и шанац заузму, продру и до Варош капије, те и ту капију освоје и отворе, кроз коју упадне у варош и Кнез Сима Марковић са војском, где страшна пуцњава из пушака и топова с града а и по свој вароши у Београду отвори се и Срби 30. новембра 1806 године Београдом завладају.

Конду, као што је на капији тешко рањен био, изнесу Милојеви бећари из капије напоље, где су га логоровали, а и Узун-Мирко с њиме једва оде, а после, кад варош сасвим очишћена буде од Турака, сместе их у Агаплијин конак, где су се дуго лечили и излечили.

Пошто се Узун-Мирко извида од рана и посве оздрави, он је после тог са својим бећарима-голим синовима војево против Турака на Дрини, Делиграду, Јасики, Варварину и другим многим местима, где је још пет рана до 1813 год. задобио, но од свију излечио се и здрав био.

Кад зли удес Србију 1813 год. спађе, Узун-Мирко задесио се тад са својим голаћима на Дрини, и кад разбијени буду на Засавици и војска са војводама разбегне се и повуку се Шапцу, тад и Узун-Мирко под Шабац дође; но 23. септембра, кад чују, да је Кара-Ђорђе 21. у Земун пребегао, војска остави своје војводе, па се сва расирити и оде свака својој кући, да своју породицу у збег од зла турског склања. Тад и војводе и друге старешине, остављени од своји војника, стану се старати о свом и своје породице спасењу. Сваки на своју страну оде, да своју породицу и себе бегством у Аустрију спасава. А неки одма и испод

Шапца у Срем пребегну, гди тад и Узун-Мирко са војводом Чупићем у Срем пређе.

Год. 1814 одлазио је Узун-Мирко и у Беч, гди је својим високим стасом, јуначким изгледом, а и својим богатим па себи имајућим оделом задивљавао Бечлије! Сам говораше, нисам могао улицом да прођем од светине, која се око мене искупљала и бленула. Затим Узун-Мирко сиђе опет у Срем. На кад Срби 1815 год. опет устану прогињу Турака, пређе и он у Србију, где је на Дубљу 13. и 14. јула у боју са своји неколико момака, које је око себе искупио био, бојак био.

Кад Срби те 1815 год. учине у Ћуприји са Марашли-Али-Пашом мир, и војска турска пропуштена буде, те дође у Београд, и опет настане турско господарство, Узун-Мирко сиђе у Палеж и ту се настани са неком Смиљом, где је по мало тржарио и себе са женом прерањивао. Но трговина никако му добро за руком није ишла да се спомогне. Он се потом, биће око 1830 год., пресели у Београд, не би ли својом радњом што год боље заслужити могао за своје издржавање. Но ту пође му и горе, па не остане дуго, него се врати опет у Палеж међу своје људе, који су га поштовали и потпомагали. Ту у Палежу Узун-Мирко стане са другима у ортаклуку скелу на Колубари код Палежа под закуп држати, по мало тржарити и себе са женом издржавати. У том дође 1839 година, где Књаз Милош морадне се књажевске власти 1. јула одрећи и 3. из Србије у Влашку отићи, а књажевску власт узме у своје руке Намесничество, под којим Узун-Мирко постане у Вишњици ђумрукџија; но и ту не остане за дуго, јер кад дође на владу Књаз Михаило и књажевску власт узме у своје руке, после годину дана Узун-Мирко разрешен буде од те ђумрукџиске дужности, и он дође у Београд и ту се стани, те је живио, са својом малом пензиом око шест или нешто мало више талира, која му је по закону месечно припадала.

Кад 1842 године 27. августа Књаз Михаило напусти своју књажевску власт и пребегне у Земун, а на његово место избором народа 2. септембра дође Књаз Александар Кара-Ђорђевић, Узун-Мирко по кратком времену дигне се и оде у двор Књазу Александру и пожали му се како он не може од своје мале пензије као стар и немоћни човек да живи. Књаз му Кара-Ђорђевић изда одма неку суму новаца на подмирење дугова његови и одреди му из своје сопствености 10 талира месечне потпоре к'пензији, и каже му да преда писмену молбу совету, да би му одредили већу пензију за издржање његово.

Узун-Мирко напише молбеницу и однесе је лично у совет, и кад уђе у заседање совета, преда такову па и усмено замоли да му се већа пензија за издржавање његово даде, наводећи услуге своје, које је у рату од 1804 до 1813 год. српском народу учинио. Но један од млађи советника, који у то доба, кад је Узун-Мирко војевао и Србију од Турака ослобођавао, није се био ни родио, а камо ли да је и једну пушку на Турчина опалио, рече му: „Е мој господине, ако сте ви војевали, сав је народ војевао, и ми вам не можемо никакову већу пензију дати него што је имате, јер онда није било никакови уредаба за издавање пензије чиновницима, па и ви немате по закону право, а и декрета

на пензију!“ Старца Узун-Мирка тај неблагодарни одговор расрди, па покаже руком рану на глави, где су му Турци на Сава-капији при опимању Београда 1806 год. јатаганом нанели, после раздрљи своје груди и покаже на истима своје три ране од пушчаних куршума задате му, и рече: „Ево господине моја заслуга за отачаство учињена, и ево декрета по ком ја имам право на већу пензију! А, ако су вам мало и ови докази за пензију што их видите, то ћу скинути и моје чакшире и показати вам и доле рану — где су ми Турци при освајању Београда на Сава капији задали!“

Советник тим речма посрамљен буде, Узун-Мирко изађе из заседања, оде незадовољан кући и за тад по већини млађи незаслужни советника, који нису војевали за ослобођење Србије и нису знали за мучење ратно, него су сели без икакови ратни заслуга на меке советске фотеље и не хтеше тад решити и одобрити, да се старом и много заслужном Узун-Мирку већа пензија издаје.

После кратког времена Узун-Мирко оде опет у двор Књазу Кара-Ђорђевићу и потужи му се како су га у совету одбили, и како му већу пензију не даду. Књаз му каже да преда готово молбу совету, а да ће он гледати и заузети се у колико он може. да му већу пензију одреде. Том приликом Књаз Кара Ђорђевић тронут спрема старог његовог оца ратоборцу поклони му на уживање докле је год он жив једну двокатну кућу испод велике пијаце у Београду и испод главне полиције у улици водећој бившој сакачесми; тако и нареди те му се по десет талира месечно из његове сопствености и даље, докле је год на влади у Србији био, издавало. Но доцније настојавањем Књаза Александра стари и заслужни советници, који су били као војводе под Кара-Ђорђем и знали ценити ратне заслуге Узун-Миркове, склоне и друге чланове совета, који су први пут противни били, те реше да се поред потпоре. коју од Књаза Александра прима, још 200 талира из државне касе годишње издаје, и тако је Узун-Мирко имао за своје издржавање 320 талира годишње и кућу, коју му је Књаз Карађорђевић на уживање дао, у којој је безплатно седио, докле у истој и умро није.

Узун-Мирка Књаз Милош никако није волео, као и што је и све друге заслужне људе, војводе и јунаке, из Кара-Ђорђевог доба мрзио.

Био је високог раста виши од фата, стаса био је угледног, тела здраво кошчатог, и прсију широки, главу имао је сразмерну спрема телу, косу на глави имао је смеђу и неправилно шишату.

У разговору врло је пријатан био, радо је млађим причао о ратовању Срба под Кара-Ђорђем, али о себи никад и ништа причати хтео није.

Носио се увек уредно и чисто, и код своје куће, ако му је и сиротињски скроман намештај био, био је чист и уредан.

Спрема сиротињи био је врло издашан, а особито у славе велике празнике давао је сиротињи поклоне у новцу, јелу и пићу.

Славни Сава-каписко Свето-Андрејски јунак Узун-Мирко око своје 82 године старости у Београду умро је 1872 год. и укопат је на Ташмајдану код Палилулске цркве Св Марка.

После своје смрти оставио је Узун-Мирко једног сина именом Љубомира, који је наследио кућу од свога оца, коју му је Књаз Кара-Ђорђевић дао, и он је данас пуковник у пешадији краљевине српске. Ожењен је и има троје деце.

19.

Три паклена духа

Леонтије, Родофиникин и Недоба.

Говорићемо овде прво о београдском Митрополиту Леонтију, ког издајничка сотонска дела неразлучна су од дела Родофиникина и Недобе, агената руски, који су сва тра издајника сложно радили на пропаст Србије, докле је они 1813 год. и упропашћену видили нису.

Овде морамо мало поиздаље причати, одакле је Леонтије, како је дошао у Србију, и како је крвнички докопао се Митрополитске столице и свећене митре.

Леонтије Ламбровић преосвећени крвник.

Их! грдила нигде невиђена!

Београдски Митрополит *Методије* одавно је на тој столици. Он памти доба Бећирпашино и управу Мустај-пашину. Родом је Грк. и за младости своје није знао српски ни једне речи; али, дошавши у Београд за Митрополита, навали, те изучи не само језик, него и дух народа, ком беше духовни пастир. Истина, он не говори правилно, лепо. слатко, као што би могао говорити рођени Србин, али дише духом јеванђелским; он љуби стадо своје, весели се у весељу његовом, тугује у тузи његовој: он болује кад стадо његово страда....

— Нисам ја Митрополит за то, говори он често: — да боравим у најлепшој кући: да седим на првом месту у сваком хришћанском скупу; да ме призивају царске паше и народни кнезови, него сам Митрополит да научим, да упутим, да утешим, да заклоним, да откупим и да искупим! Мени је дато ово место да живим за многе, а не за себе самога. Ја сам дужан и да страдам за оне, рад којих сам ово што сам...

Тако говори старац митрополит, па тако и ради.

Толико пута трчао је он од паше до паше, само да заклони, да измоли, да сачува кога Србина, на кога је пао турски гњев. Некад би се, онако стар и уважен, чак сагибао скуту кога силнога паше или делије, само да по неког Србина скине с мученичког коца.

Једном се толико заузимаше за некаква младића из Левча, да му Кучук-Алија рече:

— Ти си, деспоте, права будала! Кад можеш да спаваш, зашто дремаш? Што се толико бакћеш за хајдука?

— Вера ми заповеда, да се не смирим докле њега не избавим, одговори Методије.

— Он је хаин (бунтовник), па нека трпи што га снађе; а ти?

— Један Бог зна, је ли он крив или није, а да страда видимо и ја и ти, морам за њега да ти се молим!

— Хајде нека ти буде, кад си се тако наврзао!

И пусти сељака из тамнице.

Тако је овај гласник Христов помогао, где је год могао и где год је његова помоћ била потребна.

Митрополит Методије беше узео једно сироче из града Једренета, по имену Лазара Ламброса. То момче беше отресно, вредно, послушно, само га беше притисла велика сиротиња и нека болештина. Методије га најпре узе за слугу, а пошто виде његове способности, поче га учити, и доцније закалуђери га, наденувши му име Леонтије.

Не прође много, а млади калуђер Леонтије беше као син Митрополиту Методију, који га постави за свога протосинђела, и за управника двора свога. Сад је већ Леонтије владао не само Митрополитовом кућом и кесом, него и душом добротвора свога. Старац гледајући протосинђела, тако напредна у свачем, настаде изучити га што се боље могаше. Чак нађе некога Француза и доведе га у свој конак, да Леонтије од њега учи француски. И протосинђел се показивао врло заузет за науку. Али у души својој није он мислио прославити се знањем и виделом, него незнањем и мраком.....

Крв Хаџи-Рувимова не беше се још осушила, али душа његова беше одлетела далеко од ове јадне земље. Митрополит Методије ходаше, као ван себе по соби својој; често се устављаше пред иконом спаситељевом, мољаше се Богу непрекиданом молитвом, па опет ходаше журно и узбуђено.

У соби, до самих врата, стоји његов посинак, млади протосинђел Леонтије, скрстио руке на груди, оборио очи к земљи и, чини ти се, дубоко јаукује и сам у јаду добротвора свога.

Ходајући по соби, старац се у један мах устави према Леонтију, и рече:

— У ове је људе ушао сам сотона, Боже ми опрости! Они не виде шта из овога може изаћи. Они не помишљају шта може учинити народ, кад му дођу вале очима....

— Убијен је јадан народ, вели препемажући се Леонтије: — Не сме нико ни мислити да се одупре сили....

— Не сме, не сме, мој синко, донекле: али кад зло преврши, и најстрашљивији постане јунак.

— За отпор треба вођ; треба човек који познаје свет и послове светске, а у народу су данас остали једини сељаци — свињари и говедари. — Ту нема вођа народу.

А зар не знаш да је Катић жив и здрав? Онакав човек не може дуго гледати ово зло. А он ће ласно наћи другова за тај посао...

— Шта може један Јанко с неколико другова? Ово је сила царска, сила велика. А народ још и не мисли да устаје сав листом.

— Немој то рећи двапут. Ништа не може тако преварити човека као народ. Кад мислиш да ће сав грунути да некога у камен засне, он се разпије мирно као да ништа није ни било; а кад ти се чини да је већ умро, да нема осећаја ни зашто, онда

по некад букне као рој чела. Врло је тешко с народом рачунати; тек ако дахије дуже узраде овако како су почеле, по здраво се може казати да народ не ће остати на миру!... Него, чујеш! Иди Кучук-Алији, поклони му се смерно, поздрави га од мене и упитај: Кад му је угодно да ме прими? Имао би му говорити о врло важној ствари, која се тиче сами дахија.

Леонтије метаниса, пољуби у руку Митрополита, који, благосиљајући га, рече:

— Дете моје! добро пази шта ћеш рећи! О цару не помињи; знаш да они на њега мрзе; него показуј да се ми бринемо само за њих дахије.

— Не брините се, вели протосинђел, — ако је њима дао сотона силу, мени је Бог даровао памет. Превешћу ја њега жедна преко воде!

— Е, иди, иди! вели старац смешећи се. — И нека Бог благослови стопе твоје!

Леонтије оде. Мелентије дуго гледаше за њим ћутећи. На један мах окрете се икони и рече:

— О, Боже му даруј живота и здравља, а он ће ваљати много!...

— —

На својој диванани, окренутој Дунаву, седи велики дахија Кучук-Алија и пуши своју наргилу. То је човек омален, црномањаст, богињав, сасвим ружан на очи. Пуштајући из уста густе димове, он врло марљиво (необично за Турчина) гледа нешто у својој дишер-авлији, где неки сељаци стовараху дрва. С ових сељака Кучук не скидаше очију својих, као да сам себе питаше:

— Зар ове рђе, овако црне, овако мршаве, овако чупаве и одрпане — да помере Турску Царевину? Зар ове сенке да скрше Турску силу? Никад! Турске ми вјере, никад!

Баш кад се у глави његовој мукиху ове мисли, уза степенице изађе на диванану протосинђел Леонтије. Калуђер се ниско поклони, па стаде, у пристојној даљини, према овоме малом човеку, а великом људском злотвору.

— Које добро, калуђеру! упита Кучук, непрекидно гледајући у сељаке: — да ниси дознао још за кога хајина (бунтовника)?

— Јесам, те великога! одговори Леонтије смешећи се и померајући ногу једну па другу.

— А који је? Где је? Какав је? учеста Турчин оставивши сељаке.

— Важан је, ту је, у рукама је! Него најпре мени пешкеш, па да кажем!

— Хм! Пешкеш! А зар још о том сумњаш? Да могу сутра би те градио Владиком. Али што ћу? Онај твој поочим не мисли мрети....

— Е, да ти хоћеш, било би ласно за мога поочима....

— Тако не клањао, него се крстио као што се крстиш ти, начинио би те Владиком за два месеца, али....

— Не треба се бринути за друго. Мој добри поочим, а ваш верни гост, Митрополит Методије, онакав је исти хаин као и Катић Јанко, и као калуђер Рувим...

— Муч' болан!

— Моје ми душе, јесте!

— Ма не ће бит', човече!

— Као што гледаш мене овде пред собом.

— Како си то дознао?

— Лагано, згодно, сам ми се казао. Растужио се за оним старим бунтовником Рувимом, а можда се и уплашио да га онај не буде што одао, па ми лепо каза: да ће раја дићи буну на вас дахије, и да ће је предводити Јанко Катић, твој крвни непријатељ!...

— Вај, вај, вај!!! повика Турчин, и ухвати се за браду: — Али је мука ударити на њега, рече он после подужег ћутања: — Владика је то! За њега зна патрикана.

— Није то никаква мука, одговори Леонтије смешећи се: — пошљите поћас два поуздана Гаваза с гајтаном, па ћу ја уредити све како ваља. Сутра ће он бити мртав, а ја ћу казати да је умро на пречац. Ви дахије и паша то потврдите. Њега ћемо ми лепо оплакати и саранити, а мене ћете ви послати у Стамбол, да ме патрика завладичи!... Ево ти кључа од митрополије. — Кавази нека уђу слободно. У целој кући не ће бити никога, осем мене и Владике. Он спава тврдо! а ја ћу њих ослушкивати. Кавази сви знају моју собу....

— Чујеш калуђеру! Ти си неки велик шејтан: Штета што ниси мусломан... Е, да могу градио бих те патриком...

— За сад је доста да будем само Владика, а за даље ала ћерим (Бог је милостив!).

После тих речи, Леонтије се поклони и пође; али се брзо трже и рече:

— У мало не заборавих рашта сам дошао! Митрополит пита кад вам је најугодније да дође?

— Нека дође... нека дође... сутра пред подне, рече Кучук-Алија нешто расејано.

— Ха, ха, ха! Зацену се ђаволским смехом Леонтије — врло згодно време! А он ће тада лежећи дочекивати госте у своме двору!...

— Иншалах! рече Турчин, и поглади своју браду.

Калуђер се ниско поклони и ишчезе.

Кучук-Алија се одма крене лагано Мехмед-Аги Фочићу, где заста Мула-Јусуфа и Аганлију. Ту се њи четворица разговорише и углавише: да се погуби и Београдски Митрополит Методије. Али да се свет не би узбунио, ту ће пресуду извршити Кучук-Алија кад зна и како зна.

Испод велике београдске цркве стара је митрополија. У њој је мртва тишина. Митрополит Методије, у некој великој бризи, мало што и говори; протосинђел Леонтије, управник двора, разаслао све слуге по пословима тако да су у целој тој великој кућерини остали само он и Митрополит. Старац не хте вечерати. Само поједе две кришчице од једне поморанџе. Иза тога дуго ходаше, бројећи своје бројанице. Најпосле се спусти у постељу молећи се Богу. Њега подвори, намести, и покри послушак његов. Кад старац већ зажмури, марљиви послушак прислужи кандилце,

духну у свећу, па се на прстима удаљи у своју собу, која је напоредо са собом Митрополитовом, али у коју се улази из ходника.

Ноћ ведра, тиха: улице београдске тесне, мрачне, глуве, мртве — нигде живе душе, нигде пламичка; Митрополија, без слугу, мртва као пустиња. Нигде гласка, нигде шушња ни ромора. Само над постељом протосинђеловом шеталица од сахата редовно чини: тик, так! тик, так! тик, так! У грсима Леонтијевим букти неки паклени огањ; на очи му сан не слази, и он, одевен, лежи у постељу, не да заспи, него да притаји своје бурно дихање, те да нешто важно прислуша!...

У глуво доба, на један мах, у Митрополитовој соби обретоше се два оружана човека, два дахијска каваза. Један савлађиваше старца Митрополита у постељи, а други му наметну гајтан на врат и затеже. У то уђе у собу протосинђел Леонтије. Старац, већ савладан, једва изговори:

— Проста вам моја крв; сажалите се на његову младост!... Боже!...

Кавази затегоше гајтан: Методије избуљи очи.... и издахну... Леонтије радостан повика:

— Алах ћерим! Све је како ваља!...

Још на јутрењу чу се у цркви и рашчу по Београду, да је Митрополит Методије умро напречац. Хришћани су га сви жалили, а Леонтије се чисто предвостручио, да мислиш умреће од велике туге.

Покојника обукоше у владичанско црквено одело, метнуше му на главу митру, посадише у столицу, тако седећи опеваше, па тако спустише и у гробницу у цркви. Тако пишу канони за владике. Леонтије, ожалошћени посинак његов, заповеди, да се чело главе покојникове обеси једно кандило, и то кандило да се, на његов рачун, прислужује дан и ноћ, док је год он буде у Београду.

Толико посинак жали поочима свога!...

После неколико дана, Леонтије се крене пут Цариграда. Он посаше од Београдског Паше писмо, у ком се јавља да је Митрополит Методије умро на пречац, да је Београдска Митрополија остала удова. и да баш сада, у ово мутно време, треба час пре поставити архијереја у Београду. А за Митрополита, вели Паша у свом писму (наравно по жељи Дахија), нико није бољи ни угоднији од самога Леонтија, који писмо носи!

Није прошло много, а сводови смерне Београдске цркве одјекнуше.

— Високопреосвештењејшему **Леонтију**, православноме архиепископу Београдскому и все Србије Митрополиту — Многа љета!...

Олтар и обе певнице сложни одоздравише:

— **Исполаети деспота!...**

Леонтије у Владичанском сјају, стојећи на дверима, на један мах нешто заста, и повика:

— Ено! Ено! Ено! Улите зејтин, за Бога!

Нико се не сећа о чем говори нови архијереј. Једини црквењак Божа, лагано оде кандилу Методијеву и малко помери жижак, који и без тога светљаше лепо. У тај мах, на лицу Леонтијеву, поред све његове хитрине, виђаше се неописани немир и страх!...

Многи добри људи, разабравши, рашта толико узвикну нови митрополит, говораху тихо међу собом:

— Гледај ти, тако ти Бога! Колико се он брине за кандило свога добротвора!...

А црквењак Божа, померајући жижак, говори сам се и:

— Сад му се бринеш за кандило, а пре не даш га окупати око врата, да му се не би виделе модрице од гајтана!...

Даље настављамо дела *пакленога Грка Леонтија* и другова његови *пакленика*, по историчким податцима, причати.

Године 1804, како је Кара-Ђорђе устао противу Турака, Београдске Дахије одма одреде свога љубимца Митрополита Леонтија и у фебруару пошљу га у Паланку, обећавши му дати све што жели ако Кара-Ђорђа на мир склони. Митрополит оде у Паланку, састане се са Кара-Ђорђем, стане га склањати на мир и обећавати му у име Дахија све што зажели дати, само да народ умири. Но кад ништа не успје, врати се натраг у Београд, где код Дахија у Београдском граду остане до 1805 године.

Но кад 1085 год. Срби очисте сву Србију од Турака, у Градове их стерају и стану Турцима грозити да и Градове од Турака поотимају; тад Митрополит увиди то, побоји се, па притворно као шпијон избегне из Града Београдског међу Србе, који га лепо приме, не надајући се подлости злоковарног Грка.

Митрополит Леонтије како дође међу Србе, одма започне преко Немачке Турцима у Београдски Град тајно дописивати и Србе издавати а водити преписку и са Цариградом и отуда налоге добијати. А међутим, имајући доста новаца, стане немилице по народу новце разсипати, за себе људе предобијати, између Срба раздор правити и старати се, да Србе између себе позавађа, и тим устанак угуши.

Кара-Ђорђе и многе српске старешине одма су увидили подлост Леонтијеву, како се он стара да старешине са народом позавађа, и да их од народа одлучи. Но том злу нису могли стати на пут; што је онда један Митрополит стајао код народа у великом поштовању, па би мислио ако би га отерали, или ако би му се што зло учинило, да би их Бог покаро, па би изгубили Срби сву надежду у ратовању за своје ослобођење. И за то су га старешине и трпиле.

Па како је 1805 године, кад је Леонтије међу Србе дошо, било устројено Правитељство и Совјет установљен, и кад са стране и неколико научени Срба дођу браћи својој у помоћ, Грк Леонтије одма започне противу исти викати и говорити, да су они

јеретици, и да они и Совет ништа Србима не треба, и да је боље да се Срби Турцима предаду.

Од почетка устанка суседна Аустрија, ако и није јавно подпомагала српски устанак, она је на против гледала кроз прсте, те су Срби испод руке куповали из Аустрије барут, олово и друге ратне потребе. Но како довољно новаца имали нису, и како су им веће потребе и помоћ за рат нуждна била, тако Срби стану то тражити од Русије. Злобни Леонтије стане тад проспнати по народу а и старешинама говорити: „Да он не находи за добро са Русима имати споразумлење, јербо ће их Руси преварити, као Орлов што је преварио Грке у Мореји, и њих на жертву Турцима оставио.“

Но Срби, не слушавши Леонтија, одма по освојењу Београда учине са Русима кроз своје депутате союз, и Руски Двор 1807 године 29. Јуна пошаље у Србију и свога агента у лицу Штатског Советника Константина Константиновића Родофиникина, родом Грка, кога Срби радосно и лепо приме, и кажу му да се чува Митрополита Леонтија, и да му званична дела и тајне не поверава, јербо ће он такове издати Турцима.*)

Но како је био и Родофиникин Грк, њега Леонтије, идући му тајно ноћу кроз нека мала врата, за себе задобије и лажима дотле доведе, да он у скоро постане одвратан према Србима, а и с неким трговцима Грцима живећим у Београду увери Родофиникина, да њега Срби не трпе и да хоће другог да иштy. Тако тим распали Родофиникина, који против Срба стане писати у Влашку Главнокомандујућем Кнезу Прозоровском и опадати их, како Срби нису одани Русији.

После доласка Родофиникина дође и један чиновник руски по имену Каменски, који донесе Србима свето миро из Русије. Но и код њега Леонтије Србе опадне, да он кад се наскоро врати из Србије, оде у Пруску и штампа једну брошуру, у којој је, не може горе бити, црнио Србе и обичаје њихове исмевао.

Срби увиђали су сав тај змијини отров, па ипак лепо у свему угађали су Родофиникину и слушали га, а 1808 год. како цару Руском Александру I. тако и Родофиникину, Срби и песме му у стиховима правили и у истима хвалили га, да би само према Србима добар био. Па одреде и депутацију, да иде у Петроград к Цару Александру, да му благодаре на чињеној дотле доброти Србима, и да и даље српски народ препоруче милости његовој. Но кад депутација дође у Влашку, њу Главнокомандујући прими са свим ладно, и не допусти им да иду у Петроград Цару Александру. Него под 8. Мартом те 1808 год. под Нр. 326 из Јаша пише Вожду и Совету да он не налази за нужно да депутати Цару Александру иду. И у истом писму препоручи Вожду и Совету да се имаду совету Родофиникина повиновати и њега у свему слушати! — И тако гадни Грк Митрополит Леонтије успевши задобије за себе Родофиникина, одврати га од Срба, коме он у свему стане као Грк Грку веровати, и Србе код Главнокомандујућег Кнеза Прозоровског црнити, опадати и у омразу доводити.

---

*) Плачевно поробошчение Србије, или Мати Србија и син Србин, види од стр. 6—15.

Срби, кад виде ту злобну одвратност руског агента Родофиникина, употребе све, чинећи му свако повољство, дајући му сваку могућу почест, слушали су га да би га само у првашње пријатељство онако кад је дошао у Београд повратили и од Леонтија одвратили, надајући се да ће у том и успети. Но на несрећу Срба кад 1809 год. дође за помоћника Родофиникину и трећи Грк Штатски колешки Советник Теодор Недоба, Митрополит Леонтије као свога емишерију одма и њега за себе задобије и у своју мрежу улови, и тако та три сатанска Грка споје се у једно и буду Србима прави пакао. Та три Грка, као три антихриста, нису се један од другог раздвајали, и сва три радили су, роптали противу Срба, називали их варварима, презирали их и старали се да Србске старешине једног са другим позавађају. А тако мрзили су и на свакога оног, који је пријатељ Срба био, а није мисли њнове с њима делио. Па доброга пријатеља Срба Руског Капетана Илију Новокрштеног код Главнокомандујућег у Влашкој тако опадну, да га у Сибир у заточење пошљу.

Па како се у Београду умножио био број које каквих Грчких скитница, и међу њима и неки Владика Краљевић, који су са Леонтијем, Родофиникином и Недобом шуровали, интриге и раздоре правили, које је све Родофиникин о руском трошку издржавао, а на рачун издатака за Србију, Руским правителством одређене суме. Кара-Ђорђе и Совет реши, да се све те беспослене скитнице из земље протерају, па и сам Митрополит Леонтије. Но Родофиникин узме их под своју заштиту и у име Цара Александра протестира да они не смеду бити протерани. — Али Кара-Ђорђе ипак све и протера, осим несрећног највећег злотвора Србије Митрополита Леонтија, кога Родофиникин међу Србима задржи, и у Русију лажно јави да је он једини привърженик Руса.

Године 1809 у пролеће дође Родофиникин у Совет и прочита неко писмо као од Главнокомандујућег из Влашке Кнеза Прозоровског, из ког каже да Руси прелазе дољни Дунав и ударају на Турке, но да исто тако и Срби на Турке ударе; па даље и не прочита то сво писмо нити га Совету покаже, него га одма савије и стрпа у џеп. Срби поверују томе, а готови за ратовање, тако Кара-Ђорђе распореди војску и са Војводама у почетку Маја измаршира изван дотле постојавши Србски граница, и свуда огроман успех учине и многе земље Србске завојују. Но како је Родофиникин преварио Србе, и Руска војска до пред саму јесен Дунав не пређе и на Турке не удари, тако на Србе навали сва Турска војска, па и, из пред сами Руса са дољњег Дунава, где после Каменичке катастрове под Кнезом Синђелићем, који славно погине, јербо му нехтеде претећи у помоћ Војвода Милоје Петровић и Добрњац, између који је Леонтије ватру бацио и у неслогу довео, него учине издају и Турци од Ниша продру до у унутрашњост Србије. И Кара-Ђорђе мораде све завојеване земље у Босни и у Ерцеговини напустити и у Србију са војском потећи, где једва Србију од пропасти спасе. Овом приликом, кад Турци до Ћуприје продру, која од Београда 30 сати одстоји, Родофиникин и Недоба са целим персоналом 28. Августа увече са Леонтијем и Петром Добрњцем, који је издају па Каменици учинио, и покрај тог преваре и Јову Протића Советника, позову га да се

прошетају по води, па поседају у чамац и онда Родофиникин заповеди, те чамац отисну веслари низ Дунав и тако у Панчево побегну; а одатле и у Влашку оду. Ово су учинили зато да би се народ бегством њиховим, поплашио, Војводе и бојна места оставио и разбего, да Турци Србију притисну. Но Бог даде, те Срби јуначки Турке одбију и Србију од пропасти спасу.

Кад ова три издајника у Влашку оду, прво прогласе да су их Срби хтели да побију, после кад чују да Србија пропала није они онда издаду се кнезу Багратиону за посланике српске. А после тог пишу у Србију својим неким присталицама, да у име народа моле Багратиона да им смени Вожда и Совет, и да захтевају да се њи тројица бегунаца опет у Србију поврате, и да се народ ником другом поверити не може. А то су све чинили зато да тим покрију своје издајничко бегство. Но кад и у том код Срба успели нису, они су сами писали од своје стране лажна писма Багратиону, и код Багратиона толико успеду, да им он поверује и под 18. фебруаром 1810 год. Нр. 164 пише Вожду и Совету, па у истом писму и Митрополиту Леонтију, који је тад код њега у Краљеву био, како им шиље војске у помоћ, и с њом Родофиникина и Недобу са персоналом, које да приме и да им се поверавају, да их љубе и да се по њиховом савету управљају! Срби на то писмо одговоре да они од та три издајника, као и свите њихове, ниједног не примају, и да желе остати у савезу са браћом Русима, да заједно војују, и ако би им се хтело да им иста лица са оружаном руком наметну, то ће се они оружјем и одбрањивати,

После овог писма Руска влада Багратиона са главне команде смени, а на његово место постави грофа Каменског, који бившег агента руског Родофиникина разреши од српских послова, и отправи га у Петроград, где он дошније и стане управитељем азијатског одсека у министарству иностраних послова. После гроф Каменски около половине лета изда налог грофу Цукатову и Орурку, те они са корпусом од 7.000 Руса из мале Влашке пређу Србима у помоћ у Србију и с њима се сојузе па ударе на Брзу-Паланку, истерају Турке одатле и обсаде Град Неготин и Праово. И одатле гроф Цукатов од стране грофа Каменског позове Кара-Ђорђа и предложи му да он прими Митрополита Леонтија и Недобу, и да ће се он старати да они задобију љубав Срба. Кара-Ђорђе одговори Цукатову да он побратимој превареној браћи Србима прашта и да ће их примити, а за издајице, Грка Леонтија и Недобу, замоли га да му о њима више и не говори и да их не прима. О чему Гроф Цукатов главнокомандујућег Каменског писмом извести, код кога су се исте издајице у корпусу његовом налазиле и сами ту преписку водиле.

Године 1810, кад се у јесен руска војска под заповедништвом Грофа Цукатова у Влашку на зимовник врати, одма па крају исте године Кара-Ђорђе и Совет пошљу своје депутате у Влашку и замоле главнокомандујућег Каменског да им остави нешто војске у Србији, која ће Србе одушевљавати.

У почетку године 1811 Гроф Каменски извести Кара-Ђорђа и Совет, да ће им послати један полк војске, који ће у Београду стојати. И у име Цара Александра јави Кара-Ђорђу и Совету да он шиље са истим корпусом Митрополита Леонтија, кога Срби

да приме. Тако да ће им послати и једног дипломата са полком у Београд под царским покровитељством ради благостања Србије, а не именује кога.

На то саопштење грофа Каменског шта су могли Срби радити више, него што су радили, да им се те грчке издајице више не шиљу; прећутали су, кад им се у име Цара пише да их примити морају, а особито што их са полком своје војске шиљу. Каже српска изрека: „кога треба молити, не треба га срдити.“ Треба му се, хтео не хтео, у нужди покоравати.

Па почем је гроф Каменски, обманут као поштен Рус, више поверења поклањао порушењацима злотворима српским Грцима, него српској влади; тако у почетку те исте 1811 год. у фебруару стигне и нејшлотски полк у Београд, с киме дође и несрећни за Србе Митрополит Леонтије, па и Недоба у виду дипломате руског. Срби шта су могли радити, ништа. „Сила Бога не моли.“ Па српски чиновници тај руски полк војника на граници лепо као своју браћу дочекају и са угоштењем до Београда допрате. Из Београда на два сата изађе и сам Кара-Ђорђе са неколико стотина коњаника, чиновника и свештенство са литијом, те руску војску радосно дочекају и до Београда са песмама допрате, где је руска војска била са пуцњавом топова са београдског града поздрављена. Весеље је било велико, због доласка Руса; но у срцу сви Срби имали су велику тугу, што им обманути Каменски мрзеће непријатеље Српства, Леонтија и Недобу, силом намеће. Које и њи између браће своје Руса морали су Срби дочекати.

Недоба остане и даље у Београду да пребива, а Леонтију Митрополиту одреде да седи са столицом у Крагујевцу, као удаљеном месту од централног правленија, да би мање интригирати могао. Но Леонтије за неко кратко време, бојећи се, владао се мирно; потом отпочне опет преко свог синовца са Недобом дописивати се, интриге правити и ланце за Србију са Грцима, Чивутима и Турцима, који у Србији живљаху, ковати. Па како су се сви руског корпуса официри и војници лепо са Србима слагали, као са својом рођеном браћом, које је правителство о народном трошку у свему гостољубиво бесплатно издржавало; Недоба, да раздвоји и раздор начини између Руса и Срба, налаже које шта руском корпусном команданту генералу Засу противу њети официра и Срба, да добри пуковник Бала добије налог од Заса, да се има у свему налозима Недобе покоравати. Недоба тад тако осили се, да је он Србе сматрао за ништа, и да се сам изражавао и хвалио, да док му је Родофиникина у Петрограду у колегији иностраних дела, да цели двор петроградски у свом џепу држи.

Но дознавши руски двор за интриге и несогласија Недобе са Србима; исте 1811 год. наложено буде министру војеном *Берклају де Толи*, те он одреди потпуковника Барона Дибића, као тајног комесара, који са својом женом дође у Београд да извиди сво стање Србије, да се увери о управи Србије и разговору Недобе са Србима. Кога Срби лепо приме и због његовог лепог понашања особито га возљубе. Но Недоба, бојећи се да његова и Митрополита Леонтија зла дела Дибић не открије, опадне га, облаже и оцрни код главнокомандујућег генерала Заса у Краљеву,

који позове Дибића натраг из Србије, где по том у заточење у Сибирију отпраћен буде.

На крају године 1811 и Каменски умре у Влашкој, а на његово место постављен буде за главног заповедника руске војске кнез Кутузов, под чијом командом заостао је и омиљени Србима храбри полковник гроф Орург, који је на Дунаву са Србима у Неготини у саобраћају био и помоћ им, ако и с малом војском, указивао. А Кутузов удари на Турке, и код Рушчука тако их разбије, да Порта принуђена буде молити за примирје, где ступе и у преговоре, и стану радити о коначном миру.

Тад српска влада око половине Декемвра изашље у Русију своје посланике Цару Александру I., да га моле да Руси учине и за Србију полезан мир. Које им Цар обећа и увери их, да он пре неће с Турском мир закључити, докле год Порта не призна независност Србије. И том приликом Цар Александер I. и увери Србе о својој наклоности и испунењу своји речи, по истом посланицима, кад су се 1812 године враћали за Србију, пошље Кара-Ђорђу орден Св. Ане I. степена, и члановима Совета II. степена.

Но и том приликом порушењак Грк Недоба писо је у Петроград Родофиникину и другима некима, који су једну демонску веру исповедали, и пањкао и лагао противу Срба, како је у Србији раздор и како главни људи нису пријатељи Руса. Српски посланици, који су одаслани били у Русију, имали су налог од српског правителства и Кара-Ђорђа да моле Цара, да позове из Београда натраг злосрећног Грка Недобу, а да на његово место пошље им каковог правог Руса, који ће се са Србима слагати и срдачно заступати србске интересе. Но србски посланици не смедоше за то Цара молити, почем им Родофиникин непријатељ Срба заповеди да противу Недобе ништа зло пару не говоре. Па у пркос Срба Родофиникин по одласку српски посланика из Петрограда изради код Цара Александра, те он и највећем непријатељу Срба Митрополиту Леонтију преко Недобе пошље орден Св. Анне I. степена, као и самом Вожду што га је подарио.

Године 1812 у Мају месецу, кад су се вратили српски посланици из Петрограда у Србију и донели Кара-Ђорђу и Советницима ордене, изјавили им Царско обећање, били су с тим сви Срби радостни. Но та радост ускоро окрене им се на жалост, почем дознаду да је Главнокомандујући у Влашкој Кнез Кутузов закључио са Турском и за Србију мир, као што је у овој књиги на стр. 271. у 8 точки изложен; који нимало није задовољаво Србе, нити био сходан обећању Цара Александра I. и да сву руску војску Кутузов за у Пољску креће противу Наполеона I., који је готово са целе Европе војском од 800.000 људи пошо противу Русије да је разори. То Србе у велику тугу и забуну баци, а тим више кад и Адмирал Чичагов са нешто мало заоставше руске војске из Влашке оде. И тим Срби сами себи остављени буду.

Овако закључење мира Руса са Отоманском Портом, приписује се у свему несрећним Грцима Недоби и демону Митрополиту Леонтију, јербо они, гди су год могли код Руса и руски власти црним бојама цртали су Србе и српску владу. Да Срби нису искрени спрема Русима, да су дволични, да су варвари и да

Срби нису никакав народ. И поред тога правили су раздор између српски великаша и народа, народ на буну противу свога правителства подстрекавали, са Грцима и Турцима шуровали и старали се, да народ од српски власти одвоје и опет Србију Турцима подчине. Но ако су све то чинили, приближавао се час, те су своје гадне и по народ српски несрећне намере радом својим и постигли.

На основу Букерштског мира Срби учине покушај код Порте, да она уговорене повластице у 8 точки изложене, Србима даде. Но Порта их наговором Француске од тога са свим одбије: и потражи да се Срби покоре и опет у првобитно стање под Султанову власт и Турску дивљу управу дођу.

Срби не хтевши се Турској управи подчинити и стану се за продужење рата спремати. Но и Турска грдну велику силу њену стане на границама Србије прекупљати, с намером да Србију покори и онда преко ње на Аустрију удари, и да је одврати, да не би помоћ дала Русији противу силног Наполеона.

И тако велика сила турска, искупивши се из целе Царевине Турске, године 1813 са свију страна навали на Србију и 15. Јуна, баш у тај дан кад се Кара-Ђорђе од врућице разболео, и у Тополу на колима из Јагодине отишо да лежи, од Босне у Србију продре, заузме Подрински и Шабачки округ и дође близу Шабца, а после и на другим странама Турци Србе надбију, Србију поплаве, и дођу на ушће Мораве.

Паклени демон Митрополит Леонтије још од првог дана, кад је подло из Београдског Града дошао међу Србе, непрестано је радио да Србију упропасти, да опет под Турке дође, а највише и ове пропастне 1813 год., нарочито од како је Кара-Ђорђе, разболевши се, од 15. Јуна лежао у Тополи до 3. Августа. Тад је најживље радио на упропашћењу Србије, он је за време боловања Кара-Ђорђева у Тополи, да би поплашио и растројио српски народ, свуд по Србији разглашаво и пушто међ народ: *да је Кара-Ђорђе умро; да Св. Краља Студеничког кивот шкрипи, и то да је знак, да ове године Србија мора пропасти.* Леонтије је мучки уверавао народ, да Турци народу неће никакова зла чинити, него неколико само старешина истребити: и за чије господство народ да се бије, да гине и за кога? Леонтије је из Турске стране пред пропаст из Ниша од Везира тајна писма примао, и два турска писмоприносителя неколико дана код себе сакривена држао, докле није улучио прилику, те их опет у Ниш Везиру тајно оправио. Леонтије је у време боловања Кара-Ђорђевог, како је дошо из Крагујевца у Београд, одма стао бунити по Београду и наговарати трговце, да ишту дозволење од правителства да своје еспапе у Немачку пренети могу. На кад у томе ништа успети није могао, он је заједно са Недобом дао лажно оглашавати, да је Кара-Ђорђе све своје ствари драгоцене пренео из Тополе у Београд, да их у Немачку претури, па та и он оће у Немачку да бежи. А то су чинили за то да народ побуне. А Вожду давали су на знање, да би га заплашили, да оће народ противу њега да се побуни. Леонтије и у цркви Београдској при окончању Божествене службе, када су деца појала *„спаси Господи и помилуј,“* пакосно је и јавно говорио: *„да не Господ спасти

онога, ко има лађу да се у Немачку преко Дунава превести може,“ Леонтије дао је у Београду добошем обзнанити, да је он лађу једну купио, да превози народ у Немачку страну; и да је он Руски кавалер, да се не боји никога.

Леонтије је у Београду пред сами пад Србије, заједно са Недобом побунио малу посаду Срба Београдскога Града, те је отишла кућама, као што су сами војници говорили: *„За кога да гину и да чувају Београд, и своју децу и жене да допусте да их Турци робе.“* Тако исто и сам Недоба, на три дана пред прелазак Кара-Ђорђа у Аустрију, јавно је викајући говорио предсједатељу Магистрата Београдског Николи Делигеоргијевићу: *Да за кога народ да гине? За господство три четири човека. Да је Србија призната као сопственост турска, и да сам Цар Александар хоће да Турци заповедају и владају Србијом.**)

Дознавши попечитељ војени Младен Милошановић на Морави за ово жарење, палење и буњење народа Митрополитом Леонтијом и Недобом, па да раздвоји издајицу Леонтија од Недобе, пише Леонтију и позове га к себи на Мораву, под видом да се са Реџепом из Адакале састану, и да га моле да посредује код Везира за мир; а главна је цел Младенова била, да га код себе у логору задржи. Но како и Кара-Ђорђе, мало придигавши се од болести, у то време у Београд дође, и пође на Мораву к војсци, да је бар охрабри, кад јој помоћ дати не може, и Митрополит Леонтије са Кара-Ђорђем пође на једним колима, и дође на ушће Мораве, где је с војском храбри Војвода Вуле Илић био. И кад ту Кара-Ђорђе војску охрабри, и оде уз Мораву главном заповеднику Јужне војске Младену Миловановићу, те и ту расмотри положај Турака, и Србе охрабри и поучи, како да бране прелаз Турака преко Мораве, па се врати у Београд. Том приликом отровна издајица Митрополит Леонтије насамо тајно и лажно каже Војводи Вулу Илићу у име вожда, да како Турци пређу на леви брег Мораве, да побаца топове и џебану у Мораву и да распусти војску, нека бега куд који зна. Тако преварен Вуле и учини.

По одласку Кара-Ђорђевом са Мораве у Београд, турска војска пређе Мораву. Вуле, као што му је Митрополит Леонтије казао, побаца топове и џебану у Мораву и војску распусти, те сваки оде својој кући, да своју породицу спасава. Тад Турци пођу Београду, у ком обвлада страх и забуна; а Кара-Ђорђе немаде војске да пође пред непријатеља, а ни једног војника, да се у град затвори и да га брани. Нечастиви демони Митрополит Леонтије и Недоба уграбе ту прилику, преваре Кара-Ђорђа, узму га са собом, поседају у чамац и 21. септембра 1813 год. пређу у Земун, где Кара-Ђорђе одма под стражу стављен буде; а везир Рушид-Паша 23 септембра у подне дође у празан Београд и заузме га. И тако пакленог Грка Митрополита Леонтија и Недобе рад и жеља испуни се и буде Србије пропаст.

Кад Митрополит Леонтије и Недоба преведу Кара-Ђорђа у Земун, они тако су се радовали и веселили, као да су царство каково задобили. Митрополит Леонтије хтеде вратити се Турцима

*) Мати Србија и сви Србии, види од стр. 65—70.

натраг у Београд, или као турски поданик од местне земунске власти узети пасош, па отићи у Влашку, но од тога обојега одврати га Недоба, да се њиново издајство не би са свим обелоданило. Али ипак сва Земунска господа и грађани знали су и сматрали су их оба, како Леонтија тако и Недобу, за турске агенте, и сожаљевали су Србе што су такове издајнике међу собом имали. Но ипак местна Аустријска власт стави и Леонтија под стражу, макар да се он за Турског поданика издаво, кога доцније под стражом преведе у Штајерску у град Цили, где је се у затвору до месеца септембра 1814 године налазио. Но кад све Српске Војводе притвора ослобођени буду и оду у Русију, тад и Митрополит Леонтије у Русију оде и настани се у Кишињеву, Бесарабске области, где добије од Руске владе, као и друге војводе, пристојно издржање. У Кишињеву живео је Леонтије две године дана, од свакога презрен, а нарочито од Срба и они који су дела његова познавали. После тог времена падне у неку страшну болест, где је шест година непрестано у кревету боловао, и у грдним ранама распадо се, кога су кажу жива црви јели, и на послетку 1822 год. позове себи све српске војводе налазећи се у Кишињеву, од који оду му шесторица, између који био је Цинцар Јанко Поповић, и поп Лука Лазаревић, и поред пети зовне Кишињевског владику, који му оде са шест Архимандрита, пред којима се исповеди и каже, да је он издао Митрополита Београдског Методија, те су га његовом оптужбом Дахије удавиле, тако исто да је радио на пропасти Србије; па поиште опроштај за учињене грехе, гди му владика са Архимандритима очита опроштену молитву и он после те, кроз неколико дана, и своју паклену нечисту грешну душу испусти.

Недоба пак, како своју злу намеру са Митрополитом Леонтијем постигне, Кара-Ђорђа у Земун преведе и Србију упропашћену види, по кратком времену оде у Беч, где при посланству руском буде, који је и ту утицао у српске послове. Кад године 1815 Срби наново устану проти у Турака Прота Ненадовић, који се једнако у Бечу бавио и код царева за народ Српски радио, како чује за устанак Срба 10 маја, оде Недоби и замоли га, да би он порадио код Цара Александра I., да би се једна сума новаца народу Српског за набавку ратни потреба дала. Недоба толико је на Србе мрзио да он Проти ооговори: *„А коме би дао, кад у Србији нема човека, коме би се поверили, сви су неваљали.“*

Кад се у Бечу конгрес, који се скупио био због Наполеоновог рата, оконча, Србија се умири и посланици свију дворова разиђу се. Онда и Недоба оде у Петроград, где при Азијатском департману буде неки чиновник, где је опет по несрећи Срба утицо у српске послове. Даље не зна се ништа више о несрећном злотвору српском казати, шта је с њиме било, и какова га је судбина до смрти његове пратила.

О Теодору Недоби управо не зна се ни његово право порекло, ни одакле је родом. У оно доба неки су говорили да је Пољак, а неки да је Грк, што је знао грчки говорити и само се са Грцима и Чивутима дружио, а неки да је син наложнице неког Консула Руског, који је живио у Рагузи (Дубровнику). Он се кажу два пут женио и прву своју жену отерао, па се и по други пут

у Београду ожењен, коме је Кара-Ђорђе кумово, само да би пријатељ Срба био. Недоби у оно доба било је око 50 година. У прво доба био је врло сиромашног стања, но бавећи се у Београду као Агент Руски, здраво се обогати тако, да је како у Београду тако и Цариграду велике суме новаца под интересом имао. Био претерано тврдица, тако да су се његовом бедном цицијашком живљењу подсмевали многи, нарочито господа у Земуну, која су говорила: да ли су сви дипломати руски онако мрског цицијашког живота, као што је он, Недоба. Недоба је био нарави пакосне и мрске, и ниским живио добро није; сами чиновници руски, који су у Београду код њега били, као губернски секретар Прокуровић и титуларни Советник Меликов, једва су нашли начина, да се од њега из Београда удаље; био је велики човекомрзац таки, да су га и звали човекомрзцем.

Трећи пакленик, о ком је напред говорено, био је такође рођени Грк и звао се Константин Константиновић Родофиникин. Он је раван био пакленом Леонтију и Недоби. Он како је 1807 год. дошо у Србију као Руски Агент, одма се слизао са Леонтијем, и кад му додат буде за помоћника Недоба; та три пакленика слила су се у једну душу, мрзили су на Србе, називали их варварима, и презирали све што се назвало српско, и радили заједно са једном мишљу о у пропашћењу Србије, Године 1809, кад велика сила Турска нанадне на Србију. Родофиникин преко Панчева избегне у Влашку с умислом тим, да бегством својим поплаши народ Српски, како да Турци лакше Србију завојују, но Срби, не гледећи на његово бегство, срећно Турке одбију и одрже се. За бегство његово гроф Каменски окриви га и хтеде га дати под суд, но лукави Родофиникин вештином својом, говорећи да су га Срби хтели убити, оправда се, и у место казни постане у Петрограду управитељ Азијског одсека у министарству иностраних послова, у ком је званију осто више од 20. година. Преко кога су по несрећу Срба сви српски послови ишли, зато што су Руси мислили да су њему најбоље српске ствари познате, почем се он у Србији две године дана бавио. Осим наведени непријатељски зли дела Родофиникинови, он није престао према Србима зло писати и у самом Петрограду, а можда и до саме смрти његове. Ево шта Вук Караџић о њему између прочег каже: У почетку године 1819 познам се ја у Петрограду с Бароном Шилингом, који, на питање своје дознавши од мене, да познајем Родофиникина, каже ми да је велики његов пријатељ и понуди се да ме води к њему, и ја приставши радо на то; он дође к мени у одређени дан са својијем колима и узевши ме у њих пођемо Родофиникиновој кући. Кад дођемо пред кућу, он отиде најпре сам да види је ли домаћин код куће и може ли нас примити; а кад се с њиме састане и каже му да му је довео једног Србина, који је написао и издао српски рјечник, он с подсмјехом рекне: „*Шта ће Српски рјечник? — Али опет може бити од потребе: кад нестане Срба да се зна каквијем су језиком говорили.*“ Ево како и саме ове речи показују какав је Родофиникин и у доцније време био спрема Србима а можда, да је у тим злостима и умро, и не можемо даље о њему говорити, почем више података немамо.

Барон Дибић

царско руски полковник.

По учињеном савузу Срба са Русијом, године 1807, у време војевања Кара-Ђорђевог са Турцима, и Русија Турској рат објави. Па да би се корисније ратовало и да би српска војска, у нападању руске војске на Турке соображавала се са руском, Двор руски одреди свога агента у лицу Штатскога Советника генерала Константина Родофиникина Грка и пошаље га у Србију, да он стално у Београду буде, да пријатељски Кара-Ђорђа и Српско правителство потпомаже и упућује, како у војеним операцијама, тако и у политичним одношајима и делима спрам страним државама, о давању новчаних и других средстава за вођење рата и т. д. Доцније дода му се у помоћ и Колежски Советник Теодор Недоба. такође Грк. Но оба та, издајник српски Београдски Митрополит Леонтије превуче на своју ђаволску страну и омрази Србе код њих тако, да и они непријатељи Срба и стану. Па у место да Србе потпомажу и на добро упућују, нашто су и послати, они им стану чинити највећа непријатељства. били су наклоњенији Турцима него Србима, њих је ојадио и злим духом напојио Митрополит Леонтије. Србе су презирали, раздоре правили, српске старешине једнога са другим завађали, Турцима Србе издавали и старали се да ослобођену Србију испод турског јарма Турцима опет подчине; толики су били непријатељи Срба. Кад 1809 год. велика сила турска поводом њиним на Србе навали и у Србију продре, они тад побегну у Влашку, с умислом да кад народ за бегство њино дозна, да ће се збунити, против српских старешина раздражити, побити их, земљу обезглавити, тако да Турци Србију лакше притисну. Но кад Срби одрже над Турцима победе и из Србије их без помоћи руске истерају, тад исти агенти Родофиникин и Недоба тражили су да се опет у Србију поврате. Кара-Ђорђе и Совет српски одупру се повратку њиховом, па пишу Главнокомандујућем руске војске у Влашку Графу Каменском, и пожале се на непријатељство Родофиникина, Недобе и Леонтија, изјаве да они та три српска издајника никако не примају, и замоле га да им другог ког агента, правог Руса у Србију пошљу, с ким ће се моћи слагати, и који ће Србима пријатељ бити. Но Граф Каменски не уважи жалбу и жељу српске владе, само Родофиникина пошље у Петроград, а оба друга српска злотвора, митрополита Леонтија и Недобу, силом намете Србима на врат, и опет их у Србију пошље, које су Срби као своје крвнике једва својим очима гледати морали. За ту мрзост и жалбу Срба противу Родофиникина, Недобе и Леонтија морао је Двор руски, па и сам Цар Александар I. знати. Па године 1811 у пролеће министар војни *Берклаја де Толи* одреди господина Полковника Барона Дибића и изда му строг налог, да он у Србију иде, да ствар неспоразумљења и раздора између руских агената и српске владе озбиљно испита и извиди да ли су Срби варвари, да ли су непријатељи Руса, и да ли у Србији безвлашће влада, као што су им речени њихови агенти достављали. Па да о том као и о целом стању Србије, српских власти и управи земље тачно и истино извешће поднесе. Барон Дибић спреми се, узме своју жену са

собом, удари преко Влашке, где му је и команда била и дође у Србију. Који сву земљу пропутује, проштудира и испита све као што му је заповеђено. И нађе да су посве лажна и непстинита доношења српских непријатеља Родофиникина и Недо е; и стане се спремати да из самог Београда рапорт доле означеног садржаја у Петроград министру војном пошље, и сва лажна доношења о Србима потре. Но лукави непријатељ Срба Недоба, видећи како се Дибић љубавно од Срба прима, и како се он према Србима као према својој рођеној браћи понаша, а некако и дозна како намерава добри, поштени и искрени Барон Дибић извешће министру воjеном поднети, па да не би Дибић открио њихова злочинна дела, не почаси часа ни једнога, већ напише писмо и најцрње опадне доброга Дибића код корпусног команданта, онда бившег у Краљеву Засса,*) а и Родофиникину у Петроград о Дибићу јави. Засс поверује лажним доношењима Недобиним, па одма хитно позове Дибића к себи, Дибић као војник повинујући се команданту Засу а и не знајући зашто се позива, остави своју жену у Београду, с умислом да се опет у Београд врати, да мисију своју подпуније изврши, па оде у Влашку; кога командант Зас узме под одговор, намете му кривицу по оптужби Недобиној, стави га под војени суд, и доцније спроведе га у Петроград.

За време бављења Барона Дибића у Влашкој у Букурешту 1811 год., он како о стању Србије, српски власти, и у опште као и о свом правдању, да је он савесно дати му налог испунио; напише рапорт и дотичном месту пошље, који рапорт или извешће овде у целости га стављамо.

*Рапортъ.***)

Једног Имп. руског официра о Србији положенију њеном у свеком призренију.

Географическо положеније Србије познато је. Од ушћа Тимочког у Дунав до око Орнаве, или боље до Адакале, које заузимају Турци земља стоји скопчана крез малу Валахију с руском армадом; а то је од прилике простор од 50. врсти.

Узрок, зашто ми о Србији криво судимо, јест тај, што они, кои су у њу долазили, били су људи претераног начина мишљења, или су имали ограничена знања, или им је оскудевало земљу и човекопознање.

Народ Србски у великом степену од Турака притесњен, није могао ни једним кораком к просвјеченију ступити; и зато је Србин вообште суровог права, без науке, и мислим с пуним правом горд на своју тежко придобивену слободу.

У целој земљи нема балова, театора, људи од света, пријатни лепотица, словом што се у свету лепим тоном (bon ton) назива, но ни самог подсмевања и опасања. Како се дакле може земља једна људма допасти, кои су обикнути на начин живљења велики и просвешченију вароши; како ће се онима допасти, кои овде ни толико воспитанија не налазе, да им се ласкањем угађа, или где се њиовим новчаним потребама с покорношћу пружепим

---

*) Мати Србија и сви Србии стр. 46.

**) Извјестије: Оно је Барона Дибића; и извађено је из V. бице од стр. 297—318.

подарцима не привуче и тим начином високо покровителство не придобива.

Који се Србину прав и срдачан не показује, тај му се и не допада; нити то Србин сакрива.

Природно је дакле, да ко год тамо дође, не свиди му се, не иде се тамо по његовој ћуди, а можда се и не поступа одма по његовим запо естп наличећим совјетима, и онда се одма рекне:

„То је земља без сваке за нас користи (је л' за оног, кои овако пише и извјештава, или за Руссију?); људи су прости (јер не знаду, шта је bon ton) непослушан" (зашто колико ји ми поправљамо и настављамо да покварене нрави вишега просвјешчениja приме, они то неће да чине.)

„Они су од нас одвраћени" (ово је најпакостнија лаж; зато ако јединствени Русс себе за народ држи, онда се гди кои пут догодити може, да се њему учини, као да Србин к Руссу склоности нема.)

„Нема ни поредка ни запта" (у земљи овој, која јошт из стања бунтовног изишла није, има заиста довољно поредка, у земљи једној, у којој се сада истом о уставу и законима ради, има и много поредка и запта.)

„Тамо су саме партаје" (да сви једнако не мисле, то допуштам; а гди је то тако? ал' сам ја примјетио, да основано мњеније, а не лице које га исказује, уважава се, а како је то и на другом месту?).

„Најгоре самовластије земљом управља без снаге и рјешителности" (ја ћу прилику имати о томе говорити, и противно доказати.)

Један је ајдук, други је углађениј угурсуз, трећи оће земљу другој сили да преда, четврти разсипа подозреније противу нас" (ово су подле лажи).

Овако ми је од прилике описивана Србија; и благо мени, да мени мој разборити ум, моје јединствено намереније, дужност моју испунити, нису дали заслепити ме, да тражећи оно добро, што у Србији бити може превидим оно добро, којега већ ту има.

Ја се тим поносим да сам у томе више чувства к дужности, и љубави к служби показао, него многи моји предшественици; премда ја то здраво извињавам, којима можда карактер незгодама, дугим искуством, размишљањем и наклоношћу к нравствености (која се све више и више несрећом губи) није се за правичност разноложно и укрепило, оваковим начином о свачему већ противно мисле и суде, нити себи дају труда, да истину из старе историје испитају, него мислећи да праву истину говоре, они сасвим неистините ствари до знања доводе.

Само неколико примјечанија овде, који ће довољно ствар објаснити; за кратко време мога тамошњег бављења није ми могућно било све на ум узети.

ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, коме су Турци име Кара, Црни, или у односителном смислу „храбри" дали, јесте човек озбиљнога карактера. Облик његов показује означену душе величину; и сваки који само сасвим осудити не мисли, који на обстојателства, време, положај човека, на немогућност бољег у његовим прошлим годинама воспитанија и на све. што отуда произлазити мора, призреће

неће да има, тај ће заиста ову величину, постојанство, и прави мушки и владатељски дух познати и у самим оним делима, којима су људи с једне стране узимајући њега умаљавали и понизити прилику тражили.

Истина је, он је свога оца убио; ал зар чувство сопственог спасења, љубав к отечеству и нагон магновења не могу се за обрану његову навести? ко је тако пакостан, да доказује, да је он то дело са удовољством учинио?

Ко не мора бити склонитији с њиме као са сином чувствовати жалост, како га је отац, као главу союза за спасење отечества постојећег натерао, да је противу сопственога оца одупрети се морао? Шта му је друго остало, њему, који ни сам сигурност места за обрану противу Турака, тако блажије средство за сопствено спасеније изабрати ван да себе, своје союзнике и народ не пожртвује.

Истина је, да је брата свога обесити дао; ал и овај поступак може сама злоба сасвим осудити; више је пута брат, као владатељ, праштао брату за дела, која би се свуда конопцем казнила, више пута молио и претио. Зар да судија, напослетку закон, коме је уважење одавати дужан, презре, што брат исти закон не уважава? Та у време највећег просвјештенија у Грецији бивало је таквих примера, у она времена, кад свет још тако исквaрен није био, кад се правда и обште и право човекољубије као добродетељ обожавала; овом подобном делу би се онда дивили. Па баш ова дела дала су његовим непријатељима прилику много безпослица измислити, да мужа једног, ког велику душу докучити могли нису, клеветањем понизе.

Ка оваковим клеветама принадлежи и то, да је Ђорђе Петровић свиреп; — у оно време, кад земља никаквог Устава није имала, него је у њему сва снага и воља целог неустројеног и непросвештеног народа сојужена бити морала, у оно време била је дужност, којом је целој општини обвезан био, с безусловном строгошћу поступати. Он је с прам самога себе строг био; он није могао спрама други благ и мекан бити. Колико је пута и у ово време подла страшљивост њему умишљаје убиства и гоњења приписивала, која се никада доказати нису могла. Колико пута нису они, које је савест сопствене кривице мучила, к бегању принудила, износили, да су гоњења и са животом несигурни; а гди су та доказатељства?

Сада како земља судове и устројења има, сада Ђорђе Петровић никад сам не казни, шта више: он и не даје казнити по своме произволенију, него предаје судовима.

Истина је, овај човек никаква васпитања није имао; он врло мало говори; нарави су његове просте и поштене, као што је цео народ; увек је замишљен, ал га је природа много обдарила природним разумом; он лако сваћа и онакве ствари које пређе ни познавао није; расуђење имаде лако и право, много окретности и духа; радин је, и у свему показује народу пример подражавања достојан. Кад се развесели, (а весео је увек, кад се с другима веселити може), онда је врло весео; збија шале, и све је око њега весело. Као војнику не може му се одрећи, да талента, храбрости и неустрашивости, као човек, да решителности, тврдоће, постојанства и величанствена карактера нема.

Јели дакле право и здраво, да служитељи и поданици једног монарха, који овога Ђорђа Петровића покровитељствује, труде се и то из приватни неки намера, њега у рђавом виду представити и шта више: њега код самог његовог народа унизити старао се?

Тако се исто чини и са осталим поглаварима и чиновницима у Србији; кад њима душевна дарованија и знања не могу да одреку, онда их описују као лукаве, преварљиве и нама ненаклоњене;

Будите откровени и искрени спрама Срба, па ће и они таковп спрама Вас бити.

Будите учтиви, и покажите поверенијем Вашим, да Ви постојећа у Србији устројенија уважавате, као што је то дужност Ваша, да у свакој земљи тако чините; па Србин се према Вами нигда заборавити неће, нити ће Вам се показати као поносит и да Вам привржен није.

Докажите Србима, да предложења Ваша само се к благостојанију Србије клоне, и да их Ви чините само зато, да штогод к истоме благостојанију принесете, а не да неку власт на себе узимате, која Вам не припада и не пристоји, и јамачно ће предложења Ваша услишена бити; они Вас љубе, они Вас уважавају, као да сте њихова — Срба — браћа!

Србија имаде у Сенату све саме поштене и талентима обдарене људе, који, ако какве и учине погрешке, зато их чине, што у Србији средства оскудевају, а и основана знања и искуства ретка су, ал' Младен, Јаков и више њих, јесу људи, који и у другим државама не би најстражњи били!

Неке су ствари још достојне примјечанија, зашто оне приносе чест онима, који су радили о овима привременима устројенима државе; као:

У целој Србији је таксирање потреба и новца заведено.

Прекупљивати и на већу цену рану подизати није могуће ни у самим најудаљенијим крајевима Србије.

Земљоделци у Србији јесу у великом степену слободни; нема робства, и са самим заробљеним Турцима поступа се благо и добро.

Данка и дајанија за поједине људе нема! Не доказује ли ово довољно, да власници нити су тирани ни шпекуланти, који се само брину; како ће себи блага накупити.

Догађај са командантом српским Миленком велико је упечатленије учинио, свуда се њему страна држи. — Признати се мора, да војене таленте овога мужа уважити треба; а и то се прећутати не може, да он великих заслуга за Србију има; ал' ће сваки беспристрасни и једно и друго заборавности предати, кад сам тамо чује, како управо ствар ова стоји.

Управо не Миленко него његов секретар човек је пун интрига. По овоме се је поводио и поводи се и сада Миленко са свим, он је био пређе секретар у Сенату; ал' буде отуда отпуштен, зашто је за велике погрешке окривљен био, и види се, да је због тога к Миленку и отишао, да се с помоћу овога освети. Јасно је и посве истинито, да је он радио, како би овоме Миленку правленије Србије у руке допало; *пошто је Миленко пређе Ђорђу Петровићу на вечиту верности и покорности обвезао се.* —

У свима државама морала би у оваковим обстојателствима најспособнија глава по правди погубљена бити.

Миленко је употребио богаство своје, да се народу умили и привржешнике придобије; издавао се као да је претерани превврженик Русије, у надежди, да ће одонуда у своим властољубивим плановима помоћи добити; ал' се у том преварио. Мислећи да је на своме месту темељан, починио је он више самовољни дела; он је поглаваре код Руса опадао, и доказивао, да су страни Аустријској привржени: он је курире заустављао.

Више пута прашгао је Ђорђе Петровић Миленку за дела његова, која су показана била, више пута га је молио, да се не показује, као непријатељ отечества, док напослетку случај или навлаш намештена прилика није их јавно завадила, и тако Миленко, његов секретар и још један незнатан човек ове партије из земље истерани буду. Добра њиова нису им одузета, нису ником поклоњена; брат Миленков их притежава; и ако када син Миленков у отечество се поврати, заиста неће добра неповраћена му остати.

Гди је овде неправда, свирепости и лакомост?

Исто је тако важно, да се изјасни, каква је та Аустријска партаја: Русија је Србији велике помоћи дала; Правитељство и народ привржени су зато с највећом благодарношћу његовом првом благодетељу, свом великом љубимцу *Александру.* Ал' је било времена, кад Русија није толико чинити могла, колико је Србији потребно било; обстојатељства су била такова да одлагања трпила нису; и Србија је из Аустрије добивала барута, олово и друге потребе, које су јој недостајале. Ово је узрок, зашто Србија пријатељства Аустријског придржавати се мора. Такође у време прекинутог сообшченија с руском главном војском било је Србији дозвољено курире своје крез Аустријске земље шиљати. Србија од Турака притиснута није могла способни глава подранити и изобразити; оваkове Србија је од они у Аустрији рођени и воспитани Срба добивала, кои тајно без дозвољења свога началства у Србију прешавши натраг се у отечество своје враћати не могу; и тако своју једину надежду на Русију имати морају; ал' су они из Аустрије и заводе у Србији нешто по начину Аустријском, зашто им је овај начин познат; сљедователно мисли се, да су они за Аустријом занешени; ал' тако није. Ако Руссија обстојателствима привољена буде, Србију оставити, куд остаје Србима, кои се више међу Турке повратити не могу, да се натраг повуку, него Аустрија. Ево опет узрока, зашто они с овом државом покварити не могу. Ал' ево још један узрок, зашто Срби при свој привржености ка руском Цару, неку заиста сумњу и неповјереност о руском генералитету и чиновницима политичним имају. Срби сви чувствују, а што јасније виде, то живље чувствују, да независност њиова за Русију јест од велике важности..... редак је истина случај, ал' се овај овде показује, да се право благостојаније два народа заједно и на длаку слаже и подудара, да несрећа Руссије пропаст Србије за собом вуче, тако исто, као што је пропаст Србије за Руссију несрећа.

Зато су Срби исчекивали јамачно од Русије снажну и делателну помоћ, исчекивали су тешњи сојуз између обе државе, исчекивали су у свему откровеност, истину, собшченије. Место овога пак:

У свако време помоћ је само онда приспевала, кад су Срби узалуд више пута силе своје напрегли и велике жертве принели, тако, да послана помоћ ништа друго учинила није, него само голо и времено спасеније.

Извјестија су им давана, да би их к бржој покретни и радњи припудили; а после се с временом дознало, да извјестија ова истинита била нису.

Србима није дозвољено, ни своје молбе, ни благодарења своме високом покровитељу, Императору, непосредствено поднети.

У Србију су људи шиљани; које тамошње Правителство никако возљубити могло није, зашто је поведеније њиово исто Правителство код народа оцрнило.

На против ако су случајно људи онамо шиљани, који су о Србији поуздано добро мислили, и који су совјетом својим заиста земљи полезни били, оваковн су одма натраг позивани, и све молбе Срба, да се опет у Србију пошљу, биле су сујетне и одговара не удостојене!

Не мора л' се дакле опростити, кад се овако мисли: „зар се не мисли нама *сасвим* помоћи?“

Код све снаге, коју Србија у призрењу своје земље, своји производа, свога положенија за трговину, има, ништа није тако очевидно, него да сада у новцу оскудицу трпити мора. Тамо нема сталне војске, сваки Србин служи отечеству и обштој ползи, кад се позове, или нужда то изискује: онда остаје њива, занат и трговина пренебрегнута. Благо од Турака одузето остало је или у рукама појединн лица, или је већ одавно на обшту ползу употребљено. Колике је новце Аустрија за рану у цебану извукла! Колико кошта издржавање шпиона? Шта коштају они, који у непријатељској земљи за Србију радити морају? Колико уплињања треба, да у собственој земљи саливају се топови, гради салитра, барут, и ђулета лију?!

Ако се оће, да излазак војне не остави се неизвесности; то је нуждно устројити точку једну средоточију такву, како ће нам она осигурати такво положеније, да с ње пробитачније време дочекати можемо. Ово је противу Турака јошт̓е лакше могуће, него противу други народа, зашто они у зиму, ако се сасвим не разиђу, а оно војску своју врло умале. Точка ова била би за Србију Београд. Ал' је ово развалина без нужни обкопа, са развaљеним казаматима, без мостова и капија, без доволнога числа топова. Код недостатка Српски сила мора се војени човек јошт више чудити, што од стране Русије за постављење у добро стање овога места ништа чињено није, та ни бар један искусан инџинир није послан био; а Русија има сама у Београду магазине и војске, које је у сваком случају тамо, ако обстојатељства незгодна нађу, више него гди му драго опасности изложена.

Србија до сада није ваше нигда војске поставити могла него 18.000; с млого мањом почела се революција; па опет с мало војске, не имајући никаквог устројенија, без довољни средстава истерали су Срби Турке из земље; и држали су се скоро 8 година противу једнога непријатеља, кога наше велике и устројене војске нису до тога приморале, да преко Балкана пређе! — Није ли то доказательство, да се Срби бар против Турака врло добро употребити могу?

И кад сам ја сада, само просто показавши нужду и представивши могућност, да се овај превећ одсудни рат за Србију још ове године сврши, до тога довео, да је Правитељство с напрезањем свију своји сила 28.000 људи ове године поставити обећало се. —

Кад сам о средствима промишљао, како да ову силу у самом трајању војне са згоднијим преправама, са прибављањем добровољника до 40.000 људи умножим.

Кад сам ја објасненијама и сообщенијама, која себи прибавити пропустио нисам, трудио се, да пограничне непријатељске земље од непријатеља одвратим и отргнем, и с тога надати се могао, да се мало по мало с њима сојузим, откуда сам очекивати могао, да силе од прилике на 25.000 људи нарасту.

Кад сам старао се, да Србе у Црној-Гори и Херцеговини у интерес Србски увучем, којим би начином около 30.000 људи више противу непријатеља борило се.

Кад сам све ово чинио, да руској војсци, која није тако јака била, мир и безопасност поставим; будући сам колико је више могуће било, турску силу на другу страну окренуо.

Кад сам то учинио, да чест отечества сачувам, и за унапредак верне или поуздане привърженике набавим.

Кад сам с овим заповест ону: „Гледајте, да до тога доведете, да Срби ове године Турке у Босни предупреде и т. д. коју ми је Граф Орурк (у присуству полковника Саса) дао, коју сам генерал-лајтнанту Сасу прочитао, и овај ју потврдио.

Кад сам при овом заповест генералову при свем недостатку србски сила као човек разуман и верни слуга испунио; у чему сам ја онда продрзљиво радио? Зашто сам онда крив и казни достојан?

Како да заслужујем, да се са мном од стране генералитета као са безчастним кривцем поступа?

Је ли то средство, којим нашим сојузницима поверење, код света уважение, чиновнику љубав к дужности и привржености улити можемо??!

— —

Шта сам ја за време бављења мог у Београду за благо Србије чинио, да Русији верно служим; то ћу згодном приликом доказати; овде то наводити нећу, само ћу то да примјетим: Никада се рат с Турцима за Русију сигурно и славно свршити неће, ако се онако не сврши, као што сам пређе Вашем Превосходитељству предложио.

Никада Русија не може се ослонити на поверење други народа, ако Србију онако исто, па макар и субтилнијим начином у блату остави, као што је Мореу и Црну Гору оставила.

Русија је сојузнике своје на северу изгубила; ако још Србију остави, онда остаје сама за себе.

Никада Русија бољу прилику закачити не може него сада, да себи чрез Србије сигурнију обрану за унапредак прибави. —

———

Примјечаније. Ово извјестије на немачком језику написано добили смо ми од Г. Георгија Мушицког, који је то у преписцу измеђ у остали заоставши папира покојнога епископа Лукијана

Мушицког нашао, на коме ова прибележка назначена стоји: „Ауктор сего сочиненија јест *Барон Дибић*. Писано в Букуреште во Валахији в 1811 или 12 год. В Сербији бил он 1811 года.“ Ми га овде у преводу стављамо као заиста у многом призрењу за Србље и Србију важно, како за истину и чест прошлога, тако и за ползу и науку садашњега и будућега вјека.

Светић.

После овога извешћа, које је у многом призрењу за Србију и Србе важно, што истинито и честно објашњава прошлост, које може за ползу и поуку служити садањег а и будућег времена Србству. И после овога извешћа стављамо овде и писмо барона Дибића, које је он советском секретару Мијаилу Грујевићу у Београд из Букурешта писао и молио га да му заоставицу у Београду госпоју његову у Букурешт пошље. Писмо је то ово:

Многопочитајеми Пријатељу!

Ја Вас особито молим, да бисте доброту имали посредовати, да моја добра супруга без сваког задржања, како буде молила, нужну дунавску лађу добије, да може одма и што скорије колико је могуће из Београда у Букурешт отићи. Ову љубови пуну доброту ја заиста никада заборавити нећу.

Молим вас, да уверите о мом потпуном поштовању великога мужа Ђорђа Петровића (Кара-Ђорђа), избавитеља српскога, као и Младена (Миловановића), Јакова (Ненадовића), Кнеза Симу (Марковића), и све честите Србе, који су верно своме отечеству привржени и неуморно о његовом благостању раде.

Моја је ствар, што сам желио, суду војеног министарства поднешена, и ја морам овде решење очекивати.

Препоручите ме вашој супруги, и будите уверени, да спомен ваш никада неће се угасити у грудима онога, који се са љубављу и поштовањем потписује.

У Букурешту 15. јула 1811.

Ваш предани слуга и пријатељ
Барон Дибић с. р.“

После овога писма Барон Дибић, како му је госпоја из Београда у Букурешт дошла, отправљен је одма у Петроград. Даље о њему нема дата шта је било, и како је се његова опгужба решила, да ли га је војени суд оправдао, или као невина окривио не зна се. Но како било да било, ако буде и невино страдао, он је био добар Рус и поштен Славенин, који је љубио истину, правду, и Србе као своју браћу сматрао, а тако исто и њега су Срби узајамно волели, поштовали га и љубили. Чије име Полковника барона Дибића остало је и остаће вечно у доброј успомени код Срба, у Србији.

Кнез Сима Марковић

члан Совета и попечитељ народне касе

Војвода и кавалер руског ордена Свете Ане II степена.

Родом из Великог Борка београдске нахије. Пре устанка на Турке био је трговац, и врло уважен и на гласу човек.

Године 1804 како је чуо да се је Кара-Ђорђе дигао противу Турака одма и он оде у Орашац, који је при избору Вожда између други дао и он глас за Кара-Ђорђа; заклео му се на верност, и после тога отишао у народ, те га подизао на устанак противу Турака.

Сима је био врло паметан човек и велики пријатељ Кара-Ђорђу. С тога је Кара-Ђорђе врло често свраћао се његовој кући, и у сваком важнијем предузећу Кара-Ђорђе с њиме се саветовао. То ће бити и узрок што Кара-Ђорђе на позив Јакова Ненадовића није хтео отићи у Боговађу на скупштину, него је ову приказао за у Борак 1805 год., гди је и Јаков дошао, те је ту за бољитак народа, између остали уређења, установљен и „Правителствујушчи Совет“.

Осим Кара-Ђорђа, кући Кнеза Симе долазили су многи важни људи онога времена, Срби и странци. Између други долазио му је Родофиникин, руски агент и мајор Грамберг, који је 1808 год. по свој Србији путовао.

После смрти Васе Чарапића и Јанка Катића, Сима је био први и најгласовитији војвода у Београдској нахији. А држало ie се да је у бојевима врло срећан.

Од почетка устанка на Турке 1804 год. Кара-Ђорђе је Кнеза Симу и Јанка Катића скоро увек са собом водио; а кад Јанко погине, остао је Кнез Сима сам, те је с њима ишао. У години 1804. Кнез Сима био је с Кара-Ђорђем на првој скупштини у Остружници, и одатле у мају о Ђурђевудну у Земуну, где је ђенерал Женеј позвао Кара-Ђорђа и покушао, да помири Србе са Турцима. После тога био је у боју на Пожаревцу и Смедереву.

Године 1805 био је на скупштини у Борку. И одатле отишао је и при освојењу Карановца о Петровудну био је.

Године 1806 био је Кнез Сима на крвавом мишарском боју 31 јуна, 1 и 4 августа.

Те исте 1806 год. кад је Београд на Св. Андрију од Турака освојен, Кнез Сима као главни командант од 6000 Срба по наредби Кара-Ђорђа са својом војском после Кара-Ђорђа први на Варош-капији продро је, ушао у варош Београдску, и код данашње катедралне цркве са Кара-Ђорђем сојузио се.

Кад Русија у новембру 1806 год. пре објаве рата Турске, (Турска је објавила рат Русији 24 декембра 1806 год.) заузме Молдавију и Влашку с војском, и у јануару 1807 год. учини савуз са Србијом, Порта одреди Мухасила свог и пошље Кара-Ђорђу у Смедерево, који је преговоре водио, и обећао Србима по искању њихову полу-независност, но само тако ако Срби годишње даду данка 2.500 кеса, и ако даду у помоћ Порти 20.000 војника. Кад су се ти преговори у Смедереву водили 19 марта те 1807 год. у Совету председавао је Кнез Сима Марковић, који на захтевање Мухасила и прочи Турака, лаконички одговори овако: „Србија гледа на се као на сасвим самосталну земљу. Она неће да плаћа никакови данак, и нигда неће да подигне оружје на своје савезнике.“ — „Ми одлазимо, рече један од портини посланика — ама гледајте да из тога не изађе каква несрећа.“ Но Срби ако су им и нуђена повољна права, не хтедну се одрећи једноверне своје браће Руса, и шта више подићи противу исти оружје, остану, и закључе савуз са Русима.

Те исте 1807. год. био је кнез Сима при првом ослобођењу Лознице и гонећи Турке прелазио је преко Дрине, и са Јаковом био бој са Турцима на Јањи, Бјељини, Вишеграду и Сребрници.

Године 1809. био је бој са Турцима на Делиграду, и шиљо га је Кара-Ђорђе у Букурешт кнезу Прозоровском, да склони Русе да и они одпочну рат противу Турака и да им они помоћ даду —

Године 1811. на Народној Скупштини у Београду 1. априла постао је кнез Сима попечитељем финансије; 16. октобра био је бој на Буковици, а 10. децембра са Јаковом Ненадовићем, Михајлом Грујовићем и Лазаром Поповићем ишао је као посланик у Русију, где су неколико пута излазили у Петрограду пред Цара Александра I. ради народних послова. И отуда се тек 15. маја 1812. године вратили у Србију са врло повољним за Србију вестима, које им је Цар казао. Тако донели су са собом Кара-Ђорђу орден св. Ане I. степена, а за Советнике св. Ане II. степена, а Кара-Ђорђу скупоцену сабљу са надписом: *„заштитнику православнија вери и отечества“*, са једним тако скупоценим прстеном, који му је Цар Александар на дар посло. Тад и Сима одликоват је прстеном и орденом св. Ане II. степена.

Кнез Сима је за време десетогодишње војне Срба са Турцима осим речени у многим бојевима био. А 1813. год. постави га Кара-Ђорђе за главног команданта западне дринске војске, где је ту несрећан био, и потиснут огромном силом турском повуко се је био Шапцу. А кад Кара-Ђорђе 21. септембра из Београда пређе у Земун, и он пребегне у Срем, где га аустријске власти одпрата у Фенек, па Голубинце, одатле у Варадин, и после тог буде одпраћен 7. јануара 1814. год. у Марбург, где је под присмотром био.

Кад се Цар Александар заузме код аустријског двора, за све пребегле Србе у Аустрију, који су које где по градовима расути под надзором стајали; буду у августу месецу у слободу пуштени; Кара-Ђорђе са многим војводама буде преко Ердеља у Русију испраћен. Кнез Сима сиђе у Срем и тек при концу године по дозвољењу београдског паше пређе у Србију, оде кући у Борак, где је мирно живео, трговао, и ни у што мешао се није.

Па ако је кнез Сима живио, мирно, и ни у шта мешао се није, које је тако желео а и говорио, опет на миру остати није могао, да гледи Турску а и саму Милошеву тиранију, коју су они над народом сложивши се после 1815. год. изливали, и једног по једног од главни Срба убијали, као Молера, Радића и друге.

Почну му сами кметови из околних села долазити и саветовати га да зове Кара-Ђорђа из Русије, те да се на ново дижу противу Турака. Ове договоре чинили су они у Борку, у Враћићу, и у малој Моштаници. За те договоре дозна Милош и јави Марашли-Али Паши, и пође да их са момцима вата, где у новембру 1816. год. Кнез Симу увате, и у Враћић га Кнезу Милошу доведу, који га затвори. Но Срби га из затвора пусте те побегне, где је се крио по Борку, по Лесковачкој (поповој) бари, и другим местима. Најпосле га нађу у Ћелијама код неког пријатеља у каци. Одатле га Милошеви момци доведу опет Кнезу Милошу у Трбушницу.

Тад и Капетан Драгић Петровић из Ропочева, кога је такође Милош тражио да ухвати, јер је био првени пријатељ Кнеза Симе, кад чује да је Кнез Сима ухваћен, не хтевши се више крити, преда се сам, да заједно гине са Симом. Ног Милошу тако у Трбушницу одведу.

Кнез Милош одма их обојицу веже и пошље у Београд а својим момцима паши, који обојицу на Св. Мученика, 9. марта 1817. год. паша погуби.

Кнез Сими, кажу, био је плав, пун, плећат, средњег стаса, дуги и лепи бркова, врло бистар и мудар; срећан и храбар Војвода, а при том знао је читати и писати.

Кажу да су Срби тог мученика мртво тело укопали у Београдској великој цркви, сниже десне певнице. Но кад је београдска стара црква развањена и нова прављена, ништа се не зна куд су му кости ископате и опет закопате.

Вечна буди слава и успомена многозаслуженом за Српство Србину и доцнијем мученику од злобе Србинове посеченом. попечитељу Сими Марковићу.

Васа Чарапић

Гročански Војвода.

Родом је из Белог-Потока испод Авале, одакле му је и погибши брат Марко био, и у једној кући у задруги живио.

Кад му Турци брата погубе он се одметне у планину, и стане око себе друштво скупљати, да свога брата освети, коме дође Живко Михаиловић из Умчара, који је после и у III. устанку, као јунак и добар вођ борио се; Војин из Пиносаве, који је, на Варварину рањен, и умро од рана; Лаза Буљубаша из Великог-Села; Веса из Калуђерица, и још неки други.

Васа Чарапић, како чује да је Кара-Ђорђе устао противу Турака, одма са својом дружином појити у Орашац Кара-Ђорђу. Па почито ту Кара-Ђорђа, за Врховног Вожда изгеру и закуну му се да ће га безусловно слушати. Кара-Ђорђе га одма врати натраг у београдску нахију, да народ противу Турака одмеће, и да као вешт местностима око Београда, увати и узапти путове, да не би Турци из Београда у Народ излазили. И тако Васа оде, умножи своју чету, увати све путове из Београда, заседе понамешта, и једнако је се са Турцима тукао, кад су год покушали и из Београда излазили да у народ уђу, да га пљачкају и робе.

Васа са својим четама уватио је и опасао Београд, од Саве кроз Топчидер, Мокри-Луг и Вишњицу до Дунава. Много је битака са Турцима имао, докле при заузимању Београда није и погинуо. Мало је се где на другим местима са Турцима тукао, него је једнако Београдлије у шкрипцу држао.

Кад је оно Кучук-Алија из Београда продро Јагодини, ког је кнез Максим из Београда странпутицама тајно провео, да из Турске купи војску. Где му Гушанац-Алија у Јагодину са Крџалијама дође, па почем Кара-Ђорђе по други пут удари на Јагодину 16. марта у 1804 год. и освоји је, одакле Кучук-Алија са Гушанцем пре битке са Крџалијама измакне, и да се освети Кара-Ђорђу удари на Тополу, запали му кућу, воденицу и друге

зграде, и сво му жито из амбара понесе, па удари и на село Врчин и сву врчинску сгоку зајми и потера за у Београд.

Чарапић у то доба био је под Авалом, кад дозна за Кучук-Алију и Гушанца да иду са Крџалијама у Београд и плен гоне; потече са својом четом пред њи, и у селу Лештанима, у месту Кречанима у старој богазини, ухвати бусије, и иза сваке бусије остави он по два три друга, а сам оде на дно теснаца, и заповеди да свак чека прво његову пушку. Турака је било врло много до 900; стоке су и плена гонили доста, и били су весели. Од весеља је неки попевао српски овако:

„Чувала овце Тодора
„Широким пољем крај мора,“ и т. д.

И у том је баш пришао к' Васиној заседи: „Дочувала их је,“ проговори Чарапић, па окине своју шару... пуцањ проломи небо; Турци се помету; стока се побрка, па се начини прави покор. Турака падне врло много, а блага и оружја остане још више победиоцима, и преко 100 турски глава Срби одсеку.*) Од они, који издрх живи са Кучук-Алијом и Гушанцем из ове погибије, викне један Турчин, што га глава доноси: „Рајо, море! делите право, не грешите се, а свима ће бити доста, што сте нам отели.“

Причали су, кад је Васа Чарапић одбего у планину у зимње време, гди горског листа није било да би се лакше од Турака скривати могао. А кад види први глог у Авали да је олистао, Чарапић извади малу бушену цванцику, па је обеси о дрво, место дара, и опали из пиштоља у ветар рекавши: *„Е чик сада, Туро; гора олиста — Васа стече крила!“*

Чарапић је био мало наглув. После смрти брата Марка, на Турке је већ толико омрзо, да их је тако рећи прождирао, где је кога стигао или срео. Причали су они, који су га лично познавали, кад је он спаво, па које проговори мало живље: „Турци!“ или макар и реч „Вуци!“ он је за тренут ока био на ногама, са запетим пиштољем у руци, грозно сењајући очима, на коју ће страну да груне непромашно зрно.

У јуришу на Београд, коме је Кара-Ђорђе највећу војску од 8.000 људи под команду дао, и који је имао и најширу линију за упад у Београд, у зору 30. новембра 1806 године на Светог Андрију, Чарапић ниже Стамбол-капије, идући Видин-капији код онога озиданог водовода (вјадукса) који воду у варош, приступајући шанцу окрене се к' својим војницима, који су ишли за њим и рекне им: „За мном те, браћо!“ У тај мах, при светлости упаљене на шанцу машале, Турчин га спази, опали и погоди га у крста, па му олово projури кроз мали трбу; *„Гле! Изеде ме пас, закон му..... Не бојте се! Ено пева Чамџија....!“* последње су му речи биле. Одатле тако смртно рањена узму га војници на носила од пушака, и изнесу на Таш-Мајдан под Кара-Ђорђев шатор, гди ту и душу своју јуначку и племениту испусти.

Кара-Ђорђе кад чује да је његов од први војвода и јунака Васа Чарапић смртно рањен, и да му се конац живота прикучује, врло му жао буде, јербо га је врло као јунака љубио, рече:

„Ах надјече, и уграби лавре
Полубожиској одговорне глави,
Једа ли ћу негда и ја тако

У минути пасти најславнију!?
Васкрснути л' паче у духов'ма
Рода Србска, и потомстав' поздних,
А дјелима узживљавајућим'!"*)

Кад Чарапић издане, Кара-Ђорђе нареди те његово тело однесу у Раковицу, и саране га код Манастира с' поља по више Олтара, скоро до самог црквеног зида, с леве стране где му и сад над гробом пешчани белег исправљен стоји, који је у земљи упао, да се на њему само овај надпис прочитати може: „Здје почиваjет раб Божји Василије Чарапић", погинувши — даље се није могло прочитати, и тај камен-белег изронио је се и можда је и сав досад у земљу упао, и утонуо. Ја сам тај камен пре 18. година гледао и читао.

Има једна песма где Ајдук-Вељко зове Чарапића у помоћ, које држим да није излишно овдје ставити је, па је и увршћујем:

„Ајдук Вељко по ордији шета,
Па дозивље Чарапића Васу;
Чујеш мене, Чарапићу Васо:
Силно су ме обколили Турци!
Од Видина па до Неготина,
Неготину оће да запале;
Пошљи мени једну чету војске,
Да растерам око себе Турке;
Ако Бог да, те растерам Турке;
Питаћу ји чије ћ' бити Царство...?"

Благодарно Београдско житељство том врлом јунаку, који је пролио његову племениту крв при отимању Београда, назвало је именом његовим у Београду једну улицу „Васина улица". Могло би се рећи, да је политура признања.

Јер да је право благодарно осећање према том јунаку, бар те улице обитаоци, дали би по двадесет динарски пара, па би му један белег над гробом подигли. Г. Милићевић криви у књизи Кнежевини Србији на стр. 77 саме раковичке калуђере, — вели: *„Они који сваком самртнику певају вјечну памјет, нису нашли за вредно очувати успомену бусен, који покрива кости јунака Васе Чарапића! О, мртвило и слепило ума, силно ли ти је ваше грозно Царство!"*

Он тражи само од калуђера, да јунацима гробове чувају и каду тамњаном! А не види да данашњи сами неки власници и над мртвим јунацима и ослободиоцима отачбине, гробове и успомене руше, да им ни трага нема! — Па зар да калуђери бољи бити могу? —

Танасије Чарапић

Грочански Војвода.

Рођени млађи брат Васин из Белог-Потока, но живио је у Рипњу. Јер после устанка на Турке 1804 год. преселио је се са Васом у Рипањ, и ту кућу су начинили, засадили воћњаке, од који и данас траје по која стара трешња и ора.

*) Србијанка II. час. стр. 114.

Како Васа при јуришу на Београд погине. Кара-Ђорђе постави Танасија за Грочанског Војводу.

Танасије је исто тако јунак био као и његов брат Васа, Но он није се више бакћао са Београдским Турцима као његов брат Васа, почем је Београд од Турака очишћен био. Но он је ратовао и на другим местима, као и друге војводе, где је се и кад потреба указала.

Био је бој са Турцима на Дрини, на Делиграду и на другим местима. Ево како га и Сима Милутиновић у 4 части Србијанке на стр. 4 при другој обсади Делиграда 1809 год, спомиње:

„Делиграде зајажало Турства,
Соперниче самог' Цариграда
Прождиравши коње и јунаке!
Вјечно на те жаљетиће каде,
Особито сад' овога пута,
И ако те овладаше врази
Изнурив те, ал' не надсиљевши!
Жикић крив је што г' на крв намјени
Тек' да јоште палисада не би*)
И тад' ништа, к'о ни дотле њему,
Већ' топов'ма шест недјеља дана
Цепаше их, цјепље л' одламан'е
Гор'е бише, већ'ма изгрдише
Нег' ђул'ета и кумбаре теж'е
Дан — ноћ у град капавше из неба:
Прејадило с' већ' свакоме беше
Прем смењива једна другу војска
Прокрадав се измеђ' врага ноћу,**)
И свежа би заступала града
Од' недеље до недјеље прве.
Ал' Домузград што с' осветља овда
Јер Миленко браљаше га бодри
С Танасијем Чарапићем крепким,
С с' Главашом незнавшим уступит,
Навираше отети га Турци,
Раскопати, поравњети одма,
Да им отле непакости с' више,
Ол' из' њега бар истјерат Србе
С' топов' седам не натипнућима,
И сав шанац разровити одма;
Изгибоше, повољаше с' туда
Око истог', не голема шанца
Тоске пушке, Арнаутске ризе,
И бјељаче обагрене крвљу;***)
Картеч неће шале ни лијека!
Нег' и најзад' преко свега тога
Принудише с' оставити Срби
Делиграда и остале шанце;
Сви се кругом изреди ли бјеху,
Па тко био, већ други пут не хте
Очигледно у опасност пету,
Ће за чудо кад' промаше кога
Цјепље, бомбе, или шибе хитре!“

После овога боја, год. 1810. Танасије Чарапић био је у другом крвавом боју у Крајини на Прахову; гди је се Турака било улогорило око 15.000 под Ибраим-Пашом. Па кад генерал Исајев. освоји Брзу-Паланку, онда оде с Вељком. Вулићевићем, и Танасијем Чарапићем, са 8 топова и 10.000 које Срба, које Руса и удари на Турке, Гди је бој био упоран. Руса је било 4.000 људи и 4 велика топа. Но кад дође и Кара-Ђорђе. Турци буду надбијени и сам Ибраим-Паша погине. Трећи пут 1810 год. била је опет жестока битка на Праову. Турску војску предводио је Мур-Сајбија,

*) Овде Срби били су укопали у земљу пред шанчевима палисаде и таковим шанчеве оградили, но турска ђулета из топова ударали су у те палисаде, цепала исте, где су цепке летиле у српски шанац, и више им досаде чиниле него сама турска ђулета. — К. Н. Н.

**) Рушким потоком кроз које шанчеве протиче.

***) Бјељаче Арнаутске, широке кошуље и горње њиове беле аљине. К. Н. Н

која је била велика. Руске војске опет било је на 4.000. Србском војском управљао је сам Кара-Ђорђе; и Турска војска буде разбијена.

У овом боју погине храбри Танасије Чарапић. Где је сарањен не зна се.

Прича се да је Вељко залетајући се у Турке и излетајући жив и здрав, истресивао после танад из својих хаљина.

Чарапићу се допадне таква јуначка одважност, па почне да и он улеће тако у Турке. Вељко му рекне:

„Не можеш ти, побратиме, као ја не?“ „Ако не могу издрети могу погинути,“ рекне Чарапић срдито, и пусти се на хату у Турке, али доиста и не изађе жив. Из једне мећe опале Турци и убију га. И тако погине јунак Танасије Чарапић.

Али име трећег, од јунака браће Чарапића никад погинути неће. —

Илија Чарапић

Грочански војвода.

Кад брат његов Танасије на Праову 1810 год. погине, Кара-Ђорђе за Војводу Грочанског постави Илију, најмлађег брата, бесмртних јунака трију Чарапића.

Илија је тако храбро војевао као и браћа његова до пропасти 1813 год., особито у време пропасти на Морави бранећи прелаз Турака преко Мораве, где је под њим више коња погинуло, и кад Турци пређу Мораву и народ разбегне се, и он онда остави Мораву и нагне пешке са неколико момака, где му у путу његов буљубаша Јован Дрвар даде свог коња говорећи: „Та за мога живота не гледам те пешице да идеш уз мога коња, нити те остављам ту!“) и тад и он пребегне у Аустрију са свом његовом породицом, и његовим синовима Ђорђем и Пером.

Кад се у јесен 1814 год. пођу Војводе селити у Русију, и Илија Чарапић са својом снаом Анастасијом, Васином женом, оде у Русију и у Кишињеву стани се, где му се сна уда за неког Гаврилова, с којим је децу изродила,*) тамо заостала, живила и умрла.

Маркова жена са синовима Ђорђем и Пером Чарапићем нетене ићи у Русију, него се поврати у Србију и у Ритопеку опет настани се у кући својој.

Војвода Илија живео је у Кишењеву од руске пензије, где се тамо и ожени, и узме себи за жену удовицу Стаменку Христић, ћерку Кара-Ђорђеву, где после 1836 год. дође у Србију и у Београду био је полицај и у том званију 1839 год. без порода и умро је; и сарањен код Маркове цркве у Палилули код Таш-Мајдана.

Ђорђе и Петар Чарапићи

браћа.

Из Рипња синови Грочанског Кнеза Марка Чарапића, кога су Турци пред устанак 1804 год. у Калуђерицама погубили: а синовци Војводе Васе, Танасија и Илије.

*) у архиви Србс. учен. друштва бр. 407 има једно писмо, које је 1819 год. из Кишињева г. Анастасија Васина бив. жена, писала да је њен син у Руској служби.

Они при паденију Србије 1813 као што је речено, пребегну са својим стрицем Илијом у Аустрију Ђорђе и Петар. Но кад им стриц 1814 год. у јесен оде у Русију, они заостану, и доцније са својом мајком врате се у Србију у Рипањ својој кући, и кад добро одрасту били су од народа као одабрани на гласу и јунаци. И нису могли као и њиови стари никакову неправду и тиранију сносити.

Кад Милоје Поповић, прозвани Ђак, из Кусадка нахије Смедеревске, дигне буну противу Кнеза Милоша, Ђорђе Чарапић пристане и сам уз њгу, и подигне нахију Београдску да ограниче Милоша у његовом самовластију и тиранији, или да га отерају. Но кад његови људи чују да је Вучић узбуњени народ под Ђаком на Опленцу у Тополи, где их је 5.000 било, разбио и усташи се разбегли, тад и Чарапића људи разиђу се својим кућама: а Ђорђе Чарапић побегне у Банат, куда му после и његов млађи брат Петар оде.

Из Баната договори се Чарапић преко писама с београдским учитељем Мијаилом Белисављевићем (родом из Срема из села Диводша), који је пре у Рипњу био учитељ и онде кућу имао, да подигну у Србији буну против Милоша и противу Турака. По времену открије то Мијаило другоме београдском учитељу Петру Радосављевићу, родом из Бачке из села Паланке. Испред Цвети 1826 год. пређу Чарапића крадом у Србију, учитељ Мијаило оде ноћу у Авалу, те се с њима састане и даде им нешто барута и олова, потом вративши се опет у Београд, напише прокламацију у којој је између осталога и ово било: „ко донесе Милошеву главу, добиће педесет иљада дуката на годину.“ Тако се обећало за Јованову и Јевремову главу по двадесет, а за Сима Паштрмца, Кнеза Василија Поповића и Кнеза Вучића по пет иљада дуката. Ови прокламација до одређеног дана нису њи двојица могли толико преписати, колико им је требало, зато открију то ортаку Петра Радосављевића, младу момчету, родом из Ниша, које је прилично знало писати, те им помогне преписивати. У том Милош прочује шта се ради, па пошаље своје људе, те учитеља Мијаила увате, и нашавши код њега прокламација преписани, одведу га у Крагујевац. А противу браће Чарапића пошље свога брата Јеврема Обреновића са момцима, који искупи још око себе људи, оде у Рипањ, где их оба ноћу затече у кући где спавају, па им кућу запали да у њој изгору, но како је у њгој била једна стара жена, која осети где кућа гори, она их пробуди. Они сете се шта је, шчепају оружје, излете на поље, па које оспе се ватра из пушака, где буду рањени, а потом и оба убијени, по и они онако рањени бранећи се неколико људи побију, и своје главе замене.

Кад су учитеља Мијаила Белисављевића у Београду уватили, били су уватили и његовог друга учитеља Петра Радосављевића, но будући да се он тврдо изговарао, да о том није знао ништа, које и Мијаило посведочи, тако га пусте. У Крагујевцу пак, у другом испитивању ода Мијаило и свог друга Петра и његова ортака Нишлију; тако Кнез Милош пошаље људе, те и њи обојицу доведу у Крагујевац. Петар Радосављевић, не знајући да га је Мијаило одао, једнако остане на том да он за тај посао ништа не зна. И кад му изнесу прокламацију, коју је он преписивао, он

одговори, да то није његов рукопис. Најпосле му даду перо и артију, па му кажу, да се добро промисли, па да напише, шта ће му се чинити, ако и он буде за тај посао знао и Мијаилу помагао преписивати. Онда он напише, како су му диктирали: „да му се изваде очи, и одсеку руке и језик!“ Пошто он то напише, онда му даду историју те буне, што је Мијаило у затвору писао; како он одатле види, да га је Мијаило одао, он одма призна. По том затворе и њи двојицу, па после три четири недељног великог мучења, по заповести Кнеза Милоша Обреновића, одсеку Мијаилу Белисављевићу обе руке повише шака, и од језика комад. А Петру Радосављевићу и његовом ортаку младом Нишлији, по десну руку и по комад од језика! а остале Србе из Србије, који су са Чарапићима били пристали, побију. Мијаило и Петар остану живи, — пређу у Аустрију, долазили су и у Беч, где су просили, и као аустријски поданици — жалили се — где је се свет те грозоте гнушао. — А Нишлија од рана умре.*)

О овакој нечувеној казни а и мучењу при испитивању кривaца, причају да нигде није веће грозоте ни мучења било. Кажу да им је осим други мука, неки из Крагујевца на глас Турчин, кога су „Нале“ звали, усијаним клештама штипајући кидао је месо од окривљеника, да кажу сав свој план и открију другаре; помиње се и данас као неко сотонско чудо.**)

Од четири брата дивни јунака Војвода Чарапића, тројица су од 1804—1813 год. крв своју за ослобођење Србије од тиранија Турске, од Турака пролили; а пролили су и њихова два сина у 1826 год. у борби за слободу Срба и од Милошеве тираније.

Од ове јуначке и врле породице, осто је био један њихов потомак имено Панта Чарапић, који је био у Србији артилериски поручик. Он је као каплар својевољно у Мађарском рату 1848 и 1849 год. за слободу Срба против Мађара храбро војевао,***) и као достојан потомак славни јунака Чарапића официрски чин у рату задобио, и као јунак златном медаљом Цара Аустријског одликован био. Умро је у Београду 1855 год. и сарањен је у Палилули на Таш-Мајдану код Маркове цркве. За собом оставио је једно мушко и једно женско дете. Да ли још кога од те јуначне заслужне породице има, не зна се.

Јанко Катић

гроčански војвода.

Из Рогаче турске кнежине, а данашњег среза Космајског, наије Београдске. За Јанка се зна да је знао турски, и да је јахао „На ђогату гриве окићене“. Ево како је дошао до тога обојега. Једна његова сестра била је на силу одведена у Београд, и потурчена. Јанко, још као дете, одлазио је и живео по дуже у кући те своје сестре. Тако је научио турски. Као момак, био је

*) Види грађу за српску Историју Вука Караџића од стр. 185—188.

**) У Кнежевини Србији, књиги од г. Милићевића види стр. 73. а опширније о грозном мучењу ти криваца белешке у Архиви Српског ученог друштва под бр. 708.

***) Види „Народни устанак Срба“ против Мађара 1847, 1848 год. у књизи Јоце Стефановића Виловског, ц. к. мајора на стр. 51 и певанију „Бој Срба с Мађарима“ 1848—1849 год. од Г. Зубана стр. 23.

веома леп. Ту он учини љубавно познанство са сестром свога на силу зета, и, у једној незгодној прилици, Турчин је јурнио са голом сабљом да га исече у комаде; али сестра Јанкова рашири руке и стане пред голу сабљу, те брата заклони. Јанко, међу тим, стругне кроз капиџике, дочепа се улице и побегне у Рогачу.*)

Кад Хаџи Мустафа-Паша 1795 године позове Кнезове и Србски народ противу Јаничара, Јанко Катић је као Буљукбаша војевао противу Пасван-Оглa и Јаничара, те је ту као јунак и речит човек упознао се у војевању са људма и јунацима,**)

А кад му Турци упочетку Јануара 1804 године посеку старијег брата Стевана, он се онда сасвим одметне у гору у хајдуке.

А кад Кара-Ђорђе устане противу Турака, Катић оног часа пошље му прво свога млађег брата Марка у Орашац, и затим и он полети му у војску. И кад Кара-Ђорђа Орашцу за Врховног Вожда изберу и закуну му се. Од то доба једнако је Катић био уз Кара-Ђорђа и није се од њега одвајо. Кад са Кара-Ђорђем попали Рудник и врати се натраг, њега Турска Кнежина избере за Кнеза, и Кара-Ђорђе именује га Војводом, који је се увек тако и звао.

Када Ђенерал Женеј, Кара-Ђорђа у Земун позове, да би помирио Србе са Дахијама. Кара-Ђорђе по позиву Женеа 28. Априла (10. Маја) 1804 год. пређе у Земун и поведе са собом Симу Марковића, Младена Миловановића, Проту Ненадовића и Проту Алексу Лазаревића из Шопића, Павла Поповића из Враниhа, Ђорђа Миладиновића из Жељезника, Радоја Трнавца из Раниловића, Ристу Радојичића из Бизнаве, Танасија Рајића из Страгара, Ранка Радића из Неменикућа, Раку Лекајца и Антонија Пљакића. Онда Кара-Ђорђе узео је са собом првог и Јанка Катића. Где у Земуну затеку и од Турака, где су били прешли: Пређашњи Мухасил Сујеман-Ага; Хаџа Пашин, Ибрахим Бег; тадањи Мусахил и Бук-Баш ... ција Ибрахим-Ага; Јаничари Ефендија-Фочић; Ибрахим-Ефендија; Кадија београдски Рустем-Ефендија; пашин Диван-Ефендија; Алај-Бег; Џебеџи-Баша, и многе ерлије и старешине београдске.

Аустријски Ђенерал Женеј био је са више официра, где се у једној башти састану. Сад аустријски Ђенерал започне питати Србе: зашто су се побунили и устали противу Турака. Срби искажу све тираније турске, које су им Турци чинили и како на послетку многе кнезове исекоше, као Кнеза Алексу, Бирчанина, Станоја, Петра из Ћуприје, Хаџи Рувима, и све друге поробје. На то два Мухасила рекну: „Шта је било, било: неће аге од сад онако чинити и они се кају.“ На то Катић турски рекне: „Баш и неће! Ви седите мирно, ви сте Царски Мухасили, ми на Цара нисмо, ни на вас цареве служитеље устали, но на дахије, с којима ћемо срећу с оружјем да поделимо.“

Ђенерал Женеј упита даље: „Шта захтевају Срби од Турака, шта ли Турци од Срба? рече: мене је мој Двор послао да вас помирим!“ Срби прочитају приуготовљени 9 пунктова,*) од који у првом су тражили, да се све 4 Дахије погубе, или да се са субашама иселе из Београда у Ниш или у другу коју страну, а управу земље да узму Царски људи. И да се повуче око Београда на два сата линија, као привремена граница, коју ни је на

*) Кнежевина Србија од Милићевића види стр. 77.

**) Историја Србске револуције од Леоп. Ранке стр. 90

страна да не прекорачава док не дође Царски Ферман, који ће потврдити све оне њихове захтеве из 9 пунктова.

Тако погађајући се са Турцима, Турци су нешто попуштали и одобравали; и ђенерал старао се да Србе са Турцима помири. Но у једанпут у Топчидеру покаже се ватра од десет кућа које горе, и пламен у небо лиже, за које су Срби оставили некога Аћима Дољанца из Остружнице, те их потпалио, да се до измирења не би дошло, и то су биле неке празне бугарске кромпињаре. Када ту паљевину у Земуну виде, скочи Катић, рекао би да заго не зна, па као помаман рече: „Нуто господине, ви нас на Царски и ваш образ преведосте преко Саве, а Дахије пале куће и робе сиротињу као вуци овце без пастира!“ Уста и Ђенерал, опази димове, гди су у небо упрли, од десет кућа, пак се окрене на оне Турке, и изврати кожу: „Ви једне кесеџије, ви једни бунтовници свога Цара, ви сте вашег Везира убили, ви српске кнезове исекосте, и мене Цар послао да народ склоним да се помирите, а ви пред очима мога Цара, који је мене у место себе послао, сиротињу палите и убијате и т. д.“ А Турци сви: „Вала није од нас нико у Врачар изишао, вала била, није наш нико!“ Бапао је Катић између седећи Турака и Немаца, рекао би да се помамио, ватра му је из уста севала. (Прича даље Прота Ненадовић у својим мемоарима на стр. 87). Сирома Командпрендер нађе се у чуду; једно боји се да Јанко њи кога не додирне, те би морали сви у Котроманац ићи, а већма се боји да онако љутит Јанко не заметне с Турцима кавгу, и све једнако виче: „Полако Јанко, полако Јанко!“ „Лако ћу господине, лако,“ виче Катић, јер сам овде за водом и преварен, али чућеш ме сутра на Врачару,“ пак окрете се Турцима и рече: „Чујте и Дахијски и Царски Турци, идите и кажите курви Кучук-Алији, у јутру рано нека изађе на Дедино брдо или у Врачар, где он воли, па хат му, хат ми; кубура му, кубура ми; гардја му (миждрал), гардја ми: сабља му, сабља ми; чиме он воли, да ја и он мејдан поделимо а сиротиња нека мирна буде!“

Тад устане и Кара-Ђорђе и рече Командпрендеру Женеју: Господине опростите на вашем труду и доласку, ал од мира ништа нема, и од сад ћете чути и видети бојева, и, с' Богом.“ Окрене се опет Катић Турцима, и турски рече: „Да абир ђерег — јошт једанпут вам кажем, кажите опет курви Кучук-Алији, што му поручује Катић Јанко из Рогаче, ако је мушко сутра рано на мејдан да ми изиђи.“ И тако одатле из Земуна не свршивши ништа врате се сви натраг преко Саве у Србију у Остружницу.

Катић после тог из Остружнице дође на Врачар и одатле са Кара-Ђорђем оде те заузму Пожаревац, па у Смедереву Турке у град стерају, и после опет изиђу на Врачар, и одатле оду заједно са Васом Чарапићем, те и Карановац на крају Јуна на Петровдан освоје. И тако је Катић готово свуд са Кара-Ђорђем ишо, и јуначки борио се.

У првој половини месеца Јула 1806 године силна Турска војска пређе Дрину под Босанским везиром Ибраим-Пашом, па једна част под Хаџи-Бегом пође Ваљеву, пред коју оде Кара-Ђорђе, а друга слегне се у Шабац. И одатле Хасан-Паша крене се у напред с војском да иде Палежу, с намером да се ту са Хаџи-Бегом,

који би имао од Ваљева доћи, у Палежу саједини. Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић и Јанко Катић дочекају Хасан-Пашу на Дугим-Њивама код воде Петковица у Крњићу, и разбију га, који се са војском врати Шабцу награг, кога су Срби гонали, кад у гоњењу Турака сустигни Срби једног старог Турчина у Месарцима, саtеге га и повичу: „предај се, предај се Турчине не гини лудо." А Турчин повиче: коме да се предам, ко вам је старешина? Војници повичу: „предај се Катићу Јанку (који је наблизу био): Јанко дотрчи на хату са запетим пиштољем у руци, натрчи на Турчина и сам повиче: „предај се Турчине баци оружје, ја сам Јанко Катић." Турчин рече: предаћу се, и чујући име Катића, а знао је како Јанко храбро Турке сече, потегне из своје мале пушчице, те Јанка на место убије.

Јанко викнуо је само момцима својим:

„*Камо Лука!?* Оде гонећ Турке!
То дочује и свали се с' хата.
И на земљу живим недоспјевши —"*)

Тад поп Пантa Павић из Бранковине скочи с коња, те Турчина веже, кога доцнијe брат Јанков, Марко, кад дође, посече. Овај стари Туркешања, који је убио врлог и мудрог јунака Јанка. Убио га је из једне кратке пушчице мало више од аршина дугачке; није каже Прота вредила ни три гроша, а и сам Турчин, сав није више вредио.

Кад Јанко Катић погине његови људи из Турског среза узму мртво његово тело, оду сви из логора и однесу га у Рогачу кући, говорили су, кад немамо нашег старешине с ким смо се научили војевати, не можемо да останемо.**)

Јанко је сарањен код Сибничке цркве. На гробној његовој плочи која је узидана у зид с десне стране цркве, с пољa, пише: 1806 год. здѣ почивајетъ рабъ Божји, Јанко Катичъ, отъ Рогаче, Воевода Србски."

Катић је кажу био човек врло леп, средњи растом, умерен стасом, речит, паметан, и врло велики јунак. Он се одево свагда укусно и богато. Јахао је турскога хата, коме је од велика поноса и дике метана к'на на гриву, те се зато и пева „на ђогату гривне окниване" (обојене рујево).

Прича Сима у Србијанки част I. на стр. 133. Тог дана кад ће Катић погинути, ручо је Катић са Луком Лазаревићем заједно, и јели су печено јагње, и из плећке познао је Јанко да ће од њи двојице тог дана један погинути, ево шта је казо:

„Брате Луко нас једнога нема,
А то данас, ил' најдаље сутра!"
Плећкал' јавља што се пред чуствује. —
Тек' што тако и са страже момче:
„Ето Турци, све хатлија голи,
Гоне плењ, те му с' броја незва!"
Ончас ова и на коње оба,
Сваки своје око себе скличе,
Пак нечекав и склањивца на бој...
Кад премаклис и грудима Турци;

*) Србијанка I. час. стр. 134.

**) Мемоари Проте од стр. 172—173.

Обадва ти на њи одма сложно
Јуриш викну, те за њима
    јерни
Срби браћа, свегог' бранитељи;
Неколико вразп се у заиру,
Но гинути свуд' суноврат
    ставши,
Нит' наготу... игде Срба нашав,
Плећа даду, и бјежати нагну,
Док и грђе, што утећ се не да,
Стижу Срби кубурама бију,
Други с' очју скидају им
    макљам... (сабљам)
Нит је брато Буранијаш игра
    (шаљиво коњик),
Раскомадав с' чуда на громила!
С' леша на леш могаше се
    проћи
До самога села Јаловика;
Ал проклетник Јанком
    обрађени
Изврге се те под' пупак њега
Да тек' викну а момцима
    својим':
„Камо Лука?!" „Оде гонећ'
    Турке!"
То тек' дочув свалио се с' хата,
И на земљу живим недо-
    спјевши;
Погибе нам', ал пристојно,
    славно.
Кано витез примјерни у
    роду." —

Марко Катић

Туриски Војвода.

Кад Јанко Катић погине. Кара-Ђорђе идући од Ваљева, како у путу чује да је Јанко погинуо, врло му жао буде, и одма пошље четири своја момка у Рогачу за Јанкова брата Марка, који одма са војницима Турискпм у Крњиће дође, кога за Војводу па место Јанка постави.

Марко је Катић одма био у кревавој битки на пољу Мишару 31. Јула и 1 и 4. Августа 1806 год. и после тог у више битака био је. Кад је Јаков Ненадовић 1807 године у Јуну месецу прешао Дрину и упутио се био Сарајеву, и Марко Катић био је шњиме; па кад Јаков због подкрепљене Француским војницима Осман-Пашине војске, мораде вратити се натраг преко Дрине, гди и Турска војска Дрину са Французима пређе. Но Јаков распореди војску поред Дрине, и пошље Катића те Турке од Дрине одсече, превозе уништи, па онда сложно ударивши на Турке, гди 5.000 мртви Турака и 7 Француза падне.

Марко Катић и после овога непрестано војево је храбро; но 1810 године оде у Београдску нахију на једну свадбу, гди се пушка окине и он мртав падне. Човек, који га је убио, једнако је говорио да га је убио неотице, но други су доказивали, да га је Милоје на то наговорио. Па у следству тог Милоје пребегне и у Немачку, који буде враћен натраг и предат Војводи Луки Лазаревићу у Шабачки Град, кога Лука по имајућем налогу од Кара-Ђорђа, из два пиштоља убије.

Никола Катић.

Туриски Војвода.

Кад Марко Катић на свадби погине. Кара-Ђорђе постави његовог млађег брата Николу за Војводу Туриског,

Никола је тако војевао храбро, као и његов брат Марко, но ни један није могао сравнити се са њиовим најстаријим братом Јанком Катићем.

После пропасти 1813 године Никола је заостао био у Србији и крио је се које гди по збеговима. И он је 5. Марта 1815 год. био на Скупштини у Рудовцима, гди су решили да се дигну опет противу Турака.

Кад је III. устанак у Руднику букнуо; Никола је одма подиго народ Турске Кнежине: и био је у битки и на Дубљу. Шта је даље са истим било, кад је и гди умро; и имали још ко од те породице, нема о том нигди никакови записа.

Драгић Петровић.

Капетан.

Из села Ропочева, био је за Кара-Ђорђева времена Капетан под командом Кнез Виће из Корађице. Он је био врло вредан. енергичан, паметан, јунак и речит. Драгић је готово више судио него Кнез Вићентије.

Кад је пропаст Србије 1813 год. била, и он је прешао у Немачку, но опет наскоро се вратио са Кнезом Симом. И мирно живио у селу Ропочеву до саме 1816 године. Но кад тада народу несносна буде турска владавина, и стану му се кметеви обраћати као и Кнез Сими, да зову Кара-Ђорђа и да се ослобођавају од турске тираније, велики издатака и глобе народа, он ступи у договор са Кнезом Симом Марковићем, кога је више ценио него свој живот. И стану се договарати како да помогну народу, и како да призову Кара-Ђорђа из Русије.

Кнез Милош Обреновић да ту заверу противу Турака узна, јави Паши, и пође их ватати. Капетан Драгић крио је се за дуго у народу, који је једног мишљења са Драгићем и Кнеза Симом био, и нису га Милошеве присталице ухватити и пропаћи могле. Но кад Кнеза Симу у Ђелијама прикрита увате. Он разуме за то. презре свој живот, изиђе и сам преда се да га воде Милошу, да са својим обожавајућим пријатељем Кнез Симом, као што је сам мислио, гине, које је се тако и догодило. Кад и њега момци Милошеви у Трбушницу гди је Милош потеру исчекиво дотерају. Милош одма њега и Кнеза Симу везане у Београд Марашли-Паши пошље. који их изведе и на Св. Мученике 9. Марта 1817 године на Кале-мејдану обојицу посече.

Покојни г. Илија Коларац причао је да је својим очима гледао како су Турци посекли ова два родољубива мученика. Извели су их, вели, из Града и довели од прилике на Калемејдан онде где је сад Вучићева кућа. Кнеза Симу посекли су најпре. Џелат који га је секао није могао да пресече врат једним ударцем, него је тесао неколико пута. (Није хтео него га је више мучио).

„Сеци јуначки! Мухамеда ти — или булу турску — .....“ викнуо је гледајући ту сечу везани Драгић, који је такође чекао свој час: „Ја сам седамдесет турски глава одсекао, па ми је рука опет боље секла него твоја!“

На то, вели, допадне један Турчин, који је држао дућан онде, где је сад Гарашанинова кућа, те једним ударцем одсече главу Драгићу.

Драгић је био висока раста, дуги образа, и велики бркова, и велики јунак.

Где је сарањен тај мученик не зна се, но по својој прилици, биће да је сарањен, по казивању, у великој цркви где је и Кнез Сима. А где је, да је вечна памјат пепелу тог мученика.

Има ли ко жив данас, од његове породице не зна се.

Милисав Чамџија.

Велики Јунак.

Родом је из Борка, Београдске нахије. Како је Кнез Сима Марковић 1804. дошо из Орашца од Кара-Ђорђа, одма је одпочео подизати народ противу Турака. Тако још први дана месеца Фебруара 1804 год. пошље Милисава Чамџију са неколико његови другова у селу Врапић, у ком се Турски хан налазио и Турке, који изнећи нису могли, побије.

Сељаци, да би остали на миру за тад, прогласе, да су хан запалили и Турке побили хајдуци.

Од то доба, Милисав се увек налазио уз Кнеза Симу. Он није желео власти ни господства; његово је сво задовољство било да Турке само бије и да их растерује. Имао је на себи преко 10. рана. Чак кажу да му је од једне ране под доњом вилицом остало шупље, те није могао јести чорбе.

У јуришу на Београд 30. новембра 1806 године продро је преко шанца, испео се и сео на Турски топ (од прилике где је сад гостионица звана „Руски Цар“) и запевао, из свега гласа:

„Хеј! браћо Срби, крила Соколова!
„К мени, к мени, ја сам на ендеку.
„И Чамџија већ на топу седи.“

Тај глас, кажу да је чуо смртно рањени Васа Чарапић, обвеселио се и Србима реко: „Не бојте се! Ено пева Чамџија....,“ то су му последње речи биле.

У Борку се прича, да је он нарочито молио Кара-Ђорђа да му допусти да то учини. И кад је после Кара-Ђорђе чуо за ото, кажу да је рекао: „Ене подуши га', де сверова Милисав.“

Чамџија је преживео несрећну 1813. год. и дочекао је и трећи устанак, и при нападању на Турке у Палежу 1815. буде тешко рањен, кога однесу кући његовој у Борак, где после два дана јуначку своју душу испусти.

Данас се у воћу Матије Ивановића у Борку, под једним орахом, још налазе два гробна камена: мањи је Милисава Чамџије, а већи је његова брата, поред кога је Милисав желео да буде сарањен.

Кажу да је Чамџија био смеђ, омањи растом, тако, да се по његовом телу не би никад могло мислити, да је он оволики јунак колики је доиста био.

Милисав Чамџија био је јунак између први јунака тог доба.

Од много рана, које је на себи имао, где је и у зубе рањен, у доцније време кад је говорио шушкетао је, но ипак није му то сметало да увек, кад је у бој ишао певати може.

Станоје Главаш.

Јаснички војвода.

Родом је из села Селевца, али је, кажу, живео у Паланки, нахије смедеревске, где му се и сад познају вотњаци.

Још пре него што ће дахије одпочети сећи кнезове и друге одбраније људе по Србији, Станоје Главаш одметнуо је се био у гору у хајдуке, и као харамбаша пребирао је једног по једног одважног Србина у своју хајдучку чету. У чету дође му Вуле Илић из Колара, нахије смедеревске, и хајдук Вељко Петровић из Црне Реке, који су Србе светили и Турке таманили где су год кога стизали. .

Станоје Главаш био је у побратимству са Кара-Ђорђем, који је Главаша здраво волио, и договоре осветничке с њиме водио, и спремао се за општи устанак противу Турака. Било је случајева да је Кара-Ђорђе од свога побратима Станоја Главаша узимао по неколико момака хајдука и пролазио кроз Србију, упознавао се са месностима, одабранијим људима, и испитивао дух народа, да ли би се противу Турака покренути могао; тако је пролазио кроз ваљевску, крагујевачку и ресавску нахију.

Кад дахије одпочну с реда најваžније људе по Србији сећи, у ком је реду и Кара-Ђорђе први био, кога су Турци хтели посећи.

Па кад изаслати Турци под Узун-Кафеџијом 24. јан. 1804. г. рупе кући Кара-Ђорђевој изненадно да га посеку, Кара-Ђорђе их са својих 6 чобана нападне и све потуче. И одма пође преко села народ на оружје дижући, ханове палећи, и Турке таманећи, састане се са својим побратимом Станојем Главашем и дође у село Орашац.

Ту буде скуп многи Срба, које је Кара-Ђорђе позво и које је раније за устанак на Турке склонио. На том скупу 2. фебруара на Св. Сретење Кара-Ђорђе буде изабран за врховног вожда народа српског.

У почетку избора за народног вожда, кад Кара-Ђорђе одкаже избор, неки даду глас за Станоја Главаша. Он им значајним речма овим одговори: „Добро, браћо, ви хоћете мене; али ја сам хајдук, и мене хајдуци слушају, и слушаће ме; али сав народ нису хајдуци, па ће људи сутра рећи: куда ћемо ми за хајдуком? У хајдука нити има куће, ни кућишта: сутра, кад Турци навале, он ће у шуму, а ми ћемо остати на мејдану, да нас Турци арају и робе. Него ви узмите себи за врховног вођу Кара-Ђорђа, кога ћу ја први слушати, и који је бољи и од мене, и од свију нас; а ја ћу чинити што могу, као и до сад!“ И тако Кара-Ђорђе ипак од свију изабран буде за првог старешину народа српског.

За сво време Кара-Ђорђевог ратовања од 1804—1813 године Станоје Главаш свуд, где је год стиго, туко се храбро са Турцима. Но никакове власти у народу није се примо; него је војевао са својом четом, као што је Курсула и Узун-Мирко то чинио, па и ако је између први војвода, војводом био.

После пропасти 1813. године и Главаш се предао Турцима. Коме београдски везир остави да носи његово руо и оружје, које је и под Кара-Ђорђем носио, и именује га Кр-Сердаром и одреди да чува Стамболски друм од хајдука, и да их хвата и прогони.

Кад везир Рушид-Паша оде из Београда, и на његово место остане варварин Скопљак-Сулејман-Паша, који је једног по једног од заосталих војвода и други главни људи у Србији хватао и на коље набијао, а нарочито после Хаџи-Продановог устанка 1814 год., коме је Милош, као послушак његов, у том верно му служио и многе му Србе на жртву принео, дође ред и на Станоја Главаша, да и њега смакне. Па одреди неколико Турака, да иду Муселиму у Паланку, па да у договору с њиме Станоја жива ухвате и у Београд доведу, или да му главу донесу; или ће они сви у противном случају главама платити. Станоја окривљаво је тобоже, да је он његовог побратима Кара-Ђорђа очекиво, да у Србију дође, да је устанак Хаџи-Проданов подпомагао, и да Хаџи-Продана није хтео ватати, него га је пропустио, те је у Немачку пребегао.

Послати Турци, како оду у Паланку, јаве се Муселиму, и кажу му заповест Сулејман-Пашину. Муселим позове себи Главаша, који му дође са своја три до четири момка под оружјем; па да би заподео распру, поиште од Станоја неке пиштоље навалије, знајући напред да му Станоје такове дати неће; које му Станоје такове и не дадне, него му одговори, да он исте није упљачко, него да је такове купио, и да му за момке његове требају; и тако одма неврeдим врати се својој кући. Тад Муселим послатим Турцима из Београда рече: „Ето вам Станоја Главаша! Ја му нити што смијем нити могу, но гледајте ви како знате, и ја ћу вам радо помоћи, ако ви што велите да могу.“ Онда они узму једнога буљукбашу Муселимова, имено Колебана, са десет до дванаест Турака, и тако се њих, као што кажу, до 40 умножи, и пођу Станојевој кући, гди га нађу са своја два-три пандура; види Станоје шта ће бити, па одма своје момке одпусти, те оду да поред њега не гину; а он се затвори у кућу сам. Турци га облету, и стану га звати на везирскуријеч, вјеру и заповест, на које им он све из пушака одговори, док му наскоро Турци кућу над њиме из пушака не запале. Кад му ватра у кући дотужа, он излети из куће, смлати још једног Турчина. Турци оспу на њега ватру и он под многим ранама сплете се и падне мртав на земљу. Турци одсеку му главу, и као велику драгоценост однесу Скопљак-Паши у Београд, коју он на шиљак пред његовим конаком на углед набије.

У то доба находили су се у Београду и нахиски кнезови, који су позвати да им се каже да данак од народа купе; гди им Скопљак покаже јуначког Главаша главу, као предвештај шта и њих чека.

Тад је био и Кнез Милош у Београду, па да застраши Кнез Милоша и боље у верности утврди га, Скопљак-Паша пошље му свог једног гаваза, те му као у шали каже: „Е Кнеже Милоше, видели Главашеву главу? Сад је и на твоју ред дошао.“ Милош му одговори: „Да је он своју главу давно метуо у торбу, и да он већ туђу на свом рамену носи; и то за који дан и до Божје воље и Везирске.“

Још кесу извади те му и бакшиша даде, као зато што му је за Главаша вест донео, и рекне: „А и до сада је Милош, па ће и од сада свога старијега, кога му је Бог и честити Цар поставио над главом, добро слушати и верно служити, па како се

изиђе на крај, а довека нико се ни погодио није, да живи.“ И потом гаваз оде.

После тог Милош види, да је и на њега ред дошао, те нађе начина и измакне се из Београда.

Прича се да је Главаш Станоје, кад је своје момке одпустио казо им: „идите да не гинете поред мене, вама Турци неће ништа, а ја ћу остати да се сит натучем Турака.“ И заиста он је из своје запаљене куће, која му је над главом горела, седам Турака из куће убио, и кад му је дотужала ватра, испао је напоље, још једног Турчина оборио, па онда и сам под многим ранама мртав на земљу пао.

Кажу да је тело Главаша сарањено у Бачини, и да се и данас као успомена зове „Главашево Гробље.“

Нека жена, рођака Главаша Станоја, причају да је отишла у Београд и некако украла Главашеву главу и донела је, те је код тела његовог сарањена.

А има прича и такова, да су рођаци Главашеви дали Турцима онолико талира, колико је његова глава била тешка, па је тек тако добили. Но прво казивање вероватније је.

Кажу, да је се Станоје звао „Главаш“ за то, што је глават био, и за чудо био је грлат; кад је говорио све се тресло и од стакла звонкало. Вели Милутиновић у историји својој на стр. 444. за грлатост Станоја Главаша, Хајдук Вељка, Кнеза Максима Рашковића Старовлашанина, и војводу Вула Илића: „Кад би Бог дао лафовима да говоре, ови би онако баш као они могли крупно говорити, а не другојачије.

Вуле Илић

Смедеревски војвода и командант града Смедерева.

Рођен је у селу Коларима, нахије Смедеревске. Кад је по одрасто, служио је у кавани у Коларима код неког Турчина у мали Дивичу. Ту се некако задужи, и, немајући да дуг плати, буде затворен. Но он из затвора побегне, па управо оде у чету Станоја Главаша, код кога је у чети, и ако је млад био, хајдуковао и врло одважан био.

Кад се Кара-Ђорђе 1804 год. подигне противу Турака, Вуле је под Станојем Главашем врло храбро противу Турака којево, тако да га је Кара-Ђорђе заволео. Па кад се град смедеревски са неколико села до Раље одвоји од нахије смедеревске и за себе постане управни округ, тад Кара-Ђорђе постави Вула за команданта града Смедерева и за војводу тог засебног округа, који је у тој власти остао до 1813 године.

Вуле је био човек паметан, брзосмишљајући, добар вођа и велики јунак, у реду првих јунака тог доба. Он је се у свима бојевима противу Турака увек јуначки одликовао.

Кад је Кара-Ђорђе 1809 год. продро у Херцеговину ради савеза са Црном Гором, и Вула је са собом повео био. На Суводолу, кад је Кара-Ђорђе турском великом војском скоро опкољен био, где је морао војску у кару постројити, те се бранити од силе Арнаутске, из топова, Вуле смисли и храбро на свом арапском хату груне са својом коњицом у бок с леђа Турцима, и

турским језиком грловито завиче: *„побегоше Турци! побегоше Турци!“* Тим смишљеним нападом и громогласном виком, Турци се збуне. Кара-Ђорђе тад живо из каре развије фронт и из одабране одма пређе у нападај, Турке у неред доведе и силну Арнаутију под Пећским Нуман-Пашом ту на Сјеничком пољу Суводолу до ноге потуче и распе.

Пред пропаст после половине септембра 1813 год. Вуле Илић, као главни заповедник ушћа моравског, код Кулића бранио је прелаз Турака преко Мораве. Турци су поред десне моравске обале у Петки логоровали. Једног дана, војвода Вуле ручао је са војводом Иваном Момировићем под својим чадором, турска бомба из топа долети, удари у чадора стожер, пребије га и чадор их за софром претисне, но никакве им штете не учини, почем се срећом њиховом не распрсне.

Кад Кара-Ђорђе 18. септембра дође на Мораву, увиди да ће се ту Срби, од навали силе турске, мучно одржати, па се с Вулом договори: „да кад Турци пређу Мораву, да га не би опколили, да се повуче у град смедеревски и да се затвори и брани; а и он да ће тако у Београду чинити, па ако се и ту не узмогну одржати, Бог и пут, шума им мати, куд ко зна нека се и склања. Па кад се Кара-Ђорђе тако са Вулом договори, војску охрабри и пође уз Мораву у логор Младену, који је по више Дубравичког брода и скеле био, и прелаз турске војске, као главни заповедник моравске све војске, преко Мораве бранио, да се и с њиме посаветује и војску охрабри. Но како је злогласни митрополит Леонтије са Кара-Ђорђем дошао био, при поласку Кара-Ђорђа испадне му за руком, уграби прилику и на само каже војводи Вулу Илићу лажно у име Кара-Ђорђа, да он, како Турци пређу Мораву, побаца топове и муницију у Мораву, па да бега куда који зна. Вуле преварен поверује митрополиту Леонтију, да му је Кара-Ђорђе такву заповест оставио. Па другог дана по одласку Кара-Ђорђевом кад Турци пређу Мораву, он побаца топове и муницију у воду, војску распусти, дође у смедеревски град, те га запали, па одатле преко Дунава пређе у Аустрију, и у Арад допраћен буде.

Из Арада Вуле буде спроведен у Штајнц, у Штајерској; а после у Септембру 1814 год. кад буду присмотре ослобођени, испраћен и он буде заједно са Кара-Ђорђем и другим војводама преко Ердеља у Русију, где је од Руског Цара у Хотину подпору за издржавање његово имо.

Где је умро, кад, које године, и има ли од његове породице кога данас, нема података.

Вуле је имао тако крупан глас, кажу, да кад је обично говорио, да су прозори звонкали, и све што је у соби стаклено било да је ехом звекетало.

Милоје Поповић, ђак.

Родом из Кусатка, нахије Смедеревске.

Пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке био је млад попа. Кад Кара-Ђорђе 1804 год дигне се противу Турака, Милоје остави поповство и постане писар код Вујице Вулићевића, где је за сво време ратовања писаровао и уз Вујицу ратовао. Године 1813 пре-

бегне у Панчево, а 1815 год. врати се опет у Србију, где је трговао са свињама и код народа добро познат и уважен био.

Па као што је народ у Србији неограниченом влашћу Кнеза Милоша био оптерећен великим дацијама, већим него што су и под самим Турцима биле, јер народ осим оних дација, које је Турцима давати морао, као: данак у новцу и десетак од привреде, а покрај тога морао је турске гарнизоне по Србији издржавати, давајући им хлеб, јечам, сено, дрва и т. д. Тако исто морао је народ кулуковати не само Кнезу Милошу, него равно и његовим окружним Кнезовима и другим служитељима, као: косити ливаде, орати, копати, жњети, шљиве купити, сећи дрва за огрев, камен вадити, јапију сећи за зграде, куће и воденице, такову им превлачити, и градити зграде без икакове плаће, а и сваке друге послове им вршити. И осим тога, као што је Кнез Милош водио посебно, а и у ортаклуку са другима трговину, а поглавито са Митом Савићем и Ђоком из Пожаревца, и господером Васом из Чачка, који су од народа узимали свиње, волове, и друго којешта (као кукуруз и пшеницу, коју је народ за Кнеза Милоша морао купити, и у чардаке, народом кулуком подигнуте, довозити и у исте сасипати); пошто су они хтели, а не пошто је народ такове скупљом ценом продати могао.

Па како је у народу тај прекомерни данак и кулук дојадио, тражио је начин да га се опрости; па ако у ранијим бунама од 1821 год. под Абдулом, Добрњцем и другима није ништа успети могао, ипак није могао да сноси те терете, него се стане спремати да револуцијом општом тај несносни и неправедни терет са себе збаци.

На свршетку године 1824 буде завера у свој Србији да се народ на буну подигне. Но неки од завереника из Рудничке и Пожешке нахије оду и у Кнић, да и Васу Книћанина, који је Ђаја-Пашу у Чачку 1815 год. убио, на буну преволе. Книћанин открије план завереника свом брату Благоју, оном који је се уз устанак Хаџи-Проданов Милошу на веру у Книћу предао. Благоје одма извести Кнеза Милоша о тој завери. Како Милош то чује, он одма разашље своје људе, те оне бунтовнике поватају и у Крагујевцу их погубе. Но тим не буде завера за буну угушена.

На неколико недеља после тога, у јануару 1825 год. дозна кнез смедеревске нахије Петар Вулићевић, брат Вујичин а пашанац Милошев, да је некакав човек из његове нахије био у договору с тим бунтовницима и да он иде по народу те га буни, и народ га радо слуша. Петар оде са својим момцима у село, где је тај завереник живио, те га ноћу ухвати у његовој кући и веже. Но сељаци, који су били спремни за то, како чују, скоче на оружје, па опколе ону кућу где је кнез Петар с оним везаним човеком био на конаку, и стану викати, да није право да он човека ноћу хајдучки вата и веже, него, ако је крив, нека дође дању, да га хвата, или нека га иште од села, па ће га село ухватити и суду предати, и захтевали су да се човек пусти. Кнез Петар те се ноћи са свим момцима одржи у кући, а сутра дан у јутру по уговору преда сељацима оног везаног човека, а они њега пусте, те оде својој кући. Одатле кнез Петар оде и он својој кући у Азању, где затече побуну од сакупљених сељака, из свију

оближњи а и из даљних села, који су једнако долазили и кућу његову опколивши викали су на зулуме и неправде, које им се чине, и на велике дације, којима су оптерећени и које сносити не могу и т. д.

Милош чим дозна за ту народну побуну, одма пошље у Азању свога брата Јована, са момцима и с нешто војске из Лепенице и Јасенице Крагујевачке, а другом свом брату Јеврему и другим где којим кнезовима пише, да подигну што војске и да иду к нахији смедеревској. Јован, без икакве противности побуњеника, дође са Милошевим момцима и војском у Азању. Како он дође, сва његова војска из Лепенице и Јасенице престане уз побуњени народ смедеревске нахије, па заједно с њима стане тражити да се укину зулуми и неправде, које им се чине, и да су се они противу тога, а не противу кнеза Милоша побунили. И побуњеници смедеревске нахије стану тражити да се кнез смедеревске нахије, Петар Вулићевић збаци, а на његово место постави за кнеза Милоје Ђак. На то им Јован каже: „Да неколико кметова дође с Ђаком у Крагујевац, те ће им се Ђак потврдити за кнеза и укину ће им се сви зулуми, на које се праведно туже, само да не чине буне, већ нека иду сваки својој кући". Побуњени народ учини се као да ће послушати његове савете? И Јован измакне се и оде његовој кући у Пожаревац, где му је била фамилија.

Одма за тим приспе међу побуњенике и Милоје Ђак, који је негде на Дунаву био и прибављао џебану. Па се одатле са народом крене у Асан-Пашину-Паланку и ту се утврди. Па одатле пошље свога брата с нешто војске преко Мораве у Пожаревац, те поара Јованову кућу, почем Јован једва побегне у Пореч, а и жена његова Круна једва на добром коњу утече, те је не ухвате; и онда побуни сву пожаревачку нахију. А за тим Ђак крене се из Паланке у нахију Крагујевачку, те и њу побуни, и успут удари на лепеничког кнеза Ђорђа Парезана и јасеничког Милутина Гарашанина, те им куће попали и опљени, и дође у Тополу, па ту стане прикупљати војску да иде управо на Крагујевац противу Милоша.

Кад кнез Милош дозна за то, пошље им архимандрита Мелентија Павловића, не би ли их овај склонио да се разиђу својим кућама, а он да ће све њихове праведне жеље испунити. Но Ђак имајући уза се 5,000 побуњеника, не пристане на ту понуду, него стане се спремати на Крагујевац.

Тад Милош умоли и постави за главног управитеља противу бунтовника, гружанског кнеза Тому Вучића Перишића и обдари га скупоценом сабљом, да иде и да буну утиша. Вучић накупи око себе непуно 2.000 људи и оде у Тополу пред Ђака, и ноћу на Опленцу ушанчи се. Но те исте ноћи стигне и Јокса Милосављевић са народом среза млавског, коме бунтовници пошљу молбу да их помири са Милошем, и Јокса хтедне то учинити. Но Вучић не хтедне ништа ни да чује за услове измирења, него сутра дан рано удари на њи, но они га с ватром дочекају и како им се Ђак рани у ногу, они побегну заједно са Ђаком. Но како Вучићу и Јеврем брат Милошев са војском у исто време стигне, пођу за бунтовницима и где су год кога побуњеника стизали, ту су их немилостиво уби-

јали, и ако су неки од тих бунтовника молили и преклињали, падајући пред њима на колена и плачући да им живот опросте, никога штедили нису. Вучић је сву своју сабљу, коју му је Милош при поласку на поклон дао, да буну утиша, поступио секући Србе. И тако Јефрем и Вучић, јурећи и секући побуњене Србе, дођу у село Кусадак, одакле је био Ђак, где сав Кусадак са околним селима опљачкају и убију брата Ђакова. Одатле Јефрем Обреновић оде у Пожаревац с војском и, пошто разуме да су сами Пожаревљани кућу његовог брата Јована опљачкали, хтеде да све коловође смрћу казни и сву варош с војском да опљачка. Но брат га његов Јован од тога одврати.

Међутим Ђак, који је се старао да умакне својој сестри у Београд, буде ухваћен у механи у Мокром Лугу, и као рањен одведен у Баточину Милошу, где се овај са војском налазио. Милош га на коњу изведе у коло међу војску и каже: „Ово је, браћо, онај, који је крив, што сам вас ја по овако рђаву времену од ваших кућа трудио; сад ако ћете му ви опростити, опростите му, ако ли нећете, а ви чините с њим што вам драго“. Онда сви повичу да се убије, оборе из пушака и Ђака на коњу заједно са коњем убију; главу му одсеку, и такову Милош пошље Београдском Паши, који је набије на шиљак пред градском капијом, где је стајала неколико дана! — И тако се Ђакова буна, породивша због неправди Милошеви и његови великаша, многом честитом српском крвљу, од тирана проливеном угуши.

Милош, пошто тако утиша буну, да задовољи народ, збаци неке Кнезове, међу којима и свога пашанца Петра Вулићевића. А данци, кулук, зулум и трговина ипак остане по старом.

Капетан Коча.

Родом је из села Пањевца у Левчу, Јагодинске нахије.

Он је био најпре добар свињарски трговац, а после добар јунак.

Пред аустријски рат с Турском на годину дана пре, он се нешто завади с Турцима и побегне у Банат. Кад Аустрија 1788 год. објави Турској рат, Коча се мало раније врати у Србију, подигне нахију Јагодинску и почне се бити са Турцима. Из манастира Каленића узме калуђера Исаију за писара и за другара у бојевима. Зато се после и певало по Левчу:

„Војску купи Коча Капетане
— — — — — — — — — —
„Барјактара, црног калуђера:
„По барјаку положио браду,
„Па он учи Србе у параду...“

Па зато се у Србији, особито по доњим крајевима, овај рат и звао Кочина Крајина, а и данас га у селима тако називају. Но Кочине крајине, или његовог посебног устанка противу Турака, никад ни било није; него је то био аустријски рат са Турском.

Кад је обрштер Вулета Михаљевић прешао у Србију и фрајкор од Срба установио, где су многи Срби постали у фрајкору аустријски официри, који су против Турака војевали, тад је и Коча постао капетаном.

Пре него што се аустријска велика војска под управом фелдмаршала Лаудона слегне под Београд, Турци продру преко Дунава у Банат. Кочa је са неколико стотина добровољаца Срба чувао Дунав више Пореча на левој дунавској обали; дошавши Турци у Пореч поручивали су му, да се уклони с пута, додајући, да је војска немачка утекла к Темишвару, а он сам се не може одупрети царској сили; но он није хтео да верује и да послуша, него уздајући се у своју дотадању срећу, и мислећи, како стану пушке пуцати, да ће му војска немачка, за коју је мислио да је негде близу, доћи у помоћ, па с неколико стотина људи дочека турску силу. Док су се једни Турци с њим тукли, други зађу, те га опколе, и то с оне стране откуд је мислио, да ће му доћи немачка војска у помоћ, ударе турски пешаци; и после дугога и страшнога боја и јуришања увате Турци Кочу жива са шесдесет добровољаца (а остали сви су изгинули били) и одведу их на Текије према Оршави, те их онде све до једног живе попабијају на коље.

Е тако је јуначког капетана Кочу са много Срба постигла грозна смрт.

Младен Миловановић

председник Совета, попечитељ војени, војвода,

кавалер руског ордена Св. Ане II степена и притежаоц руске златне медаље.

Родом је из села Ботуња, нахије Крагујевачке, два сата источно од Крагујевца, где кажу да му се и данас коњаци налазе. Његови стари доселили су се из Ерцеговине и у Ботуњу настанили се и кућу закућили.

До устанка на Турке Младен је био богат и чувен марвени трговац.

Пред сами устанак, јануара месеца, кад дахије започну сећи кнезове и друге одабране људе по Србији, увате Турци и Младена, одведу га у Крагујевац и баце у тамницу, хтевши га посјећи. Но кад Кара-Ђорђе 24 јануара 1804 год. устане противу Турака и по селима попали турске хапове, чардаке и теверниче, многе Турке побије, а многе и зароби. Тад Дахије изашљу из Београда своје посланике у Тополу Кара-Ђорђу, и понуде га да учине мир, и кад ништа не сврше, уговоре само то, те Кара-Ђорђе у размену за Младена и још неке друге Србе даде 20 заробљених Турака, и тако им разменом живот спасе. Ово је било око 9 фебруара 1804 год.

Кад Турци Младена из тамнице пусте и он међу своју браћу Србе дође, за кога су новце по народу скупљали за откуп његов од Турака: и он стане прикупљати око себе људе на оружје, и потом одма присаједини се устанку Кара-Ђорђа, и оде с њиме противу Јагодине, где је бој са Турцима био.

Доцније 15 августа 1805 год. Младен као човек добро у народу познат, разборит и уважен, од народа крагујевачке нахије у Борку на народној скупштини буде за Саветника изабран.

После, кад на Иванковцу разбију Срби Рушид-Пашу, који је под собом имао 45.000 Турака, у којој је битки био и Младен и Кара-Ђорђе, те кад у јесен 1805 год. погине у Смедереву Вој-

вода Ђуша, Кара-Ђорђе одма удари и на Смедерево и 14 новембра отме га од Турака и отпочне да и друге градове од Турака осваја, као Београд и Шабац, и да се даље шири заузимањем српских земаља.

Па како се и Султанова војска противу Србије спремала, да на исту нападне, тако Кара-Ђорђе у јануару 1806 год. одреди за главне вође војводу Миленка, који оде те освоји Пореч, продре у Крајину, и по Омољским планинама ували бусије. Петар Добрњац истера Турке из Параћина, Ражња и Алексинца. А Младена Миловановића одреди и пошље, те освоји Крушевац, истера Турке из Крушевачке нахије и учини границу Србије висом планине Јастребца. А после тог оде Добрњцу и у Алексинцу и Делиграду оснују шанчеве и стану противу Турака од Ниша.

Доцније, кад у јуну велики везир Ибрахим-Паша-Бушатлија и Паша Крушевачки крене се са силном војском противу Срба, Добрњац остане у шанчевима Делиградским, Младен се постави у Алексинцу са војском, но везир прође Алексинац, удари на Петра Добрњца и стане га жестоком топовском ватром тући. Младен остави нешто војске у Алексинцу, а са већом чашћу војске пређе преко Мораве, удари Турцима за леђа и потисне их, који стану одступати и у одступању изгубе три топа, али заузму Алексинац. Младен сложно са Србима удари на Турке, истера их из Алексинца и пређе преко Мораве натраг; тад и Кара-Ђорђе стигне с војском и тако Турци буду разбијени, да се разбегну којекуд по планинама, падне их мртвих 1200 Турака и Срби задобију 8 топова.

Порта, огорчена противу Срба, Ибрахим-Паши изда строг налог, да Србију покори. Који скупи грдну војску код Ниша, из Адријанопоља и Софије. Извештен Кара-Ђорђе од своји верни Бугара о том, распореди српску војску. Младена стави са 6.000 људи код Мустафа-Пашине-Паланке, а Миленка са 6.000 људи код Градишта и Бјелградца са резервом од 4.600 Срба. Турци 21. септебра ударе и на Младена и на Миленка. Младен, на кога је ударило 18.000 Турака, буде несрећан и повуче се Алексинцу. Миленко на против одржи се и принуди Турке те се Смрдану повуку. Тај дан изгубе Срби које мртви које рањени 3.000, а толико је и Турака мртви пало. Срби задобију 8 турски топова. Сутра дан 22. септембра стигне и Кара-Ђорђе од Дрине са војском против Ибраим-Паше, који се са свом својом силом противу стави. Битка се одпочне крвава, која је трајала три сата; но напослетку Турци побегну, оставе на бојишту 2.000 мртви Турака, и у бегству изгубе 6 топова и 2 хаубице. А и Срба 1.500 мртви падне. 23. септембра, Хасан-Оглу удари са 15.000 Турака на Миленка код Смрдана и после крваве борбе до саме ноћи, обрати га у бегство, гди га стане гонити до Исперљика, но послата помоћ од Кара-Ђорђа Миленку ту Турке заустави. Срби у том боју изгубе свој стан и 900 људи падне у ропство; а које мртви које рањени са обе стране било је до преко 1.000 људи.

Ибраим-Паша види да Србе није тако лако покорити, а имајући неограничену власт, учини са Кара-Ђорђем на 42 дана примирије.

У 1807 год. Кара-Ђорђе опет остави код Ниша Младена као главног команданта противу Ибраим-Паше. А 1809 године, кад

је Кара-Ђорђе са војском преко Сјенице отишо да Ерцеговину противу Турака подигне и да се с Црном Гором сједини, Младен са војводама Станојем Главашом и Кнез Јевтом и Милојем са 3.000 Срба удари на Прокупље и Куршумлију, обе освоји и хришћане тог краја ослободи и противу Турака на оружје подигне; а Турке до Лаба и Приштине отера. Но кад несрећа на Каменици за Србе буде, мораде се и Младен натраг повратити и завојевана места напустити.

И осим ових бојева, у којима је Младен као заповедник био, био је он и у више други битака, а нарочито на Морави и Тимоку.

Несрећне 1813 године, Кара-Ђорђе одреди за главног команданта моравске и тимочке војске Младена, као Попечитеља војеног, да он те крајеве од навале турске брани, Младен постави се у делиградским шанчевима у одбрану са 12.000 Срба противу Али-Паше, који је под собом имо 60.000 Турака и одпор давао је Турцима дотле, докле Вељко, бранећи се на Неготину са своји 7.000 Срба противу силе турске под великим Везиром од 20.000 Турака, на крају јула месеца не погине, и Неготин непадне. Па кад Неготин Турци освоје, раздвоје се, и једна половина турске војске пође уз Дунав сувим и на шајкама уз воду к ушћу Мораве, а друга половина пође Делиграду да Србе с леђа нападне. Младен тад, кад ту опасност види, остави у шанчевима делиградским Војводу Вуицу и Пљакића са 3.000 Срба, да се противу Турака држе, а он стане се повлачити десном страном низ Мораву. Турци напусте Делиград и устопице пођу за Младеном. Младен, да не би ипак међу две ватре непријатељске дошо, пређе на леви брег Мораве, и по више дубровачке скеле ушанчи се, а Војводу Вула Илића пошље те се и он ушанчи и утврди по више Ушћа Мораве и Кулича спрема Петки, од куд су Турци уз Дунав ишли; и тако постаље се да прелаз Турака преко Мораве бране. Турска видинска војска на Дунаву 20. августа освоји Кладово, и са Али-Пашином војском идућом од Ниша и Делиграда сједини се и сва слегне се на поље Петку, на углу Мораве, која у Дунав утиче, и улогори се. Увиди Младен опасност, да прелаз Турака преко Мораве спречити не може, извести о том Кара-Ђорђа и помоћ попиште. Кара-Ђорђе, не имајући војске да му у помоћ пошље, сам са Митрополитом Леонтијем 17 септембра дође у српски логор на Морави, да их присуством својим охрабри и посаветује се са Младеном и Вулом. Па кад то учини, врати се у Београд 18. септембра, но те исте ноћи Турци преко Мораве пређу и српска се војска разбегне куд који. Младен појити у Београд да саопшти Совету и Кара-Ђорђу, но кад у Београд 21. септембра у подне дође, ту не застане ни Советнике, ни Вожда, који су већ били у Аустрију прешли, и тако и Младен врати се натраг, војску распусти, па и он у Аустрију пређе.

Како Младен у Аустрију пребегне, узму га под стражу и одведу га у Фенек, где је и Кара-Ђорђе био, а одатле заједно са Кара-Ђорђем, Јаковом Ненадовићем, Симом Марковићем и Луком Лазаревићем оправе их у Голубиње, а 29. октобра преведу их у Петроварадински Град. А кад аустриске власти 7. јануара 1814 г. Кара-Ђорђа са његовим сином Алексијом преместе у Грац, онда и Младена из Варадина преведу у Брук на Мури.

Кад у јулу месецу аустријски двор, у следству заузимања Руског Цара Александра I., Кара-Ђорђа са свима војводама, који су под надзором били, ослободи, буде тог ослобођен тад и Младен с њима. И они у месецу августу од руског посланика код Бечког Двора Грофа Штакелберга добију руске пасоше и путни трошак, и 17 септембра преко Ердеља у Русију испраћени буду, гди у руску варош Хотин 26 октобра исте 1814 год. стигну.

Младен, кад је у Хотин дошао, добије од Руског Цара издржање (пензију) 500 дуката годишње, које је примао докле се у Србију није повратио.

После Хаџи-Продановог устанка на Турке, Турци по Србији почну најжешће над српским народом свирепствовати и зли Сулејман-Паша најчеститије Србе сећи и на коље живе набијати. Кара-Ђорђе кад чује за тај ужас, који се у Србији ради, у јануару 1815 године позове све војводе, налазеће се у Хотину, на договор, како да се тој нечувеној турској тиранији на пут стане, гди саветујући се нађу за добро, да нема друге помоћи него да моле Цара Александра да заштити српски народ од турске тиранније, који је жртва Букурешког мира. Па кад се после тог под Војводом Ломом и по трећи пут народ на оружје противу Турака подигне, Кара-Ђорђе у месецу јуни пошље Младена са молбеницом у Париз к Цару Александру, а у Србију војводу Вујицу Милошу, који је после смрти Ломине примио се и наставио да води ратовање противу Турака. Младен отишавши у Париз умилостиви Цара Александра, који одма из Париза пише посланику свом код Турске Порте, и по нарочитом куриру свом, Лазару Павковићу, то писмо пошље. Руски посланик запита на Порти: „Какав Турци рат имају са Србима? рекао је руски посланик: свако је војевање противно уговору Букурешком". Са истим руским куриром и император аустријски Цар Франц Јосиф I. послао је свога курира, с наставом, да његов посланик пријатељски посаветује Турски Диван, да буде блажији и да престане од угњетавањем народа српског на комшилуку његовом у Србији. Порта није била рада, да се зарати са Русијом, пошље одма ферман великом везиру Марашли-Али-Паши, у коме му заповеда, да иде у Београд и да управља са рајом као отац са децом: „Јер како је Бог препоручио рају Цару, тако је Цар препоручио њему". И везир по том ферману поступи, оде у Београд и војна се 14 јула сврши. Младен, после тог свршеног срећног дела, врати се из Париза у Хотин, и о том Кара-Ђорђа и војводе извести.

Кад Младен из Париза дође, Кара-Ђорђе са војводама српским, који су се у Хотину налазили, сочине молбу и пошљу је у Петроград на Руски Сенат, у којој га замоле, да помогне, да се српски народ избави испод турског ропства. А кад се Цар Александар у Петроград врати, Кара-Ђорђе узме уза се Јакова Ненадовића и оде у Петроград, где је лично Цара Александра молио, да избави српски народ испод турског ропства по датој му раније царској речи. Кад се Кара-Ђорђе из Петрограда 1816 год. врати, одма стане се спремати, добровољце прикупљати и врбовати их, да у Србију иде. Па пошто се спреми, договори се да и Младен с њим заједно пође. Но баш у време самог поласка Кара-Ђорђевог у Србију, Младен се од прненог ветра разболе и

заостане, а сам Кара-Ђорђе са својим секретаром Наумом Капаром у Србију оде, где обојица између 12 и 13 јула 1817 године. од Милошем наменштени убилаца на спавању мучки убијени буду,

Пре него што ће Русија рат Турској објавити, пред само пролеће 1822 године, Младен, Миловановић добије руски пасош и од руског државника Строганова препоруку на Милоша, и пошље га у Србију неком мисијом. У том писму наложено је било Милошу да Младена лепо прими, и да се с њиме соглашава и саветује у народним српским пословима. Кад Младен преко Аустрије у Смедерево дође, ту га од Милоша послати човек дочека, и одатле с њим у Крагујевац оде. Милош га привидно лепо прими, и на писмо Строганова од 17 марта, Милош му под 17 мајом те 1822 године одговори овако: „По савету вашег превасходства, како да се владам односно г. Миловановића, који је приспео амо и кога захтева паша београдски, могу вас уверити, да се речени г. Младен Миловановић без сваке опасности у дому моме налази." И у другом писму Милош опет Строганову јавља, каже: „Да је г. Миловановић осигуран од опасности у мојој кући.'

Како је Младен дошао у Крагујевац, испоручио је Милошу тајну наставу дату му од руског државника Строганова, како да се има управљати и односити према Турцима, а у корист народа српскога. Милош је саслушао све што му је Младен усмено и осим писмене Строгановљеве наставе казао, и говорио је Младену да ће тако у свему радити, и с Младеном о народним пословима саветовати се, као што му Строганов и у писму препоручује. Тако је и Строганову у писмима својим јављао, да ће се његови савета, и односно што се самога Младена тиче, придржавати, и са њиме се соглашавати.

Но Милош, ако је тако Строганову и писао, а и Младену усмено говорио, да без његовог договора неће ништа важније чинити, поступио је у свему противу препорука Строганова и савета Младенови; и гледао је на против да се што више удвори код Турака. Бојао је се да му Младен с помоћу Руса, кога су му они у Србији и послали, не истргне првенство власти из његови руку; тим више што је се Младен неполитично понашао према властољубивом Милошу. Скоро онако, као пре пропасти 1813 год., кад је он Младен председник Савета и попечитељ војени био.

Јер бивало је прилика, где је Младен, у разговору са Милошем, говорио му „Милоше" а не „Господару Милоше", као што су га у то време други звали, осим Амиџе (Паштрмца), који га је само Милошем звао. — Милош, који се чудном срећом његовом докопао првенства власти у Србији, није трпио ни Кара-Ђорђа, кад се из Русије у Србију повратио, него га је потајним убиством послао на други свет, а камо ли Младена. Смишљао је како да га се отресе, јавно није смео од Руса, а и тајно у Крагујевцу није га смео смаћи, јербо би се опет то њему приписало. И тако смисли и јави Београдском Паши, да је Младен дошо у Србију, послат од Руса, да побуни народ противу Турака. Паша захте да му Милош Младена изда. Милош покаже то Пашино писмо и саветује Младена, да се за неко време уклони из Крагујевца и да иде у Ужичку нахију у Чајетину код тадашњег Кнеза Јована Мићића, кога је он од простог ајдука Кнезом учинио, и тамо код

његове куће као гост да пребива, који ће га добро примити и чувати. Младен не примети лукаву намеру Милошеву и послуша га; Милош му да пратњу и испрати га са његовим момцима до у Чајетину, где га Мићић лепо прими и угости. После неколико дана Милош пише Младеву, да га Паша опет тражи, него да је најбоље да он иде у Црну Гору. А тајну заповест пошље његовом верном џелату Мићићу, да Младена као испрати у Црну Гору, али да га у путу мучки, да нико не зна, тако убије, да му се ни траг ни глас не зна куд се здео? —

Добивши Мићић крвави налог од Милоша, угости Младена, па га спреми, те пође са његовим служчетом на коњма за у Црну Гору. Мићић га донекле и сам испрати, опрости се с Младеном, и да му два своја момка као да га прате; а тајно изда им строгу заповест да га у путу, означивши им место у планини, заједно са његовим момком убију, и да их добро прикрију, да им се трага не зна; па се онда Мићић окрене путем к Златибору.

Момци Мићићеви, Сима и Лека Ковач, који су оба у ајдуцима са Мићићем били, пођу пешке под оружјем да Младена ђоја одвојеним путом до границе српске испрате. Но кад буду на Очкој-Гори, које им је место Мићић и означио, застану као да се одморе, и изненадно опале из пушака обојица и Младена убију, па онда и момка Младенова. Па посвлачу са њих руо и оружје, па њиова тела свуку у Звекару и баце, а тако и коње њиове заведу, побију и у Звекару отисну. И онда врате се и донесу своме господару Мићићу, што су при Младену нашли, као и са љу Младенову те му предаду, и кажу како су их побили и где су тела њихова у Звекару бацили. По казивању Мићићеви момака Симе и Ковача, види Мићић да су их они у бездну Звекаре низврглн; врати их опет натраг, да их још ниже отисну или тела њиова спале. Које момци тако и учине, оду, стрпају их у једно суво и шупље дебело дрво, па га запале, те изгору! —

И тако Младена, као бив. Српског Преседника Совета под Кара-Ђорђем, властољубиви Милош у месецу Јуну 1822 год. изненадно и грозно убије.

Младен је био заслужан човек за српски народ, он је многе користи србској земљи учинио.

Има људи, који га оцењују да је био слаб војсковођа. Но ми остављамо, нека његова војена дела стручњаци оцене и пресуду о том изреку. И ми га не ценимо да је војени гени біјо, али по делу ратовања његовог са Турцима, држимо и оцењујемо га да је ипак добар вођа био.

Говорили су неки у својим списима, као Вук и по Вуку други, да Младен 1813 год. Хајдук Вељку није хтео дати у војски и џебани помоћ, и да је зато Вељко морао пропасти. Но баш противно се томе доказује оном вођеном писменом корешпонденцијом, коју смо напред на 287, 288 и 289 страни ове књиге у I. делу дали напечатати.

Има људи, који кажу и осуђују Младена, да је рпвал Кара-Ђорђу био, и да га у многим пословима слушао није. А и Кара-Ђорђе да је се за њим досга поводио! По српским неким историјама тога има, као што збори Вук и Нил Попов.

Али Кара-Ђорђе, као велики гениј, да је увиђо да Младен нема добри својства, а имајући јаку моћ, то не би чинио, нити би га саслушавао, а шта више за председника Совета и Министарства војеног поставио. А по српској историји и то стоји, да се он покоравао, поштовао и слушао наредбе Кара-Ђорђеве. Има и погрешака, које је Младен чинио. Но који је то човек без погрешивости, а особито у оно доба, гди су се из чељусти турске исчилили, и као људи слободно мислити и радити стали. — А шта данас оива у Србији? А и у другим просвећеним државама? Милићевић у књиги Кнежевина Србија, на стр. 263 каже: Родофиникин, овде где карактерише неколике прве вође народне говори: „Младенъ, читатъ и писатъ неумѣтъ; подлъ и лукавъ." А каже да ни Паулучије не говори боље о њему! —

Што се тиче Родофиникина Грка, ако је тако оцењиво Младена, не треба се чудити. — Јербо саму такову оцену приписвату Младену, сам је Родофиникин у својој грчкој изображеној души у себи имао. — Родофиникин, Митрополит Леонтије и Недоба, та три Грка, у то доба била су три пакла српска, који су душу Срба кужили. Ко је вољан, да њиховом казивању што поверења поклони, нека најпре прочита књижицу „Сербије плачевно паки поробощење од 1813 год."

Ако је тако Родофиникин о Младену говорио, дај да видимо шта каже о Младену и другим првим вођама, честити и поштени Рус Барон Дибић.

Барон Дибић који је од његовог величанства Цара Руског Александра I. у Србији као комесар послат био, те је озбиљно у опште испитао и упознао се са стањем ствари у Србији тог доба, у извештију свом, које је 1811 године двору руском у Петроград посло, о Младену и другима овако вели:

„Србија имаде у Сенату све саме поштене и талентима обдарене људе, који, ако какве и учине и погрешке, зато их чине, што у Србији средства оскудевају, а и основна знања и искуства ретка су; ал' Младен, Јаков и више њи, јесу људи, који и у другим државама не би најстражњи били!" После овога мало ниже каже: „да власници у Србији, нити су тирани, ни шпекуланти, да се брину како ће себи блага накупити,

Ово је доста довољан исказ за неосновано подметање на Младена, а и друге старе српске заслужне, честите и врле диčне мужеве. Никада не треба прљати она чиста огледала, на која треба да се сами огледамо, и да угледу, наше прљотине са себе бришемо. Чистимо са себе наше прљотине, а не каљајмо оне који каљави нису.

Младен како је 1804 год, у Борку установљен Совет, изабрат је био за Советника, доцније 1807 посто је председник Совета, а 1811 године и Попечитељ војени дела, у ком је званију остао до пропасти.

Младен је био средњег раста, тела коштуњавог, главе средње, косе смеђе, чела повисоког, обрва покучасти, очију граорасти, образа подужи, лица чиста, бркова средњи, право засукати, а уста умерени.

Младен је био човек даровит, и у говру смишљен и здраво речит. Он се врло лепо и богато одево, и господски понашо, и

зато су га звали Младен Везир. И као што је био у то време између Војвода најбогатији, тако и у свом дому, господски намештеном и напуњеном сребрним и другим скупоценим посуђем, господски и живио, и увек госпију имо. То богаство стеко је марвеном трговином још пре одпочетог рата 1804 год. а и за време рата богатио се, гди је многе турске куће у Београду покуповао, између који купио је конак Дахије Фочића, у ком је седио. И за то викали су на њега, а највише због Милоја Петровића, коме је Младен као кум велики пријатељ био, и који га је увек, ако је и увиђао Милојеве противу законе пступе, бранио. Тај Милоје био је код њега калауз за време трговања његовог под Турцима а после посто је Буљукбаша, Бинбаша, и Војвода, па се и он обогатио.

Пред пропаст Српску 1813 год. Младен је све своје сребрне и друге од вредности ствари, као и већу част своји новаца, закопао у Ади Циганлији спрам Топчидера под једним дрветом. Па кад се 1822 год. вратио у Србију, он је такове нашо и ископао. Но како га после тога одма кнез Милош Обреновић убије, тако му и све ствари и оружје његово, као и скупоцену сабљу његову, која је била Дахије-Аганије, себи присвоји.

Младен се женио двапут; први пут имао је жену Босиљку, с којом је имао само једну ћер Јоку; и пошто му Босиљка 1808 године умре, он онда своју младу и лепу јединицу ћерку Јоку, оставшу без матере, 1809 год. уда за војводу Јеврема Ненадовића. А за тим доцније по други пут ожени се и узме себи за жену Ивану, с којом није имао деце, и с њом после пропасти српске 1813 год. оде у Русију, с којом је живио у Хотину. Па кад Младен 1822 год. у Србији погине, његова жена Ивана доцније 1830 год. врати се у Србију, где исте године у Београду умре и сарањена буде код Палилулске цркве.

Јанићије Ђурић.

Секретар Кара-Ђорђев

Родом је из села Страгара, нахије Крагујевачке.

Године 1804 како је глас пуко, да је Кара-Ђорђе устао противу Турака, и да турске ханове пали и Турке тамани, Јанићије Ђурић са својим пријатељем Танасијем Рапћем убије у Страгарима једног Турчина, скупе пет до шест момака и одма оду Кара-Ђорђу, којег у Орашцу нађу.

Па како ту на скупу народ Кара-Ђорђа за Врховног Вожда избере, Јанићије, који је у манастиру код калуђера научио читати и писати, стане код Кара-Ђорђа као писар; и он је одма само одатле из Орашца по заповести Кара-Ђорђа 9 писама написао на знатније људе по Србији, у којима су позвати, да дигну народ на оружије противу Турака. И од то доба Јанићије је остао као лични секретар Кара-Ђорђев и уз њега је увек било до саме пропасти 1813 год.

Године 1809 после велике пораве Срба на Каменици, Турци су продрли били и до на ушће Мораве, где је тад и руски поверепик Родофиникин и Недоба са митрополитом Леонтијем из Београда побегао био преко Панчева у Влашку. Онда руске војске

није било у Србији, да у навали Турака Србима помогне. Кара-Ђорђе срећно Турке са Мораве одбије. После тог у саму јесен шиљао је Кара-Ђорђе кнеза Симу Марковића и Јанићија, те су у Букурешт као посланици ишли и Кнеза Прозоровског молили, да им пошље у помоћ руске војске противу Турака.

Кад је Кара-Ђорђе несрећне 1813 год. од врућице боловао, он је шиљао више пута по Јанићију заповести по логору војводама, а и последњи дана саме пропасти.

Кажу да је Јанићије стајао у тајном договору са Митрополитом Леонтијем, Родофинйкином и Недобом, и тако да су они чрез Јанићија Кара-Ђорђа преварили, те је он заједно с њима 21. септембра 1813 год. у Земун прешао. А треба прочитати и „Мати Србија и син Србин", где се ни мало добро не говори о Јанићију.

Кад су у Земун прешли, аустријске власти одпрате Кара-Ђорђа у Фенек, а Јанићија задрже под стражом у Земуну. Кад српски посланик, кога је Кара-Ђорђе још из Београда послао био к Цару Александру, стигне из руског логора у Земун са писмима, генерал Црвенка не дозволи да се такова Кара-Ђорђу одправе. Но Јанићије нађе прилику те их по неком калуђеру из Фенека пошље и друге неке поруке Кара-Ђорђу испоручи, да остану постојани према Русији, која ће их избавити, и на питање генерала Црвенке да одговоре све војводе да желе у Русији живити. Генерал Црвенка вештином својом добије копију тог писма као испоруке, и после тог називао је Јанићија руским „духом".

Кад Кара-Ђорђе и његове војводе из Фенека у Варадин крену, а доцније у јануару месецу 1814 год. по градовима растуре, онда и Јанићија одправе у Петаву, где је под стражом био дотле, докле император аустријски по молби Руског Цара Александра не пусти Кара-Ђорђа са војводама у слободу, који 17. септембра 1814 год. испраћени преко Ердеља у Русију оду, с којима и Јанићије Ђурић оде.

Јанићије је живио у Хотину у Бесарабији, гди су и други Срби из Србије становали. Он се кад и друге Војводе 1830 год. из Русије у Србију повратио. Даљи података о животу његовом немамо. Он је после 1842 год. био Советник и у фрушко умро.

После смрти своје оставио је два сина, Владисава и Александра, први је као столоначелник Министарства био и умро, а други и данас као члан апелационог суда у пензији живи. Оставио је и две удате ћери, Полу и Милицу.

Петар Јокић

буљубаша

Родио се у Тополи, нахије крагујевачке. До устанка Кара-Ђорђевог противу Турака, Петру је било око 25 година.

Кад Кара-Ђорђа народ у Орашцу изабере за Врховног Вожда народа српскога, Кара-Ђорђе узме себи за писара Јанићија Ђурића, за барјактара Танасија Рапића, а за момке Антонија Пљакића, Петра Јокића и Алексу Дукића, које је увек поред себе водио. Доцније умножи Кара-Ђорђе број својих момака, на 40, као телобранителну гарду, све по избор бољег од бољега, а по потреби и више држо је.

И после Кара-Ђорђе постави за буљукбаше (капетане) своје гарде Петра Јокића, Антонија Пљакића и Милована Гарашанина, којег је и брат Радован Гарашанин телобранитељ био.

Ти телобранитељи пребивали су код Кара-Ђорђа увек у Тополи, и имали су дужност ту, да су они разносили писма и заповести (осим пошта) војводама по логорима и другим властима по Србији. А поред тога свагда су од ти телобранитеља Кара-Ђорђа по двојица и тројица у путу пратили. А највише је Јокић уз њега ишао и пратио га.

Јокић је био у многим бојевима, и као што је сам казивао, био је у 65 битки, и однео је на себи неколико рана у гроб; а тако исто једну задану му и од Кара-Ђорђа, а ево зашто:

После пропасти на Каменици, 1809 год., Кара-Ђорђе је мислио да се у Ћуприји одржи, и заповедио Јокићу и капетану Радичу, да шанац још боље утврде; али Младен рекне да се тај шанац поруши, и да се пређе на леву страну Мораве. Јокић пренебрегне заповест Кара-Ђорђеву и тако учини. Младен је то наредио зато, што је погрешно чуо да су Кара-Ђорђа Турци на Делиграду потисли и да је он преко Мораве отишо неким другим путем к Јагодини. А кад отступајући од Делиграда са војском стигне Кара-Ђорђе и види порушен шанац, где је се надао одупрети Турцима, упропасти се! па одма упита:

„Ко поруши шанац у Ћуприји?“

„Ја, одговори Јокић; рекао ми је Господар Младен.“

Кара-Ђорђе потегне из пиштоља, те Јокића тешко рани, а Младен побегне.

Несрећне 1813 год. Кара-Ђорђе одредио је био Јокића са коњаницима, те је под командом Кнеза Симе Марковића на Дрини војевао. Но кад Кара-Ђорђе 21. септембра у Земун пређе, а 23. српске старешине, с војском раније потиснуте од силе Турске до Шапца, чрез Земунског трговца Николу Мариновића о том извештени буду, и да су Турци заузели Смедерево, Војводе договоре се и одреде Милоша Обреновића и Петра Јокића, да са свом код Шабца налазећом се коњицом трче Београду, и да Град пре Турака увате. Но кад им дође и Андрија Милошевић, кога им је Јаков Ненадовић из Палежа посло, те им и он јавио, да су се Турци већ кренули из Смедерева и да се Београду приближују, Војводе увиде да је доцкан и одустану од те наредбе. Тад и војска дозна, остави Војводе и прспе куд који. А Јокић са прочима пређе у Срем и одатле оде у Земун, и тамо се настани, где је трговао и до 1838 год. бавио се у Земуну, и те године прешао у Србију.

Кад је Кара-Ђорђе 1817 год. пошо из Русије из Хотина за у Србију, он је наредио да Кара-Павле са његовим сеизом Симом доведу његове коње у Земун, и да се јаве Петру Јокићу за даље упуство. Но кад они у Земун дођу и коње доведу, већ је Кара-Ђорђе између 12/13 јула мучки убијен био. О ком грозном убиству Јокић их извести и они се опет преко Темишвара натраг у Хотин у Бесарабију жалосни врате, и жалосну вест однесу.

Кад Кнез Милош 1839 год. изгнат из Србије буде, Петра Јокића намесништво постави за члана окружног суда у Ваљеву, из ког звања доцније и постављен буде у пензију као

човек стар и неписмен. Он оде у Тополу, гди је имање своје и кућу имао, и ту је до смрти живео.

Буљубаша Јокић умро је 24. априла 1852 год., и укопан је више олтара Кара-Ђорђеве Тополске цркве.

Петар Јокић имао је три сина: Манојла трговца, Марка и Миту, који су били чиновници у Министарству Финансије у Београду. Сва три били су ожењени, и сва три су после његове смрти помрли. Прва двојица нису имали деце, до само Мита, а да л' је још ко од те Јокићеве породице жив, непознато је.

Јокић имао је и једног свог рођеног старијег брата имено Андрију, који је после пропасти Србске 1813 год. заостао у Тополи, на својој баштини живио и био код народа уважен. Но 1826 год. Кнез Милош Обреновић подозревајући нешто на њега, пошље своје момке у Тополу, те га поћу из куће позову да с њим нешто говоре, но он превари се, отвори им врата и чим на праг ступи, они га из пушака убију.

Танасије Рaић.

Кара-Ђорђев лични барјактар.

Родом је из села Страгара, нахије Крагујевачке.

Како пукне глас да је Кара-Ђорђе 1804 године устао противу Турака, Раић са својим пријатељем Јанићијем у Страгарима убије једног Турчина, и са пет шест момка оде у Орашац Кара-Ђорђу.

Гди у Орашцу 2. фебруара на Св. Сретење Господње сакупљени народ и старешине изберу Кара-Ђорђа за Врховног Вожда народа српскога, и кад му се сви на верност закуну, Кара-Ђорђе узме освештени Протом Буковинским Атанасијем барјак, развије га и преда у руке Танасију Раићу.

Раић је од то доба, као први српски барјактар, скоро непрекидно кроз сви десет година српског војевања противу Турака први српски барјак од пропасти српске на Косову, развијен за ослобођење народа српског од Турака, као лични Кара-Ђорђев Барјактар са честћу носио га, и јуначки противу Турака до 1813 год. борио се.

Раић је 1804 год. одма из Орашца у боју био са Кара-Ђорђем на Руднику, а потом и на Јагодини. И као Кара-Ђорђев телохранитељни Барјактар 28 априла (10 маја) 1804 год. прелазио је са Кара-Ђорђем и у Земун, гди је договор вођен био са Ђенералом Фелдмаршал-Лајтнантом Бароном Женејом ради измирења Срба са Турцима. После тога био је у боју на Пожаревцу, Смедереву и Врачару, и свуда скоро гди је год Кара-Ђорђе бојак са Турцима био.

Године 1809 после пропасти на Каменици, кад силна Турска војска продре у Србију, и главна сила пође низ Мораву, Гушанац-Алија са 12.000 жестоки Крџалија пође од Јагодине преко Црног Вр'а Крагујевцу, зарекавши се да Крагујевац запали, да групе у Тополу, Кара-Ђорђа посече, а жену и децу да зароби и пошље на дар Цару у Стамбол.

Дознавши Кара-Ђорђе за намеру Гушанчеву, одреди Раића са 2.000 Срба и пошље га пред Гушанца, те уввати бусију поред

друма у Црном Вр'у. Ево шта о том и Милутиновић у Србијанки каже:

„Кара-Ђорђе онакога пошље
За којим но још нестало нигде,
Нит' га игда би' проклепаг нужно,
С' две хиљаде храбра Шумадинца
Та Рапћа свога Барјактара!
Црни Вр'х их надкрилио листом,
Да душмана необђа их око
И да не зна тко на друму чека."

Доцније се нешто Вожд био наљутио на Ранћа и он оде својој кући, запемари ратовање, и задуго није у бој излазио, али се опет врати на своју дужност, гди је 1813 год. код Јагодине опет противу Турака борио се.

Милутиновић прича о напуштању Ранћевог Барјактарства овако:

„Ах Ранћу Вожда Барјактару!
С' неког' доба јера поманита?
Јер у немар забаци се гњили....
Јер ста копат' а ноктима земљу
И со' у њу мјесто жита сејат'?...
Дотешча л' ти већ' витеза пра'во
Недат, мрдат' ни свом' Господару?
Ил' угаси к' завичају љубав
К' слави срода и драгости Србској?
Стид ли би те у потомства било,
Што би стјену жезлом поражав'о.
Да истаче животворну воду
У све тјела чрез' вјекове члане!"

Кад и по трећи пут 1815 године Срби противу Турака устану, Ранћ са Јасеничанима оде Чачку противу Ћаја-Паше, гди га старешине одреде, те испод брда Љубића с леве стране обале Моравске ископа шанац, спрема великом Турском шанцу, који је на десној обали Мораве био, и у исти са војницима и са оба топа, која су Срби имали, смести се. Тад дође и Јован Добрача са Гружанима и по ниже испод Рајићевог шанца ноћу шанац ископа, и са пола Гружана у исти смести се.

Те ноћи Турци испод Добрачиног шанца кришом на Магарећем Броду пређу Мораву, и кад сване 4. маја јуришом ударе одоздо на Кнеза Добраче шанац и обколе га, гди су се вазданп тукли, но храбри Гружани јуначки су одбијали Турке. Но једна чега Гружана, која није могла стати и затворити се у шанац, и која је била у шибљу сакривена, пође Добрачи у шанцу у помоћ, па како у поље наступе, турски коњаници облете Гружане и стану их сећи, Срби у переду побегну Рајићу у Шанац, који је ближе њих био, па како је који дотрчо до шанца он је преко шанца прелазио у Ранћев шанац, и тако прескакањем Ранћев шанац обурвају, гди се Срби и у Ранћевом шанцу помуте и стану из шанца на другу страну искакати и бегати, и тако како су с једне стране прелазили преко шанца, тако су на другој страни излазили и шанац са обадве стране поруше. Бесмртни јунак Ранћ викао је Србима: „Не бежите браћо, но ударите, од Бога не нашли! Како би своје топове оставили!? Знате како нам је без њих! Колико нам ваљају свуд и свакада!" А кад види да га нико не слуша, он викне овако; „А оно ћу ја код њи остати на оба

свјета и довека!“ Турци јурну у шанац, и Ранђ имајући у десној руци сабљу, а у левој пиштољ, убијајући и секући Турке и бранећи сам српске топове, славно погине, гди сав исечен на комаде буде, да му се ни трага од тела његовог наћи није могло.

И тако славни Рађ, лични Кара-Ђорђев барјактар, 4, маја 1815 год. телом у шанцу погине, а име његово светлиће између први српски јунака докле је год Српства.

Духовник Ђера прича, како су Рађа ожалиле његове кћери, снахе, баба његова Јања. Ево неколико врста из те запевке:

„Духовниче, и тако ти Бога!
Кажи мени што за свекра мога,
Ти си с њиме тамо војевао
Је ли близу тобе погинуо?
Имала сам брата рођенога
Па остадох и без њега јадна,
Отиш'о ми у далеку земљу
Не знам јадна на коју ли страну
Али живом жив се опет нада;
А мртвоме никад ни до века.
Кажи мени где је мој бабо остао
Јеси ли га лепо сарани о?
Близу мене плаче баба Јања.
Рађева јадница супруга,
Око ње су ћери рођенице
Што с остале јадне сиротице.“

Ово је јадала Перуника, снаха Рађева а сестра Јанићија Ђурића, који се тад у Русији налазио.

Милан Обреновић

руднички војвода.

Милан се родио у варошици Брусници у данашњем црногорском срезу, округа Рудничког. Његова мати била је Вишња а отац Обрен, по чијем имену и презвао се Милан Обреновић. Милан је од ти његови родитељи имао још једног млађег брата Јакова и сестру Стану.

Отац Миланов Обрен био је здраво сиромашног стања човек, који је једино од своји руку надницом земљу обрађивајући живио, и себе са својом женом и децом издржавао. Но кад Обрен умре и жена његова Вишња потегне, те се у село Добриње у срезу пожешком, округа ужичког, за неког Тешу Михаиловића, сиромашног стања, уда, а Милана, Јакова и Стану ситну сирочад остави.

Тад Милан са својим братом Јаковом и сестром Станом потуцајући се од куће до куће, оду у Добриње за својом матером Вишњом. Но како је и она са својим мужем Тешом у сиромаштву била и једва живила, одбије од себе своју децу, и они се опет врате у Брусницу, гди ступе у најам, те су служећи онако ситни себе издржавали, да не помру од глади.

И тако Милан служећи са својим братом Јаковом и сестром Станом у Брусници, кад поодрасте, уштеди неку пару и уда своју сестру Стану у Добриње за неког Саву Николића земљорадника, али човека приличног стања. Па после тог отпочне помало трговати, и мало по мало постане Милан Обреновић прилично имућан трговац, и уортачи се са неким Ђор-Зуком Турчином, те је с њиме у ортаклуку заједно трговао.

Кад и други муж матере Миланове Вишње, Теша Михајловић, умре, с ким је она родила Милоша, Јована и Јеврема у Добрињу, онда Вишња постане још убогије и сиротније стања и

не имајући куд, стане по селу што шта на надницу зарађивати и себе са својом децом издржавати, а потом склони се са својом децом Јованом и Јевремом код свога и Милановог зета Саве Николића у Добрињу, за кога је Милан своју сестру Стану удао. А Милош, најстарији син Вишњин, оде у најам, те је којегди служио, чувао свиње и другу стоку, и себе издржавао.

На послетку оде и Милош код матере његове Вишње и зета њеног Саве Николића. Но овај не трпећи толику галаму у својој кући на рани, посвађа се са Милошем и од себе га отера. Милош одатле 1802 године окрене и правце оде у Брусницу Милану Обреновићу и замоли га, да га у службу прими. Милан као трговац, коме су чобани за чување стоке потребни били, прими Милоша у најам, те му је стоку чувао. А доцније, кад Јован и Јеврем, браћа Милошева, пододрастају, прими и њи оба у најам за чување стоке и олакша терет издржавања исти своме зету Сави Николићу. Али матер њину и своју, Вишњу, никако и никад није хтео код себе примити зато, што га је она са његовим братом Јаковом и сестром Станом онаке нејаке и сиротне немилостиво напустила и опет за сиромаха преудала се.

Миланова та, по матери Вишњи, браћа: Милош, Јован и Јеврем остану у служби код Милана Обреновића као чобани код стоке више година, па сва три доцније одбаце свога оца име: Тешић Михаиловићи, и прозову се Обреновићи.

Кад дахије стану сећи кнезове по Србији и кад 24 јануара 1804 год. од Дахије Фочића послати Узун-Кавеџија са Турцима дође у Тополу да и Кара-Ђорђа посече, Кара-Ђорђе дочека их, побије и тог дана одма отпочне дизати народ на оружје противу Турака, и, идући кроз Јасеницу, све им ханове попали, многе Турке потамани, у Орашац дође и скупштину учини. И кад га народ на тој скупштини у Орашцу 2. фебруара на Св. Сретење Господње, за Врховног Вожда и Господара народа српског изабере, он разреди по војски старешине и распише на све знатније људе по Србији и поруке им пошље, да народ на оружје противу Турака подижу. Између ти порука пошље по људима поруку и у рудничку нахију, која је најближа Јасеници, Тополи и Орашцу, чувеном Лазару Мутапу и трговцу Милану Обреновићу, Ломи и другим знатнијим људима рудничке нахије, да и они народ противу Турака подижу. Па пошто Кара-Ђорђе и даље по околини Турке из села истера, и пошто сва нуђења дахијска за измирење народа одбије, дигне се и противу Рудника, у ком се налазио велики зликовац, брат Дахије-Аганлије, Муселим-Сали-Ага, прозвати Руднички Бик због насилија његовог, где 27 фебруара стигне под Рудник с војском, опколи га и 28 фебруара отпочне га бити; и после жестоког боја, у ком многи Турци изгину, а Сали-Ага пођу са ужичким Муселимом Алилом Џавићем и Карановачким Пљаком, који су са 500 Турака у помоћ Руднику придошли били, побегну, које у путу на Рудничинигима Срби дочекају, Џавића и Пљаку са 200 Турака побију, а зликовац Сали-Ага са заоставшим Турцима једва жив издре и живот свој спасе.

Оставши Турци у граду Кара-Ђорђу се предаду и он их остави да седе у граду; но они не хтедну, него са женама и де-

цом у Ужички Град оду. Кара-Ђорђе заузме Рудник и у вече га запали и свог га разори.

Пред овај бој стигао је био Лазар Мутап, Арсеније Лома и Милић Дрпчић са неколико Рудничана, које су искупили и на Руднику бојак били, а 28 фебруара са 60—70 Срба дође и Милан Обреновић. Па како су се у овом боју први сва тројица као добри јунаци показали, тако их Кара-Ђорђе именује старешинама рудничким, и то: Лазара Мутапа за старешину Моравског, Арсенија Лому за старешину среза Качерског, а Милића Дрпчића за буљукбашу ондашње Подгорске кнежине а данашњег среза црногорског. Милана Обреновића као марвеног трговца, који је у народу због трговине добро познат, одреди за старешину рудничке нахије и пошље их да народ рудничке нахије противу Турака на оружје подижу. А он се с војском врати преко Страгара и Врбице у Тополу и одатле даље пође требити Турке.

Кад Милан са другим старешинама подигне рудничку нахију, Кара-Ђорђе му пише, те с Рудничанима дође у Тополу а одатле оду к Јагодини, где пре половине марта ударе на Јагодину; но како је у Јагодину дошао био Кучук-Алија Дахија, а и Гушанац са Крџалијама, буду са штетом одбијени. Но Кара-Ђорђе искупи повише војске па по други пут 16. марта удари на Јагодину и освоји је. Тад после овог боја Милан врати се натраг у рудничку нахију, и тек доцније Кара-Ђорђе изда налог свима по Србији војводама па и Милану, те му сви 9. маја на Врачар под Београд дођу. Одатле Кара-Ђорђе узме Јакова Ненадовића са Ваљевцима, Милана са Рудничанима и још неким другим војводама, оду противу Пожаревца, те и њега између 16.—20. маја освоје, и одатле оду Смедереву, те им се и смедеревски Турци под условом предаду, да остану у Граду и да мирно живе, па се одатле врате на Врачар, где се ту са војском задрже до јула месеца, докле Бећир-Паша не дође с војском у Београд, да Србе с дахијама помири, гди све четири дахије погубљене буду а после њих Гушанац Алија преузме власт и Бећир-Паша се безуспешно 26. октобра т. 1804 год. врати натраг у Босну. Потом нешто војске српске остане под Београдом, а проча сва одпуштена буде својим кућама.

Године 1805. кад Кара-Ђорђе пошље Јакова Ненадовића противу Ужице, био је у боју том између други војвода, које је Јаков са собом узео, као Поп Лука Лазаревић, Прота Ненадовић, Капетан Радич, Грбовић, и Милан Обреновић, где је Ужице 20. јула на Св. Илију узето и спаљено.

Године 1806 у почетку јануара месеца, кад Кара-Ђорђе нареди да се завојевавају даље земљишта српска и Србија шири, Миленко Стојковић послат буде к Истоку, те заузме Пореч на Дунаву и Омољско планине. Петар Добрњац са Капетаном Живковићем одређен буде и оде к Југу к Нишу, заузме Параћин и Ражањ, и оснује Делиград код Алексинца. Јаков Ненадовић оде к Западу и на Дрини оснује шанчеве. Младен оде к Северу, освоји Крушевац и границу Србије учини Јастребцем. Тад Милан наређен буде, те с Капетаном Радичем упадне у Стари Влах, подигне га са Кнезом Максимом, но не прође добро; морадне га напустити и натраг се у старе границе Србије вратити и стати противу Турака.

После тог, те 1806 год. у почетку јула био је Милан са Грбовићем, Кедићем, Протом Ненадовићем, Лазом Мутапом и Јовом Курсулом бој на Братачићу противу Хаџи-Бега, који је нагнуо био Ваљеву, где га разбију и у Босну прогнају. После овога боја оде Милан са реченим војводема Кара-Ђорђу у помоћ на Мишаре, противу силне босанске војске од 45.000, где са 7.000 пешака и 1.500 коњаника од 1.—4. августа под управом Кара-Ђорђа са више српски војвода грозно и крваво разбију Турке и преко Шабца у Босну протерају.

Године 1807 са Кара-Ђорђем био је Милан у боју и по други пут на Ужицу, где Турке пред Петровдан и из ужичког Града у Босну протерају и ужички Град заузму.

Године 1809 кад је Кара-Ђорђе у почетку маја прешао Рашку реку и предузео пут к Црној Гори, да се с њоме сједини, био је с Кара-Ђорђем између други војвода и Милан, где су бој били на Новом Пазару, Сјеници, Новој Вароши, Пријепољу и т. д. и кад готово сву Ерцеговину завојују, због Каменичке несрећне битке 19. маја проузроковане издајом Милоја и Добрњца, морали су сва та завојевана места оставити и повратити се натраг, да Србију од пропасти спасу.

Године 1810, кад је силна турска војска под Везиром Мехмед-Рушид-Пашом продрла преко Крушевца и Јасике у поље Варваринско, где се обе Мораве састају под Градлићем Сталаћем и где је са српском војском под седамнест војвода управљао Кара-Ђорђе, а са руском, које је било до 700, Граф Орург, то су се са Турцима од 6.—10. септембра јуначки били, Турке надбили и натраг их преко Мораве у Арнаутску прогнали. Одавде пред бој послат је Милан Графу Цукатову у Влашку, те је Русе у Србију у помоћ довео.

После ове победе над Турцима Совет и Кара-Ђорђе закључе, да се Русима на учињеној помоћи Србима благодари и да замоле, да им се и у напред у Србији остави руске спомоћне војске. Па зато 17, новембра опет одреде Милана Обреновића и пошљу га у Влашку главнокомандујућем Грофу Каменском, те он то закључење као посланик изврши и о том Кара-Ђорђа извести, а и даље се као посланик у Влашкој код Руса задржи.

Милан је до те доба био велики пријатељ Кара-Ђорђев. Но како га тад Добрњац, Миленко и његов писар Стеван Живковић, посве интригант човек, у сплетке увуку, постане и он с њима противник Кара-Ђорђев, и стане у Влашкој противу њега радити Миланов писар Лазар Војновић, кога је Милан у Србију шиљао, извести о том Кара-Ђорђа; и кад се исти у Букурешт са упуствима од Совета и Кара-Ђорђа натраг врати, и упуства Милану однесе и тамо заостане, Милан се после тог наскоро разболе и 29. декембра 1810 год. умре, и сарањен буде код Митрополије у Букурешту, а доцније његове кости пренео је Кнез Милош у његов спахилук у Влашкој у Херепіте, и код цркве их укопао.

Милан Обреновић био је паметан човек, добар старешина и добар јунак; тако су га оцењивали његови другови из онога доба, а и сам Прота Ненадовић. А да није био слаб војник, оцењују га и његова дела. Сврх тога био је смишљен и уредан човек, носио се свагда чисто, лепо, и господски је живио.

Милан је имао једног рођеног брата Јакова и сестру Стану, као што је напред речено, а шта је с њима било, где су и кад помрли, не зна се. А после своје смрти Милан Обреновић оставио је једног, сина у животу, имено Ристу, који се онда учио у великој школи у Београду.

А године 1813, кад Кара-Ђорђе 21. септембра пређе у Земун и Србија пропадне, Јаков Ненадовић као попечитељ внутрени дела, кад види пропаст Србије, у Совету покупи нека важнија акта из архиве, нека закопа у земљу, а нека сложи у једно буре, натовари на кола, советско здание запали, да се Турци са заосталшом архивом не ползују, па узме Милановог сина Ристу у своја кола и оде уза Саву преко Палежа до у Забрежје, да та акта у бурету сложена у место ракије у Срем претури и Ристу преведе. Ту се у Забрежју задржи док му породица из Бранковине не дође. А притом одма пошље и Андрију Милошевића из Кутешине у Шабац, те каже војводама, како је Кара-Ђорђе у Аустрију са целим персоналом руског поверенства прешао.

Кад војводе под Шапцем за тај несрећни догађај разуму, дозна и војска, остави војводе, па сва куд која прсне. Војводе неке још из Шапца пређу преко Саве у Срем, а неке оду кућама да своје породице спасавају. Милош Обреновић пошље свога момка Димитрија Ђорђевића у Брусницу, да му жену и децу у Забрежје доведе, да их у Срем претури а и он да пређе. Па одатле од Шапца сиђе до у Забрежје са Јевремом Ненадовићем и стане очекивати своју породицу, да му Димитрије доведе. Но кад Јаковљева породица из Бранковине приспе, а Милошева не би да дође, и кад Јаков 25. септембра изјутра стане да се с породицом својом у Срем на Забрежју преко Саве превози, Милош препоручи Ристу на аманет Јакову, скине са себе сабљу Миланову те и њу Јакову преда, а са себе свуче војводско одело и преда Јеврему Ненадовићу, а обуче своје простије одело и по вр' истог узме од Дамњана Марковића из Бранковине велики гуњ, обуче га по вр' свог одела, да се не познаје да је војвода, па оде правце у Брусницу тражити своју породицу. А Јаков пређе у Срем и Ристу сина Милановог преведе. По том и Турци сутра дан сву обалу савску од Шапца и од Београда заузму и препрече прелазак Срба у Срем.

Милановог сина Ристу кад Јаков преведе у Срем држао га је код своје породице као свог сина. А 1814 године, кад у јесен оде у Русију и у Хотину настани се, и Ристу одведе, где га је давао у школу. После га намести у Петрограду у руски кадетски корпус, где је преко 40 српски синова, који су у Бесарабију добегли, примљено било, да поред други и војене науке изучавају. Међу њима био је и старији син Кара-Ђорђев Алекса, кога доцније у Пашки кор по заповести царевој преведу. Доцније биће у 1818 или 1819 год. по истог Ристу дође у Петрогад Герман, и по налогу Кнеза Милоша поведе га у Србију, који у Варшави на пречац умре. Тврде као истинску истину да га је Герман по заповести Кн. Милошевој отрово, за то што је се Риста заклео у Петрограду сину Кара-Ђорђевом Алекси, с ким је добро живео, да ће Милоша убити и осветити му се, што је он Вожда српског Кара-Ђорђа мучки убио, и што је од његовог оца Милана сво имање а и новац себи приграбио.

И тако смрћу Ристином искорени се право племе Милана Обреновића.

Сима Милутиновић у својој једној књижици, која је раније написана, а штампана 1826 год. на стр. 11 тужну успомену о Ристи оставио је оваку:

ОПЛАЧ

умршега лани

Христе Обреновића

Тко би не жалио фебом пољубљени....?
За ког смрт је чрез вјек била рана; —
Мирис љупчи залуду нам весна т пружа,
О Миланче!... брж' вам' чезне ружа.

Овај је оплач Сима сочинио после умора Ристиног у Варшави на годину дана.

А има неки који би хтели да покрију и да забашуре да Кнез Милош није отрово свога синовца Ристу, па кажу тако просто — ако не и глупо — да је се Риста из Русије вратио у Србију и да га је Кнез Милош посло у Цариград да учи турски језик и да је тамо сиромах од куге и умро? Али тад од 1819—1826 год. није куге нигди у Европи било. Риста је умро, али у Варшави од отровне куге, коју му је стриц не рођени, Милош Тешић Михаиловић чрез Германа спремио, па осим презимена његовог оца „Обреновић" и сво му богато имаоство себи присграбио. — „Заклела се земља рају,
„Да се свач'је тајне знају! —

Арсеније Лома

Качерски Војвода.

Родом из села Драгоља, среза Качерског, нахије Рудничке.

Како је Кара-Ђорђе 24 јануара 1804 год. устао противу Турака, ударио кроз села те турске ханове и чардаке палио и Турке сатирао, у Орашац дошао, где је збор 2 фебруара држат и Кара-Ђорђа народ за Врховног Вожда и Господара себи изабрао. Арсеније Лома, чувши за устанак његов, одма му је и он у Орашац долетио, и при избору Кара-Ђорђа био. Кад се избор сврши, Кара-Ђорђе вође разреди, те оде сваки на своју страну да народ на оружје подиже и Турке тамане. Тако и Кара-Ђорђе из Орашца оде у Београдску нахију преко села, те је народ на устанак подизао, с киме је и Лома са своји неколико Рудничана ишао.

Па пошто Кара-Ђорђе намери да прво град Рудник од Турака очисти, тако напред послао је Лому, те је у Рудничкој нахији неколико Срба на оружје подигао и уватио путове око Рудника. Па кад Кара-Ђорђе под Рудник са војском 27 фебруара дође, Лома се са својом четом присаједини војски Кара-Ђорђевој, гди им тог дана стигне Лазар Мутап и Милић Дрничић са по неколико Рудничана, и тад Кара-Ђорђе 28. фебруара удари на Рудник, освоји га и многе Турке побије и зароби, које пусти у слободу те дошније у Ужице оду, а при том тог дана и варош Рудник запали. Ту му по том и трговац Милан Обреновић са 60—70 Рудничана у помоћ стигне.

Па како су се Лома, Мутап и Дрпнчић показали као добри јунаци при освајању Рудника, тако Кара-Ђорђе сву тројицу постави за буљукбаше рудничке, а Милана Обреновића, који је као марвени трговац добро у народу познат, постави за старешину нахије рудничке и пошље га у народ да Рудничане на устанак подиже, па се по том Кара-Ђорђе са војском преко Врбице у Тополу врати.

После освојења Рудника Лома је уз Кара-Ђорђа био бој са Турцима на више места и Турке тамано. Кад Кара-Ђорђе 18 јуна 1804 год. са више војвода пође противу Турака, који су се у Карановцу у шанчевима затворили били, ту је и Лома са својим Качерцима бојак био; где се Турци после вишедневног жестоког боја, пошто им 700 кућа погору, Кара-Ђорђу 29 јуна лицем на Петровдан предаду, и тад поклоне Кара-Ђорђу једнога хата и врате му шешану, коју су му у боју поћу 20 јуна узели били, и он их преко Курилова у Нови-Пазар испрати. У овом боју доста је Турака погинуло а и њихов заповедник и јунак Згуро.

После освојења Карановца Лома је био и при освајању Ужица, и у другим многим бојевима за време десетогодишњег ратовања Кара-Ђорђевог са Турцима за ослобођење Србије, у којима се Лома јуначки борио, војводом посто, многе ране задобио, но срећно је све преболео.

Несрећне 1813 год. десио се Лома у Делиграду; но кад велики везир са силном турском војском, нагрнувши на Србију, остави малу обсаду око Делиграда, продре Београду и Србију покори. Војводе, које су се у делиградским шанчевима опкољени турском војском налазиле, кад после 40 дана дознаду за пропаст Србије, једне тамне ноћи прокраду се између Турака, изведу војску и побегну куд је који знао и могао. Међу тим обсађеницима био је и Војвода Лома, који се провуче до Руднички планина, и у којима безбедност за свој живот нађе.

Кад се Везиру Рушид-Паши преда ваљевска нахија, а по том и у Београду Кнез Аксентије Миладиновић са народом београдске нахије, и затекавши се ту из Чачка Советник Аврам Лукић; тад везир Кнеза Аксентија и Лукића одма са својим делибашом Али-Агом Сер-чесмом пошље кроз Србију у рудничку нахију, да и тамо српске главаре и народ на предају позову, са изјавом да се сваки својој кући из планина врати, и да им нико неће нити сме ишта зло чинити, ма да је и царског сина који заклао.

Кад Рушид-Пашини изасланици у рудничку нахију дођу, прво Кнез Милош изиђе пред Делибашу Али-Агу Серчесму и Кнеза Аксентија и Лукића, те им се у Такову преда, а по том дође и Војвода Лома, Мутап и Дрпнчић, те им се и они предаду; онда и друге старешине из планина изиђу, те им се испредају. После тог и из други нахија изиђе народ са главарима из збегова и Турцима се преда и под турско господство подчини.

Кад се Кнез Милош преда Серчесми, он му остави да и оружје при себи, осим сабље носити може; он га по том и у Београд са собом одведе, па пошто се Милош обећа везиру да ће га верно служити као царског наместника, онда га везир на препоруку делибаше постави за Кнеза и турског чиновника, коме и турску буруптију на то изда, да га сваки како Србин тако и Турчин слу-

шати мора. Осим тога да му нека тајна наставлења и пошље га у народ.

Ако су Турци Србима и српским главарима и обећали сваку безбедност, није им се могло веровати, а Војвода Арсеније Лома, Мутап и Дрнчић баш никако у Турцима вере имали нису; они су здраво предострожни били и од Турака чували се.

Но кад Хаџи-Продан 1814 год. одпочне бој са Турцима, за које су и они сва три били, и тек да у бој ступе, изненадно и издајнички истакне се Кнез Милош, угуши са Турцима устанак у нахији рудничкој и пође даље, те таі други српски устанак, који се у више округа распростро био, угуши. Тако та три јунака и многи други повуку се натраг и не пођу у бој са Хаџи-Проданом.

За време гушења Хаџи-Продановог устанка, а и после устанка, све вароши по Србији, а нарочито Београд, биле су кланице несрећни најглавнији Срба, које је Србе Милош са Ћаја-Пашом својим побратимом по Србији ватао и у Београд своме поочиму љутом Сулејман-Паши у ланцима оковане шиљао. У самом Београду било је, које поклано, које на коље живи набијано 300—400 најбољи Срба.

Тад је свирепство турско по свој Србији овладало, које такође ни од саме пропасти српске на Косову није викад било. Сав се народ уз̓жур̓а, а нарочито народне поглавице, и стану се које куда по шумама, гудурама, јазбинама и пећинама крити. На главне друмове, куда су Турци пролазили, нико изаћи смео није. Жалост, туга и горка невоља овладала је свуд по Србији.

За сво време гушења буне по Србији, Милош се налазио са Ћаја-Пашом; а после угушења исте, налазио се код свога поочима тирана Сулејман-Паше у Београду. Милош гледао је својим очима како Турци најродољубивије Србе, које им је он предао, секу, на коље живе набијају, и како им турски гладни пси од костију живим на кољу месо одкидају, удове по улицама развлаче и глођу... —

За време ватања и предавања Срба Турцима, многи србски главари и главнији Срби оставе своје куће, оду у планине и стану се договарати шта да раде и како да се Турског зулума опросте. Нађу да нема другог спаса него да се сви против Турака подигну, па или сви да изгину или да се ослободе, то је био један глас свију Срба у Србији.

Главни људи, који су своје куће оставили и које куд по дубравама крили се, тајно један с другим споразуму се и у сред зиме у месецу јануару 1815 год. учине тајну скупштину у селу Рудовцима међу нахијом Ваљевском, Рудничком и Београдском, код Попа Ранка Димитријевића њивице по више куће његове у једном гуштару, а под брдом Милићевим. На тој скупштини закључе, да сви листом на Цвети устану противу Турака, па или да се турске тираније ослободе, или да сви мушкарци са оружјем у руци изгину, па онда Турци нека жене и децу турче.

Тад под ведрим небом, на мразу и снегу учине заверу противу Турака. Над часним крстом и светим Евађељем, које је боговајћки Игуман Авакум са собом донео и свештенодејствовао, закуну се сви, да на Цвети устану противу Турака. При том све-

штеподејству прокупу свакога онога између себе и у народу, који не би јавно са оружјем у руци устао на њпов позив и рок.

На овој скупштини било је више главара српски, свештени лица и други важни људи из народа, између који био је и Војвода Лома. Тад после свршеног договора и закључка скупштинског, заклетвом утрђеног да се на Цвети дигну на Турке, Војвода Лома истакне се и збору овако каже: „Браћо! Овај је сав наш збор и уговор добар и честит; али знајте сви, што и ја знадем, да никада ништа од овога договора бити не може, ако и Милош Рудничке нахије садањи Кнез, у то с нама не пристане.“ Онда скупштина закључи, да се Милош позове да пристане са народом на устанак, и ако се не склони и не пође са народом противу Турака, да га убију. По том скупштина одреди Лому и закуне га да то закључење њено изврши. Војвода Лома прими се тога, закуне се и завери скупштини са овим речима: „да ће гледати да Милоша народњем устанку преволи, а ако не хтене, да ће га он као Турчина сматрати и у првој га згодној буспји убити, да неслужи пи Турцима, кад неће своме преједноме народу и кукавној спротињи у овакој нечувеној вуждп и страдању; и тако да се најпре од њега — Милоша Обреновића — почне, па онда то лашње биће на Турке.“

Одавде из Рудоваца завереници оду сваки на своју страну, да народ за устанак спремају, а Лома, Милутин Гарашанин и Тома Вучић оду у Рудничку нахију Милошевој кући у Црнуће, да пазе кад Милош из Београда од Турака дође, да га преволевају и да од њега сазнавају шта Турци говоре и смерају, и да га чувају да не би народ од устанка одвраћао, и на последку, ако га на устанак не склоне да га по закључењу скупштине убију.

После ове народне скупштине у Рудовцима, народни главари доцније 5. марта опет држали су тајно још једну народну скупштину у Вреоцима, Београдске нахије, код Капетана Петка куће, на кој су били Војвода Лома, Мутап, Милић Дрпнчић из Рудничке, Никола Катић, Мијаило Ђуровић, Никола Прогоревчанин из Београдске и Капетан Васиљ Ваљевац, и од други нахија до 60. људи. Ту су се боље за устанак договорили и утврдили; и са скупштине у Остружницу на Саву шиљали су Павла Гошнића, те је питао у Срему бавеће се Војводе, оћели што какове помоћи од куд бити, и ако неће позивали су и њи да устају и раније да гину, или да се турче, јер да се не може више зло турско трпити, ни одговор народу давати и уздржавати га, него да се дижу не би ли пређе истребљени били, да не гледају жена и деце плач и стењање, где пред њиовим очима Турци њиове сроднике кољу и убијају.

Докле су Срби држали тајне скупштине у Рудовцима и Вреоцима и спремали се противу Турака, Милош је се налазио једнако у Београду код Сулејман-Паше, који је доводио једног по једног од најодабранији Срба на жертву. Он није смео да излази међ народ, и више је стрепио од Срба него од Турака, и зато се једнако у Београду и бавио. Но Срби гледали су, ма како да Милоша из Београда измаме и да га више не пушћају међ Турке, да не би опет пошо са Турцима противу народа, као што је то и у Хаџи-Продановом устанку чинио. Па кад га се дочепају, или да

га принуде с народом на устанак, или да га убију. Но кад виде да га никако нема, да из Београда изиђе у народ, они довију се, да га код Турака омразе; па начине једно писмо, на Кнеза Петра Миловановића из Трдојевца, нахије Ваљевске, који је и он Турцима одан био, и које је Милоша здраво компромитовало, и као из Немачке тајно препешене, пошљу му и наместе тако, те га ухвати Кнез Аксентије Миладиновић, који је такође турски љубимац и ривал Милошев био; то писмо Кнез Аксентије преда Сулејман-Паши, код кага се Милош једва оправда. Но од тог доба стану Турци на Милоша подозревати, који је дотле код њи здраво омиљен био.

Увидио је Милош то подозрење Турака противу себе и за то се искао да иде кући из Београда, но они га нису пуштали. На скоро и Сулејман-Паша нареди, те Турци и најглавнијег војводу и побратима Кара-Ђорђевог Станоја Главаша убију, главу му одсеку, у Београд донесу и пред пашиним конаком на шиљак на углед ставе. Тад Сулејман-Паша одреди и пошље Милошу свог једног гаваза, те му овај као у шали каже: „Кнеже! Јеси ли видео Главашеву главу? Сад је и на твоју ред дошао!“ А Милош му одговори: „Вала, ја сам моју главу још одавно бацио у торбу и сад тућу на рамени носим, а и ту за који дан до Божије воље и везирске.“ Извади кесу те му нешто и бакшиша даде. Сама Главашева глава доста би била, да Милоша увери, шта се о његовој ради, а камо ли још и такови поздрав од гаваза! Сад навали да се ма како измакне из Београда и науми, да се више никако у њега не враћа, ако само сад живу главу из њега изнесе. Досети се те од Ћаја-Паше откупи српско робље на вересију, и изиште се те га одпусте да иде у народ да новце покупи, и да им за робље уговорену цену донесе. Милош оде из Београда управо својој кући у Црнуће, одакле се више у Београд за време господарства Сулејман-Пашиног и не врати.

Кад Милош у Црнуће пред сами устанак дође, сви му се обрадују, не за то, што су га пожелели видети, него зато да не би он опет са Турцима противу народа пошао!

Како дође, војвода му Лома све каже, како су у Рудовцима на скупштини закључили. Милош Ломи одговори да од тог устанка неће ништа моћи по народ добро бити, но да му оставе времена, да се и он о том добро промисли, па ће им казати, пристаје ли с њима за тај устанак или не. Но како су се Цвети, као дан за општи устанак Срба прекучиле, Лома остави код Милоша Мутапа, Гарашанина, Вучића и друге завереннке, да га чувају, да гди год не измакне, и да га на устанак приволе или убију. А он оде у Јасеницу да народ за устанак спрема.

Милош, оставши у Црнућу код своје куће, стане се премишљати шта сад да ради, види да му грози опасност животу од Срба ако с њима на устанак не пристане; па како је са Ћаја-Пашом уговорио цену за откуп робља у Београду од 100 кеса, пошље свог момка Димитрија Ђорђевића у народ, да по некимстарим турским тескерама од народа новац покупи; а свога брата Јеврема одреди и пошље да вилајетски целеп волова на Остружници прода, и да му новце за исплату откупљеног робља донесе. Но Турци брата његовог Јеврема вате и у Београду у тамницу

баце. Кад то Милош чује, тад види и увери се да њему опасност животу и од Турака прети.

Тад му у Црнуће дође Мелентије Павловић, игуман М. Враћевшнице, Јово Добрача, бивши кнез гружански, и Никола Луњевица трговац и сродник његов, који му кажу за закључење народне Рудовачке скупштине, стану га склањати да с народом противу Турака пође и да им началује. Милош им одговори, да се ништа не може учинити нити изнова почети рат противу Турака, јер Турци позорствују; него пристаје уз народ да се само од Турака бране, а да он у то сам угазити пре неће, док он сам народ не сабере бар из руднричке нахије, да га упита шта он мисли и хоће ли се срдачно бранити само од Турака и кога хоће за најстаријег господара свога! И да му каже да он неће и никад не мисли подићи своју руку и оружје на Султана, него само на зулумћаре Турке, а цару царево, како и Богу божије давати и чинити намерава.

После овога разговора види Милош да се народ успалио и да ће букнути устанак противу Турака, па на Велику Среду из Црнућа тумари и оде у Брусницу своме побратиму Ашин-Бегу Муселиму, коме каже како се нешто у народу кува. — И ту зададу један другоме побратимску веру, да се не издају, него да Ашин-бег чува Милоша од Турака, и ако што зло за њега чује, да му јави, а Милош тако исто да чува Ашин-Бега од Срба! Но кад чују да је Лома устао противу Турака, узме Милош Ашин-Бега, и у петак у очи Лазареве суботе ноћу изведе га до у нахију ужичку, ту се с њиме братски опрости и испрати га, нека иде срећно у Ужице. А Милош врати се и дође у село Таково, цркви, на Лазареву суботу, где се народ на тај дан искупљао и где су га вас дан салетали и молили да пође с народом противу Турака, али он је народ од тога предузећа одвраћао и говорио му да се не буни. Но кад му Гарашанин запрети да он то не чини, Милош пред само вече умукне, и тек сутра дан на Цвети после црквене службе и дугог затезања каже народу, да ће и он противу Турака поћи; и одатле из Такова увече у Црнуће врати се својој кући.

Докле су Срби склањали Кнеза Милоша на устанак противу Турака и докле се Милош премишљо, размишљо и код свога побратима Ашин-бега у Брусници бавио, веру један другом задаво и пријатељство међусобно утврђиво, дотле Војвода Лома потуче турске арачлије у Јасеници и новце, које су од народа покупили били, узме, и одатле одма тог дана на цветни четвртак пређе у Качер и са својим усташим Србима удари на варош Рудник, где му се Турци после три дневног боја на Лазареву Суботу предаду, баш тог дана, кад је Кнез Милош свога побратима Ашин-бега у Ужице испраћо и у Таково цркви 10. априла дошо, о уставку разговар водио, па исти присто, и у Црнуће се кући у вече тог дана вратио; али је Милош тек 12. априла на страсни понедељник истински на устанак пристао и барјак пред својом кућом у Црнућу а не у Такову развио.

Пошто се Лома два три дана на Руднику са Турцима туко, турске куће попалио и у град их стеро и обколио, у ком Турци нису имали ништа да једу, позову Војводу Лому да му се на

веру предаду, и да их пропусти, да могу под оружјем из града изаћи и у Ужице невредимо отићи. Војвода Лома одзове се Турцима на ту понуду и да им тврду веру да ће им дозволити да пођу куда који воли. На то изиђе сам собом Муселим Ага-Токатлић, као поглавица турски под оружјем, са једним калансаним тањиром у десној руци, на ком је било до два добра залогаја леба и гомилица ситне соли, и тако с тим пође управо Ломи и рече му: „Ево ти, Војвода Ломо! аманет ти Божији, наша сиротиња и ми, а да све узмеш на твоју витешку веру и душу, те да нас испустиш здраве одавле, и сасвим нашим имањем и оружјем куда год у турску земљу, а ми би смо к Ужицу, ако ти хоћеш?“ Тад' узме комад леба са тањира, замочи га у со, па од њега одгризе половину, а ону другу полу залогаја пружи десном руком Ломи: „Ово ти је, Војводо, од нас вјера и тамоц, а Тефил је Бог!“ Лома прими исти угризак леба, умочи га у исту со и поједе га, и оне исте Токатлићем изговорене последње речи, говором поврати му Лома. После те задате један другом вере, поседају те се поразговоре, и Токатлић замоли Лому да их одма и тог истог јутра пропусти и испрати к Ужицу. Лома му каже, да се спреме и да изиђу из града и да ће их он лично до ужичке границе испратити, и пре погинути, но задату веру погазити. Токатлић оде у град и са Турцима (њих око 70) спреми се и изађе из града. Лома их са неколико по избор момка сретне и пође с њима напред са дугом пушком о десном рамену низ рудничке врлети путем, који у Ужице водио; но кад пређу први поток и пођу уз Буквик, ал' истога Ломе млађи брат Мијаило, кога је он у Руднику са 50 момака оставио, да га чека док се он не врати, преким путем преко врлети испадне пред њи и без ичијег знања и заповести тајно заседне на путу и бусију уфати. Па кад Лома са Турцима, пред којим је он ишао, наступи на заседу, они њега пропусте, па онда живу ватру из пушака на Турке сви од једанпут оборе, Турке побију и самога Муселима Токатлића убију, који пре него што мртав на земљу с коња падне, тргне иза појаса пиштољ, јурне с коњем у шуму међу заседу, скреше пиштољ, једног Србина у заседи убије, а потом се с коња мртав на земљу свали.

Војвода Лома изненађен тим, обори и он са својима пратиоцима плотун на Србе у заседи, те их једва сузбије и само жива три Турчина спасе, међу којима је био и Токатлићев барјактар. Лома да одржи своју задану реч, са том тројицом одбрањени Турака пође даље путем напред, да бар њи тројицу живе испрати. И кад су били у путовању, притурили Рудничшива преседлину горе, оборе низ косу и кад при дну буду, устави се Токатлићев барјактар, који је на добру коњу мркову јашио, и који је добро оружје за појасом и леп у сребру окован и искићен јатаган имо, кога тад иза појаса извади и са корилама пружи га Ломи са овим речима: „Војвода Ломо! Ја видим, да ти овоме, што се нама догоди, рад био неси, колико ни ја; него то бива тако свуда, ће промакну рози, уши, зуби ли мимо главу, А ево сад' и вазда теби од мене свакојако фала! Ти како си нас тројицу испратио верно и поштено, тако би баш и оне, да их хајдуци не побише, који ни за Бога, ни за веру ништа не маре и не знаду; но теби нај овај нож као мали од мене пешкеш, за хатар вјере и достлука, који 'во баш за тебе и јесте како за вр.лога јунака, пак се већ и

врати ка својима, ми ћемо амо и сами, пут знамо, добре и одморне коње имамо, а да ни буспје какве већ' унапред не буде". Лома узме нож и почне га за појас задевати и намештати, куд му и очи се занесу, па и ум и слух, а пети Турчин хитро потргав (повади) пиштољ, запне и скреше га Ломи у теме у главу, коју је к појасу сагнуо био да нож за појас задене, и кроз главу олово произа га и Лома на земљу с коња полу мртав падне. Турчин тад ободе свога доброг мркова коња и са она два Турчина побегне к Ужицу; Срби натуре се за њима, оба Турчина стигну и убију, но Токатлићев барјактар, који изненадно и преваром уби славног јунака Војводу Арсенија Лому, на добром коњу издре жив у Ужице и спасе се. А одатле Срби турске жене, децу и њиов пртљаг невредимо испрате до у Ужице.

Војводу Лому мало жива и без свести узму Срби на носила, те га однесу у село Баре, кмета Раке кући, где је се неколико дана мучио, док није на послетку и своју родољубиву душу испустио.

И, тако по задатој Ломом вери Турцима, а његовим братом Мијаилом из освете погаженој; прослављени у десетогодишњем ратовању Кара-Ђорђевом са Турцима врли јунак Војвода Арсеније Лома на грдној вери од невере Турчина био је убијен.

Лома је, кажу, сарањен на лепом месту, у ливади кмета Раке у селу Барама, на брду Блатима, по више Ракине куће. На његовом гробу стоји положена велика плоча без икаква надписа.

Лома је био велики радених за ствари свога народа; код свакога је био уважен, добар јунак и вешт у боју, а мудар на договору. Стаса је био висока, крупан, пун, дуги и ретки бркова, а смеђе косе и увек носио је војводско одело доламу.

После смрти славног Војводе Арсенија Ломе остао му је брат Милован у животу, и остало је у Драгољу више потомака његови, који и данас живе, и од који налази се данас у краљ. српској војсци артилерије мајор Сретен Ломић, командант окружне ћупријске војске, који је у рату Србије 1876—7 године показао се у јунаштву као достојан унук свога деде Арсенија. А тако и други унук Арсеније Ломић, поручник артилерије.

Од пропасти српске на Косову, Војвода Лома спада у први ред славни људи у Србији, и ако од њега има и много други заслужнији за Српство рба. Јер после Кара-Ђорђевог устанка на Турке и престанка; продужен је рат противу Турака под Хаџи-Проданом, па по престанку овог, под Ломом и даље настављен, а под Кнез Милошем продужен; јер:

1. Устанак Срба противу Турака под Кара-Ђорђем верно се броји од 24. јануара 1804 год. и даље вођење рата до 21. септембра 1813 године, из ког је после плануо и продужен.

II. Устанак Срба под Кара-Ђорђевим Војводом Хаџи-Продановом, од 21. септембра 1814 год. и биће од конца новембра исте године вођен, а потом даље:

III. Устанак Срба под Кара-Ђорђевим Војводом Арсенијем Ломом, који је одпочет 8. априла 1815 год. на Цветни Четвртак, а после Ломине смрти, 12 априла на страстни понедељник прихваћен Кнезом Милошем Обреновићем и окончан 14. јула исте године по учињеном миру се Марашли-Али-Пашом у Ћуприји.

Доситије Обрадовићъ
Философ и Списатель Србски,
и Кара-Ђорђев I. Попечитель Просвете.

АЈДУК ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ,

Кара-Ђорђев

Крајински Војвода.

АЛЕКСА СТЕВ. НЕНАДОВИЋ,

Обор-Кнез Ваљевски.

Од Дахија посечен 23. Јануара 1804. у Ваљеву.

ПРОТА МАТИЈА АЛЕК. НЕНАДОВИЋ,

Кара-Ђорђев

Председник Совета, Војвода и Канцлер.

ЈЕВРЕМ ЈАК. НЕНАДОВИЋ,

Кара-Ђорђев
Тамнавски Војвода.

МЛАДЕНЪ МИЛОВАНОВИЋЪ,

Кара-Ђорђев

Попечитель војени дела, Председник Совета, Војвода
и Кавальер.

СИМА МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА или ЧУБРА ЧОЈКОВИЋ
Свеславан велики песник и Списатељ Србски
и Кара-Ђорђев војник голи синова.

Арсеније Лома

Кара-Ђорђев

Качерски Војвода, и први Вођа II. Србског устанка

од 8. до 10. † Априла 1815. године.

УЗУН-МИРКО АПОСТОЛОВИЋ,

Кара-Ђорђев

Голи-синова Бинбаша.

Јунаштво личног КАРА-Ђорђевог Барјактара
ТАНАСИЈЕ РАНКА
Крај Мораве 14. Маја 1815. год. на Чачку.

Чолак Анта Симеоновић
Кара Ђорђев
Жупски Војвода.

ЈАКОВ СТЕВ. НЕНАДОВИЋ

[illegible]

Попечитељ внутрени дела. Комендант Ваљевски.
члан Совета. Војвода и Кавалер.

СИМА АЛЕК. НЕНАДОВИЋ,

Кара-Ђорђев

Ваљевски Војвода.

Поп-Лука Лазаревић

Кара-Ђорђев

Тамнаве и Поцерине Војвода и Командант Града Шабачког.

Јован Курсула.

Војвода.

Родом је из села Цветака ондашње подгорске кнежине, а садањег среза моравског нахије рудничке.

Како је Кара-Ђорђе 1804 год. устао против Турака, Курсула је покупио неколико друга, па и он пошао против Турака, и био бој са Турцима на Чачку и Карановцу, и после тог где је год позван био и нашао се са Турцима био је бој, и делио је с њима мејдане. Он је принадлежао Мутаповој војсци. Али је он за себе независан био, и поред себе неколико добри момака голи синова (беќара) водио. Па и ако никакове власти није за себе тражио, нити је се хтео исте примити; ипак Кара-Ђорђе за његова велика јунаштва, које је показао у свима приликама бојева, произвео га је у чин Војводе.

Курсула није био за вођу војске, али је управо јунак над јунацима био. У јунаштву није уступао ни самом Вељку. Курсула је неустрашими јунак био. Он се није страшио ни пушке ни сабље. Говорио је: „да њега пурак (тане) не бије, нити оштро гвожђе сече!“ Једино, говорио је, да му може само бити смрт од „боде“, а то је копља; и да му Турци с копљем досадити могу, а са другим ничим, као што је се тако доцније на Делиграду и десило.

Курсула је увек добре коње јашио, и никад у бој пешке излазио није. Његово највеће задовољство било је на коњу са голом сабљом у руци међу Турке улетати, и на мејдан их позивати и мејдане с њима делити.

Под Курсулом више је добри коња погинуло, и у једном боју погине му вранац коњиц, кога је најволио, и на њему више мејдана однео. И тако остане без добра коња. Но после тога одма позове га Кара-Ђорђе по неком послу у Тополу, куд му Курсула пешке оде. Кад Курсула у Тополу дође, изиђе пред Кара-Ђорђа и назове му по обичају: добро јутро, Господару! Он му одговори: „Бог ти помогао, брат Јово!“ И Кара-Ђорђе га упита: „Како си, Јово?“ Курсула одговори: „Ето, како ме видиш, зло, Господару!“ „А зашто, Јово?“ „Поједоше ми пси — Турци — мога вранца, и одсекоше ми моја крила, па сад пешке блато газим.“ Кара-Ђорђе му на то као шаљиво каже: „Енеде га сад, којекуде? Зар ти не можеш пешке ићи, и без вранца Турке тући?“ „Та као могу, господару, али много омање.“

Онда Кара-Ђорђе зовне свога домоуправитеља Нешу, па му на само каже да опреми његову арапску зелену бедевију (аткињу), коју су му ужички Турци на поклон дали, са седлом, апом, уздом, и са свом сребрном и позлаћеном коњском опремом, па да такову изведе на двор, у авлију.

Кад хаткиња у авлију доведена буде, Кара-Ђорђе тад каже Курсули: „Брат Јово, деде узјаши ту бедевију, да је пробамо, каква је.“ Курсула стане око ње да обилази и да је загледа, па рече: „ја, Господару, не смем њу узјати, видим да је зла.“ „Та дела, узјаши“, рече Кара-Ђорђе „како не смеш, да је пробамо?“ Курсула полако приђе ближе истој бедевији, и опет од ње измицајући се, пљескао ју је, шишкао и говорио: „Баш, кад ми ти велиш, Господару, ођу је узјашити, па ма шта било са мном!“ И

онда се прекрсти и рече: „Боже помози“, и у једанпут, шишкајући је и милујући ускочи у седло исте, па јој не устегне дизгине (кајасе од узде) него је по њеној вољи пусти, и она из авлије под њим прескочи палисад напоље, и по малом часу врати је опет, те преко палисада у авлију ускочи, и одјаше.

Сад га Кара-Ђорђе запита: „Којекуда, како ти се допада бедевија, брат Јово?“ „О Господару, рече Курсула, та јунакиња је да је нигде јуначније нема! Али је зла као моја стрина.“ Кара-Ђорђе: „Е Јово, ја ти ту стрину поклањам, она баш и јесте за таквог јунака, да не иде пешке“. Курсула радостан потрчи да га пољуби у руку, но Кара-Ђорђе му је не даде, него се с њиме пољуби у образ. И тако Курсула добије ону бедевију од Кара-Ђорђа на поклон; руча код Кара-Ђорђа, па је појаше и весео кући оде; с којом је мегдане делио с Турцима, и њу јашио док код Делиграда погинуо није.

Између многи бојева које је Курсула на тој стрини бедевији имао, на Варварину 1810 год. где је одсудна и крвава битка између 6 и 10 септембра била, у којој је и Кара-Ђорђе са 18 војвода и Граф Орурк са 700 Руса био: показао је Курсула на истој бедевији велико јунаштво, и то овако:

Пре одсудне битке на један дан, изиђе на средину бојишта један турски страшан јунак на једном враном хату, крупна људина, са великим црним брковима, држећи голу сабљу у руци, где су му на рукама рукави до рамена завучени били, позове Србе на мејдан на сабљу; но ни један од Срба не усмели се, да му на мејдан изађе, сваки се чинио томе невешт, па и сам Хајдук-Вељко, али га видио није. Кад то види Кара-Ђорђе, врло му мучно буде, промишљавајући последицу тог турског позива. Зађе кроз српски логор љутит, питајући за Курсулу где је, и кад му кажу где се налази, дође код Курсуле, који је на крају и по зади логора за шанцем под једним брежуљком био, седио и из чибука пушио. Кара-Ђорђе га с леђа позове, рекавши: „Брат Јово! брат Јово!“ и по рамену додирне га с руком. Курсула окрене се и кад види за собом Кара-Ђорђа, поскочи на ноге и рече: „Заповедајте Господару!“ Кара-Ђорђе: „Зар ти не видиш да Турчин нас на мегдан позива, па од толики наши јунака неће нико да му изађе — да га смакне, него му се сваки и невешт чини! Мораћу сам, којекуда, да идем, и да њега умучкам, да не лаје“. Курсула запита: „А где је, Господару?“ Кара-Ђорђе: „Ено га видиш у пољу на хату.“ Курсула се попне на шанац, чучне, метне руку више очију да боље види; погледи, насмеје се, па рече: „Та Господару, зар оној „стрини“ неће нико на мејдан да изађе? Опрости господару, рече, ја га пре нисам ни видио ни чуо.“ Па викне момке: „Дајте ми стрину овамо!“ Момци му доведу бедевију; Курсула запали чибук, појаши бедевију и пушећи све одом полако, мирно, и немарно оде управо турском мејданџији, и кад дође понајближе Турчину, истресе чибук, остави га у чибуклук, па сукне с рамена оштру палошину и викне: „Држ' се Туро, ето ти Курсуле!“ Па потече управо Турчину. Турчин када га види, уплаши се, баци сабљу у зубе, па потегне један пиштољ на Курсулу, па и други, и кад га не погреши, окрене мркова хата и нагне правце у турски логор бегати, но Курсула на брзој бедевији пред самим тур-

ским логором стигне га и на очима Турака довати га сабљом и посече, узме му главу и хата и у српски логор невредим врати се.

У пољу где су та два необична јунака мејдан делила, гледала је и турска и српска војска, и кад турски мејданџија окрене леђа и побегне, у Србе и Русе уђе радост и весеље. А Турци су ћутали, и ни један од њи ни да га пожали, а камо ли да кидише да га одбрани и да на Курсулу пуца. Но само по нека Турчин јетко је викао Курсули: машала! машала! (право) кад се нађе јунак над јунаком! Ешкосум (похвала) теби! И, валах, ми га не жалимо, кад с мејдана побеже. — Ми имамо и бољи јунака! Нека ти је просто.

И тако Курсула на својој брзакињи стрини-бедевији осветла образ себи и свима Србима; и тим јунаштвом улије у срце српске војске велику храброст, а у Турке страх. Тај двобој доста је принео те су Срби силу турску од 45.000 јаку, сутра дан тукући се од јутра до мрака, принудили, те је ноћу оставила бојиште и крадимице побегла преко Јасике, Мораве и Крушевца у Турску.

Године 1813 затекао је се Курсула у Делиграду. И баш кад је сила турска наваљивала да Делиград освоји и у Србију да продре; и после једне тродневне битке, једног дана изиђе Курсула из делиградског великог шанца, у ком су се Срби затворили били, на својој зеленој сивој бедевији, оде Војводи Новаку Бошковићу који је напред у шевару шанац имао и као предстража био, да се нешто договори. Кад дође до шанца, сјаше на вратима истог своју стрину-бедевију — пошто у шанац на истој ући није могао, јер је ћуприја била дигнута — и да је сеизу (момку) да је држи. А он пређе у шанац Новаку; но док су се они договарали, тад у једанпут и изненада Паша Серезлија нападне на Војводу Новака који је у шанцу са мало војске био, и заокружи шанац са Турцима. Курсула појури из шанца напоље да се своје бедевије докопа, но њу не нађе, јер његов сеиз, како је видео да би у турске руке пао, негде је са бедевијом побегао. И тако Курсула кад не нађе стрину, нађе се пешке осамљен између Турака, а немогући натраг, нагне у велики шанац, где је пре тога био, да продре. Но док је до свог шанца, секући узгред Турке, жив допро, добио је 17 грдни рана. И једну најгрђију од копља, које га је пронзало, и' кога је се цида-дрво преломила и више од једног аршина дугачка ван тела стајала! Све ране за Курсулу нису тако смртне биле као за од копља, од кога је сам сумњу имао да ће од истога погинути, а не од пурка (куршума), као што га је он називао, и гвожђа-сабље, која га не сече! Па увидио је од тога извесну смрт и није га дао из тела ишчупати, него каже, те га тако са одломком од копља у телу забоденог кући понесу да би жив допро. И тако Курсулу под тим смртним ранама са Делиграда натоваре на воловска кола и жива га кући однесу, и кад се види са својом породицом и са истом се опрости, попије ракије, те се напије, као и у путу што су га истом запајали, и онда каже, да му копље из тела ишчупају и он одма своју јуначку и србољубну душу 16 августа 1813 год. испусти.

Пре него што ће Курсула умрети, запитају га, да ли за чим жали?

Он поћути, пребере се мислима, па им рекне:

— Вала сам се добри коња најахао; турски се глава насекао: ничега већ жељан нисам; али ми је само жао моје старе мајке, и жалим што ми се не деси „стрина“, да се пасје вере сит насечем.“

И... с тим речима, издане... То је било 16. августа 1813 год. Он је укопан код Цветачке цркве. На гробу му стоји плоча с овим записом:

„Овде почива Јован Курсула Војвода, који је храбри војник био.... поживе 45 година. Донешен рањен из Делиграда, престави се 16. августа 1813.“

Курсула је био смеђе косе, бео у лицу, пуни образа, ретки накострешени бркова и обрва, широки плећа, врло снажан и наглув.

Курсула је био један ванредан јунак, јунак над јунацима. И свуд је ишао у бој где и позват није, и изазивао Турке да с њиме мејдан деле. Он је био неки онај особени човек, као што народне песме кажу за „Будалину Тала.“ Он је носио, и своју кратку а широку сабљу оштру „Палошину,“ не о појасу као што то други људи такове пашу и носе, него ју је носио за леђима; тако да је од исте сабље балчак (ручник) више левог рамена помало вирио, коју је такову трепутно десном руком живо вадио, тако и у корице је мећао, да је се свак дивити морао.

Курсула је био од природе скроман, паметан, иваљда зато што је био наглув, био је замишљен и ћуталица, а велики јунак, који није ником у јунаштву уступао.

Хаџи Рувим

Боговађски архимандрит.

Хаџи Рувим, рођен је у селу Бабиној Луци, среза тамнавског у нахији ваљевској, око године 1774, а мученички погубљен је у Београду последњи дана месеца јануара 1804 год. Рувиму је било крштено име Рафаило.

Као млад момчић обуче се једном од ђаволства у девојачке хаљине, па са женама и девојкама оде некакој Туркињи на прело. Кад се то прочује, Турци га почну тражити да обесе, он побегне од куће, и по манастирима стане се крити и учити књигу. И пошто се та његова кривица заборави и он књигу изучи, дође опет кући, те се ожени и запопи.

После неког времена умре му попадија и он оде у манастир Боговађу, те се закалуђери; по том године 1785. оде на хаџилук и кад се врати огуд, постане године 1795 архимандрит. Године 1802. завади се нешто с пријаворским субашом, зато се потужи неколико пута Кнезу Алекси Ненадовићу, да би му променио субашу, а кад Кнез Алекса не може то учинити, он у почетку 1803. побегне из Боговађе у Студеницу и одатле о Васкрсу оде у Свету Гору. Но потуцање по туђим манастирима досади му се брзо, за то се те исте године у јесен врати опет у Боговађу. Кнезу Алекси не буде ни мало мило што је Хаџи Рувим дошао, јер је на њега била бачена кривица да је писао ону књигу, што су Турци оне године под Алексиним именом били уватили на скели; за то му

поручи да одма бежи из Београдског пашалука (као да сумња једнако остане на њему). Али му Хаџи Рувим одпоручи: „кажите ви Кнезу Алекси нека он сад бежи, а ја сам доста бегао и скитао се; не зна Кнез Алекса што је туђа кућа и туђа земља.“

Кад у Боговађи 1804 год. чује Х. Рувим, да је Мехмед-ага Фочић у Ваљеву уватио Кнеза Алексу, он одма узјаше коња и побегне у Београд, као да би га одбранио Кучук-Алија, код кога је онда био његов синовац Петар Молер Николајевић, те му дворе молово. Дошавши у Београд, одјаше код владике, који јави за њега Кучук Алији, а Кучук-Алија рекне момцима: — „Не водите га мени, јер му је овде дете, него га водите Аганлији, па шта му драго и с њим.“

Турци га по том, по заповести Аганлиној, баце у кулу, и после неколико дана изведу га на поље, те га страшно измуче (кажу да су му кљештама вукли и кидали сисе и месо испод пазуха), па га тек после ти грдни мука посеку.

Кад је погинуо, било му је око 60 година; био је човек врло леп и паметан. Знао је говорити грчки, умео је живописати иконе и резати крстове, печате, и панагије.

Вели се у народној песми да је умео злато растапати и са њиме ситне књиге писати, око себе рају световати, а дахије цару опадати.

Ето за то је и издануо на мукама, у Београду, последњи дана јануара 1804 год.

Хаџи Ђера

Архимандрит манастира Мораваца.

Године 1804 кад су дахије у Београду закључиле, те кнезове и друге одабраније људе по Србији секли, дахија Фочић, кад је у Ваљево 20. јануара дошао и 23. Кнеза Алексу и Бирчанина посекао, одма послао је Турке, те су у манастиру Моравцима уватили Хаџи Ђеру, те га посекли.

Закључење дахија, да и Ђеру погубе, овако је Фочић говорио, као што се у песми каже:

„Док погубим до два Игумана,
„Аџи-Ђеру и Аџи Рувима,
„Који знаду злато растапати
„И са њиме ситне књиге писат',
„Нас дахије Цару опадати,
„Око себе рају сјетовати,
„Они паше, а ми смо субаше.

После ове изреке Фочићеве, народна песма о Хаџи-Ђери још и ово каже:

„Моравцима цркви допадоше,
„И ту Аџи-Ђера погубише.

Даље о овом мученику Ђери, одакле је био, где је рођен, у којој је години старости своје био, кад је посечен, и где је укопан, нема података.

Илија Бирчанин

Подгорски Обор-Кнез.

Илија Бирчанин родом је био из села Суводања, среза подгорског, нахије ваљевске и седио с кућом на подножју планине Медведника. Рођен је око 1764 године.

Илије Бирчанина стари доселили су се из Бирча, заједно са племеном Ненадовића. То је племе у Ерцеговини у Бирчу једно било. Но пошто су се са Турцима у Бирчу закрвили и у Србију преселили, по учињеном свом завету, поделили су се на четворо. Једни су се по завету населили у Мачви Шабачкој, где су видели у дрвету велики рој пчела, други у Бранковини, где су чули да је во 18 пута рикнуо, трећи су се населили у Грабовцу, где су нашли највеће класове жита, а четврти населе се у Суводању под Медведником, скоро највећом планином у Србији и прозову се Бирчани. И од тог племена од ког је и Илија, има и данас у Суводању више добри домова.

Пре кнеза Илије, не зна се да л је из тог племена когод Кнезом или другим каковим народним старешином био. Тако не зна се ни за Кнеза Илију, шта је он пре 1794 год. био, докле није закнежен.

За време рата славног аустријског Цара Јосифа II. и Катарине II царице руске са Турском од 1788 год. нигди спомена нема о Кнезу Илији Бирчанину. Но после закљученог мира Аустрије са Турском у Свиштову, 4. августа 1791. ево шта Прота Матија А. Ненадовић у својим мемоарима на стр. 28 говори, кад му се отац Алекса, као аустријски официр у пензији, из рата у Бранковину вратио и опет одпочео кнезовати сам, почем Турци по одласку Аустријанаца нису били још никакове власти у Србији успостављали: „Никола Грбовић преко Колубаре био је Љишки (Колубарски) Кнез; а Подгорци којима је Кнез био умро, дођу молити Алексу да сједини Подгорје са својом кнежином, и да обадве кнежине држи, или да им он даде каквога из своје кнежевине Кнеза. Алекса, премда је ове године судио и тамо, није се хтео прихватити за сву кнежину, но рекне им да они између себе Кнеза изберу; а они рекну: А то нам бар за сад дај Јоку из Рабаса да нам кнезује. Алекса им каже: Да је то мучна ствар једном човеку из друге Кнежине у туђој Кнежини кнезовати, а кад баш хоћете за Кнеза Јоку из Рабаса, онда ето вам узмите заједно с њиме и село Рабас од моје кнежине тамнавске, а и тако је на међи; то село нека буде од сад под вашом кнежином. — И тако Подгорци буду задовољни.“ Докле је тај Јока кнезовао и шта је с њим било, не зна се, а не зна се ни то, да л је Илија Бирчанин одма после Јоке Кнезом постао. Но тек после Шашин-Паше, који је Београд од Аустријанаца примио, и после тог, кад је Мустафа-Паша 1794 год. дошао за везира београдског, тад видимо први пут Илију Бирчанина као Кнеза Подгорског. Дакле од тог доба има се говорити као извесно о раду Кнеза Бирчанина.

Кад је Кнез Бирчанин постао Кнезом, он је са Кнезом Алексом и Николом Грбовићем радио сугласно као с браћом. они су се заједно међусобно договарали, Скупштине сазивали, порез на народ разрезивали, таковн купили и заједно га у Београд вези-

рима, а после и дахијама носили и предавали, и заједно народ од турског зулума и неправде заклањали и бранили.

Кад јаничари из Видина стану наваљивати да продру у Србију и у Београд, да присвоје власт од царског везира Мустафа-Паше, Мустафа-Паша тад удари већи данак на народ, него што је дужан био давати по султанском хатишерифу од 1793 год., да би за тај новац могао под најам држати већу војску код себе, да са истом одбија јаничаре и да чува и себе и народ од ти јаничара, царски одметника.

Кнезови искупивши се у Београду код Мустафа-Паше, стану јадати, да народ тај данак не може и нема одкуд давати: но кад им он каже, зашто и за коју цељ он већи данак од народа купи, Кнезови, између који је био Кнез Алекса. Грбовић и Бирчанин, нађу да је разлог везиров уместан, договоре се и понуде да му даду српску војску за одбрану кад јаничари наваљивали на Србију буду, а данак већи да народ нема одкуд давати. Мустафа-Паша уважи тај предлог Кнезова и нареди строгом заповешћу, да сваки Србин мора себи набавити дугу пушку, јатаган и два пиштоља. А Кнезовима заповеди, те војску попишу, коју су свагда у препpавности морали држати, да, како од њега, Мустафа-Паше, противу јаничара позвани буду, да су одма с војском онде, где им он заказао буде.

Кад Јаничари од Видина под Тосун-Агом упадну у Србију, и једни оду те заузму Ћуприју, а други ударе на Пожаревац, где се побију са српском војском под Станком Арамбашићем, те ту Србе надбију, продру до Београда и варош заузму, а Мустафа-Паша са мало своји војника затвори се у београдски град.

Кнез Алекса Стев. Ненадовић, Бирчанин и Никола Грбовић, како су за Јаничаре чули, да су упали у Србију, искупили су војску и у Грабовцу, ваљевском округу, готову је држали и од Паше очекивали заповест, куд да се креву; но кад чују да су Јаничари продрли и Београдску варош заузели а од Паше никакову заповест не добију шта да раде, они сва тројица у Палежу седну у лађу и низа Саву оду Мустафа-Паши у Град, и кажу му, да им је готова војска у Грабовцу. Мустафа-Паша задржи Кнеза Алексу код себе а кнеза Бирчанина и Грбовића врати натраг, те оду у Грабовац, војску креву, па Палежу је у лађе укрцају и пођу до доњег Града дођу и на Сукапију у доњи град искрцају је.

Кад се мало поодморе, разреде се, спахије стану на Видин-капију, везирова текабија на Стамбол-капију, Кнез Алекса са Бирчанином, Грбовићем и ваљевском војском пођу уз Саву на Сава-капију; и тако распоређени, у један пут испадну из града, ударе јуришом на видинске Јаничаре и истерају их из Београдске вароши, коју су заузели били.

Кнез Алекса остане у Београду са војском код везира, да Град и варош чува; а Кнез Бирчанин оде са своје кнежине војском, те је Јаничаре до Смедерева, удруживши се са Кара-Ђорђем, гонио. Јаничари се затворе у Град Смедеревски, но Мустафа-Паша пошље им из Београда топове, с којима истерају Јаничаре и из Смедерева, те су их до Видина гонили.

Бирчанин је више пута са Подгорцима био бој са Јаничарима, но све узалудно му буде; јер Јаничари, кад виде да Му-

стафа-Пашину власт преотети не могу, почем са Срби бране, смисле да преваре Мустафа-Пашу, и као покоре му се и помире са њиме, и замоле га, те он нешто Јаничара пропусти у Београд, да могу живети мирно, а неке и у службу прими. Ти Јаничари, који су се притворно у Београду настанили и Мустафа-Паши покорили, имали су тајни договор са Јаничарима у Видину. И кад се они ипак из Видина у маси крену и уђу у Србију, Мустафа-Паша изашље свог сина Дервиш-бега с војском пред њих, а ови Јаничари, притворно настањени у београдској вароши, кад виде да у Граду код Мустафа-Паше није остало војске, неким подземником, којим их неки Цинцарин проведе, уђу у град, опколе Мустафа-Пашу и приморају га, те он пише свом сину Дервиш-Бегу, и овај сву српску војску распусти кућама, а са оно мало војске оде у Ниш по налогу свога оца. А Јаничари дођу и 1799 год. уђу у Београд и у њему наместе се четири Дахије: Аганлија, Кучук-Алија, Мула-Јусуф и Фочић-Мехмед-ага, и постану господари над свом Србијом, а доцније доброга Мустафа-Пашу 27 децембра 1801 год. удаве. И тако настану глобити, угњегавати, и свако зло народу српском чинити, да се то зло и тиранство није могло сносити.

Кнез Алекса, Бирчанин, Грбовић и други кнезови састану се тајно у манастиру Чокешини, напишу жалбу на султана, у којој сва зла, која им дахије чине, положе и у којој на последку кажу: „Ако си ти још цар наш, ти дођи и ослободи нас од зликоваца ови. Ако ли ти нећеш, а ти нам бар кажи, па да куд бегамо у шуму и у гору, или да у воду скачемо и крај бедноме животу нашем учинимо.“ И ову тужбу тајно преко Аустрије пошљу Султану у Цариград.

На ову тужбу дошла је дахијама претња од Султана, да ће он на њи војску, ако не престану рају угњетавати, послати и то такову војску, која их неће штедити. И то ће се на њима тако учинити, што се још ни на ком Турчину учинило није.

Кад дахије такову претњу цареву добију, стану се међу собом договарати: какву то цар војску мисли на њи послати? Да пошље турску, биће као Турчину на Турчина поћи; да пошље аустријску или руску? и то им се немогућно учини, да ће цар страну силу у своју земљу позивати и упуштати; и нађу да цар ту никога другога не мисли но рају на њи подићи. Па да би томе стали на пут, договоре се да зађу по Србији и да све кнезове, кметове, боље и боље ратнике Србе, који би у стању били народ противу њи повести, исеку.

Ево, шта каже и народна песма о том закључку дахија, да народне Кнезове и главне људе исеку, које је дахија Фочић у том збору и договору редом избројао, као и Кнеза Бирчанина што је између други говорећи именовао:

„Док погубим Бирчанин Илију,
„Обор Кнеза испод Међедника,
„Ево има три године дана,
„Од како се врло осилио:
„Куд год иде, све крхата јаше,
„А другога у поводу води;
„Он буздован о јункашу носи,

„А бркове под калпаком држи,
„Он Турчину не да у Кнежину,
„Кад Турчина у Кнежини нађе,
„Топузом му ребра испребија,
„А кад Турчин стане умирати,
„А он виче на своје хајдуке:
„Море, слуге! тамо пашче бац'те,

„„Ђе му гавран кости наћи
неће.““
„А кад нама порезу донесе,
„Под одујјем на диван изиђе,
„Десну руку на јатаган метне,
„А лијевом порезу додаје:“
„„Мехмед-ага, ето ти пореза,
„„Сиротиња те је поздравила,
„„Више теби давати не може.“
„Ја порезу започнем бројити;
„А он на ме очима стрпјеља!
„„Мехмед-ага! Зар ћеш је бројити?
„„Та ја сам је једном избројао.“
„А ја више бројати не смијем,
„Већ порезу украј себе бацим,
„Једва чекам, да се скине б'једа,
„Јер не могу да гледам у њега;
„Он је паша, а ја сам субаша.“

Кад су тако дахије, по савету Фочић Мехмед-аге, закључиле да исеку Кнезове и све друге знатније људе по Србији, одма пошљу у сваку касабу својим муселимима тајну заповест и одреде им и дан, да сваки муселим свога Кнеза погуби. А на Кнеза Алексу Бирчанина, Грбовића и Кара-Ђорђа пође сам Дахија Фочић-Мехмед-ага, не могавши се у другог поуздати, да ће их моћи погубити. Но кренуо је се тад из Београда за Ваљево, пошто је напред послао поруку Кнезу Алекси, Бирчанину и Грбовићу, да долази у лов са 200 момака, но да му они спреме рану за коње и Турке, тако и конаке.

Кнезови по поруки Фочићевој спреме све што треба. Не надајући се своме злу, изиђу из Ваљева, сретну и дочекају Фочића у пољу Лубенину; он их претворно лепо прими, па оданде пођу к Ваљеву, но како дођу и сјашу коње у Ваљеву, одма Фочић сва три метне у тамницу, и наметне им синџир на врат, и обе руке заједно у једно гвожђе, што но се зове лисице, које је Фочић са собом донео, и томруке. Они су били тако оковани, да се нису могли ни окренути, ни својим рукама леба до уста донети, него су их други зарањивали.

Кад чује Јаков, брат Кнеза Алексе, да су Кнезови утамничени, дотрчи у Ваљево и кад види шта је, одма стане спремати и купити новац, не би ли како Кнезовима одкупио живот. Викао је Кнез Бирчанин и Грбовић из тамнице: „Јакове брате, тражи и састављај и подаі колико год новаца иште, само живот одкупљуј!“ — А Алекса једнако викао је: „Не дај Јакове, не дај паре, не остављај ми деце под дугом да робују, он ће и новце узети и нас исећи, из овога синџира и из ови лисица не мисли он нас живе пустити! —

Добро је проникао Кнез Алекса да ће они жртва за свој народ бити и да их Фочић ни за какве паре живе пустити неће. И тако после утамничења трећи дан изведу Кнезове из тамнице: Милована Грбовића, сина Кнеза Николе, који је срећом његовом болестан код своје куће лежао, пусте, а Кнеза Алексу и Илију Бирчанина вежу и па пољнце код Колубаре, пониже ћуприје на 80 фати изведу, и пред многим на силу покупљеним светом, пред вече 23. јануара 1804 год. у Ваљеву оба посеку.

Кад тако Кнезови посечени буду, народ се с тог грозног позорја разбегне и узкурба. А Ваљевски Турци одма стану тајно спремати своіе важније ствари за бегање.

Дахија Фочић узме обадве кнезовске осечене главе, па их мете више себе на чардак на шилке за углед; а тела њнова ос-

тану на пољицу код Колубаре, где су и посечени три дана лежала, но на молбу Ваљеваца, Фочић дозволи, те безглаво тело Алексино узме неки Манојло из Кланица, натовари га на кола и однесе у Бранковину, те га Јаков код цркве сарани, а после три дана опет неки Живан Јеротић из Близоња украде са чардака главу Алексину, мете је у недра, однесе је у Бранковину и к' телу је присаједине.

Кнез Илија Бирчанин био је висока раста, тела снажног и коштуњавог, подужи образа, био је црномањаст, бркове је имао црне, густе и повеће, погледа врло оштрог, а глас је имао крупан. Био је врло одличан, паметан и јунак. Врло је на гласу био добар јахач и вешт у гађању из пушака; одело је носио на себи врло лепо, и био је врло одличан. На Турке је здраво мрзео, па је уз реч често псовао: „По турској те вери.....“

Алекса Стевановић Ненадовић

Тамнаве и Посавине обор-кнез ваљевски.

Рођен је у селу Бранковини, среза тамнавског, нахије ваљевске.

Родитељи његови били су мати Манда и отац Стеван, и тако је се он по очином имену презивао Алекса Стевановић. Овога Стевана отац је био Петко, а Петков Кнез Станоје. А овога отац, који је био неки власник у Херцеговини, са целим великим племеном његовим доселио је се из Бирча, Херцеговине, од црногорске границе у Србију, и у Бранковини настанио се.

То племе у Херцеговини од старе старине звало је се Ненадовићи, но пошто се закрве са Турцима, сво племе из Бирча крене се, пресели у Србију и прозове другим именима, да би од Турака мирно било.

Кад је то племе Ненадовића пошло да се у Србију сели, заветовали су се између себе: Једни да се населе и настане онде, где нађу добар рој пчела у грму. Други, где највеће класове од жита виде. Трећи, где најгушћу шуму нађу. А четврти, где чују да највише во рикне. Тим држали су да ће та плодна места бити, и најугоднија за живот њихових породица.

Од тога племена, који су се у Херцеговини Ненадовићи звали, кад се у Србији преко Дрине доселе, једни се садрже и населе испод Цера планине, у Липолисту у Мачви, где су највећи рој пчела нашли и где су држали богаство у меду. Други сви пусте се у ваљевску нахију, и од ти једини, којима је највећа опасност од Турака претила, населе се и настане у планинском месту Суводању, данашњем срезу Подгорском, под подножјем планине Медведника и прозову се Бирчани. Трећи се спусте у Грабовац, среза Посавског, где су нашли највеће класове жита и прозову се Стевановићи. Четврти у путу, кад су дошли на Бранковачки вис и чују где во 18 пута узастопце рикне, имајући убеђење да ту земља плодна бити мора, ту се населе и ако је то место пусто и ненасељено било.

Од тог племена, који су се ту настанили, једни се прозову Лазаревићи, од којих има и данас више добрих кућа, а други Стевановићи.

Од ових последњих Стевановића-Ненадовића, кад су се ту у том пустом месту настанили и започели темељ копати, да кућу себи граде, нађу на неке старе под земљом зидине и подрум, у ком нађу стару отрулилу бурад, и у по неком од њи вина, здраво се обрадују, предсказујући себи срећу за досељење у то место. Тај човек из те породице, који је темељ копао и пронашао у подруму бурад с вином звао се Бранко, његови сродници радосни том наласку као предсказујућој срећи, стану се између себе разговарати и фалити како је Бранко нашао вина, и тако то место као срећно тим проналаском вина, остане и прозове се село Бранковина.

Од ових Ненадовића, који су се из Херцеговине у Бранковину доселили, и од који су и у Херцеговини неки власници били, и овде у Бранковини једног од њих, као од одабраног племена и куће, Турци поставе за кнеза, именом Станоја. А после Кнеза Станоја не зна се да ли је ко из те куће Ненадовића у Бранковини каквим власником под Турцима био, до кнеза Алексе.

Ево шта каже и народна песма о закључку дахија да народне Кнезове и главне људе исеку, које је Дахија Фочић редом избројао, као и Кнеза Алексу што је именовао:

„Док погубим и Алексу Кнеза
„Из лијепа села Бранковине,
„И Јакова брата Алексина:
„Цар и Ћесар кад се завадише,
„Код Ћесара Обрштери бише,
„И носише од злата качкете,
„Поплијенише све турске паланке,
„Поробише, ватром попалише,
„Цар и Ћесар кад мир учинише,
„А они се Цару предадоше,
„И код Цара Кнезови посташе.
„Многе Турке Цару опадоше,
„Седам Паша што су опаднули,
„Опадвули, па их поморили;
„Они Паше, а ми смо Субаше!“ —

Како то дахије закључе, одма пошљу по Србији у сваку касабу својим муселимима тајну заповест и одреде им и дан, да сваки Муселим свога Кнеза погуби. А на Кнеза Алексу, који је и осим горе наведеног неку књигу писао и мајору Митезеру у Земун послао, коју су Турци уватили и која га је здраво компромитирала, пође сам Дахија Фочић-Мехмед-Ага, не могавши се поуздати, да ће Алексу, Бирчанина и Кара-Ђорђа други ко моћи погубити. Но прво напред пошље и јави Кнезу Алекси, Бирчанину и Грбовићу, да ће у Ваљево и Шабац у теферич са 200 момака изаћи да лови, пак да му Кнезови преправе конаке и ране за људе и коње; и тако у Ваљеву Кнезови по поруки Фочићевој спреме што треба. Фочић удари преко београдске нахије да у-гред Кнеза Станоја посече и да у Ваљево иде, но у путу пресети се, да ако прво Станоја посече, то ће се у Ваљеву чути и Кнезови побећи; и тако дође Станојевој кући, руча, остави Станоја на миру, па одма оде Ваљеву.

Кнез Алекса, Бирчанин, Илија и Милован Грбовић (син Кнеза Николе Грбовића, који је гад боловао) не надајући се злу, изађу из Ваљева и сретну Фочића у пољу Лубенину; он их претворно лепо прими, па оданде пођу к Ваљеву, но како дођу и сјашу коње у Ваљеву, одма Фочић сва три метне у тамницу, паметне им синџир на врат, и обе руке заједно у једно гвожђе, што но се зове

лисице, које је Фочић са собом донео, и томруке. Они су били тако оковани да се нису могли ни окренути, ни својим рукама леба до уста донети, него су их други зарањивали.

Како чује у Бранковини брат Алексин, Јаков Ненадовић, да су кнезови поапшени, покупи неколико оближњих кметова и узме уза се свога зета Живка Дабића, отрче у Ваљево, покупе неколико старих Турака Ваљеваца — јер су Ваљевски Турци Кнеза Алексу и Бирчанина здраво уважавали и пазили — и оду Фочића молити да пусти кнезове. Фочић каже: „Нису ме лепо дочекали и конаке спремили, но најпосле донесите сто кеса глобе, па да их пустим“. Јаков, како то чује од Фочића, не почаси ни часа, него од трговаца Срба и ваљевски Турака и своје готовине прибере 19.500 гроша откупа. Онда је био цесарски дукат 7 и по гроша. Па оде по пријатељима и кусур новаца тражити и састављати. Ваљевски Турци, који су били у вече обрекли сав кусур новца дати, у јутру кад дознаду да ће Фочић и новце узети и кнезове посећи, стану се Јакову извињавати да код себе новаца немају, него да ће му за неки дан набавити и дати. Из Алексине куће сва чељад и деца поскидали су свој накит, жене поодрезивале и ситне паре са подбрадника, и послали за откуп кнезова, да би се тим сајаги Фочић уверио, да већ других новаца нема, па не би ли се сажалио да пусти кнезове.

Викао је Бирчанин и Грбовић из Тамнице: „Јакове брате, тражи, састављај и подај колико год ишту, само живот откупљуј“. А Алекса је једнако викао: „Не дај, Јакове, не дај паре, не остављај ми деце под дугом да робују, он ће и новце узети и нас посећи, из ових синџира и из ових лисица не мисли он нас живе пустити, но кажем: не дај ни паре, не остајте под дугом, да нам деца просе“.

Добро је проникао Кнез Алекса, да ће жртва за свој народ бити, и да га Фочић ни за откуп ма какови велики новаца жива неће пустити. И тако после утамничења трећи дан изведу кнезове из тамнице, Милована Грбовића пусте, а Алексу и Бирчанина вежу. Види Кнез Алекса да му се прикучио крај живота, па запита: „Је ли ту Јаков, да му нешто кажем?“ Милисав из Дупљаја, његов буљукбаша, плачући рекне: „Није, кнеже, овде, но кажи мени, ја ћу му казати!“ „То му — рече — кажи, да ни он и нико од сада Турцима не верује.“ А песма још овако даље каже, да је кнез Алекса своме брату Јакову овакав аманет оставио:

„Хеј Јакове, мој рођени брате!
„Ти не држи веру у Турчину.
„Турчин нема вере ни закона.
„Гди га сретнеш ту га и тамани
„Да ти русу не посјече главу!...
„Бог убио свакога Србина:
„Који држи вјеру у Турчину.“ —

После тога, кад их на губилиште доведу, Алекса је био при себи и ни мало се смрти плашио није, па слободним гласом дахији рекне: „Фочићу, Фочићу! Не молим те за живот, него те само молим, немој ме бешчасном смрћу морити, но сабљом, којом се јунаци губе, а знај, Фочићу, да ће моја крв и пред Богом и

пред људима теби досадити!“ Он је хтео и сакупљеном народу говорити, но Фочић повиче: „Водите их даље“. По том повиче на џелата: „Сеци!“ и прво посечен буде кнез Илија Бирчанин, а после Кнез Алекса. Кад је џелат секао Кнеза Алексу, и први пут ударивши га по врату не одсече му главу. Кажу да му је Алекса рекао: „Сеци, пасја веро, не мучи ме, као што би ја теби од једанпут главу одсекао!“ Џелат га удари и по други пут, и глава одлети.

Кад тако кнезови посечени буду, народ се с тог грозног позорја разбегне и у свој нахији ужурба. Турци ваљевски поплаше се и потајно стану припремати своје важније ствари. А дахија Фочић узме обе одсечене главе кнезова, па их мете више себе на чардак за углед; а тела њихова остану на пољу, где су и посечени, те су ту три дана стајала, но на молбу Ваљеваца, Фочић дозволи те безглаво тело Илијино однесе његов буљукбаша Милић Кедић и сарани га код Пелиске цркве. А Алексино безглаво тело узме Манојло из Клинчевца, натовари на кола и однесе га у Бранковину, где сарањено буде с леве стране на 4 корака до саме цркве Бранковачке са источно-северне стране, чије кости и данас ту међу праом његовим почивају. Главу Алексину, која је на чардаку код Фочића стајала, после три дана украде Живан Јеротић из Бајевоња, који је ту код Фочића послуживо, мете је у своја недра, склони одозго гуњ око себе и ноћу однесе је у Бранковину, где родбина Алексина постави стражу око цркве и гроба, гроб откопају и главу к телу, као што је и на живом стајала, присојузе и укопају.

Доцније за успомену родбина Кнеза Алексе удари усправо на гробу његовом један камени „белег“, средње величине који и данас стоји. На том белегу стоје написате ове речи: *„Овде леже кости Обор-Кнеза Алексе Стев. Ненадовића, кога Дахија Фочић посече у Ваљеву 23. Јануара 1804 год.“*

Кнез Алекса после смрти своје оставио је у животу само једног свог рођеног млађег брата Јакова, који је са свињама трговао, а по устанку Кара-Ђорђевом 1804 год. одма био је Командант Ваљевске нахије, а доцније и Попечитељ унутрени дела, — жену своју Јованку из куће знатне Ђелмашевића из Гвозденовића, — четири сина: Николу и Петра близанце и прваке, затим млађег сина Матију Проту, бив. Председника Савета Кара-Ђорђевог и Војводу, а чак у доцније време и Саветника код сина Кара-Ђорђевог Кнеза Александра, и најмлађег сина, доцнијег Кара-Ђорђевог Војводу Симу и три кћери.

Јаков Стев. Ненадовић

Попечитељ внутрени дела

члан и председник Совета, командант ваљевски и војвода, и каваљер руског ордена Св. Ане II. степена и златне медаље

Рођен је у селу Бранковини, нахије Ваљевске. Отац му је био Стеван, а мати Манда, и за то је се он по очину имену први пут Стебановић презивао.

Јаков је био млађи брат Обор-Кнеза Алексе. Кад је Јаков мало подрасто, њега његов брат Алекса да у Срем у школу, те научи читати и писати, и кад се кући врати, Алекса га доцније одреди

те је трговао са свињама дотле, докле Дахија Фочић Мехмед-Ага Кнеза Алексу у Ваљеву не посече.

Кад су Дахије закључиле да Кнезове по Србији исеку, одредили су Дахију Фочића да он сам у Ваљево иде, да посече Кнеза Алексу, Бирчанина, и одатле да оде у Тополу, да и Кара-Ђорђа посече. Они нису се могли у другога поуздати, да ће ко други моћи та три најважнија Србина савладати и исећи. И тако крене се у Ваљево сам Дахија Фочић Мехмед-Ага са 200 Турака, који како дође у Ваљево, ухвати Кнеза Алексу, Бирчанина и Кнез Грбовићевог сина Милована, те их сва три у окове и тамницу баци. А на Кара-Ђорђа тајно пошље из Ваљева Узун-Кафеџију са 12 по избор најбољи јунака турски, да га убију.

Јаков се убрзо показао као јунак. Кара-Ђорђе га је зато много одликовао и брзо поставио војводом. После више бојева, он је до године 1807 остао под Шабцем, у обсади држао га и о предаји Града са Турцима договоре водио, с којима предају и уговори, и по том уговору Кара-Ђорђе 24. јануара 1807 год. дође под Шабац на Џумачу, где пред њега 25. јануара из Града изађу четири Паше, и уговор са Јаковом учињени утврде, Кара-Ђорђу неке поклоне даду, и Кара-Ђорђе 26. јануара у 10 сати пре подне са музиком и пуцњавом са Града топова у Град Шабачки торжествено са војском уђе.

После предаје Шабца у фебруару Јаков оде противу Мехмед-Капетана Видаића, који је закљученим с њиме уговор 1804 год погазио, те Турке кроз Јадар и Рађевину пуштао, а и сам противу Срба ишао, те и из ти места Турке истера, и за старешину Срба ондак остави Анту Богићевића и војводом га учини.

Кад и то Јаков изврши, добије од Кара-Ђорђа налог, те 2. априла пређе Дрину, са 12.000 Срба опседне Зворник, Бељину и Вишеград и пође к Сарајеву противу Хасан-Паше, који је под собом само 16.000 Турака имао. Јаков уђе у дубину Босне 6 сати, Хасан-Паша поплаши се и стане мислити о одбрани главне Босанске вароши Сарајева. Но кад му дођу у помоћ 72 француска официра од ђенералштаба и 4.000 Француза, пође напред, где се са Јаковом сукоби и нобије. Кад Јаков ту види Французе, којима није вичан био како ратују, стане одступати и с њима се редовно тући, докле Дрину не пређе, за којим и Хасан-Паша идући у стопице Дрину на Црној бари пређе: Јаков је многе бојеве са њима преко Дрине издржао, а и са ове десне стране Дрине. 26. јуна Јаков распореди сву војску, удари на Хасан-Пашу и Французе и тако их разбије, да му је мало било 50 скела за превозење натраг у Босну, него нагну на Дринуваловиту, где се многи подаве. Ту Срби задобију велики плен, топова, пушака, муниције, и т. д. Турака било је мртви више од 5.000, између који нађе се мртви 5 турски капетана, 1 француски официр и 3 француске топџије. А и у Босни у боју 6. јуна, на Равњу нашло је се 7 мртви француски топџија, и Јаков задобио је 4 турска и 2 француска топа.

Године 1808, 14. декембра на народној скупштини, народ народне старешине и совет признало је Јакова Ненадовића, и Кара-Ђорђе га потврдио за првог команданта нахије ваљевске.

Године 1809 пре половине априла Јаков Ненадовић, који је на Дрини са 8.000 Срба стајао, по налогу Кара-Ђорђа пређе с

војском у Босну на три места, и пошто Лука опколи Јању, Бељину и Зворник, Јаков пређе на Сикирићу, узме Љубовиђе и Раковац и на Бранковинама и Прибићевцу 15. априла освоји турске шанчеве, овлада Вишеградом и Сребрницом, и с обе стране босанске планине увати, и опет предузме пут Сарајеву, но под Сакалом у Грачаници на Лазама буде рањен; врати се сам натраг у Бранковину да се лечи. А Кнез Сима Марковић прими главну команду.

Те исте године после Каменичке пропасти, кад велика сила турска са свију страна навали на Србију, а од Босне Ибраим-Паша са 18.000 Турака и 25. јуна пређе Дрину, и једна војска пође Шабцу а друга од Сокола Ваљеву, и поред те 10.000 Арнаута упадну у ужичку нахију. Јаков, који је тек од ране нешто поздравио био, покупи војску, сретне на Буковици од Сокола идуће Турке и потуче их. Одатле окрене се у ужичку нахију, те и отуд Арнауте протера, па одатле дође на доњу Дрину, те и отуд Турке са Кнезом Симом Марковићем у Босну протера.

После тога опет турска сила под Ибраим-Пашом навре у Србију и једна част ипак нагне Ваљеву. Јаков оде пред њу и 5. августа на Рожњу потуче је и у Босну натраг прества, где 250 Турака мртви падне, па се опет врати на Дрину, где је већ сила турска под Сулејман-Пашом од 25.000 Турака прешла била, и у Лозници улогорила се. Ту и Кара-Ђорђе од Делиграда стигне, где се на 20.000 Срба умножи, ту ударе на Турке на Жичком пољу, где после три дневне крваве борбе Турке разбију и преко Дрине у Босну протерају.

Године 1810, 5. и 6. Октобра на Светог Тому био је Јаков и у жестокој и крвавој битки код Лознице на пољу Тичару противу турске силе од 40.000, где су се Срби лавовски борили, и гди је више војвода и капетана српски рањено. Но Кара-Ђорђе Турке разбије и преко Дрине претера их у Босну, где Турака мртви 2.800 и Пашу од Сребрнице на бојишту Турци оставе; а Срба само 800 мртви буде.

Године 1811, 1. Јануара на народној Скупштини преиначи се земаљски Устав, место председника Совета укине се, и узакони се, да у Совету председава сам Кара-Ђорђе, као што је и све дотле имајући председника у Совету председавао. Установи се шест попечитељства, која места попечитељска буду попуњена из сами чланова Совета. Где и Јаков измеђ̂у прочи постављен буде за попечитеља (министра) унутарњи дела. У том звању остао је до саме пропасти Србије.

Године 1812 Јаков Ненадовић, који је прошле године 10. Декембра као посланик са Кнезом Симом Марковићем, Гружевићем и Лазом Поповићем послат био у Русију, да моли Цара Александра да их при закључивању мира са Турском у Букурешту како из вида не испусти, него да и за Србију повољан мир углави. 15. Маја врате се у Србију и врло добар глас Србима донесу: „Да Цар Александар неће Србе без покровителства оставити, нити са портом мир пређе закључити, док Порта не призна независност Срба." Тако им је Цар устмено изјавио; и да би уверио Србе о својој царској милостивој наклоности и вољи његовој, по истим посланицима послао је Цар Александар Кара-Ђорђу једну скупоцену

брилијантима украшену сабљу са надписом; „Заштитнику православија вјери и отечества“, један скупоцени прстен и бурмутицу на дар. И поред тога наименово га је кавальером с обдарењем ордена Св. Ане I. степена; а Јакова, Кнез Симу и друге чланове Совета истим орденом II. степена почествовао је.

Године 1813, кад Кара-Ђорђе 21. Септембра пређе у Земун, сви се Советници распршите и оду да своје породице спасавају и превозе у Аустрију. Јаков пошље момка да му из Бранковине доведе породицу у Забрежје, а 22. септембра покупи сва важнија акта советска, сложи у два бурета, задније их и на кола натовари да их у Аустрију у име ракије претури, а нека акта и у земљу у Београду закопа; советско здание запали да се Турци са оставшом архивом не користе, па онда тог дана уза Саву дође у Забрежје.

Како Јаков на аустријску земљу у Срем ступи, њега одма узму под стражу и у манастир Фенек одпрате, као и друге главније војводе, а потом ту из Земуна допрате и Кара-Ђорђа под стражом. Одатле их све крену у Голубинце. А 29. октобра 1813 год. Кара-Ђорђа, Јакова, Младена, Симу Марковића и Луку Лазаревића и друге многе војводе преведу у Варадински Град. 22. декембра Кара-Ђорђу и његовим првим војводама и бившим попечитељима објаве да ће их у Штајерску преместити. И тако 7. јануара 1814 год. крену Кара-Ђорђа са његовим старијим сином Алексијем и одпрате под стражом са пуним пушкама у Грац. Јакова Ненадовића у Цили, а друге војводе по другим Градовима разместе. После се Цар Александар I. код двора аустријског заузме, те буду те присмотре јула месеца ослобођени, а у августу добију руске пасоше и путног трошка. Те тако Кара-Ђорђе, Јаков и друге главније војводе 17. септембра са њиовим породицама крену се на пут и преко Темишвара кроз Ердељ испраћени буду у Русију, где у руску варош Хотин 25. октобра 1814 год. дођу. Ту Јаков од Руског Цара Александра за своје издржавање добије годишње 500 дуката, које је непрестано уживао, докле се год није у Србију 1831 год. повратио.

Године 1815, кад је Кнез Милош после 14. јула учинио мир у Ћуприји са Марашли-Али-Пашом, пропустио га с војском у Београд, и опет Србију под турску власт подчинио, Кара-Ђорђе тад кад за то разуме и чује да је се Цар Александар са бечког конгреса у Петроград вратио узме уза се Јакова Ненадовића и оде у Петроград Цара молити, да би се смиловао да избави Србе испод турског господства. Па како Цар Александар у то време због тадашњи европски политични околности никаково повољно обећање за избављење Србије није им дати могао, тако се они без утехе 1816 год. из Петрограда врате натраг у Хотин, где је Јаков мирно до 1831 год. живио.

Доцније 1829 год. после руско турског рата Цар Александар трактатом 5-га чланка обвеже Турску, те она 8-му точку Букурешког мира од 1812 год. испуни, права Србији даде (а доцније 1833 год. и 6 одузети округа, која су под Кара-Ђорђем извојевата била, Србији поврати) и Кнеза Милоша за Кнеза Србије 1830 год. призна. Тад Русија, почем види Србију полу независну, коју је она од порте отргла, и да су јој внутрења права осигурана, захте

од Милоша да све оне војводе, које су се налазиле у Хотину на издржавању правитељства руског, прими и службе им даде.

Тако и Јаков Ненадовић са својим сином бив. војводом Јевремом и свом његовом породицом у пролеће 1831 год. из Хотина пређе у Србију и у Бранковину у своју кућу својим синовцима Проти Матеји и старијем брату Протином Николи оде.

Кад је Јаков после осамнаестогодишњег одсуства свог дошао у своју милу домовину, за које се слободу десет година са Турцима борио, и кад је наступио на ваљевску нахију, гомиле народа мушког и женског пола врвила је пред њега и његову породицу, те су их дочекивали и износили пред њи јела и пића. Бризгале су сузе из очију и с једне и друге стране од радосног усхићења тог састанка. И тако до у Бранковину свога старог господара Јакова стотинама душа допрате.

Затим се Јаков пресели из Бранковине у Ваљево, смести се у конак. Његов астал никад није био без гостију, њему су долазили у посету грађани, чиновници и сељаци, које је он упоредо за свој астал са породицом његовом стављао и угошћавао.

Јаков је живио тако до 1836 год. Те године разболе се, па како у Ваљеву није било лекара, оде у Београд да се лечи, и одседне испод Зерека у кући Дијамандиној, где је се лечио и боље му будне; па намери да иде у Ваљево, но на несрећу његову дође код њега Кнез Милошев лекар Куниберт, те му неки лек препише, и он га употреби, од кога му одма буде зло и на пречац умре. — Говорило се да је по заповести Кнеза Милоша отрован. — Његово тело, његовом породицом, однешено буде у Бранковину и сарањено код цркве Бранковачке, поред гроба брата његовог Кнеза Алексе. На гробу Јаковљевом његов син Јеврем подигао је један висок четвороугли камени споменик, под којим и данас почивају кости Кара-Ђорђевог министра и његовог I. војводе Јакова Стевановића Ненадовића.

Јаков је био врло добар, паметан и вешт војсковођа за време српске борбе за Кара-Ђорђа; он је био први и најзнатнији војвода и државник Кара-Ђорђев. Јакова су војници и подчињене му војводе љубиле, слушале га и одане му биле. Народ га је са старешинама за његово праведно, несебично и човечно понашање поштовао и уважавао. Он је био и мудар државник. Ево шта о Јакову каже барон Дибић у свом извешћу, кога је руском двору 1811 год. поднео: „Србија имаде у Сенату све саме поштене и талентима обдарене људе, који ако какве и учине погрешке, за то их чине, што у Србији средства оскудевају, а и основана знања и искуства ретка су; ал' Младен, Јаков и више њих, јесу људи, који и у другим државама не би најстражњи били!“

За сво време десетогодишње борбе Срба са Турцима, Јаков је се борио увек са босанском војском на Југо-Западу. Јакова су држали скоро за највештијег и срећног војводу, јер готово свуд је у бојевима над Турцима одржаво победе. Он је осим напред наведени битака био још у многим и другим биткама. Но срећан је био, те није више на себи имао, него три ране. Једну је добио на глави у битки код Лознице на Жичком пољу, други пут је здраво рањен био у ногу у битки код Љешњице прогонећи Осман Пашу и Французе, и трећи пут био је рањен у де-

сну руку до самог рамена, у битки на Сакалу и Босни. Од ове последње ране Јаковљева је десна рука изгубила моћ, и није је могао кретати свуда како је хтео, а нарочито на више. Кад је се Богу молио и крстио, није могао прсте своје до чела донети. Па тако није могао сабљом да ради и пиштољима десном руком да бије. И тако је сабљу пасао и пиштоље носио на противној десној, за леву руку наручнијој страни, почем се обучио левом као и десном руком сабљу вадити. Турке сећи и пиштољима их тући.

Прота Матија Алекс. Ненадовић

Кара-Ђорђев 1. председник Совета, и војвода 1. реда

Каваљер руског ордена Св. Ане II. степена

Родио се у Бранковини, нахије ваљевске, 1777 год. од оца Кнеза Алексе и матере Јоване, из куће Ђелмашевића из села Гвозденовића.

Кад Матија мало поодрасте Кнез Алекса да га код свога пароха попа Станоја, који је близу куће његове с кућом седио, да књигу учи.

Кад су проту Матију запопили и кад је он први пут у нурију пошо, његов отац Кнез Алекса дао му је овакви совет: „Сине! ти си још млад и не знаш какав је свет, ти си врло млад и нигде готово нећеш бити у друштву твоји парњака у годинама, него ћеш све долазити међу старије људе; зато на сабору, на слави на свадби немој много говорити, него слушај шта старији људи говоре. Ако почнеш тако млад друге да учиш памети и мудрости, онда ти нигда мудар бити нећеш. Кад говориш што год, сви ће слушати, али немој ти себи да увртиш у главу да они тебе зато слушају што ти најмудрије говориш; они ће те зато слушати што си њихов попа и што си мој син, и кад што погрешиш нико ти неће казати; није тако, али сваки ће помислити. Зато мудро се владај и оно што ти се сада учини да није онако као што старији људи говоре, а ти немој онда да се плећеш у свађу него причекај док дођеш у године они људи, па тек и онда видиш да није онако а ти им онда кажи.“

Прота је од 1793 до 1804 год., докле му Турци оца посекли вису, поповао, народ Богу се молити поучавао и у цркви ред уводио. А о другој његовој радњи нема дата. Но кад му оца Алексу 23. јануара 1804 год. Турци посеку, Прота са његовим стрицем Јаковом смести своју породицу у збег у планину Посово, и одма са Јаковом одпочне народ противу Турака на устанак спремати и покретати, гди на Бранковачком вису 15. фебруара искупи се 700 оружани људи, и Прота попње те се из Бранковачке цркве барјак од белог, црвеног и плавог муселина, на ком су три крста била, донесе, кога развије и у земљу пободе

Одма затим добије Прота од Кара-Ђорђа позив да у Остружницу дође. Прота оде и ту се први пут са Кара-Ђорђем види, гди му Кара-Ђорђе каже да их зову у Земун, гди ће бити варадински ђенерал и дахијски пуномоћници да их мире. Ту приправе девет пунктова, шта ће од дахија тражити, па да се мире. Дођу им контроманска кола, на која Кара-Ђорђе са своји 15 гла-

вара поседа, и у Земун генералу 28. априла (10 маја) 1804 год. у његову башту дође, где је ту и из београдског града дахијски пуномоћника Турака 10—12 било. Но како од тог помирења не буде ништа, него се горе једни противу други распале, врате се натраг у Остружницу, где се договоре за даље ратовање и за набавку нужни ратни потреба, тако и да се власти и судови по ослобођеним нахијама изпостављају, и покрај тог и другог договора буде. Кара-Ђорђе изда главарима заповест да сви покупе војску и да 9. маја на Св. Николаја летњег дођу на Топчидер, и потом главари разиђу се сваки на своју страну за извршење тог закључка.

Год. 1806 око половине јануара, Кара-Ђорђе позове из Смедерева проту себи, кога из Остружнице са Божом Грујевићем пошље у Беч, где су императора Франца молили да се за Србе заузме, помогне им, и да им даде џебане и други војени потреба. Одатле пошљу и молбу руском Цару Александру, да би се заузео за Србе. Тако пошљу молбу и у Цариград Султану да би дао захтевана права народу српском. Прота се из Беча врати, преволевши Стефана Живковића (онога што је Телемака превео), с ким је се у Бечу упознао, и који је имао још пола године да учи и диплому да добије, те и он с њиме у Србију дође.

Године 1811 у Београду, кад на народној скупштини 1. јануара ново устројење Совета изађе, у ком се установе шест Попечитељсва, где Јаков Ненадовић стриц протин дође у Совет за Попечитеља внутрењи дела, тад Кара-Ђорђе проту једанаестог јануара постави за војводу Кнежине Тамнавске, у нахији ваљевској. Овим устројењем и многи други за војводе испостављати буду. Прота је молио Кара-Ђорђа да га од војводске дужности разреши и да он врши духовну власт, коју је највише волио, но то му није било уважено.

После пропасти Србије и прота пређе у Срем у Купиново. И кад чује да је Кара-Ђорђе са Јаковом и другим главним војводама у манастиру Фенеку, он одма оде у Фенек, те се с њима састане. Кад су били у вече при вечери, један од калуђера напије; у здравље Врховног Вожда Господара Ђорђа Петровића, команданта српскога' — а он сирома бризне плакати и сузама лице му се облије. Дај ми сад, вели прота, онога јунака и иноверца, кога се ништа не тиче, као нас, да се одржи и не заплаче, ако има и камено срце. Сва се вечера у плачевно позорије обрати. Ту је и господин Јефтимије, ондашњи прота земунски, био очевидац, који би боље умео казати. Оставе вечеру и оду у собу, где се кава пије, студенички архимандрит Мелентије, стари Василије и Самуил; сирома Врховни Вожд једнако је плакао и јецао, седећи на столици и држећи руку на очима. Прота каже: ја сам једва од плача проговорио и да утешим Вожда рекнем му: „Господару, није фајде плакати но узми пасош, иди у Брисел, где се чује да је тамо цар Александар, и кажи му: *ја сам Черни Георгије Петровић, који сам подигао мој народ да га од турског зулума избавим, и десет година држа се: а сад дође 20 Турака на једног Србина и освојише нас. За то дошао сам, каштигујте како хоћете мене, а избавите народ мој.* — Рече му прота земунски: Господару, тај совет врло је добар. Ни други ти лепши дати ни-

ко не може. А Вожд: „тако је којекуда! искао сам пак ми не даду Немци пасоша.“ Прота му рекне: „ишти само од Ћесара Франца, даће ти се, а у Брислу чује се да су обадва императора и прајски краљ, а кад дођеш једноме, онда можеш свима тројици.“ Кара-Ђорђе: *„Тако ћу и искати. Но иди ти, обиђи и намести твоју фамилију, па дођи, пак ћеш и ти са мном ићи.“*

За сво време, докле је се Кара-Ђорђе у Грацу, и друге војводе и старешине српске по градовима које где расејане под стражом налазиле, нико није смео, нити је могао што за народ предузимати, радити и молити се; сваки саобраштај и договор им је био забрањен. Једини Прота Ненадовић и Максим Јакшић били су у неколико слободни. Но кад се цар Александар код императора аустриског Франца I. заузме за Кара-Ђорђа и српске војводе, који су које где посебно у притвору били, те их је император Франц јула месеца 1814 год. притвора ослободио, тад Кара-Ђорђе из Граца сиђе до у Карловце, отуда одатле са најглавнијим војводама, који су добили трошак и руске пасоше 18. септембра аустриске власти кроз Ердељ у Русију испрате. Овда тек заоставше војводе српске у Аустрији као емигранти, добивши слободу, стану се један с другим састајати, и договарати како да се помогне несрећном народу у Србији. И тако договоривши се пребегле војвода у Аустрији са заосталшим војводама у Србији да се у Бечу на Конгресу бечком, где су се са свију дворова заступници скупили били, за народ српски ради. За тај рад нађу да је Прота Ненадовић понајуметнији и на кога се много не пази. И тако њих једанест војвода 8. августа 1814 год. начине писмо на Проту Ненадовића, а 15. августа са 18 подписани војвода пошљу Проти и неограничено пуномоћије. Приклањале су војводе Проту у свом писму да макар пешке иде у Беч, да моли цара Александра и Цара Франца, и други дворова заступнике на конгресу, да би обуставили зулуме турске, које над народом српским Турци чине.

Но како ослобођењем и силаском Кара-Ђорђа из Граца до у Карловце код Митрополита Стратимировића глас пукне, да ће Кара-Ђорђе у Србију прећи, да напово подигне народ противу Турака, тако у следству тог Хаџи-Продан 21. септембра 1814 год. баш у тај дан, кад је Србије пропаст прошле године била, и кад је Кара-Ђорђе кроз Ердељ у Русију праћен, устане противу Турака, уз кога одма из четири — пет нахија дигне се народ на оружје, устанак ухвати мах, стане Турке тући и устанак се ширити. —

Тај устанак Срба задржи Проту, те не оде у Беч, почем цар Александар још у Беч није био приспео него се у манастиру Фенеку договори Прота са Мелетијем, Василијем Архимандритом и Самуилом Јеромонахом Студенчанима, војводом Петром, Молером, Максом Крстићем, Петром Оташевићем, П. Цукићем, Милојем Тодоровићем, Павлом Поповићем и другима Србима, да се не чека, докле цар Александар у Беч дође, него да се због тог Хаџи-Продановог устанка, где се одлагање не трпи, похити цару руском у Петроград, и моли, да цар укаже милост српском народу, да му помогне и избави га од турског варварског ига. И тако Прота по договору војвода одма узме својга брата војводу Симу Ненадовића, који је био у Чакову, за сопутника и толмача не-

мачког језика, па се крене право у Петроград, преко Трансилваније дође у Хотин Бесарабији, и преко Каменоподолског дође у Житомир, где ту утврдо разуме да је цар Александар из Петрограда прошо за Беч. Прота у Житомиру, пошто види да ће му трошка недостати, понуди у залогу свој с врата златан крст губернатору, по овај му без залога 30 дуката у зајам даде. И онда одатле Прота врати се и предузме пут за у Беч, где у исти и стигне. Нађе се са Недобом и грофом Капоdистријом, који га упуте руском посланику Стакелбергу. Но како та побуна Срба под Хаџи-Продановом тад није због заплета са Наполеоном ишла у рачун Русима, тако Стакелберг, кад приспје цар Александар из Русије, да проти 50 дуката на трошак и оправи га доле српској граници, да каже да се Хаџи-Продановљ устанак утиша, и прота сиђе у Срем. Но докле је се прота на том путу бавио и у Срем повратио, *Милош Обреновић и без заповести Руса, сам је прискочио Турцима у помоћ и са Ћаја-Пашом народни је устанак под Хаџи-Продановом планувши угушио. — И тад су најгрозније одпочели Турци над српским народом тиранствовати Србе, клати и на коље их живе по стотине набијати.*

Прота је од то доба проживео много горких дана, ишао на бечки конгрес у Русију, али Србе не хте нико помоћи. Кад се доцније врати у Србију и даље је за народ радио.

Кад Србија Султанским Хатишерифом од 24. декембра 1838 год. (око половине шевала 1254 год,) добије Устав, тад и Совет српски 15- фебруара 1839 год. буде установљен и советници постављени, и то: један председник и 16 чланова Совета. Прота је био на реду други члан Совета. И по установљењу Совета тек се Устав 24. фебруара исте 1839 год. на Калимегдану у Београду торжествено прочита, Милош противан буде том Уставу, који га је ограничавао у његовом самовластију, и не хтене га дати извести и оживотворити. Онда устану сви први српски главари, међу којима је био и Прота Ненадовић, а и сам брат Милошев, Јефрем, противу Милоша, који су Устав у сагласију са руском владом за Србију начинили и Султан га потврдио. Затим главарима, које прозову „уставобранитељима", пођу многе српске старешине и народ. Те тако Милош морадне се 1. јуна 1839 год, одрећи књажевског достојанства, који и из земље 3. јуна протеран буде.

Кад прота постављен буде у пензију, он оде у Ваљево, где је имао кућу, и ту је међу својом породицом живио мирно до своје смрти,

Чудан је живот проте Матије А. Ненадовића, који је разним и честим променама и борбама изложен био. Од године 1804 од дана кад су му Турци оца Кнеза Алексу посекли, и кад је као прота у 27. години свога живота одпочео за народ српски радити и борбу борити, готово читав свој век у том провео за народ радећи, видио је Беч, Петрбург и Цариград. Само на 10—15 година пред своју смрт уживо је сладак плод свога рада. Пређашње године свога живога провео је готово у непрестаном честом јаду и чемеру.

Прота Матија рођен је у Бранковини 1777 год. а као пензионирани члан државног Совета умро је у 77 години свога живота од грознице, од које је само неколико сати боловао, у Ва-

љеву 29. новембра 1824 год. Прота је сарањен 30. новембра на Св. Андрију у Бранковини са источно северне стране код цркве поред свога оца Алексе, стрица Јакова, брата Николе, Петра и Симе. Пратња Матиног тела, из Ваљева до у село Бранковину до вечне куће његове код цркве, била је дивна. Тело је Матино било покривено до гроба војводским барјаком Ненадовића, под којим је за Кара-Ђорђа војевао. Осим многобројни Ваљеваца и скоро сву чиновника и свештеника, пратило је тело његово преко 600 народни коњаника из округа ваљевског, међу којима је осим други стари барјака ношен и из Осечине барјак, под којим су браћа Недићи бијући Турке на Чокешини славно изгинули. Књаз Александар из Београда, да укаже последњу почаст старом војводи његовог оца, а своме саветнику проти, послао је помоћника Попечителства внутрењи дела Аћимку Ненадовића са још једним чиновником из своје књежеве канцеларије, који су при погребу протином били.

Прота Матија, Кнеза Алексе син, имао је још петорицу своје рођене браће, старије Николу и Петра близанце, после Глигорија и Димитрија и после њега — Матије — најмлађег брата Симу, који је при јуришу 14. јула 1815 год. на Дубљу погинуо, и три сестре: Станију, која је удата била за доцнијег војводу Јанка Дабића у Јаутини, Марицу удату за Јована Вилотијевића трговца у Ваљеву, и Марију удату за Матију попа Павлова брата у Такову.

Прота је у свом другом браку имао једну ћер и три сина. Најстари син био му је Алекса, столоначелник министарства, по фантазира и сам себи бријачицом живот у Ваљеву одузме. А после своје смрти прота је у животу оставио ту другу своју жену Јоку, која је 1875 год. у 82. години старости своје у Београду умрла. Једну ћер Марију, која је удата била за Јеремију Станојевића советника, која и данас са своја три сина живи. Једног ожењеног сина Светозара, управитеља топчидерског са три унука и две унуке. Но по несрећи исти је Светозар нађен да је био умешан у Катастрофу топчидерску противу живота Кнеза Михаила 1868 год. па је одма и погубљен био. И после тог прота оставио је у животу најмлађег свог сина Љубомира песника, који се није никад женио, и који данас као бивши начелник министарства просвете у пензији код своји синоваца живи у Ваљеву.

Прота је био осредњег раста, тела коштуњавог и доста снажног, плећа осредње широки, главу имао је осредње повећу, косу на глави носио је дугачку натраг зачешљану и увијену у свештенички.

Прота је био доста весеље нарави, разговоран и шаљив, радо је причао из своје прошлости а особито млађем нараштају и сељанима.

Прота је сачувао многа важна писма и документа, као и своје белешке из Кара-Ђорђевог доба од 1804 год. па на овамо, а такве преписо и за печатњу сложио као грађу зе српску историју, врло користна. Од који његов син Љубомир 1867 год. у Београду печато је под насловом: „Мемоари Проте Ненадовића“, но још се много докумената и друге писмене корешпонденције, између власти у Србији и на страни вођене код Љубомира у рукопису налази. Ваљда ће он и та у своје време печатити.

Браћа Недићи, Дамњан Котешанин и Дамњановић Панта
Арамбаше.

Браћа Недићи, Дамњан и Глигорије, родом су из Осечне, среза подгорског, Дамњан Котешанин и Дамњановић Панта из села Котешице, среза тамнавског.

Ова сва четири јунака били су из ваљевске нахије, сва четири арамбаше, који су водили чете хајдука између који знаменитог Ђорђа из Остружња, и Турке где су стизали таманили.

Кад Кара-Ђорђе 1804 год. устане противу Турака, букне устанак и у ваљевској нахији, и Јаков Ненадовић пође противу Турака, који су Ваљеву ишли и које је Али-Бег-Видаић са Арап-Ациђ-Бегом посло, које Турке Јаков сретне у Бељину Шабачком и 23. фебруара побије се с њима, гди и са једне и друге стране мртви и рањени буде; од Турака погине ага Арап-Ацић-Бег, а од Срба Буљукбаша Исаило Лазић из Уроваца. Турци окрену Ваљеву и падну у Свилеуви код Попа Лукине куће на конак, Јаков идући упоредо претече Турке, осече им пут од Ваљева и у планини Гомилици улогори се, стане нападати Турке а потом у Свилеуви мало и шанца закопа: Турци пођу противу Јакова, а он навалично напусти шанац и повуче се у планину Гомилицу; а Турци у празан шанац уђу и разазуре се, мислећи да Срби од стра њиног шанац напустише. Тад Јаков са планине груне са војском и опколи Турке у шанцу. Турци нађу се у чуду а неимајућу шта да једу, замоле да их Јаков пусти да из шанца изиђу, он допусти али само Бошњацима, но кад за њима и други Турци навале, Јаков 28. фебруара удари на Турке и разбије их, гди 270 Турака мртви падне, а други се Турци распрште, да није један за другог знао. У овом боју биле су и речене храбре арамбаше са својим хајдуцима, који како су чули да је Јаков, изишао с војском до у Свилеуву и стао противу Турака, сиђу са Цера и дођу Јакову у помоћ.

После овога боја Јаков оде на Шабац и 7. марта варош освоји. И тек што се и ови Турака опрости, Ножин-Ага кабадахија шабачки, који је пре овог устанка на Турке са 80 крџалија отишо био у Босну својој родбини, покупи војску, пређе Дрину и потегне преко Чокешине Шапцу. Јаков Ненадовић дозна зато, и одвоји од шабачке војске 300 људи, похити Чокешини пред Турке, гди је и Ћурчија арамбаша био, а и браћа Недићи са друговима. Ћурћија кад види да је Јаков с мало војске дошо, не хтене се бити, него са своји 200 момака оде у Цер, не хтене Јакова послушати да се у манастир и авлију манастирску затворе, да пушкарнице пограде, па да дочекају Турке. И тако Јаков са речена четири јунака и њиним дружиницима код Чокешине заостане. Но и они не нађу за добро да у Чокешини дочекају Турке, него изађу напред пошав к Лешници, и у Врањевачког потока брду уваге бусије и дочекају Турке, гди се бој крвави отвори, који је вас дан трајао. Но Турци Лешнички вични том месту зађу странпутицама и опколу и Недиће и Јакова с војском, и кад Србима пред вече нестане џебане, а Турци јурише, Срби пушкама кијачки су се тукли, ножевима секли, а у коштац ватали се и клали док мноштво Турака Србе надвлада, и онако рањаве Србе Турци

побију и исеку. А Јаков са неколико здрави а више рањени људи увече само једва жив спасе се.

У овом боју славни јунаци арамбаше браћа Недићи, Дамњан и Глигорије, Дамњан Кутешанин и Дамњановић Панта, и Ђорђе из Остружња Подгорине Ваљевске са свима њиним хајдуцима храбро бијући Турке изгину. Но и Турака је мноштво изгинуло, да Мула Ножина не смедне се усудити даље Шапцу да иде, него се окрене натраг и преко Лешнице у Босну врати се. Овај крвави бој био је на Лазареву Суботу 18. априла 1804 год.

Ево како народна песма слика ова четири јунака у боју на Чокешини:

„У Јакова није много војске,
„Нема више већ триста Србова,
„И четири с њиме арамбаше;
„До два брата два Недића млада
„Димитрије и с њим Глигорије
„Треће беше Дамњан Кутешанац,
„А четврто Дамњановић Панто
„Сва четири јесу једнолика,
„Једног раста а једног погледа,
„Једне ћуди а једне помисли;
„На њима је рухо једнолико:
„Чиста свила до земље спуштена,
„А кадифа у крајем скројена,
„Све оружје у злато обвито,
„У рукама пушке једнолике,
„Једна арча од дванаест драма,
„На глави им капе кадифлије,
„Злотне кесе бију по појасу:
„Јадној мајци сви ти су једнаци!“

После овога народна песма дивно насликава смелост њихова боја са Турцима, и кад су били рањени па нису могли да се крећу, а нестало им фишека за пушке, како дају за један фишек ко им дода и по десет дуката, да још којег Турчина умртвити могу, и на послетку крај њиховог живота, а вечна бесмртност дела и имена њиховог.

Мијаило Недић

Буљукбаша.

Речени бесмртни јунаци браћа Недићи Дамњан и Глигорије имали су још једног брата имено Мијаила Недића, који је за време њиховог хајдуковања и таманења Турака, пре српског устанка боравио мирно код своје куће у Осечиној. Но чим устанак 1804 г. противу Турака букне и браћа његова на Чокешини изгину, он пође противу Турака да крчи пут слободи српској; и да свети своју браћу. Мијаило није мањи јунак од своје браће био, па је одма и Буљукбашом посто. Мијаило је 1806 год. одма после светлог вторника, кад је Јаков на Чучугама Осман-Џору са 6.000 Турака разбио, где је 2.800 мртви пало, а после ове пораза Турака Мијаило Недић окупи са Милићем Кедићем разбијене Турке, које је до у Соколску нахију гонио, многе потаманио и браћу своју осветио. Но и после овога боја Мијаило Недић светио је своју браћу, бијући Хаџи-Бегове Турке на Буковици и Братачићу, продро је са 200 момака за леђи Хаџи-Бегове војске, турско село код Сокола Петрц запалио, и кад је Хаџи-Бег то видио побего је Соколу на Рожањ, а Мијаило га је дочеко, и бегајући многе Турке побио, коња и доста другог плена заплењено. И после ови бојева Мијаило Недић на више места око Дрине био је

бој са Турцима. Но на послетку шта је са истим било, нема податка. Но од ти јунака Недића има и данас породице, која у Осечној живи.

Недићи Дамњан и Глигорије имали су и свој барјак, под којим су код Чокешине изгинули; њега је наследио њинов брат Мијаило, кога је у боју носио и он се и данас у Осечанској цркви као успомена чува.

Поп Лука Лазаревић

Војвода

Посавине и Тамнаве Шабачке и командант града Шапца

Лука се родио у селу Свилеуви, среза Посавско-Тамнавског, нахије Шабачке, око 1774 год. Отац његов био је Тодор, а мајка Јевросима. А имао је стрица Лазара, по чијем се имену и презиво „Лазаревић."

Кнез Ранко, кога је Новљанин Бег у Шапцу 2. марта 1800 год. убио, оно је син Лазарев а Лукин братучед.

Луку као дете послао је у Срем стриц његов Кнез Ранко, те је тамо три године књигу учио. Кад се вратио, ожени се, и запопи га 1796 год. Ваљевски митрополит Данило и даде му парохију села: Љутице и Коцељеву.

После седам година умре му попадија, и он остане удов, са два сина: Мијаилом и Кузманом.

Лука, ако је био млад попа, увек је според требника, крста и петрахиља носио уза се и оружје. Јахач је на коњу тако добар био, да му је тешко било наћи равна. Он је био жив и окретан, и више је створен био за војника него за свештеника.

Пошто се поп Лука брзо показао као јунак, постави га Кара-Ђорђе по жељи народа за војводу. Он је војевао свуда срећно, да је изашао на глас као велики јунак.

Како 1806 године наступи, Јаков и војвода Лука 6. јануара обсаде Шабац и почну га наново тући да га освоје; гди им од Београда и Кара-Ђорђе дође. Но како Турци од Босне пређу Дрину, Кара-Ђорђе одма пошље напред војводу Луку, те отрчи пред Турке; па се и он са Јаковом крене к Дрини.

Војвода Лука, како стигне до Лешњице 17. јануара са Живком Дабићем нападне на Турке на Рашитовачи, гди су се вас дан тукли, но на послетку разбију Турке тако, да се многи од њи и у води Јадра подаве; ту је у води Бака і Милосав три пливајућа Турчина миздраком пробо.

После овога боја радостан Лука пише Кара-Ђорђу и с поносом и хвалом јави му, како су Турке разбили, многе исекли и потукли, и многе да су на воду натерали, те су се и подавили. Добивши Кара-Ђорђе то Лукино извешће у путу, насмеје се и мило му буде, па Луки шалећи се одпише: „Гледајте, те повадите те лешине из Дрине, да се не трују људи, а и Сава се ево замутила крвљу, па немају ми људи шта да пију."

Кад Кара-Ђорђе са Јаковом и са 600 момака стигне на Дрину, запита Буљукбашу Петра какви су Турци: он му одговори да су многи, и да ће се тешко разбити. На које му Кара-Ђорђе прих-

вати: „Аферим! Поплашисте се од Турака, где ми толике до сад разбисмо. Чекај да видиш хоће л' мене разбити?“

Па како је велика турска војска предолазила, а Срба мало било, Кара-Ђорђе још један шанац ископа, и за бој распореди војску. Но седам поглавица српски изиђу преко поља до једног луга да прегледе искупљајућу се турску војску. Турци их спазе и описне се на њи 1.000 турски коњаника, они побегну кроз луг к војсци, Кара-Ђорђе за одбранити војводе дочека Турке на пушке и много их поваља, но турске хатлије у место да узмакну, ударе посред Срба, па и друга турска војска навали, удари на Јакова, Дабића и Илију Смиљанића, те и њи из бусија потисну, отвори се крвави бој, да су Срби од преко 200 изгинути коња турски бусије правили. Овде Кара-Ђорђе буде у врат у јабучицу под грло рањен. Но срећа што је имао свилену мараму око врата и што је куршум прво ударио и кроз једну врбову грану пробио, и ослабио док је до врата дошао, иначе он би погинуо. А и Јаков ту рањен буде и оде у Бранковину да се лечи.

Кад Кара-Ђорђе види да великој сили турској, која је једнако придолазила, противу стати не може, а и због јаке зиме, побаца од шанца прошће у Дрину, па повуче се у Прњавор Чокешини, и одатле преко Дубља и Метковића дође у Јеленчу, и у једном шљивару стане и за одбрану преправи се Турци су у стопце за њим ишли, и продру Шапцу. Па ударе на Кара-Ђорђа, гди се читав дан с њима туко, но пред вече разбије Турке, гди им погине и њи поглавица Абдага-Видаић, бивши војвода у Шапцу у првом примирију.

У овом боју оно је и војвода Лука. Кара-Ђорђе је био у великој опасности, сам је говорио: „Којекуде по души ти те босанске шљиваре, како неће зла да се окану.“

Кад Кара-Ђорђе ове Турке разбије, стигне му глас да је Аџи-Бегова војска из Сребрнице преко Сокола продрла у Ваљевску нахију до Бранковине, цркву Бранковичку и рањеног Јакова дворе попалила, па се окренула Ваљеву. Кара-Ђорђе остави ту Луку, узме ваљевску војску, похити Ваљеву и Турке са Јаковом протера; па одатле оде Београду. А Јаков са Катићем око Сокола попали села турска, па се врате и дођу војводи Луки Лазаревићу и увате друм од Шапца код Добраве, Орида Церовица и Вукушића. Ово је било на покладе великог поста.

После тог Кара-Ђорђе по Милоју Петровићу изда заповест Јакову Ненадовићу да с Луком на Шабац напада, па одјури на Мораву противу Турака.

Но после тог одма слегне се на Дрину силна турска војска од 40.000 под босанским везиром Мустафа-Пашом, који је са собом имао седам Паша, са многим капетанима, међу којима је био Хасан-Паша и Кулин-Капетан, и претури нешто војске на Баловинцима у Србију, која ступи са Чупићем у преговоре, да Срби арач плате, па ће везир окренути војску натраг. Чупић о том одма јави Јакову, који је имао налог од Кара-Ђорђа, да Турке заварава и забавља докле он Турке на Морави не разбије. Јаков оправи Проту Ненадовића и Чупића у турски логор, узевши за њи Турке у залогу, који су преговоре са везиром водили и који

су везира читав месец дана од напада на Србију зауставили, а потом су после на Црној Бари измењани.

Но кад се Турцима ти разговори о миру и о плаћању арача, вођени са Протом и Ћупријем, као празни учине, они закључе да у Србију пређу. И тако Али-Бег са 7.000 Турака пређе код Зворника Дрину и преко Сокола пође Ваљеву, а босански везир на Бадовинцима преко Дрине сву своју војску од 45.000 претури у Србију, где му се Мачва и Поцерина преда, кметови му дођу, и он са њом војском и предавшим се кметовима у Шабац слегне. Везир кметовима даде буруntије и обећа им да ће сваки бити Кнез онога среза, који покори Турцима. Даде им црвене бињише као знак одличија, те огрну, и неки су се отимали између себе, који ће пре бити Кнез. Један између њи шушљето је језиком и говорио је једнако: „Ја к'ез, ја к'ез." А Мијаило Ракић из Мровске рекне му: „Бре ако те ухвати Кара-Ђорђе у руке, видећеш, какав ћеш ти бити Кнез."

Пре него што ће везир у Шабац доћи војводе са војском повуку се речици Добрави и селу Вучевици. А кад се турска сила у Шабац свали, измакну се до малог Дубоког. Овде остане Прота Ненадовић, Живко Дабић и Лука Лазаревић, а Јаков оде утврђивати Забреж по више Палежа код Саве на путу к Београду.

Кметови који су са Турцима у Шабац дошли, изиђу у српски логор у мало Дубоко, и стану говорити да су им Паше казале, ако кметови до подне дођу да предају народ, онда неће излазити, да села пале. Но ни подне не дође, а Турци изиђу и почну села палити. Димови се покажу и Турци се Дубоком прекуче. Онда повиче Дабић: „У бусију јунаци!" да дочекају Турке На то Мата из Грабовца одвикне: „Какву бусију несрећниче? — Остави те козје ноге (пиштоље) под кладу, па хајде да те предајем Турцима, јер је Турчина као на гори листа; ми се никако одржати не можемо." Кад ово војска чује препадне се и сва куд који прсне. Само заостану старешине са неколико своји момака, и стану мислити шта ће сад и на коју се страну окренути. На то им пређе један кмет, и прешапне да се чувају, да буду на опрезн, и да се у гомили не састају, јер ће да их побије народ. Лука Лазаревић паће се у чуду, пребаци своје хатове у Срем, претегне опанке, па са осталим војводама и старешинама побегне у луг, и низа Саву пође.

Овако војском остављене бегајуће старешине сусретне Јаков Ненадовић, који је се из Забрежја, пошто га је утврдио, враћао, и пошто му војводе кажу шта је и како је, он одма пошље момке своје у Ваљевску и Шабачку нахију, са заповешћу, да се разишавши војници врате натраг, и народ кући на војску: па се врати са старешинама у Дрен. Одакле пише на Врачар за помоћ, те му дође Кнез Сима са 1.000 момака, па одатле оду Колубари код Палежа, те и ту ископају шанчеве, па се опет у Дрен врате. Јаков у Дрену прикупи разишавше се војнике и прикупи се до 4.000 које Ваљеваца, а које Шапчана из Посавине и Тамнаве. И кад му и Јанко Катић ту од Београда дође са 1.000 момака, умножи се Срба до на 6.000.

Па како је Кара-Ђорђе разбио Турке на Морави, похитао је био овом крају у помоћ, и баш тад стигне на бели брод код Ко-

лубаре, пред кога оде Прота Ненадовић у Лајковце око 20. јула и одатле оду преко Ваљева Братачићу противу Хаџи-бега.

Јаков Ненадовић, Кнез Сима, Јанко Катић и Лука Лазаревић са ти 6.000 Срба крену се из Дрена и пођу пред великог везира, како су чули да је се из Шапца Београду кренуо, и дошао на конак код реке Вукодражи, гди је и један шанац српски био. А Хасан-Пашу са војском као десно крило посло је напред преко Месараца, гди га Срби на Бељину код Власанице сретну, побију се с њиме, и после жестоког боја разбију га и потерају га натраг Шапцу; но у терању Турака на дугим њивама код воде Петковице између Крњића и Власанице погине војвода Јанко Катић, кога заробљена једна стара Туркешања преваром мучки уби. (Овде су Срби у терању множтво Турака побили, да је Хасан-Паша са мало њи једва жив у Шапцу издро).

Кад тако Хасан-Пашу срећно разбију, Јаков, Кнез Сима и војвода Лука окрену се и одма ноћу ударе на великог везира, гди су се сву ноћ из пушака тукли, а везир из више топова бацајући ђулета и картаче бранио се, но у зору Срби повуку се у луг. Кад сване, види везир да му на путу к Београду опасност прети, и разуме за погибију војске под Хасан-Пашом, па се нагло врати Шапцу и око Шапца улогори се. А и Јаков и Лука врну се с војском у Бељин.

У то време били су бој Срби у Ваљевској нахији са Хаџи-Бегом на Братачићу. Пошто су га разбили и преко Дрине претерали, стигне од Ваљева и Кара-Ђорђе на конак у Љубинић са једним топом и 300 момака, гди му Јаков и Лука из Бељина пођу у сусрет, и у Орашцу сретну га, па заједно с њиме у Бељин дођу. Ту дође од Ваљева Прота Ненадовић и са Братачића Милан Обреновић и Пљакић са 2.000 људи, и ту се сва српска војска до 8.000 искупи, која има бити бој са босанским везиром са 45.000 Турака. Кара-Ђорђе из Бељина крене сву војску у Јаловик, па узме уза се до 300 момака и одпадне у Поцерину, те у Белој Реци дочепа четири кмета, који су се за турско кнежевство грабили и искупили били да рану Турцима носе, те их посече, и тим принуди Поцерце и нешто од Мачвана те се одметну противу Турака, оде у двориште и ту Милоша Стојићевића Поцерца војводом постави, па се одма врати у Јаловик, крене војску на поље Мишарско и ту нешто шанца на брзу руку ископа.

Било је у суботу на покладе Госпојинске 31-га јула 1806 г., кад је Кара-Ђорђе на Мишар изашо. Српска војска бројала је 6 до 7.000 пешака, са 5 топова и до 1.500 коњаника. Шанац је био на друму београдском три четврти сата од Шапца далеко. Ту се Кара-Ђорђе са војводама и Србима стаи да турску силу под везиром босанским, која је преко 45.000 Турака бројала и много топова имала, дочека.

Сутра дан у недељу 1 августа рано зором оправи Кара-Ђорђе све коњанике под Јаковом и Луком к Добрави речици у честу, да се притаје, па кад им да знак да у десни бок турски ударе. Кара-Ђорђе остане са пешацима у шанцу, охрабри војску и заповеди да нипошто нико пре не пуца на Турке, док се они близу шанца не прикуче, да их лако у месо гађати могу, па кад им он буде дао знак пуцању са избацајем једног топа, онда сло-

живо плотунима лнписким да на Турке ватру оборе. Турска сила тог јутра крене се од Шапца, пређе реку Добраву, и охоло потражи да им се Срби покоре и оружје положе! Кара-Ђорђе им одговори: „Ако хоћете наше оружје, ево га, дођите и узмите га!“ По том Турци, саме њихове поглавице идући пред војском, широм јурише на Србе у шанцу. Кара-Ђорђев гласник топ пукне, а они плотун из пушака оборе и прва нападачка турска линија сва готово мртва падне; ватра из пушака српских непрестанце се оспе и Турци устукну натраг, али по други пут учине на Србе јуриш но буду опет плотуном, једним, другим, па и трећим дочекани; и кад трећи плотун Срби на Турке из пушака оборе као знак коњици, која сад из шуме излети и у десни бок Турцима удари, отвори се из пушака и топова жестока ватра и сеча, која је три сата трајала, где Турци разбијени буду, те се у логор у Добраву врате. Ту погине многи Турчин и Мехмед-Капетан Видаић са његова два сина, а од Срба врло мали број.

Понедељник и уторник прође без боја, само што су се Турци на кленачкој скели хвалили, да ће сутра у среду истерати Србе из шанчева и потрти их све. А за бој у недељу 1 августа говорили су да су само пробали и ишли да виде шанчеве.

У среду 4 августа рано, турске паше са свом силом више од 45.000 Турака, са више топова крену се на Србе. Кара-Ђорђе је војску распоредио био као и први дан боја, и уручио кад други његов топ пукне, да коњица тад за леђа Турцима удари, а пешаци да из шанца изиђу и на Турке оспу ватру. Турци сад смотренији буду, и не пођу одма на јуриш, него изјутра прекуче се ближе и стану намештати кошеве и правити батерије за топове. Кара-Ђорђе тад избаци из шанца један део Срба, који у расутом строју као стрелци стану на Турке пуцати, и у њиховом их послу око прављења батерија узнемиравати: чиме Турке изазову, те пођу противу Срба, а Срби пуцајући стану шанцу редовно одступати, а Турци их гонити. По кад Турци близу шанца опет дођу, Срби тад плотунима оспу ватру на Турке, и кад топ пукне, Срби излете из шанца и на Турке стану жестоку ватру проснпати, а кад и други топ српски пукне, који је био знак за коњицу, она груне Турцима косо за леђа; Турци се збуне, разбију, и у долину савској страни одступе, и стану се искупљати и одмарати. Овај бој трајао је 4—5 сати.

Кад тако Турци буду разбијени, било је превалило подне. Срби пешаци оду у шанац ручати, а коњица безбрижно разреди се, и неки и у шанац оду да ручају; кад Турци то виде, прикраду се и изненадно јурну на растргу српску коњицу, хатлије претеку војводу Луку а Јаков измакне за времена у шанац. Лука се бранио докле је пуне пушке имао, па потегне за сабљу, али гајтан се око ње обвио био и не могне је извадити; у то један Турчин ухвати под њим коња за узду, други потегне сабљом по руци, а трећи по глави, вичући: „овамо одите браћо, ово је наш душман!“ Војвода Лука удари једног арбијом у чело, одскочи од коња, где му и један рукав пробијен буде, и он срећно умакне у честу и живот спасе. Кара-Ђорђе, како тај нападај Турака види, одмах са неколико коњаника под Јаковом и са пешацима излети из шанца, те се на ново крвави бој из пушака и топова отвори,

где погине Синан-Паша из Горажда, Капетан из Дрвенте, а и многе друге турске поглавице као цвет Босне, бранећи заставе, изгину. Но кад им и њин најхрабрији сераскер, Кулин Капетан, који је за турбаном 7 челенака носио, погине, кога Тодор из Каоне уби, клону Турци посве духом и пред само вече око 6 сати разбију их Срби, у долину сгерају и преко Добраве пређерају. И они се тог вечера жалосни врате натраг Шапцу, и не смеднy се више у бој са Србима упуштати,

У славној овој битки на Мишару, врло вешто и веома дрско Кара-Ђорђем изведеној маневри, Турци буду пометени и сасвим разбијени, где их много мртвих и рањених буде, које са собом жалосни у Шабац однесу.

А на против Срби врло су мало изгубили људи. Али је војвода Лука Лазаревић тешких рана допануо, за кога је се мислило, кад су на бојишту нашли његов фес расечен и крвав, који је пре подне тог дана са Јаковом Ненадовићем љубавно мењао, да је погинуо. И стану га са тугом по бојишту тражити да га сахране. Но Лука тад сам, сав крвав од рана, из честе пред Кара-Ђорђа изиђе. Кара-Ђорђе, кад је видео да је Лука у животу, врло је радостан био. Очевидци казивали су, да га никад дотле, које славном победом, које што је Лука жив остао, радоснијег видели нису. Јер је он особито волео јунака војводу Луку, па га је из љубави и великог поуздања у њега звао „десном својом руком“ и својим „поснком“.

Па по том Кара-Ђорђе одма нареди те Луку у Праовачку Аду на Сави однесу, где му је породица у збегу била, те је се лечио и излечио, и опет мегдане са Турцима делио.

О овом славном и сјајном боју Мишарском има једна народна песма, која је врло дивна, и која показује смер Турака, који су са огромном својом силом у Србију упали, да покоре и поробе Србе и српске јунаке. У њој овако Кулинова када пита два црна врана гаврана, и каже:

„Ја два врана, два по Богу брата!
„Јесте л' скоро од доње крајине
„Од Мишара поља широкога
„А од Шапца града бијелога
„Јесте л' видли млогу турску војску
„Око Шапца града бијелога
„И у војсци турске поглавице?
„Јесте л' видли мога господара,
„Господара Кулин-Капетана,
„Кој' је глава на сто хиљад' војске,
„И који се цару затекао,
„Да ћ' Србију земљу умирити
„И од раје покупит' хараче;
„Да ће црног Ђорђа уватити
„И жива га цару опремити:
„И да ћ' исјећ' турске поглавице,
„Кој' су кавгу најпре заметнули?
„Је ли Ђорђа цару оправио?
„Је л' Јакова на колац набио?
„Је ли Луку живог огулио?
„Је л' Цинцара на ватри испек'о?
„Је л' Чупића сабљом посекао?
„Је л Милоша с коњма истргао?
„Је л' Србију земљу умирио?
„Иде ли ми Кулин-Капетане?
„Води л' војску од Босне поносне?
„Иде ли ми, хоће л' скоро доћи?

„Не гони ли мачванскијих
крава?
„Не води ли српскијех робиња?
„Које би ме вјерно послужиле?
„Кажʼ ге мени кад ће Кулин
дођи?
„Кад ће дођи да се њему
надам?“

После јој гаврани кажу: како су видели обе војске, турску под Кулином, а српску под Кара-Ђорђем, како су се војске удариле, турске поглавице изгинуле, српска војска турску надвладала, и Кулин погинуо. И да му се више не нада, да јој дође: говорили су:

„Нит’ ти иде Кулин-Капетане,
„Нит’ ти иде, нити ће ти дођи,
„Нит’ се надај, нити га погледај,
„Рани сина пак шиљи на војску:
„Србија се умирит не може....“

После ове славне победе Кара-Ђорђе остави ваљевску, шабачку и рудничку војску са војводама под управом Јакова Ненадовића под Шапцом. Узме 1.000 људи и два топа, па оде преко Београда Делиграду противу Ибраим-Паше скадарског.

Осим напред наведених бојева и овог славног Мишарског боја, у ком је Лука три грдне ране добио, војвода Лука са Јаковом у овој години био је бој више пута при опсади града шабачког, био је у боју 6. јануара 3., 5., 28. и 29. марта, 13. и 14. и 20. маја, 26. јуна, и 16. септембра ове 1806 год. Но у свима овим нападима нису могли Шабац од Турака по други пут освојити, зато што је турском војском добро поткрепљен био. Но тек се Шабац наново по освојењу Београда 26. јануара 1807 г. Кара-Ђорђу преда; који тог дана са тријумфом у град уђе, и војводу Луку Лазаревића за команданта Шапца града постави, који је у истом седио и у њему командирао до пропасти 1813 године.

Војвода је Лука, осим свију до сад наведених бојева и у многим другим омањим бојевима, са Турцима бојак бијо. За време десетогодишњег ратовања српског под Кара-Ђорђем, редак је који бој у крају око Дрине да није Лука у истом участвовао.

Кад су Срби 1809 год. изишли изван граница дотле освојене Србије, и прешли у Босну да и њу завојују, Кара-Ђорђе отишао је с војском преко Новог-Пазара и Сјенице да се Црном Гором сједини. А Јаков Ненадовић упутио је се био к Сарајеву, и Лука је са Јаковом прешао био доњу Дрину, и на главици повише Бјељине између Зворника и Сребрнице потукао је Турке, у коме је боју погинуо и разглашени мегданџија и јунак Мехо-Оруџић.

Но због несрећне каменичке битке морао је, како Кара-Ђорђе тако и Јаков и Лука сва завојевата места оставити, и похитати да у границама дотле извојевату Србију од турске попльане спасу.

За време десетогодишњег ратовања српског под Кара-Ђорђем са Турцима војвода Лука велику је славу имену своме задобио. Задобио својим оружјем, задобио својим ретким и памятним јунаштвом и пожртвовањем за слободу своје домовине. Редак је који Кара-Ђорђев војвода, који се у јунаштву са Луком мерити могао а још ређи, који је у бојевима бијући и секући Турке 14 рана, 9 тешких и 5 олакших на свом телу задобио, и исте преболео.

Војвода Лука је себе делима својим пуним славе узвисио, и овековечио име своје код потомства и народа српског, који га у песмама пева.

Године 1813 са свију страна навали огромна турска сила. Свет се поплаши, оде у збегове, а неки у Срем.

Тад и све војводе српске, сами себи остављени, нагну себи и својим породицама спасења тражити, да их варвари не поробе. Па и војвода Лука Лазаревић из града шабачког кроз водену капију претури преко Саве своју породицу. Запали своје конаке у граду, у којима је седео, па се низа Саву са војводом Стојаном Чупићем и са неколико својих момака спусти до Забрежја, и ту у Срем са многим војводама и народом пређе.

По повратку своме у домовину 1832 год. буде постављен за члана шабачког магистрата.

1842 год. стари Кара-Ђорђев војвода, дични јунак Лаза Лазаревић, од члана суда шабачког, из уважења неоцењимих заслуга Србији учињени, Кара-Ђорђевим сином књазом Александром постављен буде за члана Државног Совета. И у том високом звању неколико година послужи земљу своју; а потом, због старости и слабости од многих рана, пошто те стављен буде у пензију, и из Београда оде у Шабац својој кући, где је до своје смрти мирно живио.

Бесмртног имена Лука Лазаревић, у својој кући, седећи умро је 29 априла 1852 год. Сутра дан, с највећим почастима, укопан је код шабачке цркве. Над гробом његовим узидана је мраморна плоча с овим стиховима:

„Крјепком мишцом, срцем витешкијем
У најгоре доба по Србина
Кад процвиље мало и велико.
И Србија земља поносита
Крвавијем сузам проплакала,
Роду своме послуживши вјерно
Овде лежи Лазаревић Лука,
Штит Поцерја, цвјет српских јунака
А посинак врла Кара-Ђорђа!
Проста земљо! Која но га скриваш,
Својом те је откупио крвљу!“

Лука Лазаревић био је осредњег стаса, тела коштуњаво сувог а доста снажног, главу је имао осредњу, косу на глави носио је кратку, лице му је било осредње прихомањасто, сувоњаво, бркове је имао повише црне, средње величине и мало на више засукате, уста је имао умерена, а глас танак, јасан, звечећи.

Лука је био нарави ћутљиве, озбиљне, но волео је о ратовању говорити и са озбиљом тихо причати; био је доста опорит, жесток, но у брзо повратљив, био је жив и врло лак и окретан. Према млађима био је строг, али и праведан, а према старијим послушан. Особито је Кара-Ђорђу одан и веран био.

Вилип Вишњић

велики народни песник.

Вишњић се родио године 1767. у селу Трнави, у нахији зворничкој у Босни, у задружној и доста имућној кући. Оцу му је крштено име било Ђорђе, а звали су га у селу Стојан Вилић, матери пак било је име Марија, а прозвали су је Вишња, и само

су је под тим именом и знали. По том њезином имену и Вилип је прозван Вишњић.

Вилип је рано остао по оцу сиротан, те му се мати преуда у село Мећаше близу Бељине. Ту је Вилип провео своје детињство и младост. А у осмој својој години ослепи од богиња.

Дар песнички се рано појавио у Вилипа. Он је, као слеп, брзо научио гудити и певао је уз гусле разне песме, које је где коју чуо, одма је исту лако примио.

О рату аустријском 1787 год. удари велика несрећа на кућу и стричеве Вилипове у Трпави. Турци се к њу образа једне његове стрине. Стричеви то спазе, једног Турчина убоју а другог обесе о шљиву уларом с његовога коња. За то, после, буду на мукама умрени у Зворнику три његова стрица и један брат од стрица.

Како је живео Вилип за ово време не зна се, али може се знати колико је ова крвничка сила распаљивала у њему мржњу спрам Турака.

Кад му је била 31 година, ожени се девојком Настом, из села Мртвице. И њу су обично звали Бела. Он је с њом имао шесторо деце, од којих је 1817 било живо само двоје: Ранко и Милица.

До првих година овога деветнаестог века Вишњић је певао само старе песме и старе јунаке: певао је оно што је чуо од других људи; сам се није усуђивао шта да спева, или што није смео од Турака да што ново спева.

Па како српски устанак 1804 год. под Кара-Ђорђем букне у Шумадији, допру и преко Дрине гласови о бојевима Срба с Турцима и о захтевима српског народа, да поврати стару славу и слободу Србији. Кад Вилип оста и своју постојбину Мећаше, пређе у Србију, и кад не може браћи својој са оружјем у руци помоћи, да освету чине над Турцима, то бар да их својим песмама дражи и улива у њих храброст да освете Косово и поврате стару своју славу и слободу. И онда тек, видивши се међу својом браћом слободан, у душу Вилипову улије се неки велики животворни задах. И он од старих песама окреће умне очи своје на садашњост и на све оно што може из тога да изађе. Па удеси струне на гуслама и затегне тапано гудало, па раздраган маше по гуслама, и уз њих стане певати српске јунаке и дела њина низати, славити и висити, да дотле никад ни један песник тако дивно уз гусле запевао није.

Вилип је разбирао за сваки и најмањи случај, за сваку личност где је шта било, ко је шта урадио, како и кад; па тек кад се о свему добро известио, махнуо је тапаним гудалом, и из његових уста полила се прва дивотна песма: „Почетак буне противу Дахија“.

„Кад се шћаше по земљи Србији,
„По Србији земљи да преврне,
„И да друга настане судија. и. т. д.

После је ишла све песма иза песме, лепша иза лепше, дивнија иза дивније. Оне су све накит нашим народним песмама: све су смиље и босиље с којима је Вишњић саплетао венце јунацима српским, будио их, уздизао их, и уливао им у груди дух јунаштва, и обесмртио имена и дела њихова.

Вишњићеве су песме сама сушта истинска Историја Кара-Ђорђевог ратног доба. Он је у својим песмама насликао бојеве тако живо, да човек, кад његове песме чита, или слуша кад се певају уз гусле, уђе у пеку бајност и дражи, па чисто мисли да гледа својим очима на бојном пољу тај бој Срба и српских јунака, како са Турцима бојак за своју слободу бију и мегдан деле. Осим тога:

Вишњић је у својим песмама преставио разговоре и договоре Срба и Турака; преставио је радост и жалост, клетву и хвалу, тугу и јадиковање. Тако да кад их човек чита и слуша, двоуми, да није он баш на том месту, и да ли сам својим ушима не слуша и очима не гледа.

Узмите што, ма из које песме Вишњићеве; договор Дахија како да секу кнезове и шта им на то стари Фочо од стотину љета збори. Узмите српске муке и договор Срба за устанак противу Дахија. Узмите како се Срби јуначки са Турцима бију и радују својим победама; како се Туркиња, Кулинова када, разговара са гавранима; како куне српске јунаке, тужи и јадикује за својим драгим Кулином и другим турским јунацима. То све човек престави себи, да види и ушима да слуша.

Поред свега тога у песмама Вишњића, које га у већи вис његове песме дижу, нигде наћи се неће ругоба, личпа мржња, неистине и клевета, као што се то код други песника, на жалост окати, налази.

Вишњић ти мана није имао; био је над тим страстима узвишен, које су му под ногама лежале, био је поштен, праведан, неумитни судија и некористољубиви песник. Има једна сказка, која се прича. Кад му је један онога времена српски власник обећавао краву дати на поклон, да и њега опева, рекао је: „све певаш! зашто и мене не опеваш, па би добио краву!“ Одговорио му је Вишњић: *„ко је још видео да се крава пева и слави!“* Певао је не у корист своју, него у корист народа свога, и певао је лепим српским народним говором.

Вишњић слеп без очињег вида, умном снагом својом више је видео, безпристрастно и истински боље је пропратио тадашње догађаје и у песмама својим потомству српском оставио, него многи други окати људи и књижевници. Таква појава у песништву, као што је био Филип Вишњић, слеп и без очију, тешко ће време икад равног му родити, да се ма и окат са слепим Вишњићем мерити може.

Филип, кад је стваро своје песме, ишао је по многим крајевима Србије а највише је се бавио у шабачкој, ваљевској и подринској нахији, па је разбиро за догађаје и бојеве Срба са Турцима, и сравњиво казивање са казивањем, тубио, смишљо, и песме у уму склапљо и пево. Гди у случају није шта схваћао од пут праву истину да у својој песми каже, такву је поправљо и дотериво. Певао је такве прво пред народом, потом пред војводама, па и пред самим вождом српским Кара-Ђорђем.

Вишњић, ако и није могао бити очевидац српски бојева, он је био присуствовалац и слушалац исти. Он је у логорима, шанчевима и бојним пољима готово свуда око Дрине био, гди је слушио рику топова, пуцањ пушака, звеку сабаља, вриску коња и писку рањеника. Клоктиле су и по вр' њега распрскавале се бомбе; око

њега звиждали су турски куршуми и цактале сабље у јуначким рукама. А Вишњић је међ својом браћом у шанчевима, логорима и бојиштима седио мирно, уз гусле гудио, певао и своју браћу храбрио и веселио.

Ево шта прича Милутиновић у својој Србијанки о Вилипу Вишњићу, шта је једном казао војводи Луки Лазаревићу, кад је се он у Бадовинцима са војводама и другим старешинама договарао и бринуо како да се силни Турци дочекају и разбију. Рекао је Вишњић:

„Не старај се господаре Луко
Како силу дочекат' је турску,
Тек' дај мени сто слијепац' збрати,
И дај свакому по неука ждребца
Нас' усади на бијесне исте,
Свакоме нам' дај у руке сабље,
Угнути нас поред Турак' војске,
Пак јунаке да видите слијепе
Како ничем уступит' не знаду;
Тад, за нама окати појурте!
Разбићете насрнуте вјерно...
А од' наске, штогод' коме бог да.
Нек јунаштво и ми учинимо
Игда цијело да б' сви пропанули:
Дост' пјевамо чуда и витештва
Те тражимо у погибељ браћу,
Већ докаж'мо да се има право
Бит, и мрети за достојност своју,
Радо житје и општинску вољу.
Ипт' смо криви што видимо слепи
Далек' љепше, нег' и с' оч'ма многи!...“

Лука се на ово насмеје, а војводе овеселе и војска охрабри; кад и слеп жели и говори да у бој на Турке иде, шта је остало за окате? Свак у себи помисли.

Једанпут био је и у опсади у Лозници. Па кад су Турци највише наваљивали, Вилип храбрио је Србе говорећи:

„Ха јунаци! сви за светле пушке,
Ви за пушке! А ја ћу за гусле!
Бог је моћан, пак и мејдан српски!
Те свак згађај, ка'ноб је их худни!...“

Пак је сео, удесио струне на гуслама, па је гудио, певао песме и храбрио војску, и грто рукама падајуће куршуме око себе!

Године 1813 затекао је се Вилип Вишњић у Мачви у шанцу на Равњу, у боју, и кад су Срби после крваве борбе разбијени, разбегли се, и он је из Равња пребего преко Саве у Срем и настанио се у селу Грку, и ту је живио десет до петнаест година, и никад се није хтео више вратити у Србију, но ту је и умро.

У селу Грку затекао је Вишњића у живогу устанак Срба под Хаџи-Проданом 1814 год. и устанак Срба 1815 год. Но за дивно чудо, из ови устанака ни једне песме спевао није, ваљда зато што није било јаки бојева, и што су то за њега неважни били да их опева! И гусле Вишњићеве већ су за навек умукле биле; он није више певао јуначке песме, угасила се у њему драж и пјесничка његова звезда пропашћу Србије 1813 год. потамнила је, и он је даље до смрти своје уз гусле певао само Сремачке песме. Вишњић је умро у Срему у селу Грку између 1823 и 1828 год. и ту је и укопат.

Вишњић је прославом српских јунака Кара-Ђорђева доба и своје име прославио, и оставио во веки векова да се име српски

јунака у песмама уз гусле пева и помиње, а и његово име не заборави. Вечна буди слава и успомена највећем народном песнику Вилипу Вишњићу!

Глувац Мијаило

мегданџија.

Родом је из села Каменице, у Тамнави, шабачке нахије. Највише се находио, као момак, уз Попа-Луку. Команде никакве под собом није имао, нити је тражио. Он је био само лични јунак, који је мегдане делио.

Глувац је често сам делио мејдане са Турцима. Чекао је противника да га он први нападне, излазио је и обично седио и пушио, док му близу Турчин не дође, па би онда лагано истресао лулу, мирно је оставио за појас или у чибуџилицу, и тек тада би се машао коња и оружја. Некад би, кажу, узео у уста доста дима од дувана, узео на нишан своју пушку, па дим из уста испустио да Турчин мисли „слага му пушка“, те полети са сабљом, да га посече, и он га је тада састављао са црном земљом.

Глувац је погинуо 1810 год. у шабачком граду од топа по непажњи тобџије.

Михаило је био наглув, за то су га и звали „Глувац“. Нарави је био веселе, свакад пун шале, која слободи; тако је он у шали уверавао да све турске пушке пале а не састављају. Био је висок, у плећима широк, црномањаст, коштуњав, а обрве су му биле као стреје над очима, и очи су му севале као ватра.

Прота Никола Смиљанић.

китогски војвода.

Никола Смиљанић родио је се у Бадовинцима у Мачви око 1760 год. Отац му се звао Глигорије Бујуклић, а мати Смиљана. Кад му отац, развађајући неке у свађи, погине, онда му се мати врати у свој род, у кућу Станковића у Белотићу, из које се и удала била. И с њом доведе Николу са још четири његова брата и две сестре. Кад Никола дорасте, он се прозове материним именом Смиљанић.

Где је Никола књигу изучио, кад је се и где запопио и протом постао, не зна се.

Но ово се зна, да је још од својих млађих година страшно на Турке мрзост имао, им још више, кад су му Турци обеслили били његовог једног стрица, да је неког Турчина убио, и отерали у град шабачки, оковали и затворили, где је у тамници на великим мукама и умро.

Па како ускоро после тога, 24 јануара 1804 г., Кара-Ђорђе устане противу Турака, где у ваљевској нахији букне устанак, а по том и у шабачкој и распростре се до саме Дрине, тако, прота Никола Смиљанић једва дочека да се Турцима свети, и освети стрица свога.

Па како је се у то доба налазила грдна и непроходна шума звана „Китог“ близу Шапца, која се протезала од реке Саве, к југу до Цера планине, причају људи да је тад Китог тако шум-

нат и гушћаг био, да ниси могао гују из гушћага за реп извући, и кроз Китог само просеченим главним путем могло је се од Дрине Шапцу и обратно пролазити; тако прота Никола Смиљанић прво скупи једну малу четицу добро поузданих момака, одметне се у Китог, ухвати бусије око главног друма, и ту је дочекивао и млавио Турке, који је се год усудио кроз Китог да прође. Мало доцније у мају месецу 1806 године, Прота Смиљанић приумножи своју чету са 50 до 60 момака, и тако узапти главни друм и путањице, да се Турци без велике војске нису смели Китогу ни прекучити, а камо ли кроз Китог да прођу, тако је био страх задао Турцима. А 23 маја 1806 г. са то мало момака своје дружине дочека повећу турску војску, која је пошла Шапцу и тако је жестоко потуче, да је се морала натраг к Дрини повратити и тим још већи страх Турцима зада.

Прота Никола Смиљанић, за сво време десетогодишњег ратовања Кара-Ђорђевог са Турцима, увек је се налазио у Китогу и чувао богазе, пролазе и друмове, да Турци не преваре и Шапцу не продру. Никад није имао већу војску од 50—100 до 200 момака, с којима је хиљаде Турака разбијао. А кад је велика турска војска на Китог навирала, притицале су му и друге војводе у помоћ.

Прича се да је он у Китогу сам са својом дружином 5—6 хиљада Турака побио, а многу Туркињу уцвелио. Зато тужила је и клела га Кулинова када, Китог, и Смиљанић Николу.

Ево шта песма каже:

„Ој, Китоже, не зеленио се!
Смиљанићу, не веселио се!
Што погуби Бешировић Хасу
Кога лепшег у свој Босни нема,
Остаде му злато испрошено. —"

Прича се да је Смиљанић веровао и говорио да му Турчин Бошњак не може наудити. Кад би јуришао у највећу ватру и кад би му ко рекао да се причува и да то не чини, јер би штета била да погине, одговарао је: „Ајој! Луд ли си, брате слатки, та зар Шљивар-Бошњак мене да убије? Ако се то допста треви, не копајте ме, него баците где не треба, у . . . ."

Прота Смиљанић је једнако био у Китогу. Но несрећне 1813 год. кад пропаст српска буде, и на Засавици Турци Србе надбију и распрште, и Прота Смиљанић пређе преко Саве у Срем, где је се бавио негде око Митровице до 1815 године.

Никола Смиљанић је био лица црномањаста, стаса средњег, тела коштуњавог, браде црне, повелике, очију светли, пробијајући, а изгледа у опште озбиљна и страшна.

Стојан Чупић

мачвански војвода.

прозвани „Змај од Ноћаја".

Стојан Чупић родио се у Иви, у Херцеговини. Његово је право презиме Добриловић, а како се прозвао Чупић чућемо сад мало доцније.

Кажу да је у Салашу био тада некакав учитељ, и сестре даду Стојана у школу, те тако научи читати и писати.

Кад је Стојан већ изишао из школе, дође једном у Салаш црнобарски у госте неки Страхиња Чупић, из села Салаша ноћајског. То је био човек богат, а без порода. Угледавши Стојана младића здрава, паочита и вредна, а без баштине, он га заиште од деде Тоде, да га узме место сина. Тода се разговори са својим унукама и пусти Стојана. Страхиња га одведе кући, провуче га кроз своју ногавицу (као да би га био и родио), усини га, и после га је држао као да му је рођени син.

Тако Стојану дође презиме Чупић поред правог презимена Добриловић.

Година 1804 затекла је Чупића као већ на гласу марвеног трговца. Први пут се нашао и видео с Кара-Ђорђем негде у ваљевској нахији, куда је ишао да купи свиње. После тога састанка и разговора Чупић је одмах 1805 год. почео скупљати око себе људе и затварати путове по Мачви крај Дрине, ископавши ров из Засавице у Саву, одакле је излетао и тамањио Турке, који су Дрину прелазили да народ арају. И тако је за кратко време име јунака стекао, да су га се Турци бојали као какве але.

Последњег месеца јула 1806 године везир са 45 000 Турака крене се од Шапца и пође путем к Београду. Но како је и Кара-Ђорђе са Мораве стигао оно, 1 августа дочека силу турску са својих 8—9.000 Срба на пољу Мишару и тако је жестоко разбије, да Турци буду принуђени повући се Шапцу са великим губитком, и одатле бегати у Босну. У овој славној битки био је и војвода Стојан Чупић. Но после битке одјури у Мачву да дочека бегајуће Турке, где код села Древовца стигне и посече чувенога Мулу Сарајевског, за кога песма каже да су Турци држали да „и цару уме судити!“

Године 1811 код Лознице на пољу Тичару био је у боју војвода Стојан Чупић са Кара-Ђорђем и многим другим војводама противу многобројне силе турске, где су на светог Тому 6 августа Турке жестоко потукли и отели им више топова и музику. У том крвавом боју много је Турака пало; а много се и српских војвода израњавило. У том боју и сам Чупић рањен је допао, спасавајући Цинцар Јанка од извесне смрти, кога је хтео један турски јунак панцирлија погубити, и кога рањеног Чупић једва спасе.

Године 1813 од почетка септембра, био је последњи бој славног јунака војводе Стојана Чупића, који се за слободу народа српског са другима војводама и јунацима голим синовима, на Равњу, 17 дана противу огромне силе турске, којом су и француски официри управљали, храбро борио. Но кад их Турци надвладају и шанац силом узму, Срби принуђени буду у бегству себи спасења тражити; па и Чупић преплива отоку Засавичку и дође у Град Шабачки своме побратиму војводи Луки Лазаревићу, и стану се у Граду утврђивати, да Град бране.

Но кад се сва сила турска, коју су на 100.000 Турака бројали, свали око Шапца, а српска војска остави војводе и разбегне се, тако и они виде да Града одбранити не могу; па Лука претури своју породицу у Срем, запали у Граду своје конаке, па онда заједно са Стојаном Чупићем и са неколико момака њихових.

низа Саву до у Забрежје сиђу, а одатле оба преко Саве у Аустрију пређу и живот свој од варвара спасу.

За време другога устанка Чупић је прешао у Србију и народ подизао на Турке, али га је мрзио војвода Милош Обреновић. Он је наредио те су га издали Турцима, који су га и погубили.

Војвода Стојан Чупић после своје смрти оставио је у животу две ћери, обе неудате, Василију и Току (Томанију), које се обе доцније у Шабац удаду. И сина Тому, који је седморо деце имао, но ниједно га преживило није; па је и он после скончао се.

Стојан Чупић био је високог раста, по појасу танак, широких плећа, осредње коштуњав, имао је снажне мишице и подуже прсте на рукама, дуги образа и велики осмеђи бркова. Кад је погинуо било му је око 50 година, и још проседи био није.

Има људи, који су покушали да скрпију Чупићеву смрт, да баце у засенак славно име његово и натуре му непатрпјотство, да је сам отишао међ Турке, а не да је издат! И тако, кад му је одузет живот, да му и чест одузму, као што је покушавато: за Молера, Радича, Цукића и друге. — Но дела јунака Војводе Стојана Чупића таква су, да их нико помрачити не може.

И Змај од Ноћаја, узвишен над страстима, са раширеним крилима над својим патриотичним, јуначким, славним делима трептаће и славом сјати, као јунак међу првим јунацима и родољубима српским, да његово име нико засенити не може, докле траје Српства и српског имена!

Зека Буљукбаша

капетан Голи Синова.

Зека је рођен у Новој Вароши, у нахији Сјеничкој. Дошао је у Србију у време Кара-Ђорђевог устанка, а находио се уз војводу Стојана Чупића. Доцније му је било одређено да чува Дринску границу од Турака, и имао је колибе за себе и за своје голе синове у шуми Парашници, у атару Црнобарском, и ту имао је голи синова — добровољаца — кад 50, кад 100, а кадкад и 200.

Зекини су се војници звали „Голи Синови“ зато, што су били све сами бећари, људи без кућа и породица, па наравно у почетку били су и голи и боси, али су они доцније били одевени све у чоху и злато, а окићени најлепшим оружјем, које су од Турака задобили.

Зека је био нарочито лак да дозна, и често да помете турске војске онамо преко Дрине; али и у великим сукобима он је свакад узимао на се део јуначке заједнице, и свакад се одликовао личним јунаштвом и мудрим распоредом.

Њему је војвода Поп Лука овако писао:

„Голи сине, Буљубаша Зеко!
Дед' устани и голаће крени!
Да си брзо у Лешњици бјелој,
Лозница нам у невољи цвили!“

Даље у распореду за напад на Турке код Лознице, Лука му вели:

„Голи Сине, Зеко Буљубаша!

Добро чувај брда и Гучево,
Утећи ће у планину Турци“.

Кад је 1813 год. сила турска од 100.000, под везиром Дерен-Дели-Али-Пашом, нагрнула и преко Дрине на Србију, Срби су начинили шанац на Равњу, на земљишту између стоке Засавица и Саве, и ту су мислили да уставе турску силу, док јој друга српска војска не би у бок ударила, те да тако растроје и сузбију Турке, и врате их у Босну.

Ова се нада не испуни, него на против турска војска разбије Србе на Засавици, и натера их да се повуку из шанца, и то у великом нереду. Видећи ту погибију браће своје, капетан Зека са својим храбрим голим синовима начини ланац, те стане заклањати Србе, који су се повлачили, и узбијати Турке, који су нападали. И тим је многима обезбедио узмицање и спасао живот, а себи и друштву свом купио право на несамртно име. Уверен да се већ спрема да угаси свећа српске слободе, Зека са својим голим синовима није ни мислио о свом избављењу; док је трајало барута, устављали су Турке са ватром из пушака, а кад тога не стане, они повађе ножеве своје, још по једном погледају на наоблачено небо над Србијом, осврну се на лепе равни Мачванске, па помену Бога и свој народ, јурнуше са голим ножевима у Турке, и ту, секући се ножевима, бијући се пушчаним кундацима, и у коштац ватајући се голим рукама са Турцима, сви до једног изгину.

Ето тако је свршио низ својих јуначких дела „Капетан Зека Буљукбаша са својим голим синовима, на Засавици“, као Шпартански војвода Леонид на Термопилима, са своји 300 јунака. Противу персиске Ксерксове војске од три милијуна. Овако врли јунаци умеду за своје отачаство телом умирати, ал делом и именом никад! —

Зека је био човек шишкав, глават, необичне телесне снаге, дуги образа, крупног гласа, смеђе косе, нарави је био веселе, у суђењу разборит, а велики јунак. Кад је погинуо, није му било више од 45 година. „Слава му“!

Милош Стојићевић Поцерац

војвода поцерски.

Милош Стојчевић Поцерац родио се у селу Врањској, Поцерини, нахије Шабачке. У детињству по манастирима научио је читати и писати. Кад је Кара-Ђорђе 1804 год. устао против Турака и кад је Јаков Ненадовић очистио ваљевску и шабачку нахију од Турака, Милош је био прост војник, а по том постане писар код Грушићскога кнеза Илије Марковића, који је тада био и као Буљубаша у Поцерини.

Кад Турска велика сила 1806 године пређе преко Дрине, поплави сву у шабачкој нахији Мачву и Поцерину, и попали и похара села; народ се и кметови предаду, а и Кнез Илија преда се Турцима, и они га учине, пошто у Шабац слегну, обор кнезом Поцерским. Али Милош не хтедне се предати Турцима, — па и ако су му Турци матер заробили били и у Шабац одвели, —

него одбегне у Цер у планину, па кад чује да је српска војска у Тамнави на Бељину, и да је тамо и Кара-Ђорђе са војском приспео, он се с једним момком провуче и сиђе српској војски Бељину, где се прво намери на Кара-Ђорђа.

Године 1807, 1809 и 1810 Милош је славно војевао и са Турцима многи бојак био а понајвише око Дрине. Песма је дивно опевала његов славни мегдан с Мехом-Орукџићем године 1809. преко Дрине усред поља испод Бељине.

Године 1811 појави се у Поцерини некакав хајдук Прело. Од Кара-Ђорђа и од Совета била је издана заповест, да сваки војвода у својој кнежини мора хајдуке гонити и плаћати штету, коју они почине. Милош дозна, да је Прело негде у шуми на даништу, па се дигне тамо с неколико момака, да га ухвати или убије. Спазивши Прела, јуриши напред на кату, сам пред момцима, и повиче:

„Предај се, Прело!"

Прело западе за дрво, па окрене на њега запету пушку и повиче:

„Натраг, војводо, погинућеш!"

Милош ипак напред јурећи опет викне:

„Предај се, Прело!"

Хајдук му викне:

„Натраг, не гини, војводо! Жао ми је убити такога јунака!"

А кад Милош не хтедне одступити и дође близу, скреше пусник дугу пушку, погоди и с коња мртва обори на земљу Милоша. По том хајдук нагне бегати, но и њега стигну те га убију. „Прело паде, Милош не устаде!"

Ето тако погибе славни јунак, Милош од Поцерја, којег ће се име помињати: „док је Српства и српског имена".

Милошево је тело сарањено, али име никад! У Добрићу са десне стране добрићске цркве до самог темеља, био му је на гробу ударен и белег. Но кад су Турци 1813 год. запалили цркву, те је сагорела, онда му је и белег сав испрскао и натпис утрвен, од кога само на једном парчету може да се позна година „1811".

Кад је Милош погинуо, није му било више од 35 година. После његове смрти застала му је у животу жена (а је ли деце имао не зна се). Тако исто и два рођена брата: Јанко и Ђука Стојићевићи.

Јанка је Кара-Ђорђе одма после смрти Милошеве поставио на Милошево место за војводу поцерског, кога су Турци 1813 г. на крају српске пропасти у Лешњици заробили, одвели у Цариград са 300 Срба, где је и умро. Те тако и Кулинова сабља допадне у турске руке, коју Кулинова родбина опет без откупа натраг добије.

А Ђука је доцније био окружни начелник у Шапцу, који је 20 септембра 1844 године погинуо од бунтовника звани „катана" под Стојаном Јовановићем из Срема прешавшим, које је кнез Милош спремио и у Србију послао да дижу буну. Но и они су сви за тај дрски покушај својим главама платили на Буковици у ваљевској нахији 25 септембра.

Милош је, кажу, био осредњег раста, поширокиһ прсију и плећа, повећих уста, подужих образа с руменим јагодицама, косе

смеђе, дугачких танких бркова, очију граорастих, ватрених и погледа оштра; по нарави врло весео и шаљив, а јунак неисказан.

Много је, кажу, његовом јунаштву помагало и то, што је све помишљао на Милоша Обилића, који је, као што се пева и прича, био из Поцерине, а и Кара-Ђорђе га је опомињао на „Обилића“ кад га је завојводио.

Анта Богићевић

јадрански војвода.

Антоније Богићевић родио се у селу Клубцима, у Јадру, близу Лознице, у почетку друге поле прошлога века.

Године 1804., кад у Србији букне устанак српски против Турака под Кара-Ђорђем, Јаков Ненадовић очисти ваљевску па и шабачку нахију од Турака, а за подринску нахију са Мехмед-Капетаном Видаићем, који је се царске стране држао, учини за Јадар и Рађевину уговор и одвоји од београдског пашалука, и то овако: 1. да нема читлука; 2. Срби да плаћају капетан-паши арач и порезу, а више ништа, а те данке да купе они сами; 3. Срби сами да суде и да уређују по својој вољи; 4. Турци никаквим послом да не иду по селима, осим спахије да изиђу једном у години, да покупе свој десетак и главницу; 5. да војска босанска, ако би у напред пошла на ове Србе у београдском пашалуку, не може ићи преко Јадра, него доле на Мачви да прелази Дрину; 6. За знак да војска турска у напредак нити ће преко њих ићи доле на Србе, нити ће њима каква зулума чинити, да им да капетан-паша свога рођака Дервиш-Агу да седи међу њима, и 7. За знак да они неће више пристајати с овим Србима одоздо, пошљу они капетан-паши неколико кметова у залогу и покупе између себе нешто оружја, те га у манастиру Троноши затворе у једну собу, а кључ даду Дервиш-Аги.

Војвода Анта увек је у Лозници био и чувао је од Турака, а и поред Дрине, да Турци из Босне у Подриње не продиру. А био је у боју са Турцима на Ражњу код Сокола, и у Рађевини на Крупњу и Рађевом пољу. Код Лознице био је бој са Турцима више пута; и два пута био је великом турском војском у Лозници обсађиват. Но оба пута бранио је се у Лозници храбро, докле српска војска није дошла с поља, те га обсаде ослободила.

Године 1808. на св. Тројице први пут обсадио је Анту у Лозници травнички везир и Али-Паша Топал Видаић са силном војском од 100.000 Турака. Али стигне Кара-Ђорђе, Јаков Ненадовић и Лука Лазаревић са војском, те га обсаде ослободе, Турке разбију и преко Дрине претерају.

Године 1810. други пут обсадио је у Лозници Анту Богићевића са Милошем Поцерцем и Бакал-Милосавом, везир босански Дерен-Дели Али-Паша са војском од 50.000 Турака. Но опет са Мораве стигне Кара-Ђорђе, а од Шабца Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић и многе друге војводе са војском ударе на Турке, пак Анту, Поцерца и Бакал-Милосава муаселе ослободе, и на св. Тому 6. октобра жестоко Турке разбију, где мноштво Турака мртви падне, а остале и преко Дрине претерају. Но у том боју, ако је и врло мало Срба погинуло, много је српских војвода рана допало.

После крвавог боја на Лозници 1810 год., није више жестоки бојева на Лозници до 1813 год. било. У почетку те године Анта разболе се и у Лозници напрасно у другој половини месеца Априла умре, где је, кажу, по његовој жељи, у тврдом Лозничком шанцу, где је и војевао, укопат.

Кад су Турци несрећне 1813 год. Лозницу освојили, прича се да су Антино тело из земље ископали, главу му одсекли и у Зворник је однели; а тело његово бацили у бару до шанца према реци Штири. Но неки Срби ноћу из баре изваде тело Антино и затрпају га опет у пређашњу гробницу.

Војвода Анта оставио је после своје смрти једну ћер Томанију, која се 1814 год. уда за господара Јеврема Обреновића, и два сина млађег Милоша и старијег Богосава, кога Кара-Ђорђе, и ако је врло млад био, одма на место његовог оца Анте војводом постави.

Хајдук Вељко Петровић

краински војвода.

Хајдук Вељко Петровић родио се у селу Леновцима у Црној Реци, Црноречке нахије, око 1780. год. Оцу му је било име Петар, а мајци Петрија, и тако по очином имену прозвао је се Петровић; и имао је још и два млађа брата Милутина и Миљка.

Кад Кара-Ђорђе 1804. год дође у Орашац на Сретеније господње 2. фебруара, и буде од народа, Станоја Главаша, Катића, Чарапића, Јаковљевића, Вула и други изабрат за врховног вожда народа српског, ту је и Хајдук Вељко са четом Главашевом био, и кад се српски устанак развије, хајдучија Станоја Главаша престане и пређуби се народњем устанку. Онда Хајдук Вељко пређе, те је као момак код смедеревског војводе Ђуше Вулићевића био и уз њега против Турака војево. Но пошто Ђуша у Смедереву од Турака у јесен 1805. год. погине и Кара-Ђорђе на његово место постави његовог брата Вујицу Вулићевића, Хајдук Вељко остане и код Вујице у служби и постане неки Буљукбашица над неколико момака.

Једном дође из Видина турска потера да нападне Хајдук Вељка у Кривом Виру. Но Вељко ноћу са својим момцима увуче се у сред њиховог стана, па викне турски; „Ето Вељка, разби све," па ожеже одмах на оне, који су се будили, онако поплашене, те их разбије све, и распршти куд кога. И од тог доба Вељко постане страшило Турцима, па кога нису више нападали.

Вељко је после овога поградио шанчеве у Вражогрнцу, Грљану и Сумраковцу, и сам је собом и са својим бећарима држао све ове шанчеве. И тако Вељко, истеравши Турке из Црне-Реке, старешовао је у овом крају и седио у Бањи.

Године 1809. постављен буде Вељко да од Турака чува Бању, и совет му дода Стевана Живковића за саветника, да га чува и уздржава, да не би он по својој превеликој храбрости где год своју војску у лудо потро и упропастио. Тукући се око Бање са Турцима, рањен буде и он и Живковић. Но кад после Каменичке пропасти 19. Маја дођу Турци, те га са свију страна опколе, где су га неколико недеља у опколу држали, докле Кара-Ђорђе није стигао од Новог Пазара, те га 6. Јула опсаде ослободио.

Године 1813., пре него што ће сила Турска на Србију навалити, одреди му Совет и Кара-Ђорђе још три Кнежине из нахије пожаревачке у помоћ, да чува онај крај од Турака.

Па како је Вељко увиђао да ће велика турска сила на Неготин навалити, он из Неготина испрати жене и децу у збег у Пореч, и кад је, с осталим женама и децом, из Неготина био испратио и своју жену са снахама и децом у Пореч, дође му пријатељ један, и виђевши по соби различне сребрне паките коњске и друге којекакве скупоцене ствари, запита га увече насамо, зашто и то није послао са женом у Пореч, а он одговори: „Нека жене носе и чувају своје кошуље, чарапе, платно, пређу и плетиво, а ово су ствари јуначке које сам ја на сабљу добио, и сад са сабљом ваља и да чувам; а који то није кадар сабљом чувати и бранити, није га вредан ни имати. Срамота би било, да Турци дођу у моју кућу, па код толике славе и имена мога, ништа у њој да не нађу.“

Вељка је издао Турцима неки Цинцарин Настас Армаш, од некуд из Турске родом. Он је код Вељка био у чети добровољаца капетан, па нешто се свади са Вељком, те године остави га и оде у Влашку, па из Влашке пређе Турцима у Видин. И да се освети Вељку, оде у логор турски и каже им како Вељко свако јутро на шанце излази, те се шета. Турци наместе и нанишане више топова на једну тачку на мали шанац, и чим се Вељко на шанцу покаже, позна га Армаш и каже Турцима: „Ено Вељка!“ Тобџије опале готове нанишањене топове, и Вељка смрве. Вељка је ђуле ударило у лево раме до сисе и однело му је пола прсију, и кажу да је у том магновењу само полу речи изговорио: „Држс—!“ и пао мртав на земљу.

Момци Вељкови кад виде где он паде, узму га и одма покрију са сеном, да га људи не виде и да се не поплаше. А тог вечера узме га брат његов Милутин са момцима и сарани с десне стране до цркве неготинске, пошто одозго по врх њега мете још два три бећара и одозго гроб са земљом поравни, да се не познаје, јер би Турци дали много блага за главу Вељкову, да су је могли наћи.

После смрти Вељкове остала су му два млађа брата у животу: Милутин, који је био код њега Бинбаша, и кога Кара-Ђорђе одма по смрти Вељковој постави 4. августа 1813. год. за војводу крајинског на Вељково место; а Миљко, који је био момак уз Вељка, за тад остане момак и уз Милутина. И осим браће, оставио је Вељко жену Стану и сина Раку.

Петар Теодоровић Добрњац

Млавски војвода.

Петар Теодоровић родио се у селу Добрњу, среза Млавског, округа Пожаревачког, и по имену села зват је Добрњац. Он је за млађи своји година био неко време хајдук, а после је трговао живим малом, стоком и другим којекаковим ситницама.

Године 1804., кад је Кара-Ђорђе устао противу Турака, Петар Теодоровић био је Миленков буљукбаша и заједно с њиме пошао је противу Турака, и уз Миленка био је у боју на Пожаревцу, а

1805. год био је са Миленком Стојковићем у боју и на Иванковцу код Параћина противу Афис-Паше, у ком боју изађе на глас и постане Бимбашом.

Године 1809., кад се Кара-Ђорђе реши, да и даље завојевања изван дотле постојећи граница Србије учини, повери главну команду војводи Милоју Петровићу противу Ниша и одреди Петра Добрњца да заједно и споразумно на тој страни војују. А он узме војску и неколико војвода, упадне у Херцеговину, освоји Сјеницу, Нову-Варош, Нови-Пазар и са Црном Гором сједини се.

Но кад се српске војводе код Ниша са 11—12 шанчева утврде и Турци на Србе ударе, Петар Добрњац не слагајући се са Милојем, а Милоје са Петром, и тако један другом у пркос радећи, не хтедну сагласно и сложно ударити на Турке, него својим пркосењем издају учине, Петар Добрњац пред саму навалу Турака на Синђелића шанац у Каменици на Чегру оде у Гургусовац под видом у помоћ Хајдук Вељку, но ту нити Турке види, ни пушке избаци, врати се у Делиград, где стане куњати.

Турци ударе на Ресавског војводу Стевана Синђелића, који је у шанцу на Каменици у месту Чегру са 3.000 Ресаваца био, опколе га, и он, јуначки тукући се са Турцима, кад види да Турци у шанац његов продиру и стану сећи Србе, 19. маја те 1809. год, из пиштоља запали џебану, и заједно са многим Турцима у ваздух одлети; а Срби сви покошени буду.

То позорије гледао је Милоје из свога шанца и није му хтео у помоћ притећи. Но кад види да војвода Синђелић са својим храбрим Ресавцима уништен буде, остави своје шанчеве и у њима топове и џебану, па побегне с војском у Делиград, те се затвори, а Турци за њим устопце пођу и многе Србе исеку.

Кад за то у Херцеговини у Новом-Пазару чује Кара-Ђорђе, напусти сва завојевана места, пише војводама, који су у Босну упали и предузели пут Сарајеву, да се врате натраг; па похити у Србију к Делиграду да Србију од извесне пропасти спасе.

Добрњац, кад чује да Кара-Ђорђе са војском брза к Делиграду, не дочека га, него сам са Делиграда побегне у Београд, и кад дозна да су Турци до на Мораву продрли он са руским агентом Родофиникином, његовим помоћником Недобом и митрополитом Леонтијем побегне између 27. и 28. августа из Београда у Панчево, и одатле заједно с њима оде у Влашку у главни квартир руског војсковође кнеза Багратиона.

Но кад лукави Грци Родофиникин и митрополит Леонтије са Петром Добрњцем и Јовом Протићем, који је, од њих преварен, побегао био, чују да Србија није пропала, и да су Турци са Мораве и из Србије прогнати. Ова последња тројица издаду се код кнеза Багратиона да су као српски посланици дошли и Багратион им поверује. После они одпочну интриге противу владе српске правити, и са војводом Миленком Стојковићем с помоћу Стевана Живковића Миленковог писара дописивати се.

Кара-Ђорђе и Совет, кад дознају за интриге бегунаца, а нарочито Леонтија митрополита пошљу депутацију у Влашку главнокомандујућем кнезу Багратиону, да га увере о њиховом пријатељском расположењу према Русији и оптуже одбегле. Но Багратион је више веровања поклањо бегунцима, који су се истакли

сами за посланике, него правим српским посланицима, па пише 18. фебруара 1810. године под бр. 164. из Крајове Вожду и Совету, да им шиље опет Родофиникина и митрополита Леонтија и друге бегунце. Но Кара-Ђорђе са Советом одговори му, да ови Родофиникина, Недобу и ни једног бегунца од њихове свите, а и митрополита Леонтија не примају. Међутим кнез Багратијон смењен буде и на његово место за главнокомандујућег дође гроф Каменски, који у Праово пошље грофа Цукатова, те се с Кара-Ђорђем састане и у име Каменског предложи да прими Леонтија и Недобу; но Вожд му на то одговори, да побегавшој превареној браћи Србима прашта и прима их натраг; што се пак митрополита Леонтија и Недобе тиче, да му их не представља, нити о њима говори.

После овога Петар Добрњац и Јова Проиић врате се у Србију, сваки на своја места, И Добрњац те 1810. год. био је у боју при отимању Кладова, и ту као старешина и заостао. Но и ако су му дотадашње кривице Кара-Ђорђем и опроштене биле, Петар не престане са Миленком Стојковићем пступе чинити, интригирати противу Кара-Ђорђа и Совета и радити на несрећу свога отечества.

Па како је све то, као што се рече, Петру Добрњцу било опроштено и он за попечитеља постављен био, који не хте то звање примити једино зато, да остане у народу, да се опет самовољно влада. Тако узет буде под стражу и са неколико Срба и руских козака, заједно са Миленком Стојковићем преко Пореча и Кладова, где узму и њихове породице, преко Дунава у Влашку прогнати буду; а имање њихово остане у притежању браће њихове.

Године 1815., кад Кара-Ђорђе са Јаковом Ненадовићем из Хотина оде у Петроград Цару Александру, да га моли да избави народ српски од турског тиранства, Добрњац мрзећи на Кара-Ђорђа и на све главне српске војводе, који су га из Србије 1811. год. протерали; одма о том јави Кнезу Милошу у Србији. Кнез Милош Обреновић у почетку 1816. год. у договору са Марашли-Али-Пашом везиром београдским тајно пошље Мијаила Германа у Бесарабију, те узме Петра Добрњца и с њим заједно оде у Петроград да моле Цара Александра у име Милошево, и лажно у име свију кнезова српских и народа српског, да би се цар састарао: „да бивши десет главних војвода српскога народа и Кара-Ђорђа, који се у Русији налазе, одлучи од сваки српских послова и да их не пушта да дођу у Србију“.

Герман, са Добрњцем, дође у Петроград, где још затече Кара-Ђорђа и Јакова Ненадовића.

Добрњац одма стане налог и вољу Милошеву, а не народну, тако кивно и простачки вршити, и јавно пред сваким говорити, као је опуномоћен „цара молити да не пушта Кара-Ђорђа са они десет војвода, који се у Бесарабији налазе, у Србију“. Кара-Ђорђе је слушао то са највећим болом срца, но знајући у каквој се ватри и опасности народ српски онда налазио, и знајући, да се интригама и два човека народ упропастити може, предпоставио је срећу свог милог народа својој срећи, слушајући то, трпио је! Но кад за ту глупост и двор руски дозна, Петар Добрњац одма за 24 сата из Петрограда протерат буде. А Цинцарин Герман, не

смевши о својој мисији ни споменути, врати се 1816 године без успеха Милошу у Србију.

Кад се Добрњац из Петрограда у Кишињев вратио, он је држао села под аренду и трговао и частио почешће Губернијске чиновнике, да би љубав њиховy задобио и да би му кроз прсте гледали његове којекакве неуредности, које је тим у многом чему и успево. После неког времена Петар Добрњац добије неку неизлечиму гадну болест, од које је више времена болово, па оде у Јаш да се лечи. На последку досадан му и живот буде, па потрешен грижом совести, једном 1828. год. у Јашу позове к себи неколико Срба, који су се ту десили; између који оде му Војвода поп Лука Лазаревић, Цинцар Јанко, Илија Чарапић, Петар Чардаклија и Јеврем Ненадовић, који је тад као интендант у руској војеној служби у чину поручника био. Пред њима се Петар Добрњац исповеди овако: „Браћо, ја се не могу моји мука опростити, док вам год не одкријем једну моју досад притајану кривицу. Ја сам издао на Каменици. Свадио сам се са Милојем Трнавцем, па сам наговорио Вељка да иде у Гургусовац, па сам затим и ја отпишао за њим, а Турцима поручио да ударе. Но опростите ми!“ Они му опросте. И за тим Добрњац онако мучан у Јашу ускоро 6. Октомбра 1828. год. умре и сарањен буде код цркве Св. Спиридона, где му се при самрти нађу трефио само Тодор Хербез. Кад је умро био је стар око 60. своји година.

Стеван Синђелић

ресавски војвода.

Стеван Синђелић родио се у селу Грабовцу, срезу ресавском нахије ћуприске, и био је на кући богат човек.

Пре устанка Кара-Ђорђевог на Турке био је Стеван Синђелић момак код ресавског обркнеза Петра из Гложана.

Кад дахије пред устанак многе кнезове и друге одабраније Србе по Србији изсеку, па и кнеза Петра посеку, тад пређе некако сва власт кнеза Петра на Стевана Синђелића, који је такву као кнез вршио.

Кад Кара-Ђорђе 24. јануара 1804. год. у Јасеници устане противу Турака, очисти села и Рудник од Турака, дође с војском под Београд и обсади га. А после тог и више нахија од Турака очисти. Па кад године 1805. пође с војском да и јужне крајеве ослобођава, и да стане на пут силној турској војсци, која је се противу Србије под Афис-Пашом спремала да у Србију упадне, тад Стеван Синђелић покрене Ресавце и први пут побије се са Турцима на месту *Јасењару*, 3 сата далеко од села Медвеђе, а на данашњем путу, који води од Свилајнца к Ћуприји. Он ту са Ресавцима и с неким Кривокућом, одабраним јунаком из смедеревског села Марковца, у заседи дочека Турке, многе потуче, а остатак Турака отера у Ћуприју.

У овом боју пао је јунак Кривокућа, и прича се да га је убила пушка од српске стране, само се не зна, је ли то било нехотице или навалице из какве освете.

Срби врло зажале за тим јунаком; зато узме сваки по камен у руку и, бацивши на једно место на гомилу, сваки рекне: „Проклет био ко уби Кривокућу!“

У почетку јануара 1806. год., кад Кара-Ђорђе нареди те Миленко с војском оде низ Дунав Поречу, а Јаков Ненадовић на Дрину против босански Турака, Младен Миловановић оде Крушевцу, освоји га и Јастребцем планином границу Србије учини; а Петар Добрњац са Живић капетаном оде, те истера мали број Турака из Ћуприје, Параћина и Ражња и у Делиграду противу Турака од Ниша стане и утврди се.

Тад је с Добрњцем био и Стеван Синђелић са Ресавцима, и у Делиграду остао је, и готово непрестанце бојак са Турцима био и Делиград чувао.

Године 1809., кад Кара-Ђорђе види целу земљу и Градове од Турака очишћену, смисли да се и даље из дотле постојећи граница Србије и народ српски испод турског ига ослобођава. Тако те исте године разреди војводе са војском, те пођу у четири правца и предузму офанзиву. Војвода Јаков Ненадовић са војском пређе Дрину и предузме пут преко Босне к Сарајеву; но пошто се Јаков у Босни у боју рани, врати се натраг у Бранковину те је се лечио. А Кнез Сима Марковић предузме команду и пође даље Сарајеву.

Кара-Ђорђе упадне у Херцеговину, освоји Сеницу, Нову-Варош и Нови-Пазар, и пође те се с Црном Гором преко Пријепоља сједини. Миленко Стојковић оде низ Дунав к Тимоку а Милоје Петровић пође противу Ниша.

Милоје Петровић био је главни командант те војске. Но с њиме ни мало није се слагао Петар Добрњац, који је изишао на глас због брањења Делиграда; па ако им је од Кара-Ђорђа и Совета препоручено било, да се слажу и слушају, ипак слагали се нису.

Па како су дошли под Ниш, у ком је мало турске војске било, а и шанчеви били су забатаљени, Турци се јако забрину и поплаше. Милоје хтедне да одма на Ниш удари, али не дадне му Добрњац, него му каже да Турци имаду доста топова, па ће им досадити. Но после два три дана дође велика помоћ Турцима у Ниш, и тако се нападање на Ниш осујети, а Срби поставе се у шанчеве за одбрану.

Па како руски главнокомандујући из Влашке не пређе доњи Дунав у Бугарску с војском да удари на Турке, као што је Кара-Ђорђу и Совету јавно да ће урадити, те тако велика сила турска, немајући с Русима посла, искупи се код Ниша и стане нападати на ушанчене Србе. Бојева је било сваки дан, али Срби су их јуначки одбијали. Но кад Хајдук-Вељко после 7—8 дана оде с коњаницима да брани Гургусовац, Турци стану још жешће на Србе нападати. Но кад самовољно и без икакове потребе и Добрњац, мрзећи на Милоја, напусти свој шанац и оде после три дана за Вељком и издају учини. Српска војска ослаби.

Тад наступа славна смрт бесмртног јунака Војводе Стевана Синђелића и његових 2.000 јунака Ресаваца.

По одласку Петра Добрњца, други дан 18 Маја, кад виде Турци празан шанац, ползујући се тим, ударе на усамљени 1-ви шанац, који је био најближе Нишу и у ком је Синђелић био. Бој

је вазда трајао, но Синђелић Турке са својим јунацима Ресавцима јуначки тог дана одбије. Али сутра дан у среду по Св Тројици 19. Маја 1809. год. Турци са свом силом ударе на Синђелића.

О нападу Турака на Синђелића шанац очевидци причали су овако: „Изиђоше, веле, коњици турски прво све на белим, па за њима на зеленим, па на алатастим, па доратастим, па најпосле на црним коњма, а пред њима првим два коњичка топа. Па пошто свршише дову (молитву), избацише два топа, па се почну лагано од Ниша приближавати к шанцу на Чегру. И кад се шанцу приближе, Срби на њи оспу само један плотун, па више немаду кад, јер Турци јурише, па управо преко шанца у шанац међу Србе улете, где су се клали са ножевима и тукли кундачки са пушкама и с чим је се могло. Синђелић се са својима држао јуначки, али ко ће сили Божјој одолети? Војници српски из други шанчева нису притрчали у помоћ Синђелићу; — или што нису могли без коњика, или што Милоје није дао? ово је тешко данас пресудити. О узроцима ове пропасти разно се говори. Еле кад Турци својим мртвацима напуне јендеке, пак живи преко мртви навале у шанац и стану се клати и чупати са Србима, онда командант од шанца, Ресавски Кнез Стеван Синђелић потегне из пиштоља те упали џебану, и с многим Турцима и с оно Срба, што је још било око њега живи остало, одлети у ваздух. Тако пропадне сав овај шанац, осим три четири човека, који су се међу Турке умешали и некако живи Божијим чудом остали, и то: Милош Ћук из Ћићевца са 7 рана и Дача из Дреновца са 12 рана оба из Алексинačке нахије, и један из Ресаве, који је рањен изишао из шанца и поштапајући се јатаганом, коме је до пола глава расечена била и натраг заосила га, и кад је он међу Србе дошао, превеже му главу Стеван Кара из Ресаве и доведе га жива до у Делиград.§

Е, тако јунак Синђелић са својим Ресавским јунацима покаже свету и остави спомен потомству, како се умире за слободу своје миле домовине. У Каменици на месту Чегру 19. Маја 1809. год. сними у барутану пиштољ, оде телом у ваздух и на више к'небу, ал славно име његово оста вечно на земљи: оста да се помиње докле траје сунца и месеца.

Главе од погинувших Срба заповеди паша да се изодсецају, и за сваку обрече по 25 гроша ономе дати, који му такову донесе; наравно да је између тих донешено и турских глава. И кад се такове доносити стану, Србима ћурчијама заповеди те су са такови кожу здерали и памуком пунили, које, кад се такови доста накупи, пошље их у Цариград падиши свом па пешкеш, као знак победе над Србима.

А потом заповеди те се од српских одераних глава — лубања — на четврт сата од Ниша поред пиротско-цариградског друма, а три четврт сата од села Каменице, између горњих и доњих Матејеваца, кула сазида.

Та тужна кула, назвата од Турака Ћеле-кула, која је сазидана од глава јунака Ресаваца, који су погинули са Синђелићем на Чегру, и данас постоји.

Ћеле-кула.

Сазидана од глава српских јунака Ресаваца, славно са својим ресавским војводом Стеваном Синђелићем; изгинувши у Каменици у шанцу на месту Чегру 19. маја 1809. год.

Кула је ова четвороугла, висока око 15 стопа. Две њене стране широке су по 13 стопа и 4 палца, а две по 13 стопа. Има наоколо у све четири стране по 56 редова глава, а у сваком по 17. дакле свега 952 главе. Главе су међу циглама у квадрату положеним уметнуте, око глава, малтером кречаним углављене и узидане. Кула је покривена ћерамидом, но кров јој је у хрђавом стању. Унутра, у кули, кажу, да нема глава, него само с поља.

Славни Синђелић после своје смрти оставио је два сина, Петра и Николу. Од обојице има Синђелић унука и праунука. који и данас живе у селу Грабовцу у Ресави, ћупријског округа као земљорадници.

Наум Крнар

секретар Кара-Ђорђев.

Наум Крнар је био Грк, родом из Тесалије.

Да л' је Наум пред паденије Србије 1813. год. био као секретар Кара-Ђорђев и с њиме у Аустрију пребегао, а потом и у Русију 1814. год. отишао, не зна се. Но пре узети се може да није, него да га је Кара-Ђорђе у Хотину у Бесарабији себи за секретара узео, а нарочито кад се у Бесарабији 1816. и 1817. године многи грчки добровољци оружали, у егзерциру вежбали, и за општи устанак хришћана у турској царевини спремали се, да га је тад Кара-Ђорђе себи за секретара и тумача грчког и турског језика, на препоруку самог грофа Каподистрије, бившег министра руског, а и влашког књаза Ипсиландија к себи узео.

Јер Крнара текем је познато име постало кад је Кара-Ђорђе на Петровдан 1817. године тајно у Србију прешао, и кад су оба у селу Радовању нахије смедеревске 13. јула од наметеног кнезом Милошем Обреновићем крволочког убице Николе Новаковића, Вујичиног момка, живот свој изгубили. Никола је, као што је у животопису именом неумрлог Кара-Ђорђа, у I књиги нацртано, прво убио сикиром спавајућег Кара-Ђорђа, а по том из дуге пушке Наума Крнара умивајућег се на извору, који је пониже колебе, у којој је Кара-Ђорђе боравио, сишао био, да се умије, у тиквици воде завати и своме господару Кара-Ђорђу донесе. Тад је тог магновења Никола Наума убио.

Крвник Никола Новаковић пошто је у колеби наслоњеног на грм седећег и спавајућег Кара-Ђорђа сикиром убио и главу му одсеко, текем је онда убио из пушке и Крнара, стрчо к извору, те и њему главу јатаганом одсеко, узео је са собом, однео у колебу и обе метнуо у коњске зобнице, однео их у Коларе, а потом одма одатле однео у Београд и предао кнезу Милошу Обреновићу, које је Милош однео у београдски град Марашли-Али-Паши, те их је видио и познао, а по том дао је, те је са истих Неја Н. Турчија кожу са глава одеро, памуком напунио, и потом опет Марашли-Али-Паша однео, те их је у Цариград по Татарину султану на пешкеш и увиђење послао, које су обе пред султанском палатом-

серајљом 7 дана на увиђење изложене биле, а потом су смештене у турски музеј знатности, те су чувате, одакле кажу да су их чак доцније неки Грци украли и у Атину однели, где се и данас у музеју чувају.

Пошто је погинуо Кара-Ђорђе и Крнар, и главе њихове однешене, тела њиова укопао је у једну гробницу поп Јован са Драгићем Војкићем из Радовања, по ниже колебе под једним брестом, одакле Кара-Ђорђево тело 1819. год. пренето је у Тополу и у њиме сазидатој цркви Св. Богородице сарањено, а Наумови остатци и његов пепео и данас се у тој првој гробници под брестом у селу Радовању налази.

Главу-лубању Крнарову Пеја Ћурчија, кад је са ње кожу с косом одрао, укопао је исту близу врата са источне стране старе Београдске цркве уза зид, и кад је стара Београдска црква срушена и нова зидана, Бог свети зна шта је с њом било и да л је где укопата.

После смрти Наум Крнар оставио је једног синчића именом Јоцу, који кад је поодрастао, презивао је се по очином имену „Наумовић.“ Он је био коњички официр у Србији, а у доцније време био је и први ађутант код Књаза Александра Кара-Ђорђевића у чину полковника, а затим је био окружни начелник, потом стављен је у пензију и као пензионер 28. декембра 1878. год. умро је у Београду и укопан код цркве Светог Марка у Палилули на Таш мајдану. Кад је умро било му је 64 године.

Јоца Наумовић, Крнаров син, био је врло леп човек, повишег стаса, тела коштуњавог, крупног и облог, главу је имао осредње већу, косу на глави црну, чела умереног, очију граорасти, носа римског типа, бркова црни, густи и повећи, уста умерени, а лице имао је црнпурасто и руменкасто, са осредње дугим облим образима. Нарави био је доста озбиљне и врло пријатан, окретан, вредан и умно бистар, био је врло ваљан, способан и тачан официр.

Јоца је био ожењен и после себе оставио је у животу једну ћер имено: Мацу и три сина Михаила, Мирка и Воју, ученика гимназијални школа.

Оволико нам је познато о Науму Крнару и његовом сину Јоци Наумовићу, и њиовом потомству, можда ће се ко доцније наћи да о овој породици више што рече.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 15 20 07 010 4